

The University of Chicago
Libraries

PATRUM APOSTOLICORUM

OPERA.

PATRUM APOSTOLICORUM OPERA.

TEXTUM AD FIDEM CODICUM ET GRAECORUM ET
LATINORUM, INEDITORUM COPIA INSIGNIUM,

ADHIBITIS PRAESTANTISSIMIS EDITIONIBUS,

RECENSUIT ATQUE EMENDAUIT,

Apostolic fathers

NOTIS ILLUSTRAVIT, VERSIONE LATINA PASSIM CORRECTA,
PROLEGOMENIS, INDICIBUS

INSTRUXIT

ALBERTUS RUD. MAX. DRESSEL.

EDITIO ALTERA

AUCTA SUPPLEMENTIS

AD BARNABAE EPISTOLAM ET HERMAE PASTOREM

EX TISCHENDORFIANA CODICIS SINAITICI EDITIONE HAUSTIS.

LIPSIAE

J. C. HINRICHS, BIBLIOPOLA.

1863.

BR60
.A6D76

DE ALTERA HAC EDITIONE.

Studiis circa patrum apostolicorum opera nihil ex longo tempore gravius accidit quam quod in codice biblicorum Sinaitico inventa est integra Barnabae epistola cum prioris Pastoris parte. Illa enim epistola quo sermone ab auctore conscripta est nec integra habebatur hucusque, nec quibus partibus ex codicibus recentioribus hausta est magna est fide. Latina vero prioris partis longioris (I—XVII) interpretatio, quemadmodum in codice saeculi fere octavi olim Corbeiensi nunc Petropolitano eoque solo inventa est, ut passim praestat Graecis vulgatis, ita saepe corruptissimum textum praebet, iis maxime capitibus quae Graecae adhuc desiderabantur. Nec fere minore iniquitate utebatur Pastor Hermae qui dicitur, Latinis codicibus magna scripturae varietate conspicuis et Graeco foliorum Lipsiensium textu parum probato. Hinc gravissima codicis Sinaitici subsidia ad supplendos atque emendandos libros hos ipsis apostolicis proximis non reservanda videbantur novae plane patrum apostolicorum editioni, quam post annos aliquot dare ipsi in animo habemus, sed statim adhibenda ad augendam ornandamque editionem Dresselianam. Quod ita factum est ut prior pars epistolae Barnabae plene exscriberetur ex utraque nostra codicis Sinaitici editione, praeterea vero quicquid in eadem differt a scriptura Graeca eiusdem epistolae et prioris partis libri Hermae, quemadmodum in opere Dresseliano edita est, accurate recenseretur. Quae igitur exemplaria editionis Dresselianae anni 1857. in publicum nondum exierant, illis supplementis aucta sunt, propterea nunc alterius editionis titulo exornata prodeunt, minuto insuper pretio, quo magis academicae iuven-

tuti se commendaret liber iste. Laborem autem quem diximus nostro rogatu suscepit in se Ioh. Henr. Gerhardt, Phil. Dr., quem scite et diligenter ea in re versatum esse testamur.

Aetatem codicis Sinaitici accuratius quaesiturus, nisi quis magnificam editionem Petropolitanam nostram mavult consulere, duabus instructam tabulis ipsam epistolae Barnabae et Pastoris scripturam praebentibus, Prolegomena satisficient Novi Testamenti Sinaitici, quibus demonstrasse nobis videmur, scriptum illum esse circa medium saeculum quartum¹. Quanta vero textus Sinaitici praestantia sit, collatis expensisque variis ad Barnabam et Hermam lectionibus nemini dubium erit. Et Barnabae quidem exempla haec sunt.

Cap. IV. λεγοντας οτι η διαθηκη ημων μεν· αλλ εκινοι ουτως εισ τελος απωλεσαν αυτην, λαβοντος ηδη του μαυσεως pro iis quae utpote corrupta mire exercuerunt viros doctos: *et dicunt quia testamentum illorum, non et nostrum est. Nostrum autem, quia illi in perpetuum perdididerunt illud, quod Moyses accepit.*

Cap. VI. ως αν δη αναπλασσοντος αυτου ημας pro ως αν δε αναπλασσομένουσ αυτουσ ημασ.

Cap. VII. οι ιερεις του ναου pro οι ιερεϊσ του λαου („Menard. invitis codicibus ναου putat legendum“).

Cap. X. ου μη, φησιν, κολληθηση ουδε ομοιωθηση, ut est apud Clem. Alex. et in vetere interprete, invitis codd. recentioribus Graecis verba ουδ. ομοιωθ. omittentibus. Ibidem περιπατουντες, και περιβλεπονται τινα εκδυσωσιν δια την πλεονεξίαν· ως και τα ορνεα ταυτα μονα εαυτοισ ου ποριζει την τροφην, αλλα αργα (αργα corrector reposuit pro και τα) καθημενα εκζητει pro περιπατουντες· και καθημενα αργα ταυτα εκζητει (Vet. interpr. *ambulantes, quem dispolient. Sic aves istae solae sibi non acquirentes escam, sed pigrae sedentes quaerunt*). Ibidem εχε (absorptum videtur τε—εχετε—sequenti τε) τελιωσ και περι της βρωσεωσ pro εχετε τελειωσ και περι τῆσ γνώσεωσ (Vet. interpr. *habetis consummatam de escis*).

1) Corrector epistolae Barnabae quem ** diximus, septimo saeculo videtur vixisse; quem vero eodem signo in Pastore insignivimus, ipsi scriptori vix cedit aetate; hunc qui exceperunt (* * et ****), in septimum et nonum fere saeculum incidunt.

Cap. XI. το φερον αφεσιν pro τὸ φέρον εἰς ἄφεσιν.

Cap. XII. οτι ο πατηρ παντα φανεροι περι του υιου ιησου. λεγει ουν μουσησ ιησου υιω ναυη, επιθεισ τουτο το ονομα, οποτε επεμπεν αυτον κατασκοπον της γησ, λαβε pro ὅτι πάντα ὁ πατήρ φανεροῖ περι τοῦ υἱοῦ [αὐτοῦ] ἰησοῦ υἱῶ ναυῆ. καὶ ἐπιθεισ τοῦτο ὄνομα, ὁπότε ἔπεμπε κατάσκοπον τῆσ γῆσ, [εἶπε]: λάβε.

Cap. XVI. ως πλανωμενοι οι ταλαιπωροι εισ την οικοδομην ηλπισαν, και ουκ επι τον θεον αυτων τον ποιησαντα αυτους, ως οντα οικον θεου pro πῶσ πλανώμενοι οἱ ταλ. ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν αὐτὸν τὸν ποιήσ. αὐτούσ, ἀλλ' ὡσ ὄντα οἶκον θεοῦ (Vet. interpr. quomodo errantes in aedem spem habuerunt, tanquam in dominum qui illos fecit, quasi sit domus dei).

Cap. XVII. εισ σωτηριαν. εαν γαρ περι των ενεστωτων η μελλοντων γραψω υμιν pro εἰς σωτηρίαν ἐνεστώτων. ἐὰν γὰρ περὶ τῶν μελλόντων γράψω ὑμῖν. (Vet. interpr. -- si enim de instantibus ac futuris scribam vobis).

Cap. XIX. τα συμβαινοντα σοι ενεργηματα ως αγαθα προσδεξη, ειδωσ οτι ανευ θεου ουδεν γινεται pro τὰ συμβ. σοι ἐνεργ. ὡσ ἀγ. πρόσδεξαι, reliquis praetermissis. Ibidem τοῖσ ἐπὶ τον αυτον θεον ελπίζουσιν, in quibus eod. recentiores θεον omittunt. Ibidem verba παντὶ αἰτοῦντί σε δίδου, quae ex evangeliiis huc illata esse apparet, auctoritate codicis Sinaitici destituuntur¹. Ibidem ου προσεξεις επι προσευχην εν συνειδησει πονηρα pro οὐχ ἤξεις ἐν προσευχῇ σου ἐν συνειδήσει πονηρῶ.

Cap. XXI. εχετε μεθ εαυτων εισ ουσ εργασηθε το καλον μη ενλιπητε pro ἔχετε εἰς οὓσ ἐργάσασθε μεθ' ἑαυτῶν μη ἐγκαταλείπητε. His exemplis accedunt alia plurima. Sunt autem ita comparata ut paucis exceptis pristinum textum luculenter restituant, et nunc demum Barnabae librum pretiosissimum litteris Christianis redditum gaudeamus.

Idem de Pastore praedicandum esset, si integrum praeberet codex noster. Attamen et ipsis quae praeberet fragmentis maxima vis critica inest. Quod anno 1856. censebam, textum Lipsiensem potius e Latinis media aetate conversum quam ex ipso antiquissimo fonte Graeco deri-

1) Capite vero quarto exeunte verba gravissima „sicut scriptum est“, minime Latino interpreti, ut suspicari licebat, sed ipsi scriptori vindicat codex Sinaiticus.

vatum esse, qua de re praeter alios consentientem habui summum Constantinum Oeconomum¹, illud quidem, si totum atque universum spectas, non confirmatum est. Quem vero locum, in historia Simonidea famosum illum quidem, ad docendam originem Latinam imprimis urgendum duxeram, Vis. 3, 3. *πανοῦργος εἶ περὶ τὰς γραφάς* (ex Guilielmi Dindorfii coniectura *περὶ τὰ ἄγραφα*), eum revera ex Latinis fluxisse quum ex interprete Aethiope tum ex codice Sinaitico fit clarissimum. Quocum nescio an alia componenda sint, quae textus Lipsiensis cum Latinis plerisque communia habet invitis Sinaitico Aethiope et Palatino. Eiusmodi sunt quae Vis. 3, 6. leguntur, ubi Latine vulgatum est: *qui cognoverunt veritatem nec permanserunt in ea, nec coniuncti sunt sanctis; propter hoc inutilis sunt.* His textus Lips. apprime respondet, in quo est: *οἱ ἐγνωκότεσ τὴν ἀλήθειαν, μὴ ἐπιμένοντεσ δὲ ἐν αὐτῇ μηδὲ κολλώμενοι τοῖσ ἀγίοισ· διὰ τοῦτο ἄχρηστοὶ εἰσιν.* Sinaiticus vero codex, Aethiops et Palatinus consentientes post *μη ἐπιμενοντεσ δε εν αυτη* nihil additum habent. Quae in his similibusque aliis ab auctoritate Sinaitici codicis destituuntur², ab alia haud dubie recensione pendunt, quam utrum in Latinis an in Graecis primum aliquis instituerit ambiguum est. Sed de his proxime alii videbunt, nec nobis ipsis, ut iam indicatum est, singula accuratius indagandi locum defuturum speramus. Nunc satis habemus editioni Dresselianae, diuturnis amici docti laboribus plenae, lectionibus Sinaiticis additis consuluisse, quae ut satis docent quantopere textus Lipsiensis, quamvis haud contemnendus sit, ab antiqua veritate deflexerit, ita totam eam quam praebent Pastoris partem exceptis paucis antiquo nitore reddunt.

Scribebam Lipsiae ipsis solemnibus paschalibus anni 1863.

Constantinus Tischendorf.

1) Vide Nov. Test. Sinait. Lips. 1863. pag. XLI.

2) Alio loco notabili, Vis. 3, 5., Aethiops codicum Sinaitici et Palatini societatem deserit. Sinaiticus enim cum Palatino habet: *διότι ευρεθη εν αυτοισ πονηρια* (quoniam inventa est in eis nequitia), id quod rectissime scriptum videtur, Lips. vero cum Latinis vulgatis et Aethiope: *διότι οὐχ εὑρέθη ἐν αὐτοῖσ πονηρια.*

ALBERTUS RUD. MAX. DRESSEL

LECTURIS S. P.

Patrum Apostolicorum editio Cotelieriana communi Theologorum iudicio inter praestantissima istiusce literaturae opera censetur. Eam sane per diu meruit laudem, et interpretandi arte, et subsidiariorum criticorum copia atque usu quo excellit. Quapropter mirum non est, quod multi adeo opinabantur, textum PP. Apostolic. iam in una illa editione praesertim per Io. Clericum recognita ita fuisse constitutum, ut in eo acquiescere possemus. Verum enimvero hoc usquequaque ita esse, praesens aetas haud amplius sentit, etsi nulla Scriptorum aevi Apostolici editio laboribus Cotelierii atque Clerici carere poterit. Etenim re accuratius perpensa facile apparet, non solum in critica, sed etiam in exegetica parte non illud eam ubivis praestare, quod in hoc genere iam exspectatur. Quippe si ea, quae ad hanc illamve Theologiae disciplinam spectant, veritati magis consentanea diiudicari debebant, quam nimio Cotelierii partium studio fieri potuit, textus quoque Scriptorum alia norma atque ratione ad certiora fundamenta revocandus erat. Qui decimo septimo ac decimo octavo saeculo, et antea, Codicum manu scriptorum praesidia ad huncce textum emendandum contulerunt, ii profecto non omnem scripturae varietatem proponebant, sed eam fere quae pro ipsorum captu utilis videbatur ad rem atque apta, reliquis omnibus iisque haud raro optimis variis lectionibus silentio atque oblivione iterum sepultis. Attamen quantum lucis integra supellectile critica ipsi textus intellectui afferri, quantum tenebrarum manca ratione critica diffundi queat ac debeat, omnes, quibus huius rei iudicium est, hodie persuasum habent. Critici iudicium textus emendationem attingit atque patefacit, boni Codices manu scripti eandem perficiunt, absolvunt, veram reddunt.

Quae cum ita sint, abhinc viginti annis ex beato Augusto Neandro quaesivi, ecquid operae pretium putaret, si post Cotelierium et Clericum nova PP. Apostolicorum editio adornaretur, eaque criticis adminiculis, quae in Romanis Bibliothecis recondita cognoveram latitare, adiuta atque fulta. Auctor mihi erat vir incomparabilis ut facerem, magnopere cupiens ut horum operum, quae a nobis iam paene exulare coeperant, copia denuo fieret. Sed eidem proposito Gulielmus Jacobsonus in Anglia, in Germania Carolus I. Hefelius animum eodem tempore adiecerant, meque praevenerunt. Ast ille, quamvis opus ediderit propria peregrinaque eruditione refertum, ad paucos solummodo aevi Apostolici Scriptores respexit; hic in prima editione votis parum respondit. Idcirco pristinum consilium non demittendum putavimus, neque cum emendatione illorum duumvirorum libri postea prodissent. Nam quae ex membranis hucusque ignotis per multos annos, ubi

licuit, Clementissimi Borussorum Regis stipendio adiuti nos primi erueramus, haud dubie eiusmodi erant ob novitatem pondusque, ut quomocunque iuris publici faciendâ viderentur. Taceo reliqua, quae ab aliis intelligi malim, quam a me dici.

Elaboravi igitur editionem textu ubivis ad optimorum Codicum fidem critica cum conscientia constituto, iisque, quas egomet ipse inveni, variis lectionibus adornato. Quae hic illic in libris impressis inventae erant, eas ex parte repetere nolui, quia fides ipsarum non ubivis certa videbatur. Ac me haud inconsulto id fecisse, imo facere debuisse, mecum fatebitur, qui ex notis intellexerit, quotiens etiam quas novissimo critico debemus Codicum lectiones mea cura emendandae fuerint. Ac saepius profecto apud priores editores in illa parte post messem messore, post tectum architecto opus erat. Est forte qui dicat, nos in critica parte sacco serentes utilia inutilibus permiscuisse, abaque, ut dicitur, linea sine cura discriminis solam copiam seclatos converrisse. Aliter vero ipse sentio: quippe etiam ἐν ἀδιαφόροις religiose fontium auctoritatem venerari ius fasque est. Quis autem inutilia ea dixerit, quae utcumque apta fiant ad restituendum genuinum textum eorum Scriptorum, qui quae literis consignaverunt, ex τῶν ἀποπτῶν τοῦ Λόγου ore hauserunt?

Ac fuit quidem, cum tempus quoque opportunum concessum mihi fore arbitrarer textum commentario prorsus novo illustrandi. Quam spem cum haud inoffensa valetudo, tum maxime rerum domesticarum adversitates necessitudinesque fefellerunt, ut rarius paratae essent remissiones, quibus animus, interstitione aliqua aut negotiorum aut infortunii memoriae data, laxari indulgerique posset ad istiusmodi opus rite condendum. Idcirco virorum doctorum notas simul cum nostris subdidimus, ne diutius res tereretur. Quodsi inaequalitas incertaque ratio, quam inter textus fidem et commentariorum copiam antehac videre erat, nostro labore nonnihil evanuit, eius nos profecto non poenitebit.

Nec possum quin gratias agam Constantino Tischendorfio, Theologorum Germaniae decori, qui non solum consilio me multum adjuvans ex suae doctrinae penu summa cum benevolentia ac liberalitate hocce opus locupletavit, sed quamvis muneribus suis mirum quantum occupatus etiam nulli in promovenda ipsa editione curae pepercit. Ne multa: opus nostrum is docte inauguravit sacravitque.

Scribendam Romae prid. Cal. Sextiles 1856.

PROLEGOMENA.

I.

BARNABAS.

Quomodocunque definiendum erit de auctore scripti, cui vetus quaedam traditio Barnabae nomen praefixit, certe id ipsum haud parvi momenti habetur inter christianae antiquitatis reliquias ob rationem quam tenet sacrae scripturae V. T. diiudicandae, et locum in definienda oeconomia salutis ei assignandi. Pauli Apostoli quippe viam tenens, modo ultro progrediens, nunc retrogressus, ad Alexandrinorum allegoricum veritatis Iudaismi explicandae modum, simulque ad solidiorem Gnosticis praebet transitum. Huius viae auctoritas pluris esset, si inclito illi Pauli Apostoli socio impigroque coadiutori attribuendum esset, qui ubivis sui iuris apparebat, recta mente atque indole excellens: id quod infra videndum. Iam vero de quo in ipsa Epistola agitur, id accuratius perscrutemur.

1. Cum filiis filiabusque auctor partiri vult ex eo, quod ipse acceperit, ut fidem atque scientiam habeant consummatam, spiritualibus nimirum donis abunde donati (c. 1). Id se facturum esse non doctoris auctoritate praeditum, sed ut parem inter pares, ut unum ex ipsis: immo se *περίφημα* esse bene scit, cui met fratrum dilectionem mercedi fore sperat (c. 6. 1). Rerum igitur cardinem in eo verti, quod cum fide perfecta etiam scientiae, i. e. *τῆς γνώσεως*¹⁾ compotes fierent. Idcirco intelligendum esse, quo modo veteribus, Deo ita ordinante, non nisi vitae spes proposita fuerit, ipsum vitae exordium primo Christi adventu in terris, vitae consummatio in caelis (c. 2). Iam vero progressum divinitus in Christianismo datum ipsiusque perfectionem ostensurus est insufficientia veteris foederis, novo videlicet adimpleti verique redditi. Deus sane per V. T. Prophetas adaperuit, se non indigere hircorum ac taurorum sacrificiis, nec despiciere cor contritum. Hac humana oblatione Iudaeorum hostias indicari abrogatas. Ieiunium verum misericordiam erga egenos esse. Id postquam Deus dilucide manifestaverit, per dilectum suum in simplicitate vocatis ad illorum legem, ut proselytis, haud quaquam accedendum.

Atqui nobis morum puritas omnino colenda, cum iam instet terminus adventus filii Dei (c. 2—4). Verumtamen et consortium fugiamus legem nullatenus ad nos pertinere dicentium.

1) Clem. Alex. Strom. II. c. 6. p. 455. ed. Pott.

Foedus quod fuerat Iudaeorum nostrum est factum, quia transgrediendo in perpetuum perdiderunt id, quod Moses accepit. Tabularum tenor per Mosen confractarum Christi dilectione novissimis temporibus in praecordiis nostris consignatus. Hac nova lege fundatis resistendum est Iniquo eiusque tentationibus. Ast ne inflentur spiritiferi quasi plene iustificati, sed in timore Dei custodiant mandata. Is enim non accepta persona, sed secundum opera iudicat. Fides nostra adiuvatur timore ac sustentia; ei compugnant patientia et continentia (c. 2), fides caritasque coniugatae (c. 11). Vigilemus et recte intelligamus tanta signa ac portenta in populo Iudaeorum facta (excidium Hierosolymae et reliqua) -quid sibi velint. Caveamus, ne vecordia obdormientes nihilominus perdamur, sicuti veteris foederis populus (c. 4).

Ex quo intelligitur, auctorem imprimis quidem contra Iudaizantes inter Christianos monere, legis autem cuiusvis despectores uti salutem haud minus periclitantes apertis verbis significare. Lex quippe Mosaica ei tanti est, ut gnosis in ipsa novam legem (*νέαν ἐντολήν* c. 9) intueatur. Novus autem populus cum verum Dei templum sit, verum quoque sacrificium in corde is solus offert (c. 3). Is iam heic vera vita fruitur (c. 1), post tribulationes atque angustias multas in regno Messiae (c. 15) universo mundo dominaturus (c. 8). Ita edocti de iis, quae praeterierunt, nemo in retia incurrat, sed novo foedere renatus intellectu polleat. Cogitanti atque memoria repetenti quae fuerunt ac quae sunt, Christi expiatoria morte Iudaeos esse iudicatos, nos autem salvatos apparebit. Idque ita fieri debuisse iam Prophetarum, divinae loquelae organa, iterum iterumque annuntiarunt. Ex eorum sensu ieiunium V. T., hircum et vaccam rubram Christum spectare auctor suis persuadere tentans (c. 5—8), circumcisionem spiritualiter intelligendam aequae ac mandata de cibis, baptismum et crucem iam in V. T. praefiguratam atque annuntiatam, Iosnam Christi typum docet (c. 9—12). Quae cum ita sint, non Iudaei, sed Christiani Dei foederis veri haeredes, sensu typorum V. T. recluso, iam constituti probantur. Unde testamentum, quod Moses a Domino accepit contrivitque, ad nos pervenit. Iudaeos autem non eius haeredes esse etiam ex eo intelligitur, quod verum sabbatum non habeant, neque templum Deo acceptum, non nisi in spirituali habitaculo exstans, id est in ecclesia christiana (c. 13—17). Quibus *γνώσεως* speciminibus adiungitur paraenetica pars (c. 19—21) de via lucis et tenebrarum. Per illam qui gradiuntur, bonis quibuscunque operibus per *γνώσιν* facile peragendis scopus petendus; in hac vagantur, qui a Deo alienati vitiis animam perdiderunt. Dei mandata custodienda: omnibus dies retributionis aut perditionis instat.

2. Ex geminis aequae ac interpolatis elementis Epistolam coaluisse, non sine iudicii acumine et argumentatione docta ostendere studuit Dan. Schenkel.²⁾ Eum confutarunt Hefele³⁾, et subtilius Hil-

2) Ueber den Brief des Barnabas, ein kritischer Versuch; Theol. Stud. u. Krit. 1837, H. 3. S. 652—686.

3) Das Sendschreiben des Apostels Barnabas aufs Neue untersucht, übersetzt und erklärt etc. Tüb. 1840. p. 196 sqq.

genfeld.⁴⁾ Quodsi nec primigena eius integritas, nec continuus sententiarum progressus in dubium vocari possit, quaerendum iam est, ad quosnam fuerit scripta. Formula quippe salutandi neque usitata est, nec plena. Quod ei ab Origene⁵⁾ datur καθολικῆ epitheton (Γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ), potest id vix retineri, nisi forte magnus Alexandrinorum magister etiam in hoc πνευματικῶς capiendus esse videatur. Eodem iure quodvis scriptum nuncupari queat „catholicum“, quod christianae doctrinae elementis non prorsus caret. Huc accedit, ut in subscriptione Codicum manu scriptorum, quotquot vidimus, id frustra quaeratur (cfr. Ep. Barnabae not. 1). Nec ulla alia ratione id ab Origene dictum crediderim, quam ob generalem loquendi modum, quo auctor in salutatione utitur, nullum videlicet distinctum certumque lectorum coetum significans. Locus, qui ad quaestionem solvendam opportune in auxilium vocari potest, legitur in c. 16: Πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, ἢ ἡμῶν τὸ κατοικητήριον τῆς καρδίας φθαρόν καὶ ἀσθενές, ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χειρὸς· ὅτι ἡμεν πλήρης εἰδωλολατρείας οἶκος, καὶ εἰδωλολατρεία ἡμεν οἶκος δαιμονίων, διὰ τὸ ποιεῖν ὅσα ἦν ἐναντία τῷ Θεῷ. Ita sane loquitur, qui ipse Ethnicus fuit, et ad Christianos ex Ethnicis factos verba facit. De similibus similia dicuntur ad Clementem⁶⁾: Ἡ τοῦ Θεοῦ βουλή ἐν ἀδήλω γέγονε κατὰ πολλοὺς τρόπους· τὰ μὲν πρῶτα εἰσαγωγή κακῆ, συντροφία πονηρά, συνήθεια δεινῆ, ὁμίλια οὐ καλῆ, πρόληψις οὐκ ὀρθῆ· διὰ ταῦτα πλάνη, εἴτα ἀφοβία, ἀπιστία, πορνεία, φιλαργυρία, κενοδοξία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μυρία κακά, ὥσπερ καπνοῦ πλήθος, εἰς ἓνα οἶκον οἰκοῦντα τὸν κόσμον, τῶν ἐνδοθεν οἰκούντων ἀνδρῶν ἐπεθόλωσαν τὰς ὀράσεις, καὶ οὐκ εἶασαν ἀναβλέψαντας ἐκ τῆς διαγραφῆς τὸν δημιουργήσαντα νοῆσαι Θεόν, καὶ τὸ τούτῳ δοκοῦν γνωρίζαι. διὸ τοὺς φιλαλήθεις ἔσωθεν χρῆ ἐκ στέρων βοηθάντας ἐπικουρίαν προσκαλέσασθαι, φιλαλήθει λογισμῶ, ἵνα τις ἐντὸς ἂν τοῦ οἴκου τοῦ πεπλησμένου καπνοῦ, προσίων ἀνοιξῆ θύραν, ὅπως δυνηθῆ τὸ μὲν ἐκτὸς τοῦ ἡλίου φῶς εἰσκριθῆναι τῷ οἴκῳ, ὁ δὲ ἐντὸς τοῦ πυρὸς ἂν ἐκβληθῆναι καπνός. (19) Τὸν μὲν οὖν βοηθὸν ἀνδρα τὸν ἀληθῆ προφήτην λέγω, ὃς μόνος φατίσαι ψυχὰς ἀνθρώπων δύναται, ὥστ' ἂν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς δυνηθῆναι ἡμᾶς ἐνδεῖν τῆς αἰωνίου σωτηρίας τὴν ὁδόν. Eo spectat frequens illa antithesis ἡμεῖς et ἐκεῖνοι, neque vhb. ὃς εἰς τοῦτο ἠτοιμάσθη, ἵνα αὐτὸς φανεί, τὰς ἤδη δεδαπανημένας ἡμῶν καρδίας τῷ θανάτῳ καὶ παραδεδομένας τῇ τῆς πλάνης ἀνομίᾳ λυτρωσάμενος ἐκ τοῦ σκότους, διάδηται ἐν ἡμῖν διαθήκην λόγῳ (c. 14) de aliis intelligi possunt, quam de iis, qui olim Paganismum sectabantur. Christus φῶς ἐθνῶν⁷⁾ eos illuminavit, qui tenebris obfuscati erant (c. 14). Quis itidem de Iudaeis asseruerit? Monitorium illud (cap. 3), „ut non incurramus, tanquam proselyti, ad illorum legem“ ad Ethnico-

4) Die apostolischen Väter, Untersuchungen über Inhalt und Ursprung der unter ihren Namen erhaltenen Schriften. Halle 1853. p. 30 sqq.

5) Contra Celsum I, 63.

6) Clementis Rom. Hom. I, 18. ed. Dressel. p. 40.

7) Isai. 42, 6. 7 et 49, 6.

Christianos spectat. Constat enim inter omnes, multos extra Palaestinam Ethnicos nonnullas ordinationes Mosaicas observasse, uti ἐκλεκτικοί. Huius coetus homines ante oculos habebat, qui scripsit c. 2 „nos similiter errantes“. Nec mirum, quod auctor adamat praeque ceteris lubet istiusmodi gnoseos exemplis Epistolam in allegoriis enucleandis non sine artificio referre, vocum ad rerum originem quasi permanantium delinimentis gestiens. Hinc disparilitas orta in disceptando ac singula pertractando. Fuit autem id temporis gravissima, ne dicam unica quaestio illa, quid auctoritatis esset veteri foederi in evangelio, postquam Paulo Apostolo praeunte haud levibus argumentis alii usi fuerant ad immunitatem eius a lege probandam. Noster autem, quomodo fieri potest, eam iam evanuisse cum ratiocinando docet, tum propria sua via ostendere conatur. Quamvis Iudaismo bellum indicat in Christianismum subreptitanti, aeque in alios animadvertit, sed non nisi leniter hortans, monens, suadens, obiurgans, qui solius fidei iustificatione elati bonis operibus parum vacarunt (c. 4), sequioris nimirum Gnosticismi praecursores. Inter hasce duas partes auctor rectam salutis semitam sternendam curat.

3. Quo tempore Epistola scripta fuerit, non liquet. Verumtamen Hierosolimam eversam, templum destructum, Iudaeorum populum a Romanis debellatum non ambigue significant vbb. (c. 4): „cum videritis tanta signa et monstra in populo Iudaeorum, et sic illos dereliquit Dominus“. Nec alia enarrantur c. 16: *Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθηρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἐχθρῶν ὑπηρεταὶ ἀνοικοδομήσουσιν αὐτόν. Πάλιν ὡς ἤμελλεν ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ παραδιδόσθαι, ἐφανερῶθη.* Eos, ad quos Epistola data fuit, gravissimi illius iudicii, quo Dominus Iudaeorum populum iudicavit eorumque excidium complevit, testes fuisse, ex modo dicendi c. 4 colligitur. Cum persecutionum mentio fiat nulla, verisimile est, eam ante Plinium in Bithynia Proconsulem fuisse scriptam.

4. Levibus admodum argumentis utuntur, immo futilibus, qui veteris traditionis vestigia prementes⁸⁾ Barnabam, Pauli Apostoli sodalem, Epistolae auctorem esse velint. Totus enim tractandi modus resque ipsae pertractatae contra eos clamitant. Barnabas Levita Cypro oriundus⁹⁾ legis Mosaicae plus expers esse debebat, quam ex c. 7 et 8 elucet. Neque de Syris idem venditasset, circumcissione eos uti: id quod ex eo tempore melius cognitum habere debebat, quo ipse cum Paulo Apostolo Antiochiae morabatur.¹⁰⁾ Certe rerum, quas dicit, scientiam doctrinamque plurimum, quam par sit, auctori deesse fatendum. Quocirca iam H. Menardus, primus Epistolae edi-

8) I. Vossius, Notae ad Barnabae Apostoli Epistolam catholicam p. 310.; L. E. Dupin, Bibl. des auteurs etc. T. I. p. 6 sq.; N. Nourrius in apparatu ad Bibl. max. PP. T. I. Diss. 3.; Gallandius, Bibl. vet. Patrum T. I. Proleg. p. XXIX sqq.; Henke, de Epistolae, quae Barnabae tribuitur, authenticæ, Jen. 1827.; Rördam,

Comment. de authenticæ Ep. Barnabae. Hafniae 1828; Franke in Guerike et Rudelbach Zeitschrift für luth. Theol. 1840. fasc. 2.

9) Act. 4, 36 sqq.

10) Act. 11, 22. 25.; 15, 2 sqq. Gal. 2, 1. 9.

tor, authentiam eius impugnavit¹¹⁾, post eum Dan. Papebrochius¹²⁾, Tenzelius¹³⁾, Natalis Alexander¹⁴⁾, Remi Ceillier¹⁵⁾, Ittigius¹⁶⁾, Moshemius¹⁷⁾, Lumperus¹⁸⁾, Hugius¹⁹⁾, Ullmannus²⁰⁾, Neander²¹⁾, Mynster²²⁾, Winer.²³⁾ At dicas: Heus tu, unde traditio illa apud Clementem Alex. Strom. II, 6 p. 445; II, 7 p. 447; II, 20 p. 489; V, 10 p. 683; II, 15 p. 464; II, 18 p. 472; V, 8 p. 677, Origenem contra Cels. I c. 63, Eusebium H. E. III, 25, Hieronymum de vir. illustr. c. 6, Nicephorum in Stichometria (saeculi 5)? Non dubitaverim, quin ea iam prius in Alexandrina ecclesia exstiterit, nec ab Clemente Alex. aut Origene primum fuerit inducta: retinuerunt autem, quia totius Epistolae indoles haud dissimilis esset ei, qui cum Paulo Apostolo Ethnicis evangelium salutis annuntiaverat. Traditionem igitur pie venerantes, nec ad criticum subtiliusve eius examen ulla singulari causa compulsi posteris tradiderunt, quomodo et qualem ipsi invenerant. Sin ipsius traditionis originem indagare velis, dicendum erit, nulli Apostolorum adtribui potuisse iam ob illud eorum convicium τὸς ἰδίους Ἀποστόλους, τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο, ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομιωτέρους (c. 5), propriae auctoris opinioni forte consonum, nec veritati, utpote commentum. Si nihilominus semiapostolica auctoritas Epistolae impressa videbatur, ab eam desiderantibus vix alius quidam magis opportuno auctor supponi potuit, quam Barnabas, Ethnicorum et ipse doctor. Potuitne ψευδεπίγραφον etiam ex eo trahere originem apud Alexandrinos, quod gnosticae Clementis Romanae Homiliae²⁴⁾ Barnabam Alexandriae congregari cum eo faciunt?

Ac mihi quidem illud non levis momenti semper visum est, quod narratur in Act. 15, 37 sqq. Barnabas igitur dissensione oborta a Paulo discessit, assumtoque Ioanne Marco in Cyprum navigavit. Soliusne Ioannis Marci causa Barnabas alio perrexit, an simul aliam doctrinae viam sectaturus? Illamne, in qua heic eum gradi videmus? At enimvero summopere notandum videtur, eundem Ioannem Marcum, qui Barnabae vitam actaque perfusius scripsisse creditur, Epistolae eius mentionem facere nullam. Codex Vaticanus 1667, ex quo Papebrochius²⁵⁾ ea edidit, nec Codex Parisinus 1470 quo Tischendorfius²⁶⁾ usus est, neque Vaticanus 821, quem ego exscripsi, in hoc quidem variant.

5. In Philastrii Brixienensis Episcopi Codice quodam (ante saec.

11) In Praef. ed. nostrae Epistolae.

12) In Act. Sancti. mensis Iunii tomo secundo, p. 459. §. V. Antverp. 1698.

13) Apud Fabric. Bibl. eccles. p. 42. §. X.

14) Hist. eccles. Sec. I. c. 12. art. 8.

15) Histoire générale des auteurs etc. T. I. p. 498 sqq.

16) In selectis capitibus historiae eccl. Sec. I. T. I. p. 20.

17) Commentar. de rebus Christ. ante Const. M. p. 161.

18) Historia theol. critica T. I. p. 150.

19) Zeitschrift für das Erzbisthum. Freiburg. Fasc. 2. p. 132. Fasc. 3. p. 208 sqq.

20) Studien u. Kritiken. T. I. p. 381.

21) Kirchengesch. T. I, 3. p. 733.

22) Studien und Kritiken II, 323.

23) Bibl. Realwörterbuch s. v. Barnabas.

24) Hom. I, 9.

25) Act. Sancti., mensis Iunii tomo secundo, Antverp. 1698. p. 431—436.

26) Acta Apostolorum apocrypha, Lipsiae 1851. p. 64 sqq.

IX), qui e monasterio Corbeiensi provenerat, Hugo Menardus, Congregationis S. Mauri monachus, post Epistolam Tertulliani de cibis iudaicis, Barnabae nomine insignitae Epistolae deprehendit latinam versionem veterem. Iac. Sirmondus Menardo evulgare eam ob innumeros naevos haesitanti graecum obtulit apographum, inter schedas Turriani repertum, quo adiutus textum constitueret emendatum. Mors praevent, et pro ipso fecit. Lucas Dacherius, eiusdem congregationis, qui Menardi editionem a. 1645 Parisiis in lucem emisit, graeco Turriani apographo vetere versione Corbeiensi, et inde a c. 18, ubi illa desinit, ipsius Menardi adiecta.

Post Sirmondum in tribus Mss.: Bibliothecae Vaticanae, Cardinalis Columnae et Andreae Schotti eadem Epistola graeco sermone conscripta quaerentibus sese obtulit, heic quoque, ut in Turriani apographo, cum Epistola Polycarpi ad Philippenses, quae praeit, coniuncta, et acephala. Schottiani Codicis graeci et versionis veteris apographum a Claudio Salmasio accepit Isaacus Vossius, ab hoc Iac. Usserius. Is simul cum Epistolis Ignatii id excudendum curavit Oxonii a. 1643. Omnia tamen huius editionis exemplaria cum haud exigua parte ipsius oppidi ingenti conflagratione perierunt. Itaque cum Menardi editio ex uno tantum Codice prodisset parum correctae, Epistolam Barnabae I. Vossius emendatiorem publici iuris fecit Amstelodami a. 1646, Florentino, Vaticano et Romano Theatinorum Codice usus, sed minus accurate, ne dicam obiter, ut ipse pluries compertum habui. Hac prima Vossii editione in commentariis usus sum. Recusa est Londini a. 1680. Post Vossium pro textu emendando meruerunt imprimis Fellus (Oxonii 1685), Cotelierius (Luteciae Parisiorum 1672), Clericus (Antverpiae 1698 et 1700, Amstelaeidami 1724), Russelius (Londini 1746), Gallandius (Bibl. Vett. Patr. Tom. I. Venetiis 1765). Ad illorum edd. fidem Hefelius et Reithmayrus suas concinnarunt, Codicibus manu scriptis uterque destitutus. Ex Hefelianis PP. App. maxime adhibuimus editionem tertiam, passim quartam. Nostra enim iam sub prelo erat, priusquam illa huc esset allata.

In notis nostris nominabitur: Lettera Universale di San Barnaba Apostolo. Traduzione dal Greco di Don Gio. Battista Galliccioli. In Venezia 1797.

II.

CLEMENS.

1. Non ambigitur, a quo prima, quae Clementis nomine circumfertur Epistola, nec ad quos fuerit data, sive expetita¹⁾, sive, ut verisimilius est, postquam Corinthiorum dissidia innotuerant, sponte transmissa. Ex initio quippe colligimus, Romanos ad Corinthios, qui

---

Clem. 1) Tum saltem legendum *περὶ τῶν ἐξηγουμένων* p. *περὶ τῶν ἐπιξηγουμένων* (c. 1).

ob munus ecclesiasticum tumultuabantur, reconciliandos animum advertisse, tardius quidem, quia et ipsi temporum calamitatibus fuerant afflicti. Idcirco tres legatos miserunt literas perlaturus (c. 59).

Seditio inter Corinthios oborta Romanis eo magis dolenda videtur, quo fidei ac virtutis eorum gloriam ubivis divulgatam foedius obfuscet, nominique Christianorum apud alios (Ethnicos) sit contemptui (c. 1. 2. 47). Illa quippe laude, quam prius meruerunt, nonnulli tumescentes, et discordia invidiaque omnia permiscentes id fecerunt, ut iam misera sit ecclesiae Corinthiorum conditio. At vero et prisco et recenti tempore nefanda impiorum invidia quantum detrimenti adtulerit, pluribus exemplis probatur (c. 3—6). Iam vero vanis contentionibus relictis, ad poenitentiam et ad Deum convertendum. Eo spectant multiplices Scripturae admonitiones; id sibi vult Christi sanguis pro omnium peccatorum salute effusus (c. 7. 8). Laudibus efferuntur, qui ob singularem obedientiam atque fidem erga Deum ex veteribus aeternis praemiis digni sunt habiti (c. 9—12). Idcirco fastu superbiaque depositis nos magis iuvat obedientia Dei, quam aures praebere iis, qui aemulatione ducti turbis intestinisque seditionibus praesunt. Christus praeclarum humilitatis exemplum reliquit imitandum, quippe qui pro peccatis nostris gravissima quaeque pertulerit. Summi V. T. viri, qui pietate erga Deum excellebant, itidem Prophetae, qui divinitus afflati digni habiti sunt qui de Messia praedicerent, humillimos sese gerebant. Davidis quoque insignia humilitatis documenta exstant (c. 13—18). Tot modesti et submissi animi exempla imitemur, pacemque quaeramus Dei splendida dona atque beneficia contemplantes, quibus se clementem praebuit erga omnem creaturam. Ipse nimirum naturae ordinem fundavit, aeternisque stabilivit legibus. Itaque nos, maximis Dei beneficiis per Christum donati ornatique secundum easdem leges vitam instituamus, turbas seditionesque abhorrescentes. Solum Deo, nec tumultuum ducibus obtemperandum. Christum veneremur, cuius sanguis pro nobis datus est, praepositis non obstrepentes, iuniores ad pietatem, mulieres ad castitatem atque temperantiam cohortantes. Id nobis faciendum scriptura iubet, cui fidem in Christo habemus (c. 19—22). Qui simplici mente ad Deum perveniunt, praemia splendida iis promisit. Deus autem verax est, qui promissis stabit. Ne addubitemus, quae non iam visuntur. Sicuti in absconditis naturae recessibus Dei omnipotentia indefessim creat, quod tardius in lucem emittatur, ita nosmet erimus: plenitudo gloriae nostrae resurrectionis. Pignora autem resurrectionis ac vitae futurae multa: Christus a mortuis suscitatus, diei et noctis vicissitudo, semen in humum demissum, Phoenix avis. Resurrectionis promissio iam in V. T. exstat. Hanc igitur spem futurae vitae Dei veracitas non sinit vanam reddi aut irritam (c. 23—27). Itaque cum Dei potentia omnia complectatur, nihil facere tentemus, quod ei sit contrarium. In cordis simplicitate ad eum conversi nihil agamus, nisi quod placeat patri benigno, qui nos elegit absque merito (c. 28—30). Quomodo divinam benedictionem consequi possumus? Patriarchae benedicti sunt propter fidem, itidem reges, Prophetae, sacerdotes. Sed ne quis opinetur, bonis operibus

omnino non opus esse. Immo etiam Deum imitantes opera iustitiae operemur (c. 31—33). Mercedes nobis non deerunt, neque desunt. Non alia via (fides et iustitiae opus) ad Christum perducit (c. 34—36). Nos Christi militia sumus. Militum autem exemplo comprobatur, non solum necessarios esse qui imperent, sed etiam qui obedientiam praesentent. Idcirco ne ordo lege interna stabilitus pro libitu commutetur aut confundatur, iam in V. T. sacerdotum, levitarum, laicorum munere accuratius definito provisum fuit. Id exemplum Apostoli, sancti spiritus organa, imitati per singulas civitates ecclesiae regimen praesidibus et diaconis tradiderunt. Iis divinitus institutis subiecti simus. Est igitur nequitiae opus, eos loco suo semovendi (c. 37—46).

Totius Epistolae scopus atque propositum erat ad pacem componendam et obediendum adhortatio. Illius propositi mens iam usquequaque aperta est. Subiungitur admonitio, ne Corinthii obliviscantur, quae Paulus Apostolus iis de intestinis dissidiis scripserit (c. 47). Virtus nihili censenda, si non animi submissio ei coniuncta est. Erga fratres amor homines Dei Christique similes reddit. Caritate exercenda peccatorum remissionem meremur (c. 48—50). Dissidii participes, in primis eius auctores peccatorum veniam petant, et pro virili parte ad pacem restituendam contribuant. Ita grati Deo erunt acceptique. Ipsi potius poenam sibi consciscant, exultentve, dummodo unitas repristinetur. Preces fundantur pro iis, mutua fiat admonitio, ne quis spe Christi excidat (c. 51—57).

Post trium circiter paginarum in Cod. Alexandrino lacunam sequuntur quae ad Epistolae conclusionem spectant.

2. Epistola ad Corinthios scripta est e persona ecclesiae Romanae. Quin is, qui scripsit, unus fuerit ex eius praesidibus, non dubitabit, qui c. 40—45 pensiculate perlegerit, nec quin omnino mentem Christianorum, qui Romae peregrinabantur, ubivis fideliter expresserit. Petrum et Paulum Apostolos *τοὺς ἐγγύστα γενομένους ἀθλητὰς* dicit, illum laudibus extollens, huius doctrinae viam pressius sequens. Ac sunt (Tillemontius,²) Constantius,³) Venema, Schliemann aliique), qui eum ex Israelitis ortum putent, iis nimirum fulti, quae ex c. 4. 31. 55 in usum suum convertant. Verumtamen spirituali sensu ad Christianos pertinent, quae ibi de V. T. rebus personisque pie expressa leguntur. Illorum autem opinio, auctorem ex aliqua tantum parte, fortassis ex matre esse Israelitam, levioribus argumentis niti studet, quam quae mentione digna videantur. Mosaicae quidem legis non expers est, sed etiam haud ignarus mythologiae Graecorum, nec physeos aut astronomiae, aut alius scientiae libro homini scitu dignae (c. 6. 20. 25. 55). Immo etiam vbb. *ἐπιστάμεθα πολλοὺς ἐν ἡμῖν παραδεδωκότας ἑαυτοὺς εἰς δέσμα κτλ.* (c. 55) et *Κατανοήσωμεν τοὺς στρατευομένους τοῖς ἡγουμένοις ἡμῶν, πῶς εὐτάκτως, πῶς εὐείκτως, πῶς ὑποτεταγμένως ἐπιτελοῦσι τὰ διατασσόμενα. Οὐ πάντες εἰσὶν ἑπαρχοὶ, οὐδὲ χιλίαρχοὶ, οὐδὲ ἑκατόνταρχοὶ, οὐδὲ πεν-*

2) Mémoires II. p. 149.

3) Epp. Rom. Pont. I. p. 11. (cfr. l. c. p. 41.)

τηκόνταρχοι, οὐδὲ τὸ καθ' ἑξῆς· ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἡγουμένων ἐπιτελεῖ (c. 37) non obscure auctorem esse Romanum indicant.

Ea fere ex ipsa Epistola de auctore colliguntur. Iam traditionem auscultemus.

Veteres Patres Epistolae auctorem esse, Clementem⁴ perhibent. Neque vero eius nomen in fronte fert, ut plerumque fit, neque alio in loco id memorat. Eusebium Epistolam, quae adhuc exstat, ante oculos habuisse, haec verba⁴) extra dubium ponunt: *Τούτου δὴ οὖν τοῦ Κλήμεντος ὁμολογουμένη μία ἐπιστολὴ φέρεται, μεγάλη τε καὶ θαυμασία, ἣν ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῇ Κορινθίῳ διετυπώσατο, στάσεως τηρικᾶδε κατὰ τὴν Κόρινθον γενομένης.* At enim vero Eusebio antiquior Hegesippus eam cognovit. Is enim, memoratis Corinthiorum dissidiis, haec subiungit:⁵) *Καὶ ὅτι γε κατὰ τὸν δηλούμενον (Κλήμεντα) τὰ τῶν Κορινθίων κεκλιητο στάσεως, ἀξιόχρεως μάρτυς ὁ Ἡγήσιππος.* Addas:⁶) *Ἀκοῦσαι γέ τοι πάρεστι μετὰ τινα περὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς αὐτῷ (i. e. Hegesippo) εἰρημένα, ἐπιλέγοντος τάδε κτλ.* Attamen ex his non liquet, num Eusebius suam an Hegesippi de Epistolae auctore testimonium proponat, quamvis Hegesippus tempore, quo Epistola missa fuit, Clementem Romae degisse distincte significet.

Ircaneus⁷) cum Hegesippo testis est, Clementem, quo tempore Epistola Corinthum missa fuit (Domitiano Imperatore), Romae vixisse. Id quomodo narratur, nos dubitare non sinit, quin ipse Clemens auctoritate apud Romanos floruerit, utpote qui ipsorum mentis interpres in conscribenda Epistola exstiterit.

Dionysius Corinthius nomine Corinthiorum ecclesiae ad Romanos scripsit octoginta fere annos, postquam Romani literas illis miserant. Eius verba apud Eusebium⁸) Clementi eam auctori luculenter tribuunt.

Cum Dionysio idem asserunt Clemens Alexandrinus⁹) et Origenes.¹⁰)

Qui de successionis ordine Romanorum episcoporum memoriae tradiderunt, Clementem Domitiano regnante Romae degisse enarrant. Eorum chorum ducit Ircaneus,¹¹) cuius notitiam Eusebius¹²) fusius explanat. Neque ab iis discrepant Epiphanius,¹³) Hieronymus¹⁴) et Martyrologium Clementis.

Hi dum Clementem post Petrum dicunt quartum Romanorum episcopum (siquidem secundus Linus fuit et tertius Anacletus) magnopere dissentit alia traditio Epistolae Clementis ad Iacobum, Clementinis Homiliis praefixae. Etenim Petrus ibi¹⁵) ipsum Clementem sibi successorem suffecit. Ei assentiuntur Tertullianus¹⁶) et Hieronymo¹⁷) teste, Latinorum plerique.

4) H. E. III, 16.

5) Ap. Euseb. H. E. III, 16.

6) H. E. IV, 22.

7) Haer. III, 3.

8) H. E. IV, 23.

9) Strom. I, 339; IV, 609; VI, 778.

10) De princ. II, 3 (I, 82 ed. Ruaei);

in Ezech. c. 8. (III, 422.)

11) Haer. III, 3. 3.

12) H. E. III, 13, 15.

13) Haer. XXVII, 6.

14) De vir. illustr. 15.

15) c. 2. 19.

16) De praescr. haer. c. 32.

17) L. c.

Utrique traditioni interpretandi arte conciliandae iam veteres operam navarunt. Epiphanius¹⁸⁾ et Rufinus Linum et Anacletum Apostolis Petro et Paulo superstitibus ecclesiae Romanae regimen quidem tenuisse, sed Clementem a Petro, cum is mortem sibi appropinquare sentiret, episcopum fuisse factum: „Cuius rei hanc accepimus esse rationem, quod Linus et Cletus fuerunt quidem ante Clementem episcopi in urbe Roma, sed superstite Petro, videlicet ut illi episcopatus curam gererent, ipse vero apostolatus impleret officium, sicut invenitur etiam apud Caesaream fecisse, ubi cum ipse esset praesens, Zachaeum tamen a se ordinatum habebat episcopum. Et hoc modo utrumque verum videbitur, ut et illi ante Clementem numerentur episcopi, et Clemens tamen post obitum Petri docendi suscepit sedem.“¹⁹⁾ Ep. Ignatii ad Mariam Cassob.²⁰⁾ et auctor prioris Pontificum catalogi (a. 354) ordinem ita constituunt: Petrus, Linus, Clemens, Anacletus. Ita Augustinus,²¹⁾ Optatus Milev.,²²⁾ Constitutiones Apost.²³⁾ Tum circa annum 67 ecclesiae Romanae eum praefuisse statuendum esset. Alius aliam viam ingressus est ad hanc discrepantiam componendam. Sed coniectari pauca quaedam possunt reapse verisimilia, id quidem *παχυμερέστερον*, nullo scientiarum fundo concepta, immo fusa, et vaga, et arbitraria, qualis longinqua mentis oculorum acies est, per intervalla media caligantium.

At vero cum illam traditionem, Clementem Petro successisse non ante, quam Homiliae aut Recognitiones evulgatae fuerint, inter veteres Christianos exstitisse solidis argumentis demonstrari queat, cavendum ne antiquiorem illam leviter derelinquamus. Nimirum Homiliarum aut Recognitionum auctor ob nullam aliam rationem ex Caesarea prosapia²⁴⁾ Clementem finxisse videtur, quam ut tantus vir credatur in Petri consortio fuisse. Credibile autem est, in usum suum convertisse eum Flavii Clementis Consulis nomen, quem Domitianus interemit, fortassis ob nimium rei christianae studium.²⁵⁾ Sive autem ex traditione, sive ex historia hunc Flavium Clementem fuisse illum heroem Recognitionum comperit, haud levi argumento id comprobatur, Clementem episcopum Domitiano regnante vixisse. Indoles autem eius, qui Epistolam ad Corinthios nomine Romanae ecclesiae scripserit, Clementis istius, qualem literis graecis eruditum sparsim et intercise ex Homiliis et Recognitionibus scimus, persimilis est. Ita sane primo obtutu videtur. Et ut reliqua omittam, ad ea rettulisse sufficiat, quae de animi immortalitate Hom. I, 1 sqq. rimabatur, et quae leguntur in Ep. ad Cor. c. 24—27. Doctrinam quoque utrobivis propositam cum ii, qui ex Ethnicis, tum ex Iudaeis ad Christianismum venerant, absque conscientiae sollicitudine amplecti potuerunt. Paulinismus videlicet et Petrinismus, qui dicitur, sub primi saeculi finem magnopere mitigatus exstitit, asperitate utriusque

18) Haer. XXVII, 6.

19) Praef. ad Recogn. Gaudentium ed. Gersdorf, Lipsiae 1838. p. 2.

20) c. 4.

21) Ep. 43, ed. Venet. (II, 120).

22) De schism. Donat. II, 3.

23) VII, 46.

24) Recogn. VII, 8. Hom. IV, 7.

25) Cfr. Sueton. Domit. 15.; Cassius Dio ap. Xiphilium *ÆZ.* 14; Ensebj. H. E. III, 18.; Nicephor. H. E. II, 35.; III, 18.

inde iam remissa atque relaxata. Hierarchiae specimen simile est in Ep. ad Iacobum ac Ep. ad Corinthios, temporum quidem colore utrobivis distinctum.

Est in Hermae Pastore locus ita conceptus:²⁶⁾ „Scribe ergo duos libellos, et mittes unum Clementi, et unum Graptae. Mittet autem Clemens in exterarum civitates; illi enim permissum est.“ Ac ea verba huncce Clementem, qui ab auctore Epistolae ad Corinthios temporis ratione habita vix distat, fuisse unum ex ecclesiae praesidibus seu presbyteris, non episcopum strictiori verbi sensu, luculenter ostendunt. Quo quidem Clemente ipse Hermas, ex fidelium numero unus, non minori dignitate imbutus apparet, electus quippe, ut qui divinae voluntatis coram fidelibus sit interpres.

Is igitur Clemens Epistolam scripsisse videtur, aut suis auspiciis scribendam curasse: id quod nil rei mutat. Fuisse eum unum ex Apostolorum discipulis, ut Irenaeus²⁷⁾ reliquit, aut Apostolum, ut scripsit Clemens Alex.²⁸⁾, aut teste Hieronymo²⁹⁾ Apostolicum virum, id certe non liquet. Ex indole ipsius Epistolae eiusmodi epitheta illos hausisse credibile est, cum ipse nullibi consuetudine alicuius Apostoli se usum fuisse dicat. Eusebius³⁰⁾ eum anno duodecimo Domitiano Imperatore sive a. 92. aerae christianae Anacleto successisse narrat.

De eius exitu vitae, vel martyrio³¹⁾ ultima capita Epitomes de gestis Petri vera cum falsis ita permixta venditant, ut historia a fabulis vixdum distingui queat. Plus fidei habendum videtur Eusebio³²⁾ et Hieronymo,³³⁾ tertio Traiani Imperatoris anno, cum Evarestus successisset, vita eum esse defunctum tradentibus.

Non nisi mentionem faciamus eorum opinionis, qui Clementem Romanum esse dicunt illum, quem Paulus Ap. in Ep. ad Philipp. IV, 3. laudibus effert. Oriundam esse eam, quae a variis veterum Patrum tradita est, ex interpretatione loci laudati parum accurata, iam satis a viris doctis demonstratum est. Proinde quae ab aliis dicta sunt contra eam, haec repetere supersedeamus³⁴⁾.

3. Fuerunt tamen [Io. Tolandus³⁵⁾, Salig³⁶⁾, Voetius³⁷⁾, Schwegler³⁸⁾, Baurius³⁹⁾], qui authenticam Epistolae addubitent, aut non eam esse putarent, quam a veteribus laudatam habemus. Sed isti male opus suum inaugurarunt. Etenim iam Polycarpus ea usus fuisse videtur, verba in Ep. ad Philipp. c. 4. 9. 7. 2. 2. 4., ex Ep. ad Cor. c. 1. 5. 7. 9. 13. 21. transferens. Idem dicendum est de Irenaeo,

26) Vis. II, 4.

27) Haer. 3, 3.

28) Strom. IV 17. p. 609.

29) In Isai. 52.

30) H. E. III, 15.

31) Rufinus et Zosimus eum appellant martyrem. (Cfr. Lumper, historia theologico-critica, I. p. 16.)

32) H. E. III, 34.

33) Catal. vir. ill. c. 15.

34) Cfr. Gieseler Lehrb. d. Kirchengesch. I, 121.; Guerike Handb. d. K. G. I, 167., Lipsius, de Clementis Romani

Epistola ad Corinthios priore disquisitio, Lipsiae 1855. p. 167.

35) Catal. libb. Christo et Apostolis adscriptorum c. 18. T. I. opp. p. 392.

36) De diptychis veterum c. 3. §. 4, p. 39. Cfr. Mosheim instit. maiores p. 213.

37) Select. Disput. P. I. p. 103. Cfr. Grabe, Spicileg. T. I. p. 260.

38) Nachapostol. Zeitalter, T. II. p. 125 sqq.

39) Die ignatian. Briefe u. ihr neuester Kritiker, Tubg. 1848. p. 127 sqq.

Clemente Alex., Origene, Eusebio, Cyrillo Hier., Epiphanio, Hieronymo, quorum locos fusiùs expressos habes in Hefelii Prolegg. ad PP. App. p. XXIV. ed. IV. Authentiae defensores desuper exstiterunt Bunsen⁴⁰⁾, Ritschl⁴¹⁾ et alii. Nonnulla apud veteres Patres, ut apud Basilium Lib. de spiritu sancto c. 29., n. 72. T. III. p. 61. ed. B. B. ex Clementis Ep. referuntur, quae hodie desiderantur. Unde alia dubia contra authenticam eius exorta sunt. Sed qui meminerit non parvae istius lacunae, quae Epistolae caput 57. in Codice unico excipit, minimi ea faciet, praesertim cum ii loci, qui innotuerunt ad unum omnes ad Epistolae finem pertinere videantur.

4. Quae Hier. Bignonius a. 1633, cum Epistola primum a Patr. Iunio esset vulgata, contra integritatem eius dubia movit, confutata iam ea fuerunt ab Hug. Grotio⁴²⁾. Ed. Bernardus, et Clericus in utraque PP. App. Cotelieriana ed. (1698=1700, et 1724.) opinabantur, Clementem Alex. esse auctorem omnium illorum locorum, qui aut iisdem aut similibus verbis passim in nostra Epistola et quarto Stromatum libro confecti occurrunt. Respondit eis Wottonus⁴³⁾: „Irriti tamen sunt huius conatus. Qui enim hoc modo ex Clemente Alexandrino arguit, aut eum non probe novit, aut male fide agit. Eadem enim ratione actum erit de authentia et fide eorum omnium, qui a Clemente Alexandrino usquam citantur scriptorum. Nemo enim Patrum maiore licentia usus est in citandis authoribus, sive sacris, sive ethnicis; cum ei in more sit, non integra authorum verba semper recitare, sed pro arbitrio suo nunc contrahere, nunc de suo inserere, alia ommittere, alia variis modis mutare.“

Aliquam veritatis speciem prae se ferunt, quae Laur. Moshemius⁴⁴⁾ ad eundem finem disserit: „Piora decem capita quaedam habent vestigia manus fallacis, sed non ita multa: persequitur auctor constanter consilium suum. At capite XI et XII ad fidem et hospitalitatem commendandam accedit, in quo nulla plane apparet cohaerentia cum praecedentibus. Quocirca parum abest, quin haec capita existimem intrusa esse. Redit ad institutum Clemens capite XIII, et in eo pergit ad c. XXII. Hoc vero capite repente, nulla ipsum ratione invitante, ad argumentum longe aliud properat, ad resurrectionem corporum mortuorum, de qua ad caput usque XXVIII disserit. Capite XXVIII instituti sui recordari videtur iterum; atque huius capituli initium bene concinit fini capituli XXI, difficillime vero cum exitu capituli XXVII iungi potest. Quapropter quae de cadaverum in vitam reditu praecipuntur sex capitibus, subiecta videntur esse Clementi . . . Neque melius existimo de capitibus XL—XLV et de capite LV, quibus ea legas, quae nulli potuerunt in mentem venire nisi homini, rei, quam agit, prorsus immemori.“ Cui Hefelius⁴⁵⁾:

α) „Capp. XI et XII epistolae nostrae cum antecedentibus bene

40) Ignatius v. A. und seine Zeit. p. 189 sq.

41) Entstehung der altkathol. Kirche. Bonn 1850. p. 282.

42) Cfr. Patr. App. ed. Cleric. 1724. T. I. p. 133 sqq.

43) Comment. ad I Clem. c. 9

44) Instit. hist. chr. maiores p. 214. sqq.

45) Prolegg. p. XXX.

- cohaerent, quippe quae eandem cum his materiam tractent, „invidiae“ Corinthiorum exemplo „hospitalitatis,“ pietatis et fidei opponant, simulque poenas „dissensionis“ (c. XI) ostendant.“
- β) „Nec capita XXIII—XXVIII a consilio Clementis remota sunt. Resurrectionis enim Clemens aut ideo meminit, quia, teste I Cor. 15, 12., nonnulli Corinthiorum resurrectionem mortuorum negabant; aut ideo, ut ea, quae Noster c. 21. et 22. de poenis improborum dixerat, probarentur.“
- γ) „Capita XL—XLV aperte id agunt, ut Corinthios, contra eorum rebellantes, ad concordiam et subiectionem revocarent. Optime igitur consilio Clementis respondent, simulque arctissime cum capitibus 37 et 38 cohaerent.“
- δ) „Caput denique LV nil nisi exempla eius charitatis profert, de qua capite antecedenti verba fiebant.“
- ε) „Porro nonnulla capita, Moshemio displicentia, iam a veteribus laudantur et citantur, e. g. c. LV ab Origene in Ioann. I, 29; c. XXV a Cyrillo Hieros. Catech. 18, 8.“
- ζ) „Omnia capita in dubium vocata in antiquissimo illo codice Alexandrino reperiuntur.“
- η) „Quum epistola Clementis publice in ecclesiis praelegeretur, vix fieri poterat, ut ab homine improbo foedaretur.“
- θ) „Styli ac orationis diversitas nullibi in epistola nostra est reperienda.“

5. Wottonus⁴⁶⁾ perfusius explicat, quae in prima Clementis Epistola apostolico viro omnino digna inveniantur, et Grotius⁴⁷⁾ christianae antiquitatis vestigia eius extollit.

6. Epistolam scriptam esse post aliquam persecutionem, c. 1. declarat. Iam „Cotelerius“ persuasum habebat, eam Domitiano regnante (anno 96 vel 97) fuisse missam; post Neronianam (anno 68) Grabius, Pagius, Orsius, Wottonus, Gallandius alique, ob erroneam quippe opinionem, esse Epistolae auctorem Clementem illum, de quo sermo fit Philipp. IV, 3. At enim vero verba illa c. 1. *Διὰ τὰς ἀφρονδίας καὶ ἐπαλλήλους γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ περιπτώσεις* persecutionis indolem denotant, quae post aliquod intervallum iterum incruisse videtur: id quod non convenit in Neroneanam, sed de calamitatibus opportune dici potuit, quae Christianis Domitiano regnante supervenerunt.

Totius Epistolae internam oeconomiam docte explicavit Richi Lipsius in libello, cui titulus, De Clementis Romani Epistola ad Corinthios priore disquisitio, Lipsiae 1855.

7. Apud Eusebium⁴⁸⁾ legimus: *Ἐν αὐτῇ δὲ ταύτῃ (Dionysi. ad Romanos epistola) καὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους μὲνηται ἐπιστολῆς, δηλῶν ἀνέκαθεν ἐξ ἀρχαίου ἔθους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀνάνρωσι αὐτῆς ποιεῖσθαι. Λέγει γοῦν τὴν σήμερον οὖν κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν διηγáρομεν, ἐν ἣ ἀνεγνώκαμεν ὑμῶν τὴν*

46) Praef. p. CCVI.

47) Ep. ad Bignonium, ap. Coteler., ed. PP. App. (a. 1724.) T. I. p. 134.

48) H. E. IV, 23.

ἐπιστολήν· ἣν ἔξομεν αἰε ποτε ἀναγινώσκοντες νοουθετεῖσθαι, ὡς καὶ τὴν προτέραν ὑμῖν διὰ Κλήμεντος γραφεῖσαν. Cavendum ne altera secunda, quae dicitur Clementis Epistola heic intelligatur. Oponitur quippe προτέραν illud, quod de prima nostra Epistola dictum est alii cuidam Epistolae (Soteris supra memorati?). Ex canone Apostolorum numero 85 insignito Gallandius⁴⁹⁾ frustra conatus est, ‚secundae,‘ quae vocatur, ‚Clementis Epistolae‘ auctoritatem propagare, quam saeculo tertio obtinuisse putat. Canonem enim illum saeculo quinto exeunte confectum esse iis probabile fit, quae exposuit S. de Drey in Neue Untersuchungen über die Constitutionen und Canones der Apostel. Tübingen 1832. p. 370. 377. 445.

Sed iam Eusebius⁵⁰⁾ de ea haec reliquit: Ἰστέον δὲ, ὡς καὶ δευτέρα τις εἶναι λέγεται τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολή· οὐ μὴν ἔθ’ ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα· ὅτι μηδὲ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχορημένους ἴσμεν. Sequiori tempore alii quoque, Eusebio duce, Clementem eius auctorem nuncupant. Quo magis mirandum, quod Hieronymus⁵¹⁾ „Fertur et secunda eius nomine epistola, quae a veteribus reprobatur“ et saec. IX. Photius Patriarcha⁵²⁾ Ἡ δὲ λεγομένη δευτέρα πρὸς τοὺς αὐτοὺς (Corinthios) ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται affirmarunt.

Quod Patrum antiquissimi de ea silent, id nonnulli nimii quanti ponderis perperam esse censuerunt; nam e silentio cautius argumentandum. Quae Hieronymus et Photius referunt, certe eiusmodi sunt, quae eam reddant suspectam. Addas, quod neque continentem sermonis seriem, neque consequentem sententiarum nexum servat. Summa dicendi rationis disparilitas, capitis 23 primae in c. 11 secundae Epistolae repetitio, salutandi formula desiderata, Homiliam potius quam Epistolam olere eam facit⁵³⁾. Qui Cotelario⁵⁴⁾ praeunte nihilominus Clementi eam auctori tribuunt, desideria ii potius, quam argumenta in campo posuerunt. Quod Hilgenfeld⁵⁵⁾ monet, oppugnari per eam non Ebionitas, sed Gnosticos (c. 9), quales Marco Aurelio imperante et Christianos persequente in Christi gregem zizania seminarent, recte id mentem propositi auctoris aperit.

8. Utraque Epistola ad nos pervenit unico libro manu scripto servata. Codex quippe antiquissimus, quem Cyrillus Lucaris Patriarcha prius Alexandrinus, tum Constantinopolitanus Carolo I. Anglorum regi a. 1628 dono misit⁵⁶⁾, in calce post Ioannis Apocalypsin primam, et fragmentum secundae, quae dicitur Clementis Epistolae exhibet, deinde librum Psalmorum. Membranae tamen tineis obesae et temporum iniuria laceratae permultis in locis hiabant. Proinde „Patricius Iunius“ lacunas prioris Epistolae coniectando explevit, minio rubro sua notans, eam latine vertit, cumque secundae fragmento primus edidit Oxonii

49) Bibl. Veter. PP. T. I. Proleg. p. XV.

50) H. E. III, 38.

51) Catal. script. Eccl. c. 15.

52) Bibl. Cod. 113.

53) Cfr. Woll. I. c. Praef. p. CCVI.

Morini Exercit. Biblic. lib. I. c. 5. 5. 9. Exercit. 9. Grabii Spicileg. T. I. p. 268.

54) In editionis PP. App. a. 1672. T. II. Notis p. 104.

55) Die Apost. Väter p. 115 sqq.

56) Cfr. Woide, Praef. ad editionem Codicis Alexandrini p. III, p. 15. et Tüb. theol. Quartalschrift, 1843. p. 583.

1633. Post eum „Ioach. Maderus“ lacunis literas minusculas substituit Helmeſtadii 1654, „Io. Bapt. Cotelarius“ textum in capita diſiſit, nouaque verſione latine donauit et Iunii coniecturas uncinis diſtinxit Luteciae Pariſiorum 1672. Textum hic illic a Iunio parum fideliter transcriptum emendauit correxitque „Wottonus,“ eumque publicauit Cantabrigiae a. 1718. Codicem Alexandrinum denuo contulit „G. Iacobſonus,“ et quae hinc emendauit in ed. Patrum Apoſtolicorum „S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, Patrum Apoſtolicorum, quae ſupersunt. Accedunt S. Ignatii et S. Polycarpi Martyria. Ad fidem Codicum recensuit, annotationibus variorum et ſuis illuſtrauit, indicibus inſtruxit“ Oxonii 1838, iterumque 1840 publici iuris fecit. Ipſe eorum numerum, qui primam et ſecundam, quae uocatur Clementis Epistolam, typis ediderunt, ſuſius recensuit in Prolegg. p. LX ſqq.

In commentario citabimus italas uerſiones duas: 1) Lettere di S. Clemente Papa I tradotte dal Greco e dal Siriaco da D. Gio. Battista Galliccioli. In Venezia 1798. — 2) Lettera di S. Clemente Primo Papa e Martire ai Corinti col teſto a fronte uolgarizzata e corredata di note critiche e filologiche e di una diſſertazione proemiale dall' abate A. L. Graziani. Roma 1832.

III.

IGNATIUS.

In Bibliothecae Vaticanae Codice Regio 81 (saec. IX) et Palatino 150 (saec. XIV) Ignatii Epp. uerſionem latinam apoſtrophe excipit ita inſcripta: „Incipit laus hyronis diſcipuli eius in eum: qui ei ſucceſſerat in epiſcopatu.“ Verba autem haec ſunt: „Sacerdos et aſſertor¹⁾ ſapientiffimi Dei, Ignati, immaculata ſtola indute²⁾, perenni fonte ſaturate, cum angelis laudem canens, primogeniti certe amice, a peccatis liberate, a diabolo ſeparate: agonista conſtitutus in ſtadio ueritatis, adquiſiſti pretioſam ſalutem, confudiſti Traianum et Senatum Romae, prudentiam tunc³⁾ non habentem; domesticus factus es Chriſto in dilectione, et⁴⁾ fide et uita. Memor eſto mei, filii tui Hyronis, ut et ego de hac uita exiens ſancte ſanctis connumerer, et dignum nomen merear adipiſci, et de iniuſta ſtatione atque a Deo aliena extraneus inueniar⁵⁾. Ter quaterque beate, qui ad talia perueniſti, pater Ignati, curruſ Israel et auriga⁷⁾ eius: euaſiſti mortem fugiendo, et de terris ad caeleſtia euaſiſti, coronam deificam et magnam meruiſti, et

---

Ign. 1) *assessor* Reg.

2) *inducte* Reg.

3) *nunc* Reg.

4) *et om.* Pal.

5) *hironis* Reg.

6) *atque adeo alienus inueniar* Reg.

7) *equester* Pal.

in amabili Dei agone vicisti. Memento eius, quem nutristi, beate martyr, et praesta mihi colloquium, sicut et⁸⁾ prius faciebas⁹⁾.”

1. Ex tribus illis¹⁰⁾, qui Ignatii nomine appellati priscis temporibus vitae sanctitate eminebant, de episcopo Antiocheno hic agitur.

In Martyrio ap. Symeonem Metaph. c. 1. et in Menaeis graecis ap. Bollandum¹¹⁾ traditur, Ignatium fuisse tenellum illum, quem suis Salvator manibus elatum, simplicitatem atque integritatem commendaturus Apostolis exhibuerit¹²⁾. Cuius narrationis origo atque principium fuisse videtur erronea scribendi ratio epitheti Θεόφορος pro Θεοφόρος, quod in Epistolis saepius occurrit. E quibus et quonam loco oriundus fuerit, non constat: unde alius alia coniectando accumulavit sine iudicii negotio, quamvis cum securitate multa atque profunda. Gregorius Abulpharagius eum „Nuraniensem“¹³⁾ nuncupat, quod de Nura Sardiniae insulae, aut Cappadociae intelligunt. Tillemonius Syrum origine potius, quam Graecum fuisse eum putat. Alius¹⁴⁾ id nomen de igne capit, Ignatium idem quod „igneum“ dicens.

Auctor Actorum Martyrii Ignatii c. 1. 3. (a Ruinaro primum ed.) et Metaphrastes c. 2. cum nonnullis veterum¹⁵⁾ adseverant, usum eum fuisse Ioannis Apostoli consuetudine simul cum Polycarpo. Etiam eum a Petro Ap. edoctum scribit Gregorius Magnus.¹⁶⁾ Antiochiae autem metropolis, unde christianum nomen nuper exortum fuerat, Ignatius constitutus est praesul, utrum primus, an secundus ambiguum; neque Petrusne an Paulus eum ordinarit, pro certo habemus. Constitutionum App. VII, 46 auctor Evodium a Petro Antiochenae ecclesiae praefectum scribit; Hieronymus:¹⁷⁾ „Ignatius Antiochenae Ecclesiae tertius post Petrum Apostolum Episcopus.“ Idem successio- nis ordo ap. Nicephorum¹⁸⁾ et Metaph. in Actis Mart. c. 1 et in nostris ex Cod. Vat. 866 editis. Sed idem Auctor Constitutionum l. c. Ignatium a Paulo eiusdem ecclesiae praesidem constitutum exhibet; a Petro id factum fuisse contendit Chrysostomus.¹⁹⁾ Secundum Theodreti²⁰⁾ opinionem Ignatius Petro successit. Ut prioris traditionis discrepantiam conciliarent, Evodium nonnulli a Petro constitutum, ipsomet vivente putant mortuum esse, ac Ignatium, qui Evodio succederet, ab Apostolo ordinatum. Alia litis dirimendae via a Baronio,²¹⁾ etiam a Natali Alexandro²²⁾ indicatur, quippe qui propter

8) *sicuti p. sicut et Reg.*

9) *solebas (subnotatum) faciebas Reg.*
Cfr. Baronii Ann. ad annum 110. (Tom. II. p. 46.)

10) Cypr. Ep. IV, 5. Cedren. Hist. Compend. p. 452. ed. Xylandri, Basileae 1566. Zonar. Annal. III. p. 130. Editio Basileae 1557. Cfr. Baron. Martyrolog. ad diem Octobris 23.

11) Acta SS. T. I. Febr. ad diem 1.

12) Matth. 18, 3. 4.

13) Dynastiarum historia, Dynast. VII. p. 119. interprete Pocockio: *Ignatium Nuraniensem, episcopum Antiochenum, qui ad leones coniectus, ab iis discerptus est.* Cfr. Grabe.

14) Cfr. Denzinger über d. Ächtheit des bisherigen Textes der Ignatianischen Briefe. Würzburg 1849, p. 8.

15) Eusebius in Chron. a divo Hieronymo latine vulgato ad A. 11. Traiani.

16) Ep. 37. ad Anastasium Antioch. Apud Lumperum l. c. p. 246.

17) De Script. Eccl. c. 16.

18) Chronograph. ed. I. Scaliger Lugd. Batav. 1606. p. 315.

19) Hom. in S. Ignat. Mart. c. 4. p. 597. T. II.

20) Dialog. I. p. 49. T. IV.

21) Ann. 45, 14 et 71, 11.

22) Sec. I. Diss. 14. Prop. 1.

Iudaeorum et Graecorum contentionem Evodium Ignatiumque simul Antiochenae ecclesiae (alterum Iudaeis, alterum Ethnicis) praefuisse opinentur, qua tandem sopita Ignatium Evodio cecidisse, postque obitum eius iterum, idque solum rexisse.

Eo munere Ignatium singulari cum cura functum esse, Acta eius Martyrii satis declarant.²³⁾ Eadem tradunt, a Traiano Imperatore Armenis et Parthis bellum illaturo, cum Antiochiae moraretur, Ignatium ob nimium Christi zelum ad bestias damnatum, et ad ultimum supplicium subeundum Romam missum. Quae navis militari cum custodia ipsum vehebat, Smyrnam appulit, ubi Polycarpum episcopum legatosque vicinarum ecclesiarum visere ac salutare contigit. Hinc Christi fidelibus Ephesum, Magnesiam, Tralles et Romam literas misit.

Inde Romam petens Troadem advectus est, unde Philippensibus, Smyrnaeis et Polycarpo literas misit. Abducitur Neapolim, Philippos, et Macedonia peragrata Epidamni (Dyrrhachii) navem ascendit; et Adriatico mari percurso in Tyrrhenum cum custodia ingressus est. Cum Puteolos adpellerent, ipse navem derelinquere, et Pauli Apostoli exemplo iamiam Romam pergere desiderabat. Sed tempestate oborta in altum maris pulsus id oppidum erat praetereundum. Ingressitur Portum Romanum, ubi fratres Romae salutatum pervenerant. Unde a custodibus in Urbem perductus, in amphitheatro a duobus leonibus dilaniatus est, reliquiae a fidelibus collectae Roma Antiochiam perlatae.

Eadem acta tradunt,²⁴⁾ Ignatium martyrii corona coronatum esse decimo anno Traiani, id est 20 men. Decembris a. 107. Quod cum minus respondeat historiae monumentis, ipsisque actis hic illic interpolatoris manus haud dubie vulnera infixerit, alii aliam conciliandi modum tentarunt. Sed ni fallor, operam et oleum, ut aiunt, perdidderunt. Namque cum constet, Traianum Imperatorem a. 114 in Asiam transmisisse, arma contra Armenos et Parthos moturum, Antiochiae hiemasse, expeditionemque subsequenti anno initiasse, in primis iam G. Lloydius,²⁵⁾ Pearsonus,²⁶⁾ Pagius,²⁷⁾ Grabius,²⁸⁾ Norisius,²⁹⁾ J. Eckhel,³⁰⁾ numismaticorum facile princeps, et nuper H. Francke,³¹⁾ statuerunt, Ignatium a Traiano a. 115 condemnatum esse, hiberna Antiochiae ponente. Tum anno duodevicesimo illius imperii martyrem obiisse dicendum: id quod parum quadrat ad tempus in Actis indicatum. Qui iis fidem habendum censent, duplicem Traiani contra Armenos et Parthos expeditionem, id quidem absque certis firmisve historiae testibus creant. Ex eorum numero sunt Tillemon-

23) c. 1.

24) c. 2. 7.

25) Cfr. Grabe, Spicileg. T. II. p. 22.

26) In dissertatione posthuma de anno, quo S. Ignatius a Traiano Antiochiae ad bestias erat condemnatus. Apud Smithium et Jacobsonum (T. II. p. 524 sqq. edit. II.).

27) Pagi, Critica in Annales Baronii, ad ann. 107. n. 3—6.

28) Grabe, Spicileg. T. II. p. 22.

29) Noris, epistola consularis, in T. II. Opp. omnium, ed. Baller. p. 927.

30) Doctrina numerorum veterum, P. II. Vol. VI. p. 450 sqq. Vindob. 1796.

31) Francke zur Geschichte Trajans, Güstrow, 1837. p. 253 sqq.

tius³²). et E. Corsinus,³³) quos confutavit Eckhel in *Doctrina numorum veterum* P. II. Vol. VI. Vindob. 1796 p. 448—454. Mihi quidem opportunum in hac dissensione remedium acta porrigere videntur, quae ex Cod. Vat. 866 nunc primum graece prodierunt. Sic autem exordiantur *Ἐν ἔτει πέμπτῳ τῆς βασιλείας Τραϊανῶν καίσαρος καὶ δευτέρῳ ἔτει ἐννεατίας Ἀττήκου καὶ Σουρβίνου καὶ Μαρκέλλου Ἰγνατίος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείου τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας δεύτερος μετὰ τοὺς ἀποστόλους γενόμενος — Εὐόδιον γὰρ διεδέξατο μετὰ ἐπιμελεστάτης φρουροφυλακῆς — ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν παρεπέμφθη τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἕνεκα μαρτυρίας. Tacent prorsus de Ignatio, a Traiano Imperatore Antiochiae condemnato, cum capitale eius iudicium coram Traiano et Senatu Romae actum referant.*

2. Qui apud veteres Patres occurrunt loci Ignatiani citati, quamvis iidem sint, verbis sententiisque haud raro mirum in modum differunt. Quae ad nos pervenerunt nomine eius Epistolae, si tres illas (duas ad Ioannem Ap., ad B. Mariam unam) excipias latino sermone confectas, itidem quinque graecas (ad Mariam Cassobolitem, Tarsenses, Philippenses, Antiochenos, Heronem), quae supposititiae habentur,³⁴) septem supersunt ad easdem quidem ecclesias graece scriptae, sed ita inter se discrepantes, ut alterae alterarum archetypon videri possint. Eae sunt ad Ephesios, Magnesios, Trallianos, Romanos, Philadelphenses, Smyrnaeos, Polycarpum. Breviori exemplari prolixius posthabendum, critici, quod scio, paene omnes ratum habent. Quae Carolus Meier³⁵) in campum emisit argumenta, quibus breviores epitomatoris opus ex prolixioribus probaret, nullius sunt, et ab aliis iam refutata.³⁶) Sed quamvis brevioris recensio praeferendam et nos putemus, ingenue tamen confitemur, nunquam nos dubitasse, quin utrique recensio interpolator vulnera inflixerit. Immo quo longius studio earum occupati, eo firmiter cum aliis³⁷) id nobis persuasit τὸ ἐντὸς βλέπειν καὶ φυσιογνωμονεῖν res ibi tractatas ac modus eas pertractandi.

3. Haud pauci veterum testantur, plures Ignatium scripsisse epistolas. In medium prodeant:

- a) Polycarpus ad Philipp. c. 13 (ap. Euseb. H. E. III, 36):³⁸)
Τὰς ἐπιστολὰς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλας, ὅσας εἶχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέψαμεν ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε· αἵτινες ὑποτεταγμένοι εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ

32) Hist. des Emper. T. II. N. 17. sur Trajan. Idem, Mémoires pour servir etc. T. II. p. 195. et Not. 10. p. 583.

33) Galland. Biblioth. T. I. Proleg. p. LXI sq.

34) Cfr. Iudicia de S. Ignatii Epistolae ex I. Pearsoni Vindiciis Ignatianis excerpta et e Russeliana in ed. Jacobsonianam translata T. I. p. XXV sqq.

35) In Ullmanni Studien u. Kritiken 1836. p. 340 sqq.

36) Cfr. Hefele Prolegg. de septem Ign. Epp. (II).

37) Schmidt Versuch über die gedoppelte Recension der Briefe des Ignatius, in: Hencke, Magazin für Relig. u. Philosophie. T. III. p. 91 sqq. Opinioni suae Schmidti postea nuntium remisit (Kirch. Gesch. T. I. p. 209 sq.), Netzius in Ullmann, Studien u. Krit. 1835. p. 881 sqq., cfr. Hase, Kirchengesch. p. 70. ed. V.

38) Cfr. Pearson. Vindiciae P. I. c. 5. et Uhlhorn l. c. p. 276.

ταύτη· ἐξ ὧν μεγάλα ὠφελήθηται δυνήσεσθε. Περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν καὶ πάσαν οἰκοδομὴν τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν.

- b) Etiam acta martyrii Codicis Vat. 866 sub finem asserunt: καὶ Πολύκαρπος δὲ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σμυρναίων παροικίας τούτων (i. e. ἐπιστολῶν) μνημονεύει λέγων κτλ. Magistro distinctius tradidit Irenaeus,³⁹⁾ ex Ignatii Ep. ad Rom. c. 4 haec referens: Ὡς εἶπέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς Θεὸν μαρτυρίαν κατακοιθεὶς πρὸς θηρία· „ὅτι σίτος εἰμι Θεοῦ, καὶ δι’ ὀδόντων θηρίων ἀλήθωμα, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὔρεσῶ.“

Eadem fere acta martyrii Codicis Vat. 866: Οἶδεν δὲ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου ἐπίσκοπος, καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ μνημονεύει λέγων οὕτως· εἰρημέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς Θεοῦ μαρτυρίαν παραδοθεὶς εἰς θηρία, ὅτι σίτος εἰμι τοῦ Θεοῦ μου, καὶ δι’ ὀδόντων θηρίων ἀλήθωμα, ἵνα καθαρὸς ἄρτος γένωμαι.

De ipsa Polycarpi Ep. ad Philipp. idem Irenaeus:⁴⁰⁾ Ἔστι δὲ καὶ ἐπιστολὴ Πολυκάρπου πρὸς Φιλιππησίους γεγραμμένη κτλ.

- c) Lucianus Samosatenus, Christianorum ille irrisor, in dialogo „de morte Peregrini“ haud ambiguis verbis Ignatium perstrinxisse videtur.⁴¹⁾ Peregrinus §. 1. 42 κακοδαίμων est, ut Ignatius in Mart. c. 2. Episcopus est Peregrinus §. 11, distinctius §. 18: ἐν Συρίᾳ δεθέντα. Christianos captivo suo stipendia misisse adfirmat §. 13, quae narratio illinc exorta videtur, quod ecclesiae Ignatii itineri vicinae fideles ablegarunt, ei ob passionem congratulaturos. Luciani autem verba: φασὶ δὲ πάσαις σχεδὸν ταῖς ἐνδόξοις πόλεσιν ἐπιστολάς διαπέμψαι αὐτὸν ... καὶ τινὰς ἐπὶ τούτῳ πρεσβευτὰς τῶν ἐταίρων ἐχειροτόνησε, νεκροαγγέλους καὶ νεροτροδόμους προσαγορεύσας (§. 41) e scriptoris calamo exisse videntur, qui Ignatii Ep. ad Smyrn. c. 11 et Polyc. c. 7 ante oculos habuerit.
- d) Origenes (Proleg. in Cant. Cantior.⁴²⁾ ex Ep. Ignatii ad Rom. c. 7 transcripsit haec: „Memini aliquem sanctorum dixisse, Ignatium nomine, de Christo: „Meus autem amor crucifixus est.“
- e) Eusebius (H. E. III. 34)⁴³⁾ de Ignatii itinere et variis eius Epistolis disserens, ex illa ad Rom. c. 5. et ad Smyrn. c. 3 nonnulla exscripsit: Ὁ τε παρὰ πλείστοις εἰσέτι νῦν διαβήτοσ Ἰγνάτιοσ, τῆσ κατ’ Ἀντιόχειαν Πέτρον διαδοχῆσ, δεύτεροσ τὴν ἐπισκοπὴν κεκληρωμένος. Λόγοσ δ’ ἔχει, τοῦτον ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἀναπεμφθέντα, θηρίων γενέσθαι βορὰν, τῆσ εἰς Χριστὸν μαρτυρίας ἕνεκεν.....

39) Adv. haer. V, 28. Apud Euseb. H. E. III, 36.

40) Adv. haer. III, 3. Apud Euseb. H. E. IV, 14.

41) Cfr. Pearson. Vindic. P. I. c. 2.; Düsterdieck l. c. p. 48.

42) Cfr. Pearson. Vindic. P. I. c. 7.

43) Cfr. Pearson. Vindic. P. I. c. 8.

Οὕτω δὴτα ἐν Σμύρῳ γενόμενος, ἔνθα ὁ Πολύκαρπος ἦν, μίαν μὲν ἐπιστολὴν τῇ κατὰ τὴν Ἐφεσον ἐκκλησίᾳ γράφει, ποιμένος αὐτῆς μνημονεύων Ὀνησίμου· ἑτέραν δὲ τῇ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Μαϊάνδρω, ἔνθα πάλιν ἐπισκόπου Δάμα μνήμην πεποιήται· καὶ τῇ ἐν Τρωάδεσι δὲ ἄλλην, ἧς ἄρχοντα τότε ὄντα Πολύβιον ἱστορεῖ. Πρὸς ταύταις καὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γράφει· ἧ καὶ παράκλησιν προτείνει, ὡς μὴ παρατησάμενοι τοῦ μαρτυρίου, τῆς ποθομένης αὐτὸν ἀποστερησάμενοι ἐλπίδος. *Iam sequuntur, quae capiti 5 Epistolae ad Rom., eique brevioris exempli ad amussim respondent. Post ea: "Ἦδη δ' ἐπέκεινα τῆς Σμύρνης γενόμενος, ἀπὸ Τρωάδος τοῖς τε ἐν Φιλαδελφείᾳ αὐθις διὰ γραφῆς ὀμιλεῖ, καὶ τῇ Συρναίων ἐκκλησίᾳ, ἰδίως τε τῷ ταύτης προηγούμενῳ Πολυκάρπῳ· ὃν οἶα δὴ ἀποστολικὸν ἄνδρα εὖ μάλα γνωρίζων, τὴν κατ' Ἀντιόχειαν αὐτῷ ποιμνὴν, ὡς ἂν γνήσιος καὶ ἀγαθὸς ποιμὴν παρατίθεται, τὴν περὶ αὐτῆς φροντίδα διὰ σπουδῆς ἔχειν αὐτὸν ἀξιῶν.* Quibus enunciatis Eusebius Epistolae ad Smyrn. c. 3 brevioris recensitionis dimidium adiungit: *Ἐγὼ γάρ . . . . . καὶ ἐπίστευσαν.*

- f) Athanasius quoque (de syn. Arim. et Seleuc. n. 47)⁴⁴⁾ testis est, utpote qui Ignatii Epistolas ad manus habuerit. Nam ex Ep. ad Ephes. c. 7 nonnulla in hisce eius sunt: Ἰγνάτιος οὖν, ὁ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γενόμενος, γράφων περὶ τοῦ Κυρίου, εἶρηκεν· „εἷς ἰατρός ἐστι, σαρκικὸς καὶ πνευματικὸς, γενητὸς καὶ ἀγένητος, ἐν ἀνθρώπῳ Θεὸς, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινή, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ.“
- g) Hieronymus (De viris illustr. c. 16) duce Eusebio tradidit: „Ignatius, Antiochenae ecclesiae tertius post Petrum Apostolum episcopus, commovente persecutionem Traiano, damnatus ad bestias, Romam vincitus mittitur. Quumque navigans Smyrnam venisset, ubi Polycarpus, auditor Ioannis, episcopus erat, scripsit unam epistolam ad Ephesios, alteram ad Magnesianos, tertiam ad Trallenses, quartam ad Romanos; et inde egrediens scripsit ad Philadelphes et ad Smyrnaeos, et proprie ad Polycarpum, commendans illi Antiochensem ecclesiam; in qua et de Evangelio, quod nuper a me translatum est, super persona Christi ponit testimonium, dicens“ (ad Smyrn. c. 3): „Ego vero et post resurrectionem in carne eum vidi, et credo, quia sit. Et quando venit ad Petrum, et ad eos, qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce, palpate me, et videte, quia non sum daemonium incorporale. Et statim tetigerunt eum et crediderunt.“ „Dignum autem videtur, quia tanti viri fecimus mentionem, et de epistola eius, quam ad Romanos“ (c. V.) „scribit, pauca ponere.“ „De Syria usque,“ etc. etc. „Quumque iam damnatus esset ad bestias, ardore patiendi, quum rugientes audiret leones, ait:“ „frumentum Christi sum, den-

44) Cfr. Pearson, Vindic. P. I. c. 8,

tibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.“ (Ex Ep. ad Rom. c. IV.) „Passus est anno undecimo Traiani.“

Cfr. de Hieronymi et sequioris temporis scriptorum testimoniis, quae Pearsonus conguessit in Vindic. P. I c. 2. 9.

4. Neutram Epp. Ignatianarum recensionem nobis videri immunem, supra (3) iam inuimus. Ars critica in eiusmodi rebus non requirit, ut exponas sciendi copiam, neque eget ista opinionis praedilectae suffragiorum cominus eminusque in auxilium advocatorum colluvie. Indiget vero prae caeteris omnibus aperta lectoris mente ingenuaque interpretatione. Quam qui secum adfert ad Ignatianas Epistolas legendas, quales graece exstant, centies offendetur exuberantia singulorum verborum et mandatorum cuiusvis generis. Est quidem Ignatii mens christianae charitatis fervore simillima ardoris illius, qui graphice distinguit Paulum Apostolum, est ipse Asiae filius; sed ne hinc quidem ea, quae apostolicae simplicitatis scriptori obii-ciuntur, excusari possunt omnia. Idcirco Ignatii Epistolas, quales ad nostra usque tempora pervenerunt, vix omni ex parte eadem sunt, quas Philippensibus Polycarpus c. 13 commendat. Tabulam pictam eas dixerim antiquissimi auctoris, manibus non semper piis resartam, passim non absque propriae mentis proposito: id quidem non ad systema episcopale procreandum, sed ad creatum commendandum. Unde fit, ut dicendi ratio oleat Curiae styllum, quae mandat, ordinat, imperat — novum profecto loquendi genus, quo aevo Ignatius vixit, ab ecclesiastica diplomatia videlicet alienissimum.

5. Variant viri docti de eo, quantum genuini, quantum suppositi in ipsis asservetur. Salmasius, Blondellus, imprimis Ioan. Dallaeus (Daillé), viri mira sagacitate atque doctrinae copia praediti, authenticam earum primi addubitarunt. Dallaeus igitur a. 1666 id fecit in libro: „de scriptis, quae sub Dionysii Areopagitae et Ignatii Antiocheni nominibus circumferuntur.“ Contra surrexit Ioan. Pearsonus cum suis „Vindiciis Ignatianis“, Cantabrigiae 1672, in Clerici edd. PP. App. (a. 1698, 1700, 1724) Tom. sec. receptis, et nuper ab Ed. Cureton Oxonii 1852 (2 Vol. 8) repetitis: „Vindiciae Epistolarum S. Ignatii, auctore Ioanne Pearson Episcopo Cestriensi. Editio nova annotationibus et praefatione ad hodiernum controversiae statum accommodata.“

Sed Pearsoni „Vindiciae“ applausu virorum doctorum non ubi-vis gaudebant. Impugnarunt eas Matth. Larroquanus, Sam. Basnagius, Casim. Oudinus aliique, respondentibus ex altera parte Nic. Nourrius⁴⁵⁾, Remi Ceillier⁴⁶⁾, Thom. M. Mamachus⁴⁷⁾, Lumpenus⁴⁸⁾, omnes traditionis auctoritatem nimium quantum venerantes, aut potius pro suo captu internum eius significatum definientes. De integritate dubia moverunt etiam Neander⁴⁹⁾ et Netzius⁵⁰⁾. Nostro tempore Baurius⁵¹⁾,

45) *Apparat. ad Biblioth. max. Patrum* T. I. p. 78 sqq.

46) *Hist. general* T. I. p. 626.

47) *Origenes et antiq. Christ.* T. IV. p. 377 sqq.

48) *Hist. theol. crit.* T. I. p. 266—268.

49) *Kirchengeschichte* T. I. p. 114.

50) *Ullmann Studien und Kritiken* 1835. p. 881 sqq.

51) *Die sogenannten Pastoralbriefe d. A. Paulus, auf's neue kritisch untersucht, von Dr. Baur* p. 87. *Abgenöthigte Er-*

Tubingensis academiae Professor, Ignatianas Epistolas saeculo secundo a falsario aliquo ad episcopatum praeclaro Ignatii nomine atque auctoritate commendandum Romae confictas putabat, cui Schweglerus⁵²⁾ et Hilgenfeld⁵³⁾ cum levi tantum discrimine adstipulati sunt.

Praeantibus Rothe⁵⁴⁾, Ioan. E. Huther⁵⁵⁾, Fr. Düsterdieck⁵⁶⁾, Ger. Uhlhorn⁵⁷⁾ — taceo *μικρολόγους*, qui nullo pondere innixi verbis humidis et lapsantibus defluunt, cum eorum argumenta bene existimentur in ore nasci, non in pectore — rem Ignatii nuperrime Hefelius⁵⁸⁾ iterum iterumque agere tentavit. Attamen adversariorum partibus saepius bellum indixit, quam profligavit ipsos. Laudamus diligentiam, non miramur iudicii acumen.

6. Henricus Tattam a. 1839 in Nitriae Syrorum monasterio codicem invenit, ante saec. VI, ut creditur, scriptum, qui Syriacam versionem Ignatii Epistolae ad Polycarpum asservabat. In secundo itinere tribus annis post multos alios eiusdem monasterii Codices aere comparavit; inter eos trium Ignatii Epistolarum ad Ephesios, ad Romanos, ad Polycarpum veterem Syriacam versionem, ut fertur saeculi VI vel VII, simul cum pluribus Ignatianarum Epistolarum fragmentis. Gulielmus Cureton inter Musei Britannici thesauros Syriacum fragmentum Actorum Ignatii Martyrii detexerat. Iis Codicibus adiutus publicavit: „The ancient Syriac version of the epistles of saint Ignatius to St. Polycarp, the Ephesians, and the Romans: together with extracts from his epistles, collected from the writings of Severus of Antioch, Timotheus of Alexandria, and others, edited with an english translation, and notes. Also the greek text of these three epistles, corrected according to the authority of the Syriac version. By William Cureton, M. A. London: Rivingtons. Berlin: Asher et Comp. MDCCCXLV.“

Curetonus omnem lapidem movit, ut hanc Syriacam versionem unice genuinam, eaque omnia falsa esse probet, quae in breviori graeca recensione plura occurrunt. Ipsum et alios, ut id firmiter sibi persuaderent, praeter indolem versionis id quoque movit, quod post illos duos, quibus prius usus fuit, Codices tertius praesto erat, eandem brevem versionem Syriacam earundem trium Epistolarum continens. Eo insuper collato, Curetonus iuris publice fecit „Corpus Ignatianum: a complete collection of the Ignatian epistles, genuine, interpolated, and spurious; together with numerous extracts from them, as quoted by ecclesiastical writers down to the tenth century; in syriac, greek, and latin: an english translation of the syriac text,

klärung. Tüb. Zeitschr. für Theol. 1836. Fasc. 3. p. 199. et 1838. Fasc. 3. p. 149 sqq. Die Ignat. Briefe u. ihr neuester Kritiker. Tübing. 1848. Cfr. Schwegler, das nachapostolische Zeitalter, T. II. p. 159—179.

52) Das nachapost. Zeitalter. T. II. p. 159 sqq.

53) Die apost. Väter. Halle 1853.

54) Anfänge der christl. Kirche. p. 715 sqq.

55) Betrachtung der wichtigsten Bedenken gegen die Aechtheit der Ignatianischen Briefe. Von Dr. Joh. Ed. Huther, in Illgenii Zeitschrift für histor. Theol. T. XI. Fasc. IV. p. 3—73.

56) De Ignatianarum epistolarum authenticac etc. Commentatio, Göttingae.

57) In Niedner Zeitschrift für histor. Theol. 1851. p. 247 sqq.

58) Prolegg. de septem Ign. Epp. (V sqq.)

copious notes, and introduction, by William Cureton, M. A. F. R. S. Chaplain in ordinary to her Majesty the Queen. London 1849. Berlin eod. an.“ Oppugnat auctor imprimis Hefelium, qui iam in tertia sua PP. App. editione ita censuerat: „Curetonus nobis persuadere conatur, versionem illam Syriacam „genuino“ textui Ignatiano accuratissime respondere, et omnia, quae in nostro graeco textu plura inveniuntur, ab aliis addita esse et introducta. Tantum vero abest, ut ei adstipulemur, ut versionem Syriacam non nisi epitomen Ignatianarum epistolarum, a monacho quodam Syriaco in proprios usus pios confectam, reputare possimus, praesertim cum iidem codices a Tattamo detecti et alia plura „excerpta“ ex epistolis Ignatianis, nec non alios libellos asceticos, ut Curetonus ipse fatetur, contineant. Praeterea saepius inde ex eo, quod nexus sententiarum in versione Syriaca minus est arctus, apparet, monachum illum non tam interpretis, quam epitomatoris partes egisse.“ Neque Hefelius opinioni prius conceptae ut nuntium mitteret, in quarta sua PP. App. editione iis argumentis adductus est⁵⁹⁾, quae contra eum Curetoni Corpus Ignatianum fusius exponit.

Cum Curetono Christianus Carolus Iosias Bunsen Syriacae versionis palmam prae graecis Ignatianis Epistolis tribuit, opinionem suam docte et sagaciter, ut assolet, exponens atque defendens.⁶⁰⁾

Ac nos quidem, quod opinionem attinet ab Hefelio Curetono iisque, qui cum eo faciunt obiectam, non possumus, quin pondus argumentorum, quibus nititur, perlevius esse dicamus. Nam qui ad pios suos usus Epitomen redigit, quid, quaeso, is sibi facit cum integris Epistolarum salutandi formulis, non nisi ad eos spectantibus, quibus scribitur. Ergo ipsum exordium Epistolarum est, vaniloquium in Epitome. Omitto alia huiusmodi non levis momenti a Curetono iam indicata⁶¹⁾. Ne multa: si Epitomator versionis Syriacae auctor est, omnium, ut Tib. Gracchi vocabulo utar, Epitomatorum postremissimus dicendus est, quippe qui opus condiderit sine externa aut interna uniformitate, sine ullo certo quodam mentis proposito aut scopo, quamvis pii proprii usus essent propositi ipsi. Ipsa autem Varietas, eaque multifaria me hercle rerum etiam in Syriacis Ignatii Epistolis mihi pignus est legis atque conditionis, qua versio Syriaca facta fuerit, legem dico Epistolarum. Neque vero in Curetoni partes ire in animo est. Namque versio Syriaca exhibere videtur genuina spuriis permixta aequae ac archetypon graecum. Utri prior locus sit concedendus, id certe non definiiri potest, nisi novi testes pro hac aut illa parte reperiantur superstitionibus efficaciores. Alterum autem eiusdem Syriacae recensiois trium Epistolarum exemplar non tanti faciendum, quia eiusdem familiae, quam dicunt, esse potest.

Anno 1849 Lipsiae prodit liber, cui titulus: „S. Ignatii Patris Apostolici quae feruntur Epistolae una cum eiusdem Martyrio. Collatis edd. graecis versionibusque Syriaca, Armeniaca, Latinis denuo

59) Prolegg. p. LXII.

60) Cfr. ipsius Die drei ächten und die vier unächten Briefe des Ignatius von

Antiochien. Hergestellter und vergleichender Text mit Anmerkungen. Hamburg 1847.

61) Corpus Ignatianum p. IX sq.

recensuit notasque criticas adiecit Iul. Henr. Petermann.“ Optime is pro re critica meruit. Sed nimius amor Armeniacae literaturae, quae ei in deliciis est, iudicis aciem obfuscasse videtur, qui tanti fecit versionem Armeniacam tredecim Ignatii Epistolarum. Ea quippe non illas solum septem breviores, sed etiam sex supposititias, quae dicuntur (Mariae Cassobolitis ad Ignatium, Ignatii Ep. ad Mariam Cassobolitem, Ignatii ad Tarsenses, eiusdem ad Antiochenos, ad Heronem et ad Philippenses), id est easdem exhibet, quae vulgo interpolatas appellant, auserimque dicere harum simillimas: id quod sine magno labore capiet, qui attente perlegerit, quales nos ex Codd. mss. emendatas iam evulgamus. Petermannus igitur statuit (p. XXVI): 1) „Versio nostra saeculo p. Chr. n. quinto ex illa versione syriaca, cujus exemplar Curetonus edidit, facta est. 2) Versio illa syriaca non tres tantum, sed tredecim epistolas S. Ignatio adscriptas, easque non decurtatas, ut in editione illa leguntur, sed ita comparatas, ut Noster eas dedit, ab initio complectebatur, ita ut exinde appareat, conclusiones, quas Bunsenius secundum illam fecerit, stare non posse.“ Non putaverim. Rectius fortassis ille: 3) „armeniaca versio a librariis serioribus (vel lectoribus), qui graecum textum cum ea comparabant, passim interpolata et corrupta est, atque editores critici iudicii plane expertes has interpolationes et corruptiones textui inseruerunt.“

Bunsenius in opere: „Hippolytus und seine Zeit 1852“ T. I. p. 46 et T. II p. VII sqq. Petermanno respondit. In Curetoni et Bunsenii partes ierunt Ritschl (Die Entstehung der altkatholischen Kirche, Bonn 1850, pp. 418. 577 sqq.) et Weiss (in Reuter's Repertorium 1852). Cum Baurio (Die Ignatianischen Briefe und ihr neuester Kritiker. Eine Streitschrift gegen Herrn Bunsen. Tübing. 1848), doctissimus Hilgenfeld (Die apostol. Väter. Halle 1853 p. 188 sqq.) tum graecarum tum syriacarum Epistolarum, quae Ignatio adtribuuntur authenticam addubitat.

7. Ex Epistolis, quae Ignatii esse dicuntur, primum tres illae latine conscriptae (ad Joannem Apost. duae et ad B. Virginem una) Parisiis a. 1495 in lucem prodierunt.

Iac. Faber Stapulensis a. 1498, tribus illis omissis, undecim alias e versione latina vetere Parisiis evulgavit. Hunc numerum Symphorianus Champerius Lugdunensis tribus a Fabro repudiatis auxit, quarta addita ad Mariam Cassobolitem, quam is primum notam reddidit. Quindecim igitur Ignatii nomine Epistolae tum enotuerant, sed latine tantum, quae postea saepius repetitae sunt. Nos quidem usi sumus textu rarae atque correctae editionis Venetae a. 1546.

Ex Codice Bibliothecae Augustanae primus Valentinus Hartungus Frid (Pacaeus) a. 1557 Dillingae duodecim earum graece publicavit, omissis tribus illis latine scriptis. Anno 1558 Parisiis prodierunt apud Guil. Morelium: Sancti Martyris Ignatii Antiochiae archiepiscopi Epistolae (gr. et lat.). Morelius lectori dicit p. 147: „Has B. Ignatii epistolas cum primus in lucem emisisset Graecas Valentinus Paceus, nostrisque hominibus valde desiderarentur, quod exemplarium copia non superesset, viri cum primis eruditi, ac pii, ut eas cuderem a me facile impetrarunt, qui tam piorum au-

ctorum quam hic est, editionem exoptem, ut nihil supra. Itaque librum quam potui diligentissime relegi, et cum exemplaribus Latinis contuli, ut meae me operae haud poeniteat. Nam loca quaedam ea collatione, et doctissimi hominis consilio ita mihi restituisse videor, ut neminem arbitrer hominem esse bonum, qui si velit aequo animo rem perpendere, haud fateatur ad intelligentiam non pauca collata esse.“ Andreas Gesnerus easdem duodecim Epp. graece cum Ioannis Brunneri interpretatione latina ex Codice Bibliothecae Gaspari a Nydpryck excudendas curavit Tiguri 1559, primus, uti ipse opinabatur, cum Pacaei editionem ignoraret. Earum septem interpolatae dicuntur, quinque supposititiae. Eiusdem recensiois sunt: Sancti Martyris Ignatii Antiochiae Archiepiscopi Epistolae (XII) gr. et lat., Antverpiae, ex officina Christophori Plantini 1566; — Sancti Martyris Ignatii, Antiochiae Archiepiscopi Epistolae. Nunc demum cum Latina interpretatione e regione Graecis apposita, in lucem editae, recognitae et Notis illustratae. Per Martialem Maestraeum, Doctorem Theologum. Parisiis 1608; — Ed. Iac. Usserii gr. et lat. Oxonii 1641. Quinque consuluit Cdd. Mss., de quibus ipse in Adnotationibus p. 4. ... Oxonienses duos Mss. (vetustiore e Baliolensis, recentiore e Magdalenensis Collegii Bibliotheca petitum) cum libris editis diligenter contuli. Et cum intellexissem in Bibl. V. Cl. Alexandri Petavii Senatoris Paris., Pauli filii, vetustissimum exemplar aliud conservari: quicquid et illud continebat, humanissimi Claud. Sarravii Senatoris itidem Paris. beneficium sum secutus... Huic et veterem Interpretationem aliam, hucusque ineditam, mutua duorum Mss. Codicum collatione emendatiorem factam subiunxi.

Isaacus Vossius ex Codice Mediceo 7 Plut. LVII sex breviores Ignatii Epistolas (ad Smyrnaeos, Polycarpum, Ephesios, Magnesios, Philadelphicos, Trallesios) primus graece edidit cum interpretatione vetere latina novo textui respondentem, quam Iacobus Usserius, Archiepiscopus Armachanus e duobus Mss. a. 1644 Oxonii publicaverat. Epistolam ad Romanos, quae in graeco Codice deerat, Vossius ex Usserii vetere latina versione et prolixiori graeca recensione ingenio duce restituere tentavit, et a. 1646 Amstelodami edidit: „Epistolae genuinae S. Ignatii Martyris, quae nunc primum lucem vident ex bibliotheca Florentina. Adduntur S. Ignatii Epistolae, quales vulgo circumferuntur. Ad haec S. Barnabae Epistola. Accessit universis translatio vetus.“ Ambigo, utri gloria tribuenda sit, in Codice Mediceo brevioris recensioem detexisse, Lucae Holstenio, an Isaaco Vossio. Ille quippe ante Vossium eam descripsisse videtur, et latine vertit. In Bibliotheca Barberiniana Romae autographum videre est. Theodoricus Ruinartus tandem Epistolam ad Romanos graece invenit latinae veteri versionem respondentem, Actis quae sincerae dicuntur Ignatii Martyris insertam, quae Codex 1451 Bibliothecae Regiae Parisinae (prius Cod. Colbertinus 460) continet, eamque 1689 Parisiis in „Actis Martyrum sinceris“ primus edidit.

Index editionum brevioris recensiois exstat ap. Iacobsonum (PP. App.) p. LXIX. Quarum praestantiores sunt, quae duce Thoma Smithio (Oxonii 1709), post eum adornarunt I. L. Frey (Basileae 1741),

Ric. Russel (Londini 1746), Andr. Gallandius (Venetiis 1765), G. Iacobson (Oxonii 1838 et 1840) et C. I. Hefele (Tubingae 1855. IV.)

Criticum penum accepimus in opere: Corpus Ignatianum: A complete collection of the Ignatian epistles, genuine, interpolated, and spurious; together with numerous extracts from them, as quoted by ecclesiastical writers down to the tenth century; in syriac, greek, and latin: an english translation of the syriac text, copious notes, and introduction, by William Cureton, M. A. F. R. S. Chaplain in ordinary to her Majesty the Queen. Berlin: Asher and Co. Reprinted from the London edition, and authorized by the proprietor for circulation on the continent only. 1849.

In nostra ed. versio latina Epistolae ad Romanos illa est, quam Hefele a Ruinartho mutuavit, passimque correxit; reliquarum vero Epp. qualis apud Hefelium aliunde petita et ab ipso emendata prostat.

Versiones italicæ: Lettre genuine di Sant' Ignazio, vescovo di Antiochia, corredate degli atti del suo martirio, e la lettera di San Policarpo, vescovo di Smirne, colla circolare del suo martirio. Traduzione dal greco di D. Gio. Battista Gallicciolli. In Venezia 1798. — Le sette lettere genuine de S. Ignazio e quella di S. Policarpo agli Efesini (leg. ai Filippesii) coi loro martirj, e testo greco a fronte volgarizzate e corredate di note critiche e filologiche e di una dissertazione proemiale dall'abate A. L. Graziani. Roma 1833.

ACTA MARTYRII IGNATII.

- 1) Quae Ignatii Acta Martyrii hactenus innotuerunt, haec sunt:
  - a) Acta ab Usserio e Codice Caiensi a. 1647 latine edita.
  - b) Alia latina versio ex antiquissimo Cottonianae Bibliothecae Codice illis addita, ea quidem perquam interpolata¹⁾.
  - c) Acta auctore, ut videtur, Symeone Metaphraste ad diem 20. Decembris, apud Cotelerium (a. 1672) p. 991.
  - d) Acta auctore quodam Armenio ab Aucherio evulgata (Vitae Sanctorum T. II pag. 72 sqq.), et a Petermanno iterum excusa (S. Ignatii Patris Apostolici quae feruntur Epistolae una cum eiusdem martyrio. Collatis edd. graecis versionibusque syriaca, armeniaca, latinis etc., Lipsiae 1849. p. 496 sqq.). Aucherius nimium quantum ea ita extollit: „Nostra recensio iure meritoque cognoscitur tanquam fons et exemplar omnium, quae hucusque in cognitionem venerunt recensionum“ (Petermann, l. c. p. 498).
  - e) Armeniaca versio et latina illa „Vita S. Ignatii, ex vetustissimis Mss. latinis“ in Bollandi et Henschenii Actis

1) Utraque in Cotelerii PP. App. ed. Clericana 1724. T. II. p. 175 sqq. Cfr. Iacobson. PP. App. editi. II. T. II. p. 523.

Sanct. T. I Febr. pag. 29 sqq., unius eiusdemque originis esse videntur. Petermann quoque ita censet (l. c. p. 484. 505.); aliter Uhlhorn in Niedner, Zeitschrift für histor. Theol. 1851 p. 251.

- f) In Appendice ad Acta primorum Martyrum sincera atque selecta Theodorici Ruinartus a. 1689 Parisiis e Codice Regio 1451 (olim Colbertino 460) Acta Ignatiana alius recensiois graece edidit, novamque latinam interpretationem adiunxit. Cui graeco textui antiqua latina versio Codicis Caiensis proxime affinis est.
- g) Eiusdem fontis cum Martyrio Codicis Colbertini est fragmentum syriacum eorumdem Actorum a Curetono (Corp. Ignat. pag. 222 et p. 252 sqq.) praesentatum.
- h) Quae nos Acta Ignatiana ex Codice Vat. 866 primum graece deprompsimus, interpolata quidem, sed variis historiae indicis notabiliora, maxima ex parte eadem sunt, quae latine leguntur ap. Bollandum et Henschenium (Act. Sanct. T. I Febr. pag. 29 sqq.).

2) Acta Ignatiana a Ruinarto primum edita virorum doctorum ferme consensu sincera putantur. Smithius²⁾ pro omnibus loquatur: „Acta haec, quae recudi oportet, mihi quidem genuina et sincera plane videntur: licet fortasse, quod tamen vix affirmaverim, versus finem quippiam labis admistum habeant. Vetus autem Versio, quam edidit D. Usserius Armachanus ex codice Caiensi, ut cuius ex leviuscula collatione facile constare poterit, maxime convenit cum Graeco exemplari Colbertino. Utriusque mendis, quae passim irrepsere, sublatis, editionem, quum sibi invicem mutuam lucem foerentur, longe integriorem iam damus. A familiaribus S. Ignatii, qui illum ab Antiochia Romam usque comitati sunt, et illius ultimo et maxime glorioso agoni interfuere, descripta fuisse, multa in ipsis Actis id testatissimum reddunt³⁾, et extra omne dubium ponunt; et quidem non longe post ipsius consummationem, et proximo, ut verisimillimum videtur, anno, dum res gestae cum totius itineris ratione in recenti fidelius inhaeserint memoria. Illos autem fuisse Philonem et Agathopodem, quorum meminit sanctissimus Martyr in Epistolis ad Smyrnaeos et ad Philadelphenses, hunc Antiochenae, illum vero Tarsensis Ecclesiae Diaconum, vix a quoquam dubitari aut potest, aut debet.“

Idem ante et post Smithium censuerunt Usserius, Dodwellus, Ruinartus, Grabius, Tillemontius, Pearsonius, Cotelierius, Mamachus, Gallandius, Lumperus et praecedentibus aliis Hefelius, qui dubia inde a Dallaeo, Oudino, Heumanno, Hilgenfeldio⁴⁾, imprimis ab Uhlhorno⁵⁾ contra authenticam mota confutare aggressus est⁶⁾. At enimvero armis contra Uhlhornum hebetioribus utens, ipsi confitendum est⁷⁾: „Ceterum non negem, argumentis illis authenticam actorum aliquantu-

2) Thom. Smith. praef. in Acta Martyr. S. Ign. apud Iacobsonum edit. II. T. II. p. 518.

3) c. 5. 6. 7.

4) Die apost. Väter p. 212.

5) In Niedner, Zeitschrift für histor. Theol. 1851. p. 252 sqq.

6) Prolegg. p. LXX.

7) L. c. p. LXXI.

tum suspectam reddi, sed inter authentiam suspectam et certissimam *νοθεϊαν* plurimum interest.“ Et ubi quasdam Usserii obiectiones enervare tentavit, ita concludit⁸⁾: „Quum res ita se habeat, obiectioni Usserii nullam vim inesse facile perspicias, neque de „integritate“ Actorum dubitabis, licet fortasse paucissima quaedam, aut vitio librariorum corrupta, aut manibus posteriorum addita sint.“

3) Ac nos quidem ex octo recensionibus Actorum Ignatiani Martyrii foedis interpolationibus immunem putamus nullam, idque non per historiae scriptorem, sed cunctas *ὑπ' ἀσκητῶν τινων* ad pium usum confectas, idcirco pro anno, quo martyr obiit computando parum fidei atque auctoritatis.

Versio latina Actorum Martyrii Ignatii in nostra ed. est illa, quam Hefelius a Clerico et Ruinaro mutuatus erat. De versionibus eorum Italicis supra diximus, ubi mentio facta est Italorum interpretationum Ignatii Epistolarum.

IV.

POLYCARPUS.

1) In Bibliothecae Vaticanae Cod. Regio 81 post laudem „Heronis“, sive praecationem nominare velis, Polycarpi ad Philippenses Epistola latine sequitur. Eam excipiunt, quae ad vitam Polycarpi resque gestas spectant, per Anonymum ex Irenaeo et Hieronymo composita. Quae cum fons sint omnium, quae de Polycarpo tradita ad nos pervenerunt, passimque a vulgato textu Scriptorum, quas dixi, recedant, illinc ea transcribere lubet:

„Polycarpus¹⁾, Iohannis Apostoli discipulus, et ab eo Smyrnae episcopus ordinatus, totius Asiae princeps fuit, quippe qui nonnullos Apostolorum et eorum, qui Dominum viderant, magistros habuerit²⁾ et viderit. Hic propter quasdam super die³⁾ Paschae quaestiones, sub Imperatore Antonino Pio, ecclesiam in Urbe regente Aniceto⁴⁾, Romam venit, ubi plurimos credentium, Marcionis et Valentini persuasione deceptos, reduxit ad fidem. Cumque ei fortuito obvius fuisset Marcion et diceret: „Cognoscis⁵⁾ nos?“ respondit: „Cognosco primogenitum diaboli.“ Postea vero regnante Marco Antonino et Lucio Aurelio Commodo, quarta post Neronem⁶⁾ persecutione, Smyrnae, sedente Proconsule in amphitheatro et universo adversus eum personante, igni traditus est. Scripsit⁷⁾ ad Philippenses valde utilem Epistolam, quae usque hodie in Asiae conventu legitur.“

8) L. c. p. LXXIII.

Polyc. 1) Hieronym. Catal. script. eccl. c. 17.

2) *habuit* Reg.

3) *diem* Reg.

4) *ariadeto* Reg.

5) *cognosce* Reg.

6) *neronis* Reg.

7) *Scribit* Reg.

„Quod autem hic Polycarpus, qui memorati⁸⁾ Ignatii fidem colaudans atque confirmans Philippenses sequi hortatur, quod veritatis sit testis et ea, quae ab Apostolis ipse didicerat, semper ecclesiae tradebat, astipulatur praecipuus discipulus eius Irenaeus, nobilissimae Galliarum Lugdunensis civitatis illustris episcopus, in suo libro adversus haereses⁹⁾ haec de eo scribens“: „Polycarpus“, inquit, „qui non solum ab Apostolis eruditus est, neque solum conversatus est cum his qui Dominum viderant, sed ab ipsis Apostolis ordinatus est Smyrnaeorum ecclesiae episcopus, quem nos quoque in prima aetate nostra vidimus. Diu enim permansit in vita, et longaeva aetate perdurans nobilis vivendo, sed moriendo nobilior extitit, quippe qui vitam martyrio terminavit. Docebat autem semper ea, quae ab Apostolis ipse didicerat, et haec ecclesiae tradebat, quae sola vera docenda sunt. Quorum testes sunt omnes ecclesiae, quae in Asia constitutae sunt: et hi per idem tempus etiam nunc Polycarpi successione perdurant. Multo autem verior et fide dignior hic auctor ecclesiae est, et veritatis testis, quam Valentinus et Marcion et caeteri perversae mentis homines; qui etiam sub Aniceto Romam perrexit et multos a supradictis haereticis in fide deceptos ad ecclesiam Dei convertit, hanc solam praedicans tenendam esse veritatem, quam ipse sciret se ab Apostolis suscepisse, quam et tradebat ecclesiae.“

„Fuit autem temporibus episcoporum ecclesiae Romanae, id est Clementis, Evaristi¹⁰⁾, Alexandri, Xisti, Telesphori, Higinii, Pii¹¹⁾ et Anaceti, sub quo et passus est, VI. anno Marci Aurelii¹²⁾, quarto post Neronis persecutionem. Quod autem hic vere Irenaeus auditor fuit in pueritia eiusdem Polycarpi, ipse ad Florinum quendam haeresiarchen scribens manifestissime suis sermonibus ostendit dicens¹³⁾“: „Haec dogmata, Florine, quae asseris (confidenter dico) non sunt sanae sententiae; haec dogmata non sunt consona ecclesiasticae fidei. Haec dogmata ne illi quidem, qui de ecclesia pulsi sunt haeretici, potuerunt aliquando commendare. Haec dogmata impietatem docent; haec dogmata sancti illi presbyteri, qui ante nos fuerunt, nunquam pertulere: illi, qui et Apostolos viderant, quos et tu nosti. Vidi enim te, dum adhuc puer eram, in Asia apud Polycarpum, tunc quidem praeclare agentem, dum adhuc esses intra palatium et studeres placere Polycarpo. Multo enim magis mihi illius temporis rerum gestarum inhaeret memoria, quam praesentis, quia haec, quae a puero discimus, cum anima ipsa clarescunt et adhaerent ei. Unde etiam locum ipsum tibi possum dicere, in quo sedens disputabat beatus Polycarpus, et incessum illius, et vultum, et totius vitae modum, et ipsius quoque corporis habitum; sed et disputationes, quas habebat ad populum, et conversationem, quae fuerat ei cum Ioanne, quomodo narrare consueverat, ut caeterorum, qui ipsum Dominum viderant, et quomodo recordabatur omnia ac recensebat verba, quae dicta a Do-

8) Suprane in laude *hyronis*?

9) Apud Euseb. H. E. IV, 13.

10) *avaristi* Reg.

11) *higinipi* p. *Higinii*, *Pii* Reg.

12) *VI anno marci antonii lucii antonii aurelii commodi* Reg.

13) Apud Euseb. H. E. V, 19.

mino ab illis audierat, et de virtutibus eius ac doctrina. Et tamen omnia haec cum scripturis consona conferebat, quae etiam ego per misericordiam Dei, quam mihi donare dignatus est, attentius et studiosius audiens describebam non in cartis, sed in corde meo, quaeque per gratiam Dei feliciter custodio, et mecum ipse sine intermissione quodam modo rumino. Deum ego testor et in conspectu ipsius tibi affirmo, quod si quid tale audisset beatus apostolicus vir Polycarpus, exclamasset statim et aures suas obturasset ac, sicut moris erat ei, dixisset: Deus bone, in quae me tempora reservasti, ut haec audiam! nonne etiam ipsum continuo locum fugisset in quo sedens vel stans huiuscemodi verba audisset?“

„Sed ex epistolis eius,“ inquit, „quas scripsit ad vicinas ecclesias vel ad aliquos ex fratribus, commonens et confirmans eos et cohortans ad fidem, potest sententia eius evidenter agnosci.“

„His igitur persecutionibus praefatus Irenaeus et fidem Ignatii Polycarpum manifestissime confirmasse ostendit, et se auditorem eius in pueritia fuisse certissime comprobavit, et non solum ad Philippenses, sed etiam ad vicinas ecclesias et fratres eum epistolas scripsisse perhibuit, quae nondum ad nos pervenerunt.“

2. Fidem veteris de authentia nostrae Epistolae traditionis Centuriatoribus Magdeburg. et imprimis Dallaeo praecuntibus in dubium vocarunt Semler¹⁴), Rösler¹⁵), Schwegler¹⁶), Hilgenfeld.¹⁷) Nicolaus le Nourry¹⁸) contra illos insurrexit, acriter eam defendens; contra hosce Hefelius¹⁹), Nourrii vestigia premens. In easdem partes ierunt Pearson²⁰), Mosheim²¹), Lücke²²), Uhlhorn.²³)

3. Dallaeus, cum totius Epistolae Polycarpi authentiam potius in dubium vocasset, quam firmis argumentis comprobasset suspectam, postremam, qualis exstat, eius partem omnino supposititiam esse putabat, Moynio, Bunsenio²⁴) et aliis Dallaei placita approbantibus. Hefelius contra monet²⁵):

a) „Iam Eusebius (Hist. eccl. III, 36) posteriorem hanc epistolae partem citat, atque ex ea (c. 13), ut ex praecedentibus, quaedam Polycarpi verba transscripsit.“²⁶)

b) „Eusebius, ut bene Pearsonius docet²⁷), nec falli, nec fallere potuit. Erat enim tota epistola omnibus exposita; erat in ecclesiis Asiaticis tunc temporis, cum scriberet Eusebius, publice lecta; norat eam Hieronymus, cuius versioni, nisi aliis occupatus, incubisset, et tamen Eusebiana nunquam recusavit. De illa igitur particula, quam

14) Ad Baumgarten, 'Untersuchung theol. Streit. II, 36 sqq.

15) Bibliothek d. K. Väter I, 93 sq.

16) Das nachapostol. Zeitalter T. II. p. 154 sqq.

17) Die apostol. Väter, Halle 1853. p. 271 sqq.

18) Appar. ad Biblioth. max. Patr. T. I.

19) Prolegg. p. LXXVII sqq.

20) Vindiciae Ignatianae P. II. c. 5.

21) Comment. de reb. Christ. p. 162.

22) Commentar über die Briefe des Evang. Johannes p. 3. 4.

23) In Niedner, Zeitschrift f. histor. Theologie 1851. p. 276 sqq.

24) Ignatius v. Antioch. u. seine Zeit. 1847. p. 108.

25) Prolegg. p. LXXX sqq.

26) Cfr. supra et Nourrium.

27) Vindic. Ignat. P. II. cap. V.

exscripsit Eusebius, dubitari non potest, nisi etiam de tota epistola simul absque ulla ratione dubitemus.“

„Quae Dallaeus ex epistola ipsa contra integritatem profert, nullius momenti esse, facile perspicias.“

a) „Decentissimam epistolae clausulam c. 12 inveniri, reliqua igitur postea adiecta esse, contendit vir criticus. Sed clausulis ejusmodi „ante“ finem totius epistolae S. Paulus quoque et Clemens Romanus usi sunt: cfr. ad Rom. 15, 33; ad Ephes. 3, 21; I Clem. ad Cor. capp. 20. 38. 45. 50. 58.“

b) „Impostor, si Dallaeum audias, ita loquitur, ut Ignatium, quo tempore haec scripta sunt, adhuc superesse significet. „De ipso“, inquit c. 13, „Ignatio, et de his, qui cum eo sunt, quod certius agnoveritis, significate.“ Prioris autem partis auctor (c. 9) apertissime affirmat, Ignatium iam fuisse mortuum. Futile hoc argumentum. Si enim verba illa c. 13, mendacii accusata, graeca adhuc exstarent (*καὶ περὶ Ἰγνατίου καὶ περὶ τῶν μετ' αὐτοῦ*), nemo certe contenderet, Ignatium „adhuc vivum“ illis significari aut innui.“

„Nuperrime Dr. Ritschl (altkath. Kirche, Bonn 1850) alio modo ac Dallaeus permultos huius epistolae locos, ex diversis capitibus, praesertim eos, qui de S. Ignatio et eius epistolis loquuntur, in suspicionem interpolationis adducere conatus est non „argumentis“, sed „arbitrariis coniecturis“ insistens; cui bene et copiose respondit Dr. Denzinger in Tübing. theol. Quartalschrift 1851 p. 399—409.“

4. Polycarpi ad Philippenses Epistolam haud ita multo post decessum Ignatii scriptam fuisse, exordio eius capituli 13 innui videtur. Verum enim vero cum in Codicibus manuscriptis nil nisi fragmentum graece asservatum exstet, non satis liquet, quatenus latinae veteri versioni illic ac Graeco Eusebii (H. E. III, 36) fides sit habenda, quod attinet ad diiudicandam archetypi auctoritatem atque integritatem. Qualis hodie habetur, non prorsus Interpolatoris calami expertus apparet, licet eiusmodi naevos potius glossematum vestigia existimaverim, quam expressae interpolationis.

Iacobus Faber (Stapulensis) veterem totius Epistolae latinam versionem Parisiis a. 1498 primus edidit. Inter posteriores huius versionis editiones, quas vidi, correctior est Veneta illa a. 1546 (Epistolae D. Ignatii, Polycarpi, Martialis, Antonii magni).

E Francisci Turriani apographo, a Sirmondo Halloixio concesso, hic Epistolam graece et latine primus publicavit Duaci a. 1633. Iac. Usserius Londini a. 1647 novam editionem adornavit emendatorem, usus alio exemplo, ex Andreae Schotti apographo a Cl. Salmasio propria sua manu descripto et ab ipso Isaaco Vossio cum aliis schedis communicato, ipsaque Halloixiana editione collata. In ed. PP. App. a. 1672 p. 1019 Cotelerius eam repetivit, nova interpretatione latina adiuncta. Post Thomae Smithii editionem 1709, G. Iacobsonus, praeter nostrum Vaticanum 859. et Florentinum 21. Plut. VII. Codice Parisino 937. chartac. saec. XVI. et Cod. 20. Plut. XXIII. Bibl. Med. membr. saec. XV. versionem

veterem latinam exhibente usus, eam repetivit correctam atque emendatam Oxonii a. 1838, 1840, 1847.

De Polycarpi Epistolae et Actorum Martyrii versionibus Italicis cfr. supra ad Ignatiūm.

ACTA MARTYRII POLYCARPI.

1. Quae de Polycarpo per Anonymum ex Irenaeo et Hieronymo congesta supra apposimus, martyrii eius mentionem faciunt. Sed praeclarius testimonium asservatur in Epistola encyclica nomine Smyrnensium ecclesiae de eadem re scripta. Eusebius magni eam faciebat, maiorem eius partem suae *Historiae Ecclesiasticae* inserens.¹⁾ Neque parca illius monumenti laude sequioribus temporibus personant virorum doctorum iudicia, ut Valesii (interpretis Eusebii)²⁾, Smithii³⁾ et aliorum.

2. Scriptam eam esse primo anno post Polycarpi martyrium, c. 18 nos edocet. Ibi enim primus dies Natalis martyris non ante celebratus apparet. Auctor eius sub finem c. 20 se esse Evarestum dicit; ibidem Marcus quidam (Martianus ap. Veterem Interp.) Epistolam ad Philomelienses pertulisse indicatur. Quod Irenaeus huius encyclicae exemplum secum habebat, Gaius, discipulus eius, id descripsit, postea Socrates Corinthius, et Pionius⁴⁾ quidam.

3. Epistolae Smyrnensium ecclesiae nucleum sine interpolationis labe exstare, id cum iis, qui traditionem pie venerantur, tum illis persuasum est, qui non nisi sana ratione duce in eiusmodi rebus decidendis utendum putant.⁵⁾ At breves quasdam lacinias, imprimis narratiunculam illam de columba⁶⁾, posteriori tempore adiunctas fuisse Heumanno et aliis visum est. Nec Hefelii⁷⁾ opinionem reiecerim, qui de alio loco ita censet: „Equidem ultimam capituli 22 particulam, quae de Pionio loquitur, spuriam censeo et ab illo confectam, qui supposititia ista S. Polycarpi acta, quae Pionio false adscribuntur, genuinae Smyrnaeorum epistolae mala fraude adiunxit. Verbis enim *καθὼς δηλώσω ἐν τῷ καθ' ἐξῆς* Pseudo-Pionius indicat, „sequentibus“ (i. e. Actis spuriiis adiectis) se declaraturum esse, quae Polycarpus per revelationem ipsi manifestaverit.“

4. Thomas Smithius, cum Smyrnam visitaret, de illo amphitheatro, ubi Polycarpus igne exstinctus est, deque eius sepulcro ita refert⁸⁾: „Ad latera alterius portae arcis, quae ad Orientem est, adhuc

1) H. E. IV, 15.

2) Ad H. E. IV, 15. not. 1.

3) Schol. in Ep. Smyrn. Eccl. p. 113.

4) Cfr. c. 22. Pionio ficta quaedam Polycarpi Martyrii Acta auctori tribuuntur. P. Halloixius in vitis Patrum oriental. T. I, post eum Bollandus ea edidit in Actis Sanctorum ad diem 26 Januar.

5) Fabric. Bibl. gr. ed. Harles. T. VII. p. 51. Cfr. Neander K.G. T. I, 1. p. 186 sqq.

6) c. 16.

7) Prolegg. p. LXXXIV.

8) Notit. sept. Asiae eccles. p. 164. edit. Oxon. 1672.

visuntur duae aquilae, Romanorum insignia, largiusculae et belle quidem delineatae. Hinc inter descendendum amplum amphitheatrum ad Notapeliotem, quo S. Polycarpus martyrio coronatus est, intravimus, gradibus saxeis a Turcis ad ornandas aedes illinc sublatis. In cuius lateribus duae cavernae, quibus claudebantur leones, sibi invicem opponuntur. Sepulcrum S. Polycarpi, quod in latere montis adversus Euroaustum adhuc conservatur, Graeci die festo, ipsius memoriae consecrato, pro more, qui apud ipsos obtinet, solemniter invisunt. Situm est in quadam aedicula, ecclesiae forte sacello, alii, per quam illuc transeundum est, contigua. In hoc monumento instaurando, si ab impressionibus aëriis, si a Turcis, si a Christianis occidentalibus, qui fragmenta marmoris quasi tot reliquias exinde tollunt, laedatur temereturque; laudabilis illorum collocatur opera, olla fictili quoque illic apposita, in quam quisque fere prae veneratione, qua erga τὸν Μεγαλοδάστρυγα pro Christo invicta animi praesentia mori sustinentem fertur, illic ductus pauculos aspros coniicit, ut in omne aevum perennet.“

Ex nostris Const. Tischendorf in Asiatico suo itinere⁹⁾ ad Polycarpi sepulcrum videndum ivit. Ipse testatur, esse id haud procul ab oppido in latere montis, qui „Mustasia“ vocatur.

5. Epistolae Smyrnesium ecclesiae editio princeps graecae (non integra) et latine est Petri Halloixii in vitis Patrum oriental. T. I, Duaci a. 1633. E duabus, quae supersunt, veteribus versionibus alteram periphrasin putes. Iac. Usserius integram Ep. encycl. Londini a. 1647 ex Codice quodam Barocciano, Menologium graecum continente edidit. Cotelerius editioni suae PP. App. a. 1672, Th. Ruinartus Actis Martyrum sinceris a. 1689, Smithius editioni Epp. Ignatii et Polycarpi a. 1709 eam inseruerunt. G. Jacobsonus Codd. Barocciano 238. fol. membr., Parisino 1452. membr. et Caesareo-Vindobonensi III. Hist. Graec. Eccl. membr. pervetusto et optimaе notae adiutus, bene de textu eius emendando meruit in ed. PP. App. a. 1838, et sqq.

V.

HERMAS.

1. Qui inter veteres de „Pastoris“ auctore, hic illic Hermam se appellante, primi tradiderunt, Clemens Alexandrinus et Irenaeus, quis ille fuerit, non addunt. Origenes¹⁾ vero eum coniectat esse Herman illum, qui a Paulo in Epistola ad Romanos data c. 16, 14 cum aliis salutatur, ita scribens: „Puto tamen, quod Hermas iste sit scriptor

9) Reise in den Orient (1846) T. II. p. 248.

Herm. 1) Lib. X Explicat. in Ep. ad Rom. 16, 14.

libelli illius, qui Pastor appellatur, quae scriptura valde mihi utilis videtur, et ut puto divinitus inspirata, et²⁾ „si tamen cui placet, huiusmodi scripturam recipere....“ Apud Eusebium³⁾ fere eadem legimus: Ἐπεὶ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προσορήσει τῆς πρὸς Ῥωμαίους μνήμην πεποιηται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Ἐρμά, οὐ φασὶν ὑπάρχειν τὸ τοῦ ποιμένου βιβλίον. Sed Eusebius ab Origene recedens paulo post adiungit: Ἰστέον, ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μὲν τινῶν ἀντιλέλεκται, δι' οὗς οὐκ ἂν ἐν ὁμολογουμένοις τεθεῖη. Hieronymus⁴⁾ non aliter ac Origenes, ita referens: „Hermam (cuius Apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit: „salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen et qui cum eis fratres sunt“⁵⁾) asserunt auctorem esse libri, qui appellatur Pastor; et apud quasdam Graeciae ecclesias iam publice legitur. Revera utilis liber, multique de eo scriptorum veterum usurpavere testimonia; sed apud Latinos paene ignotus est.“ Eam veterum opinionem de Pastoris auctore sequiorum temporum scriptores retinuerunt. Hieronymi verba etiam amanuensis commendationis gratia, ut videtur, in Codice Vaticano 3848 saeculo XIV Pastori praefixit, subscripsitque Similitudini decimae:

„Explicit liber pastoris discipuli beati pauli Apostoli.“

Est autem historiae ecclesiasticae monumentum anni, ut credunt, ferme 170, vulgo Fragmentum Muratorianum, in quo haec narrantur: „Pastorem vero nuperrime temporibus nostris in urbe Roma Herma (l. Hermas) conscripsit, sedente cathedra urbis Romae ecclesiae Pio episcopo, fratre eius. Et ideo legi eum quidem oportet, sed publicare vero in ecclesia populo, neque inter prophetas completum (l. completos) numero, neque inter Apostolos in finem temporum potest.“⁶⁾

Similia Pseudo-Tertullianus⁶⁾:

„Iamque loco nono cathedram suscepit Hyginus,
Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater,
Angelicus pastor cui⁷⁾ tradita verba locutus.“

Neque aliter Liber Pontificalis: „Sub huius (Pii I) episcopatu frater eius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei praecepit angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, ut sanctum Pascha die dominica celebraretur.“⁸⁾

2. Hermae, cuius mentio fit in Ep. ad Rom. c. 16, 14, Pastorem vix auctori tribuet, qui internam eius conditionem atque doctrinam fuerit perscrutatus. Hinc Gratzius:⁹⁾ „Consilium, quo totum hoc opus est conscriptum, Hermae convenire omnino vix potest. Pervoluto nempe

2) Homil. 25 in Luc. c. 12, 58.

3) H. E. III, 3.

4) De viris illustr. c. 10.

5) Galland. Bibl. vet. Patrum. Tom. II. p. 208. Wieseler in Theol. Studien und Kritiken 1847. Fascic. IV. p. 825 sq.

6) Contra Marcion. lib. III. c. 9.

7) Ita cum Moshemio (de rebus Christ. ante Constantin. M. p. 163.) legendum. Vulgo: quia.

8) Apud Baron. ad ann. 159. n. 4.

9) Disquisitio in Pastorem Hermae. Partic. I. Bonnae 1820. p. 8 et 9.

hoc libro, haud difficile perspiciet unusquisque, auctorem inter alia eo maxime retulisse sua consilia, ut in controversia, primum seculo secundo orta, statuat, ipsis gravioribus peccatoribus, et moechis et apostatis, restare poenitentiam, quamvis unicam. Mirum sane videtur, quod tam parum ad hoc consilium, quod clare prodit auctor, attendebatur, qua observatione duce aetas scriptoris determinanda, nulla laborasset difficultate. Ex ipsa porro ratione et institutione huius libri in promptu esse nobis videtur, auctorem Pastoris Montanum eiusque asseclas petere cogitasse. Montano enim, una cum sociabus suis Priscilla et Maximilla, divinis revelationibus gloriantibus, quibus, quae in disciplina christiana maxime desideranda venirent, instituebantur, auctor noster alias revelationes divinitus datas opponere meditatus est.“ Favet huic disquisitioni prologus Codicis Vat. 3848, ubi est:

Liber pastoris nuntii poenitentiae.

Cuinam autem Hermae adiudicandus sit Pastor, id nos Hefelius¹⁰⁾ Fragmentum Muratorianum et locum Pseudo-Tertulliani supracitatum docere censet, non dubitans, quin illius nominis frater Pii I, Romani episcopi, librum nostrum conscripserit.

Sed grave argumentum contra eam opinionem protulit Gratzius, inquit: ¹¹⁾ „si nempe auctor addictus fuisset ecclesiae latinae, Romanoque pontifici cognationis vinculo coniunctus, certe liber ipsius notior exstisset Latinis, quam Graecis.“

At enim vero: unde compertum habemus, in Fragmento Muratoriano et loco ex Pseudo-Tertulliano citato illud scriptum innui, quod adhuc exstat, nec aliud quoddam eiusdem argumenti atque tituli? Nomen auctoris non fortuito ponendum, sed interna quadam vi atque ratione libelli indolis seu naturae: οὐ θεῶσει τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ φύσει. Ac nos, quibus Hefelius partium studio plus, quam necessitate, nec validioribus argumentis adductus fratri Pii I. Pastorem adtribuisset videtur, non dubitamus in partes Hilgenfeldii abire. Is¹²⁾ enim ex eius indole asseverate definire potuit, scriptum esse librum a laico quodam, Iudaizantium partibus favente, qui ineunte saeculo secundo in ecclesia reformaret vel renovaret poenitentia praedicanda.

3. Hermae Pastor ab editoribus in tres libros divisus est. Codices, quos vidimus, divisionem illam non agnoscunt. Exhibent autem Visiones, Mandata et Similitudines inter se, non pari tamen numero partitas.

4. Libellus Pastor nominatus fuisse videtur, quia aliquis pastoralis veste indutus, Hermam adloquens in Mandatis et Similitudinibus nuntii poenitentiae partes agit. Alii cum Iachmanno¹³⁾ ethicam opusculi indolem ansam illi inscriptioni dedisse volunt, quemadmodum tres Epistolae Pauli Apostoli nuncupatae fuerint pastorales.

5. De Pastoris auctoritate in rebus theologicis, deque eius fine optime disseruerunt Iachmann: Der Hirte des Hermas. Königsberg 1835 et Hilgenfeld: Die apost. Väter p. 165 sqq.

10) Prolegg. p. XCIV. sqq.

11) L. c. p. 8.

12) Die apostol. Väter p. 161 et 179.

13) Der Hirte des Hermas p. 28.

6. Ad nostros usque dies graecus Pastoris innotuerat textus non nisi ex particulis, quae apud Clementem Alexandrinum, Origenem, maxime in Doctrina ad Antiochum ducem, apud Eusebium, inter Athanasii supposititia a Montfauconio edita sparsim et intercise inventa erant. Damnum quodammodo resarcivit versio vetus latina integra, fidelis ea plus, quam elegans, sed alias mendis, alias corruptionibus scatens. Ignoramus auctorem. Iam Tertulliani aevo in Africa perquam notam eam fuisse ipse indicare videtur.

Iac. Faber (Stapulensis) primus Pastorem evulgavit Parisiis a. 1513 et quidem satis correcte. Nam Cotelerii editio PP. App. Parisiis a. 1672, etsi tria Mss. is consultasset,*) haud raro in parte critica editioni principi posthabenda est. Editionem Cotelerianam emendatorem Fabricius dedit in Cod. apocryphor. nov. test. T. III. Hamburgi a. 1719.

Alteram latinam interpretationem Pastoris, et eam integram, nos primi ex Codice Palatino 150 saec. XIV in lucem protulimus, a vulgata illa centies in melius declinantem, ambiguisque in casibus fere semper praestantior.

Verumtamen cum utraque versio eiuscemodi sit, ut haud raro sententia ex corruptione vix sana enucleari queat, summum restabat desiderium graeci textus post tot oblivionis saecula reperiendi. Id contigit, ut certe videtur, praeter spem. Etenim τὸν ποιμένα ex monte Atho C. Simonides Lipsiam nuperrime attulit, qui paulo post impressus in lucem exiit: „Hermae Pastor graece. Primum edidit Rudolphus Anger. Praefationem et indicem adiecit Guilielmus Dindorf. Lipsiae 1856.“

In Praefatione sua (p. v. sqq.) R. Angerus de externa Codicis conditione haec scribit: „Fons autem, ex quo proxime hausimus, duplex est: tria codicis nuper in Graecia reperti folia et apographon reliquarum eius codicis partium; quae quidem omnia a C. Simone Lipsiam perlata, postquam eorum fides diligenter explorata est, in usum bibliothecae academicae a Gersdorffo V. Ill. comparata mihiq. ad hanc editionem adornandam liberalissime concessa sunt.“

„In his igitur coniunctis universus Hermae liber continetur usque ad initium capitis XXX. Similitudinis IX.; neque desunt praeter finem huius capitis nisi septem totius opusculi capita postrema. Singulatim tria illa codicis ipsius folia exitum Mandatorum et maiorem Similitudinum partem complectuntur, h. e. ea, quae typis expressa sunt a p. 51. lin. 21. ad p. 75. l. 29 et a p. 96. l. 22. usque ad finem. Quae si cum ambitu totius libri conferuntur, codicem integrum folia decem comprehendisse apparet, quattuor quae antecederent foliis Lipsiensibus,

*) Cot. in praefatione: „Pastor Hermae exit emendatior ac defaecatior e tribus mss. Codd.: primo Bibliothecae S. Germani supra alios veteri, bonae fidei magnaeque auctoritatis, sed mutilo: secundo recentiori et ita a libris impressis diverso ut legenti incidit isthaec suspicio aliam complecti ab evulgata interpretatione: debetur ille Bibliothecae S. Victoris. Tertium nec adeo similem Editioni ac primum, nec adeo dissimilem ut secundum, serius offendi apud Carmelitas Excalceatos Suburbii.“

intermedia duo, unum post ultimum folium Lips. positum, in quo illa, quae nunc deficient, perscripta essent, vix unius illa paginae spatium excedentia.“

„Iam vero tria illa folia (quae „codicis Lipsiensis“ vocabulo appellabimus) chartacea sunt, forma octonaria eaque maiore exarata saec. XV. ineunte vel medio.“

Sed de critico eiusdem Msti. valore G. Dindorfius in altera Praefatione (p. XXVI) ita iudicat, ut eius auctoritas nequaquam omnibus numeris absoluta habenda sit, si cum interpretatione latina conferas, vel altera alteram mensuraveris. „Nam (inquit) etsi textus Graecus quem nunc primum edimus passim integrior est quam interpretatio Latina, longe maior tamen eorum locorum numerus est, qui in codice Graeco vel corrupti vel defecti sint, sed interpretis Latini ope, qui exemplari Graeco multis quam nostrum seculis antiquiore usus est, in integrum restitui possint.“

Haec igitur editionis principis Hermae Graeci auctores. Iamvero C. Tischendorf, de promovendo libro nostro optime meritis, non modo totum textum Graecum ipsius opera ex fontibus scienter erutum Latinis textibus nostris adiunget, sed etiam quid de auctoritate Graeci huius textus a Simonide reperti statuendum sit, luculenta dissertatione demonstrabit.

Versio Italica: Il Pastore di Sant' Erma volgarizzato da Don Gio. Battista Gallicciolli. In Venezia 1796.

DE HERMA GRAECO LIPSIENSI.

Constat inter viros doctos, duo imprimis codices a Simonide Symensi Lipsiae nuper prolatos esse qui multorum admirationem excitarent, alterum Uranii palimpsestum, alterum Pastoris Hermae qui dicitur. Atque illum quidem, non mediocri artificio ita comparatum ut viros scripturae Graecae in membranis antiquissimis adhibitae totiusque rei palaeographicae paullo imperitiores aliquamdiu falleret, ut primum nobis videre contigit, pro formis litterarum male inter se mixtis ac membranae ratione a libris palimpsestis iisque antiquissimis mirum in modum diversa sine ulla dubitatione falsum esse docuimus. Quae res a nobis, qui omnium soli codices Graecos antiquissimos in iisque palimpsestos qui supersunt longe plerosque ubique terrarum perquisivimus et cum studio tractavimus, aliter ne potuit quidem fieri, neque opinor magnam laudem habet. In Herma vero magnus ille artifex Symensis alio fraudis modo functus est. Huius enim textus quum minorem partem tribus foliis chartaceis saeculi fere decimi quarti ex Atho monte attulisset, maiorem sua manu eodem in monte exscripsisset, utrasque istas pretiosas libri pretiosissimi reliquias Graecas ut venderet atque ad edendum cederet rogatus, consensus quidem, sed praeter tria illa antiqua folia non tradidit, nec emptori nec editori, nisi quae de apographo suo in Atho monte confecto rursus Lipsiae incredibili perfidia transscripserat. Cuius ille rei duas maxime causas habuit. Quum enim materiem quaerebat novi codicis Hermae palimpsesti fingendi, quem quidem revera brevi post successu pari fere atque audacia in lucem protulit; tum vero praevidendum sibi putabat ne, quae suspicio Rudolpho Anger viro doctissimo suborta erat, Graeca sui codicis e Latinis conversa crederentur. Propterea quicquid suspicionem eiusmodi confirmaturum videbatur libere correxit, locos iam ab antiquis scriptoribus, ut Clemente, ut Origene, ut auctore Doctrinae ad Antiochum, Graece allatos ita retractavit ut suum textum ad vetera fragmenta conformaret, lacunas Graeci textus collato Latino repertas ipsa Latina vertens explevit, alia denique multa mira temeritate mutavit. Quibus de rebus, et ad falsum Uranium et ad Hermam falsatum pertinentibus, imprimis qui factum sit ut Simonidi dudum famoso tantae tamque multiplicis fallaciae locus daretur, quum a nobis mira insolentia lacessitis, tum ab Alexandro Lycurgo, iuvene docto optimaque spei, celeberrimi herois prole, satis expositum est alibi¹⁾. Ipsi qui-

---

1) Cf. Enthüllungen über den Simonides-Dindorfschen Uranios. Zweite zu einem Geschichtsabriss über Simonides, den Hermastext und das Leipzig-Berliner Palimpsest erweiterte, sowie mit Berichten und palaeographischen Erläuterungen

dem falsum illud Simonidis apographum ad editionem principem adhibitum ad hunc usque diem non vidimus, ut nec ipsum falsarium unquam videre contigit; folia ex Atho allata primum ante oculos habuimus medio mense Ianuario, libro duumvirorum doctissimorum R. Anger et G. Dindorf dudum evulgato.

Postquam vero perspectis vario modo hominis versutissimi dolis laudabili cura prospectum est ut eae schedae quas ad vetustum codicem, saeculi fere quarti decimi, in Atho monte ille olim conscripserat, e custodia Berolinensi Lipsiam perferrentur, mutata res est. Iam enim non tam de Simonidis fide quam de auctoritate codicis in Atho monte inventi agebatur. Ante omnia vero, quum editio mense Decembri anni praeteriti vulgata paene tota inutilis reddita esset²⁾, ipse textus denuo edendus erat. Cuius rei curam ut,

Prof. Tischendorfs und Anderer vermehrte Auflage. Von Alexander Lykurgos. Leipzig, 1856. Uranium et virum cl. Lepsium quod attinet, cf. etiam Literarisches Centralblatt. Herausgegeben von Zarncke. 1856. Nr. 18 et 20.

2) Hoc indicari velim ad pauca haec exempla textus Simonidei in ed. pr. exhibitū, iuxta posito textu apographi in Atho monte facti. Pauca dixi: quippe enim e numero locorum fere quingentario selecta sunt.

Ed. pr.

Ταῦτα σέσωκέ σε, εἰ παραμένεις τοῦτοις· ἔασον ἐκείνας· καὶ πάντας σώζει τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους. Ὅσοι δὲ ἐν ἀκακίᾳ καὶ ἀπλότῃ διάγουσι τὸν βίον, οὗτοι κατισχύσουσι πάσης πονηρίας καὶ παραμενοῦσιν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Μακάριοι πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν δικαιοσύνην· οὗτοι γὰρ μόνοι φθορᾷ οὐχ ὑπόκεινται. Ἐρεῖς δὲ ἰδοὺ θλίψις ἔρχεται μεγάλη σφόδρα· καὶ εἰ δοκεῖ σοι, ἀποστρέφῃ τῆς ἀμαρτίας καὶ ἐπιστρέψον αὐθις πρὸς κύριον πνεύματι ταπεινώσεως· ἔγγυς ὁ κύριος τοῖς ἐπιστρεφόμενοις, ὡς γέγραπται ἐν οἷς ἐλάλησε τὸ πνεῦμα κυρίου Μωσῆ δι' Ἑλδὰδ καὶ Μωδὰδ τοῖς προφητεύσασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῷ λαῷ. Ed. pr. pag. 9.

Γράψεις δὴ νῦν βιβλία δύο, καὶ δώσεις ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ. Καὶ Κλήμης μὲν πέμψει εἰς τὰς ἔξω πόλεις· ἐκεῖνῳ γὰρ ἐπιγέγραπται· Γραπτῇ δὲ νουθετήσῃ τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Σὺ δὲ ἀναγγεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀναγνώσεις τοῖς λαοῖς μετὰ τῶν προύσταμένων. Ed. pr. pag. 9 sq.

Ed. nostra ex apogr.

Ταῦτα σέσωκέ σε, ἐὰν ἐμμελήῃς, καὶ πάντας σώζει τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους. Ὅσοι δὲ ἐν ἀκακίᾳ καὶ ἀπλότῃ, οὗτοι κατισχύσουσι πάσης πονηρίας, καὶ παραμενοῦσιν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Μακάριοι πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν δικαιοσύνην· ἀδιάρθεστον ἔχουσιν ἕως αἰῶνος. Ἐρεῖς δὲ Μαξίμῳ Ἰδοὺ θλίψις ἔρχεται· ἐὰν σοι φανῇ, πάλιν... ἔγγυς κύριος τοῖς ἐπιστρεφόμενοις, γέγραπται ἐν τῷ Ἑλδὰδ καὶ Μωδὴδ τοῖς προφητεύσασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῷ λαῷ. Cf. infra Vis. II, 3.

Γράψεις οὖν δύο βιβλιδάκια, καὶ πέμψεις ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ. Πέμψει οὖν Κλήμης εἰς τὰς ἔξω πόλεις· ἐκεῖνῳ γὰρ ἐπιγέγραπται· Γραπτῇ δὲ... τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Σὺ δὲ ἀναγνώσεις εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν προύσταμένων τῆς ἐκκλησίας. Cf. infra Vis. II, 4.

praeter eos quorum est editionem principem resarcire, et ipsi in nos suscipere quid in causa fuerit, breviter dicendum est. Quum enim editionem Patrum Apostolicorum, ab Alberto Dressel, viro doctissimo deque sacris litteris bene merito, investigandis Romanarum bibliothecarum thesauris longo ex tempore praeparatam, bibliopola Lipsiensi aestumatissimo ut typis vulgandam susciperet suadebamus, paucis ante diebus quam princeps Graeca Hermae editio prodibat, eidem fidem dedimus Graecum Hermam nostra opera libro Dresseliano insertum iri. Quam fidem eo libentius servavimus, quoniam quae et in tribus antiquis foliis et in apographo Simonidis scripturam codicis passim non satis assecuti legendi difficultas est, nos versandis antiquis libris Graecis iisque ineditis assuetos³⁾ excitavit ut textum viris doctis traderemus quam fidelissime excussum. Hoc enimvero nec per eas textus partes, quas ex ipsis tribus foliis antiquis adhibito insuper Simonidis apographo haurire licebat, factum esse, diligenti collatione instituta locis multis luculenter probatum est.⁴⁾

βλέπω ἐδώλιον κείμενον ἐλεφάντινον, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδώλου προσκεφάλαιον λινοῦν, καὶ ἐπάνω ἔκειτο ἐξηπλωμένον λευκὸν κάρπασον. Ed. pr. pag. 10.

βλέπω συμψέλλιον κείμενον ἐλεφάντινον, καὶ ἐπὶ τοῦ συμψέλλιου ἔκειτο κερβικαίριον λινοῦν, καὶ ἐπάνω λευκίου ἐξηπλωμένον λίνον καρπάσιον. Cf. infra Vis. III, 1.

3) Ut praetereamus codicum Novi et Veteris Testamenti antiquissimorum textus voluminibus novem a nobis editos, in *Actis App. apocryphis* (1851) et *Evangelis apocryphis* (1853) libellos ante ineditos foras dedimus quattuordecim. Accedunt plura quae libro nostro *Ancedotorum sacrorum et profanorum* (1855) continentur, item quae ad edendas *Apocalypses apocryphas* praeparavimus, item scholia libri sexagesimi Basilicorum ducentis fere foliis a nobis e difficillimo codice a. 1841. descripta et ab Ill. C. Gu. Ern. Heimbach a. 1850. publici iuris facta, item alia.

4) Plerique eiusmodi errores editionis principis parum intellecto antiquo scribendi modo orti sunt. Potiores fere hi sunt. Ed. pr. pag. 52. habet *ἀμαρτίας*, ipse codex *ἀμαρτίας*: pag. 53. codex dicitur *ἡτοιμάζων* habere, sed revera habet *ἑτοιμάζων* (simili modo ε saepe in cod. scriptum est): pag. 54. ed. pr. *ἀγαλλιωμένος* (in appendice: *-ωμένως?*), cod. omnino habet *ἀγαλλιωμένως* extremis litteris compendio expressis: ibidem ed. pr. *τῷ νόμῳ* et e coniectura *τὸν νόμον*, at in ipso cod. ex *τῷ νόμῳ* correctum est *τὸν νόμον*: pag. 56. ed. pr. (*καὶ*) *εὐχαριστεῖ*, cod. *εὐχαριστῶν*: ibidem ed. pr. *συνίει* (cod. *συνῆει*); at ipse cod. *συνῆκεν* habet: ibidem teste ed. pr. cod. habet *συνιόντες*, quod per errorem pro *συνιόντες* typis exscriptum videtur; ipse cod. vero *συνιέντες* tuetur: pag. 59. ed. pr. *ἀγροῦς*, cod. *ἀγρόν*: pag. 60. ed. pr. *συνευδόκησεν*, cod. *συνηυδόκησεν*: pag. 61. ed. pr. *τάς*, sed codex *σάς*: ibidem ed. pr. *ἐκ (δὲ) τῶν*, cod. *καὶ ἐκ τῶν*: pag. 63. ed. pr. *ἤκουον αὐτὰς*, item *σύνει αὐτὰς*, cod. vero *ἤκουον αὐτὰ* et *σύνει αὐτὰ*: pag. 65. ed. pr. *ἀποβάλετε*, cod. *ἀποβάλλετε*: pag. 67. ed. pr. *ἔβαλλεν*, cod. *ἔβαλεν*: pag. 70. ed. pr. *κελεύσεις* et ex emendatione *κελεύσης*, cod. omnino *κελεύσης*: ibidem ed. pr. *θλίβονται*, cod. *θλιβήσονται*: pag. 71. ed. pr. *δοκεῖ* et e coniectura *δεῖ*, ipse vero cod. *δεῖ*: ed. pr. *ἐπεδίδουν*, cod. *ἐπεδίδουσαν*: pag. 75. ed. pr. *καρπὸς*, cod. *καρπὸν*: ibidem ed. pr. *περιζώσον*, cod. *περιζώσαι*: pag. 98. ed. pr. *ποικίλοι*, cod. *ποικίλα*: pag. 99. ed. pr. *τὸν θεόν*, cod. *θεόν*: 101. ed. pr. (*τὸ*) *ὄν*, sed ipse cod. *τὸ ὄν*: pag. 105. ed. pr. *δεκάτου(σῶ)*, sed ipse cod. *δεκάτου* (ultima syllaba compendio expressa) *οὔ*: item pag. 107. ed. pr. *δωδεκάτου* (*τοῦ*)

Iamvero in percensendo Graeco isto Hermae qui putatur textu, quem, ut maximam certe partem ex falsatis Simonidis schedis habuit, editor princeps summae antiquitati Christianae vindicandum duxit cum eoque multi litteris Christianis gratulati sunt, mox inveni quibus vehementer offenderem. Erant eiusmodi quae mihi suspicionem commoverent, Graeca a Simonide feliciter illa quidem reperta neque ullo modo ab ipso ficta (quid quod ne legendo quidem codici par erat?) non tam altero post Chr. saeculo quam aetate media orta esse, nec eum praebere textum unde vetus interpres Latinus hauserit, sed quo quis deperditum Graecum compensaverit Latina convertens.

Quae animadverteram, pro rei quae mihi videbatur gravitate facere non potui quin cum editore principe viro S. V. communicarem, non praeteriens quid lucis eandem ad quaestionem afferret nova textus Latini recensio ab Alb. Dressel ex cod. Palatino Romano hausta. Ille vero, quo explicaret nesciens, nec ignorans quantopere a falsato Simonidis apographo verum differret, quamquam non negligenda putabat a me primum observata, quorum auctoritatem magnopere augebat locus ex historia fraudis Simonideae Lipsiensis iam notissimus⁵⁾, tamen meam in sententiam haud concessit: urgebat enim quum alia quaedam — ut $\xi\alpha\zeta\alpha\iota$ Mand. X, 1. collato $\phi\eta\zeta\alpha\iota$ apud Clementem Alexandrinum⁶⁾ — tum eum qui inter textum ex Atho monte ad nos advectum et Graeca Hermae fragmenta a veteribus allata esset egregium consensum. Quibus diligenter perpensis ut meam mutarem sententiam moveri non potui. Quum autem, ut ex ipsa ed. pr. modo exscriptum est, quaestio in universa hac causa gravissima sit de fontibus fideque fontium textus Graeci a Simonide inventi, nobisque hac de re longe aliter videatur atque editori principi, qui curiosa disertaque explicatione antiquissimam Graecam textus illius originem docere studuit sibi quae „satis superque“ (pag. XV.) docuisse videtur, dicemus breviter — quemadmodum per otium licet aliorum mole nunc ipsum obrutis⁷⁾ — quibus potissimum argumentis nostra nitatur sententia.

Respicenti ad argumenta, quibus vir doctissimus Anger textum

sed ipse cod. $\delta\omega\delta\epsilon\zeta\iota\tau\omicron\upsilon$ (ut ante) $\tau\omicron\upsilon$: ibidem ed. pr. $\eta\mu\omega\upsilon\nu$, e coniectura $\epsilon\mu\omega\upsilon\nu$; sed ipse cod. prim. manu correctum habet $\epsilon\mu\omega\upsilon\nu$. Inter ea quae primi legitur est Simil. IX, 24. $\alpha\delta\iota\sigma\tau\alpha\zeta\tau\omega\varsigma$, cuius loco ed. pr. α ..... habet. Adde supra pag. 74. ed. pr. $\tau\acute{\alpha}\gamma\mu\alpha\tau\alpha$, sed ipse cod. $\tau\acute{\alpha}\gamma\mu\alpha$.

5) Cf. Enthüllungen über den Simonid. Dind. Uranios. Zweite, vermehrte Aufl. Von Alex. Lykurgos, pag. 5. not. 1. Aegre ferendum est quod hac de re in prolegomenis ed. pr. nihil prorsus relatum est, quamquam a pag. inde XI. usque ad XXIII. quaestio tractatur „in universa hac causa gravissima,“ utrum fragmenta Graeca Lipsiensia „textum contineant principalem, an ex antiqua demum interpretatione latina in sermonem graecum conversa sint more aevi potissimum medii temporibus haud inusitato.“

6) At in Clemente, quem ad edendum codices pauci nec antiquitate aut bonitate excellentes adhibiti sunt, interpres Hermae Graecus aetate media ipsum $\xi\alpha\zeta\alpha\iota$, a librariis cum trita voce $\phi\eta\zeta\alpha\iota$ permutatum, facile invenire poterat. Ceterum $\xi\alpha\zeta\alpha\iota$ — accentus in apographo et foliis codicis saepe contra legem positi sunt — optime respondet Latino „deiciat,“ „adlidat.“ Apud Suidam est: $\xi\alpha\zeta\alpha\iota$ $\alpha\nu\tau\iota$ $\tau\omicron\upsilon$ $\kappa\alpha\tau\alpha\beta\alpha\lambda\epsilon\iota\nu$ $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ $\Lambda\omicron\pi\omicron\lambda\lambda\omicron\delta\omega\omicron\varsigma$. Cf. etiam Steph. Thes. sub ea voce.

7) Prelum exercent editio VII. nostra Novi Testamenti critica et volumen II. Monumentorum sacrorum ineditorum.

archetypum Lipsiensibus fragmentis superesse probavit, non satis caute factum videtur quod magna ab eo vis tributa est iis, quae passim rectius in Graecis quam in Latinis editis leguntur, nec magis quod „magni in ea caussa momenti“ dicitur (pag. XXI) quod novus Graecus textus nonnulla cum solo codice Dresdensi „ante nondum collato“ communia habet. Quum enim de „more“ quaeratur „aevi potissimum medii temporibus haud inusitato“ (pag. XI) vetera Latina, etsi ipsa e Graecis olim fluxissent, in sermonem Graecum convertendi, quid tandem refert utrum Latinus codex conveniens cum Graeco iam collatus sit nostris temporibus necne? Sed id per se clarissimum est. Cohaeret vero cum eo quod Latinus textus plerumque editus, quem vitiosissimum esse locis plurimis apparet, in aestimanda Graeci textus praestantia pluris fit quam par est. Si enim vel maxime probatum est, Graecum eum de quo agitur textum non posse e vulgato nostro Latino, etiamsi ad bonos nonnullos codices passim corrigatur, petitum esse, tamen parum id ad exemplaria valet vetera Latina, quae homini aetatis mediae praesto fuisse ponendum est. Ad illa tanquam vulgatis multo saniora inquirentem ducere debebant ea ipsa quae ex pluribus codicibus meliora et cum Graecis convenientiora innotuerunt. Inde vero, in ea quae est de fontibus quaestione, commendatio Graeci textus a Latino profecta non modo non augetur aut confirmatur, sed etiam magnopere labefactatur. Haec ut ante omnia dicerem, ea quam ad hanc quaestionem solvendam habet gravitas fecit codicis Palatini ab Alberto Dressel nuperrime demum excussi. Nimirum illo solo plurima eorum quae ad praestantiam Graeci textus prae Latino demonstrandam a cl. Angero prolata sunt, irrita redduntur. Habet enim, ut aliquid certe exemplorum addamus, Vis. II, 4. „per te“ (Graece *διὰ σοῦ*), non „aperte“; Sim. VIII, 10. „difficile autem aliquis eorum morietur“ (Graece *δυσκόλως δέ τις αὐτῶν ἀποθανεῖται*), non „difficile autem movebuntur“; Mand. VI, 2. „fidelis“ (Graece *πιστότατος*), non „felicissimus“: cf. prolegg. ed. pr. pag. XXI. Item Mand. IV, 1. pro vulgatis: „tu autem semper memor esto domini, omnibus horis, et nunquam peccabis“ Pal. codex habet: „sed coniugis semper memor tuae carebis (fortasse potius cavebis?) hoc peccatum“ (Graece *τῆς δὲ σῆς μνημονεύων πάντοτε γυναικὸς οὐδέποτε διαμαρτήσεις*). Item Vis. II, 1. pro vulgatis „Cum vero proficiscerer cum his“ (quod ipsum Alb. Dressel recte edendum curavit „Cumis“) habet: „Cum apud regionem Cumanorum iter facerem“ (Graece *πορευομένου μου εἰς Κώμην*. Antea *εἰς Κώμας*). Item Vis. IV, 2. pro „praesidia“ habet „flagella“ (Graece *μάστιγας*). Cf. prolegg. ed. pr. pag. XX. Quae autem in his conspicua est Palatini codicis cum Graeco textu nostro cognatio, eam quam volo gravitatem eo magis habet quoniam passim etiam sunt quibus vulgatus Latinus multo propius quam Palatinus ad Graecum accedit: hinc enim, praesertim quum codex Palatinus antiquitatis laude minime praestet, proclive est ad talem concludere codicem aliquot saeculis antiquiorem, qui quae in recentioribus sparsae inveniuntur coniunctas in se auctasque continerit lectiones Latinas, ab interprete Graeco eiusdem aetatis expressas.

Haec igitur contra probabilitatem argumentationis in ed. pr. collatis inter se Latinis et Graecis propositae dicta sunt. Tamen ne iniquis aestimatoribus iusto plus dixisse videamur, probe scimus posse etiam talem interpretationem Latinam cogitari, quae summa fide Graecum reddat archetypum, unde si quis Graeca interpreti potius quam auctori deberi concludat, nugae agi. Nostra vero causa longe aliter habet.

Neque vero magis acquiescendum in eo existimo, quod inter excerpta vetera et Graecum textum nostrum insignis inventa est consensio. Quid enim, quaeso, obstat quominus interpretem Graecum aevi mediæ excerpta vetera bene nosse collectaque habuisse statuamus? Si cui e doctis illorum temporum hominibus in mentem venerit librum Hermae ex summa antiquitate Christiana clarum ad compensandum deperditum archetypum Graece reddere: quid mirum si eum ante circumspexisse inveniamus Graeci libri fragmenta? Hanc in rem quae a cl. Angero (l. l. pag. XI.) scripta video: „illico res eo conficitur, quod, quum illa scripta sint diu antequam graecae huius libri particulae ex veterum operibus colligi coeptae sunt, tamen cum his excerptis egregie consentiunt“, quid sibi velint non satis assequor. Quid enim tandem ad codicem quarti decimi vel, ut in ed. pr. statuitur, quinti decimi saeculi — ut acquiescamus in codicis antiquitate, quam ipse interpret longè superet necesse est — recentiores particularum Hermae Graecarum collectiones pertinent, quandoquidem quaeritur an quis medio aevo eiusmodi particulas in veterum operibus servatas ad Latina Graece vertenda adhibere potuerit? Qua aetate nihil frequentius fuisse scimus quam veterum interpretationes colligere indeque catenas aliosque similes libros conficere, eadem aliquem eumque Hermae interpretandi studiosum laboris sui subsidia i. e. Graeca eiusdem Hermae fragmenta ex antiquorum libris collegisse, quem tandem mirum habet?

Sed paullo accuratius dicendum est quae revera consensio inveniatur inter textum nostrum et Graeca veterum excerpta. Est enim eiusmodi ut passim verba ipsa singula, nec exceptis particulis, egregie conveniant, passim vero sat multa differant. Qua de re ita sentiendum nobis videtur, interpretem, qua laudabili esset diligentia, Graeca variis locis excerpta non utique anteposuisse Latino textui a se vertendo, nisi forte illa prorsus ad hunc quadrarent. Ceterum ut in aliis multis ita ab hac parte cl. Angeri argumentatio graviter labefactata est recuperato vero Simonidis apographo: nimirum locos plerosque Graece iam apud veteres inventos temeraria illa Simonidis invasit licentia, unde tantopere pendebat princeps editio. Instar omnium sit locus Visionis II. iam ab Origene in libro de Principiis, tantummodo fragmentis superstite, exscriptus. Ibi Graecus textus Lipsiensis ex vero haustus apographo sic habet: *Γράφεις οὖν δύο βιβλιδάκια, καὶ πέμψεις ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ. πέμψει οὖν Κλήμης εἰς τὰς ἔξω πόλεις· ἐκεῖνος γὰρ ἐπιπέτραπται* (corruptum videtur levi litterarum permutatione ex *ἐπιπέτραπται*): *Γραπτῇ δὲ νουθετῆσει* (sic fere) *τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. σὺ δὲ ἀναγνώσεις εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν προῖ-*

σταμένων τῆς ἐκκλησίας. Graecis istis mira est cum Latino textu eoque vulgato convenientia, in quo quum nihil prorsus differat praeter unum illud prius „autem“, cuius loco Graece οὖν legitur, ex auctoritate Vaticani codicis „ergo“ reponendum est. Ab iisdem vero Graecis is qui apud Origenem textus est mirum in modum differt. Ibi est enim: Γράφεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ. καὶ Γραπτῇ μὲν νοουθετήσει τὰς γῆρας καὶ τοὺς ὀρφανούς, Κλήμης δὲ πέμψει εἰς τὰς ἕξω πόλεις· σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας. An igitur dicamus Origenem scripsisse memoriter? Minime vero: postquam enim de Pastore Hermae, libro a nonnullis despecto, deque ipso quem inde allaturus est loco plura dixit, hunc in modum pergit: ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη, significans ad verbum se suum exemplar exscripturum. Nihilominus pro archetypo textum nostrum venditantibus certe unum reliquum est effugium: dicere enim licebit — Paulo apostolo teste omnia licent sed non omnia iuvant — diversas fuisse easque Graecas iam tertio saeculo Pastoris Hermae recensiones. Quod si cui videbitur, equidem vereor ne Origenis recensio immensum quantum praestare iudicetur alteri, etiamsi, quod revera non est, vel maxime cum omnibus conveniat quae in libro incertissimae aetatis, qui inscribitur διδασκαλία πρὸς Ἀντιόχον Δοῦναν, ⁸⁾ item in homiliis Antiochi qui saeculo septimo vixit, et alibi ex Herma exscripta leguntur.

8) Addamus exempla duo textus Graeci ex hac ipsa Doctrina petita, unde multo probabilius fit fragmentis Lipsiensibus interpretationem Latini textus, factam illam quidem adhibitis veterum excerptis, quam ipsius Hermae antiquum textum Graecum contineri. Mand. XII, 4. apud nos sic legitur: Οἱ δὲ ἐπὶ τοῖς χελλεῖσιν ἔχοντες τὸν κύριον, τὴν δὲ καρδίαν αὐτῶν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὐτὰ σκληραὶ εἰσι καὶ δύσβατοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ κενοὶ καὶ ἐλαφροὶ ὄντες ἐν τῇ πίστει, τὸν κύριον ὑμῶν εἰς τὴν καρδίαν, καὶ γνώσεσθε ὅτι etc. Eadem ita praebet Doctrina: Οἱ δὲ ἐπὶ τὰ χελλη¹ ἔχοντες τὸν κύριον, τὴν δὲ καρδίαν² πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ κυρίου^{2b} διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυμίαν,³ ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὐτὰ σκληραὶ εἰσιν καὶ δυσκατόρθωτοι.⁴ Θέσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ ὀλιγόψυχοι⁵ καὶ ἐλαφροὶ⁶ τῇ⁷ πίστει, τὸν κύριον⁸ ἀδιαλείπτως⁹ εἰς τὰς καρδίας¹⁰ ὑμῶν,¹¹ καὶ γνώσεσθε ὅτι etc. Duodecim sunt quae hoc brevi loco differunt, in iisque plura non levis momenti. κενοὶ pro ὀλιγόψυχοι et δύσβατοι pro δυσκατόρθωτοι multo magis interpretationem Latinorum produnt quam varietatem eiusdem Graeci textus. Cui enim tandem in mentem venire poterat alterum pro altero scribere? Tum vero ἐπὶ τοῖς χελλεῖσιν accuratius quam ἐπὶ τὰ χελλη Latinis „in labiis suis“ respondent. Eadem ratio est verborum εἰς τὴν καρδίαν (Latine „in corde“) pro εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, ἐλαφροὶ ὄντες ἐν τῇ („qui leves estis in fide“) pro ἐλαφροὶ τῇ, τὴν δὲ καρδίαν αὐτῶν („cor illorum“) pro τὴν δὲ καρδίαν etc. Neque additamenta illa duo: διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυμίαν et ἀδιαλείπτως ad licentiam excerptis referenda valentur, in Latino vero textu pariter atque in Graeco Lipsiensi desunt. Ceterum Platini codex h. l. deficit, ac possunt facile pauca illa eaque levia quae inter utrumque Graecum textum invito vulgato Latino conveniunt, ex varietate Latina derivari.

Alterum exemplum praebet Mand. V. per totum fere caput secundum. Ex iis quibus alter textus ab altero differt pauca tantum adscribamus. Text. Lips. καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἡ γυνὴ ἢ ὁ ἀνὴρ ἐν πικρίᾳ γίνεται ἔνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων etc. Doctr. καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἔνεκεν βι. πρ. Text. Lips. ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰν δύναμιν ἔχουσα καὶ σπιβαρὰ καὶ εὐθυνομένη ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ, ἰαυρὰ, ἀγαλλιωμένη, ἀμέ-

Sed iam ad gravissima sententiae nostrae argumenta progredendum est, quae quum ab universa sermonis in Graeco textu adhibiti ratione, tum a singulis quibusdam pendent, quorum causa non potest non ex Latinis repeti.

Ac de illo quidem, de universo Hermae Graeci sermone, iam R. Anger et G. Dindorf viri doctissimi in prolegomenis editionis principis dixerunt. Quos si audimus, „sermo est hellenisticus, qualis primis potissimum duobus p. Chr. n. saeculis, paucis tantum intermixtis aevi senioris formis, iisque propter ipsam hanc raritatem librariis potius quam scriptori attribuendis.“ Quod iudicium maximam certe partem a falsato Simonidis apographo pependisse non obliviscendum est: illud enim in falsando libello inprimis propositum erat Simonidi, adiuto illi quidem doctrina consilioque hominis Latine pariter ac Graece docti, brevi ante detectam fraudem Simonideam vita defuncti, ut quae minus recte vel barbare scripta invenisset, ad meliora revocaret. Nobis vero de incorrupta corporis delicti hoc est codicis barbarie dicendum est: barbariei enim nomen non possum quin teneam. Qua in re non id agimus, ut quaecumque vel in apographo vel in tribus antiquis foliis perperam scripta sunt — sunt autem permulta⁹⁾ — ipsi tribuamus libri auctori, neglecta socordiae temeritatisque librariorum ratione, quamquam vitiosa vel barbara sat multa sunt, quae videndum est ne nimio studio aut praeiudicata opinione ipsi scriptori abiudicentur. Eorum ex genere, de quorum origine dubitare possis, haec sunt: *θυγατέραν, γυναικιν, τέσσερα, ἐπ' ὕδατων, προεβύτης* pro *προεβῦτις*, *ὑπένεγκαν* (his), *ἐκατάκρινας, ἐπερώτησα, ἀπεδάκασι, ἐρρίπτουν, ὠκοδομουμένον, οἰκοδομημένον, παραγερόνει, ἐλάβατε, ἔφεραν, ἔδοκοῦσαν, μὴ διηνυχήσεις* (Visione IV. cap. 1. bis legitur), *μὴ ῥαθυμήσεις, ἐὰν ἔχει, ἐὰν ἀνέβη, ἐὰν θελήσετε, κὰν ἐπιμείνη καὶ μὴ μετανοήσει, ὅσοι ἂν ἐργάζονται, ὅσα ἂν ἀκούσονται, ἵνα συντελεῖται, ἵνα γίνονται καὶ γινώσκουσι, ἵνα μετανοήσωσι καὶ ζήσονται, κατορθώσονται, ἐκτείνῃς ἑαυτὸν καὶ προέβαλλε, ἐὰν λαβῶν καὶ ἐπιχέης, τὸ θηρίον*

οἰμνός οὐσα, δοξάζουσα ... παραμένουσα διὰ παντὸς πραεῖα καὶ ἡσύχιος· αὕτη οὖν ἡ μακροθ. κατοικεῖ μετὰ τῶν τῆς πίστεως ἔχόντων ὀλόκληρον. Ἡ δὲ δξυκολία πρῶτον μὲν μωρὰ ἐστὶν ἐλαφρά τε καὶ ἄφρων. Doctr. ἡ δὲ μακροθ. μεγάλη ἐστὶ καὶ ὀχυρά, ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ καθημένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· ἰλαρά, ἀγαλλιωμένη καὶ ἀεὶ ἠμνος οὐσα δοξάζει ... παραμένουσα διὰ παντὸς [ἐν] πραότητι καὶ ἡσυχίᾳ. Αὕτη οὖν ἡ μακροθ. κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἔχόντων ὀλόκληρος. Ἡ δὲ δξυχ. πρῶτ. μὲν μωρία ἐστὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν. Text. Lips. βλέπε οὖν μήποτε παρενδυμηθῆς τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτης τῆς ἐντολῆς κυριεύσης, καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς θυγήσῃ φυλάξαι, ἅς σοι μέλλω ἐντέλλεσθαι. Doctr. βλέπε οὖν μὴ παραλογίῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃς, θυγήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρήσῃ.

9) Ita pag. 1. αὐτὴν pro αὐτὸν, ἢ pro εἰ, ἀπερρωγός pro ἀπερρωγώς, pag. 2. καλεῖται pro βουλεύεται, γῆν ἐρῶντες pro γαυριῶντες (?), ὄλον τὸν οἶκον praegresso genitivo pro ὄλου τοῦ οἴκου, ἀστομάχητος pro ἀστονάχητος etc. Eiusmodi vitia plerumque, sed non ubique — constantia enim nec poterat fieri nec apta videbatur — in editione nostra correximus, mentione ipsius codicis — nec magis fere apographi — scripturae nusquam neglecta.

οὐζών, τὸ κῆνος ἐκτείνας ἑαυτὸν, aliaque similia multa. Nonnulla ex his eo minus offendere debent, quum ex libris Novi Testamenti, editis illis quidem ad testes vetustissimos, ex LXX virorum interpretatione, pluribusque priorum duorum rei Christianae saeculorum libris egregie testata sint. Quod imprimis valet de his quae cl. Gu. Dindorfio iudice (cf. prolegg. pag. XXX.) vix dubitari potest quin librarii culpa nunc legantur: ὅταν ἐπάτασθεν, ὅταν ἐτέθησαν. At ista, ut Novum Testamentum, LXX, patres apostolicos praeteream, apud ipsum Philonem saepe leguntur: cf. ed. Mang. I, 109. ὅταν φησὶν I, 120. ὅταν φησὶν II, 112. ὅταν εἰς ἔννοιαν ἦλθε II, 252. ὅταν ἐγίνεσθε II, 584. ὅταν εἶδε. Eiusmodi igitur etiam Hermas salva secundi saeculi auctoritate a cordato critico scripsisse credi potest. Alia vero ab eorundem temporum usu tam aliena sunt ut ea tantum optio detur, utrum homo medii aevi scripserit an post textui intulerint librarii: ad Hermaem enim nullo modo referri possunt. Istiusmodi fere sunt ἀπὸ τὰν οἶκον, ἀπὸ στάδιον, ἕως ὥραν δευτέραν, εὐχρηστοὶ ἦσθε („utiles estote“ cod. Pal.), ἀφίνουσι, ἡ θυγατέρα, ἡ ἀπλότητά σου, τιθῶ τὰ γόνατα, ἐπιθῶ τὰ γόνατα. Item ab Hermae aetate videntur abhorrere αὐθέντης (Simonides cum duce suo caute reposuerat κύριος τοῦ πύργου, ἐνεργεσία (Simonides ἐνεργεῖαν), ἀντιλαμβάνετε (Sim. - βάνεσθε) ἀλλήλων, ἐμελάνωσαν (Sim. ἐμελάνοντο). Porro obvia sunt συμφέλλιον persaepe (Sim. ubique ἐδώλιον), κερβικάριον (Sim. προσκεφάλαιον), ἰστατων: quorum similia (ut ἐξεμπλάριον in Ignatii epistolis iisque brevioribus) quam temporibus apostolicis atque postea passim adhibita esse saticonstat, tamen quaeritur an Hermae adamaverit voces tam barbaras. Contrariam rationem habet vox ἀμόλινον Sim. VIII, 4. Ibi in Latinis codicibus omnibus est „sabanum“ („succinge“, „praecinge“, „in- cinge te sabano“): quam vocem vix credibile est ad interpretem Latinum transituram fuisse, nisi is in Graecis σάβανον invenisset. Iamvero qui Latina rursus Graece vertebat, ἀμόλινον scribere malebat.

Quid vero de locutionibus his dicamus: Πορευομένον μου εἰς Κώμας ἐδόξαζον, Πορευομένον μου εἰς Κώμην ἀνεμνήσθην, Ταῦτα μου συμβουλευομένου καὶ διαλογομένου ἐν τῇ καρδίᾳ βλέπω, Τί ἔχω διψυγῆσαι, οὕτω τεθμελιωμένου [μου]?¹⁰⁾ Item de his: καὶ ἐπιθῶ τὰ γόνατά μου καὶ ἠρξάμην προσεύχεσθαι (cod. Pal. „et posui genua mea et coepi orare“), τιθῶ τὰ γόνατα καὶ ἠρξάμην προσεύχεσθαι (cod. Pal. „posui genua et coepi orare“), πεσῶν δὲ αὐτῇ πρὸς τοὺς πόδας (vulg. „procidens illi ad pedes“)? Eane Latine potius quam Graece dicuntur? Scriptane videntur ab Herma an a Graeco quodam Latini textus interprete?

Item interpretis, opinor, conspicuum se praebet eo quod solet invito Graeco usu coniunctionibus abstinere, quemadmodum Vis. I, 1. haec sese excipiunt: Μετὰ πολλὰ ἔτη ταύτην [ἐθεασάμην] et Μετὰ χρόνους πολλοὺς αὐτὴν εἶδον, item Μετὰ χρόνον τινα πορευομένου μου et Περιπατῶν ἀφύπνωσα, item Ἀποκριθεὶς αὐτῇ λέγω et

10) Tolerabiliora illis haec sunt: ὡσεὶ φρένη μοι προσῆλθε, μόνου μου ὄντος, et θέλονταις μου εἰς τὰ δεξιὰ μέρη καθίσαι οὐκ εἶασέ με.

Γελάσασά μοι λέγει. Eadem Vis. cap. 3. quattuor haec se excipiunt: Μετὰ τὸ πανδηῆναι λέγει μοι, Λέγω κἀγὼ, Λέγει μοι, Ἦκουσα μεγάλας. Item Vis. III, 10. excipiunt se tria haec: Ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγω, Ἀποκριθεὶς μοι λέγει, Ἀποκριθεὶς αὐτῷ πάλιν εἶπον. Similia inveniuntur saepissime. Quo cum usu res alterae duae cohaerent: usus frequentissimus verbi φησὶν ad eum prorsus modum quo Latini ponunt „inquit“¹¹⁾ et verborum singulorum collocatio Latina magis quam Graeca.

Porro Latine magis quam Graece dicta videntur haec: τῶν δὲ μὴ ἔχοντων ἐδέσματα, λυμáινεται ἢ σάρεξ αὐτῶν. (Scilicet ad hebraismos Graecae dictionis Hermae vix concludere licet.) Item ὤμοσε γὰρ ὁ κύριος, τοὺς ἀρησησάμενους τὸν κύριον αὐτῶν ἀπεγνωρίσθαι ἀπὸ τῆς ζώης αὐτῶν· τοὺς δὲ πρότερον ἀρησησάμενους, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγγίαν ἰλεως ἐγένετο αὐτοῖς. Huc accedunt loci plures qui, nisi adhibitis lectionibus Latinis iisque ut videtur vitiosis, vix queunt intellegi. Ita Vis. I, 2. legitur: Ἡ δὲ εἶπε Τὴ στρυγνὸς ὁ μακρόθυμος ... τί οὕτω κατηγῆς τῇ ιδέα καὶ οὐκ ἰλαρός; Καὶ εἶπον αὐτῇ Ὑπό τινος γυναικὸς ἀγαθατάτης λεγουσῆς μοι ὅτι etc. Eadem in cod. Palat. sic habent: „Et dixit mihi: Quid tristis es tu, longanimis“... „quid sic vultu tristis“ (sic) „es et non hilari“ (sic)? „Et ego dixi ei: A femina bona dicente mihi quod“ etc. Haec Latine certe et dici queunt et intelleguntur, non item Graece. Vulgato vero textu extrema sic exhibentē: „Domina, contumelia mihi obiecta est a femina“ etc., probabile fit textum Palatinum vitio laborare eoque etiam ab interprete Graeco expresso. Simili ratione utitur locus Sim. IX, 14. Ibi Graece legitur: Νῦν, φημί, κύριε δῆλωσόν μοι διὰ τί ὁ πύργος χαμαὶ οὐκ ὠκοδόμηται ... Ἐπι, φησὶν, ἄφρων εἶ καὶ ἀσύνητος. Ἀνάγκην ἔχω, φημί, κύριε πάντα ἐπερωτᾶν, διότι etc. Ἐπι, quod in apographo est, omnino ab improba emendatione profectum est unius ex describentibus pro ὅτι: hoc ut ex Latinis codicibus, ita ex orationis continuatione perspicuum fit, unde etiam hoc sequitur, in Latino textu vulgato recte additum esse „ideo interrogas.“ Quod additamentum in codice Palatino desideratur, pariterque in fragmentis Graecis Lipsiensibus, quae a simili codice Latino pendisse perquam probabile est. Ut praeterea Vis. III, 1. Ἀυτῇ Ἐρωᾶ, similiaque alia, memoratu dignum est, recuperato vero Simonidis apographo etiam illud perisse Graeci tex-

11) Notatu dignum est, locis Hermae aliquot Doctrinae ad Antioch. Duc. insertis λέγω vel λέγει haberi, quibus iisdem textus Graecus Lipsiensis φησὶν ponat. Cf. Sim. VI, 3. Doctr. ad Antioch. Καὶ λέγει μοι Οὗτός ἐστιν et text. Gr. Lips. Οὗτος, φησὶν, ἐστίν. Ibidem Doctr. ad Antioch. Λέγω αὐτῷ Ἦθελον γνῶναι, κύριε et text. Gr. Lips. Ἦθελον, φημί, κύριε, γνῶναι. Item cf. Mand. VI, 1. ubi Doctr. ad Ant. sic habet: Ἐνετείλαμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατεῖσθαι. Ἀπεκρίθη Ναι, κύριε, οὕτως ἐστίν. Λέγει Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν δύναμιν ἣν ἔχουσι καὶ ἐνεργεῖαν. Textus vero Graec. Lips.: Ἐνετείλαμην σοι, φησὶν, ἐν τῇ πρ. ἐντ. ἵνα φυλ. τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐγκρατεῖαν. Ναι, φημί, κύριε. Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι, φησὶν, δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τίς αὐτῶν τίνα δύναμιν ἔχει καὶ ἐνεργεῖαν.

tus ornamentum Vis. IV. cap. 3. inventum: *ποιῶ τρόπῳ*, quod Latini *τρόπου* et *τόπου* vocabula confundentes reddunt „quo loco“ vel „quem in locum.“ Perit, inquam: ex codice enim suo in Atho monte Simonides fideli manu hausit *ποιῶ τόπῳ*. Quod vix dubito quin Graecus codex cum tot aliis e Latino assumerit: nisi quod origo Latini huius vitii in vetustioribus Graecis quaerenda est.

Denique vero si quid momenti argumentis nostris deesse videbitur, id omne compensant loci duo, quibus quae in Graecum textum vitia transiere, non possunt non ex Latinis derivari. Alter, cuius iam supra mentio iniecta est, habetur Vis. III, 3. *πανοῦργος εἰ περὶ τὰς γραφάς*, quod, quum de turri eiusque rationibus sermo sit, ineptissimum est. Fluxit vero inde quod plures Latini codices, in quibus etiam Vaticanus est Dresselii, non item Palatinus, praebent „versutum te esse circa scripturas“, confusis quippe verbis „circa structuras“ — de singulis aedificandae turris rationibus agitur, quam in rem *οἰκοδομαί* vel simile quid ab auctore scribi poterat — et „circa scripturas.“ Quae confusio ut in Latinis facillime poterat fieri, ita in Graecis fieri prorsus nequibat, nisi si quis Latina Graece verteret.

Plus etiam, si fieri potest, alter locus valet. Vis. II, 3. Graece scriptum est: *Ἐρεῖς δὲ Μαξίμου Ἴδου θλίψις ἔρχεται*. At quid tandem Maximus iste sibi vult, quum per totum librum nulli Maximo locus sit? Quid rei esset, non latuisse videtur Simonidem, vel potius doctum Simonidis adiutorem Lipsiensem: eorum enim opera repositum atque post etiam editum est: *Ἐρεῖς δὲ Ἴδου θλίψις ἔρχεται μεγάλη σφόδρα*, quo cognito ad „Maximum“ explicandum non opus est Oedipo. Vulgatus textus Latinus habet: „Dices autem: Ecce magna (Vat. cod. Magna ecce) tribulatio venit.“ Inde quae Graecae lectioni lux affulget, paulo curiosius inquirenti iam satis erit. Ne tamen quicquam ad explanandam rem et ad persuadendum ipsis incredulis nobis desit, Pal. codex — id quod iam ante hos duo fere menses cum R. Anger viro doctissimo communicavi — non modo „Maxima ecce“ praebet, sed ipsum vitium Graeci textus, teste Alberto Dressel, accuratissime praecit hunc in modum: „Dices autem maximo. Ecce tribulatio supervenit.“

Quae quum ita sint, nullus dubito quin Simonideis fragmentis Graecum textum nacti simus eum, quo quis aetate media vertens Latina deperditum Graecum ipsius qui fertur Hermae compensare studuerit. Quo de interprete iam subtilius viderint alii. Non deerunt quidem qui etiam tot argumentorum coniunctorum vim subterfugiant: nimirum sunt qui probabilitatis certique sensum aut natura non habent aut studiis amiserunt, quique verum tanquam adversarium malunt convincere quam integro animo invenire. Poterunt illi coniecere textum fragmentorum Lipsiensium, antiquissimum quum sit, ex Latinis, i. e. ineptissime illatis nonnullorum codicum Latinorum apertis vitiis, subinde esse corruptum. Quam coniecturam cum similibus omnibus concedamus aliis. Nobis vero de ipsa re, quemadmodum exposuimus, tantopere persuasum est, ut argumentorum plus afferre supersedeamus. Invenient plura qui Palatinum codicem, haud leve

editionis PP. AA. Dresseliana ornamentum, nec neglectis iis quae praeterea ex Latinis codicibus prolata sunt proferenturque, cum Graeco textu Lipsiensi contulerint.¹²⁾ Quem textum si quis dolebit magno quo valere videbatur honore momentoque destitutum, quamvis in subsidiis libri Hermae criticis non ultimo loco ponendus sit, eum memorem esse velim, in re nulla quamvis docta aut gravi quicquam veritate nobiliter esse aut maius. Quam in omni labore quominus ambeamus studiosissime, non impedit quod, ut in veteri est proverbio et ipsi satis compertum usu habemus, veritas odium parit.

Scribendam Lipsiae d. 20. m. Jul. 1856.

Constant. Tischendorf.

12) Hunc ipsum passim ex Graeco textu nostro corrigi posse non mirum est. Graecus enim interpres quum codicem Simonideum — id quod ipsa vitiorum, quibus tria folia saeculi XIV. laborant, frequentia docet — tum codicem Palatinum aetate anteit. Correctionis talis exemplum est Vis. III, 9. „Quando ergo operas matris earum servaveris, omnes poteris videre.“ Scribendum est consultis Graecis: -- servaveris omnes, poteris vivere.

Eandem in rem haud scio an ea quoque converti queant quae libro Pastoris Hermae in codice indeque etiam in Simonidis apographo praeposita leguntur. Leguntur illa quidem mirum in modum corrupta: quod magnam certe partem ex imperitia fluxit Simonidis in legendis primis maxime codicis sui foliis persaepe lapsi. Ceterum ab eo textu, quem editor princeps ex falsato Simonidis apographo hausit et in prolegomenis pag. IX. conatus est restituere, magnopere differt verum apographum. Nihilominus, ut iam vidit editor princeps, clarum est illud, codicis notam vel potius prologum vel maxime ab eo pendere loco hist. eccl. Eusebii (III, 3.), ubi Pastoris Hermae mentio fit. Illa vero verba interpres Latini textus ad significandam libri a se Graece vertendi antiquitatem gravitatemque aptissime labori suo praeponebat.

Quae supra de Graecitate Hermae Lipsiensis diximus, vim suam minime eo amittunt quod unum vel alterum ex iis quae „Latina potius quam Graeca esse“ significavimus, apud Graecos non inauditum est. Hoc enim si esset, unde tandem haberet Graecus Hermae Latini interpres sermonis patrii non ignarus? Ita, ut de *συμφέλιον* in Steph. Thes. Ling. Graec. tractato taceamus, vocis *κερβικάριον* inter barbarismos iam Herodianus de soloecism. mentionem fecit. Ita etiam exempla sunt genitivorum absolutorum eiusdem fere — ne iusto plus dicamus — cuius reprehendimus modi, ut in Nov. Test. unum certe quamquam vix ad nostra comparabile invenitur Matth. 1, 18. *μνηστευθεισης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα*. Quam in rem cf. Win. Gramm. d. N. T. Sprachid. pag. 187. Nihilominus in ea standum est sententia, locutiones tales tot coniunctas multo magis Graecum Latinorum interpretem eumque aevi medii antiqua Graecitate maiorem in modum fatiscente insignis quam Hermam scriptorem alterius aevi ineuntis non inglorius prodere. Quas ad locutiones si quid accedit eiusmodi quod aliter ne possit quidem nisi ex interpretandis Latinis explicari, cuius generis sunt vitia Latinis codicibus plane propria Graece versa, sani opinor iudicii est non amplius haerere in dubiis aut inter credibilia fluctuare, sed confidenter firmiterque certum sequi.

N. B. Ex ed. pr. nonnulla invito apographo male in nostram transierunt. Hinc dele 574, 15. *ταῦτα* 585, 11. *ἐν* 592. II. 1. *καὶ* 593. II. 2. *μετὰ* 594, 18. *δὲ*. Item 572, 6. apogr. habet *ὡς* pro *ὅτι* 576, 25. *γνωσθήσεται* 578, 33 sq. *μοι λέγει* 581, 25. potius *μνεῖαν* pro *μνήμην* et 27. *δὲ ἐπ'* 586, 22. *δουλεύσεται* (corrige -τε) 595, 12. *καὶ* pro *ἀπὸ* tertio 598. *α'*. 2. *καθέρωσαν* 621, 14. *τὸ δὲ δεύτ.* et 40. *λαμπιδόνι* (corrige -πη-). Praeterea 578, 6. apogr. potius *αὐτῆς* quam *αὐτῆ* habet 588, 7. *ἀπόλλουσαν* 590. III. 4. *τῶν προτέρων*.

NOTITIA CODICUM.

De Romanis Patrum Apostolicorum libris calamo exaratis cum nihil fere antehac innotuerit, eorum quos vidi atque excussi non solum numerum externamque speciem, sed auctoritatem etiam paucis indicabo.

a. *Codd. bibliothecae Vaticanae.*

1. Cod. Vaticanus 859, membraneus, foliorum quaternariorum mai. 288, saec. XI graeca ac docta manu scriptus. Insunt inter alia aliorum opp. Ἐπόμνημα εἰς ἅγιον ἀπόστολον Φίλιππον· Μεθωδίου πάτρων τοῦ σοφωτάτου εἰς τὸν ἔσχατον καιρὸν· Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας, περὶ μυστικῆς θεολογίας, περὶ θείων ὀνομάτων, τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐρωτικῶν ὕμνων, περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ἐπιστολαὶ διάφοροι· Λόγοι Ἰακώβου ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου καὶ ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων· Γρηγορίου Ναζιανζήνου λόγος εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Sequuntur sermones Basilio, Chrysostomi et in fol. 255. πίστις τῶν ἁγίων τη' τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ διδασκαλία, quam excipiunt alii Eusebii, Epiphani et Chrysostomi sermones. In fol. 151—195. Ignatii leguntur Epistolae prolixiores hoc ordine: ad Trallianos (deest initium), Magnesios, Tarsenses, Philippenses, Philadelphenses, Smyrnaeos, Polycarpum, Antiochenos, Heronem, Ephesios, Romanos. Sequitur ‚Ep. Polycarpi ad Philippenses‘ (fol. 195—198), quacum ea coniunctim (198—211) extat quae ‚Barnabae‘ nomine circumfertur. Codex est optimae notae, scribendi quidem ratio nostrorum Graecorum, idecirco ob itacismum vocales ac diphthongos haud raro permutans. Inscriptiones rubrae. Nierses ille Ghelazensis, qui eum olim possidebat, in calce Epistolae Barnabae notulam sermone Armeniaco adscripsit.

Qui cum anno 1173 obierit, facile apparet Angelum Maium, cum Iacobsono (Patres Apost. ed. pr. p. V.) Codicem ‚saeculo forsitan XIII‘ assignaret, in hoc quoque errasse. Signavi lit. V.

2. Cod. Ottonianus 348, chartaceus, foliorum quaternariorum min., ineuntis saeculi XIV. In secundo folio: ‚Ignatii et Polycarpi martyrum beatorum Epistolae graecae.‘

‚Ex Codicibus Ioannis Angeli Ducis ab Altaemps.‘

Insunt autem (fol. 2—63) undecim Ignatii Epp. recensione longioris, prima ad Trallianos acephala ut in Vat., eodemque ac illic ordine. Subsequitur (fol. 63—84) ‚Polycarpi ad Philippenses‘ Ep., quam fragmentum Ep. ‚Barnabae‘ absque distinctione excipit. Compendiis scriptus est haud raro ambiguus. Adsunt in margine scholia, adnotationes, correctiones ac coniecturae haud contemnendae. Tituli rubri. Ex uno fonte cum Vaticano fluxisse videtur. Signavi O.

3. Cod. Regius 30., membraneus, foliis octonariis, saeculi XI ineuntis. Insunt opp. ‚Dionysii Areopagitae‘ cum glossis haud indoctis, necnon ad ‚Ioannem Apostolum‘ spectantia (1—160). Post ea fragmentum ‚Epistolae ‚Ignatii ad Ephesios‘ exhibetur in sex foliis cum dimidio. Varias autem, quas largitus est, lectiones in pretio sunt habendae. Hic Codex nobis est *R*.

4. Cod. Vaticanus 813, chartaceus, foliorum quaternariorum 321, die 23 Novembr. anni 1378 per amanuensem absolutus. Est Menologium (‚Metaphrastae mensis Decembr. a IV usque ad XX‘), cui praeivus *πίναξ ἀρίστος τοῦ παρόντος βιβλίου*. In fol. 304—312. habes ‚martyrium Ignatii‘. Codex satis correctus, in cuius calce: *Ἐβληφε τέλος ἡ βίβλος αὕτη ἐν μηνί. νοεμβρίῳ ΚΓ' τοῦ ἔτους 'Αω' οἱ. τῆς νῦν τρεχούσης ἰνδίκτου ὀγδόης. Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ παντοκράτορος: μέμνησθε πατρός μου τοῦ Ἰγνατίου*. Nomen ei feci *E*.

5. Cod. Vaticanus 815, membraneus, saeculi XIV ineuntis, foliorum 194 quaternariorum mai., in cuius primo legitur ‚Metaphrastae mensis Decembris,‘ et *Πίναξ σύνθωκος ταύτης τῆς βίβλου*. Inter Sanctorum vitas habes ‚martyrium Ignatii‘ fol. 41—51. auctore Simeone Metaph., diligenter quidem conscriptum. Codex erit *N*.

6. Cod. Vaticanus 866, membraneus, foliis dimidiatis 395, saeculi X. Ex eo (fol. 185—188) ‚acta Ignatii martyris‘ deprompsi inedita. Alia insunt martyria, Epistolae Sanctorum similiaque adhuc parum cognita. Signavi *Vat*.

7. Cod. Regius 81, pergamenus, foliis 97 octonariis, indole atque aetate notabilis, cum accedat ad saec. IX: Inest (fol. 13—88) ‚vetus latina versio duodecim Epp. Ignatii‘ numeris quidem rubris inscriptarum, sed absque mittentis et accipientis nomine. Sequitur ‚Hironis Laus Ignatii, vetus latina versio Ep. Polycarpi ad Philippenses (89—95), vita Polycarpi‘ (95—97), qua absoluta amanuensis hosce versus rubros apposuit:

Huius opus scripti finaliter explicit istic.

Hic liber Ignatii radiatur dogmate sancti

Huic si quis nequam sancto subtraxerit unquam,

Ad finem vitae barathri crucietur in igne.

Librum olim possidebat Loys Cartier. Nomen dedi *Reg*.

8. Cod. Palatinus 150, membraneus, foliis quaternariis min., saeculi XIV. In fronte est manu rec. ‚Maneti‘ 127. Tum manu vetere: In hoc volumine haec opuscula continentur tali ordine.

Primum aepistole XII beati ignatij martyris quae sub his inscriptionibus continentur.

1° ad Mariam cassobolitanam.

2° ad Trallianos.

III. ad Magnesianos.

IIII. ad Tarsenses.

V. ad Philippenses.

VI. ad Philadelphenses.

VII. ad Smirnenses.

VIII. ad Policarpum episcopum.

VIII. ad Antiochenses.

X. ad Hyronem diaconum successorem suum.

XI. ad Aephesios.

XII. ad Romanos. Laus ignatij. Epistola beati Policarpi discipuli johannis evangeliste ad philippenses.

Epistolae VII Beati Antonij abbatis ad diversa monasteria Dei gratia liber pastoris. discipoli. pauli apostoli. quem paulus meminit. in epistola. ad romanos.

Opusculum S. Xisti pithagorici philosophi.

Inest igitur ,Ignatii et Polycarpi Epistolarum vetus latina versio, qualem exhibet noster Cod. Reg. De indole eius cfr. num. 10. Signavi *Pal.*

9. Cod. Vaticanus 3848 in 4° mai., membraneus, in fol. 1—40. ,Hermae Pastorem⁶ exhibet scriptum. Exaratus est exeunte saec. XIV. Nullae capitum sectiones; literae singularum Visionum sicuti cuiusvis Mandatorum ac Similitudinum initiales depictae; tituli minio praescripti. In folio primo:

INCIPIT PROLOGUS LIBRI PASTORIS .
IN HOC CORPORE CONTINETUR.

liber qui appellatur pastoris quem sanctus Hieronimus presbiter in cathalogo illustrium virorum inter ecclesiasticos scriptores ita meminit⁷ dicens Herman cuius apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit salute flegontam hermen patrobam herman et qui cum eis sunt fratres et asserunt auctorem esse libri qui appellatur pastor et apud quasdam graeciae ecclesias publice legitur revera utilis liber multique de eo scriptorum veterum usurpavere testimonia sed apud latinos pene ignotus est.

LIBER PASTORIS.

Liber pastoris nuntii penitentiae. Mandata ac Similitudines eius quibus apparuit et locutus est herme. Cui etiam in principio apparuit ecclesia in variis figuris. Sunt ergo visiones ecclesie numero quattuor pastoris nuntii penitentiae visionum numerus quinque mandata eiusdem numero duodecim similitudines ipsius numero decem.

Visiones in Cod. revera extant illae quattuor; quibus expletis inscriptio legitur: ,Visio quinta de mandatis.⁸ Sequuntur autem ipsa mandata, quae librario nostro sunt ,Visio quinta.⁹ In fine eorum:

,Expliciuunt mandata

Inciipiunt similitudines   Prima similitudo.¹⁰

Similitudo ,sexta¹¹ in Codice incipit: ,Quidam cum haberet fundum (Similitudo 5, 2); septimae exordium: ,Post dies deinde non multos (Sim. 5, 2. sub finem); octavae initium idem est ac sextae in libb. impressis. Similitudini (in Edd. ,septimae¹²) sequenti deest titulus, apparet tamen locus ei apponendo apertus; Similitudo ,nona¹³ in Edd. est ,octava; nona¹⁴ Edd. in Cod. Vat. inscribitur ,Similitudo¹⁵ X. Ibidem (c. 13 Edd.) ita divisum

est, ut vocc. ,*HEe* enim virgines potestates sunt, loco inscriptioni apponendae praevisio relicto et lit. *H* coloribus ornata, novam Similitudinem inducere videantur. Ultima (libb. impr. ,decima) titulum in fronte fert nullum, littera tamen initialis *P* colore caeruleo depicta est.

Epigraphe:

Explicit liber pastoris discipuli beati pauli

Apostoli . . Deo gratias.

Cod. Vat. ex eodem fonte pervenit, quo illi, quibus Cotelarius et Fellus usi sunt; propius tamen accedit ad Ms. Lambethanum. Haud raro negligenter scriptus est, hic et illic manu docta correctus, bonas lectiones exhibens haud paucis pravis commixtas. Nonnunquam scribitur: ,rubibus, scobas, lintheum, exureserunt, consumata, exarceba-verunt, impartite, exitant, exeptis, apperuisti, diffiniri, inquesierunt, exolemogesim, sinthensem' (synthesim), ,set, planatavit, discipaverunt, discensiones: scrabri, coros, iradicetur, cotidiana.' Signavi *Vat.*

10. Cod. Palatinus 150, membraneus, formae 8^{ae}, qui in fol. 94—180 ,Pastorem Hermae' scriptum habet, exaratus est saec. XIV. Nullae capitum sectiones; depictae sunt Visionum, Mandatorum, Similitudinum initiales litterae. Inscriptio:

Incipit libellus sancti pastoris. Incipit visio prima quam vidit herma.

Visionem quartam excipit inscriptio:

Expliē visio IIII quā vidit de ecclesia.

Incipiūt pastoris mandata duodecim.

Tituli Mand. VI. VII. VIII. IX. XII. non adscripti sunt; patet autem locus iis praefigendis.

In fine Mandatorum: AMEN. Expliciunt mandata pastoris numero duodecim . .

INCIPIVNT. SIMILITVDINES. DECEM QVAS

MECŪ LOQVVTVS: EST. SIMILITVDO

PRIMA : ~

Similitudines V. VIII. X carent titulo, non tamen loco ei adscribendo. In fine Sim. nonae: *AMHN*, post decimam: *ἀμήν*.

Hic Codex magni faciendus est, quippe qui *ποιημένος* latinam largiatur versionem, quae hactenus nullibi innotuerit. Quae quidem versio cum in Visionibus non paucum discrepet ab ea, quam in libris editis evulgatam legimus, hic illic in Mandatis et Similitudinibus fortasse alius textus graeci quam illa interpretatio est. Pro anxietate sua huius versionis auctor praepositionibus latinis saepius modo Graecorum utitur, in reliquis quoque non sine latinitatis iniuria graeca plus quam par est, adeo grammatico genere neglecto, reddit, fitque infidelis ob nimiam vertendi sollicitudinem atque fidelitatem ad litteram. Multas VV. doctorum coniecturas confirmat, haud paucos locos difficultatibus obstructos eleganti sententiarum conformatione ingeniose illustrat. Voces uncinis inclusas equidem addidi. Scribitur passim: ,aethnicos, aepulatus, aegerunt, saed, haerbe, quaerele, exiebant, luxoriosis, popoli, dipsichia, excederunt, intellegere, emittis' (emitis), ,chrocinum, simulachrum, hyemps, tempare, doepalatum, substulisset, emmancipiebat, histi, hii,

pampynos, extuarent' (exstarent), adsequuti, aspri, obsculari, percoepi, menolitha, cenasti, poene' (paene), abentibus, langunt.' Signavi *Pal.*

b. *Codices aliarum bibliothecarum.*

α. *Romae.*

11. Cod. Angelicus, B. 2. 4, membranaceus, foliis dimidiatis, saeculo XI nitide diligenterque scriptus. Inter alias sanctorum vitas extat (fol. 61—68) martyrium Ignatii, Simeonis Metaph. Codex passim emendatus est manu secunda, quam puto esse saeculi XII. Signavi *A.*

12. Ms. Barberinum 7, cuius secundo folio Lucas Holstenius inscripsit:

,S. Polycarpi Episcopi et Martyris Epistola ad Philippenses.'

,S. Barnabae Apostoli ἀκέφαλος. Ex Msto. bibliothecae S. Silvestri in Quirinali collata cum Msto. vetustiore Vatic. bibl.'

Utriusque Ep. apographum Holstenii est; textus autem ex optimo fonte provenit. Codex ipse monasterii S. Silvestri in Quirinali non superstes est, neque ille PP. Theatinorum, quem contulit I. Vossius. Ms. Vaticanum ab Holstenio allegatum est noster Cod. Vat. 859, passim tantummodo ab eo inspectus. Signavi *B.*

13. Ms. Barberinum 68:

,S. Ignatii Martyris Epistolae graecae ex Codice Vaticano 428 a Leone Allatio erutae.'

Cod. Vaticanus descriptus frustra quaeritur, cum ille numero 428 insignitus Ignatium non contineat, neque ad Vaticanum 859 aut Ottobonianum 348 ne ex longinquo quidem accedat. Lectiones praebet haud contemnendas. Ex Cod. Mediceo breviorum Ignatii Epp. recensionem exhibente varias lectiones margini Allatius apposuit, haud raro tamen suas coniecturas pro libri scripti lectionibus tacite venditans. In quarto Msti. fol. legitur:

Τοῦ ἐν Ἀγίοις Ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου Ἀρχιεπισκόπου
Ἀντιοχείας Ἐπιστολαί: ~, et in pag. subsequenti:
Ἐλεγχος τῶν τοῦ Ἰγνατίου
IB Ἐπιστολῶν.

- α. Πρὸς Μαρίαν Κασσοβολίτην.
- β. Πρὸς Τραλλισίους.
- γ. Πρὸς Μαγνησίους.
- δ. Πρὸς τοὺς ἐν Τάρσῳ.
- ε. Πρὸς Φιλιππίσιους, περὶ βαπτίσματος.
- ς. Πρὸς Φιλαδελφεῖς.
- ξ. Πρὸς Σμυρναίους.
- η. Πρὸς Πολύκαρπον ἐπίσκοπον Σμύρνης.
- θ. Πρὸς Ἀντιοχείς.
- ι. Πρὸς Ἡρώνα διάκονον Ἀντιοχείας.
- ια. Πρὸς Ἐφεσίους.
- ιβ. Πρὸς Ῥωμαίους. Signavi *C.*

14. Ms. Barberinum 501. In fol. 5 Holstenius notavit:
,S. Ignatii Epistolae genuinae et apostolicae simplicitatis.'
,Ex antiquissimo Codice Msto. bibliothecae Mediceae Lucas Holstenius descripsit et versionem latinam addidit.' Signavi *D.*

15. Cod. Casanatensis G. V. 14, chartaceus, foliorum octonariorum, non una eademque manu scriptus, saeculi XV. Manus saeculi XVII indiculum praemisit, quem ante hos quindecim annos ita conceptum inveni:
 „S. P. N. Sophronii Archiep. Hierosolymitani Homilia pro SS. Petro et Paulo die quarta natalium.

Capita novem, quae fama erat, Ioannem Italum philosophum suos auditores docere, a Sacra Synodo damnata Indictione 15.

Didymi contra Manicheos.

Didymus hic fuit patria Alexandrius atque ab alio Didymo Alexandrino Grammatico seniore distinguendus, nec etiam confundendus cum Didymo Monacho Aegyptio.

Catena Graecorum Patrum in Evangelium Lucae.

S. Athanasii Archiepiscopi Alexandrini ad Antiochum Principem seu Ducem de plurimis variisque quaestionibus Responiones CXXXVIII omnibus Christianis scitu utilissimae.

S. Ignatii Martyris Epistolae ad Smirnaeos, ad Polycarpum, ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Philadelphenses, ad Tralianos, ad Mariam (duae supposititiae), ad Tarsenses.

S. Gregorii Thaumaturgi, non Theologi dicti, Neocaesareae Episcopi Metaphrasis in Ecclesiasten.

Photii epistolae duae: prima ad Nicolaum II, altera ad Michaellem Bulgarii Principem.

S. Patris nostri Simeonis Iunioris Theologi de triplici precatonis modo.

S. Cyrilli Archiep. Alexandrini de mystica coena et de ablutione.

S. Dorothei Episcopi Tyri et Martyris de nominibus Apostolorum et eorum praedicationis, mortis et sepulturae loco.

S. Polycarpi Smirnaeorum Episcopi et Martyris Epistola ad Philippenses.“

Quae quidem opp. in ipso Codice sequuntur alio ordine. Nam catenam illam graecorum Patrum in ev. Lucae excipiunt novem (potius octo) Ignatii Epp. in 48 foliis cum dimidio nitide scriptae. Sunt autem eaedem, quas I. Vossius ex pretioso illo Codice Mediceo 7 Plutei LVII primus evulgavit. Ac mihi quidem librum Casanatensem perulstranti, Mediceus ei fons atque exemplar fuisse diu visus est. Ut ita opinarer, cum indoles utriusque, tum ultimae Epistolae (πρὸς τοὺς ἐν Ταρσοῦ) externa utrobivis me movit species. Casanatensis quippe eodem modo desinit quo Mediceus, eo tamen discrimine, quod illic sequuntur quattuor folia cum dimidio alba. Sed id quidem aliunde explicandum videtur. Nam ut omnium novem (vel octo) Epp. inscriptionem aliaque huiusmodi plura omittam, ex comparatione amborum Mss. accuratius inter se instituta apparet notabilior lectionum discrepantia. Credibile tamen est, utrumque Cod. ex eodem vetustissimo archetypo, per ambages quidem, emanasse. Illud nimirum Epistolam ad Tarsenses integram habebat. Verumtamen casu quodam factum esse videtur, ut librarius Codicis Casanatensis eam illinc non transscribere potuerit, quamvis prius observatam ac mensuratam, ideoque spatium ei integrae describendae reliquerit. Quare fragmentum tantummodo ex Mediceo transscripsit. Hinc Casanatensis et Mediceus, quod ad textum Epistolae

ad Tarsenses attinet, plus solito coeunt. Quae cum ita sint, Casanaten-
tensi in multis locis plus auctoritatis tribuendum puto, quam Mediceo.

Inest quoque ,Polycarpi Ep. ad Philippenses.' Cum ea contextim
extat in 22 foliis cum dimidio ,Ep. Barnabae,' quam quidem praevius
ille indiculus ignorat. Una eademque manus utramque scripsit saec.
XV, diversa quidem ab ea, quam in Epp. Ignatii vidimus. Hic Cod.
erit C.

β. Florentiae.

16. Cod. Mediceus (Plut. LVII num. 7) membranaceus, in 4° mai.,
iudice Bandinio saeculi XI (Catal. codd. gr. Bibliothecae Laurentianae tom.
II p. 347, Florentiae 1768.). Est miscellaneus. Post alia inveniuntur
,Ignatii Epp. novem,' quales exhibet Cod. Casanaten-
sensis. Descriptus fuit
per Salvinium in usum Aldrichii et ab Holstenio, pluries inde ab I.
Vossio usque ad Iacobsonum collatus. Neque ego labori peperci, neque
pro me C. Tischendorf, Th. Heyse, P. del Furia, siquidem etiam post
aliorum curam diligentiamque probatam praecipua loca denuo religiose
contulimus. Signavi L.

17. Cod. Mediceus (Plut. VII num. 21) chartaceus, saec. XV in
4° min. Insunt (cfr. Bandinius l. c. tom. I p. 269) ,Divi Ignatii Episto-
lae interpolatae XI, Polycarpi una, et Hippolyti de consummatione Mundi,
et Antichristo, et de secundo adventu D. N. Iesu Chriti oratio.' Cum
Ep. Polycarpi coniuncta extat ,Barnabae Epistola', quod Bandinium effu-
git. Hunc quoque Codicem ego et amici pro me in omnibus locis, qui
alicuius momenti videbantur, post alios iterum iterumque inspeximus.
Signavi F.

Qui praeter hosce in Commentariis Codices passim nominabuntur,
eorum notitia per alios PP. Apostol. editores iam dudum publici iuris
facta est. Idcirco nostra illustratione non indigere videbantur. Confer
vero quae supra in recensendis singulorum Patrum editionibus hanc in
rem a nobis dicta sunt.

Index tabulae lapidi incisae.

1. Cod. Casan. Ep. S. Ign. ad Smyrn. [C]
2. Cod. Vat. 866. Fol. 186. a. [Vat.]
3. Cod. Vat. 813. Fol. 305. a. [E]
4. Cod. Vat. 815. Fol. 41. a. [N]
5. Cod. Vat. 859. Fol. 167. a. [V]
6. Cod. Casan. Finis Ep. S. Polyc. ad Phil. cum Ep. S. Barn. coniunct. [C]
7. Cod. Ottob. 348. Fol. 64. a. [O]
8. Cod. Reg. 30. Fol. 161. b. [R]
9. Cod. Palat. 150. Fol. 134. b. [Pal.]
10. Cod. Vat. 3848. Fol. 9. a. [Vat.]
11. Cod. Reg. 81. Fol. 89. a. [Reg.]

CODEX SINAITICUS.

ΒΑΡΝΑΒΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

I.

Χαιρετε υἱοι και θυγατερες εν ονοματι κυριου του αγαπησαντος
 ημας εν ιερηνη

μεγαλων μεν οντων και πλουσιων των του θεου δικαιωματων εις
 υμας υπερ τι και καθ υπερβολην υπερευφρευομε επι τοις μακαριοις
 και ενδοξοις υμων πνευμασιν ου το εμφυτον της δωρεας πνευματικησ
 χαριν ειληφεται διο και μαλλον συνχαρω εμαυτω ελπιζων σωθηναι
 οτι αληθωσ βλεπω εν υμιν εκκεχυμενον απο του πλουσιου της αγα-
 πησ κυριου πνευμα εφ υμασ ουτω με εξεπληξεν επι υμων η επιπο-
 θητη οψις υμων πεπισμενοσ ουν τουτο και συνιδων¹ εμαυτω οτι εν
 υμιν λαλησασ πολλα επισταμαι οτι εμοι συνωδευσεν εν οδω δικαιοσυ-
 νησ κυριοσ και παντωσ αναγκαζομε καγω εις τουτο αγαπαν υμασ υπερ
 την ψυχην μου οτι μεγαλη πιστισ και αγαπη εγκατοικει εν υμιν ελ-
 πιδει ζωησ αυτου λογισαμενοσ ουν τουτο οτι εαν μεληση μοι περι
 υμων του μεροσ τι μεταδουναι αφ ου ελαβον οτι εσται μοι τοιουτοισ
 πνευμασιν υπηρητησαντι εις μισθον εσπουδασα κατα μικρον υμιν πεμ-
 πειν ινα μετα της πιστεωσ υμων τελιαν εχηται την γνωσιν· τρια ουν
 δογματα εστιν κυριου· ζωη· πιστισ· ελπις· αρχη·² και τελοσ ημων και
 δικαιοσυνη κρισεωσ αρχη·³ και τελοσ αγαπη ευφροσυνη και αγαλλιασεωσ
 εργαων εν δικαιοσυνησ μαρτυρια· εγνωρισεν γαρ ημιν ο δεσποτησ δια
 των προφητων τα παρεληλυθοτα και τα ενεστωτα⁴ των μελλοντων
 δουσ απαρχασ ημιν γευσεωσ ων τα καθ εκαστα βλεποντεσ ενεργουμενα
 καθωσ ελαλησεν οφιλομεν πλουσιωτερον και υψηλοτερον προσαγειν τω
 φοβω αυτου εγω δε ουχ ωσ διδασκαλοσ αλλ ωσ εις εξ υμων υποδιξω
 ολιγα δι ων εν τοις παρουσιν ευφρανθησεσθε

II.

ημερων ουν ουσων πονηρων και αυτου του ενεργουντοσ εχοντοσ
 την εξουσιαν οφιλομεν εαυτοισ προσεχοντεσ⁵ εκζητειν τα δικαιωματα
 κυριου της ουν πιστεωσ ημων εισιν βοηθοι· φοβοσ· υπομονη τα δε
 συναμαχουντα ημιν μακροθυμια· και εγκρατια· τουτων μενοντων τα προσ
 κυριον αγνωσ συνευφρευονται αυτοισ· σοφια· συνεσις· επιστημη γνω-

1) ** συνιδωσ — 2) 3) punctum post αρχη utroque loco rasum est. —
 4) ** addidit και. — 5) ** προσεχοντεσ και

σις πεφανερῶκεν γὰρ ἡμῖν διὰ πάντων τῶν προφητῶν ὅτι οὔτε θυσίων οὔτε ὀλοκαυτωμάτων οὔτε προσφορῶν χρῆζει λεγῶν ὅτι μὲν τι μοι πληθὸς τῶν θυσίων ὑμῶν λέγει κύριος πληρὸς εἰμι ὀλοκαυτωμάτων καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τραγῶν οὐ βουλομὲ οὐδ' ἂν ἐρχῆσθε ὀφθῆναι μοι τίς γὰρ ἐξέζητησεν ταῦτα ἐκ τῶν χερῶν ὑμῶν πατὴρ μου τὴν αὐλὴν οὐ προσθήσεσθαι οὐδὲ εἰν φερεται σέμιδαλιν ματαῖον θυμίαμα βδέλυγμα μοι ἐστὶν τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σαββάτα οὐκ ἀνεχομαι ταῦτα οὐν κατηργήσεν ἵνα ὁ καινὸς ¹ νόμος τοῦ κυρίου ἡμῶν ² ἰησοῦ χριστοῦ ἀνευ ζυγοῦ ἀναγκῆς ὧν μὴ ἀνθρώποποιήτων ἐχῆ τὴν προσφορὰν

λέγει δὲ πάλιν πρὸς αὐτοὺς μὴ ἐγὼ ἐνετίλαμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐμπορευομένοις ἐκ γῆς αἰγυπτου προσηνεγμαι μοι ὀλοκαυτωματα καὶ θυσίας ἀλλ' ἡ τοῦτο ἐνετίλαμην αὐτοῖς ἕκαστος ὑμῶν κατὰ τοῦ πλησίον ἐν τῇ καρδίᾳ ἐαυτοῦ ³ κακίαν μὴ μνησικακίω καὶ ὀρκὸν ψευδῆ μὴ ἀγαπάται αἰσθάνεσθαι οὐν ὀφίλομεν μὴ οὐτεῖς ἀσύνετοι τὴν γνώμην τῆς ἀγαθῶσυνῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν ὅτι ἡμῖν λέγει θελῶν ἡμᾶς μὴ ὁμοίως πλανώμενοὺς ἐκείνοισ' ⁴ ζῆτιν πῶς προσεγαμῶμεν αὐτῶ ἡμῖν οὐν οὕτως λέγει θυσία τῶ θεῷ καρδία συντετριμμένη ὀσμῆ εὐωδίας τῶ κυρίῳ καρδία δοξαζούσα τὸν πεπλακῶτα αὐτὴν· ἀκριβευεσθαι οὐν ὀφίλομεν ἀδελφοὶ περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἵνα μὴ ὁ πονηρὸς παρῖσθῶσιν ⁵ ⁶ πλανῆς ποιήσας ἡμῖν ἐκσφενδονῆσῃ ἡμᾶς ἀπο τῆς ζωῆς ἡμῶν

III.

λέγει οὐν πάλιν περὶ τούτων πρὸς αὐτοὺς ἵνα τι μοι νηστευεται λέγει κύριος ὡς σημερον ἀκουσθῆναι κραυγὴ τὴν φωνὴν ὑμῶν οὐ ταυτην τὴν νηστῖαν ἐγὼ ἐξελεξαμην λέγει κύριος οὐκ ἀνθρώπον ταπινουντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ οὐδ' ἂν καμψῆται ὡς κρικὸν τὸν τραχηλὸν ὑμῶν καὶ σακκὸν καὶ σποδὸν ὑποστρωσῆται οὐδ' οὕτως καλεσεται νηστῖαν δεκτην πρὸς ἡμᾶς ⁷ λέγει ἰδοὺ αὐτὴ νηστῖα ἣν ἐγὼ ἐξελεξαμην λέγει κύριος οὐκ ἀνθρώπον ταπινουντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀλλὰ λυε παν συνδεσμον ἀδικίας διαλυε στραγγαλίας βίαιων συναλλαγμάτων ἀποστέλλε τεθραυσμένους ἐν ἀφεσεί καὶ πᾶσαν ἀδικὸν συγγραφὴν διασπα διαθρύπτε πινῶσιν τὸν ἄρτον σου· καὶ γυμνὸν εἰν εἰδῆς περιβαλε ἀστεγούς εἰσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· καὶ εἰν ἰδῆς ταπῖνον οὐχ ὑπεροψῆ αὐτὸν οὐδὲ ἀπο τῶν οἰκιῶν τοῦ σπερματος σου τότε ραγῆσεται προῖμον τὸ φῶς σου καὶ τὰ ἰάματα ⁸ σου ταχέως ἀνατελεῖ καὶ προπορευσεται ἐμπροσθεν σου ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ περιστελεῖ σε καὶ ⁹ τότε βοήσεις καὶ ὁ θεὸς ἐπακουσεται σου ἐτι λαλούντος σου ἐρὶ ἰδοὺ παρῆμι εἰν ἀφελῆς ἀπο σου συνδεσμον καὶ χειροτονίαν καὶ ῥῆμα γογγυσμὸν καὶ δῶς πινῶντι τὸν ἄρτον σου ἐκ ψυχῆς σου καὶ

1) 2) ι et κ prima manu deleta. — 3) ε prima manu suppletum. — 4) ἰ prima manu deletum. Ad ποιήσας ** addidit ἐν. — 5) ** addidit δε. — 6) α suprascriptum elegantius est quam quod ** correctori conveniat, tamen nec primae manus esse satis manifestum est. Nihilominus verisimile est, ipsum scriptorem, antequam absolveret ἱματία, quod omnino videtur scripturus fuisse, ἱματία reposuisse, postea vero α cum punctis super ι instauratum esse. — 7) κα prima manu notatum.

ψυχην τεταπινωμενην ελαιησεις εις τουτο ουν αδελφοι ο ¹ μακροθυμος προβλεψας ως εν ακερεοσυνη πιστευσει ο λαος ον ητοιμασεν εν τω ηγαπημενω αυτου προεφανερωσεν γαρ ημιν περι παντων εινα μη προσδωμεθα ως επιλυτοι τω εκινων νομων ²

IV.

δει ουν ημας περι των ενεστωτων επι πολυ εραυνωντας εκζητιν τα δυνα^αμενα ³ ημας σωζειν φυγωμεν ουν τελειωσ απο παντων των εργα των ανομιας μηποτε καταλαβη ημας τα εργα της ανομιας και μισησωμεν την πλανην του νυν καιρου ινα εις τον μελλοντα αγαπησωμεν ⁴ μη δωμεν τη εαυτων ψυχη ανεσιν ωστε εχιν αυτην εξουσιαν μετα αμαρτωλων και πονηρων συντρεχιν μηποτε ομοιωθωμεν αυτοις· το τελιον σκανδαλον γεγραπται ⁵ ηγγικεν περι ου γεγραπται ως ενωχ^λ λεγει εις τουτο γαρ ο δεσποτης συντετημηκεν τους καιρους και τας ημερας ινα ταχυνη ο ηγαπημενος αυτου και επι την κληρονομιαν ηξει λεγει δε ουτως και ο προφητης βασιλειαι δεκα επι της γης βασιλευσουσιν και εξαναστησεται οπισθεν αυτων μικρος βασιλευσ ος ταπινωσει τρις υφ εν των βασιλειων ομοιωσ περι του αυτου λεγι δανιηλ· και ιδον το τεταρτον θηριον πονηρον και ισχυρον και χαλεπωτερον παρα παντα τα θηρια της γης και ως εξ αυτου ανετιλεν δεκα κλερατα ⁶ και εξ αυτων μικρον κερας παραφυαδιον και ως εταπινωσεν ⁷ υφ εν τρια των μεγαλων κερατων συνιεναι ουν οφιλεται επι δε και τουτο ερωτω υμας ως εις εξ υμων ων ιδειωσ δε και παντας αγαπων υπερ την ψυχην μου προσεχειν νυν εαυτοις και μη ομοιουσθαι τισιν επισωρευοντες ⁸ ταις αμαρτιαις υμων λεγοντας ⁹ οτι η διαθηκη ημων μεν αλλ εκινοι ουτως εις τελος απωλεσαν αυτην λαβοντος ηδη του μαυσεωσ λεγει γαρ η γραφη και ην μαυσησ εν τω ορι νηστευων ημερας μ και νυκτας μ και ελαβεν την διαθηκην απο του κυριου πλακασ λιθινασ γεγραμμενας τω δακτυλω της χειροσ του κυριου αλλα επιστραφεντες επι τα ειδωλα απωλεσαν αυτην λεγει γαρ ουτως κυριος μωση μωση καταβηθι το ταχος οτι ηνομησεν ο λαος σου ουσ εξηγαγεσ εκ γης αιγυπτου και συνηκεν μωσησ και εριψεν τασ δυο πλακασ εκ των χειρων αυτων ¹⁰ και συνετριβη αυτων η διαθηκη ινα η του ηγαπημενου ιησου ενκατασφραγισθη εις την καρδιαν ημων εν ελπιδι της πιστεωσ αυτου πολλα δε θελων γραφειν ουχ ως διδασκαλος αλλ ως πρεπι αγαπωντι αφ ων εχομεν μη ελλιπειν γραφην ¹¹ εσπουδασα διο περιψημα ¹² υμων προσεχομεν εν ταις εσχαιαις ημεραις ουδεν γαρ ωφελησει υμας ο πασ χρονοσ της πιστεωσ υμων εαν μη νυν εν τω ανομω καιρω και τοις μελλουσιν σκανδαλοις ως πρεπει υιοις θεου αντιστωμεν ινα μη σχη παριδυσιν ο μελασ φυγωμεν απο πασησ ματαιοτητοσ μισησωμεν τε-

1) ο videtur prima manu suppletum. — 2) non correctum. — 3) δυ prima manu ex γε correctum videtur. Eadem manu suprascriptum est α. Pro γενομενα igitur ipse scriptor δυναμενα reposuit. — 4) ** αγαπηθωμεν — 5) prima manu notatum. — 6) λ prima manu notatum. — 7) σ prius leviter rasum et signis notatum. — 8) 9) -τες et -τας: nil mutatum. — 10) ** αυτου — 11) ** γραφειν — 12) In his nil correctum est.

λιως τα εργα της πονηριας οδου μη καθ εαυτους ενδυνοντες μοναζεται ως ηδη δεδικαιωμενοι αλλ επι το αυτο συνερχομενοι συνζητειτε περι του κοινη συμφεροντος λεγει γαρ η γραφη· ουαι οι συνετοι εαυτοις και ενωπιον εαυτων επιστημονες γενωμεθα πνευματικοι γενωμεθα νικος τελιος τω θεω εφ οσον εστιν εν ημιν μελετωμεν τον φοβον του θεου φυλασσειν αγωνιζωμεθα¹ τας εντολας αυτου ινα τοις² δικαιομασιν ο κυριος απροσβαλοημπτως κρινι τον κοσμον εκαστος καθως εποιησεν κομιεταιι εαν η αγαθος η δικαιοσυνη αυτου προηγησεται αυτου εαν η πονηρος ο μισθος της πονηριας εμπροσθεν αυτου ινα μηποτε επαναπαυομενοι ως κλητοι επικαθυπνωσωμεν ταις αμαρτιας ημων και ο πονηρος αρχων λαβων την καθ ημων εξουσιαν απωσθηται ημας απο της βασιλιας του κυριου ετι δε κακινο αδελφοι μου οταν³ νοειται οταν βλεπεται μετα τηλικαυτα σημια και τερατα⁴ γεγονοτα εν τω ισραηλ και ουτως ενκαταλελιφθαι αυτους προσεχωμεν μηποτε ως γεγραπται πολλοι κλητοι ολιγοι δε εκλεκτοι ευρεθωμεν

V.

εις τουτο γαρ υπεμινεν ο κυριος παραδουναι την σαρκα εις καταφθοραν ινα τη αφεσει των αμαρτιων αγνισθωμεν ο εστιν εν τω αιματι του ραντισματος αυτου·

γεγραπται γαρ περι αυτου α μεν προς τον ισραηλ α δε προς ημας λεγει δε ουτως ετραυματισθη δια τας ανομιας ημων και μεμαλακισται δια τας αμαρτιας ημων τω μωλωπι αυτου ημισ ιαθημεν ως προβατον επι σφαγην ηχηθη και ως αμνος αφωνος εναντιον του κيرانτος αυτον ουκουν υπερευχαριστιν οφιλομεν τω κυριω οτι και τα παρεληλυθота ημιν εγνωρισεν και εν τοις ενεστωσιν ημας εσοφισεν και εις τα μελλοντα ουκ εσμεν ασυνετοι

λεγει δε η γραφη ουκ αδικως εκτινεται δικτυα πτερωτοις τουτο λεγει οτι δικαιως απολιται ανθρωπος ο εχων οδου δικαιοσυνης γνωσιν εαυτον εις οδον σκοτους αποσυνεχει

ετι δε και τουτο αδελφοι μου ει ο κυριος υπεμινεν παθειν περι της ψυχης ημων ων παντος του κοσμου κυριος ω ειπεν ο θεος απο καταβολης κοσμου ποιησωμεν ανθρωπον κατ ικονα και καθ ομοιωσιν ημετεραν πως ουν υπεμινεν υπο χιρος ανθρωπων παθειν μαθηται οι προφηται απ αυτου εχοντες την χαριν εις αυτον επροφητευσαν αυτος δε εινα καταργησει τον θανατον και την εκ νεκρων αναστασιν δειξει οτι εν σαρκι εδει αυτον φανερωθηναι υπεμινεν ινα και τοις πατρασιν την επαγγελιαν αποδω και αυτος εαυτω τον λαον τον κενον ονομαζων⁵ επιδειξει επι την⁶ γησ ων οτι την αναστασιν αυτος ποιησας κρινι

1) ** ινα αγ. — 2) ** εν τοις Ad δικαιομασιν ** supplevit αυτου ευφρανθωμεν. — 3) Et prima manus et ** notavit. — 4) ** addidit τα. — 5) ** ετοιμαζων — 6) ** της

Editio.

εκηρυξε | υπερηγαπησεν
 αμαρτωλους εις μετανοιαν
 υιον θεου ειναι
 πως αν εσωθησαν οι ανθρωποι
 οτι τον | χειρων
 βλεποντες
 εις τουτο ηλθεν εν σαρκι
 κεφαλαιωση | αυτου
 λεγει γαρ
 οτι εξ | [και αλλος προφητης]
 παταξω | ποιμενα
 τοτε σκορπισθησεται
 αυτος | καθηλωσον
 ποιηρευομενων συναγαγει
 και τας διαγονας

εντολην | δικαζομενος
 παντες υμεις παλαιωθησεσθε
 ως ιματιον | πολυτελη
 ος ελπισει επ αυτον
 αλλ επει

εθηκε την σαρκια
 ο κυριος | συνιητε
 προεφανερουτο
 λεγει δε και μωσης αυτοις
 εισελθετε
 κυριος τω

ισαακ
 κατακληρονομησατε αυτην γην

τι | ελπισατε [φησιν]
 [γαρ] | [εις]
 την ρεουσαν | ημων
 ανακαινισας
 ως αν δε αναπλασσομενους αυτους
 πλασμα ανθρωπον
 προς ημας
 λεγει κυριος | ποιησω
 εισελθετε
 βαλω σαρκινιας αυτοις· οτι ημελλεν
 εν σαρκι φανερουσθαι
 παλιν κυριος | θεω

Codex Sinaiticus.

εκηρυσεν | υπερηγαπησαν
 αμαρτωλους
 ειναι υιον θεου
 ουδ αν πως οι ανθρωποι εσωθησαν
 οτε τον | των χειρων
 εμβλεποντες
 εν σαρκι ηλθεν
 ανακεφαλαιωση | αυτων (** αυτου)
 λεγει (** λεγει γαρ)
 εξ (** οτι εξ) | desunt
 παταξωσιν | ποιμενα εαυτων
 τοτε απολιπεται (** τοτε σκορπισθη-
 σεται και απολιται)
 αυτος δε | και καθηλωσον
 συναγωγή ποιηρευομενων
 τας δε σειαγονας μου

VI.

την εντολην | δικαιομενος
 υμεις παντες ως ιματιον παλαι-
 ωθησεσθαι | πολυτελην (** -λη)
 ο πιστευων εις αυτον
 αλλα ειπεν (sed rasuris repositum
 est αλλ επει)
 τεθεικεν την σαρκαν (ν erasum)
 κυριος | συνιετε
 προεφανερωθη
 τι λεγει ο αλλος προφητης μωσης
 εισελθαται
 κυριος (** addidit τοις πατρσιν
 υμων) τω

ισακ
 κατακληρονομησατω την (** -σατε
 αυτην) γην
 τι δε | ελπισατε (** addidit φησιν)
 γαρ | εις
 γη (** γην) ρεουσαν | ημων αδελφοι
 εκαινισεν (** ανακαινισας)
 ως αν δη αναπλασσοντος αυτου
 πλασμα ημων
 προς ημας λεγει κυριος
 λεγει δε κυριος | ποιω
 εισελθαται
 εμβαλω σαρκινιας οτι αυτος
 εν σαρκι εμελλεν φανερουσθαι
 κυριος παλιν | τω θεω

Editio.

λεγει εξομολογησομαι
 εν μεσω αδελφων μου | μελι
 ζωοποιεεται
 ουτως
 προειρηκε δε επανω οτι αυξανες-
 θωσαν
 νυν αρχειν | εξουσια
 κυριευση

Codex Sinaiticus.

εξομολογησομαι
 αδελφων μου | το μελι
 εξωποιοειται (ε prius erasum)
 ουτως ουν
 προειρηκαμεν δε επανω και αυξα-
 νεςθωσαν και πληθυνεσθωσαν
 αρχιν | εξουσιας
 κυριευσει

VII.

ζωοποιηση | πως
 λαου | εντολησ αυτου
 θανατω | εξολοθρευθησεται
 υπερ | ημελλε
 ισαακ
 θυσιαστηριον τελεσθη
 επειδη εμε ειπεν
 λαου
 σαρκα
 σακκω και σποδα
 παθειν υπερ αυτων
 πως ουν εντελιτατο
 τον ενα εισ ολοκαυτωμα υπερ

τον δε ενα | ποιησουσιν
 ιησου | περιθειτε
 και αφαιρει | επιτιθησιν
 λεγομενον | ραχη
 ταυτησ μονησ τησ ραχου
 και τουτο
 επικαταρατον εστεφανωμενον
 επει δε
 εξουθενησαντες και κατακεντησαν-
 τες και εμπαιξαντες

θεου | ομοιωσ και τι τουτο
 και ισους | εν' οταν
 εκπλαγησονται
 ιδε τον τυπον
 εισ μεδον | κειμενος ινα οσ εαν
 δει | κυριευσαι

ζωοποιησι | omissum
 ναου | εντολησ
 *omisit | εξολεθρευθησετε
 επι (**υπερ) | εμελλεν
 ισακ (correctum ισαακ)
 θυσιαν τελεσθηναι (sic, corrupte)
 επι (**επειδη) εμεν (**εμε)
 λαου μου
 σαρκαν (nec mutatum teste ed. min.)
 σακκου και σποδου
 πολλα παθειν υπ αυτων
 α εντελιτατο
 το εναν (**ενα) εισ ολοκαυτωμα

τον ενα υπερ
 τον δε εναν (**ενα) | ποιησωσιν
 θεου (**ιησου) | περιθεται
 φερι (**και αφερι) | επιτ. αυτο
 γενομενον (**λεγομενον) | ραχηλ
 ουτω μονησ τησ ραχουσ
 τουτο εστιν
 εστεφανωμενον επικαταρατον
 επειδη
 και εξουθενησαμεν (ipse * addidit
 και, sed εμπτ. non mutavit) εμ-
 πτυσαντες

του θεου | ομοιος εκεινω εισ τουτο
 εισουσ (**ισουσ) | ινα οταν
 εκπλαγωσιν
 ειδε (**ειδετε) τον τραγον τον τυπον
 μεσον | θεμενος οτι ωσ εαν
 εδει | κυριευσαι αυτου

VIII.

εντελλεται | εν οισ
 την σποδον παιδια | βαλλειν

εντεταλται | εν οισ εισιν
 τα παιδια σποδον | βαλιν

Editio.

Codex Sinaiticus.

το κοκκινον επι ξυλον και τον υσ-
σωπον

ουτω | απλοτητι λεγει
ο μοσχος ουν εστιν ο ιησους

επι σφαγην | ανδρες [αμαρτωλοι]
οι δε ραντιζοντες παιδες ευαγγε-
λιζομενοι
αγνισμον της καρδιας οισ εδωκε

δεκαδυο (bis) | αι φυλαι
και ισακ και ιακωβ
του ιησου επι ξυλω διοτι
τον υσσωπον
πονηραι και ρυπαραι | και αλων
ουτω | σκοτεινα

το κοκκινον (**addidit επι ξυλων)
ει δε παλιν ο τυπος ο του σταυ-
ρου και το εριον το κοκκινον
και τον (**το) υσσωπον

ουτως | εν απλοτητι λεγεται
νομος χριστος ιησους (**ο μοσχος
ο ιησους) εστιν

επι την σφαγην | ανδρες
οι (**οι δε) ραντιζοντες παιδες
(**παιδες οι) ευαγγελισαμενοι
αγνισμον (**addidit της καρδιας)
οισ εδωκεν

ιβ (bis) | φυλαι
ισακ ιακωβ²
ιησου επι ξυλου και οτι
το υσσωπον
ρυπαραι και πονηραι | ο αλων
ουτως | σκοτια (**σκοτινα)

IX.

ημων και την καρδιαν

ο κυριος
περιτμηθησεσθε
και παλιν το πνευμα κυριου προ-
φητευει

ακουσατω
της φωνης
ινα ακουσαντες λογον πιστευσωμεν

η γαρ περιτομη | εφ η
εσοφιζεν | οδε
[νεαν] εντολην | μη σπειρητε
επι ακανθας | τω κυριω υμων
περιτμηθητε το σκληρον της καρδιας

ου μη σκληρυνητε
και παλιν ιδου
απεριτμητα ακροβυστα | καρδια
περιτεμνεται
εκ των διαθηκων αυτων
τεκνα | περι παντων πλουσιωσ
ο πρωτος | προβλεψασ
τριων | δεκα και οκτω
τουτω | μαθετε

ημων την σαρκικην καρδιαν (*ipse καρ-
διαν restituit quum iam σαρκικην
scripsisset)

κυριος
περιτμηται (**περιτμηθηται)
haec verba desunt

ακουσεται (**ακουσατω)
φωνη (**φωνης)
ινα ακουσωμεν λογον και μη μο-
νον πιστευσωμεν ημισ

αλλα και η περιτομη | εφ ης
εσφαξεν (**εσοφιζεν) | ωδε
εντολην | μη σπειρεται
επ ακανθαις | τω θεω υμων
περιτμηται (non mutatum) την σκλη-
ροκαρδιαν

ου σκληρυνειτε
ιδου (**improbavit) λαβε παλιν ιδου
ακροβυστιαν | καρδιας
περιτεμνεται
εκ της διαθηκης αυτων
τεκνα αγαπης | περι παντων
πρωτος | πλουσιωσ προβλεψασ
γ | δεκαοκτω
αυτω | μαθετε οτι

Editio.

ειτα τους τριακοσιους
 το δε δεκαοκτω ιωτα δεκα ητα οκτω
 ετι δε
 εν τω ταυ
 τους τριακοσιους | δυσιν
 εν ενι
 οιδεν ο την
 της διδαχης | αλλ οιδα οτι

Codex Sinaiticus.

και διαστημα ποιησας λεγει τρια-
 κοσιους
 το δεκαοκτω, reliquis male praeter-
 missis
 οτι δε
 εν τω (τω ipse* supplevit) τρια-
 κοστω (**εν τουτω)
 τριακοσιους | ila revera codex
 εν τω ενι
 οιδεν (** h. l. interpunxit) οτι την
 της διαθηκης | αλλα οτι

X.

ειρηκεν | ουδε (quater)
 κορακα | παντα ιχθυν
 λεπιδα | αυτω
 αρα | μωσησ
 ειρηκεν | ου μη
 ομοιοι εισι χοιροις | οταν γαρ
 κυριου εαυτων | υστερηθωσιν
 και ο | οταν τραγη
 ουκ οιδε τον κυριον
 πειναζη | ουδε μη φαγησ φησιν
 ουδε τον κορακα
 κολληθηση
 ποριζειν εαυτοισ
 αλλ | επιτηρουσιν | ως εν ακερ.
 περιπατουντες και καθημενα αργα
 ταυτα εκζητει

καταφαγη | ου μη φαγησ
 σμυραϊναν | πολυποδα
 ουδε σηπιαν
 ομοιωθηση κολλωμενος
 εις τελος εισιν ασεβεισ
 κεκοιμενοι
 εν τω βυθω | ως τα
 αλλ εν | ου φαγη φησιν
 ου μην φησιν | τουτο γαρ το ζων
 ποτε δε θηλυ | ου μη γαρ
 ομοιωθηση τοις τοιουτοις
 ανομιαν | τω στοματι
 ουδε κολληθηση ταισ ακαθαρτοις

ειπεν | ουτε (quater)
 κορακαν (** -κα) | ιχθυν
 μεριδα (**λεπιδα) | εαυτω
 αρα ουν | μωυσησ
 ειπεν | ου
 εισιν ομοιοι χοιρων | τουτεστιν οταν
 κυριου | υστερουνται
 ως και ο | οταν τραγει
 τον κυριον ουκ οιδεν
 επι (vitiouse, **πεινα) | ουτε φαγη
 ουτε τον κορακα
 κολληθηση ουδε ομοιωθηση
 εαυτοις ποριζειν
 αλλα | περιτηρουσιν | εν ακερ.
 περιπατουντες και περιβλεπονται
 τινα εκδυσωσιν δια την πλεονε-
 ξιαν ως και τα ορνεα ταυτα μονα
 (**addidit δια κοπου) εαυτοις ου
 ποριζει την τροφην αλλα και τα
 (**αλλα αργα) καθημενα εκζητει
 φαγη | ου φαγη
 σμυραν | πωλυπαν
 ουδε σηπ. ου μη φαγωσιν
 ομοιωθηση
 εισιν ασεβεισ εις τελος
 κεκοιμενοι ηδη
 τα εν τω βυθω | ως και τα
 αλλα εν | ου μη φαγη
 ου μη φησιν | οτι το ζων τουτο
 ποτε θηλυ | ου μη
 γενηθησ τοιουτοσ
 ανομιασ | εν τω σωματι
 ουδε ταισ την ανομιαν ποιουσαισ

Editio.

Codex Sinaiticus.

ταις την ανομιαν ποιουσαις τω
στοματι

περι των βρωματων μεν ουν μω-
σης

εν πνευματι | βρωματων
κατεδεξαντο | τριων δογματων
δαβιδ | και λεγει ομοιωσ
καθως οι ιχθ. | ο χοιρος
επι καθεδρα | τα καθημενα
εχετε τελειωσ | γνωσεωσ
αλλ ειπε μωσης | φαγεσθε
μαρुकωμενον | ο την τροφην
μελετωντων | εργον εστιν
μαρुकωμενον | κυριου
μωσης | ουν
λαλουμεν
ηθελησε κυριος

εν τω στοματι και ακαθαρσια
κολληθησει

περι μεν των βρωματων λαβων
μωσης

ουτως εν πνευματι | βρωσεωσ
προσεδεξαντο | των αυτων τρι. δογμ.
δανειδ | και λεγει (** addidit ομοιωσ)
καθως και οι ιχθ. | οι χοιροι
επι καθεδραν | καθημενα
εχε τελιωσ | βρωσεωσ
παλιν λεγει μωσης | και φαγεσθαι
μαρुकουμενον | οτι την τροφην
μελετουντων | εστιν εργον
αναμαρुकωμενον | του κυριου
μωσης | δε
δικαιωσ λαλουμεν
ηθελησεν ο κυριος

XI.

ζητησωμεν δε ει | ημελησε
του σταυρου | εις αφεσιν
προσδεξονται | λεγει ουν
φριξατω
δυο μεγαλα και πονηρα
ζωσαν | λακκουσ συντετριμμενουσ
σιων | ανιπταμενοι
αφηρημενησ | θυρασ
συνθλασω | σκοτεινους
κυριος | κατοικησει
ειτα τι λεγει εν τω υιω | το υδωρ
εσται | απορρησεται
ωσει χνουσ | ασεβεισ
νυν δε λεγει | απορρησεται
εξελθη | στοματος
εσται εις επιστροφην και ελπιδα
παλιν | ο δοξασει
και οσ εαν | τουτο λεγει
τον φοβον | ελπιδα
εχοντεσ εν τω πνευματι
οσ εαν | πιστευση

ζητησ. ταυτα ει | εμελησεν
περι του σταυρου | αφεσιν
προσδεξονται | λεγει γαρ
πλιον φραξατω (**φριξατω)
δυο και πονηρα
ζωησ | βοθρον θανατον
σεινα | ανεπταμενοι (**ανιπτ.)
αφειρημενοι | πυλασ
συνκλασω | σκοτους
εγω κυριος | κατοικησεισ
haec desunt | και το υδωρ
και εσται | απορρησεται
ωσ ο χνουσ | οι ασεβεισ
νυν δε ο λεγει | απορρησεται
εξελευσεται | στοματος υμων
εσται και επιστροφην και ελπιδα
και παλιν | δοξαζει (**δοξασει)
και οσ αν | haec desunt
και τον φοβ. | ελπιδαν (ν erasum)
εν τω πνευματι εχοντεσ
οσ αν | πιστευσει

XII.

λεγοντι και | επι σταυρου
εν τω μωση | υπομνηση
μωση | σταυρου

λεγων οτι και | περι του σταυρου
τω μωση | υπομνησει
μωσεωσ | τον σταυρον

Editio.

Codex Sinaiticus.

και του μελλοντος | εαν μη
 μωσησ | πηγησ
 σταθεις υψηλοτερος
 ουτω | παλιν καθειλε
 παλιν εθανατουντο | και εν ετερω
 απειθουντα | και παλιν
 αυτον ζωοποιησαι
 ον δοξωσιν
 εποιησε γαρ | γεγονεν
 εν θλιψει | αυτος μωσησ
 εσται | ουτε γλυπτον ουτε χωνευτον
 ποιει | δειξη
 μωσησ | εν δοκω
 υπερ αυτων | δεομενος
 προς αυτους μωσησ
 νεκρος ων
 και εν τουτω
 παντα | μωσησ
 τω ιησου τω του ναυη υιο
 επιθεις | τουτο ονομα
 οτι παντα ο πατηρ

περι του υιου [αυτου] ιησου υιο
 ναυη
 και επιθεις | επεμψε
 κατασκοπον | [ειπε] λαβε
 εκ ριζων εκκοψει
 παντα τον οικον
 ιδε | ουχ | αλλ | τυτω και
 μελλουσι λεγειν
 ο χριστος υιος εστι δαβιδ

των αμαρτωλων λεγει
 ειπεν ο κυριος
 τω χριστω μου κυριω
 εκρατησα τησ δεξιασ αυτου

εμπροσθεν αυτου
 ιδε πως λεγει δαβιδ
 υιον θεου

του μελλοντος | εαν μη φησιν
 μωυσησ | πυγμασ
 υψηλοτερος σταθισ
 ουτως | καθιλεν
 εθανατουντο | και παλιν εν ετερω
 απιθη | παλιν
 αυτος ζωοποιησει
 ον (**ον αν) δοξουσιν
 εποιησεν γαρ κυριος | εγενετο
 εις θλιψιν | ουτος μωυσησ
 εστιν | ουτε χων. ουτε γλυπτ.
 αυτος ποιει | δειξει
 μωυσησ | ενδοξωσ
 περι αυτ. | δεησιν
 μωσησ προς αυτους
 αυτος ων νεκρος
 παλιν και εν τουτοις
 παντα (**τα παντα) | μωυσησ
 ιησου υιο ναυη
 επιθεσ (**-θεις) | τουτο το ονομα
 οτι ο πατηρ σου (**σου improbavit)
 παντα

περι του υιου ιησου λεγει ουν μωυ-
 σης ιησου υιω ναυη
 επιθεις | επεμπεν
 αυτον κατασκοπον | λαβε
 εκκοψεις εκ ριζων
 τον οικον παντα
 ειδε | ουχι | αλλα | τυτω δε
 μελλουσιν (**addidit λεγειν)
 χριστος υιος δαδ εστιν αυτος ο (ipsa
 prima manu improbatum) προ-
 φητευει δαδ

των αμαρτωλων
 ειπεν κυριος
 τω κυριω μου (**χριστω μου κυρω)
 εκρατησεν τησ δεξιασ (**τησ χειροσ
 τησ δεξιασ) αυτου
 αυτου (**εμπροσθεν αυτου)
 ειδε πως δαδ λεγει
 υιον θεου λεγει (**improbavit λεγ.)

XIII.

αλλ ιδωμεν | κληρονομος
 η ο πρωτος | και ει η διαθηκη

ειδωμεν δε | κληρονομει
 ο πρωτος (**ει ο πρ.) | και η διαθηκη

Editio.

νυν | ειτα. και εξηλθε
 λαος λαου υπερεξει
 ισαακ | τισ η ρεβ.
 προς τον ιωσηφ
 εστρησε
 εφραιμ και τον μανασση
 θελων ινα ευλογηθη
 χειρα
 εναλλαξ
 [την δεξιαν] | εφραιμ
 ηυλογησεν | μανασση
 εστιν υιος | τεθεικε
 τον λαον ιναι τουτου | απειχομεν
 οτε πιστευσασ
 πατερα
 δι ακροβυστιασ | τω κυριω

Codex Sinaiticus.

ουν | ειτα εξηλθεν
 υπερεξει λατοσε λαου (corrupte,
 **υπερεξει λαοσ λαου)
 ισακ (**ισαακ) | και τισ η ρεβ.
 προς ιωσηφ
 εστρησεν (**εστρησεν)
 εφραιμ (etiam infra) και μανασση
 θελων τον εφραιμ ινα ευλογηση
 χειραν (ν erasum)
 εναλλαξ (**εναλλαξασ)
 την δεξιαν | μανασση
 ευλογησεν | εφραιμ
 υιοσ εστιν | οικεν
 τον λαον τουτου ιναι | απειχομεν
 οτε μονοσ πιστευσασ
 αβρααμ^μ πατερα
 δι ακροβυστιαν | τω θεω

XIV.

αλλα την διαθηκην
 τ. πατρ. δουναι
 ει δεδωκεν ζητουμεν | μωσησ
 τεσσαρακοντα (his) | ελαβε
 γεγραμμενασ
 οτι ηνομησαν ο λαοσ σου ουσ εξη-
 γαγεσ εκ γησ αιγυπτου
 εποιησαν παλιν χωνευματα
 τασ πλακασ | μεν γαρ
 ο κυριοσ | [ινα] εισ λαον
 δι αυτου κληρονομουντεσ

κυριου ιησου
 λυτρωσαμενοσ ημασ
 ετοιμασαι αυτω | ενισχυσω
 εξ οικου | γνωσκατε
 (και παλιν ο προφητησ λεγει
 ιδου τεθεικα σε εισ φωσ εθνων
 του ιναι σε εισ σωτηριαν εωσ

αλλα ειδωμεν ει η διαθηκη
 δουναι τ. πατρ. δουναι (sic)
 ει δεδωκεν | μωυσησ
 τεσσαρακοντα ei μ | ελαβεν μωσησ
 τασ γεγραμμ.

οτι ο λαοσ σου ον εξηγαγεσ εκ γησ
 αιγυπτ. ηνομησεν
 εποιησαν εαυτοισ χωνευματα
 *omisit | μεν
 κυριοσ | εισ λαον
 δια του κληρονομουντοσ (**addidit
 κυριου ιησου)

κυριου ιησου (**κυριου χριστου)
 λυτρωσαμενον ημασ (sic)
 εαυτω ητοιμασε | ισχυσω
 και εξ οικου | γνωσκομεν
 παλιν ο προφητησ¹ λεγει πνευμα
 κυριου. επ εμε ου εινεκεν εχρισεν
 με ευαγγελισασθαι πτωχοισ απ-

1) Posteriores hujus capituli sententiae permutato ordine leguntur in codice. Quapropter, ut uno conspectu percenseri possint omnia, accurate utrumque exscripsi textum. Restat ut addam, post προφητησ ** haec addidisse verba: λεγει ιδου τεθεικα σε εισ φωσ εθνων του ιναι σε εισ σωτηριαν εωσ εσχατου της γησ ουτωσ λεγει (λεγει supra lineam) κυριοσ ο λυτρωσαμενοσ σε ο θεοσ και παλιν ο προφητησ, sed omnia prorsus ab ipso auctore ut videtur erasa sunt, quum animadvertisset eadem infra legi.

Editio.

εσχατου της γησ λεγει κυριος
ο λυτρωσαμενος σε θεος) και
παλιν ο προφητης λεγει πνευμα
κυριου επ εμε ου ενεκεν εχρισε
με ευαγγελισασθαι ταπεινοις
χαριν απεσταλκε με ιασασθαι
τους συντετριμμενους την καρ-
διαν κηρυξαι αιχμαλωτοις αφεσιν
και τυφλοις αναβλεψιν και κα-
λεσαι ενιαντον κυριου δεκτον
και ημεραν ανταποδοσεως παρα-
καλεσαι παντας τους πενθουντας.

Codex Sinaiticus.

εσταλκεν με ιασασθαι τους συν-
τετριμμενους την καρδιαν κη-
ρυξαι αιχμαλωτοις αφεσιν και
τυφλοις αναβλεψιν και λεσε ενι-
αντον κυριου δεκτον και ημεραν
ανταποδοσεως παρακαλεσε παν-
τας τους πενθουντας παλιν ο
προφητης λεγει ιδου τεθεικα σε
εις φως εθνων του ειναι (**ad-
didit σε) εις σωτηριαν εως εσχα-
του της γησ ουτως λεγει
κυριος ο λυτρωσαμενος σε θεος
ισραηλ

XV.

ετι και
οι υιοι μου
εν τη ημερα | εν αυτη
οτι συντελει κυριος εν εξακισχιλιοις
ετεσι τα παντα
παρ αυτω χιλια ετη

αυτος δε μαρτ.
σημερον ημερα εσται | τα παντα
και καταργησει τον καιρον ανομου
την σεληνην και τους αστερας
εν τη ημερα | ηγιακεν
αγιασαι ει μη καθαρος

εν πασιν
ιδ ουν
καταπανομενος αγιαζει
δικαια | απολαβοντες
ουκετι | ανομιας
γεγονοτων δε καινων
υπο κυριου | τοτε
αυτοι
τα σαββατα υμων ουκ

εμοι δεκτα | αλλ
και ο ιησους

εις τους ουρανους

οτι (**ετι) ουν και
οι υιοι μου (**οι υϊ. ισραηλ)
τη ημερα | αυτην
οτι εν εξακισχιλιοις ετεσιν συντελεσι
κυριος τα συνπαντα
παρ αυτω σημαινι χιλια ετη (**ad-
didit: μαρτυρει γαρ μοι δαυειδ
λεγων οτι χιλια ετη εν οφθαλ-
μοις σου ως η ημερα η εχθες
ητις διηλθεν και φυλακη εν νυκτι)

αυτος δε μοι μαρτ.
ημερα κυριου εσται | τα συνπαντα
καταργησει τον καιρον
τους αστερας και την σεληνην
τη ημερα | ηγιασεν
αγιασαι (**addidit: ει μη) καθα-
ρος
ενπαλιν (**εν πασιν)
ει δε ου (**ουν)
καταπανομενοι αγιασομεν
δικαιωθεντες | και απολαβοντες
μηκετι | της ανομιας
καινων δε γεγονοτων
υπο του κυριου | ου (**τοτε)
αυτοι γαρ (**γαρ improbavit)
τα σαββατα ουκ (prima manu ex
υκ factum)

δεκτα | αλλα
και ο ιησους (**και ο κυριος ημων
ιησους ο χριστος)
εις ουρανους

XVI.

Editio.

ετι και | πωσ
 επι την οδον | αυτον | αλλ ωσ
 σχεδον γαρ ωσ τα εθνη

 αφιερωσαν | η τισ την γην
 γνωτε | αυτων
 περασ γουν
 αυτον οικοδομησουσιν
 γινεται
 οι των εχθρων υπηρεται
 ανοικοδομησουσιν | ημελλεν
 και ο ναοσ και ο λαοσ | ημερων
 παραδωσει | ζητησωμεν ουν
 οικοδομηθησεται

 εν ονοματι | ημασ | ην ημων
 οτι ημεν πληρεις ειδωλολατρειας
 οικοσ
 και ειδωλολατρεία ημεν οικοσ δαι-
 μονιων
 προσεχετε | κυριου
 επι τω ονοματι κυριου
 πωσ | αυτου της επαγγελιασ
 τουσ τ. θαν. δεδουλωμενουσ
 θυραν | ο εστι
 αλλ εισ | ενοικουντα | εν αυτω
 μητε αυτον | τουτεστι

Codex Sinaiticus.

ετι δε και | ωσ
 εισ την οικοδομην | αυτων | ωσ
 σχεδον εισ τα εθνη γαρ (** γαρ
 improbavit)
 αφιερωσαν γαρ | η την γην
 εγνωκαται | υμων (** αυτων)
 περασ γε τοι
 οικοδομησουσιν (**-σουσιν αυτον)
 deest
 και οι των εχθρων υπηρεται
 ανοικοδομησωσιν | εμελλεν
 και ο λαοσ και ο ναοσ | των ημερων
 και παραδωσει | ζητησωμεν δε
 ει (ipsa prima manu punctis nota-
 tum) οικοδομηθησεται
 επι τω ονοματι | ημασ | ημων
 οτι ην πληρισ μεν ειδωλολατριασ
 και ην οικοσ δαιμονιων
 προσεχετε δε | του θεου
 επι το ονομα (**addidit κυριου)
 πωσ (** οπωσ) | της επαγγελιασ
 τοισ τ. θαν. δεδουλωμενοισ
 την θυραν | εστιν (**ο εστιν)
 αλλα εισ | κατοικουντα | επ αυτω
 μητε αυτοσ | τουτο εστιν (**τουτεστιν)

XVII.

ελπίζει μου η ψυχη τη επιθυμια
 μου μη παραλελοιπεναι με τι
 των ανηκοντων υμιν εισ σωτη-
 ριαν ενεστωτων
 περι των μελλοντων
 γραφω

ελπίζει μου (**addidit ο νοουσ και)
 η ψυχη (** addidit τη επιθυμια
 μου μη) παραλελοιπεναι τι (**add.
 των ανηκοντων εισ σωτηριαν)
 περι των ενεστωτων η μελλοντων
 γραφω (**γραψω)

XVIII.

μεταβωμεν δε και επι ετεραν γνωσιν
 η τε του φωτοσ | απ αιωνων
 καιρου

μεταβωμεν δε εφ ετεραν και (**im-
 probavit) γνωσιν
 η του φωτοσ | απο αιωνων
 καιρου του νυν

XIX.

Editio.

αυτη | σπενσει | εν αυτη
αγαπ. τον σε ποιησαντα

μετα των πορευομενων

ο ουκ αρεστον

ταπεινοφρων

ουκ αρεισ

ληψη | κατα τον πλησιον σου

τη ψυχη | ο του θεου

εν ακαθαρσια τινων

ου ληψη προσωπον

ου μη μνησικακησησ

ου μη διψυχησησ

ονομα κυριου

υπερ την ψυχην σου

ανελεις | ου μη αρησ | αλλ

φοβον κυριου | ουδε μη γενη

μετα δικαιων και ταπεινων

προσδεξαι

διγνωμοσ

ουδε διγλωσσοσ παγισ γαρ θανατου

εστιν η διγλωσσια

υποταγησ κυριω κυριοισ ωσ τυπω

θεου

εν αισχυνη και φοβω

ου μη επιταξησ παιδισκη η δουλω
σου

επι τον αυτον

ου φοβηθησθη

οτι ηλθεν ου κατα

ουκ ερεισ ιδια

εν τοισ αφθαρτοισ

εν τοισ φθαρτοισ

στομα | περι την ψυχην σου

συσπων | οφθαλμου σου

ημερασ κρισεωσ | ημερασ και νυκτοσ

εκζητησεισ

καθ εκαστην ημεραν τα προσωπα

των αγιων

η δια λογου σκοπων

εισ λυτρωσιν | των αμαρτιων σου

Codex Sinaiticus.

τοιαντη | σπενση | εν ταυτη
αγαπ. τον ποιησαντα σε φοβηθησθη
τον σε πλασαντα

μετα πορευομενων

ο ουκ εστιν αρεστον

ταπεινοφρων κατα παντα

ουχ (**ουκ) αρεισ

λημψη | κατα του πλησ. σου

τη ψυχη σου | του θεου

εν ακαθαρσια τινων (**addid. ου

λημψη βουλην πουηραν)

ου λημψη προσ.

ου μνησικακησεισ

ου μη διψυχησεισ

το ονομα σου (**κυριου)

υπερ την ψυχην σου (**ωσ εαυτον)

αποκτενεισ | ου μη αρεισ | αλλα

φοβον θεου | ου μη γενη

μετα ταπεινων και δικαιων

προσδεξη ειδωσ οτι ανευ θεου ου-

δεν γεινεται

διγνωμων

ουδε γλωσσωδησ cetera desunt

υποταγη (non alligit corrector) κυ-

ριοισ ωσ τυπω θεου

αισχυνη και φοβω

ου μη επιταξεισ δουλω σου η παι-
δισκη

επι τον αυτον θεον

ου μη φοβηθησθησονται

οτι ουκ ηλθεν κατα

και ουκ ερεισ ιδια ειναι

εν τω αφθαρτω

εν τοισ θνητοισ (**φθαρτοισ)

το στομα | υπερ της ψυχησ σου

** συστελλων | του οφθαλμου σου

ημεραν κρισεωσ | νυκτοσ και ημερασ

και εκζητησεισ

καθ εκαστην ημεραν (**addidit τα

προσωπα των αγιων)

η δια λογου (**addidit και εργου

και κοπου) κοπιωντι (τι rasum

videtur)

εισ λυτρον | αμαρτιων σου

Editio.

Codex Sinaiticus.

γογγυσεις παντι αιτουντι σε διδου	γογγυση (*γογγυσεις atque addidit παντι τω αιτουντι σε διδου)
προστιθεις τον πονηρον	προσθις πονηρον
κρινεις ειρηνευσεις δε	και κρινεις ειρηνευσεις
συναγων εξομολογηση	συναγαγων εξομολογησει
επι αμαρτιας σου	εν αμαρτιας σου
ουχ ηξεις εν προσευχη σου	ου προσεξεις επι προσευχην
αυτη εστιν η οδος του φωτος	haec * omisit, ** supplevit.

XX.

σκολια	σκολιας (non mutatum)
εστι γαρ οδος	οδος γαρ εστιν
αιωνιου	αιωνια (non attigit corrector)
τα απολουντα	απολλυντα (**τα απολλ.)
παραβασις αυθαδεια	παραβασεις αυθαδια
φαρμακεια μαγεια πλευεξια αφοβια	φαρμακια αφοβια (**addidit θεου)
θεου	
την αληθειαν	αληθιαν
[το ψευδος] αγαπωντες	αγαπωντες ψευδη
προσεχοντες αλλ ματαια	ου προσεχοντες αλλα ματαιοτητα
ελεουντες καταπονουντες	ελεωντες και καταπονουντες

XXI.

καλον ουν εστι κυριου	καλον εστιν του κυριου
προγεγραπται	γεγραπται
αναστασις	αναστασεις (*αναστασις)
ανταποδοσις	ανταποδομα
εχετε εις ους εργασασθε μεθ εαυτων	εχετε μεθ εαυτων εις ους εργασησθε
μη εγκαταλειπητε εγγυς γαρ νομοθεται αγαθοι	το καλον μη ενλιπηται εγγυς νομοθεται αγαθων
ο παντος του κοσμου κυρ.	ο του παντ. κοσμ. κυρ.
επιστημην συνεσιν εν υπομονη	συνεσιν επιστημην υπομονη
γινεσθε δε θεοδιδακτοι εκζητουντες	γινεσθε δε εκζητουντες
ινα σωθητε ωσ ετι	ινα ευρεθηται εωσ ετι
μη ελλειπητε μηδενι αυτων	μη ενλιπηται μηδενι εαυτων
εστι γαρ ταυτα αξια	εστιν γαρ αξια (**αξιον)
διο και μαλλον	διο μαλλον
αφ ων ηδυνηθην εις το ευφραναι υμας	αφ ων ηδυνηθην (**addidit εις το ευφραναι υμας)
υμων. αμην	υμων:
	Epigraphe:
	επιστολη βαρναβα

I.

Editio.

Codex Sinaiticus.

αρχη συν θεω βιβλου λεγομενης ποι- μην	ποιμην
ορασις α'	deest
πεπρακεν παιδισκην τινα	πεπρακεν με ροδη τινη
ταυτην — —	ταυτην ανεγνωρισαμην
μετα χρονους πολλους . . . αυτην	μετα χρονον τινα (* * addidit ἴδον αυτην) λοουμενην
εις τον ποταμον τιβεριον ειδον	εις τον ποταμον τον τιβεριων' ειδον (verbo ειδον * * puncta imposuit, sed videntur rursus abstersa, vix enim apparent)
χειρα εξεβαλον	την χειρα (****χειρα) εξηγαγον
ιδων δε το καλλος αυτης	ταυτης ουν ιδων το καλλος
ευτυχης τοις τροποις	μακαριος τω τροπω
ετερον δε ουδεν	ετερον δε ουδε εν (* * ουδεν)
εδοξαζον οτι	και δοξαζοντος ως
και δυναται και ευπρεπεις εισι	και εκπρεπεις και δυνατοι εισιν
απηγαγε δι ανοδου ασκινου	απηνεγκεν με δι ανοδιας τινος
ο ανθρωπος ηδυνατο	ανθρωπος εδυνατο
απερρωγως	απερρηγως (intactum mansit)
εις τας οχθας (sed apogr. in mar- gine τα ομαλα)	εις τα ομαλα
επιθω τα γονατα μου τω κυριω	τιθω τα γονατα τω θεω
τας αμαρτιας μου	τας αμαρτιας (* * μου τας αμ.)
ηνοιχθη	ηνυγη
την γυναικα και λεγουσαν	την γυναικα εκινην λεγουσαν
εμβλεψας δε αυτη λεγω	βλεψας δε εισ αυτην λεγω αυτη
τι συ ωδε	τι ωδε (* * τι συ ωδε)
η δε φησιν ανεληφθη	η δε απεκριθη μοι ανελημφθη
προς κυριον αλλ μου τα ρηματα	προς τον κυριον αλλα τα ρηματα
ενεκεν της εκκλ. αυτου	ενεκεν της αγιας εκκλ. αυτου
ποιω τροπω	ποιω τοπω (* * τροπω)
η ποτε σοι	η ποτε δε (δε improhavit * *) σοι
αισχρον λογον -	εσχρον ρημα
[σε] ως θυγατεραν ηγουμην	σε ως θεαν ηγησαμην
με εκατακρινας δια τι μου	σε ενετραπην ως αδελphen τι μου
γυναι τα πονηρα ταυτα	ω γυναι τα πον. ταυτ. και ακαθαρτα
επιθυμια της πορνειας	η επιθυμια της πονηριας
και ου δοκει	η σοι (* * ου) δοκει
επι την καρδιαν αυτου	αυτου επι την καρδιαν
αμαρτια γαρ εστι μεγαλη	αμαρτια γε εστιν και μεγαλη
η δοξα αυτου	η δοξα αυτων (* * αυτου)
εν τω ουρανω πραγματι	εν τοις ουρανοις πραγματι αυτου
οι δε παλιν [πονηρα] βουλευομενοι	οι δε πονηρα βουλευομενοι
και γην ερωντες	και γανριωντες
των μελλοντων αγαθων	των αγαθων των μελλοντων

Editio.

πολλα μεταμελησουςιν
ελπιδας | αλλ | απεδωκασι
σου τα αμαρτηματα
και ολον τον οικον σου

εαυτω | αμαρτια
εξιλεωσομαι | ποιουσ
ινα ιλατευση μοι
διαλογιζομενου εν τη καρδια

κατενωπιον μου
εξ εριων λευκων
πρεσβυτης
λαμπροτατω
ησπασατο με ερμα χαιρε

η δε ειπε
τι στυγνος
και αστομαχητος (apogr. αστομ.)
και ειπον αυτη

υπο τινος γυναικος | λεγουσησ μοι
πραγμα τοιουτον | εκφρικτος
εαν αναβη επιθυμια η πονηρον
εργον
ο εγκρατης και απεχομενος
απλοτητος

ουχ ενεκα
οργιζεται σοι
και εις υμασ τουσ γονεισ αυτων

επιστρεψησ | αλλ αφηκασ
καταφθαρηναι δεινωσ
οργιζεται σοι | αλλ
τα γεγονοτα πονηρα

εν τω οικω σου
δια γαρ τα εκεινων αμαρτηματα
βιωτικων πραγματων
η πολλη ευσπλαγχνια

Codex Sinaiticus.

μετανοησουςιν
ελπιδα | αλλα | απεγνωκασιν
τα αμαρτηματα σου
και ολου του οικου σου

II.

εμαυτω | η αμαρτια
εξιλασομαι | ποιουσ (** ei* * η ποιουσ)
ινα ιλατευσητε μοι
διακρινοντοσ εν (**addidit τη) καρ-
δια μου

κατεναντι μου
εξ εριων (**addidit χιονινων)
πρεσβυτεισ
λαμπροτατω (non correctum)
ασπαζεται μ. ε. χ. καγω λυπουμε-
νοσ και χαιρων (** κλαιων) ει-
πον κυρια χαιρε

και ειπεν μοι
τι στυγνοσ ερμασ (σ erasum)
ο αστομαχητοσ
καγω ειπον αυτη (**addidit κυ-
ρια ονιδισμοσ [videtur μοι γε
abscissum] γεγονεν)

υπο γυνεκοσ | λεγουσησ
το πραγμα τουτο | εκπληκτοσ
εαν επιθυμηση πονηρον εργον
ο εγκρατης ο απεχομενοσ
πασησ απλοτητοσ

III.

ουχ ινεκα
οργιζεται (** addidit σοι)
η αυτοουσ (** και εισ ημασ) η (** im-
probavit) τουσ γονεισ αυτων
επιστρεψη (** -ψησ) | αλλα αφηκεσ
καταφθαρηναι
σοι οργιζεται | αλλα
τα προγεγονοτα τα (** improbavit)
πονηρα

εν τω οικω (** addidit σου)
δια γαρ τασ εκεινων αμαρτιασ
ιδιωτικων (** βιωτικων) πραξεων
η πολυσπλαγχια (non correctum)

Editio.

ισχυροποιησε και εθεμελιωσεν

ραθυμησεις | ισχυροποιησεις
χαλκευς

ουτως ο λογος

καθημερινος και δικαιος

σου τα τεκνα

οιδας | μετανοησων

παυθηται | κυρια μου

μεγαλας και θαυμαστας

ων ουκ | συνιεναι

των ουν εσχατων ρηματων

ημιν συμφορα και ημερα

ο . . . .

δυναμει και κραταια

ο τη μεγαλη συνεσει

αυτου βουλη | τη κτισει

επι των υδατων

την εκκλησιαν αυτου

ευλογησεν | γινονται

ινα αποδω αυτοις

απερ ελαβον

Codex Sinaiticus.

και ισχυροποιησι σαι και θεμελιω-
σι σαι

ραθυμησης | εισχυροποιει
ο χαλκ.

ουτω (* * ουτως) και ο λογος

ο καθημερινος ο δικαιος

σου και (* * improbavit) τα τεκνα

οιδα | μετανοησουςιν

παηται | κυρια

μεγαλωσ και θαυμαστωσ

ο ουκ | βαστασαι

τα ουν εσχατα ρηματα

ημιν συμφορα (sic) και ημερα (* * εξ
ημεραι και εν συμφορα ημην.
Sic.)

ον αγαπω (sic, neque quicquam
mulatum est)

δυναμει κρατα (* * κραταια)

και τη μεγ. συνεσει

βουλη | τη κτισι αυτου

επι υδατων

την αγιαν εκκλησ. αυτου

ηυλογησεν | γεινεται

ινα αποδοι αυτου (* * ινα αποδω
αυτοις)

α παρελαβον

IV.

οτε ουν ετελεσεν

ηλθον τεσσαρες νεανισκοι και ηραν
την καθεδραν

λεγω αυτη

τα εσχατα αρεστα τα δε προτερα
χαλεπα

τα δε προτερα | τοις εθνικοις

δυο ανδρες ηλθον

απηλθον

οπου και η καθεδρα | απαγουσα

λεγει μοι

ετελεσεν (* * οτε ουν ετελ.)

ηλθαν τεσσαρες νεανιαi (* * addidit
και ηραν την καθεδραν)

και λεγω αυτη

τα εσχατα (* * addidit αρεσκι τα
δε προτερα) χαλεπα

τα δε πρωτα | τοις εθνεσιν

δυο τινεσ ανδραισ εφανησαν

απηλθαν

οπου η καθεδρα | υπαγουσα

λεγει

ορασις β'

εισ κωμην

ον περυσι

περιπατων

ορασις β'

I.

εισ κωμασ

ον κε (* * και) περσι (* * περυσι)

περιπατων

Editio.

περυσιν | τας προτερας
μετα δε το εγερθηναι
κατεναντι | περυσιν
βιβλιδαριον | απαγγελαι
δος δη μοι
βιβλιδαριον

ινα μεταγραφω αυτο λαβε φησιν
αυτο και αποδωσεις μοι ελαβον
εγω

ευρισκον | τελεσαντος ουν μου
βιβλιδαριου
απο της χειρος
υπο τινος δε ουκ οίδα

μετα δε ημερας ιε'

το σπερμα σου ηθετησεν
εβλασφημησεν
προεδωκε τους γον. αυτου
εν αμαρτια | αλλ ετι
και ταις ασελγειαις και συμφοραις
αυτων και πονηριας

και τη συμβιω τη μελλουση σου
αδελφη
τη γλωσση | αλλ ακουσασα
ταυτα τα ρηματα
εξει | και μετα
τοτε
πασι δε τοις αγιοις αφεσιν επαγει
εξ ολης καρδιας | μετανοησωσι
απο των καρδιων αυτων
ετι [τις] αμαρτησας γενηται

αυτον | γαρ αι ημεραι
τοις δε εθνεσι
εως της εσχατης
αυτων | εμμεινατε
μη διψυχησητε
υπομενειτε
την ζωην αυτων | ο κυριος
τον κυριου αυτων

Codex Sinaiticus.

περυσι | τας προτερον
μετα το (* * addidit h.l. δε) εγερθηνε
απεναντι | προτερον
βιβλαριδιον | αναγγελαι
δος δε μοι
βιβλιδιον (διο rescripsit prima ma-
nus sine rasura. Priora prorsus
latent)

εινα μεταγραφωμαι αυτον (* * αυτο
ei addidit λαβε φησιν και απο-
δωσις μοι) ελαβον (* * addidit
εγω)

ηυρισκον | τελεσαντος ουν
βιβλιδιου
εκ της χειρος το βιβλιδιον
υπο τινος (**add. δε) ουκ ιδον

II.

μετα δε δεκα και πεντε ημαιρας
(* * ημερας)

το σπερμα σου ερμα ηθετησαν
εβλασφημησαν
προεδωκαν τους γον. αυτων
εν πονηρια | αλλα ετι
τας ασελγιας και συνφυρμους πο-
νηριας και ουτως επλησθησαν
αι ανομιαι αυτων

και τη συμββ. σου τη μελλουση
(* * addidit σου) αδελφη
της γλωσσης | αλλα ακουσασα
τα ρηματα ταυτα
εξεις (non mulatum) | μετα
ποτε (* * τοτε)

και πασιν τοις αγιοις
εξ ολης της καρδιας | μετανοησουσιν
απο της καρδιας αυτων
επι (non correctum) αμαρτησεις
γενηται

αυτους | αι ημερε (* * -ραι)
και τοις δε εθνεσιν
εως εσχατης
αυτων (* * εαυτων) | ευμινατε
μη διψυχησιτε (* * -χησητε)
υπομενεται
την ζωην αυτων (* * εαυτων) | κυριος
τον χριστον (* * κυριον) αυτων

Editio.

Codex Sinaiticus.

τους μελλοντας

τους δε προτερον αρνησαμενους

δια την πολλην αυτου ευσπλαγγ-
νιαν

τους νυν μελλοντας

τοις δε προτερον αρνησαμενοις

δια την πολυσπλαγγριαν

III.

μνησικακει | παιδειαν δικαιαν

μνησικακια

ιδιωτικας

δια τας μεν

ταις πραγματαις

αποστηναι | απο του θεου του ζωντος

η απλοτητα σου | και η εγκρατεια

εμμεινησ | σωζει

οσοι δε εν ακακ.

κατισχυσουσι

αδιαφθαρτον εχουσι

φρανη | παλιν — —

γεγραπται

εν τω ελδαδ και μωδηδ

μνησικακησ | παιδια δικαια

μνησικακια (* * η μνησ.)

ιδιωτικας (* * βιωτικας)

δια τας

τες (* * ταις) πραγματαις (* * αμαρ-
ταις)

αποστηναι σε | απο θεου ζωντος

η απλοτησ σου | και η πολλη εγκρατια

εμμεινησ | σωζεισ (non mutatum)

και πορευομενους εν ακακ.

κατισχυουσιν

ου διαφθαρησονται (* * -νται)

φρανη (* * δοκη) | παλιν αρνησαι

ωσ γεγραπται

εν τω ε (puncto notatum est) ελδαδ

και "ωδατ (μ prima manu su-
prascriptum videtur)

IV.

απεκαλυφθη δε αδελφοι

υπο τινος νεανισκου | λεγοντος

το βιβλιον

τις ουν εστιν

η εκκλησια φησιν ειπον ουν αυτω

δια τι ουν πρεσβυτερα οτι φη-
σιν

εδωκα τοις πρωτοις

πεποιηκας | προσθηναι

αποτελεσω

γνωσθησονται

γραψεις ουν δυο βιβλιδαρια

πεμψεις

επιγεγραπται

συ δε αναγνωσεισ | εις αυτην

απεκαλυφθη δε μοι αδελφοι κοι-
μωμενω

υπο νεανισκου | λεγοντος μοι

το βιβλιον (* * βιβλιον)

τι (* * τις) ουν εστιν

η εκκλησια φησιν (**supplevit ειπον

αυτω δια τι ουν πρεσβυτερα οτι
φησιν)

δεδωκα τοις πρεσβυτεροις

εποιηκας (* * πεποιηκας) | προσθηναι

επιτελεσω (sed ipse* restituit αποτελ.)

γνωρισθησεται

γραψεις (* * γρα. ουν) δυο βιβλα-
ριδια

πεμψησ (ex η rasura restitutum ι)

επετρεπται (**επιτετρεπται. Sic.)

συ δε αναγνωση | εις ταυτην

Editio.

Codex Sinaiticus.

ορασις γ'

ορασις γ'

I.

ορα[σιν ειδον]
ην επηγγειλατο
[δια] της πρεσβυτερας εκεινης
τη νυκτι ωφθη μοι | ειπεν
ενδεησ και σπουδαιος εις του
γνωναι
χρονιζεισ
μελλω φανισθησομαι σοι | δειξω
λαλησαι αυτην
τοπον | ηξω εκει
συνωψισα
οπου αυτη ελθειν εμελλε

συμφελλιον | συμφελλιου
και επανω λεντιου
λινου καρπασιον
ιδων ουν | και ωσει
εν εμαυτω

εξομολογουμην τω κυριω τασ αμαρ-
τιασ μου ωσ και προτερον. η
δε ηλθεν μετα νεανισκων εξ
ουσ και προτερον εωρακειν και
εσταθη μοι και κατηκροατο προσ-
ευχομενου και εξομολογουμενου
τω κυριω τασ αμαρτιασ μου

και απραμενη μου λεγει

παλιν ερωταν ερωτα
τι εξ αυτης μετα σεαυτου
εξηγειρε | εις το συμφελλιον
μετα το αναχωρησαι
μονων ημ. γεγ. | α σοι λεγω
θελοντοσ μου εις τα δεξια μερη
καθισαι

ουκ ειασε με αλλ εννευει μοι τη
χειρι ινα εις τα αριστερα μερη
καθισω λογιζομενου μου ουν και
λυπουμενου οτι ουκ ειασεν με

ο εις τα δεξια | ευηρεστηκοτων
υπερ του ονοματοσ αυτου

αλλ ωσ εμμενεισ

τη απλοτητι | μεινον

ην ειδον
ην μοι επηγγειλατο
δια της πρεσβυτερας
αυτη τη νυκτι μοι ωπται | ειπεν μοι
ενδεησ ει και σπουδεοσ (**-δαιοσ)
εις το γνωνα
χονδριζεισ (** χρονιζεισ)
ενφανισθησομε σοι | διξω σοι
λαλησαι αυτην (** αυτη)
τον τοπον | εκι (** ηξω εκι)
συνεψηφισα
οπου διεταξαμην (** εταξαμην) αυτη
ελθειν

σϋμφελιον | συμφελιου
κ. ε. λεντιου
λινου καρπασιον (** καρπασιον)
ιδων | ωσει (** και ωσει)
εν εαυτω (sed correctum εμαυτω)
εξομολογουμην τω κυριω παλιν τασ
αμαρτιασ μου. (Reliqua propter
ομοιοτελευτον exciderunt. Con-
sentit cum Sinaitico codex Lati-
nus Palatinus.)

απραμενη (** και απ.) μ. λεγει
(** add. μοι)

παντα αιρωτων ερωτα
τι εξ αυτης (** μετα σεαυτου. Sic.)
εξηγειρει | προς το συμφελλιον
και μετα το αναχωρησαι
και μονων ημ. γεγ. | ο σοι λεγω
θελοντοσ ουν μου καθισαι εις τα
δεξια μερη

ουκ ιασεν με (** supplevit: εννευει
μοι τη χειρι ινα εις τα αριστερα
μερη καθισω διαλογιζομενου μου
[** supplevit και λυπουμενου]
οτι ουκ ιασεν με)

ο εις τα δεξια μερη | ευαρεστηκοτων
εινεκα μου του ονοματοσ (** του
οιν. μου)

αλλ ωσ μενισ (** αλλα ωσ ενμε-
νισ)

τη απλοτητι σου | μεινον (** εμμινον)

Editio.

Codex Sinaiticus.

καθίσεισ | αν εργασονται
α εκεινοι υπενεγκαν

καθη | εαν εργασονται
α και εκ. ὑπηνεγκαν

II.

υπενεγκαν
ενεκα τ. ονοματος του θεου
δια του ονοματος του θεου
και των [εξ] αριστερων
και αι επαγγελιαι

και εχουσι δοξαν τινα
συ δε κατεπιθυμος ει
και παντες δε οι μη
απο των αμαρτ. αυτων
ταυτα δε ειπουσα | αυτη πρ. τ. ποδ.
της χειρος μου | ηγειρε
συμφελλιον | καθεζεται
μεγαλα πραγματα
ιδου ουχ ορασ
ωκοδομουμενον επ υδατων
τε | ωκοδομητο
εξ | τουσ λιθουσ
τοις νεανισκοις
ωκοδομουν
ελκομενουσ

την αρμογην αυτων
ουσ μεν — ουσ δε
κατεκοπτον και ερριπτον
αλλοι δε λιθοι πολλοι κυκλω του
πυργου εκειντο
εις την οικοδομην
τουσ ριπτομενουσ | εις την οδον
εκ της οδου
επι πυροσ εκπιπτοντασ και και-
ομενουσ ετερουσ δε πιπτοντασ
εγγυσ υδατων

κυλισθηναι εις το υδωρ

υπηνεγκαν (non correctum)
εινεκεν του ονοματος
δια το ονομα
και των (nil suppletum) αριστερων
και ε αυτε (* * αι αυται) επαγ-
γελιαι
και εχουσιν δοξαν τιναν (* * τινα)
συ δε κατεπιθυμισ
κ. παντ. (* * παντ. δε) οι μη
απο παντων των αμαρτ.
ταυτα ειπασα | αυτησ πρ. τ. ποδ.
μου της χειροσ | εγειρι
συμφελλιον | εκαθεζετο
μεγα πραγμα
λεγει μοι συ ιδου ουχ ορασ
οικοδομουμενον επι υδατων
δε | ωκοδομητο
εξηκοντα (* εξ) | λιθουσ
τοις εξηκοντα (* * εξ) νεανισκοις
οικοδομουν
ελκομενουσ (λ prima manus super
ν ut videtur rescripsit)

την αρμογην αυτην
τουσ μεν — τουσ δε
κατεκοπταν και ετιθουν
οι εκιντο (nil suppletum)

επι (* * εις) την οικοδομην
ριπτομενουσ | εις το αυτο
haec desunt

επι πυρ ενπιπτοντασ (** supplevit
και κεομενουσ ετερουσ δε εμπι-
πτοντασ (* * εμ improbavit) εγ-
γυσ υδατων

κυλισθηνε εις το υδωρ καιπερ θε-
λοντων εκκυλισθηναι (* * κυλισθ.)
και ελθιν εις το υδωρ

III.

δειξασα δε μοι ταυτα τα πραγματα διξασα μοι ταυτα ηθειλεν αποτρεχειν
. . . . αποκριθεισα λεγει μοι λεγω αυτη κυρια τι μοι ωφελος

Editio.

Codex Sinaiticus.

ανθρωπε
και ιλαρωτεροι γινονται και ταυτα
ακουσαντες γινωσκουσι τον θεον
η δε εφη | ουτοι
εαν ακουσαντες μετανοησωσι και
αυτοι χαρησονται

σοι γαρ τα παντα
πεπληρωμεναι
αποκαλυψεις
τον μεν πυργον | οικοδομημενον
ο εαν ουν θελησ | αποκαλυψαι
λεγει μοι | ο εαν ενδεχεται
αποκαλυφθηναι σοι
προς τον θεον
μη διψυχησης ο εαν ιδησ
εφ υδατων | ειπον
πανουργος ει περι τας γραφας
εκζητησεις
ευρησεις | εφ υδατων
ακουσον | δι υδατος

ταυτα εωρακοτι και μη γινωσκ-
κοντι τι εστιν τα πραγματα απο-
κριθισα μοι λεγει
ανθρωπε (** ανθρωπος)
και ακουσαντες γινωσκουσιν τον
κυριον
εφη | αυτοι
εαν ακουσωσιν και μετανοησωσιν
(* * addidit και αυτοι) χαρησου-
ται

γαρ σοι παντα
επληρωμενε (* πεπληρωμεναι)
αποκαλυψειν (* * -ψεις)
ο μεν πυργος | οικοδομουμενον
ο αν ουν θελησης | μοι αποκαλυψαι
λεγει | ο εαν δεχηται (** εαν ενδεχ.)
σοι αποκαλυφθηναι
περι τον θεον
μη διψυχησεις ο αν ειδησ
επι υδατων | ειπα
haec desunt
εκζητις
ευρισκεις | επι υδατων
ακουε | δια υδατος

IV.

αποκριθεις δε λεγω αυτη
εξ
[οι] οικοδ. τινες εισιν
η δε εφη ουτοι εισιν
δια τουτων ουν | εξ
υπερεχοντες αυτων
την διαφοραν | την δυναμιν
παντων
αλλοι γαρ σου προτ.

βελτιουσ
σοι απεκαλυφθη και ετι αποκα-
λυφθησεται
ει αρα εσται ταυτα η ουκ εσται

αληθη εστιν
ουθεν εστιν εξωθεν | ταυτα

αποκριθεις λεγω αυτη κυρια
εξηκοντα (* εξ)
οι οικοδ. τινες εισιν κυρια
ουτοι εισιν
δια τουτων | **improbavit
υπερεχοντες αυτους
την εξοδον | την δυναμιν αυτων
εκ παντων
αλλοι γαρ (** et * * supplev. σου)
προτ.

βελτιονες σου
αποκαλυφθησεται (* * praeposuit
απεκαλυφθη και)

*haec omisit (** supplevit ει αρα
εστιν ταυτα ει [sic] ουκ εστιν)

εστιν αληθη
ουθεν εξωθεν εστιν | παντα

V.

Editio.

ουν | οι μεν
και διδασκαλοι
κατα την σεμνην διδασκαλιαν
τοις δουλοις τ. θεου τον λογον
παντοτε εαυτοις συνεφωνησαν

εσχον και αλληλων ηκουσαν δια
τουτο εν τ. οικοδομη
εις την οικοδομη
συμφωνουντες

ωκοδομημενων
οι κεκοιμημενοι και παθοντες
ενεκα του ονοματος του κυριου...
. . . . και καταρωθωσαν τας εν-
τολας αυτου

. . . . εν τη πιστει του κυριου
και πιστοι

εις το ποιειν το αγαθον
ουχ ευρεθη | εριπτουν
οι ημαρτηκοτες | μεταχωρησαι
ουκ απεριφθησαν
μετανοησουσιν
οι ουν μετανο[ησαντες εαν] μετα-
νοησωσιν

τη πιστει εκεινη
εξο. . . . νονται κ..
εξουσιν οτι παρα τω πυργω κεινται

Codex Sinaiticus.

νυν | οι μεν ουν
και διδασκαλοι και διακονοι
κατα την σεμνοτητα
τοις εκλεκτοις του θεου
και παντοται αυτοις συμφωνησαν-
τες

εσχαν (** supplevit και αλληλων
ηκουουν δια του) το εν τ. οικ.
desunt

συμφωνουντες τεσ αρμογεσ (** ταισ
-γαισ) αυτων
οικοδομουμενων
οι παθοντες

ενεκεν τ. ονοματος του θεου' τους
δε ετερουσ λιθουσ τους φερομε-
νουσ επι (** απο) της ξηρας
θελω γνωναι τινεσ εισιν κυρια'
εφη τους μεν εισ την οικοδομη
υπαγοντας και μη λατομουμενουσ
τουτους ο κυριος εδοκιμασεν οτι
επορευθησαν εν τη ευθυτητι του
κυριου και κατορωθωσαντο τας
εντολας αυτου

νεοι εισιν εν τη πιστι και πιστοι

εις το αγαθοποιειν
ευρεθη | εριπτουν
ημαρτηκοτες | μετανοησαι
μακραν ουκ απεριφθησαν
μετανοησωσιν
οι ουν μελλοντες μετανοειν εαν με-
τανοησωσιν

εν τη πιστι' εαν νυν μετανοησωσιν
εχουσιν τοπον αλλ εσονται εκβολοι
εχουσιν παρα τω πυργω κισθαι

VI.

τους κατακοπτ. και μακραν ριπ-
τομενουσ απο του πυργου
. . . διοτι επ . . . της ανομιασ
εις υποκριδιαν | ανομια
ωφελιμοι εισ την οικοδομην του
πυργου
δια τας πονηριασ αυτων

τους δε κατακοπτ. απο του πυρ-
γου
ουτοι εισιν οι υιοι της ανομιασ
εν υποκρισι | πονηρια
ευχρηστοι εισ οικοδομη
δια τας πονηριασ αυτων δια τουτο
συνεκοπησαν και πορω (** πορω)

Editio.

Codex Sinaiticus.

τους δε ετερουσ λιθουσ
και μη υπαγοντας
[ουτοι εψω]ριακοτες εισιν
μη επιμειναντες δε εν αυτη μηδε
κολλωμενοι τοις αγιοις δια τουτο
αχρηστοι εισιν

εχοντες εν ταις καρδιαις
οι εισ . . . . . πον ειρηνην εχοντες
οταν δε αποχωρισθωσιν

αι πονηριαι εν ταις καρδιαις αυ-
των εμμ.

ασ εχουσιν

οι πεπιστευκοτες μεν

και το πλειστον μεροσ εχοντες εν
δικαιοσυνη

εχοντες | λεγει μοι | οι εχοντες
εχοντες δε πλουτον του αιωνοσ
τουτου την ουσιαν οταν γενηται
θλιψις δια τον πλουτον αυτων
και τασ πραγματειασ απαρονου-
ται αυτον τον κυριον

αποκριθεισ | ωσπερ γαρ
τω χριστω | απο σεαυτου
ησθα | ευχρηστος και ωφελιμοσ ει
ησθε τω θεω
και γαρ συ αυτοσ χρασαι εκ των
αυτων λιθων

απεριφησαν δια την οργην του
κυριου οτι παρωργισαν αυτον
τους δε ετερουσ
υπαγοντας (* * μη υπαγ.)
ουτοι οι μεν εψωριακοτες εισιν
μη επιμενουτες δε εν αυτη (nil
suppletum)

εν τ. καρδ. εχοντες
αλλα προσωπον ιρηνησ εχοντες
οταν δε απ αλληλων αποχωρη-
σωσιν

αι πονηριαι αυτων εν ταις καρ-
διαις εμμ.

ασ εχουσιν οι λιθοι

πεπιστευκοτες (* * πεπ. μεν)

και το πλιον μεροσ εχουσιν εν τη
δικ.

εχουσιν | μοι λεγει | εχοντες
εχοντες δε και πλουτον αυτων και
δια τασ πραγματειασ απαρονουτε
τον κυριον αυτων

και αποκριθεισ | ωσπερ (* * ωσπ. γαρ)
τω κυριω | απο (* * απο δε) σεαυτου
ησ | ευχρηστος ει και ωφελιμοσ
γενεισθε τω θεω

haec desunt

VII.

ειδες | απο της οδου
αφιουσιν την οδον την αληθη

ανοδιαις | το μετανοησαι
της ασελγειασ και της πονηριασ ων
ειργαζοντο

θειεισ γνωμαι τινεσ εισιν
οταν ελθη αυτοις εισ μνημην η
γνωσις

πονηρευονται | πονηριων
επ αυτην επηρωτησα ετι
εξουσι | αλλ εισ | τοπον
εαν βασανισθωσι και πληρωσωσι

ουσ ειδες | εκ της οδου
αφιουσιν την οδον αυτων την αλη-
θινην

ανομιαις | του μεταν.
της ασελγιασ αυτων και των πονη-
ριων ων ηργασαντο

τινεσ εισιν
οταν αυτοις ελθη εισ μνιαν η
αγνωτησ

πορευονται | επιθυμιων
ετι αυτην επηρωτησα
εχουσιν | αλλα εισ | πυργον
οταν βασανισθωσιν και εκπληρωσω-
σιν

Editio.

Codex Sinaiticus.

τ. αμαρτ. αυτων
βασανων αυτων

εαν αναβη
αυτων μετανοησαι . . . ου σωξ.

δια την σκληραν καρδιαν

των αμαρτιων
βασανων αυτων δια τα εργα α ηρ-
γασαντο πονηρα

αιαν (* * εαν) δε μη αναβη
αυτων (* * addidit μετανοησαι) ου
σωξ.

δια την σκληροκαρδιαν

VIII.

αλλο ιδειν

εμβλεψασα | ο πυργος ουτος
η τας χειρας κρατουσα
δια ταυτης

η περιεξωσμενη
ος αν ακολουθη αυταις
εν τ. ζωη

πονηρων εργαων αφεξεται πιστευων
οτι εαν αφεξηται πασησ επιθ.
κληρονομησει

ετεραι κυρια πεντε τινες εισι
η δε ακακια

η δε επιστημη η δε αγαπη
ποιησης | γινωαι φημι

τ. δυναμεις αυτων

υπ αλληλων

καθως

τουτων ουν | θεια εισιν | ος αν
επερωτησα αυτην περι του καιρου

φωνην μεγαλην | εποικοδομουμενον
εωσ αν ουν ο πυργος οικοδομου-
μενος

εξει το τελος

μηκειτι

αρκει σοι ταυτα . . . μετα τρεις
ημερας

νοησαι γαρ δει πρωτον. εντελλομαι
σοι πρωτον

παντα

καθαρισθωσιν

αλλο (ο ex α ipse* fecit) ιδειν
(* * addidit τι)

βλεψασα | ο πυργος
η κρατουσα τας χειρας
δια ταυτην

η περ. και ανδριζομενη
ος αν ουν ακολουθηση αυτη
εν τ. ζωη αυτου

των πονηρων εργαων αφεξεται και
πασησ επιθ. και κληρονομηση

ετερε (* * -ραι) κυρ. τινες εισιν
η δε επιστημη η δε ακακια

η δε αγαπη
ποιησ | φημι γινωαι

τ. δυναμεις αυτων

απ αλληλων αι δυναμεις αυτων

καθως και

τουτων | θια εστιν | ος αν ουν
επηρωτων δε αυτην περι των και-
ρων

φωνη μεγαλη | ετι οικοδομουμενον
ος εαν (* * ωσ εαν ουν) συντελεσθη
ο πυργος οικοδομουμενος

εχι τελος

μηκαιτι (* * μηκειτι) και

αρκετοι (* * αρκετη σοι) η υπομνη-
σις αυτη και τοις αγιοις και η
ανακαινωσεις των πνευματων
υμων αλλ ου σοι μονω απεκα-
λυφθη αλλ ινα πασιν δηλωσεις
αυτα μετα τρεις ημαιρας (* * ημε-
ρας)

νοησε σε (σε ex τε correctum) δει
πρωτον

αυτα

καθαρισθωσιν (* * καθαρισθωσιν)

IX.

Editio.

εφ υμων | σταξαντος
δικαιωθητε
και πασης | παυσαι
εν εαυτοις
αντιλαμβανετε | υστερουμενοις
αφθονιαν τη σαρκι αυτων
επισπωνται
λυμαινονται την σαρκα
η σαρξ αυτων | τα σωματα
ερχομενην | ετελεσθη
αγαθοποιησαι | ουχ εξετε
γαυριωντες
στεναξουσιν | αποβησεται
μετα της . . . αγαθων
οι φαρμακ. μεν
αυτων | εσκιρωμενοι
τ. καρδ. υμων και συγκερασαι υμων
την
αυται αι διχοστασιαι αποστειρησασι
τ. ζ. υμ.

παιδειαν
υπερ υμων
τ. κυριω υμων

Codex Sinaiticus.

εφ υμας | * * ταξαντος
δικαιωθητε και αγιασθητε
και απο πασης | παηνε (* * -ναι)
εν αυτοις (* * εαυτοις)
αντιλαμβανεσθαι | υστερημενοις
ασθενιαν τη σαρκι
επισπωνται (* * επισπωνται)
λυμεν την σαρκαν (* * -κα)
η σαρξ | το σωμα
επερχομενην | τελεσθη
αγαθοποιειν | ουκ εξετε
γαυριωμενοι (* * γαυρουμενοι)
στεναξουσιν | αναβησεται
μετα των αγαθων
οι φαρμακ. μεν ουν
εαυτων | ενεσκιρωμενοι
τασ καρδ. υμων και (* * add. συνε-
ρασαι υμων) την
αυται ε (* * αι) διχοστασιαι αυται
(* * addid. υμων) αποστειρησουσιν
τ. ζ. υμ.
πεδιαν (* * παιδ.)
υπερ ημων (* * υμων)
τ. κυριω ημων

X.

ησαν | συμπελλιον
απηνεγκαν εις τον πυργον
τουτων το προσωπον ουκ ειδον
υπαγουσαν δε
ανεφανισθη
ερωτησαι
περυσινη (apogr. περισυνη)
δευτερα | σαρκα
πρεσβυτερασ
ην η το προτερον | ευπρεπεστατη
και επι συμπελλιου δε
[εωσ] | λεγουσαν | ληψη
και αυτη | ωφθη
τι συ υπο χειρα αιτεισ
σαρκα αρκουνται σοι αι αποκαλυ-
ψεις αυται μητι δυνη

απηνεγκαν | συμπελιον
απηνεγκαν και αυτο προς τον
πυργον
τουτων (* * addidit το) προσωπον
ουκ ιδον
υπαγουσαν (* * addidit δε)
ενεφανησθη (correctum -νισθη)
επερωτησαι
περσυνη (nec mutatum)
ετερα | σαρκαν
πρεσβυτερα (* * -ρασ)
ην το προσωπον | εκπρεπεστατη
και επι συμπελιου
deest | λεγουσαν μοι | ληψη
αυτη (* * και αυτη) | μοι ωφθη
οτι συ υπο χειρα αιτисαι (nil mutatum)
σαρκα (* * addidit αρκουσιν σοι αι
αποκαλυψεις αυται) μητι δυνη

Editio.

Codex Sinaiticus.

ιδειν ων εωρακασ
 ινα μοι η αποκαλυψις
 υπο σου | αυτας

ων εωρακασ ιδειν
 ινα αποκαλυψεις
 απο σου | αυτα

XI.

περι των τριων
 επι καθεδρας | μεμαρασμενον
 αμαρτιων | και των διψυχ.
 ελπιδας | προσδεχονται | κοιμηνη
 ουτω και υμεις

περι των (** addidit γ)
 επι καθεδραν | μεμαραμμενον
 μαλακιων | και διψυχ.
 ελπιδαν | προσδοκωσιν | κοιμησιν
 ουτω (** ουτως) και υμεις μαλα-
 κισθεντες

παραδεδωκατε | επεριψηατε
 δια τουτο ουν
 εκαθητο . . . ηθελον γνωνα
 επι καθεδρας καθιζει | ειδον

παραδεωκατε | επεριψηατε
 δια τι ουν
 εκαθητο ηθελον γνωνε (** -ναι)
 εις καθεδραν καθεζεται | εχισ

XII.

σαρκα | απελπιση
 προσδεχεται
 την εσχατην ημεραν της ζωης
 κληρος
 και ακουσας εξηγερθη
 ουκ επανακειται αλλ εστ. και ανα-
 νεονται αυτου το

σαρκαν | ιδη αφελπικως
 προσδεχετε (** -ται)
 την ημεραν της εσχατης ζωης
 κληρονομια (cod. -νια)
 ακουσας δε εξεγερθη
 ουκαιτι ανακίται αλλα εστ. και
 ανανεουτο (** ανανεουται αυ-
 του) το

πραγματων | αλλ ανδρ. | ουτω
 αποκαλυψιν ην υμιν ο κυριος απε-
 κλυψεν

πραξων | αλλα ανδρ. | ουτως
 αποκαλυψει (** -ψειν unaque ad-
 didit ην υμιν ο κυριος απεκα-
 λυψεν)

εσπλαγγισθη εφ υμων
 ανανεωσαι το πνευμα υμων

εσπλαγγισθη (sic) εφ υμας
 αναναιωσατο (** ανεναιωσατο) τα
 πνευματα υμων

ενεδυναμωθητε | υμων εχαρη
 εδηλοποιησεν | ολησ της καρδιας
 ειρηνευητε

εδυναμωθητε | αυτων εχαρη
 εδηλωσεν | ολησ καρδιας
 ειρηνευεται

XIII.

καλην και ιλαραν
 ωσ γαρ εαν | αγαθη τις αγγελια
 ευθεωσ | περι του λοιπου
 ανανεοποιεται το πνευμα αυτου
 ουτω | ελαβατε
 συμφελλιου et -λλιον

καλην και ιλαραν και καλην την
 μορφην αυτης
 ωσ εαν γαρ | αγγελια αγαθη τις
 ευθυσ | λοιπου
 ανανεουται αυτου το πνευμα
 ουτως | ιληφατε
 συμφελιου ei -λιον

Editio.

Codex Sinaiticus.

τεσσαρας ποδας
 οι εξ ολησ | απεχεισ ηδη
 αιτησηςσ περι αποκαλυψεωσ
 και εαν δε τι

τεσσαρες ποδας
 εξ ολησ | απεχεισ
 αιτησεισ
 εαν τι δε

ορασις δ'

ορασις δ'

I.

ορασις ην ειδον | ημερασ κ'
 εισ τυπον της θλιψεωσ της επερ-
 χομενηςσ

εν τη οδω τη καμπηλη
 εισ τον αγρον
 εστιν ωσ σταδια ι' ραδιωσ

μονοσ δε | αξιω
 αυτου εκκλησιασ
 ινα με

δωη την μεταληψιν πασι τοισ δου-
 λωισ

δειξαι | ηχοσ | και εν αυτω
 τεθεμελιωμενου | ειδον
 και ωσ προσεβην
 εν εαυτω

εγειρουσιν | ουτω δε
 ωσει απο σταδιον
 γενομενου δε μειζονοσ του κονιορ-
 του

κητοσ | τω μεν μηκει
 ωσει κεραμου
 κλαιειν

υπανεμνησθην | ακηκοα
 πιστιν του θεου

εδειξε μοι μεγαλειων
 δεδωκα | ρυζων | ωστε
 τηλικουτο κητοσ εκτεινας εαυτον
 χαμαι

γλωτταν
 μεχρισ οτου | τεσσαρα

ην ειδον | ημερασ εικοσι
 haec desunt

τη οδω τη καμπανη
 desunt

εστιν δε ωσει σταδια τεσσε ραδιωσ
 (* * δεκα ραδιωσ)

μονοσ (* * μον. ουν) | και αξιων
 εκκλησιασ αυτου
 ινα μοι (non correctum)

δω την μετανοιαν τοισ δουλοισ

δειξε μοι | ωσ ηχοσ | εμαυτω (sic)
 τεθεμελιωμενοσ | ιδων
 και προσεβην (sic)

εν εαυτω (* * εμαυτω)
 εγιρωσιν | ουτω γαρ
 ωσ απο σταδιου

γενομενου μειζονοσ και μειζονοσ κο-
 νιορτου

κητοσ τι | τω μηκι
 ωσ καιραμου (* * ωσει καιραμιου)
 κλιναι τα γονατα (* * κλαιειν)

επανεμνησθην | ακηκοειν
 πιστιν του κυριου

εδιδαξεν με μεγαλιων
 εδωκα | ροιζω | ωσ δε (* * ωστε)
 τηλικουτο κητοσ εκινη αυτο (* * εαυ-
 το) χαμαι

γλωσσαν
 μεχρεισ οται (* * οτου) | τεσσερα

II.

μετα το | παρελθειν
 ιδου υπαντα | ωσει

μετα δε το | προελθιν
 υπαντα (* * ιδου υπ.) | ωσ

Editio.

εν λευκοις

δε η κατακ. | τριχας αυτης
απο τ. προτερ. | ανερ | καγω
υπηνητησε | τηλικουτον
πολλη ευσπλαγχνια
προς κυριον
δια του μεγαλου και
ο κυριος απεστειλε
τον επι τ. θηριων
ου το ονομα αυτου θεργι

λυμνη | και μεγαλην λυμνη εξεφυγες
οτι τηλικουτον θηρ.
κυριου | μεγαλεια | ειπον
της μελλουσης θλιψεως
δυνησεσθε
η καρδια
τας λοιπας ημερας της ζωης υμων
επιρριψατε τας καρδιας υμ.
δυναται και αποστρεψαι
αποστειλαι μαστιγας τ. διψυχοις
γεγενησθαι

Codex Sinaiticus.

εν λευκοις (** addidit και) υποδη-
μασιν λευκοις
δε ην η κατακ. | χιρας
εκ τ. προτερ. | ανθρωπε | και εγω
απηνητησεν | τηλικουτο
πολυσπλαγγια (-για non correctum)
προς τον κυριον
δια του αγιου αγγελου και
απεστειλεν
τον επι τ. θηρ. οντα
ου τ. ονομα εστιν γ (ipse * extin-
xit) θεργει (ρ suppletum)
λοιμανη | μεγαλην θλιψιν εκπεφευγας
και οτι τηλικουτο θηρ.
του κυριου | μεγαλια | ειπε
θλιψεως της μελλουσης
δυνησεσθε (** δυνησεσθε)
η καρδια υμων
τας λοιπας της ζωης ημαιρας υμων
επιρριψαντες τας μεριμνας υμ.
δυνατι και αποστρεφι
εξαποστελλι μαστιγ. υμιν τ. διψυχοις
γεννηθηναι

III.

και ηρωτησα | χρωματων
ο κοσμος ουτος εστιν | πυροειδες
αιματωδες
δει | απολεσθαι
υμεις εστε οι εκφυγοντες
ουτω και | οι κατοικουντες εν αυτω
εμμειναντες και πυρωθεντες υπ
αυτου
το χρυσιον | αποβαλεσθε
ο ερχομενος εστιν
κατοικησουσιν οι εκλ. του κυριου
οτι ασπιλοι και καθαροι εσονται
οι εκλελεγμενοι υπο του θεου
μη διαλειψη ταυτα λαλων
και τον τυπον | της μεγαλης
θελησετε ουδεν εστι
των προγεγραμμενων
ταυτα ειπουσα απηλθεν, και ουκ
ειδον ποιω τοπω απηλθε

ψοφος | οπισω

ηρωτησα | χρωματων (** χρωμ.)
ουτος ο κοσμος εστιν | πυροειδες
εματωειδες (** αιματοειδες)
praetermissum | απολλυσθαι
υμεις οι εκφυγονταις
ουτως και | οι κατοικουντες εν αυτοις
μειναντες και ποιρωθεντες (** πυρ.)
υπ αυτων
χρυσιον | αποβαλιται
ο επερχομενος
κατοικουσιν οι εκλ. του θεου. Re-
liqua praetermissa nec suppleta.
μη διαλειψη λαλων
τυπον | μεγαλης
θελησητε ουδεν εσται
τα προγεγραμμενα
ταυτα ειπασα (** ειπουσα) απηλθεν
(* * supplevit και ουκ ιδον ποιω
[vox quae sequebatur extremo
margine abscissa] απηλθεν)
νεφος | εις τα οπισω

Editio.

ορασις ε'
 προσευχομενου μου εν τ. οικ. μου
 επι της κλινης | ανηρ | αιγειον
 επι τον ωμον | εις την χειρα
 αντησπασαμην

περικαθισε μοι | υπο τ. σεμν.
 συ γαρ τις ει
 εγω φημι
 [ο] ποιμην ω παρεδοθησ
 αυτου λαλουντος
 ιδεα | εκεινος εστιν
 κατελαβε | μη αισχυνου
 αλλ ισχυρ.
 ιδες το προτερον παντα
 αυτα τα μετα τα οντα (sic apogr.)
 υμιν συμφεροντα
 πρωτον γραψον τας εντολας και
 τας παραβολας

αναγιν. αυτας
 και τας παραβολας
 ακουσαντες μου φυλ.
 αποληψεσθε
 προσθητε [δε] ταισ αμ. υμ.
 αποληψεσθε απο τ. κυρ.
 παντα ουτω γραψαι ο ποιμ. ενετειλατο

Codex Sinaiticus.

αποκαλυψεις ε'
 προσευξαμενου μου εν τ. οικω
 εις την κλινην | ανηρ τις | λευκον
 επι των ωμων | εις την χειραν
 αντεσπασαμην (non correctum. Ea-
 dem scriptura iam supra.)

παρεκαθισεν μοι | απο τ. σεμν.
 συ γαρ τι (* * * τις ει)
 εγω γαρ (* * * improbavit) φημι
 ειμι ο ποιμην ω παρεδοθησ
 λαλουντος αυτου
 ειδεα | εκεινος ην
 ελαβεν | μη συνχυννου
 αλλα ισχυρ.
 ειδες προτερον ταυτα
 αυτα τα καιφαλεα (* * * κερ.) τα οντα
 υμιν συμφορα
 πρωτον παντων τας εντολας μου
 γραψον και τας παραβολας· τα
 δε ετερα καθως σοι διξω ουτως
 γραψεις· δια τουτο φησι εντελ-
 λομε σοι πρωτον γραψε τας εν-
 τολας και παραβολας

αναγιν. αυτα
 και παραβολας
 ακουσαντες αυτας φυλ.
 απολημψεσθε
 αλλ επι προσθηται ταισ αμ. υμ.
 απολημψεσθαι παρα τ. κυρ.
 ουτως γραψε ο ποιμ. ενετειλατο

εντολη α'
 εστι θεος
 και φοβηθητι αυτον και αποβαλεισ
 πασ. πονηρ. απο σου
 πασ. αρετ. και δικαιοσυνην | ζηση

εντολη α'
 εστιν ο θεος
 πιστευσον ουν αυτω και φοβηθηθη-
 τει (*-τειν) αυτον φοβηθεις δε εν-
 κρατευσε ταυτα φυλαξε και απο-
 βαλις πασ. πονηρ. απο σεαυτου
 πασ. αρετην δικαιοσυνης | ζησησ

εντολη β'
 απλοτητα
 πονηριαν την απολλυσαν
 ακουων ενοχος εση

εντολη β'
 απλοτητα (* * * -τητα)
 την πονηρ. την απολλυουσαν
 ο ακουων ενοχος ει

Editio.

Codex Sinaiticus.

εαν πιστευσης τη καταλαλια η αν
 ακουσης
 πιστευσας γαρ και συ αυτος εξεις
 . . . . του αδελφου σου
 ενοχ. εση τη αμαρτια
 πονηρα η καταλαλια και ακαταστα-
 τον δαιμονιον
 εξεις
 παντα ομαλα και ιλαρα τα εργα
 εκ τ. κοπων σου | εκ των ιδιων
 υποκρισει
 εδ[ωσε] μη διακριων τι δω

ζησεται

ανιατως

εντολη γ'
 παλιν λεγει μοι α-
 ληθειαν αγαπα και
 πασα αληθεια εκ
 του στοματος σου
 εκπορευεσθω ι-
 να το πνευμα ο θεος κατ-
 ωμισεν εν τη
 σαρκι ταυτη αληθες
 ευρεθη παρα πασιν
 ανθρωποισ και ου-
 τω δοξασθησε-
 ται ομου ο εν σοι κατοι-
 κων οτι κυριος αλη-
 θινος εστιν εν παντι ρη-
 ματι και ουδεν παρ
 αυτω ψευδος οι
 ουν ψευδομενοι
 αθετουσι τον κυριον
 και γινονται

εαν γαρ πιστευσης της καταλαλιας
 ης αν ακουσης
 πιστευσας και συ αυτος εξεις κατα
 του αδελφου σου
 ενοχ. εση της αμαρτιας
 πονηρα καταλαλια ακαταστατον δε-
 μονιον (** δαιμ.) εστιν
 εχεις (** εξεις)
 παντοτε (** παντα) ιλαρα και ομαλα
 (** supplevit εργα)
 εκ τ. κοπων | απο των ιδιων
 αποκρισει (** υποκρι.)
 τελεσαι απλωσ αυτην ετελεσεν μη-
 θεν (** μηδεν) διακριων τι τι
 δω η μη δω

Hac voce exit extremum codicis fo-
 lium integrum. Folii eius quod
 sequitur fragmentum primum to-
 tum adscribemus, additis iis quae
 editor codicis singulis versibus
 supplenda duxit.
 [αμ]αντος

εντολη γ'
 παλιν μ[οι λεγει α]
 ληθια α[γαπα και]
 πασαν α[ληθια εκ]*
 του στομ[ατος σου]
 εκπορευε[σθω ι]
 να το πνευμ[α ο ο θεος κα]
 τωκησε[ν εν τη]
 σαρκι ταυ[τη αληθες]
 ευρεθη [παρα πασιν]
 ανθρωπ[οις και ου]
 τως δοξ[ασθησε]
 ται ο κυριος ε[ν σοι κατοι]
 κων οτι ο κυριος αλη
 θινος ε[ν παντι ρη]
 ματι κα[ι ουδεν πα]
 ρ αυτω ψ[ευδος οι]
 ουν ψευ[δομενοι]
 αθετουσι[ν τον κυριον]
 [κα]ι γειν[ονται]

*) Correctum est πασα αλ.

Praeterea de huius mandati textu nihil superest nisi *χη*, eo quidem loco quo *αφεξεται* in textu Lipsiensi scriptum est, unde textum Sinaiticum praebuisse *απεχεται* probabile fit, et ultima verba — *ροτατου ψευσατος* (pro *πνευματος*) *ζησ. τ. θεω.*

Sequuntur mandati δ' sectiones prima et altera integrae usque ad verba *παρα σου παντα' πρωτον μεν.*

Editio.

εντολη δ'

Codex Sinaiticus.

εντολη δ'

I.

αγνειαν
και μη αναβαινετω
η περι πονηριασ
η περι τοιουτ. ομοιωματων
αμαρτιαν μεγαλην
η ενθυμησις η πονηρα επι την
καρδιαν σου αναβη
και εαν ετεραν ωσαυτωσ πονηριαν
ενθυμηση πονηρα εργαζη

εργαζηται ει τουτοι
εαυτω κατεργαζεται
ει γυναικαν φημι . . . κυριε πισ-
την
μητι αμαρτανει | ο συζων | ουκ
εαν δε γνω ο ανηρ αυτησ τ. αμ.
επιμενη τη αμαρτια αυτησ
κ. συζη μετ αυτησ ο ανηρ
εσται τησ αμαρτιασ
τησ μοιχειασ αυτησ
ποιησει | μεινατω
την γυναικα και ετεραν γαμ.
αυτοσ

μετα το απολυθηναι την γυναικα
μετανοση
επι τον ιδιον ανδρα επιστρεψαι

μεγαλην εαυτω αμαρτιαν
τοισ γαρ | ο ανηρ
και ανδρι
εαν την σαρκα αυτου μιανη

ποιη τα ομοια
καν τοιουτοισ εργοισ επιμενη
μετανοσει
και μηδε συζηθι
ειτε γυνη ειτε ανηρ
εν τουτοισ

αγνιαν. Item infra *μοιχια.*
μη αναβενετω
η πονηριασ (* * η περι πορνειας)
η περι τοιουτ. των ομοιωματων
μεγαλην αμαρτιαν
η ενθυμησεισ επι καρδιαν σου
αναβη
και εαν ετερα (* * -ραν) ουτωσ πο-
νηρα (* * -ραν, ut videtur) αμαρ-
τιαν εργαζη (* * εργαση)

εργασηται ει τουτο
εαυτω εργαζεται (**** κατεργαζεται)
κυριε φημι (**** φημι) η (non cor-
rectum) γυναικα εχων τισ πιστην
αρα αμαρτανι | συζων | ουκ
εαν δε γνωι ο ανηρ τ. αμ. αυτησ
επιμενη τη πορνια αυτησ
και συζη ο ανηρ μετ αυτησ
γεινεται (**** γιν.) τ. αμ. αυτησ
τησ μοιχιασ
ποιηση | μενετω
την γυνα (**** γυναικα) ετεραν γαμ.
ουτοσ (* * αυτοσ)

μετα το απολυσαι (* * απολυθηναι)
την γυναικαν μετανοση η γυνη
επι τον εαυτησ ανδρα υποστρεψε
(**** -ψαι)

μεγαλην αμαρτιαν εαυτω
τοισ δε (* * γαρ) | ο ανηρ αυτησ
additur κηται (**** κειτ.)
εαν τισ την σαρκαν αυτου (* * σαρκα
εαυτου) μιανη

τα ομοιωματα ποιη
και εν τοισ τοι. εργ. εαν ενμενη
μετανοη
και μη συζηθι (* * συζηθι)
ειτε ανηρ ειτε γυνη
εν τοισ τοιουτοισ

Editio.

Codex Sinaiticus.

ινα η πραξις αυτη ουτω συντελειται ινα αυτη η πραξις (** et ** add.
 ουτως) συντελεσηται (** -ληται)
 ωστε μηκειτι αμαρτανειν αλ'λα εις το μ. αμαρτανειν
 εστι του δυναμενου ιασιν δουναι εστιν (** addidit ο δυναμενος ιασιν
 αυτος γαρ εστιν ο εχων δουναι αυτος γαρ εστιν) ο εχων

II.

<p> ηρωτησα παλιν λεγων ο κυριος ανασχου πεπωρωται α. τ. προτ. μου πραξ. ουδεν νοω φησιν ωσ αυτο τουτο το μετανοη- σαι συνεσις εστι μεγαλη συνηκε γαρ ο αμαρτησας οτι εποιησε το πονηρον εναντι κυριου και ανεβη επι την καρδιαν αυτου και μετανοησας ουκ ετι την ψυχην αυτου βλεπεισ ουν φησιν η μετανοια συνεσις εστι μεγαλη δια τουτο ουν </p>	<p> ηρωτησα δε λεγων κυριε ο κυριος μου ανεσχου (** ανασχου) πεπηρωται απο τ. προτερ. πραξ. ουθεν (** ουθεν) νοω σοι φησιν αυτο τουτο το μετα- νοησαι συνεσιν ειναι το μετα- νοησε φησιν συνεσ. εστιν μεγ. συνιει γαρ ο ανηρ ο αμαρτησας οτι πεποιηκεν το πονηρον εμπροσθεν του κυριου και αναβεννει επι την καρδιαν αυτης (** αυτου) και μετανοιει και ουκαιτι (** ουκειτι) την εαυτου ψυχην βλεπεισ ουν η μετ. (** et ** suppl. συνεσις) εστιν δια τουτο (** addidit ουν) </p>
---	--

Sequitur fragmentum eiusdem folii ultimum, quod ad mediam sect. III. pertinet. Dabimus integrum ut primum dedimus.

<p> καρδιογνωστησ ων ο κυριος και παν- τα προγινωσκων εγνω την ασθε- νειαν των ανθρωπων και την πολυπλο- κιαν του διαβολου οτι ποιησει τι κακον τοις δουλοις του θεου και πονηρευε- ται εις αυτους πο- λυεσπλαγγησ ουν ο κυριος ευσπλαγγι- σθη επι την ποι- ησιν αυτου και ε- θηκε την μετα- νοιαν ταυτην και εμοι η εξουσια της μετανοιασ ταυτησ εδοθη αλλα λεγω σοι φησι </p>	<p> [καρδιο]γνωστησ [γαρ ων ο] κυριος και παν [τα προγι]νωσκων . . . . . την ασθε [νιαν τω]ν ανθρωπων [και την] πολυπλο [κιαν του] διαβολου [οτι ποιη]σι τι κακον [τοις δου]λοις του [θεου και π]ορηρευσε (** πονηρ.) [ται εις αυ]τους πο [λυεσπλα]γγησ ουν [ων ο κυριος] εσπλαγγι [σθη επι] την ποι [ησιν αυτ]ου και ε [θηκεν τ]ην μετα [νοιαν τ]αυτην και [εμοι η ε]ξουσια της [μετανο]ιασ ταυτησ [εδοθη] αλλα εγω [σοι λεγ]ω φη . . . . </p>
---	---

ΒΑΡΝΑΒΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.¹

BARNABAE APOSTOLI EPISTOLA.

I. *Post salutationem scriptor sese cum fratribus ex eo aliquid communicaturum annuntiat, quod ipse acceperit.*

Avete,² filii³ et filiae, in nomine Domini nostri Iesu Christi, qui nos dilexit, in pace. Magnarum et honestarum Dei aequitatum⁴ abundantiam sciens esse in vobis, supra modum exhilaror⁵ beatis et praeclaris spiritibus vestris, quod sic naturalem⁶ gratiam accepistis. Propter quod plurimum gratulor mihi, sperans⁷ liberari, quia vere video in vobis infusum spiritum ab honesto⁸ fonte Dei, cum⁹ persuasum mihi sit hoc, et

1) Inscriptionem illam *Η ΦΕΡΟΜΕΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΝΑΒΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ* in editione (principe) Hug. Menardi praevidam, qui scriptum Barnaba acephalum evulgarunt post eum, varie mutaverunt. Apud Euseb. H. E. III, 25. est *ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή*. Origenes quidem reliquit: *Γέγραπται δὲ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ* contra Cels. I, 63. Tom. XVIII. P. I. p. 116. ed. C. H. E. Lommatzsch, Berolini 1831—1848. Etiam si obiter tantum aliquis indolis atque ingenii lineamenta huius Epistolae *φρσιογνωμονεῖν* voluerit, eam ad *proprium definitumque lectorum coetum*, nec ad *universalem* datam fuisse, facile sibi persuadere poterit. Verumtamen posse eam pro captu Origenis eodem iure *catholicam* denominare, quo cuiusvis alius Alexandrini scriptum, nemo certe infutias ibit. Codices Biblioth. Barberinae, Casanatensis, Florentinae, Ottobonianae, Vaticanae, quos contuli, epitheton illud in subscriptione non agnoscunt. Nos quidem duce Cod. Vaticano titulum expressimus. Cfr. infra c. 21. not. 12.

2) Vetus Epistolae interpretatio latina, ea quidem mendis abundans et manca extat in Codice Corbeiensi, qui ante saec. IX. exaratus dicitur. Illinc quattuor prima capita et dimidium quinti,

cum graece desint, mutuavimus. Caputum autem lemmata nostra sunt.

3) Fideles evangelio regenerati appellantur *filii*, *patres* autem Apostoli, qui eos spiritualiter genuerunt. Cfr. I. Joan. 2, 28. I Cor. 4, 15. 16. 17. Gal. 4, 19.

4) Ita Vossius correxit Cod. mendum *aequitate*. Veteri huius Ep. Interpreti *δικαίωμα* est *recte factum, rectitudo*, sed etiam *statutum, iustitiae praeceptum*. Prior significatio hic, altera reperitur in sqq. capp. Cfr. infra c. 10. 16. 21. Rom. 5, 18. et Luc. 1, 6. Rom. 1, 32. 2, 36.

5) III Joan. 4.

6) Vet. Int. infra c. 9. *τὴν ἔμφυτον δωρεάν* vertit *naturale donum*. Unde Men. eum heic *ἔμφυτον* legisse, recte coniecit adnotans: *Naturalis gratia est firma, altius radicata, bene insita, et plantata in anima iusti*. Eodem sensu in exordio Ep. Ignatii ad Ephesios *Ἀποδεξάμενος ἐν Θεῷ τὸ πολυαγάπητόν σου ὄνομα, ὃ κέκτησθε φύσει δικαία*.

7) I. e. sperans fore, ut periculis imminentiibus expediamini. Cfr. infra c. 2. initium. Forsan scribendum *sperans vos liberari, sc. in Christo = redimi*.

8) Forte erat *ἐξ ἀξιολόγου πηγῆς Θεοῦ*. Gallicciolli vertit: *giacchè vedo veracemente trasfuso in voi lo spirito dall' autorevole fonte divino*.

9) Men. Voss. et alii maiori inter-

plenus¹⁰ sciam, quia, dum ad vos adloquor, multa mihi bona successerunt in via acquitatis Domini.¹¹ Ideo, fratres,¹² et ego cogito diligere vos super animam meam; quia magnitudo fidei et dilectio habitat in illo,¹³ et spes vitae illius.¹⁴ Cogitans ergo, hoc¹⁵ quodsi curae mihi fuerit, ut vobiscum partiar

ἀφ' οὗ ἔλαβον μέρους . . . .
 . . . . . ἐσπούδασα κατὰ
 μικρὸν ὑμῖν πέμψαι, ἵνα μετὰ τῆς
 πίστεως ὑμῶν τελείαν ἔχητε καὶ
 τὴν γνῶσιν.¹⁸

ex eo quod accepi, futurum mihi, talibus spiritu servienti,¹⁶ hoc in mercede, adproperavi¹⁷ pauca vobis mittere, ut fidem consummatam habeatis et scientiam.

Tres sunt ergo constitutiones¹⁰ Domini; vitae spes, initium et consummatio. Propalavit²⁰ enim Dominus per Prophetas quae²¹ praeterierunt, et futurorum dedit nobis initia scire. Sicut ergo locutus est, honestius et altius accedere²² ad aram illius. Ego autem non tanquam doctor, sed unus ex vobis, demonstrabo pauca, per²³ quae in plurimis laetiores silis.

punctionis signo ante *cum* distinguunt, quae cohaerent male distrahentes. Pro-nomen *hoc* ad sequens membrum *quia* sqq. spectat.

10) In graeco fuisse videtur ὅτι πεπεισμένος καὶ πλήρης εἰμὶ εἰδώς, vel πεπεισμένος καὶ πληροφορηθεὶς (Rom. 4, 21.). Proponunt plenius Men. Voss. Fortassis *plane*.

11) I. e. multum percepi spiritualem fructum ex evangelio inter vos praedicatione, quippe quo in rectam semitam perducti fueritis.

12) Cod. *fors*, si Menardo fides habenda. Quod lectionis monstrum procul dubio ex usitatissimo illo siglo *frs* == *fratres* ortum esse iam vidit Vossius.

13) I. e. in hac re, in hac dilectione proximi vera consistit dilectio, vera fides et firma spes. Aliter alii hunc locum interpretantur. Schnitzernus verba in illo ad antecedentia *infusum spiritum* refert, hunc spiritum infusum fontem dilectionis, fidei et spei esse affirmans. In illo = in Domino esse, Henrico Rhode placet. *Hefele*. Recte Gallicciolli: per questa ragione, o fratelli, io altresì riconosco essere mia obbligazione lo amarvi piucchè la mia vita medesima: in questo consistendo la sublimità della Fede, la Carità, e la Speranza di vivere con esso.

14) Menardo *illius* idem est ac *aeternae*.

15) Editores inde a Menardo usque ad novissimum eorum *Hefclium* vbb. *quasi curae mihi fuerit, ut vobiscum partiar ex eo, quod accepi* uncis seu reticentiae signis a reliquis segregantes sensum ob-

fuscantur. Verumtamen *hoc* non abundat, uti Menardo videbatur; spectat enim ad sequens membrum. Quapropter ante commate distincti. Codicis lect. *quasi* nihili est; dedi *quodsi*. Sensus: Cogitanti ergo mihi curae quodammodo hoc fuit, ut vobiscum partiar ex eo quod accepi, persuasus quippe, fore ut in meam ipsiusmet mercedem redundet, si animis vestris praestoler.

16) *spiritus servientes* Men., qui coni. *spiritu servientes*. Lege *spiritu servienti* cum marg. Clerici. Litera *s* in Cod. perperam afflata erat voci *spiritu* ex ea quae subsequitur.

17) Ita scribendum Clerico monente ex II Tim. 4, 9. 21. Tit. 3, 12.; *adproperavi* ed. Men.

18) Graeca habes in Clementis Alex. Strom. II c. 6. p. 445. ed. Potter.

19) Forte *διατάξεις*.

20) Sensus: Talem gradationem Dens iam per Prophetas indicavit. Hi enim a) praedicabant spem vitae, prophetantes, quae b) nunc evenerunt (initium vitae), et quae c) futura sunt (consummationem vitae). *H.*

21) Ita ed. Oxon. correxit *qui* apud Men.

22) Aut legas *accidite* proponente Men., aut scribe *ita honestius et altius accedere ad aram illius nos oportet*. Eloquentio ad aram Domini accedere = ad verum (in spiritu et veritate) Dei cultum ascendere. Cfr. Hebr. 13, 10. Eodem sensu in Hermae Past. Sim. 8, 2. nuntius Domini dicit: *ego eos super aram probabo*.

23) Cfr. I Joan. 1, 4.

II. *Nova Christi lex sine iugo necessitatis; unde sacrificia Iudaeorum iam vacua sunt reddita.*

Cum sint ergo dies nequissimi,¹ et contrarius habeat huius saeculi potestatem, debemus adtendentes inquirere aequitates Domini.

Τῆς² μὲν οὖν πίστεως ἡμῶν εἶσιν οἱ συλλήπτορες φόβος καὶ ὑπομονή· τὰ δὲ συμμαχοῦντα ἡμῖν μακροθυμία καὶ ἐγκράτεια. Τούτων οὖν, τὰ πρὸς τὸν Κύριον, μενόντων ἀγῶς, συννευφραίνονται αὐτοῖς σοφία, σύνεσις, ἐπιστήμη, γνῶσις.

Fidei ergo nostrae adiutor est timor et sustinentia; quae autem nobiscum pugnant, patientia est et continentia. Haec cum apud Dominum permanent casta,³ conlaetantur illis sapientia et intellectus.

Adaperuit enim nobis per omnes Prophetas, quia non utitur nostris hostiis, neque victimis, neque oblationibus, haec dicens: „Quo⁴ mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. Plenus sum holocaustomatibus arietum et pinguaminibus agnorum; et sanguinem hircorum et taurorum nolo; nec si veniatis videri⁵ mihi. Quis enim exquisivit haec de manibus vestris? Calcere aulam meam non adiicietis. Si adtuleritis mihi similaginem, vanum; supplicamentum execratio mihi est. Neomenias⁶ vestras et diem magnum non sustineo; ieiunium et ferias et dies festos vestros odit anima mea.“ Haec ergo vacua fecit, ut nova lex Domini nostri Iesu Christi, quae sine iugo⁷ necessitatis est, humanam⁸ habeat oblationem. Dicit Dominus iterum ad illos: „Numquid⁹ ego praecepi parentibus vestris, cum exierunt de terra Aegypti, ut offerrent mihi hostias et victimas? Sed hoc praecepi illis dicens: unusquisque¹⁰ vestrum adversus proximum non habeat malitiam, et iuramentum mendum¹¹ non amet.“¹² Intelligere ergo debemus, cum non simus sine

Cap. II. 1) Ita Paulus ad Ephes. 5, (16.) quoniam dies mali sunt. Mali dicuntur dies ob nequitiam hominum, in quibus regnat peccatum. Hic autem incipit prima pars huius epistolae: et primo proponit, quare sint Dei iustificationes et mandata inquirenda; tum recenset virtutes, quibus fides nostra fulcienda sit; tandemque ostendit, quam vani fuerint Iudaei, qui universam iustitiam in suis sacrificiis et caeremoniis legalibus positam esse censuerunt, ostenditque eiusmodi sacrorum abolitionem. Men. Cfr. I Petr. 5, 8. Gallicciolli: Ma perché questi sono i tempi sceleratissimi, e Satana ha la signoria di questo secolo, dobbiamo con attenzione consultare le leggi del Signore.

2) Graeca ex Clem. Alex. I. I.

3) Qualora queste sieno illibate incio che riguarda il Signore, in un con esse gioiscono sapienza, intelletto, scienza e cognizione. G. Scientia quippe sine fide et sine virtutibus ei coniunctis inflat. Iam sequitur accuratior δικαιωμάτων disquisitio paulo ante commendata.

4) Isai. 1, 11—14.

5) οὐδ' ἂν ἐρχοσθε ὀφθῆναι μοι LXX, unde Men. correxit Cod. lectionem videre.

6) Cfr. Clementis Rom. Hom. XIX. c. 22. p. 392. ed. Dressel. Ἐνθεν γοῦν τις ἐκ τῆς Μωϋσεως παραδόσεως μαμαθηκῶς, αἰτιώμενος τὸν λαὸν ἐπὶ ἁμαρτίας, υἱὸς νεομηνηίων τῶν κατὰ σελήνην καὶ σαββάτων ἀπεζάλει. Vid. Justin. Apol. I. n. 37.

7) Cfr. Gal. 5, 1.

8) I. e. oblatio ipsius hominis veteris foederis sacrificiis iam est substituenda.

9) Jerem. 7, 22, 23.

10) Zachar. 8, 17.

11) Cave haec mutes cum Menardo et Oxoniensibus in mendax; est enim prisca vox latina, ut docet Charisius Lib. I.: Mendum in mendacii significatione dicitur; menda in culpa operis aut corporis. Hinc factum mendax. Clericus. Cfr. A. Gelli Noct. Attic. I, 7, 5. et XX, 6, 14.

12) habet Ms., habeat con. Men., forte amet vel habeat Cotelerius in marg. Mihi quidem in textu gr. ἐχέτω = ha-

intellectu, consilium benignitatis patris nostri; quia nobis dicit, volens nos similiter errantes¹³ quaerere, quemadmodum ad illum accedamus. Nobis enim dicit: ‚Sacrificium¹⁴ Deo cor contribulatum, et humiliatum Deus non despicit.‘ Certius ergo inquirere debemus, fratres, de nostra salute, ut ne quando habeat¹⁵ introitum in nobis, et avertat¹⁶ nos a vita nostra.

III. *Aliud est ieiunium Iudaeorum, Christianorum aliud.*

Dicit ergo iterum de his ad illos: ‚Ut¹ quid mihi ieiunatis, ut hodie audiatur vox vestra in clamore? Non tale ieiunium elegi, dicit Dominus, ut quis humiliet animam suam sine causa. Neque si curvaveris quasi circulum collum tuum, et saccum te circumdederis, et cinerem straveris; nec sic celebrabis ieiunium acceptum.‘ Ad nos autem sic dicit: ‚Cum² ieiunaveritis, solve omnem nodum iniustitiae, et³ omnem consignationem iniquam dele; resolve suffocationes impotentium⁴ commerciorum, dimitte quassatos in remissionem, et omnem cautionem malignam dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam. Cum videris nudum, vesti, et domesticos seminis tui non despicias. Tum erumpet temporaneum⁵ lumen tuum, et vestimenta⁶ tua cito oriuntur;⁷ et praeibit ante te iustitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamas,⁸ et Deus exaudiet te; cum adhuc loqueris, dicet: ecce adsum, si abstuleris a te nodum et suadelam⁹ malorum, et verbum murmurationis,

beto scriptum fuisse videtur = *et iveramentum eius mendum non habeto*. Cfr. Orig. contra Cels. VII, 1. T. XX. p. 1. ed. Lommatzsch ἔν', ἐξολοθρευθέντων αὐτῶν, οἱ πάντες περισπασμοῦ ἀπολυθέντες εἶπωσι τὸ ἐξῆς ἐκείνω, τό', ἐξουσίως θύσω σοι. λογικὴν καὶ ἄζαπνον θυσίαν προσφέροντες τῷ θεῷ τῶν ὄλων. Malitia autem derelicta λογικὴν καὶ ἄζαπνον θυσίαν, quam Deus noster non despicit, ei offerre possumus.

13) Simili modo nos errantes cum veteris foederis populo i. e. nos iudaeizantes. Respicit simul intellectus plenitudinem Christianorum (Col. 2, 2.) et mentis cecitatem Iudaeorum (II Cor. 3, 14.).

14) Ps. 50, 19.

15) Menardo videtur deesse voc. *Satan*, vel *contrarius*, vel simile aliquid. Fortassis *nequam* ob antecedentium similitudinem *nequando* amannensi excidit. Eodem modo legitur infra c. 4. *ne quando quiescentes iam vocati addormiamus in peccatis nostris, et Nequam accipiens* rllqq.

16) Ita Rhode. Ms. *evertat*. Cfr. Ignat. ad Eph. c. 17.: *μη ἀιχμαλωτίση ὑμᾶς ἐξ τοῦ προκειμένου ζῆν*. H. Rhodii emendatione vix opus erat; nam idem omnino vbb. *evertere* et *avertere* hand raro significant. Cfr. Hermae Past. Sim. 6, 2.: *et avertit* (*evertitque*

Cod. Palatinus) *eos a veritate*. Iam Gallicioli: *accioché il malvaggio non mai trovi adito in noi, e ne allontanati dal nostro istituto di vita*.

Cap. III. 1) Reprobatur Esaias ieiunium Iudaeorum, quod cum fastu erat et tristitia affectata ad ostentationem, quale est ieiunium hypocritarum Matth. 6., et bonis operibus vacuum malisque plenum. *Men*. Isai. 58, 4. 5.

2) Forte Ἐάν νηστεύης. Isai. 58, 6—10.

3) Voc. *et omnem consignationem iniquam dele* ex margine irrepsisse, eoque releganda esse vidit Cotelierius, cum sint altera versio verborum *πᾶσαν συγγραφήν ἄδικον διάσπα*, quae infra sic redduntur: *et omnem cautionem* sqq.

4) *Impotens* ut alibi *incontinentes, insolens, effrenatus, vehemens, impatiens, sui non potens*. Sic Cic. IV. Fam. 9. Victoria etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit.

5) *πρωΐμω* LXX, i. e. matutinum. *Men*. Sensus: *Gloriam apud Deum tibi adquires ipsum ita magnificando*.

6) *ἰάματα* LXX, i. e. sanitates, pro quo quidam legerunt *ἰμάτια*. *Men*.

7) *oriuntur* legendum monuit *Men*.

8) *exclamas* scribi vult *Men*.

9) *χειροτονίαν* LXX. Notum est

et dederis esurienti panem ex animo.⁴ In hoc ergo, fratres, providens est et misericors Deus, quia in simplicitate crediturus esset populus, quem comparavit dilecto suo, atque ante ostendit omnibus nobis, ut non incurramus, tanquam proselyti, ad illorum legem.

IV. *Error huius temporis fugiendus, simulque iam vocatis cavendum, ne legis contemptu tanquam iustificati superbiant.*

Oportet ergo de instantibus¹ multum scrutantes scribere, quae nos² possint sanare. Fugiamus ab omni opere iniquitatis, et odio habeamus errorem³ huius temporis, ut futuro diligamur.⁴ Non demus animae⁵ nostrae spatium, ut possit habere potestatem discurrendi cum nequissimis et peccatoribus, ne quando similemus illis. Consummata enim tentatio,⁶ sicut scriptum est, [et] sicut Daniel⁷ dicit, adpropinquavit. Propter hoc enim Dominus intercidit⁸ tempora et dies, ut acceleret dilectus illius ad hereditatem suam. Dicit sic propheta: ‚Regna⁹ in terris decem regnabunt; et resurget retro pusillus,¹⁰ qui deponet tres in unum.‘ De regnis similiter.¹¹ De hoc ipso¹² dicit iterum Daniel: ‚Et¹³ vidi quartam bestiam, nequam et fortem, et saeviolem caeteris bestiis marinis, et apparuerunt illi decem cornua; et ascendit aliud cornu breve in medio illorum, et deiecit cornua tria de maioribus cornibus.‘ Intelligere¹⁴ ergo debemus. Adhuc¹⁵ et rogo vos tanquam unus ex vobis, omnes amans

illud *digito loqui*, ut complici significetur quid dicat quidve taceat, cum in negotiis quotidianis, tum coram iudicibus. Cfr. Prov. 6, 12, 13.

Cap. IV. 1) Menardus *instantibus* iure meritoque coni. p. Cod. *histantibus*, Voss. *his talibus*, Cot. *his tantis*, vel *instantibus*. In textu graeco fuisse mihi videtur *Ἀεὶ οὖν περὶ τῶν ἐνεστῶτων κτλ.* = de quibus nunc quaeritur. Ea autem intelligit, quae insita lege ad veteris et novi foederis conditionem invicem pertinent. Cfr. infra c. 17.

2) non Ms.

3) Quamcunque a legis naturalis recta semita aberrationem, praesertim ethnicorum intelligo errorem (*τὴν τῶν ἔθνων ἀνομίαν*), quo illud tempus vel maxime aegrolabal. Opera iniquitatis fugienda idem quod consortium ethnicorum saepe in PP. Apostol. scriptis sibi volunt.

4) *futura diligamus* leg. censet Men.

5) appetito. G.

6) Vid. Is. 10, 22, 23.

7) Dan. 9, 24. 26. 27. Copula et excidisse videtur. Addidi eam ante *sicut Daniel*.

8) Ita legendum monet Men. in margine, iuxta illud Danielis *Septuaginta hebdomadae abbreviatæ sunt*. Cfr. Matth. 24, 22.

9) Dan. 7, 24. Etiam LXX βασιλεῖται. Vulgata versio accuratius cum textu hebraico Reges.

10) Aliter in vulgata editione: *Et alius consurget post eos, et ipse potentior erit*, ut in textu graeco et hebraico. Verum Apostolus verba non reddidit, sed sensum, alludens ad illud parvulum cornu, quod de medio decem cornuum quartae bestiae ortum tria de cornibus primis, hoc est tres reges contrivit. Ille ergo rex, qui dicitur caeteris potentior, ab Apostolo appellatur pusillus, quia per illud parvum cornu significatur. Men.

11) Subaudi *dicendum est*: quae nempe cum suis regibus ab illo potentiore funditis evertentur. Men.

12) I. e. de hac ipsa re. Alii subaudiunt *pusillo* = Antichristo.

13) Proferri haec ex sensu potius, quam ex sacro Codice, admonet Men. Cfr. Dan. 7, 7, 8.

14) Sensus: Quidnam illud Scripturae significet, nobis est perscrutandum. — Etenim demonstrare auctori in animo est, foedus cum Deo initum ob Israelis perfidiam fuisse adnihilatum, iamque renovatum cum Novellis in fide. Commenta autem Hebraeorum mystica ad vbb. *omne cornu Israel* Thren. 2, 3. docent: *Cuncta fuerunt data in capite Israel; cumque peccaverunt, ablata sunt ab eis, et data sunt gentibus seculi. Et hoc est, quod scriptum est in Daniele 7, 7.: Ecce bestia etc.*

15) I. e. *Πέρας γέ τοι*.

super animam meam, ut attendatis vobis, et non similetis eis, qui peccata¹⁶ sua congerunt, et dicunt: quia testamentum illorum, non¹⁷ et nostrum est. Nostrum¹⁸ autem, quia illi in perpetuum perdidierunt illud, quod Moyses accepit. Dicit enim Scriptura: ‚Et¹⁹ fuit Moyses in monte ieiunans XL diebus et XL noctibus; et accepit testamentum a Domino, tabulas lapideas, scriptas manu Dei.‘ Sed conversi in idola perdidierunt illud. Dicit enim Dominus Moysi: ‚Moses,²⁰ descende celerius, quia praeteriit legem populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti.‘ Et proiecit Moyses tabulas lapideas de manibus suis, et contractum est testamentum eorum, ut dilectio Iesu consignetur in praecordiis vestris in spem fidei illius.²¹ Propter quod attendamus novissimis diebus. Nihil enim proderit nobis omne tempus vitae nostrae et fidei, si non odio²² iniquum et futuras tentationes habeamus, sicut dicit filius Dei: ‚Resistamus²³ omni iniquitati, et odio habeamus eam.‘ Ergo considerate opera malae²⁴ viae. Non separatim debetis seducere²⁵ vos tanquam iustificati; sed in unum convenientes inquirete, quod communiter dilectis conveniat et prosit. Dicit enim Scriptura:

Οὐαὶ²⁶ οἱ συντετοὶ παρ’ ἑαυτοῖς,
καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες.
Πνευματικοὶ γενώμεθα, ναὸς τέ-

‚Vac illis, qui sibi solis intelligunt, et apud se docti videntur.‘ Simus spirituales, simus templum²⁷ consum-

16) I. e. opera iniquitatis et errorem, de quibus supra dixerat.

17) Ita dedi ex coniectura. Apud Menardum habes *quia testamentum illorum et nostrum est*, quam lect. editores Fr. Reithmayr excepto repetierunt. Is enim *quia testamentum illorum, et non nostrum est* evulgavit, asserens ita extare in Cod. ms. Nescio, an fides habenda. Iam de altera parte illius *erroris* disceptat, quem in capitis initio fugiendum fratribus intimaverat, i. e. de totius legis Moysaicae contemptu ex spirituali superbia. Huc spectant, quae mox leguntur: *Non separatim debetis seducere vos tanquam iustificati* sqq. Qui cum Menardo legunt *quia testamentum illorum et nostrum est*, id quidem ad Iudaistas referentes, sententiarum progressum intercedunt confunduntque.

18) Sensus: Iam nostrum profecto est illud foedus divinum, quia rlqq. Cfr. infra c. 13 et 14.

19) Exod. 31, 18. 34, 28.

20) Exod. 32, 7. Deut. 9, 12.

21) Ostendit, quomodo vetus testamentum sit etiam Christianorum, cum videlicet repudiata lege a Iudaicis, quod quidem significatur per fracturam tabularum, nova lex data est scripta, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis, cum illis a Deo repudiatis Christiani fuerant adoptati in novum populum, ut infra de eadem tabularum contractione

agens recte docet S. Barnabas, accepto testamento a Iudaicis per idololatriam abiecto. Quod quidem testamentum intelligitur tantum de decalogo, qui in duabus tabulis Dei digito scriptis et a Moysae fractis continebatur. Origenes libro primo contra Celsum primas tabulas dicit esse legem in cordibus hominum scriptam, quae cum superfusione peccatorum esset abolita, iterum Deus dedit scriptam in excisis per Mosen tabulis lapideis, mirum prophetico sermone praeparante animam post primum peccatum ad secundas Dei literas. *Men.*

22) Ms. *modo*.

23) Nullibi in N. T. haec Christi verba leguntur. Unde aut a quodam eius discipulo auctorem ea audisse, aut ex variis similibus locis (Jac. 4, 7. II Tim. 2, 19. et Ps. 119, 163.) sac. Scripturae ipsam sententiam constatam esse statuentum videtur. Cfr. dictum illud Salvatoris in Act. 20, 35.

24) De lucis et tenebrarum via plura infra c. 5. 20.

25) I. e. subtrahere, nisi forte scribendum *ducere* = *gerere*. Cfr. Hebr. 10, 25. Tit. 1, 10.

26) Isai. 5, 21. Graeca leg. in Clem. Alex. Strom. II. c. 7. p. 447. Voc. parthenesi inclusis vetus nostra latina versio non convenit.

27) Gal. 6, 1. I Cor. 3, 16. 17.

λειος τῷ Θεῷ. Ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, μελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζόμεθα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ (ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν).

Dominus²⁹ non accepta persona iudicat mundum; unusquisque secundum quae facit accipiet. Si fuerit bonus, bonitas eum antecedit; si nequam, merces nequitiae eum sequitur.³⁰ Adtendite, ne quando quiescentes³¹ iam vocati addormiamus in peccatis nostris, et Nequam accipiens potestatem nostram³² suscitetur,³³ et [nos] excludat a regno Domini. Adhuc et illud intelligite, cum videritis³⁴ tanta signa et monstra in populo Iudaeorum, et sic illos dereliquit Dominus. Adtendamus ergo, ne forte, sicut scriptum est, „multi³⁵ vocati, pauci electi“ inveniamur.

V. Christi morte nos salvati, Iudaei iudicati.

Propter hoc Dominus sustinuit tradere corpus suum in exterminium, ut remissione peccatorum sanctificemur, quod est sparsione sanguinis illius.¹ Scriptum est enim de illo, quaedam ad populum Iudaeorum, quaedam ad nos. Dicit autem² sic: „Vulneratus est propter iniquitates nostras, et vexatus est propter peccata nostra; sanguine illius sanati sumus. Tanquam ovis ad victimam adductus est; et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum.“ Supergratulari ergo debemus Domino, quia et praeterita nobis ostendit, et sapientes fecit, et de futuris non sumus³ sine intellectu. Dicit autem: „Non iniuste tenduntur retia avibus.“⁴ Hoc dicit, quia iuste periet⁵ homo habens viam veritatis, scientiam, et se a via tenebrosa non continet adhuc. Et ad hoc⁶ Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus, cui dixit⁷ die ante constitutionem saeculi: „Faciamus⁸ hominem ad imaginem et similitudinem nostram.“ Quomodo ergo sustinuit, cum ab hominibus hoc pateretur, discite. Prophetae, ab ipso habentes donum, in illum prophetaverunt; ille⁹ autem, ut vacuum faceret mortem et de mor-

28) Cfr. Isai. 33, 18.

29) Cfr. I Petr. 1, 17. Gal. 2, 6. I Cor. 3, 8.

30) Cfr. Isai. 53, 8.

31) Cfr. Matth. 25, 5. sqq.

32) sopra di noi. G.

33) Ita conl. Men., *suscilet* Cod. In utroque deest [nos].

34) Hierosolyma urbs iam diruta erat (infra c. 16.); unde *videritis* non futuri exacti, sed perfecti temporis forma.

35) Matth. 20, 16. 22, 14. *Vocce sicut scriptum est* glossam olent.

Cap. V. 1) I Petr. 1, 2.

2) Sc. ad nos. Cfr. Isai. 53, 5. 7.

3) In veteri Codice, ex quo Men. hanc versionem divulgavit, sic erat: *Et de futuris non simul, sumus sine intellectu.* Sed expungendum esse *simus* iam ille intellexit. Sensus: Haud ignari sumus eorum, quae ventura sunt.

matum Deo; in quantum est in nobis, meditemur²⁸ timorem Dei, et custodiamus mandata illius.

4) Prov. 1, 17. Sensus: Quamvis ob nimiam Domini misericordiam sapientes redditi non simus sine intellectu, cavendum tamen nobis est, ne in retia uti aves incidamus, in via tenebrarum pereuntes. Cfr. A. Hilgenfeld: *Die Apostolischen Väter.* Halle 1853. p. 16.

5) Merito Vossius Menardi improbat correctionem *peribit* p. *periet*, cum non hoc minus quam alterum in usu fuerit aevo posteriori. Ita et alibi *interiet*, *exiet* et *transiet*, etiam apud Tibullum I, 4, 27. Cfr. Buenemann ad Lactant. IV, 13, 24.

6) E inoltre il Signore comportò patire. G. Forte *πέρας γε.*

7) Sc. pater. *Men.*

8) Gen. 1, 26.

9) Constr.: Ille autem — quia in carne oportebat eum adparere, ut vacuum faceret mortem et de mortuis resurrectionem ostenderet — sustinuit (i. e. pati

tuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum adparere, sustinuit, ut promissum parentibus redderet, et ipse sibi¹⁰

τὸν λαὸν τὸν καινὸν¹¹ ἐτοιμάζων ἐπιδείξῃ¹² ἐπὶ τῆς γῆς ὧν, ὅτι τὴν ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσας κρινεῖ.¹³ Πέρας γέ τοι¹⁴ διδάσκων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τηλικαῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν, ἐκήρυξε, καὶ ὑπερηγάπησεν αὐτόν.¹⁵ Ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους, τοὺς¹⁶ μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο, ὄντας¹⁷ ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομιωτέρους — ἵνα δείξῃ, ὅτι¹⁸ οὐκ ἤλθε, καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν — τότε ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ εἶναι. Εἰ¹⁹ γὰρ μὴ ἦλθεν ἐν σαρκί, πῶς ἂν ἐσώθησαν οἱ ἄνθρωποι, βλέποντες²⁰ αὐτόν; ὅτι τὸν μέλλοντα μὴ εἶναι ἥλιον, ἕργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες οὐκ ἰσχύουσιν²¹ εἰς τὰς ἀκτίνας αὐτοῦ ἀντοφθαλμησαί. Οὐκοῦν²² ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς²³ τοῦτο ἦλθεν ἐν σαρκί, ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κεφαλαιώσῃ²⁴ τοῖς διωξάσιμ ἐν θανάτῳ τοὺς προφήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο ὑπέμεινεν.²⁵ Λέγει γὰρ ὁ Θεός· τὴν πληγὴν²⁶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν, [καὶ ἄλλος προφητῆς].²⁷ ὅταν πατάξω τὸν ποιμένα, τότε σκοπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. Αὐτὸς ἠθέλησεν οὕτω²⁸ παθεῖν. Ἔδει γὰρ ἵνα ἐπὶ ξύλου πάθῃ. Λέγει γὰρ ὁ προφητεύων ἐπ' αὐτῷ, φεῖσαι²⁹ μου τῆς ψυχῆς ἀπὸ ῥομφαίας, καθήλωσόν³⁰ μου τὰς σάρκας, ὅτι³¹ πονηρευομένων συναγωγαί ἐπανέστησάν μοι. Καὶ πάλιν λέγει· ἰδοὺ³² τέθεικά μου τὸν νῶτον εἰς μάστιγας, καὶ τὰς διαγόνας³³ εἰς ῥαπίσματα.³⁴ τὸ δὲ πρόσωπόν μου ἔθηκα ὡς στερεὰν³⁵ πέτραν.

VI. Prima atque secunda creatio passione Christi iam a prophetis annuntiata.

Ὅτε οὖν ἐποίησεν ἐντολήν, τί λέγει,¹ Τίς² ὁ κρινόμενός μοι; Ἀντιστήτω μοι.³ Ἡ τίς ὁ δικαζόμενός⁴ μοι; Ἐγγισάτω τῷ παιδί κυ-

potuit et passus est), ut promissum parentibus redderet, et populum novum etc. H.

10) In Codd. manuscriptis, quotquot alii et nosmet ipsi excussimus, graeca hucusque desiderantur. Quae subsequuntur, cum Ep. Polycarpi ad Philippenses ubivis coniuncta extant: ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τὸν λαὸν B, ἀποθανόντα. Καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τὸν λαὸν C O V, οὐ γὰρ τὸν νῦν ἠγάπησαν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τὸν λαὸν F. Interpretatio autem latina, quae versionem veterem abhinc excipit, Cotelerii est, ab Hefelio quidem iam refusa et a nobis passim correcta atque castigata.

11) καινὸν coni. Men., idem καινὸν in textu ut B C F O V, et ipse sibi populum parans Int. vet.

12) ἐπιδείξῃ Voss., ἐπείδειξει (sic) C, ἐπιδείξει B F O Men., qui legi vult ἐπέδειξε. In V ἐπὶ δείξει.

13) κρινεῖ recte coni. Men., κρίνει

B C F O V cum ed. pr. Christus in iudicium vocabit mortuos ab ipso resuscitatos.

14) πέρας δ' ἐτι B et var. lect. ap. Voss.

15) non crediderunt, nec dilexerunt illum vet. Int.

16) τοὺς restituī c. Men. B C O V; deest in F. In marg. Cod. C man. sec.: ποιοὶ οἱ ἀπόστολοι πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν.

17) Hunc locum Origenes defendit contra Cels. I, 63. Tom. XVIII. P. I. p. 116. ed. Lommatzsch.

18) Matth. 9, 13.

19) Coniunge haec cum verbis anteced.: in carne oportebat eum apparere. Eandem sententiam reperies in oraculis Sibyllinis, Prooem. V, 10—15. Galland. Biblioth. T. I. H.

20) ἐσώθησαν οἱ ἄνθρωποι, βλέποντες scripsi c. F O V, ἐσώθημεν οἱ ἄνθρωποι βλέποντες B C, ἐσώθημεν (I. ἐσώθησαν) ἄνθρωποι; βλέποντες Men., ἐσώθησαν ἄνθρωποι οἱ βλέποντες Voss., quam lectionem editoribus ad novissimum usque pro lubito variare pla-

populum novum parans, dum in terris degit, ostenderet, quod facta resurrectione ipse esset et iudicaturus. Porro, docens Israëlem, atque tam magna prodigia et signa faciens, praedicavit, ac illum [Israëlem] summe dilexit. Quando autem Apostolos suos, qui ipsius Evangelium essent praedicaturi, elegit, homines omni peccato iniquiores — ut ostenderet, quod non venit 'vocare iustos sed peccatores ad poenitentiam' — tunc palam fecit, se esse filium Dei. Nisi vero in carne venisset, quomodo servati fuissent homines, cum eum viderent? quandoquidem ii, qui solem hunc aliquando desitutum, opus manuum eius, aspiciunt, non valent radios illius obtueri. Porro igitur filius Dei ideo in carne venit, ut summam imponeret peccatis eorum, qui ad mortem persecuti sunt prophetas ipsius. Ob hoc igitur passus est. Dicit enim Deus, 'plagam carnis eius ab illis esse', et alius propheta: 'cum percussam pastorem, tunc dispergentur oves gregis.' Ipse autem, 'sic' pati voluit; oportebat quippe, ut in ligno pateretur. Dicit enim, qui de illo prophetavit: 'parce animae meae a gladio; clavis confige carnes meas, quia concilia malignantium insurrexerunt in me.' Et rursus ait: 'ecce posui dorsum meum ad flagella, et genas ad alapas; faciem autem meam posui sicut solidam petram.'

VI. *Prima atque secunda creatio passione Christi iam a prophetis annuntiata.*

Cum autem fecit, quod praeceptum ei fuerat, quid ait? 'Quis est, qui litiget mecum? Resistat mihi. Vel quis est, qui iudicium ineat ad-

cuit. Vetus quoque Int.: *Quomodo possint homines sanari.*

21) ἰσχύσουσιν O V. Subinde addidi τὰς ante ἀκτῖνας c. B C F O V.

22) Profert aliam causam adventus Christi, ut consummarentur peccata Iudaeorum addita Christi morte. Men. Cfr. Matth. 23, 31. sqq.

23) Scribo εἰς c. B C O V, εἰς Men. et r1qq.

24) κεφαλαιώσει V.

25) ὑπέμεινεν r1psqi c. C O V, ὑπέμεινε B Men. et r1qq.

26) πληγὴν lego c. B O V, πληγὴν C Men., qui auctore vet. Int. legendum proponit: τῇ πληγῇ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἡμεῖς λάθμεν, plaga carnis (corporis Int. vet.) illius omnes sanati sumus. Vid. Isai. 53, 8. Zachar. 13, 6. Qui lectionem Cod. C. πληγὴν retinere velit, legat is: τὴν πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν (i. e. προφητῶν ἐγένετο), ὅταν πατάξω πτλ., ita ut duos locos citatos auctor in unum contulerit.

27) [καὶ ἄλλος προφητῆς] restitui ex Int. vet., qui legit: *Et alius propheta.* Sententiarum nexus: Dominus per prophetas praedixit, fore ut Iudaei Christum

occiderent, unde ipsis interitus. Cfr. Zachar. 13, 7. Matth. 26, 31. Marc. 14, 27.

28) οὕτως O. I. e. cruci adfixus.

29) Ps. 21, 21.

30) Ps. 118, 120.

31) Ps. 21, 17.

32) Isai. 50, 6. 7. Cfr. Iustin. Apolog. I. n. 38.

33) σιαγῶνας B V.

34) ῥαπισμόν B et var. lect. ap. Voss.

35) I. e. immobilis permansi.

Cap. VI. 1) Sc. ὁ νόμος.

2) Isai. 59, 8. 9.

3) Vocc. Ἀντιστήτω μοι desunt in C et ap. Men. In B ordo vbb. ita procedit: τίς ὁ κρινόμενός μοι; ἢ τίς ὁ δικαζόμενός μοι; Ἀντιστήτω μοι ἔγγισάτω τῷ παιδί κυρίου. Apud Vossium habes τίς ὁ κρινόμενός μοι, ἀντιστήτω μοι; ἢ τίς ὁ δικαζόμενός μοι, ἔγγισάτω τῷ παιδί κυρίου; πτλ. Errat Holstenius, Vossium ex Mediceo et Codice Vat. exhibere asserens τίς ὁ κρινόμενός μοι; ἀντιστήτω μοι. ἢ τίς ὁ δικαζόμενός μοι, ἔγγισάτω τῷ π. z.

4) Quis aequalis futurus est mihi = εἰκασόμενος leg. vet. Int.

ρίον. Οὐαὶ ὑμῖν· ὅτι πάντες ὑμεῖς παλαιωθήσεσθε ὡς ἱμάτιον, καὶ σῆς⁵ καταφάγεται ὑμᾶς. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης, ἔπει⁶ ὡς λίθος ἰσχυρὸς ἐτέθη εἰς συντριβήν· ἰδοὺ ἐμβαλῶ⁷ εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῖ, ἐκλεκτόν, ἀκρογωνιαίον, ἔντιμον. Ἐἴτα τί λέγει; „Καὶ ὅς⁸ ἐλπίζει ἐπ’ αὐτόν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.“ Ἐπὶ λίθον⁹ οὖν ἡμῶν ἢ ἐλπίς; Μὴ γένοιτο· ἀλλ’ ἐπεὶ ἐν ἰσχύει ἔθηκε τὴν σάρκα¹⁰ αὐτοῦ ὁ κύριος. Λέγει γάρ· καὶ ἔθηκε¹¹ με ὡς στερεὰν πέτραν. Λέγει δὲ πάλιν ὁ προφήτης· λίθον¹² ὃν ἀπεδοιμίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. Καὶ πάλιν λέγει· αὕτη¹³ ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη καὶ θαναμαστὴ, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος. Ἀπλούστερον ὑμῖν¹⁴ γράφω, ἵνα συνιῆτε· ἐγὼ περιήρημα¹⁵ τῆς ἀγάπης ὑμῶν. Τί οὖν λέγει πάλιν ὁ προφήτης; „Περιέσχε¹⁶ με συναγωγὴ πονηρευομένων, ἐκύλωσάν¹⁷ με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον,¹⁸ καὶ ἐπὶ¹⁹ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κληῖρον.“ Ἐν σαρκὶ οὖν αὐτοῦ μέλλοντος φανεροῦσθαι καὶ πάσχειν, προεφανεροῦτο²⁰ τὸ πάθος. Λέγει γάρ ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ· οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευνται²¹ βουλήν πονηρὰν καθ’ ἑαυτῶν, εἰπόντες· δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχορηστος²² ἡμῖν ἐστίν. Λέγει²³ δὲ καὶ Μωσῆς αὐτοῖς· ἰδοὺ²⁴ τάδε λέγει κύριος ὁ Θεός· εἰσέλθετε²⁵ εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἣν ὤμοσε κύριος τῷ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, καὶ κατακληρονομήσατε²⁶ αὐτήν, γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Τί λέγει ἢ γνωστὸς,²⁷ μάθετε. Ἐλπίζατε [φησὶν],²⁸ ἐπὶ τὸν ἐν σαρκὶ μέλλοντα φανεροῦσθαι ὑμῖν Ἰησοῦν. Ἄνθρωπος [γὰρ] γῆ ἐστὶ πάσχουσα· ἀπὸ προσώπου γὰρ τῆς γῆς ἢ πλάσις τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο. Τί²⁹ οὖν λέγει· [εἰς] τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, τὴν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι; Εὐλογητὸς ὁ κύριος ἡμῶν, ὁ σοφίαν καὶ νοῦν θέμενος ἐν ἡμῖν τῶν κρυφίων αὐτοῦ. Λέγει γάρ ὁ προφήτης· παραβολὴν³⁰ κυρίου τίς νοήσει, εἰ μὴ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ ἀγαπῶν τὸν κύριον αὐτοῦ; Ἐπεὶ οὖν ἀνακαινίσας³¹ ἡμᾶς ἐν τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν, ἐποίησεν ἡμᾶς ἄλλον τύπον, ὡς παιδίον³² ἔχειν τὴν ψυχὴν, ὡς

5) σῆς O, man. sec. correctum in σῆς.

6) Esa. 8, (14.) potius iuxta sensum, quam verba, quemadmodum Paulus ad Romanos: Sic scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali. Apud Esaiam enim sic habetur: In lapidem autem offensionis et petram scandali duabus domibus Israel iuxta textum hebraicum, non iuxta septuaginta interpretes, qui negationem appointunt. Tangit locum Petrus epist. I. cap. 2. Et lapis offensionis, et petra scandali his, qui offendunt verbo, nec credunt. Hic igitur lapis positus est in afflictionem et contritionem, eorum videlicet, qui non credent, iuxta locum Petri citatum. Est etiam lapis offensionis et petra scandali propter ignominiam crucis, ex qua multi, increduli videlicet, scandalizabuntur. Men.

7) ἐμβαλλῶ Men. et cum aliis Hefelius contra auctoritatem Codd. B C F O V et Int. vet., quorum lect. ἐμβαλῶ repo-

sui. Isai. 28, 16. Cfr. Rom. 9, 33. I Petr. 2, 6.

8) ὡς Men.

9) λίθου Voss. Dein C ad oram: scilicet potentiam in brachio suo.

10) σάρξ Christi propter ἰσχύον a Propheta λίθος vocatur. II.

11) Ita nostri Codd. omnes, ἔθηκα LXX in Isai. 50, 7.

12) Ps. 117, 22.

13) Ps. 117, 24. Loquitur de eadē, quia lapis reprobatu factus est in caput anguli. II.

14) ὑμῖν B C O V vet. versio lat. et Clem. Alex. recte, ἡμῖν Men. Voss. Tum συνιείτε V O, ad cuius oram m. sec. συνιῆτε. Amanuensis Cod. C hic evolvendum monet Clem. Alex. Strom. V. ubi locus extat in cap. 10.

15) Cfr. I Cor. 4, 12. 13. et Igu. ad Eph. c. 18.

16) Ps. 21, 17.

17) Ps. 117, 12.

versum me? Appropinquet puero Domini. Vae vobis, quia omnes vos veterascetis quasi vestimentum, et tinea devorabit vos! Et iterum dicit propheta: quoniam sicut lapis fortis positus est in contritionem; ecce immittam in fundamenta Sionis lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem. Deinde quid loquitur? Et qui speraverit in illum, vivet in aeternum. In lapide ergo spes nostra? Absit; sed quia Dominus in fortitudine posuit corpus suum. Ait namque: et posuit me sicut solidam petram. Adhuc autem dicit propheta: lapidem quem reproba-verunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. Et iterum ait: haec est dies magna et mirabilis, quam fecit Dominus. Simplicius vobis scribo, ut intelligatis, ego, purgamentum vestrae charitatis. Quid vero porro dicit propheta? Obsedit me concilium malignantium, circumdederunt me sicut apes favum, et super vestem meam miserunt sortem. Cum igitur in carne esset appariturus et passurus, praemonstrata est ipsius passio. Nam in Israëlem dicit propheta: vae animae eorum, quia pessimum consilium inierunt adversus semetipsos, dicentes: alligemus iustum, quoniam molestus nobis est. Sed et Moses dicit ad illos: ecce ista ait Dominus Deus: intrate in terram bonam, quam iuramento promisit Dominus Abrahae et Isaac et Iacob; et ut hereditatem possidete eam, terram fluentem lacte et melle. Quid dicat cognitio, discite: sperate, inquit, in Iesum, qui in carne manifestandus est vobis. Homo enim est terra, quae patitur; ex substantia enim terrae formatus est Adam. Quid ergo dicit: in terram bonam, lacte ac melle fluentem? Benedictus sit Dominus noster, qui sapientiam et intelligentiam occultorum suorum posuit in nobis. Dicit enim propheta: parabolam Domini quis intelliget, nisi sapiens et peritus et diligens Dominum suum? Ubi igitur nos renovavit per remissionem peccatorum, alium nos fecit typum, quo tanquam puerorum animam haberemus, quemadmodum nosmet ipsi

18) *κρῖλον* scr. C.

19) Ps. 21, 19. Cfr. Iustin. Apol. I. n. 38.

20) *προσεφανερούτο* C. Cfr. I Timoth. 3, 16.

21) *βεβούλευνται* B O man. sec. et Men. pro coniect. in marg., *βεβούλευται* C V O pr. man. et Men. in textu. Isai. 3, 9. Sap. 2, 12. Cfr. Iustin. Dialog. cum Tryphone n. 17.

22) *δύσχοριστος* C. Dein scripsi *ἔστιν* c. O V, *ἔστι* B C et editi.

23) Ap. Clem. Alex. Strom. V, 10, p. 683.

24) Exod. 33, 1.

25) *εἰσέλθατε* B O V Tm *ἄμωσεν* O.

26) Levit. 20, 24.

27) I. e. *profundior Veteris Test. et antiquae oeconomiae divinae cognitio — homini christiano reclusa*. Cfr. Neander. K. G. I, 415. H. In Cod. C ad oram: *Hic est cibus solidus, quem Paulus dicit in epist. ad Hebraeos c. 5, (12—14.)*.

28) Vocc. [*φησὶν*] [*γὰρ*] [*εἰς*], quae

etiam Metaphrastes Barnabae vetus legit, textui reddenda esse ex Clem. Alex. iam vidit Davisius.

29) Haec incipit secunda loci biblici Exod. 33, 1. interpretatio allegorica seu gnostica. Terra illa 1) primum humanam Christi naturam denotabat, nunc 2) Christianos per salvatorem renatos = pueros Dei inmit. H.

30) Haec verba in sacris libris frustra quaerentur. Similia occurrunt Esai. 40, 13. Prov. 16. Eccles. 1, 10. Potlerus in Clem. Alex.

31) *ἀνακαινίσαι* O, in marg. *ἕως ἀνακαινίσας*. Non mihi displiceret inf. *ἀνακαινίσαι*, si apodosis post *ἐπεὶ* sine iactura abesse posset. Coniunctio hic ut supra (*ἐπεὶ ὡς λίθος κτλ.*) certe abundat.

32) *παιδίον* ut scriberem, mihi facile persuasit Io. Franz, cum ante hos quindecim annos Berolini de loco luxurato mecum communicaret, et ita video ab Hefelio postea editum; *παιδίον* B C O V

ἂν δὲ ἀναπλασσομένους αὐτοὺς ἡμᾶς. Λέγει γὰρ ἡ γραφή περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ υἱῷ· ποιήσωμεν³³ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης. Καὶ εἶπε κύριος, ἰδὼν τὸ καλὸν πλάσμα, ἄνθρωπον· ἀυξάνεσθε,³⁴ καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληράσατε τὴν γῆν. Ταῦτα πρὸς τὸν υἱόν. Πάλιν σοι ἐπιδείξω,³⁵ πῶς πρὸς ἡμᾶς δευτέραν πλάσιν ἐπ' ἐσχάτων ἐποίησεν.³⁶ Λέγει κύριος· ἰδοὺ³⁷ ποιήσω τὰ ἔσχατα ὡς τὰ πρῶτα. Εἰς³⁸ τοῦτο οὖν ἐκήρυξεν ὁ προφήτης· εἰσέλθετε³⁹ εἰς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς. Ἴδε⁴⁰ οὖν ἡμεῖς ἀναπεπλάσμεθα, καθὼς πάλιν ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει· ἰδοὺ,⁴¹ λέγει κύριος, ἐξελῶ τούτων, τουτέστιν ὧν προέβλεπε τὸ πνεῦμα κυρίου, τὰς λιθίνας καρδίας, καὶ βαλῶ σαρκίνας αὐτοῖς· ὅτι ἠμελλεν⁴² ἐν σαρκὶ φανεροῦσθαι, καὶ⁴³ ἐν ἡμῖν κατοικεῖν. Ναὸς γὰρ ἅγιος, ἀδελφοί μου, τῷ κυρίῳ τὸ κατοικητήριον ἡμῶν τῆς καρδίας. Λέγει γὰρ πάλιν κύριος⁴⁴, καὶ⁴⁵ ἐν τίνι ὀφθήσομαι τῷ κυρίῳ Θεῷ⁴⁶ μου, καὶ δοξασθήσομαι; Λέγει· ἐξομολογήσομαι σοὶ⁴⁷ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐν μέσῳ ἀδελφῶν μου, καὶ ψαλῶ σοὶ⁴⁸ ἀναμέσον ἐκκλησίας ἁγίων. Οὐκοῦν ἡμεῖς ἔσμεν, οὓς εἰσηγάγεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν.⁴⁹ Τί οὖν τὸ γάλα καὶ μέλι; Ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι ζωοποιεῖται· οὕτως⁵⁰ καὶ ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῷ λόγῳ ζωοποιούμενοι ζήσομεν⁵¹ κατακυριεύοντες τῆς γῆς. Προείρηκε δὲ ἐπάνω, ὅτι ἀυξάνεσθωσαν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. Τίς οὖν⁵² ὁ δυνάμενος νῦν ἄρχειν θηρίων, ἢ ἰχθύων, ἢ πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ; Αἰσθάνεσθαι γὰρ ὀφείλομεν, ὅτι τὸ ἄρχειν ἐξουσία ἐστίν, ἵνα τις ἐπιτάξας κυριεύσῃ.⁵³ Εἰ⁵⁴ οὖν οὐ γίνεται τοῦτο⁵⁵ νῦν, ἄρα ἡμῶν⁵⁶ εἶρηκεν. Πότε; Ὅταν καὶ αὐτοὶ τελειωθῶμεν κληρονόμοι τῆς διαθήκης κυρίου γενέσθαι.

VII. *Ieiunium tyrys et hircus emissarius figura Iesu passuri.*

Οὐκοῦν νοεῖτε,¹ τέκνα εὐφροσύνης, ὅτι πάντα ὁ καλὸς κύριος προεφανέρωσεν ἡμῖν, ἵνα γνῶμεν, ᾧ κατὰ πάντα εὐχαριστοῦντες ὀφεί-

vulg. παιδίου Dav. Nisi efficiamini sicut parvuli C ad oram. Dein dedi ὡς ἂν δὲ ἀναπλασσομένους αὐτοὺς ἡμᾶς ex F O V, ὡς ἂν καὶ ἀναπλασσομένους αὐτοὺς ἡμᾶς B C et Men., qui quidem con. ἀναπλασσομένος αὐτοῖς. Lectione Codicis C admissa, supplendum aliquid erit, quod nom. αὐτοῖς innuit. Vocabulum πνεύματι ante ἀναπλ. ex Int. lat. restitui vult Fellus: at mihi quidem interpretamentum esse videtur, participio ἀναπλασσομένους satis superque iam expressum.

33) Gen. 1, 26. Cfr. Dicta B. Albini Levitae (vel potius Alcinii) super illud Geneseos *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*

34) Gen. 1, 28.

35) ἐπιδείξω scripsi cum B C F O V et var. lect. ap. Voss., qui in textu c.

Men. ἐνδείξω. In O V vocc. πρὸς ἡμᾶς repetuntur ante ἐπ' ἐσχάτων.

36) Sic scr. Codd. nostri omnes, ἐποίησε vulg.

37) Miror quod Hefele quoque et Hilgenfeld l. c. p. 46. ambigunt, vel potius ignorant, ad quam S. Scripturae elocutionem haec verba sint referenda. Evolvant II Cor. 5, 17. Quare amanuensis ad marg. Codicis C recte notat: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova.* Cfr. Ies. 43, 18. 19. Apoc. 21, 5.

38) I. e. respectu secundae huius creationis (regenerationis christianae) praedicavit propheta: *intrate etc., i. e. renascimini. H.*

39) εἰσέλθατε B O V.

40) Scripsi Ἴδε (attice Ἴδὲ) c. B C F O V, ἰδοὺ Men. et rlqq. editt.

denuo ficti fuerimus. Nam de nobis scriptura dicit, loquente patre ad filium: ‚faciamus hominem ad imaginem et ad similitudinem nostram; et praesint bestiis terrae, et volatilibus coeli, et piscibus maris.‘ Tum Dominus videns hominem, pulchrum figmentum suum, ait: ‚crescite et multiplicamini, et replete terram.‘ Haec ad filium. Iterum autem tibi ostendam, quo modo quoad nos ultimis temporibus secundam creationem peregerit. Dicit enim Dominus: ‚ecce faciam novissima tamquam priora.‘ Hoc respiciens praedicavit propheta: ‚intrate in terram lacte et melle fluentem, et dominamini ei.‘ Ecce igitur, nos denuo formati sumus; quemadmodum rursus in alio propheta dicit: ‚ecce,‘ inquit Dominus, ‚auferam ab eis,‘ hoc est ab eis quos spiritus Domini praevidebat, ‚corda lapidea, et immittam illis corda carnea;‘ quia in carne voluit apparere, et habitare in nobis. Templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri. Etenim iterum ait Dominus: ‚ubinam apparebo coram Domino Deo meo, et glorificabor?‘ Ait: ‚confitebor tibi in ecclesia, in medio fratrum meorum, et cantabo tibi in medio ecclesiae sanctorum.‘ Itaque nos sumus, quos introduxit in terram bonam. Sed quare lac et mel? Quoniam infans primum melle, tunc lacte viviscit: ita et nos, fide, quam habemus promissis Dei, et verbo praedicationis vivificati, vivemus terram possidentes. Superius vero praedixit: ‚crescant et praesint piscibus.‘ Quis potest nunc praeesse bestiis, vel piscibus, vel coeli volucris? Scire enim debemus, praeesse potestatem designare, ut quis imperet ac dominetur. Etsi id nunc non contingat, promisit id sane nobis. Quando fiet? Cum et ipsi adeo perfecti erimus, ut heredes simus testamenti Domini.

VII. *Ieiunium typus et hircus emissarius figura Iesu passuri.*

Intelligite ergo, filii dilectionis ac lactitiae, quod bonus Dominus omnia nobis praemonstravit, ut cognosceremus, cui in omnibus gratias agere

41) Ezech. 11, 19, 36, 26. C ad oram et dabo cor carne.

42) Scribo ἤμελλεν c. B F O V et textu graeco Menardi in notis, qui quidem ed. ἔμελλεν, ut habes in C. Menardum secuti sunt rlqq.

43) Cfr. Ioan. 1, 14.

44) Vocem κύριος, quam nec vetus legit interpres, aut male additam putes, aut non ad Deum, sed ad Prophetam (David) referas. — Notes deinde, hisce verbis tertiam loci illius biblici explicationem allegoricam seu gnosticam incipere, quae terram illam de ecclesia christiana interpretatur. H.

45) Ps. 41, 3.

46) τῷ κυρίῳ τῷ θεῷ B C Men.

47) ἐξομολογήσασαί σοι B C, ἐξομολογήσασαί σοι O V. Deest pron. σοι ap. Men. Ps. 21, 23.

48) σοι reposui ex B (marg.) F O V et vers. vet. lat. Similiter Ps. 21, 23. ὑμνήσω σε LXX.

49) Nos sumus, quos introduxit in terram lacte et melle manantem C ad oram.

50) Ita ex B F O V, οὕτω C Men.

51) ἐξήσωμεν O V. De hac terra illud: Beati miles, quoniam ipsi possidebunt terram, id est dominabuntur terrae quando C ad oram.

52) τίς οὖν O V, τίς νῦν conl. Men., τί οὖν B C Men. in textu, ubi deest sq. νῦν. Vocabula τί οὖν ὁ δυναμέμενος νῦν ἀρχεῖν θηρίων, ἢ ἰχθύων in textu Cod. B. praetermissa ipsius margini adscripta extant.

53) κηριεύση scr. C.

54) Sensus: in praesenti quidem imperium illud in volucres etc. non tenemus, sed promissam hanc dominationem aliquando recuperabimus. H.

55) τοῦτον fuit in B.

56) ὑμῖν C et Men., in notis ἡμῖν proponens. Dein εἰρηκε B C. vulg.

Cap. VII. 1) νοῦτε O V.

λομεν αινεῖν. Εἰ οὖν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν κύριος, καὶ μέλλων κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς, ἔπαθεν,² ἵνα ἡ πληγὴ αὐτοῦ ζωοποιήσῃ ἡμᾶς· πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἠδύνατο παθεῖν, εἰ μὴ δι' ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ σταυρωθεὶς ἐποτίζετο ὄξει καὶ χολῇ.⁵ Ἀκούσατε, πῶς περὶ τούτου πεφανέρωκαν⁶ οἱ ἱερεῖς τοῦ λαοῦ.⁷ Γεγραμμένης ἐντολῆς αὐτοῦ, ὃς ἂν⁸ μὴ νηστεύσῃ τὴν νηστείαν, θανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται, ἐνετείλατο κύριος, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἡμελλε⁹ τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν· ἵνα καὶ ὁ τύπος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἰσαάκ, τοῦ προσενεχθέντος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τελεσθῇ.¹⁰ Τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ; ,Καὶ φαγέτωσαν¹¹ ἐκ τοῦ τράγου, τοῦ προσφερομένου τῇ νηστείᾳ ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν.⁴ Προσέχετε ἀκριβῶς· ,καὶ φαγέτωσαν¹² οἱ ἱερεῖς μόνοι πάντες τὸ ἔντερον ἄπλυτον μετὰ ὄξους.³ Πρὸς τί; Ἐπειδὴ ἐμέ, εἶπεν,¹³ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μέλλοντα τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου, μέλλετε¹⁴ ποτίξιν χολῆν μετὰ ὄξους· φάγετε ὑμεῖς μόνοι, τοῦ λαοῦ νηστεύοντος καὶ κοπτομένου ἐπὶ σάκκῳ¹⁵ καὶ σποδῷ. Ἴνα δείξῃ,¹⁶ ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. Πῶς οὖν ἐνετείλατο; προσέχετε. ,Λάβετε¹⁷ δύο τράγους καλοὺς καὶ ὁμοίους,¹⁸ καὶ προσενέγκατε· καὶ λαβέτω ὁ ἱερεὺς¹⁹ τὸν ἕνα εἰς ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ ἁμαρτιῶν.⁴ Τὸν δὲ ἕνα τί ποιήσουσιν; Ἐπικατάρατος,²⁰ φησὶν, ὁ εἷς. Προσέχετε, πῶς ὁ τύπος τοῦ Ἰησοῦ φανεροῦται. ,Καὶ²¹ ἐμπύσσετε²² πάντες, καὶ κατακεντήσατε, καὶ περιθεῖτε²³ τὸ ἔριον τὸ κόκκινον περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ οὕτως εἰς ἔρημον βληθήτω.⁴ Καὶ ὅταν γένηται οὕτως, ἄγει ὁ βασιτάων τὸν τράγον εἰς τὴν²⁴ ἔρημον, καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ἔριον, καὶ ἐπιτίθησιν ἐπὶ φρύγανον τὸ λεγόμενον ῥαχίη,²⁵ οὗ καὶ τοὺς βλαστοὺς εἰώθαμεν τρώγειν ἐν τῇ χώρᾳ

2) Ὁ υἱὸς Θεοῦ ἔπαθεν, haec per *communicationem idiomatum* dicta sunt Cfr. Francke in: Zeitschrift für luth. Theol. ed. Rudelbach et Guericke. 1840. Fasc. II. p. 81. II. Mox ζωοποιήσῃ V.

3) Articulus deest ap. Men.

4) In his et aliis verbis mors Christi *vicaria* a Barnaba docetur. Cfr. Francke, l. c. p. 86. H. Scribo δι' c. B C F O V, διὰ editt. Menardum secuti.

5) Cfr. Ps. 68, 22. Matth. 27, 48. Marc. 15, 23.

6) *πεφανέρωσαν* B C O V c. Men., qui immerito substituit vult formam longiorem *πεφανερῶσαι*. Cfr. Winer Grammatik d. neutest. Sprachidioms p. 72. ed. IV.

7) Men. invitis Codd. *ναοῦ* putat legendum. *οἱ ἱερεῖς* = Moyses et Aron.

8) *ὃς ἂν* Men. Levit. 23, 29.

9) *ἡμελλε* C. Subsequens τὸ apposui ex B (marg.) F O V, Observat H: I. c. *corpus suum*. Sensus est: *mandato de ieiunio Dominus typum passionis suae praebere voluit*. Si quis hunc epistolae nostrae locum solum spectaret, Barnabam Nestorianismi accusare posset, quippe qui *humanam* tantum Christi naturam

(τὸ σκεῦος) passam esse docerit. Quam autem Barnabas supra, in hoc ipso capite, *filius Dei* passum esse dixerit, clare apparet, doctrinam eius cum orthodoxa fide concordare. Passa est enim in cruce humana Christi natura cum divina arctissime, sed *ἀσυγχύτως* etc. coniuncta; quo fit, ut per *communicationem idiomatum* utrumque dici possit: a) *filius Dei* passus est, et β) *Christus corpus suum* in hostiam obtulit.

10) *τελεσθῇ* Men.

11) Non ex sacra Scriptura auctor refert; traditiones potius, quae inter prinnaevos Christianos invaluerunt de Iudaeorum ritibus in festo expiatorio celebratis, respicere videtur. Cfr. Num. 19, 7. 11. Iust. Dial. c. Tryph. n. 40, Tertull. adv. Iud. c. 24. adv. Marc. III. 7.

12) Vitiosam lect. suam *φρυγέτωσαν*, quae prius fuit etiam in B, ipse Men. mutavit in *φαγέτωσαν*. Tum τὸ *ἔντερον* V, τὸν ἔτερον BC, τὸν ἔντερον O. Genuinam lect. iam vidit Men., etsi edd. τὸν ἔτερον (sic).

13) *εἶπεν* (sc. ὁ κύριος) con. Dav., εἶδον B C O V Men.

ac laudes offerre debeamus. Si ergo Dei filius, qui est Dominus et iudicaturus est vivos ac mortuos, passus est, ut plaga ipsius vividos nos redderet; credamus, non potuisse filium Dei pati nisi propter nos. Cruci vero affixus aceto ac felle potabatur. Audite, quomodo de hac re indicia dederint sacerdotes populi iudaici. Scripto praecepto, ut, qui ieiunium non ieiunaret, morte exterminaretur, praecepit Dominus, quia et ipse pro peccatis nostris vas spiritus oblaturus erat in hostiam; ut et impleretur figura facta in Isaac, qui super altare fuit oblatus. Quid igitur dicit apud prophetam? „Et manducent de hirco, qui in die ieiunii offertur pro omnibus peccatis. Attendite diligenter: et manducent soli ac omnes sacerdotes intestinum non lotum, cum aceto.“ Ad quid? Quoniam me, inquit, pro novi populi delictis oblaturum carnem meam, potaturi estis felle cum aceto; ideo comedite vos soli, dum populus ieiunat et plangit in sacco et cinere. Haec ut ostenderet, quod oporteret ipsum mori pro illis. Quomodo igitur praecepit? Attendite. „Sumite,“ inquit, „duos hircos bonos et similes, et offerte eos; et accipiat sacerdos unum in holocaustum pro peccatis.“ De altero vero quid facient? „Maledictus,“ inquit, „unus.“ Attendite, quo pacto figura Iesu manifestetur. „Et conspuite illum omnes, ac lancinate; et imponite lanam coccineam circa caput eius; et sic in desertum emittatur.“ Et cum ita factum fuerit, qui portat hircum, abducit eum in eremum, et aufert ab illo lanam, et ponit eam super fruticem, qui vocatur rubus, cuius germina in agris reperla solemus manducare; et huius solius veptris fructus dulces sunt.

14) μέλλεται C Men. in textu, idem μέλλετε in marg.

15) σάκκου O V.

16) δειξίει V.

17) Cfr. Baehr., Symb. II, 679. II. Levit. 16, 7. sqq.

18) ομοιωσις absque accentu C.

19) ερεός O. Tum voc. ὑπὲρ ἀμαρτιῶν subiuncti ex F O V marg. Codicis B et vet. Int.

20) = ἑνὶ ἄκρῳ Cfr. Baehr l. c. p. 668. H.

21) Haec sane notanda, cum graephe expriment Christi passionem, quae etiam observat Tertullianus lib I. contra Iudaeos, et lib. 3. contra Marcionem: *Unus autem eorum circumdatus coccino maledictus et consputatus et convulsus et compunctus a populo extra civitatem abiiciebatur in perditionem, manifestis notatus insignibus Christi passionis, qui coccinea circumdatus veste, et consputatus et omnibus contumeliis afflictiis extra civitatem crucifixus est.* Quae quidem circumstantiae a Barnaba notatae etsi non sint in Scriptura, tamen per traditionem innotuerunt ut alia plura, quae in hac epistola continentur, quod impraesentiarum ostendere operae pretium duxi. Antiqui igitur Hebraei praeter legem scriptam habebant quasdam tradi-

tiones non scriptas, ut notum est ex Philone Iudaeo lib. de circumcissione: *ταῦτα οὖν εἰς ἀκοὰς ἤλθε τὰς ἡμετέρας ἀρχαιολογούμενα παρὰ θεσπεσίοις ἀνδράσιν, οἳ τὰ Μωσέως οὐ παρέργως διηρομήνευσαν.* Men.

22) Ita c. B O V Voss., ἐκπιτύσατε C Int. vet. Men.

23) περιθῆτε O V.

24) τὸν Voss. in margine pro var. lect. Tum ἀφερεῖ C.

25) ῥαχίηλ Men., qui leg. putat ῥαχόν. Vossio auctore dedimus ῥαχίη. In B C O V et marg. Vossii ῥαχίη. Tum βλαστὸς B O V c. Vossio, βαστὸς C, βατὸς Men., qui in notis scribit: „In textu Graeco οὗ τὸς βατὸς corrupte legitur; nam βατὸς oxytone est pervius, et βάτος gravitone rubus. Lege igitur οὗ καὶ τὰ βάτινα“ est enim βάτινον fructus rubi. Galenus 2 de alimentis τῶν βάτων καρπὸν ὀνομάζουσιν οἳ παρ’ ἡμῖν ἀνθρωποι βάτινον“ id est, ruborum fructum nominant homines nostri βάτινον.“ Memini, Romae saepius me vidisse die festo S. Andreae Apostoli (30 men. Novembris) ante templum ipsi dedicatum (Sant’ Andrea della Valle) populo ramos vendi cum dulci fructu (legno di Sant’ Andrea seu legno santo

εὐρίσκοντες· ταύτης μόνης τῆς ῥάγου²⁶ οἱ καρποὶ γλυκεῖς εἰσίν.²⁷ Τί οὖν καὶ τοῦτο; Προσέχετε· τὸν μὲν ἕνα ἐπὶ τὸ²⁸ θυσιαστήριον, τὸν δὲ ἕνα ἐπικατάρατον, καὶ ὅτι²⁹ τὸν ἐπικατάρατον ἐστεφανωμένον; Ἐπεὶ δὲ³⁰ ὄψονται αὐτὸν τότε τῇ ἡμέρᾳ,³¹ τὸν ποδήρη ἔχοντα τὸν κόκκινον περὶ τὴν σάρκα, καὶ ἐροῦσιν· οὐχ οὗτός ἐστιν, ὃν ποτε ἡμεῖς ἐσταυρώσαμεν ἐξουθενήσαντες,³² καὶ κατακεντήσαντες, καὶ ἐμπαίξαντες; Ἀληθῶς οὗτος ἦν, ὁ τότε λέγων ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ εἶναι. Πῶς γὰρ ὁμοίως καὶ τί τοῦτο, ὁμοίους τοὺς τράγους καλοὺς καὶ ἴσους;³³ Ἴν' ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν τότε ἐρχόμενον, ἐκπλαγῆσονται³⁴ ἐπὶ τῇ ὁμοιότητι τοῦ τράγου. Οὐκοῦν ἴδε³⁵ τὸν τύπον τοῦ μέλλοντος πάσχειν Ἰησοῦ. Τί δὲ, ὅτι τὸ ἔριον εἰς³⁶ μέσον τῶν ἀκανθῶν τιθέασιν; Τύπος ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ κείμενος, ἵνα, ὡς³⁷ ἂν θέλη τὸ ἔριον ἄραι τὸ κόκκινον, δεῖ³⁸ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, διὰ τὸ εἶναι φοβερὰν τὴν ἀκανθάν, καὶ θλιβέντα κυριεῦσαι.³⁹ Οὕτω,⁴⁰ φησὶν, οἱ θέλοντές με ἰδεῖν, καὶ ἄψασθαί μου⁴¹ τῆς βασιλείας, ὀφείλουσι θλιβέντες καὶ παθόντες λαβεῖν με.

VIII. Iuvencae rubrae sacrificium typus Christi eiusdemque regni.

Τίνα δὲ δοκεῖτε τύπον εἶναι, ὅτι ἐντέλλεται¹ τῷ Ἰσραὴλ προσφέρειν δάμαλιν τοὺς ἄνδρας, ἐν οἷς ἁμαρτία τέλειαι, καὶ² σφάζοντας κατακαίειν· καὶ αἶρειν τότε τὴν σποδὸν παιδία,³ καὶ βάλλειν εἰς ἄγγη, καὶ περιτιθέναι τὸ ἔριον τὸ κόκκινον ἐπὶ ξύλον,⁴ καὶ τὸν ὕσσωπον· καὶ οὕτω⁵ φαντίζεν τὰ παιδία καθ' ἕνα τὸν λαόν· ἵνα ἀγνίζονται⁶ ἀπο τῶν ἁμαρτιῶν; Νοεῖτε, πῶς ἀπλότητι⁷ λέγει ὑμῖν. Ὁ μόσχος οὖν⁸ ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς· οἱ προσφέροντες ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ, οἱ προσενέγκαντες αὐτὸν⁹ ἐπὶ σφαγῆν. Εἶτα οὐκέτι ἄνδρες [ἁμαρτωλοὶ], οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἢ δόξα.¹⁰ Οἱ δὲ φαντίζοντες παῖδες, εὐαγγελιζόμενοι ἡμῖν τὴν ἄφεσιν

i. e. diospyros lotus), quos hic fortasse intelligendos esse prius putabam. Sed procul dubio mora rubi indicantur.

26) ταύτης μόνης τῆς ῥάγου coni. Voss. haec adnotans: Male alius aliter emendavit. Paulo post lege: καὶ ὁ, τι τὸν ἐπικατάρατον ἐστεφανωμένον. Ita infra: ὁ, τι δὲ τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον. Quomodo particula ὅτι et in hac epistola, et apud alios autores saepissime accipitur. Male itaque viri docti haec corrigunt. οὕτω μόνης τῆς ῥαχῶς B C c. Men., qui scribi vult τούτου ῥαχοῦ expunctis tribus primis vocabulis; οὕτως μόνης τῆς ῥαχοῦς O V et Voss. in textu.

27) Ita est in F O V, εἰσὶ B C et edd.

28) τὸ om. Men.

29) ὅτι = cur, sicuti c. 8. Ὅτι δὲ τὸ ἔριον, c. 10. Ὅτι δὲ Μωσῆς, et alibi. Vocc. καὶ ὅτι τὸν ἐπικατάρατον desiderantur in B C et ap. Menardum.

30) δὴ B. Tunc αὐτὸν τότε. τῇ interpungunt C V. Post αὐτὸν parum recte commate distinguunt Men. Voss. et alii.

Davisius legit: ἐπειδὴ ὄψονται αὐτὸν, ταύτη κτλ.

31) Sc. Christum in die iudicii. Men. Dein τοῦ ποδήρη p. τὸν ποδήρη C.

32) ἐξουθενήσαντες C.

33) Dedi πῶς γὰρ ὁμοίως καὶ τί τοῦτο, ὁμοίους τοὺς τράγους καλοὺς καὶ ἴσους; verbo λέγει subaudito. In Codd. B C F O V et var. lect. ap. Voss. est πῶς γὰρ ὁμοίως εἰς τοῦτο κτλ., praetermissa tamen copula καὶ ante ἴσους in F V. Menardus in textu πῶς γὰρ ὁμοίως καὶ τοῦτον, sed adnotat: In textu gr. πῶς γὰρ ὁμοίως, male; lege ὡς οὖν ὁμοίως. Sic in textu gr. καὶ τοῦτον· i. οὕτως. Sensus horum est: Sicut ergo Christus similis est duobus illis hircis in die ieiunii ad populi expiationem oblati, sic similes hircos et aequalis-subaudi: offerri praecipit Moyses. Apud Cot. ad marg. pro coniectura ὡς γούν ὁμοίως, κατὰ τοῦτο ὁμοίως. Davisius proponit πῶς γὰρ ὁμοίως; εἰς τοῦτο ὁμοίως.

34) ἐκπλαγίσονται O V.

Cur vero et hoc? Attendite: ,unum quidem super altare, alterum verum maledictum.' Et quare qui maledictus est coronatur? Quia videbunt eum illa die habentem circa corpus talarem coccineam, et dicent: nonne hic est, quem nos aliquando despectum, compunctum ac illustum crucifiximus? Vere ille est, qui tunc se dicebat esse filium Dei. Quomodo similiter et cur hocce ,similes hircos pulchros et aequales?' Ut, cum viderint eum tunc venientem, percellantur de hirci similitudine. Vide igitur figuram Iesu passuri. Quam ob rem vero lanam in medio spinarum ponunt? Id est figura Iesu, ecclesiae proposita. Ponunt autem lanam in spinis, ut, qui voluerit lanam coccineam auferre, eo quod spina formidabilis sit, debeat plurima sufferre, et afflictatus potiri illius. Sic, inquit, qui volunt me videre et ad regnum meum pervenire, debent per afflictiones et tormenta possidere me.

VIII. *Iuvencae rubrae sacrificium typus Christi eiusdemque regni.*

Quam autem figuram putatis esse, quod praecipitur Israëli, ut homines consummatae nequitiae iuvenecam afferant, et eam mactatam comburant; utque tunc pueri tollant cinerem et in vasa mittant; postea baculo alligent lanam coccineam cum hyssopo; et sic populum singulatim pueri aspergant, ut a peccatis purgetur? Aspicite, quomodo in simplicitate nobis loquatur Dominus. Vitulus iste Iesus est; homines nequam qui afferunt, sunt ii qui Dominum ad necem obtulerunt. Sed nunc non amplius sunt viri nequam, nec amplius pro peccatoribus habentur. Pueri vero aspergentes sunt qui nuntiaverunt nobis remissionem peccatorum,

35) *ἴδετε* legi vult Men. Cfr. Justin. Dial. c. Tryph. n. 111.

36) *καὶ* Men., *εἰς* idem coni. in marg., ut est in B C O V. Articulum *τῶν* ante *ἄκανθῶν* om. Men. Tum *τιθέασι* B C c. edd.

37) *ὄν* C Men. in textu. *ὄς* idem in marg. Tum *ἄραι* B C O V Men. Voss.

38) *ἴνα* c. indic. praes. habes etiam I Cor. 4, 6. Gal. 4, 17. Videndum tamen, an hic et illic non potius substituenda sit forma *δῆ* ob Itacismum, vocalem *η* promiscue in scribendo usurpantem pro diphthongo *ει* eodemque modo pronunciantem.

39) *κυριεύσαι* Codd. nostri omnes, *κυριῶσαι* Men.

40) *οὕτως* O V.

41) *ἄρασθέ μου* V O, in hoc quidem mutatum in *ἄρασθὲ μου*, in C. Men. *ἄρασθαί μου*. Dein *ὀφείλουσιν* O V. Respicere videtur ad Matth. 16, 24. Cap. VIII. 1) *ἐντέλεται* C. Cfr. Num. 19, 2 sqq. Hebr. 13, 11.

2) *καὶ* excidit editioni Men. Subinde *σφάξαντες* B C O V. *κατὰ κατείν* scr. V.

3) *παιδεία* V et pr. man. O.

4) Vocc. *ἐπὶ ξύλον* accesserunt ex

F O V et Int. vet. Totus autem locus in his tribus Mss. ita sonat: *καὶ περιτιθέσθαι τὸ ξριον τὸ κόκκινον ἐπὶ ξύλον. ἴδε πάλιν ὁ τοῦ σταυροῦ. τὸ ξριον τὸ κόκκινον. καὶ τὸν ὕσσωπον κτλ.* Deesse *τῷ ξύλῳ* haud male suspicatus est Men.

5) *οὕτως* O V. Dein *παιδεία* p. *παιδία* scr. V et pr. man. O.

6) *ἀγγίζονται* V O, in hoc quidem emendatum in *ἀγγίζονται*. Tum *ἀπό* c. Davisio p. *ὑπό* B C O V Men.

7) Cum vet. Int. Menardus scribi vult *ὁμοιότητι*.

8) Reposui *οὖν* ex B C F O V, *οὕτως* editt. secuti Men., qui vocem deleri maluerit, cum desit ap. Int. veterem. Hieronymus in c. 43. Ezechielis, ubi ad huius Epistolae auctoritatem provocat: *Vitulum autem, qui pro nobis immolatus est, et nulla scripturarum loca, et praecipue Barnabae epistola, quae habetur inter Scripturas apocryphas, nominat.*

9) *προσηνεγκόντες αὐτῶν* p. *προσηνεγκάντες αὐτὸν* C.

10) *εἶτα οὐκέτι ἄνδρες, οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἢ δόξα* B C O V Men., qui proposuit: *εἶτα οὐκέτι ἄνδρες ἁμαρ-*

τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸν ἀγνισμὸν τῆς καρδίας· οἷς ἔδωκε τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἐξουσίαν — οὕσι δεκαδύο εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν, ὅτι δεκαδύο αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ — εἰς τὸ κηρῶσειν.¹¹ Διὰ τί δὲ τρεῖς παῖδες οἱ φαντίζοντες; Εἰς μαρτύριον Ἀβραάμ καὶ¹² Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ὅτι οὗτοι μεγάλοι τῷ Θεῷ. Ὅτι δὲ¹³ τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον; Ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ¹⁴ Ἰησοῦ ἐπὶ ξύλω· διότι οἱ ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτὸν¹⁵ ζήσονται εἰς τὸν αἰῶνα. Διὰ τί δὲ ἅμα τὸ ἔριον καὶ τὸν ὕσσωπον; Ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἡμέραι¹⁷ ἔσονται πονηραὶ καὶ ὑπαρᾶι, ἐν αἷς¹⁸ ἡμεῖς σωθῆσόμεθα· ὅτι καὶ ἀλγῶν σάρκα¹⁹ διὰ τοῦ ὅπου τοῦ ὕσσωπου ἰᾶται. Καὶ διὰ τοῦτο οὕτω²⁰ γενόμενα ἡμῖν μὲν ἔστι²¹ φανερά, ἐκείνοις δὲ σκοτεινά· ὅτι οὐκ ἤκουσαν φωνῆς κυρίου.²²

IX. Circumcisio veteris testamenti spiritualiter intelligenda.

Λέγει γὰρ πάλιν περὶ τῶν ὀπίων,¹ πῶς περιέτεμεν ἡμῶν καὶ τὴν καρδίαν. Λέγει ὁ κύριος ἐν τῷ προφήτῃ· εἰς ἀκοὴν ὀπίου ὑπήκουσαν² μου. Καὶ πάλιν λέγει· ἀκοῆς³ ἀκούσονται οἱ πόδες⁴ σου, ἃ ἐποίησα γινώσκονταί. Καὶ περιτιμηθήσεσθε,⁵ λέγει κύριος, τὰς καρδίας ὑμῶν. Καὶ πάλιν λέγει· ἀκουε Ἰσραὴλ, ὅτι ταδε λέγει κύριος⁶ ὁ Θεός σου. Καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα κυρίου προφητεῖ· τίς ἐστίν⁷ ὁ θέλων ζῆσαι εἰς τὸν αἰῶνα; Ἀκοῆς⁸ ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ παιδός μου. Καὶ πάλιν λέγει· ἀκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίξου γῆ,⁹ ὅτι κύριος⁹ ἐλάλησε. Ταῦτα εἰς¹⁰ μαρτύριον. Καὶ πάλιν λέγει· ἀκούσατε¹¹ λόγον κυρίου ἄρχοντες τοῦ λαοῦ τούτου. Καὶ πάλιν λέγει· ἀκούσατε,¹² τέκνα, τῆς φωνῆς βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οὐκοῦν περιέτεμεν ἡμῶν τὰς ἀκοὰς, ἵνα ἀκούσαντες λόγον πιστεῦσώμεν¹³ ἢ γὰρ¹⁴ περιτομή, ἐφ' ἣ πεποιθήσασιν, κατήργηται. Περιτομὴν γὰρ εἴρηκεν οὐ σαρκὸς γε-

τωλοῖ, οὐκέτι ἁμαρτιῶν ἡ δόξα. Totum membrum ab vet. Int. non agnitus Davisius censet delendum. Sed nil mutet. Sensus: Viri consummatae nequitiae iuvenecam afferentes aspersione postea peccatis eum toto populo purgati sunt. Ita nosmet ipsi redemptione per Iesum Christum iam non sumus peccatores uti prius, sed fratres ipsius Dei que filii, cuius iustitiae Christus passione sua ac morte expiatoria pro nobis satisfecit.

11) Cfr. Ps. 121, 4.

12) καὶ om. OV.

13) ὅτι δὲ C O V B, in cuius marg. Holstenius monet legendum εἶτι vel τί δὲ interrogative. Sequens τὸ ante ἔριον om. Men.

14) τοῦ om. O V. Deinde c. B C F O V exclusi τῷ ante ξύλω, quod auctore Menardo repetierunt editi. ad unum omnes.

15) Δεδί ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτὸν c. B C F O V et var. lect. ap. Voss., ἐλπίζοντες εἰς αὐτὸν vulg.

16) τὸ B C F O V.

17) ἐν αἷς = abl. instr., cui respondet praep. διὰ insequentis membri. Cfr. supra c. 7. in fine οἱ θέλοντές με ἰδεῖν,

καὶ ἀψασθαι μου τῆς βασιλείας, ἀφείλουσι θλιβέντες καὶ παθόντες λαβεῖν με. Vid. et infra c. 15. nonnullorum Codd. lectionem et vulg. ἀγιάσεις αὐτὴν ἐν χερσὶ κτλ.

18) ἡμέραις Men., in notis ἡμεῖς ut B C O V Voss.

19) Vulg. art. τὴν aute σάρκα, per se quidem probabilem, omisi c. B C F O V restituique subinde lectionem ex meis quattuor Codd. et textu Menardi διὰ τοῦ ὅπου τοῦ ὕσσωπου p. Cotelerii coniectura τοῦ ὅπου διὰ τοῦ ὕσσωπου. Cotelerius autem et qui eum secuti sunt Hefelio non excepto, quid ὅπος heic significet, parum capiunt. Descendit enim ex ὄω (ὄωμαι) et ὄω. Sensus: Sicuti aegrotantes quidam sibi medentur hyssopi succo expurgante, ita nos sanati sumus lavacro et abstersione sanguinis Christi. Vocc. διὰ τοῦ ὅπου et anteced. ἡμέρα . . . ὑπαρᾶι alterutro sese interpretantur. De hyssopi virtute abstergerendi Origenes Hom. octava in Lev. c. 10. Tom. IX. p. 330. ed. Lommatzsch dicit: Imgitur tamen ad emendationem leprae huius etiam coccus tortus, socia-

et purificationem cordis, quibus dedit evangelii praedicandi potestatem; quique sunt duodecim, in tribuum testimonium, quia apud Israelitas duodecim erant tribus. At cur tres pueri aspergentes? Nempe in testimonium Abrahami et Isaaci et Iacobi; quod ii magni fuerint coram Deo. Cur vero lana in ligno [baculo]? Quia in ligno Iesus dominium suum tenet, cuius causa, qui in illum sperant, vivent in aeternum. Quare autem simul lanam et hyssopum? Quoniam in regno illius erunt dies mali ac sordidi, quibus nos salvi erimus: quandoquidem qui corpore aegrotat, emundante hyssopi succo curatur. Et propter hoc quae ita se habent, nobis manifesta sunt, illis [Iudaeis] autem obscura, quia non audierunt vocem Domini.

IX. Circumcisio veteris testamenti spiritualiter intelligenda.

Loquitur porro scriptura de auribus nostris, quomodo eas et nostrum circumciderit Dominus. Ait Dominus apud Prophetam: ,in auditu auris obedierunt mihi. Et iterum dicit: ,auditum audient, qui longe absunt; quae feci, scient. Et: ,circumcidite corda vestra, ait Dominus. Et rursus ait: ,audi Israel, haec dicit Dominus Deus tuus. Iterumque spiritus Domini prophetat: ,quis est, qui vult vivere in perpetuum? Auditione audiat vocem filii mei. Et iterum dicit: ,audi coelum, et auribus percipe terra, quia dominus locutus est. Haec in testimonium. Rursusque ait: ,audite verbum Domini principes populi huius. Et adhuc: ,audite filii vocem clamantis in deserto. Ergo circumcidit aures nostras, ut audito verbo crederemus; circumcisio enim, in qua illi confidebant, abrogata est. Praecepit enim Dominus, circumcisionem non carnis esse faciendam; illi autem praeceptum hoc transgressi sunt, quia

tur et hyssopus. Coccus tortus figuram sacri sanguinis continet, qui de eius latere per lanceae vulnus exortus est. ,Et hyssopus. Hoc genus herbae naturam habere medici ferunt, ut diluatet expurget, si quae illae pectori hominum sordes ex corruptione noxii humoris insederint. Unde et necessario in expurgatione peccatorum huiuscemodi graminis figura suscepta est. — Scripserim *ἐν αἰς ἡμεῖς σωθῆσόμεθα, καὶ ὅτι ἀλγῶν κτλ.*

20) οὕτως O V.

21) ἔστιν O V.

22) Art. τοῦ lectionis vulg. ante *ζυγίου* omisi c. B C F O V.

Cap. IX. 1) *αἰτίων* Men. Tum *ἡμῶν* etiam O in textu, quod amanuensis ad oram mutavit in *ὑμῶν*. Cfr. Deut. 21, 12. Levit. 19, 23. Ep. ad Diognet. c. 4.

2) *ὑπήκουσε* legendum proponit Men. c. LXX Ps. 17, 44.

3) Isai 33, 13. Quelli che sono da lunghi perfettamente intenderanno; conosceranno quali cose io abbia adoperato. G.

4) καὶ οἱ p. οἱ Men.

5) *περιτμηθήσεται* O V, in hoc quidem *περιτμηθήσεται* ad oram. Ier. 4, 4.

6) Vulg. ὁ ante *κύριος* omisi c. B C F O V et LXX Ier. 7, 2.

7) Ita nostri quattuor Codd., *ἔστι* Men. et rllqq. Ps. 33, 13.

8) Scripsi *γῆ* p. vulg. ἡ *γῆ* c. B C F O V LXX Isai. 1, 2.

9) Dedi *κύριος* c. B C F O V LXX, vet. Int. Voss., ὁ *θεός* Men. et alii.

10) Sc. *circumsionis aurium Deo acceptae*. H. Maluerim *ἐλάλησε ταῦτα εἰς μαρτύριον* c. Men. ut sit: Dominus haec locutus est, coelum et terram in testimonium (testes) advocans.

11) Isai. 1, 10.

12) Evulgavi *ἀκούσατε* ex B C F O V, *ἀκούετε* Men. Voss. et alii. Dein scripsi *βοῶντες* p. *βοάσης* c. B (marg.) F O V LXX, *βοάσης* B (textus) C vulg. Isai. 40, 3.

13) Edidi *πιστεύσωμεν* ex B F O V et marg. Voss., *πιστεύσωμην* (sic) C, *πιστεύωμεν* vulg.

14) *εἰ γὰρ* p. ἡ *γὰρ* O V. Dein *πεποίθασιν* BC c. vulg.

νηθῆναι¹⁵ ἀλλὰ παρέβησαν, ὅτι ἄγγελος πονηρὸς ἐσόφισεν¹⁶ αὐτούς. Λέγει πρὸς αὐτούς· τὰδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν — ὅδε¹⁷ εὗρισκω [νέαν] ἐντολήν — μὴ σπειροῦτε ἐπὶ ἀκάνθας,¹⁸ περιτιμήθητε¹⁹ τῷ κυρίῳ ὑμῶν. Καὶ τί λέγει; περιτιμήθητε τὸ σκληρόν τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν οὐ μὴ σκληρύνετε.²⁰ Καὶ²¹ πάλιν, ἰδοὺ λέγει κύριος²² πάντα τὰ ἔθνη ἀπερίτμητα, ἀκρόβυστα· ὁ δὲ λαὸς οὗτος ἀπερίτμητος καρδίᾳ. Ἄλλ²³ ἔρεῖς· καὶ μὴν περιτέμνεται ὁ λαὸς εἰς σφραγίδα.²⁴ Ἄλλὰ καὶ πᾶς Σύρος,²⁵ καὶ Ἄραβ, καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδωλῶν. Ἄρα²⁶ οὖν ἀνεκίνοι ἐκ τῶν διαθηκῶν αὐτῶν εἰσὶν; Ἄλλὰ καὶ οἱ²⁷ Αἰγύπτιοι ἐν περιτομῇ εἰσὶν. Μάθετε οὖν, τέκνα, περὶ πάντων πλουσίως, ὅτι Ἀβραάμ, ὁ πρῶτος περιτομῆν δούς, ἐν πνεύματι προβλέψας εἰς τὸν Ἰησοῦν²⁸ περιέτεμεν, λαβὼν τριῶν γραμμάτων δόγματα. Λέγει γάρ· καὶ²⁹ περιέτεμεν Ἀβραάμ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἄνδρας δέκα καὶ ὀκτώ καὶ τριακοσίους. Τίς οὖν ἡ³⁰ δοθεῖσα τούτῳ³¹ γνῶσις; Μάθετε τοὺς δεκαοκτῶ πρώτους, εἶτα τοὺς τριακοσίους. Τὸ δὲ δεκαοκτῶ³² ἰώτα δέκα, ἦτα³³ ὀκτώ. Ἔχεις Ἰησοῦν. Ἐτι δὲ ὁ σταυρὸς³⁴ ἐν τῷ Ταῦ ἡμελλεν³⁵ ἔχειν τὴν χάριν,³⁶ λέγει καὶ³⁷ τοὺς τριακοσίους. Αἰηλοῖ οὖν τὸν³⁸ μὲν Ἰησοῦν ἐν τοῖς δυσὶν γραμμασιν, καὶ ἐν ἐνὶ τὸν σταυρόν. Οἶδεν ὁ τὴν ἔμφυτον³⁹ δωρεὰν τῆς διδαχῆς αὐτοῦ θέμενος ἐν ἡμῖν. Οὐδεὶς γνησιώτερον ἔμαθεν ἀπ' ἐμοῦ λόγον⁴⁰ ἀλλ⁴¹ οἶδα, ὅτι ἄξιοι ἐστε ὑμεῖς.

X. *Quae Moses de escis praecepit, spiritualiter capienda, quemadmodum iam a Davide factum esse videmus.*

Ἵτι δὲ Μωσῆς¹ εἶρηκεν· οὐ² φάγεσθε χοῖρον, οὐδὲ ἀετὸν, οὐδὲ ὀξύπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ πάντα ἰχθύων, ὅς³ οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν

15) γενηθῆναι B, γεννηθῆναι C O V Men. Voss.

16) Ita nostri quattuor Codd. et F, ἐσόφισεν vulg.

17) Scripsi ὅδε i. e. ἔγωγε p. ὡδε, quod conii. Men. vulgoque editores expresserunt Interpretem vet. secuti, ὁ δὲ idem in textu, ο δὲ B C F O, ὁ δέ (sic) V, man. pr. mutatum in ὅδε. Deinde [νέαν] suppleri vult Men. auctore Int. vet. Tum σπειροῦται p. σπειροῦτε Men. Ier. 4, 3.

18) Dedi ἐπὶ ἀκάνθας c. F O V, ἐπὶ ἀκάνθαν C, ἐπ' ἀκάνθαν B, ἐπ' ἀκανθαν (sic) Men., ἐπ' ἀκάνθαις Voss. et lqq. c. LXX.

19) Vossii δὲ post περιτιμήθητε omisi c. B C F O V LXX Men. Vocabula καὶ τί λέγει; καὶ περιτιμήθητε τὸ σκληρόν τῆς καρδίας ὑμῶν desiderantur in C B, cuius quidem margini adscribuntur. Ier. 7, 26.

20) Ita lego c. B C F O V, σκληρύνετε vulg.

21) καὶ deest in O V.

22) Exclusi vulg. art. ὁ ante κύριος c. B C F O V LXX Ier. 9, 25. 26.

23) Sic c. nostris quattuor Codd. et F p. Ἄλλὰ vulg.

24) Retinui σφραγίδα c. B F O V Voss., (σφραγίδα sine accentu C), quamvis puriori graecitati acceptius fuisset properispomenon; σφράγίδα Men. Huic veteris foederis signo sigillum illud filii Dei (baptismus) respondet, quo signati etiam qui mortui erant in regnum Dei intraverunt. Cfr. Hermae Past. Sim. 9, 16.

25) Adeas Cotelarium h. l. commentantem.

26) ἄρα B O V. Dein scripsi αὐτῶν (i. e. Ἰουδαίων) c. B C F O V, αὐτοῦ vulg.

27) Art. οὐ post Vossium restitui c. F O V, deest in B C Men. Tum εἰσι B C vulg.

28) Ἰησοῦν auctore vet. Int. conii. Dav. suffragantibus nunc O V, ἰδὸν B C F Men. et plerique libb. impress. Ex B C F O V interpunxi post περιέτεμεν (C F O περιέτεμε) cum prius post Ἰησοῦν (ἰδὸν) commate distingueretur. Neque Codd. lectionem ἰδὸν prorsus cum nonnullis contempserim. Namque Iesus est

malus angelus docebat illos. Ait ad eos: haec dicit dominus Deus vester (equidem novam haec legem invenio): nolite serere super spinas; circumcidimini Domino vestro. Et quid vult sibi Dominus hisce verbis? Circumcidite, dicit, duritiam cordis vestri, et cervicem vestram ne induretis. Atque iterum: ecce, dicit Dominus, omnes gentes incircumcisae sunt, ac praeputium habent; iste vero populus [Iudaeorum] corde est incircumcisus. At inquires: et vero ille populus in signum foederis circumciditur, Verum et circumciduntur Syri omnes, ac Arabes, ac omnes sacerdotes idolorum. Hinc ergo pertinent illi quoque ad eorum testamentum? Sed et Aegyptii circumcisionem usurpant. Discite igitur, filii, de omnibus abunde, quod Abrahamus, qui primus dedit circumcisionem, in spiritu prospiciens in Iesum circumcidit, arcanam trium litterarum doctrinam adhibens. Narrat enim scriptura: et circumcidit Abrahamus e domo sua CCCXVIII viros. Quae ergo illi in hoc data est cognitio? Discite primo decem et octo, dein trecentos. Decem autem et octo exprimuntur, per I decem, per H octo. Habes initium nominis Iesu. Adhuc vero crux in figura litterae T gratiam redemptionis nostrae erat signatura; quapropter ait trecentos. Ostendit itaque Iesum in duabus litteris, et crucem in tertia. Scit hoc, qui profundius donum doctrinae suae posuit in nobis. Nemo magis germanum a me accepit sermonem; sed scio, vos dignos esse.

X. Quae Moses de escis praecepit, spiritualiter capienda, quemadmodum iam a Davide factum esse videmus.

Quare autem Moses dixit: non manducabitis suem neque aquilam neque accipitrem neque corvum nec ullum piscem, qui non habeat squamam?

filii Abrahamis, ob promissionem factam, benedictum iri omnes gentes in ipsius semine.

29) Referenda videntur ad Gen. 17, 26. 27., coll. Gen. 14, 14.

30) ἢ om. Men.

31) τούτῳ B C Men., τοῦτο O V, αὐτῷ Voss. De huiusmodi γνώσεως genere H. disputavit in libro: Das Send-schreiben des Ap. Barnabas p. 83 sq.

32) Scripsi δεκαοκτώ c. O V ex analogia antecedentium, δέκα καὶ ὀκτώ B C c. Int. vet. et vulg. Vox δέκα excidit ap. Men. In F extare mihi asseritur τὸ δέκα ὀκτώ, ἰῶτα. ἦτα κτλ. Cfr. Clem. Alex. Strom. VI. c. 11. p. 782. Prudentii in Psychomachiam praef. v. 56 sqq.

33) εἶτα C O, in hoc quidem mutatum in ἦτα.

34) Recepi εἶτι δὲ ὁ σταυρὸς ex B F O V et var. lect. ap. Voss., ὅτι δὲ ὁ σταυρὸς C, ὅτι δὲ σταυρὸς Men. et r14q.

35) ταῦ ἤμελλεν F O V, τ ἤμελλεν B C. Menardi ἤμελλεν iam in Clerici ed. a. 1698 factum est ἔμελλεν, quod repetiit Hef.

36) Aliter Gallicciolli: Ma perchè la croce nella T doveva avere il bel modello, dice e trecento.

37) καὶ B (in textu) C O V Int. vet. Men., γὰρ B in marg. Voss.

38) τὸ C Men. Dein δυοὶ γράμμασι B C c. vulg.

39) ξμφοιτον V O, hic quidem correctum in ξμφυτον. Cfr. supra c. 1. naturalem = nativa insitam.

40) I. c. ὧ ἐμοὶ ἔθος ἐστίν, πρὸς τοὺς γνησιωτέρους λέγεσθαι. Intellige γνώσιν. Idem γνησιώτεροι sunt ac in Ignatii Ep. ad Eph. c. 12. συμμύσται. Cfr. Clem. Rom. Hom. XIX, 25. ed. Dressel.

41) ἀλλὰ vulg.

Cap. X. 1) Leges Mosaicas rituales allegorice explicantur, quemadmodum ab Origene aliisque Alexandrinis factum et ad medium aevum usque hic illic scimus continuatum.

2) Levit. 11. Dent. 14. Locus a Clem. Alex. laudatus Strom. II. c. 15. p. 464, et V. c. 8. p. 677.

3) οὔτε πᾶν ἰχθύν ὁ V et O, in quo quidem οὔτε πάντα ἰχθύν ὅς habes man. sec., οὔτε πάντα ἰχθύν, ὅς B C

αὐτῶ; Τρία ἔλαβεν ἐν τῇ συνέσει δόγματα. Πέρας γέ τοι λέγει⁴ αὐτοῖς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ, καὶ διαθήσομαι⁵ πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον τὰ δικαιοῦματά μου. Ἄρα⁶ οὐκ ἔστιν ἐντολὴ Θεοῦ τὸ⁷ μὴ τρώγειν; Μωσῆς δὲ ἐν πνεύματι ἐλάλησεν.⁸ Τὸ οὖν χοιρίον⁹ πρὸς τοῦτο εἴρηκεν· οὐ μὴ κολληθῆσῃ, φησὶν, ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες ὅμοιοί εἰσι χοίροις. Ὅταν γὰρ σπαταλῶσιν, ἐπιλανθάνονται τοῦ κυρίου ἑαυτῶν· ὅταν δὲ ὑστερηθῶσιν, ἐπιγινώσκουσι τὸν κύριον. Καὶ ὁ¹⁰ χοῖρος, ὅταν τρώγῃ, οὐκ οἶδε τὸν κύριον· ὅταν δὲ πεινάξῃ,¹¹ κραυγάζει· καὶ λαβὼν πάλιν¹² σιωπᾷ. Οὐδὲ μὴ φάγῃς,¹³ φησὶν, τὸν αἶτον, οὐδὲ τὸν ὀξύπτερον, οὐδὲ τὸν ἰκτῖνα, οὐδὲ τὸν κόρακα. Οὐ μὴ, φησὶν,¹⁴ κολληθῆσῃ¹⁵ ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες οὐκ οἶδασι διὰ κόπου καὶ ἰδρωτός πορρίζειν ἑαυτοῖς τὴν τροφήν, ἀλλ'¹⁶ ἀρπάξουσι τὰ ἀλλότρια ἐν ἀνομίᾳ αὐτῶν· καὶ ἐπιτηροῦσιν,¹⁷ ὡς ἐν ἀκραιοσύνῃ περιπατοῦντες.¹⁸ Καὶ καθήμενα ἀργὰ ταῦτα ἐκζητεῖ, πῶς ἀλλοτρίας σάρκας καταφάγῃ, ὅντα λοιπὰ τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν. Καὶ οὐ μὴ φάγῃς, φησὶ, σμύραιναν, οὐδὲ πολυπόδα, οὐδὲ σηπλίαν. Οὐ μὴ, φησὶν, ὁμοιωθῆσῃ κολλώμενος ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες εἰς τέλος εἰσὶν ἀσεβεῖς, καὶ κεκριμένοι¹⁹ τῷ θανάτῳ· ὡς καὶ ταῦτα τὰ ἰχθύδια μόνα ἐπικατάρατα ἐν τῷ βύθῳ νήχεται, μὴ κολυμβῶντα,²⁰ ὡς τὰ λοιπὰ, ἀλλ'²¹ ἐν τῇ γῇ κάτω τοῦ βυθοῦ κατοικεῖ. Ἀλλὰ καὶ τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ, φησὶν.²² Πρὸς τί; Οὐ μὴ γένη²³ παιδοφθόρος, οὐδὲ ὁμοιωθῆσῃ τοῖς τοιούτοις· ὅτι ὁ λαγῶδς κατ' ἐνιαυτὸν πλεονεκτεῖ²⁴ τὴν ἀφόδενσιν. Ὅσα²⁵ γὰρ ἔτη ζῆ, τοσαύτας ἔχει τρύπας. Ἀλλ'²⁶ οὐδὲ τὴν ὕαιναν φάγῃ. Οὐ μὴν, φησὶν,²⁷ γένη μοιχός, οὐδὲ φθοροῦς, οὐδὲ ὁμοιωθῆσῃ τοῖς τοιούτοις. Πρὸς τί; Τοῦτο²⁸ γὰρ τὸ ζῶον παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλάσσει²⁹ τὴν φύσιν, καὶ ποτε μὲν ἄρδεν, ποτε δὲ θῆλυ γίνεται. Ἀλλὰ καὶ τὴν γαλῆν³⁰ ἐμίσησε καλῶς. Οὐ μὴ γὰρ, φησὶν, ὁμοιωθῆσῃ τοῖς τοιούτοις, οἵους ἀκούομεν ἀνομίαν ποιούν-

4) τοῖς (sine accentu) λόγοις p. τοι λέγει C. Post λέγει Men. add. λόγοις.

5) διαθήσονται C et B Men. in textu, διαθήσομαι uterque in marg., ut exh. O V. Deut. 4, 1.

6) ἄρα B C O V.

7) τὸ nostri omnes. Margini tamen Cod. B Holstenius rubro adscripsit τοῦ, ab ipso postea oblitteratum.

8) ἐλάλησε C c. vulg.

9) Dedi τὸ οὖν χοιρίον c. BCFOV, τὸ (leg. τὸν) οὖν χοῖρον Men., τὸ οὖν χοίριον Voss.

10) ὁ om. Men. Tum τρώγει V O, heic quidem correctum in τρώγῃ.

11) πεινάσῃ B C O V.

12) Codd. B C post λαβὼν distinguunt commate, quod Men. et Voss. posuerunt post πάλιν.

13) In marg. B rubro scriptum est φάγῃς lineola postea inducta, in textu φάγῃς cum rllq. Tum φησὶ B C vulg.

14) φησὶ B C vulg.

15) Integra lectio ap. Clem. Alex. et vet. Int. extat οὐδὲ ὁμοιωθῆσῃ.

16) ἀλλὰ F O vulg. Tum αὐτῶν om. Men.

17) Libenter rescripserim: ἐπιτηροῦσι τοὺς ἐν ἀκραιοσύνῃ περιπατοῦντας· καὶ γὰρ καθήμενα ἀργὰ ταῦτα. Vide Theophilum Antiochenum Lib. II. p. 110. De hisce porro legibus similiter ἀλληγορεῖ Aristeas apud Eusebium Praep. Evang. Lib. VIII. c. 9. p. 320.; alio vero modo, ne plures memorem, Cyrillus in Iulianum p. 317. et sqq. Nec mirum, cum sensus allegoricus non in ipsa re sit situs, sed a scriptoris pendeat ingenio. Dav. Cfr. Ps. 63, 5—7.

18) In vet. versione lat. additur sic aves istae solae sibi non acquirentes escam.

19) κεκριμένοι C B, heic quidem κεκριμένοι rubro ad marg. Illud mavult Gallicciolli, qui vertit: Non ti assomiglierei, accoppiandoti con loro, a quelli iquali finalmente sono empj, e si occultano per mettere altrui a morte. Annotat autem: Ciò meglio fa al proposito, sapendosi che le seppie spargono il loro atramento, e i polipi non so qual umore, che non li lascia distin-

Tria dogmata in intellectu comprehendit. Porro ait illis Dominus in deuteronomio: ,et disponam ad populum hunc praecepta mea.' Nonne ergo mandatum Dei est, ne manducent? Est; sed Moses in spiritu locutus est. Quapropter sic ,suem' ait, quasi diceret: non adhaerebis hominibus talibus, qui similes sunt porcis. Nam cum in deliciis vivunt, Domini sui obliviscuntur; cum autem destituuntur necessariis, Dominum agnoscunt. Et quidem porcus, quando comedit, dominum non novit; quando autem esurit, clamat; et accepta iterum esca tacet. ,Nec manducabis,' inquit, ,aquilam, neque accipitrem, neque milvum, neque corvum.' Non adhaerebis, dicit, iis hominibus, qui nesciunt sibi labore ac sudore parare victum, sed aliena rapiunt inique; et cum videantur in simplicitate ambulare, tamen aliis insidiantur. Et aves istae, dum otiosae sedent, quaerunt, quomodo alienas carnes devorent, suntque in malitia sua pestiferae. ,Nec manducabis,' inquit, ,muraenam, neque polypum, neque sepiam.' Non, inquit, adhaerebis, nec similis eris huiusmodi hominibus, qui in perpetuum impii sunt, et ad mortem sunt adiudicati; quemadmodum isti pisciculi, soli maledicti, in profundo volutantur, nec ut reliqui pisces emergunt, sed in terra, quae in profundo maris est, degunt. Sed et ,leporem,' inquit, ,non comedes.' Quomobrem? Id est, non eris puerorum corruptor, nec similem te talibus efficies; quoniam lepus annis singulis spurcum cubile multiplicat. Quot enim annos vivit, tot habet foramina. ,Sed nec hyaenam manducabis.' Non profecto eris, inquit, adulter, neque corruptor puerorum, neque talibus assimilaberis. Quare? Quia istud animal annuatim sexum mutat, et modo fit mas, modo femina. Sed et mustelam iusto odio prosecutus est. Dissimilem, inquit, te praebebis viris illis, quos audimus ore impuro nequitiam patrare; nec

guere dal snolo in cui sono: gettano poi le loro trecce, o flagelli intorno le forbici e gambe de' cancri e simili crostacei, e col loro becco forandone la baccia, li divorano.

20) *κολυμβόντα* C, man. sec. *ω* supra.

21) Sic Codd. nostri omnes, *ἀλλὰ* vulg. Deinde scripsimus *κάτω* c. FO V, *κατὰ* B C et libri impr.

22) Apud Voss. perperam irrepsit *ὁ* ante *φησίν*.

23) *γένηται* B O V.

24) *πλεονεκτη* O V. Dein *ἀφρόδευσιν* C O V B, hic rubro ad marg. *ἀφρόρευσιν*. Recta huius loci interpretatio pendet ab illa vocis *παιδοφθόρος*, quae praecedit. Non est *puerorum corruptor*, ut in periodo subsequenti, nec eo dicitur sensu, quo Medea *παιδοφθόρος*, sed denotat, qui in excidium rerum domesticarum pronus dispersione fortunae atque dissipatione familiae ruinam interitumque accelerat, ideoque filios perdit. Ac illud quidem ob Venerem, cuius numerosas speluncas nimis frequentat: ad eas *τὴν ἀφρόδευσιν* allegorice referas.

Haec autem vox significat *spurcum cubile*, quod *ἡ λεβηθίς* (cuniculus) sive *ἡ λέπορις* quotannis novum multiplicat, ut inter omnes rei venaticae quodam modo perilos satis constat. Lepus quidem *τρύπας* nunquam fodit, et quae habet cubilia *καθ' ἡμέραν* potius renovat, non *κατ' ἐνιαυτόν*. Quare Cotelerii versio ab Hefelio repetita *quoniam lepus annis singulis animum multiplicat* ab auctoris mente prorsus aliena esse videtur. Rectius vet. Int. *quia lepus singulis annis facit ad adsellandum singula foramina*. Cfr. illi *οἰκοφθόροι* Ep. Ign. ad Eph. c. 16.

25) Vid. Clem. Alex. Paedag. II. c. 10. p. 220. 221. 223.

26) *ἀλλὰ* O c. vulg.

27) Scribo *οὐ μὴν, φησίν* c. FO V, *οὐ μὴ, φησὶ* B C vulg.

28) Cfr. Clem. Alex. l. I. Cotel. in nostr. loc. et sqq.

29) *ἀλλάσση* O V. Mox leg. *γίνεται* c. nostris omnibus, codice F non excepto, *γίγνεται* vulg.

30) *γάλην* B V, *γαλήν* C O. Subinde *ἐμίσησεν* O V.

τας τῷ στόματι δι' ³¹ ἀκαθαρσίαν· οὐδὲ κολληθήσῃ ³² ταῖς ἀκαθάρτοις, ταῖς τὴν ἀνομίαν ποιούσαις τῷ στόματι. Τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τῷ στόματι κύει. Περὶ τῶν βρωμάτων μὲν οὖν Μωσῆς τρία δόγματα ἐν πνεύματι ἐλάλησεν· οἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς ὡς περὶ βρωμάτων κεταδέξαντο. ³³ Λαμβάνει ³⁴ δὲ τριῶν δογμάτων γνώσιν Δαβὶδ, καὶ λέγει ὁμοίως· «μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ³⁵ ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καθὼς οἱ ἰχθύες πορεύονται ἐν σκότει εἰς τὰ βάθη, καὶ ἐν ὄδῳ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔσται, καθὼς οἱ δοκοῦντες φοβεῖσθαι τὸν κύριον, ἁμαρτάνουσιν ὡς ὁ χοῖρος, καὶ ἐπὶ καθέδρα ³⁶ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν, ³⁷ καθὼς τὰ πετεινὰ τὰ καθήμενα εἰς ἀρπαγὴν. Ἔχετε τελείως καὶ περὶ τῆς γνώσεως. ³⁸ Ἄλλ' ³⁹ εἶπε Μωσῆς· φάγεσθε πᾶν διχηλοῦν ⁴⁰ καὶ μαρνωκόμενον. Τί λέγει; Ὁ ⁴¹ τὴν τροφήν λαμβάνων οἶδε τὸν τρέφοντα αὐτόν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἀναπαυόμενος εὐφραίνεσθαι δοκεῖ. Καλῶς εἶπε ⁴² βλέπων τὴν ἐντολήν. Τί οὖν λέγει; Κολλᾶσθαι μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν κύριον, μετὰ τῶν μελετώντων, ὃ ἔλαβον, διάσταλα ⁴³ δῆματος ἐν τῇ καρδίᾳ, μετὰ τῶν λαλούντων τὰ δικαίωμα κυρίου καὶ τηρούντων, μετὰ τῶν εἰδόντων, ὅτι ἡ μελέτη ἔργον ἐστίν ⁴⁴ εὐφροσύνης, καὶ μαρνωκόμενον τὸν λόγον κυρίου. Τί δὲ τὸ διχηλοῦν; Ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ⁴⁵ ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιπατεῖ, καὶ τὸν ἅγιον ⁴⁶ αἰῶνα ἐκδέχεται. Βλέπετε, πῶς ἐνομοθέτησε Μωσῆς καλῶς. Ἀλλὰ πόθεν ἐκεῖνοι ⁴⁸ ταῦτα νοῆσαι ἢ συνιέναι; Ἡμεῖς οὖν δικαίως νοήσαντες τὰς ἐντολάς, λαλοῦμεν, ὡς ἠθέλησε κύριος. Διὰ τοῦτο περιέτεμε τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίας, ἵνα συνιῶμεν ταῦτα.

XI. *Baptismus et crux in V. T. praefigurata.*

Ζητήσωμεν δὲ, εἰ ἠμέλησε ¹ τῷ κυρίῳ προφανερῶσαι περὶ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ σταυροῦ. Περὶ μὲν τοῦ ὕδατος γέγραπται ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, πῶς τὸ βάπτισμα, τὸ φέρον εἰς ἄφεσιν ² ἁμαρτιῶν, οὐ μὴ προσδέξωνται, ³ ἀλλ' ἐαυτοῖς οἰκοδομήσουσιν. ⁴ Λέγει οὖν ὁ προφήτης· ἔκστηθι ⁵ οὐρανὸν, καὶ ἐπὶ τούτῳ φριξάτω ἡ ⁶ γῆ, ὅτι δύο μεγάλα καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον, ⁷ πηγὴν ζώσαν, καὶ ἑαυτοῖς ὄρουξαν λάκκους συντετριμμένους. ⁸ Μὴ ⁹ πέτρα ξηρὸς ἐστὶ τὸ ὄρος τὸ

31) Sic c. nostris Codd. omnibus, διὰ vulg.

32) κολληθήσῃ O V.

33) Scripsi *κατεδέξαντο* c. B C, quod accuratius respondet versioni vet. *perceperunt*; *προσεδέξαντο* F O V c. Voss. et reliquis. Excidit hoc verbum textui Menardi. Cfr. tamen c. 11. initio οὐ μὴ προσδέξωνται.

34) Cfr. Clem. Alex. Strom. II. c. 15. p. 464.

35) *ἐπορεύθη* C, sed ad oram *Beatus vir, qui non abiit* etc. Ps. 1, 1. Tum *καθὼς* B.

36) *καθέδρα* V, etiam B pr. man.

37) *ἐκάθισε* B C. vulg.

38) Ita B C F O V Men., cui quidem

graeca corrupta et duce vet. Int. in hunc fere modum castiganda esse videntur: *ἔχετε τελείαν περὶ τῆς βρώσεως γνώσιν.*

39) *Ἄλλὰ* vulg. Locus laudatus ap. Clem. Alex. Strom. V. c. 8. p. 677. et Paedag. III. c. 11. p. 298.

40) *δίχην* Men. Tum *μαρνωκόμενον* c. B O V Men., quam formam *doctrinae dialectus* cum usitatori *μηρνωκόμενον*, ut est in F, hic et infra permutare non ausurim; *μαρνωκόμενον* C. Lev. 11, 3.

41) ὁ accessit ex B F O V et Int. vet. *Ἔχετε τὴν τροφήν λαμβάνων* — τὸ οὖν λέγει non extant in C. Cfr. Iren. V, 8.

42) *εἶπε* O V.

adhaerebis impuris istis feminis, quae infandum facinus ore perpetrant. Animal enim illud ore concipit. Moses igitur de escis loquens tria decreta locutus est in spiritu; illi vero, iuxta carnis cupiditatem, quasi de escis simpliciter egisset, acceperunt. David vero horum trium mandatorum sensum spiritualem comprehendit, et ait similiter: ‚beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum,‘ sicut ii pisces ambulant in tenebris ac maris profundo; ‚et in via peccatorum non stelit,‘ sicut ii qui videntur timere Dominum, et veluti sus peccant; ‚et in cathedra irrisorum non sedit,‘ quemadmodum aves quae ad rapinam sedent. Omnino sensus spiritualis cognitioni attendatis. At Moses porro dixit: ‚manducabitis omne bifidum ac ruminans.‘ Quid ait? Ruminans est is, qui accepta esca meminit nutrientis, et satiatus de eo [nutritore] laetatus conspicitur. Recte dixit Moses, respiciens ad mandatum. Quid ergo ait? Adhaerendum esse ad eos, qui timent Dominum, qui in corde meditantur, quod acceperunt praeceptum, qui loquuntur ac servant mandata Domini, qui sciunt, meditationem opus esse laetitiae, et Domini sermonem ruminant. Quid vero sibi vult bifidum? Quod et iustus in hoc mundo ambulat, et sanctum expectat saeculum. Videte, quam pulchre sanxerit Moses. Sed undenam illis haec intelligere ac comprehendere? Nos vero iuste mandata intelligentes loquimur, quomodo Dominus istis praeceptis sibi voluit. Propterea enim aures nostras et corda circumcidit, ut ista animadvertamus.

XI. *Baptismus et crux in V. T. praefigurata.*

Quaeramus vero, an Domino curae fuerit, praemonere de aqua et de cruce. Et quidem de aqua scriptum est in Israëlitas, quo modo baptismum, qui affert peccatorum remissionem, non sint recepturi, sed alium sibi paraturi. Dicit itaque propheta: ‚obstupeas coelum, et super hoc inhorreat terra, quia duo magna et mala fecit populus hic: me dereliquerunt, fontem vivum, et foderunt sibi cisternas contritas. Numquid petra sterilis‘ [aquarum expers] ‚est mons sanctus meus Sion?‘

43) *διάσταλαμα* nec apud scriptores classicos, nec in V. et N. T., nec apud Du Cangium reperitur. Derivandum est a *διαστέλλομαι*, *imperare, praecipere*. H. Vox *διάσταλαμα* occurrit ap. Clem. Alex. l. c. Pro *διάσταλαμα* Men. legi vult *διάγαλαμα*, quam vocem ego quidem non cognosco. Fortasse *διάγγελαμα*.

44) Sic scr. nostri Codd., *ἔστι* vulg.

45) *καὶ ὁ δίκαιος* edidi ratione habita Codd. F O V, ubi est *ὁ δίκαιος. καὶ ἔν*, in B C vulg. *ὁ δίκαιος ἔν*.

46) *ἄλλον* var. lect. ap. Vossium. Margini B adscriptum est *ἴσ. ἄλλον*, postea oblitteratum.

47) I. e. Iudaeis. Men.

Cap. XI. 1) *ἠμέλησε* scribo c. C F Men. Voss., *ἠμέλησεν* O V, *ἐμέλησε* B.

2) *εἴσπερον ἄρεσιν* leg. putat Men. Cfr. Francke l. c. p. 87 sq.

3) *προσδέξονται* O V.

4) Non necessum esse puto, ut cum Vossio et Cot. reponamus *οἰκονομήσουσι*; nam *τῶ οἰκοδομεῖν* *instituendi* vel *faciendi* vis inesse potest, ducta ab aedificiis metaphora. Dav. Intelligit Barnabas crebra et superstitiosa Iudaeorum baptismata. Men. Scribo *οἰκοδομήσουσιν* c. O V, *οἰκοδομήσουσι* B C vulg. Cfr. Marc. 7, 4.

5) *ἔκστηθι* B C V, *ἔκστητι* Men., *ἔκσταθι* O Voss. Jer. 2, 12. 13.

6) *ἦ* in C man. pr. supraadditum est.

7) *ἐγκατέλειπον* O V. In marg. C.: *Me dereliquerunt fontem vivum. De baptismo. λάκους* scr. O.

8) Fortasse hic et apud LXX legendum est *συντετριμένους (συντετριμένω)* = *fissas, perforatas*, ut me Tafelius V.C. monet. H.

9) Isai. 16, 1. 2.

ἅγιόν μου Σιών;¹⁰ Ἔσεσθε γὰρ ὡς πετεινοὺ νοσσοί, ἀνιπτάμενοι νοσσιᾶς¹¹ ἀφρορημένης. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· ἐγὼ¹² πορεύσομαι ἔμπροσθέν σου, καὶ ὄρη ὄρη μαλιῶν, καὶ θύρας χαλκῆς συντριψῶ, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω,¹³ καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, ἵνα γνῶσιν¹⁴ ὅτι κύριος ὁ Θεός. Καὶ κατοικήσει¹⁵ ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς. Εἶτα τί λέγει ἐν τῷ νιῶ; Τὸ¹⁶ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν· βασιλέα μετὰ δόξης ὄψεσθε, καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσεται φόβον κυρίου. Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ λέγει· ἔσται ὁ ταῦτα ποιῶν ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον¹⁷ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ· καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποθνήσκειται, καὶ πάντα, ὅσα ἐν ποιῆ, κατευοδαθήσεται. Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἡ¹⁸ ὡσεὶ χνοῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ¹⁹ προσώπου τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων· ὅτι γινώσκει κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολείται.²⁰ Αἰσθάνεσθε, πῶς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὤρισεν.²¹ Τοῦτο γὰρ λέγει μακάριοι, οἱ,²² ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλπίσαντες, κατέβησαν εἰς τὸ ὕδωρ, ὅτι τὸν μὲν μισθὸν, λέγει,²³ ἐν καιρῷ αὐτοῦ· τότε, φησὶν, ἀποδώσω. Νῦν δὲ λέγει· τὰ φύλλα οὐκ ἀποθνήσκειται.²⁴ Τοῦτο λέγει· ὅτι πᾶν ῥῆμα, ὃ ἐὰν ἐξέλθῃ ἐξ ὑμῶν διὰ τοῦ στόματος ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἔσται²⁵ εἰς ἐπιστροφὴν καὶ ἐλπίδα²⁶ πολλοῖς. Πάλιν ἕτερος προφήτης λέγει· καὶ²⁷ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακώβ ἐπαινουμένη παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Τοῦτο²⁸ λέγει τὸ σκεῦος²⁹ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὃ δοξάσει.³⁰ Εἶτα τί λέγει; Καὶ³¹ ἦν ποταμὸς ἔλκων ἐν δεξιῶν,³² καὶ ἀνέβαινον ἐξ αὐτοῦ δένδρα ὠραία· καὶ ὅς ἐὰν φάγῃ ἐξ αὐτῶν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτο λέγει, ὅτι ἡμεῖς μὲν καταβαίνομεν εἰς τὸ ὕδωρ γέμοντες ἀμαρτιῶν καὶ ῥύπου,³³ καὶ ἀναβαίνομεν καρποφοροῦντες ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν³⁴ ἔχοντες ἐν τῷ πνεύματι. Καὶ ὅς³⁵ ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τούτων, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτο λέγει, ὅς ἐν, φησὶν, ἀκούσῃ³⁶ τούτων λαλουμένων, καὶ πιστεῦσῃ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

10) Σιών LXX, Σινᾶ C O V vulg. In B αἰτίον μου σινᾶ, ad oram ἁγίου.

11) νοσσοί — νοσσιᾶς scripti c. V O, in quo quidem posthac νεοσσοί factum est; νεοσσοί — νοσσιᾶς B C F, νεοσσοί — νεοσσιᾶς vulg. Apud LXX quoque Isai. 16, 2. occurrit forma contracta νοσσός. In C Men. ἀνιστάμενοι p. ἀνιπτάμενοι, B in textu ἀνιστάμενοι, ad oram ἀνιπτάμενοι. Sensus: Sine me eritis sicuti pulli nido privati.

12) Isai. 45, 2. 3. Sensus: Per prophetam Christus de se nuntiat: Ἔγω — fons vivus (ut supra) — beabo vos. H.

13) συνθλάσω B C c. vulg., σύν-πλασω (sic) V, συνκλάσω O, cui favet συγκλάσω LXX. συγκλᾶν μοχλοὺς vix dici potest.

14) γνῶσῃ = scias, οἱ ο'.

15) Isai. 33, 16. Sensus: Christus est aqua perennis, in cacumine montis fontem habens. H. κατοικήσῃς O V.

16) Isai. 33, 16—18. Sensus: In perpetuum gratia Christi vobis adfluit; aliquando vero videbitis eum in maiestate, et replebimini reverentia. H.

17) ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον B (in textu) C O V, ὡς τὸ ξύλον πεφυτευμένον Men., ὥσπερ ξύλον τὸ πεφυτευμένον B (in marg.) Voss. In C ad oram: Erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. De baptismo et cruce. Cfr. Ps. 1, 3—6.

18) ἡ addidi c. B C F O V.

19) ἐπὶ Voss. male.

20) ἀπόλειται correctum in ἀπολείται O.

Eritis enim velut avis pulli avolantes, nido ablato. Et rursus ait propheta: ,ego ibo ante te, et montes complanabo, et portas aeneas conteram, et vectes ferreos confringam; et dabo tibi thesauros occultos, absconditos, invisibiles, ut sciant quia ego Dominus Deus. Et: ,habitabit in excelsa spelunca petrae fortissimae. Deinde quid ait de Filio? ,Aqua illius fidelis' [perennis]; ,regem cum gloria videbitis, et anima vestra meditabitur timorem Domini. Et iterum in alio propheta dicit: ,erit qui haec fecerit, tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; et folium eius non defluet, et omnia, quaecunque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tanquam palea, quam ventus dispellit a facie terrae. Ideo non stabunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum; quoniam novit Dominus viam iustorum, et iter impiorum peribit. Animadvertite, quomodo aquam et crucem simul descripsit. Illud enim significat: beati, qui, cum sperassent in crucem, descenderunt in aquam; quia mercedem, inquit, in tempore suo habebunt, id est, tunc retribuam. Nunc vero ait: ,folia non defluent. Hoc significat: omnis sermo, qui ex ore vestro exierit in spe et caritate, erit in conversionem ac spem multis. Rursum alius propheta dicit: ,et erat terra Iacobi laudata super omnem terram. Haec significant vas spiritus eius, quod glorificabit. Deinde quid dicit? ,Et erat fluvius a dextra fluens, et ex eo emergebant arbores pulchrae: et quicumque ex illis manducaverit, vivet in aeternum. Hoc ait, quod nos descendimus quidem in aquam pleni peccatis ac sordibus; inde autem emergimus fructum afferentes, in corde timorem et in spiritu spem in Iesum habentes. Et quicumque ex illis manducaverit, vivet in aeternum. Id dicit: quicumque eos audierit prophetantes, et crediderit, vivet in perpetuum.

21) ὄρισε B C vulg.

22) οὐ om. C Men.

23) Dav. leg. putal ἔξει.

24) Dedi ἀποδόσῃσεται c. B C F O V
var. lect ap. Voss, ἀποδόσῃσεται vulg.

25) ἔστὲ V O, in hoc quidem mutatum in vulg.

26) ἐπιστροφὴν δὲ καὶ ἐλπίδα
B C Men.

27) Sophon. 3, 19.

28) Clem. Alex. Strom. III, 12. p. 550.
καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακώβ ἐπαινουμένη
π. π. τ. γ., φησὶν ὁ προφήτης, τὸ
σκεῦος πνεύματος αὐτοῦ δοξάζων =
ipse laudans corpus humanum. Barnabas
dixit: Haec verba significant corpus Christi,
quod propheta laudibus effert. Alias τὴν
γῆν Ἰακώβ de novo populo Dei seu de
coetu Christianorum interpretatus sum.
Cfr. libellum meum: Das Sendschreiben
des Ap. Barnabas. Tübing. 1840. p. 95. H.

29) Voc. σκεῦος glorificatum Christi
corpus ad sacrificium in cruce oblatum

respicere (ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν
ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἤμελλε τὸ σκεῦος
τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν
c. 7.), vix crediderim; obstat enim ver-
bum, sive legis δοξάσει, sive δοξάζει.
Locus potius ad id prospicit tempus,
quo Christus cum gloria ad mundum iu-
dicandum adparebit.

30) Evulgavi δοξάσει c. C F O V et
Men. ex coniectura, δοξάζει B Men. in
textu c. Int. vet.

31) Ezech. 47, 12.

32) δεξιῶν O.

33) ἴππους legi vult Men. Male.

34) εἰς τὸν ἰν C. Vossii var. lect.
υἶόν p. Ἰησοῦν ex erronea interpreta-
tione sigli ἰν p. ὑν (Ἰησοῦν p. υἶόν)
orta esse videtur.

35) ὡς Men.

36) ἀκούσει O V. Dein scripsi λα-
λουμένων c. B (marg.) F O V var. lect.
ap. Voss., καλουμένων B (text.) C vulg.
Tum πιστεύσει p. πιστεύσῃ B C O V.

XII. *Alibi quoque in V. T. crucis et Christi mentio typica.*

Ὅμοίως πάλιν περὶ τοῦ σταυροῦ δρίζει ἐν ἄλλῳ προφήτῃ λέγοντι· καὶ¹ πότε ταῦτα συντελεσθήσεται; Λέγει² κύριος· ὅταν ξύλον κλιθῆ καὶ ἀναστῆ καὶ³ ὅταν ἐν ξύλου αἷμα στάξῃ· Ἔχεις πάλιν ἐπὶ σταυροῦ, καὶ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος. Λέγει δὲ πάλιν ἐν τῷ Μωσῆ, πολεμουμένου τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν ἄλλοφύλων.⁴ Καὶ ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοὺς πολεμουμένους, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθησαν εἰς θάνατον, λέγει εἰς⁵ τὴν καρδίαν Μωσῆ τὸ πνεῦμα, ἵνα ποιήσῃ τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος πάσχειν· ὅτι, ἐὰν μὴ ἐλπίσωσιν ἐπ' αὐτῶ, εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται.⁶ Τίθησιν⁷ οὖν Μωσῆς ἐν ἔφ' ἐν ὄπλον ἐν μέσῳ τῆς πηγῆς,⁸ καὶ σταθεῖς ὑψηλότερος πάντων ἐξέτεινε τὰς χεῖρας,⁹ καὶ οὕτω¹⁰ πάλιν ἐνίκα¹¹ ὁ Ἰσραὴλ. Εἶτα, ὁπόταν πάλιν καθεῖλε, πάλιν¹² ἐθανατοῦντο. Πρὸς τί; ἵνα γνῶσιν, ὅτι οὐ δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μὴ ἐπ' αὐτῶ¹³ ἐλπίσωσιν. Καὶ ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει· ὄλην¹⁴ τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα ὁδῷ δικαίᾳ μου. Καὶ πάλιν Μωσῆς ποιεῖ¹⁵ τύπον τοῦ Ἰησοῦ (ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν, καὶ αὐτὸν ζωοποιῆσαι,¹⁶ ὃν δόξωσιν ἀπολωλέκεναι ἐν σημεῖῳ),¹⁷ πίπτοντος τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐποίησε¹⁸ γὰρ πάντα ὄφιν δάκνειν αὐτοὺς, καὶ ἀπέθνησκον,¹⁹ ἐπειδὴ ἡ παραβάσις διὰ τοῦ ὄφρος ἐν Ἐῦα γέγονεν· ἵνα ἐλέγξῃ αὐτοὺς, ὅτι διὰ τὴν παραβάσιν αὐτῶν ἐν θλίψει θανάτου παραδοθήσονται. Πέρασ γέ τοι αὐτὸς Μωσῆς ἐντειλάμενος, οὐκ ἔσται²⁰ ὑμῖν οὔτε γλυπτὸν, οὔτε χωνευτὸν εἰς Θεὸν ὑμῖν, ποιεῖ, ἵνα τύπον τοῦ Ἰησοῦ δείξῃ. Ποιεῖ οὖν Μωσῆς χαλκοῦν ὄφιν, καὶ τίθησιν ἐν δοκῷ,²¹ καὶ κηρύσσει καλεῖ τὸν λαόν. Ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐδέοντο Μωσέως, ἵνα ὑπὲρ²² αὐτῶν ἀνεγένη δεόμενος περὶ τῆς ἰάσεως αὐτῶν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς Μωσῆς·

Cap. XII. 1) Ex libro apocrypho. Cfr. Illeg. hist. eccl. p. 131. sq. II. Quemadmodum Iguatius suos habuit interpolatores, qui illum corruperint: ita neque defuit, qui id ipsum quoque in Barnaba licere sibi crediderit. In altero enim Romano codice haec sequebantur: καὶ πότε ταῦτα τῶν ἡρώων ἐτύγγανε, τῶν τέκνων τοῦ Σῆμ, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἐβασίλευσεν ἐπὶ τῆς γῆς. τῷ δὲ ἑπτακοσιοστῷ ἔτει τῆς τρίτης χιλιάδος ἐκτίσθη Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, καὶ ἐβασίλευσεν ἐν αὐτῇ Νεμρώθ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐποίησαν ἑαυτοῖς υἱοὶ Χάμ βασιλέα, οὗ τὸ ὄνομα Πούτιππος, καὶ τῷ ἑπτακοσιοστῷ ἑνενηκοστῷ ἑννάτῳ ἔτει τῆς γ' χιλιάδος, ἔτει δὲ τρίτῳ τῆς βασιλείας Νεμρώθ, ἐπεμψεν ἀνδρας δυνατοὺς ἐκ τῶν υἱῶν Ἰαφὲθ σοφοὺς πάνυ τεχνίτας καὶ ἀρχιτέκτονας, καὶ κατήλθον ἐπὶ τὴν ἑῶαν πρὸς Μονήτονα υἱὸν Νῶε, καὶ ᾠκοδομησαν αὐτῷ πόλιν, καὶ ἐπωνόμασαν αὐτὴν Μονήτονα κατὰ τὴν προσηγορίαν αὐτοῦ. Sed haec satis ad gustum. Plures enim paginas nugis istis

implerat impudentissimus iste nebulo. Vossius. In Cod. Barberino vocem ταῦτα eadem excipiunt, quae exscripsit Vossius, his tamen subiunctis καὶ εἰρήνη πολλὴ γέγονεν ἐπὶ τῆς βασιλείας νεβρώθ καὶ μονήτονος ἄχρι τῆς σήμερον, ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας νεβρώθ καὶ πουτίππου υἱοῦ χάμ οὐκ ἦν. Holstenius hoc additamento uncinis incluso atque oblitterato margini inscripsit: [hic octo folia ex nescio quo alio opere irreperant, scriptoris recentissimi et nugacissimi]. Hinc suspicor, Holstenii apographum prodisse ex Cod. PP. Theatinorum a Vossio quidem collato, sed Romae non iam superstitē.

2) Dedi λέγει c. B C F O V Men., καὶ λέγει vet. Int. et Voss., cui adhaerent Cot. et qui cum repetierunt.

3) Ex. IV. Esdrae 5, 5.

4) Intelligendus Amalec. Exod. 17, 18 sqq. Menardus refert ad Justin. Dial. c. Tryph. n. 111. p. 204. Tert. adv. Iud. c. 10. adv. Marc. III, 18.

5) καὶ εἰς p. εἰς Men. Tum μω-

XII. *Alibi quoque in V. T. crucis et Christi mentio typica.*

Similiter et crucem significat in alio propheta dicente: ,et quando haec consummabuntur? Dicit Dominus: cum lignum inclinatum¹ [succisum] ,denuo erectum constiterit, et cum de ligno sanguis stillaverit.² Habes iterum de cruce, et de eo, qui erat cruci affigendus, praesagium. Adhuc vero hac de re dicit in Mose, quando Israel impugnabatur ab alienigenis. Et ut commonefaceret eos, quod propter peccata sua traderentur ad mortem, ad cor Mosis dicit spiritus, ut faciat figuram crucis et eius, qui erat passurus; quia, si in hunc non speraverint, in perpetuum vincuntur. Posuit itaque Moses arma super arma in medio aggeris, et omnes supereminens manus extendit, sicque rursus Israëlitae vincebant. Cum autem iterum manus demittebat, iterum occidebantur. Cur hoc? Ut cognoscerent, quod non possent servari, nisi per spem in illum. Et in alio propheta dicit: ,tota die expandi manus meas ad populum incredulum et contradicentem viae iustae meae.³ Et iterum Moses facit figuram Iesu (quod passurus esset, et vitam praebiturus ipse, quem putabant necasse in signo crucis) cadente Israel. Quoniam enim peccatum per serpentem in Eva contigit, effecit Deus, ut cuncti serpentes morderent eos; et moriebantur, ut argueret eos, quod propter peccata sua in angustias mortis essent tradendi. Denique Moses, qui praeceperat: ,non erit vobis neque sculptile, neque conflatile in Deum vestrum,⁴ ipse id facit, ut ostendat figuram Iesu. Facit ergo Moses serpentem aeneum, ac collocat in trabe, atque per praeconem convocat populum. Congregati igitur orabant Mosen, ut pro ipsis sacrificaret, deprecans pro sanatione eorum. Dixit autem Moses ad illos: ,cum,⁵ inquit, ,aliquis ex

σέως O V, μωσεία B et forsā C, ubi subinde τῷ πνεύμα.

6) In perpetuum vincuntur, ita ut numquam victorum iugum excutere possint; nam haec est interdum vis verbi πολεμοῦμαι. Cler.

7) τίθησι B.

8) πήγης B, πηγῆς C, idem est ποιγμῆς in O V, πηγῆς correctum in πηγμῆς Men., qui quidem adnotat: Loco τῆς πηγμῆς legendum puto τοῦ πήγματος, quod hoc loco est agger, licet improprie. Nam proprie πήγμα seu pegma est machina lignea seu contignatio instar pontis, in qua quis stat, ut aliis eminens ab omnibus videatur, alias pulpitum, catasta, Prudentius in sancto Romano. At Vossius: Vera omnino est lectio πήγης. Πήγη vel πῆγη, uti apud Hesychium, locum excelsum significat.

9) Ita crux effigiabatur.

10) οὕτω c. B C Men., οὕτως F O V Voss. et rīqq. editt.

11) Apud Men. λέγει additur ante ἐνίκα.

12) Codici C et ed. Men. vocc. καθείλε, πάλιν exciderunt.

13) ἐπὶ σταυρῷ Davis. Vetus Int.: in cruce Christi. Subinde ἐλπίσωσι B C vulg.

14) Isai. 65, 2. Cfr. Iustin. Apol. I. n. 35. Dial. c. Tryph. n. 97.

15) ποιεῖν C.

16) Ita Dav., ζωοποιήσουσι O V Men., qui coni. καὶ ὅτι αὐτὸς ἐζωοποίησε i. e., et quia ipse vivificavit, nempe genus humanum; ζωοποιήσουσιν B C. Tum δόξουσιν p. δόξωσιν O V. Subinde ἀπολωκέναι p. ἀπολωλεκέναι C.

17) Sc. τοῦ σταυροῦ. Cfr. Iustin. Dial. c. Tryph. n. 72. n. 94.

18) Num. 21, 6 sqq. Ioan. 3, 14.

19) ἀπέθνησκαν B (supra) O V.

20) οὐκ ἔστὲ' (sic) p. οὐκ ἔσται V, οὐ ζεστὲ' mutatum in οὐκ ἔσται (sic) O. Deut. 27, 15.

21) ἐν δοκῷ Gall., ἐνδόξως B C O V Men. et plerique editt. Rectum iam vidit Men.

22) ὑπὲρ B (textus) C c. vulg., περὶ B (marg.) O V var. lect. ap. Voss. Saepius praepositio ὑπὲρ in Codd. a librariis male permutata est c. περὶ.

ἴσταν, φησὶν,²³ δηχθῆ τις ὑμῶν, ἐλθέτω ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐπικειμένον, καὶ ἐλπιδάτω πιστεύσας, ὅτι νεκρὸς ὢν δύναται ζωοποιῆσαι· καὶ παραχορῆμα σωθήσεται. Καὶ οὕτως ἐποίουν. Ἐχεις καὶ²⁴ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν²⁵ αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Τί λέγει πάλιν Μωσῆς τῷ²⁶ Ἰησοῦ, τῷ τοῦ Ναυῆ²⁷ υἱῷ, ἐπιθεὶς αὐτῷ τοῦτο²⁸ ὄνομα, ὄντι προφήτῃ, ἵνα μόνον²⁹ ἀκούσῃ πᾶς ὁ λαὸς, ὅτι πάντα ὁ πατὴρ φανεροὶ περὶ τοῦ υἱοῦ [αὐτοῦ]³⁰ Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ; Καὶ ἐπιθεὶς τοῦτο ὄνομα, ὅποτε ἔπεμψε κατάσκοπον τῆς γῆς, [εἶπε]³¹ λάβε³² βιβλίον εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ γράφον ἃ λέγει κύριος· ὅτι ἐκ ριζῶν ἐκκόψει πάντα τὸν οἶκον τοῦ Ἀμαλήκ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων³³ τῶν ἡμερῶν. Ἴδε,³⁴ πάλιν Ἰησοῦς οὐχ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' υἱὸς τοῦ Θεοῦ³⁵ τύπῳ καὶ³⁶ ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς. Ἐπεὶ οὖν μέλλουσι λέγειν, ὅτι³⁷ ὁ Χριστὸς υἱὸς ἐστὶ Δαβὶδ, φοβούμενος καὶ συνιδὼν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν λέγει· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως³⁸ ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Καὶ πάλιν λέγει οὕτως³⁹ Ἡσαΐας· εἶπε κύριος τῷ Χριστῷ μου κυρίῳ,⁴⁰ οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλείων διαφόρηξω.⁴¹ Ἴδε, πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν κύριον καὶ υἱὸν Θεοῦ.

XIII. De populo haerede.

Ἄλλ' ἴδωμεν, εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος, ἢ ὁ¹ πρῶτος, καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, ἢ εἰς ἐκείνους.² Ἀκούσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ, τί λέγει ἡ γραφή. Ἐδεῖτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας³ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στεῖρα ἦν· καὶ συνέλαβεν εἷτα. Καὶ⁴ ἐξῆλθε Ῥεβέκκα πυθέσθαι παρὰ κυρίου, καὶ εἶπε κύριος πρὸς αὐτήν· δύο⁵ ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου, καὶ δύο λαοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. Αἰσθάνεσθαι⁶ ὀφείλετε, τίς ὁ Ἰσαὰκ, τίς ἡ Ῥεβέκκα, καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ὅτι μείζων ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκείνος. Καὶ ἐν ἄλλῃ προφητείᾳ λέγει φανερώτερον ὁ Ἰακώβ πρὸς τὸν Ἰωσήφ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· ἰδοὺ,⁷ οὐκ ἐστέρησέ με κύριος τοῦ προσώπου σου· προσάγαγέ μοι τοὺς υἱούς σου, ἵνα εὐλογήσω αὐτούς. Καὶ προσήγαγεν Ἐφραΐμ καὶ τὸν Μανασσῆ, θέλων ἵνα εὐλογηθῆ,⁸ ὅτι

23) φησὶ vulg. et B C, qui subinde scr. δειχθῆ τις ut ediderat Men. c. lectione quidem marginali δηχθῆ. Num. 21, 9 sqq.

24) δὲ Men.

25) Coloss. 1, 16. Cfr. Hebr. 1, 2. Finis legis et prophetarum Christus.

26) ἐν τῷ p. τῷ B ad oram.

27) ραβῆ B.

28) Cfr. Num. 13, 17. Iustin. Dial. c. Tryph. n. 113.

29) B ad oram Holstenii manu: an leg. μονοου. Deinde ὁ addidi ante λαὸς c. B C F O V.

30) [αὐτοῦ] restituit Fell. auctore Int. vet. Tum υἱῶν V. In B scriptum est υἱῷ ραβῆ.

31) [εἶπε] Cot. ex Int. vet.

32) Exod. 17, 14.

33) ἐπ' αἰσχάτων O V.

34) Codd. B C O V εἰδὲ idem valet ac ἴδε, ut Cot. c. Int. vet. recte conii. pro οἱ δὲ vulg.

35) Articulus ὁ ante υἱὸς ἀνθ. et υἱὸς τ. θ., qui est in B C vulg., omisi c. O V sublata interpunctione ante τύπῳ in plerisque edd. obvia. Eo modo verborum emphasis plurimum elevatur. Ex F mihi notatur οὐχ ὁ υἱὸς ἀνθ., ἀλλ' υἱὸς τ. θ.

36) Retineo καὶ c. B C Men. p. δὲ O V Int. vet. Voss. cum interpunctione ante τύπῳ. Cfr. I Tim. 3, 16.

37) Iesum non Dei, sed filium esse

vobis morsus fuerit, veniat ad serpentem in ligno positum, et credat atque speret, quod, licet ille non vivat, potest vitam praestare; et confestim servabitur.⁶ Atque ita faciebant. Habes etiam in hoc gloriam Iesu; quod in ipso sunt omnia et in ipsum. Quid iterum dicit Moses ad Iosue, filium Navae, cum illi, prophetae, id nominis [Iosue=Iesus] imponeret, ideo solum, ut omnis populus intelligeret, Patrem de filio suo Iesu cuncta manifestasse filio Navae? Imposito igitur eo nomine, quando misit eum in exploratorem terrae [Canaan], dixit: ,accipe librum in manus tuas, et scribe quae dicit Dominus: radicibus excissurum esse filium Dei in novissimis diebus omnem domum Amaleci.⁶ Ecce rursus: non filius hominis, sed Dei filius Iesus, qui in figura et in carne apparuit. Quoniam vero dicturi erant, Christum esse filium Davidis, reformidans et intelligens errorem sceleratorum, ait David: ,dicit Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.⁶ Et Isaias porro ita loquitur: ,dixit Dominus Christo meo Domino, cuius apprehendi dexteram, ut obediant ei gentes, et fortitudinem regum dirumpam.⁶ Ecce, quomodo David eum Dominum vocet et Dei filium.

XIII. De populo haerede.

Sed videamus, utrum hic populus haeres sit, an vero prior; et utrum testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Audite nunc, quid scriptura dicat de populo. Orabat Isaacus Rebeccae uxoris suae causa, quod esset sterilis; et illa posthac concepit. At Rebecca egressa est ad interrogandum Dominum, et dixit Dominus ad illam: ,duae gentes in utero tuo sunt, ac duo populi in ventre tuo, atque unus populus alterum superabit, et maior⁶ [natu] ,serviet minori.⁶ Debetis intelligere, quis sit Isaacus, quae Rebecca, et de quibusnam declaraverit, quod populus hic sit maior quam ille. Et in alia prophetia manifestius loquitur Iacobus ad filium suum Iosephum, dicens: ,ecce, Dominus non privavit me facie tua; adduc mihi filios tuos, ut benedicam eis.⁶ Et adduxit Ephraimum et Manassen, cupiens ut benediceretur, quia erat natu maior. Itaque

David, Iudaei et cum iis Iudaizantes dicturi erant. Ps. 109, 1. Matth. 22, 43—45.

38) *ἴνα* var. lect. ap. Voss.

39) *οὕτως* V O, in hoc quidem emendatum, ut iam sit *οὕτως*. In B erat *ἡ βασιλείας* p. *Ἡσαΐας*. Isai. 45, 1.

40) In B *κύρω*, supra *ω* sine accentu et iota subscripto. LXX quoque *Κύρω*, *Cyro*. Ita forte ex paronomasia.

41) *διαφύξω* Men. Voss. Cot., *διαφύξω* Cler., ut exhibent B C O V.

Cap. XIII. 1) *ὁ* add. Cot.; extat quoque in B C O V.

2) Cfr. supra c. 5 et 6.

3) Inter *περὶ* et *Ῥεβέκκας* repetuntur in B vocc. *τοῦ λαοῦ*, postea expunctae. Gen. 25, 21. Rom. 9, 10—12.

4) Ita interpuncti ex B C O, cum *εἶτα*, i. e. *ἔπειτα*, prius traheretur ad membrum sequens; *συνέλαβεν· εἶτα· καὶ* V, *συνέλαβεν· εἶτα, καὶ* in F distingui ad me relatum est

5) Gen. 25, 23.

6) *αἰσθάνεσθε* V, prius etiam in O.

7) Gen. 48, 11. 9.

8) *Δεδί καὶ προσήγαγεν Ἐφραΐμ καὶ τὸν Μανασσῆ, θέλων ἵνα εὐλογηθῆ* duce Cod. V, in quo habes *καὶ* cum punctis et *τὸν* ante *μανασσῆ*. In B C F O *καὶ προσήγαγεν Ἐφραΐμ τὸν μανασσῆ· θέλων ἵνα εὐλογηθῆ*, ut dedit Men., coniciens quidem *καὶ προσήγαγε τὸν Μανασσῆ, καὶ Ἐφραΐμ· θέλων δὲ Μανασσῆ*, uti est ap. Int. vet.

πρεσβύτερος ἦν· ὁ γὰρ Ἰωσήφ προσήγαγεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ πατρὸς Ἰακώβ. Εἶδε δὲ Ἰακώβ τύπον τῶ⁹ πνεύματι τοῦ λαοῦ τοῦ μεταξῦ. Καὶ τί λέγει; Καὶ ἐποίησεν Ἰακώβ ἐναλλάξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἐπέθηκέν¹⁰ [τὴν δεξιὰν] ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραΐμ τοῦ δευτέρου καὶ νεωτέρου, καὶ ἠλόγησεν αὐτόν. Καὶ εἶπεν¹¹ Ἰωσήφ πρὸς Ἰακώβ· ,μετάθεις¹² σου τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασσῆ, ὅτι πρωτότοκός μου ἐστὶν υἱός· Καὶ εἶπεν Ἰακώβ πρὸς Ἰωσήφ· ,οἶδα,¹³ τέκνον, οἶδα· ἀλλ' ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι,¹⁴ καὶ οὗτος δὲ εὐλογηθήσεται· Βλέπετε, ἐπὶ τίνων τέθεικε, τὸν λαὸν εἶναι τοῦτον πρῶτον, καὶ τῆς διαθήκης κληρονόμον. Εἰ οὖν ἔτι καὶ διὰ τοῦ Ἀβραάμ ἐμνήσθη,¹⁵ ἀπέιχόμεν τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἡμῶν. Τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραάμ, ὅτε¹⁶ πιστεύσας ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην; ἰδοὺ τέθεικά σε¹⁷ πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων δι'¹⁸ ἀκροβυστίας τῷ κυρίῳ·

XIV. Testamentum, quod Moses accepit, posteaque contrivit, Dominus per Iesum Christum iam renovavit.

Ναί.¹ Ἀλλὰ τὴν διαθήκην, ἣν ἄμοσε τοῖς πατράσι δοῦναι τῷ λαῷ, εἰ δέδωκεν,² ζητοῦμεν. Δέδωκεν· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι λαβεῖν διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· ,καὶ³ ἦν Μωσῆς νηστεύων ἐν ὄρει Σινᾶ, τοῦ λαβεῖν τὴν διαθήκην κυρίου πρὸς τὸν λαὸν, ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα.⁴ Καὶ⁵ ἔλαβε παρὰ κυρίου τὰς δύο πλάκας γεγραμμένας τῷ δακτύλῳ τῆς χειρὸς κυρίου ἐν πνεύματι·⁶ καὶ λαβῶν Μωσῆς κατέφερε πρὸς τὸν λαὸν δοῦναι. Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωσῆν· ,Μωσῆ, Μωσῆ, καταβῆθι τὸ τάχος, ὅτι ἠνόμησαν⁷ ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου· Καὶ συνῆκε Μωσῆς, ὅτι ἐποίησαν πάλιν χωνεύματα,⁸ καὶ ἔρριψεν ἐκ τῶν χειρῶν τὰς πλάκας, καὶ συνετριβησαν αἱ πλάκες τῆς διαθήκης κυρίου. Μωσῆς μὲν γὰρ ἔλαβεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι. Πῶς δὲ⁹ ἡμεῖς ἐλάβομεν, μάθετε. Μωσῆς θεράπων¹⁰ ὢν ἔλαβεν, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἡμῖν ἔδωκεν, [εἶναι]¹¹ εἰς λαὸν κληρονομίας, δι' ἡμᾶς¹² ὑπομείνας. Ἐφανερῶθι δὲ, ἵνα κἀκεῖνοι τελειωθῶσι τοῖς ἀμαρτήμασι, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ κληρονομοῦντες διαθήκην κυρίου Ἰησοῦ¹³ λάβωμεν, ὅς¹⁴ εἰς τοῦτο ἠτοιμάσθη, ἵνα αὐτὸς φανεῖς, τὰς ἤδη δεδαπανημένας ἡμῶν καρδίας¹⁵ τῷ θανάτῳ καὶ παραδεδομένας¹⁶ τῇ τῆς πλάνης ἀνομίᾳ

9) τῷ a Gallandio et Hefelio perperam omittitur. Art. τοῦ ante λαοῦ et μεταξὺ desideratur ap. Men.; additus est in B ad oram ante μεταξὺ, ubi in C non extat. Eodem sensu Act. 13, 42. τὸ μεταξὺ σάββατον = Sabbato insequenti. Cfr. Clem. Rom. I. Ep. ad Cor. c. 44.

10) Ita leg. c. O V, ἐξηθήκεν (sic) F, ἐξηκεν B C vulg., transtulit Int. vet. Subinde supplevi [τὴν δεξιὰν] ex Int. vet.

11) Sic scr. Codd. nostri, εἶπε vulg.

12) Gen. 48, 18.

13) Gen. 48, 19.

14) ἐλάττονι O V.

15) ἐθνήσθη B (ad oram) O V.

16) Scripsi ὅτε c. Int. vet. V O, ad cuius oram ὅτι, B C F vulg. Subinde Codd. ἐπίστευσας mutavi in participium Hefelii τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραάμ; Ὅτι ἐπίστευσας, ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην· ἰδοὺ τέθεικά σε πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων διὰ ἀκροβυστίας τῷ κυρίῳ· genuino auctoris sensui non respondet. Verum iam vidit Cotelerius. Gen. 15, 6. 17, 5. Rom. 4, 3. 11 sqq.

17) τέθηκά σε O V.

18) δι' c. Codd. nostris, διὰ vulg.

Cap. XIV. 1) Cum Codd. B C O V punctum pono post Ναί, quod spectat ad praecedentis enunciationis finem. In

Iosephus adduxit eum ad manum dexteram patris sui Iacobi. Vidit autem spiritu Iacobus figuram populi venturi. Et quid narrat scriptura? Et commutavit Iacobus manus suas, et [dexteram] posuit super caput Ephraimi, minoris ac iunioris, et benedixit illi. Dixitque Iosephus ad Iacobum: ,transfer dexteram tuam super caput Manassis, quia primitivus filius meus est.' Et respondit Iacobus Iosepho: ,scio, fili, scio; sed maior serviet minori; benedicetur autem etiam ille.' Aspiciate, de quibusnam voluerit, esse hunc primum populum et testamenti haerodem. Si ergo adhuc et per Abrahamum populus ille commemoratus est, tunc scientia nostra ad perfectionem est redacta. Quid igitur dicit Deus Abrahamo, cum fides in iustitiam ei attributa fuerit? ,Ecce posui te patrem gentium, quae in praepotio credunt Domino.'

XIV. *Testamentum, quod Moses accepit, posteaque contrivit, Dominus per Iesum Christum iam renovavit.*

Ita sane. Sed quaerimus, an dederit Dominus testamentum, quod patribus iuravit se populo daturum. Dedit quidem; verum illi propter peccata sua indigni fuerant qui acciperent. Dicit enim propheta: ,et Moses in monte Sina ieiunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus, ut testamentum Domini ad populum acciperet.' Et accepit a Domino duas tabulas scriptas digito manus Domini, in spiritu; sumtasque Moses deferebat ad populum ut traderet. Et dixit Dominus ad Mosen: ,Moses, Moses, descende celeriter; inique enim se gessit populus tuus, quem de terra Aegypti eduxisti.' Intellexitque Moses quod iterum fecerant imagines, et proiecit de manibus tabulas, contritaeque sunt tabulae testamenti dominici. Accepit itaque Moses testamentum; ipsi vero digni non fuerunt. Quomodo autem nos id acceperimus, discite. Moses, cum esset famulus, illud accepit; nobis autem ipse Dominus tribuit, esse in populum haereditatis, pro nobis passus. Apparuit vero, ut tum illi [Iudaei] in peccatis consummarentur, tum nos per ipsum haeredes facti Domini Iesu testamentum acciperemus, qui destinatus erat, ut ipse in teris apparens praecordia nostra, iam a morte assumpta et tradita erroris in-

Ms. F virgula ibidem distingui mihi asserunt.

2) δέδωκε B C c. vulg. Suadente Io. Franz retinui ζητούμεν c. B C F O V Men. et Voss., ζητώμεν Dav. ex Int. vet.

3) Exod. 24, 18. Vid. supra c. 4.

4) μ' B (hic et mox in textu) C Men.

5) Exod. 31, 18.

6) πνεύματι desideratur ap. Men. et in C, ubi tamen lacunam amanuensis adnotavit in marg.

7) Lego ἠνόμησαν c. C Voss., ἠνόμησεν B F O V c. LXX et vulg. Dein τῆς pro γῆς B. Exod. 32, 7. Deut. 9, 12.

8) χονεύματα B O V, quod in C man. sec. mutavit in χονεύματι

9) δὲ c. B C F O V Voss.; deest ap. Men. et alios.

10) Cfr. Hebr. 3, 5.

11) [εἶναι] supplevit Dav.

12) δι' ἡμᾶς B C F O. Eodem spectat δι' ἡμᾶς (sic) in V, διὰ ἡμᾶς vulg.

13) Ita margo Cot., ἡμεῖς διὰ τοῦ κληρονομοῦντος διαθήκην κυρίου ἰησοῦ C O V Men., διὰ τοῦ κληρονομοῦντος τὴν (ad oram) διαθήκην κυρίου Ἰησοῦ B. Subinde λάβομεν V.

14) Heic in Mss. et Editionibus male transposita leguntur, quae infra uncis ( ) inclusa et a nobis, duce veteri interprete, loco suo restituta sunt. Cfr. libellum meum: Das Sendschreiben des Ap. Barnabas, p. 106. H.

15) καρδίας ex Int. vet. praecordia. κακίας B C O V Men. Voss.

16) παραδεδωμένους B (supra) O V.

τρωσάμενος ἐν τοῦ σκότους, διάθηται¹⁷ ἐν ἡμῖν διαθήκην λόγῳ. Γέγραπται γάρ, πῶς αὐτῷ ὁ πατήρ ἐντέλλεται, λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους, ἐτοιμάσαι ἑαυτῷ λαὸν ἅγιον. Λέγει οὖν ὁ προφήτης· ἔγώ¹⁸ κύριος, ὁ Θεός σου, ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρὸς σου, καὶ ἐνισχύσω σε, καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοίξει ὀφθαλμούς τυφλῶν, καὶ ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους, ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει· Γινώσκετε οὖν, πόθεν ἐλυτρώθημεν. (Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει· ἰδοὺ, τέθεικά σε¹⁹ εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, λέγει κύριος ὁ λυτρωσάμενός σε Θεός·) Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἴνεκεν²⁰ ἔχρισέ με, εὐαγγελισασθαι ταπεινοῖς χάριν· ἀπέσταλκέ με ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφρασι, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου²¹ δεκτὸν καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας·

XV. De falso et vero Sabbato.

Ἐπι καὶ περὶ τοῦ σαββάτου γέγραπται ἐν τοῖς δέκα λόγοις, ἐν οἷς ἐλάλησεν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ πρὸς Μωσῆν κατὰ πρόσωπον· καὶ ἁγιάσατε τὸ σάββατον κυρίου χειρὶ καθαραῖς καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ. Καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· ἔὰν φυλάξωσιν² οἱ υἱοὶ μου τὸ σάββατον,³ τότε ἐπιθήσω τὸ ἔλεός μου ἐπ' αὐτούς· Τὸ σάββατον λέγει ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός ἐν ἕξ ἡμέραις τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ συνετέλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ,⁴ καὶ κατέπαυσεν ἐν αὐτῇ,⁵ καὶ ἠγάσεν αὐτήν· Προσέχετε, τέκνα, τί λέγει τὸ συνετέλεσεν ἐν ἕξ ἡμέραις· Τοῦτο λέγει, ὅτι συντελεῖ⁶ κύριος ἐν ἑξακισχιλίους ἔτεσι τὰ πάντα· ἦ γὰρ ἡμέρα παρ' αὐτῷ χίλια ἔτη. Αὐτὸς δὲ μαρτυρεῖ, λέγων· ἰδοὺ,⁸ σήμερον ἡμέρα ἔσται ὡς χίλια ἔτη· Οὐκ οὖν, τέκνα, ἐν ἕξ ἡμέραις, ἐν τοῖς ἑξακισχιλίους ἔτεσι, συντελεσθήσεται⁹ τὰ πάντα. Καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ· Τοῦτο λέγει· ὅταν ἐλθῶν ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ¹⁰ καταργῆσει τὸν καιρὸν ἀνόμου,¹¹ καὶ κρινεῖ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀλλάξει τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, τότε¹² καλῶς καταπαύσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Πέρας γέ τοι λέγει· ἁγιάσεις αὐτήν χειρὶ¹³ καθαραῖς καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ· Εἰ οὖν, ἦν ὁ¹⁴ Θεός ἡμέραν ἠγάκεν, νῦν τις δύναται ἁγιάσαι, εἰ μὴ καθαρὸς ὢν τῇ καρδίᾳ ἐν πᾶσιν, πεπλανήμεθα· Ἰδ¹⁵ οὖν· ἀρα τότε¹⁶ καλῶς

17) διάθητε V O, heic quidem correctum in vulg.

18) Isai. 42, 6. 7.

19) τέθεικά σε C O V. Isai. 49, 6.

20) Scribo εἴνεκεν c. C O V LXX, ἦνεκεν F, ἔνεκεν B vulg. Subinde C ἔχρισέ με (εἴχρισέ με Men.) p. ἔχρισέ με. In O ἔχρισέ με, ad oram ἔχρισέ με. Isai. 61, 1. 2.

21) Sic Codd. nostri omnes, κυρίῳ Men. et var. lect. ap. Voss. Tum ἀνταποδόσεως BC O V LXX, ἀναποδόσεως Men. et alii. Cfr. Isai. 63, 4.

Cap. XV. 1) Exod. 20, 8. Deut. 5, 12.

2) φυλάξωσι Men. Jer. 17, 24 sqq.

3) Recepi τὸ σάββατον ex BCFOV

Int. vel., τὰ σάββαια vulg. Deinde ἐπιθή τὸ p. ἐπιθήσω τὸ C.

4) ἔκτιη LXX. Gen. 2, 2.

5) ἐπ' αὐτῇ Men.

6) συντελεῖ est futuri Attici. Unde superflua redditur Menardi coniectura συντελέσει. Vocc. ὁ θεός in BC ap. vel. Int. et Men. ante κυρίως obvia omisi c. FO V suadente Franz. Quid, si κύριος ὁ θεός legeris?

iquitati, redimens e tenebris, verbo suo disponat in nobis testamentum. Scriptum quippe est, quomodo Pater, redempturus nos a tenebris, illi mandaverit ut sibi pararet populum sanctum. Dicit igitur propheta: ,ego Dominus, Deus tuus, vocavi te in iustitia, et tenebo manum tuam, et corroborabo te; et dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ad aperiendum oculos caecorum, et ad educendum de vinculis illigatos, de domo carceris sedentes in tenebris. Agnoscite ergo, unde simus redempti. (Et iterum propheta dicit: ,ecce posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terrae; haec dicit Dominus redemptor tuus.) Rursus propheta dicit: ,spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare humilibus; misit me sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem et caecis visum, et nuntiare annum Domini acceptum et diem retributionis, consolari omnes lugentes.

XV. De falso et vero Sabbato.

Adhuc et de sabbato scriptum est in decalogo seu decem verbis, quae Dominus in monte Sina locutus est ad Mosen, os ad os: ,et sanctificate sabbatum Domini manibus mundis et puro corde.' Et alibi dicit: ,si custodierint filii mei sabbatum, tunc ponam misericordiam meam super illos.' Sabbati meminit Scriptura in principio creationis: ,fecitque Deus in sex diebus opera manuum suarum, et desiit die septima, et ea requievit, et sanctificavit eam.' Advertite filii, quid dicat: ,consummavit in sex diebus.' Id ait: omnia consummabit Dominus in sex millibus annorum; nam apud illum dies aequiparatur mille annis. Ipsemet enim testatur, dicens: ,ecce hodiernus dies erit tamquam mille anni.' Itaque, filii, in sex diebus, hoc est, in sex anuorum millibus consummabuntur universa. ,Et requievit die septima.' Hoc ait: quando veniens eius Filius tempus iniqui abolebit, ac iudicabit impios, et mutabit solem ac lunam stellasque; tunc pulchre requiescet die septima. Denique ait: ,sanctificabis eam manibus mundis et corde puro.' Si ergo quam diem Deus sanctificavit, aliquis nunc potest sanctificare, nisi sit per omnia mundus corde, erravimus. Vide ergo: certe tunc pulchre quiescens

7) Cfr. II Petr. 3, 8.

8) Ps. 89, 4.

9) *συντελεσθήσονται* B C.

10) *καὶ* Int. vet.; deest in B C O V. Subinde *καταργήση* B C O, in quo man. sec. *καταργήσει*.

11) *ἀνομίας* con. Men., *ἀνόμου* Fell. In Codd. B C O V et textu Men. *αὐτοῦ*. Dein *ἀλλάξη* O V. Antecedens *καὶ* non est in B.

12) I. c. *verum sabbatum a secundo demum oritur Christi adventu*. De Chiliastro Barnabae vide libellum meum: *Sendschreiben des Ap. Barn.* p. 119 sqq. et Francke, l. c. p. 89 sq. H.

13) *ἐν χειρὶ* B C F vulg. Omisi

praep. *ἐν* c. O V Int. veter. Cfr. c. 15. init.

14) *ὁ* adiunxi c. B C F O V, scripsique c. iisdem et Men. Voss. Cot. *ἡγίακεν* p. *ἡγίακε* Hef. Deinde *τί* p. *τίς* C, *τίς* B O V. Et Men. ed. *τί* (in marg. leg. *τίς*), *τίς* Voss., uterque cum Int. vet. interrogandi signo distinguens post *πᾶσι*, pro quo scripsi *πᾶσιν* c. O V.

15) Ex Codd. B C O V lectione *εἰ δὲ* facile efficitur *ιδέ*, ut con. Dav.; *εἰ δ'* Men., qui c. Int. vet. legi vult *εἰδεις*. Idem subinde con. *οὐν* p. *οὐδ'*, quod exhibent etiam nostri quattuor Codd.

16) *ὅτι* postulat Men. Tum *ἀγίαξη* O V, *ἡγίακε* proponit Men. Mox *δυνήσωμεθα* O.

καταπαυόμενος ἀγιάζει αὐτήν, ὅτε δυνασώμεθα αὐτοὶ δίκαια,¹⁷ ἀπολαβόντες τὴν ἐπαγγελίαν, οὐκ εἶ οὔσης ἀνομίας, γεγονότων δὲ καινῶν πάντων ὑπὸ κυρίου.¹⁸ Τότε δυνασώμεθα¹⁹ αὐτήν ἀγιάσαι, αὐτοὶ ἀγιάσθεντες πρώτων. Πέρας γέ τοι λέγει αὐτοῖς· τὰς²⁰ νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν οὐκ ἀνέχομαι· Ὁρατε πῶς λέγει· οὐ τὰ νῦν σάββατα ἐμοὶ δεκτὰ, ἀλλ' ὁ²¹ πεποίηκα, ἐν ᾧ, καταπαύσας τὰ πάντα, ἀρχὴν ἡμέρας ὀγδόης²² ποιήσω,²³ ὃ ἐστίν, ἄλλου κόσμου ἀρχὴν. Διὸ καὶ ἄγομεν²⁴ τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδόην εἰς εὐφροσύνην, ἐν ἧ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Καὶ φανερωθεὶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς.²⁵

XVI. Templum spirituale Domino iam constructum.

Ἔτι καὶ περὶ τοῦ ναοῦ ἐρῶ ὑμῖν, πῶς πλανώμενοι οἱ ταλαίπωροι ἐπὶ τὴν ὁδὸν¹ ἤλπισαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν τὸν ποιήσαντα αὐτούς, ἀλλ' ὡς ὄντα οἶκον Θεοῦ. Σχεδὸν γὰρ, ὡς τὰ ἄθνη, ἀφιέρωσαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ. Ἀλλὰ πῶς λέγει κύριος, καταργῶν αὐτὸν, μάθετε· τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, ἢ τίς τὴν γῆν δρακί; Οὐκ ἐγώ; λέγει κύριος· ὁ³ οὐρανός μοι θρόνος, ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε⁴ μοι, ἢ τίς τοπος τῆς καταπαύσεώς μου; Γινῶτε ὅτι ματαία ἡ ἐλπίς αὐτῶν.⁵ Πέρας γοῦν πάλιν λέγει· ἰδοὺ, οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον, αὐτοὶ αὐτὸν οἰκοδομήσουσιν.⁶ Γίνεται.⁷ Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθηρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἐχθρῶν ὑπηρέται ἀνοικοδομήσουσιν⁸ αὐτόν. Πάλιν ὡς ἡμελλεν ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς⁹ καὶ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ παραδίδοσθαι, ἐφανερῶθη. λέγει γὰρ ἡ γραφή· καὶ¹⁰ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων¹¹ ἡμερῶν, παραδώσει κύριος τὰ προβατα τῆς νομῆς καὶ τὴν μάνδραν καὶ τὸν πύργον αὐτῶν εἰς καταφθοράν. Καὶ ἐγένετο καθ' ἃ¹² ἐλάλησε κύριος. Ζητήσωμεν οὖν, εἰ ἔστι¹³ ναὸς Θεοῦ. Ἔστιν· ὅπου αὐτὸς λέγει ποιεῖν καὶ καταρτίξεν. Γέγραπται γάρ· καὶ¹⁴ ἔσται, τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης οἰκοδομηθήσεται¹⁵ ναὸς Θεοῦ ἐνδόξως¹⁶ ἐπὶ

17) δίκαιαν leg. notat Men.

18) Hic iam Menardus et Vossius puncto distinxerunt, quod a Cotelierio (ed. a. 1672.), Clerico et aliis in com-matis signum male conversum fuit.

19) δυνασώμεθα B, σο ad oram.

20) Isai. 1, 13.

21) ὁ dedi c. BCFOV, ἃ vulg.

22) Illa sex millia annorum desinunt die ultima (i. e. septima) ultimae hebdomadae. Ergo novum aevum, Dei regnum, sequenti octava die incipit. H.

23) ποιήσω O V, ποιήσων proponit Voss. Ea lectio a Vossio ex inferiori Men. margine huc male transposita esse videtur. Deinde ἔστι vulg. In O pr. man. exaraverat ὁ ἐστίν. ἀλλ' οὐ κόσμου ἀρχὴν.

24) ἄγομεν O V. Solemne scriptoris diei dominicae primaevae tempore celebratae testimonium.

25) Aut post νεκρῶν punctum po-

nendum est, aut dicendum, scriptorem hic Christum dominica die in coelum ascendisse docere cum Marc. 16, 14 sqq. Luc. 24, 51 contra Matth. 28, 10 sqq. Act. 1, 3. Codices etiam in hoc sequendum duxi. Nam B exh. ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ φανερωθεὶς κτλ. Ὁ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ φανερωθεὶς κτλ., planius CV ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. καὶ φανερωθεὶς κτλ. Libri impr. aut ἐν ἧ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ φανερωθεὶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, aut interpunctionem omnino negligunt.

Cap. XVI. 1) Retineo τὴν ὁδὸν c. BCFOV vulg., et de via (Cfr. Act. 19, 23. et 22, 4.) legis Mosaicae ad templum Domini ducente agi puto. Quae propter lectionem vulg. τὸν θεὸν αὐτὸν repetendum censui c. BC pro τὸν θεὸν αὐτῶν, ut est in FOV. Secundo casu admissio refrigit antithesis. Interpres vet. aedem legit, unde τὸν οἶκον

sanctificat aliquis eam, cum poterimus ipsi iusta facere, accepta promissione, deleta iniquitate, novatis vero cunctis a Domino. Tunc poterimus diem illam sanctificare, si nos ipsi prius fuerimus sanctificati. Demum illis dicit: ‚novilunia vestra et sabbata vestra non fero.‘ Cernite, quomodo loquatur: non mihi accepta sunt praesentia sabbata, sed illud quod ego feci; quando scilicet, universis finem imponens, octavi diei faciam initium, hoc est, initium alterius mundi. Idcirco et diem octavum in laetitia agimus, quo et Iesus resurrexit a mortuis. Et cum apparuisset, ascendit ad coelos.

XVI. *Templum spirituale Domino iam constructum.*

Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo errantes miseri non in ipsum Deum, creatorem ipsorum, spem habuerunt, sed in viam, quasi domus Dei esset. Nam fere instar gentium illum in templo venerati sunt. Sed quomodo Dominus loquatur, templumque irritum faciat, animadvertite: ‚quis mensus est coelum spithama, aut quis terram palma? Nonne ego? Dicit Dominus: coelum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam mihi domum aedificabitis, aut quis locus requietis meae?‘ Cognoscite, quod vana est spes illorum. Et tandem rursus ait: ‚ecce, qui destruxerunt templum hoc, ipsi illud aedificabunt.‘ Idque evenit. Nam quia bellum gesserunt, ab hostibus destructum est templum; nunc et ipsi hostium ministri reaedificant illud. Iterum, quod tradenda esset civitas una cum templo et cum populo Israëlitico, est declaratum. Ait quippe scriptura: ‚et erit in novissimis diebus, tradet Dominus oves pascui et ovile et turrim eorum in exitium.‘ Atque contigit, quemadmodum locutus est Dominus. Quaeramus itaque, an exstet adhuc templum Dei. Existit, ubi ipsemet se illud facere ac perficere testatur. Scriptum enim est: ‚et erit, hebdomada completa, aedificabitur

coni. Men., τὸν δόμον proposuit Cot., τὸν οὐδὸν scribi voluit Mazoch. Fortassis scribendum: ἐπὶ τὴν οὐδὸν (vel θύραν) αὐτῶν ἤλπισαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς κτλ.

2) Evulgavi ἧ ex B C F O V Int. vet., καὶ vulg. LXX Isai. 40, 12.

3) ὁ supraadditur in C.

4) Ita B O V LXX, οἰκοδομήσατε C Men. In V voc. οἶκον man. sec. supraadditur. Isai. 66, 1.

5) I. e. gentes Israelitarum.

6) οἰκοδομήσουσι B C c. vulg. Isai. 49, 17.

7) Spiritualiter, ut mox videbitur. Men. Eadem Gallicciolli ad templum Salomonis refert observans: Veramente Giuliano apostata ordinò, che gli Ebrei riedificassero il Tempio, il che non riuscì per le fiamme che uscivano dalla terra. Ma questo essendo accaduto circa l'anno dell' Era volgare 370, non può qui essere indicato da S. Barnaba. Nabuzardan dunque generale di Nabucodonosor

re di Babilonia, prese e incendiò Gerosolima col Tempio, 4 Reg. XXV. Dopo LXX anni di schiavitù, Ciro re di Persia per ordine di Dio rifabbricò il Tempio, 2 Paral. XXXVI, 22, 23. E lo reidificarono gli Ebrei ministri e sudditi di Ciro, 1 Esdr. I e II. Ciò precisamente qui dice S. Barnaba, avvertendo insieme, che tutto verificossi a puntino.

8) ἀνοικοδομήσουσι B Men.

9) Vocc. καὶ ὁ ναὸς exciderunt ap. Voss. et alios.

10) Haec, prout hic habentur, non sunt in tota Scriptura. Men. Cfr. Isai. c. 5. Jer. c. 15 et 25. Mich. c. 4.

11) ἐπαισχάτων (sic) V.

12) κατὰ B, κατὰ p. καθ' ἃ Men.

13) Iam destructo templo Hierosol. quaerit, an alterum templum successurum sit. Men. ἐστὶ O V.

14) Dan. 9, 24. 25. 27. Aggae. 2, 10.

15) οἰκοδομηθήσονται C Men.

16) Scripsi ἐνδόξως c. O V Int. vetere Clem. Alex., ἔνδοξος B C F vulg.

τῷ ὀνόματι κυρίου. Εὐρίσκω οὖν ὅτι ἔστι¹⁷ ναός. Πῶς οὖν¹⁸ οἰκοδομηθήσεται ἐν ὀνόματι κυρίου; μάθετε. Πρὸ¹⁹ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ ἢν ἡμῶν τὸ κατοικητήριον τῆς καρδίας φθαρτὸν καὶ ἀσθενές, ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναός διὰ χειρὸς· ὅτι ἡμεν πλήρεις εἰδωλολατρείας οἶκος, καὶ εἰδωλολατρεία ἡμεν οἶκος δαιμονίων,²⁰ διὰ τὸ ποιεῖν²¹ ὅσα ἢν ἐναντία τῷ Θεῷ. Οἰκοδομηθήσεται δὲ ἐπὶ τῷ²² ὀνόματι κυρίου, προσέχετε, ἵνα ὁ ναός κυρίου ἐνδόξως²³ οἰκοδομηθῇ. Πῶς; μάθετε. Λαβόντες τὴν ἄφρῃν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου ἐγενόμεθα²⁴ καινοὶ, πάλιν ἐξ ἀρχῆς κτιζόμενοι. Διὸ ἐν τῷ κατοικητηρίῳ ἡμῶν ἀληθῶς ὁ Θεὸς κατοικεῖ ἐν ἡμῖν. Πῶς; Ὁ λόγος αὐτοῦ τῆς πίστεως, ἡ κληῖσις αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας, ἡ σοφία τῶν δικαιοματίων, αἱ ἐντολαὶ τῆς διδαχῆς, αὐτὸς ἐν ἡμῖν προσητεύων, αὐτὸς ἐν ἡμῖν κατοικῶν· τοὺς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένους²⁵ ἀνοίγων ἡμῖν θύραν τοῦ ναοῦ, ὃ ἔστι στόμα,²⁶ μετάνοιαν διδούς ἡμῖν, εἰσάγει εἰς τὸν ἄφθαρτον ναόν. Ὁ γὰρ²⁷ ποθῶν σωθῆναι βλέπει οὐκ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν ἐν αὐτῷ ἐνοικούντα καὶ λαλοῦντα ἐν²⁸ αὐτῷ, ἐκπλησσομένους ἐπὶ τῷ μηδέποτε, μήτε τοῦ λέγοντος τὰ ῥήματα ἀκηκοέναι ἐκ τοῦ²⁹ στόματος, μήτε αὐτόν ποτε ἐπιτεθυμηκέναι ἐκούειν. Τουτέστι³⁰ πνευματικὸς ναὸς οἰκοδομούμενος τῷ κυρίῳ.

XVII. Prioris Epistolae partis conclusio.

Ἐφ' ὅσον ἢν ἐν δυνατῷ καὶ ἀπλότητι δηλώσαι ὑμῖν,¹ ἐλπίζει μου ἡ ψυχὴ, τῇ ἐπιθυμίᾳ μου μὴ παραλελειπέναι μέ τι τῶν ἀνηκόντων ὑμῖν² εἰς σωτηρίαν, ἐνεστάτων.³ Ἐὰν γὰρ περὶ τῶν μελλόντων γράφω ὑμῖν, οὐ μὴ νοήσητε, διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς κείσθαι. Ταῦτα μὲν οὕτως.⁴

XVIII. Altera Epistolae pars. De duabus viis.

Μεταβῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γινῶσιν καὶ διδαχὴν. Ὅδοι δύο¹ εἰς διδαχῆς καὶ ἐξουσίας, ἡ τε τοῦ φωτός, καὶ ἡ² τοῦ σκότους. Διαφορὰ δὲ πολλή³ τῶν δύο ὁδῶν. Ἐφ' ἧς μὲν γὰρ εἰσι τεταγμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἧς δὲ ἄγγελοι⁴ τοῦ σατανᾶ. Καὶ ὁ μὲν ἔστι⁵ κύριος ἀπ' αἰῶνων καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ δὲ ἄρχων καιροῦ τῆς ἀνομίας.

17) ἔστιν O V.

18) οὖν om. B (in textu) C Men.

19) Clem. Alex. Strom. II. c. 20. p. 490. Barnabas hic tristem hominis statum ante adventum Christi describit. Cfr. Francke, l. c. p. 83 sq. H.

20) Scripsi ὅτι ἡμεν πλήρεις εἰδωλολατρείας οἶκος, καὶ εἰδωλολατρεία ἡμεν οἶκος δαιμονίων ex coniectura, ὅτι ἢν πλήρης μὲν εἰδωλολατρείας οἶκος εἰδωλολατρεία ἢν οἶκος δαιμονίων B (in textu, ἡ εἰδωλολατρεία cum art. ad oram) C F O V et plerique libb. impressi c. Men., quia pleni eramus adorationibus idolorum, et erat domus dæmoniorum Int. vet. et Clem. Alex. Holstenius ad oram Cod. B notat, vocabula [εἰδωλολατρεία ἢν οἶκος] ab ipso unciis inclusa, videri expungenda.

21) ποιῆν V.

22) τὸ pr. man. O.

23) ἐνδόξως O V Int. vet. et Clem. Alex., ἔνδοξος B C Men.

24) Ita B C, ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἐγενόμεθα V, ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου ἐγενόμεθα V, ἐπὶ τῷ ὀνόματι. ἐγενόμεθα correctum in ἐγενόμεθα O. In F vocc. τοῦ κυρίου deesse, sed nihil aliud scio. Ante κυρίου vulg. add. τοῦ.

25) Rescripsi τοὺς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένους c. B C F O V Men. Voss., quod alii perperam mutarunt in τοῖς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένοις. Accusativus pendet ex verbo εἰσάγει. Ita enim legendum puto c. B F O V p. εἰσάγαγε C Men. (in textu) Voss., εἰσήγαγε Men. in notis.

26) Cfr. Rom. 10, 10. καρδίᾳ γὰρ

praeclare templum Dei, in nomine Domini. Invenio igitur quod templum existit. Qua ratione ergo aedificabitur in nomine Domini, discite. Antequam Deo crederemus, erat cordis nostri domicilium corruptioni obnoxium et imbecille, ad modum templi vere per manus aedificati; referta siquidem eramus idololatriae domus et idolorum cultu daemonum domicilium, quia fecimus quaecumque Deo contraria sunt. Aedificabitur autem, attendite, in nomine Domini, ut templum Domini magnifice aedificetur. Quomodo? Discite. Accepta remissione peccatorum et spe habita in nomen Domini, facti sumus novi, iterum ab integro creati. Ideo in nobis, in domicilio nostro, vere Deus habitat. Quo modo? Verbum eius fidei, vocatio eius promissionis, sapientia mandatorum, praecepta doctrinae, imo ipse in nobis prophetat, ipse in nobis inhabitat; morti addictos, porta templi aperta, id est os, et poenitentia concessa, nos in templum introducit, quod destrui non potest. Is enim qui cupit esse salvus, non in hominem respicit, sed in eum qui in homine habitat, atque in eo loquitur; admirans quod nunquam neque audierit eum talia verba ore fundentem, neque ipse talia audire desideraverit. Hoc est templum spirituale Domino constructum.

XVII. Prioris Epistolae partis conclusio.

Quantum potuit, et sine obscuritate potuit vobis monstrari, spes mihi est, pro studio meo me nihil omisisse eorum quae ad vestram salutem spectant, quaeque sunt praesentia. Si enim de futuris scripsero vobis, non intelligetis; quoniam in abscondito positum est. Et haec quidem ad hunc modum.

XVIII. Altera Epistolae pars. De duabus viis.

Transeamus autem et ad alteram cognitionem atque doctrinam. Duae sunt viae doctrinae ac potestatis: una lucis, altera tenebrarum. Differentia vero multa duarum viarum. Uni siquidem praepositi sunt angeli Dei lucem praeferentes, alteri vero angeli Satanae. Ac ille quidem Dominus est a seculis et in secula; hic autem princeps temporis iniqui.

πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Deinde θύραν dedi c. V Int. vet., θύρας B C F O vulg. Verum iam vidit Men. in notis.

27) Reposui γὰρ c. B C F O V Int. vel. et var. lect. ap. Cot., καὶ vulg. Mox vocc. εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' Vossius praetermisit.

28) ἐν Dav. c. Int. vet., ἐπ' B C O V Men. et plerique editt.

29) αὐτοῦ p. ἐκ τοῦ B (in textu) C Men. Dein αὐτόν c. Dav., αὐτός B C F O V Men. et plerique editt. Tum ἐπιθυμηκέναι p. ἐπιθυμηκέναι C.

30) τοιέστιν O V.

Cap. XVII. 1) ὑμῶν B C F O V var. lect. ap. Cot., ἡμῶν vulg. et Int. vetus. Subinde ἐλπίζη V O, sed in hoc man. sec. mutatum in vulg.

2) ἡμῶν correctum in ὑμῶν O.

3) I. c. de quibus nunc disceptatur, e. g. num novum foedus veteri sit praefendum, num adhuc valeant praecepta iudaica etc. H. ἐνεσιότων O V Men., qui paulo ante ἀνοικόντων ut C.

4) Heic desinit vetus latina versio in Cod. Corbeiensi superstes.

Cap. XVIII. 1) De duabus viis Cfr. Const. Apost. VII, 1 sqq.

2) Lego καὶ ἡ c. B C F O V, ἡ τε vulg. Locus laud. ab Orig. de princ. III. c. 2. n. 4. p. 314. Tom. XXI ed. Lommatzsch, et Hom. 35. in Luc. p. 18. Cfr. Hermas Past. Mand. VI, 1. 2.

3) πολὺν scr. B C.

4) Cfr. II Cor. 12, 7.

5) ἐστὶν O V. Tum reposui καὶ ex B C F O V.

XIX. De via lucis.

Ἡ οὖν ὁδὸς τοῦ φωτός ἐστὶν αὕτη. Ἐάν τις θέλων¹ ὁδὸν ὀδεύειν ἐπὶ τὸν ὠρισμένον τόπον, σπεύσει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ἔστιν οὖν ἡ δοθεῖσα² ἡμῖν γνῶσις τοῦ περιπατεῖν ἐν αὐτῇ τοιαύτη. Ἀγαπήσεις τὸν σε ποιήσαντα, δοξάσεις τὸν σε λυτρωσάμενον ἐκ θανάτου. Ἔση ἀπλοῦς τῇ καρδίᾳ, καὶ πλούσιος τῷ πνεύματι. Οὐ κολληθήσῃ μετὰ τῶν πορευομένων ἐν ὁδῷ θανάτου. Μισήσεις πᾶν³ ὃ οὐκ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ, μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς⁴ ἐντολὰς κυρίου. Οὐχ⁵ ὑψώσεις σεαυτὸν, ἔση δὲ ταπεινόφρων. Οὐκ ἀρεῖς ἐπὶ σεαυτὸν δόξαν. Οὐ λήψῃς⁶ βουλὴν πονηρὰν κατὰ τὸν πλησίον σου. Οὐ δώσεις τῇ ψυχῇ θράσος. Οὐ πορνεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ παιδοφθορήσεις.⁷ Οὐ μὴ σου⁸ ὁ λόγος ὁ τοῦ Θεοῦ ἐξέλθῃ ἐν ἀκαθαρσίᾳ τινῶν. Οὐ λήψῃς⁹ πρόσωπον, ἐλέγξαι τινὰ ἐπὶ παραπτώματι.¹⁰ Ἔση παῦς, ἔση ἡσύχιος. Ἔση¹¹ τρέμων τοὺς λόγους οὓς ἤκουσας. Οὐ μὴ μνησικακήσῃς¹² τῷ ἀδελφῷ σου. Οὐ μὴ διψυχήσῃς,¹³ πότερον ἔσται,¹⁴ ἢ οὐ. Οὐ¹⁵ μὴ λάβῃς ἐπὶ ματαίῳ ὄνομα κυρίου.¹⁶ Ἀγαπήσεις¹⁷ τὸν πλησίον σου ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου. Οὐ¹⁸ φονεύσεις τέκνον ἐν φθορᾷ, οὐδὲ πάλιν γεννηθὲν ἀνελεῖς. Οὐ μὴ ἄρης¹⁹ τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ σου ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρὸς σου, ἀλλ' ἀπὸ νεότητος διδάξεις φόβον κυρίου. Οὐ μὴ γένη ἐπιθυμῶν τὰ τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ μὴ²⁰ γένη πλεονέκτης. Οὐδὲ κολληθήσῃ ἐκ ψυχῆς σου μετὰ ὑψηλῶν, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν ἀναστραφήσῃ.²¹ Τὰ συμβαίνοντά σοι ἐνεργήματα,²² ὡς ἀγαθὰ πρόσδεξαι. Οὐκ²³ ἔση δίγλωμος, οὐδὲ δίγλωσσος· παγίς γὰρ θανάτου ἐστὶν ἡ διγλωσσία. Ἐποταγήσῃ κυρίῳ, κυρίοις²⁴ ὡς τύπῳ Θεοῦ, ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ. Οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ²⁵ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι, μὴ ποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· ὅτι ἦλθεν οὐ κατὰ²⁶ πρόσωπον καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὓς το πνεῦμα ἠτοίμασεν.²⁷ Κοινωνήσεις²⁸ ἐν πᾶσι τῷ πλησίον σου, οὐκ ἐρεῖς ἴδια· εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀφθάρτοις κοινωνοὶ ἔστε, πόσω μᾶλλον ἐν τοῖς φθαρτοῖς; Οὐκ ἔση πρόγλωσσος,²⁹ παγίς γὰρ στόμα³⁰ θανάτου. Ὅσον δύνασαι, περὶ³¹ τὴν ψυχὴν σου ἀγνεύσεις. Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ³²

Cap. XIX. 1) Participium haud raro loco verbi finiti apud scriptores ecclesiasticos et purioris linguae occurrit. Vid. A. Matthiae Ansführliche gr. Grammatik ed. sec. §. 556. notae 1 et 2. Subsequens ὁδὸν textui in sero c. B C F O V. Forte ταύτην τὴν ὁδόν

2) δοθῆσα V et pr. man. O.

3) Evulgavi πᾶν c. B C F O V p. ποιεῖν vulg. Const. Apost. VII, 14.

4) ἐγκαταλίπη Voss.

5) Const. Apost. VII, 8.

6) λήψει V et pr. man. O. Dein τοῦ πλησίον p. τὸν πλησίον O V.

7) Ita dedi ex B C F O V et Const. Apost. VII, 2 p. παιδοφθορεύσεις vulg., quae vox est infimae graecitatis.

8) σου scripsi c. F O V, σοι B C vulg. Tum addidi ὁ ante τοῦ θεοῦ c.

F O V Voss., deest in B C ap. Men. et qui eum sequuntur. Cfr. Clem. Rom. Ep. ad Jacobum c. 13. ἀνεπίληpton, πολῦπειρον τε καὶ ἄλλον τὸν κατηχοῦντα εἶναι δεῖ.

9) λήμψη V O, heic quidem emendatum in λήψη, apud Men. λήψη. Tum dedi ἐλέγξαι c. B C F O V var. lect. ap. Voss. p. vulg. ἐλέγξας. Lectionem ἐλέγξαι reperio etiam in duobus optimis Rom. Codd. Constitutionum Apost. VII, 10. Novam earum editionem praeparavi his maxime Mss. adiutus.

10) Ita B F O V et Const. Apost. I. c., παραπτώματα C vulg.

11) Isai. 66, 2. Cfr. Phil. 2, 12.

12) μνησικακήσεις C, correctum in vulgatum.

13) διψήσης B (in textu) C Men. et

XIX. *De via lucis.*

Via igitur lucis haec est. Si quis cupit ea via pervenire ad prae-finitum locum, suis operibus id consequi studeat. Cognitio itaque nobis data in hac via ambulandi eiusmodi est. Diliges creatorem tuum, gloria afficies eum qui redemit te a morte. Eris corde simplex et spiritu dives. Non adhaerebis ad eos qui incedunt in via mortis. Odio habebis quodcumque Deo displicet, odio habeas omnem simulationem. Ne derelinquas mandata Domini. Te ipsum non exaltabis, eris autem humilis. Non assumes tibi gloriam. Non capies malum consilium adversus proximum tuum. Non dabis animae insolentiam. Non fornicaberis, non adulterium facies, pueros non corrumpes. Non ex te verbum Dei in quorundam impuritate exeat. Non accipies personam ad lapsum cuiuspiam arguendum. Eris mansuetus, eris quietus. Contremisces ad verba quae audivisti. Fratri tuo ignosces. Non ambigas, utrum futurum sit, necne. Ne assumes in vanum nomen Domini. Diliges proximum tuum plus quam animam tuam. Non interficies foetum in abortione, nec etiam interimes post nativitatem. Ne auferas manum tuam a filio tuo vel a filia tua, sed a pueritia docebis eos timorem Domini. Bona proximi tui non concupisces, nec eris avarus. Neque ex anima tua adhaerebis superbis; sed cum iustis atque humilibus proficiscaris. Quae tibi contingunt vexationes, tamquam bona admitte. Non eris inconstans nec bilinguis; laqueus enim mortis est lingua duplex. Subiicieris Domino Deo, dominis vero, ut Dei imagini, in verecundia et timore. Ne in amaritudine imperes ancillae aut servo tuo, qui in eundem sperant; ne forte non timeas Deum, qui super utrumque est, quoniam non venit vocare secundum personam, sed secundum id quos Spiritus praeparaverit. Communicabis in omnibus cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium; si enim in incorruptis consortes estis, quanto magis in iis quae corrumpuntur? Non eris lingua praeceps; os enim laqueus est mortis. Quantum potes, castus sis anima. Noli porrigere manus tuas ad acci-

var. lect. ap. Voss., quod quin in textu reponerem vix me tenere potui. Idem est ac *silire* de vehementer desiderando. Const. Apost. VII, 11. Cfr. Ep. I. Clem. ad Cor. c. 11 et 23. Jac. 1, 8.

14) Videlicet, quod Deus per Scripturas promisit seu praedixit esse venturum, nempe iudicium, merces sanctorum et malorum supplicia. Men.

15) Οὐ ἐξείδω ap. Men.

16) Ita BOV, ἐπὶ μεταίῳ εἰς ὄνομα κυρίου C Men. Voss. Cot. Praepositio εἰς abundat.

17) ἀγαπήσεις V, ἀγαπήσεις mutatum in ἀγαπήσεις O. Cfr. Joan. 15, 13.

18) Const. Apost. VII, 3.

19) οὐκ ἀρεῖς Const. Apost. VII, 12. Cfr. Eph. 6, 4.

20) οὐδ' (sine spiritu) οὐ μὴ p. οὐδὲ μὴ V. Const. Apost. VII, 4.

21) Recepi ἀναστραφήσῃ (verseris) ex BCFOV, ἀναγραφῆσῃ vulg. Idem est ἀναστρέφειν ac συμπορεύειν.

22) πάθη Const. Apost. VII, 8.

23) Const. Apost. II, 6. VII, 4.

24) Cfr. Ephes. 6, 5.

25) δούλῃ Men., l. δούλῳ in marg. Const. Apost. VII, 13.

26) Reposui οὐ κατὰ c. BCFOV, οὐκ ἐπὶ vulg. Cfr. Eph. 6, 9.

27) ἡτοίμασε BC et plerique editt., ἐτοίμασε Men. Cfr. Rom. 8, 29. 30.

28) Cfr. Act. 4, 32. Const. Apost. VII, 12.

29) πρόγνωστος C Men., in notis leg. πρόγλωστος.

30) στόμα desideratur in C.

31) Ita Dav., ὑπὲρ BC O V Men. Voss.

32) τοῦ B (in textu) C. Cfr. Eccli. 4, 31. (v. 36 vulg.) Const. Apost. VII, 11,

λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν. Ἀγαπήσεις, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ σου, πάντα τὸν λαλοῦντά σοι τὸν³³ λόγον κυρίου. Μνησθήσῃ³⁴ ἡμέρας κρίσεως, ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἐκζητήσεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, ἢ³⁵ διὰ λόγον σκοπῶν καὶ πορευόμενος εἰς τὸ παρακαλέσαι, καὶ μελετῶν εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ ἢ διὰ τῶν χειρῶν σου ἐργάσῃ³⁶ εἰς λύτρωσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου. Οὐ διατάσεις³⁷ δοῦναι, οὐδὲ διδούς γογγύσεις. Παντὶ³⁸ αἰτοῦντί σε δίδου· γνώσῃ δὲ τίς ὁ τοῦ μισθοῦ καλὸς ἀνταποδότης. Φυλάξεις ἃ παρέλαβες, μῆτε προστιθεῖς,³⁹ μῆτε ἀφαιρῶν. Εἰς τέλος μισήσεις τὸν πονηρόν. Κρινεῖς⁴⁰ δικαίως. Οὐ ποιήσεις σχίσμα,⁴¹ εἰρηνεύσεις δὲ μαχομένους συνάγων. Ἐξομολογήσῃ⁴² ἐπὶ ἁμαρτίαις σου. Οὐχ⁴³ ἤξεις ἐν προσευχῇ σου ἐν συνειδήσει πονηροῦ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τοῦ φωτός.

XX. De via tenebrarum.

Ἡ δὲ τοῦ μέλανος ὁδός¹ ἐστὶ σκολιὰ² καὶ κατάρως μεστή. Ἔστι γὰρ ὁδὸς θανάτου³ αἰωνίου μετὰ τιμωρίας, ἐν ἣ ἐστὶ τὰ ἀπολοῦντα⁴ τὴν ψυχὴν αὐτῶν· εἰδωλολατρεία,⁵ θρασυτήτης, ὕψος δυνάμεως, ὑπόκεισις, διπλοκαρδία, μοιχεία,⁶ φόνος, ἀρπαγή, ὑπερηφανία,⁷ παράβασις, δόλος, κακία, αὐθάδεια, φαρμακεία, μαγεία, πλεονεξία, ἀφοβία Θεοῦ. Διῶνται⁸ τῶν ἀγαθῶν, μισοῦντες τὴν⁹ ἀλήθειαν, [τὸ ψεῦδος] ἀγαπῶντες, οὐ γινώσκοντες μισθὸν δικαιοσύνης, οὐ κολλῶμενοι ἀγαθῷ, οὐ κρίσει δικαίᾳ χήρα καὶ ὀρφανῷ¹⁰ προσέγοντες, ἀγρυπνοῦντες οὐκ εἰς φόβον Θεοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πονηρόν, ὧν μακρὰν καὶ πόρρω προὔτης καὶ ὑπομονή, ἀγαπῶντες¹¹ μάταια, διῶκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχόν, οὐ πονοῦντες ἐπὶ καταπονουμένῳ,¹² εὐχερεῖς ἐν καταλαλιᾷ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτοῦς, φρονεῖς τέκνων,¹³ φθορεῖς πλάσματος Θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον, πλουσίων παράκλητοι, πενήτων ἄνομοι κριταί, πανταμάρτητοι.

XXI. Epilogus exhortatorius.

Καλον οὖν ἐστὶ, μαθόντα τὰ δικαιώματα κυρίου, ὅσα προγέγραπται, ἐν τούτοις περιπατεῖν. Ὅ γὰρ ταῦτα ποιῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ

33) τὸν accessit ex B (marg.) O V. Deinde exclusi τοῦ ante κυρίου c. B (textu) C O V Men. Apud Voss. λογὸν τοῦ κυρίου, in F τὸν λόγον τοῦ κυρίου.

34) Pron. αὐτὸν, quod post μνησθήσῃ exh. B C vulg., omisi c. F O V. Scribe saltem αὐτοῦ. Vocc. ἡμέρας κρίσεως non leguntur in C. Subinde transposui ἡμέρας καὶ νυκτός c. C, νυκτός καὶ ἡμέρας F O V vulg. Genuina tamen lectio in Cod. B latere videtur, ubi habes μνησθήσῃ αὐτὸν καὶ ἡμέρας καὶ νυκτός. Rectius Const. Apost. VII, 9. μνησθήσῃ δὲ αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός.

35) ἢ dedi c. B C F O V, καὶ vulg. lisdem quinque Mss. nisus καὶ vulg. ante

διὰ τῶν χειρῶν commutavi in ἢ, inter-punctione totius enunciationis sanata. Lectionem scilicet ὀφθαλμοῦ σου. B Voss., σκοπιῶν C Men., κοπιῶν O V. Forte διὰ λόγου κοπιῶν i. e. instituendo et edocendo operam navans (sudans). Cfr. I. Tim. 5, 17. Tum μελετοῖς B.

36) ἐργάσῃ O V; in utroque deest τῶν ante ἁμαρτιῶν. In B articulum sec. man. oblitteravit. Cfr. I Cor. 4, 12. Const. Apost. VII, 12.

37) διατάσεις B.

38) Matth. 5, 42. Luc. 6, 30.

39) προτιθεῖς B, quod forsitan practat. Const. Apost. VII, 14.

40) Ibid. VII, 10.

41) Ita B O V, σχῆμα C, σχῆμα

piendum, ad dandum vero contrahere. Diliges ut pupillam oculi tui omnem qui tibi loquetur verbum Domini. In memoriam tuam die noctueque revocabis iudicii diem. Exquiras quotidie vultus sanctorum, et in sermone eos perscrutans, et ad exhortandum incedens, et meditans quomodo animam verbo tuo servare possis; et manibus tuis operaberis ad redemptionem peccatorum tuorum. Non dubitabis dare, neque murmurabis, cum das. 'Omni petenti te tribue;' cognosces autem quis sit bonus mercedis retributor. Servabis quae accepisti, nec addens, nec demens. Malus odiosus tibi erit in perpetuum. Iuste iudicabis. Non facies dissidium; sed pacem conciliabis inter contententes, eos associans. Confiteberis peccata tua. Non accedes ad orationem tuam in conscientia mala. Haec est via lucis.

XX. De via tenebrarum.

Via autem tenebrarum obliqua est plenaque maledictionis. Est enim via mortis aeternae cum supplicio, in qua sunt quae perdunt animam hominum: idololatria, temeritas, elatio ob potentiam, simulatio, cor duplex, adulterium, homicidium, rapina, superbia, transgressio, dolus, malitia, arrogantia, veneficium, magia, avaritia, nullus Dei timor. In qua sunt honorum persecutores, osores veritatis, amatores mendacii, non cognoscentes mercedem iustitiae, non adiuncti ad bonum, viduae et pupillo non attendentes ex iusto iudicio, vigilantes non ad timorem Dei, sed ad malitiam, a quibus longe ac procul sunt mansuetudo et patientia, qui diligunt vana, consecretantur remunerationem, non miserentur inopis, non laborant in gratiam labore ac aerumnis confecti, ad obtrectationem prompti, non cognoscentes creatorem suum, liberorum interemptores, in abortione corrumpentes Dei creaturam, aversantes egenum, opprimentes afflictum, divitum advocati, pauperum iniqui iudices; per omnia peccatores.

XXI. Epilogus exhortatorius.

Aequum igitur est, ut homo edoctus mandata Domini, quotquot prius scripta sunt, in eis ambulet. Qui enim ea perficit, in regno Dei

Men. Dein μαχομένους BCOV, μαχο-
μένοις Men. Voss. Const. Apost. VII, 10.

42) Const. Apost. VII, 17.

43) Ibid. VII, 17.

Cap. XX. 1) Const. Apost. VII, 8.

2) σκολιά O V.

3) Vulg. τοῦ ante θανάτου omisi c.

BCFOV. Dein ἔστιν O V.

4) ἀποτελοῦντα C, ἀπολλοῦντα V,
ἀπολλύντα (sic) O.

5) εἰδωλολατρεία BOV Cot., ἰδω-
λολατρεία Men., εἰδωλολατρεία C Voss.

6) μοιχία O V.

7) ὑπερηφανεία O V. Dein ἀδθα-
δία V, φαρμακία μαγία O V.

8) Subaudiendum esse Ἐν ᾧ εἰσὶ
ante διαώχται iam Men. animadvertit.

9) τὴν addidi c. B, ad cuius marg.
Holstenius recte notat, supplendum esse

τὸ ψεῦδος ante ἀγαπῶντες, quod in
nullo nostrorum quattuor Mss. extat,
nec est in F. Veram lectionem Men.
iam indicavit observans: Lege ἀγαπῶν-
τας hoc modo: μισοῦντες ἀλήθειαν
ἀγαπῶντας i. e. odio habentes verita-
tis amatores; aut certe videtur deesse
nomen ψεῦδος i. e. mendacium, hoc
modo: ἀγαπῶντες ψεῦδος i. e. aman-
tes mendacium. Cfr. Const. Apost. l. c.

10) ὀφραῖ B.

11) ἀγαπόντες F et O in textu,
ἀγαπῶντες in marg. Dein ἀντιπό-
δωμ scr. O V.

12) Vulg. τῶ ante καταπονομένῳ
exclusi c. BCF OV. Subinde εὐχερεῖς
BCOV, εὐχειρεῖς Men.

13) τέκνον V.

δοξασθήσεται· ὁ ἐκεῖνα¹ ἐκλεγόμενος μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ συναπολεῖται. Διὰ τοῦτο ἀνάστασις, διὰ τοῦτο ἀνταπόδοσις. Ἐρωτῶ τοὺς ὑπερέχοντας, εἴ τινά μου γνώμης ἀγαθῆς λαμβάνετε συμβουλίαν· ἔχετε, εἰς οὓς ἐργάσασθε,² μεθ' ἑαυτῶν· μὴ ἐγκαταλείπητε.³ Ἐγγὺς γὰρ ἡ⁴ ἡμέρα, ἐν ἣ συναπολεῖται πάντα τῷ πονηρῷ. Ἐγγὺς ὁ κύριος καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ. Ἔτι καὶ ἔτι ἐρωτῶ ὑμᾶς· ἑαυτῶν γίνεσθε νομοθέται ἀγαθοί, ἑαυτῶν μένετε σύμβουλοι πιστοί, ἄρατε ἐξ ὑμῶν πᾶσαν ὑπόκρισιν. Ὁ⁵ δὲ Θεὸς, ὁ παντὸς τοῦ κόσμου κυριεύων, δώη ὑμῶν σοφίαν, ἐπιστήμην, σύνεσιν, γνώσιν τῶν δικαιοματῶν αὐτοῦ, ἐν ὑπομονῇ. Γίνεσθε δὲ θεοδίδακτοι, ἐκζητοῦντες, τί ζητεῖ κύριος ἀφ' ὑμῶν, καὶ ποιεῖτε, ἵνα σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Εἰ δὲ τίς ἐστὶν ἀγαθοῦ μνηστία, μνημονεύετε μου, μελετῶντες ταῦτα, ἵνα καὶ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ἀγροπνία εἰς τι⁶ ἀγαθὸν χωρήσῃ. Ἐρωτῶ ὑμᾶς, χάριν αἰτούμενος. Ὡς ἔτι τὸ καλὸν σκευὸς⁷ ἐστὶ⁸ μεθ' ὑμῶν, μὴ ἐλλείπητε μηδενὶ αὐτῶν, ἀλλὰ συνεχῶς ἐκζητεῖτε ταῦτα, καὶ ἀναπληροῦτε πᾶσαν ἐντολήν· ἔστι γὰρ ταῦτα ἄξια. Διὸ καὶ⁹ μᾶλλον ἐσπούδασα γράψαι, ἀφ' ὧν ἠδυνήθην, εἰς τὸ¹⁰ εὐφράναι ὑμᾶς. Σώζεσθε,¹¹ ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης. Ὁ κύριος τῆς δόξης καὶ πάσης χάριτος μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν.¹²

Cap. XXI. 1) ἐναντία coniecit Men. ad ea referens, quae supra fuerant exposita. (c. 20).

2) ἐργάσασθε c. B C F O V Men. Voss. Col., εὐεργάσασθε al. Fortassis ἐργάσασθε. Accipe de labore in vinea Domini.

3) ἐγκαταλείπητε dedi ex B F O V, ἐγκαταλίπητε C vulg.

4) Adscripti ἡ c. B C F O V.

5) Locus cit. a Clem. Alex. Strom. II. c. 18. p. 472.

6) τὸ Men.

gloria cumulabitur; qui vero alia elegerit, simul cum suis operibus peribit. Propterea resurrectio, propterea retributio. Rogo vos, proceres, si bonae vbluntatis meae consilium accipere velitis: habeatis vobiscum, pro quibus laborastis; ne eos derelinquatis. Prope enim est dies, in qua omnia cum malo peribunt. Prope est Dominus et merces eius. Etiam atque etiam rogo vos: estote vobis boni legislatores, vobis manete consiliarii fideles, tollite ex vobis omnem hypocrisim. Deus autem, qui universo mundo dominatur, det vobis sapientiam, scientiam, intelligentiam, cognitionem mandatorum suorum, cum perseverantia. Efficiamini autem docti a Deo, exquirentes quid a vobis requirat Dominus; et efficite ut salvi sitis in die iudicii. Si qua vero est in vobis boni recordatio, mementote mei, haec verba mea meditantes, ut et desiderium et vigilantia mea in aliquod bonum evadat. Rogo vos, gratiam postulans. Cum adhuc in hoc pulchro vase estis, in nullo horum mandatorum deficite, sed indesinenter haec exquirite, et adimplete omne mandatum; haec namque digna sunt. Quare vel maxime id operam dedi, quantum in me fuit, ut scriberem vobis quo exhilararem vos. Salvete, filii dilectionis et pacis. Dominus gloriae et omnis gratiae sit cum spiritu vestro! Amen.

7) σκεῦος = corpus. Supra c. 7. de corpore Christi: ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν ἡμελλε τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν. Cfr. I Thess. 4, 4.

8) ἔστιν O V. Deinde scripsi ἐλείπητε c. B C F O V, ἐκλείπητε vulg.

9) καὶ in textu posui ex marg. B.

10) τὰ Men.

11) σώζεσθαι B.

12) Epigraphe Ἐπιστολὴ Βαρνάβου τοῦ ἀποστόλου συνεκδήμου Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου est in B, ἐπιστολὴ Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου συνεκδήμου Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου in V; nullam exhibent C F O.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α.¹

1. *Salutatio. Laus Corinthiorum ante ortum schisma.*

[Ἡ ἐκκλη]σία τοῦ Θεοῦ, ἡ παροικοῦσα² [Ρώμην], τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, τῇ πα[ροικου]σῃ Κόρινθον, κλητοῖς, ἡγι[ασμέν]οις ἐν θελήματι Θεοῦ, διὰ τοῦ [κυρίου ἡμ]ῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. [Χάρις ὑ]μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντο[κράτ]ορος Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη. [Διὰ τὰς] αἰφνιδίους καὶ ἐπαλλήλους [γενομ]ένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ [περ]ιπτώσεις,³ ἀδελφοὶ, βράδιον [νομ]ίζομεν⁴ ἐπιστροφὴν πεποη[μέν]αι περὶ τῶν ἐπιζητουμένων [πα]ρ' ὑμῖν πραγμάτων,⁵ ἀγαπητοὶ, τῆς τε ἀλλοτρίας καὶ ξένης⁶ τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ Θεοῦ, μιαιφάνες καὶ ἀνοσίους στάσεως, ἣν ὀλίγα πρόσωπα προπετῆ καὶ ἀνδάδη ὑπάροχοντα εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας ἐξέκαυσαν, ὥστε τὸ σεμνὸν καὶ περιβόητον⁷ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀξιαγάπητον ὄνομα ὑμῶν μεγάλως βλασφημηθῆναι. Τίς⁸ γὰρ, παρεπιδημήσας πρὸς ὑμᾶς, τὴν πανάρετον καὶ βεβαίαν ὑμῶν πίστιν οὐκ ἐδοκίμασεν; τὴν τε σώφρονα καὶ ἐπιεικῆ ἐν Χριστῷ εὐσέβειαν οὐκ ἐθαύμασεν; καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοξενίας ὑμῶν ἦθος οὐκ ἐκήρυξεν; καὶ τὴν τελείαν καὶ ἀσφαλῆ γνώσιν⁹ οὐκ ἐμακάρισεν; Ἀπροσωπολήπτως γὰρ πάντα ἐποιεῖτε, καὶ τοῖς νομίμοις¹⁰ τοῦ Θεοῦ ἐπορεύεσθε, ὑποτασσόμενοι τοῖς ἡγουμένοις¹¹ ὑμῶν, καὶ τιμῆν τὴν κα-

1) Ea inscriptio est editionis principis (Patr. Junii a. 1633). In Cod. Alexandrino, qui unicus priorem Clementis Ep. cum alterius fragmento exhibet, praeter **ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Α.** nihil in fronte apparet; eadem autem epigrapha in ipsius Epistolae calce subiecta extat. Quas editores a primo ad ultimum usque, ut Codicis lacunas explerent, proposuerunt coniecturas, nos quoque eas uncinis inclusimus. In ipsis autem lacunis indicandis mira quaedam singulorum, quibus Codicem inspicere contigit, offendit discrepantia, ita ut ea criticae pars etiam post reiteratam messem messore indigere videatur. Versio latina Cotelerii est, ab Hefelio nobisque hic illic emendata; lem-matum series, qualis ex Gallandio concin-nata ap. Hefelium prostat.

2) *παροικεῖν* = peregrinari, ut in exordio Ep. Polycarpi ad Philippenses, et alibi.

3) Clementis Epistolam fervente persecutione Domitiani scriptam fuisse, nec quo tempore procella Nerone imperatore in Christianos protinus exstiterit, cum allis persuasum habeo. Namque *subitae illae ac invicem sibi succedentes calamitates* ad Domitiani potius, quam ad Neronis imperium quadrant. Favent testimonia Ensebii H. E. III, 15—17. accuratius inter se comparata. Huius Ep. cap. 5, ubi auctor ad Neronis tempora respici, nullius momenti est ad nostrum locum aliter interpretandum.

4) Ad supplendam hanc lacunam Junius primum *νομίζομεν* substituit; loco tamen iterum inspecto, reponendum ipsi

CLEMENTIS

EPISTOLA AD CORINTHIOS I.

I. *Salutatio. Laus Corinthiorum ante ortum schisma.*

Ecclesia Dei, quae Romae peregrinatur, Ecclesiae Dei, quae Corinthi peregrinatur, vocatis, sanctificatis voluntate divina, per Dominum nostrum Iesum Christum. Gratia vobis et pax ab omnipotente Deo per Iesum Christum multiplicetur. Propter subitas ac sibi invicem succedentes calamitates et casus adversos, qui nobis acciderunt, tardius, fratres, nosmet ipsos convertisse existimamus ad ea quae fuerant quaesita a vobis, dilecti, et ad seditionem impiam ac detestandam, Dei electis peregrinam et alienam, quam pauci homines temerarii et audaces in tantum insolentiae accenderunt, ut honorificum et illustre nomen vestrum, et ab omnibus amari dignum, vehementer blasphemaretur. Quis enim, apud vos diversatus, omni virtute plenam firmamque ac stabilem fidem vestram non probavit? sobriamque et moderatam in Christo pietatem non est admiratus? et splendidos ac liberales hospitalitatis vestrae mores non praedicavit? et perfectam certamque cognitionem vestram non beatam existimavit? Omnia enim sine personarum intuitu a vobis facta sunt, et in Dei legibus ambulastis, praepositis vestris subditi, et presbyteros,

videbatur *δυσούζομεν*. Illud repetierunt margo Cotelerii (1672), Colomesius (1634), Wottonus. Alii *γνωρίζομεν* absque iusta causa proponunt.

5) Ex hoc dicendi modo nonnulli colligunt, Christianos, qui Corinthi degerent, literis a Romana ecclesia expectisse, ut ad ipsorum dissidia de munere ecclesiastico sedanda auctoritate sua intercederet. Fama potius de Corinthiorum seditione Romam perlatum esse videtur. Cfr. infra c. 47 et Hilgenfeld *d. Apost. Vacler* p. 54 not. 2.

6) Cod. Alex. *ξένοις*, quod ab amanuensi, diphthongos *οι, ει, η* ob itacismum pro libitu permutante, procul dubio positum fuit pro adiect. *ξένης* itidem sonante. Idcirco de *advenis in terra* non cogitandum.

7) Simili modo infra c. 47. *τὸ σεμνὸν τῆς περιβοήτου φιλαδελφίας ὑμῶν ἐμείωσαν*.

8) *Τίς γὰρ — Θεοῦ ἐπορεύεσθε* locus citatus a Clemente Alexandrino Strom. IV. c. 17. p. 610. ed. Pott.

9) Cfr. Ep. Barnabae c. 6.

10) Hanc esse genuinam lectionem, Colomesius collegit ex sect. 3 et 40 et Clem. Alex. l. l., cum Ms. exhibeat *νόμοις*.

11) *Praesides (ἡγούμενοι)* non iidem sunt ac *presbyteri*. Illis quippe omnes adnumerantur, qui ecclesiae regendae ac gubernandae constituti sunt, cum presbyterorum nomine a primaevis Christianis appellarentur fratres non solum officii causa, sed etiam ob honorem. Cfr. Lipsius, de Clementis Romani Epistola ad Corinthios priore disquisitio p. 28.

θήκουσαν ἀπονέμοντες τοῖς παρ' ὑμῶν πρεσβυτέροις. Νέοις τε μέτρια καὶ σεμνὰ νοεῖν ἐπιτρέπετε· γυναιξίν τε ἐν ἀμώμῳ καὶ σεμνῇ καὶ ἀγνῇ συνειδήσει πάντα ἐπιτελεῖν παρηγγέλλετε, στεργούσας¹² καθηκόντως τοὺς ἀνδρας ἑαυτῶν· ἐν τε τῷ κανόνι τῆς ὑποταγῆς¹³ ὑπαρχούσας, τὰ κατὰ τὸν οἶκον σεμνῶς οἰκουργεῖν ἐδιδάσκατε, πάνυ σωφρονούσας.

II. *Continuatio laudis prioris Corinthiorum.*

Πάντες τε ἐταπεινοφρονεῖτε, μηδὲν ἀλαζονεύομενοι, ὑποτασσόμενοι μᾶλλον ἢ ὑποτάσσοντας,¹ ἥδιον διδόντες ἢ λαμβάνοντες.² Τοῖς ἐφοδίοις³ τοῦ Θεοῦ ἀρκούμενοι, καὶ προσέχοντες τοὺς λόγους⁴ αὐτοῦ ἐπιμελῶς, ἐστερνωμένοι⁵ ἢ τε τοῖς σπλάγχνοις, καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἢν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν.⁶ Οὕτως εἰρήνη βαθεῖα καὶ λιπαρὰ ἐδόδοτο πᾶσιν, καὶ ἀκόρεστος πόθος εἰς ἀγαθοποιίαν, καὶ πλήρης πνεύματος ἀγίου ἔκχυσις ἐπὶ πάντας ἐγένετο· μεστοί τε ὀσίας βουλής, ἐν ἀγαθῇ προθυμίᾳ μετ' εὐσεβοῦς πεποιθήσεως ἐξετείνετε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς τὸν παντοκράτορα Θεόν, ἱκετεύοντες αὐτὸν ἰλέως⁷ γενέσθαι, εἴ τι ἄκοντες ἡμάρτετε. Ἄγῶν ἦν ὑμῖν ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ὑπὲρ πάσης τῆς ἀδελφότητος,⁸ εἰς τὸ σώζεσθαι μετ' ἐλέους καὶ συνειδήσεως⁹ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐλλεκτῶν αὐτοῦ. Ἐλλικρινεῖς καὶ ἀκέραιοι ἦτε, καὶ ἀμνησικακοί¹⁰ εἰς ἀλλήλους. Πᾶσα στάσις καὶ πᾶν σχίσμα βδελυκτὸν ὑμῖν· ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι τῶν¹¹ πλησίων ἐπενθεῖτε· τὰ ὑστερήματα αὐτῶν ἴδια ἐκρίνετε. Ἀμεταμέλητοι ἦτε ἐπὶ πάσῃ ἀγαθοποιίᾳ, ἕτοιμοι¹² εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.¹³ Τῇ παναρέτῳ καὶ σεβασμίῳ πολιτείᾳ κεκοσμημένοι, πάντα ἐν τῷ φόβῳ αὐτοῦ ἐπετελεῖτε· τὰ προστάγματα καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ κυρίου ἐπὶ¹³ τὰ πλάτη τῆς καρδίας ὑμῶν ἐγγράπτο.

III. *Tristis Corinthiacae ecclesiae status post seditionem ex invidia et aemulatione abortam.*

Πᾶσα δόξα καὶ πλατυσμός¹ ἐδόθη ὑμῖν, καὶ ἐπετελέσθη τὸ γεγοαμμένον· ἔφαγεν² καὶ ἔπιεν, καὶ ἐπλατύνθη καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν³ ὁ ἡγαπημένος.⁴ Ἐκ τούτου ζῆλος καὶ φθόνος καὶ ἕρις καὶ στάσις, διωγμός καὶ ἀκαταστασία, πόλεμος καὶ αἰχμαλωσία. Οὕτως

Lipsiae 1855. Ibidem contra Rothium et alios satis demonstratum est, Clementis Epistolam nihil discriminis facere inter episcopos et presbyteros. Duorum tantum ecclesiasticorum magistratuum distinctio in ea cernitur: episcoporum seu presbyterorum, et diaconorum.

12) Quae in Ep. Polycarpi ad Philipp. c. 4. occurrunt similia, Gal. Burtono a Clemente mutuata videntur.

13) Similiter infra c. 7. τῆς κλήσεως κανόνα, c. 14. τῆς λειτουργίας κανόνα. Cfr. Gal. 6, 16.

Cap. II. 1) Eph. 5, 21. I Petr. 5, 5.

2) Act. 20, 35.

3) I. e. commeatus et apparatus, quibus opus est in militia nostra christiana. Woll. Viatica heic potius ea esse cre-

diderim, quibus in hac peregrinatione ad victum quotidianum Christi fidelibus opus est: id quidem ob praecedentia. Cfr. I Tim. 6, 8. Hebr. 13, 5. Idem exprimit Gallicciolli: contenti della provvidenza che Dio vi concedeva.

4) Apud LXX saepe coniungitur verbum προσέχειν cum accus. Cler.

5) Apud Suidam et Hesychium στεργνίζομαι = ἐνστερνίζομαι complector, quia complecti sit pectora coniungendo. Hinc sensu in pectus admitto saepius usurpatur a scriptoribus christianis. Post ἦτε subaudias αὐτούς. Cfr. Const. Apost. Prooem. in lib. I.

6) Cfr. Gal. 3, 1. Passiones Christi per communicationem idiomatum τὰ παθήματα τοῦ Θεοῦ vocantur, cf. Möh-

qui sunt inter vos, debito honore prosequentes. Iuvenibus, ut moderata et honesta sectarentur, mandastis; mulieribus in inculpabili, honesta et casta conscientia omnia peragere iussistis, diligentes maritos suos, prout officium postulat, et in obedientiae canone se continentes, res domesticas cum gravitate administrare docuistis, omnino honeste se gerentes.

II. *Continuatio laudis prioris Corinthiorum.*

Omnes humili animo eratis, in nulla re inani gloriationi dediti, aliis subiecti potius, quam alios vobis subiicientes, lubentius dantes, quam accipientes. Dei viatico contenti, et ad verba eius diligenter attendentes, intime recondita in visceribus servabatis verba eius, eiusque passiones vobis prae oculis erant. Sic alta et abundans pax cum inexplebili benefaciendi desiderio omnibus data fuit; plena etiam super omnes spiritus sancti effusio facta est; sanctaque voluntate pleni, sincera animi alacritate, cum pia confidentia, manus vestras ad Deum omnipotentem extendistis, supplicantes ei, ut esset erga vos animo propitio, si quid iniviti peccassetis. Diu noctuque solliciti eratis pro universa fraternitate, ut numerus electorum Dei misericordia et bona conscientia salvaretur. Sinceri et simplices eratis, atque iniuriarum invicem immemores. Seditio omnis et scissura vobis abominationi erat; proximorum delicta lugebatis; illorum defectus vestros censebatis. Benefacti nullius poenitebat vos; ad omne bonum opus parati. Ornati virtutum plena et veneranda vitae ratione, omnia in timore eius peragebatis; mandata et praecepta Domini in latitudine cordis vestri scripta erant.

III. *Tristis Corinthiaca ecclesiae status post seditionem ex invidia et aemulatione abortam.*

Omnis honor et dilatatio vobis data est, et scriptum illud impletum est: „edit, bibit, dilatatus et incrassatus est, et recalcitravit dilectus.“ Ab hoc fonte zelus et invidia et contentio et factiones, persecutio et seditio, bellum et captivitas manarunt. Sic viles contra honoratos,

ler, Athanas. I. pag. 6. et Lumper. hist. theol. crit. I. p. 65. II. ed. IV.

7) Iunius, Fell., Cotel., Colom., Ittig. et Coust. malunt *ἔλεων*. Nihil autem mutuo; *ἔλέως* enim, ut post Wotton. vidit Gallandius, adverbialiter usurpatum, *propitiae* vel *animo propitio*, satis consonum est *τῷ γενέσθαι*. Iac. Cfr. II. Machab. 7, 37. Hebr. 8, 12.

8) *τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε*. I Petr. 2, 17.

9) Fortasse legendum est *συναίσθησεως* = *commiseratione*, *Mitgefühl*; seu: *συναιτήσεως*, *communi oratione*. Rhode. *Συνδέσεως*, *concordia*. Jun. *Συνευδοχήσεως*, *harmonia animi*. Dav. Lectio Msti placet Gallandio vertenti: *unanimes consensu*, ut infra c. 34. H. Ego quidem vocc. *μετ' ἑλέους καὶ συνειδήσεως* (i. e. scientia) ad illum refero, qui ele-

git, electos salvos reddit. Cfr. II Tim. 2, 19. Fortassis ita transponendum: *εἰς τὸ σώζεσθαι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐλεκτῶν μετ' ἑλέους καὶ συνειδήσεως αὐτοῦ*.

10) Ita con. Junius, postquam c. Ms. ediderat *ἀναμνησίκακοι*. Hinc Birrius *παναμνησίκακοι* proponit.

11) Ita proposuit Junius p. Msti *τοῖς*, Cotelieri et Colomesius mallent *τῶν*, vel *πλησίων*, Boisio placet *τοῖς τῶν πλησίον*.

12) Tit. 3, 1.

13) Prov. 7, 3.

Cap. III. 1) I. e. *amplitudo*. Cfr. Hermae Past. Mand. 5, 1.

2) Deut. 32, 15.

3) Ita Iunius corrigendam censet Msti lectionem *ἀπεγαλάκτισεν*.

ἐπηγέρθησαν οἱ ἄτιμοι⁴ ἐπὶ τοὺς ἐντίμους, οἱ ἄδοξοι ἐπὶ τοὺς ἐνδόξους, οἱ ἄφρονες ἐπὶ τοὺς φρονίμους, οἱ νέοι ἐπὶ τοὺς πρεσβυτέρους. Διὰ τοῦτο πόρρω ἄπεστιν ἡ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη, ἐν τῷ ἀπολείπειν ἕκαστον τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ ἀμβλυωπῆσαι, μηδὲ ἐν τοῖς νομίμοις τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ πορεύεσθαι, μηδὲ πολιτεύεσθαι κατὰ τὸ καθήκον τῷ Χριστῷ,⁵ ἀλλὰ ἕκαστον βωδίζειν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τὰς πονηρὰς, ζῆλον ἄδικον καὶ ἀσεβῆ ἀνεληφρότας,⁶ δι' οὗ⁷ καὶ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.

IV. *Multa mala ex hoc fonte iam antiquis temporibus profuixerunt.*

Γέγραπται γὰρ οὕτως· καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας,² ἤνεγκεν Κάϊν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Θεῷ, καὶ Ἀβελ ἤνεγκεν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων, καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν. Καὶ ἐπεῖδεν³ ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἀβελ καὶ ἐπὶ τοῖς δώροισι αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ Κάϊν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαισι αὐτοῦ οὐ προσέσχεν. Καὶ ἐλυπήθη Κάϊν λίαν, καὶ συνέπεσεν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· ἵνα τί περιλύπος ἐγένου; καὶ ἵνα τί συνέπεσεν τὸ πρόσωπόν σου; οὐκ ἐάν⁴ ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἡμαρτες; Ἡσύχασον· πρὸς σε⁵ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ, καὶ σὺ⁶ ἄρξεις αὐτοῦ. Καὶ εἶπε Κάϊν πρὸς Ἀβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ, ἀνέστη Κάϊν ἐπὶ Ἀβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν.⁷ Ὁραῖτε, ἀδελφοί, ζῆλος καὶ φθόνος ἀδελφοκτονίαν κατειργάσατο.⁷ Διὰ ζῆλος⁸ ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰακώβ ἀπέδρα ἀπὸ προσώπου Ἡσαὺ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ζῆλος⁹ ἐποίησεν Ἰωσήφ μέχρι θανάτου διωχθῆναι, καὶ μέχρι δουλείας εἰσελθεῖν. Ζῆλος φυγεῖν¹⁰ ἠνάγκασε Μωϋσῆν ἀπὸ προσώπου Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου, ἐν τῷ ἀκοῦσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὁμοφύλου· τίς σε κατέστησεν κριτὴν ἢ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν; μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνείλες ἐχθρὸς τὸν Αἰγύπτιον;¹¹ Διὰ ζῆλος¹² Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ ἕξω τῆς παρεμβολῆς ὑλίσθησαν. Ζῆλος¹³ Δαδὰν καὶ Ἀβειρῶν ζώντας κατήγαγεν εἰς ἄδου, διὰ τὸ στασιάσαι αὐτοὺς πρὸς τὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ Μωϋσῆν. Διὰ ζῆλος¹³ Δαβὶδ φθόνον ἔσχεν οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀλοφύλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Σαουλ βασιλέως Ἰσραὴλ ἐδιώχθη.

V. *Non minora novissimis temporibus inde orta sunt mala. Petri et Pauli martyrium.*

Ἄλλ' ἵνα τῶν ἀρχαίων ὑποδειγμάτων παυσώμεθα, ἔλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα γενομένους ἀθλητάς. Λάβωμεν τῆς γενεᾶς ἡμῶν τὰ γενναῖα ὑποδείγματα. Διὰ ζῆλον καὶ φθόνον [οἱ μέγιστοι¹ καὶ δικαιοτά-

4) Isai. 3, 5. Gal. 5, 19 sqq.

5) χριστιανῶ coni. Iunius, τῷ ἐν χριστῷ Davis. Sed recte Jac. contra monet, auctorem metonymice loqui, ut Paulum ap. II Cor. 1, 21. Eph. 4, 20. et alibi, ubi vox Χριστὸς christianam cum fidem, tum praxin complectitur.

6) Ob numerum plur. cfr. Ep. Barnabae c. 14. ὅτι ἠγόμησαν ὁ λαός σου.

7) Sap. 2, 24.

Cap. IV. 1) Gen. 4, 3—8.

2) Ita LXX, a sine dierum textus hebr., post multos dies vulg. interpretatio. Galliccioli: Avvenne al terminar delle stagioni.

3) ἐπίδεν scr. Cod. Alex.

4) Sensus, ut iam Irenaeus IV, 34. docet, is est: secundum quod videtur, recte et legitime obtulisti munera tua: quoad autem animam tuam, non recte—

inglorii contra gloriosos, insipientes contra sapientes, iuvenes contra seniores insurrexerunt. Hanc ob causam procul absunt iustitia et pax, cum unusquisque Dei timorem deserat, et in fide eius caecutiatur, neque in institutis praeceptorum eius ambulet, aut vitam Christo dignam degat, sed secundum pravas ipsius concupiscentias incedat, iniquam et impiam invidiam resumendo, per quam mors in mundum intravit.

IV. *Multa mala ex hoc fonte iam antiquis temporibus profluxerunt.*

Sic enim scriptum est: ,et factum est post dies, obtulit Cain ex fructibus terrae sacrificium Domino; Abel autem obtulit et ipse de primogenitis ovium suarum et de adipibus earum. Et respexit Deus super Abel et super munera eius; super Cain autem et super sacrificia eius non adverit. Et contristatus est Cain valde, et concidit vultu suo. Et dixit Deus ad Cain: quare tristis factus es, et quare concidit vultus tuus? Nonne, si recte offeras, non autem recte divides, peccasti? Quiesce, ad te revertitur donum tuum, et tuae iterum erit potestatis. Et dixit Cain ad Abel fratrem suum: transeamus in campum. Et factum est, dum essent in campo, surrexit Cain super Abel fratrem suum et occidit eum.⁶ Videtis, fratres, propter zelum et invidiam fratricidium commissum. Propter zelum pater noster Iacob a facie fratris sui Esau aufugit. Zelus effecit, ut Ioseph ad mortem usque exagitaretur, et usque ad servitutum accederet. Zelus Mosem a facie Pharaonis regis Aegypti fugere compulit, cum popularem suum dicentem audiret: ,quis te constituit arbitrum aut iudicem super nos? Numquid tu vis me occidere, quemadmodum occidisti heri Aegyptium?⁷ Propter zelum Aaron et Mariam extra castra stabulati sunt. Zelus Dathan et Abiron vivos ad inferos detrusit, quod cum Mose Dei famulo seditiose contenderent. Propter zelum David non tantum alienigenarum invidiam sustinuit, sed regem etiam Saul persecutorem expertus est.

V. *Non minora novissimis temporibus inde orta sunt mala. Petri et Pauli martyrium.*

Sed ut vetera exempla relinquamus, ad proximos athletas veniamus. Seculi nostri generosa exempla proponamus. Propter zelum et invidiam, qui maximae et iustissimae ecclesiae columnae erant, persecutionem passi

pectore diviso, absque simplicitate cordis. Nolte (in Scheiner etc. Zeitschrift für kath. Theol. t. VI, I. p. 119.) coniiicit legendum esse: ὁρθῶς δὲ μὴ διαθῆς sc. τὸ προσφερόμενον i. e. si sacrificium non recte divisisti, optimam partem tibi retinuisti. H. ed. IV.

5) I. e. a me non recipitur donum tuum, Nolte: πρὸς σοῦ ἡ ἀποτροφή αὐτοῦ i. e. a te ortum est odium illius.

6) Nolte coniiicit: καὶ σὺ ἀπέξεις αὐτοῦ i. e. desistas eum persequi. H. ed. IV.

7) κατεργάσατο ed. pr., quod invito Ms. nonnulli mutarunt in κατεργάσαντο.

8) Gen. 27, 41 sqq. Ms. in casibus obliquis plerumque exhibet ζῆλος neutraliter. Woll. Cfr. Ign. ad Trall. c. 4. τὸ γὰρ ζῆλος κτλ. Etiam τὸ ὕσσωπον habes in Codd. Mss. Ep. Barnabae c. 8. not. 16.

9) Gen. 37.

10) Exod. 2, 14.

11) Num. 12, 14. 15.

12) Num. 16, 33.

13) I Reg. 18, 8 sqq. Φθόνον ἔχειν = invideri, phrasis bene graeca. Cler.

Cap. V. 1) Sic Iac. supplevit, spatio lacunae accuratius dimenso. Cfr. Gal. 2, 9.

τοι στύλ[οι ἐδιώ]χθησαν, καὶ ἕως θανάτο[υ ἤλθον].² Ἀβώμεν πρὸ ὀφθαλμῶ[ν ἡμῶν] τοὺς ἀγαθοὺς³ Ἀποστόλου[ς]. Ὁ Πέτρο[ς] διὰ ζῆλον ἀδικου⁴ οὐχ [ἕνα, οὐ]δὲ δύο, ἀλλὰ πλείονας ὑπ[ήνεγκεν] πόρους, καὶ οὕτω μαρτυρ[ήσας] ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλ[όμενον] τόπον⁵ τῆς δόξης. Διὰ ζῆλον [καὶ ὁ] Παῦλος ὑπομονῆς βραβεῖον⁶ ὑ[πέσχε]ν, ἐπίτιμις⁷ δεσμὰ φορέσας, φ[υγα]δευθεὶς,⁸ λιθασθεὶς.⁹ Κῆρυξ γ[ενό]μενος ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν [τῇ] δύσει, τὸ γενναῖον τῆς πίστεως αὐτοῦ κλέος ἔλαβεν, δικαιοσύνην διδάξας ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς δύσεως¹⁰ ἔλθων, καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων.¹¹ Οὕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου, καὶ εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη, ὑπομονῆς γενόμενος μέγιστος ὑπογραμμός.

VI. Continuatio. Plures alli martyres.

Τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ὁσίως¹ πολιτευσαμένοις σινηθροίσθη πολὺ πλῆθος ἐκλεκτῶν, οἵτινες πολλὰς αἰτίας καὶ βασάνους² διὰ ζῆλον παθόντες, ὑπόδειγμα κάλλιστον ἐγένοντο ἐν ἡμῖν. Διὰ ζῆλος διωχθεῖσαι γυναῖκες, Δαναῖδες καὶ Αἰθιοαί,³ αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθεῖν, ἐπὶ τὸν τῆς π[ί]στεως βέβαιον δρόμον κατήνητη[σαν], καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἰ ἀσθενεῖς τῷ σώματι. Ζῆλος ἀπῆλλοτριώσεν γαμετὰς ἀνδρῶν, καὶ ἠλλοίωσεν τὸ φηθὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀδάμ· τοῦτ[ο]ῦ⁴ νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. Ζῆλος καὶ ἕρις πόλεις μεγάλας κατέστρεψεν, καὶ ἔθνη μέγала ἐξεξόριζωσεν.

2) ἕως θανάτο[υ ἤλθον] Wottonii coniectura est, ἕως θανάτο[υ δεινοῦ] ed. pr. Cfr. supra c. 4. Ἰωσήφ μέχρι θανάτου διωχθῆναι.

3) ἀγαστοὺς (mirabiles) con. Davis. Nolte; ἀγίους vel πρώτους con. Iunius, alius θείους, est qui cum eodem Iunio κορυφαίους proponat, omnino contra simplicem ac castum auctoris modum dicendi. In Ep. ad Iacobum Apost. c. 1. (p. 10. ed. Dressel) Petrus Clementi est ὁ καλὸς καὶ δόκιμος μαθητής.

4) διὰ τὴν ἄμετρον πρὸς ἀνθρώπου στοργὴν . . . . . τοῦ νῦν βίου βιαίως τὸ ζῆν μετέλλαξεν Clem. Rom. l. c.

5) Cfr. Act. 1, 25. Ep. Polyc. ad Philipp. c. 9.

6) Cfr. I Cor. 9, 24. Hesychii interpretationem vocis βραβεῖον Gallandius parum sapiens vertit: patientiae certamen sustinuit.

7) Paulum septies in vincula coniectum esse unde cognoverit Clemens equidem non satis perspicio. Acta enim Apostolorum quum de hac re taceant, alterum statuendum est: aut ex ecclesiae traditione rem hausit ille, aut coniecturam fecit ex loco 2 Cor. XI, 24. Ibi quum quinquies se captivum fuisse Paulus profiteatur, Clemens fortasse simul meminit captivitatis quam apostolus

et Caesareae et Romae passus est. Cfr. Zeller, Theol. Jahrb., 1848, p. 530. Ceterum ea quoque quae paullo post de Pauli morte narrantur non tam ex Actis Apostolorum quam ex alio quo fonte petita esse nemo mirabitur, qui Acta omnino nihil de extremis apostoli fati tradere perpenderit. Neque tamen quidquam eorum quae Clemens de Paulo commemorat cum Actorum narrationibus pugnāt; itaque colligi nequit, Acta Clementis aetate nondum literis mandata esse. Lipsius p. 128. l. c. Hebraismus est = πολλάκις, pluries.

8) Act. 13, 50. 14, 6. II Cor. 11, 22sqq. 9) Act. 14, 5. 19.

10) Italiam, in specie Romam, his verbis notatam putant omnes, qui duplicem Pauli captivitatem Romae negant, e. g. Baur, (Tübing. Zeitschr. 1831. IV. p. 150. Pastoralbriefe d. A. Paulus, 1835. p. 63 sqq.) et Schenkel (Stud. u. Krit. 1841. I. p. 75.), quibus τὸ τέρμα τῆς δύσεως = τὸ τέρμα ἑαυτοῦ, ὃ ἐν τῇ δύσει. His accedunt Matthies (Erklg. d. Pastoralbriefe 1840. p. 186.), cui τέρμα τ. δ. = meta, centrum Occidentis, ergo Roma, et Schrader (d. Apost. Paulus I. p. 234.), cui τέρμα τ. δ. est finis Occidentis versus Orientem, ergo Italia. Econtra de Hispania (Rom. 15, 24.)

sunt, et venerunt usque ad mortem. Ponamus nobis ante oculos bonos Apostolos. Propter zelum iniquum Petrus non unum aut alterum, sed plures labores sustulit, atque ita martyrium passus in debitum gloriae locum discessit. Propter zelum et Paulus patientiae praemium reportandum sustinuit, septies in vincula coniectus, fugatus, lapidatus. In oriente ac occidente verbi praeco factus, illustrem fidei suae famam sortitus est, in iustitia mundum universum instruens, et ad occidentis terminos veniens, et sub praefectis martyrium subiens. Sic e mundo migravit, et in locum sanctum abiit, patientiae summum exemplar existens.

VI. *Continuatio. Plures alii martyres.*

Viris istis sancte vitam instituentibus magna electorum multitudo aggregata est, qui supplicia multa et tormenta propter zelum passi, exemplar optimum inter nos extiterunt. Propter zelum mulieres persecutionem passae, Danaidae et Dircae, postquam gravia et nefanda supplicia sustinuerunt, ad firmum fidei cursum pertigerunt, et debiles corpore nobile praemium acceperunt. Zelus uxorum animos a maritis abalienavit, et dictum patris nostri Adami mutavit: hoc iam os ex ossibus meis, et caro ex carne mea. Zelus et contentio urbes magnas evertit, et gentes numerosas funditus delevit.

h. l. exponunt Pearsonus, Neander (K. G. I. p. 79. et Gesch. d. Pflanzung I. p. 265.), Guericke (Beiträge p. 122.), Hug (Einl. II. p. 322.) et Olshausen (Stud. u. Krit. 1838. IV. p. 953—957.). Hispaniae aut alii terrae remotiori favent Schott (Erörterung chronol. Punkte 1832. p. 123.) et Woher (Tüb. Quartalschrift 1830. IV, 626 sqq.). Pro Britannia denique, teste Jacobsono, contendunt Usserius (Brit. Eccl. Antiq. c. 1.) et Stillingsfleet, Orig. Brit. c. 1. H. In Ep. Clem. Rom. ad Jacobum c. 1. hic commentarius: τὸν ἐξόμενον ἀγαθὸν ὄλω τῷ κόσμῳ μὴ ὄσῃα βασιλέα, μέχρις ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ γενόμενος, θεοβουλῆτῳ διδασκαλίᾳ σώζων ἀνθρώπους, αὐτὸς τοῦ νῦν βίου βιαιῶς τὸ ζῆν μετέλλαξεν.

11) *Sub Tigellino et Nymphidio Sabino*, ultimo Neronis anno Romae dominantibus. Hug (Einl. II. p. 323). Alii h. l. de duobus libertis et amicis Neronis, *Helio Caesariano et Polycleto* explicant, qui Nerone in Graecia degente A. 67 omnia gubernarunt. Schott. (l. c. p. 129.) et Neander (Gesch. d. Pflanz. I. 265.) h. l. ita explicant: *coram magistratibus et principibus terrae veritatem christianam professus est. H.*

Cap. VI. 1) Iunius ed. *θείως*, ad marg. veram Msti lect. *ὀσίως* adponens.

2) Ita editores Cod. lect. *πολλαῖς αἰζίας καὶ βασάνοις* corrigendam putarunt. Coniectaverim: *οἰτινες ἐν αἰ-*

κίας καὶ βασάνοις πολλὰ παθόντες, διὰ ζῆλον ὑπόδειγμα κάλλιστον ἐγένοντο ἐν ἡμῖν. Zelus quippe eorum πρὸς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν εἰς οὐράνιον τρεῖβον ὀδεύειν θελότων καὶ ἐλπιδας ἐχόντων βασιλείας οὐρανῶν ἀπολαύειν διὰ θλίψεων καὶ πόνων πολλῶν, οἷον τὰς τῶν μαρτύρων παλαιστρας καὶ ἀγῶνας. Cfr. Epiph. Monachi et Presb. ed. Dressel p. 45.

3) Ita Cod. Alex. teste Jacobsono. Ediderat Iunius [*Δαναΐδες καὶ Διόκη*], quae lectio sponte sese commendat. Cotelerius substituendum monet *Δανάη τε καὶ Διόκη*, Colomesio lubenter assentiente. Ultramque Nerone Imp. fide illustres faeminas fuisse, ille opinatur, quamvis et traditio et historia de eis silescat. Boisius *εὐσεβεῖς καὶ πισταὶ* scribi vult, *ἀγναὶ τε καὶ δίκαιαι* Davisius. In Arte crit. Clericus conii. *ἀνευ αἰδοῦς καὶ δίκης, sine reverentia et iure*, h. e. irreverenter habito sexu inferiore, et contra ius et fas. Ex Act. 17, 34 et 9, 36. *Δάμαρις καὶ Δορκὰς* restituendum videtur Suschkio. Cum Ruinaro Iacobsonus ea verba esse glossema opinatur in textum intrusum.

4) Gen. 2, 23.

5) Si urbs Hierosolymae iam fuisset diruta, Clemens novissimum et ceberri- mum hoc exemplum vix silentio praeteriisset. Cfr. Windischmann, vindic. Petrin. pag. 54.

VII. *Adhortatio ad poenitentiam.*

Ταῦτα, ἀγαπητοί, οὐ μόνον ὑμᾶς νουθετοῦντες ἐπιστέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ὑπομιμνήσκον[τες].¹ Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ ἔσμεν σκάμμα[τι], καὶ ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἀγὼν ἐπίκει[ται]. Διὸ² ἀπολείπωμεν τὰς κενὰς [καὶ] ματαίας φροντίδας, καὶ ἔλθω[μεν] ἐπὶ τὸν εὐκλεῆ καὶ σεμνὸν τ[ῆς] ἀγίας κλη]σεως³ ἡμῶν· κανόνα.⁴ [Βλέπω]μεν, τί καλὸν, καὶ τί περιττὸν [καὶ προ]σδεκτὸν⁵ ἐνώπιον τοῦ ποι[ήσαν]τος ἡμᾶς. [Ἀτενί]σωμεν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, [καὶ ἴδ]ωμεν ὡς ἔστιν τίμιον τῷ Θεῷ [πατρὶ]⁶ αὐτοῦ ὃ τι διὰ τὴν ἡμετέραν [σωτ]ηρίαν ἐκχυθὲν παντὶ τῷ κό[σμ]ῳ μετανοίας χάριν ὑπήνεγκεν. [Ἀνέλθ]ωμεν εἰς τὰς γενεὰς πάσας, [καὶ κα]ταμάθωμεν ὅτι ἐν γενεᾷ [καὶ] γενεᾷ μετανοίας τόπον ἔδω[κ]εν ὁ δεσπότης τοῖς βουλομένοις ἐπιστραφῆναι ἐπ' αὐτόν. Νῶε⁷ ἐκήρυξεν μετάνοιαν, καὶ οἱ ὑπακούσαντες ἐσώθησαν. Ἰωνᾶς⁸ Νινευίταις καταστροφὴν ἐκήρυξεν· οἱ δὲ μετανοήσαντες ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι αὐτῶν ἐξιλάσαντο τὸν Θεὸν ἱκετεύσαντες, καὶ ἔλαβον σωτηρίαν, καίπερ ἄλλοτριοὶ τοῦ Θεοῦ ὄντες.

VIII. *Continuatio.*

Οἱ λειτουργοὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ πνεύματος ἀγίου περὶ μετανοίας ἐλάλησαν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ δεσπότης τῶν ἀπάντων περὶ μετανοίας ἐλάλησεν μεθ' ὅρκου· ἧώ¹ γὰρ ἐγὼ, λέγει κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὴν μετάνοιαν· προστιθεὶς καὶ γνώμην ἀγαθὴν· μετανοήσατε,² οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν. Εἶπον³ τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ μου· ἐὰν⁴ ὧσιν αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐὰν ὧσιν πυρρότεραι κόκκον καὶ μελανώτεραι⁵ σάκκον, καὶ ἐπιστραφῆτε⁶ πρὸς με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ εἴπητε Πάτερ· ἐπακούσομαι ὑμῶν ὡς λαοῦ ἀγίου.⁷ Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτως· λούσασθε⁸ καὶ καθαροὶ γενεσθε, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῷ, [καὶ] δικαιώσατε χήρᾳ· καὶ δεῦτε καὶ [δι]ελεγχθῶμεν,⁹ λέγει. Καὶ ἐὰν ὧσιν [αἱ] ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, [ὡς] χιόνα λευκανῶ· ἐὰν δὲ ὧσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ. Καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μαχαίρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησεν ταῦτα· Πάντας οὖν τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτοῦ βουλόμενος μετανοίας μετασχεῖν, ἐστήριξε τῷ παντοκρατορικῷ βουλήματι αὐτοῦ.¹⁰

Cap. VII. 1) Iunius ex Ms. ὑπομιμνήσκον[τες], quod Colomesius tacite mutavit in ὑπομιμνήσκον[τες]. Sed illud quodque graecum est. Cfr. ea vox ap. Passow in Lexico gr. et Orph. hymn. 77, 6. ed. Herm. p. 345.

2) Cfr. Ep. Polyc. c. 7.

3) Ita supplevit Iunius, τ[ε]λειώ[σε]ως Millius, id quidem ad baptismum referens, cuius κανῶν seu regula κενῶν καὶ ματαίων, de quibus hic sermo, φροντίδων, renuntiationem inprimis postulare.

4) Cfr. de Wette ad II Cor. 10, 13.

VII. *Adhortatio ad poenitentiam.*

Haec, charissimi, non tantum, ut vos officii vestri admoneamus, scribimus, sed etiam, ut nos ipsos commonefaciamus; in eadem enim arena versamur, et certamen idem nobis impositum est. Quare inanes et vanas curas relinquamus, et ad gloriosam et vanerandam sanctae vocationis nostrae lineam [metam] veniamus. Quid pulchrum, quid iucundum et acceptum coram opifice nostro sit, videamus. Sanguinem Christi intentis oculis intueamur, ut quam pretiosus sit Deo patri, consideremus, qui propter nostram salutem effusus toti mundo poenitentiae gratiam obtulit. Recurramus ad omnes mundi aetates, et discamus, quod in omni generatione, volentibus ad ipsum converti, Dominus poenitentiae locum concesserit. Noe poenitentiae praeco fuit, et qui ei obtemperarunt, salvati sunt. Ionas Ninivitis excidium praedicavit; illi autem, peccatorum poenitentiam agentes, precibus Deum placarunt, et salutem consecuti sunt, licet alieni a Deo essent.

VIII. *Continuatio.*

Divinae gratiae ministri Spiritu santo afflati de poenitentia loquuti sunt. Ipse etiam rerum omnium Dominus cum iuramento de poenitentia loquutus est: ‚vivo, inquit Dominus, nolo mortem peccatoris, sicut poenitentiam;‘ addens insuper dictum egregium: ‚resipiscite, domus Israel, ab iniquitate vestra. Dic filiis populi mei: si peccata vestra a terra ad coelum usque pertingant, si cocco rubriora et cilicio nigriora fuerint, et ad me ex toto corde conversi fueritis et dixeritis, Pater; tanquam populo sancto aurem vobis praebebo.‘ Et in alio loco sic dicit: ‚lavamini et mundamini, auferte mala ex animabus vestris, ab oculis meis, quiescite a malitiis vestris, discite facere bonum, quaerite rectum, liberate oppressum, iudicate pupillo, et iustificare viduam; et venite et disputemus, dicit Dominus. Et si fuerint peccata vestra quasi phoenicium, sicut nivem dealbabo, si autem fuerint ut coccinum, sicut lanam dealbabo. Et si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis; si autem nolueritis, neque exaudiveritis me, gladius devorabit vos; os enim Domini locutum est haec.‘ Volens igitur, omnes dilectos suos poenitentiae fieri participes, effatum illud omnipotenti sua voluntate roboravit.

5) Cfr. I Tim. 2, 3, 5, 4.

6) [πατρί] lego c. Bleekio, [αἵμα] lib. impr. Cfr. Ep. I Petr. 1, 19.

7) Cfr. Gen. 7. I Petr. 3, 20. II, 2, 5. Vid. infra c. 9.

8) Jon. 3.

Cap. VIII. 1) Ezech. 33, 11.

2) Ezech. 18, 30.

3) Ezech. 32, 12.

4) Cfr. Ps. 102, 11. Isai. 1, 18.

5) Sic Ms. Hanc formam habes saepius apud LXX et apud Strabonem XVI, 12. Jac.

6) Cfr. Ier. 3, 22. 19.

7) Sic Cl. Al. Paedag. I. 1. c. 10. ubi ultima ista sub Ezechielis nomine laudat, cuius etiam videntur esse superiora. Hinc itaque firmatur cl. Cotelarii coniectura. *Colom.* Ed. princeps λαῶ ἀγίω c. Msto.

8) Isai. 1, 16—20.

9) [δι]ελεχθῶμεν Ms. ap. Wott. et Jac.

10) Sc. voluntate atque consilio eos redimendi.

IX. *Exempla Sanctorum, qui fide et obedientia etc. gratiam Dei sunt consecuti. Enoch et Noe.*

Διὸ ὑπακούσωμεν τῇ μεγαλοπρεπεῖ καὶ ἐνδόξῳ βουλήσει αὐτοῦ, καὶ ἰκέται γενόμενοι τοῦ ἐλέους καὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, προσπέσωμεν καὶ ἐπιστρέψωμεν ἐπὶ τοὺς οἰκτιροὺς αὐτοῦ, ἀπολιπόντες τὴν ματαιοποιίαν,¹ τὴν τε ἔριον, καὶ τὸ εἰς θάνατον ἄγον ζῆλος. Ἀτενίσωμεν² εἰς τοὺς τελείως λειτουργήσαντας τῇ μεγαλοπρεπεῖ δόξῃ αὐτοῦ. Ἀβάσωμεν³ Ἐνώχ, ὃς ἐν ὑπακοῇ δίκαιος εὐρεθεὶς μετετέθη, καὶ οὐχ εὐρέθη αὐτοῦ θάνατος. Νῶ⁴ πιστὸς εὐρεθεὶς, διὰ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξεν, καὶ διέσωσεν δι' αὐτοῦ ὁ δεσπότης τὰ εἰσελθόντα ἐν ὁμοιοῖα ζωᾶ εἰς τὴν κιβωτόν.

X. *Continuatio. Abraham.*

Ἀβραάμ, ὁ φίλος¹ προσαγορευθεὶς, πιστὸς εὐρέθη, ἐν τῷ αὐτὸν ὑπήκοον γενέσθαι τοῖς ῥήμασι τοῦ Θεοῦ. Οὗτος δι' ὑπακοῆς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπως γῆν ὀλίγην, καὶ συγγένειαν ἀσθενῆ, καὶ οἶκον μικρὸν καταλιπὼν, κληρονομήσῃ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Λέγει γὰρ αὐτῷ², ἄπελθε³ ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου εἰς τὴν γῆν ἣν ἂν σοι δείξω· καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα, καὶ εὐλογήσω σε, καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένος· καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε, καὶ καταράσσομαι τοὺς καταραζομένους σε, καὶ εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.⁴ Καὶ πάλιν ἐν τῷ διαχωρισθῆναι αὐτὸν ἀπὸ Λὼτ⁵ εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· ἀναβλέψας⁶ τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, ἴδε ἀπὸ τοῦ τόπου, οὗ νῦν σὺ εἶ, πρὸς βορρᾶν καὶ λίβαν⁷ καὶ ἀνατολὰς καὶ θάλασσαν· ὅτι πᾶσαν τὴν γῆν, ἣν σὺ ὄρας, σοὶ δώσω αὐτήν καὶ τῷ σπέρματί σου, ἕως αἰῶνος. Καὶ ποιήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τὴν ἄμμον τῆς γῆς· εἰ δύναται τις ἐξαριθμῆσαι τὴν ἄμμον τῆς γῆς, καὶ τὸ σπέρμα σου ἐξαριθμηθήσεται.⁸ Καὶ πάλιν λέγει· ἐξήγαγεν⁹ ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας, εἰ δυνήσῃ ἐξαριθμῆσαι αὐτούς· οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Ἐπίστευσεν⁷ δὲ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.⁸ Διὰ πίστιν⁹ καὶ φιλοξενίαν ἐδόθη αὐτῷ υἱὸς ἐν γῆρα, καὶ δι' ὑπακοῆς⁹ προσήνεγεν αὐτὸν θυσίαν τῷ Θεῷ πρὸς ἔν τῶν ὀρέων ὧν ἔδειξεν αὐτῷ.

Cap. IX. 1) In simili loco Ep. Polyc. c. 2. est *ματαιολογίαν*, quam lect. Wott. heic quoque reponendam censet.

2) *Ἀτενίζωμεν* Colom., teste Jacobsono. In mea quidem Colomesii ed. a. 1694 est *Ἀτενίσωμεν*. Ed. Bernardus hunc locum ex Clem. Alex. Strom. IV, 16. p. 610. interpolatum contendit. Contra quem Wottonus: Irriti sunt, inquit, huius conatus. Qui enim hoc modo ex Clemente

Alexandrino arguit, aut eum non probe novit, aut mala fide agit. Eadem enim ratione actum erit de authentia et fide eorum omnium, qui a Clemente Alex. usquam citantur, scriptorum. Nemo enim Patrum maiore licentia usus est in citandis autoribus, sive sacris, sive ethniscis; cum ei in more sit, non integra autorum verba semper recitare, sed pro arbitrio suo nunc contrahere, nunc de suo

IX. *Exempla Sanctorum, qui fide et obedientia etc. gratiam Dei sunt consecuti. Enoch et Noe.*

Quare magnificae eius et gloriosae voluntati obsequamur, et suppliciter misericordiam et benignitatem eius implorantes, relictis vanis operibus, contentione et aemulatione, quae ad mortem ducit, ad miserationem eius advolvamur et convertamur. Fixis oculis intueamur eos, qui magnificae eius gloriae perfecte inservierunt. Sumamus Enochum, qui in obedientia iustus repertus translatus fuit, neque mors eius inventa est. Noe fidelis inventus per ministerium suum mundo regenerationem praedicavit; et per eum animalia, quae in concordia arcam sunt ingressa, servavit Dominus.

X. *Continuatio. Abraham.*

Abrahamus, amicus vocatus, fidelis inventus est, eo quod verbis Dei obtemperaret. Hic per obedientiam e terra sua, e cognatione sua et domo patris sui egressus est, ut exigua terra, cognatione debili et domo parva derelicta, promissiones Dei possideret. Dicit enim ei: ,exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et vade in terram quam tibi demonstrabo; et faciam te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus; et benedicam benedicientibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi, et benedicentur in te omnes tribus terrae.‘ Et rursus, cum a Lot secederet, dixit ei Deus: ,respice oculis tuis, et vide a loco, in quo nunc tu es, ad aquilonem et africanum et orientem et mare; quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam et semini tuo usque in seculum. Et faciam semen tuum sicut arenam terrae; si poterit aliquis dinumerare arenam terrae, et semen tuum dinumerabitur.‘ Et rursus dicit: ,eduxit Deus Abraham foras, et dixit ei: respice in coelum et numera stellas, si potes dinumerare eas; sic erit semen tuum. Et credidit Abrahamus Deo, et deputatum est ei ad iustitiam.‘ Propter fidem et hospitalitatem datus est ei filius in senectute, et per obedientiam obtulit eum in sacrificium Deo, in uno montium, quem ei ostenderat.

inserere, alia omittere, alia variis modis mutare.

3) Gen. 5, 24. Hebr. 11, 5.

4) Gen. 6, 8. 7, 1. Hebr. 11, 7. II Petr. 2, 5. Cfr. supra c. 7. Noe secundum Sibyll. I, 135. et Theophil. Antioch. ad Autol. III, 19. p. 129, antequam in arcam intraret, novam mundo generationem vaticinatus est, id temporis homines ad poenitentiam revocans.

Cap. X. 1) Cfr. Isai. 41, 8. II Paralip. 20, 7. Iudit. 8, 19. Jac. 2, 23. Apud Clem. Alex., qui locum recitat epi-

tomatum, est *φίλος Θεοῦ — προσήγορεύθη.*

2) Gen. 12, 1—3.

3) Ad Gen. 18, 11. respiciens Nolte coni. *ἐν τῷ διαχωρισθῆναι ἄπὸ αὐτοῦ.* H. ed. IV.

4) Gen. 13, 14—16.

5) I. e. meridiem versus; ita dein voc. *θάλασσαν* occidentis caeli plagam notat.

6) Gen. 15, 5. 6.

7) Rom. 4, 3.

8) Gen. 21, 22.

9) Hebr. 11, 17.

XI. *Continuatio. Lot. Poena dissensionis.*

Διὰ φιλοξενίαν¹ καὶ εὐσέβειαν ἄντ' ἐσώθη ἐκ Σοδόμων, τῆς περιχώρου πάσης κριθείσης² διὰ πυρός καὶ θείου, πρόδηλον ποιήσας ὁ δεσπότης,³ ὅτι τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν οὐκ ἐγκαταλείπει, τοὺς δὲ ἑτεροκλινεῖς ὑπάρχοντας εἰς κόλασιν καὶ αἰκισμὸν τίθεισι. Συνεξελεθούσης γὰρ αὐτῷ τῆς γυναικὸς ἑτερογνώμονος ὑπαρχούσης καὶ οὐκ ἐν ὁμοιοίᾳ, εἰς τοῦτο σημεῖον ἐτέθη, ὥστε γενέσθαι αὐτὴν στήλην ἄλως ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης⁴ εἰς τὸ γνωστὸν εἶναι πᾶσιν, ὅτι οἱ διψυχοὶ⁵ καὶ οἱ δισταζόντες περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, εἰς κρίμα καὶ εἰς σημείωσιν πάσαις ταῖς γενεαῖς γίνονται.

XII. *Praemia fidei et hospitalitatis. Rahab.*

Διὰ πίστιν¹ καὶ φιλοξενίαν ἐσώθη Ῥαᾶβ ἢ πόρνη. Ἐκπεμφθέντων γὰρ ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ τοῦ Ναυῆ κατασκοπῶν εἰς τὴν Ἱεριχῶν, ἔγνω ὁ βασιλεὺς τῆς γῆς, ὅτι ἦκασι κατασκοπεῦσαι τὴν χώραν αὐτῶν,² καὶ ἐξέπεμψεν ἄνδρας τοὺς συλληψομένους αὐτούς, ὅπως συλληφθέντες θανατωθῶσιν. Ἡ οὖν φιλόξενος Ῥαᾶβ εἰσδεξαμένη αὐτούς ἔκρυπεν εἰς τὸ ὑπερῶν ὑπὸ τὴν λινοκαλάμην. Ἐπισταθέντων δὲ τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ λεγόντων· [ἄνδρες πρὸς σε ἦλθον οἱ κατασκοποὶ τῆς [γῆς ἡμῶν], ἐξάγαγε αὐτούς, ὁ γὰρ βα[σιλεὺς οὐ]τως κελύει· ἢ δὲ ἀπεκρίθη· εἰσῆλθον [οἱ δύο ἄ]νδρες, οὐδὲ ζητεῖτε, πρὸς με, [ἀλλὰ ταχέ]ως ἀπῆλθον, καὶ πορεύσ[ονται]· οὐχ] ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς ἐ[κείνους]. Καὶ εἶπεν πρὸς τοὺς ἄνδρας· [γινώ]σκουσα γινώσκω ἐγὼ, ὅτι [κύριος ὁ Θεός] ὑμῶν παραδίδωσιν ὑμῖν [τὴν πό]λιν ταύτην, ὁ γὰρ φόβος καὶ [τρό]μος ὑμῶν ἐπέπεσεν τοῖς κ[ατοι]κοῦσιν αὐτήν.³ Ὡς ἐάν⁴ οὖν γέ[νηται] λαβεῖν αὐτὴν ὑμᾶς, διασώσα[τέ] με, καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μο[υ]. Καὶ εἶπαν αὐτῇ· ἔσται οὕτως, ὡς ἐλάλησας ἡμῖν. Ὡς ἐάν οὖν γνῶ[ς] παραγινόμενους ἡμᾶς, συνάξεις πάντας τοὺς σοὺς ὑπὸ τὸ στέγος σου, καὶ διασωθήσονται· ὅσοι γὰρ ἐάν εὐρεθῶσιν ἔξω τῆς οἰκίας, ἀπολοῦνται. Καὶ προσέθεντο αὐτῇ δοῦναι⁵ σημεῖον, ὅπως κρεμάσῃ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς κόκκινον· πρόδηλον ποιούντες,⁶ ὅτι διὰ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου λύτρωσις ἔσται πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν καὶ ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν.⁷ Ὅρατε, ἀγαπητοί, οὐ μόνον πίστις, ἀλλὰ προφητεία ἐν τῇ γυναικί γέγονεν.

Cap. XI. 1) Gen. 19. II Petr. 2, 6. 7. Wottonus existimat, S. Patrem procul dubio respicere ad II Petr. 2, 6.; luculentum sane testimonium, secundam beati Petri epistolam ab initio usque canonicam fuisse, atque ab ecclesia Romana acceptam. Jac.

2) κρινεῖν = punire: frequens in libb. N. T. ea significatio. Cfr. Ioann. 18, 31. Rom. 2, 12.

3) Nominativus absolutus scriptoribus hellenicis familiaris est. Cfr. Winer, Gramm. des neutest. Sprachidioms p. 168. edit. IV. H. Vid. quoque Clem. Rom. Hom. I. init. lectionem Codicis Otto-

niani δεδυνημένος p. δεδύνημαι a me notatam.

4) Quamvis multi veterum Patrum (e. g. Irenaeus adv. haer. IV, 31.) tanquam adhuc manentis huius statuæ mentionem fecerint, et Iosephus Flavius, eiusdem cum Clemente aetatis (Antiq. I. 11, 4.), nonnullique recentiorum oculis se eam usurpasse narrent, fabulam tamen esse, et nescio quid ab accolis spectatorum oculis subiectum fuisse, quod illi statuam hanc esse nugabantur, hi imprudenter credebant, iam liquidis argumentis demonstratum est. Frey.

5) Eodem sensu infra c. 23. Cfr. Jac. 1, 8. Hermae Past. Vis. 1, 1. 4, 1.

XI. *Continuatio. Lot. Poena dissensionis.*

Propter hospitalitatem et pietatem Lot e Sodoma salvus evasit, quum tota regio in circuito igne et sulphure puniretur; Domino palam faciente, quod non derelinquat sperantes in ipsum, contra vero, qui a mandatis eius declinant, suppliciis et tormentis puniat. Uxor enim eius, quae una cum eo egressa est, cum ab eo dissentiret nec in concordia persisteret, in signum propterea posita, et salis statua usque in hodiernum diem facta est; ut omnibus innotesceret, quod animo dubii et de potentia divina haesitantes in iudicium et signum omnibus generationibus proponantur.

XII. *Praemia fidei et hospitalitatis. Rahab.*

Propter fidem et hospitalitatem Rahab meretrix incolumis servata est. Missis enim a Josue filio Navae ad urbem Iericho speculatoribus, rescivit terrae rex, quod regionem eorum exploraturi venissent, et viros emisit, qui eos comprehenderent, ut comprehensi necarentur. Eos igitur hospitalis Rahab suscipiens, in solario domus sub lini stipula occultavit. Supervenientibus autem viris a rege missis ac dicentibus: viri ad te ingressi sunt regionis nostrae exploratores, educ eos, sic enim imperat rex; illa autem respondit: ingressi sunt duo viri ad me, quos quaeritis, sed confestim abierunt et vadunt; non ostendens eis illos. Et dixit ad viros: sciens scio, quod Dominus Deus vester urbem hanc vobis tradit; timor enim et pavor vestri incessit incolas eius. Simulac igitur capere illam vobis contigerit, incolumem me servate et domum patris mei. Et dixerunt ei: sic erit, ut loquuta es nobis. Simulac igitur nos appropinquantes cognoveris, cognatos tuos omnes sub tecto tuo congregabis, et servabuntur; quotquot vero extra domum tuam inveniuntur, peribunt. Praeterea ei signum dederunt, ut nempe funiculum coccineum e domo sua demitteret, manifestum facientes, quod omnibus, qui credunt et sperant in Deum, per sanguinem Domini redemptio futura sit. Videte, dilecti, non solum fides, sed etiam prophetia in muliere fuit.

Cap. XII. 1) Ios. 2. Hebr. 11, 31. Clem. Alex. ut solet, fusiorem nostri narrationem abbreviavit l. c.

2) *αὐτῶν* Ms. Sic vertit etiam Iunius, licet ediderit *αὐτοῦ*, quod repetiit vertitque Colomesius (1694), et alii post eum.

3) *Τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν*. Lectum ergo Clementi comma versiculi 9. cap. 2. Iosuae, quod a multis editionibus abest, in Complutensi vero ita efferatur: *καὶ κατέπηρσον πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν αὐτῆς ὅμων Cotel.*

4) *Ὡς ἔαν* = *ὡς ἂν* (Winer, Gramm. ed. IV. p. 285 sq.) = simulac. Herm. ad Vig. 943 sq. H.

5) *προσέθεντο δοῦναι* = *ἔδωκαν* ex Hebraismo. Colomesius: *El ut signum daret addiderunt*, uti ante verterunt Iunius et Cotelierius contra historiae fidem. Non enim Rahab speculatoribus, sed

speculatores Rahab signum dederunt. Verumtamen quia *οὐ μόνον πίστις, ἀλλὰ προφητεία ἐν τῇ γυναικὶ γέγονεν*, Rahab exploratoribus signum illud indicasse, indicatum ab ipsis accepisse, scriptorem credidisse aliquis putaverit.

6) Allegoricae huic interpretationi plures vet. adstipulantur. Cfr. Iustin. Dial. c. Tryph. n. 111. Iren. adv. haer. IV, 20. n. 12. ed. Massuet. et alii.

7) Haec verba non aliam interpretationem patiuntur nisi hanc, quae proxime ad Pauli doctrinam accedit. Diserte enim dicuntur morte Christi expiata esse peccata eorum, qui spem et fiduciam in Deo posuerint. Neque id contrarium est Paulinae doctrinae, quod *fideles* tantum peccatorum veniam Christi morte accipere dicuntur. *Lipsius* p. 82. l. c.

XIII. *Adhortatio ad humilitatem.*

Ταπεινοφρονήσωμ[εν] οὖν, ἀδελφοί, ἀποθέμενοι¹ πᾶσ[αν] ἀλαζονείαν καὶ τύφος² καὶ ἀφρο[σύν]ην καὶ ὕργας· καὶ ποιήσωμ[εν] τὸ γεγραμμένον (λέγει³ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· μὴ καυχ[άσθω⁴ ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτ[οῦ], μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἢ ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω, τοῦ ἐκζητεῖν αὐτὸν, καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην⁵)· μάλιστα μεμνημένοι τῶν λόγων τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, οὓς ἐλάλησεν διδάσκων⁶ ἐπιεικειαν καὶ μακροθυμίαν. [Οὕ]τως γὰρ εἶπεν· ἔλεεῖτε,⁵ ἵνα ἐλεη[θῆ]τε· ἀφίετε, ἵνα ἀφεθῆ ὑμῖν· ὡ[ς] ποιεῖτε, οὕτω ποιηθήσεται ὑμ[ῖν]· ὡς δίδοτε, οὕτως δοθήσεται [ὑμῖν]· ὡς κρίνετε, οὕτως κριθήσεται ὑμῖν· ὡς χρη[σ]τεύεσθε, οὕτως χρη[σ]τευθήσεται ὑμῖν· ᾧ μέτρῳ με[τρ]εῖτε, ἐν αὐτῷ μετρηθήσεται ὑμῖν· [Ταύτη τ]ῇ ἐντολῇ καὶ τοῖς παραγγέλ[μασι] τούτοις στηρίζομεν ἑαυ[τοὺς] πρὸς⁶ τὸ πορεύεσθαι ὑπηκόους [ἡμᾶς] τοῖς ἀγιοπρεπέσι λόγοις αὐ[τοῦ], ταπεινοφρονοῦντες. [Φησ]ὶν γὰρ ὁ ἅγιος λόγος· ἐπὶ⁷ τίνα [ἐπι]βλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πραῦν καὶ [ἡσύ]χιον καὶ τρέμοντά μου τὰ λόγια·

XIV. *Magis Deo obediendum est, quam auctoribus seditionis.*

[Δί]καιον οὖν καὶ ὅσιον, ἄνδρες ἀδελ[φ]οί, ὑπηκόους ἡμᾶς μᾶλλον γενέ[σθ]αι τῷ Θεῷ, ἢ τοῖς ἐν ἀλαζονείᾳ καὶ ἀκαταστασίᾳ μυσσαροῦ ζήλους ἀρχηγοῖς ἐξακολουθεῖν. Βλάβην γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν, μᾶλλον δὲ κίνδυνον ὑποίσομεν μέγαν, ἐὰν ὀψοκινδύνως ἐπιδῶμεν ἑαυτοὺς τοῖς θελήμασι τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἐξακοντίζουσιν¹ εἰς ἔριν καὶ στάσεις, εἰς τὸ ἀπαλλοτριῶσαι ἡμᾶς τοῦ καλῶς ἔχοντος. Χρηστευώμεθα αὐτοῖς² κατὰ τὴν εὐσπλαγγίαν καὶ γλυκύτητα τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. Γέγραπται γὰρ· χρηστοί³ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐπ' αὐτῆς· οἱ δὲ παρανομοῦντες ἐξολεθρευθήσονται ἀπ' αὐτῆς· Καὶ πάλιν λέγει· εἶδον⁴ ἄσεβῆ ὑπερψυόμενον καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου· καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδού, οὐκ ἦν, καὶ ἐξεξήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἶρον. Φύλασσε ἀκακίαν, καὶ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι ἔστιν ἐγκατάλειμμα⁵ ἀνθρώπῳ εἰρηνικῷ·

XV. *Adhaerendum est iis qui pacem colunt, non iis qui eam colere simulant.*

Τοῖνυν κοληθῶμεν τοῖς μετ' εὐσεβείας εἰρηνεύουσιν, καὶ μὴ τοῖς μεθ' ὑποκρισεως βουλομένοις¹ εἰρήνην. Λέγει γὰρ πον· οὗτος² ὁ λαὸς

Cap. XIII. 1) Cfr. I Petr. 2, 1.

2) Genere neutr. ut in Concil. Ephes. Canon. 8. ἐξουσίας τύφος κοσμικῆς ap. Routh. Script. Eccles. Opusc. p. 395. Ita supra c. 4. et 9. τὸ ζῆλος. Editi ante Jac. τύφον contra fidem Msti.

3) Parenthesin Hef. opportune interposuit.

4) Ier. 9, 23. 24. I Cor. 1, 31. II Cor. 10, 17.

5) Haec verba nec Evangelio Matth. 6, 12—15. 7, 1. 2, nec Luc. 6, 36—38. omnino σύμφωνα sunt.

6) Praep. πρὸς adiecit Jac., cum septem vel octo literarum lacuna in Ms. excipiat tres illas eav.

7) Isai. 66, 2.

Cap. XIV. 1) Boisius supplet λόγους vel ῥήματα. Sed nihil addendum; vox enim ἐξακοντίζω saepius legitur

XIII. *Adhortatio ad humilitatem.*

Humilis ergo mente simus, fratres, fastum omnem, superbiam, amenitiam et iras deponentes; et quod scriptum est, faciamus (dicit enim Spiritus sanctus: ‚non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis; sed qui gloriatur, in Domino gloriatur, in quaerendo illum, et faciendo ius et iustitiam‘) memoria praecipue recolentes sermones Domini Iesu, quos aequitatem et longanimitatem docens loquutus est. Sic enim dixit: ‚miseremini, ut misericordiam consequamini; dimittite, ut vobis dimittatur; prout facitis, ita vobis fiet; sicut datis, ita vobis retribuetur; sicut iudicatis, ita iudicabimini; sicut benigni estis, ita benignitatem experiemini; qua mensura metimini, eadem vobis mensurabitur.‘ Hoc praecepto et his mandatis stabiliamus nos ipsos, ut in obedientia sanctorum eloquiorum eius cum omni humilitate semper ambulemus. Dicit enim verbum sanctum: ‚super quem respiciam, nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos?‘

XIV. *Magis Deo obediendum est, quam auctoribus seditionis.*

Iustum igitur et pium est, viri fratres, Deo potius obedientes nos esse, quam in superbia et turbulenta detestandae aemulationis duces et auctores sequi. Detrimentum enim non leve, immo vero grande periculum sustinebimus, si praecipitanter voluntatibus hominum nos tradiderimus qui ad contentionem et seditiones collineant, ut nos ab eo, quod rectum et bonum est, abalienent. Benigni erga ipsos simus, secundum misericordiam et dulcedinem creatoris nostri. Scriptum est enim: ‚benigni incolae erunt terrae, innocentes relinquentur in ea; iniqui vero exterminabuntur ab illa.‘ Et rursus dicit: ‚vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani; et transivi, et ecce, non erat; et quaesivi locum illius, et non inveni. Custodi innocentiam, et vide aequitatem, quoniam sunt reliquiae homini pacifico.‘

XV. *Adhaerendum est iis qui pacem colunt, non iis qui eam colere simulant.*

Adhaereamus itaque iis, qui cum pietate pacem colunt, non autem iis, qui cum simulatione pacem volunt. Dicit enim alicubi: ‚populus hic

verbum neutrum. *Wott.* Vertit Galliciolli: i quali tirano al dissidio, adnotans: iaculantur = collineant = hanno di mira.

2) Iunius, Fellus et Colomesius malunt ἀλλήλοις = mites erga nos invicem simus. Forte legendum est ἑαυτοῖς, quod saepissime pro ἀλλήλοις usurpatur. *Jac.*

3) Prov. 2, 21. 22.

4) Ps. 36, 35—37. Locus abhinc ad c. 16. usque recitatur a Clem. Alex. Strom. IV, 5. p. 577.

5) Per ἐγκατάλειμμα memoriam intelligit Euthymius; quae duplici modo conservatur, vel per prolem, vel per bona opera. Ingeniosissimus vero Ferrandus locum hunc ita παραφράζει. *Erit tempus quo insonti homini merces congruens rependetur.* Uterque ad Hymnographi mentem. *Colom.*

Cap. XV. 1) λαλουμένοις mavult Dav., βουλευομένοις = suadentibus coni. Cler.

2) Isai. 29, 13. Marc. 7, 6. Matth. 15, 8.

τοῖς χεῖλεσίν με τιμᾶ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ πάλιν τῷ στόματι³ αὐτῶν εὐλογοῦσαν,⁴ τῇ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν [κα]-τηρῶντο. [Κ]αὶ πάλιν λέγει, ἠγάπησαν⁵ αὐτὸν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τῇ γλώσσῃ αὐ[τ]ῶν ἐφύεσαντο αὐτόν· ἡ δὲ καρδία [α]ὐτῶν οὐκ εὐθέϊα μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπιστώθησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ. Ἄλλα⁶ γενηθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια, [καὶ]⁷ ἐξολεθρεύσαι κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια καὶ] γλώσσαν μεγαλοῤῥήμονα, τοὺς εἰπόντας· τὴν γλώσσαν ἡμῶν μεγαλύνωμεν,⁸ τὰ χεῖλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἔστι· τίς ἡμῶν κύριός ἐστιν; Ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος, θήσομαι ἐν σωτηρίᾳ, παθήσομαι ἐν αὐτῷ.⁹

XVI. *Christus exemplum humilitatis.*

Ταπεινοφροονούντων γὰρ ἔστιν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐπαιρομένων ἐπὶ τὸ ποιμνιον αὐτοῦ. Τὸ σηῆτρον¹ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ, ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς Ἰησοῦς, οὐκ ἦλθεν ἐν κόμπῳ ἀλαζονείας οὐδὲ ὑπερηφανίας, καίπερ² δυνάμενος· ἀλλὰ ταπεινοφρονῶν, καθὼς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ αὐτοῦ ἐλάλησεν. Φησὶ γάρ· κύριε,³ τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίον Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; Ἀνηγγελάμεν⁴ ἐναντίον αὐτοῦ· ὡς παιδίον, ὡς δόξα ἐν γῆ διψῶση, οὐκ ἔστιν⁵ εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων· ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται⁶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτόν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει.⁷ Αὐτὸς δὲ ἔτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν·⁸ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτόν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος ἄφρονος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη.⁹ Τὴν γενεὴν¹⁰ αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἦκει εἰς θάνατον. Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ κύριος βοῦ-

3) Ps. 61, 5.

4) Ita Ms., pro qua lect. Iunius, Cot., Colom. et alii exhibent formam εὐλόγουν ab LXX interpretibus mutuatam. Huiusmodi Dorismus offendere non debet, cum frequens sit ap. scriptores Alexandrinos aliosque. Cfr. Sturzins de dialecto Maced. et Alex. c. 9. Winer, Gramm. des neutest. Sprachidioms p. 73. ed. IV. et Butt. Gramm. §. 93. V, 1.

5) Ps. 77, 36. 37.

6) Ps. 30, 19.

7) Ps. 11, 4—6. Verba καὶ ἔξο-

λεθρεύσαι — τὰ δόλια καὶ uncis inclusa restituit Wottonus ex LXX. Librarianus, a priore δόλια oculos suos ad γλώσσαν post alterum δόλια convertens, mancum reddidit hunc locum. Wott.

8) Μεγαλυνοῦμεν LXX et Clem. Alex. 1. 1.

9) Sc. τῷ πτωχῷ etc. Singularis collective pro plurali. H.

Cap. XVI. 1) Locus laud. ab Hieronymo in Isai. 52, 13. Cfr. Hebr. 1, 8, 8, 1.

2) Hieron. legisse videtur: καίπερ

labiis me honorat, cor autem eorum longe abest a me.' Et rursus: ,ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.' Et rursus dicit: ,dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei: cor autem eorum non rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius. Muta fiant labia dolosa, et disperdat Dominus universa labia dolosa et linguam magniloquam, eos qui dixerunt: linguam nostram magnificemus, labia nostra apud nos sunt; quis noster dominus est? Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus; ponam eos in salutari, confidenter agam cum illis.'

XVI. *Christus exemplum humilitatis.*

Christus enim eorum est qui humiliter de se sentiunt, non eorum qui supra gregem eius sese efferunt. Sceptrum maiestatis Dei, Dominus noster Iesus Christus, non venit in iactantia superbiae et arrogantiae, quamvis potuerit; sed in humilitate, prout Spiritus Sanctus de eo loquutus est. Dicit enim: ,Domine, quis credidit nuntio nostro? Et brachium Domini cui revelatum est? Annunciavimus coram ipso: quasi parvulus est, sicut radix in terra sitiens; non est species ei neque gloria; et vidimus eum, et non habebat speciem, neque decorem; sed species eius erat inhonorata, deficiens prae filiis hominum. Homo est, in plaga et molestia positus, et sciens ferre dolorem; quia aversa est facies eius, despecta et pro nihilo reputata. Iste peccata nostra portat, et pro nobis dolet; et nos reputavimus eum esse merito in labore et in plaga et in afflictione. Ipse autem vulneratus est propter nostra peccata, et afflictus propter nostras iniquitates. Punitio ad nostram pacem super eum venit; livore eius nos sanati sumus. Omnes quasi oves erravimus, homo in via sua erravit; et Dominus tradidit eum propter iniquitates nostras, et ipse, adflictus licet, non aperit os. Sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente mutus, sic non aperit os suum. In humilitate sua tandem liberatus est a poena. Generationem eius quis enarrabit, cum de terra tollatur vita eius? Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Et liberabo impios ob sepulchrum eius, et divites ob mortem eius; quia iniquitatem non fecit, neque dolus inventus est in ore eius. Et Dominus vult mundare eum a plaga. Si obtuleritis

πάντα δυνάμενος; vertit enim: cum possit omnia. *Burton.*

3) Isai. c. 53, 1 sqq.

4) ἀνετέλλαιεν, exorti sumus. Ita cl. Is. Vossius. Sic Es. 42, 9. pro ἀναγεύλαι, legendum ἀνατεύλαι. Sic enim Codex Alex. et antiquissimus Esaiae liber, quem Procopio suo praefixit Iohannes Curterius. *Colom.*

5) ὅτι ὁὖ ἔστιν Iunius et qui cum secuti sunt, sed contra fidem Msti teste Iacobsono.

6) Visum prae pudore avertit vel abscondit.

7) Nos quidem opinabamur, eum esse immundum sive in dolore (LXX), patique propter sua ipsius peccata a Deo percussum.

8) Punitioem, quae nobis debebatur, ut pace frueremur, ipse in se recepit. *Colom.*

9) I. e. maxima denique miseria (in cruce) poenae et tormenta eius consummabantur, et finem attigerunt. *H.*

10) Ob ea, quae subsequuntur, Galliciollius τὴν γενεάν non de mystica aut inenarrabili generatione verbi accipiendum, sed ad literam de pravitate illius temporis hominum putat esse intelligendum: ,dessa è però letteralmente un' esclamazione di stupore del Profeta, il quale indica tanta essere stata la gravità degli uomini ai tempi del Salvatore, che non sia possibile descriverla, o immaginarla. Lo fanno sentire manifestamente le parole che seguono.'

λεται καθαρῶσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς.¹¹ Ἐὰν δῶτε¹² περὶ ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον. Καὶ κύριος βούλεται ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέσει,¹³ δικαιοῦσαι δίκαιον εἰς δουλεύοντα πολλοῖς¹⁴ καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλούς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη· καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη. Καὶ πάλιν αὐτός¹⁵ φησιν· ἐγὼ¹⁶ δέ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἔξουθένημα λαοῦ. Πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χεῖλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλὴν· ἤλπισεν ἐπὶ κύριον, ὑσάσθω αὐτὸν, σωσάτω αὐτὸν, ὅτι θέλει αὐτόν. Ὁραῖτε, ἄνδρες ἀγαπῆτοι, τίς ὁ ὑπογραμμὸς ὁ δεδομένος ἡμῖν· εἰ γὰρ ὁ κύριος οὕτως ἐταπεινωφρόνησεν, τί ποιήσομεν ἡμεῖς, οἱ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς χάριτος αὐτοῦ δι' αὐτοῦ ἐλθόντες;¹⁷

XVII. Sancti, praecipue Abraham, Iob et Moses, exempla humilitatis.

Μιμηταὶ γενώμεθα κάκεινων, οἵτινες¹ ἐν δέσμασιν αἰγείοις καὶ μηλωταῖς περιεπάτησαν, κηρούσοντας τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ· λέγομεν δὲ Ἥλιαν καὶ Ἐλισαῖον,² ἔτι δὲ καὶ Ἰεζεκιήλ,³ τοὺς προφήτας· πρὸς τούτοις καὶ τοὺς μεμαρτυρημένους. Ἐμαρτυρήθη μεγάλως Ἀβραάμ, καὶ φίλος⁴ προσηγορεῦθη τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγει, ἀτενίζων εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ταπεινοφρονῶν· ἐγὼ⁵ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός. Ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἰωβ οὕτω γέγραπται· Ἰωβ⁶ ἦν δίκαιος καὶ ἀμεμπτος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς κακοῦ. Ἄλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγ[ορῶν εἶπεν]· οὐδεὶς⁷ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπ[ου, ἐὰν καί] μιᾶς ἡμέρας ἢ ζῶῃ αὐτοῦ[ν]. Μαῦσῆς πιστός⁸ ἐν ὄλω [τῷ οἴκῳ] αὐτοῦ ἐκλήθη, καὶ διὰ τῆς [ὑπηρε]σίας⁹ αὐτοῦ ἔκρινεν ὁ Θεὸς [Ἀίγυπτον]¹⁰ διὰ τῶν μαστίγων καὶ τῶν [αἰμ]ισμάτων αὐτῶν· ἀλλὰ κάκε[ῖνος] δοξασθεὶς μεγάλως οὐκ ἐμ[εγα]λοδόχησεν, ἀλλ' εἶπεν, ἐκ τῆς[9] βάτου χρηματισμοῦ αὐτῷ διδο[μέ]νου.¹¹ τίς¹² εἰμι ἐγὼ, ὅτι με πέμπ[εις]; Ἐγὼ δέ εἰμι ἰσχνόφρονος καὶ βρ[α]δύγλωσσος. Καὶ πάλιν λέγει· ἐγὼ¹³ δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ κύθρας.

XVIII. David exemplum humilitatis.

Τί δὲ εἴπωμεν ἐπὶ τῷ μεμαρτυρημένῳ Δαβίδ; πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Θεός· εὔρον¹ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, Δαβίδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἐν ἔλει αἰωνίῳ ἔχουσα αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λέγει πρὸς τὸν Θεόν· ἐλέησόν με,² ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου. Ἐπὶ πλείον πλύνόν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μου καθάρισόν με·

11) ταῖς πληγαῖς Iun. Colom., qui Codicis lectionem τῆς πληγῆς margini pro coniectura apponit.

12) Ita ed. princeps, δῶται coni. Colom. Sed Codicis lectio bene stat.

13) Gallicciolli: riempierlo d'intelligenza = πλήσαι.

14) I. e. πᾶσιν. Eodem sensu Rom. 5, 15. 19. Dan. 12, 2. coll. Ioann. 5, 28.

15) I. e. ipse Christus.

16) Ps. 21, 7—9. Hebr. 11, 37.

17) ἐλθόντος Ms.

Cap. XVII. 1) Hebr. 6, 12, 11, 37. Clem. Alex. Strom. IV, 17. p. 610 sq., qui addit καὶ τριχῶν καμηλεῶν πλέγμασιν.

2) Ita Iun. c. Clem. Alex., Ἐλισαίε Ms.

3) καὶ Ἰωάννην addit Clem. Alex.

4) Cfr. supra c. 10.

5) Gen. 18, 27.

6) Job. 1, 1.

7) Job. 14, 4. 5.

8) Θεράπων addit Clem. Alex. l. c. Cfr. Num. 12, 7. Hebr. 3, 2—5.

pro peccatis, anima vestra videbit semen longaeuum. Et vult Dominus eum auferre e dolore animae, ostendere ei lucem, et formare intelligentia, iustificare iustum, bene servientem multis; et peccata eorum ipse portabit. Propterea ipse possidebit multos, et fortium dividet spolia, pro eo quod tradita est ad mortem anima eius, et in iniquis reputatus est, et ipse peccata multorum tulit, et propter iniquitates eorum traditus est.⁴ Et rursus ille dicit: ,ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abiectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, moverunt caput, dicentes: speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum.⁵ Videtis, viri dilecti, quale nobis exemplar sit propositum; si enim Dominus ita se humiliavit, quid faciemus nos, qui sub iugum gratiae eius per ipsum venimus?

XVII. *Sancti, praecipue Abraham, Iob et Moses, exempla humilitatis.*

Imitatores simus etiam eorum qui in caprinis et ovinis pellibus adventum Christi praedicantes circumierunt, Eliam dicimus et Elisaeum et Ezechielum prophetas; et cum his eos qui in scriptura praeclarum testimonium consecuti sunt. Magno testimonio ornatus est Abraham, et Dei amicus appellatus est; et ipse gloriam Dei intente respiciens in humilitate dixit: ,ego autem sum terra et cinis.⁶ Praeterea et de Iob sic scriptum est: ,Iob erat iustus et sine crimine, verax, colens Deum, abstinens ab omni malo.⁷ Sed se ipsum accusans dixit: ,nemo mundus a sorde, etsi unius diei sit vita eius. Moses in tota Dei domo fidelis appellatus est, et per eius ministerium Deus Aegyptum iudicavit plagis et vexationibus. Sed ille, honore magno affectus, grandia non est locutus, sed cum ex rubo oraculum divinum ei daretur, dixit: ,quis sum ego, ut me mittas? Gracili voce et tarda lingua sum.⁸ Et rursus dicit: ,ego autem sum ollae vapor.⁹

XVIII. *David exemplum humilitatis.*

Quid autem de David, qui egregium testimonium obtinuit, dicemus? Ad quem loquutus est Deus: ,inveni hominem secundum cor meum, David, Iesse filium; in misericordia sempiterna unxi eum.¹⁰ Atqui ille etiam dicit ad Deum: ,miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam; et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda

9) Ita Colomesius ad oram, [προστασίας c. Iunio in textu.

10) Ita supplevit Wottonus, [ἔδσα τὸν Ἰσραήλ] Iunius, [λαὸν αὐτοῦ Ἰσραήλ] Iac. ex mente Millii, uterque ad tribulationes id referens, quas in deserto Israelitae perpassi sunt. Cfr. Clem. Rom. Hom. 19, 22. in fine p. 392. ed. Dressel.

11) Ita Ms. ap. Iunium, non δι[δομέ]νου, ut exh. Colom.

12) Exod. 3, 11. 4, 10.

13) In Pentateucho eiusmodi verba Mosis non reperies.

Cap. XVIII. 1) Ps. 88, 21. Act. 13, 22.

2) Ps. 50, 3—19.

3) Ita Ms., εὐθὺν Iunius. Illa neutr. forma est ap. LXX etiam II Sam. 19, 18.

ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἔστι διαπαντός. Σοὶ μόνῳ ἤμαρτον, καὶ τὸ ποιητὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα ὅπως ἂν δικαιοφθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικῆσης ἐν τῷ κρινεσθαί σε. Ἴδου γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐπίσθησέ με ἡ μήτηρ μου. Ἴδου γὰρ, ἀλήθειαν ἠγάπησας. Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. Ῥαντιεῖς με ὕσώπω, καὶ καθαρισθήσομαι· πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι. Ἀουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην, ἀγαλλιάσονται ὅσα τεταπεινωμένα. Ἀπόστρεφον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου, κα[ὶ] πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψ[ον]. Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐδές³ ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Μὴ ἀπο[ρρί]ψης με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, [καὶ τὸ πνεῦ]μα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέ[λ]ης ἀπ' ἐμοῦ. Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι [ἡ]γεμονικῶ στήρισόν με. Διδά[ξ]ω ἀνόμους τὰς ὁδοὺς σου, καὶ ἀ[σεβεί]ς επιστρέψουσιν ἐπὶ σε. [Ῥῦσαι] με ἐξ αἱμάτων, ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς τῆς [σωτ]ηρίας μου. [Ἀγαλλ]ιάσεται ἡ γλῶσσά μου τὴν [δικ]αιοσύνην σου. Κύριε, τὸ στόμα μου [ἀν]οίξεις, καὶ τὰ χεῖλη μου ἀναγ[γ]ηλεῖ τὴν αἴνεσίν σου. Ὅτι εἰ ἡ[θ]έλῃσας θυσίαν, ἔδωκα ἂν· ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει.⁴

XIX. *Haec exempla imitantes pacem quaeramus.*

Τῶν τοσούτων οὖν καὶ τοιούτων οὕτως μεμαρτυρημένων τὸ ταπεινόφρον¹ καὶ τὸ ὑποδές² διὰ τῆς ὑπακοῆς, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὰς πρὸ ἡμῶν γενεὰς βελτίους ἐποίησεν, τοὺς τε καταδεξαμένους³ τὰ λόγια αὐτοῦ⁴ ἐν φόβῳ καὶ ἀληθείᾳ. Πολλῶν⁵ οὖν καὶ μεγάλων καὶ ἐνδόξων μετεληφότες⁶ πράξεων, ἐπαναδράμωμεν ἐπὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς παραδεδομένον ἡμῖν τῆς εἰρήνης σκοπὸν, καὶ ἀτενίσωμεν εἰς τὸν πατέρα καὶ κτιστὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ ταῖς μεγαλοπρεπέσι καὶ ὑπερβαλλούσαις αὐτοῦ δωρεαῖς τῆς εἰρήνης εὐεργεσίαις τε κολληθῶμεν.⁷ Ἴδωμεν αὐτὸν κατὰ διάνοιαν, καὶ ἐμβλέψωμεν τοῖς ὄμμασι τῆς ψυχῆς εἰς τὸ μακρόθυμον αὐτοῦ βούλημα. Νοήσωμεν, πῶς ἀόργητος⁸ ὑπάρχει πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν αὐτοῦ.

XX. *Pacem et concordiam a Deo amari, harmonia mundi et ordo naturae demonstrat; unde nulla nobis adfluunt beneficia.*

Οἱ οὐρανοὶ τῇ διοικήσει αὐτοῦ σαλευόμενοι ἐν εἰρήνῃ ὑποτάσσονται αὐτῷ· ἡμέρα τε καὶ νύξ τὸν τεταγμένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμον διανύουσιν, μηδὲν ἀλλήλοις ἐμποδί[ξ]οντα. Ἡλῖός τε καὶ σελήνη, ἀστέρ[ο]ν τε χοροὶ κατὰ τὴν διαταγὴν [α]ὐτοῦ ἐν ὁμοιοῖα δίχα πάσης [π]αρακβάσεως ἐξελίσσουσιν [το]ύς ἐπιτεταγμένους αὐτοῖς ὁρισμούς. Ἰῆ κνοφοροῦσα, κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ τοῖς ἰδίῳις καιροῖς τὴν παμπληθῆ¹ ἀνθρώποις τε καὶ θηροῖς καὶ πᾶσιν τοῖς οὖσιν ἐπ' αὐτὴν ζῴοις ἀνατέλλει

Cap. XIX. 1) Iunius ita correxit Msti. lect. ταπεινόφρονον a Iacobsono evulgatam. Cfr. supra c. 17.

2) Ὑποδέομαι ego, humiliter rogo.

Ὑποδές = inferior, subditus. Scapula. 3) L. καταδεξομένους in futuro; ita et superiores et praesentes et posteros, ut par est, memorat. Dav.

me; quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum coram me est semper. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris. Ecce enim, in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. Ecce enim, veritatem dilexisti. Incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. Asperge me nunc hyssopo, et mundabor; lava me, et super nivem dealbabor. Auditui meo da gaudium et laetitiam, et exultabunt ossa mea humiliata. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne proicias me a facie tua, et spiritum tuum sanctum ne auferas a me. Redde mihi laetitiam salutaris tui, et spiritu, qui carni imperat, confirma me. Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meae. Decantabit lingua mea iustitiam tuam. Domine, os meum aperies, et labia mea annuntiabunt laudem tuam. Quoniam, si voluisses sacrificium, dedissem utique; sed holocaustis non delectaris. Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non despiciet.⁴

XIX. *Haec exempla imitantes pacem quaeramus.*

Talium igitur et tantorum, qui tam clarum elogium consecuti sunt, humilitas et per obedientiam subjectio non tantum nos, sed et generationes ante nos meliores reddidit, eos nempe qui in timore et veritate susceperunt eloquia eius. Quare multorum magnorumque et illustrium gestorum participes facti recurramus ad pacis scopum nobis ab initio traditum, et totius mundi parentem et creatorem diligenter intueamur, atque illius magnificis et exsuperantibus donis pacis et benefactis firmiter adhaereamus. Cogitatione contemblemur eum, et mentis oculis longanimitatem eius voluntatem intueamur. Videamus, quantopere clementem se praebet erga omnem creaturam suam.

XX. *Pacem et concordiam a Deo amari, harmonia mundi et ordo naturae demonstrat; unde multa nobis adfluunt beneficia.*

Coeli, gubernatione eius commoti, in pace ei subiiciuntur; dies etiam et nox nullo sibi invicem impedimento constitutum ab eo cursum absolvunt. Sol et luna et siderum chori secundum eius mandatum sine ullo errore in concordia sibi constitutas dispositiones evolvunt. Terra grava secundum eius voluntatem suis temporibus hominibus, feris et omnibus quae super eam sunt animantibus alimentum in abundan-

4) Ad nom. respicit praecedentis verbi *ποίησεν*, qui est *Θεός*.

5) Imitari videtur auctorem Ep. ad Hebr. 12, 1.

6) Participes *πράξω* sumus, quia earum memoriam nobis prodit S. Scriptura. *Dav.*

7) Tenemus pacem aequae firmam, ac ea in rerum natura tenetur. *H.*

8) Harmoniam mundi (c. 20.) instituens, clementem se praebet Deus erga omnem creaturam. *H.*

Cap. XX. 1) Ms. habet *πανπληθῆ*. Apud LXX et Scriptores Alexandrinos *v* saepe non colligescit, sed retinetur. *Jac.* Eadem scribendi ratio haud raro in Codd. Laurentiano et Casanatensi, qui breviorum Epp. Ignatii recensionem exhibent.

τροφὴν, μὴ διχοστατοῦσα, μηδὲ ἀλλοιοῦσά τι τῶν δεδογματισμένων ὑπ' αὐτοῦ. Ἀβύσσων τε ἀνεξιχνίαστα καὶ νεοτέρων ἀνεκδιήγητα κρίματα² τοῖς αὐτοῖς³ συνέχεται προστάγμασιν. Τὸ κύτος⁴ τῆς ἀπείρου θαλάσσης, κατὰ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ συσταθὲν εἰς τὰς συναγωγὰς, οὐ παρεκβαίνει τὰ περιτεθειμένα⁵ αὐτῇ κλιῖθρα, ἀλλὰ καθὼς διέταξεν αὐτῇ, οὕτως ποιεῖ. Εἶπεν γάρ· ἕως⁶ ὧδε ἤξεις, καὶ τὰ κύματά σου ἐν σοὶ συντριβήσεται. Ὁκεανὸς⁷ ἀνθρώποις ἀπέραντος, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κόσμοι ταῖς αὐταῖς ταγαῖς⁸ τοῦ δεσπότου διευθύνονται. Καιροὶ ἔαρινοὶ, καὶ θερινοὶ, καὶ μετοπωρινοὶ, καὶ χειμερινοὶ ἐν εἰρήνῃ μετα- παραδιδύασιν ἀλλήλοις. Ἀνέμων σταθμοὶ κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν τὴν λειτουργίαν αὐτῶν ἀπροσκόπως ἐπιτελοῦσιν· ἀέναοι τε πηγαὶ πρὸς ἀπό- λουσιν καὶ ὑγίαιαν δημιουργηθεῖσαι, δίχα ἐλλείψεως παρέχονται τοὺς πρὸς ζωῆς ἀνθρώποις μαζούς· τὰ τε ἐλάχιστα τῶν ζώων τὰς συνελύ- σεις αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμοιοῖα ποιοῦνται. Ταῦτα πάντα ὁ μέγας δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῶν ἀπάντων ἐν ὁμοιοῖα καὶ εἰρήνῃ προσέ- ταξεν εἶναι, εὐεργετῶν τὰ πάντα, ὑπερεκπερισσῶς δὲ ἡμᾶς τοὺς προσ- πεφευγότας τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι- στοῦ, ᾧ ἡ δόξα⁹ καὶ ἡ μεγαλωσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

XXI. *Obletemperemus Deo, non seditionis aucloribus, ne innumera illius beneficia nobis in condemnationem cedant. Adhortationes.*

Ὅρατε, ἀγαπητοὶ, μὴ αἱ εὐεργεσίαι αὐτοῦ αἱ πολλαὶ γένωνται εἰς κρίμα πᾶσιν ἡμῖν, ἐάν μὴ ἀξίως αὐτοῦ πολιτευόμενοι τὰ καλὰ καὶ εὐάρεστα ἐνώπιον αὐτοῦ ποιῶμεν μεθ' ὁμοιοῖας. Λέγει γάρ που· πνεῦμα¹ κυρίου λύγρος ἐρευνῶν τὰ ταμειῖα τῆς γαστροῦ.² Ἴδωμεν, πῶς ἐγγύς ἐστιν, καὶ ὅτι οὐδὲν λέληθεν αὐτὸν τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν, οὐδὲ τῶν δια- λογισμῶν ὧν ποιούμεθα. Δίκαιον οὖν ἐστίν, μὴ λειποτακτεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Μᾶλλον ἀνθρώποις ἄφοροι καὶ ἀνοητοὶς καὶ ἐπαιρομένοις καὶ ἐγκραυχωμένοις ἐν ἀλαζονείᾳ τοῦ λόγου αὐτῶν προσκόψωμεν, ἢ τῷ Θεῷ. Τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, οὗ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐδόθη, ἐντραπῶμεν, τοὺς προηγουμένους³ ἡμῶν αἰδισθῶμεν, τοὺς πρεσβυτέρους ἡμῶν τιμῶμεν, τοὺς νέους παιδεύσωμεν τὴν παι- δεῖαν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τὰς γυναῖκας ἡμῶν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν διο- θωσώμεθα.³ Τὸ ἀξιαγάπητον τῆς ἀγγελίας ἠέθος ἐνδειξάσθωσαν, τὸ ἀκέραιον τῆς προαΐτητος αὐτῶν βούλημα ἀποδειξάτωσαν, τὸ ἐπιεικὲς τῆς γλώσσης αὐτῶν διὰ τῆς φωνῆς⁴ φανερὸν ποιησάτωσαν, τὴν ἀγάπην αὐ- τῶν μὴ κατὰ προσκλήσεις,⁵ ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν δόξως, ἴσῃν παρεχέτωσαν. Τὰ τέκνα ὑμῶν τῆς ἐν Χριστῷ παιδείας μεταλαμ- βανέτωσαν· μαθέτωσαν τί ταπεινοφροσύνη παρὰ Θεοῦ ἰσχύει, τί ἀγάπη

2) Κρίματα = οἰκονομίαι Suidas. Ergo = rationes, dispositiones. Wottono placet κλίματα, tractus, sive regiones. Birrius existimat, S. Patrem scripsisse κρούματα, occullae voragine (vox Graecis insolens). Iunius et alii malunt κρίματα, undae. H. Gallicicollio h. l. κρίματα idem sunt quod κρίσεις = separationes, segregationes. Praestat κλί-

ματα. Antiquissima illa Graecorum tra- ditio de terris trans Oceanum sitis pos- tea rumoribus per Phoenices, Carthagi- nienses et Gaditanos undique sparsis confirmata est. Cfr. Alex. v. Humboldt Kritische Untersuchungen über d. hist. Entw. der geogr. Kenntnisse von d. Neuen Welt etc. übers. v. J. L. Ideler, Berlin 1835. Vol. I. p. 111 sq. Subtilius rem

lia profert, non haesitans, neque mutans quidquam eorum quae ab illo decreta sunt. Abyssorum investigabilia, et profundi inenarrabiles institutiones eisdem legibus continentur. Moles immensi maris, per ordinationem eius in cumulos coagmentata, circumposita sibi claustra non transgreditur, sed prout ei praecepit, ita facit. Dixit enim: ‚huc usque venies, et in te ipso conterentur fluctus tui.‘ Oceanus hominibus impermeabilis, et qui trans ipsum sunt mundi, eisdem Domini dispositionibus gubernantur. Vernae, aestivae, autumnales et hyemales tempestates in pace aliae aliis succedunt. Ventorum stationes peculiari suo tempore munus suum sine offendiculo obeunt; fontes etiam perennes, ad usum et sanitatem facti, ubera sine defectu ad vitam hominum sustentandam praebent; et animalia minima in pace et concordia coetus suos faciunt. Haec omnia magnus opifex et omnium Dominus in concordia et pace fieri iussit, benefaciens omnibus, superabundanter autem nobis, qui ad miserationes eius confugimus, per Dominum Iesum Christum, cui gloria et maiestas in secula seculorum. Amen.

XXI. *Obtemperemus Deo, non seditionis auctoribus, ne innumera illius beneficia nobis in condemnationem cedant. Adhortationes.*

Videte, dilecti, ne beneficia eius, quae multa sunt, nobis omnibus in condemnationem cedant, nisi digne illo viventes bona et accepta in conspectu eius cum concordia fecerimus. Dicit enim alicubi: ‚spiritus Domini lucerna scrutans cavernas ventris.‘ Consideremus, quam prope sit, et quod cogitationum nostrarum et colloquiorum, quae habemus, nihil ipsum lateat. Aequum est igitur, ut non simus transfugae a voluntate eius. Homines stultos et insipientes, elatos et in sermonis sui iactantia gloriantes potius quam Deum offendamus. Dominum Iesum Christum, cuius sanguis pro nobis datus est, pie veneremur, praepositos nostros revereamur, seniores nostros honoremus, iuvenes in disciplina timoris Dei erudiamus, uxores nostras ad id quod bonum est dirigamus. Amabiles castitatis mores ostendant, puram et sinceram mansuetudinis suae voluntatem demonstrent, linguae suae moderationem voce manifestam faciant, charitatem suam sine personarum acceptione omnibus Deum sancte timentibus aequalem exhibeant. Liberi vestri disciplinae Christi participes sint; discant quantum humilitas apud Deum valeat, quid casta charitas apud Deum possit, quemadmodum timor eius

diiudicavit Lipsius p. 151. not. 3. l. c.

3) Nolte coni. *αὐτοῦ* sc. *θεοῦ*
H. ed. IV.

4) Gen. 1, 9.

5) Iob. 38, 10. Ps. 103, 9.

6) Iob. 38, 11.

7) Clem. Alex. Strom. V, 12. p. 693.

8) L. *ἐπιταγαῖς* vel *διαταγαῖς*
Iun. Fell.

9) Paulum Ap. non solum in finem, sed in exordium ac medium Epp. suarum *δοξολογίαν* introducens, noster

etiam in hoc imitatur. Rom. 11, 36. Cfr. Apoc. 1, 6.

Cap. XXI. 1) Prov. 20, 27. ex memoria prolatus. Haec et sqq. usque ad finem c. 22. levi cum discrepantia recitantur a Clem. Alex. Strom. IV, 17. p. 611.

2) Cfr. Lipsius l. c. p. 28.

3) Cfr. Ep. Polycarpi ad Phil. c. 4.

4) Praestare videtur Clem. Alex. *διὰ τῆς σιγῆς*. Compescant linguam suam mulieres.

5) Cfr. 1 Tim. 5, 21.

ἀγνή παρὰ τῷ Θεῷ δύναται, πῶς ὁ φόβος αὐτοῦ καλὸς καὶ μέγας καὶ σώζων πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ ὀσίως ἀναστρεφόμενους ἐν καθαρᾷ διανοίᾳ. Ἐρευνητῆς⁶ γάρ ἐστιν ἐννοιῶν καὶ ἐνθυμήσεων· οὗ ἡ πνοὴ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ἐστίν, καὶ ὅταν θέλῃ, ἀνελεῖ⁷ αὐτήν.

XXII. *Adhortationes hae roborantur fide christiana, quae miseriam peccatorum praeedical.*

Ταῦτα δὲ πάντα βεβαιοῖ ἡ ἐν Χριστῷ πίστις· καὶ γὰρ αὐτὸς¹ δια τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὕτως προσκαλεῖται ἡμᾶς· δεῦτε,² τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς. Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζῶην, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς; Παῦσον τὴν γλώσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλη τοῦ³ μὴ λαλήσαι δόλον. Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν. Ζήτησον εἰρήνην, καὶ δίωξον αὐτήν. Ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὅτα αὐτοῦ πρὸς δέησιν αὐτῶν· π[ρόσωπον δὲ] κυρίου ἐπὶ ποιούντας κακ[ά, τοῦ ἐξολε]θρευθεῖσαι ἐκ γῆς τὸ μνημ[ό-συνον] αὐτῶν. Ἐκέκραξεν⁴ ὁ δ[ίκαιος], καὶ ὁ κύριος εἰσήκουσεν αὐτ[οῦ], καὶ ἐκ[ε] πασῶν τῶν θλίψεων α[ὐτοῦ] ἐξόρ[υ]σατο αὐτόν. Πολλὰ⁵ αἰ μάστ[ιγες] τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τοὺς δὲ ἐ[λπίζον]τας ἐπὶ κύριον ἔλεος κυκλώσε[ι].⁶

XXIII. *Estote humiles. Credite Christum esse venturum.*

Ὁ οἰκτίρων κατὰ πάντα κ[αὶ εὐε]ργητικὸς πατήρ ἔχει σπλάγγνα ἐ[πί] φοβουμένους αὐτόν, ἡπίως [τε] καὶ προσηγῶς τὰς χάριτας αὐ-τ[οῦ] ἀποδίδοι τοῖς προσερχομένοι[ς] αὐτῷ ἀπλῆ διανοίᾳ. Λιὸ μὴ δι-ψυχῶμεν, μηδὲ ἰνδαλλέσθω¹ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπὶ ταῖς ὑπερβαλλούσαις καὶ ἐνδόξοις δωρεαῖς αὐτοῦ. Πόρρω γενέσθω ἀφ' ἡμῶν ἡ γραφὴ αὕτη, ὅπου λέγει·² ταλαίπωροί εἰσιν οἱ δίψυχοι, οἱ δισταζόντες τὴν ψυχὴν, οἱ λέγοντες· ταῦτα ἠκούσαμεν καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ ἰδοὺ γεγηράκαμεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν τούτων συμβέβηκεν.³ Ὡ ἀνόητοι,³ συμβάλετε ἑαυτοὺς ξύλω· λάβετε ἄμπελον. Πρῶτον μὲν φυλλορῥοεῖ, εἶτα βλαστὸς γίνεται, εἶτα φύλλον, εἶτα ἄνθος, καὶ μετὰ ταῦτα ὄμφαξ, εἶτα σταφυλὴ παρεστηκυῖα. Ὅρατε ὅτι ἐν καιρῷ ὀλίγω εἰς πέπειρον κα-ταντῶ⁴ ὁ καρπὸς τοῦ ξύλου. Ἐπ' ἀληθείας ταχύ καὶ ἐξαίφνης τελειω-θήσεται τὸ βούλημα αὐτοῦ, συνεπιμαρτυρουμένης καὶ τῆς γραφῆς· ὅτι⁵ ταχύ ἦξει, καὶ οὐ χρονεῖ, καὶ ἐξαίφνης ἦξει ὁ κύριος εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, καὶ ὁ ἅγιος,⁶ ὃν ὑμεῖς προσδοκᾶτε.⁶

6) Cfr. Hebr. 4, 12.

7) ἀνελεῖ coniectura est Davisii p. ἀνέλει Cod. Ms. (teste Iacobsono), et Clem. Alex.

Cap. XXII. 1) Vid. Clem. Alex. l. 1.

2) Ps. 33, 11—18.

3) σοῦ margo Cotelerii et Colomesii c. LXX et Clem. Alex.

4) Variant LXX et Clem. Alex. Adeas

Schleusneri Lexicon in LXX, ibid. voc. κεροῖα.

5) Ps 31, 10.

Cap. XXIII. 1) Vb. ἰνδαλλέσθαι Fello exponente = φαντάζεσθαι. Haud raro occurrit ap. Homerum. Cfr. φουσιούσθαι I Cor. 4, 6.

2) Iunius mallet λέγεται. Haec verba ex Apocrypha quadam Scriptura desumpta fuisse censent Cotelerius et Grabius,

bonus est et magnus, servans omnes qui in ipso sancte versantur in pura mente. Est enim cogitationum et consiliorum mentis scrutator, cuius spiritus est in nobis; et quum voluerit, auferet eum.

XXII. *Adhortationes hae roborantur fide christiana, quae miseriam peccatorum praedicat.*

Haec autem omnia confirmat fides, quae est in Christo. Ipse enim per Spiritum sanctum ita nos compellat: venite filii, audite me; timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam, diligens dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo, et labia, ne loquantur dolum. Declina a malo, et fac bonum. Quaere pacem, et persequere eam. Oculi Domini super iustos, et aures eius in preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Clamavit iustus, et Dominus exaudivit eum, et ex omnibus tribulationibus eius liberavit eum. Multa sunt flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.⁴

XXIII. *Estote humiles. Credite Christum esse venturum.*

Misericors in omnibus et benignus pater viscera erga timentes eum habet, gratiasque suas benigne et suaviter largitur iis qui ad ipsum simplici mente accedunt. Quare animo duplici ne simus, neque super eximiis et honorificis donis eius efferatur anima nostra. Longe a nobis absit Scriptura haec, ubi dicitur: miseri sunt, qui animo sunt duplices et dubii, dicentes: Haec audivimus etiam tempore patrum nostrorum, et ecce, consenuimus, et nihil horum nobis accidit.⁵ O fatui, compare vos arbori; vitem sumite. Primum quidem foliis nudatur, germen postea fit, folium deinde et flos, posthaec uva acerba, tandem demum uva matura. Videtis quod in exiguo tempore fructus arboris ad maturitatem perducitur. In veritate, brevi et subito voluntas eius perficitur; scriptura etiam testimonium perhibente, quod statim venturus sit, neque tardabit, et statim veniet Dominus in templum suum, et sanctus, quem vos exspectatis.⁶

Spicil. 1. 268. Quam sententiam tuetur Orellius, in *Selectis Patrum Ecclesiae Capitibus* ad *Ἐξηγήσιν* pertinentibus, Turici, 1830. Contra autem Wottonus coniecit loca S. Iacob. 1, 8. et II S. Petr. 3, 3. 4. inter se collata in animo Clementis fuisse. Sententiam quod adinet, idem comparat Barnabae *Epist.* c. 19. *Ὁὐ μὴ διαφυγῆσης πότερον ἔσται, ἢ οὐδ*, et *Hermae Vis.* 3, 4, sicut a Clemente Alexandrino citatur, *Strom.* I. *Θεῶς τοίνυν ἡ δύναμις ἡ τῷ Ἐρμῶ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα τὰ δόγματα, φησὶ, καὶ τὰ ἀποκαλύμματα διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζομένους*

ἐν ταῖς καρδίαις, εἰ ἄρα ἔστι ταῦτα, ἢ οὐκ ἔστιν. Quos locos iam indicaverat Cotelerius. *Jac.*

3) Cfr. *Matth.* 24, 32. *Vocc.* Ὡ ἀνόητοι — ξύλου fere eadem leg. in fragm. illo *Ep.* II. ad *Corinth.* c. 11, cuius auctor Clemens Romanus esse vulgo dicitur.

4) Verbum hoc Novi Foederis Scripturibus usitatissimum est. Cfr. *Act.* 20, 15. 25, 13. 26, 7. *I Cor.* 10, 11. 14, 36. *Jac.*

5) *Habac.* 2, 3. *Malach.* 3, 1. Cfr. *Hebr.* 10, 37.

6) Ἄγγελος LXX.

XXIV. *Futuram resurrectionem Deus continue nobis in natura ostendit.*

Κατανοήσωμεν, ἀγαπητοί, πῶς ὁ δεσπότης ἐπιδεικνυται διηλεκῶς ἡμῖν τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν ἔσεσθαι, ἧς τὴν ἀπαρχή[ν] ἐποιήσατο τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκ[ρῶν] ἀναστήσας. Ἰδῶμεν, ἀγαπητοί, τὴν κατὰ και[ρὸν] γινομένην ἀνάστασιν. Ἡμέρ[α καί] νύξ ἀνάστασιν ἡμῖν δηλοῦσ[ιν]· κοιμᾶται² ἡ νύξ, ἀνίσταται ἡ[μέρα]· ἡ ἡμέρα ἄπεισιν, νύξ ἐπέρ[χεται]. Βλέπωμεν τοὺς καρπούς· ὁ σπόρος [κόκκου] τίνα τρόπον γίνεται; Ἐξήλ[θεν³ ὁ σ]πείρων καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν, [καὶ βληθέ]ντων σπερμάτων, ἅτινα πέ[πτωκεν] εἰς τὴν γῆν ξηρὰ καὶ γυμνὰ, δι[αλύεται]. Εἰτ' ἐκ τῆς διαλύσεως ἡ μεγα[λειότης] τῆς προνοίας τοῦ δεσπότη [ἀνίσ]τησιν αὐτὰ, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς πλεί[ονα] αὔξει, καὶ ἐκφῆρει καρπόν.

XXV. *Phoenix resurrectionis nostrae imago.*

[Ἰδῶ]μεν τὸ παράδοξον σημεῖον, τὸ [γι]νόμενον ἐν τοῖς ἀνατολικῶς [τό]ποις, τουτέστιν τοῖς περὶ τὴν Ἀραβίαν. Ὅρουεν γὰρ ἔστιν, ὃ προσονομάζεται Φοῖνιξ.¹ Τοῦτο μονογενὲς ὑπάρχον ξηρὸν ἔτη πεντακόσια· γενόμενόν τε ἤδη πρὸς ἀπόλυσιν τοῦ ἀποθανεῖν αὐτὸ, σηκὸν ἑαυτῷ ποιεῖ ἐκ λιβάνου καὶ σμύρνης καὶ τῶν λοιπῶν αρωμάτων, εἰς ὃν πληρωθέντος τοῦ χρόνου εἰσέρχεται, καὶ τελευτᾷ. Σηπομένης δὲ τῆς σαρκὸς σκώληξ τις γεννᾶται, ὃς ἐκ τῆς ἰκμάδος τοῦ τετελευτηκότος ζώου ἀνατρεφόμενος πετεροφυεῖ. Εἰτα γενναῖος γενόμενος αἴρει τὸν σηκὸν ἐκεῖνον, ὅπου τὰ ὀστᾶ τοῦ προγεγονότος ἔστιν, καὶ ταῦτα βαστάζων διανύει² ἀπὸ τῆς Ἀραβικῆς χώρας ἕως τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν λεγομένην Ἡλιούπολιν. Καὶ ἡμέρας, βλεπόντων πάντων, ἐπιπτάς, ἐπὶ τὸν τοῦ ἡλίου βωμὸν τίθησιν αὐτὰ, καὶ οὕτως εἰς τοῦπίσω ἀφορμᾷ. Οἱ οὖν ἱερεῖς ἐπισκέπτονται τὰς ἀναγραφὰς τῶν χρόνων, καὶ εὐρίσκουσιν αὐτὸν πεντακοσιοστοῦ ἔτους πεπληρωμένου ἔληλυθῆναι.

XXVI. *Resurgemus igitur, quod et S. Scriptura testatur.*

Μεγα καὶ θαυμαστὸν οὖν νομίζομεν εἶναι, εἰ ὁ δημιουργὸς τῶν ἀπάντων ἀνάστασιν ποιήσεται τῶν ὀσίων αὐτῷ δουλευσάντων ἐν πεποιθήσει πίστεως ἀγαθῆς, ὅπου καὶ δι' ὀρνέου δεικνυσιν ἡμῖν τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ; [Λέγει] γὰρ που· καὶ¹ ἔξαναστήσεις με, καὶ ἔξομολογησώμαί σοι· [καί]· ἐκοιμήθην² καὶ ὕπνωσα, ἐξη[γ]έρθη, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ· [Καί] πάλιν Ἰωβ λέγει· καὶ³ ἀναστήσεις [τῆ]ν σάρκα μου ταύτην, τὴν ἀναντήσασαν ταῦτα πάντα·

XXVII. *Spe resurrectionis adhaereamus Deo, omnipotenti et omniscienti.*

Ταύτη οὖν τῇ ἐλπίδι προσδεδέσθωσαν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν τῷ πιστῷ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις καὶ τῷ δικαίῳ ἐν τοῖς κρίμασιν. Ὁ παραγγέλλας

Cap. XXIV. 1) I Cor. 15, 20. 23. Col. 1, 18. Act. 4, 10.

2) Tertullianus de resurr. §. 12. hunc locum eleganter reddidit. Clementem Rom. in hoc cap. et sequenti haud dubie ante oculos habuit, aut uterque alium eundem auctorem. Cfr. Epiphanius in

Ancorato §. 84. Opp. Tom. II. p. 88. ed. Petav. Soph. Trachin. 94.

3) Matth. 13, 3. Luc. 8, 5.

Cap. XXV. 1) Locus recitatus ap. Cyrillum Hier. Catech. 18, 8. Cfr. Herodot. 2, 73. col. Achill. Tat. 3, 25. Tacit. Ann. 6, 28. Lucian. de m. Per.

XXIV. *Futuram resurrectionem Deus continue nobis in natura ostendit.*

Consideremus, dilecti, quemadmodum Dominus futuram resurrectionem continuo nobis ostendat, cuius primitias Dominum Iesum Christum fecit, suscitans eum a mortuis. Intueamur, dilecti, resurrectionem, quae omni tempore fit. Dies et nox resurrectionem nobis ostendunt; nox cubat, exurgit dies; abit dies, nox ingruit et insequitur. Intueamur fruges; seminatio grani quomodo fiat. Egressus est seminator, et semen in terram iecit, et iactis seminibus quae nuda et arida in terram ceciderunt dissolvuntur. Deinde ex dissolutione magna divinae providentiae potentia ea resuscitat, ac ex uno plura fiunt, et fructum producent.

XXV. *Phoenix resurrectionis nostrae imago.*

Contemplemur signum mirabile, quod in partibus orientis, scilicet in Arabia et viciniis, fit. Avis est quae Phoenix vocatur. Haec unigena existens annos quingentos vivit, quumque iam morte dissolvenda est, ethure, myrrha et reliquis aromatibus loculum sibi struit, quem completo annorum spatio ingreditur, et vitam deponit. Ex carne vero eius putrefacta vermis quidam nascitur, qui animalis defuncti humore nutritus plumescit. Auctis postea viribus loculum tollit, in quo ossa parentis recondita sunt, eaque portans iter ex Arabica regione in Aegyptum et urbem, quae Heliopolis dicitur, perficit. Ac spectantibus omnibus diurno tempore advolans, super altare Solis illa collocat, atque ita, unde venerat, regressitur. Sacerdotes commentarios temporum diligenter inspicunt, et impleto anno quingentesimo rediisse illam comperiunt.

XXVI. *Resurgemus igitur, quod et S. Scriptura testatur.*

An magnum igitur et admirabile arbitrabimur, si rerum omnium opifex resurgere eos faciat, qui in bonae fidei confidentia religiose illi inservierunt, cum per volucrem promissionis suae magnificentiam abunde nobis patefaciat? Dicit enim alicubi: ‚suscitabis me, et confitebor tibi;‘ et: ‚dormivi et soporatus sum; surrexi, quia tu mecum es.‘ Et rursus Iob dicit: ‚et carnem hanc meam resuscitabis, quae omnia haec passa est.‘

XXVII. *Spe resurrectionis adhaereamus Deo, omnipotenti et omniscienti.*

Hac igitur spe animi nostri ad eum adstringantur, qui fidelis est in promissionibus, et iustus in iudiciis. Qui mentiri vetuit, multo mi-

27. Philostr. V. A. 3, 49. Tzetz. Chil. (1854), p. 451 sqq. Hilgenfeld l. c. p. 5, 397 sqq. Plin. H. N. 10, 2. Ovid. 64. not. 18.

Met. 14, 392 sqq. Pomp. Mel. 3, 8. Stat. Silv. 2, 4. 36. — Bochart. Hieroz.

Tom. III. p. 809. Wernsdorf. Poet. M. T. 3. p. 290. Vid. etiam Kreuzer, Symb. et Mytholog. edit. III. T. II. p. 163, et R. I. F. Henriksen, de Phoenicis fabula apud Graecos, Romanos et populos orientales. Particula I et II, Havniae 1825 et 1827. Piper, Mythologie der christlichen Kunst (Weimar 1847). I, 446 sqq. Gundert, Zeitschrift für luther. Theologie

2) Ita con. Cler., διαρεύει Ms.

Cap. XXVI. 1) Cotelarius et Colomesius haec deprompta credunt ex Ps. 27 (28.), 7, alii e scripto quodam apocrypho.

2) Cfr. Ps. 3, 6.

3) Iob. 19, 25. 26. Hieronym. de hoc loco: ‚nullus tam aperte post Christum, quam iste ante Christum de resurrectione loquitur.‘ Opp. T. II. p. 438. ed. Vallars.

μη ψεύδεσθαι, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς¹ οὐ ψεύσεται· οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον παρὰ τῷ Θεῷ, εἰ μὴ τὸ ψεύσασθαι. Ἀναζωπυρησάτω οὖν ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, καὶ νοήσωμεν ὅτι πάντα ἐγγὺς αὐτῷ ἐστίν. Ἐν λόγῳ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ συνεστήσατο τὰ πάντα, καὶ ἐν λόγῳ δύναται αὐτὰ καταστρέφειν. ,Τίς² ἐρεῖ αὐτῷ· τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ;· Ὅτε θέλει, καὶ ὡς θέλει, ποιήσει πάντα, καὶ³ οὐδὲν μὴ παρέλθῃ⁴ τῶν δεδογματισμένων ὑπ' αὐτοῦ. Πάντα ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσὶ, καὶ οὐδὲν κέκρηται τὴν βουλήν αὐτοῦ. ,Εἰ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεγγεται φῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γυνῶσιν· καὶ οὐκ εἰσὶ λόγοι οὐδὲ λαλιαί, ὧν οὐκ ἀκούονται⁵ αἱ φωναὶ αὐτῶν.

XXVIII. *Deus omnia videt, ergo fugiamus peccata.*

Πάντων οὖν βλεπομένων καὶ ἀκουομένων,¹ φοβηθῶμεν αὐτὸν, καὶ ἀπολείπωμεν φανύλων ἔργων μιαιφάνων ἐπιθυμίας, ἵνα τῷ ἐλέει αὐτοῦ σκεπασθῶμεν ἀπὸ τῶν μελλόντων καμμάτων. Ποῦ γὰρ τις ἡμῶν δύναται φυγεῖν ἀπὸ τῆς κραταιᾶς χειρὸς αὐτοῦ; Ποῖος δὲ κόσμος δέξεται τινα τῶν αὐτομολούντων ἀπ' αὐτοῦ; Λέγει γὰρ σου τὸ γραφεῖον², ποῦ³ ἀφήξω, καὶ ποῦ κρυβήσομαι ἀπὸ τοῦ προσώπου σου; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ εἶ ἐκεῖ· ἐὰν ἀπέλθω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς, ἐκεῖ ἡ δεξιὰ σου· ἐὰν καταστρώσω⁴ εἰς τὰς ἀβύσσους, ἐκεῖ τὸ πνεῦμά σου. Ποῦ⁵ οὖν τις ἀπέλθῃ, ἢ ποῦ ἀποδράσῃ ἀπὸ τοῦ τὰ πάντα ἐμπεριέχοντος;

XXIX. *Et accedamus ad Deum in sanctitate cordis.*

Προσέλθωμεν οὖν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι ψυχῆς, ἀγνὰς¹ καὶ ἀμιάντους χειρᾶς αἴροντες πρὸς αὐτὸν, ἀγαπῶντες τὸν ἐπεικῆ καὶ εὐσπλαγχνον πατέρα ἡμῶν, ὃς ἐκλογῆς² μέρος ἐποίησεν ἑαυτῷ. Οὕτω γὰρ γέγραπται· ὅτε³ διεμέριξεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. Ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· ἰδοὺ,⁴ κύριος λαμβάνει ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσου ἔθνων, ὥσπερ λαμβάνει ἄνθρωπος τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ τῆς ἄλλω· καὶ ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ ἔθνους ἐκείνου ἄγια ἄγιαν.

Cap. XXVII. 1) Hebr. 6, 18. Tit. 1, 2.

2) Sap. 12, 12. 11, 22.

3) Math. 24, 35.

4) Wottonus Felto et Colomesio assentitur, restituentibus παρῆλθε, ni forte inseramus ὥστε, et legamus, ὥστε καὶ οὐδὲν μὴ παρέλθῃ. Jac. Sed cfr. Math. 24, 34 sq.

5) Ps, 18, 2. 3. 4.

6) I. e. qui non audiantur, auditum non percipiuntur.

Cap. XXVIII. 1) Subaud. ὑπ' αὐτοῦ. Bois.

2) Lectionem γραφεῖον nonnullis suspectam alii viri docti tuerentur. His accedat Simonius, qui eandem illustrat in Bibl. Chois. 1, 273. et in Critiq. de la Bibl. Dupin 3, 70. iterumque hac de

nus ipse mentietur; nihil enim Deo impossibile praeterquam mentiri. Exsuscitetur itaque in nobis fides eius, et quod omnia ipsi propinqua sint, consideremus. Verbo maiestatis suae constituit omnia, et verbo suo potest illa evertere. „Quis dicet ei: quid fecisti? Vel quis fortitudinis eius robori resistet? Quando vult, et quomodo vult, omnia faciet; neque quidquam ab eo semel decretum praeteribit. Omnia coram ipso sunt, nihilque consilium eius latuit. „Si coeli enarrant gloriam Dei; opus manuum eius annuntiat firmamentum. Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam; et non sunt loquelae neque sermones, quorum non audiantur voces.’

XXVIII. *Deus omnia videt, ergo fugiamus peccata.*

Cum omnia igitur eius oculis et auribus pateant, metuamus eum, et impuras cupiditates pravorum operum deseramus, ut a futuro iudicio eius misericordia tegamur. Quonam enim quis nostrum a potente eius manu fugere potest? Quis mundus quempiam ab eo transfugam recipiet? Dicit enim alicubi Scriptura: „quo ibo, et ubi a facie tua occultabor? Si ascendero in coelum, tu illic es; si ad terrae extrema abiero, dextra tua illic; si stratum posuero in abysso, illic est spiritus tuus.’ Quo igitur abibit quispiam, vel quo aufugiet ab eo, qui omnia complectitur?

XXIX. *Et accedamus ad Deum in sanctitate cordis.*

Accedamus ergo ad eum in sanctitate animae, castas et impollutas manus elevantes ad illum, diligentes benignum et misericordem patrem nostrum, qui nos sibi ipsi electionis partem fecit. Sic enim scriptum est: „quando dividebat altissimus gentes, quando disseminavit filios Adae, constituit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei. Et factus est pars Domini Iacob, funiculus haereditatis eius Israel.’ Et in alio loco dicit: „ecce Dominus tollit sibi gentem e medio gentium, prout homo primitias areae suae tollit; et ex gente illa sancta sanctorum egredientur.’

re agit p. 33. Respons. ad Vossium, qui immerito existimavit vocem *γραφεῖον* ab Aquila fuisse confictam. *Galland.*

3) Ps. 138, 7—10.

4) LXX *καταβῶ* vim textus hebraici minus accurate reddit, quam Clementis Rom. versio.

5) Hanc Cod. Ms. lectionem etiam Clericus expressit in ed. a. 1698, idem *Ποῦ* in ed. a. 1724. mendose.

Cap. XXIX. 1) Cfr. I Tim. 2, 8.

2) Iunius, Fellus, Colom. et Cotel. mallent *ὅς ἡμᾶς ἐκλογῆς*, Boisius *ὅς ἡμᾶς*, vel *τὰ ἔθνη*, quod probat Wotonus propter ea quae sequuntur citata

e Deuteronomio. *οὗς ἐκλογῆς* potius rescribendum esse putat Davisius, ut ad vocem *ἡμῶν* referatur. Davisium sequuntur Gallandius et Schoenemannus. Irenaeus I, 6, 4. p. 31. ed. Massuet. *ἐαν- τοὺς δὲ ὑπερουψοῦσι, τελείους ἀπο- καλοῦντες καὶ σπέρματα ἐκλογῆς. Jac.*

3) Deut. 32, 8. 9.

4) Recte observavit Freyius, hunc locum Clementem efformasse tum ex Num. 18, 27. tum ex II Paral. 31, 14, ut sensus sit: Deus sibi ex reliquis hominibus separavit nos, et fecit *ἐκλογῆς μέρος*, ut ex area decerpitur *ἡ ἀπαρχὴ* Deo sacra, quae fit *ἀγια ἀγίων. Galland.*

XXX. *Faciamus quae placent, fugiamus quae displicent Deo, ut benedicamur.*

Ἀγίου οὖν μερὶς ὑπάρχοντες ποιήσωμεν τὰ τοῦ ἁγιασμοῦ πάντα, φεύγοντες καταλαλιᾶς, μιαρᾶς τε καὶ ἀνάγνους¹ συμπλοκάς, μέθας τε καὶ νεωτερισμοὺς καὶ βδελυκτὰς ἐπιθυμίας, μυσαρὰν μοιχείαν, βδελυκτὴν ὑπερηφανίαν. Θεὸς² γὰρ, φησὶν, ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.³ Κολληθῶμεν οὖν ἐκείνοις, οἷς ἡ χάρις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δέδοται. Ἐνδυσώμεθα τὴν ὁμόνοιαν, ταπεινοφρονοῦντες, ἐγκρατεῦμενοι, ἀπὸ παντὸς ψιθυρισμοῦ καὶ καταλαλιᾶς πόθῳ ἑαυτοὺς ποιοῦντες, ἔργοις δικαιοῦμενοι,⁴ καὶ μὴ λόγοις. Λέγει γάρ· ὁ τὰ πολλὰ λέγων⁴ καὶ ἀντακούσεται· ἢ ὁ εὐλαὸς οἴεται εἶναι δίκαιος; Ἐὐλογημένος γεννητὸς γυναικὸς ὀλιγόβιος. Μὴ πολὺς ἐν ἡμέσῳ γίνου.⁵ Ὁ ἔπαινος ἡμῶν⁵ ἔστω ἐν Θεῷ, καὶ μὴ ἐξ αὐτῶν· αὐτεπαινέτους γὰρ μισεῖ ὁ Θεός. Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγαθῆς πράξεως ἡμῶν διδόσθω ὑπὲρ ἄλλων, καθὼς ἐδόθη τοῖς πατράσιν ἡμῶν τοῖς δίκαιοις. Θράσος καὶ αὐθάδεια καὶ τόλμα τοῖς κατηραμένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐπιείκεια καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ πραύτης παρὰ τοῖς εὐλογημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

XXXI. *Videamus qua ratione benedictionem divinam consequamur.*

Κολληθῶμεν οὖν τῇ εὐλογία αὐτοῦ, καὶ ἴδωμεν τίνες αἱ ὁδοὶ τῆς εὐλογίας. Ἀνατυλίξωμεν τὰ ἀπ' ἀρχῆς γεγόμενα. Τίνος χάριν¹ ἠυλογήθη ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ; Οὐχὶ δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν διὰ πίστεως ποιήσας; Ἰσαὰκ² μετὰ πεποιθήσεως, γινώσκων³ τὸ μέλλον, ἠδέ[ως ἐγένε]το θυσία. Ἰακώβ⁴ μετὰ ταπεινοφροσύνης⁵ ἐξεχώρησεν τῆς γῆς αὐτοῦ δι' ἀδελφόν,⁵ καὶ ἐπορεύθη πρὸς [Λαβάν], καὶ ἐδούλευσεν· καὶ ἐδόθη[ν αὐτῷ] τὸ δωδεκάσκηπτρον⁶ τοῦ [Ἰσραήλ].

XXXII. *Non per nos ipsos nec per opera nostra, sed per fidem iustificamur.*

[Εἴ] τις καθ' ἐν ἑκαστὸν ἐλλικρι[νῶς] κατανοήσῃ, ἐπιγνώσεται [τα] με[γα]λειᾶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεδομέ[νων] δωρεῶν.¹ Ἐξ αὐτοῦ² γὰρ ἱερ[ε]ῖ[ς] καὶ λευῖται πάντες οἱ λειτουργ[οῦ]ντες τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ· ἐξ αὐτοῦ ὁ κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σάρκα· ἐξ αὐτοῦ³ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες καὶ ἡγούμενοι, κατὰ τὸν Ἰούδαν· τὰ δὲ λοιπὰ σῆηπτρα αὐτοῦ οὐκ ἐν μικρῷ δόξῃ ὑπάρχουσιν, ὡς ἐπαγγελιαμένου τοῦ Θεοῦ, ὅτι⁴ ἔσται τὸ σπέρμα σου ὡς οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ.⁵ Πάντες οὖν ἐδοξάσθησαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν, οὐ δι' αὐτῶν, ἢ τῶν ἔργων αὐτῶν, ἢ τῆς δικαιοπραγίας, ἧς κατειργάσαντο, ἀλλὰ διὰ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς

Cap. XXX. 1) ἀνάγνους proposuit Iunius, λάγνους ex Reverendi parentes coniectura legi vult Colomesius, ἄγνους est in Cod. Ms.

2) Prov. 3, 34. Iac. 4, 6. I Petri. 5, 5.

3) Cfr. Lipsius l. c. §. 3. De iustificatione et fide. De bonis operibus.

4) Ioh. 11, 2. 3.

5) Haec et proxime sequentia com-

posita videntur ex Rom. 2, 29. I Cor. 4, 5. II Cor. 10, 17. 18. Prov. 27, 2.

Cap. XXXI. 1) Cfr. Iac. 2, 21.

2) Haec repugnare videntur sacris literis Gen. 22, 7 sqq. Quum tamen Isaacus ne minimam quidem obiecissem remoram, aut vel suspirium aut querelam emisisset legatur, haud inepte concluditur,

XXX. *Faciamus quae placent, fugiamus quae displicent Deo, ut benedicamur.*

Cum igitur portio Sancti simus, faciamus omnia quae ad sanctitatem pertinent, obrectationes devitantes, impuros ac impudicos complexus, ebrietates, novarum rerum studia, concupiscentias abominandas, detestandum adulterium, execrabilem superbiam. Deus enim, inquit, superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.⁴ Adglutinemur igitur iis, quibus gratia a Deo concessa est. Induamus concordiam, humiles, continentibus, ab omni susurro et obrectatione procul recedentes, operibus, non autem verbis nos iustificantes. Dicit enim: qui multa dicit, et vicissim audiet; aut vir verbosus putat se esse iustum? Benedictus natus mulieris, brevis vitae; ne multus sis in verbis.⁴ Sit laus nostra in Deo, et non a nobis ipsis; odit enim Deus eos qui semetipsos laudant. Testimonium bonarum nostrarum actionum ab aliis nobis exhibeatur, sicut patribus nostris, qui iusti erant, exhibitum est. Temeritas, arrogantia et audacia maledictis a Deo; moderatio vero, humilitas et mansuetudo illis qui a Deo benedicti sunt.

XXXI. *Videamus, qua ratione benedictionem divinam consequamur.*

Eius igitur benedictioni firmiter adhaereamus, et quaenam sint benedictionis viae, videamus. Animo repetamus, quae ab initio facta sunt. Cuius gratia Abraham pater noster benedictus fuit? Nonne, quia iustitiam et veritatem per fidem operatus est? Isaac cum confidentia, quasi futurum cognoscens, libenter factus est sacrificium. Iacob in humilitate ob fratrem secessit e terra sua, et profectus est ad Laban, et servivit; et data sunt ei duodecim scepra Israelis.

XXXII. *Non per nos ipsos nec per opera nostra, sed per fidem iustificamur.*

Si quis animo sincero singula perpenderit, donorum, quae a Deo tributa sunt, magnificentiam intelliget. Ab illo enim orti sunt sacerdotes omnes et Levitae, qui altari Dei inserviunt; ab illo Dominus Iesus secundum carnem; ab illo reges, principes et duces per familiam Iudae. Nec reliquae eius tribus in parvo honore sunt, promittente scilicet Domino: erit semen tuum tanquam stellae coeli.⁴ Ii ergo omnes gloriam et amplitudinem consecuti sunt, non per seipsos, aut opera sua, aut iustas actiones, quas fecerunt, sed per voluntatem eius. Et

prompto paratoque animo voluntati Dei se subiecit. Frey.

3) ὡς γινώσκων legi vult Woeherus.

4) Gen. 28, 29.

5) Edd. exhibent ἀ[τοῦ φεύγων ἀδελ]φόν. Supplementum scilicet tredecim literarum. At lacuna haec minor est quam ea quae proxime antecedit, ubi sex tantum desiderantur. Jac.

6) τὸ δωδεκάσκηπτρον = τὸ δωδεκάφυλον, σκήπτρον enim pro φυλῇ

sumitur, ut I Reg. 11, 31 (35). Iunius.

Cap. XXXII. 1) τὰ μεγαλεῖα τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεδομ[ένων] δωρεῶν non de donis intelligenda sunt a Deo Iacobo tributis, sed de beneficiis a Iacobo in nobis collocatis. Lipsius l. c. p. 55. not. 2.

2) Subaud. Ἰακώβ. Lectio Cod. Ms. αὐτῶν referenda ad δωρεῶν.

3) Rom. 9, 5.

4) Gen. 22, 17. 28, 4.

οὖν διὰ θελήματος αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κληθέντες,⁵ οὐ⁶ δι' ἑαυτῶν δικαιοῦμεθα, οὐδὲ διὰ τῆς ἡμετέρας σοφίας ἢ συνέσεως ἢ εὐσεβείας ἢ ἔργων, ὧν κατειργασάμεθα ἐν ὁσιότητι καρδίας, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστε[ε]ως, δι' ἧς πάντας τοῦ⁷ ἀπ' αἰῶνος ὁ παντοκράτωρ Θεὸς ἐδικαίωσεν· ᾧ ἔστω ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XXXIII. *Ne derelinquamus vero bona opera et charitatem. Operum bonorum Deus ipse nobis exemplum.*

Τί¹ οὖν ποιήσωμεν, ἀδελφοί; Ἀρρήσωμεν ἀπὸ τῆς ἀγαθοποιία[ς], καὶ ἐγκαταλείπωμεν τὴν ἀγάπη[ν]; Μηδαμῶς² τοῦτο ἔασαι ὁ δεσπότης ἐφ' ἡμῖν γε γεννηθῆναι,³ ἀλλὰ σπεύσωμεν μετὰ ἐκτενεία[ς] καὶ προθυμίας πᾶν ἔργον ἀγαθ[όν] ἐπιτελεῖν. Αὐτὸς⁴ γὰρ ὁ δημιουργὸς καὶ διεσπότης τῶν ἀπάντων ἐπὶ τοῖς ἔρ[γοις] αὐτοῦ ἀγαλλιᾶται. Τῷ γὰρ παμμεγεθεστάτῳ αὐτ[οῦ] κράτει οὐρανοὺς ἐστήριξε[ν], καὶ τῇ ἀκατήπτῳ αὐτοῦ συ[νέσει] διεκόσμησεν αὐτούς· γῆν τε [διεχώρ]ισεν ἀπὸ τοῦ περιέχον[τος] αὐτ[ήν] ὕδατος, καὶ ἤδρασεν [ἐπὶ τὸν] ἀσφαλῆ τοῦ ἰδίου βου[λήμα]τος θεμέλιον· τὰ τε ἐν αὐτῇ [ῥ]ῶα φοιτῶντα τῇ ἑαυτοῦ [προστά]ξει ἐκέλευσεν εἶναι· θάλασ[sαν] τε καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ζῶα προδημιουρησας ἐνέκλεισεν τῇ ἑαυτοῦ [δυ]νάμει. Ἐπὶ πᾶσι τὸ ἐξοχώτατον [κα]ὶ παμμέγεθες κατὰ διάνοιαν [ἄ]νθρωπον, ταῖς ἱεραῖς καὶ ἀμώμοις χερσίν ἐπλασεν τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνας⁵ χαρακτῆρα. Οὕτως γὰρ φησιν ὁ Θεός· ποιήσωμεν⁶ ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· Ταῦτα οὖν πάντα τελειώσας ἐπήρσεσεν αὐτὰ καὶ ἠλόγησεν καὶ εἶπεν· ἀυξάνεσθε⁷ καὶ πληθύνεσθε· Ἰδωμεν⁸ ὅτι τε⁹ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς πάντες ἐκοσμήθησαν οἱ δίκαιοι· καὶ αὐτὸς οὖν ὁ κύριος, ἔργοις ἑαυτὸν κοσμήσας, ἐχάρη. Ἐχοντες οὖν τοῦτον τὸν ὑπογραμμὸν,¹⁰ ἀόκνως προσέλθωμεν τῷ θελήματι αὐτοῦ· ἐξ¹¹ ὅλης ἰσχύος ἡμῶν ἐργασάμεθα ἔργον δικαιοσύνης.

XXXIV. *Bonis operibus magna apud Deum merces. Concordia iuncti precemur eam a Domino.*

Ὁ ἀγαθὸς ἐργάτης μετὰ παρόδησίας λαμβάνει τὸν ἄριστον τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὁ νοσθρὸς καὶ παρεϊμένος οὐκ ἀντοφθαλμεῖ τῷ ἐργοπαρέκτῃ αὐτοῦ. Δέον οὖν ἐστίν, προθύμους ἡμᾶς εἶναι εἰς ἀγαθοποιίαν· ἐξ αὐτοῦ¹ γὰρ ἐστὶ τὰ πάντα. Προλέγει γὰρ ἡμῖν· ἰδοὺ² ὁ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ· Προτρέπεται οὖν ἡμᾶς ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπ' αὐτῷ,

5) Quae quidem vocatio non solum per Christum, sed etiam in Christo facta esse dicitur: est igitur Christus non tam instrumentum quam ipsum ut ita dicam principium vocationis. Lipsius p. 74. l.c.

6) Vid. supra c. 30. not. 3.

7) Ita Ms., τοὺς c. Iunio Colomesius et alii.

Cap. XXXIII. 1) Partem huius capituli Angelus Maius in Codice quodam Bi-

bliothecae Vaticanae extare asserit Script. Vett. nova Collection. T. VII. p. 84. Melius profecto fuisset, si ipsum locum exscripsisset, aut Msti numerum indicasset, unde alii varr. lectt. in publicum usum verterent. Codicem adhuc quaero.

2) Ita Ms., non μηδαμῶς, uti in libris impressis ante Iacobsonum. Ignatius scribit ad Magn. c. 7. (not. 5.) οὐ ἄμεινον οὐθέν ἐστιν.

nos igitur, ex voluntate eius in Christo Iesu vocati, non per nos ipsos iustificamur, neque per sapientiam nostram aut intelligentiam aut pietatem aut opera, quae in cordis sanctitate operati sumus, sed per fidem, per quam omnipotens Deus ab initio omnes iustificavit; cui sit gloria in secula seculorum. Amen.

XXXIII. *Ne derelinquamus vero bona opera et charitatem. Operum bonorum Deus ipse nobis exemplum.*

Quid igitur faciemus, fratres? Cessabimus a bonis operibus, et charitatem derelinquemus? Neutiquam hoc apud nos fieri permittat Dominus, sed cum diligentia et animi alacritate omne opus bonum peragere festinemus. Ipse enim opifex et Dominus omnium in operibus suis exultat. Coelos enim suprema sua et maxima potentia stabilivit, illosque incomprehensibili sua sapientia ornavit; terram etiam ab aqua, quae illam ambit, separavit, et super immobile propriae voluntatis fundamentum firmavit; et animalia, quae in illa versantur, iussu suo praecepit esse; mare etiam, et quae in illo vivunt animalia, cum prius creasset, potentia sua inclusit. Ad haec animal excellentissimum et intellectus dignitate celsissimum, hominem, imaginis suae characterem, sacris et intaminatis manibus formavit. Sic enim dicit Deus: ‚faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; et creavit Deus hominem, masculum et foeminam creavit eos.‘ Haec igitur omnia cum perfecisset, laudavit ea et benedixit, dixitque: ‚crescite et multiplicamini.‘ Videamus iustos omnes bonis operibus ornatos fuisse; ipse etiam Dominus, operibus seipsum ornans, gavisus est. Habentes itaque hoc exemplar, ad voluntatem eius impigre accedamus, et totis nostris viribus opus iustitiae operemur.

XXXIV. *Bonis operibus magna apud Deum merces. Concordia iuncti precemur eam a Domino.*

Bonus operarius bono animo panem operis sui accipit; segnis vero et remissus locatorem suum non audet intueri. Oportet ergo nos ad bonum faciendum prompto animo esse; a Deo enim omnia porriguntur. Praedicit enim nobis: ‚ecce Dominus, et merces eius coram ipso, ut reddat unicuique secundum opus suum.‘ Itaque adhortando nos ad ipsum convertit toto corde, ne segnes et desides simus ad omne opus

3) Ita Iunius; et mihi quidem aoristus in hoc loco aptior esse videtur. Schoenemannus habet *ἐφ' ἡμῶν γενηθήναί*. Editores vero caeteri exhibent *γεννηθήναί*, quasi praeteritum *γενενησθαι* desiderantes. *Jac.*

4) Recitatur hic locus ap. Ioann. Damasc., Sacrae Parall. Lib. I. a. §. VIII. Tom. II. p. 310. ed. Le Quien.

5) Ergo ex Clementis sententia Dei in nobis imago est, non oris sublimitas, sed mentis celsitudo. *Bois.*

6) Gen. 1, 26. 27.

7) Gen. 1, 28.

8) *εἶδομεν* mavult Iunius.

9) *τε* coni. Birrius, τὸ Ms.

10) Cfr. supra c. 5. *ὑπομονῆς γενόμενος μέγιστος ὑπογραμμός.*

11) καὶ ἐξ legi vult Boisius, a quo non dissentit Wottonus.

Cap. XXXIV. 1) I. e. τοῦ ἐργοπαρέχτου, scil. τοῦ Θεοῦ. *Boisius.*

2) Isai. 40, 10. 62, 11. Apoc. 22, 12.

μη ἀργοὺς μήτε παρειμένους εἶναι³ ἐπὶ πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Τὸ καύχημα ἡμῶν καὶ ἡ παρῴρησις ἔστω ἐν αὐτῷ· ὑποτασσώμεθα τῷ θελήματι αὐτοῦ· κατανοήσωμεν τὸ πᾶν πλήθος τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, πῶς τῷ θελήματι αὐτοῦ λειτουργοῦσιν παρεστῶτες. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· μύριαι⁴ μυριάδες παρεστῆκεισαν αὐτῷ, καὶ χίμαι χιλιάδες ἐλειτουργοῦν αὐτῷ, καὶ ἐκέκρωγον⁵ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐν ὁμοιοῖα ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναχθέντες, τῇ συνειδήσει, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος βοήσωμεν πρὸς αὐτὸν ἐκτενωῶς, εἰς τὸ μετόχους ἡμᾶς γενέσθαι τῶν μεγάλων καὶ ἐνδόξων ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ. Λέγει γὰρ· ὀφθαλμὸς⁶ οὐκ εἶδεν, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἠτόλμασεν τοῖς ὑπομένουσιν αὐτόν.⁶

XXXV. Immensa est haec merces. Quomodo assequemur illam?

Ὡς μακάρια καὶ θαυμαστά τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, ἀγαπητοί. Ζωὴ ἐν ἀθανασίᾳ, λαμπρότης ἐν δικαιοσύνῃ, ἀλήθεια ἐν παρῴρησίᾳ, πίστις ἐν πεποιθήσει, ἐγκράτεια ἐν ἀγιασμῷ· καὶ ταῦτα¹ ὑπέπιπτεν πάντα ὑπὸ τὴν διανοίαν ἡμῶν. Τίνα οὖν ἄρα ἔστιν τὰ ἐτοιμαζόμενα τοῖς ὑπομένουσιν; Ὁ δημιουργὸς καὶ πατὴρ τῶν αἰώνων, ὁ πανάγιος, αὐτὸς γινώσκει τὴν ποσότητα καὶ τὴν κάλλοιαν αὐτῶν. Ἡμεῖς οὖν ἀγωνισώμεθα εὐρεθῆναι ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ὑπομενόντων αὐτόν, ὅπως μεταλάβωμεν τῶν ἐπαγγελμένων δωρεῶν. Πῶς δὲ ἔσται τοῦτο, ἀγαπητοί; Ἐὰν ἐστηρικμένη ἢ ἡ διάνοια ἡμῶν πίστεως² πρὸς τὸν Θεόν, ἐὰν ἐκζητῶμεν τὰ εὐάρεστα καὶ εὐπρόσδεκτα αὐτῷ, ἐὰν ἐπιτελέσωμεν τὰ ἀνήκοντα τῇ ἀμώμῃ βουλήσει αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας, ἀπορρίψαντες ἀφ' ἑαυτῶν πᾶσαν ἀδικίαν³ καὶ ἀνομίαν, πλεονεξίαν, ἔρεις, κακοηθείας τε καὶ δόλους, ψιθυρισμούς τε καὶ καταλαλιὰς, θεοστουγίαν, ὑπερηφανίαν τε καὶ ἀλαζονείαν, κενοδοξίαν⁴ τε καὶ ἀφιλοξενίαν⁵. Ταῦτα γὰρ οἱ πράσσοντες στυγητοὶ τῷ Θεῷ ὑπάρχουσιν· οὐ μόνον⁶ δὲ οἱ πράσσοντες αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ οἱ συνενδοκοῦντες αὐτοῖς. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ⁷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου ἐπὶ στόματός σου; Σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν, καὶ ἐξέβαλες⁸ τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω. Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρχεες αὐτῷ⁹, καὶ μετὰ μοίχων τὴν μερίδα σου ἐτίθεις. Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκεν δολιότητα. Κ[αθ']ήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον. Τα[ῦ]τα ἐποίησας καὶ ἐσίγησα· ὑπέλαβες, ἄνομε, ὅτι ἔσομαι σοι ὅμοιος.

3) Davisius vult: προτρέπεται οὖν ἡμᾶς ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπὶ τὸ μὴ ἀργοὺς, μηδὲ παρειμένους εἶναι.

4) Dan. 7, 10.

5) Isai. 6, 3.

6) Haec tamquam e Bibliis petita laudat etiam Paulus. At nonnulli veteres (e. g. Origen. Tract. 35. §. 117. in S. Matt.) ea ἐκ τῶν Ἠλλία ἀποκρύφων desumpta statuerunt; quos acriter, ut so-

let, refellit Hieronymus, Epist. 101. (scil. edd. Vett.; Ep. 57. §. 9. ed. Vallars; Ep. 33. ed. Bened.) et ad Esaias cap. 64. (Opp. tom. IV. p. 760. ed. Vallars). Vide cl. I. A. Fabricium, Cod. Pseud. V. T. p. 1072. Davis.

Cap. XXXV. 1) Est oppositio inter ea bona quae in hac vita ex Dei gratia consequimur, et ea quae in altera vita expectamus. Similis ῥησις illi dicto

bonum. Gloriatio nostra et fiducia in ipso sit; voluntati eius subiiciamur, et multitudinem universam angelorum eius diligenter consideremus, quomodo adstantes voluntatem eius exequantur. Dicit enim Scriptura: ‚dena millia denum millium assistebant ei, et mille millia deserviebant ei et clamabant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth; plena est omnis creatura gloria eius.‘ Et nos ergo conscientia ducti, in concordia in unum congregati, tanquam ex uno ore ad ipsum clamemus, ut magnarum et gloriosarum promissionum eius participes fiamus. Dicit enim: ‚oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quanta praeparavit exspectantibus eum.‘

XXXV. *Immensa est haec merces. Quomodo assequemur illam?*

Quam beata, dilecti, et mirabilia sunt dona Dei! Vita in immortalitate, splendor in iustitia, veritas in libertate, fides in confidentia, temperantia in sanctitate; attamen haec omnia sub intellectum nostrum cadunt. Quenam igitur sunt, quae exspectantibus eum praeparantur? Sanctissimus opifex et seculorum pater solus quantitatem et pulchritudinem eorum novit. Nos igitur, ut promissorum donorum participes fiamus, in numero exspectantium eum reperiri summo studio contendamus. Quomodo autem hoc fiet, dilecti? Si fidei in Deum cognitio nostra stabilita fuerit, si grata illi et accepta diligenter quaesiverimus, si quae ad inculpatam eius voluntatem spectant fecerimus, et viam veritatis sequuti fuerimus, abiicientes a nobis omnem iniustitiam, iniquitatem, avaritiam, contentiones, malitias et fraudes, susurrationses et obtrectationes, odium Dei, superbiam, fastum, vanam gloriam et inhospitalitatem; qui enim haec faciunt, Deo odio sunt, neque illi solum qui haec faciunt, sed et qui eis consentiunt. Dicit enim Scriptura: ‚peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu enim odisti disciplinam et proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et filio matris tuae ponebas laqueum. Haec fecisti et tacui; existimasti, inique,

S. Ioann. Ep. I. 3, 2.: *νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμὲν, καὶ οὐπω ἐφανερώθη, τί ἐσόμεθα.* Frey.

2) Non opus est, ut scribamus *διὰ πίστεως*, quod placet Iunio, Boisio, Fello, Cotelerio, Colomesio et aliis, aut c. Wottono legamus *πίστει*.

3) Rom. 1, 29—32.

4) *καινοδοξίαν* = studium rerum novarum Birrius auctorem scripsisse opinatur. Saepissime sane ε p. αι in Mss. positum. Cfr. Ep. Barnab. c. 5. not. 11. *τὸν λαὸν τὸν καινόν*, ubi Codd. nostri omnes exhibent *τὸν λαὸν τὸν κενόν*.

5) Sic scribendum consent Wottonus

et Millius, *φιλοτιμίαν* malunt Iunius et Fellus, *φιλοδοξίαν* Birrius, *φιλοκελίαν* Cotelierius, Colomesius et alii margini apponunt. In Ms. est *φιλοξενίαν*.

6) Ex hoc loco constare potest, Clementem legisse Rom. 1, 32.: *οὐ μόνον δὲ οἱ ποιοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκοῦντες τοῖς πράσσουσιν*. Hanc esse veram ac genuinam lectionem, optimo iure contendit Millius. Woll.

7) Ps. 49, 16—23.

8) Sic Iunius c. LXX, *ἐξέβαλλες* Ms., *ἐξέβαλλες* Wottonus et alii.

9) Pronomen hoc extat in Ms., uti Millius iam dudum testatus est. Jac.

Ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω σε κατὰ πρόσωπόν σου. Σύνετε δὴ ταῦτα, οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ, μήποτε ἀρπάσῃ ὡς λέων¹⁰, καὶ μὴ ᾗ ὁ θνόμενος. Οὐσία αἰνέσεως δοξάσει με, καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἣν¹¹ δέλω αὐτῷ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

XXXVI. *Omnis beatitudo nobis per Christum tribuitur.*

Αὕτη ἡ ὁδός, ἀγαπητοί, ἐν ἣ εὕρομεν τὸ σωτήριον ἡμῶν, Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀρχιερέα¹ τῶν προσφορῶν ἡμῶν, τὸν προστάτην καὶ βοηθὸν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Διὰ τούτου ἀτενίζομεν² εἰς τὰ ὑψη τῶν οὐρανῶν, διὰ τούτου ἐνοπτιζόμεθα τὴν ἄμωμον καὶ ὑπερτάτην ὄψιν αὐτοῦ, διὰ τούτου ἠνεώχθησαν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς καρδίας³, διὰ τούτου⁴ ἡ ἀσύνητος καὶ ἐσκοτωμένη διάνοια ἡμῶν ἀναθάλλει εἰς τὸ θαυμασιόν αὐτοῦ φῶς, διὰ τούτου ἠθέλησεν ὁ δεσπότης τῆς ἀθανάτου γνώσεως ἡμᾶς γεύσασθαι, ὃς⁵ ὢν ἀπαύγασμα τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ, τοσοῦτω μείζων ἐστὶν ἀγγέλων, ὅσα διαφοροῦτερον ὄνομα κληρονόμηκεν. Γέγραπται γὰρ οὕτως· ὁ ποιῶν⁶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Ἐπὶ δὲ τῷ υἱῷ⁷ αὐτοῦ οὕτως εἶπεν ὁ δεσπότης· υἱός μου⁸ εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἰτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἕθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατὰσχισίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Καὶ πάλιν λέγει πρὸς αὐτόν· κάθου⁹ ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν [θῶ τοὺς] ἐχθρούς σου ὑποπόδιο[ν τῶν πο]δῶν σου. Τίνες οὖν οἱ [ἐχθροί]¹⁰; Οἱ φαῦλοι καὶ ἀντιτάσσόμενοι τῷ θελήματι τ[οῦ Θεοῦ]¹¹.

XXXVII. *Christus dux noster, nos milites eius; quilibet suum ordinem et stationem suam observet, ut membra corporis.*

Στρατευσώμεθα¹ οὖν, ἀνδ[ρες ἀδελ]φοί, μετὰ πάσης ἐκτενεῖ[ας ἐν τοῖς] ἀμώμοις προστάγμασιν [αὐτοῦ]. Κατανοήσωμεν τοὺς στρατ[ευσ]ομένους τοῖς ἠγουμένοις ἡ[μῶν], πῶς εὐτάκτως, πῶς εὐείκτως², πῶς

10) Vocc. ὡς λέων non leg. ap. LXX.

11) ἣν teneant Chrysostomus, Hieronymus, Theodoretus et alii, Euthymio καθ' ἣν exponente; ἣ LXX.

Cap. XXXVI. 1) Hic videtur esse unus ex iis locis, quae Photio displicerunt, qui cap. 126. Bibliothecae haec habet: *Ἀτιάσαιτο δὲ ἂν τις αὐτὸν ἐν ταύταις . . . . . καὶ τρίτον, ὅτι ἀρχιερέα καὶ προστάτην τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ἐξονομάζων, οὐδὲ τὰς θεοπρεπεῖς καὶ ὑψηλοτέρας ἀρῆκε περὶ αὐτοῦ φωνάς.* Quod si tanto Critico displicerit, quod Iesus vocat Clemens *Ἀρχιερέα*, petivit eam vocem ex S. Paulo, Heb. 4, 15. (addas 2, 17. 3, 1. 5, 10). Neque ab eius usu abhorret B. Ignatius, Epist. ad Philad. (c. 2). Eadem igitur Clementi licentia concedatur, praesertim quum S. Pater alibi agnoscit τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ esse τὰ παθήματα τοῦ Θεοῦ,

eum esse τὸ σκηπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ· nec non distinguit humanam a Divina natura, cum dicit ὁ Κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σάρκα (c. 32.): eique tribuit δόξαν καὶ μεγαλωσύνην (c. 20.), quae soli supremo Deo debentur, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Iesus autem, cum sit unicus Christianae professionis ἀρχιερέας, dicitur ἀρχιερέας τῶν προσφορῶν ἡμῶν, quia omnes nostrae προσφορᾶς sive oblationes non aliter a Deo accipiuntur eique gratiae sunt, quam ex intercessione summi Pontificis nostri Iesu Christi τοῦ μεγάλου, διεληλυθὸτος τοὺς οὐρανούς, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. — Woll.

2) Ita dedi cum Iunio, Fello, Colomesio, Ittigio, Freyio, Wottono et Schoenemannno. Cod. Ms. exhibet ἀτενίσωμεν. Boisius, Cotelerius, Constantius, Russelius, Hornemannus mallent ἀτενίσωμεν . . . ἐνοπτιζώμεθα. Jac.

quod ero tibi similis. Arguam te, et statuam te contra faciem tuam. Intelligite utique haec, qui obliviscimini Deum, ne quando rapiat vos tanquam leo, et non sit qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter, quo ostendam illi salutem Dei.

XXXVI. *Omnis beatitudo nobis per Christum tribuitur.*

Haec est via, dilecti, in qua salutare nostrum invenimus, Iesum Christum, oblationum nostrarum pontificem, infirmitatis nostrae patronum et auxiliatorem. Per hunc coelorum altitudinem aspicimus; per hunc vultum eius immaculatum et excelsum speculamur; per hunc oculi cordis nostri aperti sunt; per hunc insipiens et obscurata mens nostra in admirabilem eius lucem refflorescit; per hunc voluit Dominus nos immortalem cognitionem gustare; per hunc, qui maiestatis Dei splendor existens, tanto maior est angelis, quanto excellentius nomen sortitus est. Scriptum enim est: „qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignis flammam.“ De filio autem suo sic dixit Dominus: „filius meus es tu, ego hodie genui te; postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae.“ Et iterum dicit ad eum: „sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.“ Quinam autem sunt inimici? Homines perversi, et qui divinae voluntati resistunt.

XXXVII. *Christus dux noster, nos milites eius; quilibet suum ordinem et stationem suam observet, ut membra corporis.*

Militemus igitur, viri fratres, omnibus viribus sub inculpatis eius praeceptis. Consideremus milites, qui sub ducibus nostris merent, quam ordinate, quam obedenter, quam submisce imperata exequantur.

3) Eandem locutionem usurpat B. Paulus Ephes. 1, 18. Jac.

4) Videtur S. Pater alludere ad Rom. 1. 21. et I Petr. 2, 9. *Woll.* Locus recitatus a Clem. Alex. Strom. IV, 17 p. 613.

5) Hebr. 1, 3. 4.

6) Ps. 103, 4. Hebr. 1, 7. Cfr. Lipsius l. c. p. 97.

7) ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ con. Bois.

8) Ps. 2, 7. 8. Hebr. 1, 5.

9) Ps. 109, 1. Hebr. 1, 13.

10) Iunius dederat οἱ ἔχθροὶ αὐτοῦ, Wottonus repositit ἔχθροὶ κυρίου. Hiatus autem non est plurium quam sex literarum. Jac.

11) In hoc loco Wottonum secutus sum, qui cernere poterat in Cod. Msto. τοῦ Θεοῦ, quae voces hodie quidem non exstant. Legimus autem adhuc *ANTITASSS..... ΤΩΘΕΛΗΜΑΤΙ ΤΩΘΕΛΗΜΑ... I... lacuna post ANTITASSS non capiente plures quam quinque vel sex literas. Lectio ergo illa, quam de suo tacite dederat Iunius, quam*

exhibent Edd. omnes ante Wottonum, nec non Russelius et Hornemannus, ἀντιτασσ[όμενοι τοῦ Θεοῦ] τῷ θελήματι τὸ θελημα ἴδιον, Msti fidei non minus quam sermonis usui repugnat. Jac.

Cap. XXXVII. 1) Christiana Religio saepius comparatur militiae propter labores indefessos et pericula, dum eius officia rite peragamus, subeunda. Huius militiae Christus dux est, quem oportet sequamur et vestigiis eius insistamus, ut ab eo mercedem accipiamus. Hinc S. Ignatius (Ep. ad Polycarpum c. 6.) *Ἀρέσχετε ὡς στρατεῦσαθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀσώνια κομίζεσθε.* Vid. II Tim. 2, 3. 4. *Woll.*

2) Haec lectio, a Millio iamdudum probata, quam margini adponunt Iunius, Fellus et Colomesius, quin vera sit equidem nullus dubito; legimus enim in Codice Msto *EYEIKTΩ.* Pergamenae reliquiae lacerae literam ultimam *Ω* tantum non integram adhuc exhibent: librarius, ut videtur, pro *Y* scripserat *I,*

ὑποτεταγμένως ἐπιτελε[οῦ]σι τὰ διατασσόμενα. Οὐ πάντ[ε]ς εἰσὶν ἑπαρχοί, οὐδὲ χιλιάρχοι, οὐδὲ ἑκατόνταρχοι, οὐδὲ πεντηκόνταρχοι, οὐδὲ το καθ' ἑξῆς· ἀλλ' ἕκαστος³ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἡγουμένων ἐπιτελεῖ. Οἱ μεγάλοι δίχα τῶν μικρῶν οὐ δύνανται εἶναι, οὔτε οἱ μικροὶ δίχα τῶν μεγάλων· σύγκρασις τίς ἐστὶν ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτοις χρῆσις. Λάβωμεν τὸ σῶμα ἡμῶν. Ἡ κεφαλὴ δίχα τῶν ποδῶν οὐδὲν ἐστὶν, οὕτως οὐδὲ οἱ πόδες δίχα τῆς κεφαλῆς· τὰ δὲ ἐλάχιστα μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναγκαῖα καὶ εὐχρηστά εἰσὶν ὅλῳ τῷ σώματι. Ἀλλὰ⁴ πάντα συμπνεῖ, καὶ ὑπο[τα]γῆ μῖα χρῆται εἰς τὸ σώζεσθαι ὅλον τὸ σῶμα.

XXXVIII. *Subiiciant se membra ecclesiae, et nemo se extollat; nam omnia bona divinitus accepimus.*

Σωζέσθω οὖν ἡμῶν ὅλ[ο]ν τὸ σῶμα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ὑποτασσέσθ[ω]¹ ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ, καθὼ[ς] καὶ ἐτέθη ἐν τῷ χαρίσματι αὐτοῦ. Ὁ ἰσχυρὸς μὴ ἀτμελεῖτω² τὸν ἀσθενῆ, ὁ δὲ ἀσθενὴς ἐντρέπετω τὸν ἰσχυρόν· ὁ πλούσιος ἐπιχορηγεῖτω τῷ πτωχῷ, ὁ δὲ πτωχὸς εὐχαριστεῖτω τῷ Θεῷ, ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ δι' οὗ ἀναπληρωθῆ ἑαυτοῦ τὸ ὑστέρημα. Ὁ σοφὸς³ ἐνδεικνύσθ[ω] τὴν σοφίαν αὐτοῦ μὴ ἐν λόγοις⁴, ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς· ὁ ταπεινοφροῶν μὴ ἑαυτῷ⁵ μαρτυρεῖτω, ἀλλ' ἔατω ὕψ' ἑτέρου ἑαυτὸν μ[α]ρτυρεῖσθαι. Ὁ ἀγνός⁶ ἐν τῇ σαρκί...⁷ καὶ μὴ ἀλαζονεύεσθω, γινώσκων ὅτι ἔτ[ε]ρος ἐστὶν ὁ ἐπιχορηγῶν [αὐτῷ] τὴν ἐγκράτειαν. Ἀναλογισάμ[ε]θα οὖν, ἀδελφοί, ἐκ ποίας [ὑ]λης ἐγενήθημεν, ποῖοι καὶ τί[ν]ες εἰ[σ]ήλθομεν εἰς τὸν κόσμον, [ὡ]ς⁸ ἐν τ[οῦ] τάφου καὶ σκότους. [Ὁ ποι]ήσας ἡμᾶς καὶ δημιουργήσας [εἰσ]ήγαγεν εἰς τὸν κόσμον αὐτοῦ, [προ]ετοιμάσας τὰς εὐεργεσίας [αὐτ]οῦ, πρὶν ἡμᾶς γεννηθῆναι. [Ταῦ]τα οὖν πάντα ἐξ αὐτοῦ ἔχοντες [ὁ]φείλομεν⁹ κατὰ πάντα εὐχαριστεῖν [αὐ]τῷ· ᾧ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XXXIX. *Non est quo extollamur.*

Ἄφρονες καὶ ἀσύνητοι καὶ μωροὶ καὶ ἀπαιδευτοὶ χλευάζουσιν ἡμᾶς καὶ μυκτηρίζουσιν, ἑαυτοὺς βουλόμενοι ἐπαίρεσθαι ταῖς διανοίαις αὐτῶν. Τί γὰρ δύναται θνητός; ἢ τίς ἰσχυρὸς γηγενούς; Γέγραπται γάρ· οὐκ ἦν μορφή πρὸ ὀφθαλμῶν μου, ἀλλ' ἦ αὔραν καὶ φωνὴν ἤκουον· τί γάρ; μὴ καθαρὸς ἔσται βροτὸς ἔναντι κυρίου; ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀμεμπτος ἀνήρ, εἰ κατὰ παιδῶν αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιόν τι ἐπενόησεν; Οὐρανός² δὲ οὐ καθαρὸς ἐνώπιον αὐτοῦ· ἔα³ δὲ, οἱ κατοικοῦντες οἰκίας πηλίνας, ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ἔσμεν. Ἐπαισεύ αὐτοὺς σιγῆς τρόπον, καὶ ἀπὸ πρωῒθεν ἕως ἑσπέρας οὐκ ἔτι εἰσὶν· παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἀπάλονται. Ἐνεφύσησεν αὐτοῖς, καὶ ἐτελεύτησαν, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν. Ἐπικάλεσαι⁴ δὲ, εἴ τίς σοι

syllaba proxime sequente *EI* eius menti obversante; et litteram *I* ex incuria praetermissam supra lineam postea adpinxit. Edd. omnes, Iunium secuti, praebent εὐεπτικῶς, corpore bene habito, impigre,

strenue, quam vocem Fellus, qui ipse Mstum non inspexit, strenue tuetur. Birrius reponit vel εὐεικτικῶς vel denique si mavis εὐεκθυμῶς. Jac.

3) Vid. infra c. 41. et I Cor. 15, 23.

Non omnes sunt praefecti, neque chiliarchae, neque centuriones, neque quinquagenarii, et sic deinceps; unusquisque vero in suo ordine et statione, quae a rege et ducibus imperantur, peragit. Magni sine parvis, et parvi sine magnis consistere nequeunt; mixti sunt omnes, et inde usus. Exemplo nobis sit corpus nostrum. Caput sine pedibus nihil est, prout neque pedes sine capite; minima autem corporis nostri membra universo corpori necessaria et utilia sunt. Imo cuncta conspirant, et una eademque subiectione ad conversationem totius corporis utuntur.

XXXVIII. *Subiiciant se membra ecclesiae, et nemo se extollat; nam omnia bona divinitus accepimus.*

Servetur itaque corpus nostrum in Christo Iesu, et unusquisque proximo suo subiiciatur iuxta ordinem, in quo per gratiam eius positus est. Fortis ne negligat imbecillum, imbecillis fortem revereatur; dives pauperi largiatur, pauper Deum laudet, quod ei dederit per quem eius inopia suppleatur. Sapiens non in verbis, sed in bonis operibus sapientiam suam manifestet; humilis non sibi testimonium ferat, sed ab altero sibi ferri sinat. Qui carne castus est, ne insolescat, cum sciat alium esse, qui continentiae donum ipse tribuat. Consideremus ergo, fratres, ex qua materia facti simus, qui et quales mundum ingressi simus, tanquam ex sepulchro et tenebris. Qui nos fecit et condidit, praeparatis prius benefactis suis, antequam nasceremur, in mundum suum nos introduxit. Haec igitur omnia cum ab eo habeamus, in omnibus gratias ipsi agere debemus, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

XXXIX. *Non est quo extollamur.*

Stulti unice et insipientes, et fatui et imperiti derident nos ac subsannant, dum cogitationibus suis se extollere cupiunt. Quid enim potest mortalis, aut quale robur terrigenae? Scriptum enim est: non erat figura ante oculos meos, sed auram et vocem audiebam dicentem: quid enim? numquid homo coram Domino mundus erit, vel de operibus suis inculpabilis vir, si servis suis non confidit, et in angelis suis prava animadvertit? Coelum quoque non est mundum ante eum; multo minus habitantes domos luteas, ex quibus et ipsi de eodem luto sumus. Devoravit illos tanquam tinea, et a mane usque ad vesperam ultra non sunt; eo, quod non possunt sibi ipsis subvenire, perierunt. Insufflavit eis, et interierunt, quia non habebant sapientiam. Invoca autem, si quis tibi

4) I. e. *quin etiam, quin potius*, ut saepius ap. script. eccl. Quare Davisii coniectura *ἕμα* non indigemus.

Cap. XXXVIII. 1) Eph. 5, 21. I Petr. 5, 5.

2) Sic Wott. In Ms. *τμμελείτω*, Millius *Μήτε ἀμελείτω*.

3) Locus citatus a Clem. Alex. Strom. IV, 17. p. 613.

4) *μη λόγοις μόνον* Clem. Alex.

5) Prov. 27, 2.

6) Cfr. Ignat. ad Polyc. c. 5. Tert. de virg. vel. c. 13. In hoc loco Cotelerius sibi visus est videre unum ex illis, in quibus Clemens, iuxta relationem

Epiphani (haer. 30, 15.) et Hieronymi (contra Iovinian. Lib. I. c. 12. Opp. T. II. p. 258. ed. Vallars.), pro Virginitate per epistolas suas locutus fuerat. Jac.

7) Membrana lacera spatium forsitan trium aut quatuor literarum post *σαρκι* linquit (Jac.), quod Nolte per *σιγατω* explendum putat. (H. ed. IV.)

8) Ps. 138, 15.

9) I Thess. 5, 18.

Cap. XXXIX. 1) Iob. 4, 16—18.

2) Iob. 15, 15.

3) Iob. 4, 19—21.

4) Iob. 5, 1—5.

ὑπακούσεται, ἢ εἴ τινα ἀγίων ἀγγέλων ὄψη⁵· καὶ γὰρ ἄφρονα ἀναιρεῖ ὄργῃ, πεπλανημένον δὲ θανατοῖ ζῆλος. Ἐγὼ δὲ ἑώρακα ἄφρονας ζήζας βาลόντας, ἀλλ' εὐθέως ἐβρώθη αὐτῶν ἡ δίαιτα. Πόρρω γένοιτο οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἀπὸ σωτηρίας· κολαβρισθείησαν ἐπὶ θύραις ἡσόνων, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαίρουμένος· ἂ γὰρ ἐκείνοις ἠτοίμασται, δίκαιοι ἔδονται, αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν οὐκ ἐξάιρετοι ἔσονται.“

XL. *Servemus ordinem in ecclesia a Deo institutum.*

Προδήλων¹ οὖν ἡμῖν ὄντων τούτων, καὶ ἐγκεκυφότες εἰς τὰ βάθη² τῆς θείας γνώσεως, πάντα³ τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐ[κέλ]ευσ[ε]ν κατὰ καιροὺς τεταγμένους. Τάς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ οὐκ εἰκῆ ἢ ἀτάκτως ἐκέλευσεν γίνεσθαι, ἀλλ' ὠρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις. Ποῦ τε καὶ διὰ τίνων ἐπιτελεῖσθαι θέλει, αὐτὸς ὠρισεν τῇ ὑπεράτῃ αὐτοῦ βουλήσει, ἵν' ὁσίως πάντα τὰ γινόμενα ἐν εὐδοκίᾳ εὐπρόσδεκτα εἴη τῷ θελήματι αὐτοῦ. Οἱ οὖν τοῖς προστεταγμένοις καιροῖς ποιοῦντες τὰς προσφορὰς αὐτῶν, εὐπρόσδεκτοὶ τε καὶ μακάριοι· τοῖς γὰρ νομίμοις τοῦ δεσπότητος ἀκολουθοῦντες οὐ διαμαρτάνουσιν. Τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἴδια λειτουργία δεδομένη εἰσὶν, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος⁴ προστέτακται, καὶ λευταῖς ἴδια διακονία ἐπίκεινται· ὁ λαϊκὸς⁵ ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασιν δέδεται.

XLI. *Continuatio.*

Ἐκαστος ὑμῶν, ἀδελφοί, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι εὐχαριστεῖτω Θεῷ, ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει ὑπάρχων, μὴ παρεκβαίνων τὸν ὠρισμένον τῆς λειτουργίας αὐτοῦ κανόνα, ἐν σεμνότητι. Οὐ πανταχοῦ, ἀδελφοί, προσφέρονται θυσίαι ἐνδελειχισμοῦ ἢ εὐχῶν ἢ περὶ ἁμαρτίας καὶ πλημμελίας, ἀλλ' ἢ ἐν Ἱερουσαλημ μόνῃ· κάκει δὲ οὐκ ἐν παντὶ τόπῳ προσφέρεται, ἀλλ' ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ πρὸς τὸ θυσιαστήριον, μωμοσκοπηθὲν τὸ προσφερόμενον διὰ τοῦ ἀρχιερέως¹ καὶ τῶν προειρημένων λειτουργῶν. Οἱ οὖν παρὰ τὸ καθήκον τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ποιούντες τι, θάνατον τὸ πρόστιμον ἔχουσιν. Ὅρατε,² ἀδελφοί, ὅσω πλείονος κατηξιώθημεν γνώσεως, τοσοῦτ' ἄλλοι ὑποκείμεθα κινδύνῳ.

XLII. *Ordo ministrorum in ecclesia a Christo constitutus; Episcopi et Diaconi ab Apostolis ordinati.*

Οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν εὐηγγελισθησαν¹ ἀπὸ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐξεπέμφθη ὁ Χριστὸς οὖν

5) ὄψει Iunius et al.
Cap. XL. 1) Cfr. Clem. Alex. l. 1. p. 613.

2) Rom. 11, 33.

3) I Cor. 14, 40.

4) I. e. ordo sacri ministerii, ut infra c. 44. et apud Ignat. ad Polyc. c. 1., ad Smyrn. c. 6. Cfr. Polyc. ad Philipp. c. 11. Jac. Ex hoc capite et sequenti colligitur, Epistolam nostram stante adhuc templo Hierosolymitano scriptam esse.

Non ignoro, quomodo per figuram quandam grammaticam, adductis quibusdam exemplis (e. g. Ioseph. Antiq. III, 10.) contentur istud eludere viri quidam docti (Lardner), qui ad Domitiani aut Traiani imperium aetatem huius epistolae referre malunt. Verum, ni fallor, neutiquam sunt similia ab illis allata exempla huic tam simplici et historicae Clementis ὀρήσει. Frey. Non negare possum, V. T. hierarchiam quae vocatur h. l. ad Christia-

respondeat, vel si quem sanctorum angelorum aspicias; etenim insipientem perimit ira, stultum autem occidit zelus. Ego autem vidi stultos, radices mittentes; sed statim absumta est illorum habitatio. Longe fiant filii eorum a salute, et contemnantur ante ianuas minorum, et non erit qui eripiat. Quae enim illis parata sunt, iusti comedent; ipsi vero de malis non liberabuntur.⁴

XL. *Servemus ordinem in ecclesia a Deo institutum.*

Cum igitur haec nobis sint manifesta et in profunda divinae cognitionis nos introspeciamus, cuncta ordine debemus facere, quae nos Dominus statutis temporibus peragere iussit. Oblationes scilicet et officia sacra perfici, neque temere vel inordinate fieri praecepit, sed statutis temporibus et horis. Ubi etiam et a quibus celebrari vult, ipse excelsissima sua voluntate definivit, ut religiose omnia secundum eius beneplacitum adimpleta accepta essent voluntati eius. Qui ergo assignatis temporibus oblationes suas faciunt, accepti et beati sunt; Domini enim mandata sequentes non aberrant. Summo quippe sacerdoti sua munera tributa sunt, sacerdotibus locus proprius assignatus est, et Levitis sua ministeria incumbunt. Homo laicus praeceptis laicis constringitur.

XLI. *Continuatio.*

Unusquisque vestrum, fratres, in suo ordine, in bona conscientia, praescriptam ministerii sui regulam non transgrediens, in honestate Deo gratias agat. Non in omni loco, fratres, offeruntur sacrificia perpetua vel votiva vel pro peccatis et delictis, sed Hierosolymis tantum; neque illic in quovis loco fit oblatio, sed in atrio templi ad altare, diligenter prius inspecto sacrificio a summo sacerdote et praedictis ministris. Qui igitur praeter id, quod voluntati eius consentaneum est, aliquid faciunt, mortis supplicio puniuntur. Videtis, fratres, quo maiori cognitione digni sumus habiti, eo graviori periculo obnoxii sumus.

XLII. *Ordo ministrorum in ecclesia a Christo constitutus; Episcopi et Diaconi ab Apostolis ordinati.*

Apostoli nobis iussu Domini Iesu Christi evangelizaverunt, Iesus Christus iussu Dei. Missus est igitur Christus a Deo, et Apostoli a Chri-

norum societatem accommodari; ipsa verba τόπος et διακονία quibus usus est Clemens demonstrant, illud ad presbyteros (Cfr. c. 44.: Ἀπὸ τοῦ ἱδρυμένου αὐτοῖς τόπου), hoc ad diaconos referri. Sed summus pontifex non episcopus est, sed Christus. Cfr. c. 36.: Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀρχιερέα τῶν προσφορῶν ἡμῶν, c. 58.: διὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ προστάτου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Lipsius p. 25. l. c.

5) Credibile est, vocem λαϊκὸς usitam apud Hellenistas fuisse, ut significaretur alienus a tribu Levis, aut etiam prosapia Aaronis. Quibus verisimile fit,

iam a primaevis scriptoribus Christianorum vocem λαϊκὸς adhibitam esse ad significandum eum, qui sacro nullo ministerio fungebatur. Cler.

Cap. XLI. 1) Sacerdotium potius inferioris ordinis (τῶν ἱερέων) officium erat τοῦ μωμοσκοπεῖν τὰς θυσίας, adstante tamen summo sacerdote. Voc. διὰ τοῦ ἀρχιερέως πλ. cum προσφέρειται . . . πρὸς τὸ θυσιαστήριον forte coniungenda putat. Frey.

2) Clem. Alex. l. l. p. 613.

Cap. XLII. 1) Forte pro εὐηγγελίσαντο. Woll. Cfr. Ioann. 17, 18. 20, 21. Lipsius monet l. c. p. 119.: Vb. εὐ-

ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ἐγένοντο οὖν ἀμφοτέρωθεν εὐτάκτως ἐκ θελήματος Θεοῦ. Παραγγελίας οὖν λαβόντες, καὶ πληροφρονηθέντες² διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πιστωθέντες³ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, μετὰ πληροφορίας πνεύματος ἁγίου⁴ ἐξήλθον, εὐαγγελιζόμενοι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μέλλειν ἔρχεσθαι. Κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίστανον⁵ τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, εἰς ἐπισκόπους⁶ καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν. Καὶ τοῦτο οὐ καινῶς· ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγγράπτο περὶ ἐπισκόπων καὶ διακόνων. Οὕτως γὰρ ποὺ λέγει ἡ γραφή· καταστήσω⁷ τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει.⁴

XLIII. *Moses olim contentionem de sacerdotali dignitate ortam sedavit.*

Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ οἱ ἐν Χριστῷ πιστευθέντες¹ παρὰ Θεοῦ ἔργον τοιοῦτο, κατέστησαν τοὺς προειρημένους; ὅπου καὶ ὁ μακάριος, πιστὸς θεράπων² ἐν ὕλῳ τῷ οἴκῳ, Μωϋσῆς³ τὰ διατεταγμένα αὐτῷ πάντα ἐσημειώσατο ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις, ᾧ καὶ ἐπηκολούθησαν οἱ λοιποὶ προφῆται, συνεπιμαρτυροῦντες τοῖς ὑπ' αὐτοῦ νενομοθετημένοις. Ἐκεῖνος γὰρ, ζήλου ἐμπροσθέντος περὶ τῆς ἱερωσύνης, καὶ στασιαζουσῶν τῶν φυλῶν, ὅποια αὐτῶν εἴη τῷ ἐνδόξῳ ὀνόματι κεκοσμημένη, ἐκέλευσεν⁴ τοὺς δώδεκα φυλάρχους προσενεγκεῖν αὐτῷ ῥάβδους, ἐπιγεγραμμένας ἐκάστης φυλῆς κατ' ὄνομα. Καὶ λαβὼν αὐτὰς ἔδησεν, καὶ ἐσφράγισεν⁵ τοῖς δακτυλλοῖς τῶν φυλάρχων, καὶ ἀπέθετο αὐτὰς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου ἐπὶ τὴν τράπεζαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ κλείσας τὴν σκηνὴν ἐσφράγισεν τὰς κλείδας, ὡσαύτως καὶ τὰς ῥάβδους, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἄνδρες ἀδελφοί, ἧς ἂν φυλῆς ἢ ῥάβδος βλαστήσῃ, ταύτην ἐκλέλεται ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἱερατεῦν καὶ λειτουργεῖν αὐτῷ. Πρωΐας δὲ γενομένης, συνεκάλεσεν πάντα τὸν Ἰσραὴλ, τὰς ἑξακοσίας χιλιᾶδας τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπέδειξατο τοῖς φυλάρχοις [τὰς σφραγίδας, καὶ ἤνοιξεν τῇ [τὴν σκηνὴν] τοῦ μαρτυρίου καὶ προσ[ήνεγκεν] ῥάβδους. Καὶ εὐρέθη ἢ ῥάβδος] Ἀαρῶν οὐ μόνον βεβλα[στηκυῖα], ἀλλὰ καὶ καρπὸν ἔχουσα. Τί δοκεῖτε, ἀγαπητοί; Οὐ προ[οέγνω] Μωϋσῆς τοῦτο μέλλειν [ἔσεσθαι]; Μάλιστα ἦδει· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀκ[ατάστα]σία γένηται ἐν τῷ Ἰσραὴλ, οὕτω[ς] ἐπό[η]σεν, εἰς⁷ τὸ δοξασθῆναι τ[ὸ ὄνο]μα τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου [Θεοῦ],⁶ ᾧ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶμων. Ἀμήν.

ἠγγελίσθησαν haud dubie sensu passivo accipiendum est; ἡμῖν est dative qui vocatur commodi. Verte: apostoli evangelium nobis praedicandum a Christo acceperunt.

2) Rom. 4, 21.

3) II Tim. 3, 14.

4) I Thess. 1, 5.

5) In Compositis saepius usurpatur

ἱστάνω, e. g. καθιστάνω. Scapula. Cfr. Schneideri Lex. gr. s. v. καθιστάνω. Ms. καθέστανον, male. H.

6) Cfr. quae annotarunt ad h. l. Col. Coust. et Rothe (Anfänge p. 207). H. Hic locus potius apud Clementem illorum unus est, in quibus episcoporum nomen ad presbyteros pertinere apparet.

7) Isai. 60, 17.

sto; et factum est utrumque ordinatim ex voluntate Dei. Itaque acceptis mandatis, et per resurrectionem Domini nostri Iesu Christi plena certitudine imbuti, Deique verbo confirmati, cum certa Spiritus Sancti fiducia egressi sunt, annunciantes regni Dei adventum. Per regiones igitur et urbes verbum praedicantes, primitias earum, spiritu cum probassent, constituerunt episcopos et diaconos eorum qui credituri erant. Neque hoc quidem novum institutum fuit; multis enim retro seculis de episcopis et diaconis scriptum est. Sic enim alicubi dicit scriptura: ,constituam episcopos eorum in iustitia, et diaconos eorum in fide.'

XLIII. *Moses olim contentionem de sacerdotali dignitate ortam sedavit.*

Et quid mirum, si, quibus in Christo a Deo hoc munus commissum fuit, praedictos constituerint? quandoquidem beatus Moyses, ,fidelis servus in universa domo,' omnia, quae ipsi mandata erant, in sacris libris notaverit; quem caeteri prophetae sequuti sunt, iis quae ab ipso sancta sunt testimonium pariter perhibentes. Ille enim, cum aemulatio pro sacerdotio incidisset, et tribus inter se dissentirent quaenam illarum glorioso illo nomine ornanda esset, iussit duodecim tribuum principes afferre sibi virgas, quae uniuscuiusque tribus nomen inscriptum haberent. Quas cum accepisset, in fasciculum ligavit, et annulis principum tribuum signavit, et in tabernaculo testimonii super mensam Dei deposuit eas. Claustrumque tabernaculo claves similiter et virgas signavit, et dixit eis: viri fratres, cuius tribus virga germinaverit, hanc elegit Deus, quae ipsi sacra faciat et ministret. Mane autem facto congregavit universum populum Israel, sexcenta millia virorum, et tribuum principibus sigilla ostendit, tabernaculum testimonii aperuit, et virgas protulit. Et inventa est virga Aaronis non tantum germinasse, sed et fructum ferens. Quid, dilecti, vobis videtur? An hoc futurum non praesciverat Moyses? Maxime noverrat; verum ne seditio in populo Israel oriretur, ita se gessit, ut nomen ,veri et solius Dei' glorificaretur, cui sit gloria in secula seculorum. Amen!

Cap. XLIII. 1) πιστεύοντες ed. Iunius, germana Codicis lectione πιστευθέντες pro coniectura ad oram reiecta. Cfr. Tit. 1, 3.

2) Hebr. 3, 2. 5. Num. 12, 7.

3) Commate haec distinguunt Cot., Colom. et al., supplentque ὄς.

4) Referendo virgarum historiam (Num. c. 17.) b. Clemens adiicit nonnullas circumstantias admodum verisimiles, atque ut videtur desumptas ex Hebraeorum traditionibus. Cum vero duodecim virgas ponit, eadem in sententia versatur ac Philo Iudaeus Lib. III. de Vita Mosis

(Opp. ed. Mangey, T. II. p. 162.), Augustinus (Serm. 245. Append. T. V. ed. Bened.). Cot.

5) De hoc silent prorsus sacrae litterae; censendum igitur est, petatum fuisse ex indubitata aliqua traditione. Woll.

6) Pitra in Spicileg. Solesm. I. p. 293. legendum coni. ἐνόησεν, quia in fragmento veteris versionis latinae a S. Paulo Nolano ut putat exaratae legitur sciebat. H. ed. IV.

7) In fragmento apud Pitram l. l. legitur: ut honorabilis Aaron inveniretur.

8) Ioann. 17, 3.

XLIV. *Apostolorum institutio, ne de munere sacerdotali contentio fiat. Legitime electos ac recte viventes de munere suo per nefas deiecit.*

Καὶ οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἔγνωσαν διὰ τοῦ κυρίου¹ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἕρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς.² Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωσιν εὐληφέστες τελείαν κατέστησαν τοὺς προεπιγεμένους,³ καὶ μεταξὺ⁴ ἐπινομήν⁵ δεδώκασιν, ὅπως, ἐὰν κοιμηθῶσιν, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Τοὺς οὖν κατασταθέντας⁶ ὑπ' ἐκείνων, ἢ μεταξὺ ὑφ' ἑτέρων ἑλλογίμων⁷ ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης⁸ τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντας ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μετὰ ταπεινοφροσύνης, ἡσύχως καὶ ἀβιανάνως, μεμαρτυρημένους τε πολλοῖς χρόνοις ὑπὸ πάντων, τούτους οὐ δικαίως νομιζόμεν ἀποβαλέσθαι τῆς λειτουργίας. Ἀμαρτία γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς ἀμέμπτως καὶ ὀσίως προσενεγκόντας τὰ δῶρα⁹ τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλωμεν. Μακάριοι οἱ προοδοιπορήσαντες πρεσβύτεροι, οἵτινες ἔγκαρπον καὶ τελείαν ἔσχον τὴν ἀνάλυσιν.¹⁰ οὐ γὰρ εὐλαβοῦνται, μή τις αὐτοὺς μεταστήσῃ ἀπὸ τοῦ ἰδρυμένου αὐτοῖς τόπου. Οὐδῶμεν γὰρ, ὅτι ἐνίοις ὑμεῖς μεταγάγετε καλῶς πολιτευομένους¹¹ ἐκ τῆς ἀμέμπτως αὐτοῖς τετιμημένης λειτουργίας.

Cap. XLIV. 1) In Ms. siglum $\overline{XY}$ = Χριστοῦ.

2) I. e. aut de dignitate episcopali, ut ὄνομα significet ἀξίωμα; aut de re ipsa, adeoque de nomine rem ipsam denotante. Hammond.

3) Hoc est, Episcopus et Diaconos. Apostoli constituerunt inspectores et ministros iis qui credituri erant, aequae in Ecclesiis Romanae et Corinthiae ac in aliis. Quae in re obiter observandum, Petri partes atque auctoritatem non plus valuisse quam aliorum; Clemens enim quosvis commemorat ἀποστόλους, atque ἀποστόλους ἡμῶν vocat. Gul. Burton. Cfr. supra c. 42.

4) μεταξὺ = μετέπειτα, uti postmodo, et Act. 13, 42. Ep. Barnab. c. 13. not. 9, et alibi.

5) Ἐπινομή, a νέμω derivatum, apud antiquos de iure pascendi in alieno et de depastione ignis [Stephani Thes.] usurpatur. Sed vox ista fortasse etiam a νόμος derivari potest, ita ut praecipitum, ordinationem significet. Hammondus et Wottonus verterunt: seriem, modum successionis, eo innixi, quod vox ἐπι-νέμω aliquando significet καταλέγειν, i. e. catalogo adscribere, Hesychio ἐπινομος est = ζηρηρόνομος, quo fultus Rothe (Anfang. p. 374 sq.) reddit: testamentarische Verfügung, quasi Apostoli vi

testamenti ordinassent, ipsis (Apostolis) defunctis (ἐὰν κοιμηθῶσιν) ipsorum (Apostolorum) munus (τὴν λειτουργίαν αὐτῶν), presbyteros et diaconos (ἐπισκοπή sensu latiori) eligendi, ad alios probatos et eximios viros (i. e. Episcopos nostro sensu) transire debere. Rothe enim autumat, brevi tantum ante mortem suam Apostolos ordinem Episcopatus instituisse, quum antea non nisi Presbyteri (qui et Episcopi vocabantur) et Diaconi existerent. Sed viro docto accedere nobis non lubet, ut ex nostra versione latina elucet. Nolte coni. (l. 1, p. 228.) ἔτι νόμον δεδώκασιν. In fragm. vet. vers. lat. apud Pitram l. 1. legitur: hanc formam tenentes, ἐπινομή = forma = praecipitum. II. ed. IV. Rothii opinionis commenta explosit Lipsius l. c. p. 16 sqq., ita locum explicans: Clemens presbyteros et diaconos ab apostolis statim ut illi prima ecclesiae fundamenta posuerunt constitutos esse narrat; deinde vero ne intestinae contentiones de recenti munere orirentur, eosdem apostolos praecipitum addidisse, ut his presbyteris et diaconis alii viri probati succederent. Ex hoc ipso enim, quod munus ecclesiasticum ab apostolis originem traheret, inculenter apparere nefas esse, si quis eos qui vel ab ipsis apostolis vel ab aliis viris probatis apostolorum iussu

XLIV. *Apostolorum institutio, ne de munere sacerdotali contentio fiat. Legitime electos ac recte viventes de munere suo per nefas deiecit.*

Apostoli quoque nostri per Iesum Christum Dominum nostrum cognoverunt, contentionem de nomine Episcopatus oborituram; ob eam ergo causam, perfecta praesentia praediti, constituerunt praedictos, ac deinceps ordinationem dederunt, ut, quum illi decessissent, ministerium eorum alii viri probati exciperent. Constitutos itaque ab illis, vel deinceps ab aliis viris eximiis consentiente universa ecclesia, quique inculpate gregi Christi deserierunt cum humilitate, quiete, nec illiberaliter, et longo tempore ab omnibus testimonium praeclarum reportarunt, hos putamus munere suo non iuste deici. Non enim leve erit peccatum nostrum, si eos, qui sancte et sine reprehensione munera obtulerunt, episcopatu eiicimus. Beati presbyteri, viam prius emensi, qui fructuosam perfectamque dissolutionem consequuti sunt; non enim verentur ne quis eos transferat de loco ipsis constituto. Videmus enim, quod vos nonnullos honeste viventes ab officio, quod inculpate et cum honore exequabantur, dimovetis.

ad ecclesiam gubernandam constituti essent, de loco deicere conaretur. Nemo non intelligit eos qui iam *ἕτεροι ἑλλόγιμοι ἄνδρες* appellantur, diversos esse ab iis qui paullo ante iisdem fere verbis vocati sunt *ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες*. Nam utrique ex presbyterorum quidem et diaconorum numero sunt; sed ii de quibus antea sermo erat, sunt successores eorum presbyterorum qui ab apostolis olim constituti erant. Postea vero *ἕτεροι ἑλλόγιμοι ἄνδρες* ipsis apostolis opponuntur, ita ut statim appareat, eorum presbyterorum qui ab apostolis neque vero a decessoribus eorum ordinati sint mentionem fieri. Ab hac interpretatione etiam ii parum discedunt, qui nuper vocem *ἐπινομὴν* mutandam esse censuerunt. Ex quo numero fuit Bunsen, qui in libro, Ignatius v. Antiochian u. seine Zeit, p. 98 sqq., Turnerum (apud Usserium de epp. Ign. §. 18.) secutus *ἐπινομὴν* in *ἐπιμονὴν* correxit, et Ritschl (altkath. Kirche, p. 371.) qui *ἐπιστολὴν* legendum esse censuit. Neutra tamen emendatione opus est.⁴

6) Locus hic, si quis alius, apprime utilis ad intelligendum, quae fuerint partes Cleri et Plebis in Episcoporum ordinatione. *Κατάστασις* ad Apostolos et Episcopos, *συνευδόκησις* ad Plebem spectabat. Rem optime illustrant b. Cyprianus Ep. 68. ed. Bened. (67 ed. Fell.) et Origenes, hom. 6. in Levit. (Opp. T. II. p. 216. ed. Bened.). *Fell.*

7) A Tito, Timotheo et aliis coadjutoribus Apostolorum, quibus munus Episcopos, Presbyteros et Diaconos instituendi commissum erat. H.

8) Morali ter ergo populus adiebat et morali acceptance populi clericis rite electis opus erat. Cfr. Cyprian. Ep. 55. p. 82, Ep. 68. p. 118. ed. Bened. 1726: *sacerdos plebe praesente sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur, . . . ut plebe praesente vel delegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur.*

9) Nimis auda cter pronuntiat Bernardus neminem veterum ita sine adiecto simpliciter locutum esse. Ignatius in Ep. ad Smyrn. c. 7. Eucharistiam vocat *τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ*, et in Const. Apost. 8, 12. legitimus *οἱ διάκονοι προσάγε- τωσαν τὰ δῶρα τῷ ἐπισκόπῳ πρὸς τὸ θυσιαστήριον*. Plura exempla huius significationis e scriptoribus non tantum vetustatis habentibus congegit Cotelerius, qui notat etiam Eucharistiam ad Aethiopi- bus *Corban* appellari, i. e. *δῶρον*. Marc. 7, 11. Cfr. Suicer. Thes. Eccl. vocc. *δωρεὰ* et *δῶρον*. *Iac.* Referendam *τὴν ἐπισκοπὴν* esse ad presbyteros, sponte apparet.

10) Cfr. II Tim. 4, 6.

11) Cum sedulam curam iis praestare soliti simus, quae in honore ac pretio habemus, *λειτουργίαν τιμῆν* dicuntur, qui munera sua diligenter obeunt. *Davis.*

XLV. *Improbiorum est, iustos vexare et deicere.*

Φιλόνεικ[οί] ἐστε, ἀδελφοί, καὶ ζηλωταὶ περὶ [μὴ] ἀνηκόντων εἰς σωτηρίαν.¹ Ἐν[κύπτετε]² εἰς τὰς γραφάς, τὰς ἀληθεῖς [δῆσεις] πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἐπίστασθε³ [ὅτι οὐδ'] ἐν ἄδικον, οὐδὲ παραπε[ποιημ]ένον γέγραπται ἐν αὐταῖς. [Οὐ γὰρ ε]ῦρήσετε δικαίους ἀποβε[βλημ]ένους ἀπὸ ὁσίων ἀνδρῶν. [Ἐδιώ]χθησαν δίκαιοι, ἀλλ' ὑπὸ ἀνό[μων]. ἐφυλακίσθησαν,⁴ ἀλλ' ὑπὸ [ἀνο]σίων· ἐλιθάσθησαν ὑπὸ πα[ρα]νόμων· ἀπεκτάνθησαν [ὑπ]ὸ τῶν μαρῶν καὶ ἄδικον ζῆλον [ἀ]νεληφότων. Ταῦτα πασχόντες [ε]ὐκλεῶς ἠνεγκαν. [Τί γ]ὰρ εἶπωμεν, ἀδελφοί; Δαυιὴλ⁵ ὑπὸ τῶν φοβουμένων τὸν Θεὸν [ἐ]βλήθη εἰς λάκκον λεόντων; [Ἡ]⁶ Ἀνανίας καὶ Ἀζαρίας καὶ Μισαήλ ὑπὸ τῶν θρησκευόντων τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἔνδοξον θρησκείαν τοῦ ὑψίστου κατελοχθῆσαν εἰς κάμνον πυρός; Μηθαμῶς τοῦτο γένοιτο. Τίνες οὖν οἱ ταῦτα δράσαντες; Οἱ στυγητοὶ καὶ πάσης κακίας πλήρεις εἰς τοσοῦτο ἐξήρισαν⁷ θυμοῦ, ὥστε τοὺς ἐν ὁσία καὶ ἀμώμῳ προθέσει δουλεύοντας τῷ Θεῷ εἰς αἰκίαν περιβαλεῖν, μὴ εἰδότες ὅτι ὁ ὑψιστος ὑπέρμαχος καὶ ὑπερασπιστὴς ἐστὶν τῶν ἐν καθαρᾷ συνειδήσει λατρευόντων τῷ [πα]ναρέτῳ ὀνόματι αὐτοῦ· ᾧ ἢ δόξα εἰς] τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ[ώνων]. Ἀμήν. [Ο]ἱ δὲ ὑπομένοντες ἐν πεποιθήσει δόξαν καὶ τιμὴν ἐκληρονόμησαν, ἐπήρθησαν τε καὶ ἐπαφρόδιτοι ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μνημοσύνη αὐτῶν, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XLVI. *Adhaeremus iustis. Dissensio vestra pernicioza est.*

Τοιούτοις οὖν ὑποδείγμασι κολληθῆναι καὶ ἡμᾶς δεῖ, ἀδελφοί. Γέγραπται γὰρ· κολλᾶσθε¹ τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἀθῶος ἔση,² καὶ μετ' ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔση, καὶ μετὰ στραβλοῦ διαστρέψεις. Κολληθῶμεν οὖν τοῖς ἀθώοις καὶ δίκαιοις· εἰσὶν δὲ οὗτοι ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. [Ἰν]α³ τί ἔρεῖς, καὶ θυμοὶ, καὶ διχοστασίαι, καὶ σχίσματα, πόλεμός τε ἐν ὑμῖν; Ἡ⁴ οὐχὶ ἓνα Θεὸν ἔχομεν καὶ ἓνα Χριστόν; καὶ ἐν πνεῦμα τῆς χάριτος τὸ ἐκχυθὲν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ μία κλήσις ἐν Χριστῷ; Ἴνα τί διέσκομεν καὶ διασπῶμεν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ στασιάζομεν πρὸς τὸ σῶμα τὸ ἴδιον, καὶ εἰς τοσαύτην ἀπονοίαν⁵ ἐρχόμεθα, ὥστε ἐπιλαθέσθαι ἡμᾶς, ὅτι μέλη ἐσμὲν ἀλλήλων; Μνήσθητε τῶν λόγων Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. Εἶπε γὰρ· οὐαὶ⁶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη, ἢ ἓνα τῶν ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι· κρεῖττον ἦν αὐτῷ, περιτεθῆναι μίλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἓνα τῶν μικρῶν μου σκανδαλίσαι. Τὸ σχίσμα ὑμῶν πολλοὺς διέστρεψεν, πολλοὺς εἰς ἀθυμίαν ἔβαλεν, πολλοὺς εἰς δισταγμὸν, τοὺς πάντας ἡμᾶς εἰς λύπην· καὶ ἐπίμονος ὑμῶν ἐστὶν ἡ στάσις.

Cap. XLV. 1) Cfr. illud τι τῶν ἀνηκόντων ὑμῖν εἰς σωτηρίαν c. 17. Ep. Barnab.

2) Ita Ms. Cfr. tamen supra c. 40. ἐγκεκυφότες εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως.

3) ἐπίστασθαι Ms.

4) ἐφυλακίσθησαν in Ms. inveniunt Millius et Iacobsonus, ἐφυλάχθησαν vulgurarunt Iunius, Colomesius et alii.

5) Dan. 6, 16.

6) Dan. 3, 20.

7) Male nonnulli textum immutare

XLV. *Improborum est, iustos vexare et deicere.*

Contentiosi estis, fratres, et in rebus, quae ad salutem minime pertinent, accensi zelo. Scripturas diligenter inspicite, quae Spiritus sancti vera sunt oracula. Attendite, in illis nihil iniustum neque perversum scriptum esse. Non enim a viris sanctis invenietis iustos reiectos. Persecutionem passi sunt iusti, sed ab iniquis; in carcerem sunt coniecti, sed ab impiis; lapidati sunt, sed a nefariis; occisi sunt, sed a scelestis et iniusto zelo abreptis. Haec patientes gloriose tulerunt. Quid enim, fratres, dicemus? Daniel in speluncam leonum ab eis qui Deum timebant coniectus est? An Ananias, Azarias et Misael conclusi sunt in fornacem ignis ab eis qui magnificentum et gloriosum altissimi cultum observabant? Absit prorsus! Quinam igitur haec patrarunt? Abominandi et omni malitia pleni eo furoris rixati sunt, ut eos, qui in sancta et inculpata voluntate Deo servierunt, tormentis iniecerint, ignorantes, Altissimum propugnatorem et defensorem eorum esse, qui in pura conscientia nomen eius virtute plenum colunt, cui sit gloria in secula seculorum, Amen! Illi vero, in fiducia patienter tolerantes, gloriae et honoris haeredes facti sunt, et a Deo exaltati et gratiosi sunt effecti in memoria ipsorum, in secula seculorum, Amen!

XLVI. *Adhaereamus iustis. Dissensio vestra perniciosa est.*

Talibus igitur exemplis et nos adhaerere oportet, fratres. Scriptum enim est: ‚Sanctis vos adiungite, quia, qui illis adhaerent, sanctificabuntur.‘ Et rursus in alio loco: ‚cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.‘ Quare innocentibus et iustis iungamus nos; ii quippe sunt electi Dei. Cur inter vos sunt contentiones, irae, dissensiones, schismata et bellum? Nonne unum Deum et unum Christum habemus? Nonne unus est Spiritus gratiae, qui super nos effusus est, et una vocatio in Christo? Cur divellimus et discerpimus membra Christi, et contra proprium corpus seditionem movemus, eoque vesaniae devenimus, ut alios aliorum membra esse obliviscamur? Recordamini verborum Iesu Domini nostri. Dixit enim: ‚vae homini illi! Bonum erat ei si natus non fuisset, quam ut unum ex electis meis scandalizaret; melius erat ut ei mola circumponeretur et demergeretur in mare, quam ut unum de pusillis meis scandalizaret.‘ Schisma vestrum multos pervertit, multos in animi deiectionem, multos in vacillationem, omnes nos in tristitiam coniecit, nos omnes moerore affecit; et adhuc seditio vestra persistit.

vulnerunt. De voce *ξερίζω* v. Steph. Thes. (edit. nov.) et Passow, Lex. gr. H.

8) Sic nos legendum putamus. Ms. habet *ἐπαφρον* i. e. quod spuma obductum renidet et albescit. Davisius coniicit *ἐπαιθέριοι*, Boisius *ἐλαφροί*, *solutis vinculis*, vel *ἀνέπαφοι*, *inlacti sc. ab igne*. H. ed. IV.

Cap. XLVI. 1) Haec verba in S. Scriptura frustra quaeruntur. Cfr. Clem. Alex. Strom. V, 8. p. 677.

2) Ps. 17, 26. 27.

3) Iac. 4, 1.

4) Eph. 4, 4—6.

5) Vid. supra c. 1. *εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας*.

6) Quod antiquis non insolens fuit, multa testimonia Clemens in unum coniungit: nempe Matth. 26, 24. Luc. 17, 2. Matth. 18, 6. Marc. 9, 12. Col. Cfr. Clem. Alex. Strom. III, 18. p. 561.

XLVII. *Discordia vestra recens peior est priori, quae Pauli temporibus fuit.*

Ἀναλάβετε τὴν ἐπιστολὴν¹ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου. Τί πρῶτον ὑμῖν ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου² ἔγραψεν; Ἐπ' ἀληθείας πνευματικῶς ἐπέστειλεν ὑμῖν, περὶ αὐτοῦ τε καὶ Κηφᾶ τε καὶ Ἀπόλλω, διὰ τὸ καὶ τότε προσκλήσεις ὑμᾶς πεποιθῆσθαι. Ἄλλ' ἡ πρόσκλησις ἐκείνη ἤττονα³ ἁμαρτιᾶν ὑμῖν προσήνεγκεν· προσεκλήθητε γὰρ ἀποστόλοις μεμαρτυρημένοις καὶ ἀνδρὶ δεδοκιμασμένῳ παρ' αὐτοῖς. Νυνὶ δὲ κατανοήσατε, τίνες ὑμᾶς διέστρεψαν καὶ τὸ σεμνόν⁴ τῆς περιβοήτου φιλαδελφίας ὑμῶν ἐμείωσαν. Αἰσχρὰ, ἀγαπητοὶ, καὶ λίαν αἰσχρὰ, καὶ ἀνάξια τῆς ἐν Χριστῷ ἀγωγῆς, ἀκούεσθαι⁵, τὴν βεβαιότητα καὶ ἀρχαίαν⁶ Κορινθίαν ἐκκλησίαν δι' ἐν ἣ ἴσχυος ἀποστόλων στασιάζειν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους. Καὶ αὕτη ἡ ἀκοή οὐ μόνον εἰς ἡμᾶς ἐχώρησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἑτεροκλινεῖς⁷ ὑπάρχοντας ἀφ' ἡμῶν· ὥστε καὶ βλασφημίας ἐπιφέρεσθαι τῷ ὀνόματι κυρίου διὰ τὴν ὑμετέραν ἀφροσύνην, ἑαυτοῖς δὲ κίνδυνον ἐπεξεργάζεσθαι.

XLVIII. *Redeatis ad fraterni amoris studium.*

Ἐξάρωμεν οὖν τοῦτο ἐν τάχει, καὶ προσπέσωμεν τῷ δεσπότῃ, καὶ κλαύσωμεν ἰκετεύοντες αὐτόν, ὅπως ἴλεως γενόμενος ἐπικαταλλαγῇ ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν σεμνὴν τῆς φιλαδελφίας ἡμῶν [καί] ἀγνὴν ἀγωγὴν ἀποκαταστήσῃ ἡμᾶς. Πύλη γὰρ δικαιοσύνης ἀνεργυρία εἰς ζωὴν αὕτη, καθὼς γέγραπται· ἀνοιξάτέ μοι² πύλας δικαιοσύνης. εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι³ τῷ κυρίῳ· αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου· δικαιοὶ εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. Πολλῶν⁴ οὖν πυλῶν ἀνεργυριῶν, ἢ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἢ ἐν Χριστῷ⁵, ἐν ἣ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες, καὶ κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ἀταράχως πάντα ἐπιτελοῦντες. Ἦτω τις πιστὸς, ἦτω δυνατὸς γινώσκειν ἐξευπειν, ἦτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων, ἦτω ἀγνὸς ἐν ἔργοις· τοσοῦτόν⁶ γὰρ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει, ὅσω δοκεῖ μᾶλλον μεῖζον εἶναι, καὶ⁷ ζητεῖν τὸ κοινωφελὲς πᾶσιν, καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ.

XLIX. *Charitatis encomium.*

Ὁ ἔχων ἀγάπην ἐν Χριστῷ, τηρησάτω τὰ τοῦ Χριστοῦ παραγγέλματα. Τὸν δεσμὸν¹ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τίς δύναται ἐξηγήσασθαι; Τὸ μεγαλεῖον τῆς καλλονῆς αὐτοῦ τίς ἀρκεῖ, ὡς ἔδει, εἰπεῖν; Τὸ

Cap. XLVII. 1) I Cor. 3, 13 sqq.

2) I. e. in primordiis evangelicae praedicationis.

3) ἤττονα proposuit Dav.; in Ms. ἤττον. Cfr. Ioann. 19, 11.

4) Cfr. supra c. 1. Νέοις τε μέτρια καὶ σεμνὰ νοεῖν ἐπετρέπετε.

5) Leg. ἀκούεται, ut moment Iunius, Boisius, Fellus, Colomesius et al.

6) I. e. in ipsis Evangelii primordiis fundata. Nequaquam solide ex hoc epitheto inferunt viri docti, tempore de-

mum Domitiani aut Traiani scriptam fuisse hanc epistolam, cum tempore Neronis antiqua nequiverit appellari ecclesia. Frey.

7) Ethnicos haud dubie intelligit, respiciens ad illud in Ep. ad Rom. 2, 24. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Cfr. I Tim. 6, 1.

Cap. XLVIII. 1) Καὶ interponendum ex Clem. Alex. Strom. IV, 17 p. 613, ut vidit Wottonus post Cot. et Colom.

XLVII. *Discordia vestra recens peior est priori, quae Pauli temporibus fuit.*

Epistolam beati Pauli Apostoli in manus sumite. Quid primum vobis in principio Evangelii scripsit? Certe divinitus inspiratus de seipso, de Cepha et Apollo ad vos literas dedit, quia etiam tum inter vos factiones et partium studia fuerant. Sed factio ista minus vobis intulit peccatum; propendebatis enim in Apostolos praeclaro testimonio celebres, et in virum ab illis probatum. Nunc vero, qui sint qui vos perverterint, et nominatissimi amoris vestri fraterni decus imminuerint, vobiscum perpendite. Turpia, fratres, turpia valde et christiana vivendi ratione indigna audire debemus, firmissimam scilicet et antiquam Corinthiorum ecclesiam propter unum aut alterum hominem contra presbyteros seditionem movere. Et hic quidem rumor non tantum ad nos, sed ad eos etiam; qui a nobis alieni sunt, manavit; ita ut propter vestram amantiam blasphemiae nomini Domini inferantur, et vobis ipsis periculum creetur.

XLVIII. *Redeatis ad fraterni amoris studium.*

Auferamus igitur hoc celeriter; pedibus Domini advolvamur, et fletus suppliciter imploremus eum, ut propitius factus nobis reconcilietur, et pristinae nostrae decorae et castae fraterni amoris conversationi nos restituat. Haec enim vita porta iustitiae est ad vitam aperta, sicut scriptum est: ‚aperite mihi portas iustitiae; ingressus in eas confitebor Domino; haec porta Domini, iusti intrabunt in eam.‘ Cum igitur multae portae apertae sint, ea quae est iustitiae, eadem et in Christo est; beati omnes, qui in eam intrarunt, et iter suum in sanctitate et iustitia direxerunt, omnia imperturbate peragentes. Sit aliquis fidelis, sit potens in enarranda cognitione sublimiori, sit sapiens in sermonum diiudicatione, sit castus in operibus; tanto humilior esse debet, quanto maior esse videtur, et quaerere debet quod omnibus utile est, non solum sibi.

XLIX. *Charitatis encomium.*

Qui charitatem in Christo habet, servet Christi mandata. Vinculum charitatis Dei quis potest enarrare? Quis pulchritudinis eius magnificentiam, prout par est, eloqui valet? Altitudo, ad quam evehit, charitas

2) Ps. 117, 19. 20. Locus extat ap. Clem. Alex. Strom. I, 7. p. 338. 339.

3) Ms. *ἔξομολογήσωμαι*. Vocales *ω* et *ο* etiam in antiquissimis Codd. haud raro a librariis confunduntur.

4) Citantur haec a Clem. Alex. Strom. VI, 8 p. 772, tamquam ex S. Barnaba, lapsu memoriae, vel levi incuria aut errore; supra enim (Strom. I, 7. p. 339.) Clementi, ut mihi videtur, ea tribuit. Jac. Matth. 7, 13. 14.

5) Cfr. Ignat. ad Philad. c. 9. *ἀντὸς ὧν θύρα τοῦ πατρὸς, δι' ἧς εἰσέρχονται κτλ.* Hermae Past. Sim.

9, 12. Porta vero *Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum.*

6) Matth. 23, 11.

7) I Cor. 10, 33. Apud Clem. Alex. Strom. IV, 18. p. 613.

Cap. XLIX. 1) Coloss. 3, 14. Hieronymus (Opp. T. VII. p. 606. ed. Vallars) in Eph. 4, 1. adnotat: ‚Potest et in Christi vinculis et in carcere pro martyrio constitutus haec scribere: melius autem est, si vincum in Christi charitate dicamus. Cuius rei et Clemens ad Corinthios testis est, scribens *Vinculum charitatis Dei quis poterit enarrare?*‘

ὑψος², εἰς ὃ ἀνάγει ἡ ἀγάπη, ἀνεκδιήγητόν ἐστιν. Ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ· ἀγάπη³ καλύπτει πλήθος ἁμαρτιῶν· ἀγάπη πάντα ἀνέχεται, πάντα μακροθυμεῖ· οὐδὲν βάνανσον ἐν ἀγάπῃ, οὐδὲν ὑπερήφανον· ἀγάπη σχίσμα οὐκ ἔχει, ἀγάπη οὐ στασιάζει, ἀγάπη πάντα ποιεῖ ἐν ὁμονοίᾳ· ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐτελειώθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ· διὰ ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστόν ἐστιν τῷ Θεῷ. Ἐν ἀγάπῃ προσελάβετο ἡμᾶς ὁ δεσπότης· διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ἔσχεν πρὸς ἡμᾶς, τὸ αἷμα⁴ αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ κύριος ἡμῶν, ἐν θελήματι Θεοῦ, καὶ τὴν σάρκα⁵ ὑπὲρ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

L. Oremus, ut digni habeamur charitate.

Ὁραῖτε, ἀγαπητοί, πῶς μέγα καὶ θαυμαστόν ἐστιν ἡ ἀγάπη, καὶ τῆς τελειότητος αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἐξήγησις. Τίς ἱκανὸς ἐν αὐτῇ εὐρ[εθῆναι], εἰ μὴ οὖς ἂν καταξιώσῃ [ὁ Θεός; Εὐχόμε]θα οὖν καὶ αἰτώμεθα ἀπ[ὸ τοῦ ἐλέ]ους¹ αὐτοῦ, ἵνα ἐν ἀγάπῃ [ᾤωμεν], διὰ προσκλήσεως ἀνθρώπων², ἄμωμοι. Αἱ γενεαὶ πᾶσαι [ἀπὸ Ἀδάμ]³ ἕως τῆςδε ἡμέρας παρῆ[λθον], ἀλλ' οἱ ἐν ἀγάπῃ τελειωθέν[τες], κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἔχουσιν⁴ χάρον εὐσεβῶν. οἱ φανεροῦνται⁵ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς βασιλείας⁶ τοῦ Χριστοῦ. Γέγραπται γάρ· „εἰσελ[θε] εἰς τὰ ταμεῖα⁷ μικρὸν ὄσον ὄσον⁸“, ἕως οὗ παρελθῆ ἡ ὁργὴ καὶ θ[υμὸς] μου, καὶ⁹ μνησθήσομαι ἡμέρ[ας] ἀγαθῆς, καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς [ἐκ] τῶν θνητῶν ὑμῶν.¹⁰ Μακάριοι ἔσμεν, ἀγαπητοί, εἰ τὰ [προσ]τάγματα τοῦ Θεοῦ ἐποιῶμεν [ἐν ὁ]μονοίᾳ ἀγάπης, εἰς τὸ ἀφειθῆναι¹¹ ἡμῶν δι' ἀγάπης¹² τὰς ἁμαρτίας [ἡμῶν]¹³. Γέγραπται γάρ· μακάριοι¹⁴, ὧν [ἀφεί]θησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκ[αλύ]φθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Μακάριοι [ἀνήρ], οὗ οὐ¹⁵ μὴ λογίσθαι κύριος ἁμαρτίαν, οὐδὲ ἐστιν ἐν τῷ στόματι αὐτ[οῦ] δόλος.¹⁶ Οὗτος ὁ μακαρισμὸς ἐ[γέ]νετο ἐπὶ τοὺς ἐκλελεγμένους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμ[ῶν], ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ[ν]ας τῶν αἰ[ῶ]νων. Ἀμήν.

2) Vocc. τὸ ὑψος — καταξιώσῃ ὁ Θεός cap. seq. ap. Clem. Alex. Strom. IV, 18. p. 613. extant multifarie variata.

3) I Petr. 4, 8. I Cor. 13, 4 sqq. Iac. 5, 20.

4) Gal. 1, 4. Ioann. 3, 16. I Ioann. 4, 9. 10.

5) Paene eadem habentur a B. Irenaeo forsitan respiciente hunc locum: Τῷ ἰδίῳ οὖν αἵματι λυτρωσαμένου ἡμᾶς τοῦ Κυρίου, καὶ δόντος τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ ἀντὶ τῶν ἡμετέρων σαρκῶν. [V. 1, 1. p. 292, ed. Massuet.]. Ex sententia igitur utriusque Patris Iesus Christus Dominus noster dedit τὴν ψυχὴν καὶ σάρκα ἑαυτοῦ ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς

σαρκὸς ἡμῶν, quod plane evertit impium Socini dogma, Iesum Christum non praestitisse satisfactionem plenam et vicariam: nec non Apollinaris dogma, eum non habuisse animam rationalem, quum locum eius suppleverit ὁ λόγος: ut enim animas nostras redimeret, dedit animam suam, i. e. humanam; quum aliter non fuisset proprium sacrificium pro anima humana. Woll. Haec enim non significare possunt: Christus carnem dedit suam ut nostram carnem beatam redderet; sed nil nisi hoc: Christus carnem dedit suam ut ne nostra caro interiret, aeternis poenis affecta. Lipsius p. 82 l. c.

Cap. L. 1) Hanc Millii coniecturam, praecunte Gallandio, admisit Iacobsonus pro lectione Iuniana αἰτώμεθα [εἶναι]

inenarrabilis est. Charitas nos Deo agglutinat; charitas peccatorum multitudinem tegit; charitas omnia sustinet, omnia patienter tolerat; nihil sordidum in charitate, nihil superbum; charitas schisma non habet; charitas seditionem non movet; charitas omnia in concordia facit; in charitate omnes Dei electi perfecti sunt facti; sine charitate nihil Deo acceptum est. In charitate nos Dominus sibi assumpsit; propter charitatem, quam erga nos habuit, Dominus noster Iesus Christus voluntate divina sanguinem suum pro nobis tradidit, et carnem pro carne nostra, et animam pro animabus nostris.

L. Oremus ut digni habeamur charitate.

Videtis, dilecti, quam magna et admiranda sit charitas, et quod perfectio eius nequeat enarrari. Quis est idoneus, ut in ipsa inveniatur, praeter eos, quos Deus dignos esse voluerit? Oremus igitur et petamus ab illius misericordia, ut in charitate vivamus, sine propensione aliqua humana, et inculpati. Generationes omnes ab Adam usque in hodiernum diem praeterierunt; qui vero per Dei gratiam in charitate sunt consummati, locum piorum obtinent, et in visitatione regni Christi manifestabuntur. Scriptum enim est: ,ingredere in cubicula paululum quantumcunque, donec ira mea et furor pertranseat; et recordabor diei boni, et suscitabo vos e sepulchris vestris.⁴ Beati sumus, dilecti, si praecepta Domini in charitatis concordia impleverimus, ut per charitatem peccata nostra nobis remittantur. Scriptum enim est: ,beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cuius peccatum Dominus non imputabit, neque est in ore eius dolus.⁵ Haec beatitudinis praedicatio ad eos pertinet, qui per Iesum Christum Dominum nostrum a Deo sunt electi, cui sit gloria in secula seculorum. Amen.

ἄξι[ους]. Subinde p. αὐτοῦ Iunius, Fel-
lus, Colomesius et alii mallent αὐτῆς
sc. ἀγάπης.

2) Nullam lacunam indicant Iun.,
Galland., Russel., Schoenemann. et alii.
Spatium autem in Ms. certe extat.

3) φανερωθήσονται Iun., Colom.,
Galland. et alii supplent ex Clem. Alex.

4) Isai. 26, 20. Sensus est: aliquot
temporis sepulchris erunt tecti, tunc re-
surgent. H.

5) Ὅσον geminatum habes etiam Hebr.
10, 37. Iac.

6) Simile nonnihil habes in libro
apocrypho IV Esdr. 2, 16. Colom. Re-
spexisse auctorem ad Ezech. 37, 12. 13.
putat Galland.

7) Animadverte hic Clementem eam-
dem plane vim Charitati ad remissionem
peccatorum seu Iustificationem consequen-
dam tribuere, quam tribuit Fidei Apo-
stolus Paulus, cuius tamen mentem igno-

rare aut ab ea deflectere non potuit Cle-
mens: immo eadem plane utitur forma
loquendi, Οὗτος ἔ μακαρισμὸς ἐγένετο
ἐπὶ κτλ. qua Paulus ad Rom. 4, 9.
Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος κτλ. tandem-
que idem Davidis testimonium adhibet
ad confirmationem huius doctrinae de
Charitatis efficacia ad Iustificationem, ex
quo Fidei vim sine operibus docuerat
Paulus, Rom. 4, 6—8. ut longe claris-
simum sit, nunquam sanctos hos viros
tam subtilem notionem Fidei animo con-
cepisse, quae sanctitatem Charitatemque
ab ea removeret. Patet etiam quomodo
intelligendum, quod c. 32. inculcarat. Frey.

8) Sic edd. usque ad Wottonum, et
recte quidem, ut Iacobsonus contra illum
notat.

9) Ps. 32, 1. 2.

10) Ita se habet Cod. Ms., Vat. Co-
dex LXX interp. exhibet φ̄. Sic S. Pau-
lus ad Rom. 4, 8. Wott.

LI. *Dissidii participes, praesertim auctores, confiteantur peccatum ipsorum.*

Ἔσα [οὐ]ν παρέ[βη]μεν διὰ τινος τῶν [τοῦ] ἀντικε[μέ]νου¹, ἀξιώσωμεν [συγγνώμην]. καὶ ἐκεῖνοι δὲ, οὔτι[νε]ς ἀρχηγ[οὶ τῆς] στάσεως καὶ διχοστασίας ἐγεν[ήθ]ησαν, ὀφείλουσιν τὸ κοινὸν τῆς ἐλπίδος σκοπεῖν. Οἱ γὰρ μετὰ φόβου καὶ ἀγάπης πολιτευόμενοι ἑαυτοὺς θέλουσιν μᾶλλον αἰκίαις² περιπίπτειν, ἢ τοὺς πλησίον· μᾶλλον δὲ ἑαυτῶν κατ[ά]γνωσιν φέρουσιν, ἢ τῆς παραδεδομένης ἡμῖ[ν] καλῶς καὶ δικαίω[ς] ὁμοφωνίας. Καλὸν γ[ὰρ] ἀνθρώπῳ ἐξομολογεῖσθαι περὶ τ[ῶν] παραπτωμ[ά]των, ἢ σκληρῶσαι τὴν καρδίαν αὐτ[οῦ], καθὼς ἐσκληρύνθη ἡ καρδία τῶν στασιαζόντων³ πρὸς τὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ Μωϋσῆν· ὧν τὸ [κρί]μα πρόδηλον ἐγενήθη. Κατέβ[η]σαν γὰρ εἰς ἄδου ζῶ[ν]τες, καὶ θά[νατος] κατέπειν αὐ[τούς]. Φαραῶ⁴ καὶ ἡ στρα[τιά] αὐτ[οῦ], καὶ πάντες οἱ ἠγούμε[νοὶ Αἰγ]ύπτου, τὰ τε ἄρματα καὶ οἱ ἀναβά[ται] αὐτῶν οὐ δι' ἄλλην τινὰ [αἰτία]ν ἐβυθίσθησαν εἰς θάλασσαν [ἐρυθρ]άν καὶ ἀπώλοντο, ἀλλὰ διὰ [τὸ σκλη]ρυνθῆναι αὐτῶν τὰς ἀσυνέτου[ς] καρδίας, μετὰ τὸ γενέσθαι [τὰ σημ]εῖα [καὶ] τὰ τέρατα ἐν γῆ Αἰγύ[πτου] διὰ [τοῦ θ]εράποντος τοῦ Θεοῦ [Μ]ωϋσέως.

LII. *Talis confessio Deo placet.*

Ἀποσδεῆς¹, ἀδελφοί, [ὁ] δεσπότης ὑπάρχει τῶν ἀπάντων· [οὐ]δὲν οὐδενὸς χροῖζει, εἰ μὴ τὸ [ἐξ]ομολογεῖσθαι αὐτῶ. Φησὶ γὰρ [ὁ] ἐκλεκτὸς Δαβὶδ· ἐξομολογήσο[μαι]² τῷ κυρίῳ, καὶ ἀρᾶσει αὐτῶ ὑπὲρ [μ]ίσχον νέον, κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὄπλᾶς· ἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήτωσαν.³ Καὶ πάλιν λέγει· θύσον³ τῷ Θεῷ θυσίαν αἱ[νέ]σεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου· καὶ ἐπικάλῃσαι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. Οὐσία⁴ γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.⁴

LIII. *Mosis charitas erga populum suum.*

Ἐπίστασθε γὰρ, καὶ καλῶς ἐπίστασθ[ε τὰ]ς ἱερὰς γραφὰς, ἀγαπητοί, [καὶ ἐκ]εῖνα εἰς τὰ λόγια τοῦ [Θεοῦ]. Εἰς ἀ[νάμνησιν] οὖν ταῦτα [λάβετε]. Μωϋσέως γὰρ ἀναβά[ντος] εἰς¹ τὸ ὄρος, καὶ ποιήσαν[τος] τῆσρα[κόντα] ἡμέρας καὶ τῆσρα[κόντα] νύκτας ἐν νηστεία [καὶ ταπειν]ώσει, εἶπεν πρὸς αὐτὸν [ὁ κύριος]· „Μωϋσῆ³, Μωϋσῆ, κατὰβηθι [τὸ τάχος] ἐντεῦθεν, ὅτι ἠνόμησεν [ὁ λαὸς σ]ου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς [Αἰγύπτου]· παρέβησαν ταχὺ ἐκ [τῆς ὁδο]ῦ, ἧς ἐνετείλω αὐτοῖς, [ἐποίησα]ν ἑαυτοῖς χανεύματα.⁴ [Καὶ εἶπεν] κύριος πρὸς αὐτόν· „λελάλη[κα] πρὸς] σε ἅπαξ καὶ δις, λέγων· [ἔώρακα] τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ ἰδὼν, λαὸς [σ]κληροτράχηλος· ἔασόν [με ἐξολ]εθρεῦσαι αὐτούς, καὶ ἐξα[λείψω] τὸ ὄνομα αὐτῶν ὑποκά[τωθεν] τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσω [σε εἰς] ἔθ[νος] μέγα καὶ θαναμαστόν [καὶ πολ]ὺ μᾶλλον ἢ τοῦτο.⁴ [Εἶπε δὲ Μ]ωϋσῆς· „μηθαρῶς⁵, κύριε· [ἄφες τὴν ἀ]μαρτίαν τῷ λαῷ τούτῳ, ἢ καμὲ ἐξάλειψον ἐκ βίβλου ζώντων.⁴ Ὡ μεγάλῃς ἀγάπῃς, ὧ

Cap. LI. 1) Sc. δόλων vel ἐνεθρῶν.
Woll. Cfr. Ep. Barnab. c. 2. Cum sint
ergo dies nequissimi, et contrarius habeat
huius saeculi potestatem.

2) Cod. Ms. οἰκίαις.

3) Num. 16.

4) Exod. 14.

LI. *Dissidii participes, praesertim auctores, confiteantur peccatum ipsorum.*

Quaecunque igitur per aliquas adversarii suggestiones deliquimus, veniam et indulgentiam imploremus; illi vero, qui seditionis et dissensionis principes exstiterunt, communem spem contemplari debent. Qui enim in timore et charitate vitam degunt, se ipsos potius quam proximos in cruciatu incidere volunt, et se ipsos potius quam pulchre et iuste traditam nobis consensionem subire vituperationem volunt. Melius enim est homini, peccata sua confiteri, quam indurare cor suum; prout induratum est eorum cor, qui contra Moysen famulum Domini seditionem concitarunt, quorum condemnatio manifesta fuit. Descenderunt enim in infernum vivi, et mors eos absorpsit. Pharaon una cum exercitu suo, et omnes praefecti Aegypti, currus etiam et consistentes in eis non aliam ob causam rubri maris profundo immersi sunt et perierunt, quam quod stulta eorum corda, post tot signa et miracula ostensa per famulum Dei Moysen in terra Aegypti, indurata fuerint.

LII. *Talis confessio Deo placet.*

Nullius rei, fratres, indigus est Dominus omnium; nihil a quoquam desiderat, praeterquam ut ipsi fiat confessio. Dicit enim electus David: ,confitebor Domino, et placebit ei super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas; videant pauperes et laetentur.‘ Et rursus dicit: ,immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis tuae, et eruam te, et glorificabis me. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus.‘

LIII. *Mosis charitas erga populum suum.*

Nostis autem, dilecti, et probe nostis sacras Scripturas, et penitius in divina eloquia introspeexistis. Illa igitur in memoriam revocate. Cum Moyses in montem ascendisset, et quadraginta dies noctesque quadraginta in ieiunio et humilitate transegisset, dixit ad eum Dominus: ,Moyses, Moyses, descende velociter hinc, quia iniquitatem fecit populus tuus, quos eduxisti de terra Aegypti; transgressi sunt cito de via, quam mandasti eis, et fecerunt sibi fusilia. Et dixit Dominus ad illum: locutus sum ad te semel et iterum, dicens: Vidi populum hunc, et ecce, populus dura cervice est; sine me exterminare eos, et delebo nomen eorum sub coelo; et faciam te in gentem magnam et mirandam, et hac numerosiorem.‘ Dixit autem Moyses: ,neutiquam Domine; remitte huic populo peccatum, vel etiam me dele de libro viventium.‘ O charitatem magnam!

Cap. LII. 1) Cfr. Act. 17, 25. et Ep. ad Diogn. c. 3.

2) Ps. 68, 31—33. Clem. Alex. l. c. p. 614.

3) Ps. 49, 14. 15.

4) Ps. 50, 19.

Cap. LIII. 1) ἀναβαλ[λοντος εἰς] edd. ante Iacobsonum.

2) ποιῆν χρόνον = διατρέχειν. Cfr. Act. 15, 33. 18, 23. 20, 3. II Cor. 11, 25. Iac. 4, 13.

3) Exod. 32, 7 sqq. Deut. 9, 12 sqq.

4) Cfr. Clem. Alex. Strom. IV, 19. p. 617.

5) Exod. 32, 32.

τελειότητος ἀνυπερβλήτου! Παρόρησιάζεται θεράπων πρὸς κύριον, αἰτεῖται ἄφειν τῷ πλήθει, ἢ καὶ ἑαυτὸν ἐξαλειφθῆναι μετ' αὐτῶν ἄξιον.

LIV. *Qui charitate plenus est, omne damnnum subit, dummodo pax ecclesiae restituitur.*

Τίς οὖν ἐν ὑμῖν γενναῖος, τίς εὐσπλαγγνος, τίς πεπληροφορημένος ἀγάπης; Εἰπάτω¹. 'εἰ δι' ἐμέ στάσις καὶ ἔρις καὶ σχίσματα, ἐκχωρῶ, ἄπειμι, οὐ ἐὰν βούλησθε, καὶ ποιῶ τὰ προστασσόμενα ὑπὸ τοῦ πλήθους· μόνον τὸ ποιμνιον τοῦ Χριστοῦ εἰρηνευέτω μετὰ τῶν καθεσταμένων πρεσβυτέρων.' Τοῦτο ὁ ποιήσας ἑαυτῷ μέγα κλέος ἐν κυρίῳ περιποιήσεται, καὶ πᾶς τόπος δέξεται αὐτόν. 'Τοῦ γὰρ κυρίου² ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.' Ταῦτα οἱ πολιτευόμενοι τὴν ἀμεταμέλητον πολιτείαν τοῦ Θεοῦ ἐποίησαν καὶ ποιήσουσιν.

LV. *Huius charitatis exempla.*

Ἰνα¹ δὲ καὶ ὑποδείγματα ἐθνῶν ἐνέγκωμεν· πολλοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγούμενοι, λοιμικοῦ τινὸς ἐνστάτος καιροῦ, χρησιμοδοτηθέντες, παρέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς θάνατον, ἵνα ζώσωσιν διὰ τοῦ ἑαυτῶν αἵματος τοὺς πολίτας. Πολλοὶ ἐξεχώρησαν ἰδίων πόλεων, ἵνα μὴ στασιάζωσιν ἐπὶ πλεῖον. Ἐπιστάμεθα πολλοὺς ἐν ἡμῖν παραδεδωκότας² ἑαυτοὺς εἰς δεσμὰ, ὅπως ἐτέρους λυτρώσονται³. Πολλοὶ ἑαυτοὺς παρέδωκαν εἰς δουλείαν, καὶ λαβόντες τὰς τιμὰς αὐτῶν, ἐτέρους ἐψώμισαν⁴. Πολλαὶ γυναῖκες ἐνδυναμωθεῖσαι διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐπετελέσαντο πολλὰ ἀνδρεία. Ἰουδιθ⁵ ἢ μακαρία, ἐν συγκλεισμῷ οὐσης τῆς πόλεως, ἤτησατο παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, ἕαθῆναι αὐτὴν ἐξελεθῆναι εἰς τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων· παραδοῦσα οὖν ἑαυτὴν τῷ κινδύνῳ, ἐξῆλθεν δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος καὶ τοῦ λαοῦ, τοῦ ὄντος ἐν συγκλεισμῷ· καὶ παρέδωκεν κύριος Ὀλοφέρνην ἐν χειρὶ θηλείας. Οὐχ ἦττον⁶ καὶ ἡ τελεία κατὰ πίστιν Ἐσθήρ κινδύνῳ ἑαυτὴν παρέβαλεν, ἵνα τὸ δωδεκάφυλον τοῦ Ἰσραὴλ, μέλλον ἀπολέσθαι, ζώσῃται. Διὰ γὰρ τῆς νηστείας καὶ τῆς ταπεινώσεως αὐτῆς ἤξιωσεν τὸν παντεπόπτην δεσπότην, Θεὸν τῶν αἰώνων· ὃς ἰδὼν τὸ ταπεινὸν τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐρῶσατο τὸν λαόν, ὧν χάριν ἐκινδύνευσεν.

LVI. *Admonemus et corripiamus nos invicem; qui talem castigationem non renuit, Deum habet protectorem.*

Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐντύχωμεν¹ περὶ τῶν ἐν τινι παραπτώματι² ὑπαρχόντων, ὅπως δοθῇ αὐτοῖς ἐπιείκεια καὶ ταπεινοφροσύνη, εἰς τὸ εἶξαι αὐτοὺς μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Οὕτως γὰρ ἔσται αὐτοῖς ἔγκρατος καὶ τελεία ἢ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους μετ' οἰκτιρῶν μνεία³. Ἀναλάβωμεν παιδείαν, ἐφ' ἣ οὐδεὶς ὀφείλει ἀγανα-

Cap. LIV. 1) Locus recitatur ap. Eriph. haer. 27, 6.

2) Ps. 23, 1.

Cap. LV. 1) Huc referenda, quae ap. Origenem leg. in Ev. Ioan. Tom. VI, 36. Tom. I. P. I. p. 262; et ib. Tom. XXVIII, 14. p. 355. ed. Lommatzsch.

2) Cfr. Rom. 16, 4. Philipp. 2, 30.

3) λυτρώσονται placet Schoenemann. Illud servos Dei ex necessitate redimere (Herm. Past. Mand. 8.), a Iacobsono citatum, huc non spectat.

4) Eadem elocutio ap. Paulum Apost. I. Cor. 13, 3.

O insuperabilem perfectionem! Famulus Dominum libere alloquitur, pro plebe remissionem postulat, vel seipsum una cum eis deleri petit.

LIV. *Qui charitate plenus est, omne damnum subit, dummodo pax ecclesiae restituatur.*

Quis igitur inter vos generosus, quis misericors, quis charitate plenus? Dicat: , si propter me seditio et discordia et schismata orta sunt, discedo, abeo, quocumque volueritis, et quae multitudo iusserit, facio; solum Christi grex in pace degat cum constitutis presbyteris.‘ Qui hoc fecerit, magnam sibi gloriam in Domino conciliabit, et omnis locus eum excipiet. , Domini enim est terra et plenitudo eius.‘ Haec faciunt et facient, qui divinam, cuius nunquam poenitet, vitam vivunt.

LV. *Huius charitatis exempla.*

Ut autem etiam exempla gentium proferamus: multi reges et gubernatores, pestifero tempore saeviente, cum oraculo essent admoniti, morti se ipsos tradiderunt, ut suo sanguine cives liberarent. Multi, ne diutius seditio duraret, a civitatibus suis secesserunt. Multos inter nos cognovimus, qui se ipsos in vincula coniecerunt, ut alios redimerent. Multi in servitum se ipsos addixerunt, et accepto pretio sui alios cibarent. Multae mulieres, gratia divina corroboratae, virilia multa gesserunt. Beata Iudith, cum urbs circumsessa esset, rogavit seniores, ut sibi liceret in alienigenarum castra exire; et periculo se obiciens, propter amorem patriae populique obsessi egressa est; et tradidit Deus Olophernem in manus mulieris. Non minori periculo etiam perfecta in fide Esther, ut duodecim tribus Israel ab instanti exitio liberaret, se ipsam obiecit. Nam in ieiunio et humiliatione precata est rerum omnium inspectorem Dominum, seculorum Deum; qui animi eius humilitatem cernens populum liberavit, cuius gratia illa periculum subierat.

LVI. *Admoneamus et corripiamus nos invicem; qui talem castigationem non renuit, Deum habet protectorem.*

Oremus igitur et nos pro eis, qui in aliquod peccatum lapsi sunt, ut moderatio et humilitas eis concedatur, ut non nobis, sed voluntati divinae cedant. Sic enim misericors mentio eorum apud Deum et sanctos fructuosa erit, et finem suum consequetur. Assumamus, dilecti, disciplinam, propter quam nemo irasci debet. Admonitio, qua alii alios commone-

5) Iudith. 8, 30. Clem. Alex. l. l. p. 617.

6) Ita Iac. in altera ed., in priori cum relqq. edd. *ὄχι ἤτιον αὐτῷ*, Ms. *HTTON-NEI*. Esther. 7 et 8.

Cap. LVI. 1) *ἐντυγχάνειν* = oratione intercedere.

2) Gal. 6, 1.

3) *μυελα*, vox Paulina, Rom. 1, 9. Hilgenfeld (die Apost. Vaeter) p. 90, not. 5. (assentiente Gundert, *Zeitschr. für luther. Theol.* 1854, 479.), verba

difficillima interpretatur sic, ut *τοὺς ἀγίους* ad ecclesiam referat: ‚Die fürbitte um die wiederaufnahme der gefallenen wird noch an Gott und an die heiligen, also an die gemeinde gerichtet.‘ Quod fieri nequit. *Deprecatio* enim illa (*ἡ μετ' οἰκτιμῶν μυελα*) commune est totius ecclesiae officium. Ergo si vera esset Hilgenfeldi interpretatio, ecclesia semet ipsam imploravisset. Quae quum ita sint, non possumus non de Sanctorum invocatione quae vocatur co-

κατεῖν, ἀγαπητοί. Ἡ νουθέτησις, ἣν ποιούμεθα εἰς ἀλλήλους, καλὴ ἔστιν καὶ ὑπεράγαν ὠφέλιμος· κολλᾷ γὰρ ἡμᾶς τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Οὕτως γὰρ φησὶν ὁ ἅγιος λόγος· παιδεύων⁴ ἐπαιδευσέν με ὁ κύριος, καὶ τῷ θανάτῳ οὐ παρέδωκέν με· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται.⁵ Παιδεύσει⁶ με γὰρ, φησὶν, „δίκαιος ἐν ἐλέει, καὶ ἐλέγξει με, ἔλαιον⁶ δὲ ἀμαρτωλῶν μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου.“ Καὶ πάλιν λέγει· μακάριος⁷ ἄνθρωπος, ὃν ἤλεγξεν ὁ κύριος· νουθέτημα δὲ παντοκράτορος μὴ ἀπαναίνου, αὐτὸς γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν· ἔπαισεν, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἰάσαντο. Ἐξάνις ἐξ ἀναγκῶν ἐξελεῖται σε, ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ οὐχ ἄφεται⁸ σου κακόν. Ἐν λιμῷ ἴσεται σε ἐκ θανάτου, ἐν πολέμῳ δὲ ἐκ χειρὸς σιδήρου λύσει σε, καὶ ἀπὸ μαστιγῶν γλώσσης σε κρύψει, καὶ οὐ μὴ φοβηθῆσθαι, κακῶν ἐπερχομένων. Ἀδίκων καὶ ἀνόμων καταγελάσῃ, ἀπὸ δὲ θηρίων ἀγρίων οὐ μὴ φοβηθῆσθαι· θῆρες γὰρ ἀγριοὶ εἰρηνεύουσίν σοι. Εἶτα γνώσῃ ὅτι εἰρηνεύσει σου ὁ οἶκος, ἡ δὲ δίκαια τῆς σκηνῆς σου οὐ μὴ ἀμάτη. Γνώσῃ δὲ ὅτι πολὺ [τὸ σπέρμα σου], τὰ δὲ τέκνα σου ὥσπερ [τὸ παμβό]τανον τοῦ ἀγροῦ. Ἐλεύσ[η] δὲ ἐν τᾷ φῶ, ὥσπερ σῖτος ὠριμο[ς], κατὰ και[ρὸν] θεριζόμενος, ἡ ὠσ[περ] θημω]νία ἄλωνος, καθ' ὥραν συ[γκομι]σθεῖσα.⁹ Βλέπετε, ἀγαπητοί, ὅτι ὑπερασπισμὸς ἔστιν τ[οῖς] παιδευ[ομένοις] ὑπὸ τοῦ [δ]εσπό[του]· καὶ γὰρ] ἀγαθὸς ὢν παιδε[ύει] ὁ Θεός], εἰς τ[ὸ] νουθε[τ]ηθῆναι ἡμᾶς διὰ τῆς ὀσίας [παι]δείας αὐτοῦ.

LVII. *Seditionis auctores presbyteris sese subiiciant, ne Deus eos perdat.*

Ἦμεῖς οὖν, οἱ τὴν καταβολὴν [τῆς] στάσεως ποιήσαντες, ὑποτ[άγη]τε τοῖς πρεσβυτέροις¹, καὶ παι[δεύ]θητε εἰς μετάνοιαν, κάμψαν[τες] τὰ γόνατα τῆς καρδίας ὑμῶν.² Μάθετε ὑποτάσσεσθαι, ἀποθέμενοι τὴν ἀλαζόνα καὶ ὑπερηφάνον τῆς γλώσσης ὑμῶν ἀνθάδ[ειαν]. ἄμεινον γὰρ ἔστιν ὑμῖν, [ἐν] τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μικροὺς καὶ ἔλλογίμους εὐρεθῆναι, ἢ καθ' ὑπεροχὴν δοκοῦντας ἐκριφῆναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ. Οὕτως γὰρ λέγει ἡ πανάρετος σοφία³. Ἰδὸν, προήδομαι ὑμῖν ἐμῆς πνοῆς ὄψιν, διδάξω [δὲ ὑμᾶς] τὸν ἐμὸν λόγον. Ἐπ[ειδὴ] ἐκάλουν], καὶ οὐχ ὑπηκούσα[τε, καὶ ἐξέτει]νον λόγους, καὶ οὐ [προσ-

gitare. Comparanda sunt quae leguntur sub finem cap. 45.: [O]ἱ δὲ ὑπομένοντες ἐν πεποιθήσει δόξαν καὶ τιμὴν ἐκληρονόμησαν, ἐπὶ ῥησάν τε καὶ ἔπαρτοι ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ μνημοσύνη αὐτῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. Quibus statim adduntur haec (c. 46.): τοιοῦτοις οὖν ὑποδείγμασι κολληθῆναι καὶ ἡμᾶς δεῖ, ἀδελφοί. Γέγραπται γὰρ· κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται.⁴ Sancti igitur appellantur ii qui ob nomen Domini quod constanter profitebantur cruciatibus ac morte affecti sunt; ac videtur sententia verborum prope accedere ad ea, quae in Apocalypsi Ioannea de summis Sanctorum honoribus praedicantur. Sanctos

autem in extremo iudicio iudicium vice functuros esse quum vulgo ut videtur Christiani sibi persuasissent (cfr. I Cor. 6, 2; Apoc. 20, 4.), non prorsus incredibile est, iam Clementis tempore illos oratos esse, ut mortis supplicium ab hominibus qui in peccatum incidissent averterent eosque auxilio suo adiuvarent. Conferri potest etiam locus aliquis qui apud Philonem reperitur Opp. ed. Mang., II, 436: Δευτέρῳ δὲ (sc. παρακλήτῳ τῶν πρὸς τὸν πατέρα καταλλάγων, quo homines utuntur), τῇ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους ὀσιότητι· ὅτι ταῖς ἀφαιμέναις σωματίων ψυχῆς ἕπλαστον καὶ γυμνὴν ἐπιδεικνυμένας πρὸς τὸν ἄρχοντα θεραπεῖαν τὰς ὑπὲρ υἱῶν καὶ θυγατέρων ἱκετίας

facimus, bona est et apprime utilis, voluntati enim divinae nos agglutinat. Sic enim dicit sacer sermo: ,castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me; quem enim diligit Dominus, arguit; flagellat autem omnem filium, quem suscipit. Corripiet enim, ait, me iustus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatorum non impinguet caput meum. Et rursus dicit: ,beatus homo, quem arguit Dominus; monitionem vero Omnipotentis ne renuas; ipse enim dolere facit, et rursus restituit; percussit, et manus eius sanaverunt. Sexies de necessitatibus eruet te, et in septimo non tanget te malum. In fame liberabit te a morte, in praelio vero de manu ferri solvet te, a flagello linguae abscondet te, et non timebis a malis venientibus. Iniustos et iniquos deridebis, et feroces bestias non timebis; bestiae enim ferae pacatae erunt tibi. Deinde scies, quod in pace erit domus tua, habitatio autem tabernaculi tui non deficiet. Scies autem, quod multum semen tuum, et liberi tui erunt quasi omnis herba campi. Et venies in sepulchrum, tanquam frumentum maturum, quod in tempore messuerunt, vel sicut acervus areae, in tempore comportatus. Videtis, dilecti, protegi eos, qui a Domino castigantur; cum enim bonus sit, castigat nos Deus, ut sancta eius disciplina commonefiamus.

LVII. *Seditionis auctores presbyteris sese subiiciant, ne Deus eos perdat.*

Vos igitur, qui seditionis fundamenta iecistis, in obedientia subditi estote presbyteris, et correctionem suscipite in poenitentiam, genua cordium vestrorum flectentes. Discite subiici, deponentes gloriosam et superbam linguae vestrae arrogantiam; melius enim est in grege Christi parvos et bonae famae reperiri, quam nimis splendentes spe illius [Christi] eiici. Sic enim dicit sapientia omnem virtutem complectens: ,ecce, proferam vobis mei spiritus dictionem, docebo autem vos meum sermonem. Quoniam vocabam, et non obediistis, et extendebam verba, et non atten-

οὐκ ἀτελεῖς εἰώθασι ποιῆσθαι· γέρας αὐτοῖς παρέχοντος τοῦ πατρὸς τὸ ἐπήκοον ἐν εὐχαίς. Ibi quum V. T. Sancti pro mortuorum animabus intercedere dicantur, ut Deus benevole eas accipiat, haud procul abesse videtur Philo ab ipsa Sanctorum invocatione. Statuere igitur possumus, eandem doctrinam etiam a Clementis sensu non alienam fuisse. Quod tamen non tam manifestum est, ut omnem me dubitationem disiecisse existimem. Quamobrem si quis illud καὶ τοὺς ἁγίους interpolatori alicui adscribere malit, equidem non obstrepuerim. Lipsius p. 44 l. c.

4) Ps. 117, 48. Prov. 3, 12. Hebr. 12, 6.

5) Ps. 140, 5.

6) I. e. reicio gaudia a peccatoribus mihi parata. II.

7) Iob. 5, 17—26.

8) Sic Edd. omnes. Codex Mstus exhibet ΟΥ in fine lineae, et in initio

alterius ΚΟΨΕΤΑΙ, unde Millius dat οὐκ ὄψεται, quo sensu equidem prorsus nescio. Apud LXX Intt. legimus sec. Cod. Alex. οὐχ ἄψηται, sec. Cod. Vat. οὐ μὴ ἄψηται. Iac.

Cap. LVII. 1) *πρεσβύτεροι* = ecclesiae praesides absque ulla distinctione, eo quidem sensu, quo saepius occurrunt in Hermae Past.

2) Haec phrasid in Patribus et Conciliis frequens, desumpta videtur ex Oratione Manassis, quam quaedam Biblia complectuntur, quamque referunt Constitutiones Apostolicae lib. 2. cap. 22. Multas vero similes in Scriptoribus sacris et Ecclesiasticis invenies. Cot.

3) Prov. 1, 23—31. Librum Proverbiorum etiam Clemens Alex. Strom. II, 22. p. 501. *πανάρητον σοφίαν* appellat, itemque Hegeppus, Irenaeus etc. apud Euseb. H. E. I, 22. Cot.

είχετε], ἀλλ' ἀκύρους ἐποιεῖτε ἑμὰς] βουλὰς, τοῖς δὲ ἐμ[οῖς ἐλέγχουσιν] ἠπειθήσατε· τοιγαροῦν κἀγὼ] τῇ ὑμετέρᾳ ἀπολε[ῖ] ἐπιγελάσομαι· καταχαροῦμαι δὲ, [ἤνικα ἂν] ἔρχεται ὑμῖν ὕλεθρο[ς, καὶ ὡς ἂν ἀ]φι- κηται ὑμῖν ἄφνω θ[όρου]βος, ἢ δὲ] καταστροφή ὁμοία κ[αταιγίδι πα]ρῆ, ἢ ὅταν ἔρχεται ὑμ[ῖν θλίψις] καὶ πολιορκία. Ἔσται γὰρ, ὅταν ἐπι- καλέσησθέ με, ἐγὼ δὲ [οὐκ εἶσα]κούσομαι ὑμῶν· ζητ[ήσουσιν] με κακοί, καὶ οὐχ εὐρή[σουσιν]. Ἐμίσησαν γὰρ σοφίαν, [τὸν δὲ φό]βον τοῦ κυρίου οὐ προεἶλα[ντο, οὐδὲ] ἤθελον ἑμαῖς προσέχ[ειν βουλαῖς]. ἐμ- κτήριζον δὲ ἐμοῦ[ς ἐλέγχουσιν]. Τοιγαροῦν ἔδονται τῆς [ἐαυτῶν] ὁδοῦ τοὺς καρπούς, [καὶ τῆς ἐαυτῶν] ἀσεβείας πλησθήσον[ται] ***** ιπον⁴.

LVIII. *Deus omnibus ipsum invocantibus bona spiritualia tribuat.*

Ὁ παντεπόπτης Θεὸς [καὶ] δεσπότης τῶν πνευμάτων καὶ κύριος [πά]σης σαρκός, ὁ ἐκλεξάμενος [τὸ]ν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ [εἰ]ς λαὸν περιούσιον¹, δῶν πάση [ψ]υχῇ ἐπικεκλημένη τὸ μεγαλο[π]ρεπὲς καὶ ἅγιον ὄνομα αὐτοῦ, [π]ίστιν, φόβον, εἰρήνην, ὑπομονήν, μακροθυμίαν, ἐγκράτειαν, ἀγγελίαν καὶ σωφροσύνην, εἰς εὐαρέστησιν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ προστάτου ἡμῶν² Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ αὐτῷ δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος, τιμὴ, καὶ νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

LIX. *Corinthii missos a Clemente cito remittant, rescribantque de concordia restituta. Benedictio.*

Τοὺς δὲ ἀπεσταμένους ἀφ' ἡμῶν Κλαύδιον Ἐφηβον καὶ Οὐαλέριον Βίτανα, σὺν καὶ Φορτουνάτῳ¹, ἐν εἰρήνῃ μετὰ χαρᾶς ἐν τάχει ἀναπέμψατε πρὸς ἡμᾶς, ὅπως θάπτον τὴν εὐκαταίαν καὶ ἐπιποθήτην² ἡμῖν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἀπαγγέλλωσιν· εἰς τὸ τάχιον καὶ ἡμᾶς χαρῆναι περὶ τῆς εὐσταθείας ὑμῶν. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν, καὶ μετὰ πάντων πανταχῇ τῶν κεκλημένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ δι' αὐτοῦ· δι' οὗ αὐτῷ δόξα, τιμὴ, κράτος καὶ μεγαλωσύνη, θρόνος αἰώνιος, ἀπὸ τῶν αἰώνων εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ α'³.

4) Iunius, cui forte codicem conferre contigit, priusquam a bibliopecto anglico praescissus fuerat et in corio compactus, diserte statuit, folium integrum hoc loco excidisse. Iac. Fortasse nonnulla, quae, ab antiquis e Clemente Romano citata,

in Epistola nostra non leguntur, huius lacunae spatium olim explerunt. H.

Cap. LVIII. 1) Imitatur Paulum ad Tit. 2, 14. At Paulus e LXX hanc locutionem mutuavit. Dav.

2) Hic, suspicari licet, unus est ex

distis, sed irrita fecistis mea consilia, et meis increpationibus rebelles fuistis; itaque et ego vestra perditione ridebo, gaudebo autem, cum venerit vobis interitus, et quoties advenerit vobis subito tumultus, eversio autem similis procellae affuerit, vel cum venerit vobis tribulatio et oppressio. Erit enim, cum invocabitis me, ego autem non exaudiam vos; quaerent me mali, et non invenient. Oderunt enim sapientiam, timorem autem Domini non assumerunt, neque volebant meis attendere consiliis; subsannabant autem meas redargutiones. Ergo comedent viae suae fructus, et sua ipsorum impietate saturabuntur*****

LVIII. *Deus omnibus ipsum invocantibus bona spiritualia tribuat.*

Inspector omnium Deus, et Dominus spirituum et herus universae carnis, qui elegit Dominum Iesum Christum, et nos per eum in populum peculiarem, det omni animae, quae gloriosum et sanctum nomen eius invocaverit, fidem, timorem, pacem, patientiam, aequanimitatem, continentiam, castitatem et pudicitiam, ut nomini eius recte placeat, per summum sacerdotem et patronum nostrum Iesum Christum, per quem illi gloria, maiestas, potestas, honor, et nunc et in secula seculorum. Amen!

LIX. *Corinthii missos a Clemente cito remittant, rescribantque de concordia restituta. Benedictio.*

Missos autem a nobis Claudium Ephebum et Valerium Bitonem cum Fortunato in pace cum gaudio ad nos brevi remittite, ut citius optabilem nobisque desideratissimam pacem et concordiam annuntient, ut et nos de statu vestro recte ordinato citius gaudeamus. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum et cum omnibus ubique vocatis a Deo et per ipsum; per quem illi gloria, honor, potentia, maiestas et dominatio sempiterna, a seculis in secula seculorum. Amen!

Clementis ad Corinthios Epistola I.

iis locis quae Photio displicuerunt, Biblioth. 126. At eodem modo S. Paulum et B. Ignatium de Christo locutos esse demonstrat Wottonus. Vide supra c. 36. Iac. Cfr. Hebr. 4, 15. 2, 17. 3, 1. 10.

Cap. LIX. 1) Forsan legendum *σὺν Γαῖῳ Φορτουνάτῳ*; nam Ephebo et Vi-

toni sunt data sua prae nomina. *Dav. Fortunatus* idem esse videtur, qui a I. Paulo memoratur I Cor. 16, 17. *Wott.*

2) Non est, quod ea Codicis forma cum nonnullis vulg. mutemur in *ἐπιπόθητον*.

3) Wottono et Iacobsono testibus ita subscribitur in Ms.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β.¹

I. *Magnifice de Christo, qui ad salutem nos vocavit, sentiendum est.*

Ἀδελφοί, οὕτως δεῖ ὑμᾶς φρονεῖν περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς περὶ Θεοῦ, ὡς περὶ κριτοῦ² ζώντων καὶ νεκρῶν· καὶ οὐ δεῖ ἡμᾶς μικρὰ φρονεῖν περὶ τῆς σωτηρίας³ ἡμῶν· ἐν τῷ γὰρ φρονεῖν ἡμᾶς μικρὰ περὶ αὐτοῦ μικρὰ καὶ ἐλπίζομεν λαβεῖν. Καὶ οἱ ἀκούοντες, ὥσπερ μικρῶν⁴, ἀμαρτάνομεν, οὐκ εἰδότες, πόθεν ἐκλήθημεν, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ εἰς ὃν τόπον, καὶ ὅσα ὑπέμεινεν Ἰησοῦς Χριστὸς παθεῖν ἕνεκα ἡμῶν. Τίνα οὖν ἡμεῖς αὐτῷ δώσομεν ἀντιμισθίαν, ἢ τίνα καρπὸν ἀξίον, οὗ ἡμῖν αὐτὸς ἔδωκεν; Πόσα δὲ αὐτῷ ὀφειλομεν ὄσια⁵; Τὸ φῶς γὰρ ἡμῖν ἔχαρίσατο· ὡς πατὴρ υἱοῦς ἡμᾶς προσηγόρευσεν· ἀπολυμένους ἡμᾶς ἔσωσεν. Ποῖον οὖν αἶνον αὐτῷ δώσομεν, ἢ μισθὸν⁶ ἀντιμισθίας ὧν ἐλάβομεν; πηροὶ ὄντες τῇ διανοίᾳ, προσκυνοῦντες λίθους καὶ ξύλα καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ χαλκόν, ἔργα ἀνθρώπων· καὶ ὁ βίος ἡμῶν ὅλος ἄλλο οὐδὲν ἦν, εἰ μὴ θάνατος. Ἀμαύρωσιν οὖν περικείμενοι, καὶ τοιαύτης ἀχλύος γέμοντες ἐν τῇ ὀράσει, ἀνεβλέψαμεν, ἀποθήμενοι ἐκεῖνο, ὃ περικείμεθα, νέφος τῇ αὐτοῦ θελήσει. Ἠλέησεν γὰρ ἡμᾶς, καὶ σπλαγχνισθεὶς ἔσωσεν, θεασάμενος ἐν ἡμῖν πολλὴν πλάνην καὶ ἀπάλειαν, καὶ μηδεμίαν ἐλπίδα ἔχοντας σωτηρίας, εἰ μὴ τὴν παρ' αὐτοῦ. Ἐκάλεσεν⁷ γὰρ ἡμᾶς οὐκ ὄντας, καὶ ἠθέλησεν ἐκ μὴ ὄντος εἶναι ἡμᾶς.

II. *Ecclesia, prius sterilis, vocatione gentium mire foecunda.*

Ἐυφράνθητι¹, στείρα, ἢ οὐ τίκτουσα· ὄψον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Ὁ εἶπεν· εὐφράνθητι, στείρα, ἢ οὐ τίκτουσα, ἡμᾶς εἶπεν· στείρα γὰρ ἦν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν πρὸ τοῦ δοθῆναι αὐτῇ τέκνα. Ὁ δὲ εἶπεν· βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα, τοῦτο λέγει, τὰς προσευχὰς ἡμῶν

1) Alius alium huius Epistolae titulum de suo evulgavit, cum in Codice Ms. extet nullus. Primum tamen versum Ἀδελφοί οὕτως δεῖ ὑμᾶς φρονεῖν litteris miniatis ibidem habes exaratum.

2) Ioann. 5, 22. 27. Act. 10, 42. 17, 31. II Tim. 4, 1.

3) Μικρὰ φρονεῖν περὶ τῆς σω-

τηρίας, ut Iudaei, Messiae regnum in terris somniantes. Tortinus emendat περὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Idem arbitratur Clementem in animo habuisse Ebionaeos. *Iac.*

4) Sententia non absoluta esse videtur, quare iam Iun., Colom. et alii proposuerunt Καὶ τοὶ ἀκούοντες ὡς περὶ

CLEMENTIS

EPISTOLA II.

I. *Magnifice de Christo, qui ad salutem nos vocavit, sentiendum est.*

Fratres, ita sentire vos oportet de Iesu Christo, tanquam de Deo, tanquam de iudice vivorum et mortuorum; nec decet nos humilia sentire de salute nostra; dum enim humiliter sentimus de illo, parva etiam nos accepturos speramus. Quique negligenter haec audimus, quasi tenuia sint, peccamus, nescientes, unde vocati simus et a quo et in quem locum, et quanta sustinuerit Iesus Christus pati propter nos. Quam igitur nos ei dabimus remunerationem, aut quem fructum dignum eorum, quae nobis ipse dedit? Quanta vero ei debemus beneficia? Nam lucem nobis largitus est; tanquam pater filios nos appellavit; pereuntes nos servavit. Qualem ipsi laudem tribuimus, aut mercedem, qua compensemus quae accepimus? qui mente eramus debiles, adorantes lapides et ligna et aurum et argentum et aes, hominum opera; et tota vita nostra nihil aliud erat, quam mors. Obscuritate igitur circumdati, et visum tali caligine plenum habentes, oculos recuperavimus, eam nebulam, qua cingebamur, illius voluntate deponentes. Nam miseratus est nos, et visceribus commotus salvos fecit, cum spectasset in nobis multum errorem atque interitum, nec ullam nos habere spem salutis, nisi eam, quae ab ipso est. Vocavit enim nos, qui non eramus, et voluit e nihilo esse nos.

II. *Ecclesia, prius sterilis, vocatione gentium mire foecunda.*

Laetare sterilis, quae non paris; erumpe et clama, quae non parturis; quoniam multi filii desertae, magis quam eius, quae habet virum. Quod dixit: 'laetare sterilis, quae non paris,' nos indicat; sterilis enim erat ecclesia nostra, antequam ei dati essent filii. Quod vero dixit: 'clama, quae non parturis,' hoc dicit: preces nostras plane ad Deum refe-

μικρῶν, Boisius Καὶ εἰ ἀκούομεν τῶν περὶ Χριστοῦ, ὡσπερ μικρῶν, Wottonus Καὶ ἡμεῖς οἱ ἀκούοντες τούτων, ὡσπερ μικρῶν, Birrius Καὶ οἱ παρακούοντες, ὡσπερ μικρῶν, cuius sensum versio latina reddit. Nolte coni. καὶ ὧν ἀκούοντες.

5) Ὅσια = beneficia, ut saepius apud LXX. H. Potius = iusta, officia, munia, iura, omnino id quod inviolabile est atque sanctum.

6) Ps. 115, 3.

7) Rom. 4, 17. Osee 2, 23. Rom. 9, 25.

Cap. II. 1) Isai. 54, 1. Gal. 4, 27.

ἀπλῶς ἀναφέρειν πρὸς τὸν Θεὸν, μὴ ὡς αἱ ἀδίνουσαι ἐκκαπῶμεν². Ὁ δὲ εἶπεν· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα· ἐπεὶ ἐρημος ἐδόκει εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ λαὸς ἡμῶν, νυνὶ δὲ πιστευσάντες πλείονες³ ἐγενόμεθα τῶν δοκούντων ἔχειν Θεόν. Καὶ ἑτέρα δὲ γραφὴ λέγει· ὅτι⁴ οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς· Τοῦτο λέγει, ὅτι δεῖ τοὺς ἀπολλυμένους σώζειν. Ἐκεῖνο γὰρ ἐστὶν μέγα καὶ θαυμαστὸν, οὐ τὰ ἐστώτα στηρίζειν, ἀλλὰ τὰ πίπτοντα. Οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἠθέλησεν σώσαι⁵ τὰ ἀπολλύμενα, καὶ ἔσωσεν πολλοὺς, ἐλθὼν καὶ καλέσας ἡμᾶς ἥδη ἀπολλυμένους.

III. *Confiteamur Christum, facientes mandata eius, et ex corde eum honorantes.*

Τοσοῦτον οὖν ἔλεος ποιήσαντος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, πρῶτον μὲν ὅτι ἡμεῖς, οἱ ζῶντες, τοῖς νεκροῖς θεοῖς οὐ θύομεν, καὶ οὐ προσκυνοῦμεν αὐτοῖς, ἀλλὰ ἔγνωμεν δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα τῆς ἀληθείας· τίς ἢ γινῶσις ἢ πρὸς αὐτὸν, ἢ τὸ μὴ ἀρνεῖσθαι, δι' οὗ ἔγνωμεν αὐτόν; Λέγει δὲ καὶ αὐτός· τὸν ὁμολογήσαντά με¹ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ πατρὸς μου· Οὗτος οὖν ἐστὶν ὁ μισθὸς ἡμῶν, ἐὰν αὐτὸν² ὁμολογήσωμεν, δι' οὗ ἐσώθημεν. Ἐν τίνι δὲ αὐτὸν ὁμολογοῦμεν; Ἐν τῷ ποιεῖν ἃ λέγει, καὶ μὴ παρακούειν αὐτοῦ τῶν ἐντολῶν, καὶ μὴ μόνον χεῖλεσιν αὐτὸν τιμᾶν, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας³ καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας. Λέγει δὲ καὶ ἐν τῷ Ἑσαῖα· ὁ λαὸς οὗτος⁴ τοῖς χεῖλεσίν με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πόθῳ ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ·

IV. *Quis Christum vere confiteatur.*

Μὴ μόνον οὖν αὐτὸν καλῶμεν κύριον· οὐ γὰρ τοῦτο σώσει ἡμᾶς. Λέγει γὰρ· οὐ¹ πᾶς ὁ λέγων μοι, κύριε, κύριε, σωθήσεται, ἀλλὰ ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην· Ὡστε οὖν, ἀδελφοί, ἐν τοῖς ἔργοις αὐτὸν ὁμολογῶμεν, ἐν τῷ ἀγαπᾶν ἑαυτούς², ἐν τῷ μὴ μοιχᾶσθαι, μηδὲ καταλαλεῖν ἀλλήλων, μηδὲ ζηλοῦν, ἀλλ' ἐγκρατεῖς εἶναι, ἐλεήμονας, ἀγαθοὺς· καὶ συμπάσχειν ἀλλήλοις ὀφειλο[μεν], καὶ μὴ φιλαργυρεῖν. Ἐν τ[ού]τοις ἔργοις ὁμολογῶμεν [αὐτόν]³, καὶ μὴ ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ οὐ δεῖ ἡμᾶς φοβεῖσθαι το[ύς] ἀνθρώπους μᾶλλον, ἀλλὰ τὸν Θεόν. Ἀ[ὐτὰ] τοῦτο, ταῦτα ἡμῶν πρᾶσσόν[των], εἶπεν ὁ κύριος· ἐὰν⁴ ἦτε μετ' ἐμο[ῦ] συνηγμένοι ἐν τῷ κόλπῳ μο[υ], καὶ μὴ ποιῆτε τὰς ἐντολὰς μο[υ], ἀποβαλῶ ὑμᾶς, καὶ ἐρῶ ὑμῖν· ὑπάγετε⁵ ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πόθεν ἐστὲ, ἐργάται ἀνομίας·

V. *Contemnamus mundum, et contendamus ad alterius vitae felicitatem.*

Ὁθεν, ἀδελφοί, καταλείψαντες τὴν παροικίαν τοῦ κόσμου τούτου, ποιήσωμεν τὸ θέλημα τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς, καὶ μὴ φοβηθῶμεν ἐξελ-

2) Sic coniecit Cotelerius. Lectionem Msti ἔγκακῶμεν retinet Iacobsonus c. Wottono verenti: 'ut preces nostras simpliciter ad Deum perferamus, neque, ut parturientes, vociferemur.' Vertit Gallicciolli: *Giubila tu che non provavi i*

dolori del parto, vuol significare che noi offriamo le nostre preghiere a Dio senza fastidj, come fanno le partorienti.

3) Ita loquens se Gentilem indicat, non Iudaeum. *Constant.*

4) Matth. 9, 13. Luc. 5, 32.

ramus, non — parturientium instar — deficientes. Quod autem dixit: ,quia multi filii desertae, magis quam eius, quae habet virum; id dixit, quoniam populus noster desertus esse videbatur et Deo orbatus, nunc vero, cum credimus, plures facti sumus iis, qui Deum habere censebantur. Alia quoque Scriptura ait: ,non veni vocare iustos, sed peccatores.‘ Hoc dicit, quod debeat pereuntes servare. Id enim magnum et admirabile est: fulcire, non quae stant, sed quae cadunt. Sic et Christus servare voluit pereuntia, et multos servavit, veniens vocansque nos iam pereuntes.

III. *Confiteamur Christum, facientes mandata eius, et ex corde eum honorantes.*

Cum igitur tantam misericordiam erga nos ipse fecerit: primo quidem, quod nos, qui vivimus, diis mortuis non sacrificamus, nec adoramus eos, sed per ipsum cognovimus patrem veritatis; quoniam est cognitio ad eum perducens, nisi ut non negemus illum, per quem eum cognovimus? Ait vero etiam ipse: ,qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram patre meo.‘ Haec est itaque merces nostra, si eum confitemur, per quem servati sumus. In quoniam autem illum confitebimur? Faciendo quae dicit, et mandata illius non spernendo, nec solum labiis eum honorando, sed ex toto corde et ex tota mente. Dicit enim in Esaia: ,populus iste labiis me honorat; cor autem eorum longe abest a me.‘

IV. *Quis Christum vere confiteatur.*

Non solum igitur ipsum vocemus Dominum; id enim non salvabit nos. Dicit enim: ,non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, salvabitur, sed qui facit iustitiam.‘ Itaque, fratres, in operibus ipsum confiteamur, in diligendo alii alios, in non adulterando, neque obtrectando invicem, neque aemulando, sed vivendo in continentia, misericordia, bonitate; et compassione mutua duci debemus, non pecuniae cupiditate. In hisce operibus confiteamur eum, non autem in contrariis; nec timendi nobis sunt homines, sed Deus. Idcirco nobis haec facientibus dixit Dominus: ,si fueritis mecum congregati in sinu meo, et non feceritis mandata mea, abiiciam vos, et dicam vobis: discedite a me, nescio vos, unde sitis, operarii iniquitatis.

V. *Contemnamus mundum, et contendamus ad alterius vitae felicitatem.*

Idcirco, fratres, derelicta peregrinatione mundana, faciamus voluntatem eius, qui vocavit nos, et ex mundo hoc exire non timeamus. Ait

5) Matth. 18, 11.

Cap. III. 1) Matth. 10, 32.

2) Ita Wott. Ms. *ὄν*, male. Nihil mutat Birrius; nam *ὄν* = *τόνυν*. Gall.

3) Matth. 22, 37.

4) Isai. 29, 13.

Cap. IV. 1) Matth. 7, 21.

2) Ita Ms. i. e. *ἀλλήλους*: Cfr. infra c. 12. et Ep. I. c. 14. Libb. impr. *ἀ-
τούς*, cuius loco *αὐτόν* i. e. *τόν Κύ-*

ριον, substituunt Iunius, Colomesius et Wottonus. Iac.

3) Ms. membrana heic lacerata, et teste Iacobsono a bibliopego anglicano inhumaniter abscissa. Unde alii *Θεόν* substituunt, vel praeunte Iunio *τόν Θεόν*, vel *αὐτόν* auctore Rothio.

4) Non est in S. Scriptura. Forsitan ex Evangelio secundum Aegyptios. Wott.

5) Matth. 7, 23. Luc. 13, 27.

θεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Λέγει γὰρ ὁ κύριος· ἔβεσθε¹ ὡς ἀρνία ἐν μέσῳ λύκων· Ἐποκριθεῖς² δὲ ὁ Πέτρος αὐτῷ λέγει· ἔάν³ οὖν διασπαράξωσιν οἱ λύκοι τὰ ἀρνία; Ἐἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ· μὴ φοβείσθωσαν⁴ τὰ ἀρνία τοὺς λύκους μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτὰ, καὶ ὑμεῖς μὴ φοβείσθε τοὺς ἀποκτείνοντας ὑμᾶς, καὶ μηδὲν ὑμῖν δυναμένους ποιεῖν· ἀλλὰ φοβείσθε τὸν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ὑμᾶς ἔχοντα ἕξουσίαν ψυχῆς καὶ σώματος, τοῦ βαλεῖν εἰς γέενναν πυρός· Καὶ γινώσκετε, ἀδελφοί, ὅτι ἡ ἐπιδημία ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῆς σαρκὸς ταύτης μικρὰ ἐστὶν καὶ ὀλιγοχρόνιος, ἡ δὲ ἐπαγγελία τοῦ Χριστοῦ μεγάλη καὶ θαυμαστή ἐστὶν, καὶ ἀνάπαυσις τῆς μελλούσης βασιλείας καὶ ζωῆς αἰωνίου⁵. Τί οὖν ἐστὶν ποιήσαντας ἐπιτυχεῖν αἰτῶν, εἰ μὴ τὸ ὀσίως καὶ δικαίως ἀναστρέφασθαι, καὶ τὰ κοσμικὰ ταῦτα ὡς ἀλλότρια ἡγεῖσθαι, καὶ μὴ ἐπιθυμεῖν αὐτῶν; Ἐν γὰρ τῷ ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς κητέσασθαι ταῦτα ἀποπίπτο[μεν] τῆς ὁδοῦ τῆς δικαίας.

VI. *Seculum praesens et futurum duo inimici. Spreto illo, hoc diligamus. Aliter nulla salutis spes.*

Λέγει δὲ ὁ κύριος· οὐδεὶς οἰκέτης¹ δύναται δυοῖς κυρίοις δουλεύει[ν]. Ἐάν ἡμεῖς θέλωμεν καὶ Θεῷ [δουλ]εῖν καὶ μαμωνᾷ, ἀσύμφορον ἡμῖν ἐστίν. Τί² γὰρ τὸ ὄφελος, ἔάν τις τὸν ὅλον κόσμον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν ζημιωθῇ; Ἔστιν δὲ οὗτος ὁ αἰὼν καὶ ὁ μέλλον δύο ἐχθροί. Οὗτος λέγει μοιχείαν καὶ φθορὰν καὶ φιλαργυρίαν καὶ ἀπάτην· ἐκεῖνος δὲ τουτοῖς ἀποτάσσεται. Οὐ δυνάμεθα οὖν τῶν δύο φίλοι εἶναι· δεῖ δὲ ἡμᾶς τούτῳ ἀποταξαμένους ἐκείνω χρᾶσθαι³. Οἴωμεθα⁴, ὅτι βέλτιον ἐστὶν τὰ ἐνθάδε μισῆσαι, ὅτι μικρὰ καὶ ὀλιγοχρόνια καὶ φθαρτά· ἐκεῖνα δὲ ἀγαπῆσαι, τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀφθαρτα. Ποιοῦντες γὰρ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, εὐρήσομεν ἀνάπαυσιν· εἰ δὲ μήγε, οὐδὲν ἡμᾶς ῥύσεται ἐκ τῆς αἰωνίου κολάσεως, ἔάν παρακούσωμεν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Λέγει δὲ καὶ ἡ γραφὴ ἐν τῷ Ἰερζεκηὴλ· ὅτι⁵ ἔάν ἀναστῇ Νῶε καὶ Ἰωβ καὶ Δανιήλ, οὐ ῥύσονται τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ· Εἰ δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι δίκαιοι οὐ δύναται ταῖς αὐτῶν δικαιοσύναις ῥύσασθαι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἡμεῖς, ἔάν μὴ τηρήσωμεν τὸ βάπτισμα ἀγνὸν καὶ ἀμίαντον, ποία πεποιθήσει εἰσελευσόμεθα εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Θεοῦ; Ἡ τίς ἡμῶν παράκλητος ἔσται, ἔάν μὴ εὐρεθῶμεν ἔργα ἔχοντες ὅσια καὶ δίκαια;

VII. *Certandum est nobis, ut coronemur.*

Ῥώστε οὖν, ἀδελφοί μου, ἀγωνισώμεθα, εἰδότες ὅτι ἐν χερσὶν ὁ αἰὼν¹, καὶ ὅτι εἰς τοὺς φθαρτοὺς ἀγῶνας καταπλέουσι² πολλοὶ, ἀλλ' οὐ πάντες στεφανοῦνται, εἰ μὴ οἱ πολλὰ κοπιάσαντες καὶ καλῶς ἀγωνισάμενοι. Ἡμεῖς οὖν ἀγωνισώμεθα, ἵνα πάντες στεφανωθῶμεν. Ῥώστε θῶμεν³ τὴν ὁδὸν τὴν εὐθείαν, ἀγῶνα τὸν ἀφθαρτον, καὶ πολλοὶ εἰς

Cap. V. 1) Matth. 10, 16.

2) De dicto Christi lego Luc. 10, 3; at de tali colloquio Christi cum Petro, quale hic commemoratur, reperio nihil. Fortasse sumta sunt ex Apocrypha aliqua Historia. Bois.

3) Luc. 10, 3.

4) Frustra in S. Scriptura quaeritur. Locus ergo interpolatus.

5) Matth. 10, 28. Luc. 12, 4. 5.

6) Omnino legendum αἰώνιος; hanc enim opponit ἐπιδημία τῇ ἐν κόσμῳ.

enim Dominus: ,eritis velut agni in medio luporum.‘ Respondens autem Petrus ei ait: ,si autem lupi agnos discerpserint?‘ Respondit Iesus Petro: ,ne timeant agni post mortem suam lupos, et vos nolite timere eos, qui occidunt vos, et deinde nihil vobis possunt facere; sed timete eum, qui postquam mortui fueritis, habet potestatem animae et corporis, ut mittat in gehennam ignis.‘ Et scitote, fratres, quod peregrinatio carnis huius in hoc mundo brevis est ac parvi temporis; promissio autem Christi magna et admirabilis est, atque requies futuri regni ac vitae aeternae. Quid igitur faciendo ea consequi poterimus, nisi sancte iusteque vivendo ac operando, et mundana haec tanquam aliena putando, nec illa concupiscendo? Dum enim ea possidere concupiscimus, excidimus a via iusta.

VI. *Seculum praesens et futurum duo inimici. Spreto illo hoc diligamus. Aliter nulla salutis spes.*

Dicit autem Dominus: ,nullus servus potest duobus dominis servire.‘ Si nos volumus et Deo servire et mamonae, incommodum nobis est. Nam quae utilitas, si quis universum mundum lucretur, animam autem detrimento afficiat? Porro hoc seculum et futurum sunt duo inimici. Illud praedicat adulterium, corruptelam, avaritiam et fraudem; hoc vero istis renuntiat. Non ergo possumus amborum amici esse; oportet autem, ut illi valedicentes hoc utamur. Putemus melius esse, quae hic sunt odisse, quia parva et exigui temporis et corruptioni obnoxia sunt; illa autem diligere, utpote bona et incorrupta. Facientes enim voluntatem Christi, requiem inveniemus; sin minus, nihil nos ab aeterno supplicio eripiet, si mandata illius contemnamus. Dicit enim Scriptura in Ezechiele: ,si Noe et Iob et Daniel resurgant, non eruent liberos suos, qui sunt in captivitate.‘ Quodsi tantopere iusti viri non possunt iustitiis suis eruere liberos suos, nos, nisi baptisma purum et immaculatum servaverimus, qua confidentia intrabimus in regiam Dei? Aut quis advocatus noster erit, si non inveniamur opera pia et iusta habentes?

VII. *Certandum est nobis, ut coronemur.*

Quocirca, fratres mei, certemus, scientes quia saeculum militia est, et quia ad corruptibilia certamina multi adpellunt, sed non omnes coronantur nisi qui plurimum laboraverint et praeclare certarint. Nos igitur certemus, ut omnes coronemur. Ergo curramus viam rectam, certamen incorruptibile, et multi ad ipsum navigemus atque certemus, ut et

τούτω, quam μικρὰν et ὀλιγοχρόνιον
dixit. Dav.

Cap. VI. 1) Matth. 6, 24. Luc. 16, 13.

2) Matth. 16, 26.

3) Ita Ms., χρῆσθαι Iun., Colom. et alii vulg.

4) Ms. ὀλόμεθα, litt. ω et o heic quoque permutatis.

5) Ezech. 14, 14. 20.

Cap. VII. 1) Ita Ms., ἀγὼν malunt

Fell., Cotel., Coust., Colom., idque Schoenemannus exhibet in contextu. Nil minus. Nam ἐν χειρῶν εἶναι = pugnare; in manibus interfecerunt = inter pugnandum. Cfr. Iob. 7, 6.

2) F. καταπαλαίουσιν, lucta vincunt. Woll. Nihil mutant Birrius et Freyius, quibus elegans videtur significatio navigationis ad situm Corinthi, ubi ludi Isthmici celebrabantur. Gall.

αὐτὸν καταπλεύσωμεν καὶ ἀγωνισώμεθα, ἵνα [κ]αὶ στεφανωθῶμεν. Καὶ εἰ [μ]ὴ δυνάμεθα ἅπαντες στεφ[α]νωθῆναι, καὶ ἐγγὺς τοῦ στεφάνου γενώμεθα. Εἰδέναι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι ὁ τὸν φθαρτὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος, ἐὰν εὐρεθῆ φθείρων, μαστιγωθείς⁴ αἴρεται, καὶ ἕξω βάλλεται τοῦ σταδίου. Τί δοκεῖτε; Ὁ τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀγῶνα φθείρας, τί παθεῖται; Τῶν γὰρ μὴ τηρησάντων, φησὶν, τὴν σφραγίδα⁵, ὁ σκώληξ⁶ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ βρεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὕρασιν πάση σαρκί.⁴

VIII. *Quamdiu in hoc mundo sumus, poenitentiam agamus et carnem castam servemus.*

Ὡς¹ οὖν ἐσμὲν ἐπὶ γῆς, μετανοήσωμεν· πηλὸς γὰρ ἐσμὲν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ τεχνίτου. Ὁν τρόπον γὰρ ὁ κεραιμεὺς, ἐὰν ποιῆ σκευὸς, καὶ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ διαστραφῆ ἢ συντριβῆ, πάλιν αὐτὸ ἀναπλάσσει· ἐὰν δὲ προφθάσῃ εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς αὐτὸ βαλεῖν, οὐκέτι βοηθήσει αὐτῷ· οὕτως καὶ ἡμεῖς, ἕως ἐσμὲν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ σαρκὶ ἂ ἐπράξαμεν πονηρά, μετανοήσωμεν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἵνα σωθῶμεν ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἕως ἔχομεν καιρὸν μετανοίας. Μετὰ γὰρ τὸ ἐξελεθῆναι ἡμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, οὐκέτι δυνάμεθα ἐκεῖ ἐξομολογήσασθαι ἢ μετανοεῖν ἔτι. Ὡστε, ἀδελφοί, ποιήσαντες τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, καὶ τὴν σάρκα ἀγνήν τηρήσαντες, καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου φυλάξαντες, ληφόμεθα ζωὴν αἰώνιον. Λέγει γὰρ ὁ² κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· εἰ τὸ μικρὸν οὐκ ἐτηρήσατε, τὸ μέγα τίς ὑμῖν δώσει; Λέγω γὰρ ὑμῖν· ὅτι ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἐστίν.³ Ἄρα οὖν τοῦτο λέγει· τηρήσατε³ τὴν σάρκα ἀγνήν καὶ τὴν σφραγίδα ἄσπιλον, ἵνα τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπολάβητε.⁴

IX. *In carne iudicabimur; ergo praeparemus nos in tempore.*

Καὶ¹ μὴ λεγέτω τις ὑμῶν, ὅτι αὕτη ἡ σὰρξ οὐ κρίνεται, οὐδὲ ἀνίσταται. Γινώτε, ἐν τίνι ἐσώθητε, ἐν τίνι ἀνεβλέψατε, εἰ μὴ ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ ὄντες. Δεῖ² οὖν ἡμᾶς ὡς νοδὸν Θεοῦ φυλάσσειν τὴν σάρκα. Ὁν τρόπον γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ ἐκλήθητε, καὶ ἐν τῇ σαρκὶ ἐλεύσεσθε. Ὡς³ Χριστὸς ὁ κύριος, ὁ σώσας ἡμᾶς, ὃν μὲν τὸ πρῶτον πνεῦμα⁴, ἐγένετο σὰρξ, καὶ οὕτως ἡμᾶς ἐκάλεσεν· οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν ταύτῃ τῇ σαρκὶ ἀποληφόμεθα τὸν μισθόν. Ἀγαπῶμεν οὖν ἀλλήλους, ὅπως ἔλθωμεν πάντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὡς⁵ ἔχομεν καιρὸν τοῦ ἰαθῆναι, ἐπιδῶμεν ἑαυτούς τῷ θεραπεύοντι Θεῷ, ἀντιμισθίαν αὐτῷ διδόντες. Ποίαν; Τὸ μετανοῆσαι ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας. Προγνώστης γὰρ ἐστίν τῶν πάντων, καὶ εἰδὼς ἡμῶν τὰ ἐν καρδίᾳ.

3) τρέχωμεν mavult Iun., θέωμεν Cot. et Colom. pro coniectura in marg. Sic alii vulg. Wottonus leg. putat Ὡστε θῶμεν τὴν ὁδὸν τὴν εὐθείαν εἰς ἀγῶνα κτλ. Davius mallet βῶμεν. Birrius: θῶμεν relinquo B. Clementi, verum a τίθῃμι natum: ponamus vel proponamus viam reclam pro curriculo nobis i. e. viam virtutis, quod incorruptum certamen interpretatur.

4) Nolte conii. δέρεται, verberatur, collato ep. Ignat. ad Polyc. c. 3.

5) Baptismum intelligas. Cfr. Ep. Barnabae c. 9. not. 24.

6) Isai. 66, 24.

Cap. VIII. 1) Nolte mavult ἕως. Ita Hef. edidit in ed. IV.

2) ὁ art. Wott. restituit ex Ms. Cfr. Luc. 16, 10—12. Apud Iren. II, 64. (34. p. 169. ed. Massuet.) locus recita-

coronemur. Etsi non possumus omnes coronari, saltem prope coronam simus. Scire vos oportet, quod, qui certamen corruptibile certat, si inveniatur corrumpens et peccans, flagellatus aufertur et extra stadium proicitur. Quid vobis videtur? Qui incorruptionis certamen corruperit, quid patietur? De iis enim, qui sigillum non servaverint, ait: ‚vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur; et erunt in visionem omni carni.‘

VIII. *Quamdiu in hoc mundo sumus, poenitentiam agamus et carnem castam servemus.*

Quamdiu ergo in terris degimus, poenitentiam agamus; lutum quippe sumus in manu artificis. Quemadmodum enim figulus, si vas fecerit, illudque in manibus eius distortum fuerit aut contritum, rursus illud refingit; sin vero illud in fornacem ignis mittere praefiniverit, non amplius ei succurret; ita et nos, quamdiu in hoc mundo sumus, peccatorum, quae in carne gessimus, ex toto corde poenitentiam agamus, ut a Domino salvemur, dum poenitentiae tempus habemus. Postquam enim e mundo exivimus, non amplius possumus ibi confiteri, aut poenitentiam agere. Quare, fratres, voluntatem Patris facientes et carnem castam servantes et mandata Domini custodientes consequemur vitam aeternam. Dicit enim Dominus in Evangelio: ‚si parvum non servastis, quis magnum vobis dabit? Dico enim vobis: qui fidelis est in minimo, et in maiori fidelis est.‘ Hoc ergo dicit: ‚servate carnem castam, et sigillum immaculatum, ut recipiatis vitam aeternam.

IX. *In carne iudicabimur; ergo praeparemus nos in tempore.*

Et nemo vestrum dicat, quod haec caro non iudicatur, neque resurgit. Agnoscite, in quo servati estis, in quo visum recepistis, nisi dum in hac carne vivitis. Nos ergo decet carnem sicut templum Dei custodire. Quemadmodum enim in carne vocati estis, ita in carne venietis. Quemadmodum Christus Dominus, qui nos servavit, cum primum esset spiritus, caro factus est, atque sic vocavit nos; ita etiam nos in hac carne mercedem recipiemus. Diligamus igitur nos invicem, ut veniamus omnes in regnum Dei. Donec tempus habemus, in quo sanemur, dedamus nos medico Deo, remunerationem ipsi tribuentes. Quam? Poenitentiam ex sincero corde. Namque praescius omnium est,

tur: *si in modico fideles non fuistis, quod magnum est, quis dabit vobis?* Gravius haec ex Evang. secundum Aegyptios prodisse suspicatur.

3) Modus dicendi eiusmodi est, ut cum Wottono statuendum videatur, non esse haec directam Evangelii orationem, sed potius Clementis antecedentium interpretamentum, quomodo frequenter occurrit in Ep. Barnabae.

4) ἀπολάβωμεν in Ms. est. Idem defendit Nolte collato Rom. 7, 4. Editores vero plerique praeceunt Iunio mu-

tarunt in ἀπολάβητε. Nobiscum facit Hef. ed. IV.

Cap. IX. 1) I Cor. 15, 12.

2) I Cor. 3, 16. 6, 19.

3) Ita c. Millio leg. videbant Davisius, Freyius, Schoenemannus et alii ob apodosin, εἰς Ms.

4) Πνεῦμα = τὸ θεῖον ἐν Χριστῷ, ut apud Pastorem Hermae lib. III. Sim. 5, 5. Baumgarten-Crusius, Lehrb. d. Dogmengesch. II. p. 1052. H. Cfr. I Petr. 1, 11. Theophil. ad Autolyc. 2, 14.

5) Gal. 6, 10.

Δώμεν οὖν αὐτῷ αἶνον⁶, μὴ ἀπὸ στόματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καρδίας, ἵνα ἡμᾶς προσδέξηται ὡς υἱούς. Καὶ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος· ἄδελφοί μου⁷ οὗτοί εἰσιν οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου.⁶

X. *Vitio relicto virtutem persequamur, et bona promissa mundanis praeronomus deliciis.*

Ὡστε, ἄδελφοί μου, ποιήσωμεν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἵνα ζήσωμεν, καὶ διώξωμεν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν, τὴν δὲ κακίαν καταλείψωμεν, ὡς προοδοίπορον τῶν ἁμαρτιῶν¹ ἡμῶν, καὶ φύγωμεν τὴν ἀσέβειαν, μὴ ἡμᾶς καταλάβῃ κακία. Ἐὰν γὰρ σπουδάσωμεν ἀγαθοποιεῖν, διαίξεται ἡμᾶς εἰρήνη. Διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἄνθρωπον², οἵτινες παράγουσι φόβους ἀνθρωπίνους, προσηρημένοι μᾶλλον τὴν ἐνθάδε ἀπόλαυσιν, ἢ τὴν μέλλουσαν ἐπαγγελίαν. Ἄγνοοῦσιν γὰρ, ἡλίκην ἔχει βάσανον ἢ ἐνθάδε ἀπόλαυσις, καὶ οἶαν τρυφὴν ἔχει ἢ μέλλουσα ἐπαγγελία. Καὶ εἰ μὲν αὐτοὶ μόνον ταῦτα ἐπρασσον, ἀνεκτὸν ἦν· νῦν δὲ ἐπιμένουσιν κακοδιδασκαλοῦντες τὰς ἀναίτιους³ ψυχὰς, οὐκ εἰδότες ὅτι δισσήν ἔξουσιν τὴν κρίσιν, αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἀκούοντες αὐτῶν.

XI. *Divinis promissis fidem habentes serviamus Deo, et erit nobis beatitudo aeterna.*

Ἡμεῖς οὖν ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ δουλεύσωμεν τῷ Θεῷ, καὶ ἐσόμεθα δίκαιοι· ἐὰν δὲ μὴ δουλεύσωμεν, διὰ τοῦ μὴ πιστεῦναι ἡμᾶς [τῇ] ἐπαγγελίᾳ τοῦ Θεοῦ, ταλαίπωροί [οἱ] ἐσόμεθα. Λέγει γὰρ καὶ ὁ προ[φη]τικὸς λόγος· ταλαίπωροί¹ εἰσ[ιν] οἱ δίψυχοι, οἱ διστάζοντες τ[ῇ] καρδίᾳ, οἱ λέγοντες· ταῦτα πά[ντα] ἠκούσαμεν καὶ ἐπὶ τῶν πατ[έ]ρων ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ² ἡμέραν ἐξ ἡμέρας προσδεχόμενοι οὐδὲν τούτων ἐωράκαμεν³. Ἀνόητοι, συμβάλετε ἑαυτοὺς ξύλω· λάβετε ἄμπελον. Πρῶτον μὲν φυλλοῦφοεῖ, εἶτα βλαστὸς γίνεται, μετὰ ταῦτα ὄμοφας, εἶτα σταφυλὴ παρεστηκυῖα. Οὕτως καὶ ὁ λαὸς μου ἀκαταστασίας καὶ θλίψεις ἔσχεν· ἔπειτα ἀπολήψεται τὰ ἀγαθὰ.⁴ Ὡστε, ἄδελφοί μου, μὴ διψυγῶμεν, ἀλλὰ ἐλπίσαντες ὑπομείνωμεν, ἵνα καὶ τὸν μισθὸν κομισώμεθα. Πιστὸς γὰρ ἔστιν ὁ ἐπαγγελάμενος τὰς ἀντιμισθίας ἀποδιδόναι ἐκάστω τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν ποιήσωμεν τὴν δικαιοσύνην ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, εἰσῆξομεν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ληφόμεθα τὰς ἐπαγγελίας, ἃς⁴ [οὗς] οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ὄφθαλμὸς ἵδεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη.⁵

XII. *Exspectemus quotidie regnum Dei.*

Ἐκδεχόμεθα οὖν καθ' ἕραν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀγάπῃ καὶ δικαιοσύνῃ, ἐπειδὴ οὐκ οἶδαμεν τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ

6) Ita Fell. et alii. Ms. αἰώνιον. landio auctor ad illud Iacobi 1, 15. ἢ Birrius affirmat, scripsisse Clementem ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτῆσαν respexisse videtur.

7) Matth. 12, 50.

2) Ms. habet ANON. i. e. ἀνθρώπων,

Cap. X. 1) τιμωριῶν Iunio coniectante in marg. exhibenti Cot., Colom. alii- que, Boisius mavult τῆς ἀπωλείας. Gal- τον, forte pro ANON, i. e. ἀν Θεόν. Ita Wott., qui legendum esse putat: οὐκ ἔστιν (αὐτοῖς) εὐρεῖν ἀν Θεόν

et quae in corde nostro versantur novit. Demus itaque illi laudem, non ab ore solum, sed etiam ex corde, ut nos tanquam filios suscipiat. Etenim dominus dixit: fratres mei sunt ii, qui faciunt voluntatem patris mei.⁶

X. *Vitio relicto virtutem persequamur, et bona promissa mundanis praeponamus deliciis.*

Ergo, fratres mei, faciamus voluntatem patris, qui vocavit nos, ut vivamus; et persequamur potius virtutem, vitium autem derelinquamus, veluti praecursorem scelerum nostrorum; et fugiamus impietatem, ne nos mala comprehendant. Nam si bene agere studuerimus, consecrabitur nos pax. Hanc ob causam eam [pacem] non reperient homines, qui humanis timoribus ducuntur, praepoentes voluptatem praesentem repro-missioni futurae. Ignorant enim quantum habeat tormentum huius seculi voluptas, et quales habeat delicias futura promissio. Ac quidem, si ipsi soli ista facerent, tolerabile esset; iam vero perseverant, insontes animas pravis doctrinis imbuere, nescientes quod duplicem habebunt condemnationem, et ipsi, et qui audiunt eos.

XI. *Divinis promissis fidem habentes serviamus Deo, et erit nobis beatitudo aeterna.*

Nos ergo in corde puro Deo serviamus, et erimus iusti; quodsi autem non servierimus, non credendo promissis Dei, miseri erimus. Dicit enim et sermo propheticus: miseri sunt, qui animo duplices et corde dubii sunt, qui dicunt: haec omnia audivimus etiam tempore patrum nostrorum; nos vero diem de die expectantes nihil horum vidimus. O fatui, comparate vos arbori; vitem sumite. Primum quidem foliis nudatur, germen postea fit, posthaec uva acerba, tandem demum uva matura. Ita et populus meus agitationes et pressuras tulit; deinde bona excipiet.⁶ Itaque, fratres mei, animo ne duplices simus, sed sperantes sustineamus, ut et mercedem reportemus. Fidelis enim est qui pollicitus est, se unicuique redditorum secundum opera eius. Si ergo fecerimus iustitiam coram Deo, in regnum illius ingrediemur, et accipiemus promissiones, quas auris non audivit, nec oculus vidit, quaeque in cor hominis non ascenderunt.⁶

XII. *Expectemus quotidie regnum Dei.*

Igitur in horas regnum Dei expectemus in charitate et iustitia, quandoquidem nescimus diem adventus Dei. Interrogatus enim a quodam

πλ. Forte legendum: οὐκ ἔστιν εὐ-
ρεῖν [αὐτὴν sc. τὴν εἰρήνην] ἀνθρώ-
πων [pro ἀνθρώπους] πλ. Η. Itiam
Galliciolli locum luxuriatum restituit,
puncto, quod vulg. post ἀνθρώπων le-
gebatur, in virgulam mutato. Nolte de-
leto ἀνθρώπων legi vult αὐτὴν.

3) Cfr. Ign. ad Eph. c. 16.

Cap. XI. 1) Eadem legimus supra
in Clem. I. Ep. ad Cor. c. 23.

2) Voc. *ὑἱοὶ* Wott. praepostere hic
inseruit, literis quibusdam Msti interli-
nearibus parum intellectis.

3) Wottonus eodem errore seductus
interponit *ἔτι*.

4) Cfr. Isai. 64, 4. I Cor. 2, 9.

Θεοῦ. Ἐπερωτηθεὶς γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος ὑπό τινος¹, πότε ἦξει αὐτοῦ ἡ βασιλεία, εἶπεν· ὅταν ἔσται τὰ δύο ἓν, καὶ τὸ ἕξω ὡς τὸ ἔσω, καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας, οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ. Τὰ δύο δὲ ἓν ἔστιν, ὅταν λαλῶμεν αὐτοῖς² ἀλήθειαν, καὶ ἐν δυσὶ σώμασιν ἀνυποκρίτως εἴη μία ψυχὴ. Καὶ τὸ ἕξω ὡς τὸ ἔσω, τοῦτο λέγει· τὴν ψυχὴν λέγει τὸ ἔσω, τὸ δὲ ἕξ[ω] τὸ σῶμα λέγει. Ὅν τρόπον οὖν σου τὸ σῶμα φαίνεται, οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ σου δῆλ³ ἔστω ἐν [τοῖς] καλοῖς ἔργοις. Καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ, τοῦτ[ο]⁴ *****

Cap. XII. 1) Πυνθανομένης τῆς in Evangelio secundum Aegyptios haberi, Σαλώμης ap. Clem. Alex. Strom. III, 13. idem Clem. Alex. existimat (l. l. c. 9.) p. 553. Quae ad Salomen dicta sunt.

ipse Dominus, quando venturum esset regnum ipsius, dixit: ,cum duo erunt unum, et quod foris ut id quod intus, et masculum cum femina, neque mas neque femina. ,Duo' autem sunt ,unum,' quando alter ad alterum loquemur veritatem, et in duobus corporibus sincere et absque simulatione fuerit una anima. ,Et quod foris est, ut quod intus,' hoc ait: animam vocat, ,quod intus;' et corpus, ,quod foris.' Quomodo igitur corpus tuum conspicuum est, ita et anima tua manifesta sit in bonis operibus. ,Et masculum cum femina, neque mas neque femina,' hoc *****

---

2) I. e. ἀλλήλοις. [Cfr. supra c. 4. not. 2.]

3) δῆλος Ms.

4) Reliqua [in Codice desiderantur. Huius autem loci supplementum petas ex Clem. Alex. Strom. III. c. 9.]

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.¹

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.²

Ιγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος³, τῇ εὐλογημένῃ ἐν μεγέθει⁴ Θεοῦ πατρὸς πληρώματι⁵, τῇ προωρισμένῃ⁶ πρὸ αἰώνων, εἶναι⁷ διαπαντὸς εἰς δόξαν παράμονον, ἄτρεπτον, ἠνωμένην⁸ καὶ ἐκλεγεμένην ἐν πάθει ἀληθινῷ, ἐν θελήματι τοῦ πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἀξιωμακαρίσῳ, τῇ οὔσῃ ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας⁹, πλεῖστα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ ἐν ἀμώμῳ χάριτι¹⁰ χαίρειν.

1) Titulum debes Codici Laurentiano Mediceo), qui quidem ἀ τοῦ ἁγίου ἰγνατίου ἐπιστολὰ σμυρναίοις in fronte fert notatum; τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου ἐπισκόπου σμυρναίοις: — ἀ inscriptio est Cod. Casanatensis. Titulum enim in utroque Ms. excipit Epistola ad Smyrnaeos. Tria sunt, quae Ignatii Epistolae, si excipias illam ad Romanos datam, praecipue spectant. Idcirco bellum indicunt τοῖς σαββατίζουσι = Iudaizantibus in Christi evangelio, monarchiam episcopalem commendant, quia in concordia atque unione cum ecclesiae praesidibus unice salus sit, unde quoque, quicumque αἰρέσεις Christi gregi inferre tentent, reiiciendi sint omnes.

2) Ita inscribo c. CL et Holstenii apographo, ubi est πρὸς ἐφεσίους ἰγνάτιος: — Ad oram numerus L'. Etiam Cod. Caien. *Ignatius Ephesiis*. Deest nom. *ΙΓΝΑΤΙΟΣ* in versione Armen. et libb. impr. Cum Ignatius Antiochia vincetus Romam perduceretur, Smyrnam appulit, ubi Polycarpus fuit episcopus. Ephesii eo Onesimum episcopum cum diacono Burrho, Croco, Euplo, Frontone miserunt ad eum salutandum. Unde Igna-

tius occasionem capit caritatis eorum celebrandae (c. 1. 21. 2.). Monet eos deinde, ut omnes uniti in ecclesiae disciplina perseverantes episcopo et presbyterio obediant (c. 3—6.), caveantque a fatuis atque pravis doctrinis (c. 7—10.). Sequitur Epistolae pars admonitoria, quae in singularum rerum eo spectantium disquisitione uberius versatur (c. 11—20.). — Prooemium et primum huius Epistolae caput, nonnullis parvi momenti exceptis, Syrus (ap. Cureton) vertit. Ex eo et Armenio (ap. Petermannum), quae maioris ponderis esse videbantur, lectiones adnotavi.

3) Cfr. Wernsdorf, de Ignatio Θεοφόρῳ, in eiusdem Memoria C. Timothei Seidelii, Helmst. 1758. 4. Vocabulum Θεοφόρος in omnibus epistolis Ignatianis ab alio quodam additum putat Düsterdieck, de *Ignat. epist. authentia*. Gotting. 1843. p. 89. H. Düsterdieckii librum me non vidisse doleo. Similem laudem sui ipsius contradicere modestiae atque humilitati (Ep. ad Magn. c. 11. 12 et 14.) facile aliquis crediderit illius, qui pluries (infra c. 8. et alibi) infra c. 3. semet ipsum adeo περίφημα affirmet. Illud

SANCTI IGNATII

EPISTOLAE.

AD EPHESIOS.

Ignatius, qui et Theophorus, ecclesiae merito beatae, quae est Ephesi in Asia — benedictae Dei patris magnitudine cum plenitudine, praedestinatae ante secula, ut in permanentem et immutabilem gloriam semper esset unita, et vera passione, per voluntatem Patris et Iesu Christi, Dei nostri, electa — plurimam in Iesu Christo et in gratia perfecta salutem.

AD EPHESIOS.

* Ignatius, qui et Theophorus, benedictae in magnitudine Dei Patris cum plenitudine, praedestinatae ante secula, ut sit semper in gloria durabilis, incommutabilis, unita et electa, in vera passione, in voluntate Dei Patris et Iesu Christi Dei nostri; Ecclesiae merito beatissimae, quae est Ephesi in Asia, plurimam in Iesu Christo et gratia irreprehensibili salutem.

Σαῦλος ὁ καὶ Παῦλος (Act. 13, 9.) parum commode comparatur, cum propter adlitterationem, quam dicunt, vix casu effectam, tum ob allegoriam utriusque vocis proprio significatui insitam. Fuisse tamen Ignatium ἐκ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν unum, nemo certe negabit. Alii quoque longe eo inferiores illud sibi epitheton apud alios meruerunt. Cfr. Epiphaniī monachi et presbyteri Edita et Inedita cura A. Dressel p. 45. ἔδοξε καὶ μοι ποθοῦντι καὶ ζητοῦντι ὧδε κάκεισε, ἐρευνῆσαι καὶ ἐκλέξασθαι παρὰ αὐτοπτῶν καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν τὰ περὶ τούτων, ἀπὸ τε Κλήμεντος Ῥώμης καὶ Εὐαγγερίου Σικελοῦ καὶ Ἐπιφανίου τῆς Κύπρου.

4) Cfr. Eph. 1, 19. I Cor. 2, 5.

5) Καὶ πληρώματι Interpolator vulg.,

Syrus et vet. Int. lat. Exclusimus particulam c. Codd. CL, sicuti c. nostris recens. proflixioris BFORV et Armenio, id quidem absque sententiarum nexus iniuria. Cfr. Eph. 3, 19.

6) Cfr. Eph. 1, 4. 3, 11.

7) εἶναι, a Vossio omissum, ex CL; legitur quoque ap. Interpol. et in versionibus.

8) Cfr. Eph. 4, 3 sqq.

9) Vocc. τῆς Ἀσίας ab Armenio transposita, Syrus non leg.

10) H. ed. IV. χαρᾶ: ita ex interpolatore et versionibus Syr. et Arm. restituendum est.

*) Altera versio harum Ign. epistolarum debetur Holstenio. Distinximus ubique praefixa stellula. Praeterea cf. Prolegg.

I. *Laus Ephesiorum ob legationem ipsi missam. Laus Onesimi.*

Ἀποδεξάμενος¹¹ ἐν Θεῷ τὸ πολυαγάπητόν σου ὄνομα¹², ὃ κέκτησθε φύσει δικαία, κατὰ πίστιν καὶ ἀγάπην ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ σωτηρῇ ἡμῶν. Μιμηταὶ ὄντες Θεοῦ, ἀναζωπυρήσαντες¹³ ἐν αἵματι Θεοῦ¹⁴, τὸ συγγενικὸν ἔργον τελείως ἀπηρτίσατε. Ἀκούσαντες γὰρ δεδεμένον ἀπὸ Συρίας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος καὶ ἐλπίδος¹⁵, ἐλπίζοντα τῇ προσευχῇ ὑμῶν ἐπιτυχεῖν ἐν Ῥώμῃ θηριομαχῆσαι, ἵνα διὰ τοῦ μαρτυρίου ἐπιτυχεῖν δυναθῶ μαθητῆς εἶναι τοῦ¹⁶ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀνενεγκόντος Θεῷ προσφορὰν καὶ θυσίαν. Ἐπεὶ¹⁷ οὖν τὴν πολυπληθίαν ὑμῶν ἐν ὀνόματι Θεοῦ ἀπειλήφα ἐν Ὀνησίμῳ, τῷ ἐν ἀγάπῃ ἀδιηγῆθω, ὑμῶν δὲ ἐν σαρκί¹⁸ ἐπισκόπων· ὃν εὐχομαι κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ὑμᾶς ἀγαπᾶν, καὶ πάντας ὑμᾶς αὐτῷ ἐν ὁμοιότητι εἶναι. Εὐλογητὸς γὰρ ὁ χαρισάμενος ὑμῖν ἀξίους οὐσί τοιοῦτον ἐπίσκοπον κεκτηῖσθαι.

II. *Laus reliquorum legatorum. Exhortatio ad obedientiam erga episcopum et presbyterium.*

Περὶ¹ δὲ τοῦ συνδούλου μου Βούρβου², τοῦ κατὰ Θεὸν διακόνου ὑμῶν ἐν πᾶσιν³ εὐλογημένου, εὐχομαι παραμείναι αὐτὸν εἰς τιμὴν ὑμῶν καὶ τοῦ ἐπισκόπου. Καὶ Κρόκος δὲ, ὁ Θεοῦ ἄξιος καὶ ὑμῶν, ὃν ἐξεμπλάριον τῆς ἀφ' ὑμῶν ἀγάπης ἀπέλαβον, κατὰ πάντα με ἀνε-

11) Vocc. Ἀποδεξάμενος — ἡμῶν transeundo inseruiunt ex prooemio ad ipsam Epistolam, suntque iungenda cum χαίρειν sc. λέγει. Cfr. infra ad Smyrn. c. 1. Λοξάζων et lectionem Cod. Ottoniani δεδυνημένος p. δεδύνημαι in summo c. 1. Hom. I Clementis ad Rom. ed. A. Dressel.

12) I. e. vestrum nomen = vos. De modo loquendi vid. Gal. 6, 1. Notum quoque est illud nomen Latinum = omnes Romani in A. Gellii Noct. Attic. 1, 2. Sensus: in Onesimo (vid. paulo infra c. 2.) episcopo vestro vosmet ipsos Ephesios suscepi praesentes. Ex interpolatore et versionibus Syr. et Arm. restituendum est ὑμῶν. H. ed. IV.

13) Sc. ὑμᾶς. Cfr. II Tim. 1, 6. Sed potius sensu intransitivo intelligas, ut Clem. Rom. ad Cor. I, 27. Ἀναζωπυρησάτω οὖν ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν et LXX Gen. 45, 27.

14) I. e. saluifera Christi passione ac morte. In sententiae fine ἀπηρτίσατε Vossius ex Interpol., ἀπαντίσατε mutatum in ἀπαντήσατε C, ἀπαρτίσατε L. Graziani: avete perfettamenteemente compiuta un opera a voi connaturale. Equidem advb. τελείως (ταχέως; legisse videtur Syrus) idem significare dixerim,

quod πρός τὸ τέλος. Tum fortassis legendum ac distinguendum Μιμηταὶ ὄντες Θεοῦ, ἀναζωπυρησάντες ἐν αἵματι Θεοῦ τὸ συγγενικὸν ἔργον, τελείως ἀπηρτίσατε.

15) Haec apodosis ἰδεῖν ἐσπουδάσατε ex vet. Int. et Syro inserenda. (Inseruit textui H. ed. IV.) Forte scribendum Ἀκούσαντες γὰρ με (c. Syro) δεδεμένον ἀπὸ Συρίας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος καὶ ἐλπίδος, καὶ ἐλπίζοντα τῇ προσευχῇ ὑμῶν ..... θυσίαν, ἰδεῖν ἐσπουδάσατε.

16) Θεοῦ Syrus, vocc. sqq. ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀνενεγκόντος Θεῷ προσφορὰν καὶ θυσίαν omittens.

17) Coniunctionis ἐπεὶ vera vis effugit illos, qui nil nisi particulae οὖν significationi eam augmentandae inseruire opinentur. Protasi enim, quam inducit, non deest apodosis; incipit quippe voce. Πρέπον οὖν ἐστὶν cap. sq. Deinde πολυπληθίαν C, quod unice rectum; πολυπληθίαν L Iacobsono minus accurate asserente. Nam ex eodem Ms. Holstenius prius, et post me etiam Th. Heysius transcripsit πολυπληθίαν.

18) Interpolator una cum Syro et Armenio vocc. ἐν σαρκί non leg. Cfr. I Petr. 2, 25.

I. *Laus Ephesiorum ob legationem ipsi missam. Laus Onesimi.*

Suscepi vestrum in Deo valde dilectum nomen, quod vobis comparastis indole proba secundum fidem et charitatem in Iesu Christo, salvatore nostro. Cum imitatores sitis Dei, ad vitam revocati per sanguinem Dei, opus fraternitatis perfecte absolvistis. Postquam enim audistis, me vinctum e Syria pro communi nomine et spe, [videre festinastis] me sperantem, quod vestris precibus consequar, ut Romae adversus bestias pugnem, ut per martyrium adipisci possim discipulus esse illius, qui se ipsum pro nobis obtulit Deo oblationem et hostiam. Suscepi ergo in nomine Dei multitudinem vestram in Onesimo, inenarrabilis charitatis viro, vestro autem in carne episcopo; quem iuxta Iesum Christum a vobis amari, cuique similes vos omnes fieri opto. Benedictus enim, qui gratia sua vos talem episcopum possidere dignatus est.

* I. Suscepi vestrum in Deo exoptatissimum nomen, quod possidetis natura iusta, secundum fidem et caritatem in Iesu Christo Salvatore nostro. Cum imitatores sitis Dei, excitantes in sanguine Christi cognatum opus perfectum et absolutum reddidistis; tum, cum audissetis me ex Syria vinctum pro communi nomine et spe adduci, sperantem vestris precibus me consecuturum, ut Romae ad bestias pugnem, quo per martyrium consequi possim, ut eius sim discipulus, qui semet ipsum pro nobis obtulit Deo oblationem et hostiam. Postquam igitur numerosam vestram multitudinem in nomine Dei excepi in Onesimo, ineffabilis caritatis viro, vestro autem secundum carnem Episcopo, quem vos omnes secundum Iesum Christum diligere, eidemque universos similes esse opto. Benedictus enim, qui vobis pro vestro merito talem habere dedit Episcopum.

II. *Laus reliquorum legatorum. Exhortatio ad obedientiam erga episcopum et presbyterium.*

De conservo autem meo Burrho, secundum Deum diacono vestro, in omnibus benedicto oro, ut semper vobis et episcopo sit honori. Sed et Crocus, et Deo et vobis dignus, quem exemplar vestrae charitatis accepi, per omnia me recreavit, quomodo et ipsum refrigeret pater Iesu

* II. De Burrho autem conservo nostro, vestro secundum Deum Diacono in omnibus benedicto oro, ut permaneat ad vestrum et Episcopi honorem. Crocus etiam Deo vobisque dignus, quem exemplar vestrae caritatis accepi, per omnia me recreavit: quomodo et ipsum refrigeret

---

Cap. II. 1) In vers. Syriaca haec et sequentia desunt usque ad medium cap. tertium. Hefelio pius ille monachus, qui versionem Syriacam elaboravit, omnia omisisse videtur, quae ipsi et usui suo ascetico minus congrua minusve necessaria putabat. Paraeneticos vero Epistolarum Ignatianarum locos omnesque ad vitam bene instituendam exhortationes se-

dulo eum collegisse. Casu ea Peter mannus excidisse putat, cum extent ap. Armenium. Vix crediderim.

2) Male in Pseudoignatio *Βιρρόου*: male in veteri versione Borro. Burrhus est nomen Romanum satis vulgare; non autem Birrus, Byrrus, aut Borrus. *Vossius.*

3) *πᾶσιν* C L, *πᾶσι* Voss.

παυσεν⁴, ὡς καὶ αὐτὸν ὁ πατὴρ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναψύξει⁵, ἅμα Ὀνησίμῳ καὶ Βουρόδῳ καὶ Εὐπλῳ καὶ Φρόντωνι⁶, δι' ὧν πάντας ὑμᾶς κατὰ ἀγάπην εἶδον. Ὀναίμην⁷ ὑμῶν διὰ παντός, εἰνπερ ἄξιός εἰ. Πρέπον οὖν ἐστίν⁸, κατὰ πάντα τρόπον δοξάζειν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν δοξάσαντα ὑμᾶς, ἵνα ἐν μιᾷ ὑποταγῇ ἥτε κατηρητισμένοι τῷ αὐτῷ⁹ νοῦ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ, καὶ τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἵνα ὑποτασσόμενοι¹⁰ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ κατὰ πάντα ἥτε ἡγιασμένοι.

III. *Sine omni superbia — amore ductus — vos adhortor ad unitatem.*

Οὐ¹ διατάσσομαι ὑμῖν⁴ ὡς ὧν τις. Εἰ γὰρ καὶ δέδεμαι ἐν τῷ ὀνόματι², οὐπω ἀπήρισμαι ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. Νῦν γὰρ ἀρχὴν ἔχω τοῦ μαθητεύεσθαι, καὶ προσλαλῶ ὑμῖν ὡς συνδιδασκαλίταις³ μου. Ἐμὲ γὰρ ἔδει ὑφ' ὑμῶν ὑπαλειφθῆναι⁴ πίστει, νουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μακροθυμίᾳ. Ἀλλ' ἐπεὶ ἡ ἀγάπη οὐκ ἔῃ με σιωπᾶν περὶ ὑμῶν, διὰ⁵ τοῦτο προέλαβον παρακαλεῖν ὑμᾶς, ὅπως συντρέχητε τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ ἀδιάκριτον ἡμῶν⁶ ζῆν, τοῦ πατρὸς⁷ ἡ γνώμη, ὡς καὶ οἱ ἐπίσκοποι, οἱ κατὰ τὰ πέρατα⁸ ὀρισθέντες, ἐν⁹ Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώμη εἰσίν.

IV. *Presbyterii unitatem cum episcopo imitemini.*

Ὅθεν¹ πρέπει ὑμῖν συντρέχειν τῇ τοῦ ἐπισκόπου γνώμῃ, ὅπερ καὶ ποιεῖτε. Τὸ γὰρ ἄξιονόμαστον ὑμῶν πρεσβυτέρῳ, τοῦ Θεοῦ

4) Vox Paulina; I Cor. 16, 18 et 20. Iac.

5) Ita C L vet. Int., ἀναψύξει Voss., Cott., Smith. c. Interpol. suffragante Armenio. Praestat fut., siquidem vaticinantis est. Cfr. II Tim. 1, 16. Act. 3, 19.

6) φρόντωνι L C, in hoc quidem correctum in φρόντωνι.

7) Phrasin hanc Apostolicam, a D. Pauli Epistola ad Philem. ut videtur desumptam, saepius usurpat Ignatius. Iac. ὀναίμην scr. C L.

8) ἐστι Iac. et qui eum repetierunt, invitis Codd. C L.

9) Voc. τῷ αὐτῷ νοῦ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ, καὶ τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες περὶ τοῦ αὐτοῦ a vet. Int. et Armenio ommissa, nonnullis male inserta esse videntur ex I Cor. 1, 10. Extant autem in utroque Ms. Neque video, cur iis memoriae suae infixis Ignatius pro simili fine non aequae uti potuerit. Centies nimirum integras N. T. sententias suis consociatas promiscue profert.

10) ἐπιτασσόμενοι C L Voss. Iac. ὑποτασσόμενοι Interpol. Int. vet. et Armenius. Auctor noster vb. ὑποτάσσεσθαι cum gen. coniungit et dat. Cfr. infra c. 5, Ep. ad Trall. c. 2.

Cap. III. 1) E capite tertio Syrus nil nisi unicam sententiam Ἀλλ' ἐπεὶ ἡ ἀγάπη οὐκ ἔῃ με σιωπᾶν περὶ ὑμῶν, διὰ τοῦτο προέλαβον παρακαλεῖν ὑμᾶς, ὅπως συντρέχητε τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ in usus suos convertit, eamque cum fine capitis primi male coniunxit. Multo aptius haec sententia cum verbis proxime eam antecedentibus (vos praeceptores mei estis) cohaeret. H.

2) τὸ ὄνομα absolute positum habes infra c. 7 et in Ep. ad Philad. c. 10. Iac. Mihi quidem convenienter suppressa videntur vocc. Ἰησοῦ Χριστοῦ, quia deinceps casu mutato exprimenda erant.

3) Graziani: e parlo a voi come a miei colleghi nel magistero. Ephesios doctores esse aequae ac semet ipsum dicit, et cum paulo ante disciplina se initiatum affirmasset, iam ut ab ipsis Ephesiis praeceptoribus in fide confirmetur, meritoque desiderat.

4) I. e. ungi, excitari, instrui, ad certamen praeparari. Pearson.

5) Iacobsono Ignatius respexisse videtur Ep. ad Philem. v. 8. 9.

6) ἡμῶν Voss. c. Int. vet. suffragante Arm. et Ep. ad Trall. c. 1, ὑμῶν C L. Cfr. Ioann. 15, 5. Coloss. 3, 4.

Christi, una cum Onesimo et Burrho et Euplo et Frontone, per quos vos omnes quoad charitatem vidi. Fruar vobis perpetuo, si dignus fuero. Decet itaque vos omnibus modis glorificare Iesum Christum, qui glorificavit vos, ut in obedientia una sitis perfecti, eadem mente, eademque sententia, idemque dicatis de eodem omnes, ut subiecti episcopo et presbyterio per omnia sanctificati sitis.

Pater Iesu Christi una cum Onesimo, Burrho, Euplo et Frontone, per quos vos omnes in caritate vidi: ita perpetuo vobis fruam, si meruero. Convenit ergo omnibus modis glorificare Iesum Christum, qui glorificat vos, ut in una obedientia sitis perfecti, eadem mente, eademque sententia, idemque dicatis de eodem omnes, ut subiecti Episcopo et Presbyterio per omnia sitis sanctificati.

III. *Sine omni superbia — amore ductus — vos adhortor ad unitatem.*

Non praecipio vobis, quasi sim aliquis. Quamvis enim vinctus sum propter nomen Christi, nondum tamen perfectus sum in Iesu Christo. Nunc enim incipio discipulus esse, et alloquor vos ut conductores meos. Nam oportebat me a vobis confirmari fide, admonitione, patientia, aequanimitate. At cum charitas non sinat me tacere de vobis, propterea anteverti vos admonere, ut uniamini in sententia Dei. Etenim Iesus Christus, inseparabilis nostra vita, sententia Patris est, ut et episcopi, per tractus terrae constituti, in sententia Iesu Christi sunt.

* III. Non praecipio vobis, quasi sim aliquis; quamvis enim vinctus sim hoc nomine, nondum tamen perfectus sum in Iesu Christo. Nunc enim incipio discipulus esse, et alloquor vos ut condiscipulos meos. Me enim oportebat a vobis subinstitui fide, admonitione, patientia, longanimitate: sed quandoquidem charitas non sinit me tacere de vobis, propterea anteverti vos admonere, ut concurratis cum voluntate Dei. Nam et Iesus Christus vita vestra Patris est voluntas: sicut et Episcopi suis quique locis constituti in Iesu Christi voluntate sunt.

IV. *Presbyterii unitatem cum episcopo imitemini.*

Unde decet vos in episcopi sententiam concurrere, quod et facitis. Nam memorabile vestrum presbyterium, dignum Deo, ita coaptatum est

* IV. Unde et vos decet accedere sententiae Episcopi, quemadmodum et facitis: nam memorabile illud vestrum Presbyterorum collegium dignum Deo

7) Vid. Ioann. 14, 9. Matth. 11, 27.

8) Forsitan *τὴν χάριτα*. Cfr. Ep. ad Magn. c. 2. *Markland*. At si iam Paulus Ap. dicere potuit, in omnem terram exiisse sonum Evangelistarum et in fines orbis terrae, quid mirum, quod Ignatius de Episcopis ubivis constitutis loquitur? Cfr. *Hermæ Past. Sim.* 8, 3. *Hac autem lege Filius Dei praedicatus est in omni-*

bus finibus orbis terrae. Ign. Ep. ad Rom. c. 2. extr. *εἰς δύσιν ἀπὸ ἀνατολῆς.*

9) Ita C. L. Magis ex more Auctoris esset c. vet. Int. *γνώμη*, praepositione *ἐν* exclusa.

Cap. IV. 1) In vers. Syr. c. 4. *consideratur.*

ἄξιον, οὕτως συνήρμωσται τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς χορδαὶ κιθάρα². Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν καὶ συμφώνῳ ἀγάπῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἄδει-
ται. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα δὲ χορὸς γίνεσθε, ἵνα σύμφωνοι ὄντες ἐν
ὁμοιοῖα, ἡρῶμα Θεοῦ λαβόντες ἐν ἐνότῃ, ἄδητε³ ἐν φωνῇ μιᾷ διὰ
Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ πατρὶ, ἵνα ὑμῶν καὶ ἀκουσῇ, καὶ ἐπιγινώσκῃ⁴, δι'
ὧν εὖ πράσσετε, μέλη ὄντας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Χρήσιμον οὖν ἐστίν,
ὑμᾶς ἐν ἀμώμῳ ἐνότῃ εἶναι, ἵνα καὶ Θεοῦ πάντοτε μετέχητε.

V. Laus et utilitas huius unitatis.

Εἰ γὰρ ἐγὼ ἐν μικρῷ χρόνῳ τοιαύτην συνήθειαν ἔσχον πρὸς τὸν
ἐπίσκοπον ὑμῶν, οὐκ ἀνθρωπίνην² οὔσαν, ἀλλὰ πνευματικὴν, πόσω
μᾶλλον ὑμᾶς μακαρίζω, τοὺς ἐνκεντραμένους³ αὐτῷ⁴ ὡς ἡ ἐκκλησία Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς⁵ Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρὶ, ἵνα πάντα ἐν ἐνό-
τῃ σύμφωνα ᾦ. Μηδεὶς πλανάσθω· ἐὰν μὴ τις ᾗ ἐντὸς τοῦ θυσια-
στηρίου, ὑστερεῖται⁶ τοῦ ἄρτου τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐνὸς καὶ δευτέρου
προσευχῆ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει, πόσω μᾶλλον ἢ τε τοῦ ἐπισκόπου καὶ
πάσης τῆς⁷ ἐκκλησίας; Ὁ οὖν μὴ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὗτος ἤδη
ὑπερηφανεῖ, καὶ ἑαυτὸν διέκρινεν. Γέγραπται γάρ· ὑπερηφάνους⁸ ὁ
Θεὸς ἀντιτάσσειται. Σπουδάσωμεν οὖν μὴ⁹ ἀντιτάσσεσθαι τῷ ἐπι-
σκόπῳ, ἵνα ὡμεν Θεοῦ¹⁰ ὑποτασσόμενοι.

VI. Respiciatis episcopum ut Christum ipsum. Onesimus hac in re vos laudat.

Καὶ ὅσον¹ βλέπει τις σιγῶντα² ἐπίσκοπον, πλείονως αὐτὸν³ φο-
βεῖσθω· πάντα⁴ γὰρ ὃν πέμπει ὁ οἰκοδεσπότης εἰς ἰδίαν οἰκονομίαν,

2) Eadem similitudine utitur etiam in Ep. ad Philad. c. 1. de Episcopo ipsorum verba faciens. *Usser.* Frequens acceptumque est veteribus Christianis symbolum citharae chordis intentae, maxime in gemmis. Cfr. Clem. Alex. Paedagog. III, 11. Αἰ δὲ σφραγίδες ἡμῖν ἔστων πελειᾶς, ἢ ἰχθύς, ἢ ναῦς οὐρανοδρομοῦσα (al. οὐροδρομοῦσα), ἢ λύρα μουσική, ἢ κέχηται Πολυκράτης· ἢ ἄγκυρα ναυτική, ἢ Σέλευκος ἐνεχαράττετο τῇ γλυφῇ κτλ.

3) ἄδετε C L, ut ad finem sectionis μετέχετε, in C quidem man. sec. mutatum in μετέχητε. Illud repetiit Voss. Coniunctio ἵνα in N. T. quoque cum indicativo occurrit. I Cor. 4, 6 et Gal. 4, 17. Cfr. Winer Gramm. ed. 4ae. p. 266.

4) Salvino praecedente scripsi ἐπιγινώσκῃ c. vet. Int. et Armenio, quorum ille legebat: καὶ ἐπιγινώσκῃ, δι' ὃν εὖ πράσσετε. In utroque Cod. habes ἐπιγινώσκων. Subinde δι' ὧν εὖ πράσσετε C L, δι' ὧν ἐπράσσετε Voss. Advb. εὖ suspectum habeo: tautologiam quippe adumbrat.

Cap. V. 1) Syrus interpres quintum quoque caput neglexit.

2) = σαρκικήν.

3) ἐνεκεντραμένους L C, in hoc quidem γ. sec. man. supra, ἐγκεντραμένους edd. praeter Jacobsonianam.

4) Conieceram αὐτῷ, quod nunc a Petermanno ex Armenio repositum video; οὕτως C L. Interpolator τοὺς ἀνακεντραμένους αὐτῷ = qui pendetis ad eum.

5) ὁ auctore Vossio Cotelerius, Cler., Russel., Hornemannus et qui Vossium repeterunt, ὡς C; ὡς ὁ male protulit Iacobsonus ex L, in quo etiam Tischendorfio mihi asserente exaratum est ὡς sine ὁ, sicuti legitur in Holstenii apographo.

6) ὑστερεῖτε et sub finem cap. ἀντιτάσσεσθε L C, in hoc quidem utrobis ai man. sec. supra notato.

7) τῆς C L. Articulum cum Vossio omiserunt editores omnes usque ad Iacobsonum, et post eum Hef. in pr. ed.

8) Cfr. Prov. 3, 34. Iac. 4, 6. I Petr. 5, 5.

9) Vocc. ἀντιτάσσειται. σπουδάσωμεν οὖν μὴ in textu Codicis C praetermissa margini adscripsit manus sec.

episcopo, ut chordae citharae. Propter hoc in consensu vestro et concordia charitate Iesus Christus canitur. Sed et vos singuli chorus estote, ut consoni per concordiam, melos Dei recipientes in unitate, cantetis voce una per Iesum Christum Patri; quo et vos audiat, et agnoscat ex iis quae bene operamini, membra esse vos Filii ipsius. Utile itaque est, in immaculata unitate vos esse, ut et semper participetis Deo.

ita cooptatum est consentitque Episcopo, ut chordae ipsi citharae. Propterea in vestro consensu et concordia charitate Iesus Christus canitur, et singuli quique unum simul chorum constituite, ut communi animorum concentu consono Christi chroma in unitate accipientes canatis una voce per Iesum Christum Patri. Proinde utile est, vos in unione immaculata esse, ut Dei ubique sitis participes.

V. *Laus et utilitas huius unitatis.*

Si enim ego brevi temporis spatio talem consuetudinem contraxi cum episcopo vestro, quae non humana, sed spiritualis est; quanto vos beatiores iudico, coniunctos ei sicuti ecclesia Iesu Christi, et sicuti Iesus Christus Patri; ut omnia per unitatem consentiant. Nemo erret: nisi quis intra altare sit, privatur pane Dei. Si enim unius atque alterius precatio tantas vires habet; quanto magis illa, quae episcopi est et totius ecclesiae. Qui igitur in conventum non venit, hic iam superbia elatus est, et seipsum separavit atque iudicavit. Scriptum est enim: 'superbis Deus resistit.' Studeamus igitur episcopo non resistere, ut Dei simus subiecti.

* V. Si enim ego brevi temporis spatio talem consuetudinem coniunxi cum vestro Episcopo, quae non humana, sed spiritualis est, vos beatiores iudico ita eidem admixtos ex multis, ut Ecclesia Iesu Christo, et ut Iesus Christus Patri, ut omnia in unitate consentiant. Nemo erret; nisi quis intra altare sit, privatur pane Dei. Si enim unius et alterius oratio tantam vim habet, quanto magis Episcopi et totius Ecclesiae. Qui ergo in unum non convenit, hic iam despicit alios, et se ipsum segregavit. Scriptum est enim: Superbis Deus resistit. Studeamus ergo non resistere Episcopo, ut simus Dei subiecti.

VI. *Respiciatis episcopum ut Christum ipsum. Onesimus hac in re vos laudat.*

Et quamdiu quis episcopum tacentem videt, tanto magis eum revereatur; quemcunque enim paterfamilias mittit ad gubernandam familiam

* VI. Et quo magis tacitum quis videt Episcopum, eo magis eum revereatur. Quemcunque enim mittit paterfamilias ad res suas admini-

10) Θεοῦ C L, Θεῶ coni. Salvin. Antonius in Melissa lib. II. cap. 3. serm. 173. hunc locum laudat sic: σπουδάσατε μὴ ἀντιτάσσεσθαι τῷ ἑπισκόπῳ, ἵνα ἦτε Θεῶ ὑποτασσόμενοι.

Cap. VI. 1) ὅσον C L et Antonius l. c., vet. Int. quantum, Arm. quando,

ὅσῳ c. Vossio Cotelerius, et qui eum sequuntur. Caput sextum Syrus non vertit.

2) I. e. silentio suo improbantem.

3) παντὸν erat in C, πλειόνωσαν- τὸν scriptum habes in L.

4) Cfr. Matth. 24, 25.

οὕτως δεῖ ἡμᾶς αὐτὸν δέχεσθαι, ὡς αὐτὸν τὸν⁵ πέμψαντα. Τὸν οὖν ἐπίσκοπον δηλονότι⁶ ὡς αὐτὸν τὸν κύριον δεῖ προσβλέπειν⁷. Αὐτὸς μὲν οὖν Ὀνήσιμος ὑπερεπαινεῖ ὑμῶν τὴν ἐν Θεῷ εὐταξίαν, ὅτι πάντες, κατὰ ἀληθείαν ζῆτε, καὶ ὅτι ἐν ὑμῖν οὐδὲ μία⁸ αἰρέσις κατοικεῖ· ἀλλ' οὐδὲ ἀκούετε τινος πλέον, ἢ περὶ⁹ Ἰησοῦ Χριστοῦ λαλοῦντος ἐν ἀληθείᾳ.

VII. *Cavele ab haereticis; Christus — θεάνθρωπος — unus medicus est.*

Εἰδοῦσιν γὰρ τινες δόλω πονηρῶ τὸ ὄνομα¹ περιφέρειν, ἄλλα τινὰ² πράσσοντες ἀνάξια Θεοῦ· οὓς δεῖ ὑμᾶς ὡς θηρία ἐκκλίνειν. Εἰσὶν γὰρ κύνες λυσσῶντες, λαθροδῆται³· οὓς δεῖ ὑμᾶς φυλάσσεσθαι, ὄντας δυσθεραπεύτους⁴. Εἷς ἰατρός ἐστιν, σαρκικός τε καὶ πνευματικός, γεννητὸς καὶ ἀγέννητος⁵, ἐν σαρκὶ γενόμενος Θεός, ἀθάνατος ἐν ζωῇ ἀληθινῇ⁶, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ, πρῶτον παθητὸς καὶ τότε ἀπαθῆς⁷, Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ κύριος ἡμῶν⁸.

VIII. *Ne seducamini. Vos estis magni et spirituales, ego minimus.*

Μὴ¹ οὖν τις ὑμᾶς ἐξαπατάτω, ὥσπερ οὐδὲ ἐξαπατᾶσθε, ὅλοι ὄντες Θεοῦ. Ὅταν γὰρ μηδεμίαν ἐνερίσται ξρις ἐν ὑμῖν, ἢ δυναμένη ὑμᾶς βασανίσαι, ἄρα² κατὰ Θεὸν ζῆτε. Περίλημα³ ὑμῶν, καὶ ἀγνίζομαι⁴ [ὑφ'] ὑμῶν Ἐφεσίων ἐκκλησίας, τῆς διαβολῆτος τοῖς αἰῶσιν. Οἱ σαρκικοί τὰ πνευματικά πράσσειν οὐ δύνανται, οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικά·

5) τὸν in margine Cod. C additur man. sec.

6) Scripsi δηλονότι c. C L, δῆλον ὅτι vulg.

7) Ita edd. Voss. In Codd. C L et Holstenii apograph. προσβλέπειν.

8) οὐδὲ μία C L, οὐδεμίαν editt.

9) εἴπερ C L = ἦπερ, ut ed. Iac.

Cap. VII. 1) Vid. supra c. 3. Deest capituli septimi versio Syriaca.

2) ἄλλα τινὰ Markland., ἄλλα τινὰ Voss. suffragante C, ἄλλα τινὰ I. favente Int. vet. Cfr. Ep. ad Smyrn. c. 4.

3) Vossii error λαθροδῆται in prima quoque ed. Hef. occurrit.

4) Sensus: In summo periculo atque aeternae salutis suae discrimine sunt. Sed quis eos sanet? Non homines, sed Christus; ipsi sunt relinquendi. Cfr. Rothe, Anf. p. 767. H.

5) Ita scripsi monitus scholio man. sec. orae Codicis C apposito: ἀναγνωστέον ἀγέννητος τοῦτ' ἔστι μὴ ποιηθεῖς. In utroque Cod. γεννητὸς καὶ ἀγέννητος, cui scripturae iam Iacobsonus nostram substituit, cum in pluribus Mss. Athanasii (de Synodis) locum nostrum citantibus ita scriptum fuerit.

6) Edidi ἀθάνατος ἐν ζωῇ ἀληθινῇ duce Ms. Casanatensi, quod exhibet ἐν

ἀθανάτω (sine iota subscr.) ζωῇ ἀληθινῇ, in L ἐν ἀθανάτω ζωῇ ἀληθινῇ absque iota subscr., ἐν ἀθανάτω ζωῇ ἀληθινῇ Voss. Vocc. ἀθάνατος ἐν ζωῇ ἀληθινῇ praedicatum sunt ad praec. Θεός. Lectio ex Athanasio, Theodoro et Gelasio ab editoribus recepta ἐν θανάτῳ ζωῇ ἀληθινῇ sermonis progressum turbat et male diffinit. Holstenius Codd. lectionem retinet vertitque: Unus est medicus corporalis et spiritualis, genitus et ingenitus, factus in carne, Deus in vera immortalis vita et ex Maria et ex Deo.

7) Cfr. Ep. ad Polyc. c. 3. Christus omnes carnis infirmitates atque affectus post resurrectionem exuerat.

8) Vocc. Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ κύριος ἡμῶν ex Theodoro, Gelasio et vet. Interprete addi iubet Voss. Favet Armenius.

Cap. VIII. 1) Initium huius capituli: (Μὴ οὖν . . . ὅλοι ὄντες Θεοῦ) Syrus omisit, et ea, quae sequuntur, immediate cum unica illa sententia, quam e capite tertio mutuatus est, coniunxit; non inepte. Melius vero ea, quae sequitur, exhortatio ad unitatem cum capitibus 4—8 cohaeret. H.

2) ἄρα C L et edd., quod Iac. in ed. secunda permutavit cum ἄρα.

3) Cfr. infra c. 18. et I Cor. 4, 13.

suam, hunc ita accipere debemus, ut illum ipsum qui mittit. Manifestum igitur est, quod episcopum respicere oporteat ut ipsum Dominum. Et ipse quidem Onesimus supra modum laudat vestrum decentem divinumque ordinem, quod omnes secundum veritatem vivatis, et quod inter vos omnino nulla haeresis delitescat; sed neque auditis aliquem amplius, quam Iesum Christum, qui loquitur in veritate.

strandas, eum vos ita suscipere oportet, ut illum ipsum qui mittit. Unde certo apparet, Episcopum ita ut proprium Dominum suscipiendum esse. Proinde ipse Onesimus laudat vestrum in Deo bene compositum ordinem, quod omnes secundum veritatem vivatis, et quod nulla inter vos delitescat haeresis, neque auditis quemquam praeterquam Iesum Christum loquentem in veritate.

VII. *Cavete ab haereticis; Christus — θεάνθρωπος — unus medicus est.*

Solent enim nonnulli malo dolo nomen quidem circumferre, alia quaedam patrans, indigna Deo; quos oportet vos ut feras evitare. Sunt enim canes rabidi, clam mordentes; quos a vobis vitari oportet, ut morbo difficulter curabili laborantes. Medicus autem unus est, et carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine existens Deus, immortalis in vita vera, et ex Maria et ex Deo, primum passibilis et tunc impassibilis, Iesus Christus, Dominus noster.

* VII. Solent enim nonnulli dolo malo nomen circumferre, sed quaedam indigna Deo perpetrant, quos oportet nos tanquam feras evitare; sunt enim canes rabidi ex improvise mordentes; quos cavere vos oportet, cum remedia illis opponere difficile sit. Unus est medicus corporalis et spiritualis, genitus et ingenitus, factus in carne, Deus in vera immortali vita, ex Maria et ex Deo, primum passibilis, et tum impassibilis.

VIII. *Ne seducamini. Vos estis magni et spirituales, ego minimus.*

Ne quis igitur vos seducat, sicut nec seducimini; toti namque estis Dei. Cum enim nulla lite implicemini, quae vos discruciare possit, profecto secundum Deum vivitis. Purgamentum vestri sum, et lustrandus a vestra Ephesiorum ecclesia, celeberrima in seculis. Carnales spiritualia exercere nequeunt, neque spirituales carnalia; sicut nec fides, quae in-

* VIII. Ne quis igitur vos seducat, sicut nec seducimini, cum totis sitis Dei. Cum enim nulla in vobis est contentio, quae vos torquere possit, utique secundum Deum vivitis. Ego retrimentum vestrum et piacularis victima vestrae Ephesinae Ecclesiae celeberrimae per secula. Carnales spiritualia exercere nequeunt; sicut nec fides ea, quae sunt

Syrus vertit, ac si legisset *τέροποιαι* (*τέριφομαι*) *ὑμῶν καὶ δέομαι* (*δεήσομαι*) *ὑπὲρ ὑμῶν*. Simili modo Armenius. Bunsen (Hippolyt. II. p. XIV sqq.) legendum esse coniecit: *περίφημα ὑμῶν καὶ ἄγνισμα ὑμῶν Ἐφεσίων (τῆς) ἐκκλησίας τῆς διαβολῆτος* = nur Schmutz

s. was ihr auswerfet, das ist auch was euch heiliget, denn durch die Ueberwindung desselben werdet ihr reiner und stärker i. e. omne malum proicientes fortiores et sanctiores efficiamini. (H. ed. IV.) 4) *ἀγνίζομαι* C, et Tischenderfio post me adnotante L, non *ἀγνίζομαι* ut scri-

ὡσπερ οὐδὲ ἡ πίστις⁵ τὰ τῆς ἀπιστίας, οὐδὲ ἡ ἀπιστία τὰ τῆς πίστεως. Ἄ δὲ καὶ κατὰ σάρκα πράσσετε, ταῦτα πνευματικά ἐστίν· ἐν Ἰησοῦ γὰρ Χριστῷ πάντα πράσσετε.

IX. *Falsis doctoribus non praebuistis aures, vos, templa Dei.*

Ἐγγων¹ δὲ παροδεύσαντάς τινας ἐκείθεν², ἔχοντας κακὴν διδαχὴν· οὓς οὐκ εἰάσατε σπείραι εἰς ὑμᾶς, βύσαντες τὰ ὦτα, εἰς τὸ μὴ παραδέξασθαι τὰ σπειρόμενα ὑπ' αὐτῶν, ὡς ὄντες λίθοι ναοῦ πατρὸς³, ἠτοιμασμένοι εἰς οἰκοδομὴν Θεοῦ πατρὸς, ἀναφερόμενοι εἰς τὰ ὕψη διὰ τῆς μηχανῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς⁴ ἐστὶν σταυρὸς, σχοινίω χρωόμενοι τῷ πνεύματι τῷ ἀγίῳ· ἡ δὲ πίστις ὑμῶν ἀναγωγὸς ὑμῶν, ἡ δὲ ἀγάπη ὁδὸς ἡ ἀναφέρουσα εἰς Θεόν. Ἔστ⁵ οὖν καὶ σύνοδοι πάντες, θεοφόροι καὶ ναοφόροι⁶, χριστοφόροι, ἀγιοφόροι⁷, κατὰ πάντα κεκοσμημένοι ἐντολαῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ· οἷς καὶ ἀγαλλιῶμαι, ὅτι ἡξιώθην, δι' ὧν γράφω, προσομιλῆσαι ὑμῖν καὶ συγχαρῆναι, ὅτι κατ' ἄλλον βίον⁸ οὐδὲν ἀγαπάτε εἰ μὴ μόνον τὸν Θεόν.

X. *Orate pro aliis, sitis mites, humiles etc.*

Καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων δὲ ἀνθρώπων ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε¹. Ἔστιν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐλπίς μετανοίας, ἵνα Θεοῦ τύχασιν. Ἐπιτρέψατε οὖν αὐτοῖς καὶ ἐκ τῶν ἔργων ὑμῖν μαθητευθῆναι. Πρὸς² τὰς ὀργὰς αὐτῶν ὑμεῖς πραεῖς, πρὸς τὰς μεγαλοδόξημοσύνας³ αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες, πρὸς τὰς βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς τὰς προσευχὰς, πρὸς τὴν πλάνην αὐτῶν ὑμεῖς ἐδραῖοι τῇ πίστει, πρὸς τὸ ἄγριον αὐτῶν ὑμεῖς ἡμεροί. Μὴ σπουδάζοντες ἀντιμιμῆσασθαι αὐτοὺς, ἀδελφοί αὐτῶν

bit Iacobsonus. Praepositio [ὑφ'] in utroque Cod. desideratur, sed addendum esse videtur ex Int. vet., nisi admittere velis Vossii coniecturam περιτήρημα ὑμῶν ἐγώ, καὶ ἄγνισμα ὑμῶν Ἐφεσίων κτλ.

5) In marg. C man. sec. *fides non potest facere, quae sunt infidelitatis.*

Cap. IX. 1) Ex hoc capite Syrus nil nisi verba ἠτοιμασμένοι . . . ἀναφέρουσα εἰς Θεόν in suam versionem transtulit, eaque cum sine capitis octavi coniunxit. Arclius vero ἠτοιμασμένοι κ. τ. λ. cum verbis proxime antecedentibus ὡς ὄντες λίθοι cohaerent. II.

2) Intelligenda videtur Smyrnaeorum civitas, ubi Docetarum secta id temporis multos sequaces habebat: nisi forte obstat ἐκείθεν, quae quidem vox nec apud Interpol. nec apud Armenium, a quo ad vos additur. Fuerunt etiam qui de Epheso dictum putarent, sed cfr. c. 6. ἐν ὑμῖν οὐδεμίᾳ ἀρεσίς κατοικεῖ.

3) πρὸς L teste Tischendorfio, non πρὸς quomodo adnotavit Iacobsonus.

4) ὅς CL, ὁ Voss. Utrumque Ignatianum est. Vid. Ep. ad Magn. c. 10 et 15.

5) Ἔστ⁵ οὖν κ. τ. λ. usque ad finem huius capituli apud Syrum desunt, qui hanc sententiam ideo omisisse videtur, quippe quae ipsi minus fuerit perspicua. II.

6) Nihil hic est mutandum. Vetus interpres vertit *templiferi*. Intelligendum autem istud non de materiato templo, sed de spirituali, quod in pectoribus nostris erigere debemus. Voss.

7) ἀγιοφόροι C, ἀγνοφόροι Voss. Ast in L extat ἀγιοφόροι Heysio mihi affirmante, scriptura quidem ambigua et prompta ad errorem. Unde Hefelius in notis emendandus.

8) Secundam vitam hanc christianam quae alia est a naturali. Smith.

Cap. X. 1) προσεύχεσθαι CL.

2) Syrus et Armenius hunc locum libere verterunt.

3) μεγαλοδοξήμοσύνες scr. CL. Ad absolvendam syntaxin Smithius ex Interpol. commendat ἀντιτάξατε. Cfr. Coloss. 1, 23.

credulitatis sunt, nec incredulitas, quae fidei. Quae vero et secundum carnem agitis, ea spiritualia sunt; in Iesu Christo enim omnia agitis.

incredulitatis, nec incredulitas, quae sunt fidei. Quae autem etiam secundum carnem facitis, ea spiritualia sunt; omnia enim in Christo Iesu facitis.

IX. *Falsis doctoribus non prae buistis aures, vos, templa Dei.*

Novi autem, nonnullos illic transiisse, qui habent perversam doctrinam; quos non permisistis seminare inter vos, et obturastis aures, ne reciperetis quae ab ipsis sunt disseminata, ut qui lapides situs templi Patris, praeparati in Dei Patris aedificium, sublati in alta per machinam Iesu Christi, quae est crux, Spiritu sancto pro fune utentes; fides autem vestra vos sursum trahit, charitas vero via deducens ad Deum. Estis igitur et viae comites omnes, Deiferi et Templiferi, Christiferi, Sanctiferi, per omnia ornati praeceptis Iesu Christi; propter quos exulto, quod dignus habitus sim, per ea, quae scribo, colloqui vobiscum, et simul gaudere; quia, ratione alterius vitae habita, nihil diligitis praeter solum Deum.

* IX. Novi autem nonnullos obiter isthic divertentes, qui habent doctrinam perversam. Quam ut inter vos disseminent, nequaquam permittite, obturantes aures, ne ab ipsis disseminata recipiant; quippe qui estis lapides templi Patris praeparati ad aedificationem Dei Patris, sublati in altum per machinam Iesu Christi, quae est crux, pro funiculo utentes spiritu sancto. Fides autem vestra est, quae vos elevat; charitas autem via sursum ad Deum perducens. Estis igitur omnes Deiferi et templiferi Christiferi et sanctiferi, per omnia ornati praeceptis Iesu Christi. Et gaudeo, quod per haec, quae scribo, vos alloqui meruerim, et congaudere, quod in reliqua vita nihil diligitis praeter solum Deum.

X. *Orate pro aliis, sitis mites, humiles etc.*

Sed et pro aliis hominibus indesinenter orate. Est enim ipsis spes poenitentiae, ut Deum nanciscantur. Permittite itaque ipsos, saltem ex operibus, a vobis erudiri. Sitis vos adversus iras eorum mites, adversus magniloquentias eorum humiles, eorum maledictis opponite vos preces, adversus errorem eorum vos firmi permanete in fide, adversus efferos mores illorum vos mansueti sitis. Non ipsos contra imitari

* X. Et pro aliis hominibus indesinenter oratis. Est enim in ipsis spes poenitentiae, quod Deum nanciscantur. Permittatis, rogo, eis, ut etiam ex operibus discipuli vestri fiant. Adversus iras eorum vos mansueti, adversus iactantiam eorum vos humiles estote. Contra blasphemias ipsorum vos orationes opponite; contra errores ipsorum vos stabiles in fide, contra illorum feritatem vos mansueti, nequaquam eos contra imi-

εὐρηθῶμεν τῇ ἐπιεικείᾳ· μιμηταὶ δὲ τοῦ⁴ κυρίου σπουδάξωμεν εἶναι, κἂν τις πλέον ἀδικηθῇ καὶ ἀποστερηθῇ καὶ ἀθετηθῇ, ἵνα⁵ μὴ τοῦ διαβόλου βοτάνῃ⁶ τις εὐρεθῇ ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ἐν πάσῃ ἀγνεύῃ καὶ σωφροσύνῃ μένετε⁷ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, σαρκικῶς καὶ πνευματικῶς.⁸

XI. *Novissima iam sunt tempora; timeamus Dominum; orate pro me.*

Ἔσχατοι καιροί.¹ λοιπὸν ἀίσχυνθῶμεν, φοβηθῶμεν τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἡμῖν εἰς κρίμα γένηται. Ἡ γὰρ τὴν μέλλουσαν ὀργὴν φοβηθῶμεν, ἢ τὴν ἐνεστῶσαν χάριον ἀγαπήσωμεν· ἐν τῶν δύο.² Μόνον³ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εὐρεθῆναι, εἰς τὸ ἀληθινὸν ζῆν. Χωρὶς τούτου μὴδὲν ὑμῖν προπέτω, ἐν ᾧ⁴ τὰ δεσμὰ περιφέρω, τοὺς πνευματικὸς μαρογαίτας, ἐν οἷς γένοιτό μοι ἀναστῆναι τῇ προσευχῇ ὑμῶν, ἧς γένοιτό μοι ἀεὶ μέτοχον εἶναι, ἵνα ἐν⁵ κλήρῳ Ἐφεσίων εὐρεθῶ τῶν χριστιανῶν, οἳ καὶ τοῖς ἀποστόλοις παντοτεὶ συνήμεσαν ἐν δυνάμει Ἰησοῦ Χριστοῦ.

XII. *Laus Ephesiorum. Martyrium instans.*

Οἶδα τίς εἰμι καὶ τίσις γράφω. Ἐγὼ κατάκριτος, ὑμεῖς ἡλεημένοι.¹ ἐγὼ ὑπὸ κίνδυνον, ὑμεῖς ἐστηριγμένοι. Πάροδος² ἔστε τῶν εἰς Θεὸν ἀναιρουμένων· Παύλου συμμύσται,³ τοῦ ἡγιασμένου,⁴ τοῦ

4) Uhlhorn: Das Verhältniss der kürz. griech. Recens. der Ign. Br. zur Syr. Uebers. p. 40. legi vult: μὴ σπουδάξοντες ἀντιμιμήσασθαι αὐτοὺς ἀδελφοὶ αὐτῶν εὐρεθῶμεν. τῇ ἐπιεικείᾳ δὲ μιμηταὶ τοῦ.

5) Ed. principes: τίς πλέον ἀδικηθῇ, τίς ἀποστερηθῇ, τίς ἀθετηθῇ, ἵνα κτλ. Cui lectioni nimis languenti Marklandus aliam substituendam censuit, eamque parenthesi segregandam: εἶναι, (τίς πλέον ἠδικήθη; τίς ἀπεστερήθη; τίς ἠθετήθη;) ἵνα κτλ. Pearsonus locum ita restituit: οὐ τίς πλέον ἀδικηθῇ κτλ. interrogative. Hefelius Marklandi vestigia premens: εἶναι (τίς πλέον ἀδικηθῆεις, τίς ἀποστερηθῆεις, τίς ἀθετηθῆεις;), ἵνα. Membrum nullo modo ad Christum spectat (esset enim prorsus ασύνδετον in sententiarum progressu glossamque redoleret), sed unice ad Christi imitatores est referendum. Codd. C L exhibent: εἶναι· τίς πλέον ἀδικηθεῖ· τίς ἀποστερηθεῖ· τίς ἀθετηθεῖ. Retineo hanc lectionem et levi mutatione scribo: εἶναι, κἂν τις πλέον ἀδικηθῇ καὶ ἀποστερηθῇ καὶ ἀθετηθῇ, ἵνα. Nihil in utroque Ms. frequentius, quam permutatio diphth. ei et η. Cfr. I Cor. 6, 7. Vocc. ἵνα μὴ.... ὀφθήσονται sub finem c. 14. Syrus non vertit.

6) Eadem metaphora infra Ep. ad Philadelph. c. 3. et ad Trall. c. 6.

7) Cum utroque Cod. restitui μένετε ab Iacobsono sine causa transformatum in μένητε. Membrum cum ἀλλ' ἐν exordiens pendet a praeced. ἵνα non nisi vi retortum.

8) Extrema capitis verba de Eucharistia intelligi vult amanuensis Codicis C. Cap. XI. 1) Nulla distinctio in Codd. C L. Cum Interpolatore nonnulli interpungunt post λοιπόν. Sed Pauli Ap. loquendi usus (I Cor. 7, 29.) suadet, ut interpungendi signum ante ponatur.

2) Maiori interpunctione distinxi post δύο c C L, ex quo Tischendorffius mihi exscripsit: ἀγαπήσωμεν· ἐν τῶν δύο· μόνον, uti est in C. Fugit hocce Vossium et Iacobsonum. Rectius alii editores comma vel punctum post δύο posuere. Notat Gall.: In Parallelis Damascenicis Rupelcaldinis extat fragmentum, quod hunc locum sic exhibet: ἀγαπήσωμεν ἐν τῷ νῦν βίῳ, μόνον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εὐρεθῶμεν.

3) Supplendum ὡς. Sic infinit. εὐρεθῆναι habet, unde pendeat.

4) Lectionem τῷ Codd. C L tacite correxit Voss. Scribendum fortasse τούτῳ, puncto post προπέτω posito. Cfr. Polyc. ad Philipp. c. 1.

5) Sic Voss. c. Interpol. et Int. vet., ἐν C L et Holstenii apographum. Scribendum fortassis ἐν ἐν κλήρῳ.

Cap. XII. 1) ἡλεημένοι C L, ἡλεημένοι libb. impr. ante Iac. auctore Vossio.

conati, fratres eorum inveniamur per benignitatem, imitatores autem Domini studeamus esse, etiamsi quis plures iniurias passus fuerit, plures rerum suarum iacturas, maiores contemptus, ne herba aliqua diaboli in vobis inveniatur; sed in omni puritate et temperantia maneatis, in Iesu Christo, carnaliter et spiritualiter.

tari studentes. Fratres eorum inveniamur benignitate: imitatores autem Domini esse studeamus (quis plures iniurias, quis rerum suarum iacturam, quis contentum perferat?), ne quod diaboli germen in vobis inveniatur; sed in omni puritate et temperantia permanete in Iesu Christo et corporaliter et spiritualiter.

XI. *Novissima iam sunt tempora; timeamus Dominum; orate pro me.*

Tempora sunt novissima; ceterum poenitentiae vacantes timeamus Dei longanimitatem, ne in iudicium nobis cedat. Aut enim futuram timeamus iram, aut praesentem gratiam diligamus; unum ex duobus. Modo in Christo Iesu inveniamur ad veram vitam vivendam. Sine ipso nihil vos deceat, in quo vincula circumfero spirituales margaritas, in quibus resurgere mihi contingat oratione vestra, cuius me opto semper fieri participem, ut inveniar in sorte Ephesiorum Christianorum, qui et Apostolis semper consenserunt in virtute Iesu Christi.

*X. Ceterum tempora sunt novissima; revereamur et timeamus Dei longanimitatem, ne nobis fiat in iudicium. Aut enim futuram timebimus iram, aut praesentem gratiam amabimus. Unum dumtaxat ex duobus, ut in Iesu Christo ad veram vitam obtinendam inveniamur. Sine ipso nihil deceat. In quo vincula circumfero spirituales margaritas. In quibus mihi resurgere contingat vestris precibus, quarum mihi semper participem esse liceat, ut inveniar in sorte Ephesinorum Christianorum: qui et iam Apostolis semper praebuerunt assensum in virtute Iesu Christi.

XII. *Laus Ephesiorum. Martyrium instans.*

Scio, quis sim et quibus scribam. Ego condemnatus, vos misericordiam assecuti; ego periculo obnoxius, vos confirmati. Transitus estis eorum, qui ita interficiuntur, ut ad Deum veniant; Pauli symmystae, qui

*XII. Scio quis sum, et quibus scribo. Ego morti addictus, vos misericordiam consecuti: ego periculo obnoxius, vos firmati: Transitus ad Deum [abreptis] patet [per vos,] Pauli Symmystas, qui sanctificatus

2) Ut antea *παροδύσαντας*, et in Epist. ad Rom. versus finem, (c. 9.) *οὐχ ὡς παροδύονται*. Hesychius: *Πάροδος· διάβασις*. Ephesum petebant, qui ex Oriente iter versus Romam instituebant. Haec non intellexit Interpolator; itaque reddidit *παραδοθείς γε ἐγὼ, ἀλλὰ τῶν διὰ Χριστὸν ἀναιρουμένων* [ἐλάχιστος] sensu plane nullo. In Ms. Anglicano *παραδοθείς γε τῶν*, et in Msti margine *περιόδός ἐστε τῶν*. Sed vetus Codex recte exhibet *πάροδος*, eamque vocem Interpres agnoscit. Sensus est,

Vos in Epheso, per quam transeunt illi, qui in Oriente condemnati Romam mittuntur. Pearson. Hic locus explicandus est ex Act. Apost. 20, 16. *Markland*. Forsitan *Πάροδοι. Τουρ*. Cfr. I Cor. 16, 7. *Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν*.

3) Qui participes facti estis Mysterii S. Pauli, a Domino immediate revelati, et ad Ephesios praecipue explicati, ut ipse explicat Epes. 3, 4. *Pearson*.

4) *ἀγιασμένου* C L.

μεμαρτυρημένον, ἀξιωμακαρίστου, οὗ γένοιτό μοι ὑπὸ τὰ ἴχνη εὐρεθῆ-
ναι, ὅτ' ἂν Θεοῦ ἐπιτύχω, ὃς ἐν πάσῃ⁵ ἐπιστολῇ μνημονεύει ὑμῶν ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ.

XIII. *Convenite saepius ad cultum Dei.*

Σπουδάξτε οὖν πυκνότερον¹ συνέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ
καὶ εἰς δόξαν.² Ὅταν³ γὰρ πυκνῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε, καθαιρούν-
ται αἱ δυνάμεις τοῦ Σατανᾶ, καὶ λύεται ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμο-
νοίᾳ ὑμῶν τῆς πίστεως. Οὐδὲν ἐστὶν ἄμεινον εἰρήνης, ἐν ἧ⁴ πᾶς πό-
λεμος καταργεῖται⁴ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων.

XIV. *Teneatis fidem et charitatem, et operibus vos Christianos praebeatis.*

Ἐν¹ οὐδὲν λανθάνει ὑμᾶς, ἐὰν τελείως εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἔχητε
τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, ἣτις ἐστὶν ἀρχὴ ζωῆς καὶ τέλος. Ἀρχή²
μὲν πίστις, τέλος³ δὲ ἀγάπη. Τὰ δὲ δύο, ἐν ἐνότῃ γινόμενα, Θεοῦ
ἐστίν⁴ τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἰς καλοκάγαθίαν ἀκόλουθα ἐστίν. Οὐδεὶς
πίστιν ἐπαγγελλόμενος ἀμαρτάνει, οὐδὲ ἀγάπην κεκτημένος μισεῖ.
Φανερόν⁵ τὸ δένδρον ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ· οὕτως οἱ ἐπαγγελ-
λούμενοι Χριστιανοὶ εἶναι, δι' ὧν πράσσουσιν ὀφθησονται. Οὐ γὰρ
νῦν ἐπαγγελίας⁶ τὸ ἔργον, ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως ἐάν τις εὐρεθῇ εἰς
τέλος.

XV. *Non loquentes solum, sed et silentes Dominum profiteamur.*

Ἄμεινόν¹ ἐστὶν σιωπᾶν² καὶ εἶναι, ἢ λαλοῦντα μὴ εἶναι. Καλὸν³
τὸ διδάσκειν, ἐὰν ὁ λέγων ποιῇ. Εἷς οὖν διδάσκαλος, ὃς εἶπεν, καὶ

5) Non in unaquaque, sed in una tota ipsius Epistola.

Cap. XIII. 1) Cfr. ad Polyc. c. 4, ubi πυκνότερον Pearsonus de confertis et plenis, non de crebris conventibus exponit. Quae quidem expositio rem ipsam non mutat. In Ep. Clem. Rom. ad Iacobum c. 17. p. 22. ed. Dressel οὗ εὐ-
νεκεν πειραῖσθε, κατὰ πάσας συνόδους ἔρχεσθαι. Amanuensis Cod. C. orae ad-
scripsit: περὶ τῆς εὐχαριστίας. Ac mihi quidem sub capitis finem de Agapis quoque sermo esse videtur.

2) Intelligendum fortasse de glori-
ficando Deo gratiarum actione et hymnis canendis (cfr. supra c. 4. Ep. ad Smyrn. c. 7, ad Polyc. c. 4.). Magis tamen placet Rothii conjectura εἰς δο-
χὴν, quae vox ap. LXX Interpretes saepius est convivium.

3) ὅταν C, δτ' ἂν L Voss. et r1qq. editt.

4) καταργεῖτε C, in marg. ται.

Cap. XIV. 1) Nil nisi finis capitis
14. (Οὐχ ὅτι ἐπαγγελία τὸ ἔργον,

ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως εὐρεθῇ τις ἂν εἰς τέλος) ap. Syrum.

2) Cfr. Rom. 1, 17.

3) Cfr. I Tim. 1, 5.

4) Graziani: Queste due cose poi insieme unite sono opera di Dio. Vet. Int. et Arm. leg. θεός ἐστίν, quomodo Damasceni Excerpta de fide ac pietate in Deum, ubi totum caput recitatur.

5) Matth. 12, 33. In C ad oram man. sec. manifesta arbor a fructu.

6) Praecedens νῦν Syr. et Arm. non agnoscunt. Recte Gallicciolli: Perché il tutto non consiste mica nella professione, ma nella virtù della fede, se uno vi perseveri sino alla fine. Cfr. Iac. 2, 20. 26. Gal. 5, 5.

Cap. XV. 1) Syrus huius cap. sententiam Ἄμεινόν ἐστίν σιωπᾶν καὶ εἶναι (τι), ἢ λαλοῦντα μὴ εἶναι, ἔγρα-
ψε δι' ὧν λαλεῖ πράσσει, καὶ δι' ὧν
συχῆ γινώσκηται interpretatur. Legit sicut Armenius καὶ εἶναι τι p. καὶ
εἶναι. In vers. Syr. sequentia desiderantur usque ad c. 18.

sanctificatus, martyrium consecutus, et digne beatus est, ad cuius vestigia contingat mihi ut inveniar, quando Dei particeps fio, qui tota epistola memor vestri est in Christo Iesu.

et testimonium consecutus est, meritoque beatissimus praedicatur, cuius in vestigiis utinam ego inveniar, cum Deum nactus fuero, qui in omnibus epistolis suis vestrum meminit in Christo Iesu.

XIII. *Convenite saepius ad cultum Dei.*

Date itaque operam, ut crebrius congregemini ad gratias Deo agendas, et ad eum laudandum. Quando enim saepius in eundem locum convenitis, labefactantur vires Satanae, et concordia vestrae fidei solvitur exitium, quod ille infert. Nihil praestantius pace est, qua aboletur omne bellum coelestium et terrenorum.

* XIII. Date itaque operam, ut crebrius congregemini ad Eucharistiam gloriamque Dei. Quando enim frequenter in unum convenitis, labefactantur vires Satanae, et exitium ac perniciēs eius vestro in fide consensu dissolvitur. Nihil praestantius est pace, qua omne bellum oboletur coelestium et terrestrium.

XIV. *Teneatis fidem et charitatem, et operibus vos Christianos praebeatis.*

Quorum nihil vos latet, si perfecte habueritis in Iesum Christum fidem et charitatem, quae initium vitae et finis sunt. Principium quidem fides, finis vero charitas. Haec autem duo in unum coeuntia a Deo sunt; omnia vero alia ad probitatem consecretanea sunt. Nullus fidem profitens peccat, neque charitatem possidens odit. Manifesta est arbor ex fructu suo; similiter, qui profitentur se Christianos esse, ex iis, quae faciunt, cernentur. Non enim nunc professione opus est, sed si quis in virtute fidei inveniat usque ad finem.

* XIV. Quorum nihil vos latet, si perfectam in Iesum Christum habetis fidem et caritatem, quae initium vitae est et finis. Initium quidem fides, finis autem caritas; duo autem ista quoties in unum coeunt, Dei sunt, cetera autem omnia ad probitatem consentanea sunt. Nemo fidem professus peccat; nec caritatem possidens odit. Dignoscitur arbor ex fructu suo; sic qui se Christianos esse profitentur, ex iis, quae faciunt, perspiciuntur. Res non iam in professione consistit, sed si quis in virtute fidei inveniat usque ad finem.

XV. *Non loquentes solum, sed et silentes Dominum profiteamur.*

Melius est, tacere et esse, quam loquentem non esse. Bonum est docere, si, qui dicit, faciat. Unus igitur doctor, qui dixit, et factum

* XV. Praestat tacere et esse, quam loquendo non esse. Pulchrum est docere, si qui dicit, idem faciat. Unus ergo magister, qui dixit,

2) Sententia cohaeret cum extremo esse Christianum sine strepitu verborum c. 14. Idcirco non sensu generali cum interpretanda.
Italisch intelligenda, sed Smitho monente 3) Cfr. Rom. 2, 21.

ἐγένετο· καὶ⁴ ἃ σιγῶν δὲ πεποιήμεν, ἄξια τοῦ πατρὸς ἔστιν. Ὁ λόγον Ἰησοῦ κεκτημένος ἀληθῶς δύναται καὶ τῆς ἡσυχίας αὐτοῦ ἀκούειν, ἵνα τέλειος ᾗ, ἵνα δι' ὧν λαλεῖ πράσῃ⁵, καὶ δι' ὧν σιγῆ γινώσκῃται. Οὐδὲν λανθάνει τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ τὰ κρυπτὰ ἡμῶν ἐγγὺς αὐτῷ ἔστιν. Πάντα οὖν ποιῶμεν, ὡς αὐτοῦ ἐν ἡμῖν κατοικοῦντος, ἵνα ὦμεν αὐτοῦ ναοί, καὶ αὐτὸς ᾗ ἐν ἡμῖν Θεὸς ἡμῶν· ὅπερ καὶ ἔστιν⁶ καὶ φανήσεται πρὸ προσώπου ἡμῶν· ἐξ ὧν δικαίως ἀγαπῶμεν αὐτόν.

XVI. *Qui fidem falsis doctrinis corrumpunt, in ignem aeternum ibunt.*

Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου. Οἱ οἰκοφθόροι¹ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Εἰ οὖν οἱ κατὰ σάρκα ταῦτα πράσσοντες ἀπέθανον, πόσω μᾶλλον, ἔάν [τις]² πίστιν Θεοῦ ἐν κακῇ διδασκαλίᾳ φθειρῇ, ὑπὲρ ἧς Ἰησοῦς Χριστὸς ἔσταυρώθη; Ὁ τοιοῦτος, ὑπαρὸς γενόμενος, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄβεστον χωρήσει, ὁμοίως καὶ ὁ³ ἀκούων αὐτοῦ.

XVII. *Cavete a falsis haereticorum doctrinis.*

Διὰ τοῦτο μύρον ἔλαβεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ¹ ὁ κύριος, ἵνα πνέῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφθαρσίαν. Μὴ ἀλείψεθε δυσωδίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου· μὴ αἰχμαλωτίσῃ ὑμᾶς ἐκ τοῦ προκειμένου ζῆν. Διὰ τί δὲ οὐ πάντες φρόνιμοι γινόμεθα, λαβόντες Θεοῦ γνῶσιν, ὃ ἔστιν Ἰησοῦς Χριστός; Τί μαρῶς ἀπολλύμεθα, ἀγνοοῦντες τὸ χάρισμα, ὃ πέπομφεν ἀληθῶς ὁ κύριος;

XVIII. *Gloria crucis. Christi nativitas et baptismus.*

Περίφημα¹ τὸ ἐμόν πνεῦμα τοῦ σταυροῦ, ὃ ἔστιν σκάνδαλον² τοῖς ἀπιστοῦσιν, ἡμῖν³ δὲ σωτηρία καὶ ζωὴ αἰώνιος. Ποῦ σοφός;⁴

4) Partic. καὶ Iacobsonus restituit ex L. Agnoscunt eam Cod. C Int. vet. et Arm. Smithus: Christus sui ipsius gloriae praeuniversam vitam, etiam quando maxime mira et divina missione prorsus digna praestitisset, non velificatus est, utpote ab omni ostentatione vacuus.

5) Ita ed. Vossius, λαλῆ πράσσει C L.

6) Cfr. I Ioann. 3, 2.

Cap. XVI. 1) Et Vedelius vertit *familiarum corruptores*. Contra Hilgenfeldii opinionem (d. apostol. Väter p. 192.), agi h. l. de fatuarum doctrinarum propagatoribus, quorum opera Dei domus pessumdetur, totus clamat sententiarum nexus. Ii potius ab Ignatio denotantur, in quos scriptum est in Hermae Pastore (Sim. 5, 7.): „Et corpus hoc tuum custodi mundum atque purum, ut spiritus ille, qui inhabitaverit in eo, testimonium referat illi, et tecum fuisse indicetur. Atque etiam vide, ne quando persuadeatur tibi, interire corpus hoc, et abutaris eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tem-

pore et Spiritum sanctum; et si maculaveris Spiritum sanctum, non vives.“ Cfr. I Cor. 6, 9, 10.

2) [τις] ex Int. vet. inserendum esse iam monuit Cot., deest in C L.

3) ὁ art. ab editoribus praetermissum inseruit Iac. ex L, suffragante C.

Cap. XVII. 1) αὐτοῦ Hef., αὐτοῦ C L et rllq. edit. Cfr. Ioann. 12, 7.

Cap. XVIII. 1) Syrus, qui hanc sententiam reddidit, haec habet: Adorat spiritus meus crucem hanc, quae est scandalum iis, qui non credunt, vobis vero in salutem et in vitam aeternitatis. Reliqua huius capituli in hac vers. desiderantur, sed supplentur ex alia versione, cuius fragmentum dedit Cureton l. l. pp. 44. 45. Petermann. Bunsen l. l. pro περίφημα legi vult προσκύνημα, ut explicetur προσκυνεῖ τὸ ἐμόν πνεῦμα τὸν σταυρόν. Assentientem habet Nolte l. l. p. 231.

2) Cfr. I Cor. 1, 18.

3) ὑμῖν vertit Armenius c. Syro.

4) Cfr. I Cor. 1, 20.

est; sed et quae silens fecit, digna Patre sunt. Qui verbum Iesu possidet, vere potest et silentium ipsius audire, ut perfectus sit, ut per ea, quae loquitur, operetur, et per silentium suum cognoscatur. Nihil latet Dominum, sed et arcana nostra prope ipsum sunt. Omnia itaque faciamus, quasi ipso in nobis habitante; ut illius simus templa, et ipse sit in nobis Deus noster; quomodo et est et apparebit ante faciem nostram; ideo iuste diligimus ipsum.

et facta sunt. Et quae tacendo fecit, digna sunt Patre. Qui sermonem Iesu possidet, revera potest etiam silentium eius audire, ut perfectus sit, ut per ea, quae loquitur, agat, et interim, dum silet, cognoscatur. Nihil latet Dominum, cum et arcana nostra ipsi vicina patent. Omnia igitur quasi ipso in nobis habitante faciamus, ut nos illius templa simus, et ipse sit in nobis Deus noster; quemadmodum et est, et apparebit ante faciem nostram; unde et iure ipsum amamus.

XVI. *Qui fidem falsis doctrinis corrumpunt, in ignem aeternum ibunt.*

Ne erretis, fratres mei. Familiarum perturbatores regnum Dei non hereditabunt. Si autem ii, qui secundum carnem haec operati sunt, morte sunt affecti; quanto magis, si quis fidem Dei prava doctrina corrumpat, pro qua Iesus Christus crucifixus est? Talis, inquinatus factus, in ignem inextinguibilem ibit; similiter et qui audit ipsum.

* XVI. Ne erretis, fratres mei. Corruptores familiarum regnum Dei non haereditabunt. Si igitur secundum carnem haec facientes mortui sunt, quanto magis si quis fidem Dei mala doctrina corrumpat, pro qua Iesus Christus crucifixus est: eiusmodi homo sordibus contaminatus in ignem inextinguibilem ibit; similiter et is, qui ipsum audit.

XVI. *Cavete a falsis haereticorum doctrinis.*

Ob id Dominus in capite suo accepit unguentum, ut ecclesiae spiret incorruptionem. Ne ungamini tetra odore doctrinae principis huius seculi; ne captivos vos abducat a proposita vita. Cur vero non omnes prudentes sumus, accepta Dei cognitione, quod est Iesus Christus? Quid fatue perimus, non agnoscentes donum, quod vere misit Dominus?

* XVII. Ideo unguentum in capite suo accepit, ut Ecclesiae incorruptionem aspiraret. Non ungamini tetra odore doctrinae principis huius seculi. Ne vos captivet, ut ex eius proposito vivatis. Verum cur non omnes sumus prudentes, cum acceperimus cogitationem Dei, qui est Iesus Christus? Quid stulte perimus, ignorantes donum, quod revera Dominus misit?

XVIII. *Gloria crucis. Christi nativitas et baptismus.*

Purgamentum meum spiritus est crucis, quae incredulis scandalum, nobis vero salus est et vita aeterna. Ubi sapiens? Ubi disputator? Ubi

* XVIII. Spiritus meus retributum est crucis, quae incredulis scandalum est, nobis autem salus et vita aeterna. Ubi sapiens? Ubi con-

Ποῦ συζητητής; Ποῦ καύησις τῶν λεγομένων συνετῶν; Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐκνοφορήθη ὑπὸ Μαρίας κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ, ἐκ σπέρματος μὲν Δαβὶδ, πνεύματος δὲ ἁγίου· ὃς ἐγεννήθη καὶ ἐβαπτίσθη, ἵνα τῷ πάθει τὸ ὕδωρ καθαρῶσι.

XIX. *Tria mysteria clamoris.*

Καὶ ἔλαθεν τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἢ παρθενία Μαρίας καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ κυρίου· τρία μυστήρια κραυγῆς, ἅτινα ἐν ἡσυχίᾳ Θεοῦ ἐπράχθη. Πῶς οὖν ἐφανερῶθη τοῖς αἰῶσιν; Ἄστηρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀστέρας, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκκλήτων ἦν, καὶ ξυρισμὸν παρεῖχεν ἢ καινότης αὐτοῦ. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἄστρα, ἅμα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, χωρὸς ἐγένετο τῷ ἀστέρῳ· αὐτὸς δὲ ἦν ὑπερβάλλον τὸ φῶς αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα. Ταραχὴ τε ἦν, πόθεν ἢ καινότης ἢ ἀνόμοιος αὐτοῖς. Ὅθεν ἔλυτο πᾶσα μαγεία, καὶ πᾶς δεσμὸς ἠφανίζετο κακίας· ἄγνοια καθηρεῖτο, παλαιὰ βασιλεία διεφθείρετο, Θεοῦ ἀνθρωπίνως φανερούμενου εἰς καινότητα αἰδίου ζωῆς. Ἀρχὴν δὲ ἐλάμβανεν τὸ παρὰ Θεοῦ ἀπηρητισμένον. Ἐνθεν τὰ πάντα συνεκινεῖτο, διὰ τὸ μελετᾶσθαι θανάτου κατὰ λυσιν.

XX. *Iterum vobis scribam.*

Ἐάν με καταξιώσῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν, καὶ θέλημα ἦ, ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίδῳ, ὃ μέλλω γράφειν ὑμῖν, προσηλώσω ὑμῖν, ἧς ἠρξάμην οἰκονομίας εἰς τὸν καινὸν ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐν τῇ αὐτοῦ πίστει καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ, ἐν πάθει αὐτοῦ

5) Loquitur ex more Pauli Ap. Vid. Coloss. 1, 25. I Tim. 1, 4.

6) C ad oram βάπτισμα.

Cap. XIX. 1) Exordium c. 19. Syrus vertit, mutans tamen et abbrevians. Locus citatus ab Orig. Hom. 6. in Lucam (Opp. Tom. V. p. 104. ed. Lommatzsch.), a Basilio Hom. 25. de sancta Christi nativitate (Opp. I. p. 507. D. ed. Morel.), Hieronymo ad Matth. cap. 1. (Opp. VII. p. 12. ed. Vallars.), Iovio Monacho ἐν οἰκονομικῇ πραγματείᾳ lib. VII. cap. 31. apud Photium, Biblioth. Cod. 222., apud Eusebium ad Stephanum, Quaest. I. a Maio editum (in Scriptorum Vet. Nov. Collect. tom. I. p. 3.), nec non apud Andream Hierosolymitanum, Cretensium Archiepiscopum, in nativitatem B. Virginis Hom. 2., quae inter Codd. Graecos Mss. Oxoniensis Acad. Biblioth. publ. a D. Henr. Savilio donatos habetur.

2) Graziani: tre misteri strepitosi. Cfr. supra c. 15.

3) Haec et sequentia, quae S. Ignatius de stella Magorum profert, a Syro abbreviata, et ita cum antecedentibus Θεοῦ ἐπράχθη coniuncta sunt, ut nil habeat nisi hoc: per stellam. H.

4) Similia leguntur in Protevangelio Iacobi §. 21. Iac.

5) χωρὸς C, sine litura etiam L teste Tischendorffio. Corrige Iac. in notis.

6) Voc. αὐτὸς. . . ἀνόμοιος αὐτοῖς Syrus non legit.

7) Syrus legisse videtur ὄθεν τοῦ υἱοῦ φανερούμενου ἠφανίζετο μαγεία, καὶ πᾶς δεσμὸς καθηρεῖτο, καὶ παλαιὰ βασιλεία καὶ ἄγνοια κακίας διεφθείρετο, omissis vocibus εἰς καινότητα αἰδίου ζωῆς.

8) καθηρητο C L.

9) I. e. Verbum caro factum est.

10) Versio Syriaca huius Epistolae desinit in vbb. παρὰ Θεοῦ ἀπηρητισμένον.

11) H. e. in regno Satanae, eo quod mali Spiritus sibi metuere inceperint; quod iam Christus, carne assumpta, mortem ipsam vel moriendo dissolvere esset proposturus. Smith.

Cap. XX. 1) I. e. oeconomiam seu dispensationem salutis ad Iesum Christum spectantem, de qua in prima hac Epistola agere coepi, pluribus in altera vobis patefaciam.

gloriatio eorum, qui dicuntur prudentes? Deus enim noster Iesus Christus in utero gestatus est a Maria, iuxta dispensationem Dei, ex semine quidem Davidis, Spiritu autem sancto; qui natus est, et baptizatus est, ut passione aquam purificaret.

quisitor? Ubi gloriatio eorum, qui dicuntur intelligentes? Deus enim noster Iesus Christus in utero gestatus est a Maria iuxta dispensationem Dei, ex semine quidem David, de spiritu autem sancto. Qui natus est et baptizatus, ut sufferendo aquam mundaret.

XIX. *Tria mysteria clamoris.*

Et principem huius mundi latuit Mariae virginitas et partus ipsius, similiter et mors Domini; tria mysteria clamoris, quae in silentio Dei patrata sunt. Quomodo igitur manifestatus est seculis? Stella in coelo fulsit, splendore exsuperans omnes stellas, et lux illius ineffabilis erat, et stuporem incussit ipsius novitas. Omnia autem reliqua astra, una cum sole et luna, chorus fuere stellae; ipsa vero lumen suum extendebat super omnia. Et perturbatio erat, unde prodiret novitas illis dissimilis. Quare soluta est omnis magia, et omne vinculum malitiae est abolitum; ignorantia destructa est, vetus regnum est labefactatum, Deo humanitas manifestato, in novitatem vitae aeternae. Initium vero nunc sumsit, quod ab initio apud Deum paratum erat. Inde omnia commovebantur, quia ille mortis abolitionem meditabatur.

* XIX. Et latuit principem huius mundi Mariae virginitas et partus ipsius, similiter et Mors Domini. Tria mysteria clamoris, quae in silentio Dei patrata sunt. Quomodo igitur manifestata sunt seculis? Stella in coelo fulsit super omnes stellas, et lumen eius erat ineffabile, et stuporem incutiebat eius novitas. Omnia autem reliqua astra una cum sole et luna chorus agebant huic stellae: ipsa autem luce superabat omnes eratque perturbatio, unde haec dissimilis novitas ipsis prodiret. Unde dissolvebatur omnis magia et omne vinculum malitiae evanuit. Ignorantia destructa est, vetus regnum abolitum, ubi Deus humano more manifestatus est ad novitatem vitae aeternae. Principium vero accepit perfectum illud et absolutum Dei opus: unde omnia commovebantur, eo quod meditaretur mortis abolitionem.

XX. *Iterum vobis scribam.*

Si me dignatus fuerit Iesus Christus propter orationem vestram, et voluntas sit, in secundo libello, quem scripturus sum vobis, declarabo vobis, quam inceperam formationem in novum hominem Iesum Christum, per fidem in eum et per ipsius dilectionem, per passionem et resur-

* XX. Si me dignabitur Iesus Christus per orationem vestram et voluntas eius sit, in secundo libello quem vobis scripturus sum, hoc etiam praedicabo vobis, quam coeperim dispensationem in novum hominem Iesum Christum, in fide eius, et in eius caritate, in passione eius

καὶ ἀναστήσει· μάλιστα² ἐὰν ὁ κύριός μοι ἀποκαλύψῃ, ὅτι³ οἱ κατ' ἄνδρα κοινῇ πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέροχεσθε ἐν μιᾷ πίστει καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ,⁴ τῷ κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαβὶδ, τῷ υἱῷ ἀνθρώπου καὶ υἱῷ Θεοῦ, εἰς τὸ ὑπακούειν ὑμᾶς τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ἀπειρησπᾶστω διανοίᾳ, ἕνα ἄρτον κλωῶντες,⁵ ὅς ἐστιν φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ παντός.

XXI. *Orate pro me et valete.*

Ἀντίφρυγον¹ ὑμῶν ἐγὼ, καὶ ὄν² ἐπέμψατε εἰς Θεοῦ τιμὴν εἰς Σμύρναν, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν, εὐχαριστῶν τῷ κυρίῳ, ἀγαπῶν Πολύκαρπον ὡς καὶ³ ὑμᾶς. Μνημονεύετε μου, ὡς καὶ ὑμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Προσευχέσθε ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Συρίᾳ, ὅθεν δεδεμένους εἰς Ρώμην ἀπάγομαι, ἔσχατος ὢν τῶν ἐκεῖ πιστῶν, ὥσπερ⁴ ἤξιώθην εἰς τιμὴν Θεοῦ εὐρεθῆναι. Ἐρῴωσθε⁵ ἐν Θεῷ πατρὶ καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν.⁶

2) Nolte cum eoque *Hef.* ed. IV. προδηλώσω.

3) Scribam vobis, praesertim si Deo favente nuntius mihi contigerit, vos perseverare in unitate cum episcopo. Alii (e. g. Wocherus in versione Epistolarum S. Ignatii germanica) post ἀποκαλύψῃ punctum ponunt, et apodosin ad ὅτι etc. initio capitis sequentis quaerunt = quia vos uniti estis, et ea re me recreatis, — ideo et ego vos recreem. H. Post ἀποκαλύψῃ in C L et apogr. Holstenii distinctio omnino nulla. Rectius certe ex more scriptoris membrum ὅτι οἱ κατ' ἄνδρα ad antecedentia trahitur. Bunsen post ἀποκαλύψῃ colon ponens novam quandam revelationem a scriptore expectatam putat. Contra dixit Uhlhorn l. I. p. 51.

4) In C orae adscriptum, παρᾶντι(?) ταύτην τὴν μαρτυρίαν ὁ Θεοδώρητος. Praeter Theodoretii Dial. I. extat in Gelasii lib. de Duabus Naturis, ex quo lo-

cum mancum Vossius ita restitui vult: κοινῇ οὖν πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέροχεσθε ἐν μιᾷ πίστει, καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ κατὰ σάρκα κτλ. Sed non opus hac emendatione erat, si Voss. Codicem L accuratius excussisset, quippe qui sicuti C exaratum habeat, ut impressum est. Ille autem ed. συνέροχεσθε p. συνέροχεσθε, vocc. ἐν μιᾷ πίστει καὶ praetermissis.

5) Graziani: che ognuno di voi e tutti in comune caritatevolmente vi riunite per nome in una medesima fede, e nel solo Gesu Cristo. Cfr. Ep. ad Polyc. c. 4. et ad Smyrn. c. 13.

6) κλωῶντες Voss., κλωῶντος L C, in cuius marg. περὶ εὐχαριστίας.

Cap. XXI. 1) Mire variant viri docti in hac voce interpretanda. Recte Holstenius Vos mea mihi anima cariores habeo.

2) ὄν vel οὓς coniecit Cotelerius; sed nil mutes: = καὶ αὐτοῦ, ὄν i. e.

rectionem ipsius; maxime, si Dominus mihi revelaverit, quod vos ad unum omnes nominatim per gratiam convenitis in una fide et in uno Iesu Christo — qui, secundum carnem ex genere David, filius est hominis et filius Dei — ut obedialis episcopo et presbyterio mente indivulsa, frangentes panem unum, qui pharmacum immortalitatis est, antidotum, ne moriamur, sed vivamus semper in Iesu Christo.

et resurrectione. Praesertim si Dominus mihi revelaverit, quod omnes viritim ac nominatim in communi gratia congregamini in una fide et in Iesu Christo, oriundo secundum carnem ex genere David, filio hominis et filio Dei, ut obedialis vos Episcopo et Presbyterorum collegio, mente indivulsa unum panem frangentes, qui est medicamentum immortalitatis, antidotum, ne moriamur, sed ut perpetuo vivamus in Iesu Christo.

XXI. *Orate pro me et valet.*

Vos mea mihi anima cariores habeo, ut et illum, quem ad honorem Dei misistis Smyrnam, unde et scribo vobis, gratias agens Domino, diligens Polycarpum, ut et vos. Memineritis mei, sicut et vestri Iesus Christus. Orate pro ecclesia, quae est in Syria, unde vincetus Romam abductor, novissimus fidelium eorum qui ibi sunt, cum dignus sim habitus inveniri ad honorem Dei. Valet in Deo patre et in Iesu Christo, communi spe nostra.

* XXI. Vos mea mihi anima cariores habeo, ut et illum, quem ad honorem Dei misistis Smyrnam, unde et scribo vobis, gratias agens Domino, et diligens Polycarpum, sicut et vos. Memores estote mei, sicut et vestri Iesus Christus. Orate pro Ecclesia, quae est in Syria, unde vincetus Romam abductor, novissimus fidelium, qui ibi sunt, qualis ad honorem Dei inveniri merui. Valet in Deo Patre et Iesu Christo, communi spe nostra.

Onesinum episcopum, in quo tota Ephesiorum ecclesia quodam modo apud Ignatium praesens aderat.

3) καὶ praetermisit Hef. invitis Codd.

4) ὅσπερ Interpol., qualis ad honorem Dei inveniri merui Holsten., siccome

Graziani. Semper, ut monet Hef., coniungendum erit cum antecedente δεδμεμένος.

5) ἐβόωσθ-εν C.

6) In ed. Vossiana subscribitur *ΙΙΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ*. Nil tale quid in Codd. C.L.

ΜΑΓΝΗΣΙΕΥΣΙΝ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ εὐλογημένῃ ἐν χάριτι Θεοῦ πατρὸς, ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ² σωτῆρι ἡμῶν, ἐν ᾧ ἀσπάζομαι τὴν ἐκκλησίαν τὴν οὖσαν ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ,³ καὶ εὐχομαι ἐν Θεῷ πατρὶ καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ πλεῖστα χαίρειν.

I. Causa epistolae et pia vota.

Γνωὸς ὑμῶν τὸ πολυεύτακτον τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης, ἀγαλλιώμενος προειλόμην⁴ ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ προσλαλῆσαι ὑμῖν. Καταξιώθεις γὰρ ὀνόματος⁵ θεοπροπεστάτου, ἐν οἷς περιφέρω δεσμοῖς ἄδω τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἔνωσιν εὐχομαι σαρκὸς καὶ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ διαπαντὸς ἡμῶν⁶ ζῆν, πίστεώς τε⁷ καὶ ἀγάπης, ἧς οὐδὲν προκέρχεται, τὸ δὲ κυριώτερον Ἰησοῦ καὶ πατρὸς· ἐν ᾧ ὑπομένοντες τὴν πᾶσαν ἐπήρειαν τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ διαφυγόντες Θεοῦ τευξόμεθα.⁸

II. Gaudeo legatis vestris.

Ἐπεὶ¹ οὖν ἠξιώθην ἰδεῖν ὑμᾶς διὰ Λάμα τοῦ ἀξιοθέου ὑμῶν ἐπισκοπού, καὶ προσβυτέρων ἀξίων Βάσσου καὶ Ἀπολλωνίου,² καὶ τοῦ

1) *IGNATIUS* Jacobsonus adscripsit ex L; C quoque nomen agnoscit, a Vossio et r1qq. edit. neglectum. At opus eo est in fronte cuiuslibet Epistolae ita inscriptae, utpote quae huc illucve missa fuerit non absque mittentis nomine. Syrus hancee Epistolam non interpretatus est. Adeas tamen Curetonum (pp. 29. 47.) de locis a scriptoribus Syr. ex ea passim laudatis. Extat eius versio Armen. integra. — Ephesiorum exemplo Magnesiae prope Macandrum in Ionia sitae cives Christiani Smyrnam delegarunt Damam episcopum cum presbyteris Basso et Apollonio ac Sotione diacono ad Ignatium visendum consolandumque (c. 2. 15). Idcirco charitas eorum laudatur per episcopum cognita, cuius ne quis contemnat iuventutem admonet (c. 1. 3—7). Provide fugiendi, qui legem Mosaicam simul cum Christi evangelio observant (c. 8—11). Sequitur Epistolae pars exhortatoria (c. 12—15). Praeclara haec scriptoris eduntur documenta humilitatis: sed Magnesii quoque, quamvis sint *χριστοφόροι* et *θεοῦ* gemant (c. 14.), ne inflentur arrogantia caveant, humilitati

studeant ac in precibus memores sint Ignatii et Syriae ecclesiae.

2) τῷ art. C L tuentur contra Vossium.

3) πρὸς μεάνδρῳ C, προσμεάνδρῳ (sic) scr. L.

4) Graziani: vi ho prevenuto in ragionare con voi nella fede di Gesù Cristo. Quae explicatio vix sustineri potest. Melius: *elegi vos, quibus litteras mitterem.*

5) Faber Stapulensis putat, nomen hoc esse Christianum; alii *Martyris* aut *Confessoris*. Mihi videtur esse nomen, quod illi ab omnibus tributum est, sc. *Θεοφόρος*. *Confessoris* nomen adeo antiquum esse minime videtur; *Martyrem* autem nunquam se appellat Ignatius. Et omnino illa ἐν οἷς περιφέρω δεσμοῖς, potius sequentibus ἄδω τὰς Ἐκκλησίας adiungenda videntur. Pearson. Interpol. ἀξιώθεις γὰρ ὀνόματος θεοῦ καὶ ποθεινοῦ. Wocherus dignitatem intelligit, quo sensu ὄνομα exponunt in Ep. ad Phil. 2, 9. *Iac.*

6) ἡμῶν L teste quoque Tischendorfio, ὑμῶν C.

7) τε om. Voss. et r1qq. edit. ante

A D M A G N E S I O S .

Ignatius, qui et Theophorus, benedictae gratia Dei patris in Iesu Christo salvatore nostro, in quo saluto ecclesiam, quae Magnesiae est ad Maeandrum, optoque in Deo patre et in Iesu Christo plurimam salutem.

I G N A T I U S M A G N E S I I S .

* Ignatius, qui et Theophorus, benedictae per gratiam Dei Patris in Iesu Christo, Salvatore nostro, in quo saluto Ecclesiam, quae est Magnesiae ad Maeandrum, optoque in Deo Patre et in Iesu Christo plurimum gaudere.

I. *Causa epistolae et pia vota.*

Cum charitatem vestram religiosam perbene ordinatam cognovissem, exsultans vos in fide Iesu Christi alloqui decrevi. Ornatus enim honorificentissimo nomine Dei, in vinculis, quae circumfero, laudo ecclesias, quibus unionem opto cum carne et spiritu Iesu Christi, qui sempiterna est vita nostra, et unionem in fide et charitate, cui nihil praeferendum; maxime vero unionem cum Iesu et Patre, in quo, omnem principis huius seculi vim sustinentes et evadentes, Deo potiemur.

* I. Cum cognoverim caritatem vestram secundum Deum optime ordinatam, exultans animo proposui, in fide Iesu Christi vos alloqui. Cum enim nomen augustissimum divina dignatione meruerim in his vinculis, quae circumfero, laudibus effero Ecclesias, in quibus opto, semper vivere unionem carnis et spiritus Iesu Christi Salvatoris nostri, fidei quoque et caritatis, qua nihil praestantius, et quod maius est, Iesu et Patris, in quo sustinentes omnes insultus violentos huius seculi et effugientes, Deum consequemur.

II. *Gaudeo legatis vestris.*

Cum itaque dignus sim habitus, videre vos per Damam episcopum vestrum Deo dignum, et per dignos presbyteros Bassum et Apollonium,

* II. Quoniam ergo dignus fui, videre vos per Damam, sanctum Episcopum vestrum, dignosque Presbyteros Bassum et Apollonium et

Smithium; adest in Codd. C L. Lectio-
nis $\tau\epsilon$ vestigium Pearsonus recognovit
in vet. Int., qui leg. $\tau\acute{o}$.

8) Fugit Vossii aciem lectio $\tau\epsilon\upsilon\xi\acute{o}-$
 $\mu\epsilon\theta\alpha$ in L, cum imprimendum cura-
verit $\varphi\epsilon\upsilon\xi\acute{o}\mu\epsilon\theta\alpha$, illud quidem de con-
iectura notis adscribens. Cum libro

Laurentiano Codex C quoque 'exhibet
 $\tau\epsilon\upsilon\xi\acute{o}\mu\epsilon\theta\alpha$.

Cap. II. 1) Protasin hinc inchoatam
scriptor iterum inducit c. 6, ibique ab-
solvit. Cfr. Ep. ad Eph. c. 1. Ἐπει
 $\acute{o}\upsilon\nu\ \kappa\tau\lambda$.

2) $\acute{\alpha}\pi\omicron\lambda\omicron\gamma\acute{\iota}\nu\theta\upsilon$ C L.

συνδούλου μου διακόνου Σωτίωνος,³ οὗ ἐγὼ ὀναίμην,⁴ ὅτι ὑποτάσσεται τῷ ἐπισκόπῳ ὡς χάριτι Θεοῦ,⁵ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς νόμῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

III. *Honorate iuvenilem episcopum vestrum.*

Καὶ ὑμῖν δὲ πρέπει μὴ συγχαῖσθαι¹ τῇ ἡλικίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν² Θεοῦ πατρὸς πᾶσαν ἐντροπήν αὐτῷ ἀπονέμειν, καθὼς ἔγνων καὶ τοὺς ἁγίους πρεσβυτέρους, οὐ προσειληφότας³ τὴν φαινομένην νεωτερικὴν τάξιν,⁴ ἀλλ' ὡς φρονίμους ἐν Θεῷ συγχαροῦντας αὐτῷ· οὐκ αὐτῷ δὲ, ἀλλὰ τῷ πατρὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ πάντων ἐπισκόπῳ. Εἰς τιμὴν οὖν ἐκείνου τοῦ θελήσαντος,⁵ ἡμᾶς πρέπει ἐστὶν ἐπακοῦναι κατὰ μηδεμίαν ὑπόκρισιν· ἐπεὶ οὐχ' ὅτι⁶ τὸν ἐπίσκοπον τοῦτον τὸν βλεπόμενον πλανᾷ τις, ἀλλὰ τὸν ἀόρατον παραλογίζεται. Τὸ δὲ τοιοῦτον⁷ οὐ πρὸς σάρκα⁸ ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν, τὸν τὰ κρύφια εἰδότα.

IV. *Male nonnulli sine episcopo agunt.*

Πρέπει οὖν ἐστὶν, μὴ μόνον καλεῖσθαι Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ εἶναι· ὡσπερ καὶ τινες ἐπίσκοπον μὲν κελουῖσιν,¹ χωρὶς δὲ αὐτοῦ πάντα πράσσουνσιν. Οἱ τοιοῦτοι δὲ οὐκ εὐσυνειδητοὶ μοι εἶναι φαίνονται, διὰ τὸ μὴ βεβαίως² κατ' ἐντολήν συναθροῖζεσθαι.³

V. *Talibus proposita est mors, quia characterem Christianorum, τὴν ἀγάπην, non habent, et cupiditatibus suis non moriuntur.*

Ἐπεὶ οὖν τέλος τὰ πράγματα ἔχει, καὶ¹ ἐπίκειται τὰ δύο ὁμοῦ, ὅ τε θάνατος καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἕκαστος εἰς τὸν ἴδιον τόπον² μέλλει χω-

3) Σωτίωνος C L.

4) Vid. ad Eph. c. 2.

5) I. e. favori et benignitati divinae illum in ista excelsa dignitate constituenti; vel fortasse χάρις hic ponitur vice τοῦ χάρισμα. Aliter legebat Interpolator iunctim χάριτι Θεοῦ ἐν νόμῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Smith.

Cap. III. 1) *Couli* vet. Int., καταχαῖσθαι *abuti* Iunius et Holstenius. Vertit Graziani: Ma eziandio a voi conviene, che non profittiate dell' età giovanile del Vescovo.

2) Gallicciolli explicat: *summa vi a Deo vobis insita*. Forte: *considerantes in eo facultatem divinam*.

3) Ita C L, προσειληφότας substituit Iunius, ἀφορῶντας = *respicientes* Interpol.

4) Ita Mss. Notat Hefelius: Germanice: *sichliche Jugendlichkeit*. Alia monet Rothe, Anf. p. 436—441, cui *φαινομένη νεωτερικὴ τάξις* = *ordo episcopalis*, ut male videtur, *nuper demum institutus*. Cfr. I. Andr. Bosii Exercit. ad locum Ignatii, quo viri docti quidam putarunt, Episcopi minus supra Presbyteros eminentiam vocari *νεωτερικὴν τάξιν*, Bosii Opusc. hist. p. 477.

5) I. e. qui nos amat. II. *Veritas qui ita vel eum voluit*, commate distinguens post θελήσαντος. Petermannus c. Cot., Smith., Armenio, Interpol. legere maluit θελήσαντος ἡμᾶς πρέπει, licet hi interpretes vocem ἡμᾶς non ad θελήσαντος, sed ad πρέπει referant.

6) Cfr. Herm. ad Vig. p. 790. n. 253. H.

7) τοιοῦτον C L, τοιοῦτο H.

8) Gallicciolli: Una cosa tale non è conto, che debba rendersi agli uomini.

Cap. IV. 1) I. e. iusta auctoritate constitutum fatentur; illo tamen inconsulto omnia agunt. Smith.

2) I. e. quod non *firma* fide, neque *stabili* ordine, iuxta *praeceptum* Christi et Apostolorum ad sacros coetus se conferant. Smith. Ut in Ep. Barnabae c. 6, sic heic quoque *ἐντολήν* absolute ponitur p. *ἐντολήν Χριστοῦ*.

3) Ita C L; *συναθροῖσεσθαι* Vossii ed. pr. (1646.), *συναθροῖσασθαι* ed. altera.

Cap. V. 1) καὶ tuentur C L vet. Int., καὶ πρόκειται Interpol.

2) Sic de Iuda, Act. 1, 25. Cfr. Clem. Rom. I. ad Cor. c. 5. Polyc. ad Philipp. c. 9.

et per conservum meum Sotionem diaconum, quo utinam fruar, quia subditus est episcopo ut benignitati Dei, et presbyterio ut legi Iesu Christi.

conservum meum Sotionem Diaconum, ex quo mihi bene sit, quia obedit Episcopo ut gratiae Dei et Presbyterio tanquam legi Iesu Christi.

III. *Honorate iuvenilem episcopum vestrum.*

Sed et vos decet, non familiarius uti aetate episcopi, sed respectu potentiae Dei patris omnem impertiri illi reverentiam, quemadmodum cognovi sanctos facere presbyteros, qui non excipiunt adversus conspicuam illius conditionem iuvenilem, sed ut prudentes in Deo ei cedunt; non ei autem, sed patri Iesu Christi, omnium episcopo. In honorem igitur illius, qui eum voluit, nos decet obedire sine ulla hypocrisi; quia non solum episcopum hunc visibilem quis fallit, sed invisibilem decipere conatur. Tale facinus non ad carnem referendum est, sed ad Deum, qui abscondita cognoscit.

* III. Vos autem non abuti decet aetate Episcopi, sed secundum virtutem Dei Patris omnem reverentiam eidem exhibere: quod et sanctos Presbyteros facere novi, non excipientes, quod recentior ille ordo videatur, sed ut prudentes in Deo eundem admittentes; sed non tam ipsum, quam Patrem Iesu Christi universorum Episcopum. Quocirca ad honorem illius, qui ita voluit, decet nos obedire sine ulla simulatione, quandoquidem non visibilem hunc Episcopum quis fallit, sed invisibilem decipit. Ratio autem eiusmodi rei non ad carnem spectat, sed ad Deum, qui abscondita novit.

IV. *Male nonnulli sine episcopo agunt.*

Decet itaque non modo vocari Christianos, sed etiam esse; quemadmodum nonnulli episcopum quidem nominant, sed omnia sine eo faciunt. Tales vero non bona conscientia mihi praediti esse videntur, quia non firmiter secundum praeceptum congregantur.

* IV. Convenit ergo, nos Christianos non tantum vocari, sed et esse. Sicuti enim nonnulli nomine quidem Episcopi utuntur, sed sine eo omnia faciunt. Tales autem haudquaquam bona conscientia mihi praediti videntur, quia non solida firmitate secundum praeceptum congregantur.

V. *Talibus proposita est mors, quia characterem Christianorum, τὴν ἀγάπην, non habent, cupiditatibus suis non moriuntur.*

Quia autem res finem habent, etiam duo haec simul instant, mors et vita, et unusquisque in proprium locum iturus est. Quemadmodum

* V. Quandoquidem igitur res finem habent, etiam duo haec simul imminent, mors et vita, et unusquisque in proprium locum abiturus est.

ρεῖν. Ὡςπερ γάρ ἐστιν νομίσματα δύο, ὃ μὲν Θεοῦ, ὃ δὲ³ κόσμου, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἴδιον χαρακτηῖρα ἐπιλείμενον ἔχει· οἱ ἄπιστοι τοῦ κόσμου τούτου, οἱ δὲ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ χαρακτηῖρα Θεοῦ πατρός διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἂν μὴ ἀνθαιρέτως ἔχωμεν⁴ τὸ ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ πάθος, τὸ ζῆν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

VI. Tenete concordiam.

Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις τὸ πᾶν πληθὸς ἐθεώρησα ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ,¹ παραινω, ἐν ὁμοιοῖα Θεοῦ σπουδάζετε² πάντα πράσσειν, προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων, τῶν ἐμοὶ γλυκνυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς πρὸ αἰῶνων παρὰ πατρὶ ἦν, καὶ ἐν τέλει ἐφάνη. Πάντες οὖν, ὁμοῦθειαν Θεοῦ λαβόντες, ἐντρέπεσθε ἀλλήλοις,³ καὶ μηδεὶς κατὰ σάρκα βλέπετω⁴ τὸ πλησίον, ἀλλ' ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀλλήλους διαπαντός ἀγαπάτε. Μηδὲν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνήσεται ὑμᾶς μερῖσαι, ἀλλ' ἐνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ⁵ καὶ τοῖς προκαθημένοις, εἰς τύπον⁶ καὶ διδαχὴν ἀφθαρσίας.

VII. Agite nihil sine episcopo et presbyteris; sitis unum templum Dei.

Ὡςπερ οὖν ὁ κύριος ἄνευ τοῦ πατρός οὐδὲν ἐποίησεν,¹ ἠνωμένους ὦν, οὔτε δι' ἑαυτοῦ, οὔτε διὰ τῶν ἀποστόλων· οὕτως μηδὲ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων μηδὲν πράσσετε.² Μηδὲ πειράσητε εὐλογόν τι φαίνεσθαι³ ἰδίᾳ⁴ ὑμῖν. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ μία προσευχή, μία δέησις, εἷς νοῦς, μία ἐλπίς, ἐν ἀγάπῃ, ἐν τῇ χαρᾷ τῇ ἀμώμῳ· εἷς⁵ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός, οὗ ἄμεινον οὐθέν⁶ ἐστίν. Πάν-

3) Ita scribendum duce Cod. L iam vidit Iacobsonus. Praebent autem C L ὃ μὲν — ὃ δὲ, quod Vossius tacite mutavit in τὸ μὲν — τὸ δὲ, idque rihq. editi., excepto Aldrichio, repetierunt. Hefelius Codicis Med. lectionem ex Iacobsono minus accurate in notis descripsit. Articulus autem non solum in N. T. (Rom. 9, 21. Matth. 21, 35. Act. 27, 44. I Cor. 11, 21.), sed etiam a scriptoribus optima notae pro relativo ponitur. Cfr. Thucyd. 3, 66, οὓς μὲν ἐν χερσὶν ἀπεκτείνετε κτλ.

4) Ita L, ἔχωμεν C Voss. Tum ἐπιθανεῖν ex typhothetae, opinor, incuria ap. Voss.

Cap. VI. 1) Ita coniecit Vossius, ἠγάπησα C L et Interpolator in Codd. B F, sicut in editionibus Pacaei et Vellii; ἠγάπησα scr. O V. Ceteroquin Vossius et Hefelius Ms. Med. ἀγάπησα praebere parum recteasserunt. Sensus: fidem et charitatem totius fidelis Magnesiorum populi in illis praesentem contemplatus sum. Nolte l. l. p. 231. le-

gendum esse suspicatus est ἀγάπη, ὑμᾶς παραινω.

2) In C pr. man. σπουδάζεταιται, man. sec. ε supra.

3) Bunsen: Die 3 ächten etc. mavult ἀλλήλους.

4) Ita C L. Vossius in contextu κλεπιτέτω, in notis Codd. scriptiōnem tamquam coniecturam proponens. Subinde est in Codd. C L τῷ πλησίον, unde dedi τὸ πλησίον. Cfr. Ep. Barnabae c. 19. Interpolator τὸν πλησίον.

5) In C man. sec. orae monitorium adscripsit: ἐνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ.

6) Τόπον exhibere Vossium parum accurate scribunt Iacobsonus et Petermannus, notulam illius et contextum permiscentes.

Cap. VII. 1) ἐποίησε Voss. invitiss.

2) πράσσειται C.

3) φαίνεσθε C, ai supra.

4) I. e. extra communionem Episcopi et Presbyterorum, in conventiculis. Smith.

5) Pro εἷς interpr. vetus ὅς legit probante Bunsenio l. l. p. 132.

6) οὐθέν scr. C L.

enim sunt numismata duo, alterum quidem Dei, alterum autem mundi, et unumquodque proprium characterem habet impositum; ita infideles mundi huius, fideles autem in charitate characterem Dei Patris per Iesum Christum habent, per quem nisi propensa nobis est voluntas mori iuxta ipsius passionem, nec vita ipsius in nobis est.

Sunt enim velut duo nummi, alter Dei, alter mundi, quorum uterque propriam notam impressam habet: infideles huius mundi, fideles autem in charitate figuram Dei Patris per Iesum Christum, per quem nisi sponte mori velimus in passionem eius, vita eius non est in nobis.

VI. *Tenete concordiam.*

Cum itaque in personis supra dictis omnem multitudinem in fide et charitate conspexissem, hortor ut in concordia omnia peragere studeatis, episcopo praesidente loco Dei, et presbyteris loco senatus apostolici, et diaconis, mihi suavissimis, concreditum habentibus ministerium Iesu Christi, qui ante saecula apud patrem erat, et in fine apparuit. Omnes igitur, acceptis iisdem divinis moribus, vos mutuo revereamini, et nemo secundum carnem spectet proximum, sed in Iesu Christo vos invicem semper diligatis. Nihil sit in vobis, quod possit vos dirimere, sed unamini episcopo et praesidentibus, in typum et demonstrationem immortalitatis.

* VI. Quandoquidem itaque in personis supracommemoratis totam multitudinem vidi in fide et dilexi; hortor ut in concordia Dei omnia agere studeatis, Episcopo praesidente loco Dei, et Presbyteris loco collegii Apostolici, et Diaconis mihi suavissimis, quibus concreditum est ministerium Iesu Christi, qui ante saecula erat apud Patrem, et in fine apparuit. Omnes ergo concordiam Dei accipientes reveremini vos invicem, et nemo secundum carnem spectet proximum, sed in Iesu Christo vos invicem semper diligite. Nihil sit in vobis, quod vos dividere possit: sed unamini Episcopo et iis, qui ad formam et doctrinam incorruptibilitatis vobis praesident.

VII. *Agite nihil sine episcopo et presbyteris; sitis unum templum Dei.*

Quemadmodum igitur Dominus sine Patre, ipsi unitus, nihil fecit, neque per se ipsum, neque per apostolos; ita neque vos sine episcopo et presbyteris quidquam peragatis. Neque aggrediamini, ut quidquam a vobis separatim factum decens appareat. Sed in unum convenientibus una sit oratio, una precatio, una mens, una spes, in charitate, in gaudio sancto. Unus est Iesus Christus, quo nihil praestantius est. Omnes

* VII. Quemadmodum ergo Dominus sine Patre nihil neque per se, neque per Apostolos faciebat, quia ipsi unitus erat, ita nec vos sine Episcopo et Presbyteris quicquid agite; nec tentate ut privatim quid rectum vobis videatur; sed in commune una oratio, una supplicatio, una mens, una spes in charitate, in gaudio inculpatio; sicut unus est Iesus Christus, quo nihil praestantius est. Omnes igitur ad instar

τες οὖν ὡς εἰς [ἕνα]⁷ ναὸν συντρέχετε⁸ Θεοῦ, ὡς ἐπὶ⁹ ἐν θυσιαστήριον, ὡς ἐπὶ ἕνα Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀφ' ἐνὸς πατρὸς προελθόντα, καὶ εἰς ἕνα ὄντα καὶ χωρῆσαντα.¹⁰

VIII. Cavete a falsis doctrinis Iudaizantium.

Μὴ πλανᾶσθε¹ ταῖς ἑτεροδοξίαις² μηδὲ μνθεύμασιν³ τοῖς παλαιοῖς, ἀνωφελέσιν οὖσιν. Εἰ γὰρ μέχρι νῦν κατὰ [νόμον]⁴ Ἰουδαϊσμόν ζῶμεν, ὁμολογοῦμεν χάριν μὴ εἰληφέναι. Οἱ γὰρ θεϊότατοι προφήται κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν ἔζησαν.⁵ Διὰ τοῦτο καὶ ἐδιώχθησαν, ἐνπνεόμενοι⁶ ὑπὸ τῆς χάριτος αὐτοῦ, εἰς τὸ πληροφοροῦσθαι τοὺς ἀπειθοῦντας, ὅτι εἰς Θεὸς ἐστίν, ὁ φανερώσας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστίν αὐτοῦ Λόγος αἰδίδιος, οὐκ ἀπὸ Σιγῆς⁷ προελθὼν, ὅς κατὰ πάντα εὐηρέστησεν τῷ πέμψαντι αὐτόν.

IX. Vivamus cum Christo.

Εἰ οὖν οἱ ἐν παλαιοῖς πράγμασιν¹ ἀναστραφέντες εἰς καινότητα ἐλπιδος ἦλθον,² μηκέτι σαββατίζοντες, ἀλλὰ κατὰ κυριακὴν ζῶντες,³

7) Ita locum sanare volunt Vossius, Toupius et Iacobsonus ex vet. Int., cui favet Arm. Deest [ἕνα] in C. L. Maluerim: Πάντες οὖν ὡς εἰς ναὸν συντρέχετε Θεοῦ, ut vertit Holstenius: omnes igitur ad instar unius in templum Dei concurrite. Id sibi vult Interpolator.

7) Ita Voss. c. L., approbante nunc etiam C; συνέρχεθε Salvinius, qui ad oram reponit συνέρχεθε. Bene. Cfr. Ep. ad Eph. c. 3. et 13.

9) ἐπεὶ C, idem Heysio videbatur extare in L; ἐπὶ apographum Holstenii.

10) χωρῆσαντα L, χωρίσαντα C. I. e. simul cum eo versantem et consistentem. Cfr. Hermae Past. nunc primum a nobis editum Sim. 5, 6. Bunsenii coniectura est καὶ εἰς ἕνα ἀναχωρήσαντα.

Cap. VIII. 1) πλανᾶσθαι C L.

2) Haec est secunda huius Epistolae pars, qua eos maxime praemunit contra Haereticos, eos praecipue, qui Iudaismum introducere conabantur, contra quos clare et expresse disputat. Erant autem ea tempestate ii, qui Divinam Christi naturam negabant, ut Ebionitae, Cerinthiani, Nazaraei, et Helxaitae. Vid. Vindicias Ignat. p. 55. (P. 2.) Pearson. Cfr. Dusterdieck, de Ignatianarum Epist. authentia p. 55. sqq.

3) Cfr. I Tim. 1, 4. 4, 7. Tit. 1, 14.

4) Legit Interpres κατὰ Ἰουδαϊσμόν. Et certe haec lectio ferri potest. Quod si τὸ νόμον abiicere nolis, le-

gendum esset, Ἰουδαϊκόν, vel potius κατὰ νόμον Ἰουδαϊσμοῦ ζῶμεν. Sed non puto. Omnino verum est Ignatium scripsisse κατὰ νόμον ζῶμεν. Νόμος specialiter in veterum Christianorum libris accipitur pro lege Mosis. Quod cum nescirent isti magistri, qui Ignatium depravarunt, alterum pro Glossa addidere. Vossius. Cfr. infra c. 10, ubi est κατὰ χριστιανισμόν ζῆν. In utroque Ms. κατὰ νόμον Ἰουδαϊσμόν ζῶμεν.

5) Ad oram Codicis C man. sec. κατὰ χριστὸν οἱ προφήται ἔζησαν.

6) ἐνπνεόμενοι ser. C L. Edd. ἐμπν.

7) Ignatiano - mastigis contendunt, fieri hic mentionem Σιγῆς Valentini Gnostici, et inde apparere, epistolam nostram non ab Ignatio esse exaratam. Respondent Cotel. (ad h. l.) Pearsonus (Vindic. P. II. c. 4. sqq.) et Rothe (Anf. p. 726.) Ignatium dixisse: Christus est verbum Dei aeternum quod non instar humani sermonis post silentium s. e. silentio progreditur, non iunius est silentium, sed aeternum. Simili modo etiam Interpol. hunc locum explicuit. Sed in famoso libro Hippolyti nuper detecto, quod false Origenis Philosophumena inscribitur (Oxon. 1851.), fragmentum ex τῇ Ἀποφάσει μεγάλῃ Simonis Magi servatum est (p. 173.) e quo luce clarius perspicimus Simonem in systemate suo gnostico primum locum dedisse τῇ Σιγῇ, quae cum Βύθῳ Valentini comparanda est. Legimus ibi p. 173. λέγει γὰρ Σίμων διαβόηδην περὶ τούτου ἐν τῇ

itaque velut in unum templum Dei concurrite, velut ad unum altare, velut ad unum Iesum Christum, qui ab uno patre procedit, et ad unum reversus est, et cum uno perseverat.

unius in templum Dei concurrite, ut ad unum altare, ut ad unum Iesum Christum, ab uno Patre procedentem et existentem in uno, et redeuntem ad unum.

VIII. *Cavete a falsis doctrinis Iudaizantium.*

Ne seducamini alienis doctrinis, neque veteribus fabulis, quae sunt inutiles. Si enim adhuc iuxta [legem] Iudaismum vivimus, confitemur, nos gratiam non accepisse. Divinissimi namque prophetae iuxta Iesum Christum vixerunt. Ob hoc et persecutionem passi sunt, gratia ipsius inspirati, ut, qui erant increduli, certi redderentur quod unus sit Deus, qui seipsum manifestaverit per Iesum Christum filium suum, qui est Verbum eius aeternum, non e Sige progrediens, quique in omnibus ei, qui ipsum miserat, complacuit.

* VIII. Ne seducamini falsis opinionibus, neque fabulis antiquis, quae nulli bona sunt. Si enim adhuc iuxta legem Iudaico more vivimus, fatemur nos non accepisse gratiam. Etenim divinissimi Prophetae secundum Christum Iesum vixerunt, ideoque persecutionem passi sunt, gratia eius inspirati, ut non credentes plena fide crederent, quod unus Deus est, qui manifestavit semetipsum per Iesum Christum filium suum, qui est verbum ipsius aeternum, non ex silentio procedens, qui per omnia bene placuit ei, qui misit ipsum.

IX. *Vivamus cum Christo.*

Si igitur, qui in veteri rerum ordine degerunt, ad novam spem pervenerunt, non amplius sabbatum colentes, sed iuxta dominicam viven-

* IX. Si ergo ii, qui in vetustis rebus versabantur, ad novitatem spei pervenerunt, non amplius sabbata colentes, sed per diem domini-

Ἀποράσει οὕτως: Ὑμῖν οὖν λέγω ἔ
λέγω, καὶ γράφω ἄ γράφω. τὸ γράμμα
τοῦτο· δύο εἰσὶ παραφρασεῖς τῶν
ὄλων αἰώνων, μήτε ἀρχὴν μήτε πέ-
ρας ἔχουσαι, ἀπὸ μιᾶς ὁρίζης, ἣτις
ἔστι δύναμις, σιγή, ἀόρατος, ἀκατά-
ληπτος, . . . ἣτις ἔστι μεγάλη δύνα-
μις. Ignatium in loco isto ad hanc Si-
monis Σιγὴν respicere contenderunt Den-
zinger (Tübing. theol. Quartalschr. 1852.
p. 442 sqq. et Bunsen (Hippol. I. p. 44 sq.)
quamvis hic epist. nostram spuriam putet.
Contradicit Hilgenfeld: die apost. Vat.
p. 232. Simonis Magi fragmentum istud
Uhlhornio I. I. p. 299. ignotum erat, quo
factum ut Pearsonii sententiae accederet
et Denzingeri priorem libellum (Die
Aechtheit des bisherigen Textes der
ign. Briefe 1849.) iniuste vituperaret.

H. ed. IV. In C manus recens orae ad-
scripsit: Ἐν ἀντιγράφῳ τετυπωμένῳ·
ὅς ἐστιν αὐτοῦ λόγος οὐ ὁητός ἀλλ'
οὐσιώδης. οὐ γὰρ ἐστὶ λαλιᾶς ἐνά-
θρου φράσημα ἀλλ' ἐνεργείας θεικῆς
οὐσία γεννητή. ὅς πάντα.

Cap. IX. 1) Forsitan δόγμασιν.
Markland. Interpolator γράμμασιν.
Usserius Iudaeos ad Christianismum con-
versos intelligit. Pearsonus confert Epi-
phanium contra Ebionem disputantem,
ὅτι οὐ χρὴ βαπτισμοῖς χρῆσθαι καὶ
ἔθεσιν ἀνωφελέσιν. Haer. XXX. c. 21.
Opp. 1. p. 145. ed. Petav. Iac.

2) ἡλθον C L, ἡλυθον Voss.
3) κυριακὴν ζῶν ζῶντες C L.
Praeunte Petermanno exclusi ζῶν c.
vet. Int. et Arm.

ἐν ἧ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλεν δι' αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ — ὃν τινες⁴ ἀρνοῦνται, δι' οὗ μυστηρίου ἐλάβομεν τὸ πιστεύειν, καὶ διὰ τοῦτο ὑπομένομεν,⁵ ἵνα εὐρεθῶμεν μαθηταὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου διδασκάλου ἡμῶν — πῶς ἡμεῖς δυναθόμεθα ζῆσαι χωρὶς αὐτοῦ, οὗ καὶ οἱ προφηταὶ μαθηταὶ ὄντες τῷ πνεύματι ὡς διδάσκαλον αὐτὸν προσεδόκουν; Καὶ διὰ τοῦτο, ὃν δικαίως ἀνέμενον, παρῶν⁶ ἤγειρεν αὐτοὺς ἐκ νεκρῶν.

X. Nolite iudaizare.

Μὴ οὖν ἀναισθητῶμεν τῆς χρηστότητος¹ αὐτοῦ. Ἄν γὰρ ἡμᾶς μιμήσῃται,² καθὰ πράσσομεν, οὐκ ἔτι ἐσμέν. Διὰ τοῦτο, μαθηταὶ αὐτοῦ γερόμενοι, μάθωμεν κατὰ Χριστιανισμὸν ζῆν. Ὅς γὰρ ἄλλω ὀνόματι καλεῖται πλέον τούτου,³ οὐκ ἔστιν τοῦ Θεοῦ. Ὑπέρθεσθε⁴ οὖν τὴν κακὴν ζύμην, τὴν παλαιωθεῖσαν καὶ ἐνοξίσασαν, καὶ μεταβάλεσθε εἰς νέαν ζύμην, ἧ ἔστιν Ἰησοῦς Χριστός. Ἀλίσθητε ἐν αὐτῷ, ἵνα μὴ διαφθαρή τις ἐν ὑμῖν, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς ὀσμῆς ἐλεγχθήσεσθε.⁵ Ἄτοπόν ἐστίν, Χριστὸν Ἰησοῦν λαλεῖν,⁶ καὶ Ἰουδαῖζειν. Ὁ γὰρ Χριστιανισμὸς οὐκ εἰς Ἰουδαϊσμὸν ἐπίστευσεν, ἀλλ'⁷ Ἰουδαϊσμὸς εἰς Χριστιανισμὸν, ὡς⁸ πᾶσα γλῶσσα πιστεύσασα εἰς Θεὸν συνήχηθῃ.⁹

XI. Non castigans, sed vos praemuniens haec scribo.

Ταῦτα δὲ, ἀγαπητοί μου, οὐκ ἐπεὶ ἔγνων τινὰς ἐξ ὑμῶν οὕτως ἔχοντας,¹ ἀλλ' ὡς μικρότερος ὑμῶν θέλω προφυλάσσεσθαι² ὑμᾶς, μὴ ἔμπεσεῖν εἰς τὰ ἀγκίστρα τῆς κενοδοξίας, ἀλλὰ πεπληροφορηθῆσθαι³ ἐν τῇ γεννήσει καὶ τῷ πάθει καὶ τῇ ἀναστάσει τῇ γενομένη ἐν καιρῷ τῆς

4) ὃν τινες Voss., οἵτινες C L.

5) ὑπομένωμεν C L. Qua lectione recepta puncto post πιστεύειν distinguas.

6) παρ' ὧν C, παρ' ὧν (sic, et primitus quidem) L. Matth. 27, 52.

Cap. X. 1) χρηστότης C L. Respicere videtur v. 4. c. 2. D. Pauli Ep. ad Rom.

2) μιμήσῃται cum Augustano a Pacaeo edito et nostris (recensionis prolix.) B O V, μιμήσεται L, μιμήσθαι C, τιμήσεται conl. Voss. et alii. Tum πράσσομεν C L Voss, πράσσομεν Interpol. et Int. vet. Cfr. Ps. 130, 3.

3) In C vocc. ὅς γὰρ ἄλλω ὀνόματι καλεῖται πλέον τούτου man. sec. ad oram repetuntur. Graziani: Giacchè chiunque con altro nome chiamasi, fuor di questo, non è di Dio.

4) Ὑπέρθεσθε C L, et ita c. Augustano et Anglicano nostri Codd. B F O V recens. prolixioris; ἀπόθεσθε Interpolator vulg., Int. vet. (deponite) et Arm. Cfr. I Cor. 5, 7.

5) Metaphoram Auctor persequitur,

ut solet; nam ex putredine malus odor, Pearson. Cod. Mstus exhibet ὀσμῆς. Certissimam Vossii correctionem post Usser., Pearson. et Smith. in textum admisi. Cfr. Ep. ad Eph. c. 17. συσθιδίαν τῆς διδασκαλίας. ἐλεγχθήσεσθε quoque Vossius ut emendationem profert; sed ita revera legit Codex Medicens, non ἐλεγχθήσετε. Iac. Cod. C quoque ὀσμῆς ἐλεγχθήσεσθε.

6) λαλεῖν C L, non καλεῖν ut Vossio auctore ed. Cot.

7) Ita scripsi c. C L, ἀλλὰ Voss. et rllqq. editi.

8) Pro ὡς Bunsenio l. l. p. 132. scribendum videbatur ᾧ, idque recepit H. ed. IV.

9) Cfr. Ioann. 10, 16. Coniectaverim συνηχηθῆ (συνηχῶ) sensu medii intr. Cfr. Soph. Oedp. Col. 1500.

Cap. XI. 1) I. e. non quod cognoverim aliquos vestrum Iudaismum sectari. Iac.

2) προφυλάσσεσθε C L.

3) πεπληροφορηθῆσθαι C, et Heysio notante etiam L.

tes, in qua et vita nostra exorta est per ipsum et mortem ipsius (quam quidam negant, per quod mysterium fidem accepimus, et propter hoc sustinemus, ut inveniamur discipuli Iesu Christi, solius doctoris nostri), quomodo nos poterimus vivere sine ipso, quem etiam prophetae, cum essent spiritu discipuli eius, ut doctorem exspectabant? Et propter hoc is, quem iuste praestolabantur, adveniens suscitavit ipsos ex mortuis.

cam vitam viventes, in qua et vita nostra per ipsum mortemque eius exorta est; quem nonnulli negant: per quem mysterium credendi accepimus, ideoque sustinemus, ut inveniamur discipuli Iesu Christi, unici magistri nostri: quomodo nos poterimus vivere sine ipso, cuius etiam Prophetarum discipuli cum essent spiritu, ut magistrum eum expectabant? Ideoque quem iuste expectarunt, ille praesens excitavit eos a mortuis.

X. *Nolite iudaizare.*

Absit ergo a nobis, non moveri benignitate eius. Si enim nos imitetur secundum ea quae facimus, iam perimus. Propterea, discipuli eius effecti, discamus secundum Christianismum vivere. Qui enim alio nomine vocatur praeter hoc, non est Dei. Abiicite igitur malum fermentum, inveteratum et acimum, et transmutamini in novum fermentum, quod est Iesus Christus. Saliamini in ipso, ut non corrumpatur aliquis e vobis, quoniam ab odore redarguemini. Absurdum est, Christum Iesum profari, et iudaizare. Christianismus enim non in Iudaismum credidit, sed Iudaismus in Christianismum, ut omnis lingua credens ad Deum congregaretur.

* X. Non ergo stupido animo negligamus benignitatem eius. Si enim nostro nos exemplo castigaverit secundum quod agimus, non amplius subsistimus. Quocirca discipuli eius effecti discamus Christiano ritu vivere. Qui enim alio nomine vocatur praeterquam hoc, ille non est Dei. Abiicite ergo malum hoc fermentum, obsoletum et acidum, et transmutemini in novum fermentum, quod est Iesus Christus. Sale conspergimini in ipso, ne quis computrescat in vobis, quia fervoris impetus vos arguet. Absurdum est Christum Iesum vocare, et iudaizare. Neque enim Christianismus in Iudaismum credidit, sed Iudaismus in Christianismum: sicut omnis lingua credens in Deum adunata est.

XI. *Non castigans, sed vos praemuniens haec scribo.*

Haec autem scribo, dilecti mei, non quod cognoverim, aliquos vestrum hoc animo affectos esse, sed, minor vobis, cautum vobis cupio, ne incidatis in hamos inanis doctrinae, sed ut plene certi reddamini de nativitate et passione et resurrectione, quae contigit tempore praefecturae

* XI. Haec autem scribo, dilecti mei, non quod sciam, aliquos vestrum sic affectos esse, sed ut minor vestrum cupio praeservare vos, ne incidatis in hamos inanium opinionum, sed ut plenam fiduciam habeatis in nativitate, et passione, et resurrectione, quae contigit tem-

ἡγεμονίας Ποντίου Πιλάτου· προαχθέντα¹ ἀληθῶς καὶ βεβαίως ὑπο
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἧς ἐκτραπήναι μηδενὶ ὑμῶν
 γένοιτο.

XII. Vos enim meliores me estis.

Ὁναίμην ὑμῶν κατὰ πάντα, ἐάνπερ ἄξιός ᾶ. Εἰ γὰρ καὶ δέδε-
 μαί, πρὸς ἕνα τῶν λελυμένων ὑμῶν οὐκ εἰμι. Οἶδα ὅτι οὐ φυσιο-
 οὔσθε· Ἰησοῦν γὰρ Χριστὸν ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ μᾶλλον, ὅταν¹
 ἐπαινῶ ὑμᾶς, οἶδα ὅτι ἐντρέπεσθε, ὡς γέγραπται, ὅτι² ,ὁ δίκαιος
 ἑαυτοῦ κατήγορος.

XIII. Confirmemini in fide et unione.

Σπουδαίετε οὖν βεβαιωθῆναι ἐν τοῖς δόγμασιν τοῦ κυρίου καὶ
 τῶν ἀποστόλων, ἵνα πάντα, ὅσα ποιῆτε, κατευοδωθῆτε σαρκὶ καὶ
 πνεύματι, πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἐν¹ υἱῷ καὶ πατρὶ καὶ ἐν πνεύματι, ἐν
 ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει, μετὰ τοῦ ἀξιοπρεπεστάτου ἐπισκόπου ὑμῶν, καὶ
 ἀξιοπλόκου πνευματικοῦ στεφάνου τοῦ πρεσβυτερίου ὑμῶν, καὶ² τῶν
 κατὰ Θεὸν διακόνων. Ὑποτάγητε τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀλλήλοις, ὡς Ἰη-
 σοῦς Χριστὸς τῷ πατρὶ κατὰ σάρκα,³ καὶ οἱ ἀπόστολοι τῷ Χριστῷ
 καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι· ἵνα ἕνωσις ἧ σαρκικὴ τε καὶ πνευ-
 ματικῇ.⁴

XIV. Orate pro me et pro ecclesia Syriae.

Εἰδὼς ὅτι Θεοῦ γέμετε,¹ συντόμως παρεκέλευσα ὑμᾶς. Μνημο-
 νεύετε μου ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν, ἵνα Θεοῦ ἐπιτύχω, καὶ τῆς ἐν
 Συρίᾳ ἐκκλησίας — ὅθεν οὐκ ἄξιός εἰμι καλεῖσθαι² ἐπιδέομαι γὰρ
 τῆς ἡνωμένης ὑμῶν ἐν Θεῷ προσευχῆς καὶ ἀγάπης — εἰς τὸ ἀξιωθῆ-
 ναι τὴν ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἐκκλησίας ὑμῶν δροσισθῆναι.

4) Quasi ἀ ἐπράχθησαν, vel coniunge-
 cum praecedentibus. *Cotel.* Praepone ἄ
 εἰσι, propter Grammaticae rationem; uti
 habet *Vet. Int. quae facta sunt.* *Smith.*
Supra Ep. ad Eph. c. 9. ἄτινα ἐπράχθη. Iac.

Cap. XII. 1) ὅταν C, ὅτι ἄν L
 Voss., Iac.

2) Prov. 18, 17.

Cap. XIII. 1) Ignatius Filium ante
 Patrem nominat (ut Apostolus II Cor.
 13, 13.), quod Remy Ceillier (*histoire
 générale T. I. p. 622.*) vetustissimae

antiquitatis signum putat. Cfr. Düster-
 dieck l. c. p. 27. H.

2) καὶ δεest in C.

3) Christus homo (κατὰ σάρκα),
 non Christus ὁ λόγος Deo Patri subditus
 ab Ignatio dicitur.

4) Cfr. Eph. 4, 4. ἐν σῶμα καὶ ἐν
 πνεῦμα = concordia et unitas extra
 ecclesiam sicuti in ea ipsa.

Cap. XIV. 1) Heic et plus in recens.
 longiori imitatur Paul. Ap. ad Rom. 15, 14.

2) In C fuit καλεῖσθαι, quod mu-
 tatum est in καλεῖσθε, supra iterum αἰ.

Pontii Pilati; quae vere et indubitanter gesta sunt a Iesu Christo, spe nostra, a qua averti nemini vestrum accidat.

pore praesidatus Pontii Pilati, quae vere firmiterque facta sunt a Christo Iesu, spe nostra, a qua exorbitare quemquam vestrum ne sinat Deus.

XII. *Vos enim meliores me estis.*

Fruar vobis in omnibus, siquidem dignus sum. Etsi enim ligatus sum pro Christo, comparandus tamen non sum uni vestrum, qui ligati non estis. Novi, quod hac laude non superbitis; Iesum enim Christum habetis in vobis. Et magis, cum laudo vos, scio quod erubescitis, sicut scriptum est: iustus sui est accusator.⁶

* XII. Utinam fruar vobis per omnia, modo dignus sim. Ego enim licet vinctus, nulli vestrum solutorum comparandus sum. Scio, quod non inflemini; nam Iesum Christum habetis in vobismetipsis. Quin potius cum laudo vos, scio vos rubore suffundi, sicut scriptum est: iustus sui accusator est.⁶

XIII. *Confirmemini in fide et unione.*

Studete igitur confirmari in doctrinis Domini et Apostolorum, ut omnia, quae facitis, prospere vobis succedant, carne et spiritu, fide et caritate, in Filio et Patre et Spiritu, in principio et in fine, cum dignissimo episcopo vestro, et digne contexta spirituali corona presbyterii vestri, et cum diaconis, Deo placentibus. Subiecti estote episcopo et vobis mutuo, ut Iesus Christus Patri secundum carnem, et Apostoli Christo et Patri et Spiritui; ut unio sit et carnalis et spiritualis.

* XIII. Date ergo operam ut confirmemini in dogmatibus Domini et Apostolorum, ut omnia, quae facitis, recta procedant via, carne spirituque, fide et caritate, in filio et Patre et in spiritu, in principio et in fine; cum dignissimo Episcopo vestro, et cum bene contexta spiritali corona Presbyterio vestro, et Dei ministris Diaconis. Subiecti estote Episcopo et vobis mutuo, sicut Iesus Christus Patri, secundum carnem, et Apostoli Christo et Patri et spiritui, ut unio sit carnalis simul et spiritalis.

XIV. *Orate pro me et pro ecclesia Syriae.*

Cum sciam vos Deo plenos esse, brevibus vos cohortatus sum. Memores estote mei in orationibus vestris, ut Deum assequar, et ecclesiae, quae in Syria est — unde non sum dignus vocari, indigeo enim unita vestra in Deo oratione et charitate — ut ecclesia, quae in Syria est, mereatur per ecclesiam vestram irrorari.

* XIV. Cum sciam, vos Dei plenos esse, breviter vos cohortatus sum. Memores estote mei in orationibus vestris, ut Deum consequar, et Ecclesiae, quae in Syria est (cuius ego membrum vocari non sum dignus; opus enim mihi est unita in Deo oratione vestra et caritate), ut Ecclesia Syriae mereatur per vestram Ecclesiam refrigerari.

XV. *Salutant vos Ephesii et ceterae ecclesiae.*

Ἀσπάζονται ὑμᾶς Ἐφεσίοι¹ ἀπὸ Σμύρνης, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν, παρόντες εἰς δόξαν Θεοῦ, ὡσπερ καὶ ὑμεῖς, οἱ κατὰ πάντα με ἀνέπαυσαν, ἅμα Πολυκάρπῳ, ἐπισκόπῳ Σμυρναίων. Καὶ αἱ λοιπαὶ δὲ ἐκκλησίαι ἐν τιμῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀσπάζονται ὑμᾶς. Ἐρῶσθε ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ, κεκτημένοι ἀδιάκριτον² πνεῦμα, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός.

ΤΡΑΛΛΙΑΝΟΙΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἡγαπημένη Θεῷ, πατρὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκκλησίᾳ ἀγία, τῇ οὔσῃ ἐν Τράλλεσιν² τῆς Ἀσίας, ἐλεκτῇ καὶ ἀξιοθέῳ, εἰρηνενοῦσῃ ἐν σαρκὶ καὶ αἵματι [καὶ]³ τῷ πάθει Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν ἐν τῇ εἰς αὐτὸν ἀναστάσει· ἦν καὶ⁴ ἀσπάζομαι ἐν τῷ πληρώματι,⁵ ἐν ἀποστολικῷ⁶ χαρακτῆρι, καὶ εὐχομαι πλεῖστα χαίρειν.

I. *Laus vestra per Polybium mihi innotuit.*

Ἄμωμον διάνοιαν καὶ ἀδιάκριτον⁷ ἐν ὑπομονῇ· ἔγνω ὑμᾶς ἔχοντας, οὐ κατὰ χρῆσιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν,⁸ καθὼς ἐδήλωσέν μοι Πολύβιος, ὁ ἐπίσκοπος ὑμῶν, ὃς παρεγένετο θελήματι Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Σμύρνη, καὶ οὕτως μοι συνεχάρη δεδεμένῳ ἐν Ἰησοῦ

Cap. XV. 1) Non Ephesii, qui negociandi causa Smyrnae degebant, sed illi, qui cum Onesimo episcopo Epheso Ignatium eo venerant salutatum.

2) Ita c. Interpol. Vossius, in cuius textu *διάκριτον*, ut exh. C. L. Cfr. ad Eph. c. 3, ad Trall. c. 1.

1) Sic inscribunt C. L. — Aequa ac aliarum civitatum charitate impulsī, qui Tralles inhabitabant, fratres Polybium episcopum Smyrnae delegaverunt (c. 1. 12.), ut Ignatio ob vincula congratulenter. Is naturali Trallianorum mentis candore atque fide ex ipsa episcopo cognita, laude eos celebrat, ob obedientiam erga ipsum, presbyteros et diaconos adque mutuum amorem atque unitatem, ut assolet, cohortatur (c. 2. 3.). Humilitate sibi opus esse (c. 4.); quamvis coelestia tradere posset praecepta, discipulum se esse affirmat (c. 5.). Ab erroneis doctrinis custodite vos, praesertim a Docetis, id quidem mansuetudine, fide et charitate colenda (c. 6—11.). Saluto vos una cum legatis ecclesiarum Smyrnae praesentibus; manete in fide et charitate, et in orationibus vestris mei et Syriae ecclesiae memores estote (c. 12. 13.).

Versio Syriaca a Curetono edita Epistolae ad Trallianos cap. 4. et 5. ita exhibet, ut ea annectat illis, quae ex Ep. ad Romanos desumpta profert ultima. Argumentum sane utriusque capituli ob indolem et hic et illic locum habere potest, quamquam eum facilius tuetur in Ignatio graeco. Curetonus vero utrumque cap. Epistolae ad Rom. adiudicat, eam ad Trallianos denotans suspectam. Armenii interpretationem ap. Petermannum evolvas.

2) ἐν τράλλεσιν C. L.

3) [καὶ] ex Int. vet. inseri vult Voss.; deest in C. L. Mihi quidem abundare videtur, quia τῷ πάθει appositio est praecedentium. Versio Arm. a textu gr. vel maxime discrepat.

4) καὶ particulam a Vossio praetermissam praebent C. L.

5) I. e. cuius ecclesiae omnia saluto membra. Smith.

6) Uti hic sibi (episcopo), ita infra c. 2. presbyteris quoque Ecclesiae Trallianae auctoritatem quandam apostolicam tribuit Ignatius. Iac. Smithius salutandi formam, qua Apostoli utebantur, intelligit. Holstenius: *Apostolico more*. Gra-

XV. *Salutant vos Ephesii et ceterae ecclesiae.*

Salutant vos Ephesii e Smyrna, unde haec scribo vobis, qui praesentes adsunt in Dei gloriam, ut et vos, qui me una cum Polycarpo episcopo Smyrnaeorum in omnibus recrearunt. Et ceterae ecclesiae in honorem Iesu Christi vos salutant. Valet, Deo uniti, spiritum possidentes inseparabilem, qui est Iesus Christus.

* XV. Salutant vos Ephesii ex Smyrna, unde et scribo vobis, ubi praesentes adsunt ad gloriam Dei, sicut et vos, qui per omnia me refocillarunt una cum Polycarpo Smyrnensium Episcopo. Ceterae quoque Ecclesiae in honore Iesu Christi vos salutant. Valet in concordia Dei, indivulsum possidentes spiritum, qui est Iesus Christus.

A D T R A L L I A N O S.

Ignatius, qui et Theophorus, dilectae a Deo, patre Iesu Christi, ecclesiae sanctae, quae est Trallibus Asiae, electae et Deo dignae, pacem habenti in carne et sanguine et passione Iesu Christi, spei nostrae, quando resurgemus ad eum; quam et saluto in plenitudine, in apostolico caractere, cuique plurimam opto salutem.

*IGNATIUS TRALLIANIS.

* Ignatius, qui et Theophorus, dilectae Deo Patri Iesu Christo Ecclesiae sanctae, quae est Trallibus Asiae, electae et Deo dignae, pacem habenti in carne et sanguine per passionem Iesu Christi, spei nostrae, et resurrectionem in ipsum, quam in plenitudine Apostolico more saluto, et plurimum salvare opto.

I. *Laus vestra per Polybium mihi innotuit.*

Constanter inculpatam et inseparabilem in sustinentia mentem cognovi vos habere, non usu solum, sed indole, quemadmodum id mihi episcopus vester Polybius indicavit, qui Smyrnae adfuit per voluntatem Dei et Iesu Christi, quique mihi victo in Iesu Christo ita congratulatus est, ut omnem

* I. Inculpatam et non fictam mentem in patientia vos habere cognovi, idque non usu, sed naturae beneficio, quemadmodum significavit mihi Polybius Episcopus vester, qui Smyrnae adfuit per voluntatem Dei et Iesu Christi, mihi que victo in Iesu Christo ita congratulatus est,

ziani versioni italicæ καὶ inserit: la quale io saluto eziandio nella pienezza, e nell' apostolico carattere.

7) Cfr. supra Ep. ad Eph. c. 3.

8) Trallianorum fidem et constantiam non posse tantum cognosci ex quotidiana-

nis eorum exercitiis et bonis operibus; sed etiam ex naturali eorum bonitate. Ita enim accipienda haec Ignatii verba, atque si scripsisset οὐ κατὰ χρεῖσιν μόνον, ἀλλὰ κατὰ φύσιν, idque satis trito loquendi genere.

Χριστῶ, ὥστε με τὸ πᾶν πλῆθος ὑμῶν ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι.⁹ Ἀποδεξάμενος οὖν τὴν κατὰ Θεὸν εὐνοίαν δι' αὐτοῦ, ἔδοξα εὐρεῖν¹⁰ ὑμᾶς, ὡς ἔγνω, ¹¹ μιμητὰς ὄντας Θεοῦ.

II. *Estote subieci episcopo, presbyteris et diaconis.*

Ὅταν¹ γὰρ τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτάσσησθε² ὡς Ἰησοῦ Χριστῶ, φαίνεσθέ μοι οὐ κατὰ ἄνθρωπον³ ζῶντες, ἀλλὰ κατὰ Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν δι' ἡμᾶς⁴ ἀποθανόντα, ἵνα πιστεύσαντες εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, τὸ ἀποθανεῖν ἐκφυγήτε. Ἀναγκαῖον οὖν ἐστίν, ὥσπερ ποιεῖτε, ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν πράσσειν ὑμᾶς· ἀλλ' ὑποτάσσεσθε⁵ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἐν ᾧ διάγοντες εὐρεθησώμεθα.⁶ Δεῖ⁷ δὲ καὶ τοὺς διακόνους, ὄντας μυστηρίου⁸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πάντα τρόπον πᾶσιν ἀρέσκειν. Οὐ γὰρ βρωμάτων καὶ ποτῶν εἰσὶν διάκονοι, ἀλλ' ἐκκλησίας Θεοῦ ὑπηρεταί. Λέον οὖν αὐτοὺς φυλάσσεσθαι⁹ τὰ ἐγκλήματα ὡς πύρ.

III. *Honorate diaconos, episcopum et presbyteros.*

Ὅμοιως πάντες ἐντρεπέσθωσαν τοὺς διακόνους ὡς ἐντολὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὡς Ἰησοῦν Χριστόν, ὄντα υἱὸν τοῦ πατρὸς,¹ τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ὡς συνέδριον Θεοῦ, καὶ ὡς σύνδεσμον² ἀποστόλων. Χωρὶς τούτων ἐκκλησία οὐ καλεῖται. Περὶ ὧν πέπεισμαι ὑμᾶς οὕτως ἔχειν. Τὸ γὰρ ἐξεμπλᾶριον τῆς ἀγάπης ὑμῶν ἔλαβον, καὶ ἔχω μεθ' ἐαυτοῦ³ ἐν τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν, οὗ αὐτὸ τὸ κατὰστημα

9) Itautriusque Cod. lectio θεωρησθε explicari, et sensu medi intelligi potest; θεωρησαι ex Interpolatore et vet. Int. Vossius, quem seq. editit. excepto Iacobsono et qui eum repetierunt. Sensus profecto activi modi praestat.

10) ἔδοξα εὐρῶν C L et Interpol.; εὐρεῖν p. εὐρῶν propositi Voss. Interpres vet. et Arm. leg. ἔδόξασα εὐρῶν.

11) ἔγνω C, man. pr. lit. v postea adscripta.

Cap. II. 1) ὅταν C, ὅτ' ἂν L Voss. Iac.

2) Dedi ὑποτάσσησθε c. C L. Nam in hoc quoque Cod. Tischendorffius ita scriptum esse certiore me fecit contra Iacobsonum, qui ὑποτάσσεσθε ut Vossius et libb. impr.

3) Ita C L, quod in ἀνθρώπινον pervertit Vossius, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον sine necessitate proponens in notis. Utriusque nostri Codicis lectio occurrit ap. Interpol. Cfr. I Cor. 15, 32. Gal. 3, 15.

4) Int. vet. vos.

5) ὑποτάσσεσθε scripsi c. C L et Armenio. Vossius quoque eam lectionem retinendam censet in notis, etsi ipse evulgavit ὑποτάσσεσθαι c. vet. Int., Antioch. serm. 124. et aliis, quos sqq. Smith. et Iac.

6) εὐρεθησώμεθα C Holstenii apo-

graphum et Voss., inveniamur vet. Interpres. In L et ap. Interpolatore eὐρεθησώμεθα, alio proprus sensu.

7) Dicit, non debere esse quemquam, cui non placeant omnibus modis diaconi. Voss.

8) Recepti e marg. Codicis C lectionem μυστηρίου docta manu adscriptam; in textu est μυστήριον, ut scr. L; μυστηρίων Int. vet. et Paraphrastes. Ultimam lectionem commendat Vossius, haec addens: Sensus non percipere interpretes, qui tamen satis est clarus. Dicit enim, non debere esse quemquam, cui non placeant omnibus modis diaconi. Illos enim non esse ministros esculentorum et poculentorum; sed ministros mysteriorum Dei, sive Sacramentorum. Ait itaque, diaconos quidem immunes esse debere ab omni peccato; et ut ipsos decet, vitare crimina, tamquam ignem: alios vero debere tales debita reverentia prosequi. Miror autem Antiochum, qui Sermonem 124. haec Ignatii citat, ita illa mutasse, ut id, quod de diaconis hic dicitur, presbyteris attribuat: modo apud illum locus sit integer, nec aliqua exciderint verba. — Armenius legisse videtur συμμύστας.

9) φυλάσσεσθε L, φυλάσσεσθε C et supra.

multitudinem vestram in eo contemplatus sim. Excipiens enim per ipsam vestram, quae secundum Deum est, benevolentiam, vos ipsos, quos cognovi imitatores Dei, invenisse videbar.

ut universam multitudinem vestram in eo contemplatus sim. Accipiens ergo probansque istam secundum Dei benevolentiam, visus sum mihi per ipsum deprehendisse vos imitatores esse Dei.

II. *Estote subiecti episcopo, presbyteris et diaconis.*

Cum enim episcopo subiecti sitis ut Iesu Christo, videmini mihi, non secundum hominem, sed secundum Iesum Christum vivere, qui propter nos mortuus est, ut credentes in mortem ipsius mortem effugiatis. Necessarium itaque est, quemadmodum facitis, ut sine episcopo nihil agatis, sed et presbyterio subditi sitis, ut Apostolis Iesu Christi, spei nostrae, in quo conversantes inveniamur. Oportet autem et diaconos, qui sunt ministri mysterii Iesu Christi, omni modo omnibus placere. Non enim ciborum et potuum ministri sunt, sed ecclesiae Dei ministri. Oportet igitur, ut sibi caveant a criminibus tanquam ab igne.

* II. Quando enim Episcopo subiecti estis ut Iesu Christo, videmini mihi non secundum hominem vivere, sed secundum Iesum Christum, qui propter nos mortuus est, ut credentes in mortem eius, mortem effugiatis. Necessè itaque est, quemadmodum facitis, nihil vos sine Episcopo agere. Sed et Presbyterio subiecti estote, ut Apostolis Iesu Christi, qui spes nostra est, in quo viventes inveniamur. Oportet et Diaconos, mysteriorum Christi ministros, omni modo cunctis placere: neque enim ciborum et potuum ministri sunt, sed Ecclesiae Dei subserviunt. Decet ergo eos sibi cavere a criminibus tanquam ab igne.

III. *Honorate diaconos, episcopum et presbyteros.*

Cuncti similiter revereantur diaconos ut mandatum Iesu Christi, et episcopum ut Iesum Christum, filium patris, et presbyteros ut senatum Dei et concilium Apostolorum. Sine his ecclesia non vocatur. De his vos ita sentire persuasum habeo. Exemplar enim charitatis vestrae accepi et mecum habeo in episcopo vestro; cuius ipse habitus magna disciplina

* III. Similiter quoque omnes revereantur Diaconos ut Iesum Christum, sicut et Episcopum qui Patris typum gerit, Presbyteros autem ut consessum Dei et collegium Apostolorum. Sine his non vocatur Ecclesia. De quibus et vos ita sentire, persuasum habeo. Exemplar enim caritatis vestrae accepi et mecum habeo in Episcopo vestro, cuius ipsa

Cap. III. 1) Ita Smithius restituit ex Int. vet. In Mss. C L τούς διακόνοους, ὡς ἰησοῦν χριστόν. ὡς καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὄντα υἱὸν τοῦ πατρὸς. Cfr. infra c. 13. Ep. ad Smyrn. c. 8.

2) σύνδεσμον reponendum monuit Voss., σύνδεσμος C L.

3) μεθ' ἑαυτοῦ C L, quod Voss. tacite mutavit in μετ' ἑμαυτοῦ c. Interpolatore. Notus est graecismus ille, quo ἑαυτοῦ in omnibus casibus permutari potest cum ἑμαυτοῦ et σεαυτοῦ. Vid. Buttman Gram. ed. undecimae pag. 361. Not. 5. Ioann. Franzius tamen Codd. scripturae non confidendum esse putabat.

μεγάλη μαθητεία, ἣ δὲ πραότης αὐτοῦ δύναμις· ὄν⁴ λογίζομαι καὶ τοὺς ἀθέους ἐντρέπεσθαι, ἀγαπῶντας, ὡς οὐ φείδομαι ἑαυτοῦ. Πότερον δυνάμενος γράφειν ὑπὲρ τούτου εἰς τοῦτο ῥήθην, ἵνα ὢν κατὰκριτος ὡς ἀπόστολος ὑμῖν διατάσσωμαι;⁵

IV. *Humilitate et mansuetudine mihi opus est.*

Πολλὰ φρονῶ ἐν Θεῷ· ἀλλ' ἑμαυτὸν μετρῶ,¹ ἵνα μὴ ἐν καυχῇσι ἀπόλωμαι. Νῦν γὰρ με δεῖ πλέον φοβείσθαι, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς φρυσιοῦσίν με. Οἱ γὰρ λέγοντές² μοι μαστιγοῦσίν με. Ἀγαπῶ μὲν γὰρ τὸ παθεῖν· ἀλλ' οὐκ οἶδα, εἰ ἀξιός εἰμι. Τὸ³ γὰρ ζήλος πολλοῖς μὲν οὐ φαίνεται, ἐμὲ δὲ πλέον πολεμεῖ. Χρηζῶ οὖν πραότητος, ἐν ἣ καταλύεται ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου.

V. *Non sublimes doctrinas vobis tradam.*

Μὴ οὐ δύναμαι¹ τὰ ἐπουράνια γράψαι; Ἀλλὰ² φοβοῦμαι, μὴ νηπίοις οὖσιν ὑμῖν βλάβην παραθῶ.³ Καὶ συγγνωμονεῖτέ μοι, μήποτε, οὐ δυνήθέντες χωρῆσαι, στραγγαλωθῆτε.⁴ Καὶ γὰρ ἐγὼ, οὐ καθ' ὅ,τι⁵ δέδεμαι, καὶ δυνάμενος [ροεῖν]⁶ τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰς τοποθεσίας⁷ τὰς ἀγγελικὰς, καὶ τὰς συστάσεις τὰς ἀρχοντικὰς, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα. Παρὰ τοῦτο ἤδη⁸ καὶ μαθητῆς εἰμι· πολλὰ⁹ γὰρ ἡμῖν¹⁰ λείπει, ἵνα Θεοῦ μὴ λειπώμεθα.¹¹

VI. *Abstinetes a veneno haereticorum.*

Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ, μόνῃ τῇ χριστιανῇ τροφῇ χρῆσθαι, ἀλλοτρίας δὲ βοτάνης¹ ἀπέχεσθαι,

4) Huius loci corruptelam alius alio modo sanari vult. Equidem legerim: ὄν λογίζομαι καὶ τοὺς ἀθέους ἐντρέπεσθαι, [οὐ μόνον ὑμᾶς, οὐς ἀγαπῶ,] ἀγαπῶντας, ὡς οὐ φείδομαι ἑαυτοῦ. Πότερον δυνάμενος κτλ. Cfr. Ep. ad Philadelph. c. 5. initium. In Mss. C L. ἑαυτὸν p. ἑαυτοῦ. Hefelius in verbo ῥήθην reddendo Pearsonum secutus vertit: Num, quum hac de re scribere mihi licuerit, in tantam mei existimationem deveni, ut quamvis condemnatus, velut Apostolus vobis praeciperem?

5) διατάσσωμαι C L.

Cap. IV. 1) μετρῶ cum iota subser. C. Sententiarum nexus: non tanti me esse opinor, ut vobis constituam, sicuti Apostolus. Multum quidem in Deo sentio; sed melior me ipse, ne peream gloriando.

2) Nolte mavult οἱ κατὰ λέγοντες.

3) τὸ C L, ὁ tacite ed. Voss., et cum eo rllq. usque ad Iacobsonum. Cfr. Clem. Rom. I. Ep. ad Cor. c. 4. Dicit autem martyrii desiderium, sibimet ipsi plus, quam aliis cognitum.

Cap. V. 1) Interpol., vet. Int., Syrus

et Armenius inserunt pron. ὑμῖν. Sequens membrum id superfluum reddit.

2) Cfr. I Cor. 3, 1. 2.

3) Nolte cum Interpol. legi vult παραθῶμαι.

4) Ita ex Interpol. Vossius, στραγγαλον θῆτε ser. C L.

5) καθ' ὅ, τι scripsi c. C, καθ' ὅτι absque spiritu L Heysio mihi notante, καθ' ὅτι libh. impr.

6) Ita momente Vossio supplendum ex Int. vet. et Interpolatore. Favent vers. Syr. et Arm.

7) I. e. officia et dignitates, ut ad Smyrn. c. 6.: τόπος μηδένα φρυσιοῦτω. Cfr. etiam ad Polyc. c. 1. Pearson.

8) εἴ δη C L.

9) Cfr. I Cor. 13, 9. Syrus et Armenius h. l. paulo liberius verterunt. Fragmentum tamen Syr. Severi Antiocheni (Cfr. Cureton. l. c. pp. 40. 100.) gr. textui ad amissum respondet.

10) ἡμῖν C L, quod in textu Vossiano perversum est in ὑμῖν. Genuinum vero lectionem Voss. in notis indicat.

11) Gallicciolli: In quanto a questo

est, mansuetudo vero eius potentia; quem, ut existimo, et impii ipsi reverentur, quibus etiam placet quod ego mihi non parcam. Num, cum hac de re scribere mihi licuerit, in tantam mei existimationem deveni, ut, quamvis condemnatus, velut Apostolus vobis praeciperem?

animi vultusque aequalitas magnum documentum; cuius mansuetudo virtutem praefert, ut ipsos quoque impios eum revereri existimem. Non contineo me, quia diligo vos, quamvis acrius hac de re scribere possem: ideo scilicet, quia iam addictus tanquam Apostolus vobis praecipio.

IV. *Humilitate et mansuetudine mihi opus est.*

Multa sapio in Deo; sed mihi ipsi modum adhibeo, ne gloriando peream. Nunc enim plus mihi timendum est, nec aures illis sunt praebendae, qui me inflant. Qui enim me laudant, flagellant me. Nam diligo quidem pati; sed nescio an dignus sim. Vehementia enim mea multis quidem non apparet, me vero acrius impugnat. Opus itaque mihi mansuetudine, qua princeps seculi huius destruitur.

* IV. Magna sentio in Deo; sed me ipsum metior, ne gloriando peream. Nunc enim magis mihi timendum est, nec attendi, qui me inflant. Laudantes enim me flagellant. Nam cupio quidem pati; sed nescio utrum dignus sim. Nam aemulatio (inimici) multis quidem non apparet, sed me vehementius oppugnat. Quocirca mansuetudine mihi opus est, qua evertitur princeps huius seculi.

V. *Non sublimes doctrinas vobis tradam.*

Nonne possem coelestia scribere? At, ne parvulis vobis damnum inferam, metuo. Ac mihi ignoscite; ne, ista capere non valentes, strangulemini. Nam et ego, non ideo quod vinctus sum, et coelestia intelligere possum, et locos angelorum, et coetus constitutionesque principatum, visibilia et invisibilia. Respectu harum rerum adhuc discipulus sum; multa enim nobis desunt, ne a Deo absimus.

* V. Nonne possem de rebus coelestibus scribere? Sed vereor, ne vobis adhuc parvulis obsim, et ignoscite mihi, ne, cum capere haud possitis, strangulemini. Etenim ego, non quia vinctus sum, et res coelestes, seriesque Angelorum et ordines principatum, visibilia etiam et invisibilia intelligere possum, ideo iam discipulus quoque sum: multa enim desunt nobis, ne a Deo destituamur.

VI. *Abstinetes a veneno haereticorum.*

Obsecro itaque vos, non ego, sed charitas Iesu Christi, solo christiano alimento uti, ab aliena autem herba abstinere, quae est haeresis.

* VI. Quocirca obsecro vos, non quidem ego, sed caritas Iesu Christi, ut solo Christiano nutrimento utamini, abstineatis autem ab herba

sono ancora discepolo: imperciocchè divine, per poter dire, che esse non molte cose ci mancano, acciòchè Dio ci mancano).
 non ci manchi (Cioè, siamo ancora indietro assai nella cognizione delle cose
 Cap. VI. 1) Cfr. ad Philad. c. 3.; ad Ephes. c. 10.

ἥτις ἐστὶν αἵρεσις. Οἱ καὶ τοῖς παρεμπλέκουσιν² Ἰησοῦν Χριστὸν, καταξιοπιστευόμενοι³ ὥσπερ θανάσιμον φάρμακον διδόντες μετὰ οἰνομέλιτος, ὅπερ ὁ ἀγνοῶν ἠδέως λαμβάνει, ἐν ἡδονῇ κακῇ⁴ τὸ ἀποθανεῖν.

VII. Custodite vos ab haereticis.

Φυλάττεσθε οὖν τοὺς τοιούτους.¹ Τοῦτο δὲ ἔσται ἡμῖν μὴ φουσιουμένοις, καὶ οὖσιν ἀχωριστοῖς Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῶν διαταγμάτων τῶν ἀποστόλων. Ὁ ἐντὸς θυσιαστηρίου ὢν καθαρὸς ἐστίν· [ὁ δὲ ἐκτὸς ὢν οὐ καθαρὸς ἐστίν].² τοῦτ' ἔστιν, ὁ χωρὶς ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτερίου καὶ διακόνου³ πράσσων τι,⁴ οὗτος οὐ καθαρὸς ἐστίν τῇ συνειδήσει.

VIII. Contra diaboli insidias muniamini mansuetudine, fide et charitate.

Οὐκ ἐπεὶ ἔγνων τοιοῦτόν τι ἐν ὑμῖν, ἀλλὰ προφυλάσσω ὑμᾶς ὄντας μου ἀγαπητοὺς, προορῶν¹ τὰς ἐνέδρας τοῦ διαβόλου. Ὑμεῖς οὖν τὴν προῦπάθειαν² ἀναλαβόντες ἀναντίσασθε ἑαυτοὺς ἐν πίστει, ὅ³ ἐστὶν σάραξ τοῦ κυρίου, καὶ⁴ ἐν ἀγάπῃ, ὅ ἐστὶν αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μηδεὶς ὑμῶν κατὰ τοῦ πλησίου⁵ ἐχέτω. Μὴ ἀφορμὰς δίδοτε τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα μὴ δι' ὀλίγους ἄφρονας τὸ ἐν Θεῷ πλήθος βλασφημῆται.⁶ ,Οὐαί⁷ γὰρ, δι' οὗ ἐπὶ ματαιότητι τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τινῶν βλασφημεῖται.

2) Sic ex vet. Interprete et ex Interpolatore restituit Vossius. Ms. οἱ καιροὶ παρεμπλ.; male. Οἱ καὶ ὑπαρῶς Cot. Οἱ μικροὶ Smith. Οἱ καὶ αἵρετικοὶ Pears. Simpliciter καὶ παρεμπλέκουσιν legit Ioannes Damasc. H. οἱ καιροὶ παρεμπλέκουσιν C c. L. Armeniis legisse videtur aut οἱ καὶ ἑαυτοὺς παρεμπλέκουσιν Ἰησοῦ Χριστοῦ, aut οἱ καὶ ἑαυτοῖς παρεμπλέκουσιν Ἰησοῦν Χριστόν.

3) Ms. κατ' ἀξίαν πιστευόμενοι. Sed ex Io. Damasceno restituto καταξιοπιστευόμενοι. Est autem teste Scapula καταξιοπιστεύομαι apud Suidam = dico adversus aliquem, quae fide indigna sunt. Lectionem Msti Cotelerius interpretatur: ratione dignitatis (loci) quam obtinent, fidem adepti. Wocherus: iure quodam iis creditur, quippe qui fabulis suis vera quaedam et egregia, christianas nempe doctrinas admisceant. H. κατ' ἀξίαν πιστευόμενοι in C quoque exaratum est.

4) κακῇ c. Int. vet. et Io. Damasc. κακῇ C L diphthongo ει et vocali η ut saepius permutatis.

Cap. VII. 1) Ita Interpolator, τοῖς τοιούτοις C L invita Grammatica, quae accusativum requirit.

2) Haec addenda sunt ex vet. Int. et Interpolatore. Voss. Videndum, an non praestet interpretatio Armenii, qui legisse videtur ὁ ἐντὸς θυσιαστηρίου ὢν καθαρὸς ἐστίν, ὁ δὲ χωρὶς ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτερίου πράσσων τι κτλ.

3) H. ed. IV. cum Interpol. legit διακόνων.

4) In C pr. man. πράσσοντι, man. sec. ω supra.

Cap. VIII. 1) πρὸ ὁρῶν scr. C L.

2) Ita C et L, in quo quidem τὴν art. pr. man. superscriptus apparet. In ed. Vossiana excusum: ὑμεῖς οὐν πρᾶξιαν εὐπάθειαν, quem typographi errorem, ab ipso Vossio in commentariolo notatum, male repetiit Smithius. Nolte l. l. p. 232. coniecit πνεύματος εὐπάθειαν.

3) Pro utriusque Cod. lect. ὅς tacite Vossius impressit ὅ, a Cot. et a plerisque aliis repetitum; ἢ conii. Salvinus.

4) καὶ ex L C, in quo ἐν praep.

Isti etiam venenis suis Iesum Christum miscent, loquentes, quae fide sunt indigna; similis iis, qui mortiferum pharmacum cum vino mulso dant, quod qui ignorat, libenter, in voluptate noxia mortem, accipit.

aliena, quae est haeresis. De occasione obiter implicant Iesum Christum, quibus dignitas fidem conciliat, quasi letale venenum dantes cum mulso, quod ignarus libens laetusque accipit, atque hic mors subest.

VII. *Custodite vos ab haereticis.*

A talibus igitur vos custodite. Hoc autem fiet, si nec inflati nec avulsi fueritis a Deo Iesu Christo et episcopo et praeceptis Apostolorum. Qui intra altare est, mundus est [qui vero extra est, non est mundus]; hoc est, qui sine episcopo et presbyterio et diaconis quidpiam agit, is non est mundus in conscientia.

* VII. Cavete igitur tales. Quod quidem facietis, si non inflemini, et inseparabiliter adhaereatis Deo Iesu Christo et Episcopo et praeceptis Apostolorum. Qui intra altare est, mundus est, hoc est, qui sine Episcopo et Presbyterio et Diacono aliquid facit, hic nequaquam purus est conscientia.

VIII. *Contra diaboli insidias muniamini mansuetudine, fide et charitate.*

Non quod noverim tale quid inter vos, haec scribo; sed praemunire volo vos, ut filios meos charissimos, prospiciens insidias diaboli. Vos itaque, mansuetudinem assumentes, regenerate vosmet ipsos in fide, quae est caro Domini, et in charitate, quae est sanguis Iesu Christi. Nemo vestrum adversus proximum quidquam habeat. Ne ansam detis gentibus, ne propter paucos insipientes multitudo, quae est in Deo, blasphemetur. ,Vae enim ei, per quem in vanitate nomen meum apud aliquos blasphematur.'

* VIII. Non quod agnorim tale quid in vobis, sed ut praeservem vos mihi dilectos, praevidens insidias diaboli. Vos itaque mansuetudinem assumentes, reficite vosmetipsos in fide, quae est caro Domini, et in dilectione, quae est sanguis Iesu Christi. Nemo vestrum contra proximum quidquam habeat. Nolite occasiones dare gentibus, ut propter paucos insipientes multitudo in Deo coniuncta blasphemetur. ,Vae enim illi, per quem propter vanitatem nomen meum ab aliquibus blasphematur.'

man. sec. suprascripta apparet. Deest καὶ in ed. principe; addendum id esse (ex Interpol.) iam monet Cot. in marg. Cfr. ad Eph. c. 14.; ad Smyrn. c. 6.

5) Restitui πληστόν c. C, Vossio et rlqq. editt. usque ad Iacobsonum, qui

scripsit πληστόν. Sic teste quoque Tischendorfio in Ms. Mediceo exaratum est. Cfr. Matth. 5, 23. Subinde τι additur in Parall. Damasc. Rupef.

6) βλασφημεῖται C L.

7) Isai. 52, 5.

IX. *Nolite audire eos, qui sine Christo loquuntur. Historia Christi.*

Κωφώθητε οὖν, ὅταν ὑμῶν χωρὶς Ἰησοῦ Χριστοῦ λαλή τις, τοῦ ἐκ γένους Δαβὶδ, τοῦ ἐκ Μαρίας, ὃς¹ ἀληθῶς ἐγεννήθη, ἔφαγεν τε καὶ ἔπιεν, ἀληθῶς ἐδιώχθη ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἀληθῶς ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν, βλεπόντων τῶν ἐπουρανίων καὶ² ἐπιγείων καὶ ὑποχθονίων· ὃς καὶ ἀληθῶς ἠγέρθη ἀπὸ νεκρῶν, ἐξείραντος αὐτὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς³ καὶ κατὰ τὸ ὁμοίωμα ἡμᾶς, τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ, οὕτως ἐγερεῖ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐ⁴ χωρὶς τὸ ἀλήθινον ζῆν οὐκ ἔχομεν.

X. *Si Christus non vere passus est, frustra ego vincula fero.*

Εἰ δὲ, ὥσπερ τινὲς ἄθεοι ὄντες, τουτέστιν ἄπιστοι, λέγουσιν, τὸ δοκεῖν πεπονθέναι αὐτὸν, αὐτοὶ ὄντες τὸ δοκεῖν, ἐγὼ τί δέδεμαι, τί δὲ εὐχομαι θηριομαχῆσαι; Δωρεὰν οὖν ἀποθνήσκω· ἄρα¹ οὐ καταψεύδομαι τοῦ κυρίου;

XI. *Fugite mortíferas Docetarum plantationes.*

Φεύγετε οὖν τὰς κακὰς παραφνάδας, τὰς γεννώσας καρπὸν θανατηφόρον, οὗ ἂν γεύσηται¹ τις, παρ' αὐτὰ ἀποθνήσκει. Οὗτοι γὰρ οὐκ εἰσιν φυτεῖα² πατρὸς. Εἰ γὰρ ἦσαν, ἐφαίνοντο ἂν κλάδοι τοῦ σταυροῦ, καὶ ἦν ἂν ὁ καρπὸς αὐτῶν ἀφθαρτος· δι' οὗ ἐν τῷ πάθει αὐτοῦ προσκαλεῖται ὑμᾶς, ὄντας μέλη αὐτοῦ. Οὐ δύναται οὖν κεφαλὴ χωρὶς γεννηθῆναι ἄνευ μελῶν, τοῦ Θεοῦ ἕνωσιν ἐπαγγελλομένου, ὃς³ ἐστὶν αὐτός.

Cap. IX. 1) ὡς C; ex L Heysius mihi retulit ὃς cum o subambiguo. Locus laudatus a Theodoret. Dial. I. p. 51. Cfr. Ep. ad Smyrn. c. 1.

2) καὶ Iac. add. ex L, nunc approbante C.

3) Ita coniecit Smithius duce vet. Interprete; κατὰ τὸ ὁμοίωμα· ὃς καὶ ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας C L. Apud Voss. habes ὡς p. ὃς cum eodem verbb. ordine. Ego cum Marklando expungenda puto verba ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, et loco pronominiis mutato cum Petermanno scribendum: ὃς καὶ κατὰ τὸ ὁμοίωμα ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ οὕτως ἐγερεῖ, οὐ χωρὶς τὸ ἀληθινὸν ζῆν οὐκ ἔχομεν. Cfr. I Cor. 15, 49. Bunsenio scribendum videbatur ὃς καὶ - οὕτως ἐγερεῖ [ὁ πατὴρ αὐτοῦ] ἐν Χριστῷ.

4) Cfr. Ioann. 3, 36, 5, 40, 14, 6, 20, 31.

Cap. X. 1) Ita C L, Ἄρα Hef., qui membrum antecedens interrogative sumit. — Vossius levi mutatione emendat (ἄρα

οὖν). Sed Lectio Codicis Medicei, quam vetus Interpres sequitur, retinenda videtur: et merito quidem, si verba interrogative accipiantur: Nonne, si Christus, ut ipsi blasphemant, putative solum passus sit, ipse moriendo Dominum Christum splendide hoc mendacio traducam? Smith. Interpolator habet δωρεὰν οὖν ἀποθνήσκω· ἄρα καταψεύδομαι τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου. Aldrichius, quem sequitur Hornemannus, punctum interrogationis ad ἀποθνήσκω positum mavult: certe de Domino mendacium non fingo. Ruchatus vertit: C'est donc inutilement que je meurs. Je mens donc en faveur du Seigneur. Wocherus: Also sterbe ich vergeblich? Also rede ich sogar vom Herrn lügenhaft? Chevallier Wakium secutus: Then do I die in vain. Verely I lie not against the Lord. Iac. Imitatur Paulum Ap. de Christi resurrectione disserentem.

Cap. XI. 1) γεύσηται C, γεύσεται Voss. supra ai pr. man. L., γεύσεται Voss.

IX. *Nolite audire eos, qui sine Christo loquuntur. Historia Christi.*

Obturate igitur aures vestras, cum vobis quispiam loquitur sine Iesu Christo, qui ex genere Davidis, qui ex Maria, qui vere natus est, edit et bibit, vere persecutionem passus est sub Pontio Pilato, vere crucifixus et mortuus est, videntibus coelestibus et terrestribus et subterraneis; qui et vere resurrexit a mortuis, resuscitante ipsum patre ipsius, quemadmodum ad eius similitudinem et nos, ei credentes, pater eius ita resuscitabit in Iesu Christo, sine quo veram vitam non habemus.

* IX. Obsurdescite igitur, cum quis vobis sine Iesu Christo loquitur, qui de genere David ex Maria vere natus est, et manducavit ac bibit, qui vere persecutionem passus sub Pontio Pilato, vere crucifixus et mortuus est, videntibus coelestibus et terrestribus et inferis; qui etiam vere resuscitatus est a mortuis, excitante illum Patre eius iuxta similitudinem, quod et nos credentes ipsi eodem modo excitabit Pater eius in Christo Iesu, sine quo veram vitam non habemus.

X. *Si Christus non vere passus est, frustra ego vincula fero.*

Si vero, ut quidam athei, hoc est infideles, aiunt, eum secundum apparentiam esse passum, ipsi secundum apparentiam tantum existentes, ad quid ego vinctus sum, cur opto cum bestiis depugnare? Frustra itaque morior. Nonne ego falsa de Domino loquor?

* X. Sin autem, ut quidam athei, hoc est increduli, aiunt, ipse opinione tantum passus est, cum ipsi mera sint opinio, ego quid vinctus sum? Quid opto, feris obici? Frustra igitur morior? Falso igitur Dominum praedico.

XI. *Fugite mortiferas Docetarum plantationes.*

Fugite ergo malas propagines, quae gignunt mortiferum fructum, quem si quis gustarit, statim moritur. Isti enim non sunt plantatio Patris. Si enim essent, apparerent utique rami crucis, et esset utique fructus illorum incorruptibilis. Per hanc crucem Christus in passione sua invitat vos, qui estis membra eius. Non potest igitur caput seorsum nasci sine membris, unionem promittente Deo, qui est ipse.

* XI. Fugite ergo malos stolones, qui fructum gignunt letiferum: quem si quis gustaverit, statim morietur. Hi enim non sunt plantatio Patris. Nam si essent, apparerent utique rami crucis, essetque fructus eorum incorruptibilis. Quocirca in passione sua incitat vos, membra sua. Non potest utique caput seorsim nasci sine membris, cum Deus unionem promittat, qui est ipse.

2) Cfr. Matth. 15, 13.

3) Ita Ms., testimonium doctrinae de divinitate Christi exhibens. Vet. Interpret: quod; sed non est, quod cum Vossio mutemus δ , vel cum Aldrichio η . H.

Etiam in Codice C $\delta\zeta$, idque ob attractionem. Non de divina Christi natura agitur, sed de unione Dei ab ipso non discrepante. Fortasse: $\omega\zeta$. Cfr. Eph. 5, 30. I Cor. 6, 15.

XII. *Manete in unitate et charitate.*

Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἀπὸ Σμύρνης, ἅμα ταῖς συμπαρούσαις μοῖ ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, οἷ² κατὰ πάντα με ἀνέπαυσαν σαρκί τε καὶ πνεύματι. Παρακαλεῖ ὑμᾶς τὰ δεσμά μου, ἃ³ ἔνεκεν Ἰησοῦ Χριστοῦ περιφέρω, αἰτούμενος Θεοῦ ἐπιτελεῖν· διαμένετε ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν καὶ τῇ μετ' ἀλλήλων προσευχῇ. Πρέπει γὰρ ὑμῖν τοῖς καθ' ἕνα, ἔξαιρέτως καὶ⁴ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀναψύχειν τὸν ἐπίσκοπον εἰς τιμὴν πατρὸς, Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Εὐχόμεαι ὑμᾶς ἐν ἀγάπῃ ἀκοῦσαι μου, ἵνα μὴ εἰς μαρτύριον⁵ ᾧ⁶ ἐν ὑμῖν γράψας. Καὶ περὶ ἐμοῦ δὲ προσεύχεσθε, τῆς ἀφ' ὑμῶν ἀγάπης χορηγόντος ἐν τῷ ἔλεει τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ καταξιωθῆναι με τοῦ κλήρου, οὗ περιέκειμαι⁷ ἐπιτελεῖν, ἵνα μὴ ἀδόκιμος εὐρεθῶ.⁸

XIII. *Valete, orate pro ecclesia Syriae, etc.*

Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη Συρναίων καὶ Ἐφεσίων. Μνημονεύετε ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας· ὅθεν καὶ οὐκ ἄξιός εἰμι λέγεσθαι, ὧν ἔσχατος ἐκεῖνων. Ἐβόρωσθε ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὑποτασσόμενοι τῷ ἐπισκόπῳ ὡς τῇ ἐντολῇ, ὁμοίως καὶ τῷ¹ πρεσβυτέρῳ. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα ἀλλήλους ἀγαπάτε ἐν ἀμεριστῷ καρδίᾳ. Ἀγνίζεται² [ὑφ'] ὑμῶν τὸ ἐμὸν πνεῦμα, οὐ μόνον νῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ἐτι γὰρ ὑπὸ κίνδυνόν εἰμι· ἀλλὰ πιστὸς ὁ πατήρ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, πληρῶσαι μου τὴν αἵτησιν καὶ ὑμῶν· ἐν ᾧ εὐρεθείητε ἅμωμοι.

Cap. XII. 1) Ita recte Interpolator et Int. vet., μου C L Voss.

2) Si quis ad Grammatices canonas restringere ista velit, legendum fuerit αἶ κατὰ πάντα. Sed retinenda est haec lectio, quam etiam Vetus Interpres agnoscit. Ecclesia enim pro illis, qui Ecclesiae erant membra. Non adfirmarem haec, nisi toties viderem in Ignatio istam loquendi formulam occurrere. Vossius. Interpolator maioris explicationis causa, ut constructio inde salva fieret, et quidem non inficete, ὧν οἱ ἡγούμενοι. Smith.

3) Cfr. Eph. 6, 20. Coloss. 4, 3.

4) καὶ ἔξαιρέτως inverti vult Iac.

5) Cfr. ad Philad. c. 6.

6) In C ὧν, litera ν postea erasa.

7) Ita Ms. Nonnulli mutarunt. Vede-

lius legit παράκειμαι, i. e. propinquus sum = quam propediem consequar; Smithius: ὑπόκειμαι, cui subiaceo. Iac. In C quoque περιέκειμαι.

8) εὐρεθῶ C, εὐρεθῶ: (sic) L duobus punctis; nescit Heysins, quo casu.

Cap. XIII. 1) In C fuit τὸ, quod man. sec. mutavit in τῷ. Cfr. supra c. 3.; ad Magn. c. 2.

2) Dedi ἀγνίζεται ex C, in quo quidem diphthongo αι crasa man. sec. scripsit ἀγνίσετε. Prior lectio unice quadrat ad vhb. οὐ μόνον νῦν κατ. Vossius (coni. ἀγνισμα) ed. ἀγνίσετε ex L, quod repetiit Iacobsonus, ἀγνίσηται proposuerunt Cot. et alii. Subinde adiunxi [ὑφ'] hortante Franzio. Cfr. Ep. ad Eph. c. 8.

XII. *Manete in unitate et charitate.*

Saluto vos e Smyrna, una cum ecclesiis Dei, quae mecum sunt, quae in omnibus me recrearunt quoad corpus et spiritum. Vincula mea, quae propter Iesum Christum fero, vos obsecrant: permanete in concordia vestra et oratione mutua. Decet enim singulos vestrum, et praecipue presbyteros, recreare episcopum in honorem Patris, Iesu Christi et Apostolorum. Opto ut in charitate me audiatis, ne haec scribens in testimonium contra vos sim. Sed et orate pro me, qui in Dei misericordia charitate vestra indigeo, ut dignus fiam qui assequar sortem mihi instantem, ne reprobus inveniar.

* XII. Saluto vos e Smyrna una cum Ecclesiis Dei, quae mecum sunt, qui per omnia me refocillant et carne et spiritu. Obsecrant vos vincula mea, quae propter Iesum Christum circumfero, orans ut Dei compos fiam. Permanete in mutua concordia, et in coniuncta oratione. Decet enim vos singulos, et praecipue Presbyteros, refrigerare Episcopum in honorem Patris Iesu Christi et Apostolorum. Rogo vos, ut in caritate me audiatis, ne in testimonium vobis sim, qui haec scribo. Orate etiam pro me, qui caritate vestra indigeo in misericordia Dei, ut eius dignatione sortem illam adipisci merear, quam assequi contendo, ne reprobus inveniar.

XIII. *Valete, orate pro ecclesia Syriae, etc.*

Salutat vos charitas Smyrnaeorum et Ephesiorum. Memores estote in omnibus orationibus vestris ecclesiae, quae est in Syria; de qua et non sum dignus, qui dicar, qui sim eorum ultimus. Valete in Iesu Christo, subiecti episcopo ut Dei praecepto, et similiter presbyterio. Ac singillatim omnes alter alterum diligite corde indivulso. Lustratur a vobis spiritus meus, non solum nunc, sed et quando Deum nactus fuero. Adhuc enim in periculo versor; sed fidelis est Pater in Iesu Christo, ut impleat petitionem meam et vestram; in quo opto ut inveniamini sine macula.

* XIII. Salutat vos caritas Smyrnaeorum et Ephesiorum. Memores estote in orationibus vestris Ecclesiae, quae est in Syria, cuius ego membrum vocari non sum dignus, cum sim ultimus ipsorum. Valete in Iesu Christo subiecti Episcopo, tanquam praecepto, similiter et Presbyterio. Et singillatim vos invicem diligite indivulso corde. Purificate vos meum spiritum non modo nunc, sed etiam cum Deum nactus fuero; etenim adhuc in periculo versor; sed fidelis est Pater in Iesu Christo adimplere petitionem meam et vestram, in quo sine macula inveniamini.

ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ ἡλεμένη ἐν μεγαλειότητι πατρὸς ὑψίστου καὶ² Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου υἱοῦ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἡγαπημένη καὶ πεφωτισμένη ἐν θελήματι τοῦ θελήσαντος τὰ πάντα, ἃ ἔστιν κατὰ ἀγάπην Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἣτις καὶ προκαθεται ἐν τόπῳ³ χωρίου Ῥωμαίων, ἀξιόθεος,⁴ ἀξιοπροετής, ἀξιομακάριστος, ἀξιεπαίνος, ἀξιεπίτευκτος, ἀξίαννος καὶ προκαθημένη τῆς ἀγάπης,⁵ χριστάνυμος,⁶ πατρῶνυμος, ἣν καὶ ἀσπάζομαι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ πατρὸς· κατὰ σάρκα καὶ πνεῦμα ἠνωμένοις πάσῃ ἐντολῇ αὐτοῦ, πεπληρωμένοις χάριτος Θεοῦ ἀδιακρίτως, καὶ ἀποδιύλισμένοις⁷ ἀπὸ παντὸς ἄλλοτριῶν χρώματος, πλεῖστα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἀμώμως⁸ χαίρειν.

I. Spero vos vincetus videre.

Ἐπευξάμενος⁹ Θεῷ ἐπέτνχον ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιόθεα πρόσωπα, ὡς καὶ πλεόν ἠτούμην λαβεῖν· δεδεμένος [γὰρ]¹⁰ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλπίζω ὑμᾶς ἀσπάζασθαι, ἕαν περ θέλῃμα τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ ἀξιοθῆναι με εἰς τέλος εἶναι. Ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ εὐοικονόμητός ἐστιν, ἕαν¹¹ περ χάριτος ἐπιτύχω, εἰς τὸ τὸν κληρὸν μου ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν. Φοβοῦμαι γὰρ τὴν ὑμῶν ἀγάπην, μὴ αὐτὴ με ἀδικήσῃ. Ὑμῖν γὰρ εὐχερὲς¹² ἐστίν, ὃ θέλετε ποιῆσαι· ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐπιτυχεῖν, ἕαν περ ὑμεῖς φερίσηθε¹³ μου.

1) Epistolam ad Romanos, qualis heic legitur, cum ipsius martyrio debemus Ruinaro, qui ex Cod. Colbertino 1451 (prius 460) a. 1689 utrumque edidit. In Codd. Casanatensi et Laurentiano ea desideratur. Duplex versionis Syriacae et Armeniacae huius Epistolae recensio extat. Syriacas habes ap. Curetonum p. 16 sqq. et p. 68 sqq., hanc quidem mancam; Armeniacarum autem alteram reperies in ed. Epp. Const. p. 85 sqq., alteram in martyrio Ignatii, quod exhibetur in vitis Sauctorum (Venet. 1810—14 XII. Voll. 8.) tom. X. p. 95 sqq. — In sequentibus eas, quae seorsim editae sunt, versiones Syr. et Arm. numero 1., illas vero, quae in Actis S. Ignatii leguntur, numero 2. praeceunte Petermanno designabuntur.

Prinsquam relinqueret Smyrnam, Ignatius fratribus in Urbe degentibus scribendum duxit, non quidem in episcopo vel legatis praesentibus, sed caritatis vinculo atque spiritus unitate arcte sibi coniunctis. Literas idcirco mittit per Ephesios, qui Romam eum praecesserunt (c. 10). Fratres quidem in oratione sibi iam apparuisse; sed fore sperat, ut ipsos in Urbe salutaret (c. 1). Veritus tamen,

ne ob nimium hominis amorem intercedant ac martyrii coronam sibi intercipient, iterum iterumque eos obtestatur rogatque, ut patiendi desiderio incensum omnino adiuvent, quo Christi fiat (c. 2—9).

2) Ex membro καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ . . . . τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Syrus 1. solummodo vocem ἐκκλησίᾳ verlit.

3) Intellego Urbem et agrum Romanum ei proximum. Nam inter omnes constat, villas cum longis ambulacris splendidae aedificia ruralia inde a collibus Tusculanis usque ad Tiberis insulam sacram haud procul ab Ostiorum civitate terram Romae adiacentem spisse id temporis occupasse. Inibi etiam christianos sive liberos sive servili conditione degisse, quis neget? Errat autem, qui veteribus novam miscens h. l. vestigia episcopatum suburbicariorum inveniat, quos Romani Pontifices sequiori tempore Tusculi, Albani, Velitris, Ostiae etc. instituerunt.

4) Ac fuit quidem, cum hunc locum foede corruptum putarem ob nimia epitheta certatim congesta. Sed iam aliter me credere faciunt versiones Syr. et Arm. fere eadem exhibentes.

5) Pulchra ἀντανάκλασις, et a nostro

AD ROMANOS.

Ignatius, qui et Theophorus, ecclesiae misericordiam consecutae in magnificentia Patris altissimi et Iesu Christi, filii eius unici; ecclesiae dilectae et illuminatae voluntate eius, qui vult omnia, quae sunt secundum charitatem Iesu Christi, Dei nostri; quae etiam praesidet in loco regionis Romanorum, digna Deo, digna decore, digna quae beata praedicetur, digna laude, digna quae voti compos fiat, digne casta, universo coetui charitatis praesidens, Christi et Patris nomine insignita, quam et saluto in nomine Iesu Christi, filii Patris; iis, qui secundum carnem et spiritum cuius ipsius praecepto sunt adunati, gratia Dei inseparabiliter repleti et ab omni alieno colore sunt expurgati, plurimum in Iesu Christo, Deo nostro, et intaminatam opto salutem.

I. *Spero vos vinculus videre.*

Deum precatus impetravi, ut Deo dignos vultus vestros cernerem, et plus, quam petebam, acciperem; vinculus enim in Iesu Christo vos salutare spero, siquidem voluntas Dei sit, ut dignus habear, qui ad finem perveniam. Recte enim dispositum est principium, si gratiam consequar, sortem meam sine impedimento accipiendi. Timeo enim vestram charitatem, ne ea mihi noceat. Vobis enim facile est, quod vultis facere; mihi vero difficile est, Deo potiri, si vos mihi parcere studetis.

saepius usurpata. Dixerat, *ἦτις προκάθεται ἐν τόπῳ*, quae in loco maxime praesidebat; nunc eandem in charitate etiam praeceminere Ecclesiam ostendit; et inter reliqua epitheta sane praecleara has etiam laudes inserit, quod inter reliquas Ecclesias Romana in operibus misericordiae et charitatis eminebat. Id vero nos docet Dionysius Corinthiorum Episcopus in Epist. ad Romanos, 55. post hanc anno scripta, apud Euseb. H. E. IV. 23. Vide ibi plura. *Pearson.*

6) Vossius et post eum Smithius commendant *χριστόνομος* c. vet. Int.—*Christi habens legem.* Ac ita verterunt Syr. et Arm. interpretes, sequentia vero mutant atque abbreviantes.

7) Int. noster *abstractis* reddidit; Vetus vulgatus *ablutis*; Morelius magis proprie *expurgatis* ac *defaecatis* exposuit. Notum enim est ex Matth. 23, 24. quid sit *διυλίζειν τὴν κώνωπα.* *Usser.* Cfr. ad Philad. c. 3.

8) Syrus 1. ap. Cureton. post *ἀμώμως* commate interpungit.

9) Ita uterque vet. Int. et varii Codd. Symeonis Metaph., idem coniecit Vossius; *ἐπεὶ ἐδξάμενος* Ms., cumque Interpolatore nostri Codd. BFOV, Syrus 2. et uterque Arm. Syrus 1. *πάλαι*, vel *πρώτον* vel tale quid p. *ἐπεὶ* legisse vide-

tur, vocc. *ὡς καὶ πλέον ἡτούμην λαβεῖν* omissis.

10) [*γὰρ*] ex utraque versione vet. latina et Interpolatore addendum esse, iam vidit Vossius. Adest quoque in Codd. BOV et ap. Arm. 2.; *καὶ νῦν δεδεμένος* Arm. 1., *νῦν δὲ δεδεμένος* Syr. 1.; discrepat Syr. 2.

11) Curetono Syr. 1. legisse videtur *ἐάνπερ ἐπιτύχω τὸν κληρόν μου εἰς πέρας ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν.* Eum vertisse *πέρατος* loco *χάριτος* putat Petermannus.

12) Martyrii desiderio flagrans B. Ignatius verebatur, ne Romani vel precibus ad Deum et homines, vel pecunia, aut per vim eum a supplicio eximerent. Mos quippe erat Christianorum, tantum quantum poterant niti, ut fratres propter fidem captos et damnatos liberarent: quod discimus ex Const. Apost. IV. §. 9. V. §§. 1, 2. ex Luciani Peregrino (§. 12.) et ex Eusebio H. E. VI. 40. Quamvis autem id a Romanis effici nequiverit, amoris est nihilo minus omnia tuta timere. *Colel.* Symeon Metaph. habet *ποιῆσαι ὃ θέλετε.*

13) Interpolator, vet. lat. interpretes, Syr. 1. et Arm. 1. *ἐάνπερ ὑμεῖς μὴ φείσησθέ μου*, quae lectio sensum non mutat.

II. Nolite me martyrio eripere.

Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς¹ ἀνθρωποπαρεσκησαι, ἀλλὰ Θεῶν ἀρέσαι, ὥσπερ καὶ ἀρέσκετε. Οὐ γὰρ ἐγὼ ποτε ἔξω καιρὸν τοιοῦτον Θεοῦ ἐπιτυχεῖν· οὔτε ὑμεῖς, ἐὰν σιωπήσητε, κρείττονι ἔργῳ ἔχετε ἐπιγραφῆναι. Ἐὰν γὰρ² σιωπήσητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ γενήσομαι Θεοῦ³· ἐὰν δὲ ἐρασθῆτε τῆς σαρκός μου, πάλιν ἔσομαι τρέχων.⁴ Πλέον μοι μὴ παράσχησθε τοῦ σπονδισθῆναι⁵ Θεῶ, ὡς ἔτι θυσιαστήριον ἔτοιμόν ἐστιν· ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι ἄσπτε τῷ πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι⁶ τὸν ἐπίσκοπον Συρίας ὁ Θεὸς κατηξίωσεν εὐρεθῆναι εἰς δύσιν ἀπὸ ἀνατολῆς μεταπεμφάμενος.⁷ Καλὸν τὸ δύναι ἀπὸ κόσμου πρὸς Θεὸν, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀνατεῖλω.

III. Rogate potius Deum, ut ad martyrium mihi vires suppeditet.

Οὐδέποτε ἐβασκιάνατε οὐδένα· ἄλλους ἐδιδάξατε.¹ Ἐγὼ δὲ θέλω, ἵνα ἀκείναι βέβαια ἦ, ἃ μαθητεύοντες ἐντέλλεσθε.² Μόνον μοι δύναμιν αἰτείσθε ἕσωθῆν τε καὶ ἔσωθῆν, ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ θέλω, ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι χριστιανὸς, ἀλλὰ καὶ εὐρεθῶ. Ἐὰν γὰρ εὐρεθῶ,³ καὶ λέγεσθαι δύναμαι, καὶ τότε πιστὸς εἶναι, ὅταν κόσμῳ μὴ φαίνωμαι. Οὐδὲν φαινόμενον ἀγαθόν.⁴ Ἐὰν γὰρ βλεπόμενα⁵ πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια.⁶ Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν πατρὶ ὧν μᾶλλον φαίνεται.⁶ Οὐ σιωπῆς μόνον τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστὶν ὁ Χριστιανισμός.⁷

IV. Sinite me ferarum dentibus molī, ut panis Christi inveniar.

Ἐγὼ γράφω ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐντέλλομαι πᾶσιν, ὅτι ἐγὼ ἐκὼν ὑπὲρ Θεοῦ ἀποθνήσκω, ἐὰν περ ὑμεῖς μὴ καλύσητε. Παρακαλῶ ὑμᾶς,

Cap. II. 1) ὑμᾶς c. Mss. B F (in quo ὑμᾶς ἀνθρωποπαρεσκησαι) O V, Interpol., vet. Int., Syr. 2., Arm. 1. et 2.; ὑμῶν Colb. Vocc. Οὐ γὰρ θέλω . . . ἀρέσκετε ap. Syr. 1. desiderantur.

2) οὐν reperio in Cod. Angelico (A.). Graziani: Imperocchè se voi terrete silenzio intorno a me, (Gallicciolli: se per me tacete) io diverrò di Dio.

3) Syr. 1. legisse videtur ἐγὼ γενήσομαι λόγος Θεοῦ. Similiter Syr. 2., nec non verss. Arm.

4) φωνή proposuit Vossius c. vet. Int. Ita Syr. 1. et 2., qui reliqua huius Epistolae non vertit. Apud Arm. 1. τρέχων, Arm. 2. φωνή. Cfr. tamen I Cor. 9, 24. Ad Polyc. c. 7. Sensus: iterum mihi currendum erit de certaminis praemio obtinendo; iterum ero lontanus a meta.

5) Cfr. II Tim. 4, 6. Philipp. 2, 17.

6) Syr. 1. legisse videtur ὅτι τὸν ἐπίσκοπον κατηξίωσεν εἶναι (εὐρε-

θῆναι) Θεοῦ, ἀπὸ ἀνατολῆς εἰς δύσιν αὐτὸν καλῶν.

7) Postquam ex Oriente eum evocavit vel accessit. Cfr. Xenoph. Anab. I, 1. Κύρον δὲ μεταπέμπεται.

Cap. III. 1) Hanc gloriam moriendi pro Christo nemini adhuc invidistis: vos, inquam, qui alios exemplo et hortatibus ad martyrium pro nomine Christi subeundum animare soliti fuistis. Smith.

2) Membrum Ἐγὼ . . . ἐντέλλεσθε ap. Syr. 1. et Arm. 1. non occurrit, salvoque sensu deesse potest.

3) καὶ εὐρεθῶ Ms. Excluserunt καὶ particulam c. vet. Int., Interpol. (deest etiam in Codd. B F O V), Syr. 1., Arm. 1 et 2.

4) Ita vet. Int., fragmentum Syr. Timothei Alex. ap. Cureton. p. 42. una cum Syr. 1., Arm. 1 et 2.; αἰώνιον Ms. Colbert. et Interpol. (etiam Codd. B F O V).

II. *Nolite me martyrio eripere.*

Nolo enim vos hominibus placere, sed placere Deo, quemadmodum et vos. ei placetis. Nec enim ego unquam tale tempus Deo potiendi attingam; nec vos, si silueritis, meliori operi inscribi poteritis. Si enim de me silueritis, ego Dei fiam; si autem carnem meam amaveritis, denuo mihi erit currendum. Nolite plus mihi praebere, quam ut immoler Deo, dum adhuc altare paratum est; ut in charitate chorus effecti canatis Patri in Christo Iesu, quod Deus episcopum Syriae inveniri dignatus est, ab Oriente in Occidentem eum arcessens. Bonum est, a mundo occidere ad Deum, ut in ipso oriar.

III. *Rogate potius Deum, ut ad martyrium mihi vires suppeditet.*

Nulli unquam invidistis; alios docuistis. Ego vero illa quoque firma esse volo, quae docetis et praecipitis. Vires tantum mihi et internas et externas petite, ut non solum loquar, sed et velim; ut non solum dicar Christianus, sed et inveniar. Si enim inventus fuero, etiam dici potero Christianus, et tunc fidelis esse valebo, cum mundo amplius non apparebo. Nihil, quod apparet, bonum est. Quae enim videntur, temporalia sunt; quae vero non videntur, aeterna sunt. Namque ipse Deus noster Iesus Christus iterum in patre existens magis manifestatur. Non silentii tantum, sed magnitudinis opus est Christianismus.

IV. *Sinite me ferarum dentibus moli, ut panis Christi inveniar.*

Ego ecclesiis scribo, omnibusque mando, quod lubens pro Deo moriar, siquidem vos me non impediatis. Obsecro vos, ne intempestivam

5) Locus ex II Cor. 4, 18. translatus deest ap. vet. Int., Syrum 1., in fragm. Syr., Arm. 1 et 2. H. ed. IV. uncinis inclusit.

6) Christus ex quo ad patrem rediit, novae creaturae spiritu suo manifestior fit, glorioseque apparet operando.

7) Ita Cod. Colb. cuius, si Clericum audias, sententia est, Christianam religionem non esse quae timido silentio premi debeat, sed quam *μεγαληγορία* (quod vult Ignatius voce *μεγέθους*) comitetur necesse est, qualem in antecedentibus et sequentibus verbis animadvertere est. Msti lectionem cum Vossio ita refingunt Smithus et Ruchatus ex Int. vet.: *Οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἔστιν ὁ Χριστιανός, μάλιστα ὅταν μισῆται ὑπὸ κόσμου.* Symeon Metaphr. habet: *Οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἔστιν ὁ Χριστιανός, ὅταν μισῆται ὑπὸ κόσμου, φιλεῖται παρὰ Θεοῦ.* Nimis audacter nec tamen feliciter emendat Toupius, qui ad marginem exemplaris sui: *Legō οὐχ*

ἔδρας ἔργον, οὐδ' ἀμβολᾶς, ut respexerit Bacchylid. et Int. Vet. forsitan *sessionis.* Quam quidem locutionem laudatam habes a Dionysio Halic. in libro *Περὶ Συνθέσεως Ὀνομάτων*: p. 234. ed. Upton., nec non ab Athenaeo XIV. 30. V. 289. Schweigh. Mire Wakius: A Christian is not a work of opinion, but of greatness of mind, (especially when he is hated by the world.) Wocherus praestat: Nicht blos in Stilleseyen bestehet das Christenthum, sondern in der (geistigen) Grösse. *Iac.* Interpolator οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἔστιν ὁ Χριστιανός. Metaphrastes hanc sententiam in nostris quidem Codd. AEN omisit. Interpres vet., Syr. 1. et Arm. 2. leg. videntur *Οὐ πεισμονῆς τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἔστιν ὁ Χριστιανισμός, ὅταν μισῆται ὑπὸ κόσμου.* In Timothei libro contra concil. Chalced. (cfr. Cureton l. l. p. 42.) vertitur: *Non est opus hoc persuasionis, sed magnitudinis est Christianus, quando odio habetur a mundo.*

μη εὐνοια ἄκαιρος γένησθέ μοι. Ἄφετέ με θηρίων εἶναι βορᾶν, δι ὧν ἐνεστὶν Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σίτος¹ εἰμι Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθαιμαι, ἕνα καθαρὸς ἄρτος εὐρεθῶ τοῦ Χριστοῦ. Μᾶλλον² κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν καταλίπωσι τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθεῖς βαρῦς τινι γένωμαι. Τότε ἔσομαι μαθητῆς ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου ὁ κόσμος ὄψεται. Λιτανεύσατε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων³ θυσία εὐρεθῶ. Οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος⁴ διατάσσομαι ὑμῖν. Ἐκείνοι ἀπόστολοι, ἐγὼ κατάκριτος· ἐκείνοι ἐλεύθεροι,⁵ ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος. Ἄλλ' ἐὰν πάθω, ἀπελευθερός⁶ Ἰησοῦ, καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος. Νῦν μανθάνω δεδεμένος μηδὲν ἐπιθυμεῖν.⁷

V. *Mori cupio.*

Ἀπὸ Συρίας¹ μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ,² διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, δεδεμένος δέκα λεοπαρδοῖς,³ ὅ ἐστι στρατιωτῶν τάγμα· οἱ καὶ εὐεργετούμενοί⁴ χεῖρους γίνονται. Ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι, ἄλλ'⁵ οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαιώομαι. Οὐαίμην⁶ τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων, καὶ εὐχομαι ἔτοιμά μοι εὐρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω, συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἦψαντο. Καὶν αὐτὰ δὲ ἄκουτα μὴ θελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι.⁷ Συγγνώμην μοι ἔχετε⁸ τί μοι συμφέρει, ἐγὼ γινώσκω. Νῦν ἄρχομαι μαθητῆς εἶναι.⁹ Μηδὲν με ζηλώσῃ τῶν ὀρατῶν καὶ ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σταυρός, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις,¹⁰ σκορπισμοὶ ὁστέων, συγκοπή μελῶν, ἀλησμοὶ ὄλου τοῦ σώματος, κακαὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.

Cap. IV. 1) Praeclarae sententiae ab Ignatio scripturae nunc et in agone postea ore editae varias lectiones, absque sensus diversitate, colliges ex Interpolatoribus, Interpretibus, Actis Ignatii, ac Menaeo Graecorum, nec non ex Irenaeo V. 28. Eusebio, H. E. III, 36. Rufino ibidem. Hieronymus: 'Cumque iam damnatus esset ad bestias, ardore patiendi, cum rugientes audiret leones, ait: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.' (De Vir. Illust. c. 16. Opp. 2. p. 843. ed. Vallars.) *Cotel.*

2) μᾶλλον δὲ Cod. Angelicus. (A).

3) Gallicciolli: per tali mezzi. Graziani: per mezzo di questi stromenti.

4) Ignatius Petri et Pauli idcirco meminit, quod inter omnes Christi discipulos et sectatores ipsi evangelio praedicando et docendo eminebant, ideoque auctoritate quadam insigniti reliquis praestabant. Unde miror, quod Iacob-

sous eorum Ignatium meminisse scribit, quippe qui ex sanctis Apostolis solis Christianis Romanis interfuerint.

5) I. e. saeculi infirmitatum vinculis expediti.

6) Cfr. I Cor. 7, 22.

7) ἐπιθυμεῖν κοσμικὸν ἢ μάταιον Ms. Colbert. et Interpol. (etiam Codd. BFOV). Vocc. κοσμικὸν ἢ μάταιον excludenda videbantur c. vet. Int., Syr. 1., Arm. 1 et 2. Rectum iam vidit Vossius p. 300.

Cap. V. 1) Citatur integra haec sectio ab Eusebio, H. E. III, 36. et Hieronymo in Script. Eccl. Catalogo: ex cuius translatione Latina novam Graecam concinnavit interpres ipsius Sophronius. Producentur ista a Gilda quoque, in Epistola qua castigat Clerum Britanniae, sed ex Rufiniana Eusebii versione. *Usser.* Imitatus est hunc locum auctor in exordio illius Epistolae, qualis sub Ignatii nomine ad Tarsenses scripta circumfertur.

mihī benevolentiam exhibeatis. Sinite me ferarum cibum esse, per quas Deum consequi licet. Frumentum sum Dei, et per ferarum dentes molar, ut purus panis Christi inveniar. Feris potius blandimini, ut mihī sepulchrum fiant, nihilque mei corporis relinquunt; ne, postquam obdormiero, gravis alicui fiam. Tunc vere Christi discipulus ero, cum neque corpus meum mundus videbit. Christum pro me supplicate, ut per haec instrumenta hostia inveniar. Non ut Petrus et Paulus vobis praecipio. Illi apostoli, ego condemnatus; illi liberi, ego usque nunc servus. Sed si patiar, libertus Iesu ero, et in ipso resurgam liber. Nunc vincus disco nil concupiscere.

V. *Mori cupio.*

A Syria Romam usque cum bestiis pugno, terra marique, noctu et interdiu, alligatus ad decem leopardos, quae est militum turma; qui etiam beneficio accepto peiores sunt. Illorum autem iniuriis magis erudior, „sed propter hoc non iustificatus sum.“ Utinam fruam bestiis mihī praeparatis, quas et opto mihī promptas inveniri; quibus et blandiar ut cito me devorent, non ut quosdam veritae non tetigerunt. Si autem illae repugnantes noluerint, ego eas vi impellam. Veniam mihī date; quid mihī prosit, ego novi. Nunc incipio discipulus esse. Nemo visibilium et invisibilium mihī invidet, ut Iesum Christum assequar. Ignis et crux, ferarum catervae, lacerationes, distractiones, disiunctiones ossium, concisio membrorum, totius corporis contusiones, dira diaboli tormenta in me veniant; solummodo ut Iesum Christum consequar.

2) Cfr. I Cor. 15, 32, ubi quoque *ἐθρησιμάχησα ἐν Ἐφέσῳ* de certatione cum hominibus belluinis explicandum est. *Iac.*

3) Voce *λεόπαρδος* offenderunt Bagnagius, Baurius et alii, vocabulum illud ante Constantini aetatem obtinuisse negantes. Sed iam Pearsonus (Vindiciae Ignatianae II. p. 92.) clare demonstravit, ante Constantini tempora hoc vocabulum non solum apud Latinos, sed etiam apud Graecos in usu fuisse. Arctior provinciarum Romani imperii nexus effecit, ut multa vocabula latina a Graecis reciperentur. Cfr. Ignat. ad Polyc. c. 6. Huther, die wichtigsten Bedenken gegen die Aechtheit der Ignatian. Briefe in Illgenii: Zeitschrift für histor. Theol. T. XI. P. IV. p. 54 sqq. et Düsterdieck I. c. p. 66. Cfr. Steph. thes. I. gr. ed. Hase s. v. *λεόπαρδος*. H. Plura h. l. congressit Cotelierius ad vocem illam Ignatio vindicandam.

4) Intelligenda sunt, si Woherum audias, beneficia militibus collata a Chri-

stianis, qui eos mansuetiores erga Ignatium per munera reddere sperarent. *Iac.*

5) Respiciunt haec ad I Cor. 4, 4.

6) Chrysostomus in Ignatii nostri Encomio (c. 5. Op. II. p. 599. ed. Ben.): *Ἀκούσας ὅτι οὗτος αὐτὸν τῆς τιμωρίας ὁ τρόπος μένει, Ἐγὼ τῶν θηρίων ἐκεῖνων ὀναίμην, ἔλεγεν.* Hieronymus in vita eiusdem: „Utinam fruam bestiis.“ *Usser.* Aliter Pearsonus: potiar feris *potius quam* his leopardis.

7) Non displicet *παραβήσομαι*, quod invenio in Cod. E.

8) Vocc. *Συγγνώμην μοι ἔχετε* om. Arm. 1.

9) Vocc. *Νῦν ἄρχομαι μαθητῆς εἶναι* Syrus non leg.

10) Vocc. *ἀνατομαί, διαίρέσεις* ap. Eusebium et Hieronymum hunc locum laudantes non extant, neque a Syro 1. vertuntur, nec a vet. Int. lat. Praebebent ea omnes nostri Codd. recens. prolixioris, Arm. 2.; *διαίρεσις* Arm. 1. sine praec. *ἀνατομαί.*

VI. *Morte mea veram vitam assequar.*

Οὐδέν μοι ὠφελήσει τὰ πέρατα¹ τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου. Μᾶλλον² μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. Τί³ γὰρ ὠφελείται ἄνθρωπος, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; Ἐκείνον ζητῶ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα· ἐκείνον θέλω, τὸν δι' ἡμᾶς ἀναστάντα. Ὁ δὲ τοκετός⁴ μοι ἐπίκειται. Σύγγνωτέ μοι, ἀδελφοί· μὴ ἐμποδίσθητέ μοι ζῆσαι, μὴ θελήσητέ με⁵ ἀποθανεῖν, τὸν τοῦ Θεοῦ θέλοντα εἶναι, κόσμῳ μὴ χαρίσθηθε.⁶ Ἀφετέ με καθαρὸν φῶς λαβεῖν· ἐκεῖ παραγενόμενος ἄνθρωπος Θεοῦ ἔσομαι. Ἐπιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι τοῦ πάθους τοῦ Θεοῦ μου. Εἴ τις αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχει, νοησάτω ὃ θέλω, καὶ συμπαθείτω μοι, εἰδὼς τὰ συνέχοντά με.

VII. *Mori desidero, nam amor meus crucifixus est.*

Ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου¹ διαρπάσαι με βούλεται, καὶ τὴν εἰς Θεόν μου γνώμην διαφθεῖραι. Μηδεὶς οὖν τῶν παρόντων ὑμῶν βοηθείτω αὐτῷ· μᾶλλον ἐμοῦ γίνεσθε,² τουτέστιν τοῦ Θεοῦ. Μὴ λαλεῖτε Ἰησοῦν Χριστὸν, κόσμον δὲ ἐπιθυμεῖτε. Βασκανία ἐν ὑμῖν μὴ κατοικεῖτω. Μηδ' ἂν ἐγὼ παρῶν παρακαλῶ ὑμᾶς, πείσθητέ μοι· τούτοις δὲ μᾶλλον πείσθητε, οἷς γράφω ὑμῖν. Ζῶν [γὰρ]³ γράφω ὑμῖν, ἐρῶν τοῦ ἀποθανεῖν. Ὁ ἐμὸς ἔρωσ⁴ ἐσταύρωται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλούλον⁵ ὕδωρ⁶ δὲ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί, ἔσωθέν μοι λέγον· δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα. Οὐχ ἠδομαι τροφῇ φθορᾶς, οὐδὲ ἠδοναῖς τοῦ βίου τούτου. Ἄρτον⁷ Θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, ὅς ἐστιν σὰρξ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐν ὑστέρω ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ· καὶ πόμα Θεοῦ⁸ θέλω, τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὃ ἐστιν ἀγάπη ἀφθαρτος, καὶ ἀένναος ζωῆς.

Cap. VI. 1) Ita c. Interpol., vet. Int., Arm. 1 et 2.; *τερπνὰ* Cod. Colbert. et Metaph. Cfr. ad Eph. c. 3. Syrus 1. ex hoc capite nil nisi vocc. ὃ δὲ τοκετός μοι ἐπίκειται vertit, annectitque illis perpulchris ὃ ἐμὸς ἔρωσ ἐσταύρωται *πλ.* cap. sq.

2) Erat antea *καλόν*, et in versione *bonum*, quod est loquendi genus ex Hebraica lingua desumptum, nec infrequens. Sed Graeca sequuti sumus, et *μᾶλλον* rem maioris momenti interpretamur. Cler. Favet Arm. 2. Attamen cum versione vet. latina, omnibus nostris Codd. recens. interpolatae, Metaph., fragmento ap. Timotheum Alex., quod haec et proxime sequentia usque ad capitis finem Syriace exhibet, et Arm. 1. praefendum videtur *καλόν*.

3) Hic locus ex Ev. Matth. 16, 26. transcriptus neque ap. vet. Int., nec in fragm. Timothei, nec in vers. Arm. legitur.

4) Cfr. Phil. 1, 21. Saepissime *τοκετός* pro *lucro* sumitur. *Toupio* et *Wochero* est *τοκετός* = *partus*. Iac. Gallicciolli: Questo è l'interesse, che mi preme. Graziani: Questa è l'usura che mi attende.

5) *μοι* Cod. Colbertinus, quam lectionem Iac. repetiit. Iam Voss. et Cot. c. vet. Int., Interpol. et Metaph. *derunt* me.

6) *χαρίσθηθε* omnes nostri Codd. Interpolatoris. Scriptura Ms. Colb. *χαρήσθηθε* idem valet ob Itacismum. Favet verss. Syr. et Arm. In vetere int. lat. et Arm. 2. sequitur *additamentum: neque per materiam seducatis*.

Cap. VII. 1) Cfr. Ev. Ioann. 16, 11.

2) Forte excidit *βοηθού.* Cler. Simplicius Gallicciolli: Piuttosto siate miei: voglio dire di Dio.

3) [γὰρ] ex vet. Int. addendum monet

VI. *Morte mea veram vitam assequar.*

Nihil mihi proderunt termini mundi, neque huius seculi regna. Praestat mihi, in Iesu Christo mori, quam finibus terrae imperare. „Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?“ Illum quaero, qui pro nobis mortuus est; illum volo, qui propter nos resurrexit. Hoc mihi lucrum impendet. Ignoscite mihi, fratres! Ne me vivere impediatis; ne velitis me mori; me Dei esse cupientem mundo ne tradatis. Sinite me purum lumen percipere; ubi illuc advenero, homo Dei ero. Concedite mihi imitatore[m] esse passionis Dei mei. Si quis illum in seipso habet, intelligat quid velim, et commiseretur mei, sciens quae me coarcent.

VII. *Mori desidero, nam amor meus crucifixus est.*

Princeps huius seculi rapere me vult, meamque erga Deum voluntatem corrumpere. Nemo ergo vestrum, qui adestis, illum adiuvet; mei potius, id est Dei, efficiamini. Non loquimini Iesum Christum, mundum concupiscentes. Invidia in vobis ne habitet. Neque, si ego praesens vos orarem, credatis mihi; his potius, quae vobis scribo, credatis. Vivens enim scribo vobis, mori desiderans. Amor meus crucifixus est, nec est in me ignis materiae amans; sed vivens et loquens aqua in me est, mihi interius dicens: veni ad Patrem. Non delector alimento corruptibili, neque voluptatibus huius mundi. Panem Dei volo, panem coelestem, panem vitae, qui est caro Iesu Christi, filii Dei, qui posteriori tempore ex semine David et Abraham factus est; et potum Dei volo, sanguinem ipsius, qui est charitas incorruptibilis et vita perennis.

Smithius. Particulam tuentur etiam Codd. B F O V recens. interpolatae.

4) Exhibent hunc locum Syr. 1., nec non fragmentum Syr. Dionysii Areopagitae de divinis nominibus Lib. III. c. 4. ap. Cureton. Laudatur quoque ab Origene in Cant. Canticorum Prolog. Tom. XIV. P. I. p. 302, ed. Lommatzsch.

5) Ita habet codex Colbertinus cum Symeone Metaphrasta et Menaeis graecis. Interpolator exhibet *φιλοῦν τι*, cui respondet vetus interpretatio latina: *non est in me ignis amans aliquam aquam* (Aquam autem pertinet ad sequentia). His ducibus Pearsonus, Smithius et Jacobsonus legendum esse suadent: *φιλοῦντι* = *ἐρώντι*, *in me amante non est ignis, sed aqua* etc. Syrus vertit: *nec est in me ignis in alio amore*; quo fit, ut Curetonus (p. 99. n. 34.) eum quoque *φιλοῦντι* legisse putet. H. Margo Cod. Ottob. *φιλόῦλον*.

6) Frommannus in Prolusione ad

hunc locum conscripta (Coburgi 1758) et cum eo Sprengerus (Thesaur. Rei Patrist. 1, 470.) Ignatium ad Christi verba in Ev. Ioann. 7, 38. respexisse putant. Intelligunt autem ὕδωρ λαλοῦν de Spiritu Sancto monitore, qui Ignatio mortem martyrio subeundam revelaverit.

7) Hunc locum Grabius et Wocherus de Sacramento Eucharistiae explicant; de ipsius Dei fruitione in coelo, seu de aeterna visionis Dei beatitudine, Usserius et Halloixius. Iac. Cfr. Ioann. 6, 32. 45. 51. Syrus legit: ἄρτον Θεοῦ θέλω, ὅς ἐστιν σὰρξ Χριστοῦ, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Πόμα θέλω, ὃ ἐστιν ἀγάπη ἀφθαρτος. Aliis igitur Syrus usus est signis interpunctionis, nec non omisit ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, et τοῦ νοῦ — Ἀβραάμ. Η.

8) Θεοῦ non agnoscitur ab Interpol. vet. Int., Syro 1. Arm. 1 et 2. Desunt quoque vocc. καὶ ἀένναος ζωῆ in versione vet. lat. et Syr.

VIII. *Faveatis mihi.*

Οὐκέτι¹ θέλω κατα ἀνθρώπους ζῆν.² Τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν ὑμεῖς θελήσητε.³ Θελήσατε, ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆτε. Αἰ' ὀλίγων γραμμάτων⁴ αἰτοῦμαι ὑμᾶς· πιστεύσατέ μοι. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ὑμῖν ταῦτα φανερώσει⁵, ὅτι ἀληθῶς λέγω· τὸ ἀψευδὲς στόμα, ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἐλάλησεν ἀληθῶς. Αἰτήσασθε περὶ ἐμοῦ, ἵνα ἐπιτύχω. Οὐ κατὰ σάρκα ὑμῖν ἔγραψα, ἀλλὰ κατὰ γνώμην Θεοῦ. Ἐὰν πάθω, ἠθελήσατε· ἐὰν ἀποδοκιμασθῶ,⁶ ἐμισήσατε.

IX. *Orate pro ecclesia Syriae. Salutatio.*

Μνημονεύετε ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ἥτις ἀντὶ ἐμοῦ ποιμένη τῷ Θεῷ χοῖται.¹ Μόνος αὐτὴν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπισκοπήσει, καὶ ἡ ὑμῶν ἀγάπη. Ἐγὼ δὲ αἰσχύνομαι ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἄξιός εἰμι, ὧν² ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρομα. Ἄλλ' ἠλέημαί τις εἶναι, ἐὰν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ἀσπάζεται³ ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐκκλησιῶν τῶν δεξαμένων με εἰς ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχ⁴ ὡς παροδεύοντα. Καὶ γὰρ αἱ μὴ προσήκουσαι⁵ μοι τῇ ὁδῷ, τῇ κατὰ σάρκα, κατὰ πόλιν με προῆγον.

X. *Conclusio.*

Γράφω¹ δὲ ὑμῖν ταῦτα ἀπὸ Σμύρνης δι' Ἐφεσίαν τῶν ἀξιωμακωρίστων. Ἔστιν δὲ καὶ ἅμα ἐμοὶ σὺν ἄλλοις πολλοῖς Κρόκος,² τὸ ποθητόν μοι ὄνομα. Περὶ τῶν προελθόντων με ἀπὸ Συρίας εἰς Ῥώμην εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, πιστεύω ὑμᾶς ἐπεγνωκέναι, οἷς καὶ δηλώσατε ἔγγυς με ὄντα. Πάντες γὰρ εἰσιν ἄξιοι τοῦ Θεοῦ καὶ ὑμῶν· οὓς πρόεπον ὑμῖν ἔστιν κατὰ πάντα ἀναπαύσαι. Ἐγραψα δὲ ὑμῖν ταῦτα τῇ πρὸ ἐννέα καλανδῶν Σεπτεμβρίων [τουτέστιν Ἀγούστου εἰκάδι τρίτῃ].³ Ἐξῆρασθε εἰς τέλος, ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.⁴

Cap. VIII. 1) Cap. octavum et maiorem noni partem Syrus non vertit.

2) Loquendi modus Paulo Apostolo perfamiliaris. Cfr. Rom. 3, 5. I Cor. 9, 8. Gal. 3, 15.

3) Vetus lat. Int., Metaph., Codd. B F O V recens. interpolatae θελήητε. Solimmodo in marg. Ottoniani θελήσηται, mutatum in θελήσητε. θελήσατε οὖν ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆτε.

4) Cfr. Gal. 6, 11. Ep. ad Polyc. c. 7. Pro subsequente αἰτοῦμαι Ignatium procul dubio παρακαλῶ scripsisse censet Vossius.

5) Cod. A φανερώσει supra oi. Optandi modus praestat.

6) Si reprobis efficiar, si repudier, Marc. 8, 31. Pearson. Si a morte liberabor, quasi reiectaneus, et hoc honore

quem tanto animi cum fervore ambio prorsum indignus. Smith.

Cap. IX. 1) I. e. Christo: ut ex immediate sequentibus clarissime liquet. Male ergo habet Interpolator: τῷ Κυρίῳ, τῷ εἰπόντι, ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Hac enim superflua explicatione enervat testimonium, quod ubique in his Epistolis ingerit S. Ignatius, de Divinitate Christi. Smith. Vertit Graziani: Vi sovvegna nella vostra preghiera della chiesa, che è nella Siria, la quale ora ha in mia vece Iddio per pastore.

2) Phrasis Paulina. Cfr. I Cor. 15, 8. 9.

3) Hinc versio Syrica 1. denno incipit extenditurque usque ad capitis finem.

4) I. e. non tanquam advenam ecclesias illas in itinere festino praetergredientem, sed tantq̄ cum amore et zelo,

VIII. *Faveatis mihi.*

Nolo amplius secundum homines vivere. Id autem fiet, si vos voveritis. Velitis precor, ut et vos benevolentiam inveniatis. Paucis litteris peto a vobis: credite mihi. Iesus Christus vobis haec patefaciet, quod vera loquar; ipse os verax, in quo Pater vere locutus est. Petite pro me, ut consequar. Non secundum carnem, sed secundum mentem Dei vobis scripsi. Si patiar, bene mihi voluistis; sin reiiciar, odistis.

IX. *Orate pro ecclesia Syriae. Salutatio.*

Memores estote in precibus vestris ecclesiae Syriae, quae mei loco Deo pastore utitur. Solus Iesus Christus illam vice episcopi reget, atque vestra charitas. Ego autem erubesco, ex eorum numero dici; non enim sum dignus, utpote qui sim ultimus eorum et abortivus. Verum misericordiam consecutus sum, ut essem aliquis, si Deum consequar. Salutatur vos meus spiritus et charitas ecclesiarum, quae me exceperunt in nomine Iesu Christi, non ut transeuntem. Etenim ecclesiae, quae nihil ad me pertinebant in via, quae secundum carnem est, me per civitates comitabantur.

X. *Conclusio.*

Scribo autem haec vobis e Smyrna per Ephesios dignissimos, qui beati praedicerentur. Mecum etiam est cum aliis multis Crocus, desideratum mihi nomen. De his, qui me e Syria Romam usque praecesserunt ad gloriam Dei, credo, vos eos cognovisse; annuntiate quoque iis, me prope esse. Omnes enim Deo et vobis digni sunt, et eos in omnibus recreare vos decet. Haec scripsi vobis ante diem IX Calendas Septembris [hoc est vicesima tertia Augusti]. Valet, fortes usque in finem, sustinentes pro Iesu Christo. Amen.

ac si essem illarum episcopus. *Smith.* Vocc. *Οὐχ ὡς παροδείοντα* Syrus 1. non verit; leguntur in Arm. 1 et 2.

5) Pearsonus ecclesias ab Ignatii iurisdictione pendentes intelligit. Galliciolli quoque verit: le quali a me non appartengono in via carnale. Rectius locus explicatur de ecclesiis a via, per quam proficiscabantur, remotis. Id Graziani exprimit: Mentre quelle, che non erano contigue a me nella via, che io faceva secondo la carne, mi accompagnarono di cittade in cittade. Voces *τῇ κατὰ σάρκα* librarii additamentum esse cum Ruchato non crediderim. Oppositioni potius inserviunt *viae secundum Deum* seu *spirituali*, sicuti *τὰ βλέπομενα* et *τὰ ἀόρατα* se invicem opponuntur. Tuentur eas Syr. 1. et Arm. 2. Saepius *προάγειν* = *προπέμπειν*, ut est in Ep. ad Tit. 3, 13.

Cap. X. 1) Syrum cap. quartum et quintum Epistolae ad Trallianos antecedentis nono ad Romanos annexisse, suo loco diximus. Post ea Syriaca versio cum ultima decimi cap. sententia ita finit: *ἔρδωσθε εἰς τέλος ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ [τοῦ Θεοῦ ὑμῶν]*.

2) Christiani Epheso obviam Crocum miserant Ignatio salutando, cum eorum finibus adpropinquaret. Cfr. ad Eph. c. 2.

3) [*τουτέστιν Ἀγούστου εἰκάδι τρίτη*] nec a vet. Int. nec ab Interpol. agnoscitur. Est autem glossa expellenda. Eiusmodi interpretamento ad Romanos scribentibus vix opus erat. Reperitur quidem ap. Arm. 1. (22 Aug.) et Arm. 2. (24 Aug.).

4) Vox *Ἀμὴν* ex Ignatii calamo certe non exiit: nullius recens. brevioris Epistolae fini appositum reperitur. Quare alienae manus additamentum esse dixerim.

ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣΙΝ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησία Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῇ οὐσῃ ἐν Φιλαδελφίᾳ τῆς Ἀσίας,² ἡλεημένη καὶ ἡδρασμένη³ ἐν ὁμοιοῖα Θεοῦ, καὶ ἀγαλλιωμένη ἐν τῷ πάθει τοῦ κυρίου ἡμῶν ἀδιακρίτως,⁴ καὶ⁵ ἐν τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ πεπληροφορημένη ἐν παντὶ ἐλέει· ἦν ἀσπάξομαι ἐν αἵματι⁶ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἥτις ἐστὶν χαρὰ αἰώνιος καὶ παράνομος, μάλιστα ἐὰν ἐν ἐνὶ ὧσιν σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέροις καὶ διακόνις, ἀποδεδειγμένοις ἐν γνώμῃ⁷ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὓς κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἐστήριξεν ἐν βεβαιωσύνῃ, τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ πνεύματι.

I. *Laus episcopi.*

Ὅν⁸ ἐπίσκοπον ἔγνω, οὐκ⁹ ἄφ' ἑαυτοῦ, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων κεπηῆσθαι τὴν διακονίαν, τὴν εἰς τὸ¹⁰ κοινὸν ἀνήκουσαν, οὐδὲ κατὰ κενοδοξίαν, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗ καταπέπληγμα τὴν ἐπιείκειαν, ὅς σιγῶν¹¹ πλείονα δύναται τῶν μάταια λαλούντων. Συννερούθμισται¹² γὰρ ταῖς ἐντολαῖς, ὡς χορδαῖς κιθάρα. Διὸ μακαρίζει μου ἡ ψυχὴ τὴν εἰς Θεὸν αὐτοῦ γνώμην, ἐπιγνοὺς ἐνάρετον καὶ τέλειον¹³ οὖσαν, τὸ ἀκίνητον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀόρητον αὐτοῦ ἐν πάσῃ ἐπιεικείᾳ Θεοῦ ζῶντος.

1) Nomen *IGNATIUS* in Codd. CL praeivum. Uterque autem signat *μανησιεύσιν φιλαδελφεύσιν*. *Ἰγνάτιος*: — Cuius inscriptionis primam partem epigraphen esse Epistolae praecedentis, nemo non vidit. — Relicta Smyrna Ignatius Troadem appulit, unde scripsit Philadelphensibus Mysiae, quorum oppidum in itinere peragraverat (c. 11. 3. 6. 7). Laudibus extollitur eorum episcopus, cui nusquam non obediendum, itidemque dissidia evitanda (c. 1—3). Poenitentes recipiendi, unitas Dei cultu observanda, Iudaismus evangelio non permiscendus, cum unus summus Pontifex sit Iesus Christus (c. 3—9). Rogat Philadelphenses, ut legatum Antiochiam mittant, pro nonnullis nominatim iis gratias agens (c. 10. 11).

2) I. e. Lydiae. Eiusdem ecclesiae mentio fit Apoc. 1, 11. 3, 7.

3) ἡλεημένη καὶ ἡδρασμένη (c. sp. leni) C, et Heysio contra Iacobsonum asserente etiam L absque tamen iota subscripto, ἡλεημένη καὶ ἡδρασμένη Voss.

4) Cfr. supra ad Eph. c. 3. Magn. c. 15. Trall. c. 1. Rom. in inscript. Gallicciolli: senza contenzioni. Graziani: e che esulta nella passione del Signore nostro inseparabilmente.

5) Iac. ex L adiunxit καὶ, approbante C.

6) I. e. in Christo, qui passione sua ac morte nos redemit, redemptos caritatis vinculo colligavit.

7) Cfr. supra ad Magn. c. 15. ἐν τιμῇ. Armenius: *voluntate*; Holstenius: *iuxta mentem*; Graziani: col parere.

8) ὄν C et apogr. Holstenii; Iacobsonum olim in mentem venerat ὄν asserenti: Neque spiritum neque accentum habet haec vox in Msto, ubi vocales o et ω saepissime permutantur. Ast Petrus del Furia ὄν in L distincte extare contra Iacobsonum mihi testis est. Nihil igitur mutandum. Respicit episcopum paulo ante indicatum. Inscriptionis a primo capite separatio nimirum in autographo erat nulla.

AD PHILADELPHENSES.

Ignatius, qui et Theophorus, ecclesiae Dei Patris et Domini Iesu Christi, quae est Philadelpiae in Asia, misericordiam consecutae, et firmatae in concordia cum Deo, et exultanti passione Domini nostri inseparabiliter, ac per resurrectionem eius plene instructae de omni misericordia; quam saluto in sanguine Iesu Christi; quae ecclesia est gaudium meum sempiternum et stabile, maxime, si uniti sunt cum episcopo et presbyteris eius et diaconis, iuxta sententiam Christi designatis, quos secundum propriam voluntatem suam firmavit in stabilitate, per sanctum suum Spiritum.

*IGNATIUS EPISTOLA AD PHILADELPHENSES.

Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Dei Patris et Domini Iesu Christi, quae est Philadelpiae in Asia, misericordiam consecutae et firmatae in concordia Dei, et exultanti in passione Domini nostri sine haesitatione, et in resurrectione eiusdem firmiter credenti in omni misericordia; quam salutem in sanguine Iesu Christi, quod est gaudium sempiternum et stabile, maxime si unum sint cum Episcopo et adiunctis ipsi Presbyteris et Diaconis designatis iuxta mentem Iesu Christi, quos secundum propriam voluntatem firmant in stabilitate sancto suo spiritu.

I. *Laus episcopi.*

Hunc episcopum cognovi, non a seipso, neque per homines, neque ob inanem gloriam, sed charitate Patris et Domini Iesu Christi obtinuisse ministerium regendi coetum. Valde admiratus sum eius modestiam, qui silendo potentior est, quam qui vana loquuntur. Consonus enim est mandatis, ut cithara chordis. Quapropter beatum praedico mentem eius piam, eam virtutibus ornatam et perfectam sciens, et immobilitatem eius ac lenitatem instar mansuetudinis Dei vivi.

* I. Quem Episcopum cognovi non a semetipso neque per homines adeptum esse hoc in commune pertinens ministerium, neque per vanam gloriam, sed in caritate Dei Patris et Domini Iesu Christi. Cuius obstupui modestiam; qui tacitus plus potest, quam alii vana loquentes. Est enim instructus mandatis divinis, ut cithara fidibus. Quapropter ex animo beatum eum dico ob istam in Deum sententiam, quam virtutibus deditam perfectamque novi, ut et immobilitatem et lenitatem eius, qui vivit in omni mansuetudine Dei.

9) Cfr. Gal. 1, 1.

10) Ita c. Interpol., Voss. et r1qq. edit., τὸν C L.

11) Cfr. supra ad Ephes. c. 6 et 15. Hic illius episcopi modestiam laudat et admiratur S. Ignatius, qui se mitem ac mansuetum erga immorigeros gessit, et

tacuisse visus est, isthoc tamen silentio potentior, potestate episcopali commo maiori cum fructu usus. *Smith.*

12) Cfr. supra ad Eph. c. 4.

13) τέλειον C L, τελεῖαν edit. ante Iac.

II. *Tenete unionem cum episcopo, et fugite pravas doctrinas.*

Τέννα οὖν φωτὸς καὶ ἀληθείας, φεύγετε τὸν μερισμὸν καὶ τὰς κακοδιδασκαλίας· ὅπου μὲν³ ὁ ποιμὴν ἔστιν, ἐκεῖ ὡς πρόβατα ἀκολουθεῖτε. Πολλοὶ γὰρ λύκοι⁴ ἀξιόπιστοι⁵ ἠδονῇ κακῇ αἰχμαλωτίζουσιν⁶ τοὺς θεοδρόμους⁷· ἀλλ' ἐν τῇ ἐνότητι ὑμῶν οὐκ ἔξουσιν τόπον.

III. *Fugite schismaticos.*

Ἀπέχεσθε τῶν κακῶν βοτανῶν,¹ ἄστυνας οὐ γεωργεῖ Ἰησοῦς Χριστὸς, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτοὺς² φυτεῖαν πατρὸς. Οὐκ ὅτι παρ' ὑμῶν μερισμὸν εὗρον,³ ἀλλ' ἀποδιῦλισμόν.⁴ Ὅσοι γὰρ Θεοῦ εἰσὶν καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτοι μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσὶν· καὶ ὅσοι ἂν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας, καὶ⁵ οὗτοι Θεοῦ ἔσονται, ἵνα ὧσιν κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ζῶντες. Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· εἴ τις σήξιντι ἀκολουθεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομεῖ· εἴ τις ἐν ἄλλοτρίᾳ⁶ γνώμῃ περιπατεῖ, οὗτος τῷ πάθει οὐ συγκατατίθεται.⁷

IV. *Utamini una Eucharistia.*

Σπουδάσατε¹ οὖν μᾶ εὐχαριστία² χρῆσθαι· μία γὰρ σὰρξ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν ποτήριον εἰς ἕνωσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἐν θυσιαστήριον, ὡς εἰς ἐπίσκοπος, ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις, τοῖς συνδούλοις μου· ἵνα, ὃ ἐὰν πράσσητε, κατὰ Θεὸν πράσσητε.

Cap. II. 1) Ante τέννα Noltio l. i. p. 234. videbatur ὡς inserendum, prae-eunte Interpolatore. καὶ inserendum ex vet. Interprete, lat. et Arm. Cfr. Ioann. 12, 36. I Thess. 5, 5.

2) καὶ excidit ed. Vossiana.

3) Scripsi ὅπου μὲν c. C, ὅπου δὲ L teste etiam Tischendorfio, quod cum Vossio expresserunt editi. omnes.

4) Cfr. Act. 20, 29.

5) Vox ἀξιόπιστοι non tantum accipitur de illis, qui fide digni sunt; sed etiam de iis, qui tales videntur. Voss. Cfr. ad Trall. c. 6.; ad Polyc. c. 3.

6) αἰχμαλωτίζουσιν CL, αἰχμαλωτίζουσι Hef. ex Cot. Cfr. II Tim. 3, 6.

7) Cfr. I. Conr. Schwarz, Observ. de θεοδρόμοις Ignatii, in Miscell. Lips. nov. I. 223. II.

Cap. III. 1) Cfr. supra ad Trall. c. 6. Matth. 15, 13.

2) αὐτοὺς CL metaphora haud inusitata p. αὐτὰς, ut Vossius leg. censet c. Interpolatore. Codex Aug. longioris recens. quoque sec. Pacaeum habuit αὐτοὺς, idem in nostris Cod. FOV. Subinde φυτεῖαν CL Holstenii apogr., Voss.

3) Ex hoc loco, sicuti e capp. 7. et 8. Whistonus recte colligit, Ignatium aliquod temporis Philadelpheae adfuisse. Contra quam Hefelius verisimilius esse opinatur; legatos tantum Philadelphensium ad ipsum Troade degentem venisse. More suo potius heic Ignatium loqui, ac si in legatis totam ecclesiam Philadelphensem conspexisset. Ast loci ad hanc explicationem sustinendam citati Ep. ad Trall. c. 8. et Magn. 11. nihil omnino probant; nam aliud est γινγνώσκειν, aliud εὗρεν.

4) Ita conl. Vossius p. utriusque Cod. lectione ἀποδιῦλισμόν. Ego quidem duabus participiis litteris praepositioni ἐν conflatae adiunxerim χω, ita ut habeas ἀποδιῦλισμόν ἐν Χριστῷ. Si Codd. scripturam retines, supple μερισμόν. Cfr. inscriptio Ep. ad Rom.

5) καὶ Vossius ex Interpol. textui inserendum docet. Adest autem particula in Codd. C et L, a Vossio heic quoque minus accurate descripto.

6) Cfr. supra Ep. ad Trall. c. 6. ἄλλοτρίας βοτάνης ἀπέχεσθαι, ἥτις ἔστιν αἵρεσις. Ep. ad Rom. inscr. ἄλλοτρίων χρωμάτων.

II. *Tenete unionem cum episcopo, et fugite pravas doctrinas.*

Fili itaque lucis et veritatis, fugite divisionem et pravas doctrinas; ubi quidem pastor est, eodem ut oves sequamini. Multi enim lupi, fide digni habiti, perniciosis voluptatibus eos capiunt, qui ad Deum currunt; sed in vestra concordia non habebunt locum.

* II. Quocirca filii lucis veritatis fugite dissidium et perversas doctrinas. Ubi vero pastor est, illuc et oves sequimini. Multi enim lupi speciosi eos, qui in Dei stadio currunt perniciosae voluptatis illicio captivos comprehendunt; sed in vestra concordia nullus ipsis dabitur locus.

III. *Fugite schismaticos.*

Abstinetes ab herbis noxiis, quas Iesus Christus non colit, quia non sunt plantatio Patris. Non quod apud vos divisionem invenerim, sed defaecationem. Quotquot enim Dei et Iesu Christi sunt, hi sunt cum episcopo; et quotquot poenitentia ducti redierint ad unitatem ecclesiae, et hi Dei erunt, ut secundum Iesum Christum vivant. Ne erretis, fratres mei. Si quis schisma facientem sectatur, regni divini haereditatem non consequitur; si quis ambulat in aliena doctrina, is non assentitur passioni.

* III. Abstinetes ab noxiis herbis, quas non excolit Iesus Christus, quia non sunt plantatio Patris. Non quod dissidium apud vos invenerim, sed animum purum et defaecatum. Quotquot enim Dei sunt et Iesu Christi, hi cum Episcopo sunt, et quotquot poenitentia ducti redierint ad unitatem Ecclesiae, hi Dei erunt, ut vivant secundum Iesum Christum. Ne erretis, fratres mei. Si quis dissidii auctorem sectatur, regnum Dei non hereditat. Si quis in falsa opinione ambulat, hic passioni refragatur.

IV. *Utamini una Eucharistia.*

Studeatis igitur una Eucharistia uti; una enim est caro Domini nostri Iesu Christi, et unus calix in unitatem sanguinis ipsius, unum altare, sicut unus episcopus, cum presbyterio et diaconis, conservis meis; ut, quod faciatis, secundum Deum faciatis.

* IV. Quocirca operam date, ut una Eucharistia utamini: una enim est caro Domini nostri Iesu Christi, et unus calix in unionem sanguinis eius, unum altare, sicut unus Episcopus cum Presbyterio et Diaconis conservis meis: ut, quicquid faciatis, secundum Deum faciatis.

7) I. e. non consentit huic veritati, Christum sanguine suo fundasse ecclesiam, quam schismate evertere conatur. *Smith.*

Cap. IV. 1) Ita C L, *Σπουδάσετε* c. Vossio edit. ante lac. In C. man. sec. orae adscriptis: *εὐχαριστία*. Franzius quidem lectionem *σπουδάσατε* nihili putabat.

2) I. e. *coena Domini*, ut e sequentibus verbis *σὰρξ τοῦ κυρίου* et *ποτήριον* elucet. Etiam a S. Iustino (Apol. I, 66.) coena Domini *εὐχαριστία* vocatur. Cfr. ad hunc locum Rothe; Anf. p. 470, et Io. E. Pfeiffer, de Ignatio, Communioni privatae adverso. Erlang. 1764. 4. H. Graziani: Ponete cura dunque di far uso d'una medesima Eucaristia.

V. *Orate pro me, qui confugio ad Evangelium et Apostolos. Honorate etiam prophetas V. T.*

Ἀδελφοί μου, Μὴν ἐκκέχυμαι ἀγαπῶν ὑμᾶς, καὶ ὑπεραγαλλόμενος ἀσφαλίζομαι ὑμᾶς· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐν ᾧ δεδεμένος φοβοῦμαι μᾶλλον, ὡς ἔτι ὧν ἀνάραστος. Ἀλλ' ἡ προσευχὴ ὑμῶν εἰς Θεὸν με ἀπαρτίσει, ἵνα, ἐν ᾧ κλήρω ἠλεήθην, ἐπιτύχω, προσφυγῶν τῷ εὐαγγελίῳ ὡς σαρκὶ Ἰησοῦ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις ὡς πρεσβυτέρῳ ἐκκλησίας.² Καὶ τοὺς προφήτας δὲ ἀγαπῶμεν, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ εὐαγγέλιον κατηγγελκέναι, καὶ εἰς αὐτὸν ἐλπίζειν,³ καὶ αὐτὸν ἀναμένειν· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσώθησαν, ἐν ἐνότητι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄντες ἀξιαγαπητοὶ καὶ ἀξιοθαύμαστοι ἅγιοι, ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεμαρτυρημένοι, καὶ συνηριθμημένοι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῆς κοινῆς ἐλπίδος.

VI. *Nec tamen Iudaismum admittite.*

Ἐὰν δέ τις Ἰουδαϊσμὸν ἐρμηνεύῃ ὑμῖν,¹ μὴ ἀκούετε αὐτοῦ. Ἄμεινον γάρ ἐστιν παρὰ ἀνδρὸς περιτομῆν ἔχοντος Χριστιανισμὸν² ἀκούειν, ἢ παρὰ ἀκροβύστου Ἰουδαϊσμὸν.³ Ἐὰν δὲ ἀμφοτέροι περιὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὴ λαλώσιν, οὗτοι ἐμοὶ στῆλαι εἰσιν καὶ τάφοι νεκρῶν,⁴ ἐφ' οἷς γέγραπται μόνον ὀνόματα ἀνθρώπων. Φεύγετε οὖν τὰς κακοτερίαις καὶ ἐνέδρας τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου, μήποτε θλιβέντες τῇ γνώμῃ αὐτοῦ ἐξασθενήσετε⁵ ἐν τῇ ἀγάπῃ. Ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε ἐν ἀμερίστῳ καρδίᾳ. Εὐχαριστῶ δὲ τῷ Θεῷ μου, ὅτι εὐσυν-

Cap. V. 1) ὡς ἔστι p. ὡς ἔτι C. Dein ἀνάραστος c. C L, ἀνεπαρτίστος = imperfectus Interpol., Int. vet. et Arm., quae quidem lectio facile ex sq. ἀπαρτίσει oriri potuit. Vocem ἀνάραστος Ignatio satis convenire, Vossius et Pearsonus ostenderunt. Veteres autem ἀναρπάστους nuncuparunt, qui ex provinciis vocati non sine vi a patria suisque abducebantur. Sic Iosephus Antiq. Iud. XIV. 8, 4. p. 622. ed. Hudson. Δικαίως δὲ ἔλεγεν Ἀριστόβουλον μὲν εἰς Ῥώμην ἀνάραστος γεγονέναι. Galliccioli: temo maggiormente, come se non ancora fossi strascinato via. Forte cum Cod. Casanatensi scribendum: ὡς ἔστι ὧν ἀνάραστος = ὡς ἔχει ἀνάραστος.

2) H. A. Niemeyer in Fries et Schroeter Oppositionsschrift I, 2. p. 14. hunc locum ita explicat: εὐαγγέλιον est = summa vitae et actorum Iesu; ἀπόστολοι = narrationes Apostolorum de Christo. Sensus: adhaereo iis, quae Christus praedicavit et fecit, quasi adhuc ipse vivat: adhaereoque narrationibus Apostolorum, quasi ipsi adhuc ut quondam presbyterium ecclesiae constituent. Sed et

Prophetas V. T. recipio, quippe qui Iesum annuntiaverint. Cfr. quoque Rothe Anf. p. 732. et Gieseler, Versuch über d. Entstehung der schriftlichen Evangelien p. 157, qui ante Niemeyerum monerat, εὐαγγέλιον nostri loci non de scripto evangelio esse accipiendum. Les-singius (Opp. ed. Lachmann. T. XI. p. 567.) ita scribendum esse putat: προσφυγῶν τῷ ἐπισκόπῳ ὡς σαρκὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ἐκκλησίας ὡς ἀποστόλοις. Alii εὐαγγέλιον de scriptis Evangeliiis, ἀπόστολοι de scriptis Apostolorum, προφηταὶ de scriptis Prophetarum seu de V. T. accipiunt. Male Eichhornius de Prophetis novi foederis seu doctoribus christianis somniat. H.

3) Vet. Int. vertit: et in Christum sperare.

Cap. VI. 1) ἡμῖν C L, pro quo Voss. recte dedit ὑμῖν.

2) Quaere, an ut Antiochiae primo nomen Χριστιανός, ita ab Ignatio, Antiochiae episcopo, primum usurpata vox Χριστιανισμός? Pearson.

3) C in marg. man. recentiore: Contra Rabinos.

V. *Orate pro me, qui confugio ad Evangelium et Apostolos. Honorate etiam prophetas V. T.*

Fratres mei, valde effusus sum in amorem vestri, et valde laetatus roboro vos; non ego vero, sed Iesus Christus, cuius gratia victus plus timeo, cum adhuc in ius eripiar. Sed oratio vestra ad Deum me perficiet, ut sorte per misericordiam mihi assignata potiar, confugiens ad Evangelium tanquam ad corporaliter praesentem Christum, et ad Apostolos tanquam ad praesens ecclesiae presbyterium. Sed et Prophetas diligamus, quia et ipsi Evangelium annuntiaverint, et in Christum speraverint, et ipsum exspectaverint; per quem et credentes salutem consecuti sunt, Iesu Christo uniti; cum essent sancti, amore et admiratione digni, a Iesu Christo testimonium adepti, et connumerati in Evangelio spei communis.

* V. Fratres mei, nimis effusus sum amore vestri, et superexultans gaudio praemunio vos; non autem ego, sed Iesus Christus, in quo victus plus timeo, ut postea adhuc imperfectus: sed praecatio vestra ad Deum me perficiet, ut, in qua sorte vocatus sum, eam consequar, confugiens ad Evangelium, tanquam ad carnem Iesu, et ad Apostolos, velut ad Presbyterium Ecclesiae. Sed et Prophetas deligimus, eo quod et ipsi in Evangelium enuntiarunt, et in ipsum Iesum sperarunt eumque expectarunt; in quo etiam credentes salutem consecuti sunt, in unitate Iesu Christi, viri sancti; digni, quos amemus et admiremur, a Iesu Christo testimonium adepti, et connumerati in Evangelio spei communis.

VI. *Nec tamen Iudaismum admittite.*

Si quis autem vobis Iudaismum praedicet, ne audiatis eum. Melius est enim, a viro circumciso Christianismum audire, quam ab habente praepetium Iudaismum. Si autem utrique de Iesu Christo non loquantur, isti mihi columnae sepulchrales et mortuorum sunt monumenta, quibus hominum nomina dumtaxat inscripta sunt. Fugite igitur malas artes et insidias principis seculi huius, ne quando prudentia eius oppressi in charitate langueatis. Sed omnes uniti sitis indivulso corde. Gratias autem ago Deo meo, quod quoad vos bona gaudeam conscientia, nec possit

* VI. Si quis autem Iudaismum vobis interpretatur, illum non audite; melius enim est ab homine circumciso Christianismum audire, quam a non circumciso Iudaismum. Si vero utrique de Iesu Christo non loquantur, hi mihi cippi sepulchrales et monumenta sunt mortuorum, quibus hominum nomina dumtaxat inscripta sunt. Fugite ergo malas artes, et insidias principis huius seculi, ne quando sententia eius afflicti in caritate infirmemini: sed omnes in unum conspirate corde indivulso. Gratias autem ago Deo meo, quod bene conscius mihi sum de vobis,

4) Holstenius: *hi mihi cippi sepulchrales et monumenta sunt mortuorum.*

5) *ἔξασθενήσατε* dedi c. C, in quo *ἔξασθενήσεται* supra ε. Idem valet

Codicis L *ἔξασθενήσεται*, quod impressit Voss. coniciens *ἔξασθενήσατε*. Apud Interpol. habes *ἔξασθενήσατε*, quod expressit Iac., utpote grammaticae canonibus magis conveniens.

εἰδητός εἰμι ἐν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἔχει τις καυχῆσασθαι, οὔτε λάθρα, οὔτε φανερώς, ὅτι ἐβάρησά⁶ τινα ἐν μικρῷ ἢ ἐν μεγάλῳ. Καὶ πᾶσι δὲ, ἐν οἷς ἐλάλησα, εὐχομαι, ἵνα μὴ εἰς μαρτύριον⁷ αὐτὸ κτήσωνται.⁸

VII. S. Spiritu impellente vos ad unitatem adhortatus sum.

Εἰ γὰρ καὶ κατὰ σάρκα μέ τινας ἠθέλησαν πλανῆσαι, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα οὐ πλανᾶται, ἀπὸ Θεοῦ ὄν. Οἶδεν¹ γὰρ, πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει, καὶ τὰ κρυπτά ἐλέγχει. Ἐκρωύασα μεταξὺ ὧν, ἐλάλουν μεγάλη φωνῇ.² τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις. Οἱ δὲ ὑποπτεύσαντές³ με, ὡς προειδότες τὸν μερισμὸν τινῶν, λέγειν ταῦτα. Μάρτυς δέ μοι, ἐν ᾧ δέδεμαι, ὅτι ἀπὸ σαρκὸς ἀνθρωπίνης οὐκ ἔργον. Τὸ δὲ πνεῦμα ἐκήρυσσεν, λέγον⁴ τάδε· χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε, τὴν σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν Θεοῦ τηρεῖτε,⁵ τὴν ἔνωσιν ἀγαπάτε, τοὺς μερισμοὺς φεύγετε, μιμηταὶ γίνεσθε Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

VIII. Studete unitati. Christus loco documentorum est.

Ἐγὼ μὲν οὖν τὸ ἴδιον ἐποιοῦν, ὡς ἄνθρωπος εἰς ἔνωσιν κατηγορισμένος. Οὗ δὲ μερισμὸς ἐστὶν καὶ ὄργη, Θεὸς οὐ κατοικεῖ. Πᾶσιν οὖν μετανοοῦσιν ἀφίει ὁ κύριος, ἐὰν μετανοήσωσιν εἰς ἐνότητα Θεοῦ καὶ συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου. Πιστεύω τῇ χάριτι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς λύσει ἀφ' ὑμῶν πάντα δεσμόν.¹ Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, μηδὲν κατ' ἐριθείαν πράσσειν,² ἀλλὰ κατὰ χριστομαθίαν. Ἐπεὶ ἤκουσά τινῶν λεγόντων, ὅτι, ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις³ εὐρώ, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὐ πιστεύω· καὶ λέγοντός μου αὐτοῖς, ὅτι γέγραπται, ἀπεκρίθησάν μοι, ὅτι πρόκειται.⁴ Ἐμοὶ δὲ ἀρχαῖά⁵ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὰ ἄδικτα ἀρχαῖά⁶

6) I. e. nemini iugum Iudaismi imponere studui. Cfr. quoque II Cor. 12, 13. H.

7) Cfr. ad Trall. c. 12.

8) κτήσωνται C, κτίσωνται L.

Cap. VII. 1) Cfr. Ioann. 3, 8. Orae Codicis C. man. sec. adscriptis: τὸ πνεῦμα ἀπὸ Θεοῦ ὄν οἶδεν, πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει.

2) Locutus sum magna voce, voce Dei vet. Int.

3) Ita Interpolator, πτέσαντες C L Voss.; ὑπόπτεισαν vel ὑπωπτεισαντο = suspicati sunt ap. vet. Int. con. Cot. Nolte con. πτέσαντες = affirmarunt.

4) λέγων C L.

5) τηρεῖτε C L. Cfr. I Cor. 3, 16. 6, 19. Cap. VIII. 1) Ita etiam Armenius. Apud Interpol. additur ἀδικίας.

2) Cfr. Ep. ad Philipp. 2, 3.

3) In priori ed. mea cum Vossio in notis, Rothio (Anfänge d. chr. Kirche p. 339.) et Arndtio (in Ullmanni Studien u. Krit. 1839. I. p. 182.) Interpolatorem secutus lectionem codicis ms. ἀρχαίοις in ἀρχαίοις (archivis = documentis) mutavi. Nunc vero re melius perpensa lectionem codicis, quam Credner (Beitr. I, 15.), Niemeyer (Oppositionsschrift I, 2.

p. 21.), Dästerdieck (de Ignatiarum epist. authentia etc. p. 56. not.) et Iacobsonus defendunt, quaeque a veteri Interprete latino agnita est, retinendam puto. Ignatius contra Iudaizantes verba facit, qui Christi adventum et passionem in veteribus vaticiniis (ἐν τοῖς ἀρχαίοις) praenunciatam negabant. H. Lectionem ἀρχαίοις confirmat etiam Cod. Casanatensis.

4) I. e. hoc ipsum proponitur demonstrandum. Arndt. Bene Ruchatus: c'est cela qui est en question. Alii legendum putant: οὐ πρόκειται, non liquet. H. Eodem modo Graziani: mi risposero, che questa è la controversia. (Galliccioli: Questo è ciò che si cerca). Aliiter Holstenius: Audivi enim quosdam dicentes: nisi in archivis, hoc est in Evangelio invenero, non credo; et cum dicerem ipsis, quod in scripturis habetur, responderunt mihi, id omnibus patere.

5) Ms. habet ἀρχεῖα. Qui vero supra lectionem codicis ms. ἀρχαίοις retinet, hic et paulo inferius ἀρχαῖα legat oportet. H. Etiam Cod. C c. Interpol. in Mss. BFOV. ἀρχεῖα.

6) ἀδικτα ἀρχεῖα C L.

quisquam gloriari, vel secreto vel palam, a me quemquam gravatum esse aut in parvo, aut in magno. Et omnibus, ad quos locutus sum, opto, ne in testimonium id cedat contra ipsos.

nec habet quisquam, quod glorietur, vel secreto vel palam, me gravasse quemquam, vel in parvo vel in magno. Et omnes oro, inter quos locutus sum, ne illud in testimonium mihi conservent.

VII. *S. Spiritu impellente vos ad unitatem adhortatus sum.*

Quamquam enim nonnulli secundum carnem me decipere voluerint, spiritus tamen non decipitur, a Deo ortus. Novit enim, unde veniat, et quo vadat, et secreta coarguit. Clamavi, cum praesens essem, locutus sum magna voce: episcopo obedite et presbyterio et diaconis. Quidam autem suspicati sunt, me, ut praescium schismatis quorundum, haec dixisse. Testis autem mihi is est, pro quo vinctus sum, quod a carne humana id non cognoverim. Sed Spiritus annuntiavit, dicens: sine episcopo nihil facite, carnem vestram ut Dei templum custodite, unionem amate, dissidia fugite, imitatores este Iesu Christi, sicut et ipse patris sui.

* VII. Quamquam enim nonnulli secundum carnem me seducere voluerunt; sed spiritus a Deo profectus non decipitur. Scit enim, unde venit, et quo vadit, et secreta coarguit. Exclamavi voce magna inter eos, quibus loquebar: Episcopo attendite, et Presbyterio, et Diaconis; at illi suspicabantur, me haec dicere, quasi dissidium nonnullorum praesciverim. Mihi autem testis est ille, in quo vinctus sum, quod ab carne humana non cognoverim: sed spiritus annuntiabat, sic dicens: sine Episcopo nihil facite. Carnem vestram ut templum Dei custodite. Unitatem diligite: dissidia fugite: imitatores Christi estote, sicut et ipse fuit Patris sui.

VIII. *Studete unitati. Christus loco documentorum est.*

Ego itaque, quod meum erat, feci, ut homo ad unionem destinatus. Ubi autem divisio est et ira, ibi Deus non habitat. Omnibus igitur poenitentibus remittit Deus, si se convertant ad unionem cum Deo et ad communionem cum episcopo. Credo gratiae Iesu Christi, qui solvet a vobis omne vinculum. Obsecro autem vos, ut nihil contentiose agatis, sed iuxta Christi doctrinam. Cum audirem quosdam dicentes: nisi invenero in antiquis vaticiniis, Evangelio non credo, et dicente me ipsis: scriptum est, responderunt mihi: hoc demonstrandum est. Mihi vero loco antiquitatis est Iesus Christus, incorrupta et antiqua dogmata mihi sunt

* VIII. Ego itaque, quod meum erat, feci, ut homo ad unitatem compositus. Ubi autem dissidium est et ira, ibi Deus non habitat. Omnibus poenitentibus remittit Deus, si poenitentia reducantur ad unitatem Dei et ad communionem Episcopi. Credo gratiae Iesu Christi, qui solvet a vobis omne vinculum. Obsecro autem vos, ut nihil per contentionem agatis, sed omnia iuxta Christi disciplinam. Audivi enim quosdam dicentes: nisi in archiviis, hoc est, in Evangelio invenero, non credo, et cum dicerem ipsis, quod in scripturis habetur, responderunt mihi, id omnibus patere. Mihi autem pro archiviis est Iesus Christus: illibata

ὁ σταυρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ· ἐν οἷς θέλω ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν δικαιωθῆναι.

IX. *Bonum est V. T., melius Novum Foedus.*

Καλοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς¹, κρεῖσσον δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ πεπιστευμένος τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὃς μόνος πεπίστευται τὰ κρυπτά τοῦ Θεοῦ² αὐτὸς ὢν³ θύρα τοῦ πατρὸς, δι' ἧς εἰσέρχονται Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ ἡ ἐκκλησία. Πάντα⁴ ταῦτα εἰς ἐνότητα Θεοῦ. Ἐξαίρετον δέ τι ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,⁵ τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν. Οἱ γὰρ ἀγαπητοὶ προφῆται κατήγγειλαν εἰς αὐτόν· τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἀπάρτισμά ἐστιν ἀφθαρσίας.⁶ Πάντα⁷ ὁμοῦ καλά ἐστίν, ἐὰν ἐν ἀγάπῃ πιστεύητε.⁸

X. *Congratulemini Antiochenis de fine persecutionis.*

Ἐπειδὴ¹ κατὰ τὴν προσευχὴν ὑμῶν καὶ κατὰ τὰ σπλάγγνα, ἃ ἔχετε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀπηγγέλη μοι, εἰρηνεύειν² τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας· προεπον ἐστίν ὑμῖν, ὡς ἐκκλησία Θεοῦ, χειροτονησαὶ διάκονον εἰς τὸ πρεσβεῦσαι ἐκεῖ Θεοῦ πρεσβείαν, εἰς τὸ συγκαρῆναι αὐτοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενομένοις, καὶ δοξάσαι τὸ ὄνομα. Μακάριος ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὃς καταξιοθήσεται τῆς τοιαύτης διακονίας· καὶ ὑμεῖς δοξασθήσεσθε. Θέλουσιν δὲ ὑμῖν οὐκ ἔστιν ἀδύνατον, ὑπὲρ ὀνόματος Θεοῦ· ὡς καὶ αἱ ἔγγιστα ἐκκλησίαι ἐπεμψαν ἐπισκόπους, αἱ δὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους.

Cap. IX. 1) οἱ ἱερεῖς = sacerdotes iudaici = vetus oeconomia; ἀρχιερεὺς = Christus = novum foedus. Aliter Rothe, Anf. p. 731 sq., qui ἱερεῖς de Christianis ecclesiae Philadelphensis accipit, et ita explicat: preces quidem vestrae pro me bonae sunt, multo vero meliores preces Christi. H. Sententiarum nexus Rothii explicationi non faver. Subinde κρεῖσσον ap. Interpol.

2) Aludit ad sancta Sanctorum templi veteris. Cfr. Hebr. 2, 17. 9, 25.

3) ὢν C L. Vossii ἂν mendum puto. Cfr. Ioann. 10, 7. 9.

4) Veteris et Novi Testamenti oeconomia ad redintegrationem hominis cum Deo spectat.

5) σωτήρος p. κυρίου Interpolator; utrumque reddidit vet. Int. praesentiam Salvatoris Domini nostri Iesu Christi; Arm. At praecellentia existit in evangelio, adventus Salvatoris Domini nostri Iesu Christi.

6) I. e. Evangelio ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ et vita in hoc regno aeterna instituta est. Aliter h. l. explicat Heringius: perfecta doctrina, quae semper manebit, post quam nihil amplius revelabitur. Iac. In marg. C. man. sec. rescripsit sententiam τὸ εὐαγγέλιον ἀπάρτισμά ἐστιν ἀφθαρσίας.

7) Galliccioli: Tutte insieme queste cose sono belle, se in carità le crediate.

8) Ita C L, πιστεύετε Int. vet, quod expresserunt Voss. et qui eum repetierunt.

Cap. X. 1) ἐπειδὴ C L, ἐπεὶ δὲ auct. Vossio Cotelierus, Smithius et alii. Proximum καὶ addidit Iac. ex L, suffragante nunc C. Articulus τὰ ante σπλάγγνα excidit etiam tertiae et quartae ed. Hefelianae.

2) Ignatio antequam Asiam relinqueret, persecutionem contra christianos Antiochiae excitatam cessisse innouit. Id elucet ex h. l. et ex Ep. ad Smyrn. c. 11. (cfr. ad Polyc. c. 7.).

crux eius et mors et resurrectio eius et fides, quae per ipsum: quibus iustificari volo per preces vestras.

archiva sunt crux eius et mors, et resurrectio illius, et fides per ipsum: in quibus cupio per orationem vestram iustificari.

IX. *Bonum est V. T., melius Novum Foedus.*

Boni quidem sunt sacerdotes, praestantior autem est summus pontifex, cui credita sunt sancta sanctorum, cui soli secreta Dei sunt tradita; qui ipse est ianua Patris, per quam ingrediuntur Abraham et Isaac et Iacob, et prophetae et apostoli et ecclesia. Omnia haec ad unionem cum Deo. Eximium autem quidquam habet Evangelium, nimirum adventum Domini nostri Iesu Christi, passionem ipsius ac resurrectionem. Dilecti namque prophetae annuntiaverunt eum; Evangelium vero est perfectio vitae aeternae. Omnia simul bona sunt, modo in charitate credatis.

* IX. Boni utique sunt sacerdotes; melior autem est summus sacerdos, cui credita sunt sancta sanctorum: qui solus sibi commissa habet secreta Dei. Hic est porta ad Patrem, per quam ingrediuntur Abraham et Isaac et Iacob; item Prophetae et Apostoli, et Ecclesiae: omnia haec ad unitatem Dei. Eximium autem quid habet Evangelium, nimirum adventum Domini nostri Iesu Christi passionemque eius et resurrectionem. Etenim dilecti Prophetae annuntiaverunt de ipso: Evangelium vero perfectio est incorruptibilitatis. Omnia simul bona sunt, si in caritate creditis.

X. *Congratulemini Antiochenis de fine persecutionis.*

Cum mihi nuntiatum sit, per orationem vestram et commiserationem, qua movemini in Christo, ecclesiam Antiochenam in Syria pacem obtinuisse; decet vos, ut Dei ecclesiam, eligere diaconum, qui obeat ibi legationem Dei, qui cum illis, in unum congregatis, simul gaudeat, et glorificet nomen. Beatus ille in Iesu Christo, qui dignus habitus fuerit eiusmodi ministerio; et vos quoque glorificabimini. Volentibus autem vobis hoc non est impossibile, pro nomine Dei, ut et quaedam proximae ecclesiae miserunt episcopos, nonnullae presbyteros et diaconos.

* X. Quoniam vero per orationem vestram et per viscera, quae habetis in Christo Iesu, nuntiatum est mihi, Ecclesiam Antiochenam in Syria pacatam esse, decet vos, ut Dei Ecclesiam, eligere Diaconum ad obeundam isthuc Dei legationem, ut in unum coniuncti gaudeatis ipsis, et glorificetis nomen Dei. Beatus ille in Iesu Christo, qui ministerio isto fungi merebitur: et vos quoque glorificabimini. Volentibus autem vobis non est difficile pro nomine Dei, sicut et vicinae Ecclesiae partim Episcopos miserunt, partim Presbyteros et Diaconos.

XI. *Gratias vobis ago, quod comites meos benevole suscepistis.**Salutant vos fratres in Troade.*

Περὶ δὲ Φίλωνος¹ τοῦ διακόνου ἀπὸ Κιλικίας, ἀνδρὸς μεμαρτυρημένου, ὃς καὶ νῦν ἐν λόγῳ Θεοῦ ὑπηρετεῖ μοι ἅμα Πέφῳ Ἀγαθόποδι,² ἀνδρὶ ἐλλεκτῷ, ὃς ἀπὸ Συρίας μοι ἀκολουθεῖ, ἀποταξάμενος τῷ βίῳ, οἱ καὶ μαρτυροῦσιν ὑμῖν, κἀγὼ τῷ Θεῷ εὐχαριστῶ ὑπὲρ ὑμῶν, ὅτι ἐδέξασθε αὐτούς, ὡς καὶ ὑμᾶς ὁ κύριος. Οἱ δὲ ἀτιμάσαντες αὐτούς λυτρωθεῖσαν ἐν τῇ χάριτι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀσπάξεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν Τρωάδι· ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν διὰ Βουδρόου,³ πεμψθέντος ἅμα ἐμοὶ ἀπὸ Ἐφεσίων καὶ Συμυρναίων εἰς λόγον τιμῆς. Τιμησεὶ αὐτούς ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς ὃν ἐλπίζουσιν σαρκί, ψυχῇ, πίστει, ἀγάπῃ, ὁμοιοί. Ἐδῶσθε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν.

ΣΜΥΡΝΑΙΟΙΣ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησίᾳ Θεοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἡγαπημένου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡλεημένη ἐν παντὶ χαρίσματι, πεπληρωμένη ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἀνυστερήτω οὔσῃ παντός χαρίσματος,² θεοπροπεστάτης³ καὶ ἀγιοφόρω,⁴ τῇ οὔσῃ ἐν Σμύρνῃ τῆς Ἀσίας, ἐν ἀμώμῳ πνεύματι καὶ⁵ λόγῳ Θεοῦ, πλείστα χαίρειν.

I. *Glorifico Deum propter fidem vestram.*

Δοξάζων⁶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Θεόν, τὸν οὕτως ὑμᾶς σοφίσαντα· ἐνόησα γὰρ ὑμᾶς κατηρητισμένους ἐν ἀκινήτῳ πίστει, ὥσπερ καθηλω-

Cap. XI. 1) Pseudo-Ignatius ita haec accepisse videtur, tamquam si Philo testimonium a Cilicibus consecutus fuerit. Sed si verum sit, quod legitur in Epistola ad Tarsenses, illum fuisse Tarsi Diaconum; non dubito, quin illud ἀπὸ Κιλικίας referendum sit ad praecedens, non autem ad id quod sequitur. *Vossius*. Manifestum est Philonem e Cilicia oriundum, non in Cilicia, sed cum Ignatio in Troade, ut perhibent, fuisse, quum hanc Epistolam exararet: ita Hebr. 13, 24. οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας homines sunt Itali, eo ipso tempore quo Epistola ad Hebraeos conscripta fuit, extra Italiam cum istius Epistolae Scriptorae alibi, quo in loco non liquet, versantes. Cfr. S. Matth. 15, 1. (Marc. 7, 1.) Act. 17, 13. *Orellius*.

2) In C ῥέφ· ἀγαθόποδι. Eodem modo interpunctum esse in L certiore me fecit Tischendorfius. Unde inter duo nomina καὶ copulam excidisse aliquis suspicari queat. Cfr. tamen ad Smyrn. c. 10. Armenius: cum Rheo fratre et Agathopode.

3) Cfr. ad Smyrn. c. 12., ad Ephes. c. 12.

1) Ita Iac. et apographum Holstenii; *συμυρναίοις* sine Ἰγνάτιος C, et teste Petro del Furia etiam L. — Ex Troade Ignatius Burrhum cum literis misit Smyrn. (c. 12.). Firma Smyrnaeorum fide in Christi nativitate ac passionem laudata, illos impugnat (c. 2—7.), qui Docetarum more Iesum Christum vere vixisse, passum esse, aut surrexisse negent, et propterea vacui sint recta fide atque caritate. Obtemperandum ecclesiae praesidibus, coniunctimque cum iis standum (c. 8. 9). Gratias agit, Syriae ecclesiam commendat, nominatim salutatur (c. 10—13).

2) Respicere videtur I Cor. 1, 7. Cfr. ad Polyc. c. 2.

3) *θεοπροπεστάτης* C. Vide infra capp. 11. 12.

4) I. e. quae sanctis referta est, eosque quasi parere videtur. *Pearson*. Galliciolli: che è degnissima di Dio, e ferace di santità.

5) καὶ textui Vossiano exciderat.

6) Dedi *Δοξάζων* duce Cod. Casanatensi, ubi habes *Δοξάζων*, littera

XI. *Gratias vobis ago, quod comites meos benevole suscepistis. Salutant vos fratres in Troade.*

Quod autem Philonem Cilicem diaconum attinet, virum laudatum, qui et nunc Dei causa mihi ministrat, una cum Rheo Agathopode, viro electo, qui a Syria me comitatur, vitae renuntians, quique vobis bonum testimonium perhibent; et ego Deo gratias ago pro vobis, quia illos suscepistis, sicut et vos Dominus. Iis vero qui illos ignominia affecerunt, condonet gratia Christi. Salutat vos charitas fratrum in Troade, unde et scribo vobis per Burrhum, qui missus est mecum ab Ephesiis et Smyrnaeis, honoris causa. Honoret eos Dominus Iesus Christus, in quem sperant carne, anima, fide, charitate, concordia. Valetate in Christo Iesu, communi spe nostra.

* XI. Ceterum de Philone Diacono ex Cilicia, viro testimonium habente, qui nunc etiam in sermone Dei mihi ministrat, uno cum Rheo et Agathopode, viro electo, qui inde a Syria me comitatur, cum vitae suae renuntiarit, quique testimonium vobis perhibent: et ipse Deo gratias ago pro vobis, quod suscepistis ipsos, sicut et vos Dominus. Illi autem, qui contumelia eos affecerunt, liberentur per gratiam Iesu Christi. Salutat vos caritas fratrum, qui sunt in Troade, unde et scribo vobis per Burrhum, ab Ephesiis simul et Smyrnensibus honoris causa ad me missum. Remunerabit eos Dominus Iesus Christus, in quem sperant carne, anima, fide, caritate et concordia. Valetate in Christo Iesu, communi spe nostra.

A D S M Y R N A E O S.

Ignatius, qui et Theophorus, ecclesiae Dei patris et dilecti Iesu Christi, omne donum per misericordiam consecutae, repletae fide et charitate, nulla gratia destitutae, Deo dilectissimae et sanctiferae, quae est Smyrnae in Asia, in sancto spiritu et in verbo Dei plurimam salutem.

IGNATIUS SMYRNENSIBUS.

* Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Dei Patris et dilecti Iesu Christi, misericordiam consecutae in omni dono, plene instructae in fide et caritate, nullius gratiae experti, Deo dignissimae, et sacrosanctae, quae est Smyrnae in Asia, in immaculato spiritu et Verbo Dei, salutem plurimam.

I. *Glorifico Deum propter fidem vestram.*

Glorifico Iesum Christum Deum, qui vos adeo sapientes reddidit; observavi enim, perfectos vos esse in fide immobili, ut clavus affixos

* I. Glorifico Iesum Christum Deum, qui ita vos erudit; cognovi enim vos absolute perfectos in fide immobili, utpote una affixos cruci

quidem *v* man. sec. duabus lineolis initium. Interpolator, vet. Int., fragmentum Syriacum (Cureton. p. 32.) et Arm. subnotata; *Λοξάζων* L sine ullo emendationis vestigio. Cfr. Ep. ad. Eph. *Λοξάζω*.

μένους⁷ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, σαρκί τε καὶ πνεύματι,⁸ καὶ ἡδρασμένους⁹ ἐν ἀγάπῃ ἐν τῷ αἵματι Χριστοῦ, πεπληροφορημένους¹⁰ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν, ἀληθῶς ὄντα ἐκ γένους Δαβὶδ κατασάρκα, υἱὸν Θεοῦ κατὰ θέλημα¹¹ καὶ δύναμιν Θεοῦ, γεγενημένον ἀληθῶς ἐκ παρθένου, βεβαπτισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα¹² πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπ' αὐτοῦ, ἀληθῶς ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου τετραρχοῦ καθηλωμένον¹³ ὑπὲρ ἡμῶν ἐν σαρκί. Ἀφ' οὗ καρποῦ¹⁴ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ θεομακαρίτου¹⁵ αὐτοῦ πάθους, ἵνα¹⁶ ἄρῃ σύσσημον εἰς τοὺς αἰῶνας διὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς τοὺς ἀγίους καὶ πιστοὺς αὐτοῦ, εἴτε ἐν Ἰουδαίοις, εἴτε¹⁷ ἐν ἔθνεσιν, ἐν ἐνὶ σώματι τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ.

II. *Christus vere in carne passus est. Contra Docetas.*

Ταῦτα¹ γὰρ πάντα ἔπαθεν δι' ἡμᾶς, ἵνα σωθῶμεν. Καὶ ἀληθῶς ἔπαθεν, ὡς καὶ ἀληθῶς ἀνέστησεν ἑαυτὸν,² οὐχ' ὥσπερ ἄπιστοί τινες λέγουσιν, τὸ δοκεῖν³ αὐτὸν πεπονθέναι, αὐτοὶ τὸ δοκεῖν⁴ ὄντες· καὶ καθὼς φρονοῦσιν καὶ συμβήσεται αὐτοῖς, οὕσιν ἀσωμάτοις καὶ δαιμονικοῖς.

7) Immobilitatem et firmitatem fidei illorum illustrat, dum eos adeo stabiles pronunciat, ac si clavis quibusdam fixi essent cruci Christi. Χριστῷ συνεσταύρωμαι. Gal. 2, 20. Cfr. 6, 14. In Actis Pionii καθηλώσεις illius Martyris memorabantur, ut tradit Eusebius. (H. E. IV, 15.) Eleganter haec exprimuntur a Clem. Alex. Paedag. III, 12. (p. 303. ed. Potter.) Greg. Naz. 276. A. (Tom. I. ed. Morel.) Vide etiam Theodotum Ancyranum, p. 25.) πῶς ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταύρωται, εἰ μὴ ἄρα ἔνωσιν πρὸς τὸν καθηλωθέντα ἐκτίησας; Ps. 119, 121. Καθήλωσον τὰς σαρκάς μου de Christo aliqui interpretati sunt, ut Barnabas p. 219. (ed. Voss. c. 4.) Pearson.

8) I. e. ex integro ac sine ullo defectu. Smith.

9) ἡδρασμένους C L, ἔδρασμένους Voss. et editi. ante Iacobsonum. Particulam καὶ antecedentem deesse ap. Voss. Cof. Cler., idem minus accurate scribit.

10) Locus laudatus a Theodoro Dial. I. T. IV. p. 49. ed. Schulze.

11) Θεότητα leg. Theodoretus, φύσιν Arm.

12) Cfr. Matth. 3, 15.

13) Καθηλωμένον C L, illic quidem

u supra. Etiam in nostris Codd. interpolatis O V habes καθηλωμένου.

14) Sc. ligni; Christus, pendens in ligno, quasi fructus eius intelligitur. Cfr. ad Trall. c. 11. Pears.

15) Θεομακαρίτου dedi ex C. Nec aliud quidquam in Cod. Med. apparet, quamvis lac. inter rugas illius hoc loco replicatas s. p. τ. facillime latere posse opinetur. Interpolator Θεομακαρίστου, quod repetierunt editi. excepto Vossio, qui quidem impressit Θεομακαρίου.

16) Isai. 5, 26. 49, 22.

17) ἔντε — ἔντε L C, in hoc quidem emendatum man. sec. in εἴτε—εἴτε.

Cap. II. 1) Omnia quondam passionem includebant; multa enim sustinuit praeter crucem. Δι' ἡμᾶς, phrasis praecipue notanda: an loco nostri? ut duo dicat, an pro nobis, an propter nos? Rom. 4, 25. I Cor. 8, 11. II Cor. 8, 9. I Thess. 5, 10. I Petr. 1, 20. Finis passionum Christi ἵνα σωθῶμεν plane Apostolice. Cfr. Polycarp. ad Philipp. c. 8. Pearson. Refert Hef. ad Ioannis doctrinam de carne Christi. I Ioann. 4, 2. 1, 2, 22.

2) Cfr. infra c. 7. σάρκα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν . . . ἦν ὁ πατὴρ ἡγγειρεν. Ep. ad Trall. c. 9. Ioann. 10, 17. Ep. ad Rom. 4, 24.

cruci Domini Iesu Christi, quoad carnem et animam, et firmatos in charitate per sanguinem Christi, persuasissimum habentes, Dominum revera esse ex genere David secundum carnem, filium Dei secundum voluntatem et potentiam Dei, natum vere ex virgine, baptizatum a Ioanne, ut impleretur ab eo omnis iustitia, vere sub Pontio Pilato et Herode tetrarcha clavis confixum pro nobis in carne. Ex hoc fructu nos sumus per divine beatam passionem eius, ut per resurrectionem suam in secula elevet vexillum pro sanctis et fidelibus suis, sive in Iudaeis, sive in gentibus, in uno corpore ecclesiae suae.

Domini Iesu Christi, tam carne, quam spiritu, et stabilitos in caritate in sanguine Christi, plena firmaque fide credentes in Dominum nostrum vere oriundum ex genere David secundum carnem, filium Dei secundum voluntatem et virtutem Dei, vere natum ex Virgine, baptizatum a Ioanne, ut impleretur ab ipso omnis iustitia; sub Pontio Pilato et Herode tetrarcha vere cruci affixum pro nobis in carne: de quo fructu nos sumus per divinam beatamque eius passionem, ut tolleret signum in secula per resurrectionem sanctis et fidelibus suis, sive in Iudaeis, sive in gentibus fuerint in uno corpore Ecclesiae suae.

II. *Christus vere in carne passus est. Contra Docetas.*

Omnia autem haec passus est propter nos, ut salutem consequeremur. Et revera passus est, ut et revera seipsum resuscitavit; non, ut quidam infideles dicunt, secundum apparentiam eum passum esse, ipsi secundum apparentiam existentes; et quaemadmodum sapiunt, sic et continget eis, quippe qui phantastici sint et diabolici.

* II. Haec enim omnia passus est propter nos, ut salvaremur; et vere passus est, quemadmodum et vere resuscitavit semetipsum. Non ut quidam ineruditi eum sola opinione passum affirmant, ipsi sola opinione existentes, et ut sentiunt, ita quoque eveniet ipsis, qui corpore cassi et daemoniaci sunt.

3) Unde hi Haeretici *Λοκηταί*. Eorum origo a Simone Mago. His autem maxime in Episcopatu infestus est S. Ignatius. Nam Menander, discipulus Simonis et Doceta, Ignatio synchronus fuit. De eo Iustinus Martyr paucis annis post Ignatii Martyrium: *Μένανδρον . . . ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενον, πολλοὺς ἐξαπατήσαι διὰ μαγικῆς τέχνης οἴδαμεν.* (Apol. 1. c. 26. Opp. p. 59. ed. Ben.) Menandri discipulus erat Saturnilus, ut

tradit Irenaeus, I, 22. (24, 2. p. 100. ed. Massuet.) et post eum Epiphanes; qui etiam docuit Salvatoreem *putative visum hominem*, et *τὰ πάντα ἐν τῷ δοκεῖν πεποιημένα*. Pearson. Cfr. ad Trall. c. 10.

4) Eiusmodi paronomasiae saepius apud Ignatium leguntur, e. g. in inscriptione epistolae ad Polycarpum, in Ep. ad Rom. c. 8, ad Trall. c. 5. H.

III. *Christus et post resurrectionem in carne fuit.*

Ἐγὼ¹ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα καὶ πιστεύω ὄντα. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ² Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς· λάβετε,³ ψηλαφήσατέ⁴ με, καὶ ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμι δαιμόνιον ἀσώματον.⁵ Καὶ εὐθύς αὐτοῦ ἤψαντο, καὶ ἐπίστευσαν, κραθέντες⁶ τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ τῷ πνεύματι. Διὰ τοῦτο καὶ θανάτου κατεφρόνησαν, ἠρρέθησαν δὲ ὑπὲρ θανάτου. Μετὰ⁶ δὲ τὴν ἀνάστασιν συνέφαγεν αὐτοῖς καὶ συνέπιεν ὡς σαρκικῶς, καίπερ πνευματικῶς ἠνωμένος τῷ πατρὶ.

IV. *Cavete vobis ab haereticis istis. Nisi Christus vere passus esset, nec ego paterer.*

Ταῦτα δὲ παραινῶ ὑμῖν, ἀγαπητοί, εἰδὼς ὅτι καὶ ὑμεῖς οὕτως ἔχετε. Προφυλάσσω δὲ ὑμᾶς ἀπὸ τῶν θηρίων τῶν ἀνθρωπομόρφων, οὓς οὐ μόνον δεῖ ὑμᾶς μὴ παραδέχεσθαι, ἀλλ' εἰ δυνατόν ἐστι μηδὲ συναντᾶν, μόνον δὲ προσεύχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἐάν πως μετανοήσωσιν, ὅπερ δύσκολον. Τούτου δὲ ἔχει ἐξουσίαν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ ἀληθινὸν ἡμῶν ζῆν. Εἰ¹ γὰρ τὸ δοκεῖν ταῦτα ἐπαράχθη ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν, κἀγὼ τὸ² δοκεῖν δέδεμαι. Τί δὲ καὶ ἑαυτὸν³ ἔκδοτον δέδωκα τῷ θανάτῳ, πρὸς πῦρ, πρὸς μάχαιραν, πρὸς θηρία; Ἄλλ' ἔγγυς μαχαίρας ἔγγυς Θεοῦ,⁴ μεταξύ θηρίων μεταξύ Θεοῦ· μόνον ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὸ συμπαθεῖν⁵ αὐτῷ πάντα ὑπομένω, αὐτοῦ με ἐνδυναμοῦντος τοῦ τελείου ἀνθρώπου γενομένου.

V. *Periculum erroris Docetarum.*

Ὅν τιτες ἀγνοοῦντες ἀρνοῦνται, μᾶλλον δὲ ἠρνήθησαν¹ ὑπ' αὐτοῦ, ὄντες συνήγοροι τοῦ θανάτου μᾶλλον, ἢ τῆς ἀληθείας· οὓς οὐκ ἔπει-

Cap. III. 1) Laudant h. l. Euseb. H. E. III, 36. et Theodoret. Dial. II. l. c. p. 127. Refert Hef. ad C. W. Fr. Walch: num Ignatius Christum post resurrectionem in carne viderit. Programma pasch. Gotting. 1772.

2) περὶ in C man. pr. superadditum. Ad oram: οἱ περὶ Πέτρον.

3) Cum eiusmodi elocutio apud nullum quattuor Evangelistarum extet, iam Eusebius H. E. l. c. quaerit οὐκ οἶδα, ὁπόθεν τοῖς ἠητοῖς κέρρηται. Hieronymus in cat. scriptorum eccl. ex evangelio Nazaraeorum eam provenisse putat. Pearsono tamen ex traditione desumpta videtur, cum Vedelius contendat, conflata fuisse eam ex evang. Lucae 24, 36—40,

4) ψηλαφήσατέ C, man. sec. a supra.

5) Receπίκραθέντες ex CL, quod unice genuinum sensum antecedentium reddet; κρατηθέντες auctore Vossio edit. omnes, minus ex indole linguae graecae. Dein τὸ πνεύματι C, man. sec. τῷ supra. Armenius leg. videtur οἱ κραθέντες τῇ

σαρκὶ καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ. Noltius l. l. malebat ἀνακραθέντες.

6) Cfr. Act. 10, 41. S. Augustini Ep. 49.

Cap. IV. 1) Cfr. Theodoret. Dial. I. l. c. p. 50.

2) τὸ C L, τῷ Theodoretus Dial. I. p. 50, Vossius et alii. Sed cum illud non minus graecum sit, quam hoc, Codicum auctoritatem etiam ἐν ἀδιαφόροις religiose sequamur. Cfr. Ep. ad Trall. c. 10. initio.

3) ἑαυτὸν C L = ἑμαυτὸν, ut libb. imp. Vossium secuti ante Iacobsonum. Cfr. ad Trall. c. 3.

4) Ἐγγύς - - μεταξύ Θεοῦ ex apocrypha Doctrina Petri sumta videntur. Cfr. Denzinger l. c. p. 102. H. ed. IV.

5) Cfr. Rom. 8, 17. εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.

Cap. V. 1) Similem ἐπανόρθωσιν Pearsonus indicat in inscript. Ep. ad Polyc. ἐπισκόπῳ — μᾶλλον ἐπεσκόπημένῳ (vulg.). Cfr. Matth. 10, 33. Luc. 12, 9.

III. *Christus et post resurrectionem in carne fuit.*

Ego enim scio, et post resurrectionem eum in carne fuisse, et credo eum adhuc in carne esse. Et quando ad Petrum et socios eius venit, eis dixit: „apprehendite, palpate me, et videte, quod non sim daemonium incorporale.“ Et confestim ipsum tetigerunt et crediderunt, mixti eius carni et spiritui. Propter hoc etiam mortem contempserunt, et mortis sunt inventi victores. Post resurrectionem autem cum illis comedit et bibit, ut carnalis, quamvis spiritualiter unitus esset Patri.

* III. Ego enim etiam post resurrectionem in carne ipsum novi, et esse credo: etenim quando ad Petrum sociosque eius venit, ait ipsis: „Accipite, palpate me, et videte, quod non sum daemonium incorporale.“ Et statim eum contrectarunt et crediderunt, mixti eius carni et spiritui. Quapropter et mortem contempserunt; nam morti superiores inventi fuerunt. Post resurrectionem vero cum ipsis comedit et bibit tanquam carnalis, licet spiritualis unitus esset cum Patre.

IV. *Cavete vobis ab haereticis istis. Nisi Christus vere passus esset, nec ego paterer.*

De his autem admoneo vos, charissimi, quamvis vos idem sentire sciam. Sed praemunio vos contra feras, humana specie indutas, quos non solum oportet vos non recipere, sed, si possibile est, neque obviam eis fieri, solum vero pro eis orare, num aliquam poenitentiam agant, quod admodum difficile est. Huius autem potestatem habet Iesus Christus, qui vera est vita nostra. Si autem illud ad apparentiam tantum a Domino nostro peractum est, et ego ad apparentiam tantum vinctus sum. Cur vero et meipsum tradidi morti, ad ignem, ad gladium, ad bestias? Verum, qui prope gladium, prope Deum est, qui cum bestiis, cum Deo est; dummodo sit in nomine Iesu Christi. Ut simul cum illo patiar, omnia sustineo, ipso roborante me, qui perfectus homo factus est.

* IV. De his autem commoneo vos, carissimi, sciens et vos ita sentire: sed praemunio vos contra feras humanam formam prae se ferentes, quas vos non modo non suscipere, sed occursum quoque earum, si fieri potest, vitare decet; solumque pro iis orare, si quando poenitentia ducantur, quod difficile est. Illud vero in sua potestate solum habet Iesus Christus, vera nostra vita. Si enim sola opinione ista facta fuere a Domino nostro, et ego opinione solum vinctus sum. Cur vero meipsum morti obtuli, ad ignem, ad gladium, ad feras? Sed vicinus gladio, vicinus Deo; septus feris; septus Deo: tantum in nomine Iesu Christi, ut ipsi compatiar. Omnia sustineo, ipso me confortante, qui perfectus homo natus est.

V. *Periculum erroris Docetarum.*

Eum stulti quidam abnegant, potius autem ab eo abnegantur, patroni mortis magis, quam veritatis; quibus nec prophetiae persuasere,

* V. Quem nonnulli ignorantes negant, vel potius negati sunt ab ipso, cum sint patroni mortis potius, quam veritatis, quos nec Prophe-

σαν αἱ προφητεῖαι, οὐδ' ὁ νόμος Μωσέως,² ἀλλ' οὐδὲ μέχρι νῦν τὸ εὐαγγέλιον, οὐδὲ τὰ ἡμέτερα τῶν κατ' ἄνδρα παθήματα. Καὶ γὰρ περὶ ἡμῶν τὸ αὐτὸ φρονοῦσιν.³ Τί⁴ γὰρ με ὠφελεῖ τις, εἰ ἐμὲ ἐπαινεῖ, τὸν δὲ κύριόν μου βλασφημεῖ, μὴ⁵ ὁμολογῶν αὐτὸν σαρκοφόρον; Ὁ δὲ τοῦτο μὴ λέγων τελείως αὐτὸν ἀπήρηται, ὡν⁶ νεκροφόρος. Τα δὲ ὀνόματα αὐτῶν, ὄντα ἄπιστα, οὐκ ἔδοξέν μοι⁷ ἐγγράψαι. Ἄλλα μηδὲ γένοιτό μοι αὐτῶν μνημονεύειν, μέχρις οὗ μετανοήσωσιν⁸ εἰς το πάθος, ὃ ἐστὶν ἡμῶν ἀνάστασις.

VI. *Qui non credit in sanguinem Christi, iudicabitur, etsi angelus esset. Haereticis istis etiam virtutes desunt.*

Μηδεὶς πλανάσθω. Καὶ τὰ ἐπουράνια, καὶ ἡ δόξα τῶν ἀγγέλων, καὶ οἱ ἄρχοντες ὄρατοί τε καὶ ἀόρατοι, ἔαν μὴ πιστεύσωσιν² εἰς τὸ αἷμα Χριστοῦ,³ κἀκεῖνοις κρίσις ἐστίν. Ὁ⁴ χωρῶν χωρεῖται. Τόπος μηδένα φυσιοῦται· τὸ γὰρ ὅλον ἐστίν⁵ πίστις καὶ ἀγάπη, ὡν οὐδὲν προκέρκνται. Καταμάθετε δὲ τοὺς ἑτεροδοξοῦντας εἰς τὴν χάριον Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσαν, πῶς ἐναντίοι εἰσὶν τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ. Περὶ ἀγάπης οὐ μέλει αὐτοῖς, οὐ περὶ χήρας, οὐ περὶ ὀρφανοῦ, οὐ περὶ θλιβομένου, οὐ περὶ δεδεμένου ἢ λελυμένου, οὐ περὶ πενῶντος⁶ ἢ διψῶντος.

VII. *Haeretici isti abstinent ab Eucharistia, carnem Christi eam esse negantes. Recedamus ab iis.*

Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται,¹ διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν, τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπὲρ τῶν² ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν, ἣν τῇ χρηστότητι ὁ πατήρ ἠγειρεν.

2) Cfr. Luc. 24, 44.

3) I. e. qui incarnationem Christi impugnant, illi universos homines evertunt, eorum redemptionem per mortem Christi negantes. Seu: qui dicunt, Christum κατὰ τὸ δοκεῖν tantum esse passum, ii nos quoque κατὰ τὸ δοκεῖν (i. e. in vanum) pati contendunt necesse est. H. Aliter Gallicciolli adnotans: Non già che costoro pensassero nei martiri patimenti fantastici e in apparenza, come pensavano di Cristo; ma il santo cava ciò come illazione. Simil maniera fu nel capo antecedente.

4) Eadem habes ap. Theodoret. Dial. I. p. 50.

5) Cfr. I Ioann. 4, 2. 3. Christus dicitur σαρκοφόρος, Ignatius Θεοφόρος, is qui negat incarnationem Christi νεκροφόρος, i. e. qui vivens portat funus suum, i. e. qui ipse mortuus est. H. Particulam μὴ in textu Codicis C. omissam man. sec. orae adscripsit.

6) ὡν C, man. sec. ὡν in marg.

7) ἔδοξέν μοι C L, ἔδοξέ μοι editt.

8) I. e. donec resipiscant, et Christum

reapse mortuum esse et e mortuis surrexisse credant. De modo loquendi cfr. infra c. 9. εἰς Θεὸν μετανοεῖν et Ep. ad Philad. c. 8. ἔαν μετανοήσωσιν εἰς ἐνόητα Θεοῦ.

Cap. VI. 1) Cfr. Gal. 1, 8. Ephes. 1, 21.

2) πιστεύσωσιν recte substituit Voss., πιστεύσωμεν C L.

3) Apud Cureton. p. 42. Timothei Alexandrini fragmentum Syriacum post Χριστοῦ exhibet ὃ ἐστὶ Θεοῦ, in altero fragmento p. 48. est ὃς ἐστὶ Θεός.

4) Vid. Matth. 19, 12.

5) ἐστὶν ex C L, ἐστὶ editt. In marg. C man. sec. οὔτε πίστις ἀγάπης προκέρκνται, οὔτε ἀγάπη πίστεως. Cfr. Ep. ad Magn. c. 1.

6) πεινῶντος C, man. sec. ὡ (sic) in marg. Iacobsonus in utraque ed. periodum subsequentem traxit ad c. 6. a verbis Oī οὖν septimum exordians.

Cap. VII. 1) Verba Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται desunt in Pseudo-Ignatio, cum tamen citentur a Theodoro, Dial. III. hoc modo: Εὐχαριστίας καὶ προσφορὰς οὐκ ἀποδέχονται. (IV, 1.

nec Mosis lex, sed nec Evangelium in hunc usque diem, neque nostrae singulorum passiones. Nam et de nobis idem sentiunt. Quid enim mihi prodest, si quis me laudet, Dominum autem meum blasphemet, eum carnem assumpsisse negans? Qui vero id non profitetur, is prorsus eum negavit, ipse funus portans. Nomina vero eorum, cum sint infidelia, non visum mihi est scribere. Et absit a me, ut eorum mentionem faciam, donec revertantur ad passionem Christi, quae est nostra resurrectio.

tiae persuasere, neque lex Mosaica, neque ipsum Evangelium hactenus, neque nostri, quos singuli perferimus, cruciatus: nam et de nobis idem sentiunt. Quid enim mihi prodest, si quis me laudet, Dominum autem meum blasphemet, non confitens ipsum carne indutum? Qui vero id non dicit, prorsus ipsum negavit, cadaver circumferens. Ceterum nomina eorum, cum sint infidelia, his literis inserere non libuit. Sed absit a me, ut eorum mentionem faciam, donec respiciant ad passionem, quae est nostra resurrectio.

VI. *Qui non credit in sanguinem Christi, iudicabitur, etsi angelus esset. Haereticis istis etiam virtutes desunt.*

Nemo erret. Et si coelestes, et gloria angelorum, et principes visibiles et invisibiles non credant in sanguinem Christi, et ipsi iudicantur. ‚Qui capere potest, capiat.‘ Locus neminem efferat; totum enim est fides et charitas, quibus nihil praestantius. Considerate vero eos, qui de gratia Iesu Christi, quae ad nos venit, alienam opinionem tuentur, quomodo contrarii sint divinae voluntati. Non charitas eis curae est, non vidua, non pupilla, non oppressus, non vinctus vel solutus, non esuriens vel sitiens.

* VI. Nemo erret, et coelestia, et gloria Angelorum, et principes visibiles et invisibiles. Si non credimus in sanguinem Christi, etiam illis iudicium est. ‚Qui capit, capiat.‘ locus neminem inflat: totum namque et praecipuum est fides, et caritas, quibus nihil praestantius est. Considerate autem eos, qui aliena sentiunt de gratia Iesu Christi, quae in nos pervenit, quomodo adversentur sententiae Dei circa dilectionem: nulla ipsis cura est neque de vidua, neque de pupillo, neque de afflicto, neque de vincto; neque de liberato, neque de esuriente aut sitiente.

VII. *Haeretici isti ab Eucharistia, carnem Christi eam esse negantes. Recedamus ab iis.*

Ab Eucharistia et oratione abstinent, eo quod non confiteantur, Eucharistiam carnem esse salvatoris nostri Iesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quamque Pater benignitate sua suscitavit. Qui ergo

* VII. Eucharistia et oratione abstinent, eo quod non confitentur Eucharistiam carnem esse Salvatoris nostri Iesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quam sua benignitate Pater resuscitavit.

p. 231. ed. Schulze). Nostram tamen lectionem etiam agnoscit Armachani vetus versio. Vossius. Codd. C L membrum exhibent integrum, sicuti vet. Int. et Arm.

2) τῶν Iac. recepit ex L, approbante nunc C, in cuius marg. man. sec. περὶ τῆς εὐχαριστίας. Vid. supra c. 2. et Ep. ad Trall. c. 9.

Οἱ οὖν ἀντιλέγοντες τῇ δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ συζητοῦντες ἀποθνήσκουσιν.³ Συνέφερε⁴ δὲ αὐτοῖς ἀγαπᾶν,⁵ ἵνα καὶ ἀναστῶσιν. Πρέπον οὖν ἐστὶν ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων, καὶ μῆτε κατ' ἴδιαν περὶ αὐτῶν λαλεῖν, μῆτε κοινῇ προσέχειν⁶ δὲ τοῖς προφήταις, ἑξαιρέτως δὲ τῷ εὐαγγελίῳ, ἐν ᾧ τὸ πάθος ἡμῖν δεδήλωται, καὶ ἡ ἀνάστασις τετελειώται.⁷ Τοὺς δὲ μερισμοὺς φεύγετε, ὡς ἀρχὴν κακῶν.⁸

VIII. *Nihil sine episcopo peragatur.*

Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρί· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολήν.¹ Μηδεὶς χωρὶς² τοῦ ἐπισκόπου τι πράσσει τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἠγείσθω, ἣ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὔσα, ἣ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ.³ Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλήθος ἔστω· ὥσπερ ὅπου ἂν ᾗ⁴ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ⁵ ἐκκλησία. Οὐκ ἐξόν ἐστὶν χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν, οὔτε ἀγάπην ποιεῖν· ἀλλ' ὅ ἂν ἐκείνος δοκιμάσῃ, τοῦτο καὶ τῷ Θεῷ εὐάρεστον, ἵνα ἀσφαλὲς⁶ ᾗ καὶ βέβαιον πᾶν ὃ πράσσεται.

IX. *Honorate episcopum. Me in omnibus recreastis.*

Εὐλόγον ἐστὶν λοιπὸν¹ ἀναγῆσαι, καὶ, ὡς ἔτι καιρὸν² ἔχομεν, εἰς Θεὸν μετανοεῖν. Καλῶς ἔχει, Θεὸν καὶ ἐπίσκοπον εἰδέναι. Ὁ τιμῶν ἐπίσκοπον ὑπὸ Θεοῦ τετίμηται· ὁ λάθρα ἐπίσκοπον τι πράσσω τῷ διαβόλῳ λατρεύει. — Πάντα οὖν ὑμῖν ἐν χάριτι περισσευέτω· ἀξιοὶ γὰρ ἔστε. Κατὰ πάντα με³ ἀνεπαύσατε, καὶ ὑμᾶς Ἰησοῦς Χριστός. Ἀπόντα με καὶ παρόντα ἠγαπήσατε. Ἀμείβοι⁴ ὑμῖν Θεός, δι' ὃν πάντα ὑπομένοντες αὐτοῦ τεύξεσθε.

3) Ita C L, ἀποθνήσκουσι Voss. et alii.

4) Συνέφερε cum C, Συνέφερεν I. et vulg.

5) Graziani, qui vertit: „Sarebbe poi utile per loro l'acquetarso" nec de diligendis iis, qui aliter in hac re sentiunt, nec de Agapis explicat, sed de coena Domini celebranda.

6) προσέχει C, v man. sec. additum.

7) Graziani: e in cui leggiamo essere stata consumata la risurrezione.

8) Ad oram Codicis C: μερισμὸς ἀρχὴ κακῶν. Haec ultima cap. sententia ap. Iacobsonum exordium est subsequentis.

Cap. VIII. 1) Vid. Ep. ad Trall. c. 13.

2) Vet. Int. sine Episcopo, quod est ἄνευ, non satis plene. Separatim ab Episcopo, vel seorsim. Χωρὶς nunc ut adverbium, nunc ut praepositio Graecis usurpatur. Ubi adverbium est, clare separationem indicat; sed et eadem signi-

ficatio est, ubi loco praepositionis ponitur. Vide Gatak. Msc. pp. 2. 3. (Opp. Crit. 410. 411.) ubi ex loco Xenophon-tis haec optime explicantur. S. Io. 15, 5. χωρὶς ἑμοῦ, ad quem locum vide Bezam. Pearson.

3) ἐπιτρέψῃ C in textu, ἐπιτρέψῃ ad oram.

4) ᾗ in C man. sec. supraadditum.

5) Gallicciolli adnotat: Cioè, quel ceto, ove è Cristo, debbe di certo confessarsi essere una porzione della Chiesa di lui Cattolica.

6) ἵνα ἀσφαλὲς C Voss., ἵν' ἀσφαλὲς Iac. c. L.

Cap. IX. 1) Cfr. Ep. ad Eph. c. 11.

2) Cfr. Gal. 6, 10.

3) μὲν C. Legendum fortasse κατὰ πάντα μὲν ἀνεπαύσατέ με.

4) Ita diphthongis transpositis explicanda est scriptio ἀμολβεῖ in utroque Cod. obvia, Ἀμείβῃ cum Vossio edit. ante Iacobsonum.

contradicunt huic dono Dei, altercantes moriuntur. Utile autem esset illis diligere, ut et resurgerent. Decet itaque abstinere a talibus, et nec in privato nec in communi colloquio de illis verba facere; attendere autem prophetis, praecipue autem Evangelio, in quo passio nobis ostensa, et resurrectio perfecte demonstrata est. Divisiones autem fugite, ut principium malorum.

Quicumque igitur muneri divino contradicunt, disquirendo moriuntur. Conduceret autem ipsis caritas, ut et resurgerent. Decet igitur abstinere ab eiusmodi, nec privatim nec publice de illis loqui; attendere autem Prophetis, et omnium maxime Evangelio, in quo nobis passio ob oculos posita, et resurrectio perfecte explicata est. Separationem autem fugite, ut fontem malorum.

VIII. *Nihil sine episcopo peragatur.*

Omnes episcopo obtemperate, ut Iesus Christus Patri; et presbyterio ut apostolis; diaconos autem revereamini ut Dei mandatum. Separatim ab episcopo nemo quidquam faciat eorum, quae ad ecclesiam spectant. Valida Eucharistia habeatur illa, quae sub episcopo peragitur, vel sub eo, cui ipse concesserit. Ubi comparuerit episcopus, ibi et multitudo sit; quemadmodum ubi fuerit Christus Iesus, ibi catholica est ecclesia. Non licet sine episcopo neque baptizare, neque agapen celebrare; sed quodcumque ille probaverit, hoc et Deo est beneplacitum, ut firmum et validum sit omne quod peragitur.

* VIII. Omnes Episcopum sequimini, ut Iesus Christus Patrem, et Presbyterorum collegium, tanquam Apostolos; Diaconos autem revereamini, ut praeceptum divinum. Sine Episcopo nemo quicquam faciat eorum, quae spectant ad Ecclesiam. Ea Eucharistia rata habeatur, quae sub Episcopo fuerit vel cui ipse concesserit. Ubi comparuerit Episcopus, ibi et multitudo sit: quemadmodum ubi est Christus, ibi Ecclesia catholica. Non licet sine Episcopo neque baptizare, neque agapen celebrare; sed quicquid ille probaverit, hoc et Deo gratum erit, ut firmum ratumque sit, quicquid agitur.

IX. *Honorate episcopum. Me in omnibus recreastis.*

Rationi ceterum convenit, iterum sobrios fieri, et dum adhuc tempus habemus, ad Deum per poenitentiam redire. Bonum est, Deum et episcopum honorare. Qui honorat episcopum, a Deo honoratus est; qui clam episcopo aliquid agit, diabolo servit. — Omnia nunc abundanter vobis gratia largiatur; digni enim estis. Omni modo me recreastis, et vos Iesus Christus. Absentem me et praesentem dilexistis. Retribuat vobis Deus, propter quem omnia sustinentes ipsum adipiscemini.

* IX. Consentaneum est deinceps iam resipiscere, et dum adhuc tempus habemus, ad Deum per poenitentiam converti. Bonum est, Deum et Episcopum agnoscere. Qui honorat Episcopum, honoratur a Deo, qui clam Episcopum aliquid facit, diabolo obsequium praestat. Omnia igitur vobis cum gratia fiant; digni enim estis. Per omnia me recreastis: ita et vos recreet Iesus Christus. Absentem me et praesentem dilexistis; retribuat vobis Deus, propter quem omnia sustinentes ipso potiemini

X. *Comites meos benevole suscepistis; non deerit vobis merces.*

Φίλωνα καὶ Ῥέον Ἀγαθόπου, οἱ ἐπηκολούθησάν μοι εἰς λόγον Θεοῦ, καλῶς ἐποιήσατε ὑποδεξάμενοι ὡς διακόνους Χριστοῦ Θεοῦ· οἱ καὶ εὐχαριστοῦσιν τῷ κυρίῳ ὑπὲρ ὑμῶν,² ὅτι αὐτοὺς ἀνεπαύσατε κατὰ πάντα τρόπον. Οὐδὲν ὑμῖν οὐ μὴ ἀπολείται.³ Ἀντίληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμά μου καὶ τὰ δεσμά μου,⁴ ἃ οὐχ ὑπερφηανήσατε,⁵ οὐδὲ ἐψηχύνθητε. Οὐδὲ ὑμᾶς ἐπαισχυνθήσεται ἡ τελεία πίστις, Ἰησοῦς Χριστός.⁶

XI. *Mittite legatum ad Antiochenos ob pacem restitutam.*

Ἡ προσευχὴ ὑμῶν ἀπήλθεν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας· ὅθεν δεδεμένος θεοπροπεστατοῖς δεσμοῖς, πάντας ἀσπάξομαι, οὐκ ὦν ἄξιός ἐκείθεν εἶναι, ἔσχατος αὐτῶν, ὦν κατὰ θέλημα² δὲ [Θεοῦ] κατηξιώθην, οὐκ ἐκ συνειδότος,³ ἀλλ' ἐκ χάριτος Θεοῦ, ἣν εὐχόμενοι τελείαν μοι δοθῆναι, ἵνα ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν Θεοῦ ἐπιτύχω.⁴ Ἴνα οὖν τέλειον ὑμῶν γένηται τὸ ἔργον καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν οὐρανῷ, πρέπει εἰς τιμὴν Θεοῦ χειροτονῆσαι⁵ τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν θεοπροβεβύτην⁶, εἰς τὸ γινόμενον ἕως Συρίας συγχαρῆναι αὐτοῖς, ὅτι εἰρηνεύουσιν, καὶ ἀπέλαβον τὸ ἴδιον μέγεθος, καὶ ἀπεκατεστάθη αὐτοῖς τὸ ἴδιον σωματεῖον.⁷ Ἐφάνη μοι οὖν⁸ ἄξιον προᾶγμα, πέμψαι τινὰ τῶν ὑμετέρων⁹ μετ' ἐπιστολῆς, ἵνα συνδοξάσῃ τὴν κατὰ Θεὸν αὐτοῖς γενομένην

Cap. X. 1) ῥέων in utroque Ms. Observat Vossius: ,Lego Ῥέον. Reo Agathopodi erat nomen bono huic viro, quem laudat Ignatius. Male autem inde duo nomina efformarunt interpretes. Neque contenti hoc errore, pro Reo substituerunt Gaium et Gavium. Sed et Agathopodis nomen quam varie corruptum fuerit, videsis apud Armachanum. Unum id esse nomen, adparet cum ex hoc loco, tum etiam magis ex epistola ad Philadelphenses (c. 11.): ὑληρετεῖ μοι ἕμα Ῥέω Ἀγαθόποδι ἀνδρὶ ἐκλεκτῷ, ὃς ἀπὸ Συρίας κτλ. Hic est, puto, ille Agathopus, ad quem scribit Valentinus Haereticus apud Clementem Στρον. III. Οὐαλεντίνος δὲ ἐν τῇ πρὸς Ἀγαθόποδα ἐπιστολῇ, κτλ. In inscriptionibus nomen Agathopus saepius occurrit. Unde miror, quod post Ῥέον in ed. Vossiana καὶ copula inserta est.

2) ἡμῶν C L.

3) Graziani: Nulla per voi sará perduto.

4) Loquitur tamquam martyr, vitam suam eorum loco positurus; ideoque addit καὶ τὰ δεσμά μου. Pearson. Cfr. Ep. ad Eph. c. 21; ad Polyc. c. 2 et 6.

5) ὑπερφηανήσατε L C, in hoc quidem man. sec. η ad oram. Tum ἐπαισχύνθητε Voss. et C in textu, η ad oram.

6) Iesus Christus fidei auctor et consummator. Hebr. 12, 2.

Cap. XI. 1) An fama solum, an literis, an affectu? Effectu, procul dubio. Iac. Cfr. ad Philad. c. 10., ad Polyc. c. 7.

2) ἔσχατος αὐτῶν, ὦν κατὰ θέλημα dedi ex C, ἔσχατος αὐτῶν ὦν, κατὰ θέλημα Voss. et rlgq. edit. vel eadem vel pleniori interpunctione post ὦν distinguentes. Particula δὲ primitivo suo loco a librariis remota esse videtur, utpote quae minus vulgatae lectioni respondeat. Vix me tenere potui, quin post ὦν eam collocarem, aut cum tribus meis recensentis longioris Codd. prorsus excluderem. Dein nonnulli reponunt Θεοῦ post δὲ c. vulg. Interpolatoris textu. Sed in Codd. B O V l. c. deest τοῦ Θεοῦ, ita ut θέλημα absolute capiendum sit, Cfr. Ep. Polycarpi ad Philipp. c. 7. Sola favet versio vetus lat. Armenius leg. videtur κατὰ οὖν θέλημά μου.

3) Non quod mihi met ipsi vel minimum sim conscius, quasi ipse meruissem. Smith. συνειδότως C, ος supra man. sec. In Cod. Med. teste Tischendorfio συνειδότως.

4) In C voc. ἐπιτύχω varie mutatum marginique tandem appositum est.

5) Cfr. II Cor. 8, 19. Ep. ad Philad. c. 10.

X. *Comites meos benevole suscepistis; non deerit vobis merces.*

Philonem et Rheum Agathopodem, qui me secuti sunt Dei causa, ut ministros Christi Dei suscipientes, bene fecistis. Ii quoque Domino gratias agunt propter vos, quod omnibus modis illos refeceritis. Nil horum vobis erit amissum. Vicissim recreent vos spiritus meus et vincula mea, quae non contempsistis, quorumque vos non puduit. Nec vestrum pudebit perfectam fidem, Iesum Christum.

* X. Philonem, Rheum et Agathopum, comites meos ad verbum Dei, quod excepistis, bene fecistis, tanquam ministros Christi Dei: qui etiam gratias Domino pro vobis agunt, quod omnibus modis ipsos refocillastis. Nihil vobis de beneficio perit; nam ego vicissim pro anima vestra impendere paratus sum spiritum meum et vincula mea, quae non despexistis, nec ob ea erubuistis. Quare nec de vobis erubescet consummata fides nostra Iesus Christus.

XI. *Mittite legatum ad Antiochenos ob pacem restitutam.*

Oratio vestra pervenit ad ecclesiam, quae est Antiochiae in Syria; unde vinculis Deo maxime placentibus ligatus [abductus], omnes saluto, illo episcopatu fungi non dignus, utpote illorum infimus, ex quibus [Dei] voluntas me dignata est, non iuxta conscientiam meam, sed ex gratia Dei, quam perfectam mihi dari opto, ut per orationem vestram Deum consequar. Ut nunc opus vestrum absolutum fiat coram Deo et hominibus, decet ad Dei honorem, ut ecclesia vestra eligat sacrum legatum, qui, cum ad Syriam usque venerit, congratuletur illis, quod pacem consecuti sint, et suam receperint magnitudinem, ac restitutum sit illis suum corpus. Digna igitur mihi res est visa, ut aliquem vestrum mittatis cum epistola, qui una cum illis glorificet tranquillitatem, quam iuxta Dei vo-

* XI. Oratio vestra pervenit ad Ecclesiam Antiochenam, quae est in Syria, unde ego vinctus vinculis Deo dignissimis omnes saluto: de cuius numero haberi dignus non sum; utpote novissimus eorum, quorum ex voluntate dignus habitus fui; non ex mea conscientia, sed ex gratia Dei: quam perfectam mihi concedi opto, ut per vestram orationem Deum assequar. Ut igitur perfectum sit opus vestrum et in terra et in coelo, decet ad Dei honorem, ut Ecclesia vestra eligat legatum sacrum, qui in Syriam profectus gratuletur ipsis, quod pacem consecuti fuerint, et suam receperint magnitudinem, et restitutum sit illis suum corpusculum. Operae igitur pretium mihi visum fuit, ut aliquem vestrum mittatis cum epistola, ut una cum illis Deum glorificet ob tranquillitatem,

6) Ita C L, *θεοπροπεστάτην* Vossius, subaudiens *τινά*, vel *τινά* *προεσβέυσοντα*.

7) Quaero, an intelligendum sit corpusculum seu collegium presbyterorum,

an ipsa christianorum grex persecutionis procella dissipata.

8) *οὐν* om. Vossius invitis Codd.

9) *ὑμετέρων* C L Interpol. vet. Int. Magis placet *ἡμετέρων*, ut invenio in prima edit. Hefelii.

εὐδίαν, καὶ ὅτι λιμένος ἤδη ἐτύγγανεν¹⁰ τῇ προσευχῇ ὑμῶν. Τέλειοι ὄντες, τέλεια καὶ φρονεῖτε. Θέλουσιν¹¹ γὰρ ὑμῖν εὐπράσσειν Θεὸς ἔτιμος εἰς τὸ παρασχεῖν.

XII. *Salutationes.*

Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν Τρωάδι, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν διὰ Βουδρόου¹ ὃν ἀπεστείλατε μετ' ἐμοῦ ἅμα Ἐφεσίοις, τοῖς ἀδελφοῖς ὑμῶν, ὃς² κατὰ πάντα με ἀνέπαυσεν. Καὶ ὄφελον³ πάντες αὐτὸν ἐμμουῶντο, ὄντα ἔξεμπλάριον Θεοῦ διακονίας. Ἀμείψεται αὐτὸν ἡ χάρις κατὰ πάντα. Ἀσπάζομαι τὸν ἀξιόθεον ἐπίσκοπον, καὶ θεοπροπεστάτον πρεσβυτέρειον, τοὺς συνδούλους⁴ μου διακόνους, καὶ τοὺς κατ' ἄνδρα καὶ κοινῇ πάντας, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ σαρκὶ αὐτοῦ καὶ τῷ αἵματι, πάθει τε καὶ ἀναστάσει, σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ, ἐν ὀνόματι,⁵ ἐν ἐνότητι Θεοῦ καὶ⁶ ὑμῶν. Χάρις ὑμῖν, ἔλεος, εἰρήνη, ὑπομονὴ διὰ παντός.

XIII. *Salutationes.*

Ἀσπάζομαι τοὺς οἴκους τῶν ἀδελφῶν μου σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, καὶ τὰς παρθένους, τὰς λεγομένας χήρας.¹ Ἐρῶσθε μοι ἐν δυνάμει πνεύματος.² Ἀσπάζεται ὑμᾶς Φίλων,³ σὺν ἐμοὶ ὄν. Ἀσπάζομαι τὸν οἶκον Ταουῖτας, ἣν εὐχόμεαι ἐδραῖσθαι πίστει καὶ ἀγάπῃ σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ. Ἀσπάζομαι Ἀλκην,⁴ τὸ ποθητόν μου ὄνομα, καὶ Δάφνον τὸν ἀσύγκριτον, καὶ Εὐτεκνον καὶ πάντας κατ' ὄνομα. Ἐρῶσθε ἐν χάριτι Θεοῦ.⁵

10) Forte legendum ἐτύγγανον cum versione Armeniaca. H. ed. IV.

11) Hunc locum Semipelagianismi suspectum habet Baumgarten - Crusius, Lehrb. d. Dogm. G. II, 1107.

Cap. XII. 1) βυδρόου C L. Cfr. ad Eph. c. 2.; ad Philad. c. 11.

2) ὃς C L, quod expressit etiam Int. vet. et Arm., ὅτι Voss.

3) ὄφελον dedi ex C, in quo est ὄφελον, ὡ supra man. sec. Editores Vossium secuti dederunt lectionem Cod. L ὄφελον.

4) καὶ ante τοὺς συνδούλους inserunt Smith. Cot. Russel. cum vet. Interprete contra utriusque Codicis auctoritatem. Etiam Arm. et diaconis sociis.

5) Iam praecessit ἐν ὀνόματι [Ἰησοῦ Χριστοῦ]. Itaque non opus est repetere illa verba, quae hic locum non habent. Delenda proinde et irreptitia, vel ex similitudine sequentium vel repetitione priorum. Vossius. Apud Interpolatorem Codd. summo consensu: πάθει τε καὶ ἀναστάσει, σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ ἐνότητι Θεοῦ καὶ ὑμῶν. Iac.

6) In C καὶ man. sec. textu superadditum.

Cap. XIII. 1) Ita etiam vet. Int. et Arm. Rectum habere videtur Interpolator καὶ ἀειπαρθένους, καὶ τὰς χήρας.

2) H. ed. IV. πατρός cum vet. Interpr. et versione Armeniaca.

3) Vid. supra c. 10.

4) ἄλκην C. Eodem modo id nomen scribitur in L teste Tischendorfio. Dein τὸ ποθητόν μου ὄνομα C L, τὸ ποθητόν μοι ὄνομα Voss. Cot. Vocc. καὶ Δάφνον τὸν ἀσύγκριτον, καὶ Εὐτεκνον καὶ πάντας κατ' ὄνομα Vossius Codici Laurentiano librarii culpa excidisse falso asserit. Adsunt enim in L et C, agnoscunturque ab Interpolatore et Int. vet. Smithius ex Rom. 16, 14. scribendum putat Ἀσύγκριτον.

5) His verbis subicitur in Cod. Mediceo ΣΜΥΡΝΑΙΟΙΣ ΑΠΟ ΤΡΩ-ΑΔΟΣ. Verum autem non est quod in notis ad hunc locum asserit Vossius, omnibus Epistolis addi ad quos sint perscriptae. Ad finem Epp. ad Polycarpum et ad Magnesianos quidem talis epigraphe legitur; caeteris autem deest. Iac. In C

luntatem sunt consecuti, et quod ecclesia illa per orationem vestram portu iam sit potita. Cum perfecti sitis, etiam perfecta excogitetis. Cupientibus enim vobis bene agere Deus ad largiendum paratus est.

quam in Deo consecuti sunt, et quod vestrae orationis beneficio portum iam obtinuerint. Cum perfecti sitis, perfecta quoque sentite. Vobis enim benefacere cupientibus Deus ad bonum largiendum paratus est.

XII. *Salutationes.*

Salutat vos charitas fratrum, qui Troade sunt, unde et scribo vobis per Burrhum, quem mecum misistis una cum Ephesiis, fratribus vestris, qui omni modo me recreavit. Atque utinam omnes illum imitentur, cum sit exemplar divini ministerii. Remuneretur ipsum gratia per omnia. Saluto episcopum Deo dignum, et Deo dilectissimum presbyterium, conservos meos diaconos, singillatimque ac in universum omnes, in nomine Iesu Christi, et in carne eius et sanguine, passione et resurrectione corporali simul et spirituali, in nomine, in unione Dei vobiscum. Gratia vobis, misericordia, pax, patientia sit semper.

* XII. Salutat vos caritas fratrum, quae est Troade: unde et scribo vobis per Byrrhum, quem misistis mecum una cum Ephesiis fratribus vestris, quia per omnia me refocillavit. Et utinam omnes ipsum imitentur, cum sit exemplar divini ministerii. Retribuatur illi gratia per omnia. Saluto Deo dignum Episcopum, et divinis exornatum dotibus Presbyterium, et conservos meos Diaconos, et unumquemque singillatim, et in universum omnes, in nomine Iesu Christi, et in carne eius et sanguine: item in passione eius et resurrectione carnali et spirituali: in nomine et in unitate Dei et vestra. Gratia vobis, misericordia, pax et patientia sit semper.

XIII. *Salutationes.*

Saluto familias fratrum meorum cum uxoribus et liberis, et virgines, vocatas viduas. Fortes sitis in virtute Spiritus. Salutat vos Philo, qui mecum est. Saluto Taviam et domum eius, quam opto firmari fide et charitate corporali et spirituali. Saluto Alcen, desiderabile mihi nomen, et Daphnum incomparabilem, et Eutecnium, omnesque nominatim. Valet in gratia Dei.

* XIII. Saluto familias fratrum meorum cum uxoribus et liberis et virgines, quae appellantur viduae. Incolumes mihi estote in virtute spiritus. Salutat vos Philo, qui mecum est. Saluto familiam Taviae, quam opto solidari fide et caritate corporali et spirituali. Saluto Alcen, desiderabile mihi nomen, et incomparabilem illum Daphnum, optimorum filiorum parentem, et omnes nominatim. Valet in gratia Dei.

Data ad Smyrnenses ex Troade.

σmyρναιοις ἀπὸ Τρωάδος πρὸς Πολύκαρπον Ἰγνάτιος: —
β β (sic). Ex L Petrus del Furia

mihī notavit B σmyρναιοις ἀπὸ Τρωάδος πρὸς Πολύκαρπον Ἰγνάτιος.

ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΝ ΙΓΝΑΤΙΟΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ ἐκκλησίας Σμυρναίων,² μᾶλλον ἐπισκοπημένῳ³ ὑπὸ Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, πλείστα χαίρειν.

I. *Laus et adhortatio.*

Ἀποδεχόμενός σου τὴν ἐν Θεῷ γνώμην,⁴ ἠδρασμένην ὡς ἐπὶ πέτραν ἀκίνητον, ὑπερδοξάζω,⁵ καταξιώθεις τοῦ προσώπου⁶ σου τοῦ ἀμώμου, οὗ ὀναίμην⁷ ἐν Θεῷ. Παρακαλῶ σε ἐν χάριτι,⁸ ἧ ἔνδεδυσαι,⁹ προσθεῖναι¹⁰ τῷ δρόμῳ σου, καὶ πάντας παρακαλεῖν, ἵνα σώζωνται. Ἐκδίκει¹¹ σου τὸν τόπον ἐν πάσῃ ἐπιμελείᾳ σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ. Τῆς ἐνώσεως φρόντιζε, ἧς οὐδὲν ἄμεινον. Πάντας βίασταζε, ὡς καὶ σὲ ὁ κύριος. Πάντων ἀνέχον ἐν ἀγάπῃ, ὥσπερ καὶ ποιεῖς. Προσευχαῖς σχόλαζε ἀδιαλείπτως.¹² Αἰτοῦ¹³ σύνεσιν πλείονα ἧς ἔχεις. Γρηγόρει, ἀκοίμητον πνεῦμα¹⁴ κεντημένος. Τοῖς κατ' ἄνδρα κατὰ βοήθειαν¹⁵ Θεοῦ λάλει. Πάντων τὰς νόσους βίασταζε, ὡς τέλειος ἀθλητής. Ὅπου πλείων¹⁶ κόπος, πολὺ κέρδος.

1) Ea inscriptio ex CL et apogr. Holstenii. — Ignatio e Troade repente proficiscendum erat Neapolim in Macedonia sitam (c. 8.). Priusquam eo pergeret, Polycarpo Smyrnaeorum episcopo scripsit Epistolam, quae ab exordio ad finem usque pastoralis exhortatio est. Fusius quippe disserit de iis, quae episcopus eiusque gregem deceant exornentque.

Sunt, qui hanc Epistolam in dubium vocent eo maxime moti, quod Ignatius post Smyrnaeos ad eorum quoque episcopum, idque seorsim scripserit. Obstant autem Eusebius, qui in Hist. eccl. III, 36, ex ipsius Polycarpi Epistola ad Philipenses testimonium affert: Ἐγράψατέ μοι καὶ ὑμεῖς καὶ Ἰγνάτιος κτλ. Obstant Hieronymus, Chrysostomus, Antiochus, Io. Damascenus et alii scriptores veterum, quippe qui episcopum Antiochenum Epistolam ad Polycarpum dedisse clare reliquerint. Nostra aetate dubia illa maxime confutarunt Hutherus (in Ilgenii Zeitschr. für histor. Theol. T. XI. p. 62 sqq.) et Düsterdieckius, de Ignatianarum Epistolarum authenticā etc. p. 42 sqq. Versio Syriaca Epistolae in duobus Codicibus extat, quorum alter saec. sexto, octavo alter exaratus esse dicitur. Ex vetustiori eam Curetonus edidit, variis lectionibus e recentiori allatis textum illustrans. Utriusque Ms. Syriaci versio usque ad finem capitis sexti extenditur, graeco textui quasi ad amussim respondens. Nil nisi duae sen-

tentiae ex reliqua parte desumptae illic adiunguntur.

2) Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ Σμύρνης Syrus, Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ ἐκκλησίας Σμύρνης πόλεως Armenius.

3) Pulchra epanorthosis et plane Apostolica. Gal. 4, 9. Pearson. Vairlenius, ut redderet quantum licebat paronomasiam hance, dedit in versione sua, *inspectori, immo qui inspectus est a Deo*. Verborum lus hab. Ignat. ad Trall. capp. 5. 10., ad Rom. 8., ad Smyrn. capp. 2. 5. 10., ad Polyc. c. 3., a quibus minime abhorrerunt Scriptores Sacri, e. g. Paulus ad Philem. 11, 20. Iac. Cum utroque Ms. restitui *ἐπισκοπημένῳ*, quod iam expressit Vossius. Eam lectionem Iacobsonus mutavit in *ἐπεσκοπημένῳ* auctore, ut scribit, Cotelerio. Sed neque princeps Cotelerii editio, neque secunda aut tertia Clerici aliud exh., quam *μᾶλλον [δὲ] ἐπισκοπημένῳ*.

4) Vertit Gallicciolli: Approvando i tuoi divini sentimenti. Id sibi vult illud ad Rom. c. 7. *τὴν εἰς Θεὸν μου γνώμην*.

5) ὑπερδοξάζω [Θεόν] Syr. et Arm. Iam Holstenius: *summis Deum laudibus eveho*.

6) Cum captivus Smyrnae essem.

7) Loquendi modus Ignatio perfamiliaris. Cfr. Ep. ad Eph. c. 2., ad Magn. c. 2. et 12., ad Rom. c. 5.

8) Smithius contra utriusque Cod. et Interpolatoris auctoritatem addit Θεοῦ ex Int. vet. Nec Syr. neque Arm. eam vocem tumentur.

A D P O L Y C A R P U M.

Ignatius, qui et Theophorus, Polycarpo, episcopo ecclesiae Smyrnaeorum, qui ipse potius episcopum habet Deum patrem et Dominum Iesum Christum, plurimam salutem.

*EPISTOLA IGNATHI AD POLYCARPUM.

* Ignatius, qui et Theophorus, Polycarpo Ecclesiae Smyrnenensis Episcopo, vel potius sub Episcopo Deo Patre et Domino Iesu Christo, salutem plurimam.

I. *Laus et adhortatio.*

Piam mentem tuam, velut supra petram immobilem fundatam, comprobans, summis eveho laudibus, quod dignus sim habitus sancta tua facie, qua utinam semper frui possim in Deo. Obsecro te per gratiam, qua indutus es, ut augeas cursum tuum, omnesque adhorteris, ut salventur. Defende locum tuum in omni cura carnali et spirituali. Unitatis curam habe, qua nihil melius. Omnes perfer, ut et te perfert Dominus. Omnes tolera in charitate, sicut et facis. Precibus vaca perpetuis. Postula sapientiam maiorem quam habes. Vigila, insomnem spiritum possidens. Singulis loquere, ut potes Deo adiuvante. Cunctorum aegrotationes porta, sicut perfectus athleta. Ubi plus laboris, ibi magnum lucrum.

* I. Probans animum tuum in Deo firmatum, velut super petram immobilem, summis Deum laudibus eveho, quod tuam inculpatam faciem videre meruerim, qua utinam in Deo fruar. Obsecro te per gratiam, qua indutus es, ut cursum tuum promoveas, omnesque horteris, ut salventur. Vindica et tuere locum tuum cum omni diligentia tam corporali, quam spirituali. Unitatis curam habe, qua nihil melius. Omnes porta, quemadmodum te Dominus; omnes tolera in caritate, sicut et facis. Precibus vaca sine intermissione. Postula intellectum ampliorem, quam habes. Vigila, spiritum insomnem habens. Singulis secundum adiutorium Dei loquere. Omnium infirmitates perfer, ut athleta perfectus. Ubi plus laboris, ibi plus emolumentum.

9) Imitatur S. Paulum, qui voce ἐνδύω et ἐνδύομαι hoc sensu saepe utitur, e. g. Eph. 6, 14. Col. 3, 12. Pears.

10) Conf. πληροῦν τὸν δρόμον. Act. 13, 25. τελειοῦν τὸν δρόμον, Act. 20, 24. II Tim. 4, 7. Pearson. In C προοσθῆναι.

11) I. e. vindica, tuere. Graziani: Custodici (Gallicciolli: Sostieni) il tuo posto. Petermannus quaerit, Syr. et Arm. an legerint τὸ πρέπον p. τὸν τόπον.

12) ἀδιαλείπτως om. Syr. et Arm.

13) Nil habet hic locus rusticitatis seu arrogantiae, ut Dallaens contendebat. Fraternali tantum amore ductus beatus Ignatius Polycarpum suum ad ecclesiam

studiose fovendam ac preces assidue fundendas hortatus est. Duesterdieck.

14) Apud Damascenum, qui hunc locum citat, legitur ἀπομνητον ὄμμα, quod idem est; intelligit enim ὄμμα τῆς ψυχῆς. Pears. Interpolator, Int. vet., Syr. et Arm. tuentur πνεῦμα. In Ep. Clementis Rom. ad Iacobum. c. 12. Οἱ μὲν οὖν τῆς ἐκκλησίας διάκονοι τοῦ ἐπισκόπου συνετῶς ῥεμβόμενοι ἔστωσαν οἱ ὀφθαλμοί.

15) ὁμοθῆϊαν Interpol., vet. Int. Lectio corrupta ex βοήθειαν, quod exhibent C L. Apud Syr. et Arm. κατὰ θέλημα seu βουλὴν Θεοῦ.

16) πλείον C L. Syrus ap. Cureton. cum Antiochio ὅπου [γὰρ] πλείων κόπος, πολὺ [καὶ] κέρδος.

II. *Continuatio adhortationum.*

Καλοὺς μαθητὰς ἂν φιλήσῃ,¹ χάρις σοι² οὐκ ἔστιν· μᾶλλον τοὺς λοιμοτέρους³ ἐν πραότητι ὑπότασσε. Οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ ἐμπλάστρω θεραπεύεται. Τοὺς παροξυσμούς⁴ ἐμβροχαῖς⁵ παῦε. Φρόνιμος⁶ γίνου ὡς ὄφις ἐν ἅπασιν, καὶ ἀκέραιος ὡς ἡ⁷ περιστερά. Διὰ τοῦτο σαρκικὸς εἶ καὶ πνευματικὸς, ἵνα τὰ φαινόμενά σου εἰς πρόσωπον κολακεύης· τὰ δὲ ἀόρατα⁸ αἴτει, ἵνα σοι φανερωθῇ, ὅπως μηδενὸς λείπη, καὶ παντὸς χαρίσματος περισσεύης. Ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ σε, ὡς κυβερνήται ἀνέμους,⁹ καὶ ὡς χειμαζόμενος λιμένα, εἰς τὸ Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Νῆφε ὡς Θεοῦ ἀθλητῆς· τὸ θέμα ἀφθαρσία καὶ ζωὴ αἰώνιος, περὶ ἧς καὶ σὺ πέπεισαι. Κατὰ πάντα σου ἀντίψυχον¹⁰ ἐγὼ καὶ τὰ δεσμά μου, ἃ ἠγάπησας.

III. *Continuatio.*

Οἱ δοκοῦντες ἀξιόπιστοι εἶναι¹ καὶ ἑτεροδιδασκαλοῦντες,² μὴ σε καταπλησέτωσαν. Στῆθι ἐδραῖος ὡς ἄκμων³ τυπτόμενος. Μεγάλου ἐστὶν ἀθλητοῦ τὸ δέρεσθαι καὶ νικᾶν. Μάλιστα δὲ ἕνεκεν Θεοῦ πάντα ὑπομένειν ἡμᾶς δεῖ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὑπομείνῃ. Πλέον⁴ σπουδαῖος γίνου οὗ εἶ. Τοὺς καιροὺς καταμάνθανε. Τὸν ὑπὲρ καιρὸν⁵ προσδόκα, τὸν ἄχρονον, τὸν ἀόρατον, τὸν δι' ἡμᾶς ὄρατὸν, τὸν ἀψηλάφητον, τὸν ἀπαθῆ, τὸν δι' ἡμᾶς παθητὸν, τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομείναντα.

IV. *Continuatio.*

Χῆραι μὴ ἀμελείσθωσαν. Μετα¹ τὸν κύριον σὺ αὐτῶν φροντιστῆς ἔσο. Μηδὲν ἄνευ γνώμης σου γινέσθω, μηδὲ σὺ ἄνευ Θεοῦ [γνώμης]² τι πράσσε· ὅπερ οὐδὲ πράσσεις, εὐσταθῆς.³ Πυκνότερον⁴

Cap. II. 1) φιλήσῃ [μόνον] Syr. ap. Cureton.

2) χάρισσοι fuit in C.

3) Cfr. Act. 24, 5.

4) Syrum, quem Armenius repetit, aut παροξυσμα, aut prorsus aliud vocabulum legisse, aut locum parum intellexisse Curetonus censet.

5) ἐν βροχαῖς C L.

6) Cfr. Matth. 10, 16.

7) Dedi ὡς ἡ cum C L, ὡσεὶ impresserunt Vossius et cum eo rlgq. editores. Prolioxiores sunt huius sententiae verss. Syr. et Arm.

8) I. e. arcana vitia quorundam. Iun. Arcana mysteria Dei, aut: quae in futuro eventent. Smilh.

9) ναῦν leg. Syrus.

10) Pro anima tua (tui vice) Syr., persona mea sit (erit) vice personae tuae Arm. Cfr. ad Eph. c. 21., ad Smyrn. c. 10.

Cap. III. 1) εἶναι τι p. ἀξιόπιστοι εἶναι Syr. et Arm. Cfr. Gal. 6, 3. Ign. Ep. ad Tars. c. 9.

2) Cfr. I Tim. 1, 3. et 6, 3.

3) ἀθλητῆς Syr., vir fortis Arm.

4) Vocc. Πλέον σπουδαῖος πλ. usque ad capitis finem Syriace etiam extant ap. Severum, patriarcham Antiochenum. Gfr. Cureton. l. 1.

5) Ita C et apogr. Holstenii seiunctim, ὑπερκαιρὸν Petrus del Furia contra Iacobsonum mihi transcripsit ex L, idque est in ed. principe. Scribe saltem ὑπερκαιρον, alio quidem sensu = nimis maturus.

Cap. IV. 1) διὰ Syr; vocc. Μετὰ τὸν κύριον om. Arm.

2) [γνώμης], quod deest in C L, ex Interpol. inseruit Vossius: adest quoque ap. Syr., Arm. et in homilia de unico utriusque Testamenti legislatore, S. Chrysostomo adscripta.

3) ὅπερ οὐδὲ πράσσεις. Εὐσταθῆς Syrus c. Interpol. et fere Arm.

4) Πυκνότερον Pearsonus de confertis et plenis, non de crebris conventibus intelligit. Cfr. ad Eph. c. 13.

II. *Continuatio adhortationum.*

Bonos discipulos si amaveris, nullam inde mereris gratiam; potius pestilentiores in mansuetudine subiice. Non omne vulnus eodem emplastro curatur. Impetus febriles superfusionibus seda. Prudens esto, sicut serpens, in omnibus, et simplex ut columba. Idcirco corporalis es et spiritualis, ut quae coram te apparent, placide tractes; invisibilia autem petas ut manifestentur tibi, ne tibi quidquam desit et omni dono abundes. Tempus expetit te, ut gubernator ventos, et ut tempestate iactatus portum, ut cum tuis Deum assequaris. Sis sobrius ut Dei athleta; praemium propositum est immortalitas et vita aeterna, de qua et tibi persuasum est. In omnibus vicissim recreeris me et vinculis meis, quae dilexisti.

* II. Bonos discipulos si amas, nulla tibi debetur gratia. Potius deteriores mansuetudine ad obsequium coge. Non omne vulnus eodem emplastro curatur. Exacerbatiores accessiones perfusionibus seda. Prudens esto in omnibus ut serpens, et simplex ut columba. Ideo carnalis es et spiritualis, ut ea, quae tibi ad oculum apparent, blande molliterque tractes. Quae autem non videntur, postula, ut ea tibi manifestentur, ne quicquam tibi desit, et omni gratia abundes. Hoc tempus te flagitat, sicut gubernatores ventos, et tempestate vexatus portum, ut Deum assequaris. Sobrius esto, ut athleta Dei. Praemium propositum incorruptio est, et vita aeterna, de qua et tu omnino es persuasus. Libenter ego pro te impendam et animum, et vincula haec, quae amasti.

III. *Continuatio.*

Qui videntur fide digni esse, et aliena docent, te non perterrefaciant. Sta firmus ut incus, quae percutitur. Magni athletae est, caedi et vincere. Maxime vero propter Deum omnia sustinere nos oportet, ut et ipse nos sustineat. Studiosior fias, quam es. Tempora perpende. Eum, qui ultra tempus est, expecta, intemporalem, invisibilem, propter nos visibilem, impalpabilem, impatibilem, propter nos patibilem, qui omni modo propter nos sustinuit.

* III. Ii, qui fidem mereri videntur, et aliena docent, non te perterrefaciant. Sta firmus, velut incus, quae percutitur. Magni athletae est caedi, et vincere. Maxime autem propter Deum omnia nobis sustinenda sunt, ut et ipse nos sustineat. Magis te sedulum et diligentem exhibe, quam es: temporis occasiones disce: eum, qui supra tempus est, expecta, carentem tempore, invisibilem et propter nos visibilem, impalpabilem, impassibilem, et propter nos passibilem, et nullum non patientiae modum propter nos exercentem.

IV. *Continuatio.*

Viduae ne negligentur. Post Dominum tu earum curator sis. Nihil sine tua voluntate fiat, neque tu quidquam sine Dei voluntate agas; quod nec facis, cum sis constans. Crebrius conventus fiant. Nominatim

* IV. Viduae non negligentur. Post Dominum tu earum curator esto. Nihil sine tuo arbitrio agatur, neque tu sine Deo quicquam facito, sicut nec facis constans et bene compositus. Crebriores celebren-

συναγωγὰὶ γινέσθωσαν. Ἐξ ὀνόματος πάντας ζητεῖ.⁵ Δούλους⁶ καὶ δούλας μὴ ὑπερηφάνει· ἀλλὰ μηδὲ αὐτοὶ φουσιουσίθωσαν, ἀλλ' εἰς δόξαν Θεοῦ πλέον δουλευέτωσαν, ἵνα κρεῖττονος ἐλευθερίας ἀπὸ Θεοῦ τύχωσιν. Μὴ ἐράτωσαν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ⁷ ἐλευθεροῦσθαι, ἵνα μὴ δοῦλοι εὐρεθῶσιν ἐπιθυμίας.⁸

V. *Quid coniuges, coelibes, sponsos moneat episcopus.*

Τὰς κακοτεχνίας¹ φεῦγε· μᾶλλον δὲ περὶ τούτων ὁμιλίαν ποιοῦ.² Ταῖς ἀδελφαῖς μου προσλάλει, ἀγαπᾶν τὸν κύριον, καὶ τοῖς συμβίοις ἀρκεῖσθαι σαρκὶ καὶ πνεύματι. Ὁμοίως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου παράγγελλε ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαπᾶν τὰς συμβίους³ ὡς ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν. Ἐἴ τις δύναται ἐν ἀγγελίᾳ μένειν εἰς τιμὴν τοῦ κυρίου⁴ τῆς σαρκὸς, ἐν ἀκαυχησίᾳ μενέτω. Ἐάν καυχῆσθαι, ἀπάλετο· καὶ ἐὰν γνωσθῇ πλέον τοῦ ἐπισκόπου, ἔφθαραται. Πρέπει⁵ δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ἢ κατὰ Θεὸν, καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν. Πάντα⁶ εἰς τιμὴν Θεοῦ γινέσθω.

VI. *Officia gregis christiani.*

Τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε,¹ ἵνα καὶ ὁ Θεὸς ὑμῖν. Ἀντίψυχον² ἐγὼ τῶν ὑποτασσομένων τῷ ἐπισκόπῳ, πρεσβυτέροις, διακόνους· καὶ μετ' αὐτῶν μοι τὸ μέρος γένοιτο σχεῖν ἐν Θεῷ. Συγκοπιᾶτε ἀλλήλοις,

5) I. e. universos nominatim ad congressus sacros convoca. Iac. Vertit Graziani: Ricerca di tutti nominatamente. Aliter Gallicciolli: chiama tutti a nome, absurde adnotans: Qui le ragunanze sono quelle che altrimenti si dicono *sinassi*. Vedesi sino dal primo secolo l'uso di chiamare a nome i concorrenti, per sapere chi convenisse, o no.

6) Cfr. Neander, Kirchengesch. I. p. 300. II.

7) Aut de communi Christianorum acriario, aut de ipsorum communitate atque unitate intelligendum.

8) Editi ante Jacobsonum τῆς ἐπιθυμίας auct. Vossio. Articulus in utroque Cod. deest.

Cap. V. 1) Non cum Hefelio *malas doctrinas et haereses*, sed *huius saeculi artificia* intellexerim. Graziani: Fuggi le male arti = gl'inganni, le furberie. Gallicciolli: Fuggi gli astuti artifizii.

2) ὁμιλίαν μὴ ποιοῦ c. Interpolatore Vossius, Cotelerius, Smithius et alii invito utroque Cod., vet. Int., Syr. et Arm. Deest μὴ etiam in Mss. B F Ö V recens. prolixiorem exhibentibus.

3) Vocc. τὰς συμβίους, quae ex vulg. et Int. vet. Vossius supplenda monet, reapse extabant in L, suntque in C. Cfr. Eph. 5, 25.

4) I. e. eius, qui corpora nostra resuscitat, et cuius membra corpora nostra sunt. Cfr. I Cor. 6, 14. 15. Iac. Holstenius Interpretem vet. sequens ad honorem *Domini carnis*, sicuti vertit Gallicciolli: a onor del Signore della carne. Aliter Graziani: ad onor della carne del Signore. Syrus quoque et Arm. εἰς τιμὴν τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου.

5) Videatur Neander, l. c. p. 321. H. 6) Cfr. I Cor. 10, 31.

Cap. VI. 1) Hic est locus (usque ad ἐν τῇ ἀναστάσει ὑμῶν παθητῆν. c. 7.), quo maxime evertere conati sunt quidam (Sculletus, Vedelius, Usserius) huius Epistolae auctoritatem. Quid enim, inquit, itane sui oblitus fuit Ignatius, ut nesciret, se ad Episcopum scribere? Non certe: ipsi videntur oblitte esse praecedentium verborum, qui haec carpunt. Supra enim dixit Ignatius, *προσλάλει, παράγγελλε*, etc. Non itaque Polycarpo scribit, ut Episcopo obediat; sed rogat eum, ut hortetur Smyrnaeos haec facere. Quorsum enim alias omnia ista, quae sequuntur, *συγκοπιᾶτε, συντρέχετε, ἀρέσχετε*, etc., quae non uni dicuntur? Apparet ergo, esse fictionem personae Polycarpi, Smyrnaeos hortantis. Vossius. Quia ad Smyrnae Episcopum destinata Epistola ex more antiquo le-

omnes quaere. Servos et ancillas ne contempnas; sed nec ipsi superbiant, verum ad gloriam Dei plus serviant, ut potioem libertatem a Deo consequantur. Non desiderent communibus sumptibus e servitute redimi, ne servi inveniantur cupiditatis.

tur conventus. Nominatim omnes inquire. Servos et ancillas ne despicias; sed nec ipsi inflentur, sed ad gloriam Dei officiosius serviant, ut meliorem libertatem a Deo consequantur. Neque communi impensa manumitti velint, ne servi inveniantur concupiscentiae.

V. *Quid coniuges, coelibes, sponso moneat episcopus.*

Malas artes fuge; magis autem de illis coram populo loquere. Sororibus meis dicito, ut Dominum ament, et maritis contentae sint carne ac spiritu. Similiter et fratribus meis manda in nomine Iesu Christi, ut diligant coniuges suas sicut Dominus ecclesiam. Si quis potest in castitate manere, ad honorem eius, qui Dominus est carnis, in humilitate maneat. Si gloriatur, perit; et si se maiorem episcopo censeat, interiit. Decet vero, ut sponsi et sponsae de sententia episcopi coniugium faciant, ut nuptiae secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem. Omnia ad honorem Dei fiant.

* V. Malas artes fuge; imo de his nec verba facito. Sororibus meis dicito, ut Dominum ament, et coniugibus suis contentae sint et carne et spiritu. Similiter et fratribus meis praecipe in nomine Iesu Christi, ut coniuges suas ament, sicut Dominus Ecclesiam. Si quis in castitate permanere potest ad honorem Domini carnis, sine iactantia permaneat: Si gloriatus fuerit, perit, et si cuiquam notus sit praeter Episcopum, periit ei castitas. Sponso autem sponsasque cum assensu Episcopi coniugari decet, ut nuptiae sint secundum Deum, non secundum concupiscentiam. Omnia ad honorem Dei fiant.

VI. *Officia gregis christiani.*

Episcopo attendite, ut et Deus vobis attendat. Utinam ego vicissim recreare possim eos, qui subditi sunt episcopo, presbyteris, diaconis; et utinam mihi contingat, cum illis partem habere in Deo. Collaborate

* VI. Episcopo attendite, ut et Deus vobis. Eos ut propriam animam diligo, qui parent Episcopo, Presbyteris et Diaconis, et cum ipsis contingat mihi partem habere in Deo. Collaborate invicem, una

genda etiam erat Smyrnensibus, ideo sanctissimus Martyr intermiscet praecepta ad populum: exemplo Apostoli, qui in I ad Tim. multa praecipit omnibus Reipublicae Christianae ordinibus; atque sicut hic (IV. 12.): *Nemo adolescentiam tuam contemnat*; et Tit. 2, 15. *Nemo te contemnat. Cotel.* Sic B. Paulus ad Philipp. 4, 3. Episcopo sive Ecclesiae Phi-

lippensis fratri alicui eximio seorsim scribit. Smithius conferri iubet personarum imitationes, quas legimus Apoc. 2, 10. Kistius censet hanc Epistolam potius inscribendam esse ad *Polycarpum* et *Presbyterium*. Iac. Vid. Ep. ad Smyrn. c. 13. Not. 4.

2) Cfr. supra c. 2., ad Smyrn. c. 10., ad Ephes. c. 21.

συναθλίετε, ³ συντρέχετε, συμπάσχετε, συγκοιμάσθε, συνεγείρεσθε, ὡς Θεοῦ οἰκονόμοι καὶ πάρεδροι καὶ ὑπηρεταί. Ἀρέσκετε ᾧ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀψώνια ⁴ κομίζεσθε. Μὴ τις ὑμῶν δεσέρτωρ ⁵ εὐρεθῆ. Τὸ βάπτισμα ὑμῶν μενέτω ⁶ ὡς ὄπλα, ἢ πίστις ὡς περικεφαλαία, ἢ ἀγάπη ὡς δόρυ, ἢ ὑπομονή ὡς πανοπλία. Τὰ δεπόσιτα ⁷ ὑμῶν τὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα τὰ ἀκκεπτα ὑμῶν ἄξια κομίσθησθε. ⁸ Μακροθυμήσατε οὖν μετ' ἀλλήλων ἐν πραότητι, ὡς ὁ Θεὸς [μεθ'] ⁹ ὑμῶν. Ὁναίμην ¹⁰ ὑμῶν διὰ παντός.

VII. *Mittite legatum ad Antiochenos ob pacem restitutam.*

Ἐπειδὴ ¹ ἡ ἐκκλησία ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας εἰρηνεύει, ὡς ἐδηλώθη μοι, διὰ τὴν προσευχὴν ὑμῶν, καὶ γὰρ εὐθυμότερος ἐγενόμην ἐν ἀμεριμνίᾳ Θεοῦ, ἐάν περ διὰ τοῦ παθεῖν Θεοῦ ἐπιτύχω, εἰς τὸ εὐρεθῆναί με ἐν τῇ ἀναστάσει ² ὑμῶν μαθητήν. ³ Πρέπει, ⁴ Πολύκαρπε θεομακαριστότατε, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπροπέστατον, καὶ χειροτονῆσαι τινα, ὃν ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνον, ὃς ⁵ δυνήσεται θεόδρομος καλεῖσθαι τοῦτον καταξιῶσαι, ⁶ ἵνα πορευθῆις εἰς Συρίαν δοξάζῃ ὑμῶν τὴν ἄοκνον ἀγάπην εἰς δόξαν Χριστοῦ. Χριστιανὸς ἑαυτοῦ ἔξουσίαν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ Θεῷ σχολάζει. Τοῦτο τὸ ἔργον Θεοῦ ἐστὶν καὶ ὑμῶν, ὅταν αὐτῷ ἀπαρτίσθητε. ⁷ Πιστεύω γὰρ τῇ χάριτι, ὅτι ⁸ ἔτοιμοι

3) συναθλήτε scr. C L Voss.

4) Et ex hoc et ex sequentibus locis voluerunt ostendere viri docti, epistolam hanc non esse Ignatii, vel saltem hanc partem; quod in ea tot Latina vocabula occurrerent. Nam, inquit, itane rudis fuit Ignatius linguae Graecae, ut nesciret, quid *depositum*, quid *accipere*, quid *desertorem* sermo Graecus vocet? Fefellit, ut puto, viros doctissimos iudicium suum. Omnia enim haec verba desumpta sunt ex militia et iure Romano; neque Graecis minus nota, quam Romanis; imo etiam vernaculis notiora. Quis est, qui nesciat, omnia militaria vocabula etiam apud Graecos obtinuisse? Hoc qui ignorat, nunquam *Tacticos* legit; e quibus discere est, non tantum officia, partes exercitus, militum exercitia, similiaque, sed etiam leges militares Latine fuisse scriptas et recitatas. Eadem quoque est ratio in iure Graeco-Romano, cuius innumera vocabula, una cum imperio, in Graeciam fuere translata. Hoc nos nescire non patiuntur veterum Iurisconsultorum libri. Non itaque mirandum, si notiora forent vulgo vocabula ista, ὀψώνιον pro stipendio militari, δεσέρτωρ, δεπόσιτα, ἀκκεπτα, quam illa, quae antiquioribus Graecis in usu fuerant. In actis Smyrnaeae Ecclesiae de Polycarpo habes *κομφέκτωρ*, et sexcenta alibi id genus, etiam in libris novi foederis. Miror au-

tem, quid veteri interpreti in mentem venerit, ut pro *desertore* substitueret *ocio-sum*. Quis enim nescit in militia desertores vocari *λειποτακτοῦντας*? Posterior aetas non eos tantum, sed et rebelles et proditores ita appellat. *Voss*.

5) Perquam eleganter *δεσέρτωρ* et *μενέτω* opponuntur; nec inscite subiungitur *δεπόσιτα*, cui voci respondet nomen *ἀκκεπτα*. *Cotel*. Miratur *Vossius* quid *Int. Vet.* in mentem venerit ut pro *desertore* substituerit otiosum. *Cod. Mstus* adhuc exhibet vocem *ἀργός* margini hoc modo adscriptam; atque hoc glossema inusitatoris *δεσέρτωρ* transtulit *Int. vet. Iac.* In textu *Codicis C* *δεσέρτωρ*, cui vox *ἀργός* man. alia margini adscripta cum signo $\frac{1}{2}$ respondet.

6) Ita vocabulo utitur *Ignatius*, quia desertores arma abiciebant. *Pears*.

7) *διπόσητα* C L.

8) Hoc C L *Interpol.*, *κομίζησθε* auct. *Vossio* edit. ante *Iac.*

9) Praepositio, quae excidit utriusque Ms., leg. ap. *Interpol.*, *Syr.* et in fragmentis *Damascenicis* *Rupescaldinis*.

10) Cfr. supra c. 1. Ep. ad Eph. c. 2.

Cap. VII. 1) Ἐπειδὴ *Iac. c. L.*, confirmante nunc C; Ἐπεὶ δὲ *Vossius*, et qui cum eo faciunt. *Syrus* ex hoc cap. non nisi dictum *Χριστιανὸς ἑξουσίαν ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ Θεῷ σχολάζει* vertendo sibi elegit. Vid. supra Ep. ad Smyrn. c. 11. ad *Philad.* c. 10.

vobis mutuo; una certate, una currite, compatimini, una dormite, una exsurgite, ut Dei administratores, familiares et ministri. Placete illi, cui militatis, a quo et stipendia fertis. Nemo vestrum desertor inveniatur. Baptismus vester maneat velut arma, fides ut galea, charitas ut hasta, patientia ut tota armatura. Deposita vestra sint opera vestra, ut accepta vestra digne reportetis. Longanimes igitur estote alter ad alterum in mansuetudine, ut et Deus erga vos. Utinam fruar vobis perpetuo.

certate, simul currite, compatimini invicem, simul quiescite, simul exurgite, ut Dei dispensatores, assessores et ministri. Placete illi, cui militatis, a quo et stipendia recipitis: nemo vestrum desertor inveniatur. Baptismus maneat velut arma, fides ut galea, caritas ut hasta, patientia ut armatura totum corpus protegens. Deposita vestra sunt opera vestra, ut accepta vestra digna reportetis. Longanimes ergo estote invicem cum mansuetudine, sicut et Deus cum vobis. Semper vobis frui cuperem.

VII. *Mittite legatum ad Antiochenos ob pacem restitutam.*

Quia vero ecclesia, quae est Antiochiae in Syria, ut mihi relatum est, pace fruitur per preces vestras; et ego nunc tranquilliore animo sum in securitate Dei; si modo per passionem Deum assequar, ut in resurrectione discipulus vester inveniatur. Decet, Polycarpe, in Deo beatissime, concilium cogere Deo decentissimum, et eligere aliquem, quem valde charum habeatis et impigrum, qui poterit divinus cursor appellari; illumque eo dignari honore, ut in Syriam profectus impigram charitatem vestram ad Dei gloriam celebret. Christianus sui potestatem non habet, sed Deo vacat. Hoc est opus Dei et vestrum, quando id in illius honorem perfeceritis. Confido enim gratiae, vos paratos esse ad opus hoc

* VII. Postquam Ecclesia Antiochena Syriae pacata est, sicut significatum est mihi, per orationem vestram, et ego tranquilliori sum animo in securitate Dei; si forte per passionem Deum assequar, ut in resurrectione discipulus vester inveniatur. Oportet te, beatissime Polycarpe, concilium sacrosanctum agere, et eligere aliquem vobis carissimum et impigrum, ut cursor divinus appellari possit, et decernere, ut ille in Syriam profectus praedicet impigram caritatem vestram ad gloriam Christi. Christianus sui potestatem non habet, sed Deo vacat. Hoc est opus Dei et vestrum; quando id ipsum perfeceritis. Credo enim gratiae, quod parati estis ad praestanda bona opera Deo congruen-

2) Ita C L, et ex Mss. nostris recens. longioris B, *αὐτῆσει* Interpolator c. vet. Int., unde Cot. coniecit *ἀνατῆσει*. Armenius: *precibus vestris et discipulus vester invenior.*

3) *παθητῆν* cum aliis Jacobsonus ex Ms. Unde Pearsonus: Quære, an ut *αμαθεῖν μαθητῆς*, ita a *παθεῖν παθητῆς*. Sed Codex C distincte scribit *μαθητῆν*, et ita est in Holstenii apographo Codicis Med., nec non ap. Vossium. Ita etiam vet. Int. et Arm. Medicei Codicis scripturam *παθητῆν* mendum puto.

4) Haec refert S. Polycarpus in Ep. ad Phil. c. 13. Pears.

5) Ita C L, *ὡς* Voss., et qui eum recitarunt.

6) Sic Voss. recte, *καταξιώσε* C L.

7) Ita L C, in quo quidem prius fuit *αὐτῷ ἀπαρτήσητε*. Apud Voss. *αὐτὸ ἀπαρτήσητε*, quod libb. impr. usque ad Iac. male repetierunt.

8) Transpone verba: *ὅτι τῇ χάριτι* h. e. *διὰ τῆς χάριτος*. Smith.

ἐστε εἰς εὐποιῖαν Θεῷ ἀνήκουσαν. Εἰδὼς οὖν ὑμῶν τὸ σύντονον τῆς ἀληθείας, δι' ὀλίγων ὑμᾶς γραμμάτων παρεκάλεσα.

VIII. *Et aliae ecclesiae legatos vel epistolas Antiochiam mittant.*

Salutationes.

Ἐπεὶ πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις οὖν ἠδυνήθην² γράψαι, διὰ τὸ ἐξαίφνης πλεῖν με ἀπὸ Τρωάδος εἰς Νεάπολιν, ὡς τὸ θέλημα³ προστάσσει· γράψεις ταῖς ἔμπροσθεν ἐκκλησίαις, ὡς Θεοῦ γνώμην κεκτημένος, εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς τὸ αὐτὸ ποιῆσαι, οἱ μὲν δυνάμενοι πεζοὺς πέμψαι, οἱ δὲ ἐπιστολὰς διὰ τῶν ὑπὸ σου πεμπομένων· ἵνα δοξασθῆτε⁴ αἰωνίῳ ἔργῳ, ὡς ἄξιός ἢν. Ἀσπάζομαι πάντας ἐξ ὀνόματος, καὶ τὴν τοῦ Ἐπιτρόπου σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων. Ἀσπάζομαι Ἀτταλον τὸν ἀγαπητόν μου. Ἀσπάζομαι τὸν μέλλοντα καταξιουῖσθαι τοῦ εἰς Συρίαν πορεύεσθαι. Ἔσται ἡ χάρις μετ' αὐτοῦ διὰ παντός, καὶ τοῦ πέμποντος αὐτὸν Πολυκάρπου. Ἐρῶσθαι ὑμᾶς διὰ παντός⁵ ἐν Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ⁶ εὐχόμεναι, ἐν ᾧ διαμείνητε⁷ ἐν ἐνότητι Θεοῦ καὶ ἐπισκοπῆ⁸. Ἀσπάζομαι Ἀλκην,⁹ τὸ ποδητόν μου ὄνομα. Ἐρῶσθε ἐν κυρίῳ.

Cap. VIII. 1) Syrus unam sententiam ex cap. octavo ea quidem ratione recitat, ac si legisset: Ἀσπάζομαι τὸν καταξιούμενον τοῦ εἰς Ἀντιοχείαν πορεύεσθαι ἀντὶ ἐμοῦ, καθὼς ἐνετείλάμην σοι. Ultima vhb. ἀντὶ ἐμοῦ, καθὼς ἐνετείλάμην σοι, nec ab Armenio agnita, alienae manus additamentum esse videntur.

2) ἠδυνήθη C.

3) I. e. mandatum imperatoris, seu militum, qui Ignatium ducebant, seu voluntas Dei. Θέλημα absolute ponitur Ep. ad Smyrn. c. 11. Iac.

4) *Ut glorificeris* vet. Int. Sed legerim potius ἵνα δοξασθῆτε αἰωνίῳ ἔργῳ, ὡς ἄξιον.

5) Vocc. καὶ τοῦ πέμποντος αὐτὸν πολυκάρπου. Ἐρῶσθαι ὑμᾶς διὰ παντός a Vossio praetermissa restituit Iac. ex L. Extant ea etiam in C.

6) χυ C L, i. e. χριστοῦ.

7) διαμείνηται C, ε supra.

8) Lege ἐπισκόπου, ut habent codices Augustanus et Leicestrensis (epistolae interpolatae). Smith. Mihi quidem lectio ἐπισκοπῆ sequiori aetate non absque consilio facta esse videtur ex priori

bonum, ad Deum pertinens. Cum itaque scirem vehemens vestrum erga veritatem studium, brevi epistola vos adhortatus sum.

tia. Cum igitur noverim intensum vestrum veritatis, brevibus literis vos cohortatus sum.

VIII. *Et aliae ecclesiae legatos vel epistolas Antiochiam mittant.*

Salutationes.

Cum omnibus ecclesiis scribere non potuerim, quod repente a Troade Neapolim, iussu ita postulante, navigaverim; tu, qui sententiae Dei sis compos, scribes vicinis ecclesiis, ut et ipsi idem faciant, qui possint, pedites mittant, alii vero epistolas per eos, qui a te mittuntur; ut glorificeris aeterno opere, quemadmodum dignus es. Saluto omnes nominatim, et Eпитropi uxorem cum tota domo sua et liberis. Saluto Attalum mihi charum. Saluto eum, qui profectione in Syriam dignus habebitur. Gratia in perpetuum cum illo erit et cum mittente illum Polycarpo. Opto vos semper valere in Deo nostro Iesu Christo, per quem in unione cum Deo et episcopatu permaneat. Saluto Alcen, desiderabile mihi nomen. Valetate in Domino.

* VIII. Quoniam cunctis Ecclesiis scribere non potui, quod repente a Troade Neapolim navigare cogar, aliorum voluntate ita iubente, scribes ceteris porro Ecclesiis, ut qui Dei voluntatem teneas, quo et ipsi idem faciant. Et qui possunt pedites mittant; alii vero literas per eos, qui a te mittuntur, ut opere hoc aeterno glorificemini, sicut mereris. Saluto omnes nominatim, et uxorem Episcopi cum tota familia sua et liberis. Saluto dilectum mihi Attalum: saluto designandum ad iter in Syriam. Erit cum illo gratia semper, et cum eo, qui mittit illum, Polycarpo. Opto, vos semper valere in Deo nostro Iesu Christo, in quo permanete in unitate et tutela Dei. Saluto Alcem, desiderabile mihi nomen. Valetate in Domino.

ἐπισκόπου. In Cod. B recens. longioris invenio ἐπισκόπου, man. sec. ἢ sine ι subscripto supra. Etiam Arm. ἐπισκόπου.

9) ἄλλην CL. Cfr. Ep. ad Smyrn. c. 13. In C deest epigraphe ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΝ, quam Vossius subiecit ex L.

**MARTYRIUM ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΥ
ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΟΡΟΥ.**

I. *Ignatii cura pastoralis et martyrii desiderium.*

"Ἄρτι¹ διαδεξαμένου τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Τραϊανοῦ, Ἰγνάτιος, ὁ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου μαθητῆς,² ἀνὴρ ἦν³ τοῖς πᾶσιν ἀποστολικός, καὶ ἐκυβέρινα τὴν ἐκκλησίαν Ἀντιοχείων ἐπιμελώσ,⁴ τοὺς⁵ πάσαι χεμιῶνας μόλις παραγαγὼν τῶν πολλῶν ἐπὶ Λομετιανοῦ διωγμῶν, καθάπερ κυβερνήτης ἀγαθός, τῷ ὄλακι τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας, καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς διδασκαλίας, τῷ τόνῳ τῷ πνευματικῷ,⁶ πρὸς τὴν ζάλην τὴν ἀντικειμένην ἀντεῖχεν· δεδοικώς μὴ τινα τῶν ὀλιγοψύχων ἢ ἀκεραιότερων ἀποβάλῃ. Τοιγαροῦν ἠύφραίνετο μὲν ἐπὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀσαλεύτῳ, λαφύσαντος πρὸς ὀλίγον τοῦ διωγμοῦ· ἤσχαλλεν δὲ καθ' ἑαυτὸν, ὡς μήπω τῆς ὄντως εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἐφαψάμενος, μηδὲ τῆς τελείας τοῦ μαθητοῦ τάξεως. Ἐνεόει γὰρ τὴν διὰ μαρτυρίου γινομένην ὁμολογίαν πλεῖον αὐτὸν προσοικειοῦσαν τῷ κυρίῳ. Ὅθεν ἔτεσιν ὀλίγοις ἔτι παραμένων τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λύχνου⁷ δίκην θεϊκοῦ τὴν ἐκάστου φωτίζων διάνοιαν διὰ τῆς τῶν [θεῶν]⁸ γραφῶν ἐξηγήσεως, ἐπετύγχανεν τῶν κατ' εὐχὴν.

II. *Ignatius a Traiano condemnatur.*

Τραϊανοῦ γὰρ μετὰ ταῦτα ἐννάτω¹ ἔτι τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἐπαρθέντος ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ κατὰ Σκυθῶν καὶ Λακῶν² καὶ ἐτέρων πολλῶν ἔθνῶν, καὶ νομίσαντος ἔτι λείπειν αὐτῷ πρὸς πᾶσαν ὑποταγὴν τὸ τῶν χριστιανῶν θεοσεβὲς σύστημα, καὶ εἰ μὴ τὴν τῶν δαιμόνων³ ἔλοιτο λατρείαν μετὰ πάντων ὑπεισιέναι τῶν ἔθνῶν, διωγμὸν ὑπομένειν ἀπειλήσαντος, πάντας⁴ τοὺς εὐσεβῶς ζῶντας ἢ θύειν ἢ τελευτᾶν κατηνάγκασεν. Τότε τοίνυν φοβηθεῖς ὑπὲρ τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας ὁ γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, ἐκουσίως⁵ ἤγετο πρὸς Τραϊανὸν, διάγοντα μὲν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, σπουδάζοντα δὲ ἐπὶ Ἀρμενίαν καὶ Πάρθους. Ὡς δὲ κατὰ πρόσωπον ἔστη Τραϊαν-

Cap. I. 1) Notum est, Traianum a. 98 p. Chr. n. Nervae Imperatori successisse. Sive autem Ignatius secundum Usserium et Burtonum a. 107 martyrium subiit, sive a. 112 secundum alios, sive a. 115, uti videtur Greswellio, sive opinantibus Pearsono et Clerico a. 116, vox Ἄρτι non de Imperatore nuper facto intelligi potest, sed de novello est capienda.

2) De discipulatu S. Ignatii sub cura et institutione S. Ioannis Apostoli altum silent Scriptores Ecclesiastici; quorum plerique omnes, in enarrandis Sanctorum Martyriis occupati, parentum, patriae, nataliumque memoriam, et universam illorum vitae praecedentis rationem, institutum, reliquiasque περιστάσεις litteris mandare posterisque tradere neglexerint. Interim ex horum Actorum fide statuen-

dum videtur, Ignatium fuisse auditorem S. Ioannis, licet de tempore et loco, sive in Palaestina, sive in Syria, sive potius una cum S. Polycarpo (quod asseritur c. 3.) in Asia Minori, nondum constet. Smith.

3) Lege ἐν pro ἦν, quod in Codice suo non habebat vet. Int., particula καὶ, quae sequitur, deleta. Smith.

4) Voc. ἐπιμελώσ, quam Interpretes vet. excludunt, Petermanno serius videtur addita. In graeco exemplari, quo usus est Armenius, subinde fuisse videtur τοὺς πολλοὺς χεμιῶνας Λομετιανοῦ τοῦ βασιλέως παραγαγὼν καθάπερ κτλ.

5) ὅς ante τοὺς inserit Grabius c. vet. Int. Oaien.

6) Ms. τῷ πνεύματι, male. Legendum aut τοῦ πνεύματος, aut τῷ πνευ-

MARTYRIUM SANCTI HIEROMARTYRIS IGNATII THEOPHORI.

I. *Ignatii cura pastoralis et martyrii desiderium.*

Cum non ita pridem imperium Romanorum exceperet Traianus, Ignatius, Apostoli Ioannis discipulus, vir erat in omnibus apostolicus, et ecclesiam Antiochenorum summa cura regebat, cum veteres procellas multarum sub Domitiano persecutionum aegre praeterisset; quippe qui instar boni gubernatoris gubernaculo precum ac ieiunii, et assiduitate docendi, et perpetua contentione spiritus, tempestati contrariae restitit; veritus, ne quem timidiorum aut simpliciorum amitteret. Quamobrem gaudebat quidem ecclesiae tranquillitate, quiescente ad breve tempus persecutione; dolebat autem animo, quod nondum veram erga Christum charitatem, neque perfectum discipuli ordinem esset assecutus. Reputabat enim animo, confessione, quae per martyrium fit, fore, ut ipse similior fieret Christo. Unde paucis annis adhuc in ecclesia moratus, et divinae instar lucernae intellectum cuiusque interpretatione [divinarum] scripturarum illustrans, votorum suorum compos factus est.

II. *Ignatius a Traiano condemnatur.*

Posthaec enim Traianus, nono imperii sui anno, victoria de Scythis et Dacis aliisque multis gentibus reportata elatus, ad subiunctionem omnium sibi adhuc pium Christianorum coetum deesse ratus, persecutionemque, nisi daemonum cultum cum omnibus gentibus amplecterentur, minatus, omnes religiose viventes aut sacrificare aut mori cogebat. Tum vero pro Antiochena ecclesia pertimescens generosus Christi miles sponte ductus est ad Traianum, qui eo tempore Antiochiae quidem morabatur, sed contra Armeniam et Parthos ire festinabat. Ut vero in conspectu

ματικῶ. Posterior emendatio praeferenda est; nam uterque vetus Interpres latinus habet: *spirituali*. Clerico placet τῷ ἐν-τόνῳ πνεύματι, *firmo et constanti*; Smithio πόνῳ πνευματικῶ. Iac. Syrus legisse videtur ἡστέρας τῆς συνεχοῦς καὶ τῆ διδασκαλίᾳ τῶν πόνον τῶν πνευματικῶν, aut neglectis punctis Ribui τοῦ πόνου τοῦ πνευματικοῦ vel πνεύματος. Armenius τῆ διδασκαλίᾳ καὶ τῷ πόνῳ τῷ πνευματικῶ vel τοῦ πνεύματος.

7) Cfr. Ioann. 5, 35.

8) [Θείων] ab utroque Int. vet. om., neque a Syro agnoscitur; τῶν ἁγίων γραφῶν legisse videtur Armenius.

Cap. II. 1) Usserius et Smithius lect. *quartum* ap. vet. Int. Cottonianum mutant in *nomum*. Grabius in textu graeco ἰθ' = δεκάτῳ ἐννάτῳ ἔτει scriptum fuisse suspicatur.

2) Primum contra Dacos bellum gestum est quarto Traiani consulatu, eo-que confectum. Sed hic de secundo agitur, quo debellato Decebalus rex sibi ipse mortem conscivit, et coloniae in Daciam Romanae missae sunt. Hinc Traianus denominatus est Dacius, ut legitur in columna eius triumphali, quae Romae superstes est.

3) H. ed. IV. recepit ἔλοιτο, suadente Noltio l. c. p. 235. propter nomen πληθυντικῶν Christianorum coetus. Syrus: *ut daemones colerent*. Cfr. Petermann, Ign. Epp. p. 453 sq.

4) Ms. inserit ὁ φόβος ante πάντας, invito tamen utroque vet. Int. et Syro.

5) Ignatius sponte se contulit ad Traianum, ut eum placaret expositione doctrinae christianae, aut si minus eum placare posset, totam iram eius ipse exciperet, ecclesiamque Antiochenam sic metu liberaret. Cler.

νοῦ τοῦ βασιλέως· τίς εἶ, κακόδαιμον, τὰς ἡμετέρας σπουδάξων διατάξις ὑπερβαίνειν, μετὰ τὸ⁶ καὶ ἐτέρους ἀναπέλθειν, ἵνα κακῶς ἀπολωνται· Ἰγνάτιος εἶπεν· οὐδεὶς Θεοφόρον ἀποκαλεῖ κακοδαίμονα· ἀφεστήκασι γὰρ ἀπὸ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τὰ δαιμόνια. Εἰ δὲ, ὅτι τούτοις ἐπαχθῆς εἰμι, καὶ⁷ κακόν με πρὸς τοὺς δαίμονας ἀποκαλεῖς, συνομολοῶ. Χριστὸν γὰρ ἔχων ἐπουράνιον βασιλέα, τὰς τούτων καταλύω ἐπιβουλὰς· Τραϊανὸς εἶπεν· καὶ τίς ἐστὶν Θεοφόρος; Ἰγνάτιος ἀπεκρίνατο· ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν στέροισι· Τραϊανὸς εἶπεν· ἡμεῖς οὖν σοι δοκοῦμεν κατὰ νοῦν μὴ ἔχειν Θεοὺς, οἷς καὶ χαίμεθα συμμάχοις πρὸς τοὺς πολεμίους; Ἰγνάτιος εἶπεν· τὰ δαιμόνια τῶν ἐθνῶν Θεοὺς προσαγορεύεις πλανώμενος· εἷς γὰρ ἔστιν Θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· καὶ εἷς Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενῆς, οὗ τῆς βασιλείας ὀναίμην· Τραϊανὸς εἶπεν· τὸν σταυρωθέντα λέγεις ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου; Ἰγνάτιος εἶπεν· τὸν ἀνασταυρώσαντα τὴν ἐμὴν ἀμαρτίαν μετὰ τοῦ ταύτης εὐρετοῦ, καὶ πᾶσαν καταδικάσαντα δαιμονικὴν πλάνην καὶ κακίαν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν αὐτῶν ἐν καρδίᾳ φοροῦντων· Τραϊανὸς εἶπεν· σὺ οὖν ἐν ἑαυτῷ φέρεις τὸν σταυρωθέντα; Ἰγνάτιος εἶπεν· ναί· γέγραπται γάρ· „ἐνοικήσω⁸ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω.“ Τραϊανὸς ἀπεφῆνατο· Ἰγνάτιον προσετάξαμεν, τὸν ἐν ἑαυτῷ λέγοντα περιφέρειν τὸν ἐσταυρωμένον, δέσμιον ὑπὸ στρατιωτῶν γενόμενον ἄγεσθαι παρὰ τὴν μεγάλην Ῥώμην, βρῶμα⁹ γενησόμενον θηρίων εἰς τέρωψιν τοῦ δήμου· Ταύτης ὁ ἅγιος μάρτυς ἐπακούσας τῆς ἀποφάσεως, μετὰ χαρᾶς ἐβόησεν· εὐχαριστῶ σοι, δέσποτα, ὅτι με τελεία τῇ πρὸς σε ἀγάπῃ τιμῆσαι κατηξίωσας, τῷ ἀποστόλῳ σου Παύλῳ δεσμοῖς συνδήσας σιδηροῖς· Ταῦτα εἰπὼν, καὶ μετ' εὐφροσύνης περιθήμενος τὰ δεσμὰ, ἐπευξάμενος πρότερον τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ταύτην παραθέμενος μετὰ δακρύων τῷ κυρίῳ, ὥσπερ κριδὸς ἐπίσημος, ἀγέλης καλῆς ἡγούμενος, ὑπὸ θηριῶδους στρατιωτικῆς δεινότητος συνηροπάξετο, θηρίοις αἰμοβόροις ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπαχθησόμενος πρὸς βορᾶν.

III. Ignatius Smyrnam navigat.

Μετὰ πολλῆς τοίνυν προθυμίας καὶ χαρᾶς, ἐπιθυμία τοῦ πάθους κατελθὼν ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰς τὴν Σελεύκειαν,¹ ἐκεῖθεν εἶχετο τοῦ πλοοῦς· καὶ προσχὼν μετὰ πολλὴν κάματον² τῇ Συμυρναίων πόλει, σὺν πολλῇ χαρᾷ καταβὰς τῆς νηὸς, ἔσπευδε τὸν ἅγιον Πολύκαρπον, τὸν Συμυρναίων ἐπίσκοπον, τὸν συνακροατήν, θεάσασθαι· ἐγεγόνεισαν γὰρ πάλαι μαθηταὶ τοῦ ἁγίου³ ἀποστόλου Ἰωάννου· παρ' ᾧ καταχθεις, καὶ πνευματικῶν αὐτῷ κοινωνήσας χαρισμάτων, καὶ τοῖς δεσμοῖς ἐγκουχόμενος, παρεκάλει συναθλεῖν⁴ τῇ αὐτοῦ προθέσει, μάλιστα μὲν κοινῇ πᾶσαν ἐκκλησίαν (ἐδεξιοῦντο γὰρ τὸν ἅγιον διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων αἱ τῆς Ἀσίας πόλεις καὶ ἐκκλησίαι, πάντων ἐπειρομένων πρὸς αὐτὸν, εἰ πῶς μέρος⁵ χαρίσματος λάβωσι πνευματικῶν).

6) τοῦ mavult Smithius.

7) καὶ abundare videtur Smithio. Syrus et adversus spiritus immundos sum.

8) Cfr. Levit. 26, 12. II Cor. 6, 16.

9) Ipse Ignatius ad Rom. c. 6 scripsit: Ἀφετέ με θηρίων εἶναι βορᾶν. Cfr. Euseb. H. E. VIII, 13.

Cap. III. 1) Erat Seleucia (Seleucia

Traiani imperatoris stetit: ‚quis es,‘ inquit, ‚o cacodaemon, qui nostra mandata transgredi eniteris, simulque aliis suades, ut male pereant.‘ Ignatius respondit: ‚nemo Theophorum vocat cacodaemonem; abscesserunt enim daemonia a servis Dei. Sin vero, quia iis infestus sum, me etiam malum in daemonas vocas, assentior. Cum enim habeam Christum coelestem regem, insidias illorum dissolvo.‘ At Traianus, ‚quis est,‘ ait, ‚Theophorus?‘ Ignatius respondit: ‚is, qui habet Christum in pectore.‘ Tum Traianus, ‚annon videmur tibi,‘ inquit, ‚et nos in animo gestare Deos nostros, quibus adversus hostes adiutoribus utimur?‘ Ignatius respondit: ‚daemonia gentium errans vocas Deos; est enim unus Deus, qui coelum et terram et mare et omnia, quae sunt in iis, fecit; et unus Christus Iesus, filius Dei unigenitus, cuius regno utinam fruam!‘ Traianus dixit: ‚illum dicis, qui sub Pontio Pilato crucifixus est?‘ Ignatius respondit: ‚eum, qui in crucem sustulit peccatum meum cum eius inventore, et omnem errorem daemonicum, omnemque malitiam damnans subiecit pedibus eorum, qui ipsum in corde gerunt.‘ At Traianus, ‚ergo,‘ ait, ‚geris in te crucifixum?‘ Ignatius respondit: ‚imo; scriptum enim est: habitabo et ambulabo inter eos.‘ Traianus sententiam tulit: ‚Ignatium, qui in se ipso circumferre crucifixum contendit, iussimus in vincula a militibus coniectum abduci Romam magnam, ut sit pastus ferarum ad delectationem populi.‘ Sententiam hanc cum sanctus martyr audisset, pro gaudio exclamavit: ‚gratias tibi ago, Domine, quia me perfecta erga te charitate honorare dignatus es, qui me cum Apostolo tuo Paulo in ferrea vincula conieceris.‘ Haec cum dixisset, et hilari animo vincula suscepisset, cumque prius orasset pro ecclesia, et eam cum lacrimis Domino commendasset, instar arietis insignis, qui egregium gregem ducit, ferina et militari acerbitate correptus est, abducendus Romam ad pastum cruentarum ferarum.

III. Ignatius Smyrnam navigat.

Cum multa ergo alacritate et laetitia, patiendi cupiditate, Antiochia Seleuciam descendit, et illinc navi vectus est; cumque post multos labores ad Smyrnesium urbem adpulisset, multa cum laetitia e navi descendit, ac sanctum Polycarpum, Smyrnesium episcopum, quondam condiscipulum suum, videre festinavit. Fuerant enim olim sancti apostoli Ioannis discipuli. Apud quem diversatus, cum eum spiritualium charismatum participem fecisset, suis etiam vinculis esset gloriatus, orabat eum, ut vellet propositum ipsius adiuvere; et maxime quidem hoc rogabat totam ecclesiam (exceperant enim sanctum illum virum civitates atque ecclesiae Asiae per episcopos et presbyteros et diaconos, cum omnes ad eum festinarent, si forte partem charismatis spiritualis ab eo acciperent);

nempe *Pieriae*) urbs maritima, 130 stadiis ab *Antiochia* dissita, ut in *Persicorum* lib. 2. docet Procopius (p. 62. l. 15. ed. Hoeschel.); ex qua, ut Paulus et Barnabas (Act. XIII, 4.), ita nunc iter suum maritimum inivit Ignatius. *Usser.*

2) Cfr. Ep. ad Rom. c. 5.

3) Adiect. *έγλω* excluditur ab Int. vet. Caien. et Syro, non in Cod. Cotton.

4) I. e. precibus a Deo petere, ut Ignatium gloria martyrii donaret, eique constantiam praeberet. *Cler.*

5) Phrasis Paulina. Cfr. Rom. 1, 11.

ἐξαιρέτως δὲ τὸν ἅγιον Πολύκαρπον, ἵνα, διὰ τῶν θηρίων θάττον ἀφανῆς τῷ κόσμῳ γενόμενος, ἐμφανισθῇ τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ.

IV. Ignatius scribit ecclesiis, praesertim Romanae.

Καὶ ταῦτα οὕτως ἔλεγεν, καὶ οὕτως διεμαρτύρατο, τοσοῦτον ἐπεκτείνων τὴν πρὸς Χριστὸν ἀγάπην, ὡς οὐρανοῦ μέλλων¹ ἐπιλαμβάνεσθαι διὰ τῆς καλῆς ὁμολογίας καὶ τῆς τῶν συνευχομένων ὑπὲρ τῆς ἀθλήσεως σπουδῆς, ἀποδοῦναι δὲ τὸν μισθὸν ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς ὑπαπησάσαις αὐτῷ διὰ τῶν ἡγουμένων, γραμμαμάτων εὐχαριστῶν² ἐκπεμφθέντων πρὸς αὐτάς, πνευματικῆν μετ' εὐχῆς καὶ παραινέσεως ἀποσταζόντων³ χάριν. Τοιγαροῦν τοὺς πάντας ὁρῶν εὐνοϊκῶς διακειμένους περὶ αὐτὸν, φοβηθεῖς μὴ ποτε ἢ τῆς ἀδελφότητος στοργῇ τὴν πρὸς κύριον αὐτοῦ σπουδὴν ἐκκόψῃ,⁴ καλῆς ἀνευφθείσεως αὐτῷ θύρας τοῦ μαρτυρίου, οἷα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐπιστέλλει Ῥωμαίων, ὑποτέτακται.

Legitur hic Epistola S. Ignatii ad Romanos. Vide supra p. 164 sqq.

V. Ignatius a Smyrna Romam ducitur.

Καταρτίσας¹ τοίνυν, ὡς ἠβούλετο, τοὺς ἐν Ῥώμῃ τῶν ἀδελφῶν ἄκοντας διὰ τῆς ἐπιστολῆς, οὕτως ἀναχθεὶς ἀπὸ τῆς Σμύρνης (κατεπίεγο γὰρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὁ Χριστοφόρος² φθάσαι τὰς φιλοτιμίας³ ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ,⁴ ἵνα ἐπ' ὕψει τοῦ δήμου Ῥωμαίων θηρσὶν ἀγίοις παραδοθεὶς, τοῦ στεφάνου τῆς ἀθλήσεως ἐπιτύχη) πρόσσεχε τὴν Τρωάδι. Ἐἶτα ἐκεῖθεν καταχθεὶς ἐπὶ τὴν Νεάπολιν, διὰ Φιλίππων παρῴδευεν Μακεδονίαν,⁵ περὶ καὶ⁶ τὴν Ἡπειρον,⁷ τὴν πρὸς Ἐπίδαμνον,⁸ ἐν τοῖς παραθαλαττίοις νηὸς ἐπιτυχῶν, ἔπλει τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, κάκειθεν ἐπιβάς τοῦ Τυρόδηρικοῦ, καὶ παραμείβων νήσους τε καὶ πόλεις, ὑποδειχθέντων τῷ ἄγιῳ Ποτιόλων, αὐτὸς μὲν ἐξελθεῖν ἔσπευδεν, κατ' ἔγχος βαδίζειν ἐθέλων τοῦ ἀποστόλου⁹ Παύλου. Ὡς δὲ ἐπιπεσὸν βίαιον πνεῦμα οὐ συνεχώρει, τῆς νηὸς ἐκ προύμνης ἐπειγομένης, μακαρίσας τὴν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τῶν ἀδελφῶν ἀγάπην, οὕτω παρέπλει. Τοιγαροῦν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ τῇ αὐτῇ οὐροῖς ἀνέμοις προσχωρησάμενοι, ἡμεῖς μὲν ἄκοντες ἀπηγόμεθα, στένοντες ἐπὶ τῷ ἀφ' ἡμῶν μέλλοντι χωρισμῷ τοῦ δικαίου γίνεσθαι. Τῷ δὲ κατ' εὐχὴν ἀπέβαιναν σπεύδοντι θάττον ἀναχωρῆσαι τοῦ κόσμου, ἵνα φθάσῃ πρὸς ὃν ἠγάπησεν κύριον. Καταπλεύσας γοῦν εἰς τοὺς λιμένας Ῥωμαίων, μελλούσης λήγειν τῆς ἀκαθάρτου φιλοτιμίας, οἱ μὲν στρατιῶται ὑπὲρ τῆς βραδυτῆτος ἤσχαλλον, ὁ δὲ ἐπίσκοπος χαίρων κατεπέγουσιν ὑπήκουσεν.

Cap. IV. 1) μέλλων p. Codicis lect. μέλλειν reponi vult Iacobsonus c. Toupio.

2) εὐχαριστιζῶν proponit Grab., εὐχαρίτων Toup.

3) Fere idem sibi vult ὁροσιθῆναι in Ign. Ep. ad Magn. c. 14.

4) Timebat nempe, ne Ecclesia Romana, eius amore permota, amicos adhiberet apud Traianum, non inclementem caeteroqui Principem, ut veniam sibi

impetrarent; quod si factum fuisset, egregiam occasionem constantiae suae Deo et hominibus probandae amitteret. Clericus.

Cap. V. 1) I. e. componere animos aliter sentientium, eosque ad id probandum, quod ipse cupiebat, adducere. Cler.

2) Christiani Ephesini erant (Ep. ad Eph. c. 9.): ναοφόροι, χριστοφόροι, ἀγιοφόροι.

ac prae ceteris sanctum Polycarpum, ut citius per feras, inconspicuus in mundo factus, coram Christo compareret.

IV. Ignatius scribit ecclesiis, praesertim Romanae.

Atque haec sic dicebat et sic contestabatur, usque adeo extendens amorem in Christum, ut per pulchram confessionem et studium eorum, qui pro eius certamine simul Deum orabant, coelum esset accepturus, utque ecclesiis, quae ipsi per rectores suos occurrerant, mercedem redderet, gratias agens literis ad eas missis, e quibus gratia spiritualis cum votis et adhortationibus stillabat. Cum ergo omnes erga se benevole affectos cerneret, veritus est, ne fratrum charitas studium eundi ad Deum incideret, dum pulchra ipsi esset aperta martyrii ianua. Quae ad ecclesiam Romanorum scripsit, subiecta sunt.

Legitur hic Epistola S. Ignatii ad Romanos. Vide supra p. 164 sqq.

V. Ignatius a Smyrna Romam ducitur.

Postquam ergo, ut volebat, epistola sua repugnantes fratres Romanos composuisset, a Smyrna solvens (urgebatur enim a militibus Christophorus, ut ad publica spectacula magnae Romae properaret, quo prae oculis populi Romani feris bestiis traditus coronam certaminis consequeretur) adpulit Troadem. Deinde illinc Neapolin ductus, per Philippos peragravit Macedoniam et ad eam Epiri partem, quae ad Epidamnium sita est, in maritimis locis navi inventa, per Adriaticum mare navigavit; inde Tyrrenum ingressus, insulas et civitates transiit; ostensisque sancto viro Putcolis, ipse quidem egredi cupiebat, cum vellet per vestigia Pauli Apostoli incedere. Cum vero irruens ventus vehementior id non pateretur, nave a puppi impulsam, beatam praedicavit charitatem fratrum illius loci, et sic praeternavigavit. Igitur uno die et nocte eadem secundis ventis usi abducebamur, nos quidem inviti, gementes ob separationem iusti illius a nobis mox futuram. At ei ex voto res contingebat, festinanti e mundo discedere. Quare cum navigando pervenisset in portus Romanorum, finisque immundi spectaculi immineret, milites tarditatem aegre ferebant; at episcopus gaudens urgentibus parebat.

3) Per hasce *φιλοτιμίας* intelligo ludos solennes, magno sumptu ac studio a munerum publicorum magistratuumque candidatis, qui inde gratiam et applausum plebis Romanae captabant, pro more exhiberi solitos. *Smith*.

4) *In magna civitate* vet. Int. Caien.

5) Adde *πεζῆν*, ut legebat vet. Int. *Smith*. Cfr. Act. 16, 11. 12. Ignatius via Egnatia, Thessalonicam cum Dyrrachio (= Epidamno) iungenti usus est. Cfr. Tafel, Epistola gratulatoria ad universitatem Gotting. 1837. pp. 3. 15., et Dissert. de via Egnatia Tubing. 1841. p. 16. sqq. H.

6) *περὶ καὶ* transponit Clericus, quem postquam in edd. prioribus etiam Hef. secutus esset, nuper recepit *πέρα*

(= ultra, darüber hinaus) pro *περὶ*, addita hac nota: Revera Ign. non per Adriaticum mare Epidamnium (Epirum), sed ab Epidamno ad Adriaticum mare pervenit. Uhlhorn (*Zeitschr. für histor. Theol.* 1851. p. 268.) pro *περὶ* legi vult *πεζῆν*, adhibita versione vetere; contra ipsius Codicis lectionem defendit Nolte (*Zeitschr. für kathol. Theol.* Wien 1854. p. 235. H. ed. IV.

7) I. e. Epirus nova (septentrionalis) seu Illyris graeca, distinguenda ab Epiro vetere (meridionali). H. ed. IV.

8) I. e. vel Epidamni vel Apolloniae; ex utraque urbe via Egnatia initium cepit. Cfr. Tafel l. I. diss. I. p. 2 et 3. H. ed. IV.

9) Vid. Act. 28, 13. 14.

VI. *Ignatius Romae a bestiis devoratur.*

Ἐκειθεν οὖν ἐώσθησαν ἀπὸ τοῦ καλουμένου Πόρτου¹ (διεπεφήμεστο γὰρ ἤδη τὰ κατὰ τὸν ἅγιον μάρτυρα)· συναντῶμεν² τοῖς ἀδελφοῖς φόβῳ καὶ χαρᾷ πεπληρωμένοις, χαίρουσιν μὲν ἐφ' οἷς ἤξιῶντο τῆς τοῦ Θεοφόρου συντυχίας, φοβούμενοι δὲ, διότι περ ἐπὶ θάνατον³ ὁ τοιοῦτος ἤγετο. Τισὶ δὲ καὶ παρήγγελλεν ἡσυχάζειν, ζέουσι καὶ λέγουσι καταπαύειν τὸν δῆμον πρὸς τὸ μὴ ἐπιζητεῖν ἀπολέσθαι τὸν δίκαιον· ὃς εὐθύς γνοὺς τῷ πνεύματι, καὶ πάντας ἀσπασάμενος, αἰτήσας τε παρ' αὐτῶν τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην, πλείονά τε τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ⁴ διαλεχθεῖς, καὶ πείσας μὴ φθονῆσαι τῷ σπεύδοντι πρὸς τὸν κύριον, οὕτως μετὰ γονυκλισίας πάντων τῶν ἀδελφῶν, παρακαλέσας τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν, ὑπὲρ τῆς τοῦ διωγμοῦ καταπαύσεως, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, ἀπήχθη μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ ἀμφιθέατρον. Εἶτα εὐθύς ἐμβληθεὶς κατὰ τὸ πάλαι⁵ πρόσταγμα τοῦ Καίσαρος, μελλουσῶν καταπαύειν τῶν φιλοτιμιῶν (ἦν γὰρ ἐπιφανής,⁶ ὡς ἐδόκουν, ἢ λεγομένη τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ τρισκαίδεκάτη,⁷ καθ' ἣν σπουδαίως συνηέσαν), οὕτως θηροσὶν ὡμοῖς παρὰ τῷ ναῷ⁸ παρεβάλλετο, ὡς παρ' αὐτὰ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἰγνατίου πληροῦσθαι τὴν ἐπιθυμίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐπιθυμία⁹ δίκαιου δεκτὴ· ἵνα μηδεὶν τῶν ἀδελφῶν ἐπαχθῆς διὰ τῆς συλλογῆς τοῦ λειψάνου γένηται, καθὼς φθάσας ἐν τῇ ἐπιστολῇ τὴν ἰδίαν ἐπεθύμει γενέσθαι τελείωσιν. Μόνα γὰρ τὰ τραχύτερα τῶν ἁγίων αὐτοῦ λειψάνων περιελείφθη, ἅτινα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπεκομίσθη, καὶ ἐν λίνῳ¹⁰ κατετέθη, θησαυρὸς ἀτίμητος, ὑπὸ τῆς ἐν τῷ μάρτυρι χάριτος τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καταλειφθέντα.¹¹

VII. *Ignatius mortuus adparet dormientibus.*

Ἐγένετο δὲ ταῦτα τῇ πρὸ δεκατριῶν¹ καλανδῶν Ἰαννουαρίαν, τουτέστιν Δεκεμβρίῳ εἰκάδι, ὑπατευόντων παρὰ Ῥωμαίοις Σύρα καὶ Σενεκίου τὸ δεύτερον.² Τούτων αὐτόπται γενόμενοι, μετὰ δακρύων κατ' οἶκόν τε παννυχίσαντες, καὶ πολλὰ μετὰ γονυκλισίας καὶ δεήσεως παρακαλέσαντες τὸν κύριον πληροφορησάμενοι³ τοὺς ἀσθενεῖς ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς

Cap. VI. 1) Intellige Portum a Claudio Imp. aedificatum, postea a Traiano ampliatum et civitate auctum. Iam nihil aliud superest illius inclytae civitatis, quam in paludibus medii aevi palatium semidirutum, cui nomen Episcopatus suburbicarii Porto affixum est.

2) Ita Iac. restituit cum Cod. Parisino, ex quo Ruinartus ediderat σὺν αὐτῷ μὲν. Illud etiam vet. Int. legisse iam monuit Smith.

3) Coniectura Toupii est διότι τὴν ἐπὶ θάνατον, et postea ἡσυχάζειν, σίζουσι.

4) In Ep. ad Rom. c. 7. Βασκανία ἐν ὑμῖν μὴ κατοικεῖτω κτλ.

5) Sic loquitur Martyrii scriptor,

quia ante aliquot menses sententiam pronuntiavit Traianus. Cler.

6) Nempe ἑορτή. Eo die et sqq. celebrabantur Sigillaria; de quibus vide Lipsium, Saturnal. 1, 4. (Ipsa Saturnalia constabant diebus quinque; at Sigillaria, quae subsequebantur, binis.) Clericus. Sigillaria Usserius item intelligit, quorum Saturnalibus, adiecta celebritas, ut habet Macrobius, (Saturn.) 1. 10. ab Usserio indicatus, in septem dies discursum publicum et lacticium religionis extendit. Hinc solennitati non adeo bene convenire φιλοτιμίας nuncupationem arbitratu Smithus. Temporum autem ratio in Martyrologiis incertissima est. Vid. Pearson. Opp. Posth. p. 26. Iac.

VI. *Ignatius Romae a bestiis devoratur.*

Illinc ergo abierunt ab eo, qui dicitur Portus (iam vero sparsa erat sancti martyris fama); obviamus fratribus metu et gaudio repletis, gaudentibus quidem, quod congressu Theophori Deus ipsos esset dignatus, timentibus autem, quod talis vir ad mortem duceretur. Quosdam etiam monuit, ut quiescerent, qui fervebant aiebantque, se populum esse sedaturos, ne virum iustum ad necem quaereret. Qui cum confestim rem spiritu cognovisset et omnes salutasset, et ab iis verum amorem pluribus verbis, quam in epistola, petiisset, iisque persuasisset, ne sibi inviderent ad Dominum festinanti, nunc, postquam cuncti fratres genua flexissent, ipseque filium Dei pro ecclesiis et pro cessatione persecutionis et pro mutuo fratrum inter se amore precatus esset, abductus est confestim in amphitheatrum. Dein illico in id immissus ex mandato Caesaris pridem dato, sine spectaculorum imminente (erat enim sollemnis, ut putabant, dies qui dicitur Romana lingua tertius decimus, quo studiose convenerant), sic crudelibus feris iuxta templum est obiectus, ut illico sancti martyris Ignatii impleretur desiderium, prout scriptum est: desiderium iusti est acceptum; ut nempe nulli fratrum gravis fieret ob suarum reliquiarum collectionem, quemadmodum prius in epistola optaverat, suam consummationem fieri. Solae enim duriores sanctarum eius reliquiarum partes relictæ et Antiochiam ablatae sunt, atque in linteo depositae, ut thesaurus inaestimabilis, ob martyris gratiam sanctae ecclesiae relictæ.

VII. *Ignatius mortuus adparet dormientibus.*

Contigerunt vero haec a. d. XIII Calendas Ianuarias, hoc est, Decembris vigesima, Consulibus apud Romanos iterum Sura et Senecione. Horum nos ipsi spectatores facti, cum in lacrimis totam noctem exegissemus, et genibus flexis multaque oratione Dominum, ut nos infirmos

7) Sc. ante Calendas Ianuarias, ut ex c. 7. apparet: ἐγένετο δὲ ταῦτα τῇ πρὸ δεκατριῶν Καλανθῶν Ἰαννουαρίων. Die illo celebrabantur binis diebus *Sigillaria*, adiecta *Saturnaliibus*. H.

8) Erat Amphitheatrum aut Iovi Latiari, aut Stygio, et Dianae sacrum, quamobrem mirum non est, hic templi mentionem fieri. *Cler.* Vetus Interpretes non legit τῷ ναῶ, habet enim: *ab impiis*, fortasse legens: *παρὰ τῶν ἀνοσίων* sive *ἀνόμων*. *Smith.*

9) Prov. 10, 24.

10) Vet. versio: *et in capsâ reposita*; ideo Dr. Nolte pro *λίτρω* legendum putat *λίτρω* = in sporta. *H. ed. IV.*

11) Vid. Euseb. H. E. IV, 15. Cfr. Chrysost. orat. in S. Ignat. c. 5. Opp. T. II. p. 660. ed. Montf.

Cap. VII. 1) Ignatii festum Graeci vigesima die mensis Decembris celebrant, qua ipsum passum fuisse Acta testantur; Latini vero die prima Februarii; an ob aliquam sacrarum eius reliquiarum translationem? Plures enim fuisse constat. *Ruinart.*

2) I. e. quum ambo coniuncti unacum secundo Consules essent. Primo illi unacum consules erant anno Christi 102, et quidem Senecio III, Sura II. Secunda vice ii iuncti munere fungebantur anno Christi 107, et quidem Senecio IV, Sura III. Videatur Pagi, *Critica* ad ann. 102 et 107. H.

3) I. e. ut nos certiores faceret, num Ignatii martyrium Deo esset acceptum. *Cler.*

προγεγονόσιν, μικρὸν ἀφνυνώσαντες, οἱ μὲν ἐξαίφνης ἐπιστάντα καὶ περιπτυσσόμενον ἡμᾶς ἐβλέπομεν, οἱ δὲ πάλιν ἐπευχόμενον ἡμῖν ἐωρῶμεν τὸν μακάριον Ἰγνάτιον, ἄλλοι δὲ σταζόμενον ὑφ' ἰδρωῶτος ὡς ἐκ καμιάτου πολλοῦ παραγεγόμενον, καὶ παρεστῶτα τῷ κυρίῳ. Μετὰ πολλῆς τοίνυν χαρᾶς ταῦτα ἰδόντες, καὶ συμβαλόντες τὰς ὕψεις τῶν ὄνειράτων, ὑμνήσαντες τὸν Θεὸν, τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν, καὶ μακαρίσαντες τὸν ἅγιον, ἐφανερῶσαμεν ὑμῖν καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν χρόνον, ἵνα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μαρτυρίου συναγόμενοι,⁴ κοινωνῶμεν τῷ ἀθλητῇ καὶ γενναίῳ μάρτυρι Χριστοῦ, καταπατήσαντι τὸν διάβολον, καὶ τὸν τῆς φιλοχρίστου αὐτοῦ ἐπιθυμίας τελειώσαντι δρόμον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι⁵ εἰς αἰῶνας. Ἀμήν.

---

4) I. e. τὰ γενέθλια sancti martyris in S. Ignatium perspicimus. Vide Chrysostobremus. Ea Chrysostomi adhuc temporibus esse celebrata, ex sermone eius sqq. H.

de iis, quae facta fuerant, certos faceret, essemus precati, ac paululum obdormissemus; alii statim adstantem eum nosque complectentem vidimus, alii rursus pro nobis orantem beatum Ignatium conspeximus, alii vero sudore stillantem, tanquam a multo labore advenientem atque adstantem Domino. Cum ergo multo cum gaudio ista vidissemus, et somniorum visa contulissemus, Deum datorem honorum laudavimus, sanctum virum beatum praedicavimus, vobis et diem et tempus significavimus, ut tempore martyrii eius convenientes communionem nostram testificemur cum athleta et generoso martyre Christi, qui conculcavit diabolum et desiderii sui, ex amore Christi profecti, cursum explevit, in Christo Iesu, Domino nostro, per quem et cum quo Patri sit gloria et potentia cum Spiritu sancto, in secula. Amen!

---

5) Vetus Int. Caien. *cum Spiritu colorum. Amen* = ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ· Sancto, in sancta Ecclesia in secula se- εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.

ΙΓΝΑΤΙΩ ΜΑΡΙΑ ΕΚ
ΚΑΣΣΟΒΗΛΩΝ.¹

Μαρία προσήλυτος Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰγνατίῳ Θεοφόρῳ μακαριωτάτῳ, ἐπισκόπῳ ἐκκλησίας ἀποστολικῆς τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν, ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ² Ἰησοῦ ἡγαπημένῳ χαίρειν καὶ ἐβρόδῃσθαι.

MARIAE PROSELYTAE CHASSAOBOLORUM AD IGNATIUM EPISCOPUM AN-
TIOCHIAE EPISTOLA.

Maria Proselyta Iesu Christi, Ignatio Theophoro beatissimo Episcopo Ecclesiae Apostolicae eius, quae secundum Antiochiam, in Deo Patre et Iesu dilecto gaudere et valere.

*IGNATIO MARIA EX CASSOBELIS.

*Maria proselyta Iesu Christi Ignatio Theophoro, beatissimo Episcopo Ecclesiae Apostolicae, quae est Antiochiae, in Deo Patre et Iesu Christo dilecto, gaudium et salutem. Continuum tibi in ipso laetitiam et sanitatem precamur.

1. Πάντοτέ σοι³ εὐχόμεθα τὴν ἐν αὐτῷ χαράν τε καὶ ὑγίαν. Ἐπειδὴ, θαυμασίῃ, καὶ⁴ παρ' ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐγνωρίσθη υἱὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἐν ὑστέροις καιροῖς⁵ ἐνηθρωπηκέναι διὰ παρθένου Μαρίας, καὶ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ, κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ ὑπ' αὐτοῦ προῤῥηθείσας φωνὰς παρὰ τοῦ τῶν προφητῶν χοροῦ· τούτου ἕνεκεν παρακαλοῦμεν ἀξιούν-τες ἀποσταλῆναι ἡμῖν παρὰ τῆς σῆς συνέσεως Μάριν τὸν ἐταῖρον ὑμῶν, ἐπίσκοπον τῆς Ἡμελάπης Νέας πόλεως, τῆς πρὸς τῷ Ζαρβῷ, καὶ

I. Semper tibi oramus secundum illud, quod in ipso, gaudium et sanitatem. Quia miraculis et apud nos Christus cognitus est Filius esse Dei viventis, et in posterioribus temporibus inhumanatum esse per Virginem Mariam ex semine David et Abraham; secundum eas, quae de ipso ab ipso praedictae sunt, voces a Prophetarum choro: huius gratia deprecamur, dignificantes mitti nobis a tuo intellectu Marim amicum nostrum, Episcopum Emelapes Neapoleos eius, quae ad Zarbo,¹ et Eulo-

*I. Quandoquidem, o vir admirande, etiam nos agnoscimus, Christum esse filium Dei viventis, cumque extremis temporibus humanam assumpsisse naturam ex Maria Virgine, et semine David et Abraham, secundum voces de ipso per ipsum a Prophetarum choro praedictas; ea propter te rogamus, et a tua prudentia ad nos mitti petimus Marin, amicum vestrum, Episcopum nostrae civitatis Neapolis ad Zarbum, et Eulogium

1) In Cod. Casanatensi haec Epist. Num. ζ extat insignita. Unde apparet, librarium putasse, serie non interrupta eam cum praecedentibus esse coniungendam.

2) καὶ C D; excidit ed. Vossianae.

3) Lectionem Codd. C D πάντοτέ σοι pro coniectura Vossius commendat

ex Int. vet., cum minus accurate evulgasset πάντες τέ σοι.

4) Θαυμασίῃ καὶ C D, θαυμασίως Voss.

5) καιροῖς C D, χρόνοις Voss.

1) I. Zarbum. Cur.

Εὐλόγιον, Κασσόβηλον⁶ πρεσβύτερον, ὅπως μὴ ᾤμεν ἕρημοι τῶν προστατῶν τοῦ Θείου λόγου· καθάπου⁷ καὶ Μωσῆς λέγει· Ἐπισκεψάσθω Κύριος ὁ Θεὸς ἄνθρωπον, ὃς ὀδηγήσει τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ οὐκ ἔσται ἡ συναγωγὴ Κυρίου ὡσεὶ πρόβατα οἷς οὐκ ἔστι⁸ ποιμὴν.

gium, et Sobelum Presbyterum, ut non simus desolati praepositis divini verbi: quemadmodum et Moyses dicit:² Provideat Dominus Deus hominem, qui ducat populum hunc; et non erit Synagoga Domini ut oves, quibus non est pastor.⁴

Cassobelum Presbyterum, ne destituamur verbi divini praefectis, sicuti et Moses quodam loco dicit: provideat Dominus Deus hominem, qui ducat populum hunc; et non erit Synagoga Domini sicut oves, quibus non est pastor.⁴

II. Ὑπὲρ δὲ τοὺς νέους εἶναι τοὺς προγεγραμμένους, δεῖσεις¹ μηδὲν, ᾧ μακάριε. Γινώσκεις γὰρ σε θέλω, ὡς ὑπερφρονοῦσι² σαρκὸς, καὶ τῶν ταύτης παθῶν ἀλογοῦσιν, αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς,³ προσφάτω νεότητι ἱερωσύνης ἀστράπτοντες πολιάν. Ἀνάσκαλον δὲ τῶν λογισμῶν σου διὰ τοῦ δοθέντος σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, καὶ γνώσῃ ὡς Σαμουὴλ μικρὸν παιδάριον⁴ ὃ βλέπων ἐκλήθη, καὶ τῷ χορῷ τῶν προφητῶν ἐγκατελεγεθεῖς, τὸν πρεσβύτερον Ἠλεὶ⁵ παρανομίας ἐξελέγχει, ὅτι παραπλήγας

II. Pro eo autem, quod iuvenes sunt praescripti, formides nihil, o beate. Cognoscere enim te volo quod sapiunt super carnem, et ipsius passiones non sentiunt ipsi in seipsis, recenti iuventute sacerdotii refulgentes canitie. Perscrutare autem cogitationem¹ tuam per datum tibi a Deo per Christum Spiritum ipsius, et cognosces quod Samuel,² parvus puerulus, Videns vocatus est: et choro Prophetarum connumeratus, presbyterum Eli transgressionis redarguit, quoniam insa-

* II. Quod autem illi, de quibus iam scripsi, iuvenes sint, de eo nihil metuas, o beate. Cupio enim te scire, quod carnem despiciunt, nec passionum eius ullam rationem habent, dum in ipsorum viridi iuventute sacerdotis canitie resplendent. Revolve cogitationes tuas per spiritum, qui tibi datus est a Deo per Christum, et scies, quomodo Samuel, parvulus adhuc puer, vocatus fuerit videns; et choro Prophetarum connumeratus senem Elei iniquitatis arguerit, quod filios vecordes Deo

6) Dedi Κασσόβηλον ex D p. καὶ Σόβηλον, quod est in C, ap. Voss. et Int. vet. Fortasse scribendum ἐκ Κασσοβήλων. Armenius sacerdotem Caspalonis.

7) καθάπου C D, καθάπερ Voss.

8) ἔστι C, ἔστιν D vulg.

Cap. II. 1) δεῖσεις C, ad oram man. sec. δεῖσεις.

2) ὑπερφρονοῦσι D, ὑπερφρονοῦ-

σιν C Voss. Vossii τε post σαρκὸς non est in C D.

3) αὐτοῖς C, ἔ (sic) man. rec. supra.

4) ᾧ inseruit Voss. invitis Codd.

5) ἦλε C.

2) Num. 27, 16 sq.

Cap. II. 1) al. cognitionem. Cur,

2) 1 Sam. 3, 20. 9, 9. 19.

υἱεῖς Θεοῦ τῶν⁶ πάντων αἰτίου προ-
 τετιμῆκει, καὶ παίζοντας⁷ εἰς τὴν
 ἰερωσύνην καὶ⁸ εἰς τὸν λαὸν ἀσελ-
 γαίνοντας εἴασεν ἀτιμωρήτους.

nientes filios Deo omnium causae
 praehonoravit, et ludentes in sacer-
 dotium et in populum luxuriantes
 dimisit impunitos.

omnium auctori praetulerit, et sacerdotium ludibrio habentes, populoque
 nequiter insultantes incastigatos reliquerit.

III. Δανιὴλ δὲ ὁ σοφός, νέος
 ὢν, ἔκρινε¹ ὠμογέροντάς τινας,
 δείξας ἐξώλεις αὐτούς καὶ οὐ πρεσ-
 βυτέρους εἶναι, καὶ τῷ γένει Ἰου-
 δαίλους ὄντας, τῷ τρόπῳ Χαναναίους
 ὑπάρχειν. Καὶ Ἰερεμίας, διὰ τὸ²
 νέον παραιτούμενος τὴν ἐγγχειριζομέ-
 νην αὐτῷ πρὸς τοῦ Θεοῦ προφητεί-
 αν, ἀκούει· Μὴ λέγε, νεώτερος εἰμί·
 διότι πρὸς πάντας, οὓς ἐὰν ἐξαπο-
 στελῶ σε, πορεύσῃ, καὶ κατὰ πάντα,
 ὅσα ἂν ἐντείλωμαί σοι, λαλήσεις,³
 ὅτι μετὰ σοῦ ἐγὼ εἰμι. Σολομῶν
 δὲ ὁ σοφός, δυοκαίδεκα τυχάνων
 ἐτῶν, συνῆκε τὸ μέγα τῆς ἀγνωσίας
 τῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῖς σφετέροις τέ-
 κνοις ζήτημα, ὡς⁴ πάντα τὸν λαὸν ἐκ-
 στηναὶ ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τοῦ παιδὸς
 σοφίᾳ, καὶ φοβηθῆναι οὐχ ὡς μει-
 ράκιον, ἀλλ' ὡς τέλειον ἄνδρα. Τὰ

III. Daniel¹ autem sapiens, iuve-
 nis existens, iudicavit crudeles senes
 quosdam, ostendens adulteros ipsos,
 et non seniores esse, et genere
 Iudaeos existentes, modo Chananaeos
 existere. Et Ieremias,² propter
 iuventutem renuens tributam ipsi a
 Deo prophetiam, audit: „Non dicas,
 quoniam iunior sum, quia ad omnes
 quoscunque mittam te, ibis, et se-
 cundum omnia, quaecunque mando
 tibi, loqueris, quia tecum ego sum.“
 Salomon³ autem sapiens, duodecim
 existens annorum, intellexit magnam
 ignorantiae mulierum de suis filiis
 quaestionem, ut omnis populus ob-
 stupesceret de tanta pueri sapientia,
 et timeret non ut puerum, sed ut
 perfectum virum. Aenigmata autem

* III. Sapiens autem ille Daniel adhuc adolescens crudos quosdam
 senes iudicabat, ostendens eos perditos nebulones, non senes esse, et
 quamvis genere Iudaeos, moribus Chananaeos existere. Et Ieremias,
 propter iuventutem commissum sibi a Deo Prophetae munus detrectans,
 audit: „Noli dicere: puer sum: quoniam ad omnia, quae mittam te, ibis,
 et universa, quaecunque mandavero tibi, loqueris; quia tecum ego sum.“
 Salomon autem ille sapiens, cum duodecim haberet annos, intellexit
 magnam illam mulierum suos liberos non agnoscentium quaestionem:
 ita ut universus populus obstupesceret ad tantam pueri sapientiam, eum-
 que non ut puerum, sed ut virum perfectum timeret. Aenigmata autem

6) Scripsi τῶν c. D, τοῦ C Voss.

7) Ita C D. πῆζοντας Curetonus
 (Corpus Ignatianum, Berlin 1849).

8) καὶ C; deest in D Voss.

3) λαλήσης C, supra εἰ man. rec.,
 λαλήσης D Voss.

4) Sic C D, ὄσπερ Cureton.

Cap. III. 1) In C oblitteratum est
 καὶ ante ἔκρινε.

2) τὸν C, ad oram τὸ man. rec.

Cap. III. 1) Dan. 13.

2) Ier. 1, 7.

3) 1 Reg. 3 et 10.

δὲ ἀνίγματα τῆς Αἰθιοπίων βασι-
λίδος, φορὰν ἔχοντα ὥσπερ τὰ τοῦ
Νείλου θεύματα, οὕτως ἐπελύσατο,
ὡς ἕξ ἐαυτῆς γενέσθαι τὴν οὕτως
σοφῆν.

Aethiopum Reginae, lationem habentia quemadmodum Nili fluentia, sic solvit, ut extra seipsam fieret ipsa sic sapiens.

Reginae Aethiopum, quae impetu largo sicuti Nili fluente manabant, ita dissolvit, ut mulierem tam sapientem exterreret admiratio.

IV. Ἰωσίας δὲ ὁ Θεοφιλῆς, ἀναρθρα σχεδὸν ἔτι φθεγγόμενος, ἐλέγχει τοὺς τῶ πονηρῶ πνεύματι κατόχους, ὡς ψευδολόγοι καὶ λαοπλάνοι τυγχάνουσιν, δαιμόνων τε ἐκκαλύπτει τὴν ἀπάτην, καὶ τοὺς οὐκ ὄντας θεοὺς παραδειγματίζει, καὶ τοὺς ἱερωμένους αὐτοῖς, νήπιος ὢν, κατασφάζει, βωμούς τε αὐτῶν ἀνατρέπει, καὶ θυσιαστήρια νεκροῖς λειψάνοις μιάνει, τεμένη τε καθαιρεῖ, καὶ τὰ ἄλση¹ ἐκκόπτει, καὶ τὰς στήλας συντριβει, καὶ τοὺς τῶν ἀσεβῶν τάφους ἀνορύττει, ἵνα μηδὲ σημεῖον ἔτι τῶν πονηρῶν ὑπάρχη· οὕτω τις ζηλωτῆς ἦν τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν ἀσεβῶν τιμωρὸς, ἔτι ψελλίζων τῇ γλώσση.² Δαβὶδ δὲ, ὁ³ προφήτης ὁμοῦ καὶ βασιλεὺς, ἢ τοῦ σωτηρίου κατὰ σάρκα ρίζα, μειράκιον χρίεται ὑπὸ Σαμουὴλ εἰς βασιλέα· φησὶν γάρ που αὐτός· "Ὅτι μικρὸς ἤμην ἐν τοῖς ἀδελφοῖς μου καὶ νεώτερος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς μου.

IV. Iosias autem Dei amator, inarticulate fere adhuc loquens, re-darguit malo spiritu detentos, quod falsiloqui et populi seductores existerent, daemonumque revelat deceptionem, et eos non existentes deos demonstrat, et sacratos ipsis, puer existens, interficit, delubraque ipsorum evertit, et altaria mortuis reliquiis inquinat, templaque delet, et saltus succidit, et columnas conterit, et impiorum sepulcra suffodit, ut neque signum amplius malorum existat. Sic quidem zelotes erat religionis et impiorum punitor, adhuc balbutiens lingua. David autem, Propheta simul et Rex, Salvatoris secundum carnem radix, puer ungitur a Samuele in regem. Ait enim alicubi ipse: „Cum parvus eram inter fratres meos et iunior in domo patris mei.“

* IV. Iosias vero ille Dei amantissimus vix dum articulata voce loquens arguit maligno spiritu detentos tanquam mendaces et seductores populi, daemonumque imposturam detegit, et deos fictitios explodit, et sacerdotes eorum puer adhuc occidit, arasque ipsorum subvertit, et altaria mortuorum reliquiis contaminat, fana diruit et lucos excidit, statuasque confringit, sepulchra quoque impiorum suffodit, ne ullum porro signum sceleratorum superesset. En tantus erat pietatis zelator et impiorum vindex, qui lingua adhuc balbutiebat. David autem Propheta simul et Rex, Salvatoris secundum carnem radix, adolescentulus a Samuele in Regem inungitur. Ipse enim alicubi ait: „quia parvus eram inter fratres meos, et iunior in domo patris mei.“

Cap. IV. 1) ἄλση C.

2) Sic C D, γλώττη vulg.

3) δὲ excidit ap. Voss.

V. Καὶ ἐπιλείψει με ὁ χρόνος, εἰ πάντας ἀνιχνεύειν βουλοίμην τοὺς νεότητι εὐαρεστήσαντας¹ Θεῶν, προφητείαν τε καὶ ἱεροσύνην καὶ βασιλείαν ὑπὸ Θεοῦ ἐγχειρισθέντας. Ὑπομνήσεως δὲ ἕνεκα αὐτάροιη καὶ τὰ εἰρημένα. Ἀλλὰ σε ἀντιβολῶ, μὴ σοὶ τις² περιττὸς εἶναι δόξω καὶ φανητιῶσα· οὐ γὰρ διδάσκουσά σε, ἀλλ' ὑπομνήσκουσα τὸν ἕμὸν ἐν Θεῶ πατέρα, τούτους παρεθέμην τοὺς λόγους· γινώσκω γὰρ τὰ ἑαυτῆς μέτρα, καὶ οὐ συμπαραεκτείνω ἑαυτήν³ τοῖς τηλικούτοις ὑμῖν. Ἀσπάξομαι σου τὸν ἅγιον κληῖρον,⁴ τὸν ὑπὸ τὴν σὴν κηδεμονίαν ποιμαινόμενον. Πάντες οἱ παρ' ἡμῖν πιστοὶ προσαγορεύουσίν⁵ σε. Ὑγιαίνειν με κατὰ Θεὸν προσεύχου, μακάριε ποιμὴν.

V. Et deficiet mihi tempus, si omnes investigare voluero, qui in iuventute bene placuerunt Deo, prophetia et sacerdotio et regno a Deo donati. Rememoracionis autem gratia sufficiunt et haec dicta. Sed te deprecor, ne tibi quaedam superba esse videar et ostentatrix. Non enim docens te, sed submemorans meum in Deo patrem hos apposui sermones. Cognosco enim mei ipsius mensuras, et non coextendo meipsam tantis vobis. Saluto tuum sanctum Clerum, sub tua cura pastum. Omnes apud nos fideles salutant te. Sannam me esse secundum Deum ora, beate Pastor.

*V. Et tempus me deficeret, si omnes illos pervestigare velim, qui in iuventute Deo placuerunt, et quibus propheticum munus et sacerdotium ac regnum a Deo commissum fuit. Memoriae autem renovandae ea, quae dixi, sufficiunt. Sed rogo te, ne qua tibi ultra modum loquax aut ostentationis cupida videar. Neque enim ut te doceam, sed ut meum in Deo Patrem de his commonefaceam, hosce sermones protuli. Cognosco enim meum modulum, nec meipsam vobis tantis viris exaequo. Saluto sanctum tuum clerum, qui sub tua cura pascitur. Omnes apud nos fideles te compellant. Prosperam mihi valetudinem tuis apud Deum precibus exora, beate pastor.

Cap. V. 1) Ita C, εὐαριστήσαντας D vulg.

2) μὴ τις σε ed. Cureton in vitis Codd. C D.

3) ἑαυτῆς — ἑαυτήν CD, ἑμαυτῆς — ἑμαυτήν Voss.

4) Vossius heic inscribit vocc. καὶ τὸν φιλόχριστόν σου λαὸν a nentro Codice, nec ab Int. vet. agnita.

5) Ita C D, προσαγορεύουσί vulg.

ΠΡΟΣ ΜΑΡΙΑΝ ΕΙΣ ΝΕΑΠΟΛΙΝ
ΤΗΝ² ΠΡΟΣ ΤΩ ΖΑΡΒΩ
ΙΓΝΑΤΙΟΣ.

IGNATHI ANTIOCHENAE ECCLESIAE
EPISCOPI ET MARTYRIS EPISTOLA
AD MARIAM CASSOBOLITAM.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ
ἡλεμένη ὑπὸ³ Θεοῦ Πατρὸς
ὑψίστου, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπο-
θανόντος, πιστοτάτῃ, ἀξιοθέῳ,
χριστοφόρῳ θυγατρὶ Μαρία
πλεῖστα ἐν Θεῷ χαίρειν.

Ignatius, qui et Theophorus, mi-
sericordiam consecutus² et gra-
tiam Dei Patris altissimi, et
Domini nostri Iesu Christi, qui
pro nobis mortuus est, fidelis-
simae, Deo dignae, Christiferae
filiae³ Mariae plurimam in Deo
Salutem.

* MARIAE DEGENTI NEAPOLI AD ZARBUM IGNATIUS.

* Ignatius, qui et Theophorus, misericordiam consecutae per gratiam
Dei Patris altissimi, et Domini Iesu Christi pro nobis mortui,
fidelissimae, Deo dignae, Christiferae Mariae filiae Mariae, plu-
rimam in Deo salutem.

I. Κρεῖττον μὲν γράμματος
ὄψις, ὅσα περ μέρος οὐσα τοῦ
χοροῦ τῶν αἰσθήσεων, οὐ μόνον
οἷς μεταδιδοῖ⁴ τὰ φιλικὰ, τιμᾶ τὸν
λαμβάνοντα, ἀλλὰ καὶ οἷς ἀντιδέ-
χεται τὸν ἐπὶ τοῖς κρεῖττοις πόθον
πλουτεῖ· πλὴν δεύτερος, φασὶν⁵
λιμὴν καὶ ὁ τῶν γραμμάτων τρόπος,
ὃν ὥσπερ ἀγαθὸν ὄρμον δεδέγμεθα⁶
παρὰ τῆς σῆς πίστεως πόρρωθεν,

I. Optima quidem figuratio li-
terae, velut pars chori sensus conti-
nens; non solum his, quibus imper-
tit affectum, honorat accipientem, sed
et in ipsis, qui suscipiunt, amplius
auget desiderium. Et quomodo na-
vigantibus in tempestate gratus est
portus, ita et nobis literarum tuarum
acceptabilis est modus, quem tan-
quam tutissimum solatium a tua fide-
lissima mente de longinquo susce-

* I. Eo quidem melior literis est aspectus, quod cum sit pars una
chori sensuum, non solum amicitiae officia communicando accipientem
honorat, sed etiam iis, quae vicissim recipit, rerum praestantiorum desi-
derio ditescit. Verum secundus, quod aiunt, portus est et literarum
ratio, quam velut commodam stationem a fide tua accepimus, ut qui

1) Haec inscriptio in C D et apud
Voss. In exemplari Barberino τοῦ ἁγίου
Ἱερομάγουρος Ἰγνατίου Ἀρχιεπισκό-
που Θεουπόλεως Ἀνωχεῖας Ἐπι-
στολαί: —

Πρὸς Μαρίαν.
Ἐπιστολή α'.

Ex quo alius alium titulum consarcina-
vit. In C numerum Η in fronte fert.

2) τὴν D C (in hoc erat τῆς) Cot.,
τῆς Voss.

3) Scripsi ὑπὸ c. B, χάριτι. C D

Med. (ap. Leonem Allatum), quo spectant
vet. Int. et Arm.

4) μεταδιδεῖ C D.

5) Ita B C D, φασὶν vulg.

6) δεδέγμεθα D.

1) Incipiunt epistole beati ignati epi-
scopi antiochiensis. et martiris. atque di-
scipuli. beati. iohannis. evangeliste. ad ma-
riam cassobolitam. prima. Pal.; Incipiunt
epistolae sancti Ignatii martyris numero
XII. Incipit prima. Reg.

2) f. consecutae. Cur.

3) filiae non est in Reg.

ὡσπερ δι' αὐτῶν ἰδόντες⁷ τὸ ἐν σοὶ καλόν. Αἰ γὰρ τῶν ἀγαθῶν, ᾧ πάνσοφε γίναι, ψυχαὶ ταῖς καθαρωτέραις⁸ ἐλόικασι πηγαῖς· ἐκείναι τε γὰρ τοὺς παριόντας, κἂν μὴ διψῶσιν, αὐτῷ τῷ εἶδει⁹ ἐφέλκονται αὐτοὺς ἀρύσασθαι τοῦ πότου· ἢ τε σή¹⁰ σύνεσις παρεγγυᾷ, μετασχεῖν ἡμᾶς παρακλελυομένη τῶν ἐν τῇ ψυχῇ σου βλυσόντων θείων πομάτων.¹¹

pimus, conspicientes in eo illud, quod in te est bonum. Omnium namque bonorum, o sapientissima mulierum, tuam animam purissimis fontibus assimilamus, illis videlicet, qui transeuntes etiam non sitientes visione sui⁴ attrahunt potum haurire. Ita et tuae prudentiae pollicitatio constringit nos, iubens de illis sanctis liquoribus, qui in anima tua redundant,⁵ haustum sumere.

per eas velut de longinquo pulchras animi tui dotes perspexerimus. Nam animae bonorum, o faeminarum praestantissima, similes sunt limpidissimis fontibus. Hi enim transeuntes, etiamsi non sitiant, sua pulchritudine ad potum hauriendum pertrahunt; et tua prudentia ad divinorum fluentorum in anima tua scaturientium participationem nos incitat.

II. Ἐγὼ δὲ, ᾧ μακαρία, οὐκ ἐμαντοῦ¹ νῦν τοσοῦτον, ὅσον² ἄλλων γενόμενος, ταῖς πολλῶν³ τῶν ἐναντίων γνώμαις ἐλαύνομαι, τὰ μὲν φηγαῖς, τὰ δὲ φρουραῖς, τὰ δὲ δεσμοῖς· ἀλλ' οὐδενὸς τούτων ἐπιστρέφομαι· ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μάλλον μαθητεύομαι, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Ὁναίμην τῶν δεινῶν τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων, ἐπειδὴ οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς.⁴

II. Ego autem, o beata,¹ non meis tantum nunc, quantum aliorum plurimorum² contrariis sententiis exagitor, quae quidem sunt fugae et carceres ac vincula. Sed nichil horum declino. In iniustitiis autem eorum magis edoceor, ut Iesum merear adipisci. Lucror enim³ periculis mihi praeparatis, quia non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.⁴

* II. Ego vero, o beata, non tam mea nunc quam aliena in potestate constitutus, variis adversariorum sententiis exagitor, partim exiliis, partim custodiis, partim vinculis. Sed nihil istorum curo, sed eorum iniuriis magis erudior, ut Iesu Christi compos fiam. Prosint mihi supplicia praeparata, quando quidem non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nos.

7) Scripsi δι' αὐτῶν ἰδόντες c. C D, δι' ἑαυτῶν εἰδότες B, δι' ἑαυτῶν ἰδόντες Voss.

8) καθαρωτάταις B, Med. ap. Allatium, vetus vulg. versio.

9) διψῶσιν, αὐτῷ τῷ εἶδει C D, διψῶσι, τῷ εἶδει B Voss.

10) σή om. B.

11) ναμάτων B.

Cap. II. 1) ἐμαντὸν C; idem prius in D.

2) ὅσων C.

3) πολλῶν B C et uterque Int. vet., πολλαῖς D, fortasse Arm., Voss.

4) εἰς ἡμᾶς om. B.

4) sui c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546, sua vulg. ap. Cureton.

5) qui in anima gustum tua redundant Reg.

Cap. II. 1) obtam p. o beata Pal.

2) plicamorum Pal.

3) ego Pal.

4) Rom. 8, 18.

III. Τὰ δὲ ὑπὸ σοῦ διὰ τῆς ἐπιστολῆς κελευσθέντα¹ ἀσμένως ἐπλήρωσα· ἐν οὐδενὶ ἀμφιβάλλον, ὡν αὐτῇ² καλῶς ἔχειν δεδοκίμακας. Ἐγνων γὰρ σε κρίσει³ Θεοῦ τὴν μαρτυρίαν τοῦ⁴ ἀνδρῶν πεποιθῆσθαι, ἀλλ' οὐ χάριτι σαρκικῇ· πάνυ δέ με ἐπῆσαν⁵ καὶ αἱ συνεχεῖς σου τῶν γραφικῶν χωρίων μνημαί· ἄς ἀναγνοὺς, οὐδὲ μέγρις ἐννοίας ἐνεδοίσα⁶ περὶ τὸ πρᾶγμα· οὐ γὰρ εἶχόν τισιν ὀφθαλμοῖς ἐκδραμεῖν, ὡν εἶχον ἀναντίρροπον ὑπὸ σοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Ἀντίψυχόν σου γενοίμην ἐγὼ, ὅτι φιλεῖς Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· διὸ καὶ αὐτὸς ἐρεῖ σοι· Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ· οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὐρήσουσιν εἰρήνην.

* III. Quae vero per epistolam iubes, lubens perfecti, nihil ambigens de iis quae ipsa recte se habere probaveris. Scio enim, te divino iudicio testimonium perhibuisse de duobus istis viris, non carnali benevolentia. Admodum vero me delectaverunt crebri illi abs te commemorati scripturarum loci; quibus lectis ne cogitatio quidem ulla ambigendi hac de re mihi suborta est. Neque enim habebam, quibus oculis subterfugerem ea, quorum irrefrangibilem a te videbam demonstrationem adductam. Animam meam libens pro te impenderem, quia Iesum filium Dei viventis diligis. Quare et ipse tibi dicit: ,Ego diligentes me diligo; et qui me quaerunt, pacem invenient.'

IV. Ἐπέροχεται δὲ μοι λέγειν, ὅτι ἀληθινὸς ὁ λόγος, ὃν ἤκουον περὶ σοῦ, ἔτι οὔσης σου ἐν τῇ Ῥώμῃ παρὰ τῷ μακαρίῳ πάπῃ Ἀνῳ,¹

III. Quae autem per Epistolam a te intimata sunt, prompte adimplevi: de nullo eorum dubitans, quos tu bene habere probasti. Agnovi enim, te¹ iudicio Dei testimonium memoratis viris perhibuisse, et non gratia carnali. Non valde autem assidua fuerunt spatia, in quibus tua scripta perlegerem; neque adhuc negotium mente perceperam:² nec enim habui quomodo oculis percurrerem illam ineffabilem tuae sententiae relationem. Pro anima tua ego efficiar, quoniam diligis Dominum Iesum filium Dei vivi. Propter quod et ipsi tibi dicit:³ ,Ego eos, qui me diligunt, diligo; et qui quaerunt me invenient pacem.'⁴

IV. Obvenit itaque mihi dicere, quia verus est sermo, quem audivi de te, causante¹ Romae apud beatum Papam Anacleum,² cui successit

* IV. Meo autem animo occurrit, ut dicam verum fuisse sermonem, quem de te audiveram, cum adhuc Romae esses apud beatum Papam

Cap. III. 1) κελευσθέντα C D, κελευθέντα B Voss.

2) αὐτῇ sine iota C, ad oram man. rec. αὐτῇ.

3) κρίσεως C, ad oram man. rec. κρίσει.

4) τοῖς (sic) B.

5) Dedi ἐπῆσαν cum marg. Codicis C, ubi est man. rec. ἔσ ἐπεισαν (sic); ἦσαν textus C D et Voss, ἦσαν al. Subsequens καὶ deest in D Voss.

6) ἐνεδοίσα B.

Cap. IV. 1) Ἀνῳ Med. ap. Alla-

tium, λήνω C D, Αναγκλήτω absque sp. B. In marg. C man. rec. Κλήμης διάδοχος λήνου.

Cap. III. 1) agnovi te enim invertit Pal. 2) neque adhuc mente negotium perceperam Pal.

3) dicit c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546. dixit vulg. ap. Cureton.

4) Prov. 8, 17.

Cap. IV. 1) causantem Reg. 2) cletum tribus litt. ante erasis Pal., anemcletum Reg.

ὄν διεδέξατο τὰ νῦν ὁ ἀξιωμακάρι-
στος Κλήμης, ὁ Πέτρου καὶ Παύ-
λου ἀκουστής. Καὶ νῦν προσέθη-
κας ἐπ' αὐτῷ ἑκατονταπλασίως, καὶ
προσθείης² γε ἔτι, ὡς αὐτῇ. Σφόδρα
ἐπεθύμουν ἐλθεῖν³ πρὸς ὑμᾶς, ὥστε
συναναπαύσασθαι ὑμῖν. Ἄλλ' οὐκ
ἐν ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. Ἐπέ-
χει γὰρ μου τὴν πρόθεσιν, οὐ συγ-
χωροῦσα εἰς πέρας⁴ ἐλθεῖν, ἡ στρα-
τιαικὴ φρουρά· ἀλλ' οὔτε ἐν οἷς
εἰμι, δρᾶν τι ἢ παθεῖν οἷός τε ἐγώ.
Διὸ δεύτερον τῆς ἐν φίλοις παρα-
μυθίας⁵ τὸ γράμμα λογιζόμενος,
κατασπάζομαι τὴν ἱεράν σου ψυ-
χὴν, παρακαλῶν⁶ προσδεῖναι τῷ
τόνω.⁷ Ὁ γὰρ παρὼν πόνος ὀλίγος,
ὁ δὲ προσδοκώμενος μισθὸς πολὺς.

Linum, cui nunc successit beatissimus Clemens, Petri et Pauli auditor. Et nunc adiecisti huic centuplum, et plura insuper adicias, o Maria. Vehementer desideravi, venire ad vos, ut una vobiscum refrigerem; verum non est in hominis potestate via eius. Impedit enim propositum meum, neque ad finem pervenire permittit militaris custodia; sed ille est rerum mearum status, ut nec facere, nec admittere quicquam possim. Quocirca secundum solatium inter amicos literas esse ratus. Saluto sacram tuam animam, hortans te, ut magis magisque vires eius intendas. Praesens enim labor exiguus; merces autem, quae expectatur, magna est.

V. Φεύγετε¹ τοὺς ἀρνούμενους
τὸ πάθος Χριστοῦ καὶ τὴν κατὰ
σάρκα γέννησιν· πολλοὶ δὲ εἰσιν
ἄρτι οἱ ταύτην νοσοῦντες τὴν ἀρρώ-
στίαν. Τὰ δὲ ἄλλα σοι παραινεῖν
εὐήθεις, κατηγορησμένη μὲν παντὶ

beatitudine dignus Clemens, Petri et Pauli auditor. Et nunc adiecisti super eum centupliciter³ et adhuc adicias tu ipsa.⁴ Valde enim desiderabam venire ad vos, et conrequiescere vobiscum; sed non mihi fuit opportunum.⁵ Praepediebat enim propositum meum, non sinens illo pergere, militaris custodia: quia nullus talia perfecit vel passus est, qualia ego. Quapropter⁶ secunda consolatio est inter amicos, conscriptis⁷ se invicem relevare. Saluto sacratissimam animam tuam, rogans superadiciere ad propositum tuum. Praesens enim labor parvus est; merces vero, quae speratur, multa est.

V. Fuge eos,¹ qui negant passionem Christi et nativitatem eius secundum carnem. Multi vero sunt modo,² qui hanc sanitatem infirmare conantur. Sed tu contra huiusmodi consuesce etiam alios monere,³ quia

* V. Fugite eos, qui passionem Christi et nativitatem eius secundum carnem negant. Multi autem iam sunt hoc morbo laborantes. De ceteris vero te admonere stultum esset, quae et omnis operis ac sermonis boni

2) Ita Med. ap. Allatium, Voss.; προσθείη D et sec. man. C, in quo fuisse videtur πρόσθετες, ut exhibet B. Vetus Int. nostri Codicis Pal. leg. videtur καὶ προσθεῖσά γε ἔτι σαυτήν.

3) Vox ἐλθεῖν add. man. rec. ad oram C. Tum καὶ p. ὥστε B, vulg. vet. versio.

4) τέλος Med., versio Usserii.

5) παραμυθίας D.

6) παρακαλῶ B.

7) Ita lego c. B C D (robori vet. Int. ap. Usser.), πόνω exhibere dicitur Cod. Nydrpucianus.

Cap: V. 1) Ita C D Med., φεύγε B.

3) centupliciter Pal. Reg.

4) adiciens te ipsam Pal.

5) Ier. 10, 23.

6) Propter quod Reg.

7) scriptis Pal. Reg.

Cap. V. 1) fugite eos Pal. Scribendum fugite eos.

2) Multi sunt enim Pal., Multi sunt enim modo Reg.

3) movere Pal.

ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ, δυναμένη
 δὲ καὶ ἄλλους νοθετεῖν ἐν Χριστῷ.
 Ἀσπασαί πάντα τοὺς ὁμοίους σου,²
 ἀντεχομένους τῆς ἑαυτῶν σωτηρί-
 ας ἐν Χριστῷ. Ἀσπάζονται σε οἱ
 πρεσβύτεροι, καὶ οἱ³ διάκονοι, καὶ
 πρὸ⁴ πάντων ὁ ἱερός Ἡρώων. Ἀσπά-
 ζεται σε Κασσιανός⁵ ὁ ξένος μου,
 καὶ ἡ ἀδελφή μου ἡ⁶ γαμετὴ αὐτοῦ,
 καὶ τὰ φίλιτατα αὐτῶν τέκνα.⁷ Ἐθ-
 ῶμένην σε σαρκὶ καὶ πνεύματι
 ὑγίαν⁸ ὁ Κύριος ἀγιάσει⁹ αἰεὶ, καὶ
 ἴδοιμί σε ἐν Χριστῷ τυγχάνουσαν¹⁰
 τοῦ στεφάνου.¹¹

in omni opere et verbo bono per-
 fecta es; potens etiam alios eru-
 dire in Domino. Salutant te Pres-
 byteri et Diaconi;⁴ prae omnibus
 vero sanctus Hyron.⁵ Salutant te
 Cassianus hospes meus, et soror
 mea coniux eius, et dulcissimi filii
 eorum. Incolumem te carnali et
 spirituali salute Dominus sanctificet
 semper, et videam te in Domino
 consecutam coronam.⁶

perfectionem consecuta es, et alios in Christo exhortari potes. Saluta
 omnes tui similes, satagentes suae in Christo salutis. Salutant te Pres-
 byteri et Diaconi, et ante omnes sacer Hero. Salutat te Cassianus hos-
 pes meus et soror mea, eius uxor, et carissimi eorum liberi. Te cor-
 poris spiritusque incolumitate gaudentem Dominus semper sanctificet, et
 ego te coronam in Christo assecutam videam. Mariae ex Antiochia.

2) τοὺς ὁμοίως σοι C D, τοὺς ὁμοίους σοι B.

3) οἱ om. C D.

4) πρὸς C.

5) κασιανός C D.

6) καὶ ἡ vet. Int. Usserii; supraad-
 ditum extat καὶ in D.

7) τέκνα om. C, Int. Usserii.

8) Dedi Ἐθῶμένην σε σαρκὶ καὶ πνεύματι ὑγίαν ex B, Ἐθῶμένην σε σαρκικὴν καὶ πνευματικὴν ὑγίαν Med., Ἐθῶμένην σαρκικὴν καὶ πνευματικὴν ὑγίαν C D Voss.

9) ἀγιάσει Med. B, in quo αἰεὶ deest; ἀγιάσει C, ad oram ἀγιάσει, ac ita in D.

10) Ita C D, τυχοῦσαν B.

11) Post στεφάνου Codd. C D Med. exh. ΜΑΡΙΑ ἸΠΟ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ.

4) diacones Pal.

5) Ita Pal., hiron Reg.

6) Sequitur subscriptio Explicit ad mariam cassobolitanam in Pal., Explicit prima in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΡΑΛΛΗΣΙΟΥΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ ἡγαπημένη παρὰ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἁγία, τῇ οὔσῃ ἐν Τράλλεσιν,² ἐκλεκτῇ καὶ ἀξιοθέῳ, εἰρηνευούσῃ ἐν³ σαρκὶ καὶ πνεύματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἐν πάθει τῷ διὰ σταυροῦ καὶ θανάτου καὶ ἀναστάσει· ἦν καὶ ἀσπάζομαι ἐν τῷ πληρώματι, ἐν ἀποστολικῷ χαρακτῆρι, καὶ εὐχομαι πλεῖστα χαίρειν.

I. Ἄμωμον διάνοιαν καὶ ἀνυπόκριτον⁴ ἐν ὑπομονῇ ἔργων ὑμᾶς ἔχοντας, οὐ κατὰ χρῆσιν, ἀλλὰ κατὰ κτῆσιν,⁵ καθὼς ἐδήλωσε⁶ Πολύβιος ὁ ἐπίσκοπος ὑμῶν, ὃς παρεγένετο θελήματι Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, συνεργεῖα Πνεύματος, ἐν Σμύρνῃ, καὶ οὕτως μοι συνεχάρη⁷ δεδεμένῳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὥστε με τὸ πᾶν πλῆθος ὑμῶν ἐν αὐτῷ θεωρῆσαι. Ἀποδεξάμενος οὖν τὴν κατὰ Θεὸν ὑμῶν εὐνοίαν δι' αὐτοῦ, ἔδοξα εὐρῶν ὑμᾶς⁸ μιμητὰς ὄντας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτήρος.

II. Τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτάσσεσθε ὡς τῷ Κυρίῳ,¹ αὐτὸς γὰρ ἄργυρνεὶ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσων Θεῷ. Διὸ καὶ φαίνεσθέ μοι οὐ κατὰ ἄνθρωπον ζῶντες, ἀλλὰ κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν δι' ἡμᾶς ἀποθανόντα, ἵνα πιστεύοντες εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος κοινωνοὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γένησθε.² Ἀναγκαῖον οὖν ἔστιν, ὅσαπερ³ ποιεῖτε, ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν πράττειν ὑμᾶς. Ἄλλ' ὑποτάσσεσθε⁴ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς ἀποστόλοις Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἐν ᾧ διάγοντες ἐν αὐτῷ εὐρεθισόμεθα. Δεῖ δὲ καὶ τοὺς διακόνους, ὄντας μυστηρίων Χριστοῦ Ἰησοῦ, κατὰ πάντα τρόπον⁵ ἀρέσκειν· οὐ γὰρ βρωτῶν⁶ καὶ ποτῶν εἰσὶ διακονοὶ, ἀλλ' ἐκκλησίας Θεοῦ ὑπηρέται· δέον οὖν αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα φυλάττεσθαι,⁷ ὡς πῦρ φλέγον. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἔστωσαν τοιοῦτοι.

III. Ὑμεῖς δὲ ἐντρέπεσθε αὐτοὺς ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ φύλακές εἰσι τοῦ τόπου·¹ ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων τύπος ὑπάρχει· οἱ δὲ πρεσβύτεροι, ὡς συνέδριον Θεοῦ καὶ σύνδεσμος ἀπο-

Ad Trallianus Epistola in Codd. F O U acerphala extat. Noluta in O monet: Πρὸς τραλλησίους ἐπιστολὴ δευτέρῃ:— λέπει ἢ ἀρχὴ τῆς πρὸς τραλλησίους ἐπιστολῆς, τῆς δὲ πρώτης τὸ πᾶν. Alienis praemissis, in quinta pagina Epistola nostra ita exorditur, sicuti in F: ὡς ἡ κατ' αὐτὰ οὖν πραότης, ἐν ᾗ καταλύεται ὁ ἄρχων (c. 4.). Simili modo Cod. V, cuius margini manus rec. inscripsit: ἐντεῦθεν ἀρχεται ἢ δευτέρα ἐπιστολὴ, ἡγουν τὸ κείμενον· λέπει δὲ ὅμως ἢ ἀρχή. τὸ ἀνωθεν δὲ οὐκ ἐστὶ τοῦ ἰγνατίου. ὁ ἀπογομφεὺς ἡμάρτανεν, σύγγων φουρτὴν ἀμφότερα.

1) πρὸς τραλλησίους β' B, in cuius margine: Med. β' τραλλησίους.

2) Τράλλεσιν τῆς Ἀσίας Med.

3) ἐν om. Voss. Tum αἵματι τῷ πάθει p. πνεύματι Med.

4) ἀδιάκριτον Med.

5) φῦσιν Med.

6) ἐδήλωσεν B Med, ubi subinde leg. μοι Πολύβιος.

7) οὗτός μοι συνεχάρει B.

8) ὑμᾶς ὡς ἔργων Med.

Cap. II. 1) ὅταν γὰρ τῷ ἐπισκόπῳ ὑποτάσσεσθε ὡς Ἰησοῦ Χριστῷ Med. ad sensum, non tamen ad verbum.

2) τὸ ἀποθανεῖν ἐκφύγητε p. διὰ

EIVSDEM EPISTOLA AD TRALLIANOS. SCRIPTA EX SMYRNA.¹

Ignatius, qui et Theophorus, dilectae a Deo Patre et Domino Iesu Christo Ecclesiae sanctae, quae est in Trallis, electae et Deo dignae, pacificatae in carne et Spiritu Iesu Christi, spei nostrae, in passione per crucem et mortem atque resurrectionem: quam et saluto in plenitudine Apostolicae formae, et opto plurimum in Deo gaudere.²

I. Immaculatum animum et sine dolo in perseverantia cognovi vos habere, non in usitationem, sed in possessionem, secundum quod significavit mihi Polybius³ Episcopus vester, qui pervenit voluntate Dei Patris et Iesu Christi Filii eius, cooperatione Spiritus, ad Smyrnam, et sic mihi congratulatus est victo in Christo Iesu, ita ut omnem plenitudinem vestram in ipso conspicerem. Suscipiens ergo eum secundum Deum, vestram benevolentiam⁴ per ipsum agnovi, inveniens vos imitatores esse Iesu Christi Salvatoris nostri.

II. Episcopo subiecti estote sicut Domino. Ipse enim vigilat pro animabus vestris tanquam rationem redditurus Deo.¹ Propter quod videmini mihi non secundum hominem vivere, sed secundum Iesum Christum,² qui pro nobis mortuus est, ut credentes in morte eius per baptismum communicantes resurrectionis eius efficiamur. Necessarium est enim, vos nichil praeter Episcopum facere, neque aliquid agere. Sed et Presbyteris subditi estote, ut Apostolis Iesu Christi, spei nostrae, in quo perseverantes, in ipso inveniamur. Oportet ergo et Diaconis, qui sunt in ministerium³ Iesu Christi, in omni modo placere. Non enim in cibo et potu sunt ministri, sed ministri Ecclesiae Dei. Oportet ergo praecepta eorum observare,⁴ sicut ignem ardentem. Ipsi vero sint tales.

III. Vos autem reveremini eos tanquam Dominum¹ Iesum Christum, quoniam custodes sunt loci eius: sicut Episcopus forma est Patris omnium; Presbyteri vero sicut consessus² Dei et coniunctio³ Apostolorum

τοῦ βαπτίσματος κοινωνοὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γένησθε Med.

3) ὡσπερ Med.

4) ὑποτάσσασθαι B.

5) τρόπον πάσιν Med.

6) βρωμάτων Med.

7) αὐτοὺς φυλάττεσθαι p. αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα φυλάττεσθαι Med.

Cap. III. 1) ὁμοίως πάντες ἐντρέπεσθωσαν τοὺς διακόνους ὡς Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὄντα υἱὸν τοῦ πατρὸς. τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, ὡς συνέδριον θεοῦ καὶ ὡς σύνδεσμον ἀποστόλων p. φλέγον. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἔστιωσαν τοιοῦτοι· ὑμεῖς δὲ ἐντρέπεσθε αὐτοὺς ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ φύλακες εἰσὶ τοῦ τόπου Med.

1) Incipit eiusdem ad trallianos Pal., Incipit secunda Reg.

2) et obto te plurimum in domino gaudere Reg.

3) polusbius Pal. Reg.

4) vestram benivolentiam Pal.; benivolentiam vestram Reg.

Cap. II. 1) Heb. 13, 17.

2) Ita Reg. cd. Veneta 1546 c. textu gr., Christum Iesum Pal. vulg.

3) ministri p. in ministerium Pal.

4) praecepta observare eorum Reg.

Cap. III. 1) dominum nostrum Pal.

2) consensus Pal.

3) convincio esse videtur in Pal.

στόλων Χριστοῦ. Χωρὶς τούτων ἐκκλησία ἐκλεκτὴ οὐκ ἔστιν,² οὐ συν-
 ἀθροισμα ἁγίων,³ οὐ συναγωγή ὁσίων· πέπεισμαι δὲ καὶ ὑμᾶς οὕτω
 διακείσθαι. Τὸ γὰρ ἐξεμπλάριον τῆς ἀγάπης⁴ ἔλαβον καὶ ἔχω μετ'
 ἑμαυτοῦ ἐν τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν, οὐ αὐτὸ τὸ κατάστημα μεγάλη μαθη-
 τεῖα, ἢ δὲ πραότης αὐτοῦ δύναμις, ἣν⁵ λογίζομαι καὶ τοὺς ἀθέους
 ἐντρέπεσθαι. Ἀγαπῶν ὑμᾶς, φείδομαι συντονώτερον ἐπιστεῖλαι, ἵνα μὴ
 δόξω τισὶν εἶναι προσάντης,⁶ ἢ ἐπιδειῆς. Δέδεμαι μὲν διὰ Χριστόν,
 ἀλλ' οὐδέπω Χριστοῦ ἄξιός εἰμι· ἐὰν δὲ τελειωθῶ, τάχα γενήσομαι.

IV. Οὐχ ὡς ἀπόστολος διατάσσομαι,¹ ἀλλ' ἑμαυτὸν μετρώ, ἵνα μὴ
 ἐν καυχῇσι ἀπόλωμαι. Καλὸν δὲ τὸ ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθαι. Κἂν ἐρόω-
 μένος ᾧ τὰ κατὰ Θεὸν, πλείον με δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ μὴ προσέχειν
 τοῖς εἰκῇ φυσιοῦσί με· οἱ γὰρ με ἐπαινοῦντες μαστιγοῦσιν.² Ἄλλ'
 οὐκ οἶδα, εἰ ἄξιός εἰμι· ὁ γὰρ ζῆλος τοῦ ἐχθροῦ πολλοῖς μὲν οὐ φαί-
 νεται, ἐμὲ δὲ³ πολεμεῖ. Χρηζῶ οὖν πραότητος, ἐν ἣ καταλύεται ὁ
 ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ὁ διάβολος.

V. Μὴ γὰρ οὐκ ἐβουλόμην ὑμῖν μυστικώτερα γράψαι;¹ ἀλλὰ
 φοβοῦμαι, μὴ νηπίοις οὖσιν ὑμῖν βλάβην παραθῶμαι· καὶ σύγγνωτέ²
 μοι, μὴ³ οὐ δυνήθεντες χωρήσαι τὴν ἐνέργειαν στραγγαλωθῆτε. Καὶ
 γὰρ ἐγὼ, οὐ καθ' ὅτι δέδεμαι, καὶ δύναμαι νοεῖν τὰ ἐπουράνια, καὶ
 τὰς ἀγγελικὰς⁴ τάξεις, καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων καὶ στρατειῶν⁵ ἑξαλλαγὰς,
 δυνάμεων τε καὶ κυριοτήτων διαφορὰς, θρόνων τε καὶ ἐξουσιῶν πα-
 ραλλαγὰς, αἰῶνων τε⁶ μεγαλότητας, τῶν τε Χερουβείμ καὶ Σεραφεῖμ⁷
 τὰς ὑπεροχὰς, τοῦ τε Πνεύματος τὴν ὑψηλότητα, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν
 βασιλείαν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ⁸ ἀπαράθετον.
 Ταῦτα γινώσκων ἐγὼ, οὐ πάντως ἤδη τετελείωμαι, ἢ μαθητῆς εἰμι
 οἶος Παῦλος καὶ Πέτρος⁹ πολλὰ γὰρ μοι¹⁰ λείπει, ἵνα Θεοῦ μὴ απο-
 λειφθῶ.

VI. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε¹ πάντες, καὶ μὴ ἡ ἔν ὑμῖν σχίσματα· ἦτε
 δὲ κατηρτισμένοι τῇ αὐτῇ γνώμῃ καὶ τῷ αὐτῷ νοῖ. Εἰσὶ γὰρ τινες
 ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται, οὐ Χριστιανοί, ἀλλὰ χριστέμποροι, ἀπάτη
 περιφέροντες τὸ ὄνομα τοῦ² Χριστοῦ, καὶ καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ
 εὐαγγελίου, καὶ³ τὸν ἰὸν προσπλέκοντες τῆς πλήνης τῇ γλυκειᾷ⁴ προ-
 σηγορίᾳ, ὥσπερ οἰνομέλιτι κάνειον⁵ κεραννύντες, ἵνα ὁ πίνων, τῇ γλυ-
 κυτάτῃ⁶ κλαπείσ ποιότητι τὴν γευστικὴν αἰσθησιν, ἀφυλάκτως τῷ θα-

2) οὐ καλεῖται p. ἐκλεκτὴ οὐκ
 ἔστιν Med.

3) ἁγίων B.

4) ἀγάπης ὑμῶν Med.

5) Ita B F O V, ὃν recensio brev.

6) προσαίτης Med.

Cap. IV. 1) ὡς Ἀπόστολος ὑμῖν δια-
 τάσσομαι πολλὰ φρονῶν ἐν Θεῷ Med.

2) Med. addit ἀγαπῶμεν γὰρ τὸ
 παθεῖν.

3) δὲ πλέον Med.

Cap. V. 1) μὴ οὐ δύναμαι τὰ
 ἐπουράνια γράψαι Med.

2) συγγνωμενεῖτε Med.

3) μὴ ποτε Med.

4) εὐαγγελικὰς F.

5) στρατιῶν F O V.

6) δὲ B.

7) χερουβὶν καὶ σεραφὶν O V, χε-
 ρουβὶμ καὶ νῦν σεραφὶμ F.

8) πᾶσιν, τὸ τοῦ Παντοκράτορος
 Θεοῦ B.

9) ταῦτα γινώσκων ἐγὼ, οὐ πάν-
 τος ἤδη τετελείωμαι, ἢ μαθητῆς εἰμι,
 οἶος Παῦλος, καὶ Πέτρος B; παρὰ

Christi. Sine ipsis enim ecclesia electa⁴ non est, neque collectio sanctorum, neque congregatio sancta.⁵ Confido enim et vos sic consistere. Exempla autem caritatis vestrae accepi, et habeo penes meipsum in Episcopo vestro, quoniam ipsius institutio magna doctrina est. Nam et mansuetudo eius virtus est, quam arbitror etiam illos, qui sine Deo sunt, revereri. Quia autem diligo vos, parco frequentius vobis scribere,⁶ ne videar aliquibus contrarius aut taediosus esse. Vincetus sum enim pro Christo, sed nondum Christo dignus sum. Si autem consummavero, forsitan ero.

IV. Non sicut Apostolus praecipio, sed metior meipsum; ne in gloriatione mea peream. Bonum est enim in Domino gloriari.¹ Et si salvatus fuero apud Deum, plus me oportet timere, et non attendere ad eos qui magnificant me. Hi² vero qui me laudant, potius flagellant. Eligo enim³ pati: sed nescio si dignus sim.⁴ Zelus⁵ enim inimici multus non videtur: me autem impugnat. Debeo ergo esse mansuetus, ut dissolvatur princeps huius seculi⁶ Diabolus.

V. Nunquid non poteram vobis secretiora scribere? Sed timeo ne parvulis vobis constitutis laesionem imponam. Et ignoscite mihi: quia non valetis ferre onera vinculorum, quemadmodum ego vincetus sum. Et possum quidem intelligere caelestia: Angelorum scilicet atque Archangelorum ordines, Militiarum diversitates, Virtutum et Dominationum differentias, Sedium atque Postestatum distantias, Aeternorum magnificentias, Cherubin et Seraphin excellentias, Spiritus sublimitatem, Domini regnum, et super haec omnia omnipotentis¹ Dei incomparabilitatem. Haec igitur ego cognoscens, non omnino perfectus² sum, aut discipulus esse possum qualis Paulus aut Petrus. Multum enim mihi³ restat, ne a Deo derelinquar.

VI. Rogo autem vos, non ego, sed dilectio Iesu Christi,¹ ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata;² sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia.³ Sunt enim quidam vaniloqui et mentis seductores, non Christiani, sed Christum mercantes, seductione circumferentes nomen Christi, et cauponantes verbum Evangelii, et venenum erroris commiscentes dulci blandimento, sicut oenomelli virus admiscentes, ut qui biberit illius potus gustabilem sensum, dulcedine ca-

τοῦτο καὶ μαθητῆς εἶμι Med. In F O V
vocc. transpositio: πέτρος καὶ παῦλος.

10) ἡμῖν Med.

Cap. VI. 1) λέγετε O V, illic η supra.

2) τοῦ om. B F O V.

3) ἵνα καὶ F O V.

4) γλυκίε O V.

5) κώνιον F O V.

6) γλυκυτάτου B.

4) electa ecclesia transponit Reg.

5) neque congregatio sancta neque collectio sanctorum ordinant Pal. Reg.

6) frequentius scribere vobis Reg.

Cap. IV. 1) I Cor. 1, 31.

2) hui Reg.

3) quidem Pal.

4) Ita ex Pal., sum Reg. vulg.

5) zelum Reg.

6) princeps seculi huius Pal. Reg.

Cap. V. 1) Sic ex Pal. p. ommitentis Reg. vulg.

2) profectus Pal.

3) nullum mihi enim Pal.

Cap. VI. 1) Ita Pal. Reg. ed. Veneta 1546 c. textu gr., Christi Iesu Curetonus c. vulg.

2) scimata Pal. Reg.

3) I Cor. 1, 10.

νάτω περιπαρῆ. Παραινεῖ τις τῶν παλαιῶν· Μηδεὶς ἀγαθὸς⁷ λεγέσθω, κακῶ τὸ ἀγαθὸν κεραινύς. Λέγουσι γὰρ Χριστὸν, οὐχ ἵνα Χριστὸν κηρύξωσιν, ἀλλ' ἵνα Χριστὸν ἀθετήσωσιν.⁸ καὶ οὐ νόμον⁹ συστήσωσιν, ἀλλ' ἵνα ἀνομίαν καταγγείλωσιν.¹⁰ Τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν ἄλλοτριούσι τοῦ Πατρὸς· τὸν δὲ νόμον¹¹ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν διαβάλλουσιν· ἐπαισχυνόμενοι τὸν σταυρὸν, τὸ πάθος ἀρνοῦνται, καὶ τὴν ἀνάστασιν οὐ πιστεύουσιν.¹² τὸν Θεὸν ἀγνωστον εἰσηγοῦνται· τὸν Χριστὸν ἀγέννητον νομίζουσιν.¹³ τὸ δὲ Πνεῦμα, οὐδὲ ὅτι ἔστιν, ὁμολογοῦσιν.¹⁴ Τινὲς δὲ¹⁵ αὐτῶν τὸν μὲν Υἱὸν ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι λέγουσι· ταῦτόν¹⁶ δὲ εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον· καὶ τὴν κτίσιν, ἔργον¹⁷ Θεοῦ οὐ διὰ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐτέρου τινὸς ἄλλοτριας δυνάμεως.

VII. Ἀσφαλίζεσθε οὖν τοὺς¹ τοιούτους, ἵνα μὴ λάβητε βρόχον ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς. Καὶ τὸν βίον ὑμῶν ἀπρόσκοπον τίθεσθε² πᾶσιν ἀνθρώποις, ἵνα μὴ γένησθε³ παγὶς τῇ σκοπιᾷ,⁴ καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον. Ὁ μὴ ἰώμενος γὰρ ἑαυτὸν⁵ ἐν τοῖς ἔργοις ἑαυτοῦ, ἀδελφός ἐστι⁶ τοῦ λυμαινομένου ἑαυτόν. Ἐὰν οὖν καὶ ὑμεῖς ἀποθῆσθε⁷ φουσίωσιν, ἀλαζονείαν,⁸ τύφον, ὑπεροψίαν, δυνατὸν ὑμῖν ἐστίν⁹ εἶναι ἀχωρίστοις¹⁰ Θεοῦ. Ἐγγὺς γὰρ ἐστίν¹¹ τοῖς φοβουμένοις αὐτόν· καὶ, Ἐπὶ τίνα, φησὶν, ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Αἰδεῖσθε δὲ καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν, ὡς Χριστὸν, καθ' ὃ¹² ὑμῖν οἱ μακάριοι διετάξαντο¹³ ἀπόστολοι. Ὁ ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου ὢν,¹⁴ καθαρὸς ἐστίν¹⁵ διὸ καὶ ὑπακούει τῷ ἐπίσκοπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις· ὁ δὲ ἐκτὸς ὢν, οὗτός ἐστιν ὁ χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων τι πράσων· ὁ τοιοῦτος μεμλιανταὶ τῇ συνειδήσει, καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων.¹⁶ Τί γὰρ ἐστίν ἐπίσκοπος; ἀλλ' ἢ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐπέκεινα πάντων κρατῶν, ὡς οἶόν τε ἄνθρωπον κρατεῖν μιμητὴν γινόμενον¹⁷ κατὰ δύναμιν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Τί δὲ πρεσβύτεριον; ἀλλ' ἢ σύστημα ἱερὸν, σύμβουλοι καὶ συνεδρευταὶ τοῦ ἐπισκόπου. Τί δὲ διάκονοι; ἀλλ' ἢ μιμηταὶ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, λειτουργοῦντες αὐτῷ λειτουργίαν καθαρὰν καὶ ἄμακον· ὡς Στέφανος ὁ ἅγιος Ἰακώβῳ τῷ μακα-

7) ἀγαθὸς O V, illic correctum.

8) ἀθετήσωσιν B F O V, ἀθετήσωσι vulg.

9) μόνον F O V.

10) καταγγείλωσιν B O V, καταγγείλωσι F vulg.

11) τὸν μὲν νόμον F. Sequens καὶ om. B O V.

12) πιστεύουσιν B, πιστεύουσι F O V vulg.

13) νομίζουσιν B, νομίζουσι F O V vulg.

14) ὁμολογοῦσιν B O V, ὁμολογοῦσι F vulg.

15) δ' F O V.

16) τ' αὐτόν scr. B O V.

17) ἔργων B.

Cap. VII. 1) τοὺς om. B.

2) τίθεσθαι O V, ε in utroque supra.

3) γένητε B.

4) τῆς κοπιᾶς c. σ supraaddito V, in cuius marg. τῇ σκοπιᾷ man. correctoris; τῆς σκοπιᾶς O, τῇ σκοπιᾷ man. sec. ad oram. Ita etiam F, sed var. lect. marginalis pr. manu.

5) ἑμαυτόν V. Tum αὐτοῦ p. ἑαυτοῦ F O.

6) ἐστίν B. Mox λυμαινομένου O V.

7) ἀπόθεσθε O U, η in illo supra.

8) ἀλαζονίαν O V.

9) δυνατὸν ἐστίν ὑμῖν F; ἔστιαι Med.

10) ἀχωρίστους FOV, ἀχωρίστους B.

11) ἐστι om. F O V. Subsequens τοῖς reposui c. B F O V Col., deest ap. Voss. et alios.

ptus inobservanter morti addicatur. Monet autem quidam antiquorum, ut nemo bonus dicatur, qui malum bono admiscuerit. Nominant enim Christum, non ut Christum praedicent, sed ut Christum spernant; et legem proferunt, non ut legem statuunt, sed ut legi contraria annuncient. Christum enim alienant a Patre: legem vero Christi et nativitatem ex Virgine abiiciunt, crucem erubescunt, et passionem negantes, et resurrectioni non credentes. Deum³ incognitum profitentur; Christum ingenitum putant,⁴ et neque quia est Spiritus Sanctus, confitentur. Quidam vero eorum Filium hominem purum esse dicunt: alii autem ipsum dicunt esse Patrem, ipsum Filium, ipsumque⁵ Spiritum Sanctum; et creaturam non opera⁶ Dei esse per Christum dicunt, sed alterius cuiusdam extraneae virtutis.

VII. Cavete ergo a talibus, ne sumatis laqueos animabus vestris: et vitam vestram inexplorabilem apponite omnibus hominibus, ne efficiamini muscipula explorationis, et sicut retia extensa.¹ Qui enim sibi non parcat in operibus suis, frater est polluentis semetipsum.² Si ergo et vos deponatis naturalem superbiam, inflatilem et tumidam extollentiam, possibile erit vobis, inseparabiles esse a Deo. Prope est enim Dominus timentibus eum:³ et, In quem⁴, inquit,⁴ respiciam, nisi in humilem, et quietum, et trementem⁵ verba mea?⁶ Veneramini autem et Episcopum vestrum sicut Christum, secundum quod vobis beati Apostoli praeceperunt. Qui enim intra altare est constitutus, mundus est: propter quod obedite Episcopo vestro et Presbyteris. Qui vero⁶ extra altare est constitutus, extra Episcopum est et Presbyteros et Diaconos aliquid agens: qui talis fuerit, pollutus est conscientia,⁷ et est deterior infideli. Quid est enim Episcopus, nisi omnem principatum et potestatem⁸ illorum omnium tenens, quemadmodum deceat hominem tenere, imitatore Dei factum⁹ secundum virtutem? Quid est Presbyterium,¹⁰ nisi constitutio sancta, consiliiarii et confessores Episcopi? Quid¹¹ etiam Diaconi, nisi imitatores Christi, ministrantes Episcopo sicut Christus Patri, et operantes illi operationem mundam et immaculatam? quomodo sanctus Stephanus

12) καθὰ p. καθ' ὁ B F O V. Subinde ἡμῶν p. ὑμῶν B.

13) ἐτάξαντο F, syllaba δι supra-addita, spirituque deleto. In V ante ἀπόστολοι art. οἱ, qui in O lineola indutus est.

14) ὦν (sic) V; sic et paulo post.

15) Ita B O V, ἔστι F vulg.

16) χείρον O V, in marg. illius correctum.

17) γενόμενον O V.

4) dominum Reg.

5) Deum incognitum putant p. Deum incognitum profitentur: Christum ingenitum putant Pal.

6) ipsum Pal.

7) opera non inv. Pal.

Cap. VII. 1) Hos. 5, 1.

2) Prov. 18, 9.

3) Ps. 85, 9.

4) in quid scr. Reg. Praeterea vide Esa. 66, 2.

5) timentem Reg.

6) enim Reg. In Codice Pal. Qui enim extra altare est ipse utique extra episcopum est.

7) est pollutus conscientia Reg. Praeterea cf. I Tim. 5, 8.

8) potestatum Pal. Idem subinde illorum tenens omnium, Reg. omnium illorum tenens.

9) sicuti debet hominum (erat omnium in Reg.) tenere imitator factus dei. Pal. Reg.

10) quid presbyteri extare videtur in Reg.

11) Qui Pal., Quis Reg.

ρίω, καὶ Τιμόθεος καὶ Αἴνος Παύλω, καὶ Ἀνάκλητος¹⁸ καὶ Κλήμης Πέτρω. Ὁ τοίνυν τούτων¹⁹ παρακούων, ἄθεος πάμπαν εἶη ἂν, καὶ δυσσεβής, καὶ²⁰ ἀθετῶν Χριστὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ διάταξιν σμικρύνων.

VIII. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὑμῖν ἐπιστέλλω, οὐχ ὅτι ἔγνων τοιοῦτους τινὰς ἐν ὑμῖν· ἀλλὰ μὴ δὲ¹ συγχωρήσειεν ποτε ὁ Θεὸς τοιοῦτον εἰς ἀκοῆς ἐλθεῖν τὰς ἐμὰς,² ὁ μὴ φειδόμενος³ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ διὰ τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν⁴ ἀλλὰ προορῶν τὰς ἐνέδρας τοῦ πονηροῦ, ταῖς παραγγελίαις προασφαλίζομαι ὑμᾶς, ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ καὶ πιστὰ ἐν Χριστῷ, προποτιζῶν ὑμᾶς τὰ φυλακτικὰ τῆς λοιμικῆς⁵ τῶν ἀνυποτάκτων νόσου, ἧς ὑμεῖς ἀποφεύγετε τὴν νόσον εὐδοκίᾳ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ὑμεῖς οὖν ἀναλαμβάνοντες προάφτητα, γίνεσθε⁶ μιμηταὶ παθημάτων Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀγάπης αὐτοῦ,⁷ ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον, ἵνα τῷ αἵματι αὐτοῦ καθαρῶς⁸ ἡμᾶς παλαιᾶς δυσσεβείας, καὶ ζωῆν ἡμῖν παράσχηται,⁹ μέλλοντας ὅσον οὐδέπω ἀπόλλυσθαι ὑπὸ τῆς ἐν ἡμῖν¹⁰ κακίας. Μηδεὶς οὖν ὑμῶν¹¹ τι κατὰ τοῦ πλησίον ἐχέτω· Ἄφετε γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος ἡμῶν,¹² καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. Μὴ ἀφορμᾶς¹³ δίδοτε τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα μὴ ὀλίγων τινῶν ἀφρόνων εἴνεκεν ὁ λόγος καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται. Οὐαὶ γὰρ, φησὶν ὁ Προφήτης ὡς¹⁴ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται¹⁵ ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

IX. Καρφώθητε οὖν, ὅταν ὑμῖν χωρὶς Ἰησοῦ Χριστοῦ λαλῇ τις, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ Δαβὶδ,¹ τοῦ² ἐκ Μαρίας· ὃς³ ἀληθῶς ἐγεννήθη καὶ ἐκ Θεοῦ καὶ ἐκ παρθένου, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως· οὐδὲ γὰρ ταῦτό,⁴ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· ἀληθῶς ἀνέλαβε⁵ σῶμα· Ὁ Λόγος γὰρ⁶ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐπολιτεύσατο ἄνευ ἁμαρτίας. Τίς γὰρ, φησὶν, ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; ἔφαγε⁷ καὶ ἔπιεν ἀληθῶς· ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου· ἀληθῶς δὲ, καὶ οὐ δοκῆσει, ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν,⁸ βλεπόντων οὐρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. οὐρανίων μὲν ὡς τῶν ἀσωμάτων φύσεων· ἐπιγείων δὲ,⁹ Ἰουδαίων καὶ Ῥωμαίων καὶ τῶν παρόντων κατ' ἐκείνου καιροῦ ἀνθρώπων, σταυρουμένου τοῦ Κυρίου· καταχθονίων¹⁰ δὲ ὡς τοῦ πλήθους τοῦ συναναστάτος τῷ Κυρίῳ. Πολλὰ γὰρ, φησὶν,¹¹ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἠγέρθη, τῶν μνημείων ἀνερχθέντων· καὶ κατήλθεν εἰς ἄδην¹² μόνος, ἀνῆλθε δὲ μετὰ πλήθους· καὶ ἔσχισε¹³

18) Ita B F et in marg. O, ἀνέ-
κλητος O in textu et V. Haec quidem
scribendi ratio antiquior esse videtur.

19) τοῦτον O V, illic τούτων ad
oram.

20) καὶ om. F O V.

Cap. VIII. 1) μηδὲ scr. F.

2) ἐμὰς F. *

3) φησάμενος O V, φειδόμενος
illic ad oram.

4) Ordine inverso Ἐκκλησίαν ἀγίαν B.

5) λοιμικῆς F O V.

6) γίνεσθαι O, supra ε.

7) Ita locum restituti ex Codd. F O V,

quorum secundus exh. iϛ ante καὶ, pri-
mus et tertius χϛ. Vetus Int. Christi, ut
Med.; γίνεσθε μιμηταὶ παθημάτων
καὶ ἀγάπης αὐτοῦ B et vulg.

8) καθαρῶς F, ι correct. ex η.

9) παράσχηται O V, illic η ad oram.

10) ὑμῖν F O V, secundus in marg.
ζῶσιν ἡμῖν.

11) ὑμῶν c. F O V vel. Int. Cot.,
ἡμῶν B Voss. et alii.

12) ἡμῶν c. F O V Cot., ὑμῶν B
Voss. et alii.

13) ἀφορμᾶς V. Subinde δίδωτε F.

14) ὃς B.

15) βλασφημῆται F O V, in O εἰ ad

beatissimo Iacobo, et Timotheus et Linus Paulo, et Anacletus et Clemens Petro. Qui igitur istis inobediens fuerit, hic sine Deo omnino erit,¹² et impius, et contempnens Christum, et ordinationem ipsius minorans.

VIII. Ego vero haec vobis mando,¹ non quod aliquos inter vos tales agnoverim: nec permittat Deus aliquando aliquid huiusmodi in auribus meis introire, qui Filio suo non pepercit² propter sanctam Ecclesiam; sed praevidens seditiones Iniqui, praemonitione conforto vos sicut filios meos³ carissimos et fideles in Domino, praepotans vos medicamine praemuniente contra imminentem pestilentiam, quam etiam vos tanquam morbum fugite, beneplaciti in Christo Domino nostro. Vos ergo succincti mansuetudine, imitatores estote passionum Christi et dilectionis eius, qua dilexit nos, dans semetipsum⁴ pro nobis redemptionem, ut nos sanguine suo mundaret antiquae impietatis, et vitam nobis praestaret, incipientibus⁵ iam perire pro malitia, quae erat in nobis.⁶ Nemo ergo vestrum adversus proximum aliquid habeat, dicente Domino: ,Dimittite, et dimittetur vobis.⁴ Nolite occasionem dare gentibus, ne propter aliquos paucos insipientes⁷ verbum Domini et doctrina blasphemetur, ne in vobis compleatur, quod propheta ex persona Dei ad huiusmodi dicit: ,Quoniam per vos nomen meum blasphematur in gentibus.⁴

IX. Obturate ergo¹ aures vestras, quando vobis quis sine Iesu Christo Filio Dei loquitur: qui factus est ex semine David per Mariam; qui vere natus est ex Deo et ex Virgine: quia hoc ipsum est quod et Deus. Suscepit enim vere corpus: ,Verbum,⁴ inquit, ,caro factum est, habitavit sine peccato in nobis.² ,Quis enim,⁴ inquit,³ ,ex vobis arguet me de peccato?⁴ Manducavit enim vere et bibit; et crucifixus est, et mortuus sub Pontio Pilato. Sed et secundum placitum voluntatis suae vere crucifixus est, et vere mortuus, videntibus caelestibus et terrestribus et infernis: caelestibus quidem tanquam incorporalibus naturis: terrestribus vero ut Iudaeis et Romanis et caeteris hominibus, qui tunc eodem tempore praesto erant, quando crucifixus est Dominus: infernis autem ut multitudo eorum, qui cum Domino resurrexerunt: ,Multa,⁴ inquit, ,corpora sanctorum dormientium resurrexerunt de monumentis patefactis.⁴ Descendit enim in infernum solus; ascendit vero cum multitudo: et

oram et notula: Θεοδόρητος ἐν διαλόγῳ.
Tum ἔθνεσιν B F O V, ἔθνεσι vulg.

Cap. IX. 1) ἐξ γένους Λαβιδ Med.

2) τοῦ om. F.

3) ὡς Med.

4) τ' αὐτόν B V, ταυτόν F O.

5) ἀνέλαβεν B O V.

6) γὰρ om. F O V.

7) ἔφαγεν B.

8) ἀπέθανεν c. B F O V, ἀπέθανε vulg.

9) τὲ B F O V c. Voss.

10) ὑποχθόντων Med.

11) φησὶν B O V, φησὶ F vulg.

12) ἔδου F, quod praestat. Tum ἀνῆλθεν B.

13) ἔσχισεν B.

12) diserit Pal., deserit Reg.

Cap. VIII. 1) mandans Pal. Reg.

2) Rom. 8, 32.

3) vestros Pal.

4) semetipsum om. Pal., se ipsum scr. Reg.

5) Exclusi vulg. et Pal. nobis post incipientibus c. Reg.

6) Cfr. ad haec et sqq. Mt. 6, 14.

Mc. 11, 25. Luc. 6, 37. Tit. 2, 5. I Tim.

6, 1. Esa. 52, 5. Ezech. 36, 23.

7) Inter vocc. insipientes et verbum lacunae signum in Reg.

Cap. IX. 1) Obdurate autem Pal. Reg.

2) Ioh. 1, 14, 8, 46.

3) inquit om. Reg.

4) Matth. 27, 52.

τὸν ἀπ' αἰῶνος φραγμὸν, καὶ τὸ μεσότοιγον αὐτοῦ ἔλυσεν¹⁴ καὶ ἀνέστη διὰ τριῶν ἡμερῶν, ἐγείραντος αὐτὸν τοῦ Πατρὸς· καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας συνδιατρούσας τοῖς Ἀποστόλοις, ἀνελήφθη πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ ἐκάθισεν¹⁵ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, περιμένων ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Τῇ οὖν παρασκευῇ τρίτῃ ὥρᾳ¹⁶ ἀπόφασιν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Πιλάτου, συγχωρήσαντος τοῦ Πατρὸς· ἕκτη ὥρα ἐσταυρώθη· ἐννάτῃ ἀπέπνευσεν¹⁷ πρὸ ἡλίου δύσεως ἐτάφη· τὸ Σάββατον ὑπὸ γῆν μένει ἐν τῷ μνημείῳ, ᾧ ἀπέθετο αὐτὸν Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθίας¹⁸ ἐπιφωσκούσης κυριακῆς ἀνέστη ἐκ¹⁹ τῶν νεκρῶν κατὰ τὸ εἰρημένον²⁰ ὑπ' αὐτοῦ· Ὡσπερ ἦν Ἰωάνης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Περιέχει οὖν ἡ μὲν παρασκευῇ τὸ πάθος· τὸ Σάββατον τὴν ταφὴν· ἡ κυριακὴ τὴν ἀνάστασιν.

X. Εἰ δὲ, ὥσπερ τινὲς ἄθεοι ὄντες, τουτέστιν ἄπιστοι, λέγουσι, τῷ¹ δοκῆσει γεγενῆσθαι² αὐτὸν ἀνθρώπον, οὐκ ἀληθῶς ἀνεληφέναι σῶμα, καὶ τῷ³ δοκεῖν τεθνηκέναι, πεπονθέναι οὐ τῷ ὄντι· τίνος ἔνεκεν⁴ ἐγὼ δέδεμαι, καὶ⁵ εὐχομαι θηριομαχηῆσαι; δωρεάν οὖν ἀποθνήσκω· ἄρα⁶ καταφρεύδομαι τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου. Καὶ περιττὸς ὁ προφήτης· Ὁφονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς ὡς ἐπὶ ἀγαπητῷ. Οὐκοῦν ἄπιστοι αὐτοὶ, οὐχ ἦττον τῶν σταυρωσάντων αὐτόν. Ἐγὼ δὲ οὐ τῷ⁷ δοκεῖν ἔχω τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τῷ ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποθανόντι, ἀλλὰ τῷ ὄντι· ἀληθείας γὰρ ἀλλότριον τὸ ψεῦδος. Ἀληθῶς τοίνυν ἐγέννησε Μαρία σῶμα, Θεὸν ἔνοικον ἔχον⁸ καὶ ἀληθῶς ἐγεννήθη ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ τῆς παρθένου, σῶμα ὁμοιοπαθεὶς ἡμῖν ἡμφορισμένος· ἀληθῶς γέγονεν ἐν μήτρᾳ, ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐν μήτρᾳ⁹ διαπλάττων· καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῶν τῆς παρθένου σπερμάτων,¹⁰ πλὴν ὅσον ἄνευ ὀμιλίας¹¹ ἀνδρός· ἐκνοφορήθη, ὡς καὶ ἡμεῖς,¹² χρόνων¹³ περιόδοις· καὶ¹⁴ ἀληθῶς ἐτέχθη, ὡς καὶ ἡμεῖς· καὶ ἀληθῶς ἐγαλακτοτροφήθη, καὶ τροφῆς κοιῆς καὶ πότου μετέσχεν, ὡς καὶ ἡμεῖς· καὶ τρεῖς δεκάδας ἔτων πολιτευσάμενος, ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου ἀληθῶς, καὶ οὐ δοκῆσει· καὶ τρεῖς ἑνιαυτοὺς κηρύξας τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ποιήσας σημεῖα καὶ τέρατα, ὑπὸ τῶν ψευδοῖουδαίων

14) ἔλυσεν O V, ἔλυσεν B, ἔλυσε F vulg.

15) ἐκάθησεν F.

16) Cod. O in marg. hanc glossam sec. man. praebel: Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ παρθενίας λόγῳ· μετὰ τρίτην ὥραν συναξίς ἐπιτέλει, ὅτι ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἐπάγη τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ. ἕκτη ὥρα ἐπιτέλει τὰς προσευχὰς μετὰ κλαυθμοῦ καὶ ψαλμῶν καὶ δεήσεως, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐκρεμάσθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ἐννάτῃ ὥρᾳ πάλιν ἐν ὑμνοῖς καὶ δοξολογίαις μετὰ δακρύων ἐκέτευε, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ κύριος κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα. καὶ μετὰ τὴν σύναξιν τῆς ἐννάτης

ἔσθιε τὸν ἄρτον σου εὐχαριστήσασα τῷ Θεῷ ἐπὶ τῆς τραπέζης σου.

17) Ita B F O V, ἀπέπνευσε vulg.

18) Ἀριμαθίας B F O V.

19) ἀπὸ F.

20) εἰρημένων B.

Cap. X. 1) τὸ B F O V.

2) γεγενῆσθαι O V.

3) τὸ B.

4) τί p. τίμος ἔνεκεν Med.

5) τί δὲ Med.

6) ἄρα οὐ Med.

7) οὕτω p. οὐ τῷ V.

8) ἔχων O V, in illo ad oram correctum.

9) Vocc. ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐν μήτρᾳ non sunt in F O V.

dirupit maceriam,⁵ quae erat a seculo, et medium parietem eius⁶ dissolvit; et resurrexit tertia die, resuscitante eum Patre; et post dies, quos⁷ conversatus est cum Apostolis, assumptus est ad Patrem: et sedit⁸ ad dexteram eius, expectans, donec ponantur omnes inimici eius sub pedibus ipsius. Die ergo Parasceve tertia hora accepit sententiam a Pilato, permittente Patre; sexta vero crucifixus est; nona autem emisit spiritum: ante solis vero occasum⁹ depositus est de cruce et sepultus in monumento novo. Sabbato vero mansit sub terra in sepulchro, in quo posuit eum Ioseph ab Arimathia.¹⁰ Dominica autem die resurrexit a mortuis, secundum quod dictum est ab eo: sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus.¹¹ Continet ergo¹² dies Parasceve passionem eius, Sabbatum vero sepulturam et requiem, Dominica autem resurrectionem.

X. Quidam autem tanquam sine Deo increduli et infideles dicunt, eum putative tantum fuisse hominem, et non verum corpus suscepisse, atque putative passum et mortuum. Ego vero pro passione et morte Domini mei vinctus¹ sum, et opto ad bestias pugnare. Si enim putative et non vere passus est atque² mortuus, ergo ego gratis moriturus sum mendacia de cruce Domini confingens. Sed et Propheta superflue dixit:³ Videbunt in quem compunxerunt, et plangent super⁴ seipsos tanquam super dilectum, et dolentur dolore tanquam super primogenitum.⁵ Ergo infideles illi et increduli non minus sunt, quam illi, qui eum crucifixerunt. Ego autem⁶ sic devovi spem habere in eum, qui pro me vere mortuus est, quia alienum est ab eo mendacium. Vere etenim peperit Maria corpus,⁶ Deo in eo habitante; et vere natus est Deus Verbum ex Virgine, corpus similiter nobis passibile sine peccato induens. Vere conceptus est in utero, et factus est in⁷ vulva; formans et faciens sibi corpus ex Virgine, sine semine scilicet et collocutione viri: portatusque in utero, sicut et nos tempore portati sumus: et vere lactatus est, et nutritus, sicuti et nos,⁸ et cibo et potu, sicuti et nos, usus est; et triginta annos agens baptizatus est a⁹ Iohanne in veritate et non in phantasmate: et tribus annis praedicavit Evangelium, et fecit signa et pro-

10) αἰμάτων B. In Med. ἐκ τῆς παρορθένου.

11) ὀμηλίας O V, ὀμιλλίας illic ad oram.

12) Ordo vocc. ἀνδρός· ὡς καὶ ἡμεῖς ἐκνοορορήθη in F.

13) χρόνον V, idem fuisse videtur in O.

14) καὶ superscriptum in F.

5) dirupit materiam Pal., dirupit matheriam Reg.

6) eius om. Pal.

7) Sic ex Pal. Reg., quibus vulg.

8) sedet Pal. Praeterea cf. Heb. 1, 13. 10, 12 sq.

9) ante solis occasum vero Reg.

10) ab arimathia Pal.

11) Vocc. sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus non leg. in Pal. Reg. Praeterea cf. Matth. 12, 40.

12) autem Reg.

Cap. X. 1) victus Reg.

2) ac Pal., et Reg.

3) Zach. 12, 10.

4) inter Pal. Reg.

5) autem om. Reg.

6) corpus maria peperit transp. Pal.

7) Lacuna in Reg. inter in et vulva.

8) sicuti et nos ex Pal. Reg. (sicut et nos ed. Veneta 1546) p. sicut nos vulg.

9) ab Pal. Ceterum cf. Luc. 3, 23.

καὶ Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος, ὁ κριτὴς ἐκρίθη, ἔμαστιγώθη,¹⁵ ἐπὶ κόρ-
θης¹⁶ ἐράπισθη, ἐνεπτύσθη, ἀκάνθινον στέφανον καὶ πορφυροῦν ἱμά-
τιον ἐφόρησεν,¹⁷ κατεκρίθη, ἐσταυρώθη ἀληθῶς, οὐ δοκήσει, οὐ¹⁸
φραντασία, οὐκ ἀπάτη· ἀπέθανεν ἀληθῶς, καὶ ἐτάφη, καὶ ἠγέρθη ἐκ¹⁹
τῶν νεκρῶν, καθὼς²⁰ που προσηύχeto λέγων, Σὺ δὲ Κύριε ἀνάστη-
σόν με, καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς· καὶ ὁ πάντοτε ἐπακουῶν αὐτῶ Πα-
τὴρ ἀποκριθεὶς λέγει· Ἀνάστα ὁ Θεὸς, κρῖνον²¹ τὴν γῆν, ὅτι σὺ κα-
τακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. Ὁ τοίνυν ἀναστήσας αὐτὸν
Πατὴρ, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ἐγερεῖ, οὐ χωρὶς τὸ ἀληθινῶς ζῆν οὐχ
ἔξει τις· λέγει γάρ, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν
ἀποθάνῃ, ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀπο-
θάνῃ,²² ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Φεύγετε οὖν²³ τὰς ἀθέτους αἰρέσεις·
τοῦ διαβόλου γὰρ εἰσὶν ἐφευρέσεις, τοῦ ἀρχεκάκου ὄψεως, τοῦ διὰ
τῆς γυναικὸς ἀπατήσαντος Ἀδὰμ τὸν πατέρα τοῦ γένους ἡμῶν.

XI. Φεύγετε δὲ αὐτοῦ καὶ τὰς κακὰς παραφράδας. Σίμωνα τὸν
πρωτότοκον αὐτοῦ υἱὸν, καὶ Μένανδρον, καὶ Βασιλίδην, καὶ ὅλον
αὐτοῦ τὸν ὀργανισμὸν τῆς κακίας, τοὺς ἀνθρωπολάτρας, οὓς καὶ ἐπι-
καταράτους λέγει Ἰερεμίας¹ ὁ προφήτης. Φεύγετε καὶ τοὺς ἀκαθάρτους
Νικολαῖτας, τοὺς ψευδανύμους, τοὺς φιληδότους, τοὺς συκοφάντας.²
Οὐ γὰρ ἦν τοιοῦτος ὁ τῶν ἀποστόλων Νικόλαος. Φεύγετε καὶ τὰ³
τοῦ πονηροῦ ἔγγονα, Θεόδοτον καὶ Κλεόβουλον, τὰ γεννώντα καρπὸν
θανατηφόρον, οὓς ἂν τις γέυσῃται, παραντίκα ἀποθνήσκει, οὐ τὸν
πρόκαιρον θάνατον, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον. Οὗτοι οὐκ εἰσὶ φυτεία Πα-
τρὸς,⁴ ἀλλ' ἔγγονα κατηραμένα. Πᾶσα δὲ, φησὶν ὁ Κύριος, φυτεία ἦν
οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐπουράνιος,⁵ ἐκριζωθήτω. εἰ γὰρ ἦσαν
τοῦ Πατρὸς κλάδοι, οὐκ ἂν ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ,
ἀλλὰ⁶ τῶν ἀποκτεινάντων τὸν τῆς δόξης Κύριον· νῦν δὲ τὸν σταυρὸν
ἀρνούμενοι καὶ τὸ πάθος ἐπαισχυνόμενοι καλύπτουσι τὴν Ἰουδαίων πα-
ρανομίαν, τῶν θεομαχῶν, τῶν κυριοκτόνων· μικρὸν γὰρ εἰπεῖν, προφη-
τοκτόνων. Ὑμᾶς δὲ παρακαλεῖ Χριστὸς εἰς τὴν αὐτοῦ ἀφθαρσίαν,
διὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ⁷ καὶ τῆς ἀναστάσεως, ὄντας μέλη αὐτοῦ.

XII. Ἀσπάξομαι ὑμᾶς ἀπὸ Σμύρνης ἅμα ταῖς συμπαρούσαις μοι¹
ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ὧν οἱ ἡγούμενοί με κατὰ πᾶν ἀνέπαυσαν, σαρκί

15) ἔμαστιγώθη OV, illic i supra.
16) κόρθης B, κέρθης FO V. Ultimi
duo scr. ἐραπισθη.

17) Ita FO V, ἐφόρησε B vulg.

18) οὐδέ F.

19) ἀπὸ F.

20) καθὼς F.

21) κρῖνον F V.

22) Vocc. ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν
— ἀποθάνῃ efficienda videntur; desunt
reapse in FO V vet. Int. et Ev. Ioan. 11, 26.

23) οὖν om. B.

Cap. XI. 1) Ἰερεμίας F.

2) Vocc. φεύγετε καὶ τοὺς ἀκα-
θάρτους — τοὺς συκοφάντας om. B.
Subinde vocc. οὐ γὰρ ἦν τοιοῦτος ὁ
τῶν ἀποστόλων Νικόλαος c. O V et

vet. Int. in textu posui. Fin textu et O ad
oram; καὶ γὰρ ἦν τοιοῦτος ὁ τῶν
ἀποστόλων Νικόλαος. Desunt ea in B
vulg.

3) τὸν OV, τὰ illic ad oram.

4) φυτεία τοῦ πατρὸς FO V.

5) οὐράνιος FO V.

6) ἀρὰ mendose Voss.

7) B Voss. αὐτοῦ.

Cap. XII. 1) μου FO V.

10) condemnatusque p. condemnatus
est Reg.

11) fantasia neque fallacia Pal., fan-
lasie neque fallacie Reg. e litera utrobis
subnotata.

12) et ex Reg. ed. Veneta 1546.

digia coram falsis Iudaeis: et a Pilato praeside Index iudicatus est, flagellatus est, colaphis caesus est, consputus est, spineam coronam purpureamque vestem portavit, condemnatus est,¹⁰ crucifixus est vere, voluntarie complacens, non phantastice; neque fallaciter¹¹ mortuus est, sed vere; et¹² sepultus est, et resurrexit a mortuis, sicut ipse alicubi orans Patrem dicebat: ,Tu autem, Domine, resuscita me, et reddam illis':¹³ et Pater, qui eum semper¹⁴ exaudit, respondes ait: ,Exsurge Deus, iudica terram, quoniam tu haereditabis in omnibus gentibus.¹⁵ Qui ergo resuscitavit eum Pater, ipse etiam nos per eum resuscitaturus est, non sine vera vita, hoc¹⁶ est non sine ipso, qui ait: ,Ego sum vita: qui credit in me, licet moriatur, vivet;¹⁷ et omnis qui vivit, et credit in me,¹⁸ non morietur in aeternum.' Fugite autem¹⁹ illas sine Deo haereses: Diaboli enim sunt adinventio, serpentis auctoris malorum, qui per mulierem seduxit Adam patrem generis nostri.

XI. Fugite vero et malas¹ soboles eius: Simonem dico, primogenitum generis ipsius, et Menandrum,² et Basilidem, et totam collectionem malignitatis ipsius, et illos hominis³ cultores Hebionitas,⁴ quos maledictos esse Ieremias propheta asseruit. Fugite quoque et illos immundissimos falsi nominis Nicolaitas,⁵ amatores libidinis, malos calumniatores; non enim talis fuit Apostolorum minister Nicolaus.⁶ Fugite etiam ipsius Nequissimi nepotes, Theodotum scilicet et Cleobulum,⁷ qui generant fructum mortiferum; de quo si quis degustaverit, statim morietur, non morte temporali, sed aeterna. Hi⁸ autem omnes non sunt plantatio Dei Patris, sed progenies Maledicti. ,Omnis autem plantatio,⁹ inquit Deus, ,quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur.' Quod si fuissent rami Patris, non utique essent inimici crucis Christi: sed sunt illorum qui occiderunt Dominum gloriae.¹⁰ Nunc autem crucem negantes et passionem erubescences, operiunt¹¹ Iudaeorum iniquitates, illorum scilicet, qui et Deo rebelles extiterunt, et Dominum occiderunt.¹² Parum est enim eos dicere Prophetarum esse interfectores. Vos ergo invitat Christus ad¹³ suam incorruptionem, per passionem suam et resurrectionem,¹⁴ qui estis membra eius.

XII. Saluto vos de Smyrna una cum compraesentibus¹ mihi Ecclesiis Dei, quae, et praesidentes,² me requieverunt in omnibus, carne et

13) Psalm. 41, 10.

14) Is ordo vocc. Reg., *semper eum* Pal. vulg. Ceterum cf. Ioh. 11, 42.

15) Psalm 82, 8.

16) *qui hoc* Pal.

17) *vivit* Reg. Ceterum cf. Ioh. 11, 25 sq.

18) *Et omnis qui credit et vivit in me* transp. Reg.

19) *autem* om. Reg.

Cap. XI. 1) *malos* Pal.

2) *meandrum* Pal. Reg.

3) *hominis* om. Pal.

4) Ita scr. Pal. Reg.

5) *nicholaitas* Reg.

6) *nicholaus* Pal. Reg.

7) *cleobolium* Pal. Reg.

8) *hii* Reg.

9) *Vocc. Dei Patris; sed progenies Maledicti. Omnis autem plantatio non sunt* in Pal. Ceterum cf. Matth. 15, 13.

10) Phil. 3, 18. I Cor. 2, 8.

11) *et operiunt* Reg.

12) I Thess. 2, 15.

13) *Inter ad et suam parvulam lacunam* exh. Reg.

14) *suam* add. Pal.

Cap. XII. 1) *praesidente* Reg.

2) *quae et praecedentes* Pal., *quae* (i man. sec. supra) *et praesente* Reg.

τε καὶ πνεύματι. Παρακαλεῖ ὑμᾶς τὰ δεσμά μου, ἃ ἔνεκεν Ἰησοῦ Χριστοῦ περιφέρω, αἰτούμενος Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Διαμένετε ἐν τῇ ὁμονοίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους καὶ τῇ προσευχῇ. Πρέπει γὰρ ὑμῖν τοῖς καθ' ἓνα, ἔξαιρέτως καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀναψύχειν τὸν ἐπίσκοπον, εἰς τιμὴν Πατρὸς,² καὶ εἰς τιμὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Εὐχομαι ὑμᾶς ἐν ἀγάπῃ ἀκούσασθαι μου, ἵνα μὴ εἰς μαρτύριον ᾧ ὑμῖν γράψας. Καὶ περὶ ἐμοῦ δὲ προσεύχεσθε, τῆς ἀφ' ὑμῶν ἀγάπης χριζοντος³ ἐν τῷ ἔλεει τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ καταξιωθῆναι με τοῦ κληρου, οὗ περιέκειμαι, ἐπιτυχεῖν, ἵνα μὴ ἀδόκιμος εὐρεθῶ.

XIII. Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη Συμυρναίων¹ καὶ Ἐφεσίων. Μνημονεύετε ἡμῶν² τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ὅθεν οὐκ ἄξιός εἰμι λέγεσθαι, ὦν ἔσχατος τῶν ἐκεῖ. Ἐρῴσωσθε ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὑποτασσόμενοι τῷ ἐπισκόπῳ,³ ὁμοίως καὶ τοῖς πρεσβυτέροις⁴ καὶ τοῖς διακόνοις· καὶ οἱ κατὰ ἄνδρα, ἀλλήλους ἀγαπᾶτε ἐν ἀμερίστῳ καρδίᾳ. Ἀσπάζεται⁵ ὑμᾶς τὸ ἔμδον πνεῦμα, οὐ μόνον νῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ἐπι γὰρ ἐπικινδυνος⁶ εἰμί· ἀλλὰ πιστὸς ὁ Πατὴρ Ἰησοῦ Χριστοῦ πληρῶσθαι μου τὴν ἀλήθειαν καὶ ὑμῶν, ἐν ᾧ εὐεθεθήμεν⁷ ἄμωμοι. Ὀναίμην⁸ ὑμῶν ἐν Κυρίῳ.

2) Vulg. τοῦ ante πατρὸς omisi c. B F O V.

3) χριζοντος O V, illic ἡ supra.

Cap. XIII. 1) συμυρνεῶν F O V.

2) ὑμῶν O V, ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν Med.

3) ὡς τῇ ἐντολῇ add. Med.

4) τῷ πρεσβυτερίῳ Med.

5) ἀγνίζεται Med.

6) ἐπικινδυνὸν F O V, ὑπὸ κινδυνὸν Med.

7) εὐεθεθήτε Med.

8) ὀνέμειν (sic) O V, ὀναίμην illic ad oram.

In V subscribitur τοῦ ἁγίου ἰγνατίου ἱερομάρτυρος ἐπιστολῆ β' πρὸς τραλλησίους.

spiritu. Postulant vos vincula mea, quae propter Iesum Christum porto, rogans Deum, ut mereamini in consensu et oratione invicem permanere. Decet enim unumquemque vestrum bene deservire Presbyteris; Episcopum³ et in honorem Dei Patris et in honorem Iesu Christi atque Apostolorum venerari. Deprecor vos ex affectu audire me, ut non sit in testimonium, quod vobis scripsi. Et orate pro me, indigente misericordia Dei ac vestra caritate, ut merear consequi sortem, cui subiaceo, ne reprobis inveniar.

XIII. Salutatur vos dilectio Smyrnaeorum et Ephesiorum. Memor est vestri Ecclesia quae est in Syria, unde non sum dignus dici ultimus eorum qui ibi sunt. Incolumes estote in Christo Iesu, subiecti Episcopo, similiter ut Presbyteris atque Diaconis. Omnes invicem diligite¹ corde inseparabili. Castificet vos spiritus meus,² non solum nunc, sed et³ quando Deum meruero adipisci. Adhuc enim in periculo sum: sed fidelis est Pater Iesu Christi, adimplere petitionem meam et vestram, in qua inveniamur immaculati et acquisiti in Domino. Amen.⁴

3) *episcoporum* Pal. Reg., in quo subinde et om.

c. textu gr., des. in Pal. et ap. Cureton.

Cap. XIII. 1) *diligite* des. in Reg.

2) *sanctus* Reg.

3) *et tuentur* Reg. ed. Veneta 1546

4) *acquisivi vos in domino p. et acquisiti in Domino. Amen* Pal. Reg. Ille subinde: *Explicit ad trallianos, hic Explicit secunda.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΟΥΣ.

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ εὐλογημένῃ² ἐν χάριτι Θεοῦ Πατρὸς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ σωτήρι,³ ἐν ᾧ ἀσπάζομαι τὴν ἐκκλησίαν τὴν οὖσαν ἐν Μαγνησίᾳ τῇ⁴ πρὸς Μαϊάνδρῳ, καὶ εὐχομαι ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ἐν ᾧ πλεῖστα χαίρειν ὑμᾶς εἶη.

I. Γνούς ὑμῶν τὸ πολυεύτακτον τῆς κατα Θεὸν⁵ ἀγάπης, ἀγαλλιώμενος προειλόμην⁶ ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ προσλαλήσαι ὑμῖν. Ἀξιώθεις⁷ γὰρ ὀνόματος Θείου καὶ ποθεινοῦ, ἐν οἷς περιφέρω δεσμοῖς, ἄδω τὰς ἐκκλησίας, ἐν⁸ αἷς ἕνωσιν εὐχομαι σαρκὸς καὶ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅς ἐστι⁹ σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα δὲ πιστῶν· οὗ¹⁰ τῷ αἵματι ἐλυτρώθητε· δι' οὗ ἔγνωτε Θεὸν, μᾶλλον δὲ ὑπ'¹¹ αὐτοῦ ἐγνωσθήτε· ἐν ᾧ ὑπομένοντες, τὴν πᾶσαν ἐπήρειαν¹² τοῦ αἰῶνος τούτου διαφεύξεσθε. Πιστὸς γὰρ, ὅς¹³ οὐκ ἔασει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε.

II. Ἐπεὶ οὖν ἠξιώθη ἰδεῖν ὑμᾶς¹ διὰ Λαμᾶ τοῦ ἀξιοθέου ὑμῶν ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρων Θεοῦ ἀξίων, Βάσσου καὶ Ἀπολλωνίου, καὶ τοῦ συμβιωτοῦ μου διακόνου Ζωτίωνος, οὗ ἔγω ὀναίμην, ὅτι ὑποτάσσεται² τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ, χάριτι Θεοῦ ἐν νόμῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

III. Καὶ ὑμῖν δὲ πρέπει μὴ καταφρονεῖν τῆς ἡλικίας τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ κατὰ γνώμην Θεοῦ Πατρὸς πᾶσαν ἐντροπήν αὐτῷ ἀπονέμειν, καθὼς ἔγνω καὶ τοὺς ἁγίους πρεσβυτέρους οὐ¹ πρὸς τὴν φαινομένην ἀφοροῦντας νεότητα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν Θεῷ φρόνησιν. Ἐπειπερ οὐχ οἱ πολυχρόνιοι εἰσι σοφοί, οὐδὲ οἱ γέροντες ἐπίστανται σύνεσιν² ἀλλὰ πνευμά ἐστιν ἐν βροτοῖς. Δανιὴλ μὲν γὰρ ὁ σοφὸς δωδεκαετῆς γέγονε κάτοχος τῷ θεῷ πνεύματι, καὶ τοὺς μάτην τὴν πολιάν φέροντας πρεσβύτας, συνοφάντας καὶ ἐπιθυμητὰς ἄλλοτρίου κάλλους ἀπήλεξεν.³ Σαμουὴλ δὲ παιδάριον ὄν μικρὸν, τὸν ἐνενηκονταετῆ⁴ Ἥλει διελέγχει, τοῦ Θεοῦ προτετιμηκότα τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας. Ὡσαύτως καὶ Ἱερεμίας ἀκούει πρὸς τοῦ Θεοῦ· Μὴ λέγε, ὅτι νεώτερός εἰμι. Σολομῶν δὲ καὶ

1) Numerum Γ': add. O V; Τοῦ Αὐτοῦ Πρὸς Μαγνησίους B.

2) εὐλογημένη B.

3) ἡμῶν add. Med. et vet. Int., deest in B F O V.

4) τῆς (sic) B. Tum μεάνδρῳ O V.

5) Θεοῦ B.

6) προειλάμην O V.

7) καταξιώθεις Med., quod praestat. Mox καὶ deest in B O V; Θεοπροπεστάτου p. Θείου καὶ ποθεινοῦ Med.

8) ἐν om. Voss.

9) ἐστιν B.

10) οὗ deest in B, ubi extare relativum in Med. notat Allatius.

11) ὑπο sine accentu B.

12) ἐπηρεῖαν B O Voss., ἐπηρεῖαν V. Subsequitur ἄρογοντος in Med.

13) ὡς O V, illic ad oram ὅς. Tum ἔασθ O V.

Cap. II. 1) ὑμᾶς om. O V. Subinde διαδαγμα (sic) p. διὰ Λαμᾶ V, διὰδαγμα O, ad oram διὰ δάμᾶ (sic), διὰ Λάμα B.

2) ὑποτάσσετε O V, illic ai supra.

Cap. III. 1) οὗς O V, illic ad oram οὗ.

2) οὐδὲ οἱ γέροντες, οὗ ἐπίστανται σύνεσιν legit Cod. noster Reg. (lat.)

EIVSDEM EPISTOLA AD MAGNESIANOS. SCRIPTA EX SMYRNA.¹

Ignatius, qui et Theophorus, benedictae Ecclesiae² gratia Dei Patris in Christo Iesu salvatore nostro; in quo saluto Ecclesiam, quae est in Magnesia iuxta Maeandrum,³ et oro in Deo⁴ Patre et Christo Iesu⁵ Domino nostro: in quo plurimum vos gaudere opto.

I. Cognoscens vestram secundum Deum bene dispositam dilectionem, exsultans assumpsi in fide Iesu Christi alloqui vos. Dignus effectus sancti atque desideratissimi nominis, in his quae gesto vinculis, cano⁶ Ecclesias, in quibus laudare opto carne et spiritu Iesu Christi,⁷ qui⁸ est salvator omnium hominum, maxime fidelium: cuius sanguine redempti estis, per quem cognovistis Deum, immo cogniti estis⁹ ab eo; in quo sustinentes, seculi huius temptationem effugite. Fidelis autem est,¹⁰ qui non permittet¹¹ temptari vos super id, quod potestis sufferre.¹²

II. Quoniam ergo merui videre vos per Deo dignum Episcopum vestrum Damam¹ et Deo dignos Presbyteros, Bassum scilicet et Apollonium, et convivam meum Zotionem, quem ego nutrivi, quoniam subditus est Episcopo et Presbyteris in gratia Dei et lege Iesu Christi.

III. Et vos oportet non contempnere aetatem Episcopi, sed secundum¹ ordinationem Dei Patris omnem venerationem ei exhibere, secundum quod cognovi etiam sanctos Presbyteros ei deferre, non propter iuventutem, quae in eo videtur, arbitantes eum contemnendum, sed in² sapientia Dei ei obedire. Quoniam³ quidem non longi temporis sunt sapientes, neque senes, qui⁴ sciunt prudentiam: sed spiritus est in hominibus. Denique Daniel⁵ sapientissimus, duodecim⁶ annorum effectus, Spiritu Sancto repletus est, et illos seniores, canitiem vanam habentes, calumniatores et alienae pulcritudinis appetitores esse manifestavit. Samuel⁷ etiam, cum esset puer pusillus, nonagenarium Heli⁸ sacerdotem per increpationem redarguit, quod filios suos honorificaret super Deum. Similiter et Hieremias⁹ audit¹⁰ a Domino: Noli dicere, quia iuvenis sum

3) ἀπήλεγξεν O V Med., ἀπήλεγξε F vulg.; ἀπέδειξεν B.

4) ὄν, μικρόν τὸν ἐνεγέχοντα ἔτη scr. O V. lidem ἦλλ p. Ἑλλε.

1) Incipit ad Magnesianos scripta ex smyrna Pal., Incipit tertia Reg.

2) Ecclesiae om. Pal., gratie p. Ecclesiae gratia Dei Reg.

3) meandrum Reg.

4) domino Reg.

5) Sic ex Pal. Reg. consentiente textu gr., Iesu Christo vulg.

6) canos Pal.

7) christi iesu ordinat Reg.

8) I Tim. 4, 10.

9) estis om. Reg. Ceterum cf. Gal. 4, 9.

10) Ita Reg., est autem Pal. vulg.

11) permittit Pal. Reg.

12) I Cor. 10, 13.

Cap. II. 1) daman Pal.

Cap. III. 1) sed (et id man. pr. supra) secundum Reg.

2) in om. Pal.

3) Iob. 32, 8 sq.

4) qui adsumpsi ex Reg.

5) Dan. 13.

6) XII Reg.

7) I Sam. 3.

8) Ita scr. Pal. Reg.

9) Geremias scr. Pal. Ceterum cf. 1, 7.

10) audito Reg.

Ἰωσίας· ὁ μὲν δωδεκαετῆς βασιλεύσας τὴν φοβερὰν ἐκείνην καὶ δυσερμήρευτον ἐπὶ ταῖς γυναιξί⁵ κρίσιν ἔνεκα τῶν παιδιῶν ἐποίησατο· ὁ δὲ δεκαετῆς ἄρχας τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ τεμένη⁶ κατέβροῦτε,⁷ καὶ τὰ ἄλση κατεπίμπρα⁸ δαίμοσι γὰρ ἦν, ἀλλ' οὐ Θεῶ ἀνακείμενα· καὶ τοὺς ψευδιερεῖς κατέσφαττεν,⁹ ὡς ἂν φθορέας καὶ ἀπατεῶνας¹⁰ ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ θεϊότητος λατρευτάς. Τοιγαροῦν οὐ τὸ¹¹ νέον εὐκαταφρόνητον, ὅταν¹² Θεῶ ἀνακείμενον ἦ· ἀλλ' ὁ τὴν γνώμην μοχθηρὸς, κἂν πεπαλαιωμένος¹³ ἢ ἡμερῶν κακῶν. Νέος ἦν ὁ Χριστοφόρος Τιμόθεος· ἀλλ' ἀκούσατε, οἷα γράφει αὐτῷ ὁ διδάσκαλος· Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω,¹⁴ ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ. Πρέπον οὖν ἐστὶ¹⁵ καὶ ὑμᾶς ὑπακούειν τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν, καὶ κατὰ μηδὲν αὐτῷ ἀντιλέγειν· φοβερὸν γὰρ ἐστὶ τῷ τοιούτῳ ἀντιλέγειν· οὐ γὰρ τουτοῦ τὸν βλεπόμενον πλανᾷ τις, ἀλλὰ τὸν ἀόρατον παραλογίζεται, τὸν μὴ δυνάμενον παρά τινος παραλογισθῆναι· τὸ δὲ τοιοῦτο οὐ πρὸς ἀνθρώπων, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν ἔχει τὴν ἀναφορὰν. Τῷ γὰρ Σαμουὴλ λέγει ὁ Θεός· Οὐ σὲ παρελογίσαντο,¹⁶ ἀλλ' ἐμέ. Καὶ ὁ Μωσῆς φησὶν· Οὐ γὰρ καθ' ἡμῶν¹⁷ ὁ γογγυσμὸς, ἀλλὰ κατὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Οὐδεὶς ἔμεινεν ἀτιμώρητος, ἐπαρθεῖς κατὰ τῶν κρειττόνων· οὔτε γὰρ τῷ νόμῳ Δαθὰν καὶ Ἀβειρῶν¹⁸ ἀντεῖπαν,¹⁹ ἀλλὰ Μωσεὶ· καὶ ζῶντες εἰς ἄδου κατηρέχθησαν. Κορὲ δὲ καὶ οἱ συμφρονήσαντες αὐτῷ κατὰ Ἀαρὼν διακόσιοι πενήκοντα, πυρίφλεκτοι γεγόνασιν. Ἀβεσσαλώμ²⁰ πατραλοίας γενόμενος, ἐκκρεμῆς²¹ ἐν φρεσὶ γέγονε καὶ ἀκίῳν ἐβλήθη τὴν καθόβουλον καρδίαν. Ἀβεδδαδὰν²² ὡσαύτως τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεῖται δι' ὁμοίαν αἰτίαν. Ὀζίας λεπροῦται, κατατολμήσας ἱερέων καὶ ἱεροσύνης. Σαοὺλ ἀτιμοῦται, μὴ περιμείνας τὸν ἀρχιερέα Σαμουὴλ. Χρῆ οὖν καὶ ὑμᾶς αἰδεῖσθαι τοὺς κρείττους.

IV. Καὶ πρέπον ἐστὶ μὴ μόνον καλεῖσθαι Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ εἶναι· οὐ γὰρ τὸ λέγεσθαι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μακάριον ποιεῖ. Εἰ τινὲς ἐπίσκοπον μὲν λέγουσι, χωρὶς δὲ αὐτοῦ¹ πάντα ποιοῦσι, τοῖς τοιούτοις ἐρεῖ καὶ αὐτὸς, ὅς² καὶ ὁ ἀληθινὸς καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος καὶ μόνος φύσει ἀρχιερέυς· Τί με καλεῖτε Κύριε Κύριε,³ καὶ οὐ ποιεῖτε ἅ λέγω;

5) γυναιξίν B.

6) τεμένει O V, in illo correctum.

7) κατεβροῦτε O V, illic κατεβροῦ-
πτου man. sec.

8) κατεπίμπρα O V. Tum δαίμοσιν B.

9) κατασφάττει O V, illic man. sec.
mutatum in κατεσφάττει.

10) ἀπατεῶνας O V.

11) τὸν O, τὸ ad oram.

12) Ita F V, ὅτ' ἂν B O vulg.

13) μοχθηρὰν, κἂν πεπαλαιωμέ-
ρον B O V. Fortasse scribendum ἀλλὰ
τὸ τὴν γνώμην μοχθηρὸν, κἂν πεπα-
λαιωμένον.14) καταφρονεῖτο O V, illic emen-
datum.

15) ἐστὶν B O V.

16) παρελογίσαντο O V.

17) ἡμῶν B F O V LXX Cler., ὑμῶν
Voss. et alii.

18) ἀβειρῶν O V.

19) ἀντεῖπαν c. B F O V, ἀντεῖπον
vulg. Mox μωσῆ scr. F O V.20) ἀβεσσαλὼν O V. Subinde πατρο-
λόας O V, illic man. sec. correctum.

21) ἐκκρεμῆς O V.

22) Ἀχάβ καὶ Ναμαῶν p. Ἀβεδδα-
δὰν Med.

Cap. V. 1) αὐτῷ B.

2) ὡς O V.

3) Secundum Κύριε excidit ap. Voss.

11) Sic Reg., duodecimo anno aetatis
suae Pal. vulg. Ceterum cf. III Reg. 3.

ego. Salomon quoque et Iosias in iuventute mirifici et sapientes in operibus suis apparuerunt. Salomon quidem duodecimo aetatis suae anno¹¹ regnare incipiens, arduam et ininterpretabilem¹² mulierum pro parvulis quaestionem terribili iudicio dissolvit. Iosias¹³ vero octo annorum existens, aras et monumenta subvertere coepit, lucos excidere et templa deiicere, quae non Deo, sed daemonibus fuerant consecrata. Nam et pseudo-sacerdotes interfecit, ut corruptores et seductores hominum, non divinitati, sed diabolo servientes. Propter quod non est contempnenda iuventus, cum Deo adiacuerit, sed illa aetas, quae sententiae nocet, etiam¹⁴ si inveterata fuerit dierum malorum. Iuvenis fuit et Christoferus¹⁵ Timotheus: sed audite, qualia ei scripsit magister. Nemo, inquit, iuventutem tuam contempnat: sed forma esto fidelium in verbo, in conversatione. Dignum est ergo vos obedire Episcopo vestro, et in nullo ei contradicere. Terribile est enim tali contradicere. Non enim istum visibilem quis spernit; sed illum¹⁶ invisibilem in eo contempnit, qui non potest ab aliquo contempni. Hic autem non ab homine, sed a Deo habet promotionem. Dicit enim Deus Samueli¹⁷ de contemptoribus eius: Non te spreverunt, sed me. Nam et Moyses populo adversus se murmuranti ait:¹⁸ Non enim adversus nos murmurastis, sed¹⁹ adversus Dominum Deum. Nemo enim inultus remansit, qui se contra potiores extulit. Denique in lege, Dathan²⁰ et Abiron²¹ Moysi resistentes, vivi ad inferos depositi sunt. Sed et Chore et qui conspiraverunt cum eo adversus Aaron ducenti quinquaginta,²² igne consumti sunt. Absalon etiam,²³ parricida existens, divino iudicio arbori appensus est; sed et cor eius, quod mala cogitaverat, sagittis infixum est. Nam et Achab²⁴ et Dadan nichilominus propter similem causam²⁵ capite plexus est. Ozias²⁶ quoque leprosus factus est, qui contra sacerdotes sacerdotium arripere ausus est.²⁷ Saul²⁸ etiam sacrificare praesumens, regali dignitate dehonorus est, non expectans principem sacerdotum Samuelem. Oportet ergo et nos revereri potiores.

IV. Et dignum est non solum vocari nos Christianos, sed etiam esse. Non enim dici,¹ sed esse facit beatum.² Quidam autem Episcopum quidem vocant, et praeter ipsum omnia faciunt. Talibus ergo³ etiam ipse Christus dicit, qui et verus et primus est Episcopus et solus natura Pontifex: Quid me vocatis Domine, Domine, et non facitis quae dico?⁴

12) *ininterpretabilem* c. Pal. Reg. et Veneta 1546, *interpretabilem* Vossius, et c. aliis vulg. et Curetonus.

13) IV Reg. 23.

14) *et etiam* Pal. Ceterum cf. Dan. 13, 52.

15) *fuit etiam Christoferus* Pal., *fuit etiam Christiferus* Reg. Ceterum cf. I Tim. 4, 12.

16) *illud* erat in Pal.

17) I Sam. 8, 7.

18) Exod. 16, 8.

19) *Voc. se murmuranti ait: Non enim adversus nos murmurastis, sed non leg. in Pal.*

20) *datam* Pal. Ceterum cf. Num. 16.

21) *Ea scriptura* in Pal. Reg.

22) *CCti Lta* Reg.

23) II Sam. 18.

24) *aab* Pal., *ahab* Reg.

25) *causam* om. Pal.

26) 2 Chron. 26.

27) *ausus est arripere* Reg.

28) I Sam. 13.

Cap. IV. 1) *Recepi dici* ex Reg. favente textu gr., *dicere* Pal. vulg.

2) *beatos* Pal.

3) *igitur* Pal., *deest ergo* in Reg.

4) Luc. 6, 46.

οἱ γὰρ τοιοῦτοι οὐκ εὐσυνείδητοι, ἀλλ'⁴ εἰρωνές τινες καὶ μόρφωνες εἶναι μοι φαίνονται.

V. Ἐπεὶ οὖν τέλος τὰ πράγματα ἔχει, καὶ πρόκειται ζωὴ ἢ ἐκ φυλακῆς, καὶ θάνατος ὁ ἐκ παρακοῆς, καὶ ἕκαστος τῶν ἠρημένων¹ εἰς τὸν τόπον τοῦ εὐρεθέντος μέλλει χωρεῖν, φύγωμεν τὸν θάνατον, καὶ ἐκλεξώμεθα τὴν ζωὴν. Δύο γὰρ λέγω χαρακτῆρας ἐν ἀνθρώποις εὐρίσκεισθαι· καὶ τὸν μὲν νομίσματος, τὸν δὲ παραχάραγματος. Ὁ θεοσεβῆς ἀνθρώπος νόμισμά ἐστιν ὑπὸ Θεοῦ χαραχθέν· ὁ ἀσεβῆς ψευδάνυμον νόμισμα, κίβδηλον, νόθον, παραχάραγμα, οὐχ ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ διαβόλου ἐνεργηθέν. Οὗ² δύο φύσεις ἀνθρώπων λέγω, ἀλλὰ τὸν ἕνα ἀνθρώπον, ποτε³ μὲν Θεοῦ, ποτε δὲ διαβόλου γίνεσθαι· ἐὰν εὐσεβῇ τις, ἀνθρώπος Θεοῦ ἐστίν, ἐὰν δὲ ἀσεβῇ τις, ἀνθρώπος τοῦ διαβόλου, οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης γινόμενος. Οἱ ἄπιστοι εἰκόνα ἔχουσι τοῦ ἄρχοντος τῆς πονηρίας, οἱ δὲ⁴ πιστοὶ εἰκόνα⁵ ἔχουσι τοῦ ἄρχοντος Θεοῦ Πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ ἐὰν⁶ μὴ αὐθαιρέτως ἔχωμεν τὸ ὑπὲρ ἀληθείας ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ πάθος, τὸ ζῆν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

VI. Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις τὸ πᾶν πλήθος ἐθεώρησα ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ,¹ παραινῶ, ἐν ὁμοιοῖα Θεοῦ σπουδάσατε² πάντα πράττειν, προκαθημένον τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς πρὸ αἰῶνος³ παρὰ τῷ Πατρὶ γεννηθεὶς, ἦν λόγος Θεός,⁴ μονογενῆς υἱός· καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ὁ αὐτὸς διαμένει· τῆς γὰρ βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, φησὶ⁵ Δανιὴλ ὁ προφήτης. Πάντες οὖν ἐν ὁμοιοῖα ἀλλήλους ἀγαπήσωμεν, καὶ μηδεὶς κατὰ σάρκα βλεπέτω⁶ τὸν πλησίον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Μηδὲν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνήσεται ὑμᾶς μερίσαι, ἀλλ' ἐνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ, ὑποτασσόμενοι τῷ Θεῷ δι' αὐτοῦ ἐν Χριστῷ.

VII. Ὡσπερ οὖν ὁ Κύριος ἄνευ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ποιεῖ¹· Οὐ δύναμαι γὰρ, φησὶ, ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ² οὐδέν· οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου, μηδὲ πρεσβυτέρου, μηδὲ διάκονου, μηδὲ λαϊκός³ μηδέ τι φαινέσθω ὑμῖν⁴ εὐλόγον παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην· τὸ γὰρ τοιοῦτον παράνομον καὶ Θεοῦ ἐχθρόν. Πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ προσευχῇ ἅμα συνέρχεσθε⁵ μίᾳ δέησις ἔστω κοινῇ, εἰς νοῦς, μίᾳ ἐλπίς ἐν ἀγάπῃ,

4) ἀλλὰ Β.

Cap. V. 1) εἰρημένων O V.

2) οὐ addidit Morelius ex vulg. Int.

Adest neg. in BFOV. Male eam praetermisit Voss.

3) τότε O V.

4) δὲ addidi ex B.

5) χαρακτῆρα Med.

6) ἄν O V. Iidem mox ἔχομεν.

Cap. VI. 1) ἠγάπησα p. ἀγάπη O V, ἠγάπησα B F.

2) σπουδάζετε Med.

3) αἰώνων Med.

4) παρὰ πατρὶ ἦν καὶ ἐν τέλει ἐφάνη Med., riqq. usque ad Πάντες οὖν omissis.

5) φησὶν O V.

6) βλέπει B. Fortasse βλέπη.

Cap. VII. 1) ἐποίησεν οὔτε δι' ἑαυτοῦ, οὔτε διὰ τῶν Ἀποστόλων p. ποιεῖ Med.

2) ἄρ' ἑαυτοῦ O V, illic mutatum in vulg.

3) μὴ διάκονος, μὴ λαϊκός B O V. Ex Med. εἴτε πρ. εἴτε διακ. εἴτε λαϊκ. notat Allatius.

tales enim non bonae scientiae, sed derisores et simulatores mihi esse⁵ videntur.

V. Quoniam vero¹ negotia finem habent, et adiacet quidem vita ex observatione, mors vero ex inobedientia, et necesse est ut unusquisque in locum, quem sibi de praedictis elegerit, in futuro esse² praecipatur, fugiamus itaque mortem, et eligamus vitam. Duos enim characteres dico in hominibus inveniri: unum quidem verum monetae signaculum, alium vero adulterinum.³ Pius enim homo et religiosus vera moneta est, quae a Deo formata vel expressa⁴ est. Impius vero et irreligiosus falsa moneta est, noxia, adultera, prava,⁵ quae non a Deo, sed a Diabolo facta est. Haec autem asserens non duas⁶ naturas hominum esse dico, sed unum eundemque hominem, qui aliquando quidem Dei, aliquando autem⁷ Diaboli efficitur. Si quis igitur pius fuerit, homo Dei est; si quis vero⁸ impius extiterit, Diaboli est, non ex sua sententia factus. Infideles enim imaginem habent Principis nequitiae; fideles autem formam habent auctoris omnium Dei Patris et Christi Iesu filii eius. Propter quod si non elegerimus pro veritate mori in passione ipsius,⁹ vita eius non est in nobis.

VI. Et quoniam in praescriptis personis multitudinem vestri contemplatus sum in fide et dilectione, moneo ut unanimes in Deo omnia facere festinetis, assidente Episcopo in loco Dei, et Presbyteris in loco consistorii Apostolorum, et Diaconis dulcissimis mihi, quibus creditum est ministerium Iesu Christi,¹ qui ante² secula genitus est a Patre, Deus Verbum, unigenitus Filius: et³ in consummatione seculorum ipse permanet. Regni enim eius⁴ non erit finis, inquit Daniel propheta. Omnes⁵ in concordia invicem diligamus, et nemo secundum carnem⁶ consideret proximum suum, sed secundum Christum Iesum. Nichil sit in vobis, quod vos possit separare, sed adunamini Episcopo, subiecti per ipsum Deo in Christo.

VII. Sicuti ergo Dominus sine Patre nichil facit: Non enim possum, inquit,¹ a me ipse facere quicquam: sic etiam et vos sine Episcopo; sive Presbyter, sive² Diaconus, sive Laicus. Non ergo aliquid rationabile vobis videatur extra ipsius sententiam; tale etenim iniquum³ est et Deo inimicum. Omnes in id ipsum ad orationem simul convenite. Una deprecatio sit communis, unus animus, una spes, dilectio immaculata in

- 4) *ὑμεῖν* correctum ex *ὑμεῖς* O. 9) *eius* Pal., ubi subinde des. vocc. *vita eius.*
 5) *ἀνρέχθεσθαι* O V, illic correctum. Cap. VI. 1) Ita Pal. Reg. ed. Veneta 1546 c. textu gr., *Christi Iesu* vulg.
 5) *esse* erasum in Reg. 2) *qui an ante* Reg.
 Cap. V. 1) *ergo* Pal. 3) *et verbum* erat in Reg.
 2) *esse* des. in Pal. 4) *ipse permanet et regni eius* exh. Pal. Ceterum cf. Dan. 2, 44. et 7, 14. 27.
 3) *adulterum* Pal. Reg. 5) *omnia* Pal.
 4) *expressum* Reg. 6) *Is ordo* vocc. in Pal. Reg., *secundum carnem nemo* vulg.
 5) *paracaraxina* (-*chma*?) Pal. Reg. Cap. VII. 1) *ait* Reg. Ceterum cf. Ioh. 5, 30.
 6) *non duas asserens* inv. Reg. Subinde *hominum naturas* Pal. 2) *seu* Pal. Reg.
 7) *autem* om. Reg. 3) *etenim et iniquum* Pal.
 8) *si vero quis* Pal. Reg.

ἐν πίστει τῇ ἀμώμῳ, τῇ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗ ἄμεινον οὐδέν ἐστιν.⁶ Πάντες ὡς εἰς εἰς τὸν ναὸν Θεοῦ συντρέχετε, ὡς ἐπὶ ἐν θυσιαστήριον, ἐπὶ ἓνα Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀρχιερέα τοῦ ἀγεννήτου Θεοῦ.

VIII. Μὴ πλανᾶσθε ταῖς ἑτεροδοξίαις, μηδὲ μύθοις ἐνέχετε,¹ καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, καὶ Ἰουδαϊκοῖς τύποις. Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα. Εἰ γὰρ μέχρι νῦν κατὰ νόμον Ἰουδαϊκὸν καὶ περιτομῆν σαρκὸς ζῶμεν, ἀρνούμεθα τὴν χάριν εἰληφέναι. Οἱ γὰρ θειότατοι προφῆται κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ἔζησαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐδιώχθησαν, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τῆς χάριτος, εἰς τὸ πληροφορηθῆναι τοὺς ἀπειθοῦντας,² ὅτι εἰς Θεὸς ἐστὶν ὁ παντοκράτωρ, ὁ φανερώσας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ³ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστιν αὐτοῦ λόγος,⁴ οὐ ῥητὸς, ἀλλ' οὐσιώδης· οὐ γὰρ ἐστὶ⁵ λαλιᾶς ἐνάρθρου φάνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεϊκῆς οὐσία γεννητῆ· ὃς πάντα κατευαρέστησε τῷ πέμψαντι αὐτόν.⁶

IX. Εἰ οὖν οἱ ἐν παλαιοῖς¹ γράμμασιν ἀναστραφέντες εἰς καινότητα ἐλπίδος ἦλθον ἐκδερόμενοι Χριστὸν, ὡς ὁ Κύριος διδάσκει λέγων· Εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ,² ἐπιστεύσατε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν³ καὶ, Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδεν,⁴ καὶ ἐχάρη· πρὶν γὰρ Ἀβραάμ ἐγὼ εἶμι· πῶς ἡμεῖς δυνασόμεθα⁵ ζῆσαι χωρὶς αὐτοῦ; οὐ καὶ οἱ προφῆται ὄντες δούλοι, τῷ πνεύματι προεώρων αὐτόν, καὶ ὡς διδάσκαλον ἀνέμενον, καὶ προσεδόκων ὡς Κύριον καὶ σωτῆρα λέγοντες· Αὐτὸς ἤξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Μηκέτι οὖν σαββατίζωμεν⁶ Ἰουδαϊκῶς, καὶ ἀργίαις⁷ χαίροντες. Ὁ μὴ ἐργαζόμενος γὰρ μὴ ἐσθιέτω. Ἐν ἰδρωτί⁸ γὰρ τοῦ προσώπου σου φαγῆ⁹ τὸν ἄρτον σου, φασὶ τὰ λόγια. Ἀλλ' ἕκαστος ὑμῶν σαββατίζετω πνευματικῶς, μελέτη νόμου¹⁰ χαίρων, οὐ σώματος ἀνέσει, δημιουργίαν Θεοῦ θαυμάζων, οὐκ ἔωλα¹¹ ἐσθιῖον, καὶ γλιερά πίνων, καὶ μεμετρομένα¹² βαδίζων, καὶ ὀρχήσει¹³ καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχουσι χαίρων· καὶ μετὰ¹⁴ τὸ σαββατῖσαι ἑορταζέτω πᾶς φιλόχριστος τὴν κυριακὴν, τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδα,¹⁵ τὴν ὑπατον πασῶν τῶν ἡμερῶν, ἣν περιμένων ὁ προφῆτης ἔλεγεν· Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, ἐν ἣ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλεν,¹⁶ καὶ τοῦ θανάτου γέγονε¹⁷ νίκη ἐν Χριστῷ· ὃν¹⁸ τὰ τέκνα τῆς ἀπωλείας ἀρνοῦνται, οἱ ἐχθροὶ τοῦ σωτῆρος, ὧν ὁ

6) ἐστι B F vulg.

7) ὡς ἐπὶ p. ἐπὶ O V vet. Int.

Cap. VIII. 1) μύθους ἀνέχετε O V, μύθοις ἀνέχετε B.

2) ἀπιστοῦντας B vet. Int.

3) χριστὸν (sic) B.

4) λόγος ἀϊδιος Med.

5) ἐστιν O V.

6) ἐν πᾶσιν εὐάρεστος τῷ ὑποστήσαντι p. ὃς πάντα κατευαρέστησε τῷ πέμψαντι αὐτόν O V Med. In B κατευαρέστησεν.

Cap. IX. 1) ἐν παλαιοῖς c. Med., deest praep. in B F O V.

2) ἐπιστεύσατε μωσῆ O V.

3) Ita B O V, ἔγραψε F vulg.

4) ἴδεν O V.

5) δυνασόμεθα O V.

6) σαββατίζωμεν O V, in illo ω ad oram.

7) Ita F O V, ἀργεῖαις B Voss.

8) ἰδρωτί O V.

9) φαγῆ (perisp.) O V.

10) νόμων O V. Tum οὐ σώματος ἀνέσει O, man. sec. ἀνέσει ad oram.

11) οὐκ ἔωλα O V, in illius marg. οὐκ ἔωλα.

12) μεμετρομένα V.

13) ὀρχήσει O V, in illo ή ad oram.

14) μετὰ B O V, κατὰ Voss.

15) τὴν βασιλίδα B F O V; deest ap. Voss.

fide Christi Iesu,⁴ qua⁵ nihil aliud melius est.⁶ Omnes adunati ad templum Dei concurrite, sicut ad unum altare, sicut ad unum Iesum Christum, Pontificem ingeni⁷ Dei Patris.

VIII. Nolite errare in aliena gloria; neque intendatis fabulis et genealogiis interminatis et Iudaicis inflationibus;¹ Vetera enim transierunt, et ecce facta sunt omnia nova.² Si enim nunc usque³ secundum legem Iudaicam et circumcisionem carnis vivamus, negamus nos gratiam⁴ accepisse. Sancti enim Prophetæ secundum Iesum⁵ Christum vixerunt; ideoque et persecutionem passi sunt, inspirati gratia ad manifestationem incredulis, quia unus est Deus⁶ omnipotens, qui manifestavit seipsum per Iesum Christum Filium suum, qui est⁷ Verbum ipsius, non prolativum scilicet, sed substantiale,⁸ non locutio articulatae vocis, sed operatio Deitatis; substantia scilicet genita, in omnibus bene complacens substitutori.

IX. Si ergo ex antiquis Scripturis conversi ad vacuum spem venerunt expectantes Christum, sicuti ipse Dominus docet dicens:¹ Si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi; de me enim ille scripsit. Nam et Abraham, inquit,² pater vester exultavit, ut videret diem meum; et vidit, et gavisus est: Ante Abraham enim, inquit, ego sum: Quomodo nos poterimus³ vivere sine ipso? cui et Prophetæ servi fuerunt, spiritu praevidentes eum, et tanquam magistrum expectabant, et sperabant ut Dominum et Salvatorem dicentes: Ipse veniet et salvabit nos.⁴ Non ergo sabbatizemus Iudaice, ut feriis gaudentes. Qui enim non operatur, inquit,⁵ non manducet. Et iterum:⁶ In sudore enim⁷ vultus tui manducabis panem tuum, dicunt Eloquia. Sed unusquisque vestrum⁸ sabbatizet spiritualiter, meditationi Legis congraudens, non corporis dimissione fabricationem Dei admirans velut Iudaeus, non omnia comedens, et tepidum bibens, et mensurate ambulans, et saltationes atque plausum manuum nunc habens. Sed pro sabbatizatione⁹ diem festum celebret omnis Christianus Dominicam resurrectionem, regalem, eminentissimam omnium dierum, de qua Propheta expectans dicebat: In finem, pro octava: in qua¹⁰ die et vita nostra exorta est, et mortis in Christo facta victoria, quem filii perditionis negant, inimici scilicet Salvatoris, quorum deus venter est;¹¹

16) Ita B O V, ἀνέτειλε F vulg.

17) γέγονεν B.

18) ὧν O V, illic ἦν ad oram. In textu Cod. B ὄν, in marg. ἦν Med.

4) iesu christi transp. Pal. Reg.

5) cuius Pal., cui Reg.

6) est om. Pal.

7) ingenitum Pal.

Cap. VIII. 1) I Tim. 1, 4.

2) nova omnia transp. Pal. Ceterum cf. II Cor. 5, 17.

3) Vocc. nunc usque non sunt in Pal.

4) gratiam om. Pal.

5) Iesum om. Reg.

6) Deus om. Pal.

7) est des. in Reg.

8) substantia Pal.

Cap. IX. 1) Ioh. 5, 46.

2) Ioh. 8, 56. 58.

3) quo modo poterimus nos Reg.

4) et salvos nos faciet Pal. Ceterum cf. Esa. 35, 4.

5) II Thess. 3, 10.

6) Gen. 3, 19.

7) enim adiunxi ex Reg.; leg. quo- que in textu gr.

8) nostrum Pal. Reg.

9) sabbatizare Pal. Reg.

10) quo Pal. Reg. Ceterum cf. Psalm. 6 et 11 inscript.

11) Phil. 3, 19.

θεὸς ἢ κοιλία, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες· οἱ φιλήδονοι καὶ οὐ φιλόθεοι, μόρφωσιν εὐσεβείας ἔχοντες, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρηνημένοι· οἱ χριστέμποροι,¹⁹ τὸν λόγον κατηλεόντες καὶ τὸν Ἰησοῦν παλοῦντες· οἱ τῶν γυναικῶν φθορεῖς καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμηταί, οἱ χρηματοελαπατες²⁰ ὧν ὕψοθειτε ἔλλει Θεοῦ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

X. Μὴ οὖν ἀναίσθητοι ὦμεν τῆς χρηστότητος αὐτοῦ. Ἐὰν μιμήσῃται¹ ἡμᾶς, καθὰ καὶ² πράσσομεν, οὐκ ἔτι ἐσμέν. Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε,³ τίς ὑποστήσεται; Γενώμεθα οὖν ἄξιοι τῆς ἐπωνυμίας ἧς εἰλήφαμεν. Ὅς γὰρ ἐν ἄλλῳ ὀνόματι καλεῖται πλεῖον τούτου, οὗτος οὐκ ἔστι⁴ τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ⁵ δέδεκται τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν περὶ ἡμῶν, ὅτι κληθήσεται ὀνόματι καινῷ, ᾧ ὁ Κύριος ὀνομάσει αὐτὸν, καὶ ἔσται λαὸς ἅγιος. Ὅπερ καὶ πεπληρώται πρῶτως⁷ ἐν Συρίᾳ· ἐν Ἀντιοχείᾳ γὰρ ἐχρημάτισαν οἱ μαθηταὶ Χριστιανοὶ, Παύλου καὶ Πέτρου θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπέρθεσθε⁸ οὖν τὴν κακὴν ζύμην, τὴν παλαιωθεῖσαν, τὴν σεσηπυῖαν· καὶ μεταβάλλεσθε εἰς νέαν ζύμην χάριτος.⁹ Ἀυλίσθητε ἐν Χριστῷ, ἵνα μὴ ὁ ἀλλότριος ὑμῶν κυριεύσῃ. Ἄτοπὸν ἔστιν Ἰησοῦν Χριστὸν λαλεῖν ἐπὶ γλώσσης, καὶ τὸν παυσθέντα Ἰουδαϊσμόν ἐπὶ διανοίας ἔχειν· οὗ γὰρ Χριστιανισμὸς, οὐκ ἔστιν Ἰουδαϊσμός.¹⁰ εἷς γὰρ ἔστιν ὁ Χριστὸς, εἷς ὃν πᾶν ἔθνος πιστεύσαν, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογησαμένη εἰς Θεὸν συνήχθη· καὶ γέγοναν¹¹ οἱ λιθῶδεις τῇ καρδίᾳ τέκνα τοῦ Θεοῦ, φίλοι Ἀβραάμ· καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἐνευλογήθησαν¹² πάντες οἱ τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐν Χριστῷ.

XI. Ταῦτα δὲ, ἀγαπητοὶ μου, οὐκ ἐπέγνωσιν τινὰς ἐξ ὑμῶν οὕτως ἔχοντας, ἀλλ' ὡς μικρότερος ὑμῶν θέλω προφυλάσσεσθαι ὑμᾶς, μὴ ἐμπεσεῖνεῖς τὰ ἄγκιστρα τῆς κενοδοξίας, ἀλλὰ πληροφοροεῖσθαι¹ ἐν Χριστῷ, τῷ πρὸ πάντων μὲν αἰώνων γεννηθέντι παρὰ τοῦ Πατρὸς, γεννημένῳ² δὲ ὕστερον ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου δίχα ὀμιλίας³ ἀνδρός· καὶ πολιτευσάμενῳ⁴ ὁσίως, καὶ πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν θεραπεύσαντι ἐν τῷ λαῷ, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ποιήσαντι, ἐπ' εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπων· καὶ τοῖς ἐξοκέλασι⁵ εἰς πολυθεῖαν τὸν ἕνα καὶ μόνον

19) *χρηστέμποροι* O V, illic correctum. Subinde muta Vossii τοῦ in τὸν.

20) *χρηματοελαπατες* O V, in illo e supra ai.

Cap. X. 1) *μιμήσῃται* c. B O V, *μιμήσῃται* F c. e supra, *μωμήσῃται* Voss. Cler.

2) *καὶ adieci* ex F O V Med., *deest* in B vulg.

3) *Alterum κύριε* om. Voss.

4) *ἔστιν* B.

5) *γὰρ* om. B O V.

6) *ᾧ* c. F O V, *ὅ* B vulg.

7) *πρῶτος* O V, illic *πρῶτως* man. sec.

8) *ὑπέρθεσθε* c. B F O V, *ἀπόθεσθε* Voss. Cler.

9) *χάριτος* V.

10) *οὐ γὰρ χριστιανισμὸς εἰς ἰουδαϊσμόν, ἀλλὰ ἰουδαϊσμός εἰς χριστιανισμόν* p. οὐ γὰρ *χριστιανισμὸς, οὐκ ἔστιν ἰουδαϊσμός* Med.

11) *γέγοναν* c. B F O V, *γεγόνασιν* vulg. Deinde *ὑπατον* p. *λιθῶδεις* O V.

12) *ἐνευλογήθησαν τε* O V.

Cap. XI. 1) *πεπληροφοροεῖσθε* O V.

2) *γεννόμενον* B O V.

3) *ὀμιλίας* O V, illic η mutatum in ι.

4) *πολιτευσάμενον* B O V. *Idem* in sequentibus pro tertio participii casu constanter quartum exhibent: *θεραπεύ-*

qui terrena sapiunt; amatores voluptatum, et non Dei; speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes;¹² Christum mercantes, verbum Dei in tabernis praedicantes et Dominum Iesum Christum vendentes, mulierum corruptores, aliena concupiscentes et pecuniarum amatores, a quibus eruamini misericordia Dei¹³ faciente per Dominum nostrum Iesum Christum.

X. Non enim sentimus utilitatem eius, nisi nos temptaverit. Secundum autem¹ quod agimus, iam non erimus, nisi ipse nos² miseratus fuerit. Si enim iniquitates³ observaverit, quis sustinebit? Efficiamur ergo digni cognomento, quod accepimus. Qui enim alio nomine praeter istud⁴ vocatur, hic non est Dei. Non enim suscepit⁵ prophetiam dicentem de nobis: Quoniam vocabitur nomine novo, quo Dominus vocabit⁶ eum, et erit populus sanctus. Quod et completum est primo in Antiochia Syriae, ubi adquisierunt discipuli nomen Christianum,⁷ Petro et Paulo fundantibus⁸ Ecclesiam. Abiicite ergo malum vetus fermentum, quod corrumpit⁹ et putrefacit, et percipite novum gratiae fermentum. Exultate in Christo, ut non alienus dominetur vestri. Ineptum est enim, Iesum Christum¹⁰ lingua tantum proferre, et Iudaismum in animo habere. Non enim Christianitas in Iudaismum credidit, sed Iudaismus in Christianitatem. Omnes denique gentiles aequaliter crediderunt, et¹¹ omnis lingua Christum confessa ad Dominum collecta est, et facti sunt lapidei corde filii amici Dei Abrahae, et in semine eius benedicti sunt omnes, qui in vitam aeternam deputati sunt in Christo.

XI. Haec autem, dilectissimi mihi, taliter scribens, non agnovi aliquos ex vobis sic habere; sed sicut minimus vestrum¹ volo vos conservatos esse, ut non incidatis in hamos² inanis gloriae, sed ut ad plenum instructi sitis³ in Christo, qui ante secula genitus est a Patre, postea autem factus ex Maria virgine sine collocutione viri; et inhabitans sancte et⁴ sine querela, omnem infirmitatem omnemque languorem curavit in populo, et signa atque prodigia pro beneficiis hominum fecit, et illis qui longe erant, et eis qui prope in multitudine,⁵ unum et solum verum

σαντα — ποιήσαντα — καταγγέλλαντα
(καταγγέλλοντα B) — ὑποστάντα —
ὑπομείναντα — ἀποθανόντα — ἀνα-
στάντα — ἀνεληθόντα — καθεσθέντα
— ἐρχόμενον.

5) ἔξωκίλασιν O V.

12) II Tim. 3. 4 sq.

13) Dei des. in Reg.

Cap. X. 1) autem leg. post agimus
in Pal. Reg.

2) nos om. Pal. Reg.

3) iniquitates enim transp. Pal. Ce-
terum cf. Ps. 130, 3.

4) istum Pal. Reg.

5) suscipit Pal.

6) vocavit Reg. Ceterum cf. Esa. 62,
2. 12.

7) Act. 11, 26.

8) paulo et petro fundantibus Pal.
Reg., in quo subinde des. Ecclesiam.

9) I Cor. 5, 7.

10) christum iesum inv. Reg.

11) Cf. ad haec et sqq. Phil. 2, 11.
Matth. 3, 9. Iac. 2, 23. Gen. 22, 18.
Gal. 3, 16.

Cap. XI. 1) vester Pal.

2) inum p. in hamos Pal., in animos
Reg., prius in avos.

3) simus Pal.

4) et om. Pal. Reg.

5) Ita Pal. Reg. ed. Veneta 1546., in
multitudinem vulg.

ἀληθινὸν Θεὸν⁶ καταγγέλλαντι, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· καὶ τὸ πάθος ὑποστάντι, καὶ πρὸς τῶν χριστοκτόνων Ἰουδαίων ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἡγεμόνος καὶ Ἡρώδου βασιλέως καὶ σταυρὸν ὑπομείναντι, καὶ ἀποθανόντι· καὶ ἀναστάντι, καὶ ἀνελθόντι εἰς τοὺς οὐρανοὺς πρὸς τὸν ἀποστείλαντα, καὶ καθεσθέντι ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, καὶ ἐρχομένῳ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων μετὰ δόξης πατρικῆς, κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ταῦτα ὁ γνοὺς ἐν πληροφορίᾳ καὶ πιστεύσας, μακάριος· ὥσπερ νῦν⁷ καὶ ὑμεῖς φιλόθεοι καὶ φιλόχριστοί ἐστε ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, ἧς ἐκτραπήναι μηδενὶ ὑμῶν⁸ γένηται.

XII. Ὁναίμην ὑμῶν κατὰ πάντα, ἐάνπερ ἄξιός εἰμι¹ εἰ γὰρ καὶ δέδεμαι, πρὸς ἕνα τῶν λελυμένων ὑμῶν οὐκ εἰμί. Οἶδα ὅτι οὐ φουσιούσθε· Ἰησοῦν γὰρ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ μᾶλλον ὅταν ἐπαινω ὑμᾶς, οἶδα ὅτι ἐντρέπεσθε, ὡς γέγραπται· Δίκαιος ἑαυτοῦ κατηγορὸς· καὶ, Λέγε σὺ τὰς ἀμαρτίας σου προῶτος, ἵνα δικαιωθῆς· καὶ, Ὅταν ποιήσῃτε πάντα τὰ διατεταγμένα ὑμῖν, λέγετε ὅτι δοῦλοί ἐσμεν ἀχοεῖοι· ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλόν, βδέλυγμα παρὰ Θεῶ· ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶν, Ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ. Διὰ τοῦτο οἱ μεγάλοι ἐκείνοι Ἀβραάμ καὶ Ἰακώβ, γῆν καὶ σποδὸν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἑαυτοὺς ἴσον² ὠνόμαζον· καὶ ὁ Δαβὶδ, Τίς εἰμι ἐγὼ ἐναντίον σου Κύριε, ὅτι ἐδόξασάς με ἕως τούτου; Καὶ Μωσῆς, ὁ παρὰ πάντας ἀνθρώπους προῶτατος, λέγει πρὸς Θεόν· Ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσός εἰμι ἐγώ. Ταπεινοφρονεῖτε οὖν καὶ αὐτοί,³ ἵνα ὑψωθῆτε· Ὁ ταπεινῶν γὰρ⁴ ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται, καὶ ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται.

XIII. Σπουδάσατε οὖν βεβαιωθῆναι ἐν τοῖς δόγμασι τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων, ἵνα πάντα, ὅσα ποιεῖτε, κατευοδωθήσῃται¹ σαρκί τε καὶ πνεύματι, πίστει καὶ ἀγάπῃ, μετὰ τοῦ ἀξιοπρεπεστάτου ἐπισκόπου ὑμῶν, καὶ ἀξιοπλόκου καὶ πνευματικοῦ στεφάνου τοῦ πρεσβυτερίου² ὑμῶν, καὶ τῶν³ κατὰ Θεὸν διακόνων. Ἐποτάγητε τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀλλήλοις, ὡς ὁ Χριστὸς τῷ Πατρὶ, ἵνα ἔνωσις ἢ κατὰ Θεὸν ἐν ὑμῖν.

XIV. Εἰδὼς ὑμᾶς πεπληρωμένους παντὸς ἀγαθοῦ, συντόμως παρεκάλεσα ὑμᾶς ἐν ἀγάπῃ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μνημονεύετε μου ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν, ἵνα Θεοῦ ἐπιτύχω, καὶ τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ἧς οὐκ ἄξιός εἰμι καλεῖσθαι ἐπίσκοπος. Ἐπιδέομαι γὰρ τῆς ἡνωμένης¹ ὑμῶν ἐν Θεῷ προσευχῆς καὶ ἀγάπης, εἰς τὸ ἀξιωθῆναι τὴν ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίαν, διὰ τῆς εὐταξίας ὑμῶν, ποιμανθῆναι ἐν Χριστῷ.

6) Θεὸν om. Voss.

7) οὖν B O V.

8) Ita F et recensio brev., ἡμῶν B O V Voss.

Cap. XII. 1) ὦν V.

2) ἴσον supplevi ex B O V et nonnullis edd., deest in F, ap. Voss., Cler.

3) αὐτοῖς V.

4) ὁ γὰρ ταπεινῶν B.

Cap. XIII. 1) κατευοδωθήσῃται O V.

2) ἀξιονόκου B. Unde diiudices Usse-rii censuram in Morelium.

3) στεφάνου τοῦ πρεσβυτερίου c.

O V, Στεφάνου τοῦ πρεσβυτέρου B F Voss. Cler.

4) τῶν praetermisit Voss.

Cap. XIV. 1) ἡνωμένης O V, ἡνωμένης Med.

6) ad (punctis subnotatum) eum Pal.

7) sedit Reg.

8) eius Reg.

9) vestrae Pal.

Deum Patrem suum annuntiavit: et passionem pertulit, et ab interfecto-ribus suis Iudaeis sub Pontio Pilato Praeside et Herode Rege crucem sustinuit, et mortuus est atque resurrexit, et in caelos ascendit ad illum, qui misit eum,⁶ et sedet⁷ ad dexteram eius, venturusque est in consummatione seculi in gloria paterna iudicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua.⁸ Haec qui in pleno cognoverit et crediderit, beatus est: quomodo et vos amici Dei, et amatores Christi estis in plenitudine spei nostrae,⁹ a qua nulli vestrum¹⁰ averti contingat.

XII. Adquisivi vos in omnibus, siquidem dignus ero. Si enim vinctus sum, sed ad solutionem¹ omnium vestrum non sum vinctus. Scio enim, quia non inflamini, quia Iesum habetis in vobis. Et magis cum laudavero vos, scio, quia reveremini, sicut scriptum est, quoniam² Iustus sui accusator est in primordio sermonis. Et, Dic tu,³ inquit, primus peccata tua, ut iustificeris. Et, Cum feceritis, inquit,⁴ omnia quae mandata sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus. Quoniam in hominibus, qui se exaltaverit, delinquit ante Deum. Dicit enim Deus:⁵ Propitius factus sum peccatori. Propter quod magni illi, Abraham et Iob, terram et cinerem semet ipsos ante Deum nominaverunt.⁶ Et David: Quis⁷ sum ego, ait, coram te Domine, quoniam glorificasti me usque nunc?⁸ Nam et Moyses, supra omnes homines mansuetissimus,⁹ dicit ad Deum: Gracilis voce et tardus lingua sum ego.¹⁰ Humiles ergo estote et vos ipsi, ut exaltemini. Qui enim se humiliaverit, exaltabitur, et qui se exaltaverit, humiliabitur.¹¹

XIII. Studete itaque confirmari in dogmatibus Domini et Apostolorum, ut ex omnibus, quae facitis, dirigamini in viam rectam carne et spiritu, fide et dilectione, cum honore digno Episcopo vestro, et corona digno¹ atque spiritali Stephano Presbytero vestro, et secundum Deum² Diaconis. Subiecti estote Episcopo et invicem, quomodo Iesus Patri, ut laus sit in vobis secundum Deum.

XIV. Videns¹ vos repletos omnibus bonis, compendiose rogavi vos in dilectione Iesu Christi. Mementote mei in orationibus vestris, ut Deum merear adipisci,² et Ecclesiae, quae est in Syria, cuius non sum dignus vocari Episcopus.³ Indigeo enim vestra illa laudabili⁴ in Deo oratione et dilectione, ut dignus sim illam, quae in Syria est, Ecclesiam per bonam opinionem⁵ vestram pascere in Christo.

10) nostrum Pal. Reg., in quo dein continguat.

Cap. XII. 1) *absolutionem p. ad solutionem* Pal.

2) Prov. 18, 17.

3) *tu tibi* Reg. Ceterum cf. Esai. 43, 9.

4) Luc. 17, 10. 16, 15.

5) Luc. 18, 13.

6) Gen. 18, 27. Iob. 30, 19.

7) *quid* Reg. Ceterum cf. I Chron. 17, 16.

8) Vocc. *quoniam glorificasti me us-*

que nunc c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546, desunt eadem in vulg. ap. Cureton.

9) Num. 12, 3.

10) Exod. 4, 10.

11) Luc. 14, 11. 18, 14.

Cap. XIII. 1) *digna* Pat.

2) *deo* Pal.

Cap. XIV. 1) *videntem* Pal. Reg.

Quartus casus ad praeced. Deum respicit.

2) *adipisci merear* inv. Reg.

3) *apostolus* Pal. Reg.

4) *illa laudabili vestra* Reg.

5) *opinionem* Reg.

XV. Ἀσπάζονται ὑμᾶς Ἐφέσιοι ἀπὸ Σμύρνης, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν, παρόντες εἰς δόξαν Θεοῦ, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς, οἱ κατὰ πάντα με ἀνεπαύσατε, ἅμα Πολυκάρπῳ. Καὶ αἱ¹ λοιπαὶ δὲ ἐκκλησίαι ἐν τιμῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀσπάζονται ὑμᾶς. Ἐξέσωθε ἐν ὁμονοίᾳ, πνεῦμα κεκτημένοι ἀδιακριτον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ.

XV. Salutant vos Ephesii de Smyrna, unde scribo vobis, praesentes in gloria Dei; quomodo in omnibus refecistis me, simul cum Polycarpo. Et caeterae Ecclesiae in honore¹ Iesu Christi salutant vos. Incolumes estote in unanimitate, possidentes inseparabilem spiritum in Christo Iesu per voluntatem Dei.²

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΑΡΣΩ
ΙΓΝΑΤΙΟΣ.¹

EIUSDEM EPISTOLA AD TARSENSIS.
SCRIPTA EX PHILIPPIS.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ σεσωσμένη ἐν Χριστῷ ἐκκλησία, ἀξιευαίνω,² καὶ ἀξιωματικονεύτω, καὶ³ ἀξιοαγαπητῷ, τῇ οὔσῃ ἐν Ταρσῷ, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθύνειν διὰ παντός.

Ignatius, qui et Theophorus, salutem consecutae in Christo Ecclesiae, laude dignae et memoria dignae, et dilectione dignae, quae est in Tharso, misericordia et pax a Deo Patre et Domino Iesu Christo.

*AD TARSENSIS IGNATHI EPISTOLA.

* Ignatius, qui et Theophorus, salvatae in Christo, laudandae, memorandae et adamandae Ecclesiae, quae Tarsi est, misericordia et pax a Deo Patre et Domino Iesu Christo multiplicetur semper.

I. Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης
θηριομαχῶ· οὐχ ὑπὸ ἀλόγων θη-

I. Satiatus sum in omnibus, a
Syria usque ad Romam cum bestiis

* I. A Syria Romam usque ad bestias pugno, non quod a brutis

Cap. XV. 1) αἱ om. O V; illic sec. cura supraadditum.

Subiicitur in V τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου. πρὸς Μαγνησίους ἐπιστολῇ Γ'.

Cap. XV. 1) in honorem Pal. Reg.

2) Subinde Explicit ad magnesianos Pal., Explicit III Reg.

1) Ita C D Voss., τοῦ αὐτοῦ πρὸς

τοὺς ἐν Ταρσῷ. Ἐπιστολῇ δ' B, Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν Ταρσῷ ἐπιστὸ τετάρτη O, τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῇ Δ' πρὸς τοὺς ἐν Ταρσῷ Ἰγνάτιος V.

2) ἀξιευαίνετω B O V.

3) καὶ om. B O V. ἀξιοαγαπητῷ scr. B.

1) Incipit ad tarsenses scripta de philippis Pal., Incipit III Reg.

ρίων βιβρωσκόμενος· ταῦτα γὰρ, ὡς ἴσται,⁴ Θεοῦ θελήσαντος ἐφείσαντο τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' ὑπὸ⁵ ἀνθρωπομόρφων, οἷς ὁ⁶ ἀνήμερος θῆρ ἐμφωλεύων νύττει με ὁσημέραι⁷ καὶ τιτρώσκει· ἀλλ' οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι τῶν δεινῶν, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν τιμίαν ἐμαντῶ,⁸ ὡς ἀγαπᾶν⁹ αὐτὴν μᾶλλον ἢ τὸν Κύριον. Διὸ ἔτοιμός εἰμι πρὸς πῦρ, πρὸς θηρία, πρὸς ξίφος, πρὸς σταυρὸν, μόνον ἵνα Χριστὸν¹⁰ ἴδω¹¹ τὸν σωτήρα μου καὶ Θεὸν, τὸν¹² ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποθανόντα. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος Χριστοῦ, ὁ διὰ γῆς¹³ καὶ θαλάττης ἐλαυνόμενος· Στήκετε ἐν τῇ πίστει ἐδραῖοι, ὅτι ὁ δίκαιος¹⁴ ἐκ πίστεως ζήσεται· γίνεσθε ἀκλινεῖς, ὅτι Κύριος κατοικίσει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ.

depugnans; non ab irrationalibus scilicet bestiis comestus: illae enim voluntate Dei pepercerunt Danieli;² sed humanam figuram habentibus, quae³ sunt immanes bestiae. Obsident enim me nocte ac die, et⁴ devorant. Sed nulli⁵ iniquorum istorum facio sermonem; neque habeo animam meam tam honorabilem mihi, ut plus eam, quam Dominum⁶ diligam. Propter quod paratus sum ad ignem, ad bestias, ad gladios, ad crucem, tantum ut Christum videam salvatorem meum et Deum, qui pro me mortuus est. Rogo ergo vos ego⁷ vinctus Christi, qui per terram et mare exagitor: ,state⁸ in fide confirmati, quoniam iustus ex fide vivit. Estote indeclinabiles et unanimes in fide, quoniam Dominus habitare facit unanimes in domo.⁹

feris devorer (hae namque, ut nostis, Deo ita volente pepercerunt Daniell), sed a feris humana forma praeditis, in quibus immitis illa fera suas latebras habens, quotidie me pungit et sauciat. Sed nihili facio quamcunque adversitatem, nec meam mihi animam praetiosam habeo, ut eam plus amem, quam Dominum. Quocirca paratus sum ad ignem, ad bestias, ad gladium, ad crucem, dummodo Christum, Salvatorem meum et Deum pro me mortuum, videam. Obsecro igitur vos ego vinctus Christi, qui terra marique exagitor, state in fide constantes, quia iustus ex fide vivet. Estote immobiles, quia Dominus habitare facit unius moris in domo.⁶

4) ἴσται V O, in hoc man. sec. ε supra.

5) ἀλλ' ὑπὸ B F O V, ὑπὸ δὲ C D Voss.

6) ὡς C D. Tum ἐμφωλεύει, ὅς p. ἐμφωλεύων B O V. Lege: ἐν οἷς ὡς ἀνήμερος θῆρ ἐμφωλεύει, ὅς κτλ.

7) ὡς ἡμέραι scr. O V.

8) ἐν αὐτῷ p. ἐμαντῶ C D.

9) ἀγαπᾶν B O V.

10) τὸν χριστὸν C D Voss. Omisi art. c. B O V.

11) εἶδω O V.

12) τὸν om. D.

13) γῆς καὶ γῆς p. γῆς V O, in hoc

quidem subnotando mutatum in vulg. Mox θαλάσσης C D.

14) Ita C D, γίνεσθε ὅτι ὁ δίκαιος B O V Voss.

2) Dan. 6.

3) qui Pal. Reg. Adverbium esse videtur.

4) Ita Pal., ac vulg.

5) nulli om. Pal. Ceterum cf. Act. 20, 24.

6) deum Reg.

7) ego om. Pal.

8) Cf. ad haec et sqq. I Cor. 16, 13. Hab. 2, 4. Gal. 3, 11. Ps. 68, 6.

9) Vocc. in domo des. in Pal.

II. Ἔργων ὅτι τινὲς τῶν τοῦ Σατανᾶ ὑπηρετῶν ἐβουλήθησαν ὑμᾶς ταράξαι· οἱ μὲν, ὅτι Ἰησοῦς δοκῆσει ἐγεννήθη, καὶ δοκῆσει ἐσταυρώθῃ, καὶ δοκῆσει ἀπέθανεν¹ οἱ δὲ, ὅτι οὐκ ἔστιν υἱὸς τοῦ δημιουργοῦ· οἱ δὲ, ὅτι αὐτὸς ἔστιν ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· ἄλλοι δὲ, ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπός ἐστιν· ἕτεροι δὲ, ὅτι ἡ σὰρξ αὕτη οὐκ ἐγείρεται, καὶ δεῖ τὸν ἀπολαυστικὸν βίον ζῆν καὶ² μετεῖναι· τοῦτον³ γὰρ εἶναι πέρας τῶν ἀγαθῶν τοῖς μετ' οὐ πολὺ φθαρσομένοις. Τοσούτων κακῶν ἐσμός εἰσεκώμασεν· ἀλλ' ὑμεῖς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξατε⁴ τῇ ὑποταγῇ αὐτῶν. Παύλου γὰρ ἔστε πολῖται καὶ μαθηταί, τοῦ ἀπὸ Ἱεροσολύμων⁵ καὶ κύκλω μέγχι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκότος τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ περιφέροντος.

* II. Novi, quosdam ministrorum Satanae voluisse vos turbare; quorum alii asseverant Iesum opinione tantum natum, et opinione crucifixum: alii vero eum filium creatoris negant. Alii ipsum super omnia Deum, alii merum hominem esse affirmant: alii carnem hanc non resurgere, et vitam voluptuariam vivendam studioque persequendam aiunt; hunc enim finem honorum mortalibus mox perituris esse. Tantorum malorum agmen se proterve ingessit. Sed vos ne ad horam quidem ad obtemperandum illis cedite. Pauli enim cives et discipuli estis, qui ab Hierosolymis et in circuitu usque ad Illyricum explevit Evangelium, et stigmata Christi in carne sua circumtulit.

III. Οὓς μνησθέντες πάντως γινώσκετε, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Κύριος¹ ἀληθῶς ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας, γενόμενος ἐκ γυναικὸς, καὶ ἀληθεῖα

* III. Cuius cum memineritis, omnino cognoscitis, quod Iesus Dominus vere natus est ex Maria, factus ex muliere, et vere crucifixus

II. Agnovi enim, quoniam quidam ex ministris Sathanae voluerunt vos conturbare: quorum quidam dicunt, quia Iesus putative natus est, et putative crucifixus; quidam vero, quia non est filius eius qui fecit mundum; alii autem, quia ipse est ille, qui est super omnia Deus; alii quoque,¹ quia homo est purus; quidam vero, quia caro eius non resurrexit,² et quia oportet fruibilem vitam habere, atque hanc esse finem honorum, qui non post multum corrumpitur.³ Qui quidem illis multorum malorum agger⁴ cumulatus est. Sed vos non intendatis mandatis⁵ eorum. Pauli enim estis cives et discipuli, qui ab Hierosolymis et in circuitu⁶ usque ad Illyricum replevit Evangelio, et stigmata Christi in corpore suo portavit.⁷

III. Cuius memores estote omnimodis, et cognoscite, quia Dominus Iesus Christus vere natus est de Maria, factus ex muliere, et vere

Cap. II. 1) Sic C D, ὅτι Ἰησοῦς δοκῆσει ἐγεννήθη καὶ δοκῆσει ἐσταυρώθῃ B O V, ὅτι Ἰησοῦς δοκῆσει ἐσταυρώθῃ, καὶ δοκῆσει ἀπέθανεν Voss.

2) Vocc. ζῆν καὶ om. B O V.

3) Scripsi τοῦτον c. C D O V, τοῦτο B F Voss.

4) ἤξατε O V.

5) Ἱεροσολύμων V.

Caq. III. 1) Χριστός B.

Cap. II. 1) aliique p. alii quoque Pal. Reg.

2) surrexit Reg. Subinde atque p. et Pal.

3) qui non corripitur post multum Reg.

4) ager Pal.

5) Sic c. Pal. Reg., mendacis vulg. invito textu graeco. Ceterum cf. Gal. 2, 5.

6) ierosolimis et in circuitum Reg. Ceterum cf. Rom. 15, 19.

7) Gal. 6, 17.

ἔσταυρώθη. Ἐμοὶ γὰρ, φησὶν,² μὴ γένοιτο καυχῶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.³ καὶ ἀληθείᾳ ἔπαθε, καὶ⁴ ἀπέθανεν, καὶ ἀνέστη. Εἰ παθητὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· καὶ, "Ὁ ἀπέθανεν,⁵ τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφ' ἡμᾶς.⁶ ὃ δὲ ζῆν, τῷ Θεῷ ζῆν.⁷ Ἐπεὶ τίς χρεῖα δεσμῶν, Χριστοῦ μὴ ἀποθανόντος;⁸ τίς χρεῖα ὑπομονῆς;⁹ τίς χρεῖα μαστίγων; τί δῆποτε,¹⁰ Πέτρος μὲν ἔσταυροῦντο; Παῦλος δὲ καὶ Ἰάκωβος μαχαίρᾳ ἐτέμνοντο; Ἰωάννης δὲ ἐφρυγαδεύετο ἐν Πάτμῳ; Στέφανος δὲ ἐν λίθοις ἀνιργεῖτο παρὰ¹¹ τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων; ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἰκῆ· ἀληθείᾳ γὰρ ἔσταυρώθη ὁ Κύριος ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν.

crucifixus est: in qua cruce gloria-
tur¹ Paulus dicens: ,Mihī autem ab-
sit gloriari, nisi in cruce Domini
nostri² Iesu Christi.' Et vere passus
est,³ et mortuus, et resurrexit. ,Si⁴
enim passibilis', inquit, ,Christus, si
primus ex mortuis resurrexit.' Et,⁵
,Qui mortuus est peccato, mor-
tuus est semel; quod autem vi-
vit, vivit⁶ Deo.' Insuper, quae
necessitas vinculorum, Christo non
mortuo? Quae necessitas toleran-
tiae, aut quae necessitas flagel-
lorum? Quid, quod Petrus cruci-
fixus est, Paulus et Iacobus gladio⁷
obtruncati sunt, Iohannes in Patmos
relegatus est; sed et Stephanus a
Domini interfectoribus Iudaeis lapi-
dibus extinctus est? Sed nec in
hoc quidem est victoria.⁸ Vere enim
crucifixus est Dominus ab impiis.

est. ,Mihī enim,' inquit, ,absit gloriari, nisi in cruce Domini Iesu.'
Et vere mortuus est, et resurrexit. Ait enim: ,si passibilis Christus,
si primus ex resurrectione mortuorum.' Et ,quod mortuus est, peccato
mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo.' Quae enim utilitas
vinculorum, Christo non mortuo? Quae utilitas sufferentiae? Quae uti-
litas flagrorum? Cur Petrus crucifixus? Cur Paulus et Iacobus gladio
percussi, Ioannes autem in Pathmum relegatus est, et Stephanus lapidi-
bus interemptus a Iudaeis, qui Dominum trucidaverunt? Verum nihil
horum temere factum. Etenim revera ab impiis crucifixus est Dominus.

IV. Καὶ ὅτι¹ οὗτος ὁ γεννηθεὶς
ἐκ γυναικὸς υἱὸς ἐστὶ² τοῦ Θεοῦ.

IV. Et quia iste, qui natus est
ex muliere, filius est Dei;¹ et qui

* IV. Et hic ipse, qui ex muliere natus est, filius est Dei: idem-

2) φησὶν C D O V, φησὶ B F vulg.

3) τοῦ B vulg. ante Ἰησοῦ omisi
c. C D O V.

4) ἔπαθε, καὶ om. C D. Subinde
ἀπέθανεν iidem, ἀπέθανε B O V Voss.

5) ἀπέθανεν C D, ἀπέθανε B O V.
Voss.

6) ἐφ' ἡμᾶς C D O V.

7) ζῆν τῷ Θεῷ est ordo vocc. in O V.

8) ἀποθανόντος B C D F O V, ἐπι-
θανόντος Voss.

9) Vocc. τίς χρεῖα ὑπομονῆς des.
in O V.

10) δέ ποτε B.

11) παρὰ C vulg., πρὸς B O V, πρὸς
παρὰ D.

Cap. IV. 1) ὅτι om. C D.

2) ἐστὶν C D.

Cap. III. 1) gloriatus Reg. Pal., in
quo dein dicit p. dicens.

2) mei Pal. Ceterum cf. Gal. 6, 14.

3) est om. Pal.

4) Act. 26, 23.

5) Rom. 6, 10.

6) vivit deest in Pal.

7) Ita Pal., gladiis Reg. vulg. Cete-
rum cf. ad haec Act. 12, 2. Apoc. 1, 9.
Act. 7, 59.

8) Vocc. est victoria desunt in Pal.

Cap. IV. 1) filius dei est Reg.

καὶ ὁ³ σταυρωθεὶς, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, καὶ Θεὸς Λόγος· καὶ αὐτὸς ἐποίησε τὰ πάντα· λέγει γὰρ ὁ ἀπόστολος· Εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Καὶ πάλιν⁴ Εἷς γὰρ Θεός, καὶ εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός· καὶ, Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ⁵ πάντα, τὰ⁶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὄρατά τε⁷ καὶ ἀόρατα· καὶ αὐτός ἐστι⁸ πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστημεν.⁹

crucifixus est, primogenitus est omnis creaturae et Deus Verbum; et ipse² fecit omnia iussione Patris: Apostolus corroborat dicens:³ ,Unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.' Et iterum:⁴ ,Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Iesus Christus.'⁵ ,Qui⁶ est imago Dei invisibilis, primogenitus universae creaturae, quoniam in ipso creata sunt omnia, quae sunt in caelo et quae sunt in terra, visibilia et invisibilia; et ipse est ante omnes,⁷ et omnia in ipso constant.'

que crucifixus, primogenitus omnis creaturae, et Deus verbum, et ipse fecit omnia. Dicit enim Apostolus: ,unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.' Et rursum: ,Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, homo Iesus Christus. Et in ipso creata sunt omnia, quae in caelo et in terra, visibilia et invisibilia, et ipse est ante omnia, et omnia in ipso constant.'

V. Καὶ ὅτι οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς καὶ Πατήρ,¹ ἀλλ' υἱὸς ἐκείνου, οὗ² λέγει· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν· καὶ, Ὅτε ὑποταγεῖ³ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε⁴ καὶ αὐτός ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ

V. Et quia non est ipse ille, qui est super omnia Deus, sed filius ipsius, qui et¹ ascendere se ad eum profitetur dicens:² ,Ascendo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, ad Deum meum et ad Deum vestrum.' Et,³ ,Quando ei fuerint omnia subiecta, tunc et ipse subiectus erit illi, qui ei subdidit omnia,

* V. Tum etiam quod ipse non sit super omnia Deus et Pater, sed filius ipsius, de quo ait: ,Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum; et ad Deum meum, et Deum vestrum. Et cum subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia,

3) ὁ non leg. in C D.

4) καὶ πάλιν non est in B O V.

5) τὰ om. O.

6) τὰ om. B.

7) τε om. B F O V Voss.

8) ἐστιν C D.

9) συνέστημεν B F Voss.

Cap. V. 1) καὶ πατήρ c. B F O V Int. Usserii, deest in C D vet. vulg. versione, Voss.

2) οὗ c. C D, deest in B O V Voss.

3) Ita C, ὅτε ὑποταγή D V, unde orta videtur lectio Codd. B O ὅταν ὑποταγή.

4) Ita B C F O V, ἵνα τότε D Voss. Tum ὁ υἱὸς c. B F O V, deest in C D Voss.

2) deus Pal.

3) I Cor. 8, 6.

4) I Tim. 2, 5.

5) christus iesus transp. Pal. Reg.

6) Col. 1, 15 sqq.

7) et ipse ante est omnes Reg.

Cap. V. 1) et om. Pal.

2) Io. 20, 17.

3) I Cor. 15, 28.

Θεὸς τὰ πάντα⁵ ἐν πᾶσιν. Οὐκοῦν ἕτερός ἐστιν ὁ ὑποτάξας, καὶ ὁ ὢν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· καὶ ἕτερος ὢ ὑπετάγη, ὃς⁷ καὶ μετα πάντων⁸ ὑποτάσσεται.

ut sit Deus omnia in omnibus.⁴ Ergo alius est ille, qui subiecit Filio omnia in omnibus; et alius Filius, cui subiecta sunt omnia, qui et post haec omnia subiectus erit illi, qui ei subdidit omnia.

ut sit Deus omnia in omnibus.⁴ Ergo alius est, qui subiecit, et qui est omnia in omnibus: et alius, cui subiecta sunt, qui etiam cum omnibus subiicitur.

VI. Καὶ οὔτε φιλὸς ἄνθρωπος, δι' οὗ¹ καὶ ἐν ᾧ γέγονε τὰ πάντα· Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· Ἡνίκα ἐποίησε τὸν οὐρανόν, συμπαραῆμην αὐτῷ, καὶ ἐκεῖ ἤμην παρ' αὐτῷ² ἀρμόζουσα, καὶ προσέχαιρέ³ μοι καθ' ἡμέραν. Πῶς δ' ἂν⁴ ὁ φιλὸς ἄνθρωπος ἤκουσεν⁵ Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; πῶς δὲ καὶ ἔλεγεν⁶ Πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι; καὶ, Δόξασόν⁷ με τῇ δόξῃ σου ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι;⁸ Ποῖος δὲ ἄνθρωπος ἔλεγεν⁹ Καταβέβηκα ἐκ τοῦ

VI. Et non est homo purus ille,¹ per quem et in quo facta sunt omnia. ,Omnia enim,² inquit,² per ipsum facta sunt: sicut et³ in libro Sapientiae ipse de seipso refert dicens:⁴ ,Cum faceret caelum, aderam illi.⁴ Et iterum: ,Ego⁵ eram apud eum componens; et congaudebat michi quotidie.⁴ Quomodo autem homo purus audiret: ,Sede ad dexteram meam?⁶ Aut quomodo diceret:⁷ ,Antequam Abraham fieret ego sum?⁴ Vel⁸ illud, quod ait: ,Glorifica me⁹ illa gloria, quam habui apud te prius, quam mundus fieret?⁴ Quis autem homo posset dicere: ,Descendi de caelo, non ut facerem¹⁰

* VI. Neque merus homo est, per quem et in quo facta sunt omnia. ,Nam omnia per ipsum facta sunt: quando faciebat coelos, aderam ipsi; et ibi ,cum eo eram componens, et adgaudebat mihi quotidie.⁴ Et quomodo merus homo audiret: ,Sede a dextris meis?⁴ Quomodo autem dicebat: ,antequam Abraham fieret, ego sum?⁴ Et ,clarifica me claritate tua, quam habui prius, quam mundus esset?⁴ Qualis autem homo dicebat: ,Descendi de coelo, non ut faceam voluntatem

5) Vocc. ἔνα ἢ ὁ θεὸς τὰ πάντα om. O V.

6) ὁ deest in B F O V Voss. Tum πᾶσι B vulg.

7) ὑπετάγει ὦ V, ὑποτάγει ὦ B.

8) πάντα Cureton.

Cap. VI. 1) ὁ δι' οὗ B F O V; exclusi art. c. C D.

2) αὐτῷ desideratur in D.

3) προσέχαιρέν C D.

4) δ' ἄρ' Cureton.

5) ἤκουσεν C D O V, ἤκουσε B F Voss.

6) ἔλεγε B F Voss.

7) δόξασόν (Ioan. 17, 5.) C D vulg., δοξάσεις B, δοξάσης O V. Deinde deest σου in B O V.

8) γίνεσθαι B O V.

9) ἔρει B O V.

Cap. VI. 1) et non est purus homo ille Reg.

2) Io. 1, 3.

3) facta sunt. Et Reg.

4) Prov. 8, 27, 30.

5) Ego et erat in Reg.

6) Heb. 1, 13.

7) Heb. 8, 58.

8) ut Pal.

9) me pater Reg. Cf. Joh. 17, 5.

10) faciam Pal, Reg. Ceterum cf. Ioh. 6, 38.

οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θῆλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θῆλημα τοῦ πέμψαντός με; Περὶ ποίου δὲ ἀνθρώπου ἔλεγεν τὸ¹⁰ Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω· εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν,¹¹ καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον; Πῶς οὖν ὁ τοιοῦτος ψιλὸς ἄνθρωπος, καὶ ἐκ Μαρίας ἔχων τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλ' οὐχὶ Θεὸς Λόγος, καὶ Υἱὸς μονογενής;¹² Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ἐν ἄλλοις· Κύριος ἔκτισέν¹³ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέν¹⁴ με· πρὸ δὲ πάντων βου-
νῶν γεννᾷ με.

voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me?⁶ Vel de quo homine diceretur:¹¹ ‚Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In hoc¹² mundo erat, et mundus per ipsum factus¹³ est; et mundus eum non cognovit. In sua¹⁴ venit, et sui eum non receperunt?⁶ Quomodo ergo huiusmodi homo est purus,¹⁵ ex Maria demum habens initium, ut esset; et non potius Deus Verbum, et Filius unigenitus? de quo dictum est:¹⁶ ‚In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil.‘ Et paulo post: ‚Vidimus gloriam eius, gloriam tanquam unigeniti a Patre, plenum gratia¹⁷ et veritate.‘ Et iterum: ‚Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.‘ Qui¹⁸ et per Salomonem refert dicens: ‚Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua; ante secula fundavit me; ante omnes autem colles genuit¹⁹ me.‘

meam, sed voluntatem eius, qui misit me?⁶ De quali autem homine dictum est illud: ‚Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo autem erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In propria venit et sui eum non receperunt?⁶ Talis ergo quomodo merus homo, et qui ex Mariae essentiae ceperit exordium, et non potius Deus verbum, et filius unigenitus? ‚Nam in principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum.‘ Et alibi: ‚Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua, ante seculum fundavit me; et ante omnes colles generat me.‘

VII. Ὅτι δὲ καὶ ἀνίστανται¹ τὰ σώματα ἡμῶν, λέγει· Ἀμήν

VII. Et quoniam resuscitaturus est corpora nostra, dicit: ‚Amen dico

* VII. Quod autem nostra quoque corpora resurgunt, ait: ‚Amen

10) τὸ om. B O V Voss.
11) ἦλθε B.
12) Ord. vocc. μονογενῆς υἱὸς in B F O V Voss.
13) ἔκτισέν C D.
14) ἐθεμελίωσέν C D.
Cap. VII. 1) ἀνίστανται C D, ἀνίσταται B O V Voss.

12) hoc om. Pal.
13) factum Pal.
14) propria Reg.
15) homo purus est Reg.
16) Io. 1, 1. 3. 14. 18.
17) gloria Reg.
18) Quae Pal. Ceterum cf. Prov. 8, 22 sqq.
19) generat Reg.

11) Io. 1, 9 sqq.

λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ² τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. Καὶ ὁ ἀπόστολος· Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανάσιαν. Καὶ ὅτι δεῖ σωφρόνως ζῆν καὶ δικαίως, καθὰς Παῦλος πάλιν λέγει.³ Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε μοιχοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται,⁴ οὔτε πόρνοι, οὔτε λοιδοροὶ, οὔτε μέθυσοι, οὔτε κλέπται⁵ βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν⁶ καὶ, εἰ οἱ νεκροὶ⁷ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν.⁸ ἔτι ἔστέ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν⁹ ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο. εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ μόνον, ἔλεινότεροὶ πάντων ἀνθρώπων ἐσμὲν. εἰ νεκροὶ

vobis, quoniam venit¹ hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt,² audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.³ Quod etiam Apostolus confirmat dicens: ,Oportet enim³ corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.⁴ Et quia oportet caste ac iuste vivere, secundum quod⁴ iterum dicit: ,Nolite errare: neque fornicarii,⁵ neque molles, neque masculorum concubitores, neque maledici, neque ebriosi, neque fures, neque rapaces regnum Dei possidebunt.⁶ Et,⁶ ,Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Vacua est ergo praedicationis nostra, vacua et fides nostra, et adhuc estis in peccatis vestris. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus.

dico vobis, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Dei; et qui audient, vivent.⁴ Et Apostolus: ,Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.⁴ Tum quod sobrie pieque vivendum, rursus dicit: ,Nolite errare; neque adulteri, neque molles, neque fornicarii, neque maledici, neque ebriosi, neque fures regnum Dei haereditare possunt.⁶ Item: ,Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Inanis est ergo praedicationis nostra, vana est et fides vestra; adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omni-

2) τοῦ υἱοῦ om. C D Voss.

3) Ita B F O V, σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς ζῆν, πάλιν λέγει C D. Apud Voss. σωφρόνως εὐσεβῶς ζῆν, πάλιν λέγει.

4) Ita B F O, om. οὐ. ἀρσ. C D Voss.

5) οὔτε κλέπται om. O V.

6) κληρονομήσουσιν c. O V, οὐ κληρονομήσουσι B F et Arm. (illud in N. T. ed. Lachmanni, hoc in ed. Griesb. et Tisch. I Cor. 6, 9. 10.); κληρονομήσαι δύνανται C D Voss.

7) καὶ εἰ οἱ νεκροὶ edidi c. F, καὶ οἱ νεκροὶ O V, καὶ νεκροὶ C, εἰ ad oram, καὶ, εἰ νεκροὶ B D Voss.

8) ἡμῶν c. C F, ὑμῶν B D O V Voss.

9) Vocc. ἔτι ἔστε ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν om. B F O V.

Cap. VII. 1) venit Reg. Ceterum cf. Io. 5, 25.

2) qui sunt in monumentis Pal. Reg.

3) enim ex Pal., deest in Reg. vulg. Ceterum cf. I Cor. 15, 53.

4) Vocc. secundum quod recepi ex Pal. Reg., des. eadem in nonnullis vulg. et ap. Cureton.

5) fornicari Pal. Cf. ad haec I Cor. 6, 9 sqq.

6) I Cor. 15, 13 sqq.

οὐκ ἐγείρονται, φάγωμεν καὶ πλώμεν, αὐριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. Οὕτω δὲ διακείμενοι, τί διοίσομεν ὄνων καὶ κυνῶν,¹⁰ οἱ μὴδὲν τοῦ μέλλοντος φροντίζοντες; μόνου¹¹ τοῦ φαγεῖν φροντίζουσιν, εἰς ὄρεξιν ἐρχόμενοι καὶ τῶν μετὰ τὸ φαγεῖν; ἀνεπίστατοι¹² γὰρ εἰσι τοῦ νοῦ, τοῦ κινουῦντος ἔνδοθεν.

Si mortui non resurgunt, manducemus⁷ et bibamus; crastina enim moriemur.⁸ Si autem sic confidimus, quae est differentia hominum et canum vel asinorum, qui nichil de futuro cogitant; qui comestionis tantummodo appetitores sunt, et post comestionem inscii sunt, quid interius moveatur?

bus hominibus. Si mortui non resurgunt, manducemus et bibamus; cras enim moriemur.⁸ Sic autem affecti, quid differemus ab asinis et canibus, qui sine ulla futurorum cura de edendo tantum solliciti sunt, ubi appetitus adest, et de iis, quae cibum subsequuntur? Nesciunt enim illud, quod interius movet.

VIII. Ὁναίμην ὑμῶν ἐν Κυρίῳ. Νήφετε· πᾶσαν ἕκαστος κακίαν ἀπόθεσθε, καὶ τὸν θηριώδη θυμὸν, καταλαλιάν, συκοφαντίαν, αἰσχρολογίαν, εὐτραπελίαν, ψιθυρισμὸν, φυσίωσιν, μέθην, λαγνείαν, φιλαργυρίαν, φιλοδοξίαν, φθόρον, καὶ πᾶν τὸ τούτοις συνῶδον. Ἐνδύσασθε δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιείσθε¹ εἰς ἐπιθυμίαις. Οἱ πρεσβύτεροι, ὑποτάσσεσθε τῷ ἐπισκόπῳ, οἱ διάκονοι, τοῖς πρεσβυτέροις· ὁ λαὸς, τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις. Ἀντίψυχος² ἐγὼ τῶν φυλαττόντων ταύτην τὴν εὐταξίαν· καὶ ὁ Κύριος εἴη μετ' αὐτῶν διηνεκῶς.

VIII. Adquisivi¹ vos in Domino. Elaborate² unusquisque omnem malitiam deponere, et ferocem animum, et maliloquium,³ et calumniam, et turpiloquium, malam⁴ conversationem, susurrationem, inflationem malignam, avaritiam, inanem gloriam, invidiam, et omnia, quae⁵ his similia sunt. Induite autem Dominum nostrum Iesum Christum, et carnis curam⁶ ne feceritis in concupiscentiis.⁴ Presbyteri subditi estote⁷ Episcopo, Diaconi Presbyteris, populus Diaconis. Pro animabus hanc ordinationem custodientibus ego efficiar: et Dominus sit cum eis indesinenter.

IX. Οἱ ἄνδρες, στέργετε τὰς γαμετὰς ὑμῶν· αἱ γυναῖκες, τοὺς ὁμοζύγους· οἱ παῖδες, τοὺς γονεῖς

IX. Commendo vobis, o viri, diligite coniuges vestras: et vos mulieres, diligite compares vestros.¹

10) καὶ κυνῶν om. O V.

11) μόνου c. C D, μόνον B F O V vulg. Tum εἰσὶν ὄρεκτικοὶ p. φροντίζουσιν, εἰς ὄρεξιν ἐρχόμενοι B O V.

12) ἀνεπίστατοι c. C D, ἀνεπίστατοι B Voss., ἀνεπιστάτητοι F O V. Dein εἰσιν τὸν νοῦν B O V. Post primam syllabam verbi κινουῦντος (κινουῦντος O) finiunt Codd. C D, sicuti Med.

Cap. VIII. 1) ποιῆσθε O V.

2) ἀντίψυχον O V.

7) ergo add. Pal. Reg.

Cap. VIII. 1) Acquisi Pal.

2) et laborate Pal. Reg.

3) maliloquia Reg.

4) et malam Pal.

5) qui Pal.

6) et curam carnis Reg. Cf. ad haec Rom. 13, 14.

7) estote presbyteri subditi Pal. Reg.

Cap. IX. 1) compares vestros diligite Reg.

αἰδεῖσθε¹ οἱ γονεῖς, τὰ τέκνα ἐκτρέφετε ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. Τὰς ἐν παρθενίᾳ² τιμᾶτε, ὡς ἱερέας Χριστοῦ· τὰς ἐν σεμνότητι χήρας, ὡς θυσιαστήριον Θεοῦ. Οἱ κύριοι, μετὰ φειδοῦς τοῖς δούλοις ἐπιτάσσετε· οἱ δούλοι, μετὰ φόβου τοῖς κυρίοις ἐξυπηρετεῖτε.³ Μηδεὶς ἐν ὑμῖν ἀργὸς ἔστω· μήτηρ γὰρ τῆς ἐνδείας ἢ ἀργία. Ταῦτα οὐκ ἐπιτάττω, ὡς ὢν τι, εἰ καὶ δέδεμαι· ἀλλ' ὡς ἀδελφὸς ὑπομιμησκάω. Εἴη Κύριος μεθ' ὑμῶν.

X. Ὁναίμην ὑμῶν τῶν προσευχῶν· προσεύχεσθε,¹ ἵνα Ἰησοῦ ἐπιτύχω. Παρατίθεμαι ὑμῖν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ² ἐκκλησίαν. Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι Φιλιππησίων, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Φίλων ὁ διάκονος ὑμῶν, ὃ καὶ ἐγὼ εὐχαριστῶ, σπονδαίως ὑπηρετοῦντί μοι³ ἐν πᾶσιν. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἀγαθόπους ὁ διάκονος, ὁ ἐκ Συρίας, ὃς ἀκολουθεῖ μοι ἐν Χριστῶ. Ἀσπασάσθε ἀλλήλους ἐν ἀγίῳ φιλήματι. Ἀσπάζομαι πάντας καὶ πάσας, τοὺς ἐν Χριστῶ. Ἐδύσθε σώματι καὶ ψυχῇ καὶ πνεύματι ἐνὶ, καὶ ἐμοῦ μὴ ἐπιλάθησθε. Ὁ Κύριος μεθ' ὑμῶν.

Filii, honorate parentes: et vos parentes,² filios nutrite in eruditione et disciplina Domini. Eas,³ quae in virginitate sunt, honorate, sicut sacras Christi: viduas pudicas ut sacrarium Dei veneramini. Domini, cum parcitate estote. Servi, cum timore dominis⁴ deservite. Nemo otiosus in vobis sit.⁵ Mater enim egestatis est vacuitas. Haec autem dicens, non impero, quantum oportet: et si quidem vinctus sum, tanquam fratres commemoro: et si Dominus est vobiscum.⁶

X. Adquisivi vos. Oracionibus vestris incumbite, ut Iesum merear adipisci. Commendo vobis Ecclesiam, quae est in Antiochia. Salutant vos electae Ecclesiae Philippensium, unde et scribo vobis. Salutat vos electae Ecclesiae Philippensium, unde et scribo vobis. Salutat vos Philon diaconus vester, cui et ego gratias ago, bene mihi servienti in omnibus. Salutat vos Agathopus diaconus de Syria, qui¹ me sequitur in Christo. Salutate invicem in osculo sancto.² Saluto universos et universas, qui sunt in Christo. Incolumes estote corpore et anima³ et spiritu, et mei ne⁴ obliviscamini. Et sit Deus vobiscum.⁵

Cap. IX. 1) αἰνεῖσθε Voss., προηγεῖσθε B O V.

2) παρθενεία O.

3) In Codd. B O V invertitur οἱ δούλοι — ἐξυπηρετεῖτε· οἱ κύριοι — ἐπιτάσσετε, quod ed. Vossius. Russelius et Curetonus, consentiente Int. lat. et Arm., ut nos in textu.

Cap. X. 1) προσεύχετε B.

2) ἐν ἀντιοχείαν O V mendose.

3) ἐμοι B.

In V epigrapha: τοῦ ἀγίου ἱερο-

μάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ Δ' πρὸς τοὺς ἐν Ταρσῶ.

2) Eph. 6, 4.

3) casque Reg.

4) domini Pal.

5) Nemo in vobis ociosus sit Pal.

6) vobiscum est Reg.

Cap. X. 1) que Reg.

2) II Cor. 13, 12.

3) Ita ex Reg., animo Pal. vulg.

4) non Reg.

5) Subscriptio: Explicit ad tarsenses in Pal., Explicit quarta in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησία Θεοῦ ἠλεημένη ἐν πίστει καὶ ὑπομονῇ, καὶ ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, τῇ οὔσῃ ἐν Φιλίπποις, ἔλεος, εἰρήνῃ ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.

I. Μεμνημένοι τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ τῆς ἐν Χριστῷ σπουδῆς, ἣς ἐνεδείξασθε εἰς ἡμᾶς, πρόπον ἡγησάμεθα γράψαι πρὸς τὴν φιλάδελφον ὑμῶν κατὰ Θεὸν ψυχικὴν ἀγάπην, ὑπομιμνήσκειν ὑμᾶς τοῦ ἐν Χριστῷ ὑμῶν δρόμου, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονούντες, τῷ αὐτῷ κανόνι τῆς πίστεως στοιχοῦντες, ὡς Παῦλος ὑμᾶς ἐνουθέτει. Εἰ γὰρ εἷς ἐστὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· εἷς δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ὁ τῶν ὅλων Κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα· ἐν δὲ καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, τὸ ἐνεργῆσαν ἐν Μωσῇ καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις· ἐν δὲ καὶ τὸ βάπτισμα, τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διαδιδόμενον·² μία³ καὶ ἡ ἐκλεκτὴ Ἐκκλησία· μία ὀφείλει⁴ εἶναι καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις. Εἷς γὰρ Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν.

II. Εἷς οὖν Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ οὐ δύο, οὐδὲ τρεῖς· εἷς ὁ ὢν, καὶ οὐκ ἔστι¹ πλὴν αὐτοῦ, ὁ μόνος ἀληθινός· Κύριος γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἷς ἐστίν.² Καὶ πάλιν· Οὐχ εἷς Θεὸς ἔκτισεν³ ἡμᾶς; οὐχ εἷς Πατὴρ πάντων ἡμῶν; Εἷς δὲ καὶ Τίος, Λόγος Θεός. Ὁ μονογενής⁴ γὰρ, φησὶν, ὁ ὢν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν· Εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ ἐν ἄλλῳ· Τί ὄνομα αὐτῷ, ἢ τί ὄνομα τῷ Τίῳ, ἵνα γινώσκωμεν; Εἷς δὲ καὶ ὁ Παράκλητος. Ἐν γὰρ, φησὶν,⁵ καὶ Πνεῦμα, ἐπειδὴ ἐκλήθημεν ἐν μιᾷ⁶ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ἡμῶν. Καὶ πάλιν· Ἐν πνεῦμα ἐποτίσθημεν· καὶ τὰ ἐξῆς. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ χαρίσματα δηλονότι⁷ ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Οὔτε οὖν τρεῖς πατέρες, οὔτε τρεῖς υἱοὶ, οὔτε τρεῖς παράκλητοι· ἀλλ' εἷς πατὴρ, καὶ εἷς υἱός, καὶ εἷς παράκλητος. Διὸ καὶ⁸ ὁ Κύριος ἀποπέλλων τοὺς ἀποστόλους μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη,⁹ ἐνετείλατο

1) ἐπιστολὴ accessit ex B, ubi numerus ε'.

2) Dedi διαδιδόμενον c. F, διὰ ex O V, διδόμενον B vulg.

3) Vulg. δὲ post μία exclusi c. tribus meis Codd. et F.

4) ὀφείλει O V, in illo ὀφείλει man. sec.

Cap. II. 1) ἔστιν O V.

2) Ita O V, ἔστι B Voss,

3) ἔκτισε O.

4) ὁμογενής p. ὁ μονογενής B.

5) Ita O V, φησὶ B F Voss.

6) μία (sic) B.

7) Ita FOV, δηλον ὅτι B Voss.

8) καὶ om. B. Subsequens ὁ accessit ex O V.

9) ἔθνης V.

1) Incipit eiusdem ad philippenses de baptismo scripta de eandem per euphanium Pal., Incipit V Reg.

2) I Tim. 4, 10.

3) ostenditis Reg.

4) al. decens esse Cur.

5) nostri Pal. Reg.

6) ait Pal. Locus laudatus est I Cor.

8, 6.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES, DE BAPTISMO.

PER EUPHANUM LECTOREM NAVIM IAM ASCENSURUM.

Ignatius, qui et Theophorus, ex imperio Dei Patris misericordiam consecutae, in fide et patientia et dilectione sine dolo, Ecclesiae, quae est Philippis, misericordia et pax a Deo Patre, et Domino Iesu Christo, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium.²

I. Memores caritatis vestrae et sollicitudinis, quae est in Christo, quam ostendistis³ in nobis, decenter⁴ arbitrati sumus, scribere ad fraternam in Domino unanimitalis vestrae dilectionem, commemorans vos cursus vestri⁵ in Christo, ut idipsum dicatis omnes, unum sentientes, in hoc ipso fidei canone fixi, sicuti et Paulus erudiens vos dicit:⁶ ,Unus est enim⁷ omnium Deus, Pater Christi, ex quo omnia; et unus Dominus noster Iesus Christus, filius Dei unigenitus, dominator universorum, per quem omnia.⁶ Unus autem etiam Spiritus Sanctus, qui operabatur in Moyse et Prophetis et Apostolis. Unum quoque et baptisma, quod datur in morte Christi. Una itaque etiam Ecclesia⁸ esse debet, et una fides, quae est in Christo, secundum dictum eiusdem Apostoli dicentis: ,Unus Dominus,⁹ una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnes, et in omnibus.¹⁰

II. Unus ergo est¹ Deus et Pater, et non duo vel tres: unus scilicet qui est, et non est² praeter eum, solus verus. ,Dominus enim,³ inquit, ,Deus tuus, Dominus unus⁴ est.⁶ Et iterum: ,Nonne unus Deus creavit nos; et unus pater est omnium nostrum?¹⁵ Unus quoque et filius, Deus Verbum. ,Unigenitus⁶, inquit, ,qui est in sinu Patris.⁶ Et rursum:⁷ ,Unus Dominus Iesus Christus.⁶ Et alibi:⁸ ,Quod est nomen eius; aut quod est nomen filii eius?⁶ Scitote autem, quia unus est etiam Spiritus Sanctus⁹ Paracletus; sicut idem Paulus ait:¹⁰ ,Unus Spiritus, sicut vocati estis in una spe¹¹ vocationis vestrae.⁶ Et iterum:¹² ,Omnes,⁶ inquit, ,in¹³ uno spiritu¹⁴ potati sumus.⁶ Manifeste autem omnia¹⁵ dona gratiarum ipse unus atque idem Spiritus operatur.¹⁵ Ergo neque tres sunt Patres, neque tres Filii, sed neque tres Paracleti; sed unus Pater, et unus Filius, et unus Paracletus. Propter quod et Dominus mittens Apostolos docere omnes gentes, praecipit eis,¹⁷ baptizare eas in nomine

7) enim adposui ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.

8) Ita Pal. Reg., *Ecclesia etiam* vulg.

9) *deus* Pal. Reg. Ceterum cf. Eph. 4, 5 sq.

10) *et per omnes et in omnes et in omnibus* Pal.

Cap. II. 1) *Unus est ergo* Reg.

2) *est* addidi c. Reg. et ed. Veneta 1546.

3) *Dominus enim qui est* Reg.

4) *verus* Pal. Locus est Deut. 6, 4.

5) *nostrum* om. Pal., *vestrum* leg. Reg. Locus est Mal. 2. 10.

6) Ioh. 1, 18.

7) I Cor. 8, 6.

8) Prov. 30, 4.

9) *Sanctus* om. Reg. Uterque Cod. constanter *paracletus*.

10) Eph. 4, 4.

11) *in unam spem* Pal.

12) I Cor. 12, 13.

13) *in* om. Pal.

14) *Voc. in uno spiritu* des. in Reg.

15) *omnia* recepi ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.

16) I Cor. 12, 11.

17) Matth. 28, 19.

αὐτοῖς βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ¹⁰ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὔτε εἰς ἓνα τριάννυμον, οὔτε εἰς τρεῖς ἐνανθρωπήσαντας,¹¹ ἀλλ' εἰς τρεῖς ὁμοτίμους.

III. Εἷς γὰρ ὁ ἐνανθρωπήσας, οὔτε ὁ Πατὴρ, οὔτε ὁ Παράκλητος, ἀλλὰ ὁ μόνος¹ ὁ Υἱὸς· οὐ δοκῆσει, οὐ φαντασία, ἀλλ' ἀληθεῖα. Ὁ Λόγος γὰρ² σὰρξ ἐγένετο. Ἡ γὰρ σοφία ἠποδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον. Καὶ ἐγεννήθη ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς Λόγος, μετὰ σώματος ἐκ τῆς παρθένου, ἄνευ ὁμίλλας ἀνδρός. Ἡ παρθένος γὰρ ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν. Ἀληθῶς οὖν ἐγεννήθη, ἀληθῶς ἠϋξήθη,³ ἀληθῶς ἔφαγε⁴ καὶ ἔπιεν, ἀληθῶς ἐσταυρώθη, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη. Ὁ ταῦτα πιστεύσας, ὡς ἔχει, ὡς γεγένηται, μακάριος· ὁ ταῦτα μὴ πιστεύσας,⁵ ἐναγῆς, οὐχ ἦττον τῶν τὸν Κύριον σταυρωσάντων. Ὁ γὰρ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου χαίρει, ὅταν τις ἀρῆται τὸν σταυρόν. Ὁλεθρον γὰρ ἑαυτοῦ⁶ γινώσκει τὴν ὁμολογίαν τοῦ σταυροῦ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ τροπαῖον κατὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· ὅπερ ὀρῶν φρίττει, καὶ ἀκούων φοβεῖται.⁷

IV. Καὶ πρὶν μὲν γένηται ὁ σταυρὸς, ἔσπευδε γενέσθαι τοῦτο¹ καὶ ἐνήργει² ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐνήργει ἐν Ἰουδαίᾳ, ἐν Φαρισαίοις, ἐν Σαδδουκαίοις, ἐν πρεσβύταις, ἐν νέοις, ἐν ἱερεῦσιν³. Μέλλοντος δὲ γίνεσθαι, θορυβεῖται,⁴ καὶ μετὰ μελόν ἐμβάλλει τῷ προδότῃ, καὶ βρόχον αὐτῷ δείκνυσιν,⁵ καὶ ἀγχόνην διδάσκει· φοβεῖ δὲ καὶ τὸ γύναιον, ἐν ὀνειροῖς αὐτὸ καταταράσσων, καὶ πένειν πειράσσει τὰ κατὰ τὸν⁶ σταυρόν, ὃ πάντα κάλων⁷ κινῶν εἰς τὴν αὐτοῦ κατασκευήν· οὐ μεταγινώσκων ἐπὶ τῷ⁸ τοσοῦτω κακῷ· εἰ γὰρ ἂν⁹ οὐ πάντα ἦν πονηρός· ἀλλ' ἐπήσθητο¹⁰ τῆς ἑαυτοῦ ἀπωλείας. Ἀρχὴ γὰρ αὐτῷ καταδικῆς ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς, ἀρχὴ θανάτου, ἀρχὴ ἀπωλείας· διὸ καὶ ἐν τισιν ἐνεργεῖ ἀρνεῖσθαι τὸν σταυρόν, τὸ πάθος ἐπαισχύνεσθαι, τὸν θάνατον δόκησιν καλεῖν, τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν περικόπτειν, τὴν φύσιν αὐτὴν διαβάλλειν ὡς μυσαράν.¹¹ Ἰουδαίοις συμμαχεῖ εἰς ἀρῆσιν τοῦ σταυροῦ, Ἑλλήσιν εἰς συκοφαντίαν μαγείας,¹² αἰρετικοῖς εἰς φαντασίαν. Πουκίλος γὰρ ἐστὶν ὁ τῆς¹³ κακίας στρατηγός, κλεψίνους, ἄστατος, ἑαυτῷ ἐναντίος· καὶ ἄλλα μὲν προβαλλόμενος, ἕτερα δὲ δεικνύς· σοφὸς γὰρ ἐστὶ τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλὸν ὃ τι ποτέ ἐστὶν ἀγνοεῖ· ἀγνοίας γὰρ¹⁴ πεπλήρωται, δι' ἐκούσιον παράνομιαν. Πῶς γὰρ οὐκ ἐστὶ¹⁵ τοιοῦτος, ὃς μηδὲ¹⁶ πρὸ ποδῶν τῶν ἑαυτοῦ λόγον¹⁷ βλέπει;

10) Ἣ Voss.

11) ἐνανθρωπίσαντας O V.

Cap. III. 1) μόνον V.

2) γὰρ om. O.

3) Vocc. ἀληθῶς ἠϋξήθη om. O V.

4) ἔφαγεν B.

5) πιστεύσας scripsi c. B F O V, πιστεύων Voss.

6) ἑαυτῶν Voss., haud dubie calami lapsu.

7) φοβῆται O V, in illo φοβεῖται ex correctura.

Cap. IV. 1) τοῦτο F O V, τοῦτον B Voss. Illud quidem ad antecedens ἀρνεῖσθαι τὸν σταυρόν referendum.

2) ἐνείργη V, prius etiam O.

3) Ita O V, ἱερεῦσιν c. puncto sub lit. v F, ἱερεῦσι B Voss.

4) θορυβῆται V, et prius O.

5) δείκνυσιν B F Voss.

6) τὸ O V.

7) κάλων O V, in illius marg. κάλων.

8) τῷ om. F O V.

9) Scripsi εἰ γὰρ ἂν (suppl. μετέγνω) c. F O, idem est ἢ γὰρ ἂν in V; ἢ γὰρ ἂν B Voss.

10) ἐπαισθητό O V, ἐτήσθητο B.

11) In O V forma posterior μυσαράν.

12) μαγίας O V.

13) τῆς typhotheta negligens ap. Voss. pervertit in τοῦ.

Patris et Filii et Spiritus Sancti, non in unum quendam trinomium, neque in tres unius eiusdemque honoris.

III. Quia unus est tantum, qui homo factus est; non Pater scilicet, neque Paracletus, sed solus Filius: non putative¹ neque in phantasmate, sed certissima veritate. Verbum enim caro factum est, et habitavit² in ea. Sapientia namque aedificavit sibi domum. Et factus est sicut homo Deus Verbum cum corpore, quod suscepit, ex virgine: non ex colloctione scilicet aut semine viri. Virgo enim, inquit,³ in utero concipiet, et pariet filium. Vere ergo⁴ natus est, et vere crevit; vere manducavit,⁵ et bibit; vere crucifixus est et mortuus, et resurrexit. Qui haec credit, sicut habet, quo modo natus est, beatus est. Qui autem haec non credit, non minus est ab eis, qui eum crucifixerunt. Princeps enim mundi in hoc gaudet, quando quis crucem negaverit. Interitum enim sibi ipsi esse cognoscit confessionem crucis. Hoc est enim trophaeum contra eius virtutem: quod videns expavescit, et audiens timet.

IV. Nam et antequam facta esset crux,¹ festinabat facere hoc, et operavit in filiis² diffidentiae. Operatus est autem in Iuda,³ in Pharisaeis, in Sadducaeis, in senioribus, in iuvenibus, et in⁴ Sacerdotibus. Cum autem properaret, ut fieret, conturbatur;⁵ et postea desperationem⁶ immisit proditori, et laqueum ei ostendit, et suspendium eum docuit: et mulieri immisit timorem in somnio, ipse conturbans et compescere temptans patibulum crucis, ipse omnia evocans et movens in suam praeparationem; non recognoscens: in tantum enim mala⁷ erant non omnia. Malignus autem sentiebat suam perditionem.⁸ Initium enim illi fuit ad damnationem crux Christi, principium mortis, initium perditionis. Propter quod in aliquibus quidem operatur negare crucem, passionem erubescere: qui mortem putant vocare Virginis generationem, circumcidere ipsam naturam, et diffamare quasi odiosam. Iudaeorum auxiliator est⁹ ad negationem crucis, Paganorum ad calumniam magiae, Haeticorum ad phantasmam. Multiformis enim est¹⁰ malitiae princeps, furans sensus, contrarius sibi met ipsi; et alia quidem immittens, alia vero ostentans. Sapiens est¹¹ enim ad malefaciendum; quod bonum est autem, nescit aliquando. Ignorantia enim¹² repletus est per inobedientiam. Quomodo enim non sit talis, qui non sibi proponit suum sermonem?

14) γὰρ om. B O V.

15) ἔστιν O V.

16) μήτε O V.

17) λόγων O V.

Cap. III. 1) putatur Pal.

2) inhabitavit Pal. Reg. Locus est Io.

1, 14. Tum sequitur Prov. 9, 1.

3) inquit propheta Reg. Ceterum cf. Esai. 7, 11.

4) ergo om. Reg.

5) vere et manducavit Pal. Reg.

6) qui crucifixerunt eum Reg.

Cap. IV. 1) crux vestra Pal.

2) operari in filios Pal. Reg. Ceterum cf. Eph. 2, 2.

3) Operatus est autem invidia Pal., operatus autem invidia Reg.

4) in om. Reg.

5) conturbabatur Pal. Reg.

6) desperationem om. Pal. Reg. Ceterum cf. Matth. 27, 3. 19.

7) tantum mala enim Reg.

8) superam ditionem p. suam perditionem Reg.

9) auxiliatores p. auxiliator est Pal.

Reg. Subinde adnegationem scr. Pal., abnegationem p. ad negationem Reg.

10) est enim inv. Pal.

11) est om. Reg. Locus est Ier. 4, 22.

12) et enim Pal.

V. *Εἰ γὰρ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Κύριος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος μόνον, τί περικόπτεις τὴν γέννησιν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως; τί δὲ, ὡς παράδοξον τι ἐπ' ἀνθρώπου γενόμενον, τὸ πάθος δόκησιν καλεῖς; καὶ τὸν θάνατον τοῦ θνητοῦ δόξαν νομίζεις; Εἰ δὲ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, τί παράνομον καλεῖς τὸν τῆς δόξης Κύριον, τὸν τῇ φύσει ἄτρεπτον; τί παράνομον λέγεις τὸν νομοθέτην, τὸν ἀνθρωπεῖαν¹ ψυχὴν ἔχοντα; Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ κατοικήσας. Πῶς δὲ καὶ Μάγος οὗτος, ὁ πάλαι μὲν πᾶσαν αἰσθητὴν καὶ νοητὴν φύσιν κατασκευάσας γνώμη Πατρός· ἐν δὲ τῇ ἐνανθρωπήσει² πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν θεραπεύσας;*

VI. *Πῶς δὲ οὐχ οὗτος Θεὸς,¹ ὁ νεκροὺς ἀνιστῶν, χαλοὺς ἀρτίλους ἀποστέλλων, λεπροὺς καθαρίζων, τυφλοὺς ὀμματῶν, τὰ ὄντα ἢ αὐξῶν ἢ μεταβάλλων, ὡς τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ² τοὺς δύο ἰχθύας, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον, τὸν δὲ σὸν στρατὸν ῥήματι μόνον φυγαδεύων; τί δὲ κακίζεις τὴν φύσιν τῆς παρθένου, καὶ τὰ μόρια ἀποκαλεῖς³ αἰσχρά; πάλαι ταῦτα πομπεύων, καὶ γυμνοῦσθαι κελεύων, ἄρδενας μὲν εἰς ὕψιν θηλειῶν, θηλείας⁴ δὲ εἰς ἀκόλαστον ἐπιθυμίαν ἀρδένων. Νῦν αἰσχρά σοι ταῦτα νενόμισται, καὶ σεμνὸς εἶναι προσποιῖ,⁵ σὺ τὸ τῆς πορνείας πνεῦμα, ἀγνοῶν ὅτι τότε γίνεται αἰσχρόν τι, ὅταν παρνομία ἑνπανθηῇ· ἁμαρτίας δὲ ἀπούσης, οὐδὲν τῶν γενομένων αἰσχρόν, οὐδὲν φαῦλον, ἀλλὰ πάντα καλὰ λίαν· καὶ σὺ μὴ βλέπων, κακίζεις αὐτά;*

VII. *Πῶς δὲ πάλιν οὐκ ἔτι σοι δοκεῖ ὁ Χριστὸς εἶναι ἐκ τῆς παρθένου, ἀλλ' ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς, ὁ ὦν ὁ παντοκράτωρ; τίς οὖν ὁ τοῦτου ἀποστείλας, εἶπέ· τίς ὁ τοῦτου κυριεύων; γνώμη δὲ τίνος οὗτος ἐπειθάργησεν;¹ νόμων δὲ ποίων² πληρωτῆς γέγονεν, ὁ μήτε γνώμη τινός, μήτε ἐξουσία εἶκων; καὶ τὸν Χριστὸν ἐξαιριῶν τῆς γεννήσεως, τὸν ἀγέννητον νομοθετεῖς³ γεγεννησθαι, καὶ σταυροῦ προσηλωσθαι τὸν ἄναρχον· τίνος συγχωρήσαντος, οὐκ ἔχω εἰπεῖν· ἀλλὰ γὰρ οὐ λέληθάς με⁴ τοῦ παλιμβόλου· οὐδ' ἀγνοῶ, ὅτι διὰ λοξὰ καὶ δίδυμα βαίνεις.⁵ ἀγνοεῖς δὲ σὺ τίς ὁ γεννηθεὶς, ὁ πᾶν εἰδέναι προσποιούμενος.*

VIII. *Πολλὰ γὰρ σε λανθάνει· ἢ παρθενία¹ Μαρίας, ὁ παράδοξος τοκετός· ὅστις ὁ ἐν τῷ σώματι· ὁ ἠγούμενος ἀστὴρ τῶν ἐν ἀνατολῇ, τῶν τὰ δῶρα κομίζόντων Μάγων· Ἀρχαγγέλου ἀσπασμὸς πρὸς παρθένον· παρθένου παράδοξος σύλληψις μεμνηστευμένης· παιδὸς προδρομόμου κηρυκεία² ἐπὶ τῷ ἐκ τῆς παρθένου, καὶ ἐν κοιλίᾳ σκιρτήσις ἐκ τοῦ προθεωρουμένου· ἀγγέλων ὕμνοι ἐπὶ τῷ τεχθέντῳ· ποιμένων εὐαγ-*

Cap. V. 1) ἀνθρωπεῖαν O V.

2) ἐνανθρωπήσει ser. O V.

Cap. VI. 1) Θεὸς desideratur in O V.

2) ἢ sine accentu O V.

3) ἀποκαλεῖς O Voss., ἀπολαλεῖς B V.

4) θηλιῶν, θηλίας V, simile aliquid in O man. sec.

5) Altera forma προσποιεῖ est in O V.

Cap. VII. 1) Ita O V, ἐπειθάργησε B Voss., ἐπειθάργησε F.

2) ποίου B.

3) νομοθέτης O V, in illo man. sec.

ad oram: οἰμαιργαπτέον· νομοθετεῖς.

4) λέλυθάς με V.

5) οὐδ' ἀγνοῶ διὰ λοξὰ καὶ δίδυμα βαίνεις B, οὐδ' ἀγνοῶ διὸ δόξη καὶ δίδυμα βαίνεις (βαίνεις man. sec.) O, οὐδ' ἀγνοῶ ὅτι διὸ δόξη καὶ δίδυμα βαίνεις V.

Cap. VIII. 1) παρθενία O V.

V. Si enim homo purus est Dominus, ex anima et corpore, quid circumcidis nativitatem communem naturae hominum? Quid, tanquam parvam gloriam in homine factam, passionem simulationem vocas, et mortem mortalis gloriam existimas? Si Deus est et homo, quid iniquum vocas Dominum gloriae,² illum videlicet natura³ immutabilem? Quid sine lege dicis legislatorem, qui non humanam animam habuit? Verbum⁴ caro factum est, Verbum homo, sed non in homine. Quomodo igitur magus est ille,⁵ qui in principio omnem sensibilem et intelligibilem⁶ naturam voluntate Patris praeparavit? qui, cum esset in carne, omnem infirmitatem⁷ atque languorem curavit?

VI. Quomodo autem non est Deus ille,¹ qui mortuos resuscitavit, claudos sanavit, leprosos mundavit, caecos illuminavit, de quinque panibus et duobus piscibus tot millia hominum saturavit,² aquam in vinum convertit, tuumque exercitum verbo tantum fugavit? Quid ergo pessimas naturam Virginis, et membra turpia vocas? haec olim praeseinans, et nudari iubens masculos in facie faeminarum, faeminas vero in illicitum desiderium masculorum. Nunc omnia tibi turpia videntur, et pudicum teipsum facis, cum tu sis fornicationis spiritus. Ignoras, quia tunc fit aliquid³ turpe, quando illicite perficitur? Caeterum nichil turpe est, quod sine peccato geritur, nichil pravum, sed omnia bona valde: et tu, non videns, pessimas ea?

VII. Quomodo rursus non tibi videtur esse Christus ex virgine, sed ille, qui est super omnia Deus, ille scilicet omnia potens? Quis ergo est, qui hunc misit, dicito; quisve, qui huic dominatur; vel cuius sententiae subiectus fuit, aut cuius legem adimplevit? Tu qui, nullius sententiam vel potestatem habens,¹ Christum separas a generatione, et Legislatorem ingenitum esse pronuncias, et cruci affixum illum, qui est sine principio. Cuius ergo permissu hoc factum est,² non habeo dicere. Non enim me latuisti tuo antiquo consilio; neque ignoro, quoniam curae et lubricae incedis. Tu autem ignoras, quis³ est qui natus est, qui omnia scire te fingis.

VIII. Multa enim te latent: virginitas scilicet Mariae, gloriosus partus, de cuius corpore Deus processit; stella Orientis, quae apparuit munera ferentibus Magis; Archangeli salutatio ad Virginem facta; Virginis gloriosa conceptio, et desponsatae puellae praedicatio, et in utero Virginis gestientis infantis praevisionis; Angelorum hymnus gloriam agen-

2) *κηρυκεία* B, *κηρυκία* F O V Voss.

cf. Matth. 11, 5. Io. 6, 9sq. 2, 9. Luc. 8, 30.

Cap. V. 1) *et* om. Reg.

2) Vocc. de quinque panibus et duobus piscibus tot millia hominum saturavit non extant in Reg.

2) I Cor. 2, 8.

3) *naturam* Pal.

3) *aliquid* Reg.

4) *verbum enim* Pal. Reg. Locus est Io. 1, 14.

Cap. VII. 1) *habeas* Pal. Subinde *separas christum* inv. Reg.

5) *iste* Pal. Reg.

2) *cuius ergo permissum hoc factum esse* Pal.

6) *sensibilem et insensibilem intelligibilem* Reg.

7) *infirmitatem omnem* inv. Reg.

3) *qui* Pal. Reg.

Cap. VI. 1) *iste* Pal. Reg. Ceterum

4) *quia* Pal.

γελία· Ἡρώδου φόβος ἐπὶ ἀφαιρέσει βασιλείας, νηπιοκτόνων³ πρόσταγμα· εἰς Ἀγυπτίον μετανάστασις· ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰ τῆδε ἐπάνοδος· σπάργανα παιδικά· ἀπογραφή ἀνθρωπίνῃ· γαλακτοτροφία· ὄνομα πατρὸς οὐ σπειραντος· φάτναι, διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον· οὐδεμία παρασκευὴ ἀνθρωπίνῃ· ἀυξήσεως προκοπή· ἀνθρώπινα ῥήματα· πείνα, δίψα,⁴ ὀδοιπορία, κόπος· θυνσιῶν προσκομιδαί· ἔπειτα⁵ καὶ περιτομή· βάπτισμα· φωνὴ Θεοῦ ἐπὶ τῷ βαπτιζομένῳ, ὅστις καὶ πόθεν, μαρτυρία Πνεύματος καὶ Πατρὸς⁶ ὑπεράνωθεν· φωνὴ Ἰωάννου προφήτου, σημαίνουσα πάθος διὰ τῆς τοῦ ἁμνοῦ προσηγορίας· σημεῖων διαφόρων ἐνέργειαι, ἰάσεις ποικίλαι· ἐπιτίμησις δεσποτικῆ, προστάττουσα θαλάττη καὶ ἀνέμοις· πνεύματα πονηρὰ φυγαδεύόμενα, σεαυτὸν στρεβλούμενον, ἐκ τῆς τοῦ φαινομένου δυνάμεως αἰκίζόμενον, οὐκ ἔχοντα ὅ τι ποιήσης.

IX. Ταῦθ' ὄρων, ἰλλιγγιάς¹ καὶ ὅτι παρθένος ἢ τεκοῦσα, ἡγνός· ἀλλ' ἐξέπληττε σε² ἢ τῶν ἀγγέλων ὑμολογία, ἢ τῶν μάγων προσκύνησις, ἢ τοῦ ἀστέρος ἐπιτολή. Εἰς ἄγνοίαν σὺ παλινδρομεῖς,³ διὰ τὰ εὐτελῆ· μικρὰ γάρ σοι δοκεῖ σπάργανα, πάθη, περιτομή, γαλακτοτροφία· ἀνάξιά σοι ταῦτα κατὰ Θεοῦ κατεφραίνετο. Πάλιν εἶδες⁴ ἄνθρωπον, τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας ἄγευστον μέινοντα τροφῆς ἀνθρωπίνης, ἀγγέλους διακονοῦντας, οὓς καὶ ἔφριττες, ἰδὼν πρώτον ὡς κοινὸν ἄνθρωπον βαπτιζόμενον, καὶ τὴν αἰτίαν ἄγνοῶν· μετὰ⁵ δὲ τὴν νηστείαν πεινῶντα κατεδάρσεις πάλιν, καὶ ἐπειράξεις ὡς κοινὸν ἄνθρωπον, ἄγνοῶν ὅστις εἶη. ἔλεγες γάρ· Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. τὸ γὰρ, Εἰ υἱὸς εἶ, ἄγνοιάς⁶ ἐστίν· εἰ γὰρ ὄντως ἐγίνωσκες, ἡπίστα⁷ ὅτι δημιουργῶ καὶ τὸ μὴ ὄν ποιῆσαι, καὶ τὸ ὄν⁸ μεταβαλεῖν, ἐπ' ἰσῆς⁹ δυνατόν. Καὶ διὰ γαστρὸς πειράξεις τὸν τρέφοντα πάντας τοὺς τροφῆς δεομένους· καὶ πειράξεις¹⁰ τὸν τῆς δόξης Κύριον, ἐπιλαθόμενος ἐκ κακονοίας, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐγίνωσκες, ὅτι υἱὸς Θεοῦ ἦν,¹¹ ἐγίνωσκες, ὅτι ὁ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις καὶ ἰσαριθμοῖς¹² νυξίν ἀνευδὲς ποιήσας τὸ σῶμα, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς ἐδύνατο τοῦτο¹³ ποιῆσαι. Διὰ τί οὖν¹⁴ πεινᾷ; ἵνα δεῖξῃ, ὅτι κατ' ἀλήθειαν ἀνέλαβε¹⁵ σῶμα ὁμοιοπαθὲς ἀνθρώποις· διὰ μὲν τοῦ πρώτου, ἔδειξεν ὅτι Θεός· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου, ὅτι καὶ ἄνθρωπος.

3) νηπιοκτόνον V.

4) δίψη O V.

5) ἐπειδὴ B F O V. In vers. Arm. des. vocc. ἔπειτα καί.

6) Θεοῦ O V vet. Int.

Cap. IX. 1) ἡ λιγγιάς p. ἰλλιγγιάς V. Illud fuit in O, iam mutatum in ἡ λιγγιάς.

2) ἐξέπληττεν σε O V.

3) πάλιν δρομεῖς O, παλινδρομεῖς ad oram.

4) ἴδες O V.

5) κατὰ Voss. Tum πεινῶντι O V Cureton.

6) ἄγνοία O, ἄγνοί (sic) V.

7) ἐπίστω O V.

8) τὸ μὴ ὄν — τὸ ὄν O V, in illo ad oram emendatum.

9) ἐφ' ἴσιν O V, in illo correctum ad oram.

10) πειράξεις V, et prins O.

11) εἶ O V, ad illius oram ἦν man. sec.

12) ἰσαριθμον O V.

13) το ἀσque accentu p. τοῦτο V; deest τοῦτο in O.

14) οὖν O V, in illius marg. οὖν.

15) ἔλαβε O V.

tium, et pastorum annuntiatio;¹ Herodis timor in extollentia regni, praeceptio ad parvulorum necem; in Aegyptum transmigratio, atque exinde² reversio; cunabula³ infantilia; descriptio humana; lactis nutritio; nomen patris non seminantis; praesepe ubi positus est, eo quod non fuerat⁴ locus; nulla humana praeparatio; proventus aetatis; crementum corporis; humana loquela: sed et quod esuriit, sitiit, iter ambulavit, laboravit; sacrificiorum oblatio, circumcisio; baptismum, vox Dei desuper ad baptizatum,⁵ quis vel unde fuerit testificatio Spiritus et Dei; vox Iohannis Prophetae significantis⁶ passionem per agni appellationem; diversorum signorum operatio, variae curationes; imperium Domini, quo mari imperavit, et ventos sedavit, et spiritus iniquos fugavit; teipsum torquens, et de manifestatione virtutis suae affligens.

IX. Haec omnia videns, non habes quid¹ facias, nisi² tenebrosas vertigines. Et quia virgo peperit, ignoras; sed confundit³ te Angelorum laudatio, Magorum adoratio, stellae apparitio. Ignorantiam igitur olim incurristi per contumaciam. Parva tibi videntur cunabula, passiones, circumcisio, lactis nutritio. Indigna tibi haec Deo esse videntur. Iterumne vidisti hominem quadraginta diebus et quadraginta noctibus⁴ ingestibilem existentem cibo humano, et Angelos ei⁵ ministrantes, quos et tu timebas? videns primo, quasi communem hominem, baptizatum, et causam ignorans. Post ieiunium vero esurienti insidiabaris, et tentabas quasi communem hominem, ignorans quis⁶ esset; dicebas enim: „Si Filius Dei es.“⁷ Ignorantiae id⁸ est. Nam si vere cognosceres, scires sine dubio, quia quae impossibilia videntur ad faciendum, et difficilia ad convertendum, factori omnia possible sunt. Et propter ventrem temptas⁹ eum, qui pascit omnes esca indigentes: et audes temptare Dominum gloriae, oblitus per tuam malitiam, quia non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei.¹⁰ Si scires, quia Filius Dei erat, cognosceres utique, quia in quadraginta diebus et quadraginta noctibus¹¹ inindigens faciens corruptibile corpus, etiam¹² in continuatione hoc facere poterat. Sed idcirco esuriit, ut ostenderet, quia vere suscepit corpus passibile, simile hominibus. Propterea in¹³ primo ostendit, quia Deus erat; et in secundo, quia et¹⁴ homo fuit.

Cap. VIII. 1) *himno glorie ad gentium pastores anuntiatio* Reg.

2) *inde* Pal.

3) *cunacula* Pal.

4) *fuerit* Pal. Reg. Forte legendum fuit.

5) *baptismum* Pal. Scripsi subinde *quis* c. Pal. Reg., *quid* vulg.

6) *Ea lectio Graeca accurate reddens ex Reg., dei vox iohannis prophetia significantis* Pal., *Dei vox; Iohannis prophetia significans* vulg.

Cap. IX. 1) *quod* Reg.

2) *nisi et* Pal.

3) *Sic* ex Pal., *confundit* Reg. vulg.

4) *XL diebus et XL noctibus* Reg.

5) *et* Pal.

6) *qui* Reg.

7) *esset* Pal. Locus est Matth. 4, 3.

8) *id* om. Reg.

9) *temptans* Pal. Reg.

10) *quod praecedit in* (c. punctis suppositis) *ex ore dei* Pal. Ceterum cf. Matth. 4, 4.

11) *in XL diebus et XL noctibus* Reg.

12) *Sic* Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *et* vulg.

13) *In dedi* ex Reg., *et* Pal. vulg.

14) *et reposui* c. Reg. et ed. Veneta 1546.

X. Σὺ οὖν ὁ ἐκπεσὼν ἐκ τῆς ὑψηλοτάτης δόξης, ὡς ἀστραπή, τολμᾶς λέγειν τῷ Κυρίῳ· Βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω· ᾧ τὰ ἐνόητα λελόγισται ὡς μὴ ὄντα· καὶ εἰς κενοδοξίαν προκαλέσαι¹ τὸν οὐκ ἐπιδεικτιῶντα; καὶ προσποῖῃ τὴν γραφὴν ἀναγινώσκειν περὶ αὐτοῦ· Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, τοῦ μὴ προσκόψαι πρὸς λίθον τὸν πόδα σου; Καὶ τὰ λοιπὰ προσποῖῃ ἀγνοεῖν, κλέπτων ἂ² περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν προπόλων³ προσεφῆτευσεν· Ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις⁴ λέοντα καὶ δράκοντα.

XI. Εἰ τοίνυν σὺ πάθημα τῶν ποδῶν τοῦ Κυρίου, πῶς πειράζει¹ τὸν ἀπείραστον, ἐπιλαθόμενος τοῦ νομοθέτου παρακελευομένου· Ὅτι οὐκ ἐπικειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου; Ἀλλὰ καὶ τολμᾶς, ἐναγέστατε, τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα οἰκειοῦσθαι, καὶ σοὶ παραδεδόσθαι λέγειν² τὴν τούτων ἀρχὴν· καὶ τὴν σὴν πτώσῃ προτείνεις τῷ Κυρίῳ, καὶ διδόναι τὰ αὐτοῦ αὐτῷ ἐπαγγέλλῃ, ἐὰν πεσῶν ἐπὶ τῆς γῆς προσκυνήσῃ³ σοι; καὶ πῶς οὐκ ἔφριξας τοιαύτην φωνὴν κατὰ τοῦ δεσπότου προήκασθαι, ᾧ πάντων πονηρῶν πνευμάτων πονηρότερον ἐκ κακονοίας πνεῦμα; Διὰ γαστρός ἠτήθης, καὶ διὰ κενοδοξίας ἠτιμάσθης· διὰ φιλοχρηματίας καὶ φιλαρχίας εἰς ἀσέβειαν ἐφέλκῃ.⁴ Σὺ ὁ Βελιάρ,⁵ ὁ δράκων, ὁ ἀποστάτης, ὁ σκολιὸς ὄφης, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀποστάς, ὁ τοῦ Χριστοῦ χωρισθεὶς, ὁ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀλλοτριωθεὶς, ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγγέλων ἐξωσθεὶς, ὁ τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ ὑβριστής, ὁ τῶν νομίμων ἐχθρός, ὁ τοῖς πρωτοπλάστοις⁶ ἐπαναστάς καὶ τῆς ἐντολῆς ἐξώσας⁷ τοὺς οὐδὲν ἀδικήσαντάς σε, ὁ τῷ Ἄβελ ἐπαναστήσας τὸν ἀνθρωποκτόνον Κάιν, ὁ τῷ Ἰάβ ἐπιστρατεύσας, λέγεις τῷ Κυρίῳ· Ἐὰν πεσῶν προσκυνήσῃς μοι; Ὡ τῆς τόλμης, ᾧ τῆς παραπληξίας. Δουλος δραπέτης, δούλος μαστιγίας, ἀφηνιᾶς τοῦ καλοῦ δεσπότου. Δεσπότη τηλικούτω, Θεῷ πάντων τῶν⁸ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν λέγεις· Ἐὰν πεσῶν προσκυνήσῃς μοι;

XII. Ὁ δὲ Κύριος μακροθυμεῖ,¹ καὶ οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ἀναιρεῖ τὸν ἀπὸ ἀγνοίας τοιαῦτα θρασυνομένον, ἀλλὰ πρῶτως ἀποκρίνεται· Ἔπαγε Σατανᾶ. Οὐκ εἶπεν· Ἔπαγε ὀπίσω μου· οὐ γὰρ ὑποστρέψαι οἶός τε· ἀλλὰ· Ἔπαγε Σατανᾶ, ἐν οἷς ἐπελέξω· ὕπαγε, ἐν οἷς ἠρεθίσθης² ἐκ κακονοίας· ἐγὼ γὰρ, ὅστις εἰμὶ, γινώσκω, καὶ ὑπὸ τίνος ἀπέσταλμαι, καὶ ὃν χρὴ προσκυνεῖν ἐπίσταμαι. Κύριον γὰρ τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Οἶδα τὸν ἕνα, ἐπίστα-

Cap. X. 1) προκαλεῖσθαι OV. Forma mediæ præstare videtur.

2) οὐ B O V.

3) προπολλῶν scr. O V.

4) καταπατήσης O V, ille quidem καταπατήσεις man. sec.

Cap. XI. 1) πειράξης O V, in illo πειράζεις sec. cura.

2) λέγειν Usserius reposuit ex Nydpruc. et vet. Int., deest in B O V, idque sine damno.

3) προσκυνήσει V, et prius O.

4) ἐφέλκει O V, in illo ἐφέλκῃ ex correctura.

5) βελίας O V.

6) πρωτοπλάστεις O V.

7) ἠκείσας (c. sp. asp.) O V.

8) τῶν om. O V. Idem scr. ἔσθητων. Cap. XII. 1) μακροθυμῆ O V, in illo correctum. Vossii μακροθυμοῦ emendandum.

2) ἠρεθίσθης O V. Illic voce. præcedentia ἐπλέξω ὕπαξε ἐν οἷς (sic) in marg. supplentur.

X. Tu ergo, qui tanquam fulgur de sublimi gloria cecidisti,¹ audes dicere Domino:² ‚Mitte te hinc deorsum;‘ cui ea, quae sunt, aestimantur quasi quae non sint; et ad inanem gloriam provocas eum, qui non extollitur? Et fingis te Scripturas de eo legere dicens: ‚Scriptum est enim, quoniam Angelis suis mandavit de te, ut in manibus tollant te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum?‘ Et fingis te sequentia ignorare; furans ea, quae de te ac tuis³ ministris prophetavit dicens: ‚Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem?‘

XI. Si ergo conculcatio es¹ pedum Domini, quomodo temptas intemptabilem, immemor legislatoris, qui dixit:² ‚Non temptabis Dominum Deum tuum?‘ Et audes, impudentissime, opera Dei assumere et dicere, quia tibi traditus est³ principatus eorum: et casum tuum extendis contra Dominum⁴ et promittis, te dare ei, quae sunt ipsius,⁵ dicens: ‚Haec omnia tibi dabo, si cadens in terram adoraveris me?‘ Quomodo non timuisti talem vocem contra Dominum emittere, tu qui omnium spirituum malignorum⁶ malignissimus es; et pro malitia⁷ ventre et pectore in terra repere iusus es, et per inanem gloriam inhonoratus es; qui per avaritiam et arrogantiam ad impietatem deductus es? Tu incensor, draco, apostata, serpens perplexus, a Deo discedens, a Christo separatus, a Sancto Spiritu⁸ alienatus, et a choro Angelorum exulatus; iniuriator legis Dei, et legitimorum inimicus; qui super protoplastos insurrexisti, et a mandato Dei eos avertisti, qui nichil te laeserunt; qui adversus Abel Cain fratricidam⁹ excitasti; qui in Iob mala exercuisti: tu ergo huiusmodi dicis Domino: ‚Si cadens¹⁰ adoraveris me?‘ O audacia. O puniende serve fugitive, serve flagellande, exterminator honorum. Domino dominorum, perfecto Deo omnium intelligibilium atque sensibilium dicis: ‚Si cadens adoraveris me?‘

XII. Dominus autem longanimis est,¹ qui non in praesenti interfecit eum, qui per ignorantiam et audaciam talia dicit; sed mansuete respondet dicens: ‚Vade Satana.² Non dixit: Revertere post me; non enim est reversurus aliquando;³ sed, Vade, inquit, Satana,⁴ in ea, quae tibi elegisti; vade, in quibus provocatus es a tua malitia. Ego autem scio, quis sum,⁵ et a quo sum missus,⁶ et⁷ scio, quem debeo adorare. ‚Dominum enim,⁸ inquit, ‚Deum tuum adorabis, et ipsi⁹ soli servies.‘ Scio

Cap. X. 1) Luc. 10, 18.

2) Matth. 4, 6.

3) de te atque de tuis Pal., de te ac de tuis Reg. Ceterum cf. Ps. 91, 13.

Cap. XI. 1) est Pal.

2) Dent. 6, 16.

3) traditus tibi est Pal.

4) dominum tuum Reg.

5) illius Pal. Praeterea cf. Matth. 4, 9.

6) malignorum spirituum inv. Pal. Reg.

7) pro tua malitia. Reg. Locus est Gen. 3, 14.

8) a spiritu sancto Pal. Reg.

9) fratricidam ex Reg., parricidam Pal. vulg.

9) in terram add. Reg.

Cap. XII. 1) est om. Pal., in quo des. subsequens qui.

2) vade retro me satanas Pal., vade retro satanas Reg. Cf. Matth. 4, 10. 16, 23.

3) aliquando reversurus transp. Reg.

4) satanas Pal. Reg.

5) cognosco qui sum Pal. Reg.

6) missus sum inv. Reg.

7) et recepi ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.

8) enim om. Pal. In Reg. dominum enim deum tuum inquit (supra add.) adorabis. Cf. Matth. 4, 10. Dent. 6, 13.

9) ipsi ex Pal. Reg., illi vulg.

μαι τὸν μόνον, οὗ σὺ ἀποστάτης γέγονας. Οὐκ εἰμι ἀντίθεος, δμολογῶ τὴν ὑπεροχὴν· ἐπίσταμαι τὸν τῆς ἐμῆς γεννήσεως αἴτιον, τὸν Πατέρα.

XIII. Ταῦτα, ἀδελφοί, ἀπὸ διαθέσεως τῆς πρὸς ὑμᾶς ἠναγκάσθην ἐπιστεῖλαι, εἰς δόξαν Θεοῦ παραινωῶν, οὐχ ὡς ὧν τι,¹ ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Ὑποτάσσεσθε τῷ ἐπισκόπῳ, τοῖς πρεσβυτέροις, τοῖς διακόνοις. Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ἐν Κυρίῳ, ὡς Θεοῦ ἀγάλματα. Ὅρατε οἱ ἄνδρες, ὡς ἴδια μέλη τὰς γαμετὰς στέργετε· αἱ γυναῖκες, ὡς ἐν οὐσαὶ τῇ συναφείᾳ,² στέργετε τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας. Εἴ τις ἀγνεύει ἢ ἐγκρατεύεται, μὴ ἐπαιρέσθω, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ³ τὸν μισθόν. Τὰς ἑορτὰς μὴ ἀτιμάζετε· τὴν τεσσαρακοστήν μὴ ἐξουθενεῖτε· μίμησιν γὰρ περιέχει τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας· μετὰ τὴν τοῦ πάθους ἑβδομάδα μὴ παρορατε τετράδα καὶ παρασκευὴν νηστεύοντες, πένησιν ἐπιχορηγοῦντες τὴν περισσεύαν. Εἴ τις κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει, πλην ἐνὸς σαββάτου τοῦ Πάσχα,⁴ οὗτος χριστοκτόνος⁵ ἐστίν.

XIV. Αἱ προσευχαὶ ὑμῶν ἐκταθείησαν εἰς τὴν Ἀντιοχείας ἐκκλησίαν, ὅθεν καὶ δέσμιος ἀπάγομαι εἰς Ρώμην. Ἀσπάζομαι τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον Πολύκαρπον· ἀσπάζομαι τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον Βιτάλιον,¹ καὶ τὸ ἱερόν πρεσβυτέριον, καὶ τοὺς συνδούλους μου τοὺς διακόνους· ὧν ἐγὼ ἀντίφυχος² γενοίμην. Ἔτι συντάσσομαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ἐν Κυρίῳ· Εἴ τις μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελεῖ τὸ πάσχα, ἢ τὰ σύμβολα τῆς ἑορτῆς αὐτῶν δέχεται, κοινωνός ἐστι τῶν ἀποκτεινάντων τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ.

XV. Ἀσπάζονται ὑμᾶς Φίλων καὶ Ἀγαθόπους οἱ διάκονοι. Ἀσπάζομαι τὸ σύστημα τῶν παρθένων, τὸ τάγμα τῶν χηρῶν· ὧν καὶ ὄναίμην. Ἀσπάζομαι τὸν λαὸν Κυρίου, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου. Ἀπέστειλα ὑμῖν ταῦτά μου τὰ γράμματα δι'¹ Εὐφανίου τοῦ ἀναγνώστου, ἀνδρὸς θεομιμήτου καὶ πιστοτάτου, συντυχῶν περὶ Ῥηγείονα,² ἀναγομένου ἐν πλοίῳ. Μέμνησθέ μου τῶν δεσμῶν, ἵνα τελειωθῶ³ ἐν Χριστῷ. Ἐρῶσθε σαρκί, ψυχῇ, πνεύματι, τέλεια φρονούντες, ἀποστρεφόμενοι τοὺς ἐργάτας τῆς ἀνομίας, καὶ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας φθορεῖς, ἐνδυναμούμενοι ἐν τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Cap. XIII. 1) οὐκ ὧν τι p. οὐχ ὡς ὧν τι O V.

2) τῆς συναφείας O V.

3) ἀπολέσει O V, ἀπολέση ille ad oram.

4) Ita ex Nydrunc. Usser., μόνου p. σαββάτου τοῦ Πάσχα O V, σαββάτου sine τοῦ Πάσχα B.

5) χριστοκτόνος V, et prius O.

Cap. XIV. 1) βητάλιον V O, heic mutatum in βιτάλιον.

2) ἀντίφυχον F O V, quod Ignatiano usui loquendi magis respondet.

Cap. XV. 1) Ita F O V, διὰ B vulg. Subinde εὐφανείου F O V.

2) Ῥηγείονα O V, Ῥηγείονα B.

3) τελειωθῆ O V.

In V epigraphie: τοῦ ἁγίου ἱερομάγουτος Ἰγνατίου ἐπιστολῇ πρὸς φιλιππησίους περὶ βαπτίσματος.

enim et novi unum solum, cui non denego servire, a quo tu apostata factus es. Non enim¹⁰ sum antitheus, hoc¹¹ est contrarius Deo, sed confiteor¹² eminentiam: et non recuso adorare eum, quem novi nativitate meae auctorem et dominum atque¹³ meae perseverantiae custodem. „Ego enim,“ inquit,¹⁴ „vivo propter Patrem.“

XIII. Haec autem, fratres, per dispositionem Dei coactus sum mittere ad vos, monens vos ad gloriam Dei, non quasi extraneus, sed sicut frater. Subiecti estote Episcopo et Presbyteris et Diaconis. Diligite invicem in Domino, sicut Dei simulacra. Videte ergo viri, diligite uxores vestras sicut propria membra. Mulieres vero, sicut unitatis tactu vestros viros amate.¹ Qui castus est, vel continens, non extollatur, ne perdat mercedem suam. Dies festos nolite dehonore. Quadragesimam vero nolite quasi² pro nichilo habere: imitationem enim continet Domini conversationis. Hebdomadam etiam³ passionis nolite despiciere. Quarta feria et sexta⁴ ieiunate, pauperibus reliquias porrigentes. Quicumque Dominicam⁵ aut Sabbatum ieiunaverit, praeter unum Sabbatum Paschae, ipse est Christi interfector.⁶

XIV. Orationes vestrae protendantur ad Ecclesiam Antiochia, unde et¹ vincit ducor ad Romam. Saluto sanctum Episcopum Polycarpum. Saluto sanctum Episcopum Vitalem, et sacrosanctum Presbyterium,² et conservos meos Diaconos:³ pro quorum animabus ego efficiar. Adhuc dico Episcopis et Presbyteris in Domino: Quicumque cum Iudaeis Pascha egerit, aut solennia dierum festorum eorum susceperit, communis est eis, qui Dominum et Apostolos eius occiderunt.

XV. Salutant vos Philon et Agathopus diaconi. Saluto¹ congregationem virginum, legionem viduarum, a quibus et² adiutus sum. Saluto populum Domini, a minimo usque ad maximum. Transmisi vobis haec mea scripta per Euphanium³ lectorem, virum Deo honorabilem et fidelissimum, qui mihi occurrit in regionem⁴ iam navem ascensuro. Memento vinculorum meorum, ut consumer in Christo. Incolumes estote carne et anima et spiritu, perfecta sentientes, devitantes operarios iniquitatis et corruptores verbi veritatis, confortati in gratia Domini nostri Iesu Christi.⁵

10) enim om. Pal.

11) id Reg.

12) contrarius Pal.

13) ac Pal. Subsequens meae non est in Pal. Reg.

14) inquit des. in Reg. Cf. Io. 6, 57.

Cap. XIII. 1) viros vestros amate Reg.

2) quasi recepi ex Pal.

3) enim Pal.

4) Quarta vero et sexta feria Reg.

Membrum Quarta feria et sexta ieiunate: pauperibus reliquias porrigentes non est in Pal.

5) dominum Pal.

6) ipse christi est interfector Reg.

Cap. XIV. 1) unde et unde et Reg., secundo loco subnotatum.

2) presbiterum Pal.

3) diacones Reg.

Cap. XV. 1) saluta supra o pr. man. Reg.

2) et om. Reg.

3) eustanium Reg.

4) in regione Pal., quod praestat.

5) Subscriptio Explicit ad philippenses in Pal., Explicit V in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησία Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆ οὔσῃ ἐν Φιλαδέλφει, ἐν ἀγάπῃ ἠλεημένη, καὶ ἠδρασμένη ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ, καὶ ἀγαλλομένη² ἐν τῷ πάθει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ³ ἀδιακρίτως, καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ πεπληροφορημένη ἐν παντὶ ἐλέει· ἢν ἀσπάζομαι ἐν αἵματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἐστὶ χάρα αἰώνιος καὶ παράμωμος· μάλιστα τοῖς⁴ ἐν ἐνὶ οὔσι⁵ σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ἀποδεδειγμένοις ἐν θελήματι Θεοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς κατὰ τὸ ἴδιον βούλημα⁶ ἐστήριξεν αὐτοῦ βεβαίως τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῇ πέτρᾳ, οἰκοδομῇ πνευματικῇ,⁷ ἀχειροποιήτῳ, ἢ συγκλησαντες οἱ ἄνεμοι καὶ οἱ ποταμοὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτὴν ἀνατρέφαι, ἀλλὰ μηδὲ ἰσχύσειάν ποτε τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἀλλ' ἐξασθενήσειαν δυνάμει Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

I. Θεασάμενος ὑμῶν τὸν ἐπίσκοπον ἔγνων, ὅτι οὐκ ἄφ' ἑαυτοῦ, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων ἠξιώθη τὴν διακονίαν, τὴν εἰς τὸ κοινὸν ἀνήκουσαν, ἐγκλεισθῆναι, οὐδὲ κατὰ κενοδοξίαν, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· οὐ καταπέπληγμα⁸ τὴν ἐπιείκειαν,⁹ ὃς σιγῶν πλέον δύναται τῶν πλέον¹⁰ λαλούντων· συνήρμωστοι γὰρ ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου καὶ τοῖς δικαίωμασιν, ὡς χορδαὶ τῇ κιθάρᾳ, καὶ ἔστιν ἄμειπτος, οὐκ ἤττον Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως. Διὸ μακαρίζει μου ἡ ψυχὴ τὴν εἰς Θεὸν αὐτοῦ γνώμην, ἐπιγνούς ἐνάρετον καὶ τελείαν οὔσαν, τὸ ἀκίνητον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀόρητον ἐν πάσῃ ἐπιείκειᾳ Θεοῦ ζῶντος.

II. Ὡς τέκνα οὖν φωτὸς ἀληθείας, φεύγετε τὸν μερισμὸν τῆς ἐνόητος καὶ τὴν κακοδιδασκαλίαν¹ τῶν αἰρεσιωτῶν, ἐξ ὧν μολυσμὸς ἐξῆλθεν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Ὅπου δὲ ὁ ποιμὴν ἐστίν, ἐκεῖ ὡς πρόβατα² ἀκολουθεῖτε· πολλοὶ γὰρ λύκοι κωδίοις ἡμφιεσμένοι, ἠδονῇ κακῇ αἰχμαλωτίζουσι τοὺς θεοδόμους· ἀλλ' ἐν τῇ ἐνόητι ὑμῶν οὐκ ἔξουσι τόπον.

III. Ἀπέχεσθε οὖν τῶν κακῶν βοτανῶν, ἄστυας Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ γεωργεῖ, ἀλλ' ὁ ἀνθρωποκτόνος θῆρ, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰς¹

1) Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Φιλαδέλφεις. Ἐπιστολῆ. ζ'. Β.

2) ἀγαλλο—ομένη Β, versum claudens, novumque exordiens.

3) Χριστοῦ accessit ex F O V.

4) τοῖς recepti ex margine Codicis O, suadente vet. Intl.

5) ὄσιν O V.

6) Sic B F O V, θελημα recensio brev., Cureton. Subinde ἐστήρισεν O V.

7) οἰκοδο πνι V, μη ad oram; οἰ-

κοδομη πνι, supra η θ ~ man. sec. O; in B οἰκοδομῇ πνεύματι.

8) καταπέπλευγμα O V, η in illo supra.

9) ἐπιείκειαν O V, illic correctum in ἐπιείκειαν.

10) πλέον Β.

Cap. II. 1) τῆς κακοδιδασκαλίας B O V.

2) πρόβατον O V.

Cap. III. 1) Sic B, αὐτοὺς F O V c. utroque Cod. recensiois brevioris.

EIUSDEM EPISTOLA AD PHILADELPHIENSES. EX TROIA.¹

Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Dei Patris et Domini nostri Iesu Christi, quae est in Philadelphia, misericordiam consecutae in dilectione, et confirmatae in concordia et exultatione Dei, in passione Domini nostri indiscrete, et in resurrectione eius repletae in omni misericordia: quam et saluto in sanguine Iesu Christi, quod est gaudium sempiternum et singulare: maxime iis,² qui sunt in unum cum Episcopo et cum Presbyteris et cum Diaconis, probatis in voluntate Dei Patris, per Dominum Iesum Christum, qui secundum suam voluntatem solidavit firmiter Ecclesiam eius super petram, aedificio spirituali³ non manu facto, quam flumina inundantia et flantes venti non valuerunt subvertere; nec valeant aliquando spiritus nequitiae, sed debilitentur virtute Domini nostri Iesu Christi.

I. Videns autem Episcopum vestrum cognovi, quia non a semet ipso, neque ab hominibus⁴ promotus est in ministerium ad communionem pertinens,⁵ neque per inanem gloriam, sed in dilectione Iesu Christi et Dei Patris, qui resuscitavit eum a mortuis: cuius expavescio mansuetudinem, quomodo tacens amplius potest a loquente.⁶ Aptus est enim mandatis Domini et iustitiae eius, sicut chordae⁷ citharae; et est irreprehensibilis,⁸ non minus a Zacharia sacerdote.⁹ Propter quod beatificat anima mea illius secundum Deum¹⁰ dispositionem, cognoscens innocentem et¹¹ perfectam et immobilem et sine ira circa omnes eius mansuetudinem, tanquam Dei vivi.

II. Sicut¹ ergo filii lucis, vere² fugite divisionem unitatis et malam doctrinam³ Haereticorum, ex⁴ quibus exivit coinquinatio in omnem terram. Ubi ergo⁵ Pastor est, illuc sicut oves congregemini.⁶ Multi⁷ enim lupi pellibus ovium induti voluntate⁸ mala captivant decurrentes ad Deum; sed in unitate vestra non inveniunt locum.

III. Abstinetate itaque vos a verbis¹ malis, quae Iesus Christus non seminavit, sed hominum interfectorix bestia: propter quod non sunt plan-

1) *Incipit eiusdem ad philadelphiaenses*
Pal., *Incipit VI* Reg.

2) *iis om.* Pal. Reg.

3) *spirituali* Pal. Locus est Matth.
16, 18.

4) Gal. 1, 1.

5) *promotus est ministerium ad communionem pertinentem* Pal., *promotus est in ministerium ad comunitionem pertinentem* Reg.

6) *a loquente potest exaratum* in Pal.

7) *corde* Pal. Reg.

8) *inreprehensibilis* scr. Pal.

9) *Zacharia propheta sacerdote* Pal.
Cf. Luc. 1, 5 sq.

10) *domini* Reg.

11) *et om.* Pal.

Cap. II. 1) *Sic* Reg.

2) *lucis verae* Pal. Reg.

3) *malae doctrinae* Pal. Reg. Secundum casum exhibent etiam Codd. nostri gr. B O V.

4) *de* Reg. Ceterum cf. Jer. 23, 15.

5) *et* Pal.

6) *congregamini* Pal. Reg.

7) Matth. 7, 15.

8) *l. voluptate.* Cur.

Cap. III. 1) *l. herbis.* Cur.

φυτεῖαν Πατρὸς, ἀλλὰ σπέρμα τοῦ πονηροῦ. Οὐχ ὅτι παρ' ὑμῶν μερισμὸν εὔρων,² ταῦτα γράφω, ἀλλὰ προασφαλίζομαι ὑμᾶς ὡς τέκνα Θεοῦ· ὅσοι γὰρ Χριστοῦ εἰσίν, οὗτοι μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσίν·³ ὅσοι δ' ἂν ἐκκλίνωσιν αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν ἀσπάζονται μετὰ τῶν κατηραμένων, οὗτοι σὺν αὐτοῖς ἐκκοπήσονται· οὐ γὰρ εἰσὶ⁴ γεώργιον Χριστοῦ, ἀλλ' ἐχθροῦ σπορά· οὗ ῥυσθείητε πάντοτε εὐχαῖς τοῦ προκαθεζομένου ὑμῶν ποιμένος, τοῦ πιστοτάτου καὶ προσιτάτου.⁵ Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ· ὅσοι ἂν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας, προσδέχεσθε⁶ αὐτούς μετὰ πάσης προφύτης, ἵνα διὰ τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἀνεξικακίας ἀνανήψαντες ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἄξιοι Ἰησοῦ Χριστοῦ γενόμενοι, σωτηρίας αἰωνίου τύχωσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ. Ἀδελφοί, μὴ πλανᾶσθε· εἴ τις σχίζοντι ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀκολουθεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσει· καὶ εἴ τις οὐκ ἀφίσταται τοῦ ψευδολόγου κήρυκος, εἰς γέενναν κατακριθήσεται· οὔτε γὰρ εὐσεβῶν ἀφίστασθαι χρή, οὔτε δὲ δυσσεβέσι⁷ συγγεῖσθαι δεῖ· εἴ τις ἐν ἀλλοτριᾷ γνώμῃ περιπατεῖ, οὗτος οὐκ ἔστι⁸ Χριστοῦ, οὔτε τοῦ πάθους αὐτοῦ κοινωνός· ἀλλ' ἔστιν ἀλώπηξ,¹⁰ φθορὸς ἀμπελῶνος Χριστοῦ· τῷ τοιούτῳ μὴ συναναμίγνυσθε, ἵνα μὴ συναπόλησθε αὐτῷ· κἂν πατὴρ ᾦ, κἂν υἱός, κἂν ἀδελφός, κἂν οἰκεῖός· Οὐ φείσεται γὰρ σου, φησὶν, ὁ ὀφθαλμὸς ἐπ' αὐτῷ. Τοὺς μισούντας οὖν τὸν Θεὸν μισεῖν χρή καὶ ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ ἐκτῆκεσθαι.¹¹ οὐ μὴν καὶ τύπτειν αὐτούς ἢ διώκειν, καθὼς τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Κύριον καὶ Θεόν· ἀλλ' ἐχθροὺς μὲν ἠγεῖσθαι, καὶ χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτῶν· νουθετεῖν δὲ αὐτούς, καὶ ἐπὶ μετάνοιαν παρακαλεῖν, ἔαν ἄρα ἀκούσωσιν, ἔαν ἄρα ἐνδῶσιν.¹² Φιλάνθρωπος γὰρ ἔστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· διὸ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει τὸν ὑετὸν¹³ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· οὗ τῆς χρηστότητος θέλων καὶ ἡμᾶς¹⁴ εἶναι μιμητὰς ὁ Κύριος, λέγει, Γίνεσθε τέλειοι, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν.

IV. Ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε· διὸ καὶ θαρσύνω γράφω τῇ ἀξιοθῆναι ἀγάπῃ ὑμῶν παρακαλῶν ὑμᾶς, μιᾷ πίστει, καὶ ἐνὶ κηρύγματι, καὶ μιᾷ εὐχαριστίᾳ χορηγεῖσθαι· μία γὰρ ἔστιν ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθέν· εἰς καὶ ἄρτος τοῖς πᾶσιν ἐθροῦφθη, καὶ ἐν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη· ἐν θυσιαστήριον πάση τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ εἰς ἐπίσκοπος, ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ, καὶ τοῖς διακόνοις, τοῖς συνδούλοις

2) εὔρων O V.

3) Ita B F O V Cler., εἰσὶ Voss.

4) εἰσίν O V.

5) Vocc. καὶ προσιτάτου in textu Cod. O praetermissa, ad oram addita extant.

6) προσδέχεσθαι O V, ε illic supra.

7) ἐπὶ Voss. mendose.

8) δυσσεβέσιν O V.

9) ἔστιν O V.

10) ἀλώπηξ O V, η in illo supra, ἀλλύπηξ B.

11) εκτετηκέσθαι sine spiritu C, εκτετικέσθαι V.

12) Ita O V, ἐνδῶσι B F Vulg.

13) τὸν ὑετὸν om. O V.

14) ἡμᾶς c. B F O V vet. Int. Cler., ὑμᾶς Voss. et al. male.

Cap. IV. 1) γὰρ O V.

2) plantationes Pal.

3) igitur Pal. Reg.

4) scribo vobis Reg.

5) cum om. Reg.

tatio² Patris, sed seminarium Nequissimi. Non ergo³ separationem inveniens apud vos haec scribo:⁴ sed inveniens vos ut filios Dei. Quotquot enim sunt Christi, ipsi sunt cum⁵ Episcopo. Qui autem declinant eum, vel communionem eius, et sociant se⁶ maledicis, ipsi cum illis simul⁷ abscedunt. Non enim sunt agricolae Christi, sed inimici seminarium: a quibus eruamini semper precibus assidentis Pastoris vestri fidelissimi et mitissimi. Rogo itaque vos⁸ in Domino: quicumque poenitentes venerint ad unitatem Ecclesiae, suscipite eos cum omni mansuetudine, ut per utilitatem et bonam demonstrationem de luto et muscipula⁹ Diaboli eruti et digni Iesu Christo¹⁰ effecti, sempiternam salutem percipiant in regno Christi. Nolite ergo errare, fratres. Quicumque enim separatum a veritate fuerit secutus,¹¹ regnum Dei non haereditabit: et qui non discesserit a falsiloquo praedicatore, in Gehennam¹² damnabitur. Unde nec a iustis¹³ discedere, neque iniustis appropinquare oportet. Quicumque enim in aliena sententia ambulaverit, ipse non est Christi, nec passionis eius particeps, sed est fraudator et corruptor vineae Christi. Tali ne commisceamini, ne simul cum eo pereatis: nec si pater sit, vel filius, aut frater, aut domesticus. „Non enim,¹⁴ inquit, „parcat¹⁴ oculus tuus super eum.“ Qui ergo odio habent Deum, oportet etiam vos eos odire, et super inimicos eius tabescere. Non quidem nos persequi eos aut percutere oportet, secundum Gentes, quae non noverunt Deum:¹⁵ sed inimicos arbitrari, et separari ab eis, et monere eos, et ad poenitentiam provocare, si¹⁶ forte audiant et adquiescant. Amator enim hominum est Deus noster, et vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.¹⁷ Propter quod et Solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos.¹⁸ Cuius utilitatis etiam nos Dominus volens esse imitatores, dicit: „Estote perfecti, sicut et Pater vester caelestis perfectus est.“¹⁹

IV. Ego confido de¹ vobis in Domino, quia nichil aliud sapietis.² Propterea fiducialiter scribo Deo dignae dilectioni³ vestrae, rogans vos, ut instetis uni fidei, uni praedicationi, una gratiarum actione⁴ utentes. Una enim est⁵ caro Domini Iesu,⁶ et unus eius sanguis, qui pro nobis effusus est, unus etiam panis pro omnibus contractus, et unus calix totius Ecclesiae: et unus⁷ Episcopus, simul cum omni Presbyterio, et Dia-

6) *se cum* Pal.

7) *simul* om. Pal. Subinde *absceduntur* Pal. Reg.

8) *Rogo vos itaque* Pal.

9) *et amuscipula* Pal. Ceterum cf. II Tim. 2, 26.

10) *Christo* Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *Christi* vulg. ap. Cureton.

11) *Qui enim separatus a veritate secutus* Pal., *Qui enim separatum a veritate secutus fuerit* Reg.

12) *gehenna* Reg.

13) *Unde neque ab iustis* Pal., *Unde itaque nec a iustis* Reg.

14) *parcat inquit* inv. Reg. Ceterum cf. Ps. 139, 21.

15) I Thess. 4, 5.

16) *ne* Pal. Reg.

17) *provenire* Pal. Cf. I Tim. 2, 4.

18) Matth. 5, 45.

19) Matth. 5, 48.

Cap. IV. 1) *in* Pal.

2) *sapientis* Reg.

3) *dilectionis* Pal.

4) *actiones* Pal.

5) *est est p. enim est* Pal., *est enim* inv. Reg.

6) *iesus* Reg.

7) Subsequuntur litt. *ea* cum punctis suppositis in Pal.

μον· ἐπίπερ καὶ εἰς ἀγέννητος, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· καὶ εἰς Μονογενῆς Υἱὸς, Θεὸς λόγος καὶ ἄνθρωπος· καὶ εἰς ὁ Παράκλητος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ἐν δὲ καὶ τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ πίστις μία, καὶ τὸ βάπτισμα ἓν, καὶ μία ἡ² ἐκκλησία, ἣν ἰδρῦσαντο οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, οἰκείοις³ ἰδρῶσι καὶ πόνοις. Καὶ ὑμᾶς οὖν χρῆ, ὡς λαὸν περιούσιον καὶ ἕθνος ἅγιον, ἐν ὁμοιοῖα πάντα ἐν Χριστῷ ἐπιτελεῖν. Αἱ γυναῖκες, τοῖς ἀνδράσιν ὑποτάγητε ἐν φόβῳ Θεοῦ· αἱ παρθένοι, τῷ Χριστῷ ἐν ἀφθαρσία, οὐ βδελυσσόμεναι γάμον, ἀλλὰ τοῦ κρείσσονος ἐπιέμεναι· οὐκ ἐπὶ διαβολῇ⁴ συναφείας, ἀλλ' ἕνεκα τῆς τοῦ νόμου⁵ μελέτης. Τὰ τέκνα, πειθαρχεῖτε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν, καὶ στέργετε αὐτούς, ὡς συνεργούς Θεοῦ εἰς τὴν ὑμετέραν γέννησιν. Οἱ δοῦλοι, ὑποτάγητε τοῖς κυρίοις ἐν Θεῷ, ἵνα Χριστοῦ ἀπελεύθεροι γένησθε. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ὡς ὁμοδούλους Θεῷ, ὡς οἰκεῖον σῶμα, ὡς κοινωνοῦς βίου, καὶ συνεργοῦς τεκνογονίας. Αἱ παρθένοι, μόνον τὸν Χριστὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχετε καὶ τὸν αὐτοῦ Πατέρα ἐν ταῖς εὐχαῖς, φωτιζόμεναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ὀναιμην ὑμῶν τῆς ἁγιασύνης, ὡς Ἡλία,⁶ ὡς Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὡς Μελχισεδέκ, ὡς Ἐλισσαίου,⁷ ὡς Ἰερεμίου, ὡς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὡς τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ, ὡς Τιμοθέου, ὡς Τίτου, ὡς Εὐδορίου,⁸ ὡς Κλήμεντος, τῶν ἐν ἀγγελίᾳ ἐξελεθόντων τὸν βίον. Οὐ ψέγω δὲ⁹ τοὺς λοιποὺς μακαρίους, ὅτι γάμοις προσωμίλησαν,¹⁰ ὧν ἐμνήσθη ἄρτι· εὐχομαι γὰρ ἄξιός Θεοῦ εὐρεθῆις, πρὸς τοῖς ἡγεσιν αὐτῶν εὐρεθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὡς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, ὡς Ἰωσήφ, καὶ Ἰσαΐου, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν· ὡς Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, τῶν γάμοις προσωμίλησάντων· οὐχ¹¹ ὑπὸ προθυμίας τῆς περὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ'¹² ἐπ' ἐννοίας ἑαυτῶν τοῦ γένους¹³ ἔσχον ἐκείνους. Οἱ πατέρες, ἐκτρέφετε τοὺς ἑαυτῶν παῖδας ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου· καὶ διδάσκετε αὐτούς τὰ ἱερὰ γράμματα καὶ τέχνας, πρὸς τὸ μὴ ἀργία¹⁴ χαιρῖν. Καλῶς δὲ, φησὶν, ἐκτρέφει πατὴρ δίκαιος, ἐπὶ νύφῳ συνετῷ εὐφρανθήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ. Οἱ κύριοι, εὐμενῶς τοῖς οἰκέταις προσέχετε, ὡς ὁ¹⁵ ἅγιος Ἰωβ ἐδίδαξεν· μία γὰρ φύσις, καὶ ἐν τὸ γένος τῆς ἀνθρωπότητος· ἐν γὰρ Χριστῷ οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος. Οἱ ἄρχοντες, πειθαρχεῖτωσαν¹⁶ τῷ Καίσαρι· οἱ στρατιῶται, τοῖς ἄρχουσιν· οἱ διάκονοι, τοῖς πρεσβυτέροις, ἀρχιερεῦσιν· οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ διάκονοι, καὶ ὁ λοιπὸς κληρὸς, ἅμα παντὶ τῷ λαῷ καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ τοῖς ἄρχουσι καὶ τῷ Καίσαρι, τῷ ἐπισκόπῳ· ὁ ἐπίσκοπος τῷ

2) ἡ om. O V.

3) οἰκεῖός O, ad oram οἰκείοις.

4) διαβολῆς O V, illic διαβολῆ ad oram.

5) τῶν νόμων O V.

6) Ἡλίας (sine spir.) B.

7) Ἐλισσαίου (sine spir.) B.

8) Ἐυδορίου B V, forsā O.

9) ψέγων p. ψέγω δὲ B O V. Particium eleganter cum antecedentibus coniungitur, si modo pro puncto post βίον minori signo distinguas.

10) προσωμίλησαν V. Subinde τούτων p. ὧν B O V.

11) ἀλλ' B O V.

12) ἀλλ' om. B O V.

13) αὐτοὺς p. ἑαυτῶν τοῦ γένους O V, αὐτὸς p. ἑαυτῶν τοῦ γένους B. Ad oram Codicis O his ultimis exadverso amanuensis scripsit: notandum.

14) ἀργεῖα O V.

15) ὁ om. O. Deinde ἐδίδαξεν c. O V, ἐδίδαξε B vulg.

conis conservis meis. Quia et unus⁸ est ingenitus Deus Pater, et unus unigenitus Filius, Deus Verbum et homo, et unus Paracletus,⁹ Spiritus veritatis. Una etiam praedicatio et fides una, et unum Baptisma,¹⁰ et una Ecclesia; quam fundaverunt sancti Apostoli, a finibus usque ad fines, in sanguine Christi, propriis sudoribus et laboribus. Et vos ergo oportet, sicut populum sacerdotalem et gentem sanctam, in concordiam omnes in Christo consummari.¹¹ Mulieres vero viris vestris subditae estote in timore Dei: Virgines Christo in incorruptione,¹² non execrantes nuptias, sed meliora diligentes; non in criminatione contagii,¹³ sed propter legis meditationem. Filii,¹⁴ subditi estote parentibus vestris, et diligite eos, tanquam cooperarios¹⁵ Dei ad vestram generationem. Servi, subditi estote dominis vestris in Deo, ut Christi liberti efficiamini. Viri, diligite uxores vestras, sicut conservas in Deo, ut proprium corpus; sicut socias vitae, et cooperatrices ad filiorum procreationem.¹⁶ Virgines, solum Christum prae oculis habete et eius Patrem in animabus vestris, illuminatae a¹⁷ Spiritu Sancto. Memor sum sanctitatis vestrae, sicut Heliae,¹⁸ sicut Iesu Nave, sicut Melchisedech, sicut Helisaei, sicut Hieremiae, sicut Iohannis Baptistae, sicut dilectissimi discipuli, sicut Timothei, sicut Titi, sicut Euodii, sicut Clementis, vel eorum, qui in castitate de vita exierunt. Non detraho¹⁹ autem caeteris beatis, qui nuptiis copulati fuerunt; quorum nunc memini. Opto enim Deo dignus ad vestigia²⁰ eorum in regno ipsius inveniri, sicut Abraham et Isaac et Iacob, sicut Ioseph et Isaias,²¹ et caeteri Prophetae, sicut Petrus et Paulus,²² et reliqui Apostoli, qui nuptiis fuerunt sociati: qui non libidinis causa, sed posteritatis²³ subrogandae gratia coniuges habuerunt. Patres,²⁴ nutrite filios vestros in eruditione et disciplina Domini, et docete eos sacras litteras et artes honestas, ut non otio gaudeant. Bene enim²⁵, inquit, nutrit pater iustus; in filio autem sapiente²⁶ laetabitur cor eius. Domini, benigne in domesticos vestros intendite, sicut sanctus Iob docuit. Una enim est natura, et unum genus hominum. In Christo²⁷ autem neque servus est, neque liber. Principes, subditi estote Caesari; milites, Principibus: Diaconi, Presbyteris et²⁸ sacerdotibus. Presbyteri vero et Diaconi atque omnis clerus, simul cum omni populo et militibus atque principibus, sed et Caesare,²⁹ obediant Episcopo. Episcopus vero Christo,

16) *πειθαρχήσωσαν* O V, illic vulg. ad oram.

8) *et quia unus* Pal.

9) *paracletus* Pal. Reg., in quo des. in subsequens *spiritus*.

10) Eph. 4, 5.

11) *consumari* scr. Reg. Ceterum cf. 1 Pet. 2, 9.

12) *incorrupte p. in incorruptione leg.* videtur Pal.

13) *coniugii* Pal., *contagii* ad oram.

14) *Filioli* Pal.

15) *operarios* Pal., *coperarios* Reg.

16) *progenerationem* Pal.

17) *ab* Pal. Reg.

18) *elie* scr. Pal.

19) *traho* Reg.

20) *vestia* Reg.

21) *esaias* Pal. Reg., *ysaias* illic scr.

in notula marginali.

22) *et Paulus* om. Pal.

23) *potestatis* erat in Pal.

24) Eph. 6, 4.

25) Cf. ad haec Prov. 23, 24. Iob.

31, 13. 15.

26) *Gal. 3, 28.*

27) *sapiente* Pal. Reg. ed. Veneta 1546 Cot., *sapientiae* nonnulli vulg.

28) *ut* Pal. Reg.

29) *cesar* Pal. Subinde des. *obediant* in Reg.

Χριστῷ, ὡς ὁ Χριστὸς τῷ Πατρὶ· καὶ οὕτως ἡ ἐνότις διὰ πάντων σώζεται. Ἔστωσαν δὲ καὶ αἱ χῆραι¹⁷ μὴ δεμβοί, μὴ λῆλαι,¹⁸ μὴ περιτροχάδες, ἀλλ' ὡς Ἰουδιθ ἡ σεμνοτάτη, ὡς ἡ Ἄννα ἡ σωφρονεστάτη. Ταῦτα οὐχ ὡς ἀπόστολος διατάσσομαι· τίς γάρ εἰμι ἐγώ; ἢ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς μου; ἵνα ἰσότιμον ἑμαυτὸν¹⁹ ἐκείνων εἴπω· ἀλλ' ὡς συστρατιώτης ὑμῶν, ὑποφωρητοῦ τάξιν ἐπέχων.

V. Ἀδελφοί μου, λίαν ἐκκέχυμαι ἀγαπῶν ὑμᾶς, καὶ ὑπεραγαλλόμενος ἀσφαλίζομαι ὑμᾶς· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλὰ δι' ἐμοῦ ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἐν ᾧ δεδεμένος φοβοῦμαι μᾶλλον· ἔτι γάρ εἰμι ἀναπαρτίστος· ἀλλ' ἡ προσευχὴ ὑμῶν εἰς Θεόν με ἀπαρτίσει,¹ ἵνα ἐν ᾧ ἐκλήθην² ἐπιτύχω, προσφυγῶν³ τῷ εὐαγγελίῳ ὡς σαρκὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς ἀποστόλοις ὡς πρεσβυτερίῳ ἐκκλησίας. Καὶ τοὺς προφήτας δὲ ἀγαπῶ, ὡς Χριστὸν καταγγείλαντας, ὡς τοῦ αὐτοῦ πνεύματος μετασχόντας, οὗ καὶ οἱ ἀπόστολοι. Ὡς γάρ οἱ ψευδοπροφήται καὶ οἱ ψευδαπόστολοι, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἴλκυσαν⁴ πονηρὸν καὶ ἀπατηλὸν καὶ λαοπλάνον πνεῦμα· οὕτω καὶ οἱ προφήται καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀγαθὸν, καὶ ἡγεμονικὸν, ἀληθές τε καὶ διδασκαλικὸν ἔλαβον παρὰ Θεοῦ δια Ἰησοῦ Χριστοῦ.⁵ Εἰς γάρ ὁ Θεὸς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης· εἰς ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἰς τε δημιουργίαν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, καὶ πρόνοιαν πρόσφορον καὶ κατάλληλον· εἰς δὲ καὶ ὁ Παράκλητος, ὁ ἐνεργήσας ἐν Μωσῆ⁶ καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις. Πάντες οὖν οἱ ἅγιοι ἐν Χριστῷ ἐσώθησαν, ἐλπίσαντες εἰς αὐτὸν καὶ αὐτὸν ἀναμείναντες· καὶ δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἔτυχον,⁷ ὄντες ἀξιαγάπητοι καὶ ἀξιοθαύμαστοι ἅγιοι, ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεμαρτυρημένοι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῆς κοινῆς ἐλπίδος.

VI. Ἐάν τις Θεὸν νόμον καὶ προφητῶν κηρύττη¹ ἔνα, Χριστὸν δὲ ἀρῆται² εἶναι Θεοῦ, ψεύστης ἐστίν, ὡς καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ ὁ διάβολος· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος τῆς κάτω περιτομῆς ψευδοιουδαίος. Ἐάν τις ὁμολογῇ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον; ἀρῆται δὲ τὸν Θεὸν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, οὐκ εἶναι λέγων τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, ὁ τοιοῦτος ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔστηκεν, ὡς καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ ὁ διάβολος· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος Σίμωνος τοῦ μάγου, ἀλλ' οὐ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μαθητής. Ἐάν τις λέγῃ μὲν ἕνα Θεόν, ὁμολογῆ³ δὲ καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν, ψιλὸν δὲ ἀνθρώπον εἶναι νομίζῃ⁴ τὸν Κύριον, οὐχὶ Θεὸν μονογενῆ, καὶ σοφίαν, καὶ λόγον Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος αὐτὸν μόνον⁵ εἶναι νομίζῃ,⁶ ὁ τοιοῦτος

17) χειραί O, ad oram correctum.

18) λῆλαι O V.

19) ἑαυτὸν BO V, quod idem efficit.

6) Μωσεῖ B.

7) Vossii ἔτυχεν emendandum.

Cap. V. 1) ἀπαρτήσει O V.

2) ἐκλήθην O, ἐκλήθην in marg.

3) προσφυγῶν B.

4) ἐλήφρασαν B.

5) εὐθὺς πνεῦμα add. BO V.

Cap. VI. 1) κηρύττει BO V.

2) ἀρνεῖται O V heic et infra.

3) λέγει—ὁμολογεῖ V, prius etiam O.

4) νομίζει O F.

5) μόνον om. O V.

6) νομίζει O V.

sicut Christus Patri: et ita unitas per omnia conservatur.³⁰ Sint³¹ autem viduae non vagae, neque gulosae, neque protervae, sed pudicae et sobriae, sicut Iudith et Anna. Haec autem non sicut Apostolus praecipio: Quis³² enim sum ego, aut quae domus patris mei, ut aequalem me illis dicam? sed sicut³³ commilito vester, obedientiae ordinem continens.

V. Fratres mei, valde pronus sum ad dilectionem vestram, superexultans de unanimitate vestra. Moneo enim vos; non ego, sed Dominus Iesus per me, in quo vinctus sum. Adhuc magis timeo, quia nondum perfectus sum: sed oratio vestra faciet me perfectum apud Deum, ut eum,¹ in quo vocatus sum, merear adipisci, confugiens ad Evangelium tanquam ad corpus Iesu Christi, et ad Apostolos² tanquam ad Presbyterium Ecclesiae. Et Prophetas quidem diligo, ut Christum praenunciantes, continentes³ eius spiritum, sicut⁴ et Apostoli. Sicuti enim Pseudo-prophetiae et Pseudo-apostoli unum eundemque⁵ malignum, et seductorem, et populum errare facientem Spiritum assumpserunt: sic iterum veri Prophetiae et veri Apostoli unum eundemque sanctum,⁶ bonum, principalem et verum atque doctorem, per Christum acceperunt Spiritum. Unus enim Deus veteris et novi Testamenti:⁷ Unus et Mediator Dei et hominum, ad facturam intelligibilem⁸ et sensibilem, et providentiam gerens omnium. Unus quoque et Paracletus,⁹ qui operabatur in Moyse et Prophetis et Apostolis. Omnes enim sancti in Christo salvati sunt, in ipsum sperantes atque ipsum¹⁰ expectantes: et per ipsum salutem adepti sunt, qui erant digni dilectione et digni laude, sanctificati a Christo Iesu, testificantes in Evangelio spei communis.¹¹

VI. Si quis Deum Legis et Prophetarum unum¹ praedicaverit, Christum autem negaverit Filium esse Dei, mendax est, quomodo et Pater eius Diabolus;² et est huiusmodi inferioris circumcisionis Pseudo-iudaeus. Si autem quis confitetur Christum Iesum³ Dominum, negat autem Deum Legis et Prophetarum Patrem esse Christi, hic in veritate non stat, quomodo nec pater eius Diabolus; et est huiusmodi Simonis Magi, et non Spiritus Sancti discipulus.⁴ Si quis autem dicit unum Deum, confiteturque⁵ Christum Iesum, hominem vero purum putans Dominum,⁶ et non Deum unigenitum, et sapientiam et Verbum Dei, sed ex anima et corpore eum solum⁷ esse existimans, huiusmodi serpens est seductor, errorem

30) Sic Reg., *conservetur* Pal., *servatur* vulg.

31) *Sunt* Pal. Ceterum cf. Ind. 8, 4. 6. Luc. 2, 36 sq.

32) *qui* Pal.

33) *sicut* des. in Reg.

Cap. V. 1) *illum* Pal. Reg.

2) Voc. *tanquam ad corpus Iesu Christi, et ad Apostolos* non leg. in Pal.

3) *continens* Pal.

4) *sicuti* Pal. Reg.

5) *eundem* Pal.

6) *spiritum* Pal., qui pergit et bonum,

in Reg. et verum, supra et in marg. bonum. Cf. I Tim. 2, 5.

7) *intelligibilem* Pal.

8) *paraclitus* Pal. Reg.

9) *ipsum* om. Reg.

10) *communi* Pal. Reg.

Cap. VI. 1) *unum non* Pal.

2) Ioh. 8, 44.

3) *iesum christum* ordinat Reg.

4) *sancti spiritus discipulus* Pal. Reg.

5) *confitetur namque et* Pal. Reg.

6) *putans deum p. purum putans*

Dominum Pal.

7) *solum* deest in Pal. Reg.

ὄφρις ἐστίν, ἀπάτην καὶ πλάνην κηρύττων ἐπ' ἀπωλεία ἀνθρώπων· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος πένης τὴν διάνοιαν, ὡς ἐπικαλεῖται Ἐβρίων.⁷ Ἐάν τις ταῦτα μὲν ὁμολογῇ,⁸ φθορὰν δὲ καὶ μολυσμὸν καλῆ τὴν νόμιμον μίξιν, καὶ τὴν τῶν παιδῶν γένεσιν, ἢ τινα τῶν βρωμάτων βδελυκτὰ, ὁ τοιοῦτος ἔνοικον ἔχει τὸν δράκοντα τὸν ἀποστῆτην. Ἐάν τις Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμολογῇ, καὶ τὴν πίστιν ἐπαινῇ, δόκησιν δὲ λέγῃ⁹ τὴν ἐνσωμάτωσιν, καὶ τὸ πάθος ἐπαισχύνηται· ὁ τοιοῦτος ἤρηται τὴν πίστιν, οὐχ ἦτρον τῶν Χριστοφόνων Ἰουδαίων. Ἐάν τις ταῦτα μὲν ὁμολογῇ, καὶ ὅτι Θεὸς λόγος ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι κατώκει, ἂν ἐν αὐτῷ¹⁰ ὁ λόγος, ὡς¹¹ ψυχὴ ἐν σώματι, διὰ τὸ ἔνοικον εἶναι Θεὸν, ἀλλ' οὐχὶ ἀνθρωπεῖαν¹² ψυχὴν, λέγῃ¹³ δὲ τὰς παρανόμους μίξεις ἀγαθόν τι εἶναι, καὶ τέλος εὐδαιμονίας ἡδονὴν τίθηται,¹⁴ οἷος ὁ ψευδῶνυμος Νικολαίτης, οὗτος οὔτε φιλόθεος, οὔτε φιλόχριστος εἶναι δύναται, ἀλλὰ φθορεὺς τῆς οἰκείας¹⁵ σαρκός, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κενός, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀλλότριος. Οἱ τοιοῦτοι πάντες στήλαι εἰσι καὶ τάφοι νεκρῶν, ἐφ' οἷς γέγραπται μόνον ὄνομα τα νεκρῶν ἀνθρώπων. Φεύγετε οὖν τὰς κοκοτεχνίας καὶ ἐνέδρας τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου, μὴ ποτε οἱ θλιβέντες ἐξασθενήσητε¹⁶ ἐν τῇ ἀγάπῃ· ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε ἐν ἀμερίστῳ καρδίᾳ, καὶ ψυχῇ θελούσῃ; σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονοῦντες, πάντοτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν δοξάζοντες, ἐν τε ἀνέσει¹⁷ καὶ κινδύνοις, καὶ ἐν λύπαις, καὶ ἐν χαρμοναῖς. Εὐχαριστῶ¹⁸ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι εὐσυνείδητός εἰμι ἐν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἔχει τις κανησασθαι, οὔτε λάθρα, οὔτε φανερώς, ὅτι ἐβάρησά τινα ἢ ἐν μικρῷ, ἢ ἐν μεγάλῳ. Καὶ πᾶσιν, ἐν οἷς ἐλάλησα, εὐχομαι, ἵνα μὴ εἰς μαρτυρίαν αὐτὸ κτήσονται.

VII. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα με¹ ἠθέλησάν τινες πλανῆσαι, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά μου οὐ πλανᾶται· παρὰ γὰρ Θεοῦ αὐτὸ εἴληφα· οἶδε γὰρ, πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, καὶ τὰ κρυπτὰ ἐλέγχει. Ἐκραύγασα γὰρ,² μεταξὺ ὧν ἐλάλουν, μεγάλη φωνῇ· οὐκ ἔμοδς ὁ λόγος, ἀλλὰ Θεοῦ· τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ τοῖς διακόνοις. Εἰ δὲ ὑποπτεύετε με, ὡς προμαθόντα τὸν μερισμὸν τινῶν λέγειν ταῦτα· μάρτυς μοι, δι' ὃν δέδεμαι, ὅτι ἀπὸ στόματος ἀνθρώπου οὐκ ἔγνων. Τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκήρυξέ μοι λέγον³ τάδε· Χωρὶς ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε⁴ τὴν σάρκα ὑμῶν ὡς ναὸν Θεοῦ τηρεῖτε· τὴν ἔνωσιν ἀγαπάτε, τοὺς μερισμοὺς φεύγετε· μιμηταὶ γίνεσθε Παύλου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, ὡς καὶ αὐτοὶ τοῦ Χριστοῦ.

7) ἐπὶ κλίην βιῶν p. ἐπικαλεῖται Ἐβρίων O V, ἐπὶ κλίην Ἐβρίων B.

8) ὁμολογεῖ O V.

9) λέγει O V.

10) ἑαυτῷ O V.

11) Dedi ὡς c. B F O V p. ὡσπερ καὶ vulg.

12) ἀνθρωπεῖαν O V.

13) λέγει O V.

14) τίθεται O V.

15) οἰκείας O V, illic correctum in vulg.

16) ἐξασθενήσετε O V.

17) ἀνέσει om. O V.

18) εὐχαριστῶς V, εὐχαριστίστως c. dupl. accentu O.

Cap. VII. 1) μὲν O V.

2) γὰρ om. B O V.

3) λέγων O V, illic o supra.

4) ποιῆτε B.

8) hebion Pal. Reg.

9) christum Pal.

10) qui Pal. Reg.

11) Vocc. propter quod inhabitare dicimus Deum in corpore desunt in Pal.

praedicans ad perditionem hominum; huiusmodi pauper est sensu, sicuti vocatur et adinventor ipsius erroris Ebion.⁸ Si quis enim haec confitetur, corruptionem vero et coinquinationem vocat legitimam mixtionem et filiorum procreationem, aut aliquam escam execrabilem putat, huiusmodi cohabitatores habet Draconem apostatam. Si quis enim Patrem⁹ et Filium et Spiritum Sanctum confitetur, et creaturam laudat, simulationem vero dicit incarnationem, et passionem erubescit confiteri, huiusmodi fidem abnegat, nichilo minus quam¹⁰ interfectores Christi Iudaei. Si quis autem haec confessus fuerit, et quia Deus Verbum in humano corpore habitavit, sicut et anima in corpore: propter quod inhabitare dicimus Deum in corpore,¹¹ sed non in humana anima; dicit autem quasdam¹² iniquas mixtiones aliquid boni esse, et finem beatitudinis voluptatem ponit, qualis ille falso nomine Nicolaita,¹³ hic¹⁴ neque Dei amicus, neque Christi amator esse potest, sed corruptor propriae carnis; et propterea a¹⁵ Spiritu Sancto desertus¹⁶ est, et a Christo alienus. Huiusmodi omnes statuae sunt exanimae et sepulcra mortuorum, in quibus scripta sunt tantummodo nomina hominum defunctorum. Fugite ergo malas artes et insidias Spiritus, qui operatur in filiis seculi huius,¹⁷ ne quando tribulati infirmemini in dilectione: sed omnes in idipsum¹⁸ estote inseparabiles corde, et in¹⁹ unanimitate unum semper sentientes in idipsum, de hoc ipso glorificantes, in requie, et in periculis, et in tristitiis, et in gaudiis. Gratias ago Deo per Iesum²⁰ Christum, quia bene mihi²¹ conscius sum in vobis, et non habet quis, unde gloriari, neque absconse, neque publice, quod gravaverim²² aliquem aut in modico aut in magno. Et omnes quibus locutus sum deprecor, ut non in testimonium illud possideant.

VII. Si enim secundum carnem me voluerunt quidam oberrare, sed spiritus meus non oberrat; a Deo etenim eum accepi: novit¹ enim unde venerit et quo eat, et occulta arguet.² Clamavi enim voce magna inter eos, quibus loquebar, non meum sermonem, sed Dei proferens: Episcopo³ intendite, et Presbyterio⁴ et Diaconis. Hi⁵ vero despexerunt me, tanquam prohibentem divisionem quorundam fieri. Haec autem dicenti testis est mihi propter quem vinctus sum, quia de ore humano hoc non cognovi; sed Spiritus mihi praeconisavit,⁶ dicens haec:⁷ Praeter Episcopum ne feceritis. Carnem vestram sicut templum Dei servate. Unitatem diligite, divisionem fugite. Imitatores⁸ estote Pauli et caeterorum Apostolorum, quomodo et ipsi Christi.

12) quosdam Pal., quidam Reg.

13) nicholaita Pal. Reg.

14) hic autem Pal. Reg.

15) ab Pal.

16) desertor Reg.

17) Eph. 2, 2.

18) in ipsum p. omnes in idipsum Reg.

19) in om. Reg. Totum membrum estote inseparabiles corde; et in unanimitate unum semper sentientes in idipsum des. in Pal.

20) deum Pal.

21) quia mihi bene Reg.

22) gravituerim Reg.

Cap. VII. 1) novi Reg.

2) argueret Reg.

3) episcopus Reg., episcopo ad oram.

4) Presbyterio c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546, Presbyteris vulg.

5) hii Reg.

6) praeconavit Pal. Reg.

7) haec adscripsi ex Pal. (dicens: hec praeter) Reg. (dicens. hec praeter) et ed. Veneta 1546.

8) I Cor. 11, 1.

VIII. Ἐγὼ μὲν οὖν τὸ ἴδιον ἐποίουν, ὡς ἄνθρωπος εἰς ἔνωσιν κατηρητισμένος, ἐπιλέγων καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ διάστασις γνώμης, καὶ ὄργη, καὶ μῖσος, ἐκεῖ Θεὸς οὐ κατοικεῖ. Πᾶσιν οὖν τοῖς μετανοοῦσιν ἀφήσιν¹ ὁ Θεὸς, ἐὰν συνδράμωσιν εἰς ἐνότητα Χριστοῦ, καὶ συνδραεῖαν² τοῦ ἐπισκόπου. Πιστεύω τῇ χάριτι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι λύσει ἀφ' ἡμῶν³ πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς· μηδὲν κατ' ἐρίθειαν⁴ πράσσετε, ἀλλὰ κατὰ χρηστομάθειαν.⁵ ἤκουσα γὰρ τινων λεγόντων, ὅτι ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις εὔρω τὸ εὐαγγέλιον,⁶ οὐ πιστεύω· τοῖς δὲ τοιούτοις ἐγὼ λέγω, ὅτι ἐμοὶ ἀρχαία ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, οὐ παρακοῦσαι πρόδηλος ὄλεθρος. Αὐθεντικόν μοι⁷ ἐστὶν ἀρχαίον ὁ σταυρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ, καὶ ἡ πίστις ἢ περὶ τούτων· ἐν οἷς θέλω ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν δικαιοθῆναι. Ὁ ἀπιστῶν τῷ εὐαγγελίῳ, πᾶσιν ὁμοῦ ἀπιστεῖ· οὐ γὰρ προκορίνεται⁸ τὰ ἀρχαία τοῦ Πνεύματος. Σκληρὸν τὸ πρὸς κέντρα λακτίζειν, σκληρὸν τὸ⁹ Χριστῷ ἀπιστεῖν, σκληρὸν τὸ ἀθετεῖν τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων.

IX. Καλοὶ μὲν οἱ ἱερεῖς¹ καὶ οἱ τοῦ λόγου διάκονοι· κρείσσω² δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ πεπιστευμένος τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὃς μόνος πεπιστευταὶ τὰ κρυπτά τοῦ Θεοῦ. Καλαὶ αἱ λειτουργικαὶ³ τοῦ Θεοῦ δυνάμεις. Ἅγιος δὲ ὁ Παράκλητος, καὶ ἅγιος ὁ Λόγος, ὁ τοῦ Πατρὸς υἱὸς, δι' οὗ ὁ Πατὴρ τὰ πάντα πεποίηκεν,⁴ καὶ τῶν ὄλων προνοεῖ· οὗτός ἐστιν ἢ πρὸς τὸν Πατέρα ἄγουσα ὁδὸς, ἢ πέτρα, ὁ φραγμὸς, ἢ κλεῖς, ὁ ποιμὴν, τὸ ἱερεῖον, ἢ θύρα τῆς γνώσεως, δι' ἧς εἰσῆλθον Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, Μωσῆς, καὶ ὁ σύμπασις τῶν προφητῶν χορὸς, καὶ οἱ στῦλοι τοῦ κόσμου οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἡ νύμφη τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ ἧς, φέρωνης λόγῳ, ἐξέχεε⁵ τὸ οἰκεῖον αἷμα, ἵνα αὐτὴν ἐξαγοράσῃ. Πάντα ταῦτα εἰς ἐνότητα τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐξάαιρετον δέ τι ἔχει τὸ εὐαγγέλιον, τὴν παρουσίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ πάθος, αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν. Ἄ γὰρ οἱ προφηταὶ κατήγγελλον,⁶ λέγοντες· Ἔως ἂν⁷ ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, ταῦτα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πεπλήρωται. Πορευθέντες μαθητευσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πάντα οὖν ὁμοῦ καλὰ, ὁ νόμος, οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι, τὸ πᾶν συνάθροισμα τὸ δι' αὐτῶν πιστεῦσαν· μόνον ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.

Cap. VII. 1) ἀρεῖε Ὁ V.

2) συνδραεῖαν Ὁ V.

3) ἡμῶν B F O V vet. Int. Cler., quamvis in versione et in commentario dederit vobis, ut Voss. in textu gr.

4) ἐρίθειαν V.

5) Dedi χρηστομάθειαν ex marg. Codicis O, in cuius textu et F V χρηστομάθειαν, illic mutatum in vulg. χρηστομάθειαν.

6) τοῦ εὐαγγελίου BOV. Qua lectione admissa, supple τὸν νόμον vel τὰ παραγγέλματα vel simile aliquid.

7) ἀδικτόν μοι B O V.

8) πρόκειται B O V.

9) τῷ Ὁ V.

Cap. IX. 1) ἱερεῖς V.

2) κρείσσω V; idem fuisse videtur in O.

3) λειτουργεῖται, καὶ Ὁ; idem in V sine interpunctione.

4) δὲ om. B O V.

5) ἢ α Ὁ V, πεποίηκε B F vulg.

6) ἐξέχεεν Ὁ V.

7) κατήγγελλον Ὁ V.

8) & Voss. Tum ὁ p. ᾧ Ὁ V, illic ᾧ ad oram.

Cap. VIII. 1) Ego meum quidem quod fuit Pal.

2) hoc Reg.

3) odium fuerit Pal.

VIII. Ego quidem, quod meum fuit,¹ feci, ut homo² in unitate perfectus, adiiciens etiam hoc, quia ubi dissensio mentis et iracundia et odium,³ illic Deus non habitat. Omnibus igitur poenitentibus dimittit Deus, si ad unitatem Christi concurrerint, et ad consensum Episcopi. Credo gratiae Iesu Christi, quia solvit a nobis omne vinculum iniustitiae. Rogo autem vos, ut nichil secundum irritationem⁴ agatis, sed secundum Christi dimicationem. Audivi enim quosdam dicentes: Si non invenero Evangelium in antiquis, non credam. Talibus autem ego dico, quia mihi antiquitas⁵ Iesus Christus est, cui non obedire, manifestus et irremissibilis interitus est.⁶ Principatus eius est crux, et mors ipsius, et⁷ resurrectio, et fides in omnibus his: in quibus volo vos in orationibus vestris iustificari. Qui non credit Evangelio, omnibus⁸ simul non credit, quia non praeiudicatur antiquitati⁹ spiritus. Durum¹⁰ est enim, contra stimulum calcitrare; durum etiam, Christo non credere; durum quoque, praedicationem Apostolorum spernere.

IX. Boni enim sunt sacerdotes¹ et sermonis ministri; melior autem est Pontifex, cui credita sunt sancta sanctorum, cui soli commissa sunt secreta Dei. Bona sunt etiam officia virtutis Dei;² bonus quoque³ Spiritus Sanctus, qui est super omnia sancta⁴ sanctissimus, et verbi minister. Sed super omnes sanctos sanctissimus est summus Pontifex, et⁵ Princeps Pontificum;⁶ qui est legatus et minister Patris, et princeps legionum militiae caelestis:⁷ per quem Pater omnia fecit,⁸ atque omnem providentiam gerit. Ipse est⁹ via, quae ducit ad Patrem; ipse petra, maceria,¹⁰ clavis,¹¹ pastor, sacerdotium, ianua scientiae et¹² agnitionis: per quam introiit¹³ Abraham et Isaac et Iacob, Moyses quoque, et¹⁴ omnis chorus Prophetarum, et columnae mundi Apostoli, et sponsa Domini Ecclesia; pro qua sanguinem suum fudit, ut eam redimeret. Omnia igitur haec in unitate unius et unigeniti veri Dei. Quid autem praecipuum habet Evangelium? Praesentiam adventus Salvatoris nostri Iesu Christi, passionem, sed et ipsam resurrectionem. Quae enim Prophetae annuntiaverunt dicentes: Donec veniat, cui repositum est,¹⁵ et ipse erit expectatio gentium:⁶ haec in Evangelio completa sunt, dicente Domino:¹⁶ Pergite et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.⁶ Omnia ergo simul bona sunt: Lex, Prophetae, Apostoli, omnis congregatio, quae per ipsos credidit. Solum autem restat, ut nos invicem¹⁷ diligamus.

4) secundum christi dimicationem, supra irrit Reg.

5) quia antiquitas mihi Pal.

6) est interitus inv. Pal. Reg.

7) atque Pal.

8) hominibus Pal.

9) antiquitate Pal. Reg.

10) Act. 9, 5 et 26, 14.

Cap. IX. 1) Boni enim sacerdotes sunt Reg.

2) domini Pal.

3) quoque et Pal.

4) sancta om. Reg.

5) Vocc. summus Pontifex, et non leg. in Pal. Reg.

6) sacerdotum dei Pal., sacerdotum Reg.

7) legionem celestis militiae Pal.

8) facit Pal. Cf. Heb. 1, 2.

9) enim Reg. Cf. Io. 14, 6. 10, 11 et 9.

10) macheria Reg.

11) clavis Pal.

12) et om. Pal. Reg.

13) introiit Reg.

14) atque Pal. Reg.

15) reposita sunt Pal. Reg. Ceterum cf. Gen. 49, 10.

16) Matth. 28, 19.

17) ut invicem nos Reg.

X. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν προσευχὴν ὑμῶν¹ καὶ τὰ σπλάγγνα, ἃ ἔχετε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,² ἀπηγγέλη³ μοι εἰρηνεύειν τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, πρέπον ἐστὶν ὑμῖν, ὡς ἐκκλησία Θεοῦ, χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον, εἰς τὸ πρεσβεῦσαι ἐκεῖ Θεοῦ πρεσβείαν, εἰς τὸ συχωρηθῆναι αὐτοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενομένοις καὶ δοξάσαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Μακάριος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς κατηξιώθη τῆς τοιαύτης διακονίας· καὶ ὑμεῖς δὲ σπουδάσατε, ἐν Χριστῷ δοξασθήσεσθε. Θέλουσι δὲ ὑμῖν, οὐ πᾶσιν⁴ ἀδύνατον, ὑπὲρ ὀνόματος Θεοῦ, ὡς καὶ αἰεὶ αἰ ἐγγιστα ἐκκλησίαι ἐπεμψαν ἐπισκόπους, αἱ δὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους.

XI. Περὶ δὲ Φίλωνος τοῦ διακόνου, ἀνδρὸς ἀπὸ Κιλικίας μεμαρτυρημένου, ὃς καὶ νῦν ἐν λόγῳ ὑπηρετεῖ¹ μοι, ἅμα Γαῖῳ² καὶ Ἀγαθόποδι, ἀνδρὶ ἐκλεκτῷ, ὃς ἀπὸ Συρίας μοι ἀκολουθεῖ, ἀποταξάμενοι τῷ βίῳ, οἱ καὶ μαρτυροῦσιν ὑμῖν· κἀγὼ τῷ Θεῷ εὐχαριστῶ περὶ ὑμῶν, ὑπὲρ ὧν ἐδέξασθε αὐτούς· προσδέξεται καὶ ὑμᾶς ὁ Κύριος. Οἱ δὲ ἀτιμάσαντες αὐτούς, λυτρωθείσαν³ ἐν τῇ χάριτι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μὴ βουλομένου τὸν θάνατον⁴ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν. Ἀσπάξεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν Τρωάδι, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν διὰ Βούργου, πεμφθέντος ἅμα ἀπὸ Ἐφεσίων καὶ Σμυρναίων, εἰς λόγον τιμῆς· οὓς ἀμείψεται ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς ὃν ἐλπίζουσι⁵ σαρκί, ψυχῇ, πνεύματι, πίστει, ἀγάπῃ, ὁμοιοῖα. Ἐρόσασθε ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν, ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι.

Cap. X. 1) ἡμῶν B.

2) ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ O V.

3) ἀπηγγέλλει O V.

4) πᾶσαν O V, illic πᾶσιν ad oram.

2) γανῖα O, γανῖα B V.

3) λυτρωτέησαν ser. B.

4) εἰς τὸν θάνατον O V.

5) ἐλπίζουσιν O V.

Cap. XI. 1) ὑπηρετεῖ O V, in illo correctum.

Subscriptio in V: τοῦ ἁγίου ἱερο-
μάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς
φιλαδέλφεις.

X. Quoniam secundum orationem vestram et viscera, quae habetis in Domino Iesu, annunciatum est mihi pacificare Ecclesiam, quae est in Antiochia Syriae, decet¹ vos, tanquam Ecclesiam Dei, ordinare Episcopum ad mittendum illuc² visitationem Dei; concedere eis in idipsum constitutis glorificare nomen Dei. Beatus est in Christo Iesu, qui dignus effectus fuerit tali ministerio: et vos quidem festinantes, glorificamini in Christo. Volunt autem vobis, quod non est omnibus impossibile, pro nomine Dei, quomodo et semper vicinae Ecclesiae consueverunt, mittere nobis³ Episcopos, Presbyteros⁴ et Diaconos.

XI. De Philone vero Diacono, viro religioso a Cilicia, qui nunc mihi in verbo Dei ministrat, una cum Gaio et Agathopo,¹ viro electo, qui a Syria me sequitur, testificor vobis, quia renunciaverunt seculo, et martyrium perpetrare assumpserunt. Et ego gratias ago Deo pro vobis, rogans ut suscipiatis eos in Domino, ut et vos suscipiat Iesus Christus. Qui enim eos diffamaverunt,² redempti sunt in gratia Iesu Christi, qui non vult mortem peccatoris, sed poenitentiam.³ Salutat vos dilectio fratrum, qui sunt in Troia, unde et⁴ scribo vobis per Burgum,⁵ qui missus est simul ab Ephesiis⁶ et Smyrnaeis, ad verbum honoris: quos redimet⁷ Dominus Iesus Christus,⁸ in quem sperant carne et anima, spiritu et fide,⁹ dilectione et concordia. Incolumes estote in Domino Iesu Christo, communi¹⁰ spe nostra, in Spiritu Sancto.¹¹

Cap. X. 1) *decet enim* Pal. Reg.

2) *ad visitandum illic* Pal. Reg.

3) *vobis* Pal. Reg.

4) *et presbyteros* Pal.

Cap. XI. 1) *chatopo* Reg.

2) *dehonoraverint* Pal., *dehonoraverunt* Reg.

3) *et restitui* ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546.

4) Ezech. 33, 11. 2 Pet. 3, 9.

5) *burgium* Reg.

6) *effesiis* Pal., *epheisiis* Reg.

7) *redimat* Pal. Reg.

8) *dominus Iesus Iesus Christus* Pal.

9) *carne anima et spiritu fide dilectione et concordia* Pal. Reg.

10) *cum omni* Reg.

11) *Subscribitur Explicit ad philadelphenses* in Pal., *Explicit VI* in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΥΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησία Θεοῦ Πατρὸς ὑψίστου καὶ τοῦ ἡγαπημένου υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡλεμένη ἐν παντὶ χαρισματι, πεπληρωμένη² ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἀνυστερήτῳ οὐσῇ παντὸς χαρίσματος, θεοπροπεστατῇ καὶ ἀγιοφόρῳ, τῇ οὐσῇ ἐν Σμύρνῃ τῆς³ Ἀσίας, ἐν ἀμώμῳ πνεύματι καὶ λόγῳ Θεοῦ πλεῖστα χαίρειν.

I. Δοξάζω τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν⁴ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν δι' αὐτοῦ⁵ οὕτως ὑμᾶς σοφίσαντα· ἐνόησα γὰρ ὑμᾶς κατηρητισμένους ἐν ἀκινήτῳ πίστει, ὥσπερ καθηλωμένους ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν⁶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, σαρκὶ τε καὶ πνεύματι, καὶ ἐδρασμένους ἐν ἀγάπῃ ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ· πεπληροφορημένους,⁷ ὡς ἀληθῶς, εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν⁸ Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν Θεὸν Λόγον, τὸν μονογενῆ υἱὸν ὄντα δὲ ἐκ γένους Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, βεβαπτισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπ' αὐτοῦ· πολιτευσάμενον⁹ ὁσίως ἀνευ ἁμαρτίας, καὶ ἐπὶ¹⁰ Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου τοῦ τετραρχοῦ καθηλωμένον ὑπὲρ ἡμῶν ἐν σαρκὶ ἀληθῶς· ἀφ' οὗ καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν, ἀπὸ τοῦ θεομακαρίστου αὐτοῦ πάθους, ἵνα ἄρῃ σύσσημον εἰς τοὺς αἰῶνας, διὰ τῆς ἀναστάσεως, εἰς τοὺς ἀγίους καὶ πιστοὺς αὐτοῦ, εἴτε ἐν Ἰουδαίοις, εἴτε ἐν ἔθνεσιν, ἐν ἐνὶ σώματι τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ.

II. Ταῦτα γὰρ πάντα ἔπαθε¹ δι' ἡμᾶς· καὶ ἀληθῶς ἔπαθεν,² καὶ οὐ δοκήσει, ὡς καὶ ἀληθῶς ἀνέστη· ἀλλ' οὐχ ὥσπερ τινὲς τῶν ἀπίστων, ἐπαισχυνόμενοι τὴν τοῦ ἀνθρώπου πλάσιν, καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, λέγουσιν, ὅτι δοκήσει, καὶ οὐκ ἀληθεία ἀνέληψε τὸ ἐκ τῆς παρθένου σῶμα, καὶ τῷ³ δοκεῖν πέπονθεν· ἐπιλαθόμενοι τοῦ εἰπόντος· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐγερῶ αὐτόν· καὶ, Ἐὰν ὑψωθῶ ἀπὸ τῆς γῆς, πάντας ἐκλύσω⁴ πρὸς ἑμαυτόν. Οὐκοῦν ὁ Λόγος ἐν σαρκὶ ᾤκησεν· Ἡ σοφία γὰρ ἑαυτῇ ᾤκοδόμησεν οἶκον. Ὁ Λόγος τὸν ἑαυτοῦ ναὸν, λυθέντα ὑπὸ τῶν χριστομάχων Ἰουδαίων, ἀνέστησε⁵ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ὁ Λόγος, ὑψωθείσης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, κατὰ τὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ χαλκοῦν ὄφιν, πάντας εἴλκυσε πρὸς ἑαυτὸν εἰς σωτηρίαν αἰώνιον.

1) Ita V Voss., τοῦ αὐτοῦ πρὸς σμυρναίους ἐπιστολῆς ε' B F O, in hoc quidem ἐξδύομη p. ζ'.

2) Ita c. F O V, πεπληροφορημένη B Voss.

3) τῆς bis in V.

4) ὑμῶν B.

5) αὐτοῦ ex B vet. Int., αὐτοῦ F O V vulg.

6) ἡμῶν om. Curetonus c. recensione brev. et vet. versione vulg. Dein Χριστοῦ om. B.

7) πεπληροφορουμένους O V, ἡ in illo supra.

8) ἡμῶν om. B.

9) πολιτευσάμενος O V, quod mutandum esse censeo in πολιτευσαμένον, cum iidem Codd. etiam paulo post exhibeant καθηλωμένον p. καθελωμένον. In B vulg. πολιτευσάμενον — καθηλωμένον.

10) ἀπὸ Voss. invitis Codd.

Cap. II. 1) ἔπαθεν O V.

2) Cum F O V ἔπαθεν p. ἔπαθε B Vulg.

3) τὸ O V, illic ad oram τῷ.

4) ἐκλύσω O, ἐκλύσω ad oram.

5) ἀνέστησεν O V.

EIVSDEM EPISTOLA AD SMYRNENSES. EX TROIA.

Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Dei Patris altissimi et dilectissimi filii eius Iesu Christi, misericordiam consecutae et gratia repletae, in fide et dilectione fundatae² et totius gratiae Deo³ decentissimae, sanctificatae,⁴ quae est in Smyrna, immacolatae spiritu⁵ et verbo Dei plurimam salutem.

I. Glorifico Deum et Patrem Domini nostri Iesu Christi, qui per seipsum vos tantum⁶ illuminavit. Agnovi enim vos perfectos esse in fide immobili, tanquam clavis⁷ affixos cruci Domini Iesu Christi, carne et spiritu, et confirmatos in caritate in sanguine Christi, et vere ad plenum instructos in Domino nostro Iesu Christo, filio Dei, primogenito totius creaturae;⁸ Deo Verbo, unigenito Filio, qui est ex genere David secundum carnem,⁹ et ex Maria virgine, baptizatus a Iohanne, ut adimpleretur in¹⁰ eo omnis iustitia. Qui¹¹ conversatus sancte sine peccato, et¹² sub Pontio Pilato et Herode Tetrarcha vere clavis confixus est pro nobis in carne. A quo et nos sumus, a divina et beata eius passione; ut tollat secum¹³ sibi coniunctos in secula per resurrectionem, ad sanctos et fideles suos, sive ad Iudaeos sive ad Gentes, in unum corpus Ecclesiae suae.

II. Haec enim omnia passus est pro nobis. Et vere passus est; non putative, sed vere, sicuti et resurrexit. Sed non sicut quidam infidelium, erubescens plasmationem hominis, et crucem, et ipsam mortem, dicunt;¹ quasi putative et non vere suscepit corpus ex virgine, et putative passus est: immemores illius qui dixit: ‚Verbum caro factum est, et habitavit² in nobis.‘ Et iterum:³ ‚Solvite templum hoc, et ego in triduo resuscitabo illud.‘ Et⁴ in alio loco: ‚Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham⁵ ad meipsum.‘ Ergo Verbum in carne habitavit.⁶ ‚Sapientia enim aedificavit sibi domum.‘⁷ Verbum ergo templum sui ipsius ab adversariis⁸ resolutum, resuscitavit tertia die. Verbum utique exaltata carne sua, velut illo aeneo⁹ serpente in eremo, omnes attraxit ad se ad salutem aeternam.

1) *Incipit eiusdem ad smyrnenses scripta de troia per burgum Pal., Incipit VII Reg.*

2) *infraudate Pal.*

3) *dei Pal., dono Reg.*

4) *sanctificare Pal., ubi dein myrna p. Smyrna.*

5) *in spiritu Pal.*

6) *tantum vos ordinat Pal.*

7) *clavis mutatum in clavos Pal.*

8) *Sic Pal. Reg. ed. Veneta 1546, naturae nonnulli vulg. Cf. Col. 1, 15.*

9) *Rom. 1, 3.*

10) *ab Pal., in eo om. Reg. Cf. Matth. 3, 15.*

11) *Qui om. Pal. Reg.*

12) *et adscripti ex Pal. Reg.*

13) *secundum Pal., secum pr. man. supraadditum in Reg.*

Cap. II. 1) *ducunt erat in Pal.*

2) *verbum enim caro factum est et habitabit Pal. Cf. Io. 1, 14.*

3) *Io. 2, 18.*

4) *et pr. man: supraadditum in Reg., vocc. in alio loco omissis; Et alio loco Pal. Cf. Io. 12, 32.*

5) *adtraham Pal., attraham Reg., tum in utroque me p. meipsum.*

6) *in carne inhabitabit Pal., habitavit in carne Reg.*

7) *Prov. 9, 1.*

8) *suis inser. Pal. Reg. Scribendum forte ab adversariis Iudaeis.*

9) *erec Pal. Reg., qui scribunt in heremo. Cf. Num. 21, 9. Io. 3, 14.*

III. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐν τῷ γενᾶσθαι καὶ σταυροῦσθαι γινώσκω αὐτὸν ἐν σώματι γεγονέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκί¹ αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς· Λάβετε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμι δαιμόνιον ἄσώματον· πνεῦμα γὰρ σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα· καὶ τῷ Θωμᾶ λέγει· Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὡς εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλῶν, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου· καὶ εὐθύς ἐπίστευσεν,³ ὡς αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός. Διὸ καὶ Θωμᾶς φησὶν αὐτῷ· Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ θανάτου κατεφρόνησαν· μικρὸν γὰρ εἰπεῖν, ὕβρεων καὶ πληγῶν. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἐπιδειξίαι ἑαυτὸν αὐτοῖς, ὅτι ἀληθῶς ἀλλ' οὐ τῷ⁴ δοκεῖν ἐγγήγερται· καὶ συνέφαγεν αὐτοῖς, καὶ συνέπιεν, ἄχρισ ἡμερῶν ὄλων τεσσαράκοντα· καὶ οὕτω σὺν τῇ σαρκί, βλεπόντων αὐτῶν,⁵ ἀνελήφθη πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν, σὺν αὐτῇ πάλιν ἐρχόμενος μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως. Φασὶ γὰρ τὰ λόγια· Οὗτος ὁ⁶ Ἰησοῦς, ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. Εἰ δὲ ἄνευ σώματος φασὶν ἔρχεσθαι ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, πῶς αὐτὸν καὶ ὄψονται⁷ οἱ ἐκκεντήσαντες, καὶ ἐπιγνώντες⁸ κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς; ἄσωματων γὰρ οὔτε εἶδος, οὔτε χαρακτῆρ ἔστιν, ἢ τμημα⁹ ζώου μορφήν ἔχοντος, διὰ τὸ ἀπλοῦν τῆς φύσεως.

IV. Ταῦτα δὲ παραινῶ ὑμῖν, ἀγαπητοί, εἰδὼς ὅτι καὶ ὑμεῖς οὕτως ἔχετε. Προφυλάσσω δὲ ὑμᾶς ἀπὸ τῶν θηρίων τῶν ἀνθρωπομορφῶν, ἀ' οὐ μόνον ἀποστρέφεσθαι χρῆ, ἀλλὰ καὶ φεύγειν· μόνον δὲ προσεύχεσθε² ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα πῶς μετανοήσωσιν. Εἰ γὰρ τῷ³ δοκεῖν ἐν σώματι γέγονεν ὁ Κύριος, καὶ τῷ δοκεῖν ἐσταυρώθη, κἀγὼ τῷ δοκεῖν δέδεμαι. Τί δὲ καὶ ἑμαυτὸν ἐκδοτον δέδωκα τῷ θανάτῳ,⁴ πρὸς πῦρ, πρὸς μάχαιραν, πρὸς θηρία; Ἄλλ' οὐ τῷ⁵ δοκεῖν, ἀλλὰ τῷ ὄντι πάντα ὑπομένω διὰ Χριστόν, εἰς τὸ συμπαθεῖν αὐτῷ, αὐτοῦ με ἐνδυναμοῦντος· οὐ γὰρ μοι τοσοῦτον σθένος.

V. Ὅν τινες ἀγνοοῦντες ἠρνήσαντο, καὶ συνηγοροῦσι τῷ ψεύδει μᾶλλον ἢ τῇ ἀληθείᾳ· οὓς οὐκ ἐπεισαν αἱ προφητεῖαι, οὐδ' ὁ νόμος

Cap. III. 1) In O V distinguitur: ἀνάστασιν. ἐν σαρκί κτλ.

2) Ita B Cler., ᾧδε Voss., Cureton.; deest in O V.

3) ἐπίστευσεν dedi c. FO V ratione habita eorum, quae antecedunt et quae sequuntur, ἐπίστευσαν B vulg. et vet. Int.

4) τὸ O V, τῷ ad illius oram.

5) αὐτὸν O.

6) ὁ om. O V.

7) ὄψονται O V.

8) ἐπιγνώντες (sic) V.

9) Ita c. B F O V, σῆμα Voss.

Cap. IV. 1) οὓς O V. Haud male.

2) προσεύχεσθαι O V.

3) τὸ O V, τῷ in illius marg.

4) τί δὲ καὶ ἑμαυτὸν ἐκδέδωκα τῷ Δο (sic) θανάτῳ p. τί δὲ καὶ ἑμαυτὸν ἐκδοτον δέδωκα τῷ θανάτῳ V, τί δὲ ἑμαυτὸν ἐκδέδωκα τῷ — θανάτῳ (sic) O.

5) τὸ O V, in illo correctum ut ante.

6) τῷ B.

Cap. III. 1) non om. Reg.

2) natum esse Pal., ad oram Non, quod lineola inserendum monet post natum.

3) non solum Reg.

4) Luc. 24, 39.

5) dixit Reg. Cf. Io. 20, 27.

6) Io. 20, 28.

III. Ego autem non¹ solum natum eum² et crucifixum in corpore factum scio, sed etiam post resurrectionem in carne eum novi, et credo esse. Et quando ad eos, qui cum Petro erant, venit, ait illis: ‚Palpate me, et videte, quia non³ sum daemonium incorporeum. Spiritus enim carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.⁴ Et Thomae dicit:⁵ ‚Inice digitum tuum in fixuram clavorum, et affer manum tuam, et mitte in latus meum; et noli esse incredulus, sed fidelis.⁶ Et statim crediderunt, quia ipse erat Christus. Propter quod et Thomas ait illi:⁶ ‚Deus meus, et Dominus meus.⁶ Propterea ergo mortem contempserunt, parum dicentes esse,⁷ iniurias et plagas et alia nonnulla propter ipsum sustinere. Nam et postquam ostendit se eis, quia vere et non putative resurrexisset,⁸ manducavit cum eis et bibit per dies quadraginta, et sic videntibus eis assumptus⁹ est cum carne ad eum, qui miserat illum, in qua et iterum venturus est¹⁰ cum gloria et virtute, secundum quod dictum est ab Angelis ad Apostolos: ‚Hic Iesus,¹¹ qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum.¹² Si ergo sine corpore dicunt eum venturum esse in consummatione¹³ seculi, quomodo visuri sunt eum illi, qui compunxerunt in eum, et cognoscentes plangent inter se? Nam¹⁴ incorporalium neque species, neque figura, sed neque¹⁵ effigies quidem aliqua animalis formae haberi poterit, in qua fixura¹⁶ clavorum vel lanceae foramen appareat, propter simplicitatem naturae.

IV. Haec autem moneo vos, carissimi, sciens quia et¹ vos sic habetis. Praecustodio autem vos a bestiis hominum figuras² habentibus: quas non solum devitare, sed etiam fugere vos oportet. Tantum orate pro illis, ut³ forte poeniteant. Si enim putative in corpore fuit Dominus, et putative crucifixus est, ergo et ego putative⁴ vincetus sum. Quare autem et meipsum tradidi⁵ ad mortem, ad ignem, ad gladium, ad bestias? Sed non putative, sed vere omnia sustineo⁶ propter Christum, ad compatiendum ei, ipso me confortante, quia non est mihi tanta virtus.

V. Quem profecto¹ quidam ignorantes² negaverunt, et consentiunt magis mendacio quam veritati. Quos non persuaserunt Prophetiae, neque

7) *parum esse dicentes* Pal. Reg.

8) *surrexit* Pal., *resurrexit* Reg., qui pergit manducavit cum eis per dies XL et bibit. Ceterum cf. Act. 1, 3 et 10, 41.

9) *absumptis* Pal.

10) *est om.* Pal.

11) Act. 1, 11.

12) *Hic iesus qui assumptus est cum carne ad eum qui miserat illum quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum sic veniet* Pal.

13) *cosumationem* Pal. Postea cf. Zach. 12, 10. Apoc. 1, 7.

14) *cum* Pal. Reg.

15) *nec* Pal. Reg., qui pergit *effigies quidem aliquam animalis formam habere*

possit in qua figurae clavorum vel lanceae foramen apparuerat.

16) *fixure* Pal.

Cap. IV. 1) *et ex* Pal. Reg. ed. Veneta 1546.

2) *a bestiis figuras (erat figuratas) hominum* Reg.

3) *ne* Pal. Reg.

4) *Is ordo vocc. in Pal. Reg., et putative ego Cureton. Dein Pal. devinctus p. vincetus.*

5) *tradidit* Reg.

6) *sed vere sustineo omnia* Pal.

Cap. V. 1) *ergo* Pal. Reg.

2) *ignorantes om.* Reg.

ὁ Μωσέως, ἀλλ' οὐδὲ μέχρι νῦν τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἡμέτερα τῶν¹ κατ' ἄνδρα παθήματα. Καὶ γὰρ περὶ ἡμῶν² τὸ αὐτὸ φρονοῦσι. Τί γὰρ ὠφελεῖ, εἰ ἐμὲ ἐπαινεῖ τις, τὸν δὲ Κύριόν μου βλασφημεῖ, μὴ ὁμολογῶν αὐτὸν σαρκοφόρον Θεόν; Ὁ δὲ τοῦτο μὴ λέγων, τελείως αὐτὸν ἀπήρηται, ὡν νεκροφόρος. Τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν, ὄντα ἄπιστα, νῦν οὐκ ἔδοξέ μοι ἐγγράψαι· μηδὲ γένοιτό με αὐτῶν μνημονεύειν, μέχρις οὗ μετανοήσουσιν.³

VI. Μηδεὶς πλανάσθω. Ἐὰν μὴ πιστεύσῃ,¹ Χριστὸν Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ πεπολιτεῦσθαι, καὶ ὁμολογήσῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὸ αἷμα, ὃ ἐξέχεεν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας, οὐ τῆς ζωῆς² αἰωνίου τεύχεται, κἂν βασιλεὺς ᾦ, κἂν ἱερεὺς, κἂν ἄρχων, κἂν ἰδιώτης, κἂν δεσπότης ἢ δοῦλος, κἂν ἀνὴρ³ ἢ γυνή. Ὁ χωρῶν χωρεῖτω, ὁ ἀκούων ἀκουέτω. Τόπος, καὶ ἀξίωμα, καὶ πλοῦτος μηδένα φυσιοῦτω· ἀδοξία, καὶ πενία,⁴ μηδένα ταπεινούτω· τὸ γὰρ ὄλον⁵ ἐστὶν πίστις ἢ εἰς Θεόν, καὶ ἢ εἰς Χριστὸν ἐλπίς, ἢ τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν ἀπόλαυσις, ἀγάπη τε περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸ ὁμόφυλον· Ἀγαπήσεις⁶ γὰρ Κύριον τὸν Θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου,⁷ καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· καὶ ὁ Κύριος φησὶν· Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὸ γινώσκειν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὄλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται. Καταμάθετε οὖν τοὺς ἑτεροδοξοῦντας, πῶς νομοθετοῦσιν ἄγνωστον εἶναι τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ· πῶς ἄπιστον ἔχθραν μετ' ἀλλήλων ἔχουσιν.⁸ Ἀγάπης αὐτοῖς οὐ μέλει, τῶν προσδοκωμένων ἀλογοῦσι, τὰ παρόντα ὡς ἐστώτα λογίζονται, τὰς ἐντολάς παρορῶσι, χήραν καὶ ὄρφανὸν περιορῶσιν, θλιβομένων διαπτύουσι,⁹ δεδεμένον γελῶσι.

VII. Τὸν σταυρὸν ἐπαισχύνονται, τὸ πάθος χλευάζουσι, τὴν ἀνάστασιν κωμωδοῦσιν·¹ ἔγγονοί² εἰσι τοῦ ἀρχεκάκου πνεύματος, τοῦ τὸν Ἀδὰμ διὰ τῆς γυναικὸς τῆς ἐντολῆς ἐξώσαντος,³ τοῦ τὸν Ἄβελ διὰ τοῦ Καὶν ἀποκτείναντος, τοῦ τῷ Ἰᾶβ ἐπιστρατευσαντος, τοῦ κατηγοροῦντος Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ⁴ Ἰωσεδῆκ, τοῦ ἐξαιτησαμένου σινιασθῆναι τῶν

Cap. V. 1) Sic B F O V, τὰ Voss.

2) ἡμῶν c. O V vet. Int., ὑμῶν B Voss.

3) μετανοήσουσιν c. O V, μετανοήσωσιν vulg., vet. Int., μετανοήσωσι F. Confidit absque dubio.

Cap. VI. 1) πιστεύσει et mox ὁμολογήσει O V.

2) οὐ τῆς ζωῆς B vet. Int. Voss., ὅτι ζωῆς O V Cler.

3) κἂν ἀνὴρ B vet. Int.; deest in F O V ap. Voss. et in textu Cler.

4) πένεια O V.

5) ὄλων B. Subinde ἐστὶν O V, ἐστὶ B vulg.

6) ἀγαπήσης O V, illic mutatum in ἀγαπήσεις.

7) Recipi vocc. καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, ex O V; desunt in B F vulg. vet. Int.

8) Allatius post ἔχουσιν colon, quod sequitur in recensione breviori, ex Med. in hunc modum marg. Cod. B inscripsit: περὶ ἀγάπης οὐ μέλει αὐτοῖς, οὐ περὶ χήρας, οὐ περὶ ὄρφανου, οὐ περὶ θλιβομένου, οὐ περὶ δεδομένου, οὐ περὶ λελυμένου, οὐ περὶ πεινῶντος, οὐ περὶ διψῶντος. Ἐυχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν τῷ... τῇ χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν.

9) περιορῶσιν, θλιβομένων δια-

Lex Moysi; sed nec nunc usque Evangelium, nec nostrae speciales passiones.³ Nam et de nobis hoc ipsum sentiunt. Quid enim me iuvat, si me quis laudaverit, Dominum autem meum blasphemaverit;⁴ si non eum confessus fuerit⁵ incarnatum esse Deum?⁶ Hoc autem qui non dixerit, perfecte eum negat, sicut mortuum baiulans. Nomina vero eorum infidelia non⁷ est mihi nunc visum scribere; sed neque contingat mihi, ut mentionem eorum faciam, donec poeniteant.

VI. Nemo seipsum seducat. Si enim non crediderit, Christum Iesum in carne fuisse conversatum, et confessus fuerit crucem eius, et passionem, et sanguinem, quem effudit² pro mundi salute, vitam aeternam non consequetur, sive rex fuerit, sive sacerdos, seu princeps, seu³ privatus, seu dominus, sive servus, seu⁴ vir, sive mulier. Qui capit, capiat, et qui audit, audiat.⁵ Locus ergo et dignitas atque divitiae neminem inflent; ignobilitas et paupertas nullum humiliet; sed cum his omnibus fides sit in Deum et in Christum, et spes fruitionis⁶ futurorum honorum, cum dilectione, quae est circa Deum et circa proximum. Diliges enim Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum.⁷ Sed et Dominus dicit: Haec est⁸ vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum.⁹ Et illud Iohannis:¹⁰ Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem. In his enim duobus mandatis tota lex pendet, et Prophetarum.¹¹ Discite ergo eos, qui taliter¹² docent, quomodo legem ponunt, incognitum esse Patrem Christi praedicantes, quomodo etiam infidelem inimicitiam cum invicem habent. Dilectionem enim futurorum negligunt, praesentia dissimulant, quae ventura sunt tanquam praesentia¹³ esse putant, et tanquam somnium et phantasiam existimant: mandata contempnunt, viduam et orphanum despiciunt, tribulatum respuunt,¹⁴ vinctum derident.

VII. Crucem erubescunt, passionem deludunt, resurrectionem frustrant.¹ Huiusmodi omnes nepotes sunt illius inveterati malorum nequissimi² spiritus, qui et Adam per mulierem mandatum transgredi persuasit, qui et Abel per Cain occidit, qui et Iob decipere conatus est, qui et Iesu filio Iosedech resistere temptavit, qui et Apostolorum fidem sub-

πύουσι dedi c. Ο V p. περιορώσι, θλιβόμενον διαπτύουσι B vulg. Ex Cod. F mihi notatur παρωρώσι. θλιβομένων διαπτύουσι. Subinde δεδεμενων V.

Cap. VII. 1) κομποδοῦσιν Ο V.

2) ἐγγονοί B.

3) ἐξεώσαντος Ο V.

4) τῷ Ο V.

3) *passiones speciales* inv. Reg.

4) *blasphemaverit* scr. Reg.

5) *fuerit* om. Reg.

6) *dominum* Reg.

7) *non* supra add. in Reg.

Cap. VI. 1) Is ordo vocc. in Pal. Reg. ed. Veneta 1546, *Iesum Christum* vulg.

2) *effudit* Pal.

3) *sive* Pal. Reg.

4) *sive* Reg.

5) Matth. 19, 12, 13, 43.

6) *fruitionibus* Pal.

7) Luc. 10, 27.

8) *est enim* Pal. Reg. Ceterum cf.

Io. 17, 3.

9) Io. 13, 34.

10) Matth. 22, 40.

11) *f. aliter*. Cur.

12) *ut instantia* (sic) p. *praesentia*

Pal. Reg.

13) *despiciunt* Reg., ubi subinde *vinctum despiciunt* (subnotatum) *derident*.

Cap. VII. 1) *frustrant* Reg.

2) *nequissimi* accessit ex Pal.

ἀποστόλων τὴν πίστιν, τοῦ τὸ⁵ Ἰουδαϊκὸν πλῆθος ἐπεγείραντος τῷ Κυρίῳ, τοῦ καὶ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ὧν ῥύσεται ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δεηθεὶς μὴ ἐκλείπειν τὴν πίστιν τῶν ἀποστόλων, οὐχ ὡς μὴ αὐταρκῶν φυλάξαι αὐτὴν, ἀλλ' ὡς χαίρων τῇ τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῇ. Πρέπον⁶ οὖν ἐστίν, ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων, καὶ μῆτε κατ' ἰδίαν⁷ περι⁸ αὐτῶν λαλεῖν, μῆτε κοινῇ, προσέχειν δὲ νόμον καὶ προφητίαις, καὶ τοῖς εὐαγγελισαμένοις ὑμῖν τὸν σωτήριον λόγον.

VIII. Τὰς δὲ δυσωνύμους αἰρέσεις καὶ τοὺς τὰ σχίσματα ποιοῦντας φεύγετε, ὡς ἀρχὴν κακῶν. Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς τῷ Πατρὶ· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ δὲ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολὴν διακονοῦντας. Μηδεὶς χωρὶς ἐπισκόπου τι πρᾶσσει τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκεῖνη βεβαία εὐχαριστία¹ ἠγείσθω, ἢ ὑπὸ τὸν² ἐπίσκοπον οὖσα, ἢ ἢ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ.³ Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, τὸ πλῆθος ἕστω ὡσπερ ὅπου ὁ Χριστὸς, πᾶσα ἢ οὐράνιος στρατιὰ παρέστηκεν, ὡς ἀρχιστρατήγῳ τῆς δυνάμεως Κυρίου, καὶ διανομεῖ πάσης νοητῆς φύσεως. Οὐκ ἐξόν ἐστι⁴ χωρὶς ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν, οὔτε προσφέρειν, οὔτε θυσίαν⁵ προσκομιζεῖν, οὔτε δοχὴν ἐπιτελεῖν· ἀλλ' ὁ ἂν ἐκείνῳ δοκῇ κατ' εὐαρέστησιν Θεοῦ, ἵνα ἀσφαλὲς⁶ ἦ καὶ βέβαιον πᾶν, ὃ ἂν πράσσητε.⁷

IX. Εὐλόγον ἐστὶ λοιπὸν ἀνανῆσαι ἡμᾶς, ὡς ἔτι καιρὸν ἔχομεν εἰς Θεὸν μετανοεῖν· ἐν γὰρ τῷ ἄδη οὐκ ἔστιν ὁ ἐξομολογούμενος· Ἴδού γὰρ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Τίμα, φησὶν, υἱὲ τὸν Θεόν, καὶ βασιλέα· ἐγὼ δὲ φημί· Τίμα μὲν τὸν Θεόν, ὡς αἴτιον τῶν ὅλων καὶ Κύριον· ἐπίσκοπον δὲ, ὡς ἀρχιερέα, Θεοῦ εἰκόνα φοροῦντα, κατὰ μὲν τὸ ἀρχεῖν, Θεοῦ, κατὰ δὲ τὸ ἱερατεύειν, Χριστοῦ· καὶ μετὰ τούτου, τιμᾶν χρῆ καὶ βασιλέα. Οὔτε γὰρ Θεοῦ τις κρείττων, ἢ παραπλήσιος ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν· οὔτε δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπον τι μείζον ἱερωμένου Θεῷ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου παντὸς σωτηρίας· οὔτε βασιλέως τις παραπλήσιος ἐν ἀρχουσιν, εἰρήνην καὶ εὐνομίαν τοῖς ἀρχομένοις πρυτανεύοντος. Ὁ τιμῶν ἐπίσκοπον, ὑπὸ Θεοῦ τιμηθήσεται· ὡσπερ οὖν ὁ ἀτιμᾶζων αὐτὸν, ὑπὸ Θεοῦ κολασθήσεται. Εἰ γὰρ ὁ βασιλεῦσι μὲν ἐπεγειρόμενος,¹ κολάσεως ἄξιός δικαίως² γενήσεται, ὡς γε παραλύων τὴν κοινὴν εὐνομίαν· πόσῳ δοκεῖτε χειρόνος³ ἀξιοθήσεται τιμωρίας, ὁ ἄνευ ἐπισκόπου τι ποιεῖν προαιρούμενος, καὶ τὴν ὁμόνοιαν διασπῶν, καὶ τὴν εὐταξίαν συγγέων; ἱερωσύνη γὰρ ἐστὶ τὸ πάντων⁴

5) τοῦτο p τοῦ τὸ V.

6) πρέπων V.

7) καθ' ἰδίαν scr. O.

8) Ita B F O V, μετ' Voss.

Cap. VIII. 1) εὐχαριστία O V.

2) τῶν O, τὸν ad oram.

3) ἐπιτρέψει O V.

4) ἐστὶν O V.

5) οὐσίαν O V. Quae varia lectio fere monet, ut huius passus auctorem illo tempore vixisse statnamus, quo in Ecclesia nota illa controversia de οὐσία fervebat eamque vocem p. θυσία introduxisse.

6) ἀσφαλῆς V.

7) ὃδ' ἂν πράσσετε O V.

Cap. IX. 1) ὁ βασιλεῦσι μὲν ἐπεγειρόμενος dedi ex O, in cuius quidem textu est ut in V ὁ βασιλεῦσι μὴ ἐπεγειρόμενος, sed μὲν in marg.; ὁ βασιλεῦσιν ἐπεγειρόμενος B vulg., ὁ βασιλεὺς μὲν ἐπεγειρόμενος V.

2) ἀξίως καὶ δικαίως p. ἄξιός δικαίως O V.

3) χειρόνος O V, in hoc prius χείρωνος.

vertere voluit, qui³ Iudaeorum multitudinem adversus Dominum suscitavit, qui⁴ et nunc operatur in filiis diffidentiae, a quibus eruat nos Dominus Iesus Christus, qui Patrem deprecatus est,⁵ ut non deficeret fides Apostolorum: non quod non sufficeret custodire eam; sed tanquam gaudens de Patris eminentia, ipsum pro eis deprecatus est. Dignum est ergo, a talibus abstinere, et neque proprium cum his, neque commune habere colloquium,⁶ sed intendere Legi et Prophetis, et evangelizantibus⁷ vobis salutare verbum.

VIII. Nefandas vero haereses et schismata facientes¹ fugite, sicut principatum malorum. Omnes Episcopum sequimini, sicut Iesus Christus Patrem; Presbyteros, sicut Apostolos: Diaconos autem veneramini, sicut mandato Dei ministrantes. Nemo praeter Episcopum aliquid agat eorum, quae ad Ecclesiam pertinent. Firma Eucharistia reputetur, quae ab Episcopo concessa fuerit. Ubi Episcopus praesens fuerit, illuc et plebs congregetur: sicuti et ubi Christus est, omnis militia caelestis² adest tanquam principi militiae virtutis Domini, et ipse est dispensator totius intelligibilis naturae. Propterea non licet sine Episcopo neque offerre, neque sacrificium immolare, neque Missas celebrare:³ sed si ei visum fuerit, secundum beneplacitum Dei; tunc demum tutum et firmum⁴ erit.

IX. Ergo omnia, quaecumque agitis et facitis,¹ iam mutabilia sunt: ut corrigamus nos in Deo, cum tempus habemus poenitendi. Quod enim incertum est, non habet confessionem. 'Ecce² enim homo,' inquit, 'et opera eius coram eo.'³ Sicut scriptum est:⁴ 'Honora,' inquit, 'filii Deum et Regem.'⁵ Ego autem dico: Honorate⁵ quidem Deum, ut⁶ auctorem omnium et Dominum; Episcopum autem tanquam principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem: principatum quidem secundum Deum; sacerdotium vero secundum Christum. Et post hunc honorare oportet etiam Regem.⁷ Nemo enim potior est Deo, neque similis ei: neque Episcopo in Ecclesia honorabilior, sacerdotium Deo gerenti⁸ pro mundi salute. Neque regi quis similis est in exercitu, pacem et benevolentiam omnibus principibus cogitanti. Qui enim honorat⁹ Episcopum, a Deo honorabitur: et qui dehonorerit eum, a Deo dampnabitur. Si enim quis contra Regem insurgens dampnatione dignus est, quomodo ille evadere ultionem poterit,¹⁰ qui praeter Episcopum aliquid egerit? Sacer-

4) πάντων Ὁ V, illic ad oram πάντων.

3) Zach. 3, 1.

4) qui ex Pal., ubi quidem fuisse videtur et, quod exh. Reg. vulg.

5) Eph. 2, 2.

6) Luc. 22, 32.

7) colloquium habere transp. Reg. In Pal. habes: neque cum mulieribus eorum habere (vocc. eorum habere man. sec. add.) colloquium.

8) evangelizantibus Pal.

Cap. VIII. 1) facientibus Pal.

2) caelestis militia Reg.

3) In Reg. Dochen caenam celebrare man. sec. ad oram.

4) firmum et tutum ordinat Pal.

Cap. IX. 1) Vocc. et facitis om. Pal., qui subinde tam rationabilia sint; in Reg. iam rationabilia sunt.

2) Et ecce Pal. Cf. Esai. 62, 11.

3) eo om. Pal.

4) Prov. 24, 21.

5) honorare Pal. Reg.

6) et Pal. Reg.

7) In Pal. notula differentia inter episcopum et regem sec. man. in marg.

8) gerenti deo inv. Pal. Reg.

9) honorat ex Pal. Reg. ed. Veneta 1546 p. honoraverit vulg.

10) ille ultionem evadere poterit Pal., ultionem ille evadere poterit Reg.

ἀγαθῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναβεβηκός· ἧς ὁ καταμανεῖς, οὐκ ἄνθρωπον ἀτιμᾷζει, ἀλλὰ Θεὸν, καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν πρωτότοκον, καὶ μόνον τῇ φύσει τοῦ Πατρὸς ἀρχιερέα. Πάντα οὖν ὑμῖν μετ' εὐταξίας ἐπιτελείσθω ἐν Χριστῷ. Οἱ λαϊκοὶ τοῖς διακόνοις ὑποτασσέσθωσαν· οἱ διάκονοι τοῖς πρεσβυτέροις· οἱ πρεσβύτεροι τῷ ἐπισκόπῳ· ὁ ἐπίσκοπος τῷ Χριστῷ, ὡς αὐτὸς τῷ Πατρὶ. Κατ' ἐμῆ⁵ ἀνεπαύσατε, ἀδελφοί, καὶ ὑμᾶς Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ἀπόντα με καὶ παρόντα⁶ ἡγαπήσατε· ἀμείψεται ὑμᾶς ὁ Θεός, δι' ὃν ταῦτα εἰς τὸν δέσμιον αὐτοῦ ἐνεδείξασθε. Εἰ γὰρ καὶ μὴ εἰμι ἱκανός, ἀλλὰ τὸ τῆς προθυμίας ὑμῶν μέγα· Ὁ τιμῶν γὰρ προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται· δηλονότι⁷ καὶ ὁ τιμῶν δέσμιον Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτύρων λήψεται μισθόν.

X. Φίλινα καὶ Γαῖον καὶ Ἀγαθόποδα, οἱ ἐπηκολούθησάν μοι εἰς λόγον Θεοῦ, διάκονοι Χριστοῦ ὄντες, καλῶς ἐποιήσατε ὑποδεξάμενοι ὡς διακόνους Χριστοῦ· οἱ καὶ σφόδρα εὐχαριστοῦσι τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ ὑμῶν, ὅτι αὐτοὺς ἀνεπαύσατε κατὰ πάντα τρόπον. Οὐδὲν ὑμῖν παραλογισθήσεται, ὃν εἰς αὐτοὺς ἐποιήσατε· δόξη ὑμῖν ὁ Κύριος εὐρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ἀντίμυχον ὑμῶν τὸ πνεῦμά μου καὶ τὰ δεσμά μου, ἃ οὐχ ὑπερηφανήσατε¹ οὐδὲ ἐπησχύνθητε· διὸ οὐδὲ ὑμᾶς ἐπαισχυνθήσεται ἢ τελεία ἐλπὶς, Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

XI. Αἱ προσευχαὶ ὑμῶν ἤγγισαν εἰς τὴν Ἀντιοχείαν ἐκκλησίαν, καὶ εἰρηνεύεται¹ ὅθεν δεδεμένος πάντας ἀσπάζομαι, οὐκ ὢν ἄξιος ἐκεῖθεν ἔσχατος αὐτῶν ὢν· κατὰ δὲ θέλημα τοῦ Θεοῦ² κατηξιώθην, οὐκ ἐκ συνειδήσεως ἐμῆς, ἀλλ' ἐκ χάριτος Θεοῦ· ἢν εὐχομαι τελείαν μοι δοθῆναι, ἵνα ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ὅπως οὖν ὑμῶν τὸ ἔργον τέλειον γένηται ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, πρέπει εἰς Θεοῦ τιμὴν, χειροτονῆσαι τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν θεοπροσεβύτην, εἰς τὸ γενόμενον ἐν Συρίᾳ συγκαρῆναι αὐτοῖς, ὅτι εἰρηνεύουσι, καὶ ἀπέλαβον τὸ ἴδιον μέγεθος, καὶ ἀπεκατεστάθη αὐτοῖς τὸ ἴδιον σωματίον. Ὁ ἐφάνη μοι ἄξιον, τοῦτο ἐστίν, ὥστε πέμψαι τινὰ τῶν ὑμετέρων μετ' ἐπιστολῆς, ἵνα συνδοξάσῃ³ τὴν κατὰ Θεὸν αὐτοῖς γενομένην εὐδλίαν,⁴ καὶ ὅτι λιμένος εὐόρμου τετύχηκα, Χριστοῦ, διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν. Τέλειοι ὄντες, τέλεια καὶ φρονεῖτε· θέλουσι γὰρ ὑμῖν εὐ πράττειν, καὶ ὁ Θεὸς ἔτοιμός ἐστιν⁵ εἰς τὸ παρασχεῖν.

5) Dedi κατ' ἐμῆ p. καθό με vulg.
In B F O καθά με, V καθ' με (sic),

6) με add. O V.

7) δηλονότι F O V, δηλον ὅτι B vulg., ap. Vossium c. signo distinctionis minimae interposito.

Cap. X. 1) ὑπερηφανήσατε B, ὑπερηφανεύσατε O V. Vocc. subseq. οὐδὲ ἐπησχύνθητε des. in O; ἐπαισχύνθητε scr. V.

2) κατὰ θέλημα p. κατὰ δὲ θέλημα τοῦ Θεοῦ B O V. Etiam Codd. C L breviorē recensionem exhibentes vocc. τοῦ Θεοῦ repudiant.

3) συνδοξάσει O V, illic correctum.

4) εὐδλίαν O V.

5) ἐτοιμούς p. ὁ Θεὸς ἐτοιμός ἐστιν O V, in illo ὁ Θεὸς ἐτοιμός εἰς in marg. Etiam in B ἐστιν deest.

dotium enim summa est¹¹ omnium honorum, quae in hominibus constant: quod¹² si quis dehonorerit, Deum dehonorat, et Dominum Iesum Christum¹³ primogenitum totius creaturae, et solum natura principem sacerdotum Dei. Omnia vobis bene¹⁴ ordinate, quae¹⁵ mandata sunt in Christo. Laici Diaconis subditi sint;¹⁶ Diaconi Presbyteris;¹⁷ Presbyteri Episcopo; Episcopus Christo, sicut ipse Patri. Secundum quod vos¹⁸ me refecistis, fratres, et vos Dominus Iesus Christus.¹⁹ Absentem me et praesentem dilexistis: retribuet vobis Deus, propter quem²⁰ tanta in vinceto eius ostendistis. Et si quidem non sum sufficiens, sed tamen devotio vestra grandis est. Si quis enim honoraverit Prophetam in nomine Prophetae, mercedem Prophetae accipiet.²¹ Manifeste et qui honorat vincetum Christi Iesu, mercedem martyrum accipiet.²²

X. Philonem et Gaium et Agathopum, qui me sequuntur in verbo Dei, qui sunt ministri Christi, bene fecistis suscipere eos sicut ministros Dei: qui et maximas gratias agunt Domino pro vobis, quia¹ refecistis eos omnibus modis.² Nichil vobis reputabitur ad peccatum de his, quae eis impendistis. Det vobis Dominus invenire misericordiam apud Dominum in illa die.³ Pro animabus vestris spiritus meus et vincula mea sint,⁴ quae non spreveritis, et⁵ non erubistis. Haec est perfecta spes in Christo Iesu.

XI. Orationes vestrae appropinquarunt¹ ad Antiochenam Ecclesiam, cui et pacifici estis. Unde et vincetus omnes saluto. Unde² et non sum dignus esse ultimus eorum; sed secundum Dei voluntatem dignus effectus sum, non ex mea providentia, sed ex gratia Dei. Quam opto perfectam mihi tribui, ut per vestras orationes Deum merear adipisci, ut opus meum³ perfectum sit in caelo et in terra. Decet ergo vos in honorem Dei, curam gerere Deo dignae Ecclesiae, quae est in Syria, et congratulari eis, quia pacifici sunt, et perceperunt⁴ suam magnificentiam, et restituta est eis in corpore eorum.⁵ Sed mihi visum est, mittere aliquem vestrum illuc cum Epistola, ut glorificent tranquillitatem, quae eis secundum Deum contigit et quietem. Ego vero⁶ merui portum tutissimum in Christo orationibus vestris. Cum sitis perfecti, perfecta cogitate, sapite, sentite. Volentibus enim vobis bene agere, etiam Deus paratus est vobis praestare.

12) quem Pal. Reg.

13) Christum des. in Pal. Reg. Cf. Coloss. 1, 15.

14) Sic ex Pal. Reg., bene vobis vulg.

15) quae deest in Pal. Reg.

16) diaconis sint subditi Pal.

17) Ita C Pal. Reg. ed. Veneta 1546, Presbytero nonnulli vulg.

18) vos om. Pal. Reg.

19) refeciat man. sec. supraadd. in Pal.

20) quod Reg.

21) Matth. 10, 41.

22) percipiet Pal. Reg.

Cap. X. 1) quoniam Pal. Reg.

2) Vocc. omnibus modis om. Pal.

omnimodis exh. Reg.

3) in die illa Reg. Ceterum cf. 2 Tim.

1, 18.

4) sint supraadd. in Reg.

5) et quae al. Reg.

Cap. XI. 1) appropinquaverunt Pal., ubi subinde ad antiochiam ecclesiam.

2) Unde om. Pal.

3) vestrum Pal. Reg. ed. Veneta 1546, ut textus gr.

4) pepercerunt Reg.

5) ipsorum Pal. Reg.

6) vero non est in Pal. Reg.

XII. Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν Τρω-
 ἀδι· ὄθεν καὶ γράψω ὑμῖν διὰ Βούργου, ὃν ἀπεστείλατε μετ' ἐμοῦ
 ἅμα Ἐφεσίους, τοῖς ἀδελφοῖς¹ ὑμῶν· ὃς κατὰ πάντα με ἀνέπαυσεν.²
 Καὶ ὄφελον πάντες αὐτὸν ἐμιμοῦντο, ὅτα ἐξεμπλάσιον Θεοῦ διακονίας.
 Ἀμείψεται αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Κυρίου κατὰ πάντα. Ἀσπάζομαι τὸν
 ἀξιόθρονον ἐπίσκοπον ὑμῶν Πολύκαρπον, καὶ τὸ θεοπρεπὲς πρεσβυτέρειον,
 καὶ τοὺς χριστοφόρους³ διακόνους τοὺς συνδούλους μου,⁴ καὶ τοὺς
 κατὰ ἄνδρα καὶ κοινῇ πάντας, ἐν ὀνόματι Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς
 σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ τῷ αἵματι, πάθει τε καὶ ἀναστάσει, σαρκικῇ τε
 καὶ πνευματικῇ, ἐνότητι Θεοῦ καὶ ὑμῶν. Χάρις ὑμῖν, ἔλεος, εἰρήνη,
 ὑπομονή διὰ παντὸς ἐν Χριστῷ.

XIII. Ἀσπάζομαι τοὺς οἴκους τῶν ἀδελφῶν μου, σὺν γυναίξί καὶ
 τέκνοις, καὶ ἀειπαρθένους¹ καὶ τὰς χήρας. Ἐρῶσθέ μοι ἐν δυνάμει
 Πνεύματος. Ἀσπάζεταιται ὑμᾶς Φίλων ὁ² συνδιακονος, ὁ ὢν σὺν ἐμοί.
 Ἀσπάζομαι τὸν οἶκον Γατίας, ἣν εὐχομαι ἠδραῖσθαι πίστει καὶ ἀγάπῃ
 σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ. Ἀσπάζομαι Ἀλκην, τὸ ποθητόν μοι ὄνομα,
 καὶ Δάφνον τὸν ἀσύγκριτον, καὶ Εὐτεκνον, καὶ πάντας κατ' ὄνομα.³
 Ἐρῶσθε ἐν χάριτι Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πεπληρω-
 μένοι Πνεύματος Ἁγίου καὶ σοφίας θείας καὶ ἱερᾶς.

Cap. XII. 1) συναδελφοῖς B O V.

2) ἀνέπαυσεν O V, ἀνέπαυσε B F
 vulg.

3) χρηστοφόρους V.

4) Vocc. τοὺς συνδούλους μου si-
 cuti καὶ ante κοινῇ des. in O V.

Cap. XIII. 1) ἀειπαρθένους O V.

Deinde τὰς ante χήρας om. B.

2) ὁ B.

3) κατὰ ὄνομα B.

In fine V: τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος
 Ἰγνατίου ἐπιστολῆ πρὸς σμυρναίους.

XII. Salutatur vos dilectio fratrum vestrorum, quae est in Troja: unde et scribo vobis per Burgum, quem misistis mecum una cum Ephesiis, fratribus vestris: qui me refecit in omnibus. Et debuerant quidem omnes eum imitari,¹ quia exemplum est ministerii Dei. Retribuetur² ei gratia Domini in omnibus. Saluto Deo dignum Episcopum vestrum Polycarpum, et Deo decentissimum Presbyterium, et Christiferos Diaconos conservos meos:³ et specialiter et generaliter omnes in nomine Iesu Christi, et in carne eius, et in sanguine ipsius,⁴ et in passione et in resurrectione carnali et spirituali, in unitate Dei et vestra. Gratia vobis et misericordia, pax⁵ et patientia in omnibus in Christo.

XIII. Saluto domos fratrum meorum, cum uxoribus et filiis, sed et virgines et viduas. Incolumes estote in virtute Dei Patris. Salutatur vos Philon condiaconus, qui est mecum. Saluto domum Gaviae, quam opto firmari in fide¹ et dilectione carnali et spirituali.² Saluto Alcen,³ desiderabile mihi nomen, et Daphnum⁴ incomparabilem et bonum filium, et omnes nominatim. Incolumes estote in gratia Dei Domini nostri Iesu Christi, repleti Spiritu Sancto et sapientia sancta atque divina.⁵ Amen.

Cap. XII. 1) *imitari omnes p. omnes eum imitari* Reg.

2) *Retribuet* Reg.

3) *Christoforum* (erat *Christoforus*) *diaconos conservos meos* (erat *diaconus conservus meus*) Pal., et *christoforus diaconus conservus meus* Reg. p. et *Christiferos Diaconos conservos meos* vulg.

4) *ipsius om.* Pal.

5) *et pax* Pal.

Cap. XIII. 1) *in christo fide* exh. Reg.

2) *spiritali* Pal.

3) *alcen* Pal., ambigo de Reg.

4) *dasnumin* Pal. *dafnumin* Reg.

5) *individua* Reg. Subsequens *Amen* non est in Pal. Reg. Illic *Explicit ad smyrnenses*, heic *Explicit VII.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΜΥΡΝΗΣ.¹

Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ὁ καὶ μάρτυς Ἰησοῦ Χριστοῦ, Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ ἐκκλησίας Σμυρναίων, μᾶλλον ἐπεσκοπημένῳ ὑπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ κυρίου² Ἰησοῦ Χριστοῦ, πλείστα χαίρειν.

I. Ἀποδεχόμενος τὴν ἐν Θεῷ σου γνώμην ἠδρασμένην ὡς ἐπὶ πέτραν ἀκίνητον, ὑπεροξάζω καταξιώθεις τοῦ προσώπου σου τοῦ ἀμώμου, οὗ ὀναίμην ἐν Θεῷ. Παρακαλῶ σε ἐν χάριτι, ἣ ἔνδεδύσαι, προσθεῖναι³ τῷ δρόμῳ σου, καὶ πάντα παρακαλεῖν, ἵνα σώζωνται.⁴ Ἐκδίδκει σου τὸν τόπον ἐν πάσῃ ἐπιμελείᾳ, σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ.⁵ Τῆς ἐνώσεως φρόντιζε, ἧς οὐδὲν ἄμεινον⁶ πάντας βιάσταζε, ὡς καὶ σὲ ὁ Κύριος· πάντων ἀνέχου ἐν ἀγάπῃ, ὥσπερ καὶ ποιεῖς· προσευχαῖς σχολάζε ἀδιαλείπτως· αὐτοῦ σύνεσιν πλείονα, ἧς ἔχεις· γρηγόρει, ἀκοίμητον πνεῦμα κεκτημένος· τοῖς κατὰ ἄνδρα κατὰ ὁμοίθειαν λάλει Θεοῦ. πάντων τὰς νόσους βιάσταζε ὡς τέλειος ἀθλητῆς, ὡς καὶ ὁ Κύριος πάντων· αὐτὸς γὰρ, φησὶ, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβεν,⁸ καὶ τὰς νόσους ἡμῶν ἐβάστασεν. Ὅπου πλείων⁹ κόπος, πολὺ κέρδος.

II. Καλοὺς μαθητὰς ἐὰν φιλῆς, χάρις σοι οὐκ ἔστιν¹ μᾶλλον δὲ τοὺς λοιμοτέρους ἐν πραῦτητι ὑπότασσε. Οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ ἐμπλάστρω² θεραπεύεται· τοὺς παροξυσμοὺς ἐμβροχαῖς³ παῦε. Φρόνιμος⁴ γίνου ὡς ὄφις⁵ ἐν πᾶσιν, καὶ ἀκέραιος⁶ εἰσαεὶ ὡς ἡ περιστερά. Διὰ τοῦτο ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος εἶ, σαρκικός καὶ πνευματικός, ἵνα τὰ φαινόμενά σοι εἰς πρόσωπον ἐπανορθώσης,⁷ τὰ δὲ ἀόρατα αἰτῆς, ἵνα σοι φανερωθῆι· ἵνα μηδὲν σοι λείπη, καὶ παντὸς χαρίσματος περισευῆς. Ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ σε εὐχεσθαι. Ὡσπερ γὰρ κυβερνήτη ἄνεμος συμβάλλεται, καὶ ὡς νηὶ χευμαζομένη λιμένες εὐθετοὶ εἰς σωτηρίαν, οὕτω καὶ σοὶ ἡ εὐχὴ πρὸς⁹ τὸ ἐπιτυχεῖν Θεοῦ. Νῆφε ὡς Θεοῦ ἀθλητῆς, οὗ τὸ θέλημα ἀφθαρσία καὶ ζωὴ αἰώνιος, περὶ ἧς καὶ σὺ πέπεισαι. Κατὰ πάντα σοῦ ἀντίψυχος ἐγὼ καὶ τὰ δεσμά μου, ἃ ἠγάπησας.

III. Οἱ δοκοῦντες ἀξιοπίστοι εἶναι, καὶ ἑτεροδιδασκαλοῦντες, μὴ σε καταπληστέωσαν· στηθὶ δὲ ἐδραῖος ὡς ἄκμων τυπτόμενος. Μεγάλου ἐστὶν ἀθλητοῦ, δέρεσθαι καὶ νικᾶν· μάλιστα δὲ ἕνεκεν¹ Θεοῦ πάντα ὑπομένειν ἡμᾶς δεῖ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἀναμείνη εἰς τὴν βασιλείαν. Πλείον πρόσθετος² τῇ σπουδῇ, οὗ εἶ· συντονώτερον δράμε· τοὺς καιροὺς³ καταμάνθανε, ὡς ἐνταῦθα εἶ, νίκησον· ὧδε γὰρ ἐστὶ τὸ

1) Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Πολύκαρπον ἐπίσκοπον Σμύρνης c. B O Voss. In V additur ἐπιστολῇ post αὐτοῦ.

2) κυρίου adiunxi c. B F O V.

3) προσθήναι O V.

4) σώζονται O V, illic correctum.

5) σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ tuerent B F O V; desunt ap. Voss.

6) In O ex adverso: ὄρα τοῦτο.

7) καὶ excidit ap. Voss.

8) ἔλαβεν c. O V, ἔλαβε B F vulg.

9) πλείον O V.

Cap. II. 1) ἔστιν c. B O V, ἔστι F vulg.

2) ἐμπλάστρω O V.

3) ἐν βροχαῖς O V.

4) φρόνημος O V, illic i supra.

5) Vulg. ὁ ante ὄφιν suppressi c. B F O V, scripsique c. ultimis duobus ἐν πᾶσιν p. ἐν πᾶσι B F vulg.

6) ἀκέραιος O V.

AD POLYCARPUM EPISCOPUM SMYRNENSIVM. DE ILLUMINATIS.¹

Ignatius Episcopus Antiochiae, qui et martyr Iesu Christi, Polycarpo Episcopo² Smyrnensium.

I. Suscipiens in Deo sententiam tuam³ tanquam supra immobilem petram firmatam, quoniam desidero promereri faciem tuam immaculatam, quam acquisivi⁴ in Domino. Rogo te in gratia Dei, qua indutus es, adiacere ad cursum tuum, et rogare omnes, ut salventur⁵ in Christo. Defende⁶ locum tuum in omni diligentia spirituali. Unitatis curam habeto, qua⁷ nichil melius est. Omnes baiula, quo modo et te Dominus.⁸ Omnes suffer in dilectione. Orationibus indesinenter vaca: amplio rem prudentiam, quam habes, postula. Vigila, inobdormibilem spiritum possidens: secundum adiutorium Dei loquere. Omnium infirmitates baiula, ut perfectus athleta: quomodo et Dominus omnium. Ipse enim, inquit,⁹ infirmitates nostras portavit, et languores nostros abstulit.⁶ Ubi enim magnus fuerit labor, ibi¹⁰ etiam maius lucrum est.

II. Si bonos discipulos amaveris, non est tibi gratia; magis autem pestiferos subiuga in mansuetudine. Non omne vulnus uno emplastro curatur. Acredines enbroche¹ compesce. Astutus esto ut serpens, et simplex ut columba.² Propterea enim ex anima et corpore,³ carnaliter et spiritualiter extas, ut omnia, quae tibi ostensa fuerint, in facie corrigas: quae autem⁴ invisibilia fuerint, pete ut manifestentur tibi,⁵ ut nichil tibi restet, sed totius gratiae abundans sis. Tempus deposcit te tanquam gubernatorem, prosperum ventum petere, et sicut navem periclitantem portum aptum ad salutem requirere. Sic et te, Dei athleta, ut nubem incorruptionis et vitam aeternam percipias: pro qua et tu confidisti. In omnibus pro anima tua ego efficiar et vincula mea, quae dilexisti.

III. Qui se arbitrantur fide dignos esse et aliter docent, non te circumveniant; sed sta firmus, sicut incus,¹ quae percutitur. Magni enim athletae est, vapulare et vincere. Maxime autem pro Deo oportet nos omnia sustinere, ut et ipse sustineat nos in regno. Plurimum adde ad festinationem; continueranter curre: tempora cognosce, ut in ipsis sem-

7) ἔπαυροῦθούσαι Ο, ἔπαυροῦθούσαι V.

8) Vocc. ἡ εὐχὴ πρὸς om. B O V. Etiam subsequens τὸ deest in B.

Cap. III. 1) ἐνεκε Ο V.

2) πρόσθε B.

3) χειρὸς B.

1) Incipit eiusdem ad Polycarpum (S c. puncto supposito) episcopum de illuminatis Pal., Incipit VIII Reg.

2) ecclesiae inserit Pal. ut textus gr.

3) Suscipiens tuam sententiam sine in Deo Reg.

4) quam et acquisivi Pal. Reg.

5) et rogare ut omnes salventur Pal.

6) defendo Pal.

7) cui Pal. Reg.

8) christus Reg.

9) Esai. 53, 4. Matth. 8, 17.

10) illic Pal. Reg.

Cap. II. 1) enbroche Pal., enbrochae Reg.

2) Matth. 10, 16.

3) Vocc. et corpore des. in Reg.

4) autem tibi Reg.

5) ut tibi manifestentur Reg.

Cap. III. 1) intus leg. videtur Pal., incus Reg. secundis curis.

στάδιον, ἐκεῖ δὲ οἱ στέφανοι. Προσδόκα Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄχρονον ἐν χρόνῳ, τὸν ἀόρατον τῇ φύσει, ὄρατον ἐν σαρκί· τὸν ἀψηλάφητον καὶ ἀναφήν ὡς ἀσώματον· δι' ἡμᾶς δὲ ἀπτόν καὶ ψηλάφητόν ἐν σώματι· τὸν ἀπαθῆ ὡς Θεόν, δι' ἡμᾶς δὲ παθητόν ὡς ἀνθρώπον, τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ἡμᾶς ὑπομεινάντα.

per vincas. Hic enim est² stadium, illic corona. Expecta³ Christum filium Dei, intemporalem in tempore, invisibilem natura, visibilem in carne, inpalpabilem et intactum, ut incorporeum; corporeum vero propter nos et contrectabilem:⁴ impassibilem, ut Deum; passibilem vero propter nos, ut⁵ hominem,⁶ secundum omnem modum propter nos sustinentem.

IV. Αἱ χῆραι μὴ ἀμελείσθωσαν· μετὰ τὸν Κύριον σὺ αὐτῶν φροντιστῆς ἔσο. Μηδὲν ἄνευ τῆς γνώμης σου γενέσθω, μηδὲ σὺ ἄνευ Θεοῦ γνώμης τι πράσσει· ὅπερ οὐδὲ πράττεις, εὐστάθει. Πυκνότερον¹ συναγωγὰι γινέσθωσαν· ἐξ ὀνόματος πάντας ζῆτει² δούλους καὶ δούλας μὴ ὑπερηφάνει· ἀλλὰ μηδὲ αὐτοὶ φυσιοῦσθωσαν, ἀλλ' εἰς δόξαν Θεοῦ πλείον³ δουλευέτωσαν, ἵνα κρείττονος ἐλευθερίας τύχωσιν ἀπὸ Θεοῦ. Μὴ αἰρέτωσαν⁴ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐλευθεροῦσθαι, ἵνα μὴ δοῦλοι εὐρεθῶσιν⁵ ἐπιθυμίας.

V. Τὰς κακοτεχνίας φεῦγε, μᾶλλον δὲ περὶ τούτων ὀμιλίαν μὴ¹ ποιοῦ. Ταῖς ἀδελφαῖς μου προσλάλει ἀγαπᾶν τὸν Κύριον, καὶ τοῖς συμβίοις ἀρκεῖσθαι σαρκὶ καὶ πνεύματι. Ὅμοίως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου παρ' ἀγγελλε, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαπᾶν τὰς συμβίους, ὡς ὁ Κύριος τὴν ἐκκλησίαν. Εἴ τις δύναται ἐν ἀγνείᾳ μένειν, εἰς τιμὴν τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου, ἐν ἀκανησίᾳ μενέτω· ἐὰν κανηθήσεται, ἀπώλετο· καὶ ἐὰν γνωσθῆ πλήν τοῦ ἐπισκόπου, ἔφθαρται. Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμούσαις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν ποιέσθαι, ἵνα ὁ γάμος ἢ κατὰ Κύριον, καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν. Πάντα εἰς τιμὴν Θεοῦ γινέσθω.

VI. Τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς ὑμῖν. Ἀντίψυχον ἐγὼ τῶν ὑποτασσομένων ἐπισκόπῳ, πρεσβυτερίῳ, διακόνοις· μετ' αὐτῶν μοι τὸ μέρος γένοιτο ἔχειν¹ παρὰ Θεοῦ.² Συγκοπιᾶτε ἀλλήλοις, συναθλείτε, συντρέχετε, συμπάσχετε, συγκοιμᾶσθε, συνεγείρεσθε, ὡς Θεοῦ οἰκονόμοι καὶ πάρεδροι καὶ ὑπηρέται. Ἀρέσκετε, ᾧ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀψώνια κομίσεσθε.³ Μήτις ὑμῶν δεσέρτωρ⁴ εὐρεθῆ. Τὸ

Cap. IV. 1) πράττεις, εὐστάθει. Πυκνότερον B O V; ultimi quidem duo ποικνότερον, in O emendatum.

2) πάντα ζῆτει O V, in illius marg. πάντας ζῆτει.

3) πλείονα O V.

4) ἐράτωσαν O V c. recens. brev.

5) ἐλευθερωθῶσιν O V.

Cap. V. 1) μὴ om. B F O V.

Cap. VI. 1) ἔχειν B O, ὄχειν c. spir. V.

2) θεῶ O V.

3) Ita B, ὀψώνια κομίσησθε O V.

4) δεσέλτωρ O V, ad illius oram δεσέρτωρ.

2) hic est enim Pal. Reg.

3) illic vero corona expectat p. illic corona. Expecta Pal. Reg., in quo punctum post expectat.

4) corporeum vero et contrectabilem propter nos ordo vocc. in Pal. Reg.

5) vocc. nos ut supraadd. in Reg.

6) Subsequitur epigraphe Explicit ad polycarpum in Pal., Explicit VIII in Reg.

βάπτισμα ὑμῶν μενέτω⁵ ὡς ὄπλα· ἡ πίστις ὡς περικεφαλαία· ἡ ἀγάπη ὡς δόρυ, ἡ ὑπομονὴ ὡς πανοπλία, τὰ δεπόσιτα ὑμῶν, τὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα τὰ ἀκκεπτα⁶ ὑμῶν ἄξια Θεοῦ κομισήσθε. Μακροθυμεῖτε⁷ ὄν μετ' ἀλλήλων ἐν πραΰτητι, καὶ ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν. Ὁναίμην ὑμῶν διὰ παντός.

VII. Ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας εἰρηνεύει, ὡς ἐδηλώθη μοι, διὰ τῆς προσευχῆς ὑμῶν, κἀγὼ εὐθυμότερος¹ ἐγενόμην ἐν ἀμεριμνίᾳ Θεοῦ, ἐάν περ διὰ τοῦ παθεῖν Θεοῦ ἐπιτύχω, εἰς τὸ εὐρεθῆναι με ἐν τῇ αἰτήσει² ὑμῶν μαθητὴν. Πρέπει, Πολύκαρπε θεομακαριστότατε, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπρεπέστατον, καὶ χειροτονῆσαι, εἴ τινα ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνον, ὃς δυνήσεται θεόδρομος καλεῖσθαι· τοῦτον καταξιῶσαι πορευθῆναι εἰς Συρίαν, ἵνα πορευθεῖς εἰς Συρίαν δοξάσῃ³ ὑμῶν τὴν ἄοκνον ἀγάπην, εἰς δόξαν Θεοῦ. Ὁ Χριστιανὸς ἐξουσίαν ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ Θεῷ σχολάζει. Τοῦτο τὸ ἔργον Θεοῦ ἐστὶν⁴ καὶ ὑμῶν, ὅταν αὐτὸ ἀπαρτίσῃτε. Πιστεῦω γὰρ τῇ χάριτι, ὅτι ἔτοιμοί ἐστε εἰς εὐποιῶν Θεῷ ἀνήκουσαν· εἰδὼς ὑμῶν τὸ σύντομον τῆς ἀληθείας, δι' ὀλίγων ὑμᾶς γραμμάτων⁵ παρεκάλεσα.

VIII. Ἐπεὶ ὄν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ ἠδυνήθην γράψαι διὰ τὸ ἐξαίφνης πλεῖν με ἀπὸ Τρωάδος εἰς Νεάπολιν, ὡς τὸ θέλημα προστάσσει, γράψεις ταῖς ἔμπροσθεν ἐκκλησίαις, ὡς Θεοῦ γνώμην κηπημένους, εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς τοῦτο ποιῆσαι· οἱ μὲν δυνάμενοι πεζοὺς πέμψαι, οἱ δὲ ἐπιστολὰς διὰ τῶν ὑπὸ σοῦ πεμπομένων, ἵνα δοξασθῆτε ἐν αἰωνίῳ ἔργῳ, ὡς ἄξιοι ὄντες.¹ Ἀσπάζομαι πάντας ἐξ ὀνόματος, καὶ τὴν τοῦ Ἐπιτρόπου σὺν ὄλῳ τῷ ὀκῶ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων· ἀσπάζομαι Ἀτταλον τὸν ἀγαπητὸν μου· ἀσπάζομαι τὸν μέλλοντα καταξιουῖσθαι εἰς Συρίαν πορευέσθαι· ἔσται ἡ χάρις μετ' αὐτοῦ διὰ παντός, καὶ τοῦ πέμποντος αὐτὸν² Πολυκάρπου. Ἐρῶσθαι ὑμᾶς διὰ παντός Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ εὐχόμεαι, ἐν ᾧ διαμείνατε³ ἐν ἐνότῃ Θεοῦ καὶ ἐπισκοπῇ.⁴ Ἀσπάζομαι Ἀλκην τὸ ποθητὸν μοι ὄνομα. Ἀμήν. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μεθ' ὑμῶν.⁵ Ἐρῶσθε ἐν Κυρίῳ.

5) μαινέτω O V, illic e supra.

6) ἄσκεπτα O V. Tum κομισέσθε p. κομισήσθε B.

7) μακροθυμεῖτε O V, in illo μακροθυμεῖτε ad oram.

Cap. VII. 1) εὐθυμότερος O V.

2) αἰτήσει F O V, ἀναστάσει B.

3) δοξάσει O V, illic mutatum in δοξάσῃ.

4) ἐστὶν O V, ἐστὶ B.

5) ὑμῶν πραγμάτων p. ὑμᾶς γραμμάτων O V.

Cap. VIII. 1) Coniecturam ὡς ἄξιοι

ὄντες p. vulg. ὡς ἄξιος ὢν recepi ex marg. Codicis O.

2) αὐτὸν αὐτὸν V.

3) διαμείνατε B O V.

4) ἐπισκόπου B ἢ (sine i subscr.) supra.

5) Recepi coniecturam margini lio, Oit. appositam ἕως· ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μεθ' ὑμῶν, cum vocc. post ἡ χάρις in vulg. textu huc usque deessent.

Subscriptio in V: τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς πολυκάρπον ἐπίσκοπον σμύρνης.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ.

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐκκλησία ἡλεημένη ὑπὸ Θεοῦ, ἐκλεγμένη ὑπὸ Χριστοῦ, παροικουῖσα ἐν Συρίᾳ, καὶ πρώτη Χριστοῦ ἐπανυμίαν λαβούσα, τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, χαίρειν.

I. Ἐλαφρά μοι καὶ κοῦφα τὰ δεσμὰ ὁ Κύριος πεποίηκεν,² μαθόντι³ εἰρηνεύειν ὑμᾶς, καὶ ἐν πάσῃ ὁμοιοῖα σαρκικῇ τε καὶ πνευματικῇ διάγειν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκληθήτε, φυλαττόμενοι τὰς εἰσχομασάσας⁴ αἰρέσεις τοῦ Πονηροῦ, ἐπ' ἀπάτη καὶ ἀπωλείᾳ τῶν πειθομένων αὐτῷ· προσέχειν δὲ τῇ τῶν Ἀποστόλων διδαχῇ, καὶ νόμῳ καὶ προφήταις πιστεύειν· πᾶσαν Ἰουδαϊκὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἀποδόξιν πλάνην· καὶ μήτε πλήθος θεῶν ἐπειδάγειν, μήτε τὸν Χριστὸν ἀρνεῖσθαι προφάσει τοῦ ἐνὸς Θεοῦ.

II. Μωσῆς τε γὰρ ὁ πιστὸς θεράπων τοῦ Θεοῦ εἰπὼν, Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἷς ἐστίν¹ καὶ τὸν ἓνα καὶ μόνον κηρύξας Θεὸν, ὠμολόγησεν εὐθέως καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν λέγων· Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρά παρὰ Κυρίου πῦρ καὶ θεῖον· καὶ πάλιν· Εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· καὶ ἐξῆς· Ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησε² τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ὅτι γενήσεται ἄνθρωπος, φησὶν³ Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ.

III. Οἱ δὲ Προφῆται, εἰπόντες ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλήν ἐμοῦ οὐκ ἔστι¹ Θεός, περὶ τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων λέγουσιν². Καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Ἰδὸς, φησὶν,³ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ ἐστὶν ἄνωθεν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἀγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ· Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ⁴ λήφεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Καὶ περὶ τοῦ πάθους· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος· Καὶ γὰρ ὡς⁵ ἄριλον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι.

1) ἐπιστολὴ adsumpsi ex V, ubi Ὁ ad oram; Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀντιοχεῖς ἐπιστολὴ ἰγνάτιο, Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀντιοχεῖς B Voss.

2) πεποίηκε B F Voss.

3) μαθόντι dedi ex O V, μαθόντα B Voss.

4) Evulgavi εἰσχομασάσας c. F O V = ἰρρυentes, εἰσχομισάσας B Voss.

Cap. II. 1) ἔστι B F Voss.

2) ἐποίησα O V.

3) φησὶ B F Voss.

Cap. III. 1) ἔστιν O V.

2) λέγουσι B F Voss.

3) φασὶν B Voss.

4) Vocc. ἐν γαστρὶ des. in O V.

5) ὡς om. Voss., ὡς ὡς (sic) V.

1) Incipit ad antiochenses scripta a philippis Pal., Incipit VIII Reg.

2) Act. 11, 26.

3) pacificos vos esse Pal. Reg.

EIUSDEM EPISTOLA AD ANTIOCHENSES. SCRIPTA EX PHILIPPIS.¹

Ignatius, qui et Theophorus, Ecclesiae Antiochensi misericordiam a Christo consecutae, habitanti in Syria, quae prima Christi cognomen accepit,² quae est in Antiochia; in Deo Patre et Domino Iesu Christo, salutem.

I. Levia mihi et inonerosa vincula fecit Dominus, cum didicissem vos pacificos esse,³ et in omni concordia carnali et spiritali vos transigere. Rogo igitur vos ego vinctus in Domino, digne ambulare vocatione, qua vocati estis,⁴ custodientes vos ab introeuntibus haeresibus malignis, ad seductionem et perditionem consentientium⁵ eis; intendere autem Apostolorum doctrinae, et Legi atque Prophetis credere; omnem Iudaicum atque Paganicum errorem abiicere; et neque multitudinem Deorum admittere, neque Christum ad excusationem unius Dei negare.

II. Moyse¹ fideli famulo Dei ad populum dicente: ,Dominus Deus tuus Deus unus est.⁶ Et unum atque² solum praedicans Deum, confessus est statim etiam Dominum nostrum dicens:³ ,Pluit Dominus super Sodomam et Gomorram ignem et sulphur a Domino de caelo.⁴ Et iterum:⁴ ,Et dixit Deus: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.⁶ Et rursum: ,Et fecit Deus hominem; ad imaginem Dei fecit illum.⁵ Et paulo post: ,Ad imaginem Dei fecit hominem.⁶ Et quia nasciturus erat homo, sic ait: ,Prophetam suscitabit vobis⁶ Dominus Deus vester de fratribus vestris, sicut me.⁶

III. Nam et Prophetae ex persona Dei dixerunt:¹ ,Ego Deus primus, et ego post haec, et praeter me non est Deus.⁶ Hoc autem de Patre omnium dixerunt. De Domino vero² nostro Iesu Christo rursum Prophetae proclamaverunt³ dicentes: ,Ecce puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius initium est desuper: et⁴ vocabitur,⁶ inquit, nomen eius magni consilii Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potestatem habens, Princeps pacis.⁶ Nam et de incarnatione eius ex Virgine dicunt: ,Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur⁵ nomen eius Emmanuel.⁶ Et de passione eius nichilominus adiecerunt, dicentes: ,Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se⁶ sine voce.⁶ Et iterum, ipse de se ipso referens, dicit:⁷ ,Ego autem, sicut agnus innocens, ductus sum ad immolandum.⁶

4) Eph. 4, 1.

5) *et persecutionem credentium* Pal.Cap. II. 1) *Moyse* Pal. Subsequens *fideli* non est in Reg. Ceterum cf. Deut. 6, 4. Marc. 12, 29.2) *ac* Pal.

3) Gen. 19, 21.

4) Gen. 1, 26 sq.

5) *ad imaginem dei fecit eum* Pal., *ad imaginem dei fecit eos* Reg. Cf. ad sententia Gen. 5, 1. 9, 6.6) *Prophetam vobis suscitabit* Pal. Reg.,in quo dein des. vocc. *de fratribus vestris*.

Ceterum cf. Deut. 18, 15. Act. 3, 22. 7, 37.

Cap. III. 1) Esa. 44, 6.

2) *vero* om. Reg.; subseq. *nostro* non leg. Pal.3) *clamaverunt* Reg. Ceterum cf. Esa. 9, 6.4) *et* om. Pal.5) *vocabunt* Pal. Cf. Esa. 7, 14. Matth. 1, 23.6) *se* om. Reg. Cf. Esai. 53, 5. Act. 8, 32.7) *ait* Reg. Cf. Ier. 11. 19.

IV. Οἱ τε Εὐαγγελισταὶ εἰπόντες τὸν ἕνα Πατέρα μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ τὰ κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν οὐ παρέλιπον,¹ ἀλλ' ἔγραψαν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο,² καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονε. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως· Ὁ Λόγος, φησὶ, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν·³ καὶ, Βίβλος γενέσεως⁴ Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβρααμ. Οἱ δὲ Ἀπόστολοι εἰπόντες, ὅτι⁵ Θεὸς εἷς ἐστίν, εἶπον οἱ αὐτοί, ὅτι εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. καὶ τὴν ἐνωμάτωνων καὶ τὸ πάθος οὐκ ἐψηχύνθησαν· τί γὰρ φησιν; ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δούς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας.

V. Πᾶς οὖν, ὅστις ἕνα καὶ μόνον καταγγέλλει Θεὸν, ἐπ' ἀναίρεσει τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, ἐστὶ δίαβολος, καὶ ἐχθρὸς πάσης δικαιοσύνης· ὃ τε ὁμολογῶν Χριστὸν, οὐ τοῦ ποιήσαντος² τὸν κόσμον υἱὸν, ἀλλ' ἐτέρου τινὸς ἀγνώστου, παρ' ὃν ἐκήρυξεν ὁ νόμος καὶ οἱ προφηταί, οὗτος ὄργανόν ἐστιν αὐτοῦ τοῦ διαβόλου· ὃ τε τὴν ἐνανθρωπήσιν παραιτούμενος, καὶ τὸν σταυρὸν ἐπαισχυνόμενος, δι' ὃν³ δέδεται, οὗτός ἐστιν ἀντίχριστος· ὃ τε ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων τὸν Χριστὸν, ἐπάρατός ἐστι κατὰ τὸν Προφήτην, οὐκ ἐπὶ Θεῷ πεποιθώς, ἀλλ' ἐπὶ ἀνθρώπῳ⁴ διὸ καὶ ἀκαρπὸς ἐστὶ, παραπλησίως τῇ ἀγριομυρική.⁵

VI. Ταῦτα γράφω ὑμῖν, ὡς τοῦ Χριστοῦ νεολεία,¹ οὐ συνειδώς ὑμῖν τὸ τοιοῦτο φρόνημα, ἀλλὰ προφυλαττόμενος ὑμᾶς, ὡς πατὴρ τὰ ἑαυτοῦ τέκνα. Βλέπετε οὖν τοὺς κακεντροχεῖς ἐργάτας, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. Βλέπετε τοὺς κύνας τοὺς ἐνεοὺς, τοὺς ὄφεις τοὺς συρομένους, τὰ φιλόδοξα δρακόντια, τὰς ἀσπίδας, τοὺς βασιλίσκους, τοὺς σκορπίους· οὗτοι γὰρ εἰσι θῶες ἄλωποι, ἀνθρωπόμοι πίθηκοι.

VII. Παύλου καὶ Πέτρου γεγόνατε μαθηταί· μὴ ἀπολέσητε¹ τὴν παραθήκην· μνημονεύσατε Εὐδοκίου τοῦ ἀξιωμακαρίστου ποιμένος ὑμῶν,² ὃς πρῶτος ἐνεχειρίσθη παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὴν ὑμετέραν³ προστασίαν. Μὴ καταίσχυνωμεν τὸν πατέρα· γενώμεθα γνήσιοι παῖδες, ἀλλὰ μὴ νόθοι. Οἴδατε, ὅπως συνανεστραφην μεθ' ὑμῶν· ἃ⁴ παρὰ ἡμετέραν ὑμῖν, ταῦτα καὶ ἀπὸν γράφω· Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν,

Cap. IV. 1) παρέλειπον O V.

2) γέμετο (sic) B.

3) ὑμῖν O, ad oram ἡμῖν.

4) γεννήσεως O V.

5) ὃ (sic) V, ὁ O.

Cap. V. 1) ἐστίν O V.

2) ποιήσαντον V O, heic man. sec. ποιήσαντος.

3) ὃ Voss.

4) Scrib. V O, ἀπὸν id est ἀνθρώπων, O ad oram ἀνθρώπων.

5) ἀγριομυρική O V.

Cap. VI. 1) Recepi lectionem ὡς τοῦ χριστοῦ νεολεία ratione habita nostris Mss. Ex iis ὁ τοῦ χριστοῦ νεο-

λέα O V, cuius marg. ὡς adscriptum; ὡς τοῦ χριστοῦ νεολεία F; ὃ τοῦ χριστοῦ νεολεία B Voss.

Cap. VII. 1) ἀπολέσηται V O, in hoc man. sec. ἀπολέσητε.

2) ἡμῶν O V.

3) ἡμετέραν O, ad oram man. sec. ὑμετέραν.

4) ὡς O V.

Cap. IV. 1) dicentes in Reg. exh. post Patrem Cf. Io. 17, 3.

2) ea addidi c. Pal. Reg. ed. Veneta 1546.

3) prescripserunt Pal.

IV. Nam et Evangelistae dicentes,¹ unum solum verum Deum esse Patrem, etiam ea,² quae ad Dominum nostrum Iesum Christum pertinent, non praetermiserunt, sed potius perscripserunt³ dicentes: „In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.⁴ Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil.⁵ Sed et de incarnatione eius subiunxerunt dicentes:⁶ „Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.“ Et iterum:⁶ „Liber,“ inquit, „generationis Iesu Christi, filii David,⁷ filii Abraham.“ Apostoli quoque Christi⁸ asserentes, quia Deus unus est, adiecerunt dicentes:⁹ „Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum.“ Et de incarnatione eius ac¹⁰ passione non erubuerunt; sed potius fiducialiter subiunxerunt dicentes:¹¹ „Homo Christus Iesus, qui dedit semet ipsum pro seculi vita.“

V. Omnis ergo, qui unum Deum annunciat, intercipit autem Christi divinitatem, filius est Diaboli, et inimicus omnis iustitiae. Qui autem non confitetur Christum filium esse eius, qui fecit mundum, sed alterius cuiusdam incogniti, praeter eum quem praedicat Lex et Prophetiae, hic organum est ipsius Diaboli. Quicumque autem incarnationem Christi¹ recusat, et crucem eius erubescit, propter quam ego vincitus sum,² hic est Antichristus. Quicumque vero purum hominem dicit esse Christum, maledictus est secundum dictum Prophetiae,³ non in Deum fidens, sed in hominem tantum. Propterea et infructuosus est, quemadmodum tamariscus, quae⁴ est in deserto.

VI. Haec scribo vobis, cum sim Christi novellum olivae, non ignorans,¹ vos taliter sapere: sed praecustodio vos, sicut pater filios suos. Videte ergo malignos operarios, inimicos crucis Christi; quorum finis interitus, quorum Deus venter est, quorum gloria in confusione eorum.² Videte canes rabidos, serpentes supra³ pectus repentes, dracones squamosos, aspides, basiliscos, scorpiones. Hi enim sunt thoes vulpes, sed et simiae⁴ humana imitantes.

VII. Pauli et Petri facti estis discipuli: nolite perdere¹ depositum, quod vobis commendaverunt. Mementote digne beatissimi Evodii Pastoris vestri, qui primus vobis ab Apostolis antistes ordinatus est. Non confundamus patrem; sed efficiamur certi filii, et non adulterini. Scitis, qualiter conversatus sum inter vos.² Quae ergo praesens dicebam vobis, haec nunc et absens scribo. Si quis non diligit Dominum Iesum,

4) Voc. hoc erat in principio apud deum, et deus erat verbum haec sequuntur in Pal. deleta. Cf. Io. 1, 1 sqq.

5) Io. 1, 14.

6) Matth. 1, 1.

7) filii David om. Pal. Subinde filii abraha Pal. Reg.

8) Christi quoque inv. Reg.

9) I Cor. 8, 4. 6. Gal. 3, 20.

10) atque Pal. Reg.

11) I Tim. 2, 5 sq.

Cap. V. 1) Christi incarnationem transp. Reg.

2) propter quem vincitus ego sum Reg.

3) Ier. 17, 6.

4) transmaritimum quod Pal. Reg.

Cap. VI. 1) ignoram Pal.

2) ipsorum Pal. Reg. Cf. Phil. 3, 18 sq.

3) Ita Pal. Reg., super vulg.

4) sime Reg.

Cap. VII. 1) prodere Pal.

2) conversatus sim vobiscum Pal., conversatus sum vobiscum Reg. Ceterum cf. I Cor. 16, 22.

ἦτω ἀνάθεμα. Μιμηταί μου γίνεσθε. Ἀντίψυχον ὑμῶν γενοίμην, ὅταν Ἰησοῦ ἐπιτύχω. Μνημονεύετε μου τῶν δεσμῶν.

VIII. Οἱ πρεσβύτεροι, ποιμάνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον, ἕως ἀναδείξῃ ὁ Θεὸς τὸν μέλλοντα ἄρχειν ὑμῶν· ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω. Οἱ διάκονοι γνωσκέτωσαν, οἷον εἰσὶν ἀξιώματος, καὶ σπουδαζέτωσαν ἄμεμπτοι εἶναι, ἵνα ὡς ἡμιμηταὶ Χριστοῦ. Ὁ λαὸς ὑποτασσέσθω τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις. Αἱ παρθένοι γνωσκέτωσαν, τίνι καθιέρωσαν ἑαυτάς.

IX. Οἱ ἄνδρες στερογέτωσαν τὰς ὁμοζύγους, μνημονεύοντες, ὅτι μία ἐνὶ, οὐ πολλαὶ ἐνὶ ἐδόθησαν ἐν τῇ κτίσει. Αἱ γυναῖκες τιμάτωσαν τοὺς ἄνδρας, ὡς σάρκα ἰδίαν· μηδὲ ἐξ ὀνόματος αὐτοὺς τολμάτωσαν καλεῖν· σωφρονίζέτωσαν δὲ, μόνους ἄνδρας τοὺς ὁμοζύγους εἶναι νομίζουσαι, οἷς καὶ ἠνώθησαν κατὰ γνώμην Θεοῦ. Οἱ γονεῖς, τὰ τέκνα παιδεύετε¹ παιδεῖαν ἱερὰν. Τὰ τέκνα, τιμάτε τοὺς γονεῖς, ἵνα εὖ ὑμῖν ἦ.

X. Οἱ δεσπόται, μὴ ὑπερηφάνως τοῖς δούλοις προσέχετε, μιμούμενοι τὸν κληρικὸν Ἰώβ εἰπόντα· Εἰ δὲ καὶ ἐφάνυλισα κριμα θεράποντός μου ἢ θεραπαίτης μου, κρινομένων αὐτῶν πρὸς με· τί γὰρ ποιήσω, ἔαν ἔτασίν μου ὁ Κύριος ποιήσεται;¹ καὶ τὰ ἐξῆς ἐπίστασθε. Οἱ δούλοι, μὴ παροργίζετε τοὺς δεσπότας ἐν μηδενί, ἵνα μὴ κακῶν ἀνηκέστων ἑαυτοῖς² αἴτιοι γένησθε.

XI. Μηδεὶς ἀργὸς ἐσθιέτω, ἵνα μὴ φεμβὸς¹ γένηται καὶ πορνοσκοπός. Μέθη, ὀργή, φθόνος, λοιδορία, κραυγή, βλασφημία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν. Αἱ χῆραι μὴ σπαταλάτωσαν, ἵνα μὴ καταστρωιάσωσι τοῦ λόγου. Τῷ Καίσαρι ὑποτάγητε, ἐν οἷς ἀκίνδυνος ἡ ὑποταγή. Τοὺς ἄρχοντας μὴ ἐρεθίζετε εἰς παροξυσμὸν, ἵνα μὴ δῶτε ἀφορμὴν τοῖς ζητοῦσι καθ' ὑμῶν.² Περὶ δὲ γοητείας,³ ἢ παιδεραστίας, ἢ φόνου,⁴ περιττὸν τὸ γράφειν, ὅποτε ταῦτα καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπηγόρευται πράττειν. Ταῦτα οὐχ ὡς ἀπόστολος παρακελεύομαι, ἀλλ' ὡς σύνδουλος ὑμῶν ὑπομνησκῶ ὑμᾶς.

XII. Ἀσπάζομαι τὸ ἅγιον πρεσβυτέριον. Ἀσπάζομαι τοὺς ἱεροῦς διακόνους, καὶ τὸ ποθεινὸν μοι ὄνομα, ὃν ἐπίδοιμι ἀντὶ ἐμοῦ ἐν πνεύματι ἀγίῳ, ὅταν Χριστοῦ ἐπιτύχω· οὐ ἀντίψυχον γενοίμην. Ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς, τοὺς κοπιῶντας,

Cap. VIII. 1) ὡσιν O V.

Cap. IX. 1) παιδεύεται B.

Cap. X. 1) ποιήσεται VO, in cuius marg. ποιήσεται, ποιήσετε B.

2) αὐτοῖς O V.

Cap. XI. 1) φεμπτός O V; iidem πορνοκόπος.

2) ἡμῶν O V.

3) γοητίας O V, in hoc man. sec. γοητείας.

4) φθόνου O, ad oram ἕως φόνου.

3) dei Pal.

4) Col. 4, 18.

Cap. VIII. 1) quae Pal. Cf. I Pet. 5, 2. 2) vobis erit p. est in vobis Pal., erit vobis Reg.

3) II Tim. 4, 6. Phil. 3, 8.

sit anathema. Imitatores mei³ estote. Pro animabus vestris ego efficiar, quando Christum meruero adipisci. Mementote vinculorum meorum.⁴

VIII. Presbyteri, pascite gregem qui¹ in vobis est, donec ostendat Deus eum, qui futurus est in vobis² rector. Ego autem nunc festino, ut Christum lucrifaciam.³ Diaconi agnoscant, cuius sint dignitatis, et studeant esse inculpabiles, ut sint Christi imitatores. Populus subditus sit Presbyteris et Diaconis. Virgines cognoscant, cui se conserauerunt.

IX. Viri diligant coniuges¹ suas, memores, quia una uni, et non multae uni² in principio creaturae datae sunt in possessionem. Mulieres honorificent viros suos, ut³ carnem suam: et non audeant proprio nomine eos vocare. Sciant autem, solos viros suos compares esse,⁴ quibus et coniunctae sunt secundum ordinationem Dei. Parentes,⁵ erudite filios eruditione sancta. Filii, honorate parentes, ut bene sit vobis, et sitis longaeui super terram.

X. Domini, nolite superbe servis uti, imitantes patientissimum Iob dicentem:¹ Si prave iudicavi servum meum, aut ancillam meam, iudicer ego ab eis: quid enim faciam, si interrogationem Dominus fecerit² de me?^c et caetera, quae sequuntur, bene nostis. Servi, nolite ad iracundiam in aliquo provocare dominos,³ ne forte aliquid mali fiat vobis, et vos ipsi vobis eritis rei.

XI. Nemo otiosus manducet,¹ ne vagus et fornicarius efficiatur. Ebrietas, iracundia, invidia, maliloquium, clamor, blasphemia non nominetur in vobis.² Viduae non in deliciis agant, ne per luxuriam abiiciant verbum. Caesari subditi estote in his, in quibus sine periculo est ipsa subiectio.³ Principes nolite exasperare, ne detis occasiones adversum vos⁴ quaerentibus eas. De maleficiis autem et veneficiis, vel homicidio, ex abundanti est scribere vobis,⁵ quando haec etiam⁶ in Gentibus abominabile sit agere. Haec autem non sicut Apostolus praecipio, sed sicut conservus vester commemorans vos.

XII. Saluto sanctum Presbyterium. Saluto sacrosanctos Diaconos, et desiderabile mihi nomen eius,¹ quem reservavi pro me in Spiritu sancto, cum Christum meruero adipisci: pro cuius anima ego efficiar. Saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios,² laborantes, exorcistas

Cap. IX. 1) uxores Reg.

2) Vocc. et non multae uni des. in Reg. Ceterum cf. Mal. 2, 15. Matth. 19, 4 sq.

3) sicut Reg.

4) suos solos viros compares suos esse Pal.; add. suos post compares etiam in Reg.

4) Parentes vero Pal. Cf. Eph. 6, 3.

Cap. X. 1) Iob. 31, 13 sq.

2) fecerit dominus inv. Pal. Reg.

3) dominus provocare Pal., dominos provocare Reg.

Cap. XI. 1) manducat Pal.

2) Eph. 5, 3.

3) suggestio Reg.

4) ne detis occasionem adversum nos Pal.

5) ex abundantia est scribere vobiscum Reg.

6) quando etiam haec Pal.

Cap. XII. 1) eius om. Reg.

2) hostiarios Pal. Reg.

ἐπορημιστάς, ὁμολογητάς. Ἀσπάζομαι τὰς¹ φρουρούς τῶν ἁγίων πυλώνων, τὰς ἐν Χριστῷ διακόνους. Ἀσπάζομαι τὰς χριστολήπτους² παρθένους, ὧν ὀναίμην ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ. Ἀσπάζομαι τὸν λαὸν Κυρίου ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, καὶ πάσας τὰς ἀδελφάς μου ἐν Κυρίῳ.

XIII. Ἀσπάζομαι Κασσιανὸν, καὶ τὴν ὁμόζυγον αὐτοῦ, καὶ τὰ φίλιτατα αὐτοῦ τέκνα. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Πολύκαρπος, ὁ ἀξιοπρεπὴς ἐπίσκοπος, ᾧ καὶ μέλει¹ περὶ ὑμῶν· ᾧ καὶ παρεθέμην ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ. Καὶ πᾶσα δὲ ἐκκλησία² Συμωναίων μνημονεύει ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ὀνήσιμος, ὁ Ἐφεσίων ποιμήν. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Λημᾶς, ὁ Μαγνησίας ἐπίσκοπος. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Πολύβιος, ὁ Τραλλαίων. Ἀσπάζεται³ ὑμᾶς Φίλων καὶ Ἀγαθόπου, οἱ διάκονοι, οἱ συνακόλουθοί μου. Ἀσπάσασθε⁴ ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι.

XIV. Ταῦτα ἀπὸ Φιλίππων γράφω ὑμῖν. Ἐρῶμένους ὑμᾶς ὁ ὢν ὁ μόνος ἀγέννητος, διὰ τοῦ πρὸ αἰῶνων γεγεννημένου, διαφυλάξει πνεύματι καὶ σαρκί· καὶ ἴδοιμι ὑμᾶς ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ βασιλείᾳ. Ἀσπάζομαι τὸν ἀντ' ἐμοῦ μέλλοντα ἄρχειν ὑμῶν· οὗ καὶ ὀναίμην ἐν Χριστῷ. Ἐρῶσθε Θεῷ καὶ Χριστῷ, πεφωτισμένοι¹ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Cap. XII. 1) τοὺς O V.

2) χρῆστολήμπτους O V.

Cap. XIII. 1) μέλλει erat in V.

2) ἡ ante ἐκκλησία omisi c. F O V, adest in B Voss.

3) ἀσπάζεται c. F O V et versione vet. vulg., ἀσπάζονται B Voss. Int. Us-serii.

4) ἀσπάζεσθαι B; ob permutationem vocalis ε cum dipht. αι idem ac ἀσπάζεσθε.

Cap. XIV. 1) πεφωτισμένον V.

Subscriptio in V: τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς Ἀντιοχεῖς Θ'.

atque confessores. Saluto custodes sanctarum portarum, Diaconissas, quae sunt in Christo. Saluto susceptrices Christi virgines, quas ego nutrevi in Domino Iesu. Saluto pudicissimas viduas. Saluto plebem Domini³ a minimo usque ad maximum, et omnes sorores meas in Domino.

XIII. Saluto Cassianum hospitem meum, et coniugem eius, et amabiles natos eius. Salutat vos Polycarpus, digne decentissimus Episcopus, qui et curam vestri¹ gerit; cui et commendavi vos in Domino. Et omnis Ecclesia Smyrnsium memor est vestri in orationibus² apud Deum. Salutat vos Onesimus, Ephesiorum Pastor. Salutat vos Damas, Magnesiae Episcopus. Salutat vos Polybius,³ Trallianorum antistes. Salutat vos Philon et Agathopus diaconi, qui me sequuntur. Salutate invicem in osculo sancto.⁴

XIV. Haec autem a Philippis scribo vobis. Incolumes vos ille, qui est solus ingenitus, per illum, qui est ante secula natus,¹ spiritu et carne custodiat: et videam vos in regno Christi. Saluto eum qui pro² me futurus est princeps vester: quem et adquisivi³ in Christo. Incolumes estote Deo et Christo, illuminati Spiritu Sancto.⁴

3) *dei* Pal.

Cap. XIII. 1) *vestram* Pal.

2) *vestris* (lineola subnotatum) insertit Reg.

3) *polibius* scr. Pal. Reg.

4) 2 Cor. 13, 12.

Cap. XIV. 1) *qui ante secula natus est* Pal. Reg.

2) Ita Pal. Reg. (heic quidem *p'* = *pro et post*) ed. Veneta 1546, *post* vulg. Dein *venturus p. futurus* Pal.

3) *quae et adquisivi* Pal., *quae et adquisivi* Reg.

4) Subscriptio *Explicit ad antiocenses* in Pal., *Explicit nona* in Reg.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ¹ ΠΡΟΣ ΗΡΩΝΑ ΔΙΑΚΟΝΟΝ
ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ.²

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῷ θεοτιμῆτῳ καὶ ποθεινοτάτῳ, σεμνοτάτῳ,³ χριστοφόρῳ, πνευματοφόρῳ, γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, Ἡρώνῃ διακόνῳ Χριστοῦ, ὑπηρέτῃ Θεοῦ, χάρις, ἔλεος καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν,⁴ ὅπως ἐξέλθῃται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ, καὶ σώσῃ⁵ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον.

I. Παρακαλῶ σε ἐν Θεῷ, προσθεῖναι τῷ δρόμῳ σου, καὶ ἐκδικεῖν σου τὸ ἄξιωμα. Τῆς συμφωνίας τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους φρόντιζε· τοὺς ἀσθενεστέρους βιάσασθε, ἵνα πληρώσῃς τὸν νόμον τοῦ⁶ Χριστοῦ. Νηστεύεις καὶ δεήσεις σχολάζε, ἀλλὰ μὴ ἀμέτρως, ἵνα μὴ σαυτὸν καταβάλῃς· οἴνου καὶ κρεῶν μὴ πάντῃ ἀπέχου· οὐ γὰρ ἐστὶ βδελυκτά· τὰ γὰρ ἀγαθὰ τῆς γῆς, φησί, φάγεσθε. Καὶ, Ἐδεσθε κρέα ὡς λάχανα. Καὶ, Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ ἔλαιον ἰλαρύνει, καὶ ἄρτος στηρίζει·⁷ ἀλλὰ μεμετρομένως καὶ εὐτάκτως, ὡς Θεοῦ χορηγούντος. Τίς γὰρ φάγεται, ἢ τίς πίεται παρὲξ αὐτοῦ; ὅ, τι εἴη⁸ καλόν, αὐτοῦ· καὶ εἴ τι ἀγαθόν, αὐτοῦ. Τῇ ἀναγνώσει πρόσσεγε, ἵνα μὴ μόνον αὐτὸς εἰδῆς⁹ τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις αὐτοὺς ἐξηγῇ, ὡς Θεοῦ ἀθλητῆς. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις,¹⁰ ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ,¹¹ ἐὰν δὲ καὶ ἀθλή τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.¹² Ἀντίψυχόν σου ἐγὼ ὁ δέσμιος.

II. Πᾶς ὁ λέγων παρὰ τὰ διατεταγμένα, κἂν ἀξιόπιστος ᾖ, κἂν νηστεύῃ, κἂν παρθενεύῃ, κἂν σημεία ποιῇ, κἂν προφητεύῃ, λύκος σοι φανεῖσθω ἐν προβάτου δορᾷ, προβάτων φθορὰν καταργαζόμενος. Εἴ τις ἀρνεῖται τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ πάθος ἐπαισχύνεται, ἔστω σοι ὡς αὐτὸς ὁ ἀντικείμενος, κἂν ψωμίση τὰ ὑπάρχοντα πτωχοῖς, κἂν ὄρη μεθίστῃ, κἂν παραδῷ τὸ σῶμα εἰς καῦσιν, ἔστω σοι βδελυκτός. Εἴ τις φαυλίζει τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, οὓς ὁ Χριστὸς παρὰν ἐπλήρωσεν, ἔστω σοι ὡς Ἀντίχριστος.¹ Εἴ τις ἄνθρωπον ψιλὸν² λέγῃ τὸν Κύριον, Ἰουδαῖός ἐστι χριστοκτόνος.

III. Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας· ὀρφανῶν προῖστασο· ὁ Θεὸς γὰρ ἐστὶ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν, καὶ κριτὴς τῶν χηρῶν. Μηδὲν ἄνευ

1) ἐπιστολῇ accessit ex O V.

2) Ἡρώνῃ c. sp. leni O V constanter; absque spiritu et accentu B hic et infra capp. 6. 7. 8.

3) σεμνοτάτῳ om. O V.

4) ἡμῶν ἑαυτὸν B.

5) ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ. καὶ σώσει O V.

6) τοῦ om. B.

7) στηρίζει c. B F, στεριζέει O V Voss.

8) Dedi ὅ,τι εἴη ex B, ὅτι εἴτι F O Voss.

9) οἶδες O V, in illo vulg. manu sec.

10) πραγματείαις V, et O man. sec.

11) ἀρέσει V, et prius O.

12) ἀθλήσει V, prius etiam O.

Cap. II. 1) ὡς ὁ Ἀντίχριστος V. 2) φίλον om. V, μόνον exh. B. Su- binde λέγει p. λέγῃ V.

1) Incipit eiusdem ad hyronem ecclesie antiochene diaconum quem dominus per revelationem ei ostendit sessurum in sede eius Pal. Incipit X Reg.

2) hyroni Pal., hironi Reg.

EIUSDEM AD HERONEM ECCLESIAE ANTIOCHENAE DIACONUM, QUEM EI
DOMINUS OSTENDIT SESSURUM IN SEDE IPSIUS. EX PHILIPPIS.¹

Ignatius, qui et Theophorus, a Deo honorabili, desiderabili, pudico, Christifero, spiritifero, in fide et dilectione, Heroni² diacono Christi, ministro Dei, gratia et misericordia et pax ab omnipotente Deo, et Christo Iesu Domino nostro, unigenito filio eius, qui³ dedit semet ipsum pro peccatis nostris, ut redimeret nos de hoc praesenti seculo maligno, et salvos faceret in regnum suum caeleste.

I. Rogo te in Domino, adiacere ad cursum tuum, et defendere dignitatem tuam: consonantiae, quae est ad Sanctos, curam gerere. Infirmiores suffer, ut adimpleas legem Christi.⁴ Ieiuniis⁵ et orationibus vaca; sed non ultra mensuram, ne teipsum deiicias. Vino et carnibus non ex toto abstineas; non enim sunt abominabiles. „Bona,“ inquit, „terrae comedetis.“⁶ Et, „Carnes ut olera manducabitis.“⁷ Sed et,⁸ „Vinum laetificat cor hominis, et oleum exhilarat, et panis confirmat.“⁶ Sed et mensurate et ordinate, tanquam Deo concedente. Quis enim manducat, aut quis bibit, praeter eum? quoniam quicquid bonum est, eius, et quicquid optimum, ipsius. Lectioni intende, ut non solum ipse scias leges, sed etiam aliis eas exponas,⁹ ut Dei athleta. „Nemo militans Christo¹⁰ implicat se negotiis secularibus,¹¹ ut placeat ei, cui se probavit. Sed nec vir¹² athleta coronabitur, nisi legitime certaverit.“¹³ Pro anima tua ego vinctus sum.

II. Omnis igitur, qui dixerit praeter illa quae tradita sunt, tametsi¹ fide dignus sit, tametsi ieiunet, tametsi virginitatem servet, tametsi signa faciat, tametsi prophetet,² lupus tibi pareat³ in grege ovium corruptionem operans. Si quis crucem negaverit, et passionem erubuerit, sit tibi tanquam adversarius: tametsi⁴ substantiam suam pauperibus tribuat, tametsi montes transferat, tametsi corpus suum combustioni tradat, sit tibi execrabilis et abominabilis. Si quis infalsaverit Legem et⁵ Prophetas, quos Christus praesens adimplevit, sit tibi tanquam Antichristus. Si quis hominem tantum dixerit Dominum, Iudaeus est Christi interfector.

III. Viduas¹ honora, quae vere viduae sunt. Pupillos tuere.² Deus enim pater est pupillorum, et iudex viduarum. Nichil sine Episcopis

3) Gal. 1, 4.

4) Gal. 6, 2.

5) ieiuniis Reg.

6) manducabitis Pal. Cf. Esai. 1, 19.

7) et olera comeditis p. ut olera manducabitis Pal. Cf. Gen. 9, 3.

8) Ps. 104, 15. Item ad sqq. cf. Eccl. 2, 25. Zach. 9, 17. LXX.

9) expone Pal.

10) deo Reg. Cf. 2 Tim. 2, 4 sq.

11) secularibus om. Pal.

12) Sed necui (matatum in nec ui) Pal., Sed nec quis Reg.

13) certet Pal.

Cap. II. 1) tamen si Pal., et ita constanter in hoc capite; prius quidem ubivis erat tametsi.

2) In Reg. collocatur tametsi prophetet. tametsi signa faciat.

3) In marg. appareat. Cur.

4) I Cor. 13, 2 sq.

4) et des. in Pal.

Cap. III. 1) I Tim. 5, 3.

2) Ps. 68, 5.

τῶν ἐπισκόπων πράττε· ἱερεῖς γάρ εἰσιν,¹ σὺ δὲ διάκονος τῶν ἱερέων· ἐκεῖνοι βαπτίζουσιν, ἱεροουργοῦσιν, χειροτονοῦσιν, χειροθετοῦσιν.² σὺ δὲ αὐτοῖς διακόνει,³ ὡς Στέφανος ὁ ἅγιος ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰακώβῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις. Τῶν συνάξεων μὴ ἀμέλει· ἐξ ὀνόματος πάντας ἐπιζήτει. Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ.

IV. Οἰκέτας μὴ ἐπαισχύνου· κοινῇ¹ γὰρ ἡμῖν καὶ αὐτοῖς ἡ φύσις. Γυναῖκας μὴ βδελύττου· αὐταὶ γὰρ σε² γεγέννηκαν³ καὶ ἐξέθρεψαν· ἀγαπᾶν οὖν χρὴ τὰς αἰτίας τῆς γεννήσεως, μόνον δὲ ἐν Κυρίῳ, ἄνευ δὲ γυναικὸς ἀνὴρ οὐ παιδοποιήσει· τιμᾶν οὖν χρὴ τὰς συνεργούς τῆς γεννήσεως. Οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς, οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρός, εἰ μὴ ἐπὶ τῶν πρωτοπλάστων⁴ τοῦ γὰρ Ἀδάμ τὸ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων· τῆς δὲ Εὔας ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ· καὶ ὁ παραδόξος δὲ τοκετὸς τοῦ Κυρίου, ἐκ μόνης τῆς παρθένου, οὐ βδελυκτῆς οὔσης τῆς νομίμου μίξεως, ἀλλὰ θεοπρεποῦς τῆς γεννήσεως· ἔπρεπε γὰρ τῷ δημιουργῷ, μὴ τῇ συνήθει⁵ ἀποχρήσασθαι γεννήσει, ἀλλὰ τῇ παραδόξῳ καὶ ξένη, ὡς δημιουργῷ.

V. Ὑπερηφανεῖαν¹ φεῦγε· ὑπερηφάνοις γὰρ² ἀντιτάσσεται Κύριος. Ψευδολογίαν βδελύττου· Ἀπολείς γὰρ, φησί,³ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Φθόνον φυλάττου· ἀρχηγὸς γὰρ αὐτοῦ ἐστίν⁴ ὁ διάβολος, καὶ διάδοχος ὁ Κάϊν, ἀδελφῷ βασκιάνας, καὶ ἐκ φθόνου φόνον κατεργασάμενος. Ταῖς ἀδελφαῖς μου παραίνει ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, καὶ μόνον ἀρκεῖσθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν· ὁμοίως καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου παραίνει ἀρκεῖσθαι ταῖς ὁμοζύγοις. Παρθένους φυλάττε, ὡς Χριστοῦ κειμήλια. Μακρόθυμος ἔσο, ἵνα ἧς πολὺς ἐν φρονήσει. Τῶν πενήτων μὴ ἀμέλει, ἐν οἷς ἂν εὐπορήσῃς· Ἐλεημοσύναις γὰρ καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται⁵ ἁμαρτίαι.

VI. Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει, ὡς Θεοῦ οἰκητήριον· ναὸς Χριστοῦ ὑπάρχεις, ὄργανον εἶ τοῦ πνεύματος. Οἶδας, ὅπως σε ἀνέθρεψα· εἰ καὶ ἐλάχιστός εἰμι, ζηλατῆς μου γενοῦ· μίμησαι μου τὴν ἀναστροφὴν· οὐ καυχῶμαι ἐν κόσμῳ, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ. Ἦρασι τῷ ἐμῷ τέκνῳ παραινῶ· Ὁ δὲ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω. Ὀναίμην σου, παιδίον ποθεινόν· οὐ φύλαξ γένηται ὁ μόνος ἀγέννητος Θεὸς καὶ ὁ Κύριος

Cap. III. 1) εἰσιν c. F O V, εἰσι B Voss.

2) ἱεροουργοῦσιν, χειροτονοῦσιν, χειροθετοῦσιν (sic) V, et prima man. O, sine ν B F Voss.

3) Dedi διακόνει ex F O V, idem sibi vult διακονῆ in B, διακονεῖς Voss. et vet. Int.

Cap. IV. 1) κοινῇ c. F; κοινῇ V O, in hoc κοινῇ cura correctoris; κοινωεῖ B Voss.

2) Ita ex F, αὐταὶ γὰρ σε O V, αὐταὶ σε γὰρ B Voss.

3) γεγέννηκαν c. F O V, γεγεννή- κασι B Voss.

4) πρώτων ante πρωτοπλάστων

omisi c. F O V vet. Int.; extat in B Voss. Forsan mutandum est in μόνων.

5) συνήθεια O V, illic quidem man. sec. emendatum.

Cap. V. 1) Ita F O V, ὑπερηφανίαν B Voss.

2) γὰρ om. B.

3) φησὶ om. B O V.

4) Vocc. αὐτοῦ ἐστιν des. in O V.

5) ἀποκαθαίρονται V, quod prius fuisse videtur etiam in O. Coniunctivus non displicet.

3) Sine episcopis nil agas Reg.

4) ministrans Pal.

5) ierosolimis Pal. Reg.

agas.³ Sacerdotes enim sunt; tu vero minister sacerdotum. Illi enim baptizant, sacerdotium agunt, ordinant, manus imponunt; tu vero eis ministras,⁴ sicut sanctus Stephanus Iacobo et Presbyteris in Hierosolymis.⁵ Congregationem noli negligere: nominatim omnes require. Nemo⁶ adolescentiam tuam contempnat; sed forma esto fidelium in verbo et conversatione.

IV. Domesticos ne confundas; communis est enim¹ nobis et ipsis² natura. Mulieres noli execrari; ipsae enim pariunt et nutriunt. Diligi ergo oportet eas³ generationis causa, tantum in Domino, quia sine muliere vir omnino generare non potest. Honorare ergo oportet eas, ut cooperarias generationis, quia⁴ neque vir sine muliere, neque mulier sine viro aliquando originem sortiri potuerit,⁵ nisi in solis illis protoplastis: quia corpus Adae ex quattuor elementis factum est,⁶ Eva vero de⁷ latere Adae. Gloriosum vero habitaculum Domini in⁸ sola Virgine. Execrabilis quidem non⁹ videtur legitima commixtio, sed Deo condecens est ipsius generationis ordinatio. Decebat enim Opificem,¹⁰ non secundum humanam consuetudinem¹¹ nativitate uti, sed gloriose et nove, ut decebat, nasci Factorem.

V. Superbiam fuge;¹ „Superbis enim Deus resistit.“ Falsiloquium execrare. „Perdes enim,² ait,³ omnes, qui loquuntur mendacium.“ Invidiam cave. Auctor enim eius³ Diabolus, et successor ipsius Cain fratri invidens et de invidia homicidium perpetrans. Sorores meas mone Deum diligere, et solis viris suis sufficere debere. Similiter et fratres meos mone, suis coniugibus debere sufficere.⁴ Virgines custodi, tanquam Christi sacramenta. Longanimis esto, ut sis multus prudentia. Pauperibus, secundum quod habueris, benefacere ne neglexeris. „Eelemosyna⁵ enim et fide purgantur peccata.“

VI. Teipsum castum custodi, tanquam Dei habitaculum: templum Christi¹ constitutus, et organum Spiritus sancti existens. Scito,² quo modo³ te enutrierim. Etsi minimus quidem sum, aemulator meus esto; et imitare conversationem meam. Non enim glorior in mundo, sed in Domino. Heronem⁴ filium meum moneo, ut qui gloriatur, in Domino glorietur:⁵ cuius et memini filii⁶ desiderabilis: cui custos fiat ille⁷ solus

6) I Tim. 4, 12.

Cap. IV. 1) in Pal., ubi fuit enim.

2) ipsi Reg.

3) Diligi ergo eas oportet Pal. Reg.

4) I Cor. 11, 11.

5) Sic Reg., potuit Pal. vulg.

6) est factum inv. Pal.

7) ex Reg.

8) in c. Pal., ex Reg. vulg.

9) non des. in Reg.

10) Opificem om. Reg.

11) secundum consuetudinem humanam Reg.

Cap. V. 1) Ad haec cf. Iac. 4, 5. 1 Pet. 5, 6.

2) ait des. in Pal. Reg. Cf. Ps. 5, 6.

3) enim heic iterum inseritur in Reg. Forte leg. est, quod Pal. exh. post diabolus.

4) sufficere des. in Pal., sufficere debere transp. Reg.

5) Elemosina scr. Pal. Reg., in quo supraadd. enim. Cf. Prov. 15, 27.

Cap. VI. 1) enim Reg.

2) sciens Pal. Reg.

3) modo om. Reg.

4) heronem Pal., hironem Reg.

5) I Cor. 1, 31. II Cor. 10, 17.

6) filii Reg.

7) ille fiat inv. Reg.

Ἰησοῦς Χριστός. Μὴ πᾶσι πιστεύετε, μὴ πᾶσι¹ θάρσσει, μηδὲ ἂν τις ὑποκορίζηται σε²· πολλοὶ γάρ εἰσιν ὑπηρέται τοῦ Σατανᾶ· καὶ ὁ ταχὺ ἐμπιστευῶν, κοῦφος τῇ καρδίᾳ.

VII. Μέννησο τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἁμαρτήσεις ποτέ. Μὴ γίνου δίψυχος ἐν προσευχῇ σου· μακάριος γὰρ ὁ μὴ διστάσας. Πιστεύω γὰρ εἰς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν, ὅτι δείξει μοι ὁ Θεὸς Ἡρώνα ἐπὶ τοῦ θρόνου μου· πρόσθε οὖν ἐπὶ τῷ δρόμῳ. Παραγγέλλω σοι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, παρόντος καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῶν λειτουργικῶν ταγμάτων· φύλαξόν μου τὴν παραθήκην, ἣν ἐγὼ καὶ ὁ Χριστὸς παρεθέμεθά σοι, καὶ μὴ ἑαυτὸν ἀνάξιον κρίνης τῶν δειχθέντων¹ περὶ σοῦ τῷ Θεῷ. Παρατίθημι σοι τὴν ἐκκλησίαν Ἀντιοχείων. Πολυκάρπῳ² παρεθέμην ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ.

VIII. Ἀσπάζονται σε οἱ ἐπίσκοποι Ὀνήσιμος, Βίτος, Δάμας, Πολύβιος, καὶ πάντες οἱ ἀπὸ Φιλίππων ἐν Χριστῷ, ὅθεν καὶ ἐπέστειλά σοι. Ἀσπασαί τὸ θεοπροπέες πρεσβυτέριον. Ἀσπασαί τοὺς ἁγίους συνδιακόνους σου,¹ ὧν ἐγὼ ὀναίμην ἐν Χριστῷ, σαρκί τε καὶ πνεύματι. Ἀσπασαί τὸν λαὸν Κυρίου, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου κατ' ὄνομα, οὓς παρατίθημι σοι, ὡς Μωσῆς Ἰησοῦ τῷ μετ' αὐτὸν στρατηγῷ· καὶ μὴ σοι φανῆ βαρὺ τὸ λεχθέν· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔσμεν τοιοῦτοι, οἷοι ἐκεῖνοι, ἀλλ' οὖν γε εὐχόμεθα γενέσθαι, ἐπειδὴ καὶ τοῦ Ἀβραάμ ἔσμεν παῖδες. Ἰσχυε οὖν, ὡς Ἡρών, ἡρωϊκῶς καὶ ἀνδρικῶς· σὺ γὰρ εἰσάξεις ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐξάξεις τὸν λαὸν Κυρίου τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ οὐκ ἔσται ἡ² συναγωγή Κυρίου ὡς πρόβατα, οἷς οὐκ ἔστι ποιμὴν.

IX. Ἀσπασαί Κασσιανὸν τὸν ξένον μου, καὶ τὴν σεμνοτάτην αὐτοῦ δμόζυγον, καὶ τὰ φίλτατα αὐτῶν παιδιὰ¹· οἷς δῶῃ² ὁ Θεὸς εὐρεῖν ἔλεον παρὰ Κυρίου, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῆς εἰς ἡμᾶς διακονίας· οὓς καὶ παρατίθημι σοι ἐν Χριστῷ. Ἀσπασαί τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ³ πιστοὺς ἅπαντας κατ' ὄνομα ἐν Χριστῷ. Τῶν ἐν Ταρσῷ μὴ ἀμέλει, ἀλλὰ συνεχέστερον αὐτοὺς ἐπίβλεπε, ἐπιστηροῖζον αὐτοὺς εἰς⁴ τὸ εὐαγγέλιον. Μάριν τὸν ἐν Νεαπόλει τῇ πρὸς Ἀναξαροβῶ ἐπίσκοπον, προσαγορεύω ἐν Κυρίῳ. Πρόσειπε δὲ καὶ τὴν σεμνοτάτην Μαρίαν, τὴν⁵ θυγατέρα μου τὴν πολυμαθεστάτην, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῆς ἐκκλησίαν, ἧς ἀντιληγον γενοίμην, τὸ ἐξεμπλάριον τῶν εὐσεβῶν γυναικῶν. Ὑγιαίνοντά σε

Cap. VI. 1) πᾶσιν — πᾶσιν O V.

2) ὑποκορίζηται σε O V.

Cap. VII. 1) δοχθέντων O V, in quibus deest τῷ ante θεῷ.

2) πολυκάρπου O V, in illo emendatum.

Cap. VIII. 1) μου B.

2) ἡ om. O V.

Cap. IX. 1) παιδεία O V.

2) δώσει O V.

3) λαοδικία O V.

4) εἰς deest in O V.

5) Vocc. Μαρίαν, τὴν non agnoscunt

O V. Ea desiderari manus sec. in marg. Codicis O cruce apposita admonere voluisse videtur.

8) Eccl. 19, 4.

Cap. VII. 1) Iac. 1, 6, 8.

2) nostri om. Pal.

3) hironem Pal. In Reg. ordo vocc. in sede mea hironem.

4) spiritu sancto transp. Pal. Reg.

5) I Tim. 6, 20.

6) Jesus om. Pal. Reg.

7) comdamus (sic) Reg.

ingenitus Deus et Dominus Iesus Christus. Noli omnibus credere, neque de omnibus praesumere, ne quis te subintret. Multi enim sunt ministri Sathanae: et qui cito credit, levis est corde.⁸

VII. Memento Dei, et nunquam peccabis. Noli esse duplex animo in oratione tua. Beatus est enim, qui non dubitaverit.¹ Credo ergo in Patrem Domini nostri² Iesu Christi, et in unigenitum eius Filium, quia ostendet mihi Deus Heronem³ in sede mea. Ergo adde ad cursum tuum. Praecipio tibi coram Deo, qui est super omnia et coram Christo, praesente et Sancto Spiritu,⁴ et coram ministrantibus legionibus: custodi depositum meum,⁵ quod ego et Dominus Iesus⁶ Christus commendavimus⁷ tibi, et ne indignum te iudicaveris eorum, quae ostensa sunt mihi de te a Deo.⁸ Commendo ergo tibi Ecclesiam Antiochensium. Commendavi⁹ vos Polycarpo in Domino Iesu Christo.

VIII. Salutant te Episcopi Onesimus,¹ Vitus, Damas, Polybius,² et omnes a Philippis in Christo,³ unde scripsi tibi. Saluta Deo decens Presbyterium. Saluta sanctos condiaconos tuos, quos ego nutriti in Domino, in carne et spiritu.⁴ Saluta populum Domini a pusillo⁵ usque ad magnum secundum nomina,⁶ quae tibi commendo, sicut Moyses Iesu duci exercitus.⁷ Et non tibi videatur onerosum, quod dictum est de te. Et si tales non sumus, quales illi fuerunt; sed tamen oramus ut tales efficiamur, quia et Abrahae filii sumus. Confortare ergo, Hero,⁸ potenter et viriliter age. Tu enim introduces et educes ex hoc nunc populum⁹ Domini, qui est in Antiochia, et non erit¹⁰ Synagoga Domini sicut oves non habentes pastorem.

IX. Saluta Cassianum hospitem meum, et illam pudicissimam eius coniugem, et dilectissimos filios eorum: quibus¹ det Deus invenire misericordiam apud Dominum in illa die ministrationis, quae² est ad nos: quos et commendo tibi in Christo. Saluta eos, qui sunt in Laodicea³ fideles omnes⁴ secundum nomina in Christo. Eos,⁵ qui sunt in Tarso,⁶ noli negligere; sed assidue⁷ eis intende, confirmans eos in⁸ Evangelio. Marium Episcopum, qui est in Neapoli secus Zarbo,⁹ saluta in Domino. Intende etiam pudicissimae Mariae filiae meae, quae est multum doctissima, et ei quae in domo eius¹⁰ Ecclesiae, quae facta est mihi pro anima mea¹¹ exemplum piissimarum mulierum. Sanum te et in omnibus

8) Deo scripsi c. Pal. p. Domino vulg. Neutrum in Reg.

9) commendavi autem Pal. Reg.

Cap. VIII. 1) honesisimus Pal. Reg.

2) polibiis Pal., polisbiis Reg.

3) Vocc. in Christo non agnoscit Reg.

4) spiritus Pal.

5) minimo Reg. In marg. Cur.: al. minimo usque ad maximum.

6) omnia Reg. Item Cur. in marg.

7) episcopus Pal. Cf. Deut. 31.

8) hyron Pal., hiro Reg.

9) nunc nunc populum Pal.

10) est Pal.

Cap. IX. 1) 2 Tim. 1, 18.

2) qui Reg.

3) laoditia Pal., laodicia Reg.

4) Sequuntur vocc. qui sunt subnotata in Reg.

5) et eos Pal.

6) Ita scr. Pal., Tharso Reg. vulg.

7) assiduis erat in Pal., qui subinde exh. eos.

8) in om. Pal.

9) carbo Pal., tarbo Reg.

10) eius eius est Pal. Cf. Col. 4, 15.

11) mea om. Pal. Reg.

καὶ ἐν πᾶσιν εὐδοκιμοῦντα ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ δι' αὐτοῦ τοῦ⁶ μο-
νογενοῦς φυλάττοι⁷ ἐπὶ μῆκιστον βίου χρόνον εἰς ὠφέλειαν τῆς τοῦ
Θεοῦ ἐκκλησίας. Ἐρῶσω ἐν Κυρίῳ καὶ προσεύχου, ἵνα τελειωθῶ.

ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ
ΕΦΕΣΙΟΥΣ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ εὐλογημένῃ ἐν² μεγέθει Θεοῦ Πα-
τρὸς πληρώματι, τῇ καὶ προωρισμένῃ πρὸ αἰῶνων εἶναι διὰ
παντὸς εἰς δόξαν παραμόνον, ἄτρεπτον, ἠνωμένην, καὶ ἐκλελεγ-
μένην, ἐν πάθει ἀληθινῶ, ἐν θελήματι Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἀξιο-
μακαρίστῳ,³ τῇ οὔσῃ ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας, πλεῖστα ἐν Ἰησοῦ
Χριστῷ⁴ καὶ ἐν ἀμώμῳ χαρᾷ χαίρειν.

I. Ἀποδεξάμενος⁵ ὑμῶν ἐν Θεῷ τὸ πολυπόθητον ὄνομα, ὃ κέ-
κτησθε φύσει δικαία, κατὰ⁶ πίστιν καὶ ἀγάπην ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
Σωτῆρι⁷ ἡμῶν, μιμηταὶ ὄντες Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἀναξωπυρήσαντες
ἐν αἵματι Χριστοῦ, τὸ συγγενικὸν ἔργον τελείως ἀπηρτίσατε⁸ ἀκού-
σαντες γάρ με δεδεμένον ἀπὸ Συρίας ὑπὲρ Χριστοῦ, τῆς κοινῆς ἐλ-
πίδος, πεποιθότα⁹ τῇ προσευχῇ ὑμῶν ἐπιτυχεῖν ἐν Ρώμῃ θηριομαχῆσαι,
ἵνα διὰ τοῦ μαρτυρίου δυναθῶ μαθητῆς εἶναι τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν
ἀνενεγκόντος¹⁰ Θεῷ προσφορὰν καὶ θυσίαν. Ἐπεὶ¹¹ οὖν τὴν πολυ-
πλήθειαν ὑμῶν ἐν ὀνόματι Θεοῦ ἀπέληφα ἐν Ὀνησίμῳ, τῷ ἐπ' ἀγάπῃ
ἀδιηγῆτῳ, ὑμῶν δὲ ἐπισκόπῳ ὃν εὐχομαι κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν ὑμᾶς
ἀγαπᾶν, καὶ πάντας ὑμᾶς ἐν ὁμοιώματι αὐτοῦ εἶναι. Εὐλόγητός γάρ
ὁ Θεός, ὁ χαρισάμενος ὑμῖν τοιοῦτοις οὔσιν,¹² τοιοῦτον ἐπίσκοπον κε-
κῆσθαι ἐν Χριστῷ.

II. Περὶ δὲ τοῦ συνδούλου ἡμῶν Βιόρδου,¹ τοῦ κατὰ Θεὸν δια-
κόνου ὑμῶν καὶ ἐν πᾶσιν εὐλογημένου, εὐχομαι παραμεῖναι αὐτὸν ἄμω-
μον, εἰς τιμὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν τοῦ μακαριω-
τάτου. Κρόκος δὲ, ὁ Θεοῦ ἄξιος καὶ ὑμῶν, ὃν ὡς ἐξεμπλάριον τῆς
ἀφ' ὑμῶν ἀγάπης ἀπελάβομεν, κατὰ πάντα με ἀνέπαυσεν,² καὶ τὴν

6) τοῦ repetitur in V.

7) φυλάττει O V, in illo man. sec.
φυλάττοι.

Subscriptio in V: τοῦ ἀγίου ἱερο-
μάρτυρος Ἰγνατίου ἐπιστολὴ πρὸς
Ἡρώνα διακοναν (sic) ἀντιοχείας.

1) Ita R, ubi numerus α' ad oram;
τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἐφεσίους B; τοῦ
αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς ἐφεσίους V, et
O c. num. ια'.

2) ἐν om. R. Exclusi vulg. καὶ ante
πληρώματι c. B F O R V.

3) Θεομακαρίστῳ R.

4) Ordo vocc. in R Χριστῷ Ἰησοῦ.

5) Dedi Ἀποδεξάμενος ex F O R V,
suffragante recens breviori et Int. vet.
Ἀπεδεξάμην B vulg.

6) καὶ κατὰ Cureton.

7) κυρίῳ R.

8) ἀπηρτίσατε O V, in illo quidem
correctum, ἀπηρτίσασε (sic) F.

9) πεποιθότες F O R V. Haud male.

10) ἀνενέγκαντος F O V,

11) ἐπεὶ B F O R V vet. Int. Ἐγὼ
μὲν Voss. Dein πολυπάθειαν p. πολυ-
πλήθειαν F O V.

probabilem¹² Pater Christi aevo longiore per ipsum Unigenitum suum custodiat ad utilitatem Ecclesiae.¹³ Incolumis in Domino ora pro me, ut consumer.¹⁴

AD EPHESIOS. DE UNITATE, SCRIPTA EX SMYRNA.¹

Ignatius, qui et² Theophorus, benedictae, magnitudine³ Dei Patris repletæ, et prædestinatae ante secula, ut sit semper⁴ in singulari gloria, inconvertibilis, et adunata, et electa, in passione vera, in voluntate Dei Patris et Domini nostri Iesu Christi⁵ Salvatoris, Ecclesiae beatitudine⁶ dignae, quae est Ephesi Asiae, plurimam⁷ in Iesu Christo et immaculato gaudio salutem.

I. Suscipiens vestrum in Deo multum desiderabile nomen, quod possedistis natura iusta, secundum fidem et dilectionem in Christo Iesu Salvatore nostro; cum sitis imitatores humanitatis Dei, ut⁸ vivificati in sanguine Christi, congeninum opus perfecte⁹ consummate. Audientes¹⁰ enim me vinctum de Syria pro Christo, spe¹¹ communi, confidentem orationibus vestris, ut merear Romae cum¹² bestiis dimicare: ut per martyrium possim discipulus eius¹³ esse, qui pro nobis seipsum obtulit¹⁴ Deo hostiam, et oblationem in odorem¹⁵ bonae suavitatis. Quoniam ergo suscepi multitudinem vestram in nomine Dei in Onesimo,¹⁶ dilecto praeceptore nostro, vestro autem Episcopo, obsecro eum secundum Iesum Christum diligere vos, et vos omnes in concordia eius in ipso esse. Benedictus enim Deus, qui vobis talibus talem Episcopum donavit habere in Christo.

II. Pro conservo autem nostro Burro, secundum Deum diacono vestro et in omnibus benedicto, deprecor permanere eum immaculatum in honore Ecclesiae et beatissimi Episcopi vestri. Crocus vero Deo dignus, quem tanquam exemplar dilectionis vestrae suscepi, in omnibus me refecit, et catenam meam non erubuit,¹ simul cum Onesiphoro et

12) Ita F O V, οὐσι BR Voss.

Cap. II. 1) βήρονον R, η secundis curis.

2) Ita O V; ἀνένανσε B F R Voss.

12) probalem Reg.

13) sue add. Pal.

14) In Pal. subscribitur: *Explicit ad Iheronem discipulum anthiochene ecclesiae diaconum et successorem suum*, in Reg. *Explicit X.*

1) *Incipit eiusdem ad effesios scripta de smyrna de unitate Pal.*, *Incipit XI Reg.*

2) et om. Reg.

3) et magnitudine Pal.

4) *semper (subnotatum) ut sit semper Reg.*

5) Christi om. Reg.

6) beatitudini Reg.

7) plurima Pal.

8) et Reg.

9) vel connatale inserit Pal.

10) audiente Pal.

11) et spe Pal.

12) cum des. in Pal. Reg.

13) eius supraadditum in Reg. Deest subsq. esse in Pal.

14) obtulit seipsum ordo in Reg. Cf. Eph. 5, 2.

15) odore Pal.

16) honesto Pal. Reg.

Cap. II. 1) 2 Tim. 1, 16.

ἀλυσίν³ μου οὐκ ἐπησχύνθη,⁴ ὡς καὶ αὐτὸν ὁ Πατὴρ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναψύξει, ἅμα Ὀνησίμῳ καὶ Βιόβῳ⁵ καὶ Εὐπλοῖ⁶ καὶ Φρόντωνι,⁷ δι' ὧν πάντας ὑμᾶς⁸ κατὰ ἀγάπην εἶδον· ὀναίμην ὑμῶν διὰ παντός, ἐάν περ ἄξιός ᾧ. Πρέπον⁹ οὖν ὑμᾶς ἐστὶ κατὰ πάντα τρόπον δοξάζειν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν δοξάσαντα ὑμᾶς, ἵνα ἐν μιᾷ ὑποταγῇ ἦτε κατη-
τισμένοι τῷ αὐτῷ νοῖ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ, καὶ το αὐτὸ λέγητε¹⁰ πάντες περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἵνα ὑποτασσόμενοι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ κατὰ πάντα ἦτε ἡγιασμένοι.

III. Οὐ διατάσσομαι ὑμῖν, ὡς ὧν τι. Εἰ γὰρ καὶ δέδεμαι διὰ τὸ ὄνομα,¹ οὐπω ἀπήρητισμαι ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. Νῦν γὰρ ἀρχὴν ἔχω τοῦ μαθητεύεσθαι, καὶ προσλαλῶ ὑμῖν, ὡς ὁμοδούλοις· ἐμὲ γὰρ ἔδει παρ' ὑμῶν ὑπομνησθῆναι πίστει, νοουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μακροθυμίᾳ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη οὐκ ἔξ με σιωπᾶν περὶ ὑμῶν, διὰ τοῦτο προέλαβον παρακαλεῖν ὑμᾶς, ὅπως συντρέχητε² τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ Ἰησοῦς Χριστὸς πάντα κατὰ γνώμην πράττει τοῦ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς ποιεῖ λέγει· Ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτοῦ³ ποιῶ πάντοτε. Οὐκοῦν καὶ ἡμᾶς χρὴ ζῆν κατὰ γνώμην Θεοῦ ἐν Χριστῷ, καὶ ζηλοῦν⁴ ὡς Παῦλος· μιμηταὶ γὰρ μου, φησίν,⁵ γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ.

IV. Ὅθεν καὶ ὑμῖν πρέπει συντρέχειν τῇ τοῦ ἐπισκόπου γνώμῃ, τοῦ κατὰ Θεὸν ποιμαίνοντος ὑμᾶς· ὅπερ καὶ ποιεῖτε αὐτοῖ, σοφισθέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος. Τὸ γὰρ ἀξιονόμαστον πρεσβυτερίον, ἄξιον ὄν τοῦ Θεοῦ, οὕτω¹ συνήρμωσται τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς χορδαὶ κιθάρας, συνδε-
δεμένοι οὕτω τῇ ὁμοιοῖα καὶ συμφώνῳ ἀγάπῃ, ἧς² ἐστὶν ἀρχηγὸς καὶ φύλαξ Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα δὲ χορὸς γένεσθε³ εἷς, ἵνα σύμφωνοι ὄντες ἐν ὁμοιοῖα, συνάφειαν Θεοῦ λαβόντες, ἐν ἐνότῃ ἐν γένησθε⁴ τῇ συμφωνίᾳ τῷ Θεῷ καὶ⁵ Πατρὶ καὶ τῷ ἡγαπημένῳ υἱῷ αὐτοῦ⁶ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· Δὸς γὰρ αὐτοῖς, φησί, Πάτερ ἄγιε, ἵνα ὡς ἐγὼ καὶ σύ⁷ ἐν ἑσμεν, καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν.⁸ Χρη-
σιμον οὖν ἐστὶν ὑμᾶς ἐν ἀμώμῳ ἐνότῃ συνημμένους Θεῷ, μιμητὰς εἶναι Χριστοῦ, οὗ καὶ μέλη ὑπάρχετε.

V. Εἰ γὰρ ἐγὼ ἐν μικρῷ χρόνῳ τοιαύτην συνήθειαν ἔσχον πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν, οὐκ ἀνθρωπίνην οὖσαν, ἀλλὰ πνευματικὴν, πόσῳ

3) ἄλλυσόν (sic) F.

4) ἐπαισχύνθη scr. F O V.

5) ὀνησίμῳ καὶ βιόβῳ O V, βιόβῳ F, βιόβῳ prius βιόβῳ R.

6) εὐπλοῖ (oxytonon) F O V, εὐ-
πλόη R.

7) φρόντωνι F O V.

8) ὑμᾶς bis legitur in V.

9) πρέπων O V. Dein ἐστὶν O V.

10) λέγετε F V O, hic λέγητε man.
sec.

Cap. III. 1) Vulg. αὐτοῦ post ὄνομα
exclusi c. B F O R V. Dein ordo vocc.
in R ἐν χριστῷ ἰησοῦ.

2) συντρέχετε O V.

3) Dedi αὐτοῦ c. O R V, αὐτῷ B F
vulg.

4) ζηλοῖν V.

5) Ita O V, φησὶ B R vulg.

Cap. IV. 1) οὕτω c. F R, οὕτως
B O V vulg.

2) ἡ R.

3) Sic B O R V, ἰησοῦς χριστός. καὶ
οἱ κατ' ἄνδρα δὲ χορὸς γένεσθε F,
ἰησοῦς χριστός. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα
δὲ, ὁ χορὸς γένεσθε Voss.

4) γένεσθε F O R V.

5) καὶ accessit ex R.

6) καὶ τῷ ἡγαπημένῳ αὐτοῦ υἱῷ F.

7) σοὶ O V, illic σὺ ad oram.

8) Ita O V, ὧσι B F R vulg.

Burro² et Euplo et Frontone, quibus refrigeret³ Pater Domini nostri Iesu Christi, per quem omnes vos in dilectione habui. Adquisivi vos in omnibus, si quidem dignus fuero. Dignum est enim, vos omnimodis⁴ glorificare Iesum Christum, qui et⁵ vos glorificavit, ut in una praeceptione⁶ perfecti sitis, in eodem sensu⁷ et in eadem scientia, ut idipsum dicatis omnes de eo ipso, ut subiecti Episcopo et Presbyterio,⁸ secundum omnia sanctificati.

III. Non praecipio vobis, quasi aliquid sim. Et siquidem vinctus sum pro nomine Iesu Christi, tamen necdum¹ consummavi. Nunc enim initium habeo eruditionis, et² alloquor vos tanquam conservos. Me autem oportebat a vobis commoneri fide, monitione, patientia, longanimitate. Quoniam dilectio non permittit me³ tacere de vobis, propterea praeveni rogare vos, ut concurratis dispositioni⁴ Dei, quia et Iesus Christus omnia secundum dispositionem Dei⁵ Patris agit, sicut et ipse in quodam loco dicit: 'Ego, quae placita sunt ei, facio semper.' Ergo et nos oportet secundum dispositionem Dei vivere in Christo, et aemulari secundum quod Paulus ait: 'Imitatores mei⁷ estote, sicut et ego Christi.'

IV. Unde et vos decet Pastorum dispositionem sequi,¹ qui secundum Deum vos pascunt: quod et² ipsi facitis, sapienter a³ Spiritu Sancto instructi. Illud vero digne nominandum et Deo dignum Presbyterium ita coaptatum sit Episcopo, quomodo chordae in cithara colligatae. Ita et ipsi in concordia et consona dilectione, cuius dux et custos est Iesus Christus. Et qui sunt sigillatim,⁴ omnes unus chorus fiant, ut consonantes facti in unanimitate, coniunctionem Dei⁵ in similitudinem morum recipientes, in unitate⁶ unum effecti consensu Deo Patri et dilectissimo filio eius⁷ Iesu Christo Domino nostro, secundum quod ipse Patrem rogans dicit: 'Da illis, Pater sancte, ut sicut ego et tu unum sumus, ita et hi⁸ in nobis unum sint.' Utile est enim⁹ vos sine macula in unitate coniunctos Deo imitatores esse Christi, cuius et membra estis.

V. Si enim ego¹ in parvo tempore talem consuetudinem habui circa Episcopum vestrum, quae non humana sed spiritalis² fuit, quanto

2) honesisforo et borro Pal.

3) refugeret Pal.

4) Ita ex Pal. Reg., omnimodis vos I Cor. 11, 1.

vulg. 5) et om. Reg.

6) Dedi praeceptione ex Pal. Reg., perfectione vulg. Cf. I Cor. 1, 10.

7) sensum (m c. puncto) Pal., ubi dein sententia p. scientia.

8) presbitero leg. videntur Pal. Reg. Cap. III. 1) nedum Reg.

2) et om. Pal.

3) me permittit inv. Pal., me promittit Reg.

4) ut curratis dispositione Reg.

5) Dei om. Reg.

6) Io. 8, 29.

7) dei Pal., ubi tamen erat mei. Cf.

I Cor. 11, 1.

Cap. IV. 1) dispositionem pastorum sequi Reg.

2) etiam Pal. Reg.

3) ab Pal.

4) singularim Reg.

5) domini Reg.

6) unanimitate Pal.

7) eius filio Pal.

8) hii Reg. Cf. Io. 17, 11. 21.

9) utile enim est Reg.

Cap. V. 1) ergo p. enim ego Reg.

2) spiritalis Reg.

μᾶλλον ὑμᾶς μακαρίζω τοὺς ἀνακεραμμένους¹ αὐτῶ, ὡς ἡ ἐκκλησία τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, καὶ ὁ Κύριος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὐτοῦ, ἵνα πάντα ἐν ἐνότητι σύμφωνα ᾗ. Μηδεὶς πλανιάσθω· ἐὰν μὴ τις ἐντὸς ἧ τοῦ θυσιαστηρίου, ὑστερεῖται τοῦ ἄρτου τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐνὸς καὶ δευτέρου προσευχῆ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει, ὥστε τὸν Χριστὸν ἐν αὐτοῖς ἐστάναι, πρῶτω μᾶλλον ἢ τε τοῦ ἐπισκόπου καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας προσευχῆ σύμφωνος, ἀνιούσα πρὸς Θεὸν πίστει, πείσει παρασχεθῆναι² αὐτοῖς³ πάντα τὰ ἐν Χριστῷ αἰτήματα. Ὁ οὖν τῶν τοιούτων χωριζόμενος καὶ μὴ συνεργούμενος ἐν βουλῇ θυσιῶν καὶ ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανῶ, λύκος ἐστὶν ἐν προβάτου δορᾷ ἡμερον ἐπιδεικνύς μορφήν. Σπουδάσατε, ἀγαπητοὶ, ὑποταγῆναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις· ὁ γὰρ τούτοις ὑποτασσόμενος, ὑπακούει⁴ Χριστῷ τῷ προχειρισμένῳ αὐτούς· ὁ δὲ ἀπειθῶν αὐτοῖς, ἀπειθεὶ Χριστῷ Ἰησοῦ· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Πάτρῳ, οὐκ⁵ ὄφεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν· αὐθάδης γὰρ ἐστὶ καὶ δύσερις, ὑπερήφανος, ὁ μὴ πειθαρχῶν τοῖς κρείττοσιν. Ὑπερήφανοις δὲ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν· καὶ, Ὑπερήφανοι παρηνόμου ἕως σφόδρα. λέγει δὲ καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἱερεῖς, Ὁ ὑμῶν ἀκούων, ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἐμοῦ ἀκούων, οὐκ ἀκούει ἐμοῦ, ἀλλὰ⁶ τοῦ πέμψαντός με⁷ Πατρός· ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν πέμψαντά με.⁸

VI. Ὅσα οὖν¹ βλέπετε σιωπῶντα τὸν ἐπίσκοπον, πλεῖον αὐτὸν φοβεῖσθε. Πάντα γὰρ ὃν πέμπει² ὁ οἰκοδεσπότης εἰς ἰδίαν οἰκονομίαν, οὕτως αὐτὸν δεῖ ἡμᾶς δέχεσθαι, ὡς αὐτὸν τὸν πέμψαντα. Τὸν οὖν ἐπίσκοπον δηλονότι³ ὡς αὐτὸν τὸν Κύριον δεῖ προσβλέπειν, τῷ Κυρίῳ παρεστῶτα· ὁρατικὸν δὲ ἄνδρα καὶ ὄξυν⁴ τοῖς ἔργοις βασιλευσί δεῖ παρεστάναι, καὶ μὴ παρεστάναι⁵ ἀνθρώποις ναυδροῖς. Αὐτὸς μέντοι Ὀνησίμους ὑπερεπαινεῖ ὑμῶν τὴν ἐν Θεῷ εὐταξίαν,⁶ ὅτι πάντες κατὰ ἀληθειαν ζῆτε, καὶ ὅτι ἐν ὑμῖν οὐδεμίαν⁷ αἵρεσις κατοικεῖ· ἀλλ' οὐδὲ ἀκούετε τινος ἢ μόνου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος καὶ διδασκάλου, καὶ ἐστε, ὡς Παῦλος ὑμῖν ἔγραφεν, ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, διὰ τὸ καὶ⁸ ἐν μιᾷ ἐλπίδι κεκλησθῆναι τῆς πίστεως· ἐπειτέρη καὶ εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων

Cap. V. 1) ἀνακεραμμένους O R V, ἀνακεραμμένους F.

2) Dedi πρὸς Θεὸν πίστει, πείσει παρασχεθῆναι ex Codd. F O R V, ubi habes πρὸς Θεόν. πίστει παρασχεθῆναι. In B ut vulg. πρὸς Θεόν, πείσει παρασχεθῆναι.

3) Post αὐτοῖς puncto distinguitur in R.

4) ὑπακούσει B V.

5) οὐχ F.

6) Edidi ex R οὐκ ἀκούει ἐμοῦ, ἀλλὰ pro quibus Codd. B F O V et vulg. nil nisi vocem ἀκούει exhibent.

7) In B fuit μου, iam μεν.

8) ἀποστείλαντά με F O V.

Cap. VI. 1) οὖν om. F O V.

2) πέμψει R.

3) δηλονότι c. F R V, δηλον ὅτι B O vulg.

4) ὄξυν F.

5) παρεστάναι om. R contra LXX.

6) ὑπερεπαινεῖ τὴν ἐν Θεῷ εὐταξίαν ὑμῶν F.

7) οὐδὲ μία scr. F.

8) καὶ om. R c. vet. Int.

3) deum Pal.

4) patrem suum p. suum et Patrem Reg.

magis vos beatifico, qui pendetis ad eum, quomodo Ecclesia ad Dominum Iesum, et ipse Dominus ad Dominum³ suum et Patrem⁴; ut omnia in unitate sibi consonantia sint. Nemo oberret. Si quis non fuerit intra altare, fraudabitur pane Dei. Si enim unius aut duorum oratio tantam habet virtutem,⁵ ut Christus in eis consistat, quanto magis immaculati sacerdotis et sancti populi supplicatio consonanter adscendens ad Deum persuadet praestare eis omnes petitiones in Christo. Qui ergo a talibus separatur et non convenerit in congregationem sacrificiorum, Ecclesiam⁶ primogenitorum descriptorum in caelo, lupus est in grege ovium mansuetam demonstrans⁷ figuram. Festinate ergo, dilectissimi, subditi esse Episcopo et Presbyteris et Diaconis. Qui enim istis subditus fuerit, Christo obedit, qui eis hoc⁸ concessit. Qui vero eis non consenserit, Iesu Christo non consentit. Qui autem Filio non consenserit, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum.⁹ Huiusmodi ergo temerarius est, horribilis¹⁰ et superbus, qui non est subditus prioribus. „Superbis enim,“ inquit, „Deus¹¹ resistit; humilibus autem dat gratiam.“ Et iterum: „Superbi inique egerunt¹² usque valde.“ Dicit etiam Dominus sacerdotibus: „Qui enim vos audierit, me audit,¹³ et qui me audierit, audiet illum,¹⁴ qui me misit: et qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum, qui me misit.“

VI. Quando ergo videtis tacere Episcopum, plus eum timete. Omnem itaque, quem mittit paterfamilias pro sua dispensatione, sic nos oportet suscipere, quemadmodum ipsum qui mittit. Ergo Episcopum manifeste sicut ipsum Dominum oportet contemplari,¹ Domino assistentem. Prospectorem enim² verum³ et acutum in operibus suis, regibus oportet assistere, et non assistere hominibus infirmis. Ipse autem Onesimus⁴ laudat vestram in Deo bonam⁵ dispensationem, quia omnes secundum veritatem⁶ vivitis, et⁷ quia nulla haeresis inter vos habitat. Sed nec obeditis alicui, nisi soli⁸ Iesu Christo vero pastori et doctori, et estis, quemadmodum Paulus vobis⁹ scripsit, unum corpus et unus spiritus, quoniam in una spe fidei conclusi estis. „Unus enim Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui super omnes¹⁰

5) *veritatem* Reg. Ceterum cf. Math. 18, 20.

6) *Ecclesiam* des. in Pal. Cf. Heb. 12, 23.

7) *monstrans* Pal. Reg.

8) Ita prius Pal., ubi iam *qui eis non concessit* (sic) *usu* (forte *iesu*) *christo non consentit*. Qui autem filio non consenserit, non videbit vitam.

9) Io. 3, 36.

10) *et horribilis* Pal. Reg.

11) *deus inquit* transp. Reg. Cf. I Pet. 5, 5. Iac. 4, 6.

12) *egerunt* ex Reg., *gesserunt* Pal. vulg. Cf. Ps. 118, 51.

13) *audiet* Reg. Cf. Luc. 10, 16.

14) *eum* Reg.

Cap. VI. 1) Prov. 22, 29.

2) *enim* om. Pal.

3) Cur. in marg. *virum*.

4) *honestus* Reg.

5) *Voc. in Deo bonam* om. Reg. Subinde erat *dispositionem* in Pal.

6) *deum* Reg.

7) *et* om. Reg.

8) *soli* des. in Reg.

9) *vobis paulus* inv. Pal. Reg. Cf.

Eph. 4, 4 sqq.

10) *omnia* Reg.

καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν.⁹ Ὑμεῖς μὲν οὖν ἔστε τοιοῦτοι, ὑπὸ τοιῶνδε παιδευτῶν στοιχειωθέντες, Παύλου τοῦ Χριστοφόρου καὶ Τιμοθέου τοῦ πιστοτάτου.¹⁰

VII. Τινὲς δὲ φαυλότατοι εἰώθασιν δόλω πονηρῶ τὸ ὄνομα περιφέρειν, ἄλλα τινὰ πράσσοντες ἀνάξια Θεοῦ καὶ φρονοῦντες ἐναντία τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ἐπ' ὀλέθρῳ ἑαυτῶν καὶ τῶν πειδομένων αὐτοῖς· οὓς δεῖ ὑμᾶς ὡς θηρία ἐκκλίνειν· δίκαιος γὰρ ἐκκλινῶν, σώζεται εἰς τὸν αἰῶνα· πρόχειρος δὲ γίνεται καὶ ἐπιχάρτος ἀσεβῶν ἀπόλειπαι· εἰσὶ γὰρ κύνες² ἐνεοί, οὗ³ δυνάμενοι ὑλακτεῖν, λυσσῶντες,⁴ λαθροδῆκτοι, οὓς φυλάσσεσθαι χρή· ἀνάτα γὰρ νοσοῦσιν. Ἰατρὸς δὲ ἡμῶν ἔστιν ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς, ὁ ἀγέννητος⁵ καὶ ἀπρόσιτος, ὁ τῶν ὅλων κύριος, τοῦ δὲ μονογενοῦς πατρὸς καὶ γεννήτωρ· ἔχομεν ἰατρὸν καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Θεὸν Ἰησοῦν τὸν⁶ Χριστὸν, τὸν πρὸ αἰῶνων υἱὸν μονογενῆ καὶ λόγον, ὕστερον δὲ καὶ ἄνθρωπον ἐν Μαρίας τῆς παρθένου· ὁ λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο· ὁ ἀσώματος ἐν σώματι, ὁ ἀπαθὴς ἐν παθητῶ σώματι, ὁ ἀθάνατος ἐν θνητῶ σώματι,⁷ ἡ ζωὴ ἐν φθορᾷ, ὅπως θανάτου καὶ φθορᾶς ἐλευθερώσῃ⁸ καὶ ἰατρεύσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν, καὶ ἴασηται αὐτὰς νοσηλευθείσας ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ πονηραῖς ἐπιθυμίαις.

VIII. Μὴ οὖν τις ὑμᾶς ἑξαπατάτω,¹ ὥσπερ² οὐδὲ ἑξαπατάσθε· ὅλοι γὰρ ἔστε Θεοῦ. Ὅταν γὰρ μηδεμίᾳ ἐπιθυμίᾳ ἐν ὑμῖν ὑπάρχῃ,³ δυναμένη ὑμᾶς ὑπάναυκτον καὶ βάσανον ἐπαγαγεῖν, ἄρα κατὰ Θεὸν ζῆτε καὶ ἔστε⁴ Χριστοῦ. Περίλημμα δὲ⁵ ὑμῶν καὶ τῆς ἀγνοίας⁶ Ἐφεσίων ἐκκλησίας, τῆς διαβοήτου καὶ πολυῦμνῆτου τοῖς αἰῶσιν, ἐκβάλλετε. Οἱ σαρκικοί τὰ πνευματικὰ πράττειν οὐ δύνανται, οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικά, ὥστε οὐδὲ ἡ πίστις τὰ τῆς ἀπιστίας, οὐδὲ ἡ ἀπιστία⁷ τὰ τῆς πίστεως. Ὑμεῖς δὲ, πλήρεις ὄντες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὐδὲν σαρκικόν, ἀλλὰ πνευματικὰ⁸ πάντα πράσσετε· ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ τελειοῦσθε, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.

IX. Ἔργων δὲ τινὰς παροδεύσαντας δι' ὑμῶν, ἔχοντας κακὴν διδασχὴν ἀλλοκότου καὶ πονηροῦ πνεύματος· οἷς οὐκ ἐδώκατε πάροδον σπεῖραι τὰ ζιζάνια, βύσαντες τὰ ὄτα, εἰς τὸ μὴ παραδέξασθαι τὴν ὑπ'

9) πᾶσι B O V.

10) παύλῳ τῷ χριστοφόρῳ, καὶ τιμοθέῳ τῷ πιστοτάτῳ B F O R V. Excidisse videtur praepositio tertium casum regens.

Cap. VII. 1) δὲ O in textu, δεῖ ad oram.

2) κύνες V.

3) οἱ R.

4) λυσσῶντες O V. Subinde λαθροδῆκτοι c. B O R V, λαθροδῆκτοι F, λαθροδῆκται vulg.

5) ἀγέννητος ex F O R V, ἀγέννητος B Voss.

6) τὸν om. B.

7) Vocc. ὁ ἀθάνατος· ἐν θνητῶ σώματι non leg. in R.

8) ἐλευθερώσει O V, iidem ἰατρεύσει. Deinde vocc. ψυχὰς ὑμῶν, καὶ ἴασηται αὐτὰς desiderantur in ed. Vossiana. Cap. VIII. 1) ἑξατάτω V.

2) ὅπερ F O R V.

3) ὑπάρχῃ c. B F R, ὑπάρχει O V vulg.

4) ἔσται scr. B.

5) δὲ particulam et vb. ἐκβάλλετε sub periodi finem in Cod. Nydrpruc. addita omittunt B F O R V.

6) ἀγνωσίας R.

7) ἀπιστίας — ἀπιστία O V, illud etiam in F, ubi deest membrum οὐδὲ ἡ ἀπιστία τὰ τῆς πίστεως.

8) πνεύματα καὶ p. πνευματικὰ O V, πνεύματι F.

et per omnes et in omnibus.⁴ Vos ergo estote tales¹¹, qui a tali eruditi estis, hoc est, a Paulo Christifero et Timotheo fidelissimo.¹²

VII. Quidam autem¹ fallaces consueverunt dolo maligno nomen² Christi circumportare; sed aliquanta indigna Deo agentes et contraria doctrinae Christi sapientes, ad interitum suum sibimet ipsis consentiunt: quos oportet vos tanquam bestias declinare. ,Iustus³ inquit,³ ,declinans evadet in aeternum: extraneus etenim⁴ atque alienus erit ab impiorum perditione.⁵ Sunt igitur canes⁶ muti, non valentes latrare, rabidi occulte: quos observare oportet, insanabilem languorem habentes.⁶ Medicus autem noster est solus verus Deus, ingenitus et invisibilis, Dominus omnium, Unigeniti vero pater et genitor. Habemus autem medicum etiam Dominum nostrum et Deum⁷ Iesum Christum, ante secula⁸ Filium unigenitum et in principio Verbum, postea vero et hominem ex Maria Virgine: ,Verbum enim,⁴ inquit, ,caro factum est.⁶⁰ Incorporalis in corpore, impassibilis in corpore passibili, immortalis in corpore mortali, vita in corruptione, ut de morte et corruptione liberet et curet animas nostras, et sanet eas infusas morbo impietatis et iniquis desideriis.

VIII. Nullus ergo vestrum seducatur: quod et de vobis confido; unum etenim omnes estis.¹ Quando enim nichil in vobis fuerit, quod vos potuerit² coinquinare et tormentum superinducere, secundum Deum vivitis:³ et erit Christi⁴ subiectio vestra et Ecclesiae Ephesiorum, quae est auxiliatrix et multum laudabilis. Carnales enim⁵ spiritualia non possunt agere, neque spirituales⁶ carnalia: sicut nec⁷ fides ea, quae sunt⁸ infidelitatis, neque infidelitas ea, quae sunt fidei. Vos vero repleti Spiritu Sancto, nichil carnale, sed omnia spiritualia⁹ agite. Unusquisque vestrum perfectus¹⁰ sit in Christo Iesu, qui est salvator omnium hominum, maxime¹¹ fidelium.

IX. Agnovi enim aliquos ex vobis a via veritatis discedentes malam doctrinam habere alieni et nequissimi spiritus. Quibus non tribuistis secus viam seminare zizania,¹ obturantes aures ad non² suscipiendum errorem,

11) *tales estote* transp. Reg.

12) *fidelissimo* des. in Reg.

Cap. VII. 1) *igitur* Pal. Reg.

2) *maligno* (seq. parvula lacuna) *nomen* Reg.

3) Cf. Prov. 10, 25. 11, 3. Esai. 56, 10.

4) *enim* Reg. Subinde et (subnotatum) et p. *atque* Pal.

5) *proditione* Pal.

6) *carne* Pal.

7) *Voc. et Deum* transcripsi ex Pal. Reg.

8) *natum* interponunt Pal. Reg.

9) *est* om. Pal. Cf. Io. 1, 14.

Cap. VIII. 1) *omnes enim estis unum*

(supraadd.) Pal., *omnes etenim unum estis* Reg.

2) *poterit* Pal. Reg.

3) *vivitis* Pal. Reg.

4) *Christi* des. in Pal.

5) *enim* supraadd. in Reg. Subinde *spiritalia* Pal.

6) *spiritalis* Pal.

7) *et* Pal. Reg.

8) *sunt* supraadd. in Reg.

9) *spiritalia* Pal.

10) *perfectus* Pal.

11) *maxime autem* Pal. Reg. Ceterum cf. I Tim. 4, 10.

Cap. IX. 1) *zizaniam* Pal. Reg.

2) *dominum* Pal.

αὐτῶν¹ καταγγελλομένην πλάνην, πεπεισμένοι τὸ λαοπλάνον² πνεῦμα, οὐ τὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὰ ἴδια λαλεῖν· ψευδολόγον³ γάρ ἐστι· τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα οὐ τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ'⁴ ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὡς καὶ ὁ Κύριος τὰ⁵ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν κατήγγελλεν·⁶ Ὁ λόγος γὰρ, φησὶν, ὃν ἀκούετε, οὐκ ἔστιν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμφαντός με Πατρὸς· καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου· Οὐ λαλήσει,⁷ φησὶν, ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ παρ' ἐμοῦ. Καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησὶ πρὸς τὸν Πατέρα· Ἐγὼ σε, φησὶν, ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον, ὃ ἔδωκάς μοι, ἐτελείωσα· ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. Τὸ δὲ πλάνον πνεῦμα ἑαυτὸ⁸ κηρύττει, τὰ ἴδια λαλεῖ, αὐτάρεσκον γὰρ ἐστὶν· ἑαυτὸ⁹ δοξάζει, τύφου γὰρ ἐστὶ μεστόν·¹⁰ ψευδολόγον ὑπάρχει, ἀπατηλὸν, θεραπευτικόν, κολακευτικόν,¹¹ ὑπουλον, σαψωδόν, φλύαρον,¹² ἀσύμφωνον, ἀμετροεπές, γλίσχρον, ψοφοδέες, οὐ τῆς ἐνεργείας¹³ ὄυσεταὶ ὑμᾶς¹⁴ Ἰησοῦς ὁ¹⁵ Χριστὸς, ὁ θεμελιώσας ὑμᾶς¹⁶ ἐπὶ τὴν πέτραν ὡς λίθους ἐκλεκτούς, εὐαρμολογουμένους εἰς οἰκοδομὴν θείαν¹⁷ Πατρὸς, ἀναφερομένους¹⁸ εἰς τὰ ὕψη¹⁹ διὰ Χριστοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντος, σχοίνῳ χρωμένους τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι· πίστει δὲ ἀναγομένους,²⁰ καὶ ἀγάπῃ κουφιζομένους ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν, συνοδοιποροῦντας²¹ ἅμα ἁμῶμοις. Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ ἁμῶμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν²² νόμῳ Κυρίου· ὁδὸς δὲ ἐστὶν ἀπλανής, Ἰησοῦς ὁ²³ Χριστὸς· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμὶ ὁ ὁδὸς καὶ ἡ ζωὴ· ὁδηγεῖ δὲ ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν Πατέρα· Οὐδεὶς γὰρ, φησὶν,²⁴ ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Μακάριοι οὖν ἐστέ ὑμεῖς οἱ Θεοφόροι, πνευματοφόροι, ναοφόροι, ἁγιοφόροι,²⁵ κατὰ πάντα κεκοσμημένοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν· δι' οὓς ἀγαλλιώμενος ἤξιώσθη, δι' ὧν γράφω, προσομιλήσαι τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, τοῖς πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Χαίρω οὖν ἐφ' ὑμῖν, ὅτι μὴ τῇ ματαιότητι προσέχετε· οὐδὲ κατὰ σάρκα ἀγαπάτε, ἀλλὰ κατὰ Θεόν.

X. Καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων δὲ ἀνθρώπων ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε· ἔστι γὰρ αὐτοῖς ἕλπις μετανόιας, ἵνα Θεοῦ τύχωσιν·¹ μὴ ὁ πίπτων γὰρ οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; Ἐπιστρέψατε οὖν αὐ-

Cap. IX. 1) ὑπὲρ αὐτῶν B.
2) λαοπλάνον R.
3) ψευδολόγων FO.
4) ἀλλ' c. R, ἀλλὰ B FO V vulg.
5) τὰ om. FO V.
6) ἀπήγγελλεν R.
7) λαλήσει (sic) V.
8) ἑαυτὸν OV, in illius marg. emendatum.
9) ἑαυτὸν O R, utrobivis correctum in ἑαυτὸ. Ambigua est scriptura Cod. V, supra cuius o habes -.

10) Vocc. τύφου γὰρ ἐστὶ μεστόν omittenda esse videntur c. R et vet. Int.
11) κολακευτικόν des. in FO V.
12) φλοῖαρον ser. OV.
13) ἐνεργείας F.
14) ἡμᾶς FORV vet. Int.
15) ὁ addidi ex R.

16) ἡμᾶς F c. vet. Int.
17) Θεοῦ F.
18) ἀναφερομένοι(paroxytonon) OV, ἀναφερόμενοι FR.
19) ὑψη V.
20) ἀναγόμενοι R, ἀναγώμενοι FVO, in hoc o supra. Mox κουφιζόμενοι p. κουφιζομένους FORV.
21) συνοδοιποροῦντας B, συνοδοιποροῦντες FORV, ὁδοιποροῦντας Voss.
22) ἐν praetermisit Voss.
23) ὁ om. FO V.
24) φησὶν des. in BFORV.
25) Vocc. πνευματοφόροι, ναοφόροι, ἁγιοφόροι non sunt in R, et reapse abundant; ναοφόροι om. FO V.

Cap. X. 1) τύχωσιν OV, τύχωσι BFR vulg.

qui ab ipsis praedicatur, scientes³ quia huiusmodi spiritus est erroris, non ea quae sunt Christi, sed sua loquens. Falsiloquus etenim est. Sanctus autem Spiritus non sua propria loquitur, sed ea quae sunt Christi, nec a semetipso, sed a Domino, sicut et Dominus ea quae a Patre audivit nobis annunciat.⁴ ‚Sermo,‘ inquit, ‚quem⁵ audistis, non est meus, sed eius, qui me misit.‘ De Sancto vero Spiritu⁶ dicit: ‚Non enim loquetur a se, sed quaecumque audierit a me.‘ De se autem ait⁷ Patri: ‚Ego te glorificavi⁸ super terram, opus perfecti, quod dedisti mihi ut facerem; manifestavi nomen tuum hominibus.‘ De Spiritu Sancto ait: ‚Ille me glorificabit,⁹ quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.‘ Ergo uterque¹⁰ eorum ipsum glorificat, a quo et accepit, quod faceret; et ipsum praedicat, atque eius verba pronunciat. Erroris autem spiritus seipsum praedicat, sua propria dicens: sibi placens etenim est, et seipsum glorificat. Acerbus namque est, plenus extans falsiloquio, seductor, lubricus, superbus,¹¹ arrogans, verbosus, dissonus, immensuratus, nigriformis, tumidus. De cuius operationibus liberavit nos Iesus Christus, fundans nos super petram tanquam¹² lapides electos, qui apti sunt ad aedificium¹³ Dei Patris, elevati in altum a Christo, qui pro nobis crucifixus est; confortatos Spiritu Sancto, in fide introductos,¹⁴ et dilectione elevatos a terra ad caelum,¹⁵ ambulantes immaculate. ‚Beati enim,‘ inquit, ‚immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.‘¹⁶ Via enim sine errore est Iesus Christus, sicut¹⁷ ipse ait: ‚Ego sum via, veritas¹⁸ et vita.‘ Deducit autem haec via ad Patrem: ‚Nemo enim,‘¹⁹ inquit, ‚venit²⁰ ad Patrem nisi per me.‘²¹ Beati ergo estis vos Deiferi, Spiritiferi, sanctiferi, templiferi, in omnibus ornati in mandatis Iesu Christi, regnum²² sacerdotale et²³ gens sancta, populus in acquisitionem: in quibus exultans dignus effectus sum, per quos scribo, alloqui sanctos qui sunt Ephesi, fideles in Christo Iesu.²⁴ Gaudeo enim in vobis, quia vanitati non intenditis,²⁵ neque ea, quae secundum carnem sunt, diligitis, sed ea, quae sunt secundum Deum.

X. Et¹ pro aliis hominibus orate indesinenter;² est enim in illis spes, ut Deum mereantur adipisci. ‚Nunquid qui cadit,‘ inquit,³ ‚non adii- ciet, ut resurgat? aut qui avertitur, non convertitur?‘⁴ Convertimini ergo

3) scientes deest in Reg.

4) Neque a semetipso sed ea quae sunt christi. Neque a semetipso: sed a domino, sicuti et dominus ea quae a patre audivit nobis annunciat p. nec a semetipso — annunciat Pal.; neque nunciat intermediis omissis Reg.

5) quem (erat quo) modo Pal. Ceterum cf. Io. 14, 24.

6) Sic dedi ex Pal. Reg., De Spiritu Sancto vulg. Cf. Io. 16, 13.

7) autem Reg.

8) clarificavi Reg. Cf. Io. 17, 4, 6.

9) clarificabit Reg. Cf. Io. 16, 14.

10) uter vestrum Pal.

11) superciliosus Pal.

12) fides (c. punctis subpositis) interponit Pal.

13) aedificium sanctum Pal. Reg.

14) introductos om. Reg.

15) confortatos spiritu sancto in fide introductos in fide et dilectione elevatos ad celum Pal.

16) Ps. 119, 1.

17) sicuti Pal. Cf. Io. 14, 6.

18) et veritas Pal.

19) enim des. in Reg.

20) veniet Pal. Reg.

21) Voc. per me margini adscripta in Pal.

22) genus Pal. Cf. I Pet. 2, 9.

23) et om. Reg.

24) Eph. 1, 1.

25) non vanitati intenditis Pal. Reg. Cap. X. 1) al. Sed. Cur.

2) indesinenter orate inv. Pal.

3) Ier. 8, 4.

4) convertetur Reg.

τοῖς² μαθητευθῆναι ὑμῖν. Γίνεσθε οὖν διάκονοι Θεοῦ καὶ στόμα Χριστοῦ. λέγει γὰρ ὁ Κύριος· Ἐὰν ἐξαγάγητε³ ἐξ ἀναξίου τίμιον, ὡς στόμα μου ἔσεσθε. Γίνεσθε πρὸς τὰς ὁργὰς αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες· ἀντιτάξατε πρὸς τὰς βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς τὰς ἐκτενεῖς εὐχὰς· αὐτῶν πλανωμένων στήκετε ὑμεῖς ἐν τῇ πίστει ἐδραῖοι· νικήσατε τὸ ἄγριον ἦθος ἐν ἡμερότητι, τὸ ὀργίλον προσότητι⁴· Μακάριοι γὰρ οἱ πράξεις· καὶ Μωσῆς πρῶτος παρὰ πάντας ἀνθρώπους καὶ Δαβὶδ πρῶτος σφόδρα· διὸ καὶ⁵ παραινεῖ Παῦλος, Δουῦλον, λέγων,⁶ Κυρίου οὐ δεῖ μαχεσθαι, ἀλλ' ἦπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν προσότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μὴ σπουδάζοντες⁷ ἀμύνεσθαι τοὺς ἀδικούντας ὑμᾶς· Εἰ ἀνταπέδωκα γὰρ, φησὶν,⁸ τοῖς ἀνταποδιδούσί μοι κακὰ· ἀδελφοὺς αὐτοὺς ποιήσωμεν τῇ ἐπιεικείᾳ⁹· εἴπατε γὰρ τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς. Ἀδελφοὶ ἡμῶν ἔστε, ἵνα τὸ ὄνομα τοῦ¹⁰ Κυρίου δοξασθῇ· καὶ μιμησώμεθα τὸν Κύριον, ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδορεῖ, σταυρούμενος οὐκ ἀντέτεινεν,¹¹ πάσχων οὐκ ἠπέλει,¹² ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν προσήχητο· Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐκ οἶδασιν ὃ ποιοῦσιν. Εἰ¹³ τις πλεόν ἀδικηθεὶς πλείονα ὑπομείνη,¹⁴ οὗτος μακάριος· εἰ τις ἀποστερηθῇ, εἰ¹⁵ τις ἀθροισθῇ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, οὗτος ὄντως Χριστοῦ ἔστι. Βλέπετε, μὴ τοῦ Διαβόλου βοτάνη εὐρεθῇ ἐν ὑμῖν· πικρὰ γὰρ ἔστι καὶ ἀλμυρὰ τις αὕτη. Νήψατε, σωφρονήσατε¹⁵ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

XI. Ἐσχατοὶ καιροὶ λοιπόν εἰσιν· αἰσχυνθῶμεν, φοβηθῶμεν τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ· μὴ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καταφρονησώμεν· ἡ¹ γὰρ τὴν μέλλουσαν ὁργὴν φοβηθῶμεν, ἡ τὴν ἐνεστῶσαν χαρὰν ἀγαπήσωμεν ἐν τῷ νῦν βίῳ· ἔστω δὲ ἡ ἐνεστῶσα χαρὰ καὶ ἡ ἀληθινή, τὸ² μόνον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εὐρεθῆναι, εἰς τὸ ἀληθινῶς ζῆν. Χωρὶς τούτου μηδ' ἂν³ ἀναπνεῦσαι ποτε ἔλησθε· οὗτος γὰρ μου ἡ ἐλπίς, οὗτος τὸ καύχημα, οὗτος ὁ⁴ ἀνελλιπὴς πλοῦτος, ἐν ᾧ τὰ δεσμὰ ἀπὸ Συρίας μέχρι Ρώμης περιφέρω, τοὺς πνευματικὸς μαργαρίτας, ἐν οἷς γένοιτό μοι τελειωθῆναι τῇ προσευχῇ ὑμῶν μέτοχον τῶν παθημάτων Χριστοῦ, καὶ κοινωνὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ γενέσθαι, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀνεκλιποῦς⁵ ζωῆς, ἧς γένοιτό μοι ἐπιτυχεῖν, ἵνα ἐν κλήρῳ Ἐφεσίων εὐρεθῶ τῶν Χριστιανῶν, οἳ καὶ

2) αὐτοῖς ex B F O R V, αὐτοὺς vulg.

3) ἐξαγάγηται F.

4) Vulg. ἐν ante προσότητι omisi c. B F O R V.

5) καὶ inserui ex R.

6) λέγω notatur ex F.

7) δουδάζοντες (sic) in Cod. F extare mihi asserritur.

8) φησὶ B F R vulg.

9) ἐπιεικεία F O V.

10) τοῦ om. R.

11) ἀντέτεινε c. F O V, ἀντέτεινε R, ἀντίπε B vulg.

12) ἠπέλει O V.

13) εἰ c. F O R V. Ἐάν B vulg. Tum πλείον p. πλεόν R.

14) ὑπομείνει ser. F O V.

15) εἰ — εἰ c. F O R V, ἐάν — ἐάν

B vulg.

16) σωφρονήσατε R.

Cap. XI. 1) Ita B F O R V, μᾶλλον Voss.

2) Voc. ἔστω δὲ ἡ ἐνεστῶσα χαρὰ καὶ ἡ ἀληθινή, τὸ desunt in B F O R V, ut in exemplari Augustano.

3) ἂν om. B. Subinde ἀγνεῦσαι p. ἀναπνεῦσαι F O R V. Tum ἔλοισθε p. ἔλησθε R.

4) ὁ accessit ex R. Subinde ἀνεκλειπῆς p. ἀνελλιπῆς F O V.

5) ἀνεκλειποῦς F O V, ἀνεκλείπτου R.

ad doctrinam. Estote ministri Dei et os Christi. Dicit enim Dominus: ‚Si abduxeritis⁵ pretiosum ab indigno, sicut⁶ os meum eritis.‘ Estote ad iracundias eorum humiles; renunciate blasphemis eorum. Vos vero orationi instate; illis errantibus vos stabiles estote, radicati in fide. Vincite eorum ferocem consuetudinem⁷ per vestram mansuetudinem, et iracundiam per lenitatem. ‚Beati enim,‘ inquit, ‚mites.‘⁸ Nam et Moyses mansuetus erat⁹ supra omnes homines, et David¹⁰ mitis valde. Propter quod Paulus¹¹ monet dicens: ‚Servum autem Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, cum omni modestia corripientem eos qui resistunt.‘ Nolite festinare ulcisci nocentes¹² vos. ‚Si reddidi enim,‘¹³ inquit, ‚retribuentibus mihi mala.‘ Fratres eos faciamus per mansuetudinem. Dicite itaque his, qui vos¹⁴ oderunt: Fratres nostri estis, ut nomen Domini glorificetur. Imitemur scilicet Dominum, qui¹⁵ cum malediceretur non maledicebat, cum crucifigeretur non contradicebat, cum pateretur non comminabatur, sed pro inimicis suis¹⁶ orabat, dicens: ‚Pater dimitte illis, quia nesciunt¹⁷ quid faciunt.‘ Cui¹⁸ plus nocetur, ampliora sustineat. Beatus¹⁹ qui abiectus et reprobatus fuerit propter nomen Domini; ipse etenim²⁰ vere est Christi. Videte, ne herba Diaboli inveniatur in vobis; amara etenim est, et salsa.²¹ Ergo sobrii estote et casti in Christo Iesu.

XI. Iam enim novissima tempora sunt. Revereamur¹ et timeamus longanimitatem Dei, et non simus divitiarum aut² utilitatum eorum appetitores. Futuram iracundiam plus timeamus, quam praesentem gratiam diligamus. Praesens enim gratia est, ut inveniamur in Christo Iesu,³ et in veritate vivamus. Extra hoc autem nec respirare oportet aliquando. Haec enim est⁴ spes mea, haec exultatio, haec⁵ denique indeficientes divitiae. In quo et vincula mea a Syria usque ad Romam suffero,⁶ spirituales margaritas, in quibus mihi contingat⁷ consummari orationibus vestris participem passionum Christi et communem⁸ morti eius fieri, et a mortuis resurrectioni et vitae⁹ sempiternae, quam mihi¹⁰ contingat percipere, ut in sorte Ephesiorum Christianorum inveniar, qui et cum Apo-

5) *abdueris* Pal. Cf. Ier. 15, 19.

6) *sicut* des. in Reg.

7) *ferocem eorum consuetudinem* Pal.

8) *vos miles* Reg. Cf. Matth. 5, 5.

9) *erat* om. Reg. Cf. Num. 12, 3.

10) *mansuetus* (subnotatum) inserit Reg. Cf. I Sam. 24.

11) *et paulus* Pal. Cf. 2 Tim. 2, 24 sq.

12) *volentes* Reg.

13) *enim* om. Pal. Reg.; in illo subinde *retribuentibus inquit mihi mala*. Cf. Ps. 7, 4.

14) *vos* des. in Reg.

15) I Pet. 2, 23.

16) *suis* om. Pal. Cf. Luc. 23, 34.

17) *nesciunt enim p. quia nesciunt* et Pal. Reg.

18) *Qui* scr. Reg.

19) Matth. 5, 11.

20) *enim* Pal.

21) *falsa* Pal. Reg. Cf. ad sq. I Pet. 4, 7.

Cap. XI. 1) *revereamus* Pal. Ceterum cf. Rom. 2, 4.

2) *atque* Reg.

3) *Iesu* des. in Reg.

4) *haec est enim* Pal. Reg.

5) *hec* Reg.

6) *suffecero* Reg. Subinde *spiritalis* Pal.

7) *contingat mihi* inv. Pal.

8) *comune* Pal.

9) *Vocce et vitae* des. in Pal., solum deest in Reg.

10) *mihi* supraadd. in Reg.

τοῖς ἀποστόλοις πάντοτε συνῆσαν⁶ ἐν δυνάμει⁷ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Παύλῳ, Ἰωάννῃ, Τιμοθέῳ τῷ πιστοτάτῳ.

XII. Οἶδα τίς εἰμι, καὶ τίσι¹ γράφω· ἐγὼ μὲν² ὁ ἐλάχιστος Ἰγνάτιος, καὶ³ τοῖς ὑπὸ κίνδυνον καὶ κρίσιν παρόμοιος· ὑμεῖς δὲ ἡλεημένοι, ἐστηριγμένοι ἐν Χριστῷ· παραδοθεῖς γε ἐγὼ, ἀλλὰ⁴ τῶν διὰ Χριστὸν ἀναιρουμένων, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἰησοῦ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ⁵ αἵματος Ἰγνατίου τοῦ ἐλαχίστου.⁶ Ὑμεῖς δὲ⁷ Παύλου συμμύσται ἐστέ, ἡγιασμένου, μεμαρτυρημένου, ὅτι σκευὸς ἐστὶν ἐκλογῆς, οὗ γένοιτό⁸ μοι ὑπὸ τὰ ἔχνη εὐθεθῆναι, καὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων, ὅταν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω, ὃς πάντοτε ἐν ταῖς δεήσεσιν αὐτοῦ μνημονεύει ὑμῶν.⁹

XIII. Σπουδάζετε οὖν πυκνότερον¹ συνέργεσθαι εἰς εὐχαριστίαν² Θεοῦ καὶ δόξαν· ὅταν γὰρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεχῶς γίνησθε,³ καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἀπρακτα αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὰ πεπυρωμένα βέλη πρὸς ἁμαρτίαν· ἡ γὰρ ὑμετέρα⁴ ὁμόνοια καὶ σύμφωνος πίστις αὐτοῦ μὲν ἐστὶν ὄλεθρος, τῶν δὲ ὑπασπιστῶν αὐτοῦ βάσανος. Οὐδὲν ἄμεινον τῆς κατὰ Χριστὸν εἰρήνης, ἐν ἧ⁵ πᾶς πόλεμος καταργεῖται,⁶ ἀερίων καὶ ἐπιγείων πνευμάτων· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας⁹ τοῦ σκότους, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

XIV. Οὐκοῦν οὐ λήσεται ὑμᾶς τι τῶν νοημάτων τοῦ Διαβόλου, ἐὰν, ὡς Παῦλος, τελείως εἰς Χριστὸν ἔχητε¹ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, ἣτις ἐστὶν ἀρχὴ ζωῆς καὶ τέλος· ἀρχὴ ζωῆς πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη· τὰ δὲ δύο ἐν ἐνότητι γεγόμενα Θεοῦ ἄνθρωπον ἀποτελεῖ· τὰ δὲ ἄλλα² πάντα εἰς καλοκἀγαθίαν ἀκόλουθά ἐστιν. Οὐδεὶς πίστιν ἐπαγγελόμενος ὀφείλει³ ἁμαρτάνειν, οὐδὲ ἀγάπην κεκτημένος μισεῖν τὸν ἀδελφόν· ὁ γὰρ εἰπὼν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, εἶπεν⁴ καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν.⁵ Οἱ ἐπαγγελόμενοι Χριστοῦ εἶναι; οὐκ ἐξ ὧν λέγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν πράττουσι, γνωρίζονται· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται.⁶

6) συνεῖσαν O V, in illo συνῆσαν man. sec.

7) δυνάμει deest in F, ubi invertitur χριστῷ ἰησοῦ.

Cap. XII. 1) τίσιν O V.

2) μὲν om. B F O R V.

3) καὶ nonnulli c. Vossio om. contra auctoritatem Codd. B F O R V.

4) Vocc. ἐγὼ, ἀλλὰ non leg. in B F O R V.

5) τοῦ om. F O R V.

6) τοῦ ἐλαχίστου c. B F O R V, ἐλάχιστος vulg.

7) Ὑμεῖς δὲ non leg. in B F O R V.

8) γένοιτό male Voss.

9) ὑμῶν ex B F O R V vet. Int., ἡμῶν vulg.

Cap. XIII. 1) ποικνότερον O V.

2) εὐχαριστεῖαν O V.

3) Ita R, συνεχῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γένησθε B F O V vulg.

4) ἡμετέρα O V.

5) καταργεῖται B, καταργῆται O V, in illo ἢ man. sec. Subinde ἀερίων O V, ille ἀερίων man. sec.

6) Dedi πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας ex R p. καὶ πρὸς ἐξουσίας, καὶ πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας B O V vulg., καὶ πρὸς τὰς ἐξουσίας, καὶ πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας F. Cap. XIV. 1) ἔχηται F, ἔχετε O R V.

2) δ' ἄλλα R.

3) ὀφείλη V, prius etiam O.

4) εἶπε B F R vulg.

5) εαυτὸν FR.

6) γινώσκειται τὸ δένδρον inv. B.

stolis semper conversati sunt in virtute Iesu Christi, Paulo, Ioanne et Timotheo fidelissimo.

XII. Scio,¹ qui sum, et quibus scribo. Ego itaque minimissimus sum,² et supplex, sub periculis, et iudiciis, et lege constitutus. Vos vero consecuti³ estis misericordiam, firmi in Christo. Traditus sum autem propter Deum generi interfectorum a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Ignatii minimissimi.⁴ Pauli enim sancti estis conministri,⁵ et martyrium consummantis, qui est vas electionis, sub cuius vestigia merear inveniri, et caeterorum sanctorum, quando Iesum Christum merear⁶ adipisci: qui semper⁷ in suis orationibus memor est vestri.⁸

XIII. Festinate ergo frequenter convenire ad eucharistiam et¹ gloriam Dei. Quando enim assidue hoc ipsum agitur, expelluntur virtutes Satanae, qui actus² suos convertit in sagittas ignitas³ ad peccatum. Vestra autem concordia et consonans fides ipsius est interitus et consentaneis eius tormentum. Nichil enim melius est, quam pacem habere in Christo, in qua omne telum⁴ evacuatur aeriorum⁵ et terrestrium spirituum.⁶ Non est⁷ enim nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates et⁸ adversus mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia⁹ nequitiae in caelestibus.⁶

XIV. Ergo nolite vos vulnerare in¹ aliqua contagione² Diaboli, sicuti et Paulus dicit, habentes in Christum fidem³ et dilectionem, quae⁴ est principium vitae et finis. Principium quidem vitae est fides, finis vero eius est dilectio: ambae vero⁵ simul iunctae, in unitate⁶ factae, hominem Dei perficiunt: sed et caetera omnia, quae in⁷ benevolentia sequuntur, consummant. Nemo fidem annuncians debet peccare, neque dilectionem possidens debet fratrem suum odire. Qui enim dixit: ‚Diliges⁸ Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,‘ ipse iterum ait: ‚Et proximum tuum sicut⁹ teipsum.‘ Qui enim annunciant esse¹⁰ se Christi, non ex quibus dicunt tantummodo, sed ex quibus agunt, agnoscuntur. ‚Ex fructu enim arbor cognoscitur.‘¹¹

Cap. XII. 1) *enim* inserunt Pal. Reg.

2) *sum* om. Pal. Reg.

3) Ita erat in Reg., nunc *secuti vero*.

Subsequens *estis* deest in Pal. Reg.

4) Matth. 23, 35.

5) *ministri* Reg.

6) *meruerō* Pal. Reg.

7) *semper* om. Pal.

8) *memor nostri sit leg. videtur Pal.,*
memor sit vestri exh. Reg.

Cap. XIII. 1) *et supra* adscr. in Pal.

2) *aptus* Pal.

3) Eph. 6, 16.

4) *caelum* Pal.

5) *aerium* Reg.

6) *spiritum* Pal.

7) *est* om. Reg., ubi transp. *colluctatio nobis*. Cf. Eph. 6, 12.

8) *et om.* Pal. Reg.

9) *spiritalia* Pal.

Cap. XIV. 1) *ex* Pal.

2) *cogitatione* Reg.

3) *in christum habentes spem* Pal. Reg.

4) *qui* Pal. Reg.

5) *vero* om. Pal. Reg., qui subinde
exhibent simul *coniunctae*.

6) *unitatem* Reg.

7) *quenam p. quae in erat in* Pal.

8) *proximum male heic* inserit Reg.
Cf. Luc. 10, 27.

9) *tanquam* Pal. Reg.

10) *esse supraadd. in Reg.,* ubi subinde
christum p. se Christi.

11) Matth. 12, 33.

XV. "Αμεινόν ἐστι¹ σιωπᾶν καὶ εἶναι, ἢ λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι· οὐκ ἐν λόγῳ ἢ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν² δυνάμει. Καρδία πιστεύεται, στόματι δὲ ὁμολογεῖται· τῇ μὲν εἰς δικαιοσύνην, τῷ δὲ εἰς σωτηρίαν. Καλὸν τὸ διδάσκειν, ἔαν ὁ λέγων³ ποιῇ· ὅς γὰρ ἂν ποιήσῃ⁴ καὶ διδάξῃ,⁵ οὗτος μέγας ἐν τῇ βασιλείᾳ. Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ⁶ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ ζῶντος, πρῶτον ἐποίησεν,⁷ καὶ τότε ἐδίδαξεν, ὡς μαρτυρεῖ Λουκᾶς, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. Οὐδὲν λανθάνει τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ τὰ κρυπτὰ ἡμῶν ἐγγὺς αὐτοῦ⁸ ἐστίν. Πάντα οὖν ποιῶμεν, ὡς αὐτοῦ ἐν ἡμῖν κατοικοῦντος, ἵνα ὦμεν αὐτοῦ ναοί, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν⁹ Θεός. Χριστὸς ἐν ἡμῖν λαλεῖτω, ὡς καὶ ἐν Παύλῳ· τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διδασκέτω ἡμᾶς τὰ Χριστοῦ φθέγγεσθαι παραπλησίως αὐτῷ.

XVI. Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· οἱ οἰκοφθόροι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν· εἰ δὲ οἱ τοὺς ἀνθρωπίνους οἴκους διαφθείροντες θανάτῳ καταδικάζονται, πόσω μᾶλλον οἱ τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν¹ νοθεύειν ἐπιχειροῦντες αἰωνίαν τίσουσι² δίκην; ὑπὲρ ἧς σταυρὸν καὶ θάνατον ὑπέμεινεν³ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς υἱός· οὗ⁴ τὴν διδασκαλίαν ὁ ἀθετήσας, λιπανθεὶς⁵ καὶ παχνυθεὶς εἰς γέενναν⁶ χωρήσει. Ὅμοίως δὲ καὶ πᾶς ἀνθρώπος, ὁ τὸ διακρίνειν παρὰ Θεοῦ εὐληθῶς, κολασθήσεται, ἀπειρῶ ποιμένι ἐξακολουθήσας, καὶ ψευδῇ δόξαν ὡς ἀληθῆ⁷ δεξάμενος. Τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ Χριστῷ πρὸς Βελίαν;⁸ ἢ τίς μερὶς πιστοῦ πρὸς ἀπιστον, ἢ παρὰ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; φημί δὲ κἀγὼ· τίς κοινωνία ἀληθείας πρὸς ψεῦδος, ἢ δικαιοσύνης⁹ πρὸς ἀδικίαν, ἢ δόξης πρὸς ψευδοδοξίαν;¹⁰

XVII. Διὰ τοῦτο μύρον ἔλαβεν ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς¹ κεφαλῆς, ἵνα ἡ ἐκκλησία πνέῃ τὴν ἀφθαρσίαν. Μύρον γὰρ, φησὶν, ἐκκενωθὲν ὀνομάσου² διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε, εἰλκυσάν σε³ ὅπισω⁴ εἰς ὁσμὴν μύρων σου δραμούμεθα. Μὴ ἀλειφῆσθω τις⁵ δυσωδίαν⁶ διδασκαλίας τοῦ αἰῶνος τούτου. ἢ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία μὴ αἰχμαλωτισθῆ ὑπὸ τῆς πανουργίας αὐτοῦ, ὡς ἡ πρώτη γυνή.⁷ Διὰ τί λογικοὶ ὄντες, οὐ

Cap. XV. 1) ἐστὶν O V.

2) ἀλλὰ ἐν B.

3) λέγω O V, in illo cum signo correcturae, λέγει F.

4) ποιήσει O V.

5) διδάξει O V.

6) ὁ adiunxi ex B FOR V.

7) ἐποίησε BFR vulg.

8) αὐτῷ O R V. Subinde ἐστὶν c. O V, ἐστι B R vulg.

9) ἡμῖν B.

Cap. XVI. 1) διδασκαλίαν c. BFOR V vet. Int., ἐκκλησίαν vulg.

2) τίσουσιν O V.

3) σταυρὸν ὑπέμεινεν καὶ θάνατον ordo vocc. in R.

4) υἱοῦ O V, ad illius oram correctum in vulg.

5) λιπανθεὶς F V.

6) γέενναν O.

7) ἀληθῶς F O V.

8) βελίαν O V, illic correctum in vulg.

9) δικαιοσύνη O R V. Eadem tria Mss. et F mox δόξη p. δόξης.

10) ἀδοξίαν R, ψευδοξίαν B V.

Cap. XVII. 1) τῆς addidi ex F O R V, deest in B vulg.

2) Ita LXX, σοι B F O V.

3) ἐλλυσάν σε om. F.

4) αὐτῶν post ὅπισω exh. F O V.

5) τις om. B F O R V.

6) δυσωδίαν B. Subinde διδασκαλίαν B F O R V.

7) γυνή εὔα F; εὔα additur ad oram in O.

XV. Melius est igitur tacere et esse, quam dicere et non esse, quia non in verbo est regnum Dei, sed in virtute.¹ Corde enim creditur ad iustitiam, ore² autem confessio fit ad salutem.³ Bonum est igitur docere, sed si fecerit ea quae dixerit. Qui enim docuerit et fecerit, hic magnus vocabitur³ in regno caelorum.⁴ Dominus autem noster et Deus Iesus Christus, qui est filius⁵ Dei vivi, primo videlicet fecit, et sic docuit, sicut testificatur Lucas, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias.⁶ Nichil enim latet Dominum; sed etiam occulta nostra coram ipso sunt. Omnia ergo faciamus tanquam ipso in nobis habitante,⁷ ut simus eius templa, et ipse habitet in nobis. Dominus itaque Christus⁸ in nobis loquatur, sicut et in Paulo: Spiritus Sanctus nos doceat, quae sunt Christi, respondere adiuncti illi.

XVI. Nolite errare, fratres mei, et ne sitis masculorum concubitores, quia huiusmodi regnum Dei non possidebunt.¹ Qui enim habitacula humana corrumpunt, morti condemnabuntur. Quomodo non magis qui Christi doctrinam corrumpere² conantur, sempiternam dampnationem percipient, propter crucem et mortem, quam sustinuit Dominus Iesus unigenitus Dei filius? cuius doctrinam quicumque depravaverit,³ abiectus et pollutus in gehennam proicietur.⁴ Similiter autem et omnis homo, qui spernit⁵ quod a Deo accepit, damnabitur. Qui imperitum pastorem secutus fuerit, et falsam gloriam tanquam veram susceperit, particeps Christi⁶ esse non poterit. Quae enim societas luci cum tenebris? aut Christo cum Belial?⁷ aut quae pars fideli cum infideli? aut templo Dei cum idolis?⁸ Dico autem et ego: Quae communicatio veritati⁸ ad mendacium? aut quae societas iustitiae cum iniustitia? aut verae gloriae cum falsa gloria?

XVII. Propterea unguentum accepit Dominus in capite, ut Ecclesia fragret¹ incorruptione. Unguentum enim² exinanitum est,³ inquit, nomen tuum; propterea adolescentulae dilexerunt te, attraxerunt te naribus: post te in odorem⁴ unguentorum tuorum curremus.⁵ Ne ungetur⁵ quis fetore doctrinae⁶ huius seculi: sancta Dei Ecclesia non captivetur ab astutia illius, sicut prima mulier Eva. Quapropter⁷ cum simus rationa-

Cap. XV. 1) I Cor. 4, 20.

2) oris Pal., dein affert in salutem, Reg. fit in salutem. Cf. Rom. 10, 10.

3) est Pal.

4) dei Pal. Reg. Cf. Matth. 5, 19.

5) qui est christus filius Pal.

6) II Cor. 8, 18.

7) in nobis revelante (subnotatum) habitante Reg.

8) iesus Pal., postmodo loquitur p. loquatur.

Cap. XVI. 1) possidebitores Reg. Cf. I Cor. 6, 9 sq.

2) dirumpere Pal., dirumpere Reg.

3) pessimaverit Pal. Reg.

4) in ghehennam proicitur Reg.

5) spernet Reg.

6) christi particeps transp. Pal. Reg.

7) 2 Cor. 6, 14 sqq.

8) veritatis erat in Pal.

Cap. XVII. 1) Pro fragret lacuna in Pal., inflagret Reg.

2) enim om. Reg. Ceterum cf. Cantic. 1, 3 sqq. LXX.

3) est om. Reg., ex quo et Pal. accessit subsq. inquit.

4) odore Reg.

5) ungetur Pal., ungetur Reg.

6) iustitiae Pal. Subinde simul huius seculi Reg.

7) Quipropter Pal., a supra. Cf. 2 Cor. 11, 3.

γινόμεθα φρόνιμοι,⁸ διὰ τί ἔμψυτον τὸ⁹ περὶ Θεοῦ παρὰ Χριστοῦ¹⁰ λαβόντες κριτήριον, εἰς ἄγνοιαν¹¹ καταπίπτομεν, καὶ¹² ἐξ ἀμελείας ἀγνοοῦντες τὸ χάρισμα ὃ εἰλήφαμεν, ἀνοήτως ἀπολλύμεθα;

XVIII. Ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ τοῖς μὲν ἀπίστοις σκάνδαλόν ἐστιν,¹ τοῖς δὲ πιστοῖς σωτηρία καὶ ζωὴ αἰώνιος. Ποῦ σοφός; ποῦ συζητήτης; ποῦ καύχησης τῶν λεγομένων² δυνατῶν;³ ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ υἱός, ὁ πρὸ αἰῶνων γεννηθεὶς, καὶ τὰ πάντα γνώμη τοῦ Πατρὸς συστησάμενος, οὗτος ἐκνοφορήθη ἐκ Μαρίας, κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ,⁴ ἐκ σπέρματος μὲν Δαβὶδ, διὰ⁵ Πνεύματος δὲ Ἁγίου. Ἴδου γὰρ, φησὶν, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήφεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ κληθήσεται Ἐμμανουήλ. Οὗτος ἐγεννήθη, καὶ⁶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πιστοποιήσεται⁷ τὴν διάταξιν τὴν ἐγχειρισθεῖσαν⁸ τῷ Προφῆτῃ.

XIX. Καὶ ἔλαθε τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ παρθενία Μαρίας, καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου· τρία μυστήρια κραυγῆς, ἅτινα ἐν ἡσυχίᾳ ἐπράχθη, ἡμῶν δὲ ἐφανερώθη.¹ Ἄστὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκλάλητον ἦν, καὶ ξενισμὸν παρεῖχεν ἡ καινότης αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσιν αὐτόν. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἄστρα, ἅμα ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, χορὸς ἐγίνοντο τῷ ἀστέρει· αὐτὸς δὲ ἦν ὑπερβάλλων αὐτὰ² τῷ φανῷ. Παραχῆ τε ἦν, πόθεν ἡ καινότης ἡ φαινομένη. Ἐνθεν ἐμωραίνετο σοφία κοσμικῆ, γοητεία³ ὕθλος ἦν, καὶ γέλως⁴ ἡ μαγεία· πᾶς θεσμὸς κακίας ἠφαιρίζετο, ἀγνοίας ζόφος διεσκεδάννυτο, καὶ τυραννικὴ ἀρχὴ καθηρεῖτο,⁵ Θεοῦ ὡς ἀνθρώπου φαινομένου, καὶ ἀνθρώπου ὡς Θεοῦ ἐνεργοῦντος· ἀλλ' οὔτε τὸ πρότερον δόξα, οὔτε τὸ δεύτερον ψιλότης, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀλήθεια, τὸ δὲ οἰκονομία. Ἀρχὴν δὲ ἐλάμβανε⁶ τὸ παρὰ Θεοῦ ἀπηρητισμένον⁷ ἔνθεν τὰ πάντα συνεκινεῖτο⁸ διὰ τὸ μελετᾶσθαι θανάτου κατάλυσιν.

XX. Στήκετε, ἀδελφοί, ἐδραῖοι ἐν τῇ πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ, ἐν πάθει αὐτοῦ καὶ ἀναστάσει. Πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συναθροίξεσθε κοινῇ, ἐν μιᾷ πίστει Θεοῦ Πατρὸς καὶ¹ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ καὶ πρωτοτόκου πάσης

8) φρόνημοι O V.

9) τὸν O V, illic punctis subnotatum.

10) Vulg. τοῦ ante Χριστοῦ omisi c. B F O R V.

11) ἄγνοιαν F.

12) καὶ deest in B F O R V. Tum ἀμελείας O V.

Cap. XVIII. 1) ἐστι B F R vulg.

2) Literae λεγο ultimaesunt in Cod. R.

3) δυνατὸν F.

4) Θεοῦ om. B F O V.

5) διὰ non est in B F O V.

6) καὶ non extat in B O V.

7) πιστοποιήσεται O V, illic quidem η supra.

8) ἐγχειρισθεῖσαν O V.

Cap. XIX. 1) Nulla interpunctio post ἐφανερώθη in O V.

2) αὐτοῦς B F O V.

3) γοητεία c. F O V, γοητία B vulg.

4) γέλως O V, illic mutatum in γέλως. Subinde ἡ μαγίας V.

5) καθαιρεῖτο F O V,

6) ἐλάμβανε F O V.

7) ἀπηρητισμένον F V O, heic mutatum in vulg.

8) συνεκινεῖτο O V, in illo quidem correctum.

Cap. XX. 1) καὶ om. F O V.

biles,⁸ non efficiamur stulti? Quare plantationem, quam a Deo per Christum accepimus, non custodimus, sed in iudicium per ignorantiam ex negligentia incidimus, ignorantes gratiam quam accepimus, et nescienter⁹ perimus?

XVIII. Quia crux Christi¹ infidelibus quidem scandalum est, fidelibus autem² salus et vita aeterna. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor? ubi exultatio dictorum? Filius autem Dei, qui ante secula genitus³ est, et omnia dispositione Patris constituit, ipse in utero portatus est a Maria, secundum Dei⁴ dispositionem, ex semine David et Spiritu Sancto. „Ecce enim,“ inquit, „Virgo⁵ in utero concipiet et pariet filium: et vocabitur nomen eius Emanuel.“ Ipse baptizatus est a Iohanne, ut fidelem⁶ faceret ordinationem, quae tradita est Prophetis a Deo.

XIX. Et latuit principem huius seculi¹ virginitas Mariae, et partus eius; similiter et mors Domini. Tria² mysteria clamavit in silentio. Dei enim opera nobis manifestata sunt.³ Stella in caelo effulsit⁴ super omnes, quae ante ipsam erant: et lux eius inaestimabilis et nova atque⁵ peregrina apparuit videntibus eam. Caetera autem⁶ sidera simul cum sole et luna corusca facta sunt illi stellae; illa vero superabat omnes splendore suo: et facta est perturbatio, unde⁷ fuisset illa novitas, quae apparuerat. Hinc hebetata est sapientia huius mundi, maleficia adnullabantur, magica deridebantur,⁸ iniquitas et malitia exterminabantur, tenebrae et ignorantia dissipabantur, et tyranni principatus abolebantur,⁹ Deo ut homine apparente, et homine¹⁰ sicut Deo operante. Sed neque primo gloria, neque secundo puritas: sed illa veritas, et illa¹¹ conversatio principatum accepit a Deo. Perfecta omnia in illo¹² constabant: propter quod meditatus est mortis solutionem.

XX. State ergo, fratres, firmi in fide Iesu Christi et in¹ dilectione eius atque resurrectione. Omnes in omnibus, in² gratia, in eius nomine congregamini communiter; in una fide Dei Patris, et Christi Iesu, Filii eius unigeniti, et primogeniti totius creationis,³ secundum carnem qui-

8) <i>rationales</i> Pal. Reg.	3) <i>nobis opera manifestata absque sunt</i> Pal.
9) <i>nescientes</i> mutatum in <i>nescienter</i> Pal., <i>nescientes</i> Reg.	4) <i>effulsit</i> c. Pal. Reg., <i>fulsit</i> vulg.
Cap. XVIII. 1) <i>christi crux</i> inv. Reg.	5) <i>atque des.</i> in Pal., ubi erat <i>peregrine</i> .
Cf. I Cor. 1, 18. 23. 20.	6) <i>vero</i> Pal. Reg.
2) <i>autem</i> om. Pal. Subinde <i>vita aeterna et salus</i> Reg.	7) <i>ut</i> Pal.
3) <i>natus</i> Pal. Reg.	8) <i>magie deridebantur</i> Pal., <i>magia deridebatur</i> Reg.
4) <i>Dei des.</i> in Pal. Reg. Subinde <i>dispensationem</i> Reg.	9) <i>abolebatur</i> Pal. Reg.
5) <i>virgo inquit</i> ordo vocc. in Pal. Reg.	10) <i>hominem erat</i> in Pal.
Cf. Matth. 1, 23. Esai. 7, 4.	11) <i>ipsa</i> Pal.
6) <i>fidem</i> Reg.	12) <i>in illo omnia</i> ordo in Pal. Reg.
Cap. XIX. 1) <i>principem saeculi huius</i> Pal.	Cap. XX. 1) <i>in</i> om. Reg.
2) <i>tua enim</i> Pal., <i>tria enim</i> Reg., in quo dein <i>clamavi</i> .	2) <i>in</i> om. Reg., ubi hiat versio inter <i>gratia et eius</i> .
	3) Col. 1, 15.

πίσεως, κατὰ σάρκα δὲ ἐκ γένους Δαβὶδ, ἐφοδηγούμενοι² ὑπὸ τοῦ Παρακλήτου· ὑπακούοντες τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ἀπειροσπάστῳ διανοίᾳ· ἕνα ἄρτον κλιῶντες, ὃ ἐστὶ φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθαρῶ τήριον ἀλεξίκακον.

XXI. Εἴην ὑμῶν ἀντίψυχον, καὶ ὧν ἐπέμψατε εἰς Θεοῦ τιμὴν εἰς Σμύρναν, ὅθεν καὶ γράφω ὑμῖν, εὐχαριστῶν τῷ Κυρίῳ, ἀγαπῶν Πολύκαρπον ὡς καὶ ὑμᾶς. Μνημονεύετε μου, ὡς καὶ ὑμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Ἀντιοχείαν τῆς ἐν Συρίᾳ, ὅθεν δεδεμένος εἰς Ρώμην ἀπάγομαι, ἕσχατος ὢν τῶν ἐκεῖ πιστῶν, ὅσπερ¹ ἠξιώθην εἰς Θεοῦ τιμὴν φορέσαι ταυτασί τὰς ἀλύσεις. Ἐξῆρωσθε ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῇ κοινῇ ἐλπίδι ἡμῶν, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ· ἐξῆρωσθε. Ἀμήν· ἡ χάρις.² Ἰγνατίου Ἐφεσίου.

2) ἐποδηγούμενοι B F.

Cap. XXI. 1) ὡσπερ O V.

2) Nulla interpunctio post χάρις in O V.

In V haec subscriptio: τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου πρὸς ἐφε-

dem ex genere David: eruditi a Paraclito:³ obedientes Episcopo et Presbyterio impraevaricabili⁴ sensu: frangentes panem, qui⁵ est medicamentum immortalitatis, antidotum non moriendi, sed vivendi in Deo per Iesum Christum, catharticum expellens malum sit in nobis.⁶

XXI. Pro animabus vestris ego¹ efficiar, et² quem misistis in honorem Dei ad Smyrnam, unde et scribo vobis,³ gratias agens Domino, diligens Polycarpum quomodo et vos. Memores mei estote, sicut et vestri Iesus Christus, qui est benedictus in secula. Orate pro Ecclesia Antiochensium, quae est in Syria, unde et vincetus ducor ad Romam, qui sum ultimus illorum fidelium, unde dignus effectus sum in honorem⁵ Dei has sufferre catenas. Incolumes estote in Deo Patre et Domino Iesu Christo, communi spe, in Spiritu Sancto. Amen.⁶

4) *paraclito* scr. Pal. Reg.

5) *in praevaricatione*, supra *bili* Reg.

6) *quod* Reg.

7) *vobis* videtur esse in Pal.

Cap. XXI. 1) *ergo* Reg.

2) *et om.* Pal. Subinde *que p. quem* Reg.

3) *vobis* deest in Reg.

4) *et des.* in Pal.

5) *honore* Pal.

6) Voc. *Amen* Codd. Pal. Reg. non agnoscunt. Ille *Explicit epistola sancti ignatii ad ephesios*, hic *Explicit XI*.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.¹

Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος,² τῇ ἡλεημένῃ ἐν μεγαλειότητι υἱίστου Θεοῦ Πατρὸς καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, ἐκκλησίᾳ ἡγαπημένῃ³ καὶ πεφωτισμένῃ ἐν θελήματι⁴ Θεοῦ τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα ἃ ἔστι,⁵ κατὰ πίστιν καὶ ἀγάπην Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ καὶ⁶ σωτήρος ἡμῶν, ἥτις προκἀθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων, ἀξιόθεος,⁷ ἀξιοπρεπής, ἀξιομακάριστος, ἀξιέπαινος, ἀξιοεπίτευκτος,⁸ ἀξίαγνος, καὶ προκαθημένη τῆς ἀγάπης, Χριστῶνυμος,⁹ Πατρῶνυμος, Πνευματοφόρος, ἣν καὶ ἀσπάζομαι ἐν ὀνόματι Θεοῦ παντοκράτορος καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· τοῖς κατὰ σάρκα καὶ πνεῦμα ἠνωμένοις¹⁰ πάσῃ ἐντολῇ αὐτοῦ, πεπληρωμένοις πάσης χάριτος Θεοῦ ἀδιακρίτως καὶ ἀποδιῦλισμένοις ἀπὸ παντὸς ἄλλοτριῦ χρώματος, πλεῖστα ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀμώμως¹¹ χαίρειν.

I. Ἐπεὶ εὐξάμενος¹² τῷ Θεῷ ἐπέτυχον ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιόθεα¹³ πρόσωπα, οὓς καὶ πλέον ἠτούμην¹⁴ λαβεῖν· δεδεμένος γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐλπίζω ὑμᾶς ἀσπάζασθαι, ἐάν περ θέλημα ἦ τοῦ ἀξιοθῆναι με εἰς τέλος εἶναι¹⁵ ἢ μὲν γὰρ ἀρχῇ¹⁶ εὐοικονομήτος ἔστιν, ἐάν περ χάριτος ἐπιτύχω, εἰς τὸ τὸν κληρόν μου εἰς πέρας ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν. Φοβοῦμαι γὰρ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, μὴ αὐτὴ με ἀδικήσῃ¹⁷ ὑμῖν γὰρ εὐχερές ἔστιν, ὃ θέλετε, ποιῆσαι· ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστι τοῦ Θεοῦ¹⁸ ἐπιτυχεῖν, ἐάν περ ὑμεῖς μὴ¹⁹ φείσησθέ μου προφάσει φιλίας σαρκίνης.²⁰

II. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀνθρωποπαρεσκεῖσαι, ἀλλὰ Θεῷ ἀρέσαι, ὡσπερ¹ καὶ ἀρέσκετε· οὔτε γὰρ ἐγὼ ἔξω² ποτὲ καιρὸν³ τοιοῦτον, ὥστε Θεοῦ ἐπιτυχεῖν· οὔτε ὑμεῖς, ἐάν σιωπήσητε,⁴ κρείττονι ἔργῳ ἔχετε ἐπιγραφῆναι.⁵ Ἐάν τε γὰρ σιωπήσητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ γενήσομαι Θεοῦ· ἐάν δὲ ἔρασθῆτε τῆς σαρκὸς μου, πάλιν ἔσομαι τρέχων. Πλεῖον δὲ με παρέχεσθε τοῦ σπονδισθῆναι Θεῷ, ὡς ἔτι θυσιαστήριον ἔτοιμόν ἐστιν· ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι, ἄσητε τῷ Πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰη-

1) τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ β' O, τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς Ῥωμαίους β' V, τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ῥωμαίους β' B.

2) In marg. Codicis O additur: ἐπισκοπος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, sicuti est ap. Symeonem Metaph.

3) ἡγιασμένη B O V, hic in marg. ἡγαπημένη, ut Cod. Colbertinus.

4) τῷ ante θελήματι superadditum extat in O.

4) ἔστιν O V.

6) καὶ textui Codicis O superadditur c. Metaph., consentiente utroque vet. Int., deest in B F V vulg.

7) ἀξέόθεος om. B. Epitheta ἀξιό-

θεος — πνευματοφόρος in O man. sec. uncis includuntur, neque extant ap. Metaph.

8) ἀξιοεπίτευκτος O V, illic ἀξιεπίτευκτος ad oram.

9) Ita B, χριστῶνυμος O V.

10) ἠνωμένοις O, ἠνωμένην ad oram. Idem πεπληρωμένοις, supra ην.

11) Vocc. ἀδιακρίτως — ἀμώμως man. sec. uncis inclusa extant in O.

12) Ἐπεὶ εὐξάμενος B F O V, Ἐπευξάμενος vulg. Proximus art. τῷ lineola subnotatur in O.

13) ἀξιοθέα O ad oram.

14) ἢ τοῦμή (sic) V, ἢ τουμήν O, v man. sec. additum. In eodem vocc. οὓς — λαβεῖν manus sec. uncis inclusit.

15) τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ ἀξιοθῆναι με καὶ εἰς τέλος οὕτως εἶναι margo Cod. O.

AD ROMANOS. DE SMYRNA PER EPHESIOS SCRIPTA.¹

Ignatius, qui et Theophorus, misericordiam consecutae² in magnitudine Dei altissimi, Patris Iesu Christi unigeniti eius filii,³ Ecclesiae sanctificatae et illuminatae⁴ in voluntate Dei, qui fecit omnia quae sunt, secundum fidem et dilectionem Iesu Christi, Dei et Salvatoris nostri: quae et praesidet in loco regionis Romanorum; Deo dignae,⁵ eminentia dignae, beatudine dignae, laude dignae, fide dignae, castitate dignae, fundatae in dilectione et fide⁶ Christi, paternum nomen habenti, spiritiferae: quam et saluto in nomine Dei⁷ omnipotentis et Iesu Christi filii eius, qui est secundum carnem et spiritum: adunatis in mandato eius, repletis gratia Dei inseparabiliter et ablutis ab omni alieno colore atque immaculatis, plurimam in Deo Patre et Domino nostro⁸ Iesu Christo salutem.

I. Deprecans Deum merui videre dignos vultus⁹ vestros, sicuti¹⁰ plurimum optabam promereri. Vincit enim in Christo Iesu, spero vos salutare, siquidem fuerit voluntas illius, qui dignum me faciat usque in finem propositum meum consummare.¹¹ Illa vero¹² principia bonae conversationis sunt: siquidem per gratiam meruero¹³ sortem meam usque in finem sine impedimento percipere. Timeo enim dilectionem vestram, ne ipsa me laedat. Vobis enim facile est, quod vultis, facere; mihi autem difficile est¹⁴ Deum promereri: tamen potero, si vos peperceritis mihi occasione amicitiae carnalis.

II. Nolo igitur vos homini placere, sed Deo, sicuti et complacuitis. Nec enim ego habui aliquando tale tempus, ut Deum promeruissem.¹ Ergo et si² vos tacueritis, meliori operi³ conscribimini. Si enim tacueritis de me, ego efficior Dei; si autem dilexeritis carnem meam, iterum ero currens. Multum enim mihi praestatis, si me offeratis Deo, cum iam altare paratum est: ut, in dilectione chorus effecti, cantetis

16) εὐχὴ O ad oram.

17) ἀδικήσει O V, illic emendatum.

18) δύσκολόν ἐστιν θεοῦ O V.

19) μὴ subnotatur in O.

20) Vocc. προφάσει φιλίας σαρκί-
νης uncis criticis in O a reliquis se-
gregata.

Cap. II. 1) δὴ inserit margo O.

2) ἄλλον additur in O.

3) καιρὸν ποτὲ invertit O.

4) Vocc. ἐὰν σιωπήσητε uncis se-
clusa in O.5) Post ἐπιγραφήναι signum ἦ in O,
ubi sequens γὰρ subnotatur.1) Incipit eiusdem ad romanos scripta
de smyrna per ephesios Pal., Incipit XII
Reg.

2) consecutus Pal.

3) eius filii sui Pal. Reg.

4) illuminata erat in Pal.

5) Subsequuntur in Pal. vocc. fide
dignae castitate dignae lineolis subnotata.

6) lege p. et fide Pal., et lege Reg.

7) deo, supra i Pal.

8) nostro recepi ex Pal. Reg.

9) dignos o vultus Pal.

10) sicut Pal.

11) consummare Pal. Reg.

12) vero om. Reg.

13) meruero (sic) per gratiam inv. Reg.

13) et mihi difficile p. mihi autem
difficile est Reg.

Cap. II. 1) ut promeruissem deum Reg.

2) si et inv. Reg.

3) opere Pal. Reg.

σοῦ, ὅτι τὸν ἐπίσκοπον Συρίας κατηξίωσεν ὁ Θεὸς εὐρεθῆναι, εἰς δύ-
σιν ἀπὸ ἀνατολῆς⁶ μεταπεμφόμενος, καὶ⁷ τῶν ἑαυτοῦ παθημάτων μάρ-
τυρα καλῶν,⁸ τοῦ διελθεῖν αὐτὸν⁹ ἀπὸ κόσμου πρὸς¹⁰ Θεὸν, ἵνα εἰς
αὐτὸν ἀνατείλω.¹¹

III. Οὐδέποτε ἐβασκάνατε οὐδενί, ἄλλους ἐδιδάξατε. Ἐγὼ δὲ
θέλω ἵνα ἀκείναι βέβαια ἦ, ἃ μαθητεύοντες ἐντέλλεσθε. Μόνον δύ-
ναμιν¹ αἰτεῖσθέ μοι ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν, ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ
καὶ θέλω, ὅπως μὴ μόνον λέγωμαι Χριστιανὸς, ἀλλὰ καὶ εὐρεθῶ.
Ἐὰν γὰρ εὐρεθῶ, καὶ λέγεσθαι δύναμαι, καὶ τότε πιστὸς εἶναι,² ὅταν³
κόσμῳ μὴ φαίνωμαι. Οὐδὲν φαινόμενον, αἰάνιον. Τὰ γὰρ βλεπό-
μενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. Οὐ πεισμονῆς⁴ τὸ
ἔργον, ἀλλὰ μεγέθους ἐστίν. Ὁ Χριστιανὸς, ὅταν μισῆται ὑπὸ τοῦ⁵
κόσμου, φιλεῖται παρὰ Θεοῦ· Εἰ ἐν τοῦ κόσμου γὰρ, φησί, τούτου
ἦτε, ὁ κόσμος ἂν ἐφίλει τὸ ἴδιον· νυνὶ δὲ οὐκ ἐστε ἐν τοῦ κόσμου,
ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς· μείνατε παρ' ἐμοί.

IV. Ἐγὼ γράφω πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐντέλλομαι¹ πᾶσιν,
ὅτι ἐγὼ ἐκὼν ὑπὲρ Θεοῦ ἀποθνήσκω, ἐὰν περ ὑμεῖς μὴ κωλύσῃτε.
Παρακαλῶ οὖν² ὑμᾶς, μὴ εὐνοία ἄκαιρος γένησθε³ μοι. Ἀφετέ με
θηρίων εἶναι βρωμα,⁴ δι' ὧν ἐστὶ⁵ Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σίτος εἰμι τοῦ
Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι,⁶ ἵνα καθαρὸς ἄρτος Θεοῦ⁷
εὐρεθῶ. Μᾶλλον κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι⁸ τάφος γένωνται,
καὶ μηδὲν καταλείπωσι⁹ τῶν τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθῆις¹⁰ βα-
ρῦς τινι εὐρεθῆσομαι· τότε δὲ ἔσομαι μαθητῆς ἀληθῆς¹¹ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου¹² ὁ κόσμος ὄψεται. Λιτανεύσατε¹³ τὸν
Κύριον¹⁴ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων Θεῷ θυσία¹⁵ εὐρεθῶ.
Οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν· ἐκεῖνοι ἀπόστολοι Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, ἐγὼ δὲ ἐλάχιστος· ἐκεῖνοι ἐλεύθεροι, ὡς δοῦλοι Θεοῦ,
ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος· ἀλλ' ἐὰν¹⁶ πάθω, ἀπελεύθερος γενήσομαι
Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος. Νῦν μανθάνω,
ἐν αὐτῷ δεδεμένος, μηδὲν ἐπιθυμεῖν κοσμηκὸν ἢ μάταιον.¹⁷

6) τοῦτον interponit margo O.

7) καὶ om. B O V.

8) καλὸν O ad oram.

9) τοῦ διαλυθῆναι p. τοῦ διελθεῖν
αὐτὸν B, τὸ διαλυθῆναι O V.

10) πρὸς c. B F O V recens. brevior,
εἰς vulg.

11) O cum rlq. ἀνατείλω, man.
sec. μεν supra annexum.

Cap. III. 1) μοι add. in marg. O.
Subinde εἰτεῖσθέ O V, αἰ illic supra.
Vocce. αἰτεῖσθέ μοι ἔσωθέν τε καὶ
ἔξωθεν ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι ἀλλὰ
καὶ θέλω in O subnotantur scribiturque
ad oram αἰτησάστε δοθῆναι παρὰ
Θεοῦ.

2) Margo O add. ὀφθῆσομαι.

3) ὅτε O V.

4) πλεισμονῆς (sic) O V. In illo vocc.
οὐ πλεισμονῆς — παρ' ἐμοί intra un-
cos apparent.

5) τοῦ accessit ex F O V.

Cap. IV. 1) ἐντελοῦμαι, sq. pron.
ἐγὼ omisso, B V O, heic mutatum in vulg.

2) οὖν addidi ex O V et vet. lat. vers.

3) γένεσθε O V, in illo γένησθε
man. sec.

4) Marg. O βορᾶν.

5) ἐστίν O V.

6) ἀλλήθομαι V.

7) τοῦ χριστοῦ marg. O et vet. vul-
gata vers.

8) μὴ subnotatur in O, ad oram μοι.
Dein γένηται p. γένωνται O V.

Deo Patri in Christo Iesu, quoniam episcopum Syriae dignum fecit Deus inveniri in Occidente, ab Oriente praemittens suam passionem, martyrem bonum, proficiscentem de mundo ad Deum, ut in ipso oriar.⁴

III. Nunquam fascinastis aliquem, alios¹ docuistis. Ego autem rogo ut secundum illa firma, quae² docti estis, ex omni virtute optetis mihi, ut non solum dicar, sed etiam inveniar Christianus. Si autem inventus fuero, et dici possum, et tunc esse fidelis, quando mundo non comparvero. Nichil enim de his, quae videntur, aeternum est. Quae enim³ videntur, inquit, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna sunt:⁴ non solum in opere, sed etiam in magnitudine. Christianitas enim est, quae oditur a mundo, amatur a Deo, quia non est ab hominibus, sed ex Deo. Si enim essetis, inquit,⁴ de mundo, mundus, quod suum est,⁵ diligeret: nunc autem quia non estis de mundo, propterea odit vos mundus; sed ego elegi vos: manete in me.⁶

IV. Ego scribo omnibus Ecclesiis, et omnibus¹ mando: quia voluntarie pro Deo morior, si vos non praepedieritis. Rogo itaque vos, ut non frustra sit in me dilectio vestra. Sinite² me, ut bestiarum esca sim, per quam possum³ Deum promereri. Triticum Dei sum: dentibus bestiarum molar,⁴ ut mundus panis Dei inveniar. Magis autem blandimini bestiis, ut mihi sepulchrum sint, et nichil relinquunt de meo corpore, ut non obdormiens gravis alicui inveniar. Tunc vero⁵ ero discipulus Iesu Christi, cum corpus meum mundus non viderit.⁶ Deprecamini Dominum⁷ pro me, ut per has operationes⁸ sacrificium inveniar. Non sicut Petrus et Paulus praecipio vobis. Illi enim⁹ Apostoli Iesu Christi sunt, ego autem¹⁰ minimissimus; illi vero liberi sicut servi Dei, ego autem usque nunc servus. Sed si passus fuero, libertus ero Iesu Christi,¹¹ et resurgam¹² in eo liber. Nunc¹³ disco vinctus, nichil mundi¹⁴ concupiscere, aut aliquid vanum.

9) καταλείπωσιν O.

10) κοιμηθήσ O V.

11) ἀλλήλης erat in O.

12) ἔτι interponit margo O.

13) λειτανεύσατε O V.

14) τῷ χῶ O ad oram.

15) καθάρᾳ accedit in marg. O.

16) ἀλλ' ἔάν c. FO V, ἀλλὰ ἔάν B vulg.

17) μάται V.

4) moriar Pal.

Cap. III. 1) aliquos Pal.

2) ut secundum illam formam quam Reg.

3) enim supra non Pal., ubi subinde des. vocc. videntur, inquit, temporalia sunt: quae autem non. Cf. 2 Cor. 4, 18.

4) Io. 15, 19. 4.

5) erat Reg.

Cap. IV. 1) Vocc. Ecclesiis, et omnibus desunt in Pal.

2) sinete erat in Pal.

3) possim Pal. Reg.

4) molar om. Reg.

5) vere Reg.

6) Ita ex Pal. Reg., videat vulg.

7) deum Reg.

8) orationes, supra pe Reg.

9) etiam Pal. Dein sunt iesu christi transp. Reg.

10) autem sum Reg.

11) I Cor. 7, 22.

12) resurgo Pal. Reg.

13) Nihil Pal.

14) mundum Reg. Subinde concupisco (erat concupiscere) Pal.

V. Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης¹ θηριομαχῶ, διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐνδεδεμένους δέκα λεοπάρδοις, ὃ ἔστι² στρατιωτικὸν τάγμα, οἱ καὶ εὐεργετούμενοι χεῖρους³ γίνονται· ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαιώμαι. Ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἠτοιμασμένων, ἃ καὶ εὐχόμαι σύντομά⁴ μοι εὐρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω, συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὡσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἤψαντο· κἄν αὐτὰ δὲ⁵ ἐκόντα μὴ θέλῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. Συγγνώμην μοι ἔχετε· τί μοι συμφέρει, ἐγὼ γινώσκω· νῦν ἄρχομαι μαθητῆς εἶναι. Μηδὲν με ζηλωσαι τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων,⁶ ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σαυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὁστέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἄλυσμοί⁷ ὅλου τοῦ σώματος καὶ κόλασις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθω, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.

VI. Οὐδὲν με ὠφελήσει τὰ πέρατα¹ τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι αἰ² τοῦ αἰῶνος τούτου. Καλὸν ἐμοὶ ἀποθανεῖν διὰ Ἰησοῦν Χριστόν, ἢ βασιλευεῖν τῶν περάτων τῆς γῆς. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ,³ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ⁴ ἀπολέσῃ;⁵ Τὸν Κύριον ποθῶ, τὸν υἱὸν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ⁶ καὶ Πατρὸς, Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. Ἐκεῖνον ζητῶ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα. Συγγνωμονεῖτέ μοι, ἀδελφοί· μὴ ἐμποδίσθητέ μοι εἰς ζωὴν φθάσαι· Ἰησοῦς γὰρ ἔστιν ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν· μὴ θελήσητέ με ἀποθανεῖν· θάνατος γὰρ ἔστιν ἡ ἄνευ Χριστοῦ ζωὴ. Τοῦ Θεοῦ θέλοντά με εἶναι, κόσμῳ μὴ χαρίσθηθε. Ἄφετέ με καθαρὸν φῶς λαβεῖν· ἐκεῖ παραγενόμενος, ἄνθρωπος Θεοῦ ἔσομαι. Ἐπιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι πάθους Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μου. Εἴ τις αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ⁷ ἔχει, νοησάτω ὃ θέλω, καὶ συμπαθεῖτω μοι, εἰδὼς τὰ συνέχοντά με.

VII. Ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου διαρπάσαι με βούλεται, καὶ τὴν εἰς τὸν Θεόν μου γνώμην διαφθεῖραι.¹ Μηδεὶς οὖν τῶν παρόντων ὑμῶν βοηθεῖτω αὐτῷ· μᾶλλον ἐμοὶ γένησθε, τοῦτ' ἔστιν² τοῦ Θεοῦ.³ Μὴ λαλεῖτέ⁴ Ἰησοῦν Χριστόν, κόσμον δὲ προτιμᾶτε. Βασίλεια ἐν ὑμῖν μὴ κατοικεῖτω⁵ μηδὲ ἐὰν ἐγὼ ὑμᾶς παρῶν παρακαλῶ, πεισθῆτε⁶ τούτοις δὲ μᾶλλον πιστεύσατε, οἷς γράφω ὑμῖν. Ζῶν γὰρ γράφω ὑμῖν, ἐρῶν τοῦ διὰ Χριστόν ἀποθανεῖν· ὃ ἐμὸς ἔρως ἔσταυ-

Cap. V. 1) αὐτῆς inseri vult margo Codicis O.

2) ἔστιν O V.

3) χεῖρον O V, ille vulg. ad oram.

4) ἔτοιμα marg. O.

5) ἐὰν interponit B.

6) Vocc. μηδὲν με—ἀοράτων uncis distinguuntur in O.

7) Ita B, ἄλυσμοὶ FO V vet. Int.

Cap. VI. 1) τερπνὰ O ad oram.

2) αἰ recepi e textu O.

3) κερδήσει OV, illic correctum.

4) Ita F, αὐτοῦ BO V.

5) Vocc. τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέση subnotantur in O, suppleanturque

ex adverso: καὶ ζημιωθῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

6) Θεοῦ non leg. in O V.

7) ἐνταῦθα p. ἐν ἑαυτῷ BO V, in hoc quidem vulg. ad oram. Legendum suspicor ἐν ταῦτῳ.

Cap. VII. 1) διαφθεῖραι OV.

2) Ita OV, ἔστι B vulg.

3) Scripsi τοῦ Θεοῦ c. BFOV, vet. Int., τῷ Θεῷ vulg. Dativus ex falso parallelismo grammaticali ortus esse videtur.

4) Dedi μὴ λαλεῖτε c. OV, vet. Int., μὴ λαλήτε B vulg.

5) κατοικεῖτω V, prius etiam O.

6) πισθῆτε (sic) OV.

V. A Syria usque ad Romam cum bestiis depugno, per terram et mare, nocte et¹ die, vinctus² cum decem leopardis, hoc est, cum³ militari custodia, qui ex beneficiis peiores fiunt. In iniustitiis autem eorum magis edoceor; sed nec in hoc quidem iustificor. Utinam fruar bestiis, quae mihi praeparatae⁴ sunt, de quibus opto compendium mihi inveniri; et⁵ illiciam, ut celerius me commedant, ne sicut in aliis territae sunt, et non eos tetigerunt: et si ipsae noluerint,⁶ ego eis vim faciam. Ignoscite mihi: ego scio quid⁷ mihi expediat. Nunc incipio⁸ esse discipulus. Nulli⁹ aemulor visibilium et invisibilium, ut Iesum Christum merear adipisci. Ignis, crux, bestiarumque constantia, abscissio, separatio, confractio ossium,¹⁰ dissipatio membrorum, interitus totius corporis et damnatio Diaboli, omnia in me veniant, ut Iesum Christum merear adipisci.

VI. Nichil me iuvant, quae¹ sunt mundi huius, neque regnum temporale. Bonum est mihi mori² in Iesu Christo,³ quam regnare in⁴ finibus terrae. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animam vero suam perdat?⁵ Dominum⁶ namque desidero Filium veri Dei, et Patrem Iesu Christi. Ipsum utique⁷ quaero, et illum qui pro nobis⁸ mortuus est et resurrexit. Ignoscite mihi, fratres, ne mihi impediatis ad vitam; Iesus enim est vita fidelium.⁹ Et ne velitis me mori; mors enim est¹⁰ vita sine Christo. Dei volens esse, mundo non placeam. Sinite me puram lucem percipere. Illuc perveniens, homo Dei ero. Concedite mihi ut sim imitator passionis¹¹ Christi, Dei mei. Qui eum vult in seipso¹² habere, intelligat quod volo, et compatiatur mihi, sciens quid¹³ sit in me.

VII. Princeps¹ mundi huius diripere me vult, et in iudicio Dei mei dirumpere.² Nemo ergo de praesentibus vobis auxilietur ei;³ magis autem mei adiutores⁴ estote, hoc est, Dei. Nolite dicere Iesum Christum, mundum honorantes. Fascinus in vobis non habitet, neque, si vos praesens rogavero, consentiatis mihi. His autem magis consentite,⁵ quae scribo vobis. Vivus enim vobis scribo, desiderans mori pro Christo. Meus enim⁶ amor crucifixus est, et non est in me: aqua au-

Cap. V. 1) *ac* Pal. Reg.

2) *vinctum* Pal. Dein *leopardis* Reg.

3) *cum* om. Pal. Reg.

4) Ita ex Pal. Reg., *paratae* vulg.

5) *ut* Pal. Reg.

6) *noluerunt* erat in Pal.

7) Sic Pal. Reg. et alii vulg., *quod Christi* ex Pal. Reg.

Cureton.

8) *mihi* inserit Pal.

9) *enim* interponunt Pal. Reg.

10) *os suum* Pal. Reg.

Cap. VI. 1) *qui* Pal.

2) *mori* om. Reg.

3) *christo iesu* inv. Pal. Reg.

4) *in* om. Pal. Reg.

5) Matth. 16, 26. Luc. 9, 25.

6) *Deum* Reg.

7) *utique deum* Pal.

8) *Vocce. pro nobis* des. in Reg.

9) *est fidelium vita* Pal.

10) *et* Reg.

11) *passionum* Pal. Subinde restitui

12) *in se ipso vult* transp. Pal. Reg.

13) *quod* Pal.

Cap. VII. 1) *enim* inserit Reg.

2) *dirumpere* Pal. Reg.

3) *illi* Pal. Reg.

4) *adiutores mei* inv. Pal.

5) *conscendite* Reg. Subinde *quem* Pal.

6) *autem* Reg.

ρωται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλοῦν τι.⁷ ὕδωρ δὲ⁸ ζῶν, ἀλλόμενον⁹ ἐν ἐμοί, ἔσθθέν μοι λέγει· Δεῦρο πρὸς τὸν Πατέρα. Οὐχ ἠδομαι τροφῇ φθορᾶς,¹⁰ οὐδὲ ἠδοναῖς τοῦ βίου τούτου.¹¹ Ἄρτον τοῦ Θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, ὃ ἐστι σὰρξ Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ¹² τοῦ Θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐν ὑστέρω ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ· καὶ πόμα θέλω τὸ αἶμα¹³ αὐτοῦ, ὃ ἐστιν ἀγάπη ἀφθαρτος καὶ ἀένναος ζωῆς.

VIII. Οὐκ ἔτι θέλω κατὰ ἀνθρώπους ζῆν· τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν ὑμεῖς θέλητε.¹ Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ἐπειδήπερ ζῆ ἐν ἐμοί ὁ Χριστός.² Δι' ὀλίγων γραμματίων αἰτοῦμαι ὑμᾶς, μὴ παραιτήσασθέ με· πιστεύσατέ μοι, ὅτι τὸν Ἰησοῦν φιλοῦ τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ παραδοθέντα. Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; Αὐτός δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ Κύριος³ Ἰησοῦς ὁ Χριστός φανερώσει ὑμῖν ταῦτα, ὅτι ἀληθῶς λέγω. Καὶ ὑμεῖς συνεύξασθέ μοι, ἵνα τοῦ σκοποῦ τύχω ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ. Οὐ κατὰ σάρκα ὑμῖν ἔγραψα, ἀλλὰ κατὰ γνώμην Θεοῦ· ἐὰν πάθω, ἠγαπήσατε· ἐὰν ἀποδοκιμασθῶ, ἐμισήσατε.⁴

IX. Μνημονεύετε ἐν τῇ εὐχῇ¹ ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ἣτις² ἀντ' ἐμοῦ ποιμὴν χρητῆται τῷ Κυρίῳ τῷ εἰπόντι· Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· καὶ μόνος αὐτὴν ἐπισκοπήσει, καὶ ἡ ὑμῶν εἰς³ αὐτὸν ἀγάπη. Ἐγὼ δὲ καὶ αἰσχύνομαι ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι· οὐ γὰρ εἰμι ἄξιος, ὧν ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρομα· ἀλλ' ἠληθμαί τις εἶναι, ἐὰν Θεοῦ ἐπιτύχω. Ἀσπάξεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα, καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐκκλησιῶν τῶν δεξαμένων με⁴ εἰς⁵ ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχ ὡς παροδεύοντα· καὶ γὰρ αἱ μὴ προσήκουσαί μοι τῇ ὁδῷ⁶ κατὰ πόλιν με προήγαγον.

X. Γράφω δὲ ὑμῖν ταῦτα ἀπὸ Σμύρνης διὰ Ἐφεσίων τῶν ἀξιωμακροτέρων. Ἔστι δὲ ἅμα ἐμοὶ σὺν πολλοῖς καὶ ἄλλοις Κρόκος, τὸ ποθητὸν ὄνομα. Περὶ τῶν προσελθόντων ἀπὸ Συρίας εἰς Ρώμην εἰς δόξαν Θεοῦ, πιστεύω ὑμᾶς ἐπεγνωκέναι· οἷς καὶ δηλώσατε,² ἔγγυς με

7) φιλούλον p. φιλοῦν τι margo O.

8) μάλλον inserit margo O.

9) ἀλλόμενον (sic) O, ex adverso καὶ λαλοῦν.

10) φθορᾶ V.

11) τοῦ V.

12) Scripsi τοῦ χριστοῦ τοῦ υἱοῦ c. F O V. Deest τοῦ ante υἱοῦ in B. Ap. Voss. et Cler. Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ, quod ap. Cureton. est Ἰησοῦ[τοῦ] Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ.

13) πόμα B V O, cuius margo Θεοῦ θέλω τὸ αἶμα.

2) Vocc. Χριστῷ συνεσταύρωμαι

— ἐμοὶ ὁ Χριστός in O uncis inclusa.

3) ὁ ante κύριος omisi c. B.

4) Uncis segregantur Vocc. ἐὰν — ἐμισήσατε in O.

Cap. IX. 1) προσευχῇ margo O.

2) εἰ τις p. ἣτις O V, illic correctum.

3) καὶ ἡ ὑμῶν ἢ εἰς O V.

4) με om. O V, adponitur tamen illius marg.

5) Ita B O V, ὡς Cod. Nydruc., vetus vulg. versio.

6) Margo O adiungit τῇ κατὰ σάρκα.

Cap. X. 1) περὶ subnotatur in O. Ibidem προσελθόντων; supra praep. συν, et in fine moi.

2) δηλώσεται V, ε supra.

Cap. VIII, 1) Margo O: θελήσεται mutatum in θελήσῃτε. θελήσατε οὐν ἵνα καὶ ὑμεῖς θελήσῃθε.

tem alia viva⁷ manet in me intrinsecus mihi dicens: Veni ad Patrem. Non comedo⁸ escam corruptionis, neque voluptates vitae huius desidero.⁹ Panem¹⁰ Dei volo, panem caelestem, panem vitae, quae¹¹ est caro Iesu Christi Filii Dei, qui natus est in novissimo ex semine David et Abrahac: et potum volo sanguinem¹² eius, qui est dilectio incorruptibilis et vita aeterna.

VIII. Iam nolo secundum homines¹ vivere: hoc autem erit, si vos voveritis.² Christo³ crucifigor; iam ego non vivo, quoniam vivit⁴ in me Christus. Per modica⁵ scripta rogo vos, ne mihi obsistatis.⁶ Credite mihi, quia Iesum diligo, quoniam et ipse dilexit me, et seipsum tradidit pro me. Quid retribuam Domino⁷ pro omnibus, quae retribuit mihi?⁸ Ipse autem Deus et⁹ Pater et Dominus Iesus Christus manifestabit¹⁰ vobis¹¹ haec omnia, quia¹² vero dico. Et vos simul condeprecamini mecum, ut laborem consequar in Spiritu Sancto. Non secundum carnem vobis scripsi, sed secundum dispositionem Dei. Si autem passus fuero, dilexistis me; sed si reprobatus fuero,¹³ odio me habuistis.

IX. Mementote in orationibus vestris illius, qui pro me rector est Ecclesiam, quae est in Syria. Credite Domino dicenti:¹ Ego sum pastor bonus; et solus eam visitabit,² et sit vestra in eo³ dilectio. Ego autem et erubesco ex ipsis dici. Non enim⁴ sum dignus esse ultimus eorum⁵ aut purgamentum: sed miserabilis sum⁶ nunc, donec Deum merear adipisci. Salutatur vos spiritus meus,⁷ et dilectio ecclesiarum, quae me susceperunt, sicut nomen Iesu Christi. Habentes enim⁸ me non quasi transeuntem, aspiciebant⁹ viam meam et per civitatem¹⁰ me deducebant.

X. Haec igitur scribo vobis de Smyrna per Ephesios beatitudine dignos. Est autem¹ mecum simul cum aliis Crocus, desiderabile mihi nomen. Ex his, qui advenerunt de Syria ad Romam in gloria Dei, credo vos agnoscere, quae mihi mandastis,² adhuc proxime constituto.

7) aqua autem viva alia Pal. Reg.

8) comedam Pal. Reg.

9) neque desidero voluntatem vite Pal., neque desidero voluntatem vite huius Reg.

10) enim interponit Pal.

11) qui Reg.

12) sanguinis Pal.

Cap. VIII. 1) hominem Pal.

2) voverit Pal.

3) In christo Pal. Cf. Gal. 2, 19.

4) Sic dedi ex Pal. Reg., quia iam ego non vivo; vivit vero vulg.

5) Pro modica p. Per modica Pal.

6) observetis Pal. Reg.

7) Sic ex Pal., ei vulg. Neutrum in Reg.

8) Ps. 115, 12.

9) et c. Pal. Reg. ac nonnullis vulg., deest ap. Cureton.

10) manifestavit Pal. Reg.

11) nobis Reg.

12) qua Pal.

13) Vocc. dilexistis me: sed si reprobatus fuero om. Pal.

Cap. IX. 1) Io. 10, 11.

2) et solus causa visitavit Pal., et solus visitavit eam Reg.

3) ea Pal.

4) enim non inv. Pal.

5) eorum om. Reg. Subinde erat autem in Pal.

6) miserabiliter (fuisse videtur miserabilium) p. miserabilis sum Pal.

7) sanctus Reg.

8) enim des. in Pal. Reg.

9) et aspiciebant Pal. Reg.

10) pro civitate Pal.

Cap. X. 1) enim Pal. Reg.

2) mandatis Pal.

ὄντα· πάντες γὰρ εἶδιν ἄξιοι Θεοῦ καὶ ὑμῶν· οὓς πρότερον ἔστιν ὑμῖν κατὰ πάντα ἀναπαῦσαι. Ἐγραψα δὲ ὑμῖν ταῦτα τῇ πρὸς ἑννέα καλανδῶν Σεπτεμβρίων. Ἐρῶσθε εἰς τέλος,³ ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Omnes enim digni sunt Deo: et apud vos me oportet in omnibus requiescere. Scripsi vobis haec nono³ Calendas Septembris. Incolumes estote usque in finem in patientia Iesu Christi. Amen.⁴

3) ἀγαπητοὶ add. O ad oram.

Epigraphe τέλος in B, τέλος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου πατριάρχου θεουπόλεως τῆς ἀντιοχείας in O, τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου πατριάρχου θεοῦ πόλεως ἀντιοχείας ἐπιστολὴ πρὸς ῥωμαίους ιβ' in V.

3) IX Pal., VIII Reg.

4) Amen om. Pal. Reg. Subscribitur Expliciumt epistole sancti ignatii martyris discipuli iohannis evangeliste et episcopi e (cum supposito puncto) antiochie. Incipit laus hyronis discipuli eius in eum: qui ei successerat in episcopatu in Pal., Expliciumt XII Epistole sancti Ignatii martyris antioecensis. Incipit laus Hyronis discipuli sui atque successoris in eum in Reg.

[B. IGNATHI AD S. IOHANNEM,
APOSTOLUM ET EVANGELISTAM, EPISTOLA.

IOHANNI SANCTO SENIORI, IGNATIUS, ET QUI CUM EO SUNT FRATRES.

De tua mora dolemus graviter, allocutionibus et consolationibus tuis roborandi. Si tua absentia protendatur, multos de nostris destituet. Properes igitur venire: quia credimus expedire. Sunt et hic multae de nostris mulieribus, Mariam Iesu videre cupientes, et quotidie a nobis ad vos discurrere volentes; ut eam contingant, et ubera eius tractent, quae Dominum Iesum aluerunt, et quaedam secretiora eius percunctentur ipsam. Sed et Salome quam diligis, filia Annae, Hierosolymis quinque mensibus apud eam commorans, et quidam alii noti referunt eam omnium gratiarum abundam, et omnium virtutum, more virginis, virtutis et gratiae foecundam. Et, ut dicunt, in persecutionibus et afflictionibus est hilaris; in penuriis et indigentis non querula: iniuriantibus grata, ad molesta laetatur: miseris et afflictis coafflicta condolet, et subvenire non pigrescit. Contra vitiorum autem pestiferos conflictus in pugna fidei disceptans enitescit. Nostrae novae religionis et poenitentiae est magistra, et apud fideles omnium operum pietatis ministra. Humilibus quidem est devota, et devotis devotius humiliatur: et mirum ab omnibus magnificatur, cum a Scribis et Pharisaeis ei detrahatur. Praeterea multi multa alia referunt de eadem: tamen omnibus per omnia non audemus fidem concedere, nec tibi referre. Sed, sicut nobis a fide dignis narratur, in Maria matre Iesu, humanae naturae natura sanctitatis angelicae sociatur. Et haec talia excitaverunt viscera nostra: et cogunt valde desiderare adspectum huius (si fas sit fari) coelestis prodigii, et sacratissimi monstri. Tu autem diligenti modo disponas, cum desiderio nostro, et valeas. Amen.]

[AD EUNDEM, ALTERA.

IOHANNI SANCTO SENIORI, SUUS IGNATIUS.

Si licitum est mihi apud te, ad Hierosolymae partes volo adscendere, et videre fideles Sanctos qui ibi sunt: praecipue Mariam matrem Iesu, quam dicunt universis admirandam, et cunctis desiderabilem. Quem enim non delectet videre eam et alloqui, quae verum Deum de se peperit, si nostrae sit fidei et religionis amicus? Similiter et illum venerabilem Iacobum, qui cognominatur Iustus: quem referunt Christo Iesu simillimum facie, vita et modo conversationis, ac si eiusdem uteri frater esset gemellus. Quem, dicunt, si videro, video et ipsum Iesum secundum omnia corporis eius lineamenta. Praeterea caeteros sanctos, et sanctas. Heu, quid moror? quid detineor? Bone praeceptor, properare me iubeas, et valeas. Amen.]

[B. IGNATII AD S. MARIAM

VIRGINEM, MATREM DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI, EPISTOLA.

CHRISTIFERAE MARIAE, SUUS IGNATIUS.

Me neophytum, Iohannisque tui discipulum, confortare et consolari debueras. De Iesu enim tuo percepi mira dictu, et stupefactus sum ex auditu. A te autem, quae semper ei fuisti familiaris et coniuncta, et secretorum eius conscia, desidero ex animo fieri certior de auditis. Scripsi tibi etiam alias, et rogavi de eisdem. Valeas: et neophyti qui mecum sunt, ex te et per te et in te confortentur. Amen.]

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΞΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΟΡΟΥ.

I. Ἄρτι Τραϊανῷ τὰ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας σκήπτρα παραλαβόντος τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος ὁ καὶ κλήσει καὶ πράγματι θεοφόρος Ἰγνάτιος ἦν. Πέτρον μὲν γὰρ τὸν μέγαν Εὐδοὸς διαδέχεται, Εὐδοὸν δὲ Ἰγνάτιος· ᾧ² τοῦ τρόπου τε καὶ τῆς ἀρετῆς ζηλωτῆς γίνεται. Τοῦτω δὴ τῷ θεοφόρῳ³ φασὶ κομιδῇ ὄντι νηπίῳ τὸν Χριστὸν ἔτι⁴ τὰς ἐν κόσμῳ διατριβὰς ποιούμενον τὰς ἀγρόντους τε αὐτῷ ἐπιθεῖναι χεῖρας, καὶ πρὸς τὸ πλήθος ἀποβλέψαντα Ἐὰν μὴ τις, εἰπεῖν, ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ ὃς ἕαν ἐν τῶν τοιούτων παιδίῳ⁵ δέξῃται ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι, ἐμὲ δέχεται· ὅποῖος ἔσται προκόπτων τὴν ἡλικίαν Ἰγνάτιος, ἐντεῦθεν παραδηλῶν⁶ καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνου διδασκαλίαν σοφῶς⁷ ὑποφαίνων.

II. Οὗτος τοίνυν ὁ θεῖος Ἰγνάτιος ἅμα Πολυκάρπῳ τῷ τῆς κατὰ Σμύρναν ἐκκλησίας ἡγῆσαμένῳ μαθητῆς Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ γίνεται· καὶ αὐτῷ μόνῳ φοιτήσας πᾶσαν τε ἀρετῆς ἰδέαν καὶ μάλιστα τὴν ἱερῇ πρόπευσαν φιλοπόνως ἔξασηθεῖς, εἶτα καὶ ἱερεὺς κοινῇ πάντων ὁμοῦ τῶν ἀποστόλων ψήφῳ χειροτονεῖται καὶ τῆς Ἀντιοχείων ἐπίσκοπος προχειρίζεται· παραλαβὼν δὲ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἰδρῶτι συγχῶ¹ καὶ μόχθῳ τὸ τῆς εὐσεβείας ἐν² αὐτῇ κήρυγμα καταστειρας, ἀποστολικόν τε διὰ πάντων βίον³ ἐπιδειξάμενος καὶ τέλειος διάκονος ἦδη⁴ τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἀναφανείς, καὶ μάρτυς ὕστερον γίνεται, θηρίοις δι' ἐκείνον παραδοθεῖς, ὡς μικρὸν ἄνωθεν ἀναλαβὼν ὁ λόγος δηλώσει.

III. Τραϊανῷ γὰρ τῷ Ῥωμαίων αὐτοκράτορι τῇ κατὰ Σκνθῶν ἐπαρθέντι νίκῃ, καὶ μὴ μέγρι τούτου στῆσαι τὴν εὐδαιμονίαν ἀνεχομένῳ, ἀλλὰ περαιτέρῳ ταύτην βουλομένῳ προαγαγεῖν καὶ πολλοὺς ἑτέροους τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ παραστήσασθαι· τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ὁ κατὰ Χριστιανῶν εἶτον εὐσεβείας πόλεμος κράτιστον αὐτῷ καὶ λυσιτελεῖς ἐνομιζέτο. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ τὸ κοινὸν ὠφελεῖν μόνον· οὕτω¹ δὲ καὶ τοὺς αὐτοῦ θεοὺς θεραπεύειν καὶ συνεργοὺς αὐτοὺς κατὰ τῶν πολεμίων ἐπάγεσθαι. Ἀμέλει καὶ διωγμὸν κατὰ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως χαλεπὸν ἐπάγει, καὶ διατάγματα κατὰ τῆς ὑπηκούου πάσης ἐκτίθεται, ὥστε ἢ πάντας αὐτῷ κοινωνοὺς εἶναι τῆς ἀσεβείας, ἢ Χριστιανοὺς ἔτι μένοντας τιμωρίαις ποικίλαις καὶ θανάτοις χαλεποῖς ἐκδίδοσθαι. Ὑπῆρξε δὲ τότε Τραϊανῷ τῇ Ἀντιοχείων ἐπιδημείν, οἷα δὴ μέλλοντι κατὰ Περσῶν ἐκστρατεύειν καὶ παρασκευαζομένῳ παρ' αὐτῇ τὰ πολέμια. Ἐνταῦθα γοῦν καὶ μὴνύεται αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν θεοφόρον Ἰγνάτιον, ὡς εἶη τε τὰ Χριστιανῶν πρεσβεύων καὶ Χριστὸν ἴσα καὶ θεοῖς² τιμᾶν τοὺς ἀνθρώπους ἀναπέθων, καὶ ταῦτα σταυρὸν ὑπὸ Πιλάτου κατακριθέντα καὶ θάνατον, ὡς τὰ περὶ αὐτοῦ διδάσκουσιν ὑπομνήματα· νομοθετεῖ τε παρθενίαν καὶ

1) καὶ ἐνδόξου adsumpsi ex A.

2) ᾧ dedi ex coniectura, οὗ proposuit Cotelierius. Deest pron. in AEN vulg.

3) καὶ ante θεοφόρῳ, quod deesse in aliis assertit Cot., omisi c. AEN.

4) ἔτι transposui c. AEN; prius legebatur ante ποιούμενον.

MARTYRIUM SACROSANCTI ET GLORIOSI MARTYRIS IGNATHI THEOPHORI.

I. Cum Traianus sumpsisset scepra Romanorum Imperii, erat Antiochenae ecclesiae Episcopus et nomine et re Theophorus Ignatius. Nam magno quidem Petro succedit Evodus, Evodo autem Ignatius, cui fit et morum et virtutis aemulator. Huic Theophoro, cum esset plane puer, aiunt Christum adhuc versantem in mundo, ei intemeratas manus imposuisse, et ad populum intuendo dixisse: „Nisi quis seipsum humiliaverit ut hic puellus, non intrabit in regnum caelorum; et qui unum ex talibus pueris susceperit in nomine meo, me suscipit;“ qualisnam futurus esset aetate proficiens Ignatius, hinc ostendens et apostolicam illius doctrinam aperte indicans.

II. Hic ergo divinus Ignatius simul cum Polycarpo, qui Smyrnensi praeiuit ecclesiae, fit discipulus Ioannis Evangelistae; et cum ad eum solum ventitasset atque omnem virtutis speciem et eam maxime, quae decet sacerdotem; diligenter exercuisset, sacerdos deinde eligitur communi sententia omnium simul Apostolorum, et Antiochenus creatur Episcopus. Cum autem assumpsisset ecclesiam, et multo sudore ac labore in ea seminasset praeconium pietatis, et zelum per omnia apostolicum doctrinamque ostendisset ac exstitisset perfectus minister Christi mysteriorum, fit quoque postea martyr, bestiis propter illum traditus, ut paulo altius repetens declarabit oratio.

III. Traiano enim Romanorum Imperatori, victoria quam de Scythiis habuerat elato, nec sustinenti suam hucusque sistere felicitatem, sed volenti eam ulterius producere et Romanorum imperio multos alios subiungere, adversus Christianos, seu adversus pietatem, bellum ei ante alia visum est optimum esse ac expedire. Nam illo quidem modo putabat se uni prodesse Reipublicae; sic quoque Deos suos colere, eosque inducere, ut opem ferant adversus hostes. Gravem itaque ac difficilem persecutionem infert adversus piam fidem, et proponit edicta per universam terram, quae eius parebat imperio, uti aut essent cum eo omnes impietatis participes, aut adhuc manentes Christiani afficerentur variis suppliciis et acerbis moribus. Contigerat, ut tunc Traianus versaretur Antiochiae, utpote qui esset expeditionem suscepturus contra Persas, et bellum ibi pararet. Hic ergo ei de Theophoro significatur Ignatio, quod et religionem teneret Christianam, et hominibus persuaderet, Christum tamquam Deos honorarent, idque cum fuisset a Pilato cruce condemnatus et morte, ut docent eius Acta; et ferret legem de servanda

5) παιδίον A. Cfr. Matth. 18, 5.

6) παραδηλόν A.

7) ΑΙ. σαφῶς Col.

Cap. II. 1) ΑΙ. πολλῶ Col.

2) ἐν om. E. Mendum κατασσειρας editionis Cler. a. 1724. repetiit Petermannus.

3) ζῆλον καὶ διδασκαλίαν p. βίον AEN et var. lect. ap. Col.

4) In al. ἤδη deest teste Col. Subinde τὸν erat in A.

Cap. III. 1) Dedi ἐξείνωσ — οὕτω c. A, in quo prius ἐξείνωσ, ut in EN vulg.; οὕτως N, οὕτως E vulg.

2) θεόν var. lect. ap. Col.

πλούτου καὶ τροφῆς καὶ τῶν ἄλλων τοῦ βίου τερπνῶν κατολιγορεῖν· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτατον, μήτε θεοὺς ἠγείσθαι, μήτε τινὰ λόγον τῶν αὐτοκρατόρων τίθεσθαι.

IV. Ταῦτα ὡς ἤκουσε Τραϊανὸς, μεταπεμφάμενος αὐτίκα τὸν ἅγιον, συμπαρούσης αὐτῶ καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς, Σὺ εἰ, φησὶν, ὁ λεγόμενος Θεοφόρος ὁ τῶν ἡμετέρων καταπαίξων¹ προστάξων καὶ τὴν Ἀντιοχείων πᾶσαν ἀνάστατον² ποιῶν, ὅπισω τε πάντας τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυττομένου Χριστοῦ ἐπαγόμενος καὶ μηδὲ ψилоῦ τοὺς θεοὺς ὀνόματος ἀξίων; Καὶ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, Ἐγὼ εἰμι, ἔφη. Ὁ δὲ,³ Καὶ τί ἐστὶ Θεοφόρος; διεπνυθάνετο. Πρὸς ὃν ὁ μάρτυς, Ὁ τὸν Χριστὸν ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρων,⁴ ἔφη. Καὶ ὁ βασιλεὺς· σὺ οὖν ὁ ἐν ἑαυτῶ τὸν Χριστὸν περιφέρων;⁵ Ναί,⁶ φησὶ· γέγραπται γάρ· Ἐνοικήσω⁷ ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω.⁸ Τί δὲ ἡμεῖς; οὐ σοὶ δοκοῦμεν θεῶν μεμνησθαι διηνεκῶς καὶ τούτους ἐν τῇ ψυχῇ φέρειν⁹ αἰεὶ, συμμάχους τε αὐτοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπαγόμενοι καὶ δι' αὐτῶν πάντα ποιοῦντες τὰ κατὰ γνώμην; Καὶ ὑπολαβὼν ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, Θεῶ ὅτι τὰ εἶδωλα, ἔφη, τῶν ἔθνῶν θεοὺς, βασιλεῦ, ὀνομάσεις. Εἰς γὰρ θεὸς⁸ ἀληθής, ὃς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς πάντων ἐστὶ ποιητής· εἰς Χριστὸς Ἰησοῦς¹⁰ ὁ τοῦ θεοῦ μονογενὴς υἱός, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται¹¹ τέλος· ὃν εἰ καὶ¹² αὐτὸς ἐπέγνωσ, ὡ¹³ βασιλεῦ, πολλῶ ἂν ἦτε ἀλουργὶς σοὶ αὕτη καὶ τὸ διάδημα καὶ ὁ βασιλικὸς θρόνος βεβαιότερα.¹⁴

V. Καὶ ὁ βασιλεὺς· τὰ μὲν πολλὰ ταῦτα χαίρειν ἔωμεν. Σὺ δὲ εἰ βούλει,¹ φησὶν, Ἰγνάτιε, τὰ μεγάλα τῶ ἐμῶ κράτει χαρίσασθαι καὶ τοῖς ἐμοῖς τοῦ λοιποῦ συντάττεσθαι φίλοις, τῆς τοιαύτης γνώμης μεταβαλὼν θυῶσον σὺν ἡμῖν τοῖς θεοῖς· καὶ αὐτίκα, ἕστωσαν αὐτοὶ πάντες, ἀρχιερέα σε τοῦ μεγάλου καταστήσω Διὸς καὶ πατέρα τῆς βουλῆς ὀνομάσω. Πρὸς ταῦτα ὁ Θεοφόρος· χάριτας μὲν παρέχειν, ὡ βασιλεῦ, καὶ πᾶσι καλὸν, μάλιστα δὲ βασιλεῦσιν, ὅσα καὶ αὐτοὶ δυνατοὶ τὰ μείζω πάλιν ἀντιχαρίζεσθαι,² ἀλλὰ τὰς λυσιτελεῖς πάντως καὶ ὠφελίμους ἀμφοτέροις· τὰς δὲ βλέπτειν καὶ μάλιστα γὰρ ψυχὴν δυναμένας καὶ σφοδρότερας³ αὐτῇ τοῦ πυρὸς τὴν γέενναν ὑπανάπτειν οὐχ ὁ διδούς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ αἰτῶν αὐτὸς ἀθλιώτατος. Θανμαστὴ δέ σου, βασιλεῦ, καὶ μεγαλόδωρος ἡ ἐπαγγελία. Τί γὰρ ἐμοὶ τὸ τοῦ παρὰ σοὶ⁴ μεγίστου Διὸς καταστήναι ἀρχιερέα καὶ βουλῆς πατέρα κληθῆναι, ἱερεῖ τε ὄντι Χριστοῦ καὶ θυσίαν αὐτῶ καθ' ἑκάστην αἰνέσεως θυῶντι, ἥδη δὲ καὶ ὄλον ἐμαντὸν καταθύσειν⁵ ἐπειγομένῳ καὶ σύμφυτον θέσθαι τῷ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁμοιώματι;

VI. Καὶ ὁ βασιλεὺς· τίνι δὲ σπεύδεις ἑαυτὸν καταθύσαι; τῷ ἐπι Ποντίου σταυρωθέντι Πιλάτου; Ναί, φησὶν ὁ μέγας Ἰγνάτιος, τῷ τὴν ἁμαρτίαν ἀνασταυρώσαντι καὶ τὸν εὐρετὴν αὐτῆς διάβολον καθελόντι καὶ πᾶσαν διὰ τοῦ σταυροῦ τὴν ἐκείνου δύναμιν καταργήσαντι. Αὐτίς

Cap. IV. 1) καταπέξων E.

2) ἀνάστατον πᾶσαν ordo vocc. in E. N. Apud Cot. alii subsequencia ita exhibent: καὶ τοὺς ἀνὰ τὴν πόλιν κατόπιν.

3) Vocc. ὁ δὲ om. A.

4) περιφέρεις A.

5) σὺ οὖν ὁ ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν περιφέρων; dedi ex A. p. σὺ οὖν ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν περιφέρεις; EN vulg.

6) δαὶ scr. N.

virginitate, et de contemnendis divitiis ac deliciis et aliis, quae sunt in vita iucunda; quodque est omnium gravissimum, quod non oporteat putare esse Deos, et nullam Imperatorum ducendam rationem.

IV. Haec postquam audivit Traianus, Sancto statim arcessito, cum una etiam adesset Senatus: Tune es, inquit, qui diceris Theophorus, qui nostra iussa ludificaris, et omnem evertis Antiochiam, omnesque facis sequaces Christi a te praedicati, nec solo nomine Deos dignaris? Divinus autem Ignatius: Ego sum, inquit. Ille vero: Et quid sibi vult, interrogavit, illud Theophorus? Cui martyr: Qui Christum, inquit, circumfert in anima. Imperator autem: Tu ergo Christum in teipso circumfers? Certe, inquit. Scriptum est enim: ‚Habitabo in eis et inambulabo.‘ Quid vero nos, non videmur tibi Deorum assidue meminisse, ac eos semper in anima circumferre, eosque inducere ad opem ferendam contra hostes, nec non per eos omnia facere, quae sunt ex animi sententia? Respondens autem divinus Ignatius: Hei mihi, inquit, simulacra gentium, o Imperator, Deos nominas? Unus enim Deus verus, qui caeli, terrae, maris et omnium, quae sunt in ipsis, est creator. Unus Christus Iesus, Dei filius unigenitus, cuius regni non erit finis. Quem si tu agnosceres, o Imperator, et purpura ipsa et diadema et thronus regius tibi firmiora essent et longe stabiliora.

V. Imperator vero: Haec multa mittamus. Tu autem si velis, inquit, o Ignati, meae potentiae rem facere gratissimam, et de caetero referri in numerum meorum amicorum, hac mente mutata Diis nobiscum sacrificia, et statim (sciant isti omnes) te Magni Iovis constituam Pontificem, et Patrem nominabo Senatus. Ad haec Theophorus: Gratias quidem praebere, o Imperator, omnibus quidem est pulcrum, maxime autem Imperatoribus, quod possint ipsi amplius iterum gratificari; sed eas, quae sunt omnino utrisque utiles et conducibiles. Sin vero eiusmodi sunt, quae possint laedere et maxime animam, ac vehementiorem igne gehennam succendere, non is solum qui dat, sed etiam qui petit, et ipse fit miserrimus. Admirabilis autem, o Imperator, et munifica est tua promissio. Quid enim mea refert, Maximi apud te Iovis constitui Pontificem, et vocari Patrem Senatus, qui sum Christi sacerdos ac ei quotidie sacrificio sacrificium laudis, et iam vero totum meipsum propero immolare ac efficere complantatum eius mortis similitudini?

VI. Imperator vero: Cuinam autem festinas teipsum immolare? Eine qui a Pontio Pilato in crucem fuit actus? Profecto, magnus inquit Ignatius, ei, qui peccatum crucifixit, eiusque inventorem destruxit diabolus, et omnem eius potentiam per crucem abolevit. Rursus autem Impe-

7) II Cor. 6, 16.

8) Al. περιφέρειν. Col.

9) εἰς θεὸς γὰρ E.

10) Ἰησοῦς Χριστὸς p. εἰς Χριστὸς Ἰησοῦς A.

11) ἔσται A, ἔστι EN vulg.

12) ὃν καὶ εἰ A.

13) ὃ om. E. Idem πολλῶν p. πολλῶ.

14) ἦσαν κομιδῆ μονιμώτερα p.

βεβαίωτερα A E. Post βεβαίωτερα Cotelierio asserente add. in Al. ἦσαν καὶ κομιδῆ μονιμώτερα.

Cap. V. 1) βούλη (sic) N.

2) χαρίζεσθαι E, ἀντιχαρίζεσθαι A.

3) σφοδρότεραν ex A E N, σφοδρότερον vulg.

4) σοῦ E.

5) Al. καταθύειν. Col.

οὖν ὁ βασιλεὺς, Ἐοικᾶς μοι, φησὶν, Ἰγνάτιε, κρίσεως ὀρθῆς καὶ φρενὸς ὑγιᾶς ἐχούσης ἔρημος τὸ παράπαν εἶναι. Οὐ γὰρ ἂν οὕτω φανερῶς ταῖς τῶν Χριστιανῶν γραφαῖς ἐξηπάτησο, ἀλλ' ἔγνωσ πάντως ἡλικὸν ἀγαθὸν² βασιλικοῖς πείθεσθαι διατάγμασι καὶ θεοῖς μετὰ πάντων προσφέρειν θυσίας. Πρὸς ταῦτα μείζονι πάλιν ὁ ἅγιος χρησάμενος παρόρησι, Εἰ καὶ θηρίοις ἀναλώσεις, ἔρη, εἰ καὶ σταυροῦ με κατακρινεῖς; εἰ καὶ αὐτῷ ξίφει³ καὶ πυρὶ παραδώσεις, ἃ τῆς σῆς ἐξουσίας ἐστίν, οὐκ ἂν ποτε θυσίαν ἐγὼ δαίμοσι προσενηκεῖν ἀνάσχοιμι· οὔτε γὰρ θάνατον δέδοικα, οὔτε ποθῶ τὰ παρόντα ὧν ὑμεῖς κύριοι παρέχειν τὰς ἀπολαύσεις· ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐπιέμαι μόνων, καὶ σπουδῆ μοι πᾶσα πρὸς τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποθανόντα διαβῆναι Χριστόν.

VII. Ἐφ' οἷς ἐξ ἀγχινοίας¹ δῆθεν ἡ σύγκλητος ἐπιλαβέσθαι βουλομένη τοῦ μάρτυρος, Τί δὲ συνομολογεῖς, ἔφησαν, καὶ αὐτὸς τεθνᾶναι σου τὸν θεόν; Καὶ πῶς ἂν ὁ θάνατον ὑποστᾶς καὶ θάνατον ἐπάρατον, οὗτος² ἑτέρους ἀφελῆσαι δυνατὸς ἔσται; Οἱ θεοὶ δὲ ἀθάνατοί τε εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῶν λέγονται. Ἐκ τούτου λαβόμενος ἀφορμῆς³ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, ὥστε ὁμοῦ μὲν τοὺς ἐκείνων διαμνηκτοῖσαι θεοὺς, ὁμοῦ δὲ καὶ τοῦ τῆς οἰκονομίας μυστηρίου θύραν αὐτοῖς παρανοιῶσαι, καὶ οὕτως εἰς πίστιν χειραγωγῆσαι τῆς τοῦ Χριστοῦ γνώσεως, οὕτω διετίθει τοὺς λόγους· ὁ ἐμός κύριος καὶ θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς πρῶτα μὲν ἄνθρωπος ἐγένετο δι' ἡμᾶς καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ σταυρὸν ἐθελοσύσιον καὶ θάνατον καὶ ταφήν κατεδέξατο· πλὴν ἀλλ' ἀνέστη πάλιν τρίτην ἡμέραν τοῦ ἐχθροῦ τὸ κράτος καταβαλὼν, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθεν, ὅθεν ἐλήλυθεν,⁴ συναναστήσας ἡμᾶς τοῦ τῆς ἀμαρτίας πτώματος καὶ εἰσαγαγὼν αὐθις εἰς τὸν παράδεισον, οὗ κακῶς ἐξεβλήθημεν, καὶ μείζονι⁵ τῶν προτέρων ἀγαθοῖς⁶ δωρησάμενος. Ὅτι δὲ τοιοῦτόν τι τῶν παρ' ὑμῖν νομιζομένων θεῶν τις ἐπεδείξατο,⁷ οὐδεὶς τῶν πάντων ἂν ἰσχυρίζαιτο. Ἄνθρωποι γὰρ οὗτοι κακοῦργοι κομιδῆ καὶ φθορεῖς γενόμενοι, καὶ πολλὰ ἐπὶ βλάβῃ καὶ διαφθορᾷ τῆς ἡμετέρας ζωῆς τε καὶ τῆς καταστάσεως ἐργασάμενοι μικρὰν τινα δόξαν θεῶν καὶ φαντασίαν τοῖς ἀλογωτέροις τῶν ἀνθρώπων ἀλογώτατα παρασχόμενοι, εἴτα τῶν παραπετασμάτων ὕστερον τῆς ἀπάτης συνελκυσθέντων· ἐξαιρεθείσης τε τῆς σκηνῆς ὅπερ ἦσαν ἠλέγχθησαν, αἰσχυρῶς τὸν βίον ἀπολιπόντες καὶ θανάτῳ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀπώλειαν ἀθανάτῳ παραδοθέντες. Ἀμέλει καὶ Ζεὺς μὲν ὁ πρῶτος ὑμῖν⁸ καὶ μέγιστος τῶν θεῶν ἐν Κρήτῃ τέθραπται, Ἀσκληπιὸς δὲ κεραννῷ βέβληται, Ἀφροδίτης ὁ τάφος⁹ ἐν Πάφῳ δεικνύται, καὶ ὑπὸ πυρὸς Ἡρακλῆς ἀνάλωται. Τοιούτων γὰρ ἀληθῶς, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν¹⁰ χειρόνων τὰ ἐκείνων ἄξια.

VIII. Τούτων οὕτω φηθέντων Ἰγνατίῳ τῶν λόγων ὁ βασιλεὺς ἅμα τῇ συγκλήτῳ δέσας, μὴ τῆς διαλέξεως εἰς¹ πλέον ἐκτεινομένης διασεισθεῖη μὲν τὰ Ἑλλήνων καὶ πρὸς ἀπιστίαν² ἢ καὶ μνηκτοῖσμον ἀποβλέψειεν, ἀνθήσει³ δὲ τὰ τῆς εὐσεβείας καὶ τὸ ἐπισκοτοῦν αὐτῇ τῆς πλάνης νέφος ἐξαιρεθείη,⁴ τοῦτον μὲν ὑπὸ δεσμοῖς καὶ φρουρᾷ

Cap. VI. 1) φρενῶς N.

2) ἀγαθῶν N.

3) Ita A E N, ξίφει Col., Cler.

Cap. VII. 1) ἀγχινοίας E, quod praestat.

2) οὕτως A E N.

3) ἀφορμῆν E.

rator: Videris mihi, inquit, o Ignati, recto omnino carere iudicio et sana mente. Non enim tam aperte fuisses deceptus scripturis Christianorum, sed cognovisses omnino, quantum sit bonum, Edictis parere Imperatoriis, et Diis sacrificia offerre cum omnibus. Ad haec Sanctus, utens rursus maiore dicendi libertate: Etiam si bestiis, inquit, consumpseris, etiam si me cruce condemnaveris, licet ipsi gladio et igni tradideris, quae sunt in tua potestate, nunquam ego patiar daemonebus offerre sacrificium. Neque enim metuo mortem, neque desidero praesentia, quae est in potestate vestra praebere fruenda; sed sola desidero futura, et a me omne adhibetur studium, ut transeam ad Christum, qui pro me est mortuus.

VII. Propter quae volens Senatus martyrem arguere, sollerter nimirum: Quid autem tu quoque, dixerunt, confiteris Deum tuum esse mortuum? Quo modo vero, qui subiit mortem, eamque exsecrandam, poterit ille prodesse aliis? Dii autem et sunt immortales, et dicuntur a nobis. Ex hoc occasione accepta simul et irridendi illorum Deos, et eis aperiendi ianuam mysterii de suscepta carnis dispensatione, sicque deducendi ad fidem Christi cognitionis, divinus Ignatius ita verba fecit: Meus Dominus et Deus Iesus Christus primum quidem propter nos homo factus est et propter nostram salutem, sponteque crucem suscepit et mortem et sepulturam. Ceterum rursus tertio die resurrexit, inimici deiecta et prostrata potentia, atque ascendit in caelos, unde venerat, nos simul a lapsu peccati faciens resurgere et rursus introducens in paradysum, ex quo male fueramus eieci, nosque donans bonis maioribus, quam erant ea quae praecesserant. Quod autem ex iis, qui a vobis censentur Dii, ullus tale quid fecerit, nullus hominum asseruerit. Nam cum isti fuissent homines malefici et exitiosi, et multa fecissent ad damnum corruptelamque nostrae vitae et status, valde vilem autem Deorum opinionem ac speciem hominibus, qui sunt a ratione paulo alieniores, citra ullam rationem praebuissent, contractis postea velis deceptionis et scena ablata, deprehensi sunt ii qui erant, quippe qui turpiter e vita excesserint, et morti immortalis traditi sint propter multorum interitum. Iupiter quidem certe, qui est vobis primus et maximus Deorum, in Creta est sepultus; Aesculapius vero fulmine fuit percussus. Sepulcrum Veneris ostenditur Paphi, et Hercules fuit ab igne consumptus. Nam eorum res ac vita talia vere, immo et multo deteriora merebantur.

VIII. Cum haec sic dicta fuissent ab Ignatio, Imperator simul cum Senatu timens, ne si esset eius sermo prolixior, res quidem gentilium labefactarentur, et vel non crederentur, vel haberentur ludibrio, vera autem floretet religio, et tolleretur nubes erroris, quae ei offundit tenebras, illum quidem coniecit in vincula, et in tutissima collocat custodia.

4) *ἐλλήλυθε* N. Teste Cotelerio Al. ante inserunt καί.

5) *μείζονα* marg. Cot.

6) *ἀγαθῶν* marg. Cot.

7) In N. *εἰς* adiungitur verbo *ἐπέδελξατο*. Ibidem *ἰσχυρήσαιο*.

8) Al. *ὕμῶν*. Cot.

9) Al. *Πάρω τῆς κύπρου*. Cot.

10) *πολλῶν* A.

Cap. VIII. 1) *εἰς* om. E.

2) *ἀπιστεῖαν* N.

3) *ἀνθήσει* A, mutatum in *ἀνθήσοι* ant *ἀνθήσει*.

4) *ἐξερεθει* E. Cot.

καθίστησι τῇ ἀσφαλεστάτῃ· αὐτὸς δὲ παρ' ὅλην νύκτα διασκεψάμενος, πῶς ἂν αὐτὸν ἀξίως ἀμύναιτο, καὶ τίνι τρόπῳ τῆς παρουσίας ὑπεξαγάγοι ζωῆς, θηρίοις ἔγνω παραδοῦναι βορᾶν⁵ καὶ ὑπ' ἐκείνων διασπαραχθέντα τὸν ἅγιον ἀπολέσθαι. Οὗτος γὰρ βαρύτερος θανάτου τρόπος διεσκεψθη τῷ βασιλεῖ. Ἔωθεν οὖν περὶ τούτου καὶ τῇ συγκλήτῳ κοινωσαμένον⁶ τὴν μὲν⁷ γνώμην καὶ αὐτοὶ ἐπήρουν· πλὴν οὐκ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνεβούλευον δεῖν γενέσθαι τὴν ἔκδοσιν, ἵνα μὴ ποθεινὸν, φησὶν,⁸ οὕτω καὶ μᾶλλον ἐπίδοξον παρὰ τοῖς οἰκείοις πολίταις τὸν Ἰγνατίον ἐργασάμεθα μαρτυρικῶς δῆθεν τέλει τὴν ζωὴν καταλύοντα· ὥστε προσήκειν, ἔφασκον, εἰς Ῥώμην αὐτὸν ἀπαχθέντα δεσμώτην ἐκεῖ τοῖς θηρίοις ἐκδοθῆναι. Οὕτω γὰρ τῷ μήκει τε τῆς πορείας χαλεπωτέραν ὑφέξει⁹ τὴν κόλασιν καὶ ἅμα Ῥωμαίοις ἀγνοούμενος ὅστις εἴη καθάπερ εἰς τῶν κακούργων ἀναιρεθῆναι δόξειε, καὶ οὐδὲ βραχείας τὸ μετὰ ταῦτα μνήμης παρ' ἐκείνοις ἀξιωθήσεται.

IX. Τούτου τοιγαροῦν ἀρέσαντος καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ψήφου παρανύκτα ἐξενεχθείσης παρίστησιν ἀπὸ τῆς φυλακῆς αὐτὸν, καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς τελευταίαν αὐτῷ ταύτην τὴν πείραν προσαγαγών.¹ Καὶ πρῶτα μὲν πολὺς ἦν ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἀπαγγελίαις τὸν ἀθλητὴν ὑποσαίνων καὶ καταψῶν· ἔπειτα δὲ καὶ πλείον² πάλιν ταῖς ἀπειλαῖς δεδιτόμενος,³ Ὡς δὲ μήτε⁴ πρὸς τὰς ὑποσχέσεις ἐνδιδόντα εἶδε, μήτε πρὸς τὰς ἀπειλὰς ὑποπτῆσθοντα παντάπασι⁵ τὴν μεταβολὴν ἀπογνοῦς, εἰς ἔργον τὰ ἐπηγγελμένα⁶ ἐξῆγε· καὶ βαρύτερα τῶν προτέρων αὐτῷ δεσμὰ περιθεῖναι κελύσας τάγματι στρατιωτικῶς παραδίδωσι, καὶ εἰς Ῥώμην ἐκπέμπει ἐντειλόμενος, ἥνικα τοῖς πολίταις ἡμέρα πανηγύρεως ἐπιστῆ, θηρίοις αὐτὸν εἰς τέρψιν τοῦ θεάτρου κοινὴν ἐκδοθῆναι.⁷ ὥστε κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον καὶ αὐτὸν θεάτρον⁸ γενέσθαι τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.

X. Ὁ μάρτυς τοίνυν τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν ἐκείνην¹ λαβὼν καὶ τῷ θεῷ μεγάλη βοήθῃ τὰ εἰκότα εὐχαριστήσας μεθ' ἡδονῆς ὄσης καὶ φαιδρότητος τα δεσμὰ περιτίθεται. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐξήκει κατὰ Περσῶν μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς. Ὁ θεοφόρος δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ πρότερον ἐπευξάμενος καὶ τὴν ποιμνὴν σὺν δάκρυσι² παραθέμενος τῷ θεῷ³ δέσμιος ἠκολούθει τοῖς στρατιώταις. Εἶθ' οὕτως τὴν Σελεύκειαν οὐ διαμέλλων, οὐκ ἀθυμῶν, οὐ πάσχειν τι σκυθρωπὸν⁴ ὅλως ὑποφαινόμενος, ἀλλὰ ποσὶν εὐπροθύμοις καταλαβὼν εἰς πλοῖον τε ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐμβάλλεται καὶ σὺν αὐτοῖς εἰς Σμύρναν καταίρει. Ἐνταῦθα Πολύκαρπον ἀσπάζεται τὸν θεῖον ἀπόστολον, ὃν προσεσάναί τῆς κατὰ Σμύρναν ἐκκλησίας συμφοιτητὴν Ἰγνατίῳ γενόμενον ἀνωτέρω⁵ φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν.⁶ Τοῦτον οὖν ἀσπάζεται σεμννόμενος ἐπὶ⁷ τοῖς δεσμοῖς καὶ χαίρων. Τί γὰρ καὶ εἶχεν αὐτὸν πλεον σεμνῦναι ἢ τὸ ὑπὲρ οὕτως ἀγαπήσαντος δεσπότητος πάσχοντα καθορᾶσθαι; Εἶτα καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπίσκοποις πρεσβυτέροις τε καὶ διακόνοις τοὺς προσήκοντας ἀσπασμοὺς ἀποδούς· ἐπεὶ πολλοὶ⁸ συνέθειον ἀπὸ τῶν τῆς Ἀσίας ἐκκλη-

5) βορῆν N.

6) Al. κοινολογησαμένου ap. Col., κοινωσαμένω N.

7) μὲν accessit ex AEN et marg. Cot.

8) Al. φασίν ap. Cot.

9) ἐφέξει erat in A.

Cap. IX. 1) προσάγων (sic) AEN.

2) πλείων A. lit. v erasa, πλείων N.

3) δεδιτόμενος N.

4) μὴ δὲ F.

Ipsa autem cum tota nocte apud se cogitasset, quonam modo eum ulcisceretur pro meritis, et quonam modo e praesenti vita subduceret, statuit illum feris tradere devorandum, ut dilaniatus ab eis Sanctus interiret. Visus est enim Imperatori hic mortis modus longe gravissimus. Cum hanc rem ergo Senatui mane communicasset, ipsi quoque eius quidem laudarunt sententiam; sed consuluerunt, ne haec bestiis obiectio fieret Antiochiae: Ne, aiebant, sic magis desideratum et gloriosum apud suos cives reddamus Ignatium, martyrii nimirum sine e vita excedentem. Quamobrem dicebant oportere eum Romam abduci vinctum, et illic tradi bestiis. Sic enim et prolixitate itineris gravius subibit supplicium, simulque Romanis quisnam sit ignorantibus videbitur esse peremptus tamquam unus ex maleficis, et ne minima quidem erit postea eius apud illos memoria.

IX. Cum hoc ergo placuisset et in ipsum lata fuisset protinus sententia, Imperator illum rursus producit e custodia, hoc eius postremum faciens periculum. Et primo quidem multum bonorum promissis athletam deliniebat ac demulcebat; deinde etiam rursus minis magis terrens. Postquam autem eum vidit nec cedere promissis, neque minas formidare, desperans omnino fore ut mutaretur, ad effectum deduxit ea quae denunciata fuerant. Et cum iussisset prioribus graviora ei imponi vincula, tradit cohorti militari et mittit Romam, praecipiens, cum advenisset civibus dies festus publicae celebritatis ludorumque solemnum, eum tradi bestiis ad communem theatri delectationem, ut convenienter ei, quod dixit divinus Paulus, ipse quoque fieret spectaculum mundo, et angelis, et hominibus.

X. Martyr ergo cum ultimam illam accepisset sententiam, Deoque clamore magno, ut consentaneum erat, egisset gratias, cum magna voluptate et laetitia sibi imponit vincula. Et Imperator quidem egreditur contra Persas cum suo exercitu. Theophorus autem ubi ecclesiae prius bene est precatus et gregem suum Deo commendavit cum lacrimis, vinctus sequebatur milites. Deinde sic Seleuciam non cunctans, non animum despondens, non se aliquid grave omnino pati prae se ferens, sed alaeribus venit pedibus, et a militibus in navem immittitur atque cum eis appellit Smyrnam. Hic salutatur Polycarpum divinum apostolum, quem Smyrnensi praefuisse ecclesiae, cum Ignatii fuisset condiscipulus, iam superius diximus ac declaravimus. Eum ergo salutatur, glorians atque gaudens de vinculis. Quid enim ei poterat esse maiori ornamento, quam adspici pati pro Domino, qui eum sic dilexerat? Deinde postquam reliquis Episcopis et Presbyteris et Diaconis reddidisset decentes salutationes (quoniam multi concurrebant ex ecclesiis Asiae et civitatibus

5) παντάπασιν N.

6) ἐψηφισμένα A E N et Al. ap. Cot.

7) Ita A, et ita invenio ap. Petermannum; ἐνδοθῆναι E N vulg.

8) I Cor. 4, 9.

Cap. X. 1) Ordo vocc. in E ἐξελην ἀπόφρασιν.

2) δάκρυσιν N.

3) Ita A E N p. τῶ θεῷ παραθέμενος vulg.

4) Al. στυθροπῶν. Cot.

5) In N manu sec. ὡς supra additum ante ἀνωτέρω.

6) ἐδήλωσε A E N.

7) σεμνηνόμενος ὑπὸ E.

8) πολὺ N.

σιῶν καὶ τῶν⁹⁾ πόλεων, καὶ ὄψιν ἐκείνην ἰδεῖν καὶ καλοῦ νόματος ἀπολαῦσαι θέοντος τῆς ἐκείνου γλώττης· αὐτὸς τὰ προσήκοντα παραινῶν εὐχέσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ πάντας ἡξίου, ὥστε διὰ τῶν θηρίων θάττον ἀναλῦσαι πρὸς τὸν ποθοῦμενον καὶ τῷ ἐκείνου θείῳ προσώπῳ ἐμφανισθῆναι.

XI. Ὅρων δὲ καὶ Μίαν αὐτοὺς περιπαθῶς ἔχοντας καὶ οἶονεὶ τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἐκκρεμαμένους καὶ ζημίαν οὐ φορητὴν ἠγούμενους τὸν χωρισμὸν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον, δείσας τε καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ πιστῶν, μὴ καὶ αὐτοὶ παραπλησίως διατεθέντες οὐκ ἀνέξονται ἰδεῖν αὐτὸν ἐκδιδόμενον τοῖς θηρίοις, ἀλλὰ χεῖρας ἀντιπάλους τοῖς ἐπιτετραμμμένοις τὴν ἔκδοσιν ἐπιβάλωσι, καὶ τὴν διανοιγείσαν αὐτῷ τοῦ μαρτυρίου κλειίσωσι θύραν, ἔγνω πρὸς αὐτοὺς ἐπιστεῖλαι, ὥστε καὶ τούτους ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχέσθαι, μὴ ἐμποδισθῆναι τὸν δρόμον αὐτῷ τῆς ἀθλήσεως,¹ ἀλλὰ διὰ τῶν θηρίων, ὥσπερ εἴρηται, θάττον πρὸς τὸν ἐρώμενον ἀναλῦσαι δεσπότην. Ἄξιον δὲ καὶ αὐτῆς ἐκείνης ἐπιμνησθῆναι τῆς ἐπιστολῆς ἐχούσης ἐπὶ λέξεως οὕτως.

XII. Ἰγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, τῇ ἡλεημένῃ¹ ἐν μεγαλειότητι πατρὸς ὑψίστου, καὶ Κυρίου² Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου υἱοῦ αὐτοῦ, ἐκκλησία ἡγαπημένη καὶ πεφωτισμένη ἐν τῷ³ θελήματι τοῦ θελήσαντος τὰ πάντα, ἃ ἔστι κατὰ ἀγάπην Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ἥτις καὶ προκιάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων· ἦν καὶ ἀσπάζομαι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ σάρκα καὶ πνεῦμα ἠνωμένην πάσῃ ἐντολῇ αὐτοῦ, πεπληρωμένην χάριτος θεοῦ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ θεῷ χαίρειν.

Ἐπεὶ εὐξάμενος θεῷ ἐπέτυχον ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιόθεάτα πρόσωπα, δεδεμένος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλπίζω ὑμᾶς ἀσπασασθαι,⁴ ἔάν περ θέλημα τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ ἀξιωθῆναι με καὶ εἰς τέλος οὕτως εἶναι. Ἡ μὲν γὰρ εὐγῆ εὐδοκονόμητός ἐστιν, ἔάν περ τῆς χάριτος ἐπιτύχω, τὸν κληρὸν μου ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν. Φοβοῦμαι γὰρ τὴν ὑμῶν ἀγάπην, μὴ αὐτὴ με ἀδικήσῃ. Ὑμῖν γὰρ εὐχερὲς ἐστὶ ποιῆσαι ὃ θέλετε· ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστὶ τοῦ θεοῦ ἐπιτυχεῖν, ἔάν περ ὑμεῖς φείσησθέ μου.

XIII. Οὐ γὰρ θέλω, ὑμᾶς ἀνθρωπαρεσκήσαι, ἀλλὰ θεῷ ἀρέσαι, ὥσπερ δὴ καὶ ἀρέσκετε. Οὐ γὰρ ἐγὼ ἄλλον ἔξω καιρὸν ποτε θεοῦ ἐπιτυχεῖν, οὔτε ὑμεῖς. Ἐάν οὖν¹ σιωπήσῃτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ γενήσομαι θεοῦ· ἔάν δὲ ἐρασθῆτε τῆς σαρκός μου, πάλιν ἔσομαι τρέγων. Πλέον δέ μοι παρὰσχεσθε σπονδισθῆναι θεῷ, ὡς ἔτι² θυσιαστήριον ἔτοιμόν ἐστιν, ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι ἄσῃτε τῷ πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὸν ἐπίσκοπον Συρίας ὁ θεὸς κατηξίωσεν εὐρεθῆναι εἰς δύσιν, ἀπὸ ἀνατολῆς τοῦτον μεταπεμφάμενος. Καλὸν τὸ δῦναι ἀπὸ κόσμου πρὸς θεὸν, ἵνα εἰς³ αὐτὸν ἀνατελλώμεν.

XIV. Οὐδέποτε ἐβασκήνατε οὐδενί, ἄλλους ἐδιδάξατε. Ἐγὼ δὲ θέλω, ἵνα κἀκεῖνα βέβαια ἦ, ἃ μαθητεύοντες ἐντέλλεσθε. Μόνον μοι

9) τῶν om. E.

Cap. XI. 1) ἀσκήσεως E.

Cap. XII. 1) ἡλειμμένη var. lect. ap. Col.

2) κυρίου om. AE, uti Cod. Colber-

cum ad videndum illud spectaculum, tum ut pulcro fruerentur fluento, quod scaturiebat ex illius lingua) ipse ea quae par erat suadens, rogabat omnes, ut pro ipso orarent, quo per feras cito resolveretur ad eum quem desiderabat, et appareret ante illius divinam faciem.

XI. Videns autem eos tum valde anxios, tum quodammodo pendentes ab illius anima, tum non ferendum damnum existimantes separationem eius et mortem, de iis quoque qui Romae erant fideles timens, ne et ipsi similiter affecti non sustinerent eum videre tradi bestiis, sed manus adversas illis admoverent, quibus mandatum erat eum tradere, ac ei clauderent apertam ianuam martyrii, statuit ad ipsos scribere, ut ii quoque pro eo orarent, ne cursus sui certaminis ei impediretur, sed per feras, sicut dictum est, cito resolveretur ad dilectum Dominum. Operae pretium est autem, illius quoque mentionem facere epistolae, quae sic habet ad verbum.

XII. Ignatius, qui et Theophorus, Episcopus sanctae Dei ecclesiae quae est Antiochiae, ecclesiae misericordiam consecutae in maiestate patris altissimi et Domini Iesu Christi solius eius filii, dilectae et illuminatae in voluntate eius, qui voluit omnia, quae sunt secundum caritatem Iesu Christi Dei nostri, quae etiam praesidet in loco regionis Romanorum, quam et saluto in nomine Iesu Christi, secundum carnem et spiritum unitam omni eius mandato, impletam gratia Dei, salutem in Christo Iesu Deo.⁴

Cum Deum precatus obtinuerim, ut viderem spectabiles vultus vestros, vinctus in Christo Iesu spero, me vos salutaturum, si Dei fuerit voluntas, ut dignus habear, qui et sic ad finem perveniam. Meum enim rite succedit votum, si gratiam fuero consecutus, ut sortem meam percipiam sine impedimento. Timeo enim vestram caritatem, ne ipsa me iniuria afficiat. Vobis enim facile est facere quod vultis; mihi autem difficile est Deum assequi, si vos mihi peperceritis.

XIII. Non enim volo, vos hominibus placere, sed Deo, sicut etiam placetis. Nam neque ego unquam habebō aliud tempus Deum assequendi, neque vos. Si igitur silueritis de me, ego Dei efficiar; sin vero carnem meam amaveritis, rursus ero currens. Plus autem mihi praebete, ut Deo immoler, dum adhuc ara parata est, ut effecti chorus in caritate canatis patri in Christo Iesu, quod Episcopum Syriae dignatus sit Dominus, ut inveniretur in Occidente, eum arcessens ab Oriente. Pulcrum est, a mundo occidere ad Deum, ut ad ipsum exoriamur.

XIV. Nulli unquam invidistis, alios docuistis. Ego autem volo, illa quoque esse firma ac stabilia, quae docentes praecipitis. Solum

tinus et ex nostris in Ep. ad Rom. interpolatis B O V.

3) τῶ non leg. A E; deest quoque in Cod. Colbertino et in BV recens. interpol. Ep. ad Rom.

4) Α. θεάσασθαι. Col.

Cap. XIII. 1) οὖν in textum recepti ex A, ubi supra adscriptum est.

2) ἔτοιμον E male.

3) πρὸς E.

δύναμιν αἰτήσασθε δοθῆναι παρὰ θεοῦ, ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι Χριστιανός, ἀλλὰ καὶ εὐρεθῶ καὶ λέγεσθαι δύνωμαι· καὶ τότε πιστὸς εἶναι ὀφθῆσομαι, ὅτε κόσμῳ¹ μὴ φαίνομαι.² Οὐδὲν γὰρ φαινόμενον, αἰώνιον· ἐπεὶ καὶ τὰ βλεπόμενα,³ πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια.

XV. Ἐγὼ γράφω ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐντέλλομαι πᾶσιν, ὅτι ἐγὼ ἐκὼν ὑπὲρ θεοῦ ἀποθνήσκω, ἕαν περ ὑμεῖς μὴ κολύσητε. Παρακαλῶ ὑμᾶς, μὴ εὐνοια ἄκαιρος γένησθέ μοι.¹ "Ἀφετέ με² θηρίων εἶναι βόραν, δι' ὧν ἔνεστι³ θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σίτος εἰμι θεοῦ, καὶ δι' ὁδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὐρεθῶ τοῦ Χριστοῦ. Μᾶλλον δὲ⁴ κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν καταλείπωσι⁵ τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθῆις βαρὺς γένωμαι. Τότε ἔσομαι μαθητὴς ἀληθῆς τοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου ἔτι ὁ κόσμος ὄψεται. Λιτανεύσατε τῷ Χριστῷ⁶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων θυσία καθαρὰ εὐρεθῶ. Οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν. Ἐκεῖνοι ἀπόστολοι, ἐγὼ κατάκριτος· ἐκεῖνοι ἐλεύθεροι, ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος· ἀλλ' ἕαν θελήσητε,⁷ ἀπελεύθερος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος. Νῦν μανθάνω δεδεμένος, μηδὲν ἐπιθυμεῖν κοσμικὸν ἢ μάταιον.

XVI. Ἀπὸ Συρίας μέχρι¹ Ῥώμης αὐτῆς θηριομαχῶν² ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, δεδεμένος δέκα λεοπαρδοῖς, ὅ³ ἔστι στρατιωτικὸν τάγμα· οἱ καὶ εὐεργετούμενοι χεῖρους γίνονται. Ἐν δὲ τοῖς ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι. Ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἠτοιμασμένων· καὶ εὐχομαι ἔτοιμά μοι εὐρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω, συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἦψαντο. Κἂν αὐτὰ δὲ ἄκοντα μὴ θελήσειεν, ἐγὼ δὲ παραβιάσομαι.⁴ Συγγνώμην ἔχετε μοι· τί μοι⁵ συμφέροι, ἐγὼ γνώσκω. Νῦν ἄρχομαι μαθητὴς εἶναι, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὅστέαν, συγκοπὴ μελῶν, ἄλεσοι ὄλου τοῦ σώματος καὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα⁶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω.

XVII. Οὐδὲν με ὠφελήσει τὰ τεργνὰ τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου. Καλὸν μοι ἀποθανεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἕαν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;² Ἐκεῖνον ζητῶ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. Σύγγνωτέ μοι, ἀδελφοί· μὴ ἐμποδίσητέ μοι ζῆσαι· μὴ³ θελήσητέ με ἀποθανεῖν. "Ἀφετέ με καθαρὸν φῶς λαβεῖν. Ἐκεῖ γὰρ παραγεγόμενος, ἄνθρωπος θεοῦ ἔσομαι. Ἐπιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ. Εἴ τις αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχει, νοησάτω ὃ θέλω, καὶ συμπαθησάτω μοι, εἰδὼς τὰ συνέχοντά με.

Cap. XIV. 1) Al. καὶ κόσμῳ. Cot.

2) Al. φαίνομαι. Cot..

3) II Cor. 4, 18.

Cap. XV. 1) ἄκερος γενέσθαι μου

Ε, ἄκαιρος γενοίσθε μου N, ἄκαιρος γένησθέ μου (supra οι) A.

2) ἄφετέ μοι correctum in με A.

3) Al. ἔστι. Cot.

4) δὲ addidit ex A.

rogate, dari mihi vires a Deo, ut non tantum dicar Christianus, sed etiam inveniar et dici possim; et tunc videbor esse fidelis, quando mundo non apparebo. Nihil enim, quod apparet, est aeternum, quandoquidem, quae videntur, temporalia sunt, quae autem non videntur, aeterna.

XV. Ego scribo ecclesiis et omnibus mando, quod ego lubens pro Deo morior, si vos non prohibueritis. Rogo vos, ne intempestiva benevolentia mihi efficiamini. Sinite me ferarum esse cibum, per quas licet Deum consequi. Sum Dei frumentum, et molor per dentes ferarum, ut Christi inveniar mundus panis. Immo feris potius blandimini, ut fiant mihi sepulcrum, et nihil relinquunt mei corporis, ne sopitus fiam gravis. Tunc ero verus Christi discipulus, quando nec corpus quidem meum adhuc videbit mundus. Pro me Christo supplicate, ut per haec organa inveniar hostia munda. Non sicut Petrus et Paulus vobis praecipio. Illi Apostoli, ego condemnatus; illi liberi, ego autem servus usque in hodiernum diem; sed si volueritis, libertus Iesu Christi, ac exurgam in ipso liber. Nunc disco vinctus, nihil mundanum cupere aut inane.

XVI. A Syria usque ad Romam ipsam pugno cum bestiis terra marique, noctu et diu, vinctus decem leopardis, qui sunt cohors militaris: qui etiam si beneficio afficiantur, fiunt deteriores. In eorum vero iniuriis magis disco. Utinam fruar bestiis mihi paratis: et opto, ut mihi promptae inveniantur; quibus etiam blandiar, quo me protinus devorent, non sicut quosdam timore affectae non tetigerunt. Quodsi etiam invitae noluerint, ego vi adigam. Ignoscite mihi; scio quid mea intersit. Nunc incipio esse discipulus, ut Iesum Christum assequar. Ignis et crux, bestiarum irruptiones, dissectiones, divisiones, discriptiones ossium, concisio membrorum, triturae totius corporis et diaboli tormenta super me veniant, ut tantummodo consequar Iesum Christum.

XVII. Nihil mihi proderunt mundi iucunditates, neque regna huius seculi. Melius est mihi mori in Christo Iesu, quam regnum obtinere usque ad fines terrae, „Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, et suae animae detrimentum patiatur?“. Illum quaero, qui pro nobis est mortuus. Ignoscite mihi, fratres: ne sitis mihi impedimento, quo minus vivam: ne me velitis mori. Sinite me puram lucem accipere. Cum illuc enim venero, ero homo Dei. Permittite mihi, ut sim imitator passionis Christi. Si quis ipsum in seipso habet, intelligat quod volo, et mei moveatur commiseratione, cum sciat quae me constringant.

5) καταλλπωσι A.

6) τὸν χριστὸν A ex correctura.

7) θελήσεται mutatum in θελήσητε A.

Cap. XVI. 1) Ita A E N et Codd. Colb.

B O V, μέχρως vulg.

2) Al. θηριομαχῶ. Col.

3) Al. δπερ. Col.

4) παραβήσομαι E. Hand male.

5) με E.

6) ἔνα deest in Al. Col.

Cap. XVII. 1) Matth. 16, 26.

2) Al. ἐαυτοῦ. Col.

3) μὴ δὲ A E N et Al. in marg. apud Col.

XVIII. Ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου διαρπάσαι με βούλεται καὶ τὴν εἰς θεόν μου γνώμην διαφθεῖραι. Μηδεὶς οὖν τῶν παρόντων βοηθῆτω¹ αὐτῷ· μᾶλλον ἐμοὶ γένεσθε, τουτέστι τοῦ θεοῦ. Μὴ λαλεῖτε Ἰησοῦν Χριστόν,² κόσμον δὲ ἐπιθυμεῖτε. Βασκανία ἐν ὑμῖν μὴ κατοικεῖτω· μὴ δ' ἂν ἐγὼ παρὼν παρακαλῶ³ ὑμᾶς, πεισθῆτε μοι⁴ τουτοῖς δὲ μᾶλλον πείσθητε, οἷς ἐγὼ γράφω ὑμῖν. Ἐξ ὧν γὰρ γράφω ὑμῖν, ἐρῶ τοῦ ἀποθανεῖν. Ὁ⁵ ἐμὸς ἕως ἐσταύρωται· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλοῦλον· ὕδωρ δὲ μᾶλλον ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοὶ, ἕσωθέν μοι λέγον· δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα. Οὐχ ἤδομαι τροφῇ φθορᾶς, οὐδὲ ἡδοναῖς ταῖς τοῦ βίου τούτου. Ἄρτον θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, ὅ⁶ ἐστι σὰρξ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐν ὑστέρω ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ· καὶ πόμα θεοῦ θέλω, τὸ αἶμα αὐτοῦ, ὃ ἔστι ἀγάπη ἀφθαρτος καὶ ἀένναος ζωῆς.

XIX. Οὐκ ἔτι θέλω κατὰ ἀνθρώπους ζῆν· τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν ὑμεῖς θελήσητε. Θελήσατε οὖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆτε. Δι' ὀλίγων γραμμάτων αἰτοῦμαι ὑμᾶς, πιστεύσατέ μοι. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ὑμῖν ταῦτα φανερώσει,¹ τὸ ἀψευδὲς στόμα, ὅτι ἀληθῆ λέγω. Αἰτήσασθε περὶ ἐμοῦ, ἵνα ἐπιτύχω. Οὐ κατὰ σάρκα ὑμῖν ἔγραψα, ἀλλὰ κατὰ γνώμην θεοῦ, ἐὰν πάθω.

XX. Μνημονεύετε ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν τῆς ἐν Συρία ἐκκλησίας, ἣτις ἀντὶ ἐμοῦ¹ ποιμῆνι τῷ θεῷ κέχρηται. Μόνος αὐτὴν Ἰησοῦς Χριστὸς² ἐπισκοπήσει, καὶ ἡ ὑμῶν ἀγάπη. Ἀσπάσεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐκκλησιῶν τῶν δεξαμένων με εἰς ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκ ὡς παροδεύοντα. Καὶ γὰρ αἱ μὴ προσήκουσαι μοι τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ σάρκα, κατὰ πόλιν με προῆγον.

XXI. Γράφω δὲ ὑμῖν ταῦτα ἀπὸ Σμύρνης δι' Ἐφρεσίων τῶν ἀξιωμακαρίστων. Ἔστι δὲ σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἅμα ἐμοὶ καὶ Κρόκος, τὸ ποθητὸν¹ ὄνομα, τῶν συνελθόντων μοι ἀπὸ Συρίας εἰς δόξαν θεοῦ. Ἐγραψα ὑμῖν ταῦτα τῇ πρὸ ἐννέα καλανδῶν Σεπτεμβρίου.² Ἐξόφωσθε εἰς τέλος, ἀγαπητοὶ, ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

XXII. Ἄλλα ταῦτα μὲν τὰ τῆς ἐπιστολῆς. Αὐτὸς δὲ μετὰ βραχὺ ἀπὸ Σμύρνης ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀναχθεὶς καὶ προσχὼν τῇ Τρωάδι καὶ Νεαπόλει παρῆει διὰ Φιλίππων καὶ Μακεδονίας περὶ τὰς παρὰ τὴν ὁδὸν ἐκκλησίας ἐπισκοπῶν καὶ διδασκῶν ἐν αὐταῖς, παρακαλῶν, διαλεγόμενος, τοὺς ἀκραιότερους τῶν ἀδελφῶν ἀσφαλιζόμενος καὶ πάντας ἐργηροφέναι καὶ νήφειν παρασκευάζων. Φθάσας δὲ τὴν ἐν Ἐπιδάμῳ Ἡπειρον¹ καὶ τὸ Ἀδριατικόν τε καὶ Τυρρῆνικὸν πέλαγος διαπλεύσας εἰς τοὺς² ἐν τῇ Ρώμῃ Ποτιόλους καταίρει. Ἐπιξενωθεὶς δὲ μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῖς ἐκείσε πιστοῖς, καὶ τὸν ἐν κυρίῳ καὶ αὐτοῖς μεταδούς³ ἀσπασμὸν τὴν⁴ Ρώμην καταλαμβάνει, καὶ τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως ἐμφανίζεται. Οὗτος τοίνυν τὸν θεοφόρον ἰδὼν⁵ καὶ τὰ βασιλικὰ δεξάμε-

Cap. XVIII. 1) βοηθήτω scr. B.

2) χριστόν ἰησοῦν collocat E.

3) παραβαλῶ fuisse videtur in A.

4) μου E.

5) ὁ non est in EN.

6) Al. ὅς. Col.

Cap. XIX. 1) φανερώσει, supra oi, A.

XVIII. Princeps huius seculi me vult diripere et corrumpere meam in Deum sententiam. Nemo ergo ex iis, qui adsunt, illi opem ferat; estote mei potius, hoc est Dei. Ne loquamini Iesum Christum, mundum vero desideretis. Ne habitet in vobis invidia; nec si ego quidem praesens vos rogem, parete mihi; iis autem parete potius, quae ego ad vos scribo. Ex iis enim, quae scribo ad vos, mori cupio. Meus amor est cruci affixus: et non est in me ignis amans materiae; aqua autem potius viva et in me loquens, quae intus mihi dicit: Veni ad patrem. Non delector nutrimento corruptionis, neque voluptatibus huius vitae. Panem Dei volo, panem caelestem, panem vitae, qui est caro Iesu Christi filii Dei, qui postea natus est ex semine Davidis et Abrahami; ac potum Dei volo, eius sanguinem, qui est caritas incorrupta et vita perennis.

XIX. Non amplius volo vivere sicut homines; hoc autem erit, si vos volueritis. Velitis ergo, ut vos quoque Deus velit. Brevibus literis peto a vobis; mihi credite. Iesus vero Christus vobis haec aperiet, qui est os non mendax, quod vera dico. Petite pro me, ut consequar. Non secundum carnem vobis scripsi, sed secundum Dei sententiam, si patiar.

XX. Mementote in oratione vestra ecclesiae Syriae, quae pro me utitur pastore Deo. Solus ipsam Iesus Christus visitabit ac vice Episcopi reget, et vestra caritas. Salutatur vos meus spiritus et caritas ecclesiarum, quae me susceperunt in nomine Iesu Christi, non tamquam transeuntem. Etenim quae me non convenerunt in via, quae est secundum carnem, me deduxerunt in civitatibus.

XXI. Scripsi autem haec ad vos Smyrna per Ephesios merito beatos. Est vero mecum cum multis aliis Crocus quoque, nomen desiderabile, eorum qui mecum venerunt e Syria ad gloriam Dei. Ista vobis scripsi nono Kalend. Septembris. Valete perpetuo, dilecti, in tolerantia Iesu Christi. Amen.

XXII. Sed est haec quidem epistola. Ipse autem paulo post Smyrna deductus a militibus cum appulisset Troadam et Neapolim, transiit pedes per Philippos et Macedoniam, eas quae sunt in via invisens ecclesias, atque in eis docens, exhortans, disserens, fratrum simpliciores ac imbecilliores confirmans et efficiens, ut omnes vigilarent essentque sobrii. Cum vero pervenisset Epidamni Epirum ac mare transmisisset Adriaticum et Tyrrhenum, appellit Romanorum Puteolos. Hospitio autem exceptus simul cum militibus ab iis, qui illic erant fidelibus, traditaque illic quoque salutatione in Domino, venit Romam, et sistitur ante Praefectum Urbis. Is ergo Theophorum intuitus, litterisque Imperatoris acceptis, cum

Cap. XX. 1) Ita AEN, ἀντ' ἐμοῦ vulg.

2) Χριστός deest in Al. Col.

Cap. XXI. 1) ποθητόν NA, in hoc quidem ποθεινόν secundis curis.

2) σεπτεβόλου E et var. lect. apud Col.

Cap. XXII. 1) τὴν ἐπιδάμνω ἤπειρον E, τὴν ἐν ἐπιδάμνω ἤπειρον N.

2) τοὺς restitui ex A, τὰς EN vulg.

3) Al. ἀποδοῦς. Col.

4) εἶτα τὴν Al. apud Col.

5) εἰδῶν N.

νος γράμματα, ἡμέρας ἐπιστάσης εὐκαιρου, ἠνίκα δημοτελής ὑπῆρχε τοῖς Ῥωμαίοις πανήγυρις, κατὰ μέσον αὐτὸν εἰσάγει τὸ θέατρον, ὥστερ οὖν εἶχε τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο τοῦ βασιλέως ἐπίταγμα.

XXIII. Τῆς πόλεως οὖν πάσης τοῦ θεάτρον προκαθημένης μετὰ θερμοῦ πνεύματος καὶ ὀφθαλμῶν ἤδη θέας ἔρωντων,¹ ἅτε πανταχοῦ τῆς φήμης διαγγειλάσης, τὸν τῆς Συρίας ἐπίσκοπον μέλλειν σήμερον θηριομαχεῖν, ἐπιστραφεὶς πρὸς τὸ πλήθος ἐκεῖνος μετὰ γενναίου λίαν καὶ ἀτρέστου² φρονήματος, οἷα δὴ καὶ κανυχόμενος ἐπὶ τῇ δοκούσῃ ταύτῃ διὰ Χριστὸν αἰσχρῆ καὶ μεγαλοφρονῶν³ Ἄνδρες, ἔφη, Ῥωμαῖοι, καὶ τοῦ παρόντος ἀγῶνός μοι⁴ θεαταί, οὐ φανίλου τινὸς ἔνεκεν ἐμοὶ ταῦτα, οὐδὲ πονηρῶν πράξεων ὑπέχοντι δίκην, ἀλλ' ὥστε θεοῦ ἐπιτυχεῖν, οὐπερ ἔρω καὶ ἀπλήστως⁵ ἐρίεμαι. Σίτος γάρ εἰμι αὐτοῦ καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς αὐτῷ ἄριστος γένωμαι. Ταῦτα εἶπε καὶ ἀφεθέντες οἱ λέοντες διεσπασάντο τε αὐτὸν εὐθύς καὶ κατέφαγον, μόνων ἐκείνου τῶν τραχυτέρων ὄστων ἀπεχόμενοι,⁶ ἔργω τῆς εὐχῆς τῷ ἀνδρὶ⁷ πληρωθείσης, ὥστε τάφον αὐτῷ τὰ θηρία γενέσθαι καὶ μηδὲν ὑπολειφθῆναι⁸ τοῦ σώματος· οἶονεὶ περὶ πλείονος τοῦ θεοῦ θεμένου τὴν εὐχὴν καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ θεράποντος ἐνεγκεῖν εἰς πέρας, ἢ τὸ ἄψαυστον αὐτὸν τοῖς λέουσιν ἀποδείξει, τῷ οἰκείῳ ὀνόματι περιθρῆναι⁹ δόξαν.

XXIV. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβεν, οἱ κατὰ τὴν Ῥώμην πιστοί, οἷς καὶ ζῶν ἔτι ὁ θεοφόρος ἐπέστειλε,¹ μετὰ τὸ διαλυθῆναι τὸ θέατρον συνελθόντες καὶ τὰ ὄστα ποθοῦσαις χερσὶν ἀνελόμενοι, καὶ σεβασμίως αὐτὰ περιστείλαντες, ἔξω τῆς πόλεως ἐν ἐπισήμῳ κατέθεντο τόπων, εἰκάδα τότε τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς ἄγοντος. Ταῦτα δὲ καὶ εἰς Ἀντιόχειαν ὕστερον τὴν τοῦ μάρτυρος ἀνεκομίσθη πατριίδα, καὶ διπλῆν αἱ μεταξὺ πόλεις τὴν εὐλογίαν ἐτρούγησαν· πρότερόν τε ἠνίκα δέσμιος ἐξ Ἀντιοχείας ὁ μάρτυς εἰς Ῥώμην κατήγετο, καὶ νῦν, ὅτε μετὰ λαμπρῶν τῶν τροπαίων ἐκείθεν ἀνεκομίζετο, καθάπερ μέλισσαι κηρίον τοῦτον περιπτύμεναι.

XXV. Λέγεται γοῦν, ὅτι μετὰ τὴν μαρτυρικὴν τοῦ ἀνδρὸς τελείωσιν πενθοῦντων τὴν ἐκείνου στέρησιν τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ πιστῶν, καὶ οὐδὲν ὄλωσ τῆς ὀδύνης παραμύθιον δεχομένων, ὕμνοις τε σχολάζοντων ἐπιταφίοις καὶ παννυχίσιν, αὐτὸς ὄναρ ἐπιφαινόμενος καὶ οἶονεὶ περιβάλλων αὐτοὺς καὶ περιπτύσσόμενος, ὅσοι δηλαδὴ καὶ ἀξίους ἑαυτοῦς πρότερον τῆς ἐκείνου κατέστησαν συνουσίας, ὁμαλῆς αὐτοῖς καὶ προότερον ἐποίει τὸ πένθος καὶ τῆς ὀδύνης τὸ ἄγριον ἀπεσβέννυ. Ἐτεροι δὲ πάλιν ἰδεῖν αὐτὸν ἔφησαν ἰδρῶτι καταβρόόμενον, καθάπερ ἄρι τῶν¹ τῆς ἀθλήσεως ἀνακεπνευκότηα πόνων καὶ σωτηρίαν τῇ τε πόλει καὶ πᾶσι πιστοῖς ἐπευχόμενον.

XXVI. Τοιοῦτον μὲν δὴ τὸ τοῦ θεοφόρου τέλος, οὗτοι οἱ ἀγῶνες, τοιοῦτοι¹ οἱ πρὸς Χριστὸν αὐτοῦ περιφανεῖς² ἔρωτες. Μαρτυρεῖ δὲ

Cap. XXIII. 1) Al. ὀρώντων. Cot. 4) Al. μου, in al. deest. Cot.
2) ἀτρέπτου A E var. lect. ap. Cot. 5) ἀπλίστω erat in A.
3) μέγα φρονῶν A E N et Al. ap. 6) ἀποσχόμενοι A E N et var. lect. ap. Cot.

dies advenisset opportunus, quando erat dies festus et celebrer populi Romani, inducit eum in medium theatrum, sicut nempe iubebat improbum illud Edictum Imperatoris.

XXIII. Cum ergo universa civitas sederet in theatro ardenti spiritu et oculis iam spectaculum aventibus, utpote quod iam fama ubique annunciasset, Syriae Episcopum cum feris esse hac die pugnaturum, conversus ille ad populum cum plane generoso et intrepido animo, ut qui gloriaretur ac sibi magnopere placeret ob apparentem hanc pro Christo ignominiam: Viri, inquit, Romani et praesentis huius certaminis spectatores, non haec mihi fiunt ob aliquod maleficium, neque ut suam poenas pravorum facinorum, sed ut Deum assequar, cuius quidem teneor desiderio, et quem cupio insatiabiliter. Sum enim eius frumentum et molor per dentes bestiarum, ut fiam ei purus panis. Haec dixit atque dimissi leones eum statim dilacerarunt ac devorarunt a solis durioribus illius ossibus abstinentes, reapse votis viro impletis, ut bestiae fierent ei sepulcrum et nihil reliquum esset corporis, utpote quod Deus pluris faceret famuli preces et amorem ad finem perducere, quam efficere, ut non tangeretur a leonibus, quo suo nomini tribueret gloriam.

XXIV. Postquam autem haec evenerunt et finem acceperunt, qui Romae erant fideles, ad quos adhuc vivens Theophorus scripserat Ignatius, ubi dimissum fuit theatrum, convenientes, cum ossa cupientibus manibus sustulissent eaque honorifice ac reverenter composuissent, deposuerunt in loco insigni extra Urbem mense Decembris vigesimum diem tunc habente. Haec postea deportata sunt in patriam martyris Antiochiam, et quae inter utramque urbem sunt civitates, duplicem percepere benedictionem, tum prius quando martyr victus ducebatur Romam ex Antiochia, tum nunc quando cum praeclaris tropaeis illinc referebatur, tamquam apes favum illum circumvolantes.

XXV. Ac dicitur quidem, quod post viri per martyrium consumptionem, cum lugerent illius privationem ii qui Romae erant fideles, et nullam omnino acciperent doloris consolationem, vacarent vero sepulcralibus hymnis ac vigiliis, ipse in somnis apparens et eos quasi amplectens, qui scilicet se ipsos prius praebuerant dignos illius consuetudine, luctum eis effecit facilem ac leniorem, et doloris sedavit vehementiam. Alii rursus dixerunt, se vidisse eum sudore diffluentem, tamquam qui nuper respirasset a laboribus decertationis, et precantem pro salute civitatis omniumque fidelium.

XXVI. Hic quidem fuit exitus Theophori, haec sunt certamina, hi conspicui eius amores in Christum. Et fert testimonium Irenaeus Lug-

7) Is ordo vocc. in AEN, τῷ ἀνδρὶ τῆς ἐρχῆς vulg.

8) ὑποληφθῆναι N, ὑπολελειφθαι Al. ap. Cot.

9) περιθῆναι scr. EN.

Cap. XXIV. 1) ἐπέστελε E.

Cap. XXV. 1) τὸν E.

Cap. XXVI. 1) τοιοῦτον N.

2) περιμανεῖς AEN, περικαλλεῖς Al. ap. Cot.

καὶ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδάνων³ ἐπίσκοπος, ἀνὴρ λόγου ἄξιος, διὰ πολλῆς μνήμης τὰ τοῦ Θεοφόρου ποιούμενος. Ἀλλὰ μὴν καὶ Πολύκαρπος ὁ τῆς κατὰ Σμύρναν ἐκκλησίας προστάς, ὅστις αὐτῷ καὶ εἰς Ἰωάννου⁴ συνοφοῖτα τοῦ εὐαγγελιστοῦ⁵ τε⁶ καὶ θεολόγου,⁷ καὶ δεσμώτην ἐξ Ἀντιοχείας ἀγόμενον εἰς⁸ Ῥώμην ἠσπάσατο, καθὼς ἤδη καὶ μεμαθήκαμεν, τοιαῦτα ποῦ⁹ τῶν αὐτοῦ γράφων ἐπιστολῶν, Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, πειθαρχεῖν καὶ πᾶσαν ὑπομονὴν ἀσκεῖν, ἣν ἴδετε¹⁰ κατ' ὀφθαλμοῦς οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγνατίῳ καὶ Ρούφῳ καὶ Ζωσίμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς¹¹ τοῖς ἐξ ὑμῶν, καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ πεπιστευκόσιν. Ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασαν, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διὸ καὶ εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον εἰσὶν ἄρτι παρὰ κυρίου,¹² ᾧ καὶ συνέπαθον. Οὐ γὰρ τὸν νῦν αἰῶνα ἠγάπησαν, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα Χριστόν. Οὕτω μὲν σὺν ὁ Θεὸς Ἰγνατίος ἐν ταῖς ἱεραῖς ἐκείνων ψυχαῖς ἔκειτο· καὶ θηρίων γαστέρας ἑαυτῷ θέσθαι τάφον ἐπιθυμήσας, ἀνδρῶν φιλοθέων μᾶλλον ψυχαῖς κατοικεῖ.

XXVII. Βασιλεὺς δὲ Τραϊανὸς τὰ κατὰ τὸν Θεοφόρον τοῦτον Ἰγνατίον ὕστερον¹ ἐκμαθὼν, ὅπως τε γενναίως² τὸν τοῦ μαρτυρίου ἄθλον ἀνύσειε, καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἐκείνου ψῆφον θηρίων βορὰ γένοιτο· ἀκούσας δὲ πολλὰ καὶ περὶ τῶν κατὰ χώρας Χριστιανῶν, ὡς ἄρα οὐδὲν παρὰ τοὺς νόμους πράττειεν ἀνόσιόν τε δρῶσιν οὐδὲν, ἀλλ' ἅμα ἔρ διανιστάμενοι Χριστόν τε ὡς υἱὸν Θεοῦ προσκυνοῦσιν, ἐγκράτειάν τε πᾶσαν ἀσκοῦσιν ἐν τε βρωτῶν ὁμοίῳ καὶ ποτῶν μεταλήψει, καὶ ὅσα νόμος ἀπαγορεύει, τούτων οὐδενὸς ἄπτονται· ταῦτα ἐκείνον ἀκούσαντα, μετάνοιάν τε εἰσελθεῖν τῶν ἤδη γεγενημένων, καὶ δόγμα τοιοῦτον ἐκθεῖναι λέγεται, ὥστε τὸ³ τῶν Χριστιανῶν φῶλον ἐκζητεῖσθαι μὲν καὶ γνώριμον πανταχοῦ καθίστασθαι, εὐρισκομένους δὲ μὴ ἀναιρεῖσθαι μὲν, πλὴν μηδὲ πάλιν ἀρχὰς ἢ δημοσίων πραγμάτων ἐγχειρίζεσθαι διοικήσεις. Οὕτως οὐχ ἡ ζωὴ μόνον Ἰγνατίου, ἣδη δὲ καὶ⁴ ἡ τελευταῖα πολλῶν πρόξενος ἀγαθῶν κατέστη, καύχημα τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, εὐσεβείας ἐπίδοσις, παράκλησις πρὸς τοὺς κατὰ Θεὸν πόρους καὶ προσκαίρου ζωῆς καταφρόνησις, ἐγκράτειά τε τῶν βλαβερῶν καὶ βίου καθαρότητος⁵ ἐπιμέλεια, χάριτι⁶ καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

3) Pro Λουγδούων. Col.

4) Al. Ἰωάννην. Col.

5) Al. τὸν εὐαγγελιστὴν. Col.

6) τε om. A.

7) Θεολόγον Var. lect. ap. Col.

8) Al. inser. Σμύρναν τε καὶ. Col.

9) Ep. ad Philipp. c. 9.

10) εἶδετε AN, εἶδεται E.

dunensis Episcopus, vir magni faciendus, qui Theophori multam facit mentionem. Quin etiam Polycarpus, Smyrnensis ecclesiae Antistes, qui cum eo ventitavit ad Ioannem Evangelistam et Theologum, quique cum captivus ille Romam duceretur Antiochia, eum, sicut iam vidimus, salutavit, haec alicubi scribens in suis epistolis: *Rogo vos, fratres, ut obediatis et omnem exercetis tolerantiam, quam vidistis oculis non solum in beatis Ignatio, Rufo et Zosimo, sed etiam in multis aliis ex vobis, et in ipso Paulo et iis, qui cum ipso crediderunt. Quia ii omnes non in vanum cucurrerunt, neque in vanum laboraverunt, sed in fide et iustitia, quae est in Christo Iesu. Quamobrem et sunt nunc in loco, qui eis debetur apud Dominum, cum quo et passi sunt. Non enim praesens seculum dilexerunt, sed Christum, qui pro nobis mortuus est et resurrexit.* Sic ergo situs erat divinus Ignatius in sacris illorum animis; et cum desiderasset bestiarum ventres sibi sepulcrum efficere, in piorum virorum magis habitat animis.

XXVII. Imperator autem Traianus cum de Theophori huius Ignatii rebus postea didicisset, et quam fortiter peregisset certamen martyrii, quodque ut ipse tulerat sententiam a bestiis fuisset devoratus; cumque multa etiam audivisset de Christianis, qui erant per regiones, quod scilicet nihil praeter leges facerent, neque rem ullam agerent impiam, sed diluculo surgentes et Christum adorarent tamquam Dei filium, omnemque exercebant abstinentiam in cibo ac potu sumendo, et nihil tangerent ex iis quae lex prohiberet; cum ille, inquam, haec audivisset, tum ductus esse poenitentia eorum quae facta fuerant, tum dicitur tale Decretum proposuisse, ut gens Christianorum exquireretur quidem atque omnibus esset cognita, inventi autem non interficerentur, sed neque magistratus gererent, neque susciperent ullam Reipublicae administrationem. Sic non vita solum Ignatii, sed iam mors quoque fuit multorum bonorum conciliatrix, gloriatio fidei quae in Christo est, argumentum pietatis, adhortatio ad divinos labores, et contemptio temporariae vitae, item continentia a noxiis ac studium vitae puritatis, gratia et benignitate Domini nostri Iesu Christi, cum quo patri gloria et sancto ac vivifico spiritui nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

11) Deest in Al. Col.

12) Al. *πρώτω*. Col.

Cap. XXVII. 1) Deest in Al. Col.

2) *γενναίος* supra ω E, *γενναῖος* N, *γενναῖον* Al. ap. Col.

3) τῶ N.

4) Al. *ἀλλ' ἤδη καὶ*. Col.

5) *καθαρότητος* E et Al. ap. Col.

6) Vocem *χάριτι* in E lacuna praecedit. Forte excidit *τοῦτο δέ*.

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ.

I. Ἐν ἔτει πέμπτῳ τῆς βασιλείας Τραϊανοῦ Καίσαρος καὶ δευτέρῳ ἔτει ἐνυπατίας Ἀττήκων καὶ Σουρβίνου καὶ Μαρκέλλου Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας δεύτερος μετὰ τοὺς ἀποστόλους γενόμενος — Εὐόδιον γὰρ διεδέξατο μετὰ ἐπιμελεστάτης φρουροφυλακῆς — ἀπὸ Συρίας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν παρεπέμφθη τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἕνεκα μαρτυρίας. ἦσαν δὲ οἱ φυλάσσοντες αὐτὸν Τραϊανοῦ προτίκτορες δέκα τὸν ἀριθμὸν, ἀνήμεροί τινες καὶ θηριώδη τὸν τρόπον ἔχοντες. οἳ καὶ διὰ τῆς Ἀσίας δέσμιοι ἦγον τὸν μακάριον· ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ Θράκην καὶ Ῥήγιον διὰ γῆς καὶ θαλάσσης ὑποπιέζοντες τὸν ὄσιον ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ τοι καθ' ἐκάστην πόλιν εὐεργετούμενοι ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐπράυνεν τῶν ἀνημέρων τὰς ὀργὰς, ἀλλ' ἀτάκτοις καὶ ἀναιδέσιν ὀφθαλμοῖς ἐξέθλιβον τὸν ἅγιον, ὡς που καὶ αὐτὸς ἐν ἐπιστολῇ γράφει λέγων· ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ¹ διὰ γῆς καὶ θαλάσσης ἀγόμενος, ἐνδεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, οὔτινές εἰσι στρατιωτικὸν τάγμα· οἳ καὶ εὐεργετούμενοι χείρους γίνονται.² Ἄραντες οὖν ἐν Ῥηγίου παραγίνονται ἐν τῇ Ῥώμῃ.

II. Καὶ προσήνεγκαν τῷ αὐτοκράτορι Τραϊανῷ τὴν ἀφίξιν αὐτοῦ, καὶ ἐκέλευσε ὁ αὐτοκράτωρ εἰσαχθῆναι αὐτὸν, παρουσίας καὶ τῆς συγκλήτου. καὶ φησι πρὸς αὐτόν· σὺ εἶ Ἰγνάτιος, ὁ τὴν Ἀντιοχείων πόλιν ἀνάστατον ποιήσας; ὡς καὶ εἰς ἀποκτῆμας ἐλθεῖν, ὅτι πᾶσαν τὴν Συρίαν μετέβαλες ἀπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἰγνάτιος εἶπεν· Εἴθε, βασιλεῦ, οἷός τε ἦμην καὶ σὲ μεταβαλεῖν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ προσαγαγεῖν τῷ τῶν ὄλων Θεῷ, καὶ φίλον Χριστοῦ καταστήσαι, καὶ ἰσχυρωτέραν σου ποιῆσαι τὴν ἀρχήν. Τραϊανὸς εἶπεν· εἰ βούλει μοι χάριτας καταθέσθαι καὶ ἐν τοῖς ἐμοῖς φίλοις καταριθμεῖσθαι, μεταθέμενος τὴν γνώμην θῦσον τοῖς Θεοῖς· καὶ ἔση ἀρχιερεὺς τοῦ μεγάλου Διὸς, καὶ βασιλεύσεις σὺν ἐμοί. Ἰγνάτιος εἶπεν· χάριτας δεῖ παρέχειν, βασιλεῦ,¹ τὰς μὴ βλαπτούσας ψυχὴν, οὐ τὰς ἀπαγούσας εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν. τὰς δὲ ἐπαγγελίας σου, ὡς ἐπηγγέλω διδόναι μοι, οὐδενὸς λόγου ἀξίας κρίνω· οὔτε γὰρ Θεοῖς, οἷς οὐ γινώσκω, λατρεύω, οὔτε ὁ Ζεὺς, ὅστις ἐστίν, ἐπίσταμαι, οὔτε βασιλείας κοσμικῆς ἐφίεμαι. τί γὰρ ὕψελος θήσομαι, ἐὰν ὅλον τὸν κόσμον κερδήσω, τὴν δὲ ψυχὴν μου ζημιωθῶ; Τραϊανὸς εἶπεν· ἔοικάς μοι αἰσθησέως ἐμφορόνου ἄμοιρος εἶναι, διὰ τοῦτο ἐξετελίξεις μου τὰς ἐπαγγελίας. ὅθεν ἐὰν εἰς ἀγανάκτησιν με ἀγάγῃς, πάσαις αἰκίαις σε τιμωρήσομαι οὐ μόνον ὡς ἀνήμοον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀχάριστον καὶ μὴ πειθόμενον ἱερῶς συγκλήτου καὶ οὐ θύοντα. Ἰγνάτιος εἶπεν· ποίει τὸ δοκοῦν σοι, βασιλεῦ, ἐγὼ γὰρ οὐ θύω. οὔτε γὰρ πῦρ, οὔτε σταυρὸς, οὔτε θηρίων θυμὸς, οὔτε ἀφαιρέσεις μελῶν ποιουσί με ἀποστήναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος. οὐ γὰρ τὸν νῦν ἀγαπῶ αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα Χριστόν. ἡ σύγκλητος εἶπεν· ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι οἱ Θεοὶ ἀθάνατοι εἰσιν· σὺ δὲ πῶς ἔφης, Ἰγνάτιε, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν;

1) Θηριομαχῶν Vat. Plura eiusmodi menda tacite correxi in Codice describendo.

2) Ep. ad Rom. c. 5.

1) βασιλεὺς Vat.

Ἰγνάτιος εἶπεν· ὁ ἐμὸς κύριος εἰ καὶ ἀπέθανεν, δι' οἰκονομίαν ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνέστη· οἱ δὲ ὑμέτεροι θεοὶ ἀπέθανον μὲν ὡς θνητοί, οὐκ ἠγέρθησαν δὲ ὡς θεοί. αὐτίκα γοῦν Ζεὺς μὲν ἐν Κρήτῃ τέθαιπται, Ἀσκληπιος κεραυνῷ βληθεὶς ἐν Κυθήνῃ,² Ἀφροδίτῃ ἐν Πάφῳ μετὰ Κινύρου τέθαιπται, Ἡρακλῆς πυρὶ ἀνήλωται. τοιούτων γὰρ τιμωριῶν ἄξιοι ἦσαν οἱ θεοὶ ὑμῶν, ἐπεὶ ἀκρατεῖς καὶ κακοποιοὶ ὑπῆρχον καὶ ἀνθρώπων φθορεῖς· ὁ δὲ ἡμέτερος κύριος ἀνηρέθη κατὰ σάρκα ὑπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν οὐ φροντῶν αὐτοῦ τοὺς ἐλέγχους, πᾶσαν εὐεργεσίαν παρῆσθηκῶς καὶ ἀχαριστηθεὶς ὑπὸ ἀπίστων. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐγὼ σοὶ παραινῶ, ἐκκλιῖναι τὸν θάνατον, καὶ προσδραμεῖν τῇ ζωῇ. Ἰγνάτιος εἶπεν· καλῶς μοι παραινεῖς, ὦ βασιλεῦ· φύγω γὰρ τὸν αἰώνιον θάνατον, καὶ προσφενῶ τῇ αἰωνίῳ ζωῇ. Τραϊανὸς εἶπεν· καὶ πόσοι εἰσὶ θάνατοι; Ἰγνάτιος εἶπεν· δύο· ὁ μὲν πρόσκαιρος, ὁ δὲ αἰώνιος· οὕτω δὲ καὶ ζῶαί δύο· ἡ μὲν ὀλιγοχρόνιος, ἡ δὲ αἰώνιος. Τραϊανὸς εἶπεν· θῦσον τοῖς θεοῖς καὶ τὰς τιμωρίας ἐκκλινον· οὐ γὰρ εἴ σὺ τῆς γερουσίας ἀμείνων. Ἰγνάτιος εἶπεν· ποιοῖς θεοῖς θέλεις θῦσω; τῷ δεκατρεῖς μῆνας διὰ μοιχείαν ἐν πίθῳ κατειρχθέντι; ἢ τῷ πεπεδημένῳ τὰς βάσεις χαλκῷ; ἢ τῷ ἀστοχῆσαντι τῆς μαντικῆς καὶ ὑπὸ γυναικὸς νικηθέντι; ἢ τῷ ὑπὸ Τιτάνων διασπωμένῳ ἀνδρογύνῳ; ἢ τοῖς τὰ τοῦ Ἑλλοῦ οἰκοδομήσασι τείχη καὶ τὸν μισθὸν ἀποστερηθεῖσιν; ἢ ταῖς τὰ ἀνδρῶν ἔργα μιμουμέναις, τὰ δὲ τῶν γυναικῶν ἔργα ἐκλαδομέναις; αἰδοῦμαι λέγειν θεοὺς γόητας καὶ φθορεῖς παιδῶν καὶ μοιχοὺς εἰς ἀετὸν καὶ³ ταῦρον καὶ χρυσὸν καὶ κύκνον καὶ δράκοντα, ὡς ὑμεῖς λέγετε, μεταβαλλομένους, οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τινί, ἀλλ' ἐπὶ διαλύσει ἄλλοτρίων γάμων, οὐς ἔχρη βδελύττεσθαι, οὐχὶ δὲ καὶ προσκυνεῖν. τούτοις ὑμῶν εὐχονται αἱ γυναῖκες, ἵνα ὑμῖν τὴν σωφροσύνην φυλάττωσιν.⁴ Τραϊανὸς εἶπεν· ἐγὼ σοὶ παραίτιος τῆς εἰς τοὺς θεοὺς βλασφημίας γέγονα, μὴ αἰκισάμενός σε. Ἰγνάτιος εἶπεν· εἴρηκά σοι καὶ πάλαι, ὅτι ἐτοίμως ἔχω πρὸς πᾶσαν αἰκίαν καὶ παντοῖον θανάτου τρόπον, ἐπειδὴ σπευδῶ πρὸς τὸν ἀθάνατον θεόν. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐὰν μὴ θίσεις, μεταμεληθήσῃ. πρὶν οὖν παθεῖν, φέσαι σεαυτοῦ. Ἰγνάτιος εἶπεν· εἰ μὴ ἐφειδόμεν ἔμαντοῦ, ἐποιοῦν ὁ προσέταττες. Τραϊανὸς εἶπεν· ταῖς μολυβδίσιν⁵ αἰκίσατε αὐτοῦ τὰ μεταφρενα. Ἰγνάτιος εἶπεν· ἐπέτεινάς μοι, βασιλεῦ, τὸν εἰς θεὸν πόθον. Τραϊανὸς εἶπεν· τοῖς ὄνυξι τὰς πλευρὰς αὐτοῦ καταξάνετε καὶ ἄλσιν ἀνατρέψατε. Ἰγνάτιος εἶπεν· ὄλος μου ὁ νοῦς πρὸς θεὸν ἀνατέταται, καὶ ὦν πάσχω λόγον οὐ ποιοῦμαι. Τραϊανὸς εἶπεν· θῦσον τοῖς θεοῖς. Ἰγνάτιος εἶπεν· τάχα τοῖς τῶν Αἰγυπτίων κελεύεις με θῦσαι βοῖ καὶ τράγου ἥβῃ⁶ καὶ πιθήκῳ καὶ ἀσπίδι λοβόλῳ καὶ κυνὶ λέοντι⁷ καὶ κροκοδείλῳ, ἢ τῷ Περσικῷ πυρὶ ἢ θαλάσσης ὕδατι ἢ ἐπιχθονίῳ Πλάτωνι ἢ Ἐρμῇ κλέπτῃ. Τραϊανὸς εἶπεν· εἰπόν σοι· θῦσον. ταῦτα γὰρ σε λέγοντα οὐδὲν ὀφελήσει. Ἰγνάτιος εἶπεν· εἰπόν σοι· οὐ θῦω, οὐδὲ ἀφίσταμαι τοῦ θεοῦ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου, ὃς ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ⁸ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ

2) Ita scr. Vat. Forte ἐν Κιθαι-
ρωῖνι.

3) καὶ addidi ex coniectura.

4) φυλάξωσιν Vat.

5) μολιβέσιν Vat.

PATRES APOST.

6) τράγω. ἥβη Vat. Fortasse τράγω
καὶ ἥβη (ant ἴβηδι).

7) κυνή. λεοντι (sic) Vat. Forte in-
serendum est καὶ, aut scribendum κυνὶ,
λέοντι.

8) Adimxi καὶ copulam

ἐν αὐτοῖς, τοῦ θεοῦ τῶν πνευμάτων,⁹ τοῦ βασιλέως παντὸς αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ, ὃς ἔχει πάσης σαρκὸς ἐξουσίαν. Τραϊανὸς εἶπεν· τί γὰρ σε κωλύει, κάκεινον, εἶπερ ἔστιν, θεὸν σέβειν, καὶ τούτους, οὓς κοινῇ πάντες ὁμολογοῦμεν; Ἰγνάτιος εἶπεν· ἡ φυσικὴ διάγνωσις, ὅταν ἡ καθαρὰ, οὐ συγκρίνει τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, τῷ φωτὶ τὸ σκότος, τῷ γλυκεῖ τὸ πικρὸν. τοῖς γὰρ ταῦτα μὴ διακρίνουσι ἐπήρηται τὸ οὐαί. τίς γὰρ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ, ἢ τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστων; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶν θεοῦ καὶ εἰδώλοις; Τραϊανὸς εἶπεν· ἀπλώσαντες αὐτοῦ χεῖρας πλήσατε πυρός. Ἰγνάτιος εἶπεν· οὔτε πῦρ τὸ κανστικόν, οὔτε θηρίων ὀδόντες, οὔτε σκορπισμὸς ὀστέων, οὐ συγκοπαὶ μελῶν, οὔτε ἀλεσμοὶ ὅλον τοῦ σώματος, οὐχ αἱ τοῦ διαβόλου κολάσεις μεταστήσουσίν με τῆς πρὸς θεὸν ἀγάπης. Τραϊανὸς εἶπεν· πάπυρον ἐλαίῳ βάψαντες καὶ ἄψαντες τὰς πλευρὰς αὐτοῦ φλέξατε. Ἰγνάτιος εἶπεν· δοκεῖς μοι, βασιλεῦ, ἀγνοεῖν, ὅτι ὁ θεὸς ἐν ἐμοὶ ἔστιν, ὃς καὶ δυνάμιν μοι ἐπιχορηγεῖ καὶ στεῖρόν ποιεῖ μου τὴν ψυχὴν· οὔτε γὰρ ἂν οἶός τε ἤμην φέρεν σου τὰς βασάνους. Τραϊανὸς εἶπεν· σιδήριος τόξα τις εἶ καὶ ἀπεσκληρωτός· ἢ γὰρ ἂν ἐνεδίδους λοιπὸν τοῖς μῶλοσιν ἀλγυνόμενος θῦσαι τοῖς θεοῖς. Ἰγνάτιος εἶπεν· οὐχ ὡς μὴ αἰσθανόμενος, βασιλεῦ, τῶν βασάνων φέρω καὶ καρτερῶ ταῦτα, ἀλλ' ὡς τῆς πρὸς θεὸν εὐνοίας ἐλπίδι τῶν ἀγαθῶν ἐπικουφίζούσης μου τὰς ὀδύνας· οὔτε γὰρ πῦρ φλέγον, οὔτε ὕδωρ ἐπικλύζον σβέσαι ποτὲ δυνήσεται τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐνέγκαντες πῦρ καὶ ἀπλώσαντες εἰς τὸ ἔδαφος τὴν ἀνθρακίαν στήσατε ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰγνάτιον, ἵνα καὶ οὕτως πεισθῇ εἶξαι καὶ θῦσαι τοῖς θεοῖς. Ἰγνάτιος εἶπεν· τὸ κανστικόν τοῦ πυρός σου εἰς ὑπόμνησίν με ἄγει ἐκείνου τοῦ πυρός καὶ αἰωνίου καὶ ἀσβέστου, καὶ τοι πρόσκαιρον ὄν. Τραϊανὸς εἶπεν· οἶμαι ὅτι¹⁰ γοητείας ἐστὶ, καταφρονεῖν τῶν βασάνων· ἢ¹¹ γὰρ ἂν εἶξαις ἡμῖν τοσαῦτα παρ' ἡμῶν αἰκισθεῖς. Ἰγνάτιος εἶπεν· οἱ δαίμονας ἀποστρεφόμενοι ὡς ἀποστάτας θεοῦ καὶ εἰδῶλα βδελυσσόμενοι πῶς ἂν εἶεν γοητές, εἰπέ μοι. ὑμεῖς γὰρ μᾶλλον ταῦτα οἱ σεβόμενοι τοῖς τοιούτοις ληρωθήμασιν ὑπόκεισθε· ἡμῖν δὲ νενομοθέτηται, φαρμάκους μὴ ἔαν ζῆν, μήδε ἐπαοιδὸς, μήδε κληδονιζόμενος, ἀλλὰ καὶ τῶν τὰ περίεργα πραττόντων τὰς βίβλους κατακαίειν εἰώθαμεν ὡς ἀποθρόνους. οὐκοῦν οὐκ ἐγὼ γόης ἀλλ' ὑμεῖς προσκυνοῦντες τοῖς δαίμοσιν. Τραϊανὸς εἶπεν· τοὺς θεοὺς, Ἰγνάτιε, ἀπέκαμον εἰς σέ, καὶ λοιπὸν ἀπορῶ, ποίαις χοήσομαι βασάνοις πρὸς τὸ πείσαι σε εἶξαι τοῖς προστατομένοις σοι. Ἰγνάτιος εἶπεν· μὴ κάμνε, βασιλεῦ, ἀλλ' ἢ πρὸς παραδίδου, ἢ ξίφει τέμνε, ἢ βυθῷ ἐπίδριπτε, ἢ θηρίοις ἐκδίδου, ἵνα πεισθῆς, ὅτι τούτων ἡμῖν οὐδὲν δεινὸν διὰ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην.

III. Τραϊανὸς εἶπεν· τίνα ἐλπίδα ἐκδέχη,¹² Ἰγνάτιε, τούτοις ἐναποθνήσκων, οἷς πάσῃαν ὑπομένεις, οὐκ ἔχω λέγειν. Ἰγνάτιος εἶπεν· οἱ ἀγνοοῦντες τὸν θεόν, τὸν ἐπὶ πάντων κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγνοοῦσι καὶ τὰ ἠτοιμασμένα ἀγαθὰ, ὅθεν ἐνταῦθα λογίζονται τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν εἶναι μόνον ὡς καὶ τῶν ἀλόγων ζώων· οὐδὲν δὲ πλεον μετὰ τὴν ἐνθῆνδε ἀπαλλαγὴν φαντάζονται· ἡμεῖς δὲ οἱ γινώσκοντες

9) τὸν θν τὸν πνω (sic) Vat.

10) Addidi ὅτι.

11) ἢ Vat.

12) ἐκδέχει Vat. ut supra μεταμεληθήσει.

τὴν εὐσέβειαν ἴσμεν, ὅτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν ἀναστάντες αἰδίου ζωῆν ἔχομεν ἐν Χριστῷ ἀνελλιπῆ καὶ ἀδιάδοχον, ἧς ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐγὼ καταλύσας ὑμῶν τὴν αἵρεσιν διδάξω ὑμᾶς σωφρονεῖν καὶ μὴ διαμάχεσθαι τοῖς Ῥωμαίων δόγμασιν. Ἰγνάτιος εἶπεν· καὶ τίς δύναται, βασιλεῦ, θεοῦ οἰκοδομὴν καταλύσαι; κἂν γὰρ ἐπιχειρήσῃ τις, οὐδὲν αὐτῷ πλέον ὑπάρχει, ἢ τὸ θεομάχον εἶναι· ὁ γὰρ Χριστιανισμὸς οὐ μόνον οὐ καταλυθήσεται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁσμήραι δυνάμει Χριστοῦ εἰς αὐξήσιν ἐπιδώσει καὶ μέγεθος κατὰ τὰ αὐτά¹ καὶ ὡσαύτως ἔχων προκοπὴν λαμπρότητος, ὁμοῦ καὶ σεμνότητος, ἐκλάμψει² μαρμαρυγᾶς. πλησθήσεται γὰρ σύμπασα ἡ γῆ τοῦ γινῶναι τὸν κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας· οὐ καλῶς γὰρ, βασιλεῦ, αἵρεσιν ἀποκαλεῖς τὸν Χριστιανισμὸν· πολὺ γὰρ αἵρεσις Χριστιανισμοῦ κεχώριστα· Χριστιανισμὸς γὰρ τοῦ ὄντος³ θεοῦ ἐπίγνωσις ἐστίν, καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς κατὰ σάρκα ἐπιδημίας αὐτοῦ, καὶ Μωυσέως συνεπομένων καὶ τῶν τῆς πολιτείας καλῶν τῇ ἀδικαίᾳ ἄδικα⁴ τίνα δὲ ἡμῶν ἔγνωσ ἰσχύειν καὶ πόλεμον ἀγαπᾶν, οὐχὶ δὲ ὑποτασσομένους ἀρχουσιν, οἷς ἀκίνδυνος ἡ ὑποταγή; ὁμοιοῦντας⁵ εἰρηρικῶς ἐν τοῖς φυλάκοις, ἀποτείνοντας πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τοῖς τὸν φόρον, τὸν φόρον, τοῖς τὸν φόρον, τὸν φόρον, τοῖς τὸ τέλος, τὸ τέλος, τοῖς τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν, σπεύδοντας μηδεὶ μηδὲν ὀφείλειν, ἢ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· δεδιδάγμεθα γὰρ παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ μόνον τὸν πλησίον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐχθρὸν⁶ εὐποιεῖν, καὶ εὐεργετεῖν τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς, καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμᾶς καὶ διωκόντων· τί δὲ σοὶ προσέμερουσθε τὸ Χριστιανισμοῦ κήρυγμα, ἐξότου ἤρξατο, εἰπέ· ἄρα μή τι νεώτερον συμβέβηκεν ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν; οὐχὶ δὲ καὶ ἡ δυναστεία εἰς μοναρχίαν μετέπεσεν, καὶ Ἀύγουστος ὁ σὸς πρόγονος, ἐφ' οὗ ὁ ἡμέτερος σωτήρ ἐτέθη ἐν παρθένου καὶ ἐγένετο ὁ πρώτῃ θεὸς λόγος ὢν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, μόνος⁷ οὐχὶ αἰῶνα ὄλον ἐβασίλευσεν πεντήκοντα ὄλοις ἔνιαυτοῖς καὶ ἑπτὰ πρὸς μῆσιν ἄλλοις, κρατήσας τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ μοναρχήσας ὡς οὐδεὶς ἕτερος τῶν πρὸ αὐτοῦ; οὐ πᾶν φύλον αὐτῷ ὑπετάγη; καὶ ἡ πρότερον ἀμιξία τῶν ἐθνῶν καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους μῖσθος διελύθη ἐκ τῆς τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐπιδημίας. ἡ σύγκλητος εἶπεν· ναί, ταῦτα οὕτως ἔχει, ὡς εἶπας, Ἰγνάτιε. ἀλλὰ τοῦτο ἀγανακτοῦμεν, ὅτι τὴν περὶ τοὺς θεοὺς θρησκείαν κατέλυσεν. Ἰγνάτιος εἶπεν· ὦ λαμπρὰ γερούσια, ὡσπερ τὰ ἀλογώτερα τῶν ἐθνῶν καθυπέταξε τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, ἣν οἱ ἡμέτεροι λόγοι σιδήραν ῥάβδον ἀποκαλοῦσιν, οὕτως καὶ τὰ πονηρὰ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξήλασε πνεύματα, ἕνα καὶ μόνον καταγγέλλας τὸν ἐπὶ πάντων θεόν. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πικρᾶς αὐτῶν δουλείας ἀπήλλαξεν, αἰμοβόρων καὶ ἀνιλέων ὄντων αὐτῶν. οὐ τῷ θανάτῳ τῶν φιλάτων ὑμῶν ἐνετροφησαν;⁸ οὐκ ἐμφυλλοῖς πολέμοις ὑμᾶς ἐμίαινον; οὐκ ἀσχημονεῖν ὑμᾶς ἠνάγκαζον γυμνοὺς θεατροῖζοντες, καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν γυμνὰς ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ πομπεύοντες,⁹

1) Forte leg. αὐτοῦ.

2) ἐκλάμπουσα Val.

3) τοῦ ὄντος ὄντως Val.

4) καὶ μωυσέως συνεπομένων καὶ τῆς τῶν πολιτείας καλῶν τῇ ἀδικαίᾳ ἄδικα (sine accentu) θρησκεία Val.

5) ὁμοιοῦντες Val.

6) τῶν ἐχθρῶν Val.

7) μόνον Val.

8) ἐνετροφῶσαν Val.

9) πομπεύοντας Val.

αἷμασι κοινοῦντες τὴν γῆν, καὶ τὸν καθαρὸν ἀέρα ἀκαθαρσίαις θολοῦν-
 τεσ; ἐρωτήσατε Σκύθας, εἰ μὴ τῇ Ἀρτέμιδι ἀνθρώπους ἔθνον· πάντως
 γὰρ ὑμεῖς ἀρνεῖσθε αἰσχυνόμενοι τὴν τῷ Κρόνῳ σφαττομένην παρθένον.
 καὶ Ἕλληνες ἐγκυαυῶνται ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ἀνθρώπων θυσίαις, παρὰ
 βαρβάρων τὸ τοιοῦτον παραλαβόντες κακόν. Τραϊανὸς εἶπεν· νῆ τοὺς
 θεοὺς, ἐκπλήττομαί σε, Ἰγνάτιε, τῆς πολυμαθίας, εἰ καὶ μὴ ἐπαινώ
 τῆς θρησκείας. Ἰγνάτιος εἶπεν· καὶ τί κατέγνωσ τῆς θρησκείας ἡμῶν
 τῆς θείας; Τραϊανὸς εἶπεν· ὅτι τὸν δεσπότην ἥλιον οὐ προσκυνεῖτε,
 οὔτε τὸν οὐρανὸν, οὐ τὴν ἱερὰν σελήνην τὴν πάντροφον. Ἰγνάτιος
 εἶπεν· καὶ τίς ἂν ἔλοιτο, βασιλεῦ, προσκυνεῖν τὸν ἥλιον τὸν ἐν σχήματι
 ὄντα, τὸν ἐν αἰσθησί ὑποπίπτοντα καὶ ἀποβάλλοντα καὶ πάλιν ἐκ
 πυρὸς ἀνακαμβάνοντα τὴν ἀποβληθεῖσαν θερμότητα, τὸν [ἐν] ἐκλείφει
 οὐπὼ μενόντα,¹⁰ τὸν μὴ δυνάμενον ποτε ἀμεῖναι τὴν ἑαυτοῦ τάξιν παρὰ
 τὴν γνώμην τοῦ ἐπιτάξαντος αὐτῷ τὸν δρόμον τελεῖν; οὐρανὸς δὲ πῶς
 προσκυνητὸς, ὁ νέφεσι καλυπτόμενος, ὃν ὥσει δέξθιν ἐξέτεινεν ὁ δημι-
 ουργὸς καὶ ὡς καμάραν ἔπηξεν καὶ ὡς κύβον ἤδρασεν; ἢ σελήνην
 αὐξοῦσαν καὶ μειουμένην καὶ πάθεισιν ὑποκειμένην; ἀλλ' ὅτι λαμπρὸν
 τὸ φῶς ἔχουσιν, διὰ τοῦτο προσκυνεῖσθαι ὀφείλουσιν, οὐ πάντως ἀλη-
 θῆς ὁ λόγος. εἰς φαῦσιν γὰρ ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν
 ἐδόθησαν· πεπαίνειν καὶ θερμαίνειν τοὺς καρποὺς προσετέγχθησαν, λαμ-
 πρύνειν τὴν ἡμέραν καὶ φωτίζειν τὴν νύκτα· καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐ-
 ρανοῦ εἰς σημεῖα ἐτέγχθησαν καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς τροπὰς καὶ τῶν τὴν
 θάλασσαν πλεόντων παραμυθίαν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων προσκυνητὸν, οὐχ
 ὕδωρ, ὃν Ποσειδῶνα καλεῖτε, οὐ πῦρ, ὃν Ἑφαιστον λέγετε, οὐκ ἀέρα,
 ὃν Ἥραν ὀνομάζετε, οὐ γῆν, ἣν Δημήτρην καλεῖτε, οὐ καρπούς· ταῦτα
 γὰρ πάντα καὶ ἡ πρὸς σύστασιν ἡμετέραν, ἀλλ' ὅμως φθαρτὰ εἰσι καὶ
 ἄψυχα. Τραϊανὸς εἶπεν· οὐ καλῶς ἔλεγον ἐν ἀρχαῖς, ὅτι σὺ εἶ ὁ ἀνα-
 στατώσας τὴν ἀνατολήν, μὴ σέβεσθαι τοὺς θεοὺς; Ἰγνάτιος εἶπεν· καὶ ἀγανα-
 κτεῖς, ὦ βασιλεῦ, ὅτι τὰ μὴ ὄντα προσκυνητὰ παραινοῦμεν μὴ σέβειν,
 ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν, τὸν ζῶντα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ
 γῆς, τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα; αὕτη γὰρ
 μόνη ἀληθῆς θρησκεία κρατοῦσα καὶ ὁμολογουμένη θεοῖς τε καὶ πνευ-
 ματικοῖς δόγμασιν ἀβρυνόμενη· ἡ δὲ καθ' ὑμᾶς διδασκαλία τοῦ ἑλλη-
 νισμοῦ ἄθεος, πολυθεία εὐανάτρεπτος ἀστάτως περιφερομένη, ἐπ' οὐ-
 δεμιᾶ βεβαιώσει ἐστηκυῖα· ἡ γὰρ ἀνεξέλεγκτος¹¹ παιδεία πλανᾶται· πῶς
 γὰρ οὐκ ἔστι παντοίων λόγων ψεύδιον πεπλανημένη, ποτὲ μὲν λέγουσα,
 δώδεκα εἶναι τοὺς καθόλου τοῦ κόσμου θεοὺς, πάλιν δὲ πλείονας ὑπει-
 ληφῦα; Τραϊανὸς εἶπεν· οὐκ ἔτι σου φέρω τὴν ἀλαζονίαν· δεινῶς γὰρ
 ἡμῶν κατακερτομεῖς, στωμυλία λόγων νικᾶν ἡμᾶς θέλων. θῦσον οὖν·
 ἀρκεῖ γὰρ σοι, ὅσα κατέδητόρευσας ἡμῶν. εἰ δὲ μὴ γε, πάλιν σε αἰκι-
 σάμενος ὕστερον θηρίοις σε παραδώσω. Ἰγνάτιος εἶπεν· ἕως ποτε
 ἀπειλεῖς, καὶ οὐ ποιεῖς ἃ ἐπαγγέλλη; ἐγὼ γὰρ Χριστιανὸς εἰμι καὶ οὐ
 θύω πονηροῖς δαίμοσιν, ἀλλὰ προσκυνῶ τὸν ἀληθινὸν θεὸν τὸν πατέρα
 τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν φωτίσαντά με φῶς γνώσεως, τὸν ἀνοί-
 ξαντά μου τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς κατανόησιν τῶν θαυμασίων αὐτοῦ·
 αὐτὸν γὰρ τιμῶ καὶ σέβω· αὐτὸς γὰρ θεὸς ἐστὶ καὶ κύριος καὶ βασι-

10) οὐ πομένοντα (sic) Vat.

11) ἀνεξέλεκτος Vat.

λεός, ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης. Τραϊανὸς εἶπεν· κραβατοπυρραίας σε ἀναίρω, ἔαν μὴ μετανοήσης. Ἰγνάτιος εἶπεν· καλόν, ὦ βασιλεῦ, ἢ ἐκ κακῶν μετανοῖα, ἢ δὲ ἐξ ἀγαθῶν ὑπόδικός ἐστιν· ἐπὶ τὰ κρείττω γὰρ χρὴ τρέχειν ἡμᾶς, οὐκ ἐπὶ τὰ χείρονα. Τραϊανὸς εἶπεν· τοῖς ὄνυξι τὸν πῶτον αὐτοῦ καταξέσαντες λέγετε αὐτῶ· πείσθητι τῷ αὐτοκράτορι, καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς κατὰ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου. Ἰγνάτιος εἶπεν· ἐγὼ τὸ δόγμα τοῦ θεοῦ φοβοῦμαι τὸ λέγον· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ, καὶ ὁ θυσιάζων θεοῖς ἑτέροις ἐξολοθρευθήσεται. συγκλήτου δὲ καὶ βασιλέως παρανομεῖν με κελευόντων οὐκ ἀκούσω· οὐ λήψη¹² γὰρ πρόσωπον δυνάστου, οἱ θεοὶ νόμοι διαγορεύουσιν, καὶ οὐκ ἔση μετὰ πολλῶν ἐπὶ κακία. Τραϊανὸς εἶπεν· ὅξος σὺν ἀλσὶ καταχέετε αὐτοῦ τῶν πληγῶν. Ἰγνάτιος εἶπεν· πάντα μοι ταῦτα ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ ὁμολογίας γινόμενα ἴσθι μισθῶν εἶναι πρόξενα, οὐκ ἄξια γὰρ τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι. Τραϊανὸς εἶπεν· φείσαι σεαυτοῦ λοιπόν, ἄνερ, καὶ εἶξον τοῖς προστατομένοις σοι, ἐπεὶ χεῖροσι χρῆσομαι κατὰ σου βασάνοις. Ἰγνάτιος εἶπεν· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; πέπεισμαι γὰρ, ὅτι οὔτε ζῶη, οὔτε θάνατος ἐκστήσῃ με τῆς εὐσεβείας δυνηθήσεται, θαρσύνθησα τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ. Τραϊανὸς εἶπεν· οἶει νικήσαι με τῇ καρτερίᾳ; φιλότιμον γὰρ ζῶων ὁ ἄνθρωπος. Ἰγνάτιος εἶπεν· οὐκ οἶομαι, ἀλλὰ πιστεύω τῷ θεῷ, ὅτι ἐνίκησα καὶ νικήσω, ἵνα πεισθῆς, ὅπόσον μεταξὺ εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας. Τραϊανὸς εἶπεν· λαβόντες αὐτὸν καὶ περιθέντες αὐτῷ σίδηρα καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἀσφαλίσάμενοι εἰς τὸ ξύλον, βάλλετε¹³ αὐτὸν εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ μηδεὶς αὐτὸν ὄλωσ ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς ὁράτω· καὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἄρτον μὴ φαγέτω, ἵνα μετὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας θηρίοις βληθεὶς οὕτω τοῦ ζῆν ὑπεξέλθῃ. ἡ σύγκλητος εἶπεν· καὶ ἡμεῖς σύμψηφοι τῆς κατὰ αὐτοῦ ἀποφάσεως γινόμεθα· πάντας γὰρ ἡμᾶς ἐνύβρισε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μὴ εἶξας θῦσαι τοῖς θεοῖς, ἀλλ' εἶναι Χριστιανὸς διαβεβαιούμενος. Ἰγνάτιος εἶπεν· εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς τῇ πολλῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἠξίωσέ με κοινωνῶν τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ γενέσθαι καὶ μάρτυρα τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀληθῆ καὶ πιστόν.

IV. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ Τραϊανὸς προσκαλεσάμενος τὴν σύγκλητον καὶ τὸν ἑπαρχὸν πρόεισιν ἐπὶ τὸ ἀμφιθέατρον, συνδραμόντος καὶ τοῦ δήμου Ῥωμαίων· ἤκουσαν γὰρ, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Συρίας μέλλει θηριομαχεῖν· καὶ ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰσαχθῆναι αὐτόν. ὡς δὲ ἐθεασατο αὐτόν, ἔφη πρὸς αὐτόν· ἐγὼ θαυμάζω, ὅτι ζῆς μετὰ τοσαύτας αἰκίας καὶ τοσαύτην λιμόν. καὶ νῦν πείσθητί μοι, ὅπως καὶ τῶν προκειμένων κακῶν ἀπαλλαγῆς· καὶ ἡμᾶς τοῦ λοιποῦ φίλους ἔξεις. Ἰγνάτιος εἶπεν· οἰκῆς μοι μορφήν· μὲν ἔχειν ἀνθρώπου, τρόπους δὲ ἄλωτου σείοντος μὲν τῇ κέρκῃ, ἐπιβουλευόντος δὲ τῇ γνώμῃ, φιλανθρώπου ῥήματα πλαττόμενος καὶ βουλευόμενος μηδὲν ὑμέες. ἀκουε γοῦν μετὰ παρρησίας, ὡς οὐδεὶς μοι λόγος ἔσται¹ τοῦ θνητοῦ καὶ ἐπικήρου βίου

12) ¹λέγει Val.13) ²βάλλετε Val.

1) Forte ἔστι.

τούτου διὰ Ἰησοῦν, ὃν ποθῶν ἄπειμι πρὸς αὐτόν· σίτος γὰρ ἔστιν ἀθανασίας καὶ πόμα ζωῆς αἰώνιου. ὅλος αὐτοῦ εἰμι καὶ πρὸς αὐτόν ἐκτέτακτά μου τὴν διάνοιαν· καὶ ὑπερορῶ σου τὰ βασανιστήρια, καὶ τῆς δόξης σου διαπτύω. Τραϊανὸς εἶπεν· ἐπειδὴ ἀλαζῶν ἔστι καὶ ὑπερόπτης, δύο λέοντας ἐπ' αὐτόν εἰσάτε, ὅπως μηδὲ λείψανον αὐτοῦ ὑπολείπωνται. ὡς δὲ ἐθεάθη τὰ θηρία, θεασάμενος αὐτὰ ὁ μακάριος ἔφη πρὸς τὸν δῆμον· ἄνδρες Ρωμαῖοι, τοῦ δὲ ἀγῶνος θεαταί, οὐ φάυλης τινὸς ἔνεκα μομφῆς ταῦτα πάσχω, ἀλλ' ἔνεκα εὐσεβείας· σίτος γὰρ εἰμι τοῦ θεοῦ καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα ἄρτος καθαρὸς γίνωμαι. ἀκούων δὲ ταῦτα ὁ Τραϊανὸς, μεγάλως ἐξεπλήττετο λέγων· μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τῶν Χριστιανῶν· τίς γὰρ Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων ὑπέμενεν τοιαῦτα παθεῖν ἔνεκα θεοῦ ἰδίου, οἷα οὗτος, ὑπὲρ οὗ πεπλίστευκε, πάσχει; Ἰγνάτιος εἶπεν· οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεώς ἔστι τὸ στέργειν τὰ τοιαῦτα, προθυμίας δὲ μόνης καὶ πίστεως ἐφελκομένης εἰς βοήθειαν Χριστοῦ.

Καὶ ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ ἔδραμον πρὸς αὐτόν οἱ λέοντες, καὶ ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν προσπεσόντες ἀπέπνιξαν αὐτόν μόνον, οὐκ ἔθριγον αὐτοῦ τῶν σαρκῶν, ἵνα τὸ λείψανον αὐτοῦ ἦν φυλακτήριον τῇ Ρωμαίων πόλει, ἐν ἧ καὶ Πέτρος ἐσταυρώθη, καὶ Παῦλος ἀπετημήθη τὴν κεφαλὴν, καὶ Ὀνήσιμος ἐτελειώθη ἐν δόξῃ Χριστοῦ.

Ὁ δὲ Τραϊανὸς ἑξαναστάς, ἐν θαυμασμῷ ἦν ἐκπληττόμενος. ἤκει δὲ αὐτῷ καὶ γράμματα παρὰ Πλινίου Σεκούνδου ἡγεμῶνος, κινήθεντος ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν γενομένων μαρτύρων ὡς ἀτρότως ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀναιρεθέντων, ἅμα δὲ ἐν τῷ αὐτῷ μηνύοντά μηδὲν ἀνόσιον, μηδὲ παρὰ τοὺς νόμους πράττειν αὐτοὺς, πλὴν τοῦ γε ἅμα τῇ ἐφά διεγειρομένους καὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ δίκην προσκυνεῖν καὶ ὑπὲρ τούτου δίκην ὑπέχειν· τὸ δὲ μοιχεύειν καὶ φονεύειν καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις ἀθέμιτα πλημμελήματα καὶ αὐτοὺς ἀπαγορεύειν, πάντα δὲ πράττειν ἀκολούθως² πρὸς αὐτόν [γέγραπται,] Τραϊανὸν ἐπ' ἐννοίᾳ λαβόντα τὰ κατὰ τὸν μακάριον καὶ ἅγιον Ἰγνάτιον προβάντα — ἦν γὰρ πρόμαχος τῶν λοιπῶν μαρτύρων — δόγμα τοιοῦτον τεθηκέναι, τὸ Χριστιανῶν φύλον ἐκζητεῖσθαι μὲν, εὐρεθὲν δὲ μὴ ἀναιρεῖσθαι.³ τὸ δὲ λείψανον τοῦ μακαρίου Ἰγνατίου ἐκέλευσε τοῖς θέλουσι πρὸς ταφήν ἀκωλύτως ἔχειν. οἱ δὲ κατὰ τὴν Ρώμην ἀδελφοί, οἷς καὶ ἐπεστάλκει, ὥστε μὴ παραιτησάμενος αὐτόν τῆς ποθομένης μαρτυρίας ἀποστερήσειν⁴ ἐλπίδος, λαβόντες αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπέθεντο ἐν τόπῳ, ἐνθα ἦν ἐξὸν ἀθροισμένους αἰνεῖν τὸν θεὸν καὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπὶ τῇ τελειώσει τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου ἐπισκόπου καὶ μακαρίου μάρτυρος Ἰγνατίου· μνήμη γὰρ δικαίων μετ' ἐγκωμίων γίνεται.

Οἶδεν δὲ⁵ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου ἐπίσκοπος, καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ μνημονεύει λέγων οὕτως· εἰρηκῆ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς θεοῦ μαρτυρίαν παραδοθεὶς εἰς θηρία, ὅτι σίτος εἰμι τοῦ θεοῦ μου, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος γένωμαι.⁶ καὶ Πολύκαρπος δὲ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σμυρναίων

2) Plin. Epp. X, 96.

3) Plin. Epp. X, 97.

4) ἀποστερήσει Vat.

5) αὐτοῦ inserit Vat.

6) Iren. adv. haer. V, 28.

παρουσίας τούτων μνημονεύει λέγων· παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, πειθαρχεῖν καὶ ἀσκεῖν πᾶσαν ὑπομονήν, ἣν εἶδετε καὶ ὀφθαλμοῦς, οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγνατίῳ καὶ Ρούφῳ καὶ Ζωσίμῳ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς τοῖς ἐξ ἡμῶν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Παύλῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ πεπιστευκόσιν, ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδ' εἰς κενὸν ἐκοπίασαν, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ· καὶ ὅτι εἰς τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶν παρὰ κυρίῳ, ᾧ καὶ συνέπαθον· οὐ γὰρ τὸν νῦν αἰῶνα ἠγάπησαν, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα Χριστὸν καὶ ἀναστάντα ἐπόθησαν.⁷ καὶ μετὰ βραχέα δέ· τὰς ἐπιστολάς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἄλλας, ὅσας εἶχομεν παρ' ἡμῖν ἐπιστολάς, ἐπεμψα ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε· αἰτινές εἰσιν ὑποτεταγμέναι τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ· ἐξ ὧν μεγάλως ὠφεληθήσεσθε· περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονήν τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.⁸

Τοιοῦτον γὰρ Ἰγνατίου τὸ μαρτύριον· διαδέχεται δὲ μετ' αὐτὸν τὴν Ἀντιοχείας ἐπισκοπὴν Ἡρῶν. καὶ ἔστιν ἡ μνήμη τοῦ θεοφιλεστάτου καὶ γενναίου μάρτυρος Ἰγνατίου μηνὶ Δεκεμβρίῳ κ' χάριτι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7) Polyc. ad Phil. c. 9.

8) Ibid. c. 13.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ ΚΑΙ
ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΠΡΟΣ

ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ.¹

SANCTI POLYCARPI

SMYRNAEORUM EPISCOPI ET
HIEROMARTYRIS

AD

PHILIPPENSES EPISTOLA.

Πολύκαρπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ
πρεσβύτεροι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ
Θεοῦ τῇ παροικούσῃ Φιλίπ-
πους.² ἔλεος ὑμῶν³ καὶ εἰρήνη
παρὰ Θεοῦ παντοκράτορος καὶ
κυρίου⁴ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ
σωτήρος ἡμῶν πληθυνθείη.

Polycarpus et qui cum eo pres-
byteri ecclesiae Dei, quae pe-
regrinatur Philippis: miseri-
cordia vobis et pax a Deo
omnipotente et a Domino Iesu
Christo salvatore nostro mul-
tiplicetur.

* INCIPIT EPISTOLA BEATI POLYCARPI SMYRNAEORUM ECCLESIAE EPISCOPI
AD PHILIPPENSES.¹

Polycarpus² et qui cum eo sunt Presbyteri Ecclesiae Dei, quae est
Philippis: misericordia vobis et pax a Deo omnipotente et Iesu
Christo Salvatore nostro abundet.

1) Ea inscriptio in Codd. B C F O V. Versioni Cotelierianae correctiori accessit interpretatio latina vetus integra, quam duobus Bibliothecae Vatic. Mss. Reg. et. Pal. adiutus emendavi. Argumentum totius Epistolae titulo illorum Codicum clare indicatur.

2) *Φιλίππους* Jacobsonus restituit ex V, quod reperio etiam in O; *φιλιππους* B C L P et libri ante Routhium impressi. Tum opus erat *ἐν* praepositione. Utraque dicendi ratio occurrit in Inscript. Ep. Circul. Smyrnenusium de Polycarpi Martyrio. Saepius autem qui exemplar Vaticanum exaravit, *ι* levi tractu addito confudit cum *υ*: id quod ex eius var. lect. ad Epistolas Barnabae et Ignatii Interpol. a me allatis, satis superque intelliges. Quare in similibus auctoritas unius

Codicis V reliquis non semper antepo-
nenda est. Recte Gallicciolli: che soggi-
orna in Filippi, *peregrinantem* innuens.
Cfr. inscript. Clementis Rom. I Ep. ad Cor.

3) ἡμῶν C.

4) κυρίου om. F O P V vet. Int.

1) Ita dedi ex Reg., ubi inscriptio: *Incipit Epistola beati Policarpi Smirneorum ecclesie episcopi ad Philippenses confirmantis fidem eorum.* In Pal.: *Incipit epistola beati polycarpi martyris episcopi smirneorum discipuli iohannis evangeliste ad philippenses confirmantis fidem eorum.* Libr. impr.: *S. Polycarpi Martyris, Smyrnaeorum Episcopi, discipuli S. Iohannis Evangelistae, ad Philippenses Epistola.*

2) *Polycarpus* Pal. Reg.

I. *Laus ob benignitatem erga fratres victos et ob fidem firmam.*

Συνεχάρην ὑμῶν μεγάλως ἐν κυρίῳ⁵ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, δεξαμένους⁶ τὰ μιμήματα τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης, καὶ προπέμψασιν, ὡς ἐπέβαλεν⁷ ὑμῶν, τοὺς ἐνειλημμένους τοῖς ἀγιοπρεπέσι δεσμοῖς, ἅτινά ἐστι⁸ διαδήματα τῶν ἀληθῶς ὑπὸ Θεοῦ καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐκλελεγμένων· καὶ ὅτι ἡ βεβαία τῆς πίστεως ὑμῶν ρίζα, ἐξ⁹ ἀρχαίων καταγγελλομένη χρόνων, μέχρι νῦν διαμένει, καὶ καρποφορεῖ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς ὑπέμεινεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἕως θανάτου κατανήσασθαι, ὃν¹⁰ ἤγειρεν ὁ Θεὸς, λύσας τὰς ἀδύνας τοῦ ᾄδου.· Εἰς¹¹ ὃν οὐκ ἰδόντες¹² πιστεύετε, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκκαλήτῳ καὶ δεδοξασμένη· εἰς ἣν πολλοί¹³ ἐπιθυμοῦσιν εἰσελθεῖν, εἰδότες ὅτι χάριτί¹⁴ ἐστε σεσωσμένοι, οὐκ ἐξ ἔργων,· ἀλλὰ θελήματι Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Magnopere congavisus sum vobis in Domino nostro Iesu Christo, quod verae charitatis imagines suscepistis, et quod prout decuit vos, comitati estis eos, qui implicati sunt vinculis, quae sanctis conveniunt, quaeque diademata sunt eorum, qui vere sunt a Deo et Domino nostro electi; et quod firma fidei vestrae radix, ab antiquis temporibus annuntiata, usque adhuc permanet ac fructum affert in Domino nostro Iesu Christo, qui pro peccatis nostris usque ad mortem devenire sustinuit, quem resuscitavit Deus, solutis doloribus inferni.· In quem non videntes creditis, credentes autem exsultatis laetitia inenarrabili et glorificata; in quam multi desiderant introire, scientes quod gratia estis salvati, non ex operibus, sed voluntate Dei per Iesum Christum.

* I. Congratulatus³ sum vobis magnifice in Domino nostro Iesu Christo, suscipiens imitabilia verba dilectionis, quam ostendistis⁴ in illis, qui praemissi sunt, viris sanctis, decorosis vinculis connexis,⁵ quae sunt coronae electae Deo, illius veri regni, per Dominum nostrum Iesum Christum; et quia firmitas fidei vestrae a principio usque nunc permanet et fructificat in Domino nostro⁶ Iesu Christo, qui sustinuit pro peccatis nostris usque ad mortem: quem resuscitavit Deus, dissolvens dolores inferni. Quem cum non videritis, nunc diligitis; in quem nunc non aspicientes, creditis: credentes autem gaudebitis gaudio inenarrabili et glorificato:· in quod⁷ multi desiderant introire, scientes quia gratia salvi facti estis,⁸ non ex operibus, sed in voluntate Dei, per Iesum Christum.

5) ἐν κυρίῳ B C O, ἐν τῷ κυρίῳ F P V.

6) δεξαμένους O, in marg. sec. man. δεξάμενος, postea oblitteratum.

7) ἐπέβαλεν O V. Mox ἐνειλημμένους C, ἐνειλημμένους B. Deia ἀγιοπρεπέσιν O V.

8) ἐστιν O V.

9) Vid. I Phil. 1, 5.

10) Act. 2, 24.

11) I Pet. 1, 8.

12) εἰδόντες C. Vocc. πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε desunt in B C F O P V.

13) πολλὰ C.

14) Ephes. 2, 8. 9.

3) congratus Pal.

4) Ita dedi ex Reg. p. ostenditis vulg., ostendis Pal.

5) connexi Pal. Reg.

6) nostro reposui ex Reg. Ita latina versio graecis respondet.

7) quem Pal. Reg.

8) estis salvi facti Pal., salvi estis facti Reg.

II. *Adhortatio ad virtutem.*

Διὸ ἀναξωσάμενοι τὰς ὀσφύας ὑμῶν¹², δουλεύσατε³ τῷ Θεῷ ἐν φόβῳ⁴ καὶ ἀληθείᾳ, ἀπολιπόντες τὴν κενὴν ματαιολογίαν καὶ τὴν τῶν πολλῶν πλάνην, πιστεύσαντες⁴ εἰς τὸν ἐγείραντα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν⁵ ἐκ νεκρῶν, καὶ δόντα αὐτῷ δόξαν⁶ καὶ θρόνον ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· ᾧ ὑπετάγη⁶ τὰ πάντα ἐπουράνια καὶ ἐπίγεια· ᾧ πᾶσα πνοὴ λατρεύει·⁷ ὃς⁸ ἔρχεται κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν· οὗ τὸ αἷμα ἐκζητήσει ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἀπειθοῦντων αὐτῷ. Ὁ δὲ ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ, ἐὰν ποιῶμεν αὐτοῦ τὸ θέλημα, καὶ πορευόμεθα¹⁰ ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ, καὶ ἀγαπῶμεν ἃ ἠγάπησεν, ἀπεχόμενοι¹¹ πάσης ἀδικίας, πλεονεξίας, φιλαργυρίας, καταλαλιᾶς, ψευδομαρτυρίας· μὴ¹² ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἢ¹³

Propter quod succincti lumbos vestros servite Deo in timore⁴ et veritate, relinquentes inane vaniloquium et vulgi errorem, credentes in eum, qui Dominum nostrum Iesum Christum a mortuis suscitavit, eique gloriam dedit⁶ ac sedem ad dextram suam; cui subiecta sunt omnia coelestia et terrestria; cui omnis spiritus servit; qui venit iudex vivorum et mortuorum; cuius sanguinem Deus requiret ab iis, qui non credunt in illum. Is vero, qui ipsum suscitavit e mortuis, et nos suscitabit, si fecerimus voluntatem eius et in ipsius mandatis ambula- verimus, ac dilexerimus ea quae ipse dilexit, abstinentes ab omni iniustitia, fraudatione, avaritia, ob- tractatione, falso testimonio; non reddentes malum pro malo, nec

* II. Propter quod succincti lumbos vestros servite Deo cum timore¹⁴ et in veritate: dimisso inani² vaniloquio et multo errore. Credite³ ergo³ in illum, qui resuscitavit Dominum nostrum Iesum Christum ex mortuis, et dedit ei⁴ gloriam, et sedem in dextera sua; cui subiecta sunt omnia caelestia et terrestria et subterranea; cui omnis spiritus servit,⁵ qui venturus est iudicare vivos et mortuos; cuius sanguinem requiret⁶ Deus ab eis qui non crediderunt in eum: qui et resuscitavit eum a mortuis; qui et nos resuscitaturus est in vita, si fecerimus voluntatem eius, et ambulaverimus in mandatis ipsius, et dilexerimus quae⁷ ipse dilexit; abstinentes nos ab omni iniustitia, hoc est, a concupiscentia, ab avaritia, a⁸ detractatione, a falso testimonio; non reddentes malum pro malo, aut

Cap. II. 1) Vid. I Petr. 1, 13. Ephes. 6, 14. Cfr. Clementis Rom. I Ep. ad Cor. c. 9.

2) Iacobsonus ex F P V restituit pron. ὑμῶν, quod agnoscit ex nostris etiam O; deest tamen in B C. Minus accurate ille scribit, Codd. exhibere ἀπολείποντες. Nam in F O V est ἀπολείπόντες cum accentu aoristi, quod ex Itacismo idem est ac ἀπολιπόντες in B C.

3) Ps. 2, 11.

4) I Petr. 1, 21. Cfr. Ign. ad Trall. c. 9, ad Smyrn. c. 7 et 2.

5) χὴν (i. e. Χριστόν) in C expunctum est.

6) ὑπετέλη B.

7) λατρεύσει B C.

8) Cfr. Act. 17, 31. οὗ B.

9) Cfr. I Cor. 6, 14. II Cor. 4, 14. Rom. 8, 11.

10) πορευόμεθα B C O.

11) Vid. I Thess. 5, 22.

12) I Petr. 3, 9.

13) οὐ B.

Cap. II. 1) *timorem* Pal. cum puncto sub lit. m. Idem pergit et in *veritate*.

2) *inani* non est in Pal. Reg.

3) *ergo* om. Pal. Reg.

4) *ei* om. Reg.

5) *deservit* Pal.

6) *requirit* Reg.

7) *quem* Pal.

8) *ac* Pal.

λοιδορίαν ἀντί λοιδορίας, ἢ γρόνθον ἀντί γρόνθου, ἢ κατάραν ἀντί κατάρας· μνημονεύοντες¹⁴ δὲ ὧν εἶπεν ὁ κύριος διδάσκων· μὴ¹⁵ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἀφίετε,¹⁶ καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν· ἐλεεῖτε, ἵνα ἐλεηθῆτε· [ἐν] ᾧ μέτρον μετρεῖτε, ἀντιμετροθήσεται ὑμῖν.¹⁷ καὶ ὅτι μακάριοι οἱ πτωχοὶ¹⁸ καὶ οἱ διωκόμενοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.¹⁹

maledictum pro maledicto, nec pugnum pro pugno, nec exsecrationem pro exsecratione; memores autem eorum quae dixit Dominus docens: nolite iudicare, ne iudicemini; dimittite, et dimittetur vobis; misere-mini, ut misericordiam consequamini; [in] qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis; et: beati pauperes, et qui persecutionem patiuntur; quoniam ipsorum est regnum Dei.

iniuriam pro iniuria, aut contumeliam pro contumelia, aut maledictum pro maledicto. Mementote quae Dominus docens dixit: Nolite iudicare, ne iudicemini: dimittite, et dimittetur vobis; misere-mini, et Dominus miserebitur vestri;¹⁰ qua enim mensura mensi fueritis, eadem remetietur¹¹ vobis. Et quod dictum est: Beati pauperes spiritu,¹² et qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum.

III. Non arroganter haec scribo. Paulus praeceptor vester est.

Ταῦτα, ἀδελφοί, οὐκ¹ ἑμαυτῷ ἐπιτρέψας γράφω ὑμῖν περὶ² τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐπεὶ ὑμεῖς προεπεκαλέσασθέ με.³ Οὔτε γὰρ⁴ ἐγώ,

Haec, fratres, non quod mihi arrogem, scribo vobis de iustitia; sed quia vos provocastis me. Ne-

* III. Haec autem, fratres mei, non a meipso imperans scribo vobis de iustitia, sed quoniam vos provocastis. Propter quod neque ego, neque

14) μνημονεύοντες c. B C F O P V, μνημονεύσαντες vulg. ante Iacobsoam Deinde ὃν p. ὧν C.

15) Matth. 7, 1. In PP. Ap. scriptis varii loci ex N. T. desumpti haud raro in unum congesti reperiuntur. Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. c. 13. et alibi.

16) Luc. 6, 37. Matth. 6, 12. 14.

17) Voc. ἐλεεῖτε — ἀντιμετροθήσεται ὑμῖν in C non extant, nec in Salmasiano exemplari. ἐλεεῖτε B F O P V. Cfr. Luc. 6, 36. Praepositionem ἐν ante ᾧ μέτρον. deleri vult Smithius. Deest reapse in B O V et Heysiq mihi asserente in F. Matth. 7, 2. Luc. 6, 38.

18) In Ev. Matth. 5, 3. legitur οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, et vet. Int. vulg. pauperes spiritu; in nostris Codd. Pal. Reg. pauperes in spiritu, quod quidem praedicatum deest ap. Luc. 6, 20.

19) In O. extant vocc. τῶν οὐρανῶν ante τοῦ Θεοῦ subnotata.

Cap. III. 1). Similia legimus in Ignatii Ep. ad Eph. c. 3.

2). ἐπὶ Cler., id quidem opinor ex nullius Codicis suffragio.

3) προεπικαλέσασθέ με p. προεπεκαλέσασθέ με C F P, προεπεκαλέσασθέ με O, πρὸ ἐπεκαλέσασθέ με V, προεπικαλέσασθέ με B. Ad lectionem προεπικαλέσασθέ με investigandam Halloixio non opus erat interprete vetere, ut Iacobsono videtur, sed transpositione literarum lz. Quae cum primitivo suo loco amotae essent, neque vox προεπεκαλέσασθέ graece extaret, librarii e mutarunt in ι, ut fieret προεπεκαλέσασθε. Ea certe lectio absurda est: absurdum quippe, Christianos Philippenses contumeliosis Polycarpum affecisse.

4) γὰρ bis legitur in C.

9) quod Pal. Reg.

10) vobis Pal.

11) Ita Pal. Reg., remetietur eadem vulg.

12) in spiritu Pal. Reg.

οὔτε ἄλλος ὅμοιος ἐμοὶ δύναται κατακολουθήσαι τῇ σοφίᾳ⁵ τοῦ μακαρίου καὶ ἐνδόξου Παύλου· ὃς γενόμενος ἐν ὑμῖν, κατὰ πρόσωπον τῶν τότε⁶ ἀνθρώπων ἐδίδαξεν ἀκριβῶς καὶ βεβαίως τὸν περὶ ἀληθείας λόγον· ὃς καὶ ἀπὸν ὑμῖν ἔγραψεν ἐπιστολάς,⁷ εἰς ἃς ἐὰν ἐγκύπτητε, δυναθήσεσθε οἰκοδομεῖσθαι εἰς τὴν δοθεῖσαν ὑμῖν πίστιν, ἥτις ἐστὶ⁸ μήτηρ πάντων ἡμῶν,⁹ ἐπακολουθούσης τῆς ἐλπίδος, προαγούσης τῆς ἀγάπης, τῆς εἰς Θεὸν καὶ Χριστὸν καὶ εἰς τὸν πλησίον. Ἐὰν γὰρ τις τούτων ἐντὸς ἡ¹⁰ πεπλήρωκεν ἐντολὴν δικαιοσύνης· ὁ γὰρ ἔχων ἀγάπην μακρὰν ἐστὶ¹¹ πάσης ἁμαρτίας.

que enim ego, neque alius mei similis beati et gloriosi Pauli sapientiam assequi potest; qui cum esset apud vos, coram hominibus tunc viventibus perfecte ac firmiter verbum veritatis docuit; qui et absens vobis scripsit epistolas, in quas si intueamini, aedificari poteritis in fide, quae vobis est data, quaeque est mater omnium nostrum,⁵ subsequente spe, praecedente charitate in Deum et in Christum et in proximum. Si quis enim intra haec fuerit, mandatum iustitiae implevit; nam qui charitatem habet, longe est ab omni peccato.

alius similis¹ mei poterit sequi sapientiam beati et gloriosi Pauli: qui fuit apud vos, et visus est secundum faciem illis, qui tunc erant, hominibus; qui docuit certissime atque firmissime verbum veritatis; qui et absens scripsit² vobis Epistolas, ad quas deflectamini,³ ut possitis aedificari in fide, quae data est mater omnium nostrum,⁴ subsequente spe, praecedente dilectione,⁵ quae est in Deo, et in Christo, et in proximo. Si enim quis horum intrinsecus repletus fuerit mandatis iustitiae, et habuerit dilectionem, longe est ab omni peccato.

IV. Fugiamus avaritiam; doceamus nos ipsos, uxores et viduas.

Ἀρχὴ¹ δὲ πάντων χαλεπῶν φιλαργυρία.² Εἰδότες οὖν, ὅτι οὐδέν² εἰσηνεγκάμεν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι ἔχομεν,³ ὅπλι-

,Principium autem omnium malorum est habendi cupiditas.⁴ Scientes ergo, quod nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid

* IV. Principium autem omnium malorum est avaritia.¹ Scitote ergo,² quia nihil intulimus in hunc mundum, neque auferre possumus.³ Arme-

5) Vid. II Petr. 3, 15.

6) τότε ἂν (sine accentu) p. τότε B.

7) Epistolas de una epistola dici, monet Cotelerius, qui et plura exempla affert. Consentit ei de Wette, Einl. in d. N. T. edit. tertia §. 150. Not. d. Alii divum Paulum plures epistolas ad Philippenses scripsisse putant, e. g. Feilmoser, Einl. ins N. T. Tübingen 1830. Cf. ep. S. Pauli ad Philipp. 3, 1. 18. 4, 15 sq. H. ed. IV.

8) ἐστὶν O V. Gal. 4, 26.

9) ἡμῶν B C F P O V vet. Int. Cot., ὑμῶν Cler.

10) πλήρης addi vult Routhius.

11) ἐστὶν O V.

Cap. IV. 1) I Tim. 6, 10.

2) I Tim. 6, 7.

Cap. III. 1) Sic ordinavi cum Pal. Reg., similis alius vulg. Subinde mihi p. mei Pal.

2) scribo Pal.

3) deflectimini Reg.

4) vestrorum Pal., vñm Reg.

5) Sequuntur in Pal. vocc. quae est in dilectione oblitterata.

Cap. IV. 1) avaritia est Pal.

2) autem Reg.

σώμεθα³ τοῖς ὄπλοις τῆς δικαιοσύνης, καὶ⁴ διδάξωμεν⁵ ἑαυτοὺς πρῶτον, πορεύεσθαι ἐν τῇ ἐντολῇ τοῦ κυρίου· ἔπειτα καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν ἐν τῇ δοθείσῃ αὐταῖς πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγνείᾳ, στεργούσας τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ, καὶ ἀγαπώσας πάντας ἐξ ἴσου ἐν πάσῃ ἐγκρατείᾳ, καὶ τὰ τέκνα παιδεύειν τὴν παιδείαν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ· τὰς γῆρας σωφρονούσας περὶ τὴν τοῦ κυρίου πίστιν, ἐντυγχανούσας ἀδιαιλίπτως⁶ περὶ πάντων, μακρὴν οὕσας πάσης διαβολῆς,⁷ καταλαλιᾶς, ψευδομαρτυρίας, φιλαργυρίας καὶ παντὸς κακοῦ· γνωσκοῦσας ὅτι εἰσὶ θυσιαστήριον⁸ Θεοῦ, καὶ ὅτι πάντα μωμοσκοπεῖται,⁹ καὶ λέληθεν αὐτὸν οὐδὲν, οὔτε λογισμῶν, οὔτε ἐννοιῶν, οὔτ' ἔτι¹⁰ τῶν κρυπτῶν τῆς καρδίας.

valemus, armemur armis iustitiae, et doceamus primum nos ipsos, ambulare in mandato Domini, deinde et vestras uxores, ambulare in fide ipsis tradita et in charitate et castitate, amantes viros suos in omni veritate, ac diligentes cunctos aequaliter, in omni continentia, et erudire filios in disciplina timoris Dei; viduas vero doceamus, esse prudentes circa fidem Domini, interpellantes sine intermissione pro omnibus, longe recedentes ab omni calumnia, detrectatione, falso testimonio, avaritia et omni malo; cognoscentes, quod altare Dei sint, et quod ille omnia clare perspiciat, nihilque eum lateat, nec ratiocinationum, nec cogitationum, nec adeo quidquam occultorum cordis.

mur armis iustitiae; et doceamus nosmet³ ipsos primum, ambulare in mandatis Domini: et post hoc etiam⁴ mulieres vestras, in fide, quae data est eis, et dilectione, et castitate, amantes suos viros in omni veritate et caritate; diligentes omnes aequaliter in omni continentia; et filios erudire in disciplina et timore Dei. Viduae vero pudicae circa fidem Dei⁵ interpellent incessanter pro omnibus, elongantes se⁶ ab omnibus diabolicis detractionibus, et falso testimonio, et ab omni malo; cognoscentes seipsas, quia sunt sacrarium Dei: quoniam omnia Deus prospicit, et nichil eum latet, neque cogitatio, neque conscientia, neque aliquod⁷ abditum cordis.

3) Vid. Eph. 6, 11.

4) Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. capp. 1 et 21.

5) *Διδάξωμεθα* B C. Plenior forma non displicet. Ea recepta, supple *διδάσκωμεν* post *ἔπειτα*.

6) *ἀδιαιλίπτως* scr. B, vocc. *περὶ τὴν τοῦ κυρίου πίστιν, ἐντυγχανούσας* praetermissis. Cfr. I Thess. 5, 17.

7) Ita B C V; in O *διαβολῆς* subnotatur, ad oram *διαβολικῆς* man. sec., quod est in FP.

8) *θυσιαστήριον* B F O P V vet. Int., *θυσιαστήρια* C c. libb. impressis ante Iac. Intellige viduas in unum ordinem colligatas. Ad h. l. respexisse videtur auctor Constitutionum Apostol. II, 26.

9) *πάντα μωμοσκοπεῖται* p. vulg.

ἡμῶν σκοπεῖται C V, *μῶμω σκοπεῖται* B et in textu O, *μῶμος* man. sec. ad oram. Lectionem Codd. C V a Iac. in textu positam agnoscunt quoque FP, quorum ille *μῶμω* — *σκοπεῖται* exhibet, *μῶμο* orae libri adscripto; hic *μῶμος* — *σκοπεῖται*. Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. c. 41. Subinde καὶ λέληθεν B.

10) Scripsi οὔτ' ἔτι c. B, ut ed. Haloixius, οὔτε τι C F O P V Iac. cum aliis.

3) nos Pal.

4) hec autem p. hoc etiam Reg.

5) Vocc. circa fidem Dei non legit Reg.

6) se elongantes invertit Pal.

7) aliud Reg.

V. *Officiâ diaconorum, iuvenum et virginum.*

Εἰδότες οὖν, ὅτι Θεὸς οὐ
 μνηστρίζεται,¹ ὀφειλομεν ἀξίως τῆς
 ἐντολῆς αὐτοῦ καὶ δόξης περιπα-
 τεῖν. Ὁμοίως διακονοὶ ἀμεμπτοὶ
 κατενώπιον αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης,
 ὡς Θεοῦ καὶ Χριστοῦ² διάκονοι,
 καὶ οὐκ ἀνθρώπων· μὴ διάβολοι,
 μὴ δίλογοι,³ ἀφιλάργυροι, ἐγκρα-
 τεῖς περὶ πάντα, εὐσπλαγχνοὶ, ἐπι-
 μελεῖς, πορευόμενοι κατὰ τὴν ἀλή-
 θειαν τοῦ κυρίου, ὃς ἐγένετο διά-
 κονος⁴ πάντων· ὃ ἐὰν εὐαρεστή-
 σωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἀπολη-
 ψόμεθα⁵ καὶ τὸν μέλλοντα, καθὼς
 ὑπέσχετο ἡμῖν ἐγγεῖραι ἡμᾶς ἐκ νε-
 κρῶν, καὶ ὅτι ἐὰν πολιτευσώμεθα⁶
 ἀξίως αὐτοῦ, καὶ συμβασιλεύσο-
 μεν⁷ αὐτῷ, εἴγε πιστεύομεν. Ὁμοί-
 ως καὶ νεώτεροὶ ἀμεμπτοὶ ἐν πᾶ-
 σιν,⁸ πρὸ παντὸς προνοοῦντες ἀγγελ-
 ας, καὶ χαλιναγωγοῦντες ἑαυτοὺς

Scientēs ergō, quod Deus non
 irridetur, debemus digne mandatō
 ac voluntate eius ambulare. Si-
 militer diaconi in conspectu iustitiæ
 eius inculpati esse debent, sicut
 ministri Dei et Christi, non homi-
 num; ne calumniatores sint, ne
 bilingues, nec avari, sed continen-
 tes in omnibus, misericordes, se-
 duli, incedentes iuxta veritatem Do-
 mini, qui omnium minister factus
 est; cui si in hoc seculo placue-
 rimus, recipiemus et futurum, quem-
 admodum pollicitus est nobis, quod
 resuscitabit nos e mortuis, quod-
 que, si digne ipso vivamus, etiam
 cum eo regnabimus, siquidem cre-
 didimus. Simili modo et iuvenes in
 omnibus inculpabiles sint, ante omnia
 solliciti de castitate, ac se ab omni

* V. Scientes ergo,¹ quia Deus non irridetur,² debemus digne in
 mandatis eius et gloria ambulare. Similiter Diaconi inculpabiles sint in
 conspectu iustitiæ eius,³ sicut Dei et Christi ministri, et non hominum:
 non criminatores, neque⁴ detractores, neque avari; sed omnia tolerantes,
 in omnibus misericordes, diligentes in omnibus, ambulantes in veritate
 Domini, qui factus est minister omnium: cui si complaceamus in hoc
 seculo, percipiemus ea, quae futura sunt, secundum quod promisit⁵ resu-
 scitare nos a mortuis: et si digne eo conversati fuerimus, et si credide-
 rimus, conregnabimus cum eo.⁶ Iuvenes similiter inculpabiles sint in
 omnibus; omnem ignorantiam praevidentes,⁶ refrenantes semet ipsos⁷ ab

Cap. V. 1) *μνηστρίζεται* BC, *μοι-
 στρίζεται* F P V O, in hoc quidem v
 supra oi. Gal. 6, 7:

2) Ita B C F O P V et Int. vet., ὡς
 Θεοῦ ἐν Χριστῷ Haloix. et al.

3) *δίλογοι* F O P V, *δίγλωσσοι* BC
 et var. edd. Vid. I Tim. 3, 3.

4) Cfr. Matth. 20, 28.

5) *ἀπολειψόμεθα* O, lect. vulg. man.
 sec. margini adscripta. Tum καθὰ p.
 καθὼς B.

6) *πολιτευσόμεθα* B. Vid. Philipp.
 1, 27.

7) Ita c. Int. vet. legendum esse vi-
 dit Routhius, Codd. F P suffragantibus;

συμβασιλεύσωμεν B C O V et libb. prius
 impressi. Cfr. II Tim. 2, 12.

8) Ita scr. O V, πᾶσι B C F vulg.

Cap. V. 1) *autem* Reg.

2) Ita reposui ex Reg., *deridetur* Pal.
 et vulg.

3) *eius iustitiæ ordinat* Pal.

4) *non* Reg.

5) Ita reposui c. Pal. Reg., ex quibus
 hic promisit nos resuscitare a mortuis
 Libri impr. reprōmisit.

6) *providentes* Reg.

7) *semet ipsos* rēposui ex Pal. Reg.
 p. se vulg.

ἀπὸ παντὸς κακοῦ. Καλὸν γὰρ τὸ ἀνακόπτεσθαι⁹ ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ὅτι πᾶσα ἐπιθυμία¹⁰ κατὰ τοῦ πνεύματος στρατεύεται· καὶ οὔτε¹¹ πόρνοι, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται¹² βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν, οὔτε οἱ ποιοῦντες τὰ ἄτοπα. Διὸ δέον ἀπέχεσθαι ἀπὸ πάντων τούτων, ὑποτασσομένους¹³ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ὡς Θεῷ καὶ Χριστῷ· τὰς παρθένους ἐν ἀμώμῳ καὶ ἀγνῇ συνειδήσει περιπατεῖν.

malo refrenantes. Bonum enim est, abscindi a cupiditatibus mundi, quia omnis cupiditas militat adversus spiritum, et neque fornicarii, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt, neque qui absona faciunt. Quare oportet ab his omnibus abstinere, subiici autem presbyteris et diaconis, tanquam Deo et Christo; virgines vero oportet in immaculata et casta conscientia degere.

omni malo. Bonum est enim abscindi⁸ ab omnibus concupiscentiis mundi: quoniam omnis concupiscentia adversus spiritum militat:^{9c} quia neque fornicarii, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt, neque illicita facientes. Propter quod¹⁰ abstinere oportet ab omnibus his. Subiecti estote Presbyteris et Diaconis,¹¹ sicut Deo et Christo. Virgines¹² in immaculata et casta conscientia ambulate.

VI. Officia presbyterorum et officia communia.

Καὶ οἱ πρεσβύτεροι δὲ εὐσπλαγχνοί, εἰς πάντας ἐλεήμονες, ἐπιστρέφοντες τὰ ἀποπεπλανημένα,¹ ἐπισκεπτόμενοι πάντας ἀσθενεῖς, μὴ ἀμελοῦντες χήρας, ἢ ὄρφανοῦς, ἢ πένητος· ἀλλὰ προνοοῦντες² ἀεὶ τοῦ καλοῦ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀν-

Et presbyteri sint ad commisionem proni, misericordes erga cunctos, aberrantia reducentes, visitantes infirmos omnes, non negligentes viduam, aut pupillum, aut pauperem; sed solliciti semper de bono coram Deo et hominibus, ab-

* VI. Et Presbyteri simplices sint,¹ in omnibus misericordes, omnes ab errore convertentes, omnes infirmos visitantes, viduas et pupillos et pauperes non negligentes: sed semper providentes bona coram Deo et

9) Ita BCFOPV et Int. vet., ἀνακόπτεσθαι vulg. ante Usserium. In V art. τῶν ante ἐν τῷ κόσμῳ non solum otiose abundat, sed sequentium nexum distorquet. Quare inivitis r1qq. Codd. recipiendus non est.

10) I Petr. 2, 11.

11) I Cor. 6, 9. 10.

12) ἀρσενοκεῖται C.

13) Obedientia alias episcopo, hic claris verbis pariter presbyteris et diaconis praestanda commendatur.

Cap. VI. 1) Lege τοὺς ἀποπεπλανημένους, nisi forte πρόβατα intelligatur. Iun. ἀποπλανημένα V O, heic quidem correctum in vulg.

2) Rom. 12, 17. II Cor. 8, 12.

8) abscidi Pal. Reg.

9) adversus christum militat Reg.

10) Propter Pal., man. sec. propterea p. Propter quod.

11) diaconib. (sic) Reg.

12) autem add. Pal. Reg. Subsequens in adianxi ex Pal. Subinde deest immaculata in Reg. Tum ambulare b. ambulate Pal. Reg.

Cap. VI. 1) sint non est in Pal. Reg. Tum ex membro antecedenti splendendum erit ambulate.

θρῶπων, ἀπερόμενοι πάσης ὀργῆς, προσωποληψίας, κρίσεως ἀδίκου· μακρὰν ὄντες πάσης φιλαργυρίας· μὴ ταχέως πιστεύοντες κατὰ τινος· μὴ ἀπότομοι ἐν κρίσει, εἰδότες ὅτι πάντες ὀφειλέται³ ἔσμεν ἁμαρτίας. Εἰ⁴ οὖν δεόμεθα τοῦ κυρίου, ἵνα ἡμῖν ἀφῆ, ὀφειλομεν καὶ ἡμεῖς ἀφιέναι· ἀπέναντι γὰρ τῶν τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ ἔσμεν ὀφθαλμῶν, καὶ πάντα⁵ δεῖ παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἕκαστον ὑπὲρ ἑαυτοῦ⁶ λόγον δοῦναι· Οὕτως οὖν δουλεύσωμεν αὐτῷ μετὰ φόβου καὶ πάσης εὐλαβείας, καθὼς αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ οἱ εὐαγγελισάμενοι ἡμᾶς⁷ ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφήται, οἱ προκηρῦξαντες τὴν ἔλευσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν· ζηλωταὶ περὶ τὸ καλὸν, ἀπερόμενοι τῶν⁸ σκανδάλων καὶ τῶν ψευδαδέλφων καὶ τῶν ἐν ὑποκρίσει φερόντων⁹ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου, οἵτινες ἀποπλανῶσι κενοῦς ἀνθρώπους.

stinentes ab omni ira, acceptione personarum, iudicio iniusto; longe recedentes ab omni avaritia; non cito credentes adversus aliquem; non severi nimium in iudicio, scientes, nos omnes debitores esse peccati. Si ergo deprecamur Dominum, ut nobis dimittat, debemus et nos dimittere; nam coram Domini et Dei oculis sumus, et omnes ante tribunal Christi stare, et unumquemque pro se rationem reddere oportet. Sic itaque serviamus illi cum timore et omni reverentia, sicut praecepit ipse, et Apostoli, qui nobis evangelium annuntiarunt, et prophetae, qui Domini nostri adventum praesignificaverunt; studiose, quod bonum est, sectantes, abstinentes a scandalis et a falsis fratribus et ab iis, qui in hypocrisis nomen Domini ferunt, qui vanos homines in errorem inducunt.

hominibus. Abstinetes vos² ab omni iracundia, a³ iudicio iniusto: longe estote ab omni avaritia.⁴ Non cito consentiatis adversus aliquem, ne praevaricemini in iudicio, scientes⁵ quia debitores sumus peccati. Si ergo deprecamur Dominum, ut nobis dimittat, debemus etiam nos dimittere. Ante⁶ conspectum enim oculorum Domini⁷ sumus, et omnes oportet astare ante tribunal Christi, et unumquemque pro se rationem reddere.⁸ Sic⁹ ergo serviamus ei cum timore et omni reverentia, secundum quod evangelizaverunt nobis Apostoli Domini, et Prophetae annuntiaverunt⁹ adventum Domini nostri Iesu Christi; zelantes bona, abstinentes vos a¹⁰ scandalis, et falsis fratribus, et qui in hypocrisis portant nomen Domini, qui aberrare faciunt inanes homines.

3) ὀφειλέταις C, s lineola deletum.

4) Matth. 6, 12. 14.

5) Rom. 14, 10. 12.

6) ἑαυτοῦ BC, αὐτοῦ OV.

7) ἡμᾶς BC, ὑμᾶς FO V. εὐαγγελισθῆναι τινα = evangelium alicui nuntiare, ut Luc. 3, 18. Act. 14, 15. 16, 10.

8) τῶν deest in BC.

9) Cfr. Ign. ad Eph. c. 7.: δόλω πονηρῶ τὸ ὄνομα περιφέρειν. Iac.

2) vos om. Pal.

3) ab Pal.

4) Is ordo vocc. in Pal. Reg., longe ab omni avaritia estote vulg.

5) Inter iudicio et scientes lacuna quinque literis adscribendis aperta extat in Reg.

6) Membrum Ante conspectum enim . . . . . rationem reddere Cod. Pal. post Domini nostri Iesu Christi collocat.

7) dei Reg. Forte Domini et Dei, ut graeca.

8) Si Pal. Reg.

9) nobis addit Pal.

10) ab Reg., ubi mox deest hypocrisis. Idem aberrare p. aberrare.

VII. *Fugite Docetas, et perseverate in ieiuniis et oratione.*

Ἡσῶς γὰρ, ὃς ἂν μὴ ὁμολογῇ,¹
 Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι,
 ἀντίχριστός ἐστιν.² καὶ ὃς ἂν
 μὴ ὁμολογῇ τὸ μαρτύριον τοῦ σταυροῦ,
 ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν.³ καὶ ὃς ἂν⁴
 μεθοδεύῃ τὰ λόγια τοῦ κυρίου
 πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας, καὶ λέγῃ⁵
 μήτε ἀνάστασιν μήτε κρίσιν εἶναι,⁶ οὗτος πρωτότοκός ἐστι
 τοῦ Σατανᾶ. Διὸ ἀπολιπόντες⁷
 τὴν ματαιότητα τῶν πολλῶν καὶ τὰς
 ψευδοδιδασκαλίας, ἐπὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς
 ἡμῶν παραδοθέντα⁸ λόγον ἐπιστρέψωμεν,
 νήφροντες⁹ πρὸς τὰς εὐχὰς, καὶ
 προσκαυτεροῦντες νηστειαῖς, δεήσεσιν
 αἰτούμενοι τὸν παντεπόπτην Θεὸν,
 μὴ¹⁰ εἰσενγκεῖν ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,
 καθὼς εἶπεν ὁ κύριος· τὸ¹¹ μὲν
 πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.

Omnis enim, qui non confessus fuerit, Iesum Christum in carne venisse, antichristus est; et qui non confessus fuerit martyrimum crucis, ex diabolo est; et qui eloquia Domini ad desideria sua traduxerit, dixeritque nec resurrectionem nec iudicium esse, hic primogenitus est Satanae. Ideo multorum vanitate falsisque doctrinis relictis ad traditam nobis ab initio doctrinam revertamur, vigilantes in orationibus et perseverantes in ieiuniis, precibus rogantes omnium conspectorem Deum, ne nos inducat in tentationem, sicut dixit Dominus: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.

* VII. ,Omnis enim, qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, hic Antichristus est;¹ et qui non confitetur martyrimum² crucis, ex Diabolo est; et qui deviaverit eloquia Domini³ ad propria desideria, et dixerit neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primogenitus est Satanae. Propter quod relinquentes vanitatem multorum et falsas doctrinas, ad illud, quod traditum est nobis⁴ a principio, verbum⁵ revertamur. Sobrii simus⁶ in orationibus, et ieiunia tolerantes; supplicationibus petentes omnium prospectorem Deum,⁷ ,nen os⁸ inducat in temptationem, secundum quod dixit Dominus: ,Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.

Cap. VII. 1) ὁμολογεῖ VO, ὁμολογῆν mutatum in ὁμολογεῖν C. Vocc. Ἰησοῦν Χριστὸν — καὶ ὃς ἂν μὴ ὁμολογῇ omissis, Cod. F et teste Jacobsono P exh.: Ἡσῶς γὰρ ὃς ἂν μὴ ὁμολογῇ τὸ μαρτύριον τοῦ σταυροῦ. Similia supra scripserat c. 2. ex I Ioan. 4, 3. Vetus Int. nostri Cod. Reg. legit *μυστήριον p. μαρτύριον.*

2) ἐστι B vulg.

3) ἐστὶ B vulg.

4) οἱ (sine accentu) ἂν p. ὃς ἂν B.

5) λέγει scr. COV.

6) εἶναι om. BFOPV.

7) Ita dedi ex BC c. Haloixio. Eodem spectat ἀπολειπόντες (cum accentu aoristī) Codd. FO V, vocali i et diphthongo ei secundum Itacismum permutatis. Unde corrigendus est Jacobsonus, ex Codd. F(L)V ἀπολείποντες afferens. Cfr. supra c. 2.

8) Cfr. Ep. Iudae 3.

9) I Petr. 4, 7.

10) Matth. 6, 13. 26, 41.

11) Matth. 26, 41. Marc. 14, 38.

Cap. VII. 1) est bis extat in Pal., ultimum tamen duabus lineolis segregatum.

2) misterium Reg.

3) dei Reg.

4) vobis Reg.

5) verborum Pal.

6) simus om. Pal. Reg. Tum minori signo post revertamur distinguendum.

7) Ita lego c. Pal. (prospectorem deum) et Reg., in quo erat prospectatam dm. Faber St. prosperatorem Dominum, ap. Iac. perspectorem Dominum. Vid. supra c. 4. quoniam omnia Deus prospicit.

8) eos Pal.

VIII. *Perseverate in spe et in patientia.*

Ἀδιαλείπτως¹ οὖν προσκαρτε-
ροῦμεν τῇ ἐλπίδι ἡμῶν καὶ τῷ ἀρ-
θαβῶνι τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν, ὅς
ἔστι Χριστὸς Ἰησοῦς, ὃς² ἀνήνε-
κεν ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας τῷ ἰδίῳ
σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον,³ ὃς⁴ ἀμαρ-
τίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη
δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ἀλλὰ
δι' ἡμᾶς, ἵνα⁴ ζήσωμεν ἐν αὐτῷ,
πάντα⁵ ὑπέμεινεν.⁶ Μιμηταὶ οὖν
γενώμεθα τῆς ὑπομονῆς αὐτοῦ·⁷
καὶ ἐν πάσχωμεν⁸ διὰ τὸ ὄνομα
αὐτοῦ, δοξάζωμεν⁹ αὐτόν. Τοῦτον
γὰρ ἡμῖν τὸν ὑπογραμμὸν ἔθηκε¹⁰
δι' ἑαυτοῦ, καὶ ἡμεῖς τοῦτο¹¹ ἐπι-
στεύσαμεν.

Indesinenter ergo perseveremus
in spe nostra et pignore iustitiae no-
strae, quod est Christus Iesus, qui
peccata nostra in corpore suo super
lignum pertulit, qui peccatum non
fecit, nec inventus est dolus in ore
eius; sed propter nos, ut in ipso
vivamus, omnia sustinuit. Imitatores
igitur simus patientiae eius; et si
patiamur propter nomen eius, gloria
illum afficiamus. Hoc enim exem-
plum nobis posuit in se ipso, et
nos id credidimus.

* VIII. Indeficienter ergo toleremus¹ propter spem nostram et pi-
gnus iustitiae, quod est Iesus² Christus; qui sustulit peccata nostra in
corpore suo super lignum; qui peccatum non fecit, nec inventus est
dolus³ in ore eius; sed propter nos omnia sustinuit, ut vivamus in
ipso.⁴ Imitatores ergo efficiamur tolerantiae eius, et si passi fuerimus
pro nomine eius, glorificemus eum. Hoc enim nobis indicium⁴ posuit
de seipso, et nos hoc credidimus.⁵

IX. *Exerceatis patientiam exemplo Ignatii etc.*

Παρακαλῶ¹ οὖν πάντας ὑμᾶς
πειθαρχεῖν τῷ λόγῳ τῆς δικαιο-
σύνης, καὶ ἀσκεῖν πᾶσαν ὑπομονήν,²

Rogo itaque vos omnes, ut obe-
diatis verbo iustitiae, et omnem pa-
tientiam

* IX. Rogo igitur omnes vos,¹ insistere verbo iustitiae² et patientiae,

Cap. VIII. 1) ἀδιαλείπτως B.
2) I Petr. 2, 24.
3) I Petr. 2, 22.
4) I Ioan. 4, 9.
5) Ita scr. Ignat. ad Polyc. c. 3.
6) ὑπέμεινε BC vulg.
7) αὐτοῦ deest in FOPV.
8) Act. 5, 41. I Petr. 4, 16.
9) Ita BCFV et a sec. man. O ad
oram c. vet. Int., δοξάζωμεν O in textu
et vulg. ante Iac.
10) ἔθηκεν C.
11) Lege τούτου, vel si retineatur
τοῦτο, subintellige εἶναι. Smith.
Cap. IX. 1) Totum cap. nonum ha-
bes quoque ap. Euseb. Hist. eccl. III, 36.
2) ὑπομένειν V, ὑπομόνειν O, ad
oram ἀσκεῖν. Tum scripsi ἦν καὶ εἰ-

δετε c. BCF Euseb., idem est ἴδατε
in V, ubi haud raro ε permutatum habes
cum α (cfr. Ep. Barnabae c. 6. not. 25
et 39); ἦν καὶ ἴδατε O in textu, εἴδετε
ad oram; ἦν καὶ ἴδετε Iac., ante quem
καὶ desiderabatur. Errat tamen quod ad
Codd. FV.

Cap. VIII. 1) Indeficienter autem
toleramus Reg.

2) Iesus om. Reg.

3) nec dolus inventus est Reg.

4) indicium Pal. Reg., ut ed. Faber St.

5) credimus Pal., credimus supra di
Reg.

Cap. IX. 1) Ita colloco ex Pal. Reg.
cum Fab. St. p. vos omnes Iac.

2) eius Reg.

ἦν καὶ εἶδετε κατ' ὀφθαλμούς, οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις Ἰγνατίῳ καὶ Ζωσίμῳ³ καὶ Ρούφῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς ἐξ ἡμῶν,⁴ καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς⁵ ἀποστόλοις πεπεισμένων,⁶ ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ εἰς⁷ κενὸν ἔδραμον, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ· καὶ ὅτι εἰς⁸ τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶ παρὰ τῷ κυρίῳ, ᾧ καὶ συνέπαθον. Οὐ γὰρ τὸν νῦν⁹ ἠγάπησαν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα,¹⁰ καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ [τοῦ Θεοῦ ἀνασταθέντα].¹¹

tientiam exerceatis, quam et ante oculos habetis, non solum in beatis Ignatio et Zosimo et Rufo, sed etiam in aliis, qui ex nobis, ac in ipso Paulo ceterisque Apostolis; utpote qui simul persuasi, quod hi omnes in vacuum non cucurrerint, sed in fide ac iustitia; et quod in debito ipsis loco sint apud Dominum, cum quo et passi sunt. Non enim praesens seculum dilexerunt, sed eum, qui pro nobis mortuus est, ac propter nos a Deo est resuscitatus.

quam³ et oculata⁴ fide vidistis, non solum in beatissimis illis⁵ Ignatio scilicet⁶ et Zosimo et Rufo, sed et in aliis, qui ex vobis sunt, et⁷ in ipso Paulo, et caeteris Apostolis, confidentes quia hi⁸ omnes non in vacuum⁹ cucurrerunt, sed in fide et iustitia; et ad debitum sibi locum a¹⁰ Domino, cui et compassi sunt, abierunt, quia non hoc praesens¹¹ seculum dilexerunt, sed eum qui¹² pro ipsis et pro nobis mortuus est, et a Deo resuscitatus.

3) Martyrologium Rom. indicat, Rufi et Zosimi martyrum diem natalem Philippis Macedoniae 18 Decembris celebrari.

4) ἡμῶν dedi ex C Euseb., ἡμῶν B F O V vet. Int. et vulg. Subinde τῷ (sine accentu) O; ad oram αὐτῷ. Deest praep. ἐν ante αὐτῷ in B.

5) ἄλλοις V et O, cuius margini adscriptum est λοιποῖς.

6) Restitui πεπεισμένων ex C, quam lectionem unice genuinam puto; πεπεισμένους O V et vulg., πέπεισμένοις B. Genitivus cum ἡμῶν coniungendus, quartus casus pendet a Παρακαλῶ, tertius respicit ad λοιποῖς.

7) Cfr. Philipp. 2, 16. Gal. 2, 2.

8) Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. c. 5. 9) νῦν C in textu, νῦν pr. man. in marg.

10) Ita Codd. nostri omnes Cot. et ed. Clerici a 1698, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑποθάνοντα eiusdem ed. a. 1724.

11) Vocc. unice inclusa Usserius ex Eusebio et Nicephoro supplevit. In O hoc Polycarpi Ep. fragmentum cum Ep. Barnabae ita coniuncta extat: ἀποθάνοντα. καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τὸν λαὸν τὸν κενόν. Ad oram man. sec. Euseb. habet καὶ δι' ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀναστάντα, quae lectio convenit cum

his, quas latinas habemus. Atque eandem lectionem nuper defendit Nolte, explicans: *resurgens iussu Dei*, collato Win. in Gramm. ed. V. p. 442. Simili enim modo alterius finem, exordium alterius Epistolae, quantum graece superest, exhibent Codd. B C F V. Vid. quae scriptissimus Ep. Barnabae c. 5 not. 10.

Latina ab hoc inde loco extant in veteri versione a Iacobo Fab. Stapulensi a. 1498. Parisiis evulgata. Quae vero infra ad c. 13. exhibuimus graeca, Eusebius servavit.

3) quam deest in Pal.

4) oculata fuit in Reg.

5) in his beatissimis p. in beatissimis illis Pal.

6) scilicet reposui ex Pal. Reg. et Fab. St., postquam a Iacobsono exclusum erat.

7) Post et in Reg. quattuor litterarum lacuna, quam excipiunt vocc. in ipso sqq.

8) hii Reg.

9) in vano p. in vacuum Pal., in vacuo Reg.

10) a om. Reg.

11) praesens accessit ex Pal., in hoc saeculo p. hoc saeculum Reg.

12) qui excidit Codici Reg.

Adhortatio ad virtutes.

* X. In his ergo state, et Domini exemplar sequimini, firmi in fide et immutabiles, fraternitatis¹ amatores, diligentes invicem, in veritate sociati, mansuetudinem Domini² alterutri praestolantes, nullum despicientes. Cum potestis³ benefacere, nolite differre, quia ,eleemosyna⁴ de morte liberat.⁵ Omnes vobis invicem subiecti estote, ,conversationem⁵ vestram irreprehensibilem habentes in gentibus,⁶ ut ex bonis operibus vestris et vos laudem accipiatis, et Dominus in vobis non blasphemetur. Vae⁶ autem illi, per quem nomen Domini blasphematur. Sobrietatem ergo docete omnes; in qua et vos conversamini.

Contristatus sum pro Valente. Cavete vobis ab avaritia.

* XI. Nimis contristatus sum pro Valente, qui presbyter factus est¹ aliquando apud vos; quod sic ignoret is² locum, qui datus est ei. Moneo itaque vos, ut abstineatis³ ab avaritia,⁴ et sitis casti et⁵ veraces. Abstine-
 ne te vos ab omni malo. Qui autem in his non potest se gubernare,⁶ quomodo alii⁷ hoc pronuntiat? Si quis non abstinuerit se⁸ ab avaritia, ab idololatria⁹ coinquinabitur, et tanquam inter gentes iudicabitur. Qui autem¹⁰ ignorant iudicium Domini? ,An¹¹ nescimus, quia sancti mundum iudicabunt?⁶ sicut¹² Paulus docet. Ego¹³ autem nichil tale sensi in vobis, vel audivi, in quibus laboravit beatus Paulus, qui estis laudati¹⁴ in principio epistolae eius. De vobis etenim¹⁵ gloriatur in omnibus ecclesiis, quae Deum solae tunc cognoverant;¹⁶ nos¹⁷ autem nondum noveramus.

Cap. X. 1) Cfr. 1 Pet. 2, 17.

2) Sic Halloix. et Faber Stapulensis, et sic Cod. L. Libb. impr. omittunt Domini. Pro praestantes Al. praesentantes. Iacobsonus. Voc. Domini extat in Cotelerii editione a. 1672, Clerici a. 1698, apud Graziani et in Codd. Pal. Reg., ex quo dedi praestolantes p. praestantes vulg.

3) possitis Pal. Reg.

4) Tob. 4, 10. 12, 9.

5) 1 Petr. 2, 12.

6) Cfr. Isai. 52, 5. et Ign. ad Trall. c. 8. Pronomen illi om. Pal. Reg.

Cap. XI. 1) factus est presbyter Pal., presbyter est factus Reg., in quo ante desideratur sum.

2) ignoretis p. ignoret is Pal. Reg.

3) moneo itaque ut abstineatis vos Pal. Reg.

4) Presbyter iste pecunias pauperum avertisse videtur, cuius facinoris uxor eius particeps fuerat. Woch. Iacobsono autem et aliis ὁ πλεονέκτης est = aduller, quia sua uxore non est contentus; ut docet Suicerus e Clem. Alex. Strom. III. p. 552; avaritia = πλεονεξία = adulterium, cuius flagitii et presbyter Valens et eius uxor accusari videntur. H.

5) et om. Pal. Reg.

6) Pal. transponit Qui autem non po-

test se in his gubernare, Reg. Qui autem non potest in his se gubernare.

7) Cfr. 1 Tim. 3, 5. Gallandius leg. censet aliis. In Pal. quo modo hoc aliud pronuntiat.

8) se abstinuerit Pal. Reg.

9) idolatria Pal. Reg.

10) autem om. Pal. Reg.

11) Aut Pal. Reg. 1 Cor. 6, 2.

12) Verba: sicut Paulus docet, Cred-nero (Einl. i. d. N. T. p. 445) suspecta sunt, quia Polycarpus nusquam nomen scriptoris ab ipso citati proferat. H.

13) Cfr. Ign. ad Magn. c. 11 et ad Trall. c. 8.

14) [laudati] vel simile quid suppleri vult Smithus. Cfr. Philip. 1, 5 sq. Reg. qui estis in principio ecclesiae eius. Nolte (ut notat H. in ed. IV.) l. l. p. 236. nihil addit, respiciens ad 2 Cor. 3, 2 sq. ubi Paulus ad Cor. scribit: epistola nostra vos estis.

15) enim Pal.

16) quae solae tunc dominum cognoverant Pal.

17) Per nos Polycarpum ipsum intelligit Usserius; rectius forsitan Smyrnenses Cotelerius, Smith., Ruchat. Cfr. Act. 16, 6. 12. cum 19, 10. Iac. cognoveramus p. noveramus Pal. Reg.

Valde ergo, fratres, contristor pro illo et pro¹⁸ coniuge eius; quibus det Dominus poenitentiam veram.¹⁹ Sobrii ergo estote et vos in hoc; ,et²⁰ non sicut inimicos tales existimetis, sed sicut passibilia membra et errantia eos revocate, ut omnium vestrum corpus salvetis. Hoc enim agentes, vos ipsos aedificatis.

Ignoscite ei. Deus vobis virtutes tribuat. Orate pro omnibus, etiam pro inimicis.

* XII. Confido enim vos bene exercitatos esse in sacris literis, et nichil vos latet; michi¹ autem non est concessum. Modo, ut his scripturis dictum est, irascimini² et nolite peccare,³ et sol³ non occidat super iracundiam vestram.⁴ Beatus, qui meminerit,⁴ quod⁵ ego credo esse in vobis. Deus autem et Pater Domini nostri Iesu Christi, et ipse sempiternus pontifex, Dei filius⁶ Iesus Christus, aedificet vos in fide et veritate, et in⁷ omni mansuetudine, et sine iracundia, et⁸ in patientia et longanimitate⁹ et tolerantia et castitate; et det vobis sortem et partem inter sanctos suos, et nobis vobiscum et omnibus, qui sunt sub caelo, qui credituri sunt¹⁰ in Dominum nostrum¹¹ Iesum Christum et in ipsius Patrem, qui resuscitavit¹² eum a mortuis.⁴ Pro omnibus sanctis orate. Orate¹³ etiam pro regibus et potestatibus et¹⁴ principibus, atque¹⁵ pro persequentibus et odientibus vos, et pro inimicis crucis; ut fructus vester manifestus sit in omnibus, ut sitis in illo perfecti.

XIII. *Epistolas vestras Antiochenis tradam. Vobis epistolas Ignatii mitto.*

¹Ἐγράφατέ μοι καὶ ὑμεῖς καὶ Ἰγνάτιος,² ἵνα, εἰάν τις ἀπέροχηται Scripsistis ad me et vos et Ignatius, ut, si quis forte e Smyrna

* XIII. Scripsistis mihi et vos et Ignatius,³ ut si quis⁴ vadit ad Syriam,

18) pro om. Reg.

19) vestram Reg.

20) II Thess. 3, 15.

21) Cfr. I Cor. 12, 26.

Cap. XII. 1) Ex eadem mente haec profert, qua illa humilitatis Ignatius in Ep. ad Eph. c. 3. Νῦν γὰρ ἀρχὴν ἔχω τοῦ μαθητεύεσθαι, καὶ προσλαλῶ ὑμῖν ὡς συνδιδασκαλῆταις μου. Ἐμὲ γὰρ ἔδει ὑφ' ὑμῶν ὑπαλειφθῆναι πίστει, νοουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μαζοθυμίᾳ. Post modo haud dubie praeceptum morale excidit, unde sequens membrum pendeat. Pal. exhibet: non est concessum modo uti his scripturis dictum est enim. At ne ea quidem lectio lacunam explet, quam ante dictum esse suspicor.

2) Ps. 4, 5.

3) Eph. 4, 26.

4) Gallicciolli: Beato chi di ciò terrà memoria. Al. crediderit.

5) qđ quod Pal. Fortasse id quod.

6) eius inserit Pal. In Reg. ipse sempiternus dei filius eius p. et ipse sempiternus pontifex, Dei filius Iesus.

7) in om. Pal.

8) et deest in Pal.

9) et in longanimitate Pal. Reg.

10) sunt om. Reg.

11) et deum inserit Pal. In Reg. et dominum nostrum et deum p. Dominum nostrum.

12) Gal. 1, 1.

13) 1 Tim. 2, 2.

14) atque Pal.

15) et Pal. Matth. 5, 44.

Cap. XIII. 1) Graeca ex Euseb. H. E. III, 36. desumpta.

2) Cfr. Ign. Ep. ad Polycarp. c. 8.

3) Scripsistis mihi ignatius et vos Reg.

4) qui Pal.

εἰς Συρίαν,⁵ καὶ τὰ παρ' ὑμῶν ἀποκομίση γράμματα ὅπερ ποιήσω, εἰάν λάβω καιρὸν εὐθετον, εἴτε ἐγὼ, εἴτε ὃν πέμψω πρεσβεύοντα καὶ περὶ ὑμῶν. Τὰς⁶ ἐπιστολάς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλας, ὅσας εἴχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε· αἴτινες ὑποτεταγμένοι εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ· ἐξ ὧν μεγάλα ὠφεληθῆναι δυνήσεσθε. Περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν καὶ πᾶσαν οἰκοδομήν, τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν.

in Syriam proficisceretur, vestras quoque literas eo deferret; quod quidem perficiam, si tempus opportunum nactus fuero; vel ego ipse, vel per alium quempiam, quem legatum et pro vobis mittam. Epistolas Ignatii, quas ad me misit, et cunctas alias, quas habemus, ad vos misimus, sicut mandastis; quas quidem huic epistolae subiecimus. Ex iis magnum fructum percipere vobis licebit. Continent enim fidem et patientiam et aedificationem omnem, ad Dominum nostrum pertinentem.

deferat literas meas, quas fecero ad vos; si habuerimus tempus opportunum, sive ego, seu legatus, quem misero pro vobis. Epistolas sane Ignatii, quae transmissae sunt vobis ab eo,⁷ et alias quantascunq̄ue apud nos habuimus, transmisimus vobis, secundum quod mandastis: quae sunt subiectae⁸ huic Epistolae, ex quibus magnus vobis erit⁹ profectus. Continent enim fidem, patientiam, et omnem aedificationem ad Dominum nostrum pertinentem. Et¹⁰ de ipso Ignatio,¹¹ et de his,¹² qui cum eo sunt, quod certius agnoveritis, significate.

Commendo vobis Crescentem. Valet.

* XIV. Haec vobis scripsi per Crescentem, quem in praesentem¹ diem commendavi vobis, et nunc commendo. Conversatus est enim nobiscum inculpabiliter; credo quia et vobiscum² similiter. Sororem autem eius habebitis commendatam, cum venerit ad vos. Incolumes estote in Domino Iesu Christo. Gratia ipsius³ cum omnibus vobis. Amen.

5) I. e. *Antiochiam*. Ignatius (c. 7.) Polycarpo mandaverat, ut ipse legatum ad ecclesiam Antiochenam mitteret ob pacem restitutam, et (c. 8.) huic legato simul epistolas aliarum ecclesiarum gratulatorias traderet. Praeter hoc Ignatii mandatum Philippenses quoque ipsi Polycarpum precibus adierant, ut ipsorum epistolam suo legato traderet ad Antiochenos perferendam. His votis se responsurum esse Polycarpus pollicetur. *H.*

6) Designantur duae Ignatii epistolae, una ad Polycarpum, altera ad Polycarpi seu Smyrnensem ecclesiam. *Cot.*

7) *habeo p. ab eo Reg., ab eo Pal.*

8) *subiunctae Pal.*

9) *magnus erat vobis Reg.*

10) Quae sequuntur a solo vet. Interprete servata ad nos pervenerunt.

11) Polycarpus de morte Ignatii iam certior factus erat (vide c. 9.); sed circumstantias, dicta etc., ut videtur, ignorabat. *Iac.*

12) *ipsis Reg.*

Cap. XIV. 1) Hanc editionis principis et Fabri Stapulensis lectionem praetulimus, praeunte cl. Routhio, qui suscipitur Polycarpum scripsisse *ὃν μέγχοι τοῦ παρόντος ὑμῖν συνέστηκα, καὶ νῦν συνίστημι*. Vulgatum in praesenti exhibent Codd. Laur. et Magd. *Iac.* Etiam nostri Pal. Reg. in praesenti.

2) *vobis Reg.*

3) *ipsius accessit ex Reg. In Pal. in gratia cum omnibus vestris. Amen. Ibidem subscribitur: Explicit epistola beati Πολυκάριου ad philippenses. In Reg. Explicit epistola beati Policarpi ad Philippenses.*

ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΕΡΙ

ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ.¹

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἡ παροικοῦσα² Σμύρναν, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, τῇ παροικουσῇ ἐν Φιλομηλίᾳ,³ καὶ πάσαις ταῖς κατὰ πάντα τόπον τῆς ἀγίας καὶ⁴ καθολικῆς ἐκκλησίας παροικίαις⁵ ἔλεος, εἰρήνη καὶ ἀγάπη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη.

ECCLESIAE SMYRNENSIS

DE

MARTYRIO SANCTI POLYCARPI

EPISTOLA CIRCULARIS.

Ecclesia Dei, quae Smyrnae peregrinatur, ecclesiae Dei, quae Philomellii peregrinatur, et omnibus ubique terrarum sanctae et catholicae paroeciis: misericordia, pax et charitas a Deo Patre et Domino nostro Iesu Christo multiplicetur.

Cum mihi pro textu huius opusculi emendando nova in bibliotheca Vaticana investigare adminicula non contigerit, Iacobsonum in criticis fere repetivi, qui e Codd. Vindobonensi, Parisino et Barrociano haud paucos eius locos emendavit. Ipsi autem rerum gestarum narrationi Interpolator asceticus vim intulisse mihi videtur plus, quam par esset. — 1) Eusebius postquam locutus est de Polycarpi martyrio (H. E. IV, 15.) ita pergit: *ἔστι δὲ ἡ γραφή ἐκ προσώπου, ἧς αὐτὸς ἐκκλησίας ἠγεῖτο, ταῖς κατὰ Πόντον παροικίαις τὰ κατ' αὐτὸν ἀποσημαίνουσα διὰ τούτων.* Cfr. Neander, Kirchengesch. T. I. p. 107 sqq.

2) Cfr. Clem. Rom. I Ep. ad Cor. c. 1., inscript. Ep. Polyc. ad Philipp., et ad Diognetum c. 5.

3) Ita legendum cum Cod. Vindob., cum vet. Int. et Euseb. Hist. eccl. IV, 15. Reliqui Codd. *Φιλαδέλφια. Iac.* Philomelum est Phrygiae magnae oppidum, cuius meminit Cic. 3 Fam. 8 et 15 et Verr. 85. Nunc *Ilgun* vocatur.

4) καὶ om. Vind. Cfr. Ign. ad Smyrn. c. 8.

5) Accipitur parochia vel late pro tota dioecesi, ut apud Augustin. Epist. 261. [209 ed. Ben.], et hac significatione apud Christianos sequioris aevi denotabat *territorium et regionem Episcopi . . .* vel *seriete* pro districtu ecclesiarum quarumvis *particularium*; quae significatio eo invaluit tempore, postquam nomen dioeceseos regionibus Episcopis assignatis tribui coepit. *Boehmer. Ius Paroch. III. 3. 2. Iac.*

I. *De martyrio Polycarpi et sociorum scribimus.*

Ἐγράψαμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τὰ κατὰ τοὺς μαρτυρήσαντας,⁶ καὶ τὸν μακάριον Πολύκαρπον, ὅστις ὡσπερ ἐπισφραγίσας τῇ μαρτυρίᾳ⁷ αὐτοῦ κατέπευσε τὸν διωγμὸν. Σχεδὸν γὰρ πάντα τὰ προάγοντα ἐγένετο, ἵνα ἡμῖν ὁ κύριος ἀνωθεν ἐπιδείξῃ τὸ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μαρτύριον. Περιέμενε γὰρ, ἵνα παραδοθῇ, ὡς καὶ ὁ κύριος,⁸ ἵνα μιμηταὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ γενώμεθα, μὴ μόνον σκοποῦντες τὸ καθ' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τοὺς πέλας. Ἀγάπης γὰρ ἀληθοῦς καὶ βεβαίας ἐστίν, μὴ μόνον ἑαυτὸν θέλειν σώζεσθαι, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀδελφούς.

II. *Martyrium mira constantia.*

Μακάρια μὲν οὖν καὶ γενναῖα τὰ μαρτύρια πάντα, τὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γεγονότα. Δεῖ γὰρ¹ εὐλαβεστέρους ἡμᾶς ὑπάρχοντας, τῷ Θεῷ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν ἀνατιθέναι.² Τὸ γὰρ γενναῖον αὐτῶν³ καὶ ὑπομονητικὸν καὶ φιλοδέσποτον τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν· οἱ μάλιστα μὲν καταξανθέντες, ὥστε⁴ μέχρι τῶν ἔσω φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν θεωρεῖσθαι, ὑπέμειναν, ὡς καὶ τοὺς περιεστῶτας ἐλεεῖν καὶ ὀδύρεσθαι⁵ τοὺς δὲ καὶ εἰς τοσοῦτον γενναϊότητος ἔλθειν, ὥστε μήτε γρούξαι μήτε στενάξαι τινα αὐτῶν, ἐπιδεικνυμένους ἅπασιν ἡμῖν, ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ βασανιζόμενοι, τῆς σαρκὸς ἀπεδήμον οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ, ὅτι παρεστῶς ὁ κύριος ὠμίλει αὐτοῖς; Καὶ προσέχοντες τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι τῶν κοσμητικῶν κατεφρόνουσαν βασάνων, διὰ μιᾶς ὥρας τὴν αἰώνιον κόλασιν ἐξαγοραζόμενοι. Καὶ τὸ πῦρ ἦν αὐτοῖς ψυχρὸν τὸ τῶν ἀπηνῶν βασανιστῶν. Πρὸ ὀφθαλμῶν γὰρ εἶχον φυγεῖν τὸ αἰώνιον καὶ μηδέποτε σβεννύμενον πῦρ, καὶ τοῖς τῆς καρδίας ὀφθαλμοῖς ἀνέβλεπον τὰ τηρούμενα τοῖς ὑπομείναςιν ἀγαθὰ, ἃ⁶ οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ὀφθαλμὸς ἶδεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη,⁷ ἐκείνοις δὲ ὑπεδείκνυτο ὑπὸ τοῦ κυρίου, οἵπερ μηκέτι ἀνθρώποι, ἀλλ' ἦδη ἄγγελοι ἦσαν. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὰ θηρία κριθέντες ὑπέμειναν⁸ δεινὰς κολάσεις, κήρυκας μὲν ὑποστρωννύμενοι, καὶ ἄλλαις ποικίλαις βασάνοις κολαφιζόμενοι, ἵνα, εἰ δυνηθείη, ὁ τύραννος διὰ τῆς ἐπιμόνου κολάσεως εἰς ἄρησιν αὐτοὺς τρέψῃ.

III. *Germanici constantia. Polycarpi mors postulat.*

Πολλὰ γὰρ ἐμνησαντο κατ' αὐτῶν ὁ διάβολος. Ἀλλὰ χάρις τῷ Θεῷ· κατὰ πάντων γὰρ οὐκ ἴσχυσεν. Ὁ γὰρ γενναϊότατος Γερμανικός¹ ἐπερφόωννεν αὐτῶν τὴν δειλίαν διὰ τῆς ἐν αὐτῷ ὑπομονῆς· ὃς καὶ ἐπισήμως ἐθηριομάχησεν. Βουλομένου γὰρ τοῦ ἀνθυπάτου² πεί-

6) Ita Codd. Par. Vind. In Cod. Barocc. deest τὰ teste Iacobsono.

7) Eusebius διὰ τῆς μαρτυρίας. Ussev.

8) Cod. Vind. περιέμενε γ' ὁ παραδοθῆναι καθ' ὅς καὶ ὁ Κύριος. Iac.

Cap. II. 1) Ita Iacobsonus e Codice Vindob. Male editi: καὶ γὰρ, sensu plane

nullo. Gotelierus e coniectura γρη ad oram libri posuerat. Sensus est: quum Dei voluntate omnia regantur, etiam Polycarpus et socii iuxta divinam voluntatem martyrio sunt coronati. H.

2) Ita Cod. Vind.; Cod. Paris. αὐτῷ ἀνατιθέναι. Cod. Barocc. ἀνατεθῆναι, ut annotat Iac.

I. *De martyrio Polycarpi et sociorum scribimus.*

Scriptimus vobis, frates, de martyribus et de beato Polycarpo, qui martyrio suo, velut signaculo quodam, persecutioni finem imposuit. Fere enim cuncta, quae praecesserunt, ideo evenerunt, ut nobis Dominus desuper ostenderet martyrium, Evangelio congruum. Expectavit enim tradi, sicut et Dominus, ut et nos ipsius essemus imitatores, non solum nostra considerantes, sed et ea, quae ad proximos pertinent. Charitatis enim verae ac solidae est, non modo se ipsum velle servari, sed etiam omnes fratres.

II. *Martyrum mira constantia.*

Beata et generosa fuerunt cuncta martyria, quae iuxta voluntatem Dei evenerunt. Cum enim nos religiosiores simus, Deo omnium rerum potestatem adscribamus oportet. Quis enim generositatem eorum et patientiam et erga Dominum charitatem non admiretur, qui flagellis adeo lacerati, ut ad intimas usque venas et arterias corporis structura cerne- retur, tamen sustinuerunt; ita, ut etiam adstantes miserarentur et plan- gerent, ipsi vero eo fortitudinis venirent, ut nemo illorum neque mur- muraret neque ingemisceret, omnibus ostendentes, quod martyres Christi hora ista, qua torquebantur, extra carnem fuerint, aut potius, quod Do- minus assistens cum ipsis esset collocutus? Atque ad Christi gratiam adtendentes mundana tormenta spernebant, unius horae spatio se ab aeterna poena redimentes. Frigidusque ipsis videbatur ignis crudelium carnificum. Prae oculis enim habebant fugam illius ignis, qui aeternus est et nun- quam exstinguetur, et oculis cordis respiciebant ad ea bona, quae reser- vantur sustentibus, quae nec auris audivit nec oculus vidit, quae nec in cor hominis ascenderunt, quae vero a Domino monstrata sunt iis, utpote qui non homines amplius, sed iam angeli essent. Similiter qui ad bestias erant condemnati, graves cruciatus pertulerunt, super murices prostrati, variisque aliis tormentis excruciiati, ut, si fieri potuisset, tyran- nus eos assiduitate supplicii ad negationem Christi adduxisset.

III. *Germanici constantia. Polycarpi mors postulatur.*

Multa enim adversus illos diabolus machinatus est. Sed gratia sit Deo; nam neminem iste vincere potuit. Fortissimus enim Germanicus eorum timiditatem constantia sua corroboravit; quippe qui splendide cum bestiis pugnaverit. Nam cum proconsul eum flectere vellet diceretque,

3) Cod. Par. Τὸ γὰρ γενναῖον αὐτοῦ. Cod. Vind. Τὸ γὰρ γενναῖον, καὶ ὑπο- μονητικόν, κτλ. Iac. Graziani: Giacché la generosità, la tolleranza, e l'amor loro verso del Signore chi mai non ammirerà?

4) Cod. Vind. καταξανθέντες το- σοῦτον ὥστε asserente Iac.

5) αὐτοὺς add. Vind.

6) I Cor. 2, 9.

7) Ita reposuit Iac. e Codd. Vind. et

Par.; Cod. Barocc. χρόνον, pro qua voce ἔπαθον e coniectura dederat Patr. Iunius.

Cap. III. 1) Eius memoriam Ian. 19. Latinorum celebrant martyrologia. Usser. Martyrologium Rom.: Smyrnae natalis b. Germanici M., qui cum primaevae aetatis venustate floreret, sub Marco Antonino et Lucio Aurelio sqq.

2) Infra c. 21. proconsul nominatus est Lucius Statius Quadratus,

θειν αὐτόν, καὶ λέγοντος,³ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ κατοικτεῖραι, ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο τὸ θηρίον προσβιασάμενος, τῆμον τοῦ ἀδίκου καὶ ἀνόμου βίου αὐτῶν ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος. Ἐκ τούτου οὖν πᾶν τὸ πλῆθος, θαυμάσαν⁴ τὴν γενναιότητα τοῦ θεοφιλοῦς καὶ θεοσεβοῦς γένους τῶν Χριστιανῶν, ἐπεβόησεν· αἴρε τοὺς ἀθέους· ζητείσθω Πολύκαρπος.

IV. Quintus apostata.

Εἷς δὲ, ὀνόματι Κόιντος, Φρυξ, προσφάτως ἐληλυθὼς ἀπὸ τῆς Φρυγίας, ἰδὼν τὰ θηρία ἐδειλάσεν. Οὗτος δὲ ἦν ὁ παραβιασάμενος ἑαυτὸν τε καὶ τινὰς προσελθεῖν¹ ἐκόντας. Τοῦτον ὁ ἀνθύπατος, πολλὰ ἐκλιπαρήσας, ἔπεισεν ὁμῶσαι καὶ ἐπιθῦσαι. Διὰ τοῦτο οὖν, ἀδελφοί, οὐκ ἐπαινοῦμεν τοὺς προδιδόντας ἑαυτούς² ἐπειδὴ οὐχ' οὕτως διδάσκει³ τὸ εὐαγγέλιον.

V. Polycarpi secessus et visio.

Ὁ δὲ θαυμασιώτατος Πολύκαρπος, τὸ μὲν πρῶτον ἀκούσας οὐκ ἐταράχθη, ἀλλ' ἐβούλετο κατὰ πόλιν μένειν· οἱ δὲ πλείους ἔπειθον αὐτόν ὑπεξελεθεῖν. Καὶ ὑπεξῆλθεν εἰς ἀγρίδιον, οὐ μακρὰν ἀπέχον ἀπὸ τῆς πόλεως· καὶ διέτριβε μετ' ὀλίγων,¹ νύκτα καὶ ἡμέραν οὐδὲν ἕτερον ποιῶν, ἢ προσευχόμενος περὶ πάντων καὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν· ὅπερ ἦν σύνηθες αὐτῷ. Καὶ προσευχόμενος ἐν ὄπτασίᾳ γέγονε πρὸς τριῶν ἡμερῶν τοῦ συλληφθῆναι αὐτόν· καὶ εἶδεν προσκεφάλαιον αὐτοῦ ὑπὸ πυρὸς κατακαίμενον. Καὶ στραφεὶς εἶπεν πρὸς τοὺς συνόντας αὐτῷ προφητικῶς· δεῖ με ζῶντα καυθῆναι.²

VI. Polycarpus a servulo proditur. Herodes irenarcha.

Καὶ ἐπιμενόντων τῶν ζητούντων αὐτόν, μετέβη εἰς ἕτερον ἀγρίδιον· καὶ εὐθέως ἐπέστησαν οἱ ζητοῦντες αὐτόν. Καὶ μὴ εὐρόντες, συναλάβοντο παιδάρια δύο, ὧν τὸ ἕτερον βασιανίζομενον ὠμολόγησεν. Ἦν γὰρ καὶ ἀδύνατον λαθεῖν αὐτόν, ἐπεὶ καὶ οἱ προδιδόντες αὐτόν οἰκείοι ὑπῆρχον.¹ Καὶ ὁ εἰρηναρχος,² ὁ καὶ κληρονόμος,³ τὸ αὐτὸ ὄνομα, Ἡρώδης ἐπιλεγόμενος, ἔσπευδεν εἰς τὸ στάδιον αὐτόν εἰσαγαγεῖν· ἵνα ἐκείνος μὲν τὸν ἴδιον κληρὸν ἀπαρτίσῃ, Χριστοῦ κοινωνὸς γενόμενος· οἱ δὲ προδόντες αὐτόν τὴν αὐτοῦ⁴ τοῦ Ἰουδα ὑπόσχοιεν τιμορίαν.

VII. Polycarpus a persecutoribus invenitur.

Ἔχοντες οὖν τὸ παιδάριον, τῇ παρασκευῇ, δείπνον ὄρα, ἐξῆλθον διωγμῆται καὶ ἱππεῖς, μετὰ τῶν συνήθων αὐτοῖς ὅπλων, ὡς¹ ἐπὶ

3) Ita coniecit Iunius, et ita edidit Iac. ex Cod. Parisino, λέγειν Vind. Barocc. et prius libb. impr.

4) Ita Vind. Parisin. p. θαυμάσας Barocc. et vulg.

Cap. IV. 1) Gallicciolli: costui aveva sollecitato se stesso e alcuni altri a presentarsi volontarij.

2) προδιδόντας ἑαυτοῖς Vind., προ-

σίοντας ἑαυτοῖς Paris. Barocc. et libb. impr. ante Iac. Nolte coniecit, notante H. in ed. IV., προσιέντας ἑαυτοῦς (προσίημι = mittere, tradere).

3) Iubet enim potius Evangelium, fugere ad aliam civitatem (Matth. 10, 23.); ita tamen, ut, si fugere non liceat, mors constanter feratur. Cler.

Cap. V. 1) Ita Cod. Par., καὶ ἔτριβε

ut suam ipse aetatem miseraretur, ille bestiam ultro ad se attraxit eique vim intulit, cupiens velocius ex iniusta et iniqua illorum hominum vita effugere. Exinde autem universa multitudo, fortitudinem pii ac religiosi Christianorum generis admirata, exclamavit: ,tolle impios; Polycarpus requiratur!'

IV. *Quintus apostata.*

Quidam vero, nomine Quintus, natione Phryx, qui nuper ex Phrygia advenerat, cum vidisset bestias, timore percussus est. Hic autem erat, qui se ipsum et alios quosdam impulerat, ut ultro accederent. Huic proconsul multis obsecrationibus persuasit iurare ac sacrificare. Propter hoc igitur, fratres, non laudamus eos, qui sponte sese offerunt; quandoquidem non ita docet Evangelium.

V. *Polycarpi secessus et visio.*

Polycarpus autem, vir maxime admirabilis, primum, re audita non turbatus, in urbe permanere volebat; plerique tamen ei persuaserunt, ut secederet. Et secessit in villam, non multum ab urbe dissitam; ubi cum paucis mansit, diu noctuque nil aliud agens, nisi quod oraret pro universis et pro omnibus per orbem ecclesiis; quod ipsi erat solemne. Et cum oraret, triduo antequam comprehenderetur, visio ei obtigit, viditque cervical suum incendio conflagrans. Et conversus ad socios propheticè dixit: ,oportet me vivum comburi.'

VI. *Polycarpus a servulo proditur. Herodes irenarcha.*

Instantibus autem iis qui quaerebant eum, in aliam villam migravit; et statim aderant exploratores. Cumque illum non reperissent, duos servulos comprehenderunt, quorum alter, tormentis subditus, confessus est. Impossibile autem erat latere ipsum, cum proditores domestici eius essent. Irenarcha vero, vel cleronomus, quod item munus est, nomine Herodes, in stadium illum ducere properabat, ut hic sortem suam impleret, Christi consors factus; proditores autem ipsius Iudae poenas subeant!

VII. *Polycarpus a persecutoribus invenitur.*

Habentes ergo puerulum, feria sexta, sub horam coenae, egressi sunt persecutores et equites cum consuetis armis, tanquam adversus

μετ' ὀλίγων ἀδελφῶν Vind., ἔτριβε μετ' ὀλίγον Barocc. et prius libb. impr.

2) Ita Codd. Vind. Paris. Barocc., κατακαυθῆναι vulg. ante Iac.

Cap. VI. 1) Ἦν γὰρ ... ὑπῆρχον ex Interpolatoris manu esse, censet Dalrymple. Iac.

2) Irenarchae munus erat, seditiosos homines et pacis publicae turbatores comprehendere. Valēs.

3) Κληρονόμοι sunt magistratus sorte electi. Col. Cum aliis Giallicciolli et Graziani εἰρηνάρχους et κληρονόμους eodem fuisse magistratus putant. Mihi quidem vocc. ὁ καὶ κληρονόμος, τὸ αὐτὸ ὄνομα glossematis speciem prae se ferre videntur.

4) Lege αὐτήν. Iac.

Cap. VII. 1) Matth. 26, 55,

ληστήν τρέχοντες.¹ Καὶ ὀψὲ τῆς ὥρας συνεπελθόντες,² ἐκείνον μὲν εὐρον ἐν τινι δωματίῳ κατακείμενον, ἐν³ ὑπερώῳ· κἀκεῖθεν ἠδύνατο εἰς ἕτερον χωρίον ἀπελθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐβουλήθη, εἰπών· τὸ⁴ θέλημα τοῦ Θεοῦ⁵ γενέσθω. Ἀκούσας δὲ αὐτοὺς παρόντας,⁶ καὶ καταβάς, διελέχθη αὐτοῖς· θαυμαζόντων τῶν παρόντων τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ καὶ τὸ εὐσταθές, καὶ ὅτι τοσαύτη σπουδῇ ἐχρήσαντο τοῦ συλληφθῆναι τοιοῦτον πρεσβύτερον ἄνδρα. Εὐθέως οὖν αὐτοῖς ἐκέλευσε παρατεθῆναι φαγεῖν καὶ πιεῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ὅσον ἂν βούλωνται· ἐξητήσατο δὲ αὐτοὺς, ἵνα δῶσιν αὐτῷ ὥραν πρὸς τὸ προσευξασθαι ἀδεῶς. Τῶν δὲ ἐπιτρεψάντων, σταθεῖς προσηύξατο, πλήρης ὢν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, οὕτως, ὥστε ἐπὶ δύο ὥρας μὴ δύνασθαι σιωπῆσαι, καὶ ἐκπλήττεσθαι τοὺς ἀκούοντας, πολλοὺς τε μετανοεῖν ἐπὶ τῷ ἐηλυθῆναι ἐπὶ τοιοῦτον θεοπρεπῆ πρεσβύτερον.

VIII. Polycarpus in urbem ducitur.

Ὡς δὲ κατέπαυσε τὴν προσευχὴν, μνημονεύσας ἀπάντων καὶ τῶν πώποτε¹ συμβεβηκότων αὐτῷ, μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἐνδόξων τε καὶ ἀδόξων, καὶ ἀπάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ὥρας ἐλθούσης τοῦ ἐξιέναι, ἐν ὄνῳ καθίσαντες αὐτὸν, ἤγρον εἰς τὴν πόλιν, ὄντος σαββάτου² μεγάλου. Καὶ ὑπήντα αὐτῷ ὁ εἰρηναρχος Ἡρώδης καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ Νικήτης ἐπὶ τὸ ὄχημα,³ οἱ καὶ μεταθέντες αὐτὸν ἐπὶ τὴν καρούχαν, ἐπειθον παρακαθεζόμενοι καὶ λέγοντες· τί γὰρ κακίον ἐστὶν εἰπεῖν, κύριος⁴ Καῖσαρ, καὶ ἐπιθῆσαι, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, καὶ διασώζεσθαι· Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτοῖς· ἐπιμενόντων δὲ αὐτῶν, ἔφη· οὐ μέλλω ποιεῖν, ὃ συμβουλευέτέ μοι.⁵ Οἱ δὲ ἀποτυχόντες τοῦ πείσαι αὐτὸν, δεινὰ ρήματα ἔλεγον αὐτῷ, καὶ μετὰ σπουδῆς καθήρουν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὀχήματος,⁶ ὡς καὶ κατιόντα ἀπὸ τῆς καρούχας ἀποσυρῆναι τὸ ἀντικνήμιον. Καὶ μὴ ἐπιστραφεῖς ὡς οὐδὲν πεπονθῶς, προθύμως μετὰ σπουδῆς ἐπορεύετο, ἀγόμενος εἰς τὸ στάδιον, θορόβου τηλικούτου ὄντος ἐν τῷ σταδίῳ, ὡς μηδὲ ἀκουσθῆναι τινα δύνασθαι.

IX. Polycarpus Christo Domino suo non maledicit.

Τῷ δὲ Πολυκάρπῳ, εἰσιόντι εἰς τὸ στάδιον, φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ ἐγένετο· Ἰσχυε καὶ ἀνδρίζου, Πολύκαρπε.¹ Καὶ τὸν μὲν εἰπόντα οὐδεὶς εἶδεν, τὴν δὲ φωνὴν τῶν ἡμετέρων οἱ παρόντες ἤκουσαν. Καὶ [λοιπὸν]² προσαχθέντος αὐτοῦ, θόρυβος ἦν μέγας ἀκουσάντων, ὅτι Πολύκαρπος συνειληπταί. Λοιπὸν προσαχθέντα αὐτὸν ἀνηρώατα ὁ ἀνθύπατος, εἰ αὐτὸς εἶη Πολύκαρπος. Τοῦ δὲ ὁμολογοῦντος, ἐπειθεὶν ἀρνεῖσθαι, λέγων· αἰδέσθητί σου τὴν ἡλικίαν,³ καὶ ἕτερα τούτοις ἀκόλουθα, ὡς

2) Hanc lectionem Usserius ex Eusebii scriptura ἐπελθόντες (H. E. IV, 15.) Smitho probante commendavit; συν-απελθόντες vulg.

3) ἐν ap. Iac. accessit ex Vind.

4) Cfr. Matth. 6, 10. Act. 21, 14.

5) Ita Codd. Vind. Paris. Barocc. p. νερούου vulg.

6) Sic Jacobsonus e Codd. Vind. et Paris. Vulg. ἀκούσας οὖν τοὺς παρόντας.

7) Ita Cod. Paris., lectio vulg. εὐσταθές, τινὲς ἔλεγον· ἢ τοσαύτη

latronem proficiscentes.⁴ Et sub vespertinum tempus advenientes, illum in superiori cubiculo parvae cuiusdam domus discumbentem invenerunt; unde in aliud praedium abire poterat, sed noluit, dicens: ,fiat voluntas Dei.⁵ Cum vero eos adstantes audisset ac descendisset, cum eis collocutus est, mirantibus iis, qui aderant, aetatem eius et constantiam, quodque ipsi tanto studio usi fuerint ad huiusmodi virum senem comprehendendum. Statim nunc illa hora iis cibum et potum apponi iussit, quantum vellent; petiit autem ab illis, ut ipsi darent horae spatium ad libere orandum. Quod cum concessissent, stans orabat, plenus gratia Dei; adeo ut per duas horas tacere non posset, ac obstupescerent auditores, multosque eorum poeniteret, quod adversus senem, Deo tantopere gratum, venissent.

VIII. Polycarpus in urbem ducitur.

Cum autem precationem finiisset, in qua mentionem fecerat omnium qui aliquando cum ipso congressi fuerant, parvorum quidem et magnorum, clarorum et obscurorum, totiusque per orbem terrarum catholicae ecclesiae; cumque hora proficiscendi venisset, asino eum imponentes, in urbem duxerunt die magni sabbati. Et occurrit ei Herodes irenarcha, ac pater eius Nicetas, curru vecti, qui et eum in carrucam suam translulerunt, assidentesque hortabantur, dicens: ,quid enim mali est, dicere dominus Caesar, et sacrificare atque ita salvum evadere? Ille autem primum quidem eis non respondit; sed cum instarent, dixit: ,facturus non sum, quod suadetis mihi.⁶ Tum illi, frustrati spe flectendi eum, contumeliosa ei verba dixerunt, et cum vehementia deiecerunt eum e curru, adeo, ut e carruca exiens tibiam distraheret. Sed nequaquam commotus, et quasi nihil mali passus esset, alacriter et prope pergebat, ductus ad stadium. Tantus vero erat in stadio tumultus, ut nemo posset audiri.

IX. Polycarpus Christo Domino suo non maledicit.

Polycarpo autem, intranti in stadium, vox e coelo contigit: ,fortis esto et viriliter age, Polycarpe!⁷ Et eum quidem, qui vocem emisit, nemo vidit; vocem autem ii audierunt, qui ex nostris praesentes erant. Ceterum introducto illo magnus erat tumultus eorum, qui Polycarpum comprehensum esse audierunt. De cetero adductum eum interrogavit proconsul, an ipse esset Polycarpus. Cumque annueret, hortabatur ille, ut negaret, dicens: ,reverere aetatem tuam,⁸ aliaque his consentanea quae

σπουδή, ἢ τοῦ συλληφθῆναι τοιοῦτον
πρεσβύτην ἄνδρα ἦν;

Cap. VIII. 1) Sic Codd. Vind., Paris., Barocc. p. *ποτὲ* vulg.

2) Vulgo dies sabbati intelligitur, qui Paschatis solemnia praecedebat. Attamen Orsi Ist. lib. 4. §. 4. adnotat: Secondo i calcoli più sicuri il martirio di s. Polycarpo, seguit li 23 febbraio; nè si può

render ragione di questo sabbato grande, che non è certo il sabbato santo.

3) ἐπὶ τὸ ὄχημα glossema esse videtur. Iac.

4) Codices omnes habent κύριος Editi. κύριε. Iac.

5) ἀπὸ τοῦ ὀχλήματος Iac. glossema esse putat.

Cap. IX. 1) Voc. [λοιπὸν] uncinis segregavit Iac.

ἔθος αὐτοῖς λέγειν.² ὁμοσον τὴν Καίσαρος τύγην, μετανόησον, εἰπέ· αἶρε τοὺς ἀθέους.³ Ὁ δὲ Πολύκαρπος ἐμβριθεῖ τῷ προσώπῳ εἰς πάντα τὸν ὄχλον τῶν ἐν τῷ σταδίῳ ἀνόμων ἐθνῶν ἐμβλέψας, καὶ ἐπίσεισας αὐτοῖς τὴν χεῖρα, στενάζας τε καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπεν· αἶρε τοὺς ἀθέους.⁴ Ἐγκειμένου δὲ τοῦ ἀνθύπατου καὶ λέγοντος· ὁμοσον, καὶ ἀπολύω σε, λοιδορήσον τὸν Χριστόν· ὁ Πολύκαρπος ἔφη· ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ ἔτη ἔχω δουλεύων αὐτῷ, καὶ οὐδὲν με ἠδίκησεν· καὶ πῶς δύναμαι βλασφημηῆσαι τὸν βασιλέα μου, τὸν σῶσαντά με;

X. *Polycarpus se Christianum profitetur, et de Christo loqui vult.*

Ἐπιμένοντος δὲ πάλιν αὐτοῦ καὶ λέγοντος· ὁμοσον τὴν Καίσαρος τύγην, ἀπεκρίνατο· εἰ κενοδοξεῖς, ἵνα ὁμώσω τὴν Καίσαρος τύγην, ὡς σὺ λέγεις, προσποιεῖ¹ δὲ ἀγνοεῖν με, τίς εἰμι· μετὰ παρῆρσίαις ἄκουε, Χριστιανός εἰμι. Εἰ δὲ μαθεῖν θέλεις τὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ λόγον, δὸς ἡμέραν, καὶ ἄκουσον.² Ὁ ἀνθύπατος ἔφη· πείσον² τὸν δῆμον.³ Ὁ δὲ Πολύκαρπος εἶπεν· σὲ μὲν καὶ λόγου ἠξίωσα· δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς³ καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον, τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς, ἀπονέμειν· ἐκείνους δὲ οὐκ ἠγοῦμαι ἀξίους, τοῦ ἀπολογεῖσθαι αὐτοῖς.

XI. *Nec bestiarum, nec ignis minae Polycarpum perterrent.*

Ὁ δὲ ἀνθύπατος πρὸς αὐτὸν εἶπε· θηρία ἔχω, τούτοις σε παραβελῶ, εἴην μὴ μετανοήσης.¹ Ὁ δὲ εἶπεν· κάλει, ἀμετάθετος γὰρ ἡμῖν ἢ ἀπὸ τῶν κρειτόνων ἐπὶ τὰ χεῖρα μετάνοια· καλὸν δὲ μετατιθεσθαι με ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαια.² Ὁ δὲ πάλιν πρὸς αὐτόν· πῦρ σε ποιῶ δαπανηθῆναι, εἰ τῶν θηρίων καταφρονεῖς, εἴην μὴ μετανοήσης.³ Ὁ δὲ Πολύκαρπος· πῦρ ἀπειλείς τὸ πρὸς ὄραν καιόμενον, καὶ μετ' ὀλίγον σβεννύμενον· ἀγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβεῖσι τηρούμενον πῦρ. Ἀλλὰ τί βραδύνεις; Φέρε, ὃ βούλει.⁴

XII. *Polycarpus ad rogam damnatur.*

Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πλείονα λέγων, θάρσους καὶ χαρᾶς ἐνεπίπματο, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ χάριτος ἐπληροῦτο, ὥστε οὐ μόνον μὴ συμπεσεῖν, ταραχθέντα¹ ὑπὸ τῶν λεγομένων πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ τούνατίον τὸν ἀνθύπατον ἐκστηναί, πέμψαι τε τὸν ἑαυτοῦ κήρυκα, ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ κηρῶσαι τρίτον· Πολύκαρπος ὠμολόγησεν ἑαυτὸν Χριστιανὸν εἶναι.² Τούτου λεχθέντος ὑπὸ τοῦ κήρυκος, ἅπαν τὸ πλήθος ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων τῶν τὴν Σύμωρον κατοικοῦντων, ἀκατασχέτω θυμῷ καὶ μεγάλῃ φωνῇ ἐπεβόα· οὗτός ἐστιν ὁ τῆς ἀσεβείας³ διδάσκαλος, ὁ πατήρ τῶν Χριστιανῶν, ὁτῶν ἡμετέρων θεῶν καθαιρέτης, ὁ πολλοὺς διδάσκων μὴ θύειν, μηδὲ προσκυνεῖν τοῖς θεοῖς.⁴ Ταῦτα λέ-

2) Ita Vind., ὡς ἔστιν αὐτοῖς ἔθος λέγειν Paris., ὡς ἔθος αὐτοῖς λέγων Barocc. Ap. Euseb. ἢ σύνηθες αὐτοῖς ἐστὶ λέγειν. Lectio vulg. λέγων.

3) I. e. Christianos. Cfr. Chrysost. Hom. 46. in Act. Apost.

4) Vox alio certe sensu, quam ante Polycarpo intellecta atque prolata. Ac mihi quidem eos significare videtur, qui Dii non sunt.

Cap. X. 1) Ita Codd. Barocce. et Vind., Cod. Paris. προσποιῆ. Infra c.

isti proferre solent: iura per fortunam Caesaris, respisce, conclama: tolle impios.' Tunc Polycarpus gravi ac severo vultu turbam omnem sceleratorum, qui in stadio erant, gentilium contuens, manumque in eos porrigens, simulque gemens ac coelum suspiciens dixit: tolle impios.' Urgente vero proconsule atque dicente: iura, et dimitto te, maledic Christo,' Polycarpus respondit: octoginta et sex anni sunt, ex quo servio ei, nec me ulla affecit iniuria; et quomodo possim maledicere regi meo, qui salvum me fecit?'

X. *Polycarpus se Christianum profiteatur, et de Christo loqui vult.*

Urgente rursus illo et dicente: iura per fortunam Caesaris,' respondit: si vanam ex eo quaeris gloriam, ut ego per Caesaris fortunam, ut tu ais, iurem, simulas autem nescire quis sim, palam audi: Christianus sum. Si vero christianae doctrinae rationem vis discere, da diei spatium et audi.' Proconsul dixit: persuadee populo.' Polycarpus respondit: te quidem sermone dignum puto; edocti enim sumus, principibus et potestatibus, a Deo ordinatis, prout decet, honorem nobis non nocentem deferre; illos vero indignos puto, quibus rationem reddam.

XI. *Nec bestiarum, nec ignis minae Polycarpum perterrent.*

At proconsul ad ipsum dixit: bestias habeo; his te obiiciam, nisi convertaris.' Ipse vero respondit: arcesse eas, nos enim mutari non possumus conversione a melioribus ad deteriora; bonum autem est, me a malis ad iusta transire.' Rursus iste ad Polycarpum: quandoquidem bestias spernis, igni te tradam consumendum, nisi sententiam mutes.' Cui Polycarpus: ignem minaris, qui ad horae spatium ardet, ac paulo post exstinguitur; ignoras enim illum futuri iudicii et aeternae poenae ignem, qui impiis reservatur. Verum quid moraris? Profer, quodcunque volueris.'

XII. *Polycarpus ad rogum damnatur.*

Haec vero atque alia plura cum diceret, fiducia et gaudio replebatur, illiusque vultus plenus gratiae erat, adeo, ut non solum non concideret, iis quae ad eum dicta essent territus; sed contra proconsul stuperet, suumque mitteret praekonem ter in medio stadio proclamaturum: Polycarpus confessus est, Christianum se esse.' Quod ubi pronuntiasset praeco, universa multitudo gentilium ac Iudaeorum, qui Smyrnam incolebant, effrenata ira et magna voce conclamabat: hic impietatis est praeceptor, pater Christianorum, Deorum nostrorum eversor, qui multos docet, ne sacrificent, neve Deos adorent.' Haec dicentes clamabant rogabant-

11. ὁ βούλει. Male in libb. impr. προσποιεῖς. Apud Euseb. προσποιούμενος ἀγνοεῖν ὅστις εἰμὶ. Iac.

2) I. e. audire te volo, si a populo prolationem supplicii poteris impetrare. Neandro proconsul Ignatium servare voluisse videtur. Vide eius Historiam eccl. I. 1. p. 189. H. (ed. IV.)

3) Cfr. Rom. 13, 1. 7. Tit. 3, 1.

Cap. XI. 1) Ὁ ἅγιος Πολύκαρπος λέγει Vind.

2) Sc. aut bestias, aut ignem.

Cap. XII. 1) Sic Barocc. Euseb., ταραχθέντος Vind. Paris.

2) Pro ἀσεβείας restituendum esse Ἀσίας, Eusebii, Rufini et veteris Interpretis consentiens hic evincit auctoritas. Usser.

γοντες ἐπεβόων καὶ ἠρώτων τὸν Ἀσιάρχην³ Φίλιππον, ἵνα ἐπαρῆ τῷ Πολυκάρπῳ λέοντα. Ὁ δὲ Φίλιππος ἔφη, μὴ εἶναι ἐξόν αὐτῶ, ἐπειδὴ πεπληρωκεί⁴ τὰ κνηγέσια. Τότε ἔδοξεν αὐτοῖς ὁμοθυμαδὸν ἐπιβοῆσαι, ὥστε τὸν Πολυκάρπον ζῶντα⁵ κατακαυθῆναι. Ἐδει γὰρ τὸ τῆς φανερωθείσης ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου ὀπτασίας πληρωθῆναι, ὅτε ἰδὼν αὐτὸ καιόμενον προσευχόμενος, εἶπεν ἐπιστραφεὶς τοῖς σὺν αὐτῷ πιστοῖς προφητικῶς, δεῖ με ζῶντα κατακαυθῆναι.⁶

XIII. Rogus exstruitur.

Ταῦτα οὖν μετὰ τοσούτου τάχους ἐγίνετο, θάπτον τοῦ λεχθῆναι, τῶν ὄχλων παραχώρημα συναγόντων ἐκ τε τῶν ἐργαστηρίων καὶ βαλανείων ξύλα καὶ φρύγανα· μάλιστα Ἰουδαίων προθύμως, ὡς ἔθος αὐτοῖς, εἰς ταῦτα ὑπουργούντων. Ὅτε δὲ ἡ πυρκαϊὰ ἠτοιμάσθη, ἀποθέμενος ἑαυτῷ πάντα τὰ ἱμάτια, καὶ λύσας τὴν ζώνην αὐτοῦ, ἐπειράτο καὶ ὑπολύειν ἑαυτόν· μὴ πρότερον τοῦτο ποιῶν, διὰ τὸ αἰεὶ ἕκαστον τῶν πιστῶν σπουδάξεν, ὅστις τάχιον τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἄψηται· παντὶ γὰρ καλῶ, ἀγαθῆς ἔνεκεν πολιτείας, καὶ πρὸ τῆς μαρτυρίας ἐκεκόσμητο. Εὐθέως οὖν αὐτῷ περιετίθετο τὰ πρὸς τὴν πυρὰν ἠρμοσμένα ὄργανα. Μελλόντων δὲ αὐτῶν καὶ προσηλοῦν,² εἶπεν· ἄφετέ με οὕτως· ὁ γὰρ δούς μοι ὑπομῆναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας, ἀσάλευτον ἐπιμῆναι τῇ πυρᾷ.⁶

XIV. Polycarpi precatio.

Οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν μὲν, ἔδησαν δὲ αὐτόν. Ὁ δὲ ὀπίσω τας χεῖρας ποιήσας καὶ προσδεθείς, ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος¹ ἐκ μεγάλου ποιμνίου εἰς προσφορὰν ὀλοκάσπωμα² δεκτὸν τῷ Θεῷ ἠτοιμασμένον, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶπε· κύριε ὁ Θεός, ὁ παντοκράτωρ, ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ εὐλογητοῦ παιδὸς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατῆρ, δι' οὗ τὴν περὶ σοῦ ἐπίγνωσιν εἰλήφαμεν, ὁ Θεός ἀγγέλων καὶ δυνάμεων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως, καὶ παντὸς τοῦ γένους τῶν δικαίων, οἱ ζῶσιν ἐνώπιόν σου· εὐλόγω σε, ὅτι ἠξίωσάς με τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ταύτης, τοῦ λαβεῖν με μέρος ἐν ἀριθμῶ τῶν μαρτύρων σου, ἐν τῷ ποτηρίῳ³ τοῦ Χριστοῦ σου, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου, ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἐν ἀφθαρσίᾳ πνεύματος ἁγίου· ἐν οἷς προσδεχθείην ἐνώπιόν σο ὑσήμερον ἐν θυσίᾳ πίονι καὶ προσδεκτῇ, καθὼς προητοίμασας καὶ προεφάνερωσας καὶ ἐπλήρωσας,⁴ ὁ ἀψευδῆς καὶ ἀληθινὸς Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ πάντων αἰνῶ σε, εὐλόγω σε, δοξάζω σε, σὺν τῷ αἰωνίῳ καὶ ἐπουρανίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἀγαπητῷ σου παιδί· μεθ' οὗ σοὶ καὶ πνεύματι ἁγίῳ ἢ δόξα, καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Ἀμήν.⁵

3) *Asiarchae* erant, qui ludos sacros in honorem Deorum pro salute provinciae suae statis temporibus procurabant. Quod vero spectacula, quae ab illis dabantur, sacra erant, inde *sacerdotes* sunt appellati. *Mader*. Valde onerosum erat hoc sacerdotium, atque idcirco nonnisi opulentiores ad id gerendum eligebantur. Hinc est, quod Strabo observat, *Asiarchas* fere ex *Trallianis* desumptos fuisse,

propterea quod eius urbis cives totius Asiae opulentissimi essent. *Vales*. Idem iste *Philippus* infra c. 21. ἀρχιερεὺς *Τραλλιανῶς* appellatur. *Iac*.

4) Ita Codices, teste *Iacobsono*, omisso augmento plusquamperfecti, quod saepius fieri testatur *Winer Gramm.* §. 12. N. 8. p. 69. ed. IV. H.

5) *E Codd. Vind. et Paris. reposui ζῶντα*, quam vocem *Eusebii*, *Rufini*, et *Int. Vet.*

que Philippum Asiarcham, ut leonem adversus Polycarpum emitteret. At Philippus id sibi licere negavit, quia ludum bestiarium iam explevisset. Tunc placuit illis, uno consensu clamare, ut Polycarpus vivus combureretur. Necesse enim erat, ut visio illa de cervicali impleretur, quae ei ostensa fuerat, cum inter orandum illud ardens videret, et conversus ad fideles adstantes prophetice diceret: „oportet me vivum comburi.“

XIII. Rogus exstruitur.

Haec porro citius peracta sunt quam pronuntiata, cuncta plebe confestim ex officinis ac balneis ligna et sarmenta congerente; praecipue Iudaeis alacri animo, ut solent, ad ista iuvantibus. Cum autem rogos apparatus esset, Polycarpus sibi detractis omnibus vestimentis et cingulo soluto, conabatur etiam se excalceare; quod prius non faciebat, quia semper cuncti fideles contendebant, quisnam celerius corpus eius tangeret; omni enim bono propter sanctos mores suos ille etiam ante martyrium ornatus erat. Illico nunc ille omnibus instrumentis circumdabatur, quae pro rogo parata erant. Cum vero et clavis ipsum affigere vellent, dixit: „sinite me sic; qui enim mihi dat ignem pati, dabit et sine vestra ex clavis cautione, immotum in pyra permanere.“

XIV. Polycarpi precatio.

Illi ergo non quidem clavis defixerunt, sed ligaverunt eum. Hic vero manibus in tergum reiectis ac vinctus, tanquam aries insignis ex magno grege ad oblationem, victima acceptabilis Deo praeparata, coelum intuitus dixit: „Domine Deus omnipotens, pater dilecti ac benedicti filii tui Iesu Christi, per quem tui notitiam accepimus, Deus angelorum et virtutum, ac universae creaturae, totiusque generis iustorum in conspectu tuo viventium, benedico tibi, quoniam me hac die atque hac hora dignatus es, ut partem acciperem in numero martyrum tuorum, in calice Christi tui, ad resurrectionem in vitam aeternam, animae et corporis, in incorruptione per Spiritum sanctum; inter quos utinam suscipiar hodie coram te in sacrificio pingui et accepto, quemadmodum praeparasti et mihi praemonstrasti et nunc adimplevisti, Deus, mendacii nescius ac verax. Quapropter de omnibus laudo te, benedico tibi, glorifico te, cum sempiterno et coelesti Iesu Christo, dilecto tuo filio, cum quo tibi et Spiritui sancto gloria, et nunc et in futura secula. Amen.“

auctoritate freti, hic esse legendum monuerunt Usseus et Smithus. Cod. Barocc. Πολύκαρπον επιβοῆσαι κατακαυθῆναι. Pro κατακαυθῆναι Eusebius κατακαῖναι. Iac.

Cap. XIII. 1) ἐν παντί Euseb.

2) Non videntur haec ita intelligenda, quasi Polycarpi manus clavis transfixuri essent, et palo adfixuri; non fuisset enim haec exigua pars supplicii [quam carnifices non remisissent]. Crediderim ergo, catenas, quibus revinctae erant ad ter-

gum manus, palo clavis adfixas fuisse, ne moverentur. Cler.

Cap. XIV. 1) In Martyrio Ignat. c. 2. ὡς περ κριὸς ἐπίσημος, ἀγέλης καλῆς ἡγούμενος.

2) A graecis Interpretibus Hebraeorum מִבַּי non per ὀλοκαύτωμα solum redditur, sed interdum etiam per ὀλοκάριωμα, ut Lev. 1, 14. 16, 24. Usseus.

3) Matth. 20, 22. 26, 39. Marc. 10, 38.

4) Patefecerat enim ei Deus fore, ut Christi causa combureretur, quod nunc impletum videbat. Cler.

XV. *Polycarpus igne non laeditur.*

Ἀναπέμψαντος δὲ αὐτοῦ τὸ Ἀμῆν, καὶ πληρωσάντος τὴν εὐχὴν, οἱ τοῦ πυρὸς ἄνθρωποι ἐξῆψαν τὸ πῦρ. Μεγάλῃ δὲ ἐκλαμψάσῃ φλογὸς, θαῦμα μέγα εἶδομεν, οἷς ἰδεῖν ἐδόθη· οἱ καὶ ἐτηρήθημεν, εἰς τὸ ἀναγγεῖλαι τοῖς λοιποῖς τὰ γενόμενα. Τὸ γὰρ πῦρ¹ καμάρως εἶδος ποιῆσαν, ὥσπερ ὀθόνη πλοίου ὑπὸ πνεύματος πληρουμένη, κύκλῳ περιετείχισε τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος· καὶ ἦν μέσον οὐχ ὡς σὰρξ καιομένη, ἀλλ' ὡς ἄργος ὀπτώμενος, ἢ ὡς χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐν καμίνῳ πυρούμενος. Καὶ γὰρ εὐωδίας² τοσαύτης ἀντελαβόμεθα, ὡς λιβανωτοῦ πνέοντος, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τιμίων ἀρωμάτων.

XVI. *Polycarpus pugione transfigitur.*

Πέρας οὖν ἰδόντες οἱ ἄνομοι, οὐ δυνάμενον αὐτοῦ τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ πυρὸς δαπανηθῆναι, ἐκέλευσαν προσελθόντα αὐτῷ κομφέκτορα¹ παραβῦσαι ξιφίδιον. Καὶ τοῦτο ποιήσαντος, ἐξῆλθε περιστέρα² καὶ πλήθος αἵματος, ὥστε κατασβέσαι τὸ πῦρ, καὶ θανατῶσαι πάντα τὸν ὄχλον, εἰ τοσαύτη τις διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀπίστων καὶ τῶν ἐλεκτῶν· ὧν εἷς καὶ οὗτος γέγονε³ ὁ θαυμασιώτατος μάρτυς Πολυκάρπος, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις διδάσκαλος ἀποστολικὸς καὶ προφητικὸς γενόμενος, ἐπίσκοπος τε τῆς ἐν Σμύρνῃ καθολικῆς ἐκκλησίας. Πᾶν γὰρ ὄψημα, ὃ ἐξαφῆμεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἐτελειώθη καὶ τελειώθησεται.

XVII. *Polycarpi corpus Christianis non traditur.*

Ὁ δὲ ἀντίξηλος καὶ βάσκανος καὶ πονηρὸς, ὁ ἀντικείμενος¹ τῷ γένει τῶν δικαίων, ἰδὼν τό τε μέγεθος αὐτοῦ τῆς μαρτυρίας, καὶ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀνεπίληπτον πολιτείαν, ἐστεφανωμένον τε τῷ τῆς ἀφθαρσίας στεφάνῳ, καὶ βραβεῖον ἀναντιρρόητον ἀπενηνεγμένον, ἐπετηδευσεν, ὡς μηδὲ τὸ λείψανον αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν ληφθῆναι,² καίπερ πολλῶν ἐπιθυμούντων τοῦτο ποιῆσαι, καὶ κοινωνῆσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ. Ὑπέβαλε γοῦν Νικήτην τὸν τοῦ Ἡρώδου πατέρα, ἀδελφὸν δὲ Ἀλκῆς,³ ἐντυχεῖν τῷ ἄρχοντι, ὥστε μὴ δοῦναι αὐτοῦ τὸ σῶμα ταφῇ· μὴ, φησὶν, ἀφέντες τὸν ἐσταυρωμένον, τοῦτον ἄρξονται σέβεσθαι.⁴ Καὶ ταῦτα εἶπον, ὑποβαλλόντων καὶ ἐνισχυόντων τῶν Ἰουδαίων, οἱ καὶ ἐτήρησαν,

Cap. XV. 1) Quod ignis forniciis praebens speciem steterit, id causis physicis tribui posse censet Dalrymplus, *Iac.*

3) Ita scriptor asceticus loquitur suis ipsius affectibus plus consentaneum, quam physicae. Aliter quidem Iacobsono videtur scribenti: Exstitisse quidem fragrantiam affirmant Smyrnaei; e corpore autem Polycarpi eam effluxisse non dicunt. Neque mirum, uti monuerunt tum Iortinnus tum Dalrymplus, quum sarmenta e balneis, officinis, ergasteriisque raptim comportata fuerant, si ligna nonnulla interessent odorata et aromatica.

Cap. XVI. 1) Confectores = qui be-

stias in amphitheatro conficiebant; si quando enim bestiae offeratae stragem populo minarentur, ii immittebantur, qui eas conficerent et occiderent. *Iac.*

2) De hac columba ne verbum quidem legitur apud Eusebium, Rufinum et Nicephorum; quo fit, ut falsa a multis lectio Codicum sit putata. Moynius pro *περιστέρα* coniecit ἐπ' ἀριστερᾷ = a sinistra. Ipsi accesserunt complures viri docti. Ruchatus scribendum censuit *περὶ στέργα*, Editor Bibliothecae Bremensis Cl. III. p. 429. coniecit *περὶ στέργων* vel *περὶ στέργων*. Heumannus in Exam. fabulae de columba e Polycarpi rogo evo-

XV. *Polycarpus igne non laeditur.*

Et postquam Amen emisisset, precationemque complevisset, ministri ignis ignem accenderunt. Cum vero ingentis flamma emicasset, grande miraculum vidimus, nos, quibus illud spectare concessum fuit; qui et ideo reservati sumus, ut aliis, quae contigerunt, annuntiaremus. Ignis enim fornicis speciem praebens, tanquam navis velum a vento repletum, in circulo corpus martyris circumdedit; quod, in medio positum, non ut caro assa videbatur, sed veluti panis coctus, vel sicut aurum et argentum in fornace candens. Tantam autem nos percipimus suavitatem odoris, ac si thus aut aliud quoddam pretiosorum aromatum oluisset.

XVI. *Polycarpus pugione transfigitur.*

Tandem igitur cernentes improbi, corpus eius ab igne non posse consumi, iusserunt confectorem propius accedere pugioneque eum transfigere. Quod cum ille fecisset, evolavit columba, et effluxit tanta sanguinis copia, ut ignem exstingueret, utque universa plebs miraretur, tantum esse discrimen inter infideles et electos; quorum unus hic fuit maxime admirandus martyr Polycarpus, qui nostris temporibus apostolicus et propheticus doctor exstitit, atque catholicae ecclesiae Smyrnensis episcopus. Omne enim verbum, quod ore suo emisit, aut impletum est aut implebitur.

XVII. *Polycarpi corpus Christianis non traditur.*

Sed cum aemulus ille et invidus et malus, iustorumque generi adversus, insigne illius martyrium cerneret, moresque ab ineunte aetate irreprehensos, et eum corona immortalitatis coronatum, praemiumque sine controversia reportantem; operam dedit, ne reliquiae eius a nobis auferrentur, quamvis multi id facere et sancto illius corpore participes fieri cuperent. Suggestit ergo diabolus Nicetae, Herodis patri, fratri autem Alces, adire proconsulem, ne corpus illius ad sepeliendum traderet: ne, inquit, relicto crucifixo, hunc colere incipiant. Atque haec dicebant, suggerentibus et instantibus Iudaeis, qui quoque observaverant nos, ex

lante statuit, monachos hoc prodigio Acta nostra auxisse. Mihi quidem longe verisimilius videtur, lectorem quempiam in animo habuisse, ad oram Codicis notare locum epistolae, ubi animam suam efflavit b. Polycarpus; ideoque, mori ecclesiae veteris obsecutum, vocem *περιστέρα* margini adscripsisse, qua scilicet significaret, animam b. Martyris illo temporis momento e corpore liberatam, sub columbae specie ad coelum evolasse. Columbarum enim imagines etiam Christianorum sepulchris frequenter exsculptae sunt. Iac. Addidit ad haec H. ed. IV. Imago columbae apud veteres signum erat animae e corpore migrantis et in epitaphiis etc. saepe depingebatur, quo factum ut temporum progressu de multis Martyribus

fama divulgaretur, ipsorum animos sub specie columbarum e corporibus mortuis evolasse. Cf. Döllinger, Hippol. 1853. p. 63. Nolte con. *ἐξήλασε περιπτερα αἵματος κατὰ πλῆθος* = *scintillarum instar sanguis spargebatur versus multitudinem*. Cf. Cant. Cantic. 8, 6.

3) Ita Iacobsonus e Codicibus. Plusquamperf. sine augmento ut supra c. 12. Vulg. *γέγονεν*.

Cap. XVII. 1) Cf. Clem. Rom. I. Ep. ad Cor. c. 51.

2) *ληφθηται* Vind. Paris., *ληφθητι* vulg. ante Iac. Cfr. Mart. Ign. c. 6.

3) *Alcen* quamdam salutatur Ign. Ep. ad Smyrn. c. 13., ad Polyc. c. 8. Proconsulem more suo Archontem appellat.

μελλόντων ἡμῶν ἐκ τοῦ πυρὸς λαμβάνειν· ἀγνοοῦντες, ὅτι οὔτε τὸν Χριστὸν ποτε καταλιπεῖν δυνησόμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα [ἄμαρμον ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν],⁴ οὔτε ἕτερόν τινα σέβεσθαι. Τοῦτον μὲν γὰρ υἱὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ προσκυνοῦμεν· τοὺς δὲ μάρτυρας, ὡς μαθητὰς καὶ μιμητὰς τοῦ κυρίου, ἀγαπῶμεν ἀξίως, ἕνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλέα καὶ διδάσκαλον· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνοῦς⁵ τε καὶ συμμαθητὰς γενέσθαι.

XVIII. *Polycarpi corpus comburitur. Reliquiae.*

Ἰδὼν οὖν ὁ [ἐκατόνταρχος]¹ κεντρῶν τὴν² τῶν Ἰουδαίων γενομένην φιλονεικίαν, θεῖς αὐτὸν ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς ἔκαυσεν. Οὗτα τε ἡμεῖς ὕστερον ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίον ὅσα αὐτοῦ, ἀπεθέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν. Ἐνθα ὡς δυνατόν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγαλλιᾶσει καὶ χαρᾷ παρέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον, εἰς τε τὴν τῶν ἠθληκῶν μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἀσκησίν τε καὶ ἐτοιμασίαν.

XIX. *Laus Polycarpi martyris.*

Τοιαῦτα τὰ κατὰ τὸν μακάριον Πολύκαρπον, ὃς σὺν τοῖς ἀπὸ Φιλαδελφίας δωδέκατος ἐν Σμύρνῃ μαρτυρήσας, μόνος ὑπὸ πάντων μνημονεύεται,² ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν ἔθνῶν ἐν παντὶ τόπῳ λαλεῖσθαι· οὐ μόνον διδάσκαλος γενόμενος ἐπίσημος, ἀλλὰ καὶ μάρτυς ἕξοχος, οὗ τὸ μαρτύριον πάντες ἐπιθυμοῦσιν μιμεῖσθαι, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον Χριστοῦ γενόμενον. Διὰ τῆς ὑπομονῆς γὰρ καταγωνισάμενος τὸν ἄδικον ἄρχοντα, καὶ οὕτως τὸν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον ἀπολαβὼν σὺν τοῖς ἀποστόλοις καὶ πᾶσι δικαίοις ἀγαλλιώμενος, δοξάζει τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ εὐλογεῖ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν σωτήρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν,³ καὶ κυβερνήτην τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ ποιμένα τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας.⁴

XX. *Mittite hanc epistolam fratribus.*

Ἐμεῖς μὲν οὖν ἤξιώσατε διὰ πλείονων δηλωθῆναι ὑμῖν τὰ γενόμενα· ἡμεῖς δὲ κατὰ τὸ παρὸν ἐπὶ κεφαλαίῳ μεμνηνάκαμεν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Μάρκου. Μαθόντες οὖν ταῦτα καὶ τοῖς ἐπέκεινα ἀδελφοῖς τὴν ἐπιστολὴν διαπέμψασθε,¹ ἵνα καὶ ἐκεῖνοι δοξάζωσιν τὸν κύριον, τὸν ἐκλογὰς ποιοῦντα ἀπὸ τῶν ἰδίων δούλων. Τῷ² δυναμένῳ πάντας ἡμᾶς εἰσαγαγεῖν ἐν τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ δωρεᾷ εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ βασιλείαν, διὰ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος, μεγαλοσύνη, εἰς αἰῶνας. Ἀμήν. Προσαγορευετέ πάντας τοὺς ἁγίους. Ἐμᾶς οἱ σὺν ἡμῖν προσαγορεύουσιν, καὶ Ἐλάρεστος, ὁ γράψας, πανοικεῖ.

4) Parenthesis ista neque in Eusebio habetur, neque in Rufino, neque in vetere nostro interprete. *Usser.* Interpolata fuisse videtur a librario quopiam, qui in animo habebat I Petr. 3, 18. *Iac.*

5) Ita *Iac.* ex *Cod. Paris.* et *Euseb. p. κοινωνοῦς* vulg.

Cap. XVIII. 1) *Cod. Vind.* vocem [ἐκατόνταρχος] non exhibet teste *Iac.*

2) τὴν accessit ex *Vind.*

Cap. XIX. 1) *Eusebius* habet δώδεκα. Apud *Eusebium Strothius* et *Heinichenius* exhibent δώδεκα τοῖς ἐν Σμύρνῃ μαρτυρήσασιν. *Iac.*

igne eum extracturos; ignari, quod nec Christum, qui pro salute omnium, qui in toto mundo salvi fient, passus et [inculpatus pro peccatoribus], unquam derelinquere poterimus, neque alium quemquam colere. Illum enim utpote filium Dei adoramus; martyres vero tamquam Domini discipulos et imitatores merito diligimus, propter illorum eximiam erga regem ac magistrum suum benevolentiam; quorum utinam et nos fiamus consortes ac condiscipuli.

XVIII. *Polycarpi corpus comburitur. Reliquiae.*

Videns autem centurio a Iudaeis ortam contentionem, corpus in medio ignis positum exussit. Atque ita nos postea ossa illius gemmis pretiosissimis exquisitoria et super aurum probatiora tollentes, ubi decebat, deposuimus. Quo etiam loci nobis, ut fieri poterit, in exultatione et gaudio congregatis, Dominus praebebit, natalem martyrii eius diem celebrare, tum in memoriam eorum qui certamina pertulerunt, tum ut posterius exercitati sint et parati [ad eadem sustinenda].

XIX. *Laus Polycarpi martyris.*

Haec de beato Polycarpo, qui cum iis, qui ex Philadelphia, duodecim Smyrnae martyrium est passus, sed solus ab omnibus celebratur, ita ut a gentilibus quoque ubique locorum memoretur; qui non solum doctor insignis exstitit, sed etiam martyr eximius, cuius martyrium, evangelio Christi congruum, omnes imitari desiderant. Postquam enim sustinendo iniustum praesidem vicit, sicque immortalitatis coronam recepit, cum apostolis omnibusque iustis exsultans, Deum ac patrem glorificat, et benedicit Domino nostro Iesu Christo, animarum nostrarum salvatori, et corporum nostrorum gubernatori, nec non pastori catholicae in toto orbe ecclesiae.

XX. *Mittite hanc epistolam fratribus.*

Vos quidem petieratis, ut cuncta, quae gesta sunt, fusius vobis exponerentur; nos vero impraesentiarum summatim indicavimus per fratrem nostrum Marcum. Quae quidem cum legeritis, epistolam fratribus remotioribus transmittatis, ut et ipsi glorificent Dominum, qui ex suis famulis delectum facit. Ei, qui omnes nos gratia sua atque indulgentia in regnum suum aeternum potest inducere per unigenitum filium suum Iesum Christum, ipsi sit gloria, honor, imperium, maiestas, in secula. Amen! Salutate omnes sanctos. Vos, qui nobiscum sunt, salutant, et qui scripsit haec, Evarestus cum omni domo sua.

2) Apud Euseb. ὑπὸ πάντων μάλιστα μνημονεύεται.

3) Ἰησοῦν — ψυχῶν ἡμῶν e Cod. Paris. restituit Iac.

4) Post haec subiungit Cod. Vind. καὶ τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα ὁθεὶν καὶ ἡμεῖς ἅπαντες τὸν μὲν Χριστὸν προσκυνοῦμεν, ὡς υἱὸν ἀληθινὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ· τοὺς δὲ μάρτυρας, ὡς μιμητὰς καὶ μαθητὰς τοῦ Κυρίου ἀγαπῶμεν ἀξίως· ὧν γένοιτο

καὶ ἡμᾶς πάντα συνκοινωνοὺς (sic; συγκοι alia manus alio atramento ad oram) αὐτῶν γενέσθαι, καὶ ἐπιτυχεῖν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Caetera, usque ad finem epist. non agnoscit Cod. Vind. Iac.

Cap. XX. 1) διαπέμψατε proposuerunt Usserius et Smithus.

2) Cfr. Rom. 16, 25—27.

XXI. *Martyrii tempus.*

Μαρτυρεῖ δὲ ὁ μακάριος Πολύκαρπος μὴνός Ξανθικοῦ¹ δευτέρου ἰσταμένου, πρὸ ἑπτὰ καλαυδῶν Μαΐων,² σαββάτω μεγάλῳ,³ ὥρα ὀγδοῇ.⁴ Συνηλέφθη δὲ⁵ ὑπὸ Ἡρώδου, ἐπὶ ἀρχιερέως⁶ Φιλίππου Τραλλιανοῦ, ἀνθυπατεύοντος Σατίου⁷ Κοδράτου, βασιλεύοντος δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, μεγαλοσύνη, θρόνος αἰώνιος, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἀμήν.

XXII. *Salutatio. Epistolae transscriptores.*

Ἐρροῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα, ἀδελφοί, στοιχοῦντας τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον λόγῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ' οὗ δόξα τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ τῶν ἁγίων ἐκλεκτῶν· καθὼς ἐμαρτύρησεν ὁ μακάριος Πολύκαρπος, οὗ γένοιτο ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὰ ἔγνη εὐρεθῆναι ἡμᾶς.

Ταῦτα μετεγράψατο μὲν Γάιος,¹ ἐκ τῶν Εἰρηναίου, μαθητοῦ τοῦ Πολυκάριου, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ. Ἐγὼ δὲ Σωκράτης ἐν Κορίνθῳ ἐκ τῶν Γαίου ἀντιγράφων ἔγραψα. Ἡ χάρις μετὰ πάντων.

Ἐγὼ δὲ πάλιν Πιόνιος ἐκ τοῦ προγεγραμμένου ἔγραψα, ἀναζητήσας αὐτὰ, κατὰ ἀποκάλυψιν φανερώσαντός μοι τοῦ μακαρίου² Πολυκάριου· καθὼς δηλώσω ἐν τῷ καθ' ἑξῆς· συναγαγὼν αὐτὰ ἤδη σχεδὸν ἐκ τοῦ χρόνου κεννηκότα, ἵνα καμὲ συναγάγῃ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστός μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ, εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν αὐτοῦ,³ ᾧ ἡ δόξα, σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Cap. XXI. 1) Smyrnaei a 25 die Martii Xanthicum suum inchoarunt. *Usser.* De chronologia huius capituli Hef. conferri vult Ideler, *Handb. der Chronol.* T. I. p. 419. 430.

2) Longe meliori Codice usus est Constantinopolitanus Chorographus, Sicularum Fastrorum auctor, qui legit Ἀπριλλίων. Verum enim Polycarpi natalem in 26 Martii esse statuendum, et Asiāni anni ratio et magni Sabbati cha-

racter evincit, licet apud Latinos 26 Ian., apud Graecos 23 Febr. celebretur. Ex quibus etiam characteribus manifesteprehenditur, anno vulgaris aerae christianae 169, et imperii M. Aurelii nono passionem eius contigisse. *Usser.* Cui adstipulatur Pagius ad ann. 167 n. 3 et 4. Anni 161 rem agit Stieren, über d. Todesjahr Justins, in Illgenii *Zeitschr. f. d. histor. Theol.* 1842. fasc. I. p. 34. H.

3) Vid. supra c. 8.

XXI. *Martyrii tempus.*

Martyrium autem passus est beatus Polycarpus Xanthici mensis ineuntis die secundo, ante septimum Calendas Maias, magno sabbato, hora octava. Captus est autem ab Herode, sub pontifice Philippo Traliano, proconsule Statio Quadrato, regnante autem in secula Iesu Christo, cui sit gloria, honor, maiestas, thronus sempiternus, a generatione in generationem. Amen!

XXII. *Salutatio. Epistolae transcriptores.*

Optamus, fratres, vos valere ac incedere in evangelico sermone Iesu Christi; cum quo gloria sit Deo, et Patri et Spiritui sancto, ob sanctorum electorum salutem; quemadmodum beatus Polycarpus martyrium pertulit, ad cuius vestigia utinam inveniamur in regno Iesu Christi!

Atque haec ex codice Irenaei, discipuli Polycarpi, descripsit Caius, qui et ipse cum Irenaeo conversatus est. Ego vero Socrates Corinthi ex Caii exemplari haec descripsi. Gratia sit cum omnibus.

Et posthaec ego Pionius ex suprascriptis haec exaravi, postquam illa perquisivissem, et beatus Polycarpus ea per revelationem mihi manifestasset, ut in sequentibus declarabo. Collegi ea, propemodum ex temporis diurnitate fatiscencia, ut me quoque cum electis suis in regnum suum coeleste colligat Dominus Iesus Christus, cui sit gloria cum Patre et Spiritu sancto, in secula seculorum. Amen!

4) I. e. ante meridiem; non enim de Romana, sed de Asiatica horas computandi ratione hic est sermo, eadem scilicet, qua nos hodie utimur. *Iac.*

5) δὲ ex Paris. addit *Iac.*

6) Qui prius (c. 12.) ἀσιόνητος, nunc ἀρχιερεὺς appellatur. *Usser.*

7) Στρατίου ed. etiam *Iac.* ex Codd., quod cum vet. Int. in *Statii* mutandum.

Cap. XXII. 1) Vitam Polycarpi, primum graece conscripsisse Caium, S. Irenaei

Lugdunensis Episcopi discipulum, non recte hinc collegit P. Halloixius. Nam aliud nihil hinc deduci potest, quam ex Irenaei exemplaribus Gaium, ut ex Gaii exemplaribus Socratem Corinthium, praesentem hanc Smyrnensis Ecclesiae Epistolam transcripsisse. *Usser.*

2) Vocc. τοῦ μακροῦ e Codd. Paris. et Baroc. in textum admissa.

3) Verba εἰς τὴν — αὐτοῦ praetermiserat *Usserius. Iac.*

HERMAE¹ PASTOR.

LIBER PRIMUS,

QUI INSCRIBITUR:

VISIONES.

VISIO I.

Contra turpes et elatas cogitationes, et negligentem Hermae filiorum castigationem.

(A) I. Qui enutriverat me, vendidit² quandam puellam Romae. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi,³ et coepi eam diligere ut sororem. Exacto autem tempore aliquo,⁴ lavari eam in flumine Tiberi vidi, et porrexi ei manum, et eduxi eam e flumine.⁵ Visaque ea cogitabam in corde meo, dicens: ,felix essem, si talem uxorem, et specie et moribus, sortitus essem.⁶ Hoc solum, nec ultra quicquam cogitavi. Post tempus autem aliquod, cum iis cogitationibus proficiscens, honorificabam creaturam Dei, cogitans quam magnifica et pulchra sit.⁶ Et dum ambulassem, obdormivi. Et spiritus me rapuit,⁷ et tulit me per quendam locum ad dexteram, per quem non poterat homo iter facere. Erat autem locus ille in rupibus, et abruptus, et invius⁸ ab aquis. Cumque transissem locum illum, veni ad planitiem, et genibus positus coepi orare Dominum, et confiteri peccata mea. Et orante me apertum est⁹ caelum, et video mulierem illam, quam concupieram, salutantem me de caelo et dicentem: ,Herma, ave.⁶ Et ego prospiciens illam dico ei: ,domina, quid tu heic facis?¹⁰ Ac¹¹ illa respondit mihi: ,recepta sum huc,¹² ut

Titulus iste in libb. impressis prae-
vius auctoritate Mss. niti videtur nulla,
ab editoribus quippe pro cuiuslibet com-
modo atque arbitrio confictus. In Codice
Vaticano 3848 haec inscriptio:

INCIPT PROLOGUS LIBRI PASTORIS ~
IN HOC CORPORE CONTINETUR

liber qui appellatur pastoris quem sanctus

*Hieronimus presbiter in cathalogo illustrium
virorum inter ecclesiasticos scriptores ita
meminit dicens Herman cuius apostolus
Paulus ad Romanos scribens meminit sa-
lutate segontam hermen patrobam herman
et qui cum eis sunt fratres et asserunt
auctorem esse libri qui appellatur pastor
et apud quasdam gretie ecclesias publice
legitur. Revera utilis liber multique de*

INCIPIT LIBELLUS SANCTI PASTORIS.

INCIPIT VISIO PRIMA, QUAM VIDIT HERMA.

(B) I. Qui me nutrit, vendidit me in urba Roma cuidam¹ feminae nomine Radae. Post multum temporis eam cognovi et coepi quasi sororem amare. Quam cum postea in flumine, qui appellatur Tiberis, lavantem [se] vidissem, porrexi ei manum, et produxi eam. Et bonam speciem² eius considerans, coepi in animo meo cogitare dicens: beatus essem, si talem uxorem haberem bonis moribus et optima specie. Cumque hoc solum cogitassem et postea venissem apud civitatem Ostiorum et gratularer in omnibus creaturis Dei, quod magnae et ornatae et potentes essent, ambulans obdormivi. Et spiritus me sustulit, et tulit me in altam viam, per quam homo ambulare non poterat; erat enim rupibus et scissuris delabentibus conrosa.³ Transiens ergo flumen illud veni in locis mollibus, et posui genua mea et coepi orare Dominum et confiteri mea peccata. Me autem orante apertum est caelum, et video feminam illam, quam desideraveram, salutantem me de caelis [et] dicentem: ave Herma. Respicens autem eam dixi ei: domina, quid ibi facis? Quae respondit mihi: sursum sublata sum, ut tua peccata redarguam apud

eo scriptorum veterum usurpaverunt testimonia. Sed apud Latinos pene ignotus est.

liber pastoris

Liber pastoris nuntii penitentie. Mandata ac similitudines eius quibus apparuit et locutus est herme. Cui etiam in principio apparuit ecclesia in variis figuris. Sunt ergo visiones ecclesie numero quattuor pastoris nuntii penitentie visionum numerus quinque mandata eiusdem numero duodecim similitudines ipsius numero decem.

Capitulum Iemmata Cotelarii sunt.

2) vendit Vat. Esse Hermam Roma oriundum, hinc male nonnulli colligunt; Romae plus minusve temporis eum vixisse, haud dubie illinc apparet, quod Tiberim ac civitatem Ostiorum viamque Appiam (Campanam) et agrum Cumanum praesens vidit.

3) cognovi Vat., vocc. autem et visam omissis.

4) post tempus aliquod p. Exacto⁷ autem tempore aliquo Vat.

5) duxi eam de flumine Vat., qui ante scr. libris.

6) Exhibet Vat. *Visaque ea dixi. felix essem si talem uxorem haberem. et speciem cum vidissem cogitabam in corde meo dicens. felix essem si talem uxorem haberem et specie et moribus. Hoc solum cogitavi nec ultra aliquid cogitavi. post tempus aliquod proficiscens cum his cogitationibus proficiscens honorificans creaturam dei: quam magna et pulcherrima sit.*

7) Spiritus afflatu ad visionem obtuendam idoneus superne redditur.

8) abruptus p. abruptus, et invius Vat.

9) est om. Vat., ex quo dedi, suffragante editione principe (Fabri Stapulensis) et Codice Palatino 150. *mulierem illam, quam concupieram p. mulierem, quam concupiveram vulg.*

10) quid hic facis domina Vat.

11) Ac p. At cum. Vat.

12) precepta sum p. recepta sum huc Vat.

1) In Cod. Palatino prima manus scripserat quondam, unde radendo factum est cuidam. Deinde distincte radae.

2) conrosas Pal.

peccata tua arguam apud Dominum.¹³ ‚Domina,‘ inquam, ‚num tu me argues?‘ ‚Non,‘ inquit. ‚Sed audi verba, quae tibi dictura sum. Deus, qui in caelis habitat, et condidit ex nihilo ea quae sunt, et multiplicavit propter sanctam ecclesiam suam, irascitur tibi, quoniam peccasti in me.‘ Respondens dico ei: ‚domina, si in te ego peccavi, ubi, aut quo in loco,¹⁴ aut quando tibi turpe verbum¹⁵ locutus sum? Nonne semper te quasi dominam¹⁶ arbitratus sum? Nonne semper te veritus¹⁷ velut sororem? Quid in me¹⁸ commentiris haec tam nefanda?‘ Tunc illa arri-dens mihi ait: ‚in corde tuo ascendit concupiscentia nequitiae. An¹⁹ non videtur tibi, viro iusto rem iniquam esse, si ascenderit in corde mala concupiscentia? Peccatum est ei, et quidem grande. Iustus enim vir iusta²⁰ cogitat. Cogitante ergo illo quae iusta sunt, et recte eo incedente,²¹ in caelis propitium habebit Dominum in omni negotio suo. Qui autem nefanda cogitant in cordibus suis, mortem et captivitatem sibi²² assumunt; maxime ii,²³ qui seculum hoc diligunt, et gloriantur in divitiis suis, et qui non exspectant futura bona: vacuantur animae eorum. Haec autem faciunt dubii, qui non habent spem in Domino, et contemnunt et negligunt vitam suam.²⁴ Sed tu ora ad Dominum, et sanabit peccata tua, totiusque domus tuae, et omnium sanctorum.‘

(A) II. Postquam autem locuta est¹ verba haec, clausi sunt caeli. Et ego totus eram in maerore² et metu, et dicebam intra me: ‚si hoc mihi peccatum adscribitur, quo modo potero salvus esse, aut quo modo exorabo Dominum pro peccatis meis abundantissimis? Quibus³ verbis rogabo Dominum, ut mihi propitius sit?‘ Haec me recogitante et discernente in corde meo, video contra me cathedram⁴ de lanis candidis, sicut nix, factam magnam. Et venit mulier anus in veste splendida, habens librum in manu; et sedit sola,⁵ et salutavit me: ‚Herma, ave.‘ Et ego maestus et plorans dixi: ‚domina, ave.‘ Et illa dixit mihi: ‚quid maestus es, Herma, qui eras patiens et modestus et semper hilaris?‘ Respondens dico ei: ‚domina, contumelia mihi⁶ obiecta est a muliere optima, dicente, quod⁷ peccavi in eam.‘ Ac⁸ illa dixit mihi: ‚absit a servo Dei res ista. Sed forte in corde tuo ascendit illius concupiscentia.⁹ Est quidem in servis Dei talis cogitatio peccatum inferens. Non enim debet haec cogitatio abhorrenda esse in servo Dei, neque spiritus probatus concupiscere malum

13) a domino p. apud Dominum Vat., qui pergit domina nec tu me arguis. Non inquit sed audivi verba que tibi incipio dicere dominus qui in celis. Laudatum hunc locum habemus apud Orig. Tom. I. comment. in Ioann. I, 1. T. I. P. I. p. 37. ed. Lommatzch. Cfr. infra Mand. 1.

14) et ubi aut in quo loco Vat.

15) Vulg. pron. aliquid post verbum exclusi c. Pal. Vat.

16) ac si deamp. quasi dominam Vat.

17) veritus (Fab. Stap. veritus sum) p. reveritus sum ex Vat.

18) mei p. in me Vat., cum quo su-

binde mutavi comminisceris in commentiris. Quid michi commentaris Fab. St.

19) Aut p. An Vat., mox sevam rem esse si ascendit in corde illius mala concupiscentia peccatum ei quidem magnum.

20) iuste Vat.

21) ingrediente illo p. eo incedente Vat.

22) sibi adiunxi ex Pal. Vat. et Fab. St.

23) hi Vat., qui repetit post divitiis suis vocc. mortem et captivitatem sibi assumunt.

24) et contemnunt negligunt viam suam Vat.

Dominum. Dico ego ei: tu ergo me accusas? Et ait mihi: ego non; sed audi sermones meos, quos incipio tibi dicere. Deus, qui habitat in caelis, et fecit ex nihilo, ut essent omnia abundare et crescere propter sanctam ecclesiam suam, irascitur³ tibi, quoniam peccasti in me. Respondens autem dixi ei: in te quomodo peccavi, aut quando tibi impudicum verbum locutus sum? Non semper te verecundatus sum quomodo sororem? Quid in me mentiris haec iniqua et immunda? Illa autem ridens dixit mihi: in corde tuo ascendit concupiscentia iniqua. Aut non tibi videtur homini iusto iniqua res esse, si ascenderit in corde eius iniqua concupiscentia? Peccatum est, et magnum. Dicebas mihi: vir iustus iusta cogitat. Quando autem iusta cogitat, ipse se corrigit, et gratia eius in caelis erit, et propitium habebit Dominum in omni negotio suo. Qui autem iniqua cogitant in cordibus suis, mortem et captivitatem sibi adquirent; maxime illi, qui seculum hoc sibi vindicant, et luxuriantes in divitiis suis gloriam venturam negligunt. Non resistunt iisdem luxuriis⁴ animae suae non habentes spem vitae; ipsi enim de se et de vita sua desperant. Tu autem ora ad Dominum, et dimittet tibi peccata tua et totius domus tuae et omnium sanctorum.

(B) II. Et cum locuta fuisset verba ista, clusi¹ sunt caeli. Et ego totus in timore eram tremens et tristis. Dicebam autem in corde meo: si hoc peccatum mihi adscribitur, quomodo possum salvari, aut quomodo Dominum Deum propitiare in his peccatis possum meis, aut quibus verbis eum rogare, ut mihi propitietur in his quae cogitavi? Et me hoc disputante² in corde meo, video contra me cathedram candidam de lanis niveis factam magnam. Et veniens quaedam femina senior in veste limpida, habens librum in manibus, et sedens sola salutavit me dicens: ave Herma. Et ego tristis et plorans dixi ei: ave domina. Et dixit mihi: quid tristis es tu, longanimis et sine iracundia et omnia ridens? Quid sic vultu tristi³ es et non hilari? Et ego dixi ei: a femina bona dicente mihi, quod peccassem in ea. Et illa dixit mihi: nequaquam super servum Domini hoc negotium. Sed forte in corde tuo [concupiscentia] ascendit de ipsa. Est quidem servus Dei cogitatio peccatum adferens. Iniqua autem cogitatio est⁴ timida in omni casto spiritu et

Cap. II. 1) postquam locuta est auctem Vat. Respicit animo accipite homines sive *δυσψύχους*. Cfr. Ep. Iac. 1, 8. Vis. 3, 4.

2) memore Vat.

3) plenissimis. Quantis p. abundantissimis? Quibus Vat.

4) I. e. ex adverso positam sellam. Fabricius.

5) singularis Vat. Mulier anus (Pal. femina senior) Herma salutans figura Ecclesiae est. Huc spectant, quae Hieron. scribit in Osee ad c. 7, 9.

6) mihi ponitur post est in Vat.

7) quā Vat.

8) Ita c. Vat., Et Pal., At vulg. Sequens mihi non est in Vat.

9) illa p. illius concupiscentia Vat. Concupiscentiae voce usum fuisse auctorem ex notione in scholis recepta, ut docet Oxon., vix persuasum sibi habebit, qui haec et quae sequuntur, attente legerit.

3) irascor Pal.

4) et luxuriantes in divitiis suis gloriam venturam negligunt. Non resistens hisdem luxuriis Pal.

Cap. II. 1) Ita scribit Pal.

2) disputantem Pal.

3) tristis Pal.

4) et Pal.

opus; et praecipue Hermas, qui est continens ab omni concupiscentia scelesta,¹⁰ et est omni simplicitate plenus et innocentia magna.⁶

(A) III. Verumtamen¹ non causa tua irascitur Deus, sed propter domum tuam, quae nefas admisit in Dominum et in parentes suos. Et tu cum sis amator filiorum, non commonuisti domum tuam, sed dimisisti illos conversari violenter.² Propter hoc enim³ irascitur tibi Dominus; sed sanabit⁴ omnia quae ante gesta sunt mala in domo tua. Propter illorum enim peccata et iniquitates consumtus es a secularibus negotiis.⁵ Iam enim misericordia Dei miserta⁶ est tui et domus tuae, et conservavit te in gloria. Tu tantum noli vagari, sed animaequus⁷ esto, et conforta domum tuam. Tanquam aerarius producens opus suum exponit ei cui vult, sic et tu verbum quotidianum iustum docens abscindes grande peccatum.⁸ Ne desinas ergo commonere natos tuos; scit enim Dominus, quod⁹ poenitentiam agent ex toto corde suo, et scribet¹⁰ te in libro vitae.⁶ Cumque finisset verba haec, ait mihi: vis audire me legentem?⁶ Dico ei:¹¹ domina, volo.⁶ Esto ergo auditor.⁶ Et revoluto libro legebat gloriose,¹² magnifice et mirifice, quae non poteram in memoria retinere. Erant enim verba terrificata,¹³ quae non poterat homo sustinere. Novissima tamen verba memoriae mandavi;¹⁴ erant enim pauca¹⁵ et utilia nobis: ecce Deus virtutum, qui invisibili virtute et magno sensu suo condidit mundum, et honorifico consilio circumdedit decorem creaturae suae, et fortissimo¹⁶ suo verbo confluxit caelum, et fundavit terram¹⁷ super aquas, et virtute sua potenti condidit sanctam ecclesiam suam,¹⁸ quam benedixit; ecce, transferet caelos ac montes, colles¹⁹ ac maria, et omnia plana fient electis eius, ut reddat illis repromissionem, quam repromisit, cum multo honore et gaudio, si servarint²⁰ legitima Dei, quae acceperunt in magna fide.⁶

(A) IV. Cumque consumasset legendo, exsurrexit de cathedra; et venerunt quattuor iuvenes, et tulerunt cathedram¹ ad orientem. Et vocavit me ad se, et tetigit pectus meum aitque mihi: placuit tibi lectio mea?⁶

10) In Vat. enuntiatio ita sonat: *Non enim cogitatio hec debet esse abhorrenda servo dei et spetie probatus concupiscere in malum opus et precipue herma qui est continens ab omni pollutione scelesta.* Ex Codice. Carmelit. Paris. Cotclerius affert *spiritu probatus*, quod praestat, nisi scripseris. *castus spiritus et probatus.*

Cap. III. 1) *sed* Vat., ex quo reposui *causa tua p. causa tui*, et favente Pal. *Deus p. Dominus.* In Vat. *irascitur p. irascitur.* Quid significet *Hermae domus*, distinctius dicitur Vis. 2, 2.

2) *conviolari seve p. conversari violenter* Vat.

3) *enim* om. Vat.

4) *sanavit* Vat.

5) Hinc et ex verbis: *negotationibus implicitus es* (Vis. 2, 3.) coniecit Cotta

(Kirchengesch. I. p. 648.), *Hermam* exercebat mercaturam, divitiasque suas filiorum nequitia perdidisse. Similiter Fleury (hist. eccl. T. I. Lib. 2. §. 44.) suspicatur, *Hermam* fuisse *laicum*, a filiis ad inopiam redactum (*consumtus a secularibus negotiis*). Contra Dodwellus et Tillemontius *Hermam clericum* fuisse opinantur. Cfr. Iachmannus, *Der Hirte des Hermas*, Königsberg 1835. p. 26 et 27. H.

6) *miserata* Vat. Ibidem mox om. *te.*

7) *animequius* Vat.

8) *tanquam errarius producens domum opus suum opricum ei cui vult. sic et tu verbum quotidianum iuste dicens absides grande peccatum* Vat.

9) *deus qm̄ p. Dominus, quod* Vat.

10) *scribit* Vat. In Pal. *et scribentur*

probato, si desideravit opus iniquum, et maxime tu, qui abstines ab omni desiderio iniquo, et [es] totius simplicitatis et innocentiae magnae.

(B) III. Sed non propter hoc irascitur tibi Deus, sed ut domum tuam quae iniqua egit ante Dominum et in vobis parentibus suis corrigas. Tu autem satis diligens filios tuos non monebas domum tuam, sed reliquisti eos, ut multum corrumperentur. Propter hoc ergo irascitur tibi Deus; sed purgabit omnem iniquitatem suam, quae ante facta est in domo tua. Propter illorum autem peccata et iniquitates tu corruptus es a secularibus actibus. Sed in multa miseratione Dominus misertus est tibi et domui tuae, et conservavit domum tuam. Sicut enim faber ferrarius molliens opus suum et quomodo voluerit perficiet:¹ ita et sermo iustus quotidianus convincit omnem iniquitatem. Non deficias ergo monens filios tuos; scio autem, quod iam poenitentiam agent ex omni corde suo,² et scribentur in libris vitae sanctorum. Et postquam locuta est haec verba, dixit mihi: vis audire me legentem? Et ego dixi: etiam domina. Et ait mihi: esto audiens: audi laudes Dei. Et cum audissem magna et mirabilia, non potui ea in mente habere: omnia autem verba terribilia, quae non potest homo portare. Novissima autem verba in mente habui; erant autem nobis consentanea et mansueta: Ecce Deus virtutum, qui omnia virtute sustentabili et sensu suo magno aedificans seculum et magno consilio ponens decorem creaturae suae et fortissimo verbo³ suo configens caelum et fundans terram super aquam, et potenti virtute aedificans sanctam ecclesiam suam, quam et benedixit — ecce transferet caelos et montes et colles et maria, et omnia plana fient electis eius, ut reddat eis promissionem, quam promisit, cum multa gloria; et gaudium [erit magnum,] si servaverint legitima Dei sui, quam acceperunt cum magna fide.

(B) IV. Cum ergo finisset legens et se levasset de cathedra, venerunt quattuor iuvenes et tulerunt cathedram et ierunt ad orientem. Vocans autem me tetigit pectus meum et ait mihi: placuit tibi lectio mea? Et

in libris vitae sanctorum. Cfr. Phil. 4, 3. Apoc. 20, 15.

11) *ei* om. Vat.

12) *glorias* Vat.

13) In libro apocrypho Esdrae IV. 6, 17, auditur *sonus eius sicut sonus aquarum multarum*. Plura persimilia Esdrae et Hermae Pastoris congessit Iachmann l. c. p. 65.

14) *Novissima tamen verba in verba memoria mandavi* Vat.

15) *modica* Vat.

16) *Voc. circumdedit decorem creaturae suae, et fortissimo* des. in Vat.

17) *terras* Vat.

18) *suam* om. Vat.

19) *colles* om. Vat., ubi mox c. ed.

pr. et Cot. *plena p. plana*, quod quidem distincte exhibet Pal. Vid. II Petr. 3, 5. Loquitur de *electis* (Cfr. Rom. 8, 33. Math. 22, 16. Ioan. 13, 18. Eph. 1, 4.), docens simul hominis libertatem Sim. 8, 6. 11. Vide Iachmann p. 78.

20) *si servarint* Vat., *si servaverint* Vict. ap. Cot. et Pal., *servaverint* absque *si* Cot.

Cap. IV. 1) *tricum* (sic) *cathedram* p. *cathedram* Vat.

Cap. III. 1) *perficiet cum* Pal., ubi postmodum *convincit omne iniquitatem*.

2) *quod iam penitentiam agebunt ex omni corde tuo* Pal.

3) *vero* Pal.

Dico ei; ,domina; haec mihi novissima placent; priora autem saeva et dura sunt. Ac² illa ait mihi; ,haec novissima iustis,³ priora autem refugis et ethnicis. Et cum loqueretur mecum, duo quidam viri apparuerunt, et sustulerunt illam humeris,⁴ et abierunt, ubi et cathedra erat, ad orientem. Hilaris autem discessit. Et cum iret,⁵ ait mihi; ,confortare, Herma!⁶

VISIO II.

Rursum de negligenti uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione; et eius moribus.

(A) I. Cum vero proficiscerer Cumis¹ circa illud tempus quo et anno priore, ambulans commemoratus sum anni prioris visionem. Rursumque me abstulit spiritus, et duxit² me in eundem locum, quo anno priore.³ Cumque venissem ad illum locum, positus genibus⁴ coepi orare Dominum, et honorificare nomen eius, quod dignum me arbitratus sit, et manifestaverit mihi peccata pristina. Et cum surrexissem ab oratione, video⁵ contra me anum illam, quam et anno superiore⁶ videram, ambulantem et legentem libellum aliquem. Et ait mihi; ,potes haec electis Dei renuntiare?⁶ Dico ei; ,domina, tanta⁷ in memoria retinere non possum; da autem mihi libellum, et describam. Accipe,⁸ inquit, ,et restitues mihi eum.⁸ Ut autem accepi, in quendam locum agri secedens,⁹ descripsi omnia ad litteram; non inveniebam enim syllabas. Cumque consummassem scripturam¹⁰ libelli, subito de manu mea raptus est libellus; a quo autem, non vidi.

(A) II. Post quindecim autem dies, cum ieiunassem, multumque Dominum rogassem,¹ revelata est mihi scientia scripturae. Erat autem scriptura haec; ,semen tuum, Herma, deliquit in Dominum,² et prodiderunt parentes suos in nequitia³ magna. Et audierunt proditores parentum, et prodentes⁴ profecerunt. Sed etiamnunc adiecerunt peccatis suis libidines et commaculationes⁵ nequitiae, et sic impleverunt iniquitates suas.

2) Ita Vat., et Pal., At vulg.

3) Cotelerii mendum *istis* ab ipso correctum, repetiit Cler. c. lectione Lamb. *iustis* ad oram, ac si ea fuisset nova.

4) *eam in humeris* p. *illam humeris* Vat.

5) Sic ex Pal. Vat., *abiret* vulg.

Vis. II. 1) Ita edidi duce Cod. Pal. In Vat. sicuti in rlqq. Mss. et libr. impr. cum his suppl. *cogitationibus*. Verum iam vidit Cotelierius.

2) *spetie et eduxit* p. *spiritus et duxit* Vat., i. e. per apocalypsin.

3) *priore* c. Vat. et Fab. St., *primo* Col.

4) *genubus* Vat. Vocc. *Cumque venissem ad illum locum, positus genibus coepi orare Dominum* Gallandius non inique textui inseruit ex Cod. Carmel.; ex-

tant eadem in Vat. et pauca cum varietate in Pal.

5) *audivi* Vat.

6) *priore* Vat. Cfr. Vis. 1, 2.

7) *tanta* non est in Vat.

8) Ita ex Vat., *restituas mihi illum* vulg.

9) *sedens* Vat., *in uno loco sedi* Pal. Cfr. Clemens Alex. Strom. VI, 15. p. 806. Veteres scriptione continua multum quoque temporis post saeculum secundum non solum in nummis et lapidibus signandis, sed in libris etiam conscribendis usos fuisse, testes sunt Codd. manu scripti SS. Bibliorum Gr., Virgilii et Ternetii, qui in bibliotheca Vaticana numeris 1209. 3225. 3226. signati asservantur, ut de multis aliorum auctorum palimpsestis

ego dixi: haec novissima mihi placent; priora autem dura et difficillima. Et ait mihi: haec novissima iustis, priora autem gentibus et qui praevaricatores sunt. Cum autem loqueretur mihi, duo quidam viri paruerunt et sustulerunt eam manibus suis et ierunt, ubi et cathedra, ad orientem. Hilaris enim ibat. Et cum iret, dixit mihi: viriliter age.

VISIO SECUNDA.

(B) I. Cum apud regionem Cumanorum iter facerem, eo tempore quo antea fueram, ambulans memoratus sum prioris visionis. Et iterum tulit me spiritus et duxit in eo loco, ubi et antea. Veniens ergo ad illum¹ locum posui genua et coepi orare Deum et laudare nomen eius, quoniam dignum me duxit et nota mihi fecit peccata mea priora. Et cum surrexissem ab oratione, video contra me illam seniore, quam videram, ambulantem et librum legentem. Et ait mihi: potes haec electis Dei nuntiare? Et ego dixi ei: haec tanta memor esse non possum; sed da mihi ipsum librum, ut scribam mihi illum. Accipiens autem librum, in uno loco sedi et scripsi omnia per ordinem. Non autem inveniebam per syllabas declinare ipsam scripturam. Et cum finissem omnem scripturam eiusdem libri, subito idem² liber a nescio quo raptus est de manibus meis.

(B) II. Post quindecim autem dies, cum ieiunarem et multum Dominum orarem, demonstrata est mihi notitia ipsius scripturae. Erant autem scripta haec: semen tuum Herma deliquit in Domino, et blasphemaverunt Dominum et tradiderunt parentes suos in nequitia magna. Et audierunt traditores parentum, et tradentes eos nihil sibi profuerunt. Sed superaddiderunt peccatis luxurias et compositiones iniquitatum, et

nostro tempore proditis taceam. Quae cum ita sint, mirantur viri docti, quod Hermas *syllabas* desideret, cum ne voces quidem in scriptione continua reperiantur separatae. Ast in hoc loco ab interpretibus tantum agitato nihil eum offendit, qui genuinum eius sensum capiat. Hermas quippe in libro illo non quaerit, quod invenire nequit. Nihil sane ex libro intelligit, utpote quem legere non possit. Legere autem non potuit id, quod syllabatim oculis dividere, iamque eo ipso tempore mente comprehendere (*συλλαβάνειν*) non valebat. Unde nihil aliud notat novi, quam quod nec ore nec oculis nec mente scripturam illam potuerit syllabatim efferre. Favet huic interpretationi lectio Codicis Pal. *Non autem inveniebam per syllabas declinare ipsam scripturam*, sive vocem *syllaba* proprio suo sensu sive de *verbis* accipias, ut est ap. Martial. 1, 62. de Catullo:

Verona docti syllabas amat vatis,
Marone felix Mantua est,
ubi intelligas numeros et versus.

10) *scripturas* Vat.

Cap. II. 1) Ita est in Vat. et ap. Fab. St., *dominum orarem* Pal., *rogassem Dominum* Cot. Revelata est Hermae scientia scripturae libelli ei traditi.

2) *deliquit in domino* Vat.

3) *equiciam* Vat.

4) Sic Cod. G. (Sanct. Germ.) ap. Cot., cuius textus et Vat. *prudentes*, ut ed. Fab. St. Recte Gallicciolli: Porsero orecchio a quelli che si fan beffe de' genitori, e nelle loro onte quelli sopravanzarono. Aliter Pal. in secundo membro. Agitur autem in primo de Christianis parentibus apud iudices paganos denunciatis.

5) *commoderationes* Vat., *compositiones* Pal., quod praestat.

Vis. II. 1) *illud* Pal.

2) *sibito ide* scr. Pal. Ultima vox fortassis transcriptio est verbi *ἴδῃ* (*ἰδού*) = ecce. Tum legas subito ecce vel ecce subito.

Sed impropria verba haec filiis tuis omnibus et coniugi tuae, quae futura est soror tua.⁶ Et ipsa enim compescat linguam suam, in qua malignatur. Sed⁷ auditis verbis his continebit se, et consequetur⁸ misericordiam. Erudietur enim, postquam impropria verba illi haec verba, quae mandavit ille dominator,⁹ ut tibi revelentur. Tunc remittentur¹⁰ illis peccata, quae¹¹ iam pridem peccaverunt, et omnibus sanctis, qui peccaverunt usque in hodiernum diem, si ex toto corde suo egerint poenitentiam, et abstulerint¹² a cordibus suis dubitationes. Iuravit enim dominator ille per gloriam suam super electos suos, praefinita ista die¹³ etiam nunc si peccaverit aliquis, non habiturum illum salutem. Poenitentiae enim iustorum habent fines. Impleti¹⁴ sunt dies poenitentiae omnibus sanctis; gentibus autem poenitentia usque in novissimo die.¹⁵ Dices ergo eis qui praesunt ecclesiae, ut dirigant vias suas¹⁶ in iustitia, ut recipiant in pleno repromissionem cum multa gloria. Permanete¹⁷ ergo, qui operamini iustitiam, et sic facite, ut sit transitus vester cum sanctis angelis. Felices vos, quicumque sustinetis pressuram supervenientem magnam, et quicumque non negaverit vitam suam. Iuravit enim Dominus per Filium suum: qui denegaverit Filium et se, spondentes se vitam illius, et ipsi denegaturi sunt illum in adventibus diebus.¹⁸ Ii¹⁹ autem qui nunquam²⁰ denegaverint, ob nimiam misericordiam propitius factus est illis.

(A) III. Tu autem, Herma, noli meminisse iniuriarum¹ filiorum tuorum, sed nec sororem tuam negligas; sed cura, ut emendentur² a pristinis peccatis. Erudientur³ enim doctrina ista, si tu iam non fueris memor iniuriae⁴ illorum. Memoria enim iniuriarum⁵ mortem operatur, oblivio vero earum vitam aeternam. Tu autem,⁶ Herma, magnas tribulationes seculares sustinuisti propter praevaricationes domus tuae, quoniam illas, ut ad te nihil pertinentes, neglexisti,⁷ et in negotiationibus tuis malignis implicatus es. Sed illud te salvum faciet, quod non discesseris a Deo

6) Durante primo Christianae pietatis ardore, coniugati subinde, ex consensu, thori commercii abstinebant, et uxor in sororem cessit. *Oxon.* Cfr. Tertull. lib. I. ad uxorem c. 6. Vid. cap. seq. et Sim. 9, 11. Clemens Alex. Strom. III, c. 6. VI, c. 12.

7) Ita G, Vat., Gallicciolli, et Cot. c. Fab. St. Maiori signo distinxit post *malignatur* c. Vat. Pal.

8) *habebit* Vat.

9) *improbaveris haec verba illi quae mandavit illi dominator* Vat.

10) *emittentur* Vat.

11) *qui* Vat., ubi des. vocc. et *omnibus sanctis, qui peccaverunt.*

12) *abstulerunt* Vat.

13) *quod si super statuta die adhuc peccatum fuerit* Pal. Interpunctione post *die* c. Vat. sublata alius nascitur sensus. Iam non de die iudicii locus accipiendus

esse videtur. Neque autem de illa die cogitaverim, qua Hermas oraculum accepit, sed de ea, quam Dominus sapienter sibi praefixit, hominibus certe ignotam.

14) *repleti* Vat.

15) *et gentibus autem poenitentiae usque in novissima die* Vat.

16) *suas om.* Vat.

17) *Prius permanente* Vat.

18) Ita iam edidit Fab. St., nescio an Codd. auctoritate nisus. Coniectando potius ita confictus mihi esse videtur totus locus. At si coniectura necesse est, proposuerim hanc, quae ad Mss. proprius accedit: *Iuravit enim Dominus per filium suum: qui denegaverint filium seque, despondent vitam suam, quia eum denegaturi sunt etiam in adventibus diebus.* In Codd. Carmel. Bodl. Lamb. Vat. *qui denegaverit filium seque despondentes vitam suam qui nunc denegaturi sunt in*

sic completæ sunt iniquitates ipsorum. Sed increpa his sermonibus filios tuos omnes et uxorem tuam, quæ incipit soror tua esse, et non abstinet lingua, in qua nequiter agit. Audiens enim hæc verba evadet, et habebit misericordiam post istam increpationem tuam et horum sermonum, quos¹ mihi mandavit Dominus ut tibi manifestentur, quando dimittuntur eis omnia peccata, quæ ante peccaverunt. Et omnibus quidem dimissio erit, qui peccaverunt usque in hunc diem, si ex omni corde poenitentiam egerint et tulerint de cordibus suis dubietatem. Iuravit enim Dominus per gloriam suam super electos suos, quodsi super statuta die adhuc peccatum fuerit, non habere eos salutem. Poenitentia autem iustorum habet finem. Completi sunt dies poenitentiae omnibus sanctis; nam et gentibus poenitentia est usque ad novissimum diem. Dic ergo prioribus ecclesiae, ut corrigant vias suas ad iustitiam, ut recipiant plenam promissionem cum magna gloria, perseveranter operantes iustitiam. Et nolitis in quibusdam dubii² esse, ut fiat iter vestrum cum angelis sanctis. Beati vos, qui perseveratis in tribulatione, quæ supervenit magna, et qui non negent vitam suam. Iuravit enim Dominus per filium suum, eos qui negaverunt Dominum suum desperatos haberi a vita sua, qui nunc³ incipiunt negare in diebus supervenientibus. Nam his, qui primum negaverunt, propter multam misericordiam suam propitiabitur Deus.

(D) III. Tu autem ne memor sis malitiae filiorum tuorum, nec¹ demittas sororem tuam, ut purgentur a peccatis suis. Corripientur² autem correptione iusta, si tu memor non fueris malorum illorum; malitiae autem memoria mortem operatur aeternam. Tu autem multas tribulationes habuisti proprias propter praevaricationes domus tuae, quoniam non tibi pertinet de ipsis, sed cogitasti et in negotiis tuis nequissimis circuisti et te involvisti. Sed salvaberis eo, quod non recessisti a Deo vivo.

advenientibus diebus. Genuinus sensus latet in Pal. Coniectura nostra aut lectione Codicis Pal. recepta, deest quidem apodosis illa, quam habemus Matth. 10, 33. Sed alia hæc, quam illic, exposcitur, neque ea caremus. Felices prædicat, quicumque sustinent pressuram supervenientem magnam et quicumque non negaverint vitam suam; despondent i. e. amittunt vitam suam Dominum negantes, quia etiam diebus affuturis idem facient. Cfr. Sim. 9, 28, 26.

19) *Hi* Vat.

20) Legas c. Pal. *primum* i. e. *semel*. Nam qui nunquam denegaverint, iis profecto nimia illa Dei misericordia non opus est.

Cap. III. 1) *malorum* Vat. Iam uxor Hermae soror facta est ipsi.

2) *sinas, sed ut emendetur p. negligas, sed cura, ut emendetur* Vat.

3) *eruditur* Vat.

4) *malorum malicie* Vat.

5) *malorum* Vat.

6) *oblivio enim malorum vitam eternam cooperatur. Tu enim* Vat., postea *habuisti p. sustinuisti*.

7) *quoniam non pertinuit ad te de illis p. quoniam illas, ut ad te nihil pertinentes, neglexisti* Vat.

Cap. II. 1) *quæ* Pal.

2) *perseverantes operantes iustitiam. Et non in quibusdam dubios* Pal.

3) *Legerim quia iam nunc.*

Cap. III. 1) *et* Pal. Quam lectionem si retinere malueris, saltem scribendum tibi erit *et dimittas sorori tuae* (sc. *malignitatem*). Sic Tacit. III. Hist. 55. *His tributa dimittere, alios immunitatibus iurare.*

2) *corripiantur* Pal.

vivo. Et simplicitas tua et singularis continentia salvum facient te,⁸ si permanseris. Et omnes salvos facient, quicumque huiusmodi operantur,⁹ et ingrediuntur in innocentia et simplicitate. Hi, qui huiusmodi sunt, invalescent adversus omnes nequitas,¹⁰ et permanebunt in vitam aeternam. Felices omnes, qui operantur iustitiam; non absumentur usque in vitam aeternam.¹¹ Dices autem: ecce¹² magna tribulatio venit. Si tibi videtur, iterum nega.¹³ Prope est Dominus convertentibus, sicut scriptum est in Heldam et Modal,¹⁴ qui vaticinati sunt in solitudine populo.

(A) IV. Revelatum autem est mihi, fratres, dormienti¹ a iuvene specioso et dicente mihi: ,anum illam, a qua accepisti libellum, quam putas esse?² Et ego dixi: ,Sibyllam.² ,Erras, inquit, ,non est. Quae est ergo,³ Domine?³ Et dixit mihi: ,ecclesia Dei est. Et dixi ad illum: ,quare ergo anus est?⁴ ,Quoniam, inquit, ,omnium prima creata est,⁴ ideo anus; et propter illam mundus factus est. Post haec autem visionem vidi in domo mea, et venit illa anus, et interrogavit me, si iam libellum dedissem senioribus.⁵ Et respondi: adhuc non. Ac⁶ illa dixit: ,bene fecisti; habeo enim quaedam verba adicere⁷ tibi. Cum autem consummavero omnia verba, aperte scientur ab⁸ electis. * Scribe⁹ ergo duos libellos, et mittes unum Clementi, et unum Graptae.¹⁰ Mittet autem Clemens¹¹ in exterarum civitates; illi enim permissum est. Grapte¹² autem commonebit viduas et orphanos. Tu autem leges in hac civitate cum senioribus, qui praesunt ecclesiae.

* Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἐν Κλήμεντι, καὶ ἐν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτῇ μὲν νοουθετήσῃ τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Κλήμης

8) et nimia continentia hec salvum fecerunt te Vat.

9) Et omnes salvum faciet — operatur Vat.

10) invalescunt adversus omnem nequitiam Vat.

11) assummentur usque in eternum Vat. Melius Pal. non peribunt usque in saeculum.

12) Dixerit forsitan aliquis: Persecutio instat permagna, qui in fide permanere potero? dices autem magna ecce Vat.

13) Scilicet fretus sponsonibus de misericordia divina, quas temere adhibet liber apocryphus, sub Eldadi et Medadi nomine conscriptus. Oxon.

14) scriptum i nelda et i nelda Vat. Istorum prophetarum nomina Num. 11, 26. 27. in Hebraeo et in Vulgata sunt Eldad et Medad Cot. Liber apocryphus, qui eorum nomine ferebatur, iam diu perit. Cfr. Fabricius Cod. pseudepigr. V. T. I, p. 801 sq. In Nicephori Sticho-

metria invenitur liber Ἑλὰδ καὶ Μωδὰδ ac notatur ex 400 stichis constare. Ἑλὰδ καὶ Μωδὰδ est in Synopsi Athanasii, in Pal. heldat et modat.

Cap. IV. 1) Revelatum est fratres dormiente Vat.

2) Non inde sequitur, Hermam libros nostros Sibyllinos legisse. Cotelerius putat, in Graeco exstitisse προφήτιν, quam latinus interpres verterit Sibyllam; sicut infra Lib. II. Mand. VI. ἀγγέλους Genios reddidit. Sed si supra Vis. II, 1. Cumis legendum est, obvia satis est causa, quare Hermas anum Sibyllam esse coniecerit. Gall. Oxon.

3) que ergo est V.

4) Quoniam omnium prior creata est inquit Vat. Ut Clemens Alexandrinus ecclesiam coelestem et terrestrem discernit, ita et Hermas; cui ecclesia coelestis quasi Aeon quidam est, prima Dei creatura, cuius gratia mundus creatus est. Cfr. Rothe, Anfänge etc. p. 612. Not. 42,

Nam simplicitas et multa abstinentia tua, hae^s salvaverunt te. Et si perseveraveris, tu et omnes salvabuntur, qui eadem agunt et ambulant sine malitia cum simplicitate. Tales enim vincent omnem nequitiam et permanent in vitam aeternam. Beati omnes, qui operantur iustitiam; non peribunt usque in seculum, Dicis autem: maxima ecce tribulatio supervenit. Si placuerit tibi, iterum negaris. Iuxta est⁴ Dominus his qui convertuntur ad ipsum, quemadmodum scriptum est in Heldat et Modat,⁵ qui prophetaverunt ad populum in deserto.

(B) IV. Revelatum est autem mihi, frater dormienti a iuvene specioso dicente mihi: illam seniore, a qua librum accepisti, quam putas esse? Et ego dixi: Sibyllam. Erras, ait mihi: non est Sibylla. Et ego dixi: quis ergo est? Et ait mihi: ecclesia est. Et dixi ei: quare senior? Et ait mihi: quoniam prior omnium creata est, propterea senior est, eo quod propter ipsam seculum creatum est. Postea iterum visionem vidi in domo mea: venit illa senior et interrogavit me, si librum dedissem prioribus ecclesiae. Et cum negassem me eis dedisse,¹ ait mihi: bene fecisti; habeo enim² aliqua verba addere. Cum ergo omnia verba finiero, per te nota fient electis. Et scribe duos libros: unum mittes Clementi,³ quem scriptum mittet in alias civitates. Illi autem, ut supra dictum est, monebunt⁴ viduas et orphanos. Tu autem legis ea in ista civitate cum senioribus et maioribus natu ecclesiae.

ὁ δὲ πέμπει εἰς τὰς ἕξω πόλεις. Σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας.

ubi Iachmanni sententia (p. 86.) emendatur. H. Mihi quidem non de tempore, sed de excellentia auctorem modo Hebraeorum hic loqui videtur. In mundo quippe creando omnia Dei consilia ad ecclesiam spectabant. Cfr. Ep. Barnabae c. 12. not. 25.

5) Qui praesunt Ecclesiae, vide infra.

6) Ita Vat., At vulg.

7) *adicere* Vat., *addere* Pal., *edicere* vulg.

8) *ab* om. Vat.

9) Ita Vat., eadem constructio in Pal., et supra c. 1. *Accipe — restitues*. Apud Fab. St. et Cot. *Scribes*. Inde a *Scribe* usque *ecclesiae* legitur Graece in Orig. Philocal. c. 1. ex lib. IV c. 2. de Princ., unde adscriptissimus. Neutrum libellorum Hermae, postquam omnia revelata fuerint, scribendorum ab eo diversum esse credo, quem adhuc ante oculos habemus. Si enim libellum intelligeret ab ano muliere acceptum, utendum ei erat verbo *describere* ut supra c. 1. Vid. Apoc. 1, 11. Clementem Romanum hic respici credunt. Grapte

aeque ac Clemens fidelibus notissima esse debebat, cum praeter nomen eius nihil aliud Hermae indicetur. Sunt, qui diaconissam, vel viduarum et orphanorum praesidem, vel ipsius Hermae uxorem fuisse eam opinentur. Cognomen Grapte haud raro occurrit in inscriptionibus lapid.; apud Grut. 434, 4. *Mamercia Grapte*. Aliter narrat Pal.

10) *grappate* Vat.

11) *Mitte ergo clementi p. Mittel autem Clemens* Vat.

12) *grappate* Vat.

3) *haec* Pal. Forte = *haecce*. Cfr. Bentley ad Ter. Andr. I, 1, 99.

4) *Dicis autem maximo. Ecce tribulatio supervenit tibi si placuerit tibi iterum negare iusta* (fuit *iuxta*) es Pal.

5) *in heldat et modat*: sic Pal.

Cap. IV. 1) *dedissem* Pal.

2) *Post enim* in Pal. pron. *me* lineola subnotatur.

3) *Hoc loco nonnulla exciderunt.*

4) *monebant et infra civita* (italice) Pal.

VISIO III.

De triumphantis ecclesiae structura et variis hominum reproborum ordinibus.

(A) I. Visio, quam vidi, fratres, visio talis erat. Cum ieiunassem frequenter, et precatus essem Dominum, ut mihi ostenderet revelationem, quam pollicitus est ostendere per anum illam; eadem nocte apparuit mihi anus illa,¹ et dixit mihi: ,quoniam sic langues et sollicitus es² ad sciendum omnia; veni in agrum, ubi vis, et circa horam sextam manifestabo me tibi, et ostendam tibi quae oporteat te videre.⁴ Rogavi illam, dicens: ,domina, in quem locum agri?⁶ ,Ubi,⁶ inquit, ,vis, elige locum bonum, secretum.⁶ Antequam autem³ loqui coepissem et dicere ei locum, ait mihi:⁴ ,veniam, ubi vis.⁶ Fui ergo, fratres, in agro, et observavi⁵ horas, et veni in locum, ubi constitueram⁶ ei venire. Et video subsellium positum; erat cervical lineum, et super linteum expansum carbasinum. Videns haec posita, et neminem esse in loco,⁷ stupere coepi, et capilli mei exsurrexerunt, et quasi horror⁸ me comprehendit, cum essem solus. Ad⁹ me autem reversus, et memoratus gloriam Dei, et accepta audacia, positis genibus confitebar Deo iterum peccata, quae prius. Ecce venit illuc¹⁰ cum iuvenibus sex, quos et ante videram, et stetit post me¹¹ et audiebat me orantem, et confitentem Domino¹² peccata mea. Et tangens me dixit: ,desine iam pro peccatis tuis tantum orare. Ora et¹³ pro iustitia, ut accipias partem ex ea in domo tua.⁶ Et erexit me de loco, et apprehendit manum meam, et adduxit me ad subsellium, et ait illis iuvenibus: ,ite et aedificate.⁶ Postquam autem discesserunt iuvenes, et nos soli fuimus,¹⁴ ait mihi: ,sede heic.¹⁵ Dico ei: ,domina, sine seniores ante sedere.⁶ ,Quod tibi dico,⁶ inquit, ,sede.¹⁶ Cumque vellem sedere ad dexteram partem, non est passa,¹⁷ sed annuebat mihi manu, ut ad sinistram partem sederem. Cogitante autem¹⁸ me, et maesto existente, quod non sivit me ad dextram¹⁹ partem sedere, ait mihi: ,quid maestus es, Herma? Locus, qui est ad dextram, illorum est²⁰ qui iam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis eius.²¹ Tibi autem superest multum, ut cum illis sedeas. Sicut manes, in simplicitate tua permane, et sedebis cum illis, et²² quicumque fuerint operati illorum opera, et sustinuerint quae illi sustinuerunt.⁶

(A) II. Dico ei: ,domina, vellem scire, quae sustinuerunt.⁶ ,Audi,⁶ inquit: ,feras bestias, flagella, carceres, cruces, causa nominis eius.¹ Propter hoc illorum sunt dextrae partes sanctitatis, et quisquis patietur² pro-

Vis. III. 1) apparuit mihi illa anus Vat.
2) quoniam sic egens es et sollicitus Vat. Similiter Esdras (IV, 9, 26.) in campum Ardath nominatum mittitur. Vid. Iachmann p. 65.

3) ei addit Vat.

4) mihi om. Vat.

5) extimavi Vat.

6) constituerem Vat.

7) eum locum p. loco Vat.

8) horripilatio Vat.

9) apud Vat., ibidem gloria p. gloriam. Ita peccatores et poenitentiam agentes orare conuevisse, ceteros stantes, monet Hef.

10) Et ecce venit ibi Vat.

11) orantem post me exclusi c. Vat. et Fab. St.

VISIO TERTIA.

(B) I. Visio, quam vidi, fratres, talis est. Cum ieiunassem frequenter et rogassem Deum, ut mihi revelaret visionem,¹ quam repromiserat mihi per illam seniore[m], in ipsa nocte paruit mihi illa senior et ait mihi: quia sic perseveras in oratione et ita argutus es ad cognoscenda omnia, veni in agrum, ubi mavis,² et circa horam quintam apparebo tibi, et ostendam tibi quae oportet te videre. Interrogavi eam dicens: domina, in quo loco agri? Et ait mihi: ubi tu vis. Et elegi³ locum bonum, semotum. Et antequam dicerem ei de loco, ait mihi: venio ibi, ubi vis. Cum ergo venissem, fratres, in loco agri illius hora opportuna, sicut promiseram me venturum, vidi scamnum positum eburneum, et supra scamnum cervical lineum, et supra scamnum sparsum carbasinum. Et cum vidissem haec ita posita et nullum ibidem praesentem, stuporatus factus sum et tremor me habuit solum, et capilli mei steterunt, et frigidus factus sum. Et cum apud me reversus fuissem et memoratus gratiae Dei, confirmatus sum, et posui genua mea et coepi iterum confiteri Deo peccata mea. Et cum tetigisset me illa senior, ait mihi: silentium habe, et pro peccatis tuis noli interrogare; interroga autem de iustitia, ut⁴ accipias partem ex ea in domo tua. Et levavit me manu sua et duxit me ad scamnum, et ait iuvenibus: ite, aedificate. Et cum recessissent iuvenes, solis nobis derelictis⁵ ait mihi: sede hic. Et ego dixi ei: dimitte, senior,⁶ primo sedere. Et ait mihi: quod tibi dico, fac et sede⁷ hic. Volente autem me sedere in parte dextra, non permisit mihi,⁸ sed manu sua annuit mihi, ut in parte sinistra sederem. Disputante autem me et triste [existente], quoniam non permisisset me in parte dextra sedere, ait mihi: tristaris, quoniam in parte dextra non sedisti? Aliorum locus est: eorum, qui iam placuerunt Deo, et passi sunt pro nomine eius. Tibi autem multa restant, ut cum ipsis sedeas. Sed quomodo manes, in simplicitate tua permane; et sedebis cum eis tu et omnes, quicumque fecerint, quod illi fecerunt, et passi fuerint ea, quae passi sunt.

(B) II. Et dixi ei: domina, volebam scire, quae passi sunt. Et ait mihi: audi nunc: flagella, carceres, tristitias magnas, cruces, bestias, propter nomen Dei. Ideo ipsorum est pars dextra sanctificationis, et

12) Deo Vat.

13) et om. Vat., idem ut accipies.

14) facti sumus Vat., coniunct. autem ante ommissa.

15) hic Vat.

16) Ordo vocc. in Vat. sede inquit.

17) mihi adiungit Vat., qui mox manum loco abl.

18) Recogitante ergo Vat.

19) dexteram Vat. Ita constanter.

20) Des. est in Vat. Laureolam martyrum gloria peculiari praefergere, studiose docent omnes scriptores veteres. Oxon.

21) sui Vat.

22) et deest in Vat.

Cap. II. 1) Vocc. cruces, causa nominis eius des. in Vat.

2) fuerit passus Vat.

Vis. III. 1) Ante visionem in Pal. praep. de punctis suppositis excluditur.

2) manes aut mauces Pal.

3) elige vulg.

4) aut Pal.

5) derelictos erat in Pal.

6) senior correctum ex seniore in Pal.

7) Ante sede expungitur c litera in Pal.

8) me Pal.

pter nomen Dei; reliquorum autem sinistrae partes sunt. Sed utrisque, et eis qui ad dexteram, quique³ ad sinistram sedent, sunt dona et promissiones; tantum quod ad dextram sedentes⁴ habent gloriam quandam. Tu autem cupidus es sedere ad dextram cum eis; sed exiguitates tuae multae sunt. Emundaberis⁵ autem ab exiguitatibus tuis. Sed et omnes, qui dubii non fuerint, emundabuntur ab omnibus peccatis in hunc diem.⁶ Et cum haec dixisset, volebat abire. Et procidens⁶ illi ad pedes, rogavi illam per Dominum, ut mihi demonstraret quod repromiserat visum. At illa rursus apprehendit manum meam, et erexit me, et fecit sedere super subsellium ad sinistram, et elevata virga quadam splendida, dixit mihi: ,vides rem magnam?⁷ Dico ei: ,domina, nihil video.‘ ,Ecce, non vides contra te turrim magnam, quae aedificatur super aquas, lapidibus quadris splendidis?⁷ In quadrato enim aedificabatur turris ab illis sex iuvenibus, qui venerant cum illa. Alia autem multa millia virorum adportabant lapides. Quidam autem⁸ de profundo trahebant lapides; alii de terra⁹ transferebant, et porrigebant illis sex iuvenibus. Porro illi¹⁰ accipiebant, et aedificabant. Eos autem,¹¹ qui de profundo extrahebantur lapides, omnes sic imponebant¹² in structuram; politi enim erant, et convenientes commissurae cum illis lapidibus, sicque¹³ coniungebantur alius ad alium, ita ut commissurae eorum non paterent.¹⁴ Et in hunc modum apparebat structura turris tanquam ex uno lapide aedificata. Caeteros¹⁵ autem lapides, qui afferebantur de terra, quosdam quidem reiciebant, quosdam vero adaptabant¹⁶ in structuram. Alios¹⁷ excidebant et proiciebant longe a turri. Alii autem lapides multi¹⁸ circa turrim positi erant, et non utebantur illis ad¹⁹ structuram. Erant enim quidam ex illis²⁰ scabrosi; alii autem scissuras habebant, alii vero candidi et rotundi,²¹ non convenientes in structuram turris. Videbam autem alios lapides proiici longe a turri, et incidentes in viam,²² et non manentes in via, sed volvi de via in locum desertum; alios autem in ignem incidentes et ardentem; alios cadentes secus aquam, nec posse volvi²³ in aquam, volentibus quidem eis intrare in aquam.

(A) III. Et cum haec mihi demonstrasset, volebat recedere.¹ Dico ei: ,domina, quid mihi prodest haec vidisse, et non scire, quae sint² haec res?⁶ Respondens dixit mihi: ,versutus es homo, volens scire ea, quae

3) Ita est in Vat., *Sed utrisque eis, et qui ad dextram, et qui ad sinistram sedent* Cot.

4) *tantum qui ad dexteram et p. tantum quod ad dextram sedentes* Vat.

5) *emendaberis* (sic) Vat., paulo post *emundabuntur p. emundabuntur*. Cf. Vis. 2, 2.

6) *ire procedens p. abire. Et procedens* Vat.

7) *et elevata virga quadam splendida et dixit mihi. Vides magnam rem* Vat., ubi mox desiderantur *voc. nihil video. Ecce, non vides contra te turrim magnam. Idem quadratis p. quadris, et autem p. enim.*

8) In Vat. *Alii autem multa milia hominum apportabant lapides quidam quidem.*

9) *Voc. de terra non leg.* in Vat.

10) *Porro illi om.* Vat.

11) *quidem* Vat.

12) *Dedi imponebant* c. Carmel. Lamb. Vat. Fabro St. et var. lect. ap. Cot., in cuius textu *ponebantur*. Eadem dicendi ratio infra c. 5 not. 3. *et imponuntur in structuram*. Codex Bodl. *ponebant*; at tum rectius Pal. *ponebant in eadem fabrica.*

13) *et sic* Vat.

14) *parerent* Vat., qui annectit: *et sic parebat structuram turris*. Huius loci mentionem facit Orig. Philocal. c. 8.

qui ita passi fuerint; caeterorum autem pars sinistra est. Utrorumque autem una donatio est et una promissio. Illi autem soli ad dextram¹ sedent et habent gloriam quandam. Si autem et tu desideras sedere cum ipsis, reliquiae tuae satis sunt. Munda² ergo te a reliquiis tuis. Et omnes, qui non sunt dubii,³ mundabuntur ab omnibus peccatis hac die. Haec igitur dicens volebat recedere. Cadens autem ad pedes eius rogavi illam⁴ per Dominum adiurans, ut mihi ostenderet quam promiserat visionem. Illa autem accipiens manum meam levavit me in scamnum, et fecit me in parte sinistra sedere, et ipsa [sedit] in parte dextra. Et levans virgam longam⁵ ait mihi: vides magnam rem? Dico ei: nihil video. Illa autem dixit mihi: ecce, non vides contra te turrem magnam, quae aedificatur supra aquam lapidibus quadratis candidis? In quadro autem aedificabatur ipsa turris a sex viris, qui venerunt cum ipsa. Alia autem multitudo virorum transferebant lapides: quidam ex altitudine fundamentorum, quidam ex ipsa terra, et tradebant sex viris. Quos cum acciperent, aedificabant. Illos, qui de fundamentis eruebantur, omnes sic ponebant in eadem fabrica; apti enim erant et pares eidem⁶ iuncturae cum aliis similibus lapidibus, et ita iungebantur alter ad alterum, ut nulla⁷ eorum iunctura pareret. Parebat autem aedificatio turris quasi ex uno lapide aedificata. Alii autem lapides, qui erant⁸ sublati a terra, quidam eorum reprobabantur, quidam in aedificio ponebantur, alii concidebantur et longe proiciebantur a turre. Alii autem iacebant, et de eis in eadem fabrica non utebantur. Erant autem ex iis scabiosi et scissuras habentes, alii minimi ac modici effecti, et alii albi et rotundi, qui non erant apti⁹ in fabrica. Videbam autem et alios lapides proiectos longe a turre et venientes in viam¹⁰ et non perseverantes in ipsa, sed volutantes in aliam viam; alios autem in ignem cadentes iuxta aquam et non sufficientes volutari in aquam, et maxime volentes venire ad aquam.

(B) III. Ostendens autem mihi haec, voluit currens recedere. Dico ei: domina, quid mihi prodest haec videnti et non cognoscenti, quae sint res istae? Respondens autem dixit mihi: exquisitissimus homo es

(Comment. in Ossee) Tom. XIII. P. III. p. 304. ed. Lommatzch. Visionis explanationem invenies infra c. 3. et sqq. Sim. 9, 3. 4. 6. 7. 15. 16. 32.

15) *ceteri* Vat.

16) *quosdam autem ponebant* Vat.

17) *autem inserit* Vat.

18) *multi lapides ordo vocc.* in Vat. Locum habes laudatum a Didymo in Catenena ad Iobi 8, 17. 18. p. 202. ed. Long. 1637.

19) *in* Vat.

20) *his* Vat.

21) *alii autem rotundi et candidi* Vat.

22) *venientes in via* Vat., absque sq. *volvi.*

23) *alios autem cadentes secus aquam non posse volvi* Vat.

Cap. III. 1) *recurrere* Vat.

2) *sunt* Vat.

Cap. II. 1) *ad dextra* Pal., dein *quendam p. quandam, maluerim quondam.*

2) *nulla* Pal.

3) *Prius dubiis* Pal.

4) *illum* Pal.

5) *virga longa* Pal.

6) *eadem* Pal.

7) *nullo* Pal.

8) *erat* Pal.

9) *acti mutatum in atti* italice Pal.

10) *in via* Pal., ubi paulo post *in alia via* — *in igne* — *in aqua.*

circa turrim sunt.⁶ Ita,⁶ inquam, domina, ut fratribus annuntiem, et hilariores fiant, et haec audientes honorificent Dominum cum multa gloria.⁴ Et illa ait: ,audient quidem multi; et cum audierint, quidam ex eis³ gaudebunt, quidam autem flebunt. Sed et⁴ isti audientes, si poenitentiam egerint, et ipsi gaudebunt. Audi nunc similitudinem⁵ turris omnia haec, et hactenus mihi³ de revelatione molestior esse noli. Revelationes enim istae finem habent; impletae sunt enim. Sed tu non desinis petendo⁷ revelationes; improbus enim es. Turris quidem, quam vides aedificari, ego sum ecclesia,⁸ quae tibi apparui, et modo et prius. Quodcumque igitur⁹ volueris, interroga de turri, et revelabo tibi, ut gaudeas cum sanctis.⁴ Dico ei: ,domina, quoniam me semel dignum arbitrata es, ut omnia mihi reveles, revela.⁴ Ait mihi: *,quodcumque oportuerit tibi revelari,¹⁰ revelabitur, tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites, quodcumque videris.⁶ Interrogavi illam: ,quare turris¹¹ aedificata est super aquas, domina?⁶ Respondit:¹² ,dixeram tibi et prius, versutum te esse, circa structuras diligenter¹³ inquirentem; igitur invenies¹⁴ veritatem. Quare ergo¹⁵ super aquas aedificatur turris, audi: quoniam vita vestra per aquam salva facta est,¹⁶ et fiet. Fundata est¹⁷ enim verbo omnipotentis et honorifici nominis; continetur autem¹⁸ ab invisibili virtute Dei.⁴

(A) IV. Respondens dico ei: ,magnifice habent se¹ res hae. Illi autem iuvenes sex, qui aedificant, qui sunt, domina?⁶ ,Hi sunt sancti² angeli Dei, qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam, creandi et³ aedificandi et dominandi creaturae illius. Per hos enim consummabitur structura⁴ turris.⁴ ,Caeteri autem, qui apportant lapides, qui sunt?⁶ ,Et ipsi sancti angeli Domini: sed illi sunt his excellentiores.⁵ Cum ergo consummata fuerit structura⁶ turris, omnes simul epulabuntur iuxta turrim, et honorificabunt Dominum, quoniam consummata erit⁷ structura turris.⁴ Interrogavi eam, dicens: ,vellem⁸ scire exitum lapidum, et vim eorum, qualis sit.⁴ Respondens autem⁹ dixit mihi: nunquid tu prae omnibus melior es,¹⁰ ut tibi id¹¹ revele-

* ὃ ἐὰν ἐνδέχεται σοι ἀποκαλυφθῆναι, ἀποκαλυφθήσεται.

3) quidem ex his Vat.

4) et deest in Vat.

5) Ita Vat., et parabolas Pal., de similitudine vulg.

6) mihi om. Vat., ubi esse videtur nolui p. noli.

7) Vulg. in ante petendo omisi c. Vat. Editi importunus p. improbus. Oxon. Galliccioli vertit: Ma tu non finisci mai di chiedere rivelazioni, e sei insaziabile.

8) ego ecclesia sum Vat. Structura Ecclesiae, qualis heic graphice describitur in primaevs veterum Christianorum cryptis, quae Neapoli sunt, fucis colorum effigiata cernitur. Vid. Christ. Fr. Beller- mann: Über die ältesten christlichen Be-

gräbnisstätten und besonders die Kata- komben zu Neapel mit ihren Wandgemälden. Hamburg 1839. p. 77. Eiusdem picturae insigne fragmentum vidimus in crypta quadam cymeterii S. Calixti, loco Sixti episcopi vicina, inter viam Appiam et Ardeatinam a cl. P. Iosepho Marchio prope Urbem nuper detectum. Secundi autem saeculi ego cum aliis, quibus huius rei iudicium est, id esse opus crediderim. In cryptae Romanae pictura etiam candida et ingens petra quadrata apparet, ea quidem vetus, sed cum nova porta, super qua turris aedificari iussum erat. Cfr. Sim. 9, 2. 3.

9) erga Vat.

volens cognoscere ea, quae ad turrem pertinent. Et ego dixi: etiam domina, ut fratribus meis nuntiem, et audientes cognoscant Dominum in multa gloria et laetitia. Et illa dixit mihi: audient quidem multi, sed quidam eorum audientes exultabunt, et quidam plorabunt. Sed et isti, si audierint et poenitentiam egerint, et ipsi exultabunt. Audi ergo et parabolas huius turris, quas¹ revelo tibi, et nunquam me fatiges de iisdem. Revelationes autem istae finem habent, quoniam completae sunt. Non autem relinquatur revelatio, quae postulata fuerit,² vacua. Turris enim quam vides, quae aedificatur, ego sum ecclesia, quae parui tibi modo et antea. Quid ergo nunc vis interrogare de turre? Et revelo tibi, ut gaudeas cum sanctis. Et dixi ei: domina, quia semel dignum me fecisti, ut omnia mihi reveles, revela. Illa autem dixit mihi: quicquid poterit tibi revelari,³ revelabitur, tantum cor tuum apud Deum sit et non dubius sis in his, quae videris. Et ego interrogavi eam: quare turris supra aquam⁴ fabricabitur? Et illa ait mihi: dixi tibi iam et primo: et tu quaeris diligenter; ergo requirens invenis veritatem. Propter quid turris supra aquam⁵ fabricatur, audi, inquit: quoniam vita vestra per aquam salvata est et salvabitur. Fundata est enim turris verbo omnipotentis et gloriosi nominis et invisibilis virtutis Domini.

(B)IV. Et respondens ei dixi: domina, magne et mirabiliter habet se res haec. Sex autem viri illi, qui aedificabant, qui sunt isti? Et illa dixit mihi: isti sancti angeli, qui primo creati sunt, quibus tradidit Dominus omnem creaturam suam incrementare et supraaedificare, et dominare totius creaturae. Per istos ergo finiatur aedificatio turris. Et ego dixi: illi, qui transferebant lapides, qui erant? Illa autem dixit mihi: et isti sancti sunt angeli Dei; illi enim sex praecessores eorum sunt. Finiatur ergo aedificatio turris, et omnes simul exultabunt in circuitu turris, et laudabunt Deum, quoniam completa est aedificatio turris. Interrogavi eam dicens: domina, vellem scire lapidum illorum exitum et virtutem illorum, qualis est. Et respondens ait mihi: non quia

10) *revelare* Vat., qui interpunctione vitiosa vb. ait reicit post *revelabitur*. Extant haec graece in Clem. Alex. Strom. II, 1. p. 430., unde adscripsimus.

11) *turris quare* Vat.

12) *Respondit* om. Vat.

13) *versutu te esse circa scripturas diligenter* imperfecte Vat.

14) *inveniens* Vat.

15) *ergo* om. Vat.

16) *perquam salva facta es* Vat.

17) *est* om. Vat.

18) *continentur enim p. continetur autem* Vat.

Cap. IV. 1) *se habent* Vat.

2) *Adiunxi sancti* ex Pal. Vat. et Fab. St.

3) *creandi et ex* Vat. p. *struendi* Cot.

4) *structam* Vat.

6) *et ipsi sancti angeli domini? Hi autem praecellentes illos* Vat. Diversos angelorum gradus non ignorat N. T. Cfr. I Thess. 4, 16. Ephes. 1, 21. 3, 10. I Petr. 3, 22.

6) *structuram* Vat. lineola m literae calamo supposita.

7) *erit* om. Vat.

8) *volebam* Vat.

9) *autem* om. Vat.

10) *sis es p. es* Vat.

11) *id* excludit Vat.

Cap. III. 1) *quos* Pal., qui scr. *hisdem* p. *iisdem*.

2) *Expungitur est ante fuerit* in Pal.

3) *revelare* prius Pal.

4) *aqua* Pal.

5) *aqua* Pal.

tur? Alii enim priores te sunt et meliores te, quibus oportebat revelari visiones istas;¹² sed ut honorificetur nomen Dei, tibi revelatum est, et revelabitur * propter dubios, qui cogitant in cordibus suis, utrumne sint haec, an non sint.¹³ Dic illis, quod¹⁴ haec omnia sunt vera, et nihil extra veritatem est; sed omnia firma et certa, quae¹⁵ fundata sunt.⁶

(A) V. ,Audi nunc et de lapidibus, qui sunt in structura. Lapidem quidem illi quadrati et albi, convenientes in commissuris suis, ii¹ sunt apostoli et episcopi et doctores et ministri, qui ingressi sunt in clementia Dei, et episcopatum gesserunt, et docuerunt, et ministraverunt sancte et modeste electis Dei, qui dormierunt, quique adhuc sunt, et semper cum illis convenerunt, et in se pacem habuerunt, et se invicem audierunt. Propter hoc et in structuram turris conveniunt commissurae² eorum. Qui vero de profundo trahuntur, et imponuntur in structuram,³ et conveniunt commissurae eorum cum caeteris lapidibus, qui iam aedificati sunt; ii⁴ sunt, qui iam dormierunt, et passi sunt causa nominis Domini.⁵ ,Caeteri autem lapides, qui adportabantur a terra, volo scire qui sunt, domina?¹⁵ Ait: ,eos quidem, qui in terram⁶ vadunt, et non sunt politi, illos Deus probavit,⁷ quoniam ingressi sunt in aequitatem Domini, et direxerunt vias⁸ in mandatis eius. Qui autem afferuntur, et ponuntur in structura turris, ii⁹ sunt novelli in fide, et fideles. Commoventur¹⁰ autem ab angelis ad benefaciendum, propterea quod non est inventa nequitia in illis.⁶ ,Quos autem reiciebant et ponebant iuxta turrim, qui sunt illi?⁹ Ait mihi: ,ii sunt, qui peccaverunt,¹¹ et voluerunt poenitentiam agere; propter hoc non sunt longe proiecti a turre, quoniam utiles erunt in structura,¹² si poenitentiam egerint. Qui ergo poenitentiam acturi sunt, si egerint poenitentiam, fortes erunt in fide, si nunc poenitentiam egerint, dum aedificatur turris. Nam si consummata fuerit structura, iam quis¹³ non habet locum, ubi ponatur, sed erit reprobus; solummodo autem hoc habebit, qui iam¹⁴ ad turrim positus est.⁶

(A) VI. ,Qui autem recidebantur, et longe proiciebantur a turre, vis scire,¹ qui sunt?⁶ ,Volo,⁶ inquam, ,domina.⁶ ,Ii² sunt filii iniqui-

* διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν,

12) Ita Vat., annuente Pal., *has vulg. Quae sequuntur: propter dubios — an non sint*, graece extant in Clem. Alex. Strom. I, 29. p. 426., ut apposimus.

13) *utrum ve (n aliena man. supra) sint an ne* Vat. absque haec et sq. *sint*.

14) *quoniam* Vat. Pal.

15) Ita scripsi c. G. Vat. et Fab. St. *firma, certeque* Cot.

Cap. V. 1) *Hi* Vat., ubi *ingrediuntur p. ingressi sunt*, dein *sanctis p. electis*, sub enuntiationis finem *allerutrum p. invicem*. Cotelierius distinctos hierarchiae ordines hic notatos esse dulce somniat. Accuratiores loci explicatio petenda est ex Sim. 9, 3. 4. 15. 16.

2) *structurae* Vat.

3) Ita Bodl. Vat. Cot., et *imponuntur in structura* prima Hefelii ed. cum Gallandio. In Pal. et *positi in aedificatione*. Cfr. supra c. 2, not. 12.

4) *hi* Vat.

5) Ita Vat. et Fab. St. annuente Pal., *qui sint Domina?* Cot. H. puncto distinguit post *domina*.

6) Reponendum censeo cum Pal. in *aedificationem*, exclusa Hefelii opinione de fundamentis, etiamsi vulg. lectionem retineas. Indicari videntur homines iusti Veteris Testamenti.

7) *hos deus probabit* Vat., ubi labiales haud raro permutatae.

tu dignosior es super omnes, ut tibi reveletur (alii enim priores tui sunt et meliores te, quibus debebunt revelari visiones istae), sed ut laudaretur nomen Dei, tibi revelata sunt et revelabuntur propter eos, qui dubii sunt, qui disputant in cordibus suis, si vere haec ita sunt, aut non. Dic¹ eis, quoniam haec omnia vera sunt, et nihil extra veritatem est, sed omnia fortia et firma et fundata sunt.

(v) V. Audi nunc de lapidibus, qui vadunt in aedificationem. Et quidem lapides albi et pares in coniunctione sua, isti sunt apostoli et episcopi et magistri et ministri, qui ambulaverunt in castitate et sanctitate Dei, quidam dormientes et quidam adhuc viventes, et semper sibi consentientes et secum pacem habentes et alterno audientes. Propterea in aedificatione turris pares sunt in iuncturis suis. Et dixi ei: qui autem de profundo levati sunt et positi in aedificatione et conveniunt in iuncturis eorum cum aliis lapidibus, qui ex aedificatione erunt, qui sunt? Et illa dixit mihi: isti sunt, qui patiuntur propter nomen Domini. Et dixi ei: alii autem lapides, qui de terra prolati sunt, volo scire qui sunt, domina? Et illa ait mihi: illi quidem, qui in aedificationem¹ vadunt non dolati, istos Dominus probavit, quoniam ambulaverunt in sanctitate ante Dominum et correxerunt in se mandata eius. Et dixi ei: qui autem adducti et positi in aedificatione, qui sunt? Illa autem dixit mihi: isti non² sunt in fide et fideles. Monentur autem ab angelis in bonis factis, quoniam inventa est in eis malitia. Et dixi: qui autem reprobabantur et proiciebantur, qui sunt? Et ait mihi: isti sunt, qui delinquebant et poenitentiam facere volebant. Propter³ hoc non longe proiecti sunt a turre, quoniam utiles erunt in aedificatione, si poenitentiam egerint. Si ergo coeperint poenitentiam agere et egerint, fortes erunt⁴ in fidem, si veram poenitentiam gesserint, cum adhuc turris aedificatur. Si autem turris peraedificata fuerit, non habebunt locum, et inutiles erunt; solum tamen hoc habebunt, quoniam iuxta turrem iacebunt.

(v) VI. Concisos autem et longe proiectos a turre vis scire? Isti sunt filii iniquitatis. Crediderunt autem subdole: omnis malitia non *εἰ ἄρα ἐστὶ ταῦτα, ἢ οὐκ ἔστιν.*

8) *vias des. in Vat. In Pal. Et illa ait mihi. Illi quidem qui in aedificatione vadunt non dolati: istos dominus probavit: quoniam ambulaverunt in sanctitate ante dominum: et correxerunt in se mandata eius.* Gallieciolli: Ella risposemi: quelli che vanno in terra, e non furono puliti, Dio gli approvò perchè camminarono le vie giuste del Signore, e con dirittura ordinarono i loro costumi a tenore dei mandamenti di lui.

9) *hi Vat.*

10) *commoventur esse videtur in Vat., qui dein propter quod p. propterea quod.*

11) *Quos autem proiciebant et reiciebant iuxta turrem qui sunt? Hi sunt, qui peccaverunt Vat.*

12) *structuram Vat. Cfr. c. 6 not. 3.*

13) *quis des. in Vat.*

14) *quoniam p. qui iam Pal. Vat. Cot. ad oram.*

Cap. VI. 1) *Interrogationis terminus heic est in Vat., vocc. qui sunt? Volo, inquam, domina praetermissis.*

2) *hi Vat. Puncto post iniquitatis p. commate posito, exclusi vulg. qui post Et, suffragante Pal. et ed. pr.*

Cap. IV. 1) *de Pal.*

Cap. V. 1) *edificatione Pal.*

2) *Corrige novi.*

3) *volebant. non propter Pal., ibidem erant p. erunt.*

4) *erant supra u Pal.*

tatis. Et crediderunt in simulatione, et omnis nequitia non discessit ab eis. Propter hoc non habent salutem, quoniam non sunt utiles in structura,³ propter nequitas suas. Quapropter⁴ excisi sunt et longe proiecti propter iram Domini, quia exacerbaverunt eum. Caeteros autem lapides, quos vidisti complures positos, non euntes in structuram, ii⁵ quidem, qui scabrosi erant, hi sunt, qui cognoverunt veritatem, nec permanserunt in ea, nec coniuncti sunt sanctis; propter hoc inutiles sunt. Qui autem scissuras habebant, hi sunt,⁶ qui alius adversus alium in cordibus discordiam habent, et non habent pacem inter se; in praesentia⁷ quidem pacem habentes, cum autem unus ab alio discesserit, nequitia eorum in cordibus permanet. Hae sunt ergo scissurae, quas habent lapides. Qui vero curti⁸ sunt, ii sunt, qui crediderunt quidem, plurimam partem habentes⁹ iniquitatis; propter hoc curti et non integri sunt.⁴ ,Candidi autem et rotundi, et non convenientes in structuram turris, qui sunt, domina?⁴ Respondens mihi dixit: ,usquequo stultus es et insensatus, et omnia interrogas, et nihil intelligis? Hi sunt habentes¹⁰ quidem fidem, habentes autem et divitias huius seculi. Cum ergo venerit tribulatio, propter divitias suas et negotiationes suas¹¹ abnegant Dominum.⁴ Respondens dico ei: ,domina, quando ergo utiles erunt Domino?⁴ ,Cum circumcisa⁴, inquit, fuerint divitiae eorum, quae eos delectant, tunc¹² erunt utiles Domino ad aedificium. Sicut enim lapis rotundus, nisi decisis fuerit et abiecerit ab se aliquid,¹³ non potest quadratus fieri; sic et, qui divites sunt in hoc seculo, nisi circumcisa⁴ fuerint divitiae eorum, non possunt Domino utiles esse. A te primum scito. Quando dives fuisti, inutilis eras; nunc vero utilis es et aptus vitae tuae; nam et tu ipse ex eis¹⁴ lapidibus fuisti.⁴

(A) VII. ,Caeteros autem lapides, quos vidisti longe proiectos a turri, et currentes in via, et volvi de via in loca deserta, ii¹ sunt, qui crediderunt quidem, dubitatione autem sua reliquerunt viam suam veram, putantes, se meliorem viam posse invenire. Errant² autem, et miseri sunt, ingredientes in desertas vias.³ Qui autem cadebant in ignem et ardebant, ii sunt, qui in perpetuum⁴ abscesserunt a Deo vivo, nec amplius illis ascendit in corda, poenitentiam agere, propter desideria libidinum suarum et scelerum, quae operantur.⁴ ,Caeteri vero, qui cadebant iuxta aquas, et non poterant volvi in aquas,⁵ qui sunt?⁴ ,Ii⁶ sunt, qui verbum audierunt, volentes baptizari in nomine Domini; quibus cum venit in memoriam sanctitas veritatis, retrahunt se,⁷ ambulanteque rursus post desideria sua scelestia.⁸ Consummavit igitur enarrationem turris. Ego

3) *structuram* Vat.

4) *Et propter hoc* Vat. Ibidem *proiecti sunt*. Annotat H: Qui fidem tantum simulant, excluduntur ab ecclesia, quae est *sancta*. Cfr. Rothe, Anf. p. 600.

5) *hi* Vat., cum quo et Fab. St. eieci Cotelerii et ante *nec*; Pal. et non.

6) Vocc. *hi sunt*, mox *discordiam* non leg. in Vat.

7) *persona* Lamb. Vat., quo tendit Codicis Pal. *personam*. Illa quidem lectio

esse videtur genuina, in *praesentia* vero eiusdem interpretamentum.

8) *eruti* Vat., qui dein om. *ii sunt*.

9) *habent* Vat. iteratque mox *eruti p. curti*.

10) Pronomine qui ante *habentes* interposito omittitur seq. *autem* in Vat.

11) *suas* accessit ex Pal. Vat. et Fab. St.

12) *tum* Vat.

13) Ordo vocc. in Vat. *aliquid a se*,

recessit ab eis. Propterea non habebunt salutem, quoniam non sunt utiles in aedificatione propter malitiam suam. Ideo concisi et longe proiecti sunt propter iracundiam Domini, quoniam exacerbaverunt eum. Caeteros vero, quos vidisti multos iacentes, positos in aedificationem non ire, isti aliquando scabiosi erant, qui cognoverunt veritatem et non permanserunt in ea.¹ Et dixi ei: qui autem scissuras habebant, qui erant? Et ait mihi: isti sunt, qui adversum se divisionem² habebant, et non erant secum pacifici, in personam habentes pacem. Recedentes autem a se, malitia eorum in cordibus eorum perseverabat. Ipsae ergo scissurae erant, quae erant in lapidibus illis. Illi autem lapides, qui breves et minimi erant, isti sunt, qui crediderunt quidem et maiorem partem habent iustitiae; aliquantam autem partem habent iniquitatis: propterea breves et non consummati sunt. Et ego dixi: albi ergo et rotundi et qui non aequantur in aedificatione, qui sunt, domina? Et illa dixit mihi: usque quo non sentis, sed semper interrogas et nihil intelligis? Isti sunt, qui habent quidem fidem, et habent divitias huius seculi. Quando fit tribulatio, propter divitias suas et propter negotiationes suas negant Deum suum. Et respondens dixi ei: domina, quando ergo utiles erunt in aedificatione? Et illa dixit mihi: quando circumcisa fuerit substantia eorum, quae confortat eos, tunc utiles erunt Deo. Sicut lapis rotundus, nisi praecisus fuerit et amittat aliquid de se, non poterit quadratus fieri: sic et divites seculi huius, nisi praecisa fuerit eorum substantia, non poterunt Domino utiles fieri. A te autem ipso primo intellige: quando dives eras, inutilis eras; modo autem utilis es,³ et proderit vitae tuae. Utiles estote Deo: et tu autem utilior de ipsis lapidibus eris.

(B) VII. Alios autem lapides, quos vidisti longe a turre proiectos et cadentes in viam¹ et volentes se de via in aliam viam, isti sunt credentes quidem; per dubietatem suam dimitunt viam suam veram, sperantes se meliorem viam invenire. Et falluntur in miseris suis, ambulantes in viis perversis. Qui² autem cadunt in ignem et ardent, isti sunt, qui praevaricant a Deo vivo. Et nunquam ascendit illis in corde poeniteri propter concupiscentias libidinum suarum et malitias, quas operantur. Et ego dixi: alii autem lapides cadentes iuxta aquam et qui non poterant volvi in aquam, dic mihi, qui erant? Illa autem dixit mihi: isti sunt, qui verbo audierunt et volentes baptizari in nomine Domini. Quando venit illis in mentem castitas veritatis, poenitentur et ambulant iterum post concupiscentias iniquitatis suae. Finit ergo

dein divites qui, tum eorum divitiarum fuerint. Matth. 19, 21—24.

14) eis om. Vat.

Cap. VII. 1) *Hi* Vat., qui exh. a dubitatione. Idem relinquit p. reliquerunt. Vid. II Petr. 2, 15.

2) *Erant* Vat.

3) *in desertis viis* Vat.

4) *Hi sunt qui in fine* Vat., mox in corde.

5) *aquam* Vat.

6) *Hi* Vat.

7) *cum venerit in memoria sanctitatis veritatis retrahent se* Vat.

8) *ambulantque rursus primo desideria sua scelestia* Vat.

Cap. VI. 1) *eam* Pal.

2) *divisione* Pal.

3) *est* Pal.

Cap. VII. 1) *via* Pal. cum in supra addito.

2) *Quibus erat in* Pal., postmodo est in igne. Infra verbo non correximus.

vero,⁹ cum adhuc essem improbus, interrogavi illam: „an iis omnibus lapidibus,¹⁰ qui proiecti sunt, nec conveniebant in structuram turris, an est poenitentia, et habebunt locum in turre hac?“ „Habenť,“ inquit, „poenitentiam; sed in hac turre¹¹ non possunt convenire; alio autem¹² loco ponentur multo inferiore; et hoc, cum cruciati fuerint, et impleverint¹³ dies peccatorum suorum. Et propter hoc transferentur, quoniam per ceperunt¹⁴ verbum iustum. Et tunc illis continget transferri de poenis, si ascenderint in corda ipsorum¹⁵ opera, quae operati sunt scelesta. Quodsi non ascenderint in corda¹⁶ ipsorum, non erunt salvi propter duritiam cordis sui.“

(A) VIII. Cum ergo destiti interrogare¹ illam de omnibus istis, ait mihi: „vis aliud videre aliquid?“² Cumque cupidus essem ad videndum, hilaris factus sum vultu. Respiens me subrisit, et ait mihi: „vides septem³ mulieres circa turrim?“ „Video,“ inquam, „domina.“ „Turris haec,“ inquit, „ab iis⁴ supportatur secundum praeceptum Domini. Audi nunc⁵ effectus earum. Prima quidem earum,⁶ quae continet manu, fides“ vocatur; per hanc salvi fient⁷ electi Dei. Alia vero, quae succincta est et viriliter agit, „abstinentia“ vocatur; haec filia est fidei.⁸ Quisquis ergo secutus fuerit illam, felix fiet⁹ in vita sua, quoniam ab omnibus operibus malis abstinebit. Credens autem, quoniam si abstinerit se¹⁰ ab omni concupiscentia, haeres erit vitae aeternae.“ „Caeterae autem,“ inquam,¹¹ „domina, quinque quae sunt?“ „Filiae,“ inquit, „invicem sunt. Vocatur autem quaedam ‚simplicitas,‘ alia ‚innocentia,‘ alia ‚modestia,‘ alia ‚disciplina,‘ alia autem ‚caritas.‘ Cum ergo servaveris opera matris earum, omnia ‚poteris¹² custodire.‘ „Volebam¹³ scire, domina, quam quaeque earum habeat virtutem.“ „Audi,“ inquit: „virtutes aequales habent, connexae autem ad invicem sunt¹⁴ virtutes earum, et sequuntur se invicem sicut natae sunt. Ex fide¹⁵ nascitur abstinentia, de abstinentia simplicitas, de simplicitate innocentia, de innocentia modestia, de modestia disciplina et caritas.¹⁶ Harum ergo opera sancta et pudica et recta sunt. Quicumque ergo servierit his, et invaluerit tenere opera earum, in turri¹⁷ habebit habitaculum cum Sanctis Dei.“ Interrogavi eam¹⁸ de temporibus, si iam consummatio est? Illa autem exclamavit voce magna, dicens: „insensate homo! nonne vides turrim adhuc¹⁹ aedi-

9) qui Vat. *Improbis* ut supra c. 3.

10) *an hi omnes lapides* Vat. enuntiationem ita terminans: *si est illis poenitentia et habebuntur in turrim hanc.*

11) *turri* Vat.

12) *enim* Vat.

13) *repleverint* Vat. Falluntur quotquot de Purgatorio intelligunt. Hand dubium quin loquatur de Poenitentia. *Cot.*

14) *praeceperunt* Vat., in sententiae sine istud p. *iustum.*

15) *in cor eorum* Vat.

16) *ascenderit in corde* Vat.

Cap. VIII. 1) *desini interrogando* Vat.

2) *aliquid accessit ex* Vat., ubi ante videre literae *ve d* apparent uti vocabuli membra disiecta,

3) *sex* Vat.

4) *his* Vat. vb. *inquit* omisso.

5) *nunc excidit exemplari* Vat.

6) *enim* Vat.

7) *fiant* Vat. Matth. 9, 22. Marc. 5, 34. 10, 52. Luc. 7, 50. 8, 48. 17, 19. Act. 26, 18. Rom. 3, 22. 28. 5, 1. Apud Clem. Alex. Strom. II, 12. p. 458, ubi ecclesia manu contineri dicitur. Editio Oxoniensis: *Manus contracta, rectissime Fidem repraesentat, qua divina promissa apprehendimus. Aliter Pal. Prima quidem ipsarum quae tenet manus fides vocatur.*

8) *continentia vocatur hec est filia dei* Vat.

9) *fiat* Vat.

ea, quae referebat de turri. Et iterum interrogavi illam, si omnes lapides isti ascendentes et non apti in turre, si est illis poenitentia, et habebunt locum in turre hac.³ Et ait mihi: habent quidem poenitentiam, sed in ista turre non possunt convenire; in alio autem loco poterunt convenire multo minore. Et hoc postquam⁴ tormentis afflicti fuerint, et complebuntur dies peccatorum suorum. Et ideo transferentur, quoniam receperunt verbum iustum. Et tunc contingit eis transferri de tormentis suis propter opera, quae operati sunt mala. Si autem non ascenderit in corde eorum [poenitentia], non salvabuntur propter durum cor eorum.

(B) VIII. Et cum pausassem interrogans eam de omnibus his, dixit mihi: vis aliud videre? Et ego aliquid desiderans, factus sum vultu meo gaudens. Illa itaque respiciens ait mihi: vides septem feminas in circuitu turris? Et dixi ei: video, domina. Et ait mihi: turris haec¹ ab istis portatur iuxta dispositionem Domini. Audi ergo operas earum. Prima quidem ipsarum, quae tenet manus, fides vocatur: per hanc salvantur electi Dei. Alia autem, quae praecineta est et viriliter agit, abstinentia vocatur: haec filia est fidei. Quicumque secutus fuerit illam, beatus erit in vita sua, quoniam omnium malorum operum evadet credens, quoniam evadet ab eadem concupiscentia iniqua, et haereditabit vitam aeternam. Et dixi ei: illae aliae, quae sunt, domina? Et ait mihi: filiae suae alterutro² sunt. Vocantur enim una simplicitas, alia disciplina, alia innocentia, alia castitas et alia caritas.³ Quando ergo operas matris earum servaveris, omnes poteris videre. Dixi itaque ei: volebam cognoscere, domina, quaeque⁴ earum quam virtutem habet. Et ait mihi: audi virtutes ab alterutro. Virtutes ipsarum, quas habent, tenentur ab alterutro, et sequuntur⁵ alterutro, sicut natae sunt. De fide ergo nascitur abstinentia, de abstinentia simplicitas, de simplicitate innocentia, de innocentia castitas, de castitate disciplina, de disciplina caritas. Harum ergo opera casta, sancta et divina sunt. Quisquis ergo servierit istis et potuerit tenere opera earum, in turre habebit habitationem cum sanctis.⁶ Cum autem interrogassem eam⁷ de temporibus, illa exclamavit voce magna dicens: insensibilis homo, non vides, turrem adhuc aedificari? Usque

10) Ita dedi c. Vat., *abstinebit; credens, quod, si se continuerit* Cot.

11) *inquam* sicuti mox *inquit* excid. libro Vat., ubi subinde *alterutrum* p. *invicem*.

12) *servaveritis* — *poteritis* Vat., quae lectio locum suum tuetur.

13) *Volo* Vat., ubi *que quam earum* (*quaeque earum quam* Pal.) p. *quam quaeque earum*.

14) *Tenantur autem ab invicem* p. *connexae autem ad invicem* sunt Vat.

15) Sensum huius loci putat Cl. Poterius expressisse Clementem Alex. l. c. hisce verbis: *Καὶ πάλιν Προηγείται (praecedit) μὲν πίστις· φόβος δὲ ὀκνοδομεί, τελειοῦ δὲ ἡ ἀγάπη*. Gall.

16) Cf. ad haec Pal.

17) *turrim* Vat.

18) *eam* c. Pal. Vat. et Fabr. St., *illam* Cot.

19) Ita transcripsi ex Pal., *super* Vat., unde vulg. lectionem *semper* parum commode provenisse puto.

3) *in turrem hanc* Pal.

4) *Vocce. et hoc postquam* bis scribuntur in Pal. *Infra servavimus in corde*.

Cap. VIII. 1) *hanc* Pal.

2) *Post alterutro expungitur domina* Pal.

3) *claritas* erat in Pal.

4) *quis* Pal.

5) *sequuntur* Pal.

6) *Post sanctis erasum est tuis* in Pal.

7) *ea* Pal.

ficari? Quando ergo consummata fuerit²⁰ turris et aedificata, habet finem; sed et cito consummabitur. Noli me amplius interrogare quicquam. Sufficiat²¹ tibi et omnibus Sanctis commemoratio ista, et renovatio spirituum vestrorum. Sed non tibi haec soli²² revelata sunt, sed ut omnibus demonstrares ea. Post triduum enim intelligere te oportet, Herma, verba haec, quae tibi incipio dicere, ut loquaris ea omnibus²³ in auribus Sanctorum, ut audientes ea, cum fecerint, emudentur a nequitiis suis, sed et tu²⁴ cum illis.⁶

(A) IX. Audite me ergo,¹ filii: ego vos enutrivi in² multa simplicitate et innocentia et modestia, propter misericordiam Dei, quae super vos stillavit in iustitia, ut sanctificemini et iustificemini ab omni nequitia et omni pravitate; vos autem non vultis requiescere a nequitiis vestris. Nunc ergo audite me, et pacem habete alius cum³ alio, et visitate vos alterutum, et suscipite vos invicem, et nolite soli creaturas Dei percipere; abundantius etiam impertite egentibus. Quidam enim compluribus cibis infirmitatem carnis suae contrahunt, et violant carnem suam.⁴ Aliorum autem, qui non habent escas, marcescit caro ipsorum, propter id, quod non habent sufficientem cibum; et propter hoc⁵ consumitur corpus eorum. Haec igitur intemperantia nociva⁷ est vobis habentibus et non communicantibus iis, qui egent. Attendite iudicium superveniens. Qui eminentiores estis, inquirete esurientes, dum adhuc turris non est consummata. Postquam enim consummata fuerit⁸ turris, voletis benefacere, et non habebitis locum. Videte ergo vos, qui gloriamini in divitiis vestris, ne forte ingemiscant ii,⁹ qui egent, et gemitus eorum ascendat¹⁰ ad Dominum, et excludamini cum bonis vestris extra ianuam turris. Nunc itaque vobis dico, qui praeestis ecclesiae, et amatis primos consessus:¹¹ nolite similes¹² fieri maleficis. Et malefici quidem venena sua in pixidibus baiulant;¹³ vos autem venenum vestrum et pharmacum¹⁴ in corde continetis, et non vultis purgare corda vestra, et permiscere sensum vestrum puro cordi,¹⁵ ut habeatis misericordiam a rege magno. Videte ergo, filii, ne¹⁶ forte hae dissensiones vestrae fraudent vitam vestram. Quomodo vos erudire vultis electos Dei, cum ipsi¹⁷ non habeatis disciplinam? Commonete¹⁸ ergo vos invicem, pacatique estote inter vos,¹⁹ ut et ego coram patre vestro astans, rationem reddam pro vobis Domino.⁶

20) fuerit non est in Vat.

21) aliquid. Sufficiens p. quidquam.

Sufficiat Vat.

22) solo Vat., qui mox demonstrares p. demonstrares ea.

23) omnibus addidi ex Vat. (omnia Pal.) i. e. in omnium sanctorum auribus. Quae se dicturam promittit, in capite proximo subsequuntur.

24) tu om. Vat.

Cap. IX. 1) ergo non est in Vat.

2) et Vat. Ecclesiae nomine Hermas ut propheta alloquitur non filios suos, sed primo omnes fideles, seu ecclesiae filios, secundo eos, qui ecclesiae praesunt. Hinc in extremo capite: ut et ego

coram patre vestro astans, rationem reddam pro vobis Domino.

3) in Vat. Idem in sqq. ponit in alterutum, omittit vos exhibetque sibi p. soli. Quae hic et sub capitis finem commendantur praecepta, in mentem revocant quae legimus in Ep. Barnab. c. 19. Ἐκζητήσεις καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων; ἢ διὰ λόγου σκοπῶν καὶ πορευόμενος εἰς τὸ παροικαλέσαι, καὶ μελετῶν εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ. Recte Gallicciolli: e non vogliate godervi soli le cose create da Dio i. e. creaturas. Vid. Iob. 13, 17.

4) enim quidam cum pluribus cibis

dum compleatur turris, quae fabricatur, habebunt finem. Sed cito peraedificabitur. Iam noli me interrogare aliquid; sufficiat tibi commonitio haec et sanctis, et renovatio spiritus vestri. Sed non tibi soli revelata sunt ista, sed ut omnibus nunties.⁸ Illa post dies tres intelligere te oportet. Primo quidem mando tibi verba haec, quae incipio tibi dicere: loquere ea omnia in auribus sanctorum, ut audientes ea et facientes mundentur a nequitiis suis, et tu cum ipsis.

(B) IX. Audite me, filii. Ego vos enutrivi in multa simplicitate et innocentia et castitate propter misericordiam Domini eius, qui desuper stillavit iustitiam suam, ut iustificemini et sanctificemini ab omni nequitia et ab omni vacatione.¹ Vos autem recedite a nequitiis vestris. Nunc ergo audite me, et pacem habete in vobis ipsis et visitate alterutros et suscipite alterutros et nolite soli, quae a Deo creata sunt, accipere infructu, sed date etiam eis, qui dehabent. Qui autem a multis escis imbecillitatem corporis adquirent, et fatigant carnem suam; et qui non habet escam, fatigatur caro eius eo, quod sufficienter non habeat escam: et corrumpitur caro eorum. Haec ergo intemperantia nocens est eis, qui abundant et non porrigunt² eis, qui dehabent. Videte ergo iudicium venturum. Qui autem plus habetis, quaerite esurientes, usque quo turris non est completa. Postea autem cum completa fuerit turris, velle habetis benefacere, et non habebitis locum. Videte ergo vos, qui luxuriamini in divitiis vestris, ne forte suspirent qui egent, et suspirium eorum ascendat ad Dominum, et excludamini cum omnibus divitiis vestris foris portam turris. Modo ergo dico prioribus ecclesiae et his qui primas sessiones amant: nolite esse similes maleficis. Malefici autem maleficia sua in thecis³ suis portant; vos autem mala vestra et acta in cordibus vestris inserta habetis, et non vultis purgare corda vestra, et temperare vestram sapientiam⁴ in unum et in corde puro vestro, ut habeatis misericordiam a rege magno. Videte ergo filii, ne forte hae dissensiones vestrae deserant vitam vestram. Quomodo vos vultis corripere electos Dei, ipsi non habentes disciplinam? Corripite ergo alterutros, et pacem habete in vobis, ut et ego ante patrem hilaris adstans rationem pro vobis omnibus reddam Domino vestro.

infirmatam carnis suae assumunt sed et convolant carnem suam Vat.

5) *id* excludit Vat.

6) *Recepi propter hoc* ex Vat., qui subinde consummuntur. Tum voc. *corpus* esset quartus casus.

7) *nocua* Vat., ubi mox habes *his p. iis*.

8) Haec non contradicunt *iis*, quae vulg. legitur supra c. 8. *nonne vides turrim semper aedificari?* Nam *semper* idem est ac *adhuc*, quod exhibet Pal. Turris autem consummatum affutura est die consummationis totius saeculi.

9) *hi* Vat.

10) *ascendit* Vat. Vid. Iac. 5, 4.

11) *consessus* om. Vat.

12) *similis* Vat., ibidem *maleficis* erat

maleficus. Cfr. Matth. 23, 6. Marc. 12, 39. Luc. 11, 43. 20, 46.

13) *venena sua in buxides* et (expunctum) *baiulant* Vat.

14) *medicamentum* Vat.

15) *corde* Vat.

16) *ne excidit exemplo* Vat.

17) *ipsis* Vat.

18) *Commonente* Vat., dein *alterutrum p. vos invicem*.

19) Ita Vict. Carmel. Lamb. Vat. favente Pal. c. Fab. St., *eos* Cot.

8) *nuntietis* Pal.

Cap. IX. 1) *Scribendum opinor praevaricatione*.

2) *porrigent* Pal.

3) *thetis* Pal.

4) *vestra sapientia* Pal.

(A) X. Cumque desiisset¹ mecum loqui, venerunt illi sex iuvenes, qui aedificabant, et tulerunt eam² ad turrim, et alii quattuor sustulerunt subsellium, et abierunt ipsi iterum in turrim. Horum faciem non vidi, quoniam aversi³ erant. Euntem illam rogabam, ut mihi revelaret de tribus figuris, in quibus mihi apparuit. Respondens autem⁴ mihi dixit: ,de his alium te oportet interrogare, ut tibi reveletur.⁵ Apparuit autem mihi, fratres, prima visione, anno superiore,⁶ valde anus, et in cathedra sedens. Alia autem⁷ visione faciem quidem iuvenilem habebat, carnem autem et capillos aniles, et stans mihi loquebatur; hilarior autem erat, quam⁸ primum. Tertia autem visione tota iunior⁹ erat et aspectu decora, tantum quod capillos aniles habebat; hilaris autem facie erat, et super subsellium sedens. De his ipsis maestus eram valde, donec¹⁰ cognoscerem visionem hanc. Video anum illam in visu noctis dicentem mihi: ,omnis rogatio humilitate eget;¹¹ ieiuna ergo, et percipies a Domino, quod postulas.¹² Ieiunavi ergo diem unam.¹³ Eadem nocte apparuit mihi iuvenis, et ait: ,quid tu frequenter petis revelationes in oratione?¹⁴ Vide, ne multa¹⁵ postulans noceas carni tuae. Sufficiant tibi revelationes istae.¹⁶ Nunquid poteris fortiores revelationes videre, quam quas¹⁷ vidisti?¹⁸ Respondens ei dico: ,domine, hoc solum peto pro tribus figuris illius anus, ut integra fiat revelatio.¹⁹ Respondit mihi: ,vos non insensati estis; sed dubitationes vestrae vos insensatos²⁰ faciunt, eo quod non habetis cor vestrum ad Dominum.²¹ Respondi illi et dixi: ,sed a te ea diligentius cognoscamus.²²

(A) XI. ,Audi,¹ inquit, ,de figuris, quas inquiris. In prima² quidem visione quare anus tibi apparuit super cathedram sedens? Quoniam spiritus vester antiquior et iam³ marcidus est, et non habens vim a vestris infirmitatibus et dubitatione cordis. Sicut enim seniores, qui non habent spem renovandi, et nihil aliud expectant nisi dormitionem suam; sic et vos infirmati a secularibus negotiis tradidistis vos in socordiam,⁴ et non proiecistis a vobis sollicitudinem in Domino, et confusus⁵ est sensus vester, et inveterastis in tristitiis vestris.⁶ ,Quare ergo super cathedram sedebat, volebam cognoscere, domine?⁷ Respondit: ,quoniam omnis infirmus⁸ super cathedram sedet propter infirmitatem suam, ut contineatur infirmitas eius. Ecce habes figuram primae visionis.⁹

Cap. X. 1) *desinisset* Vat.

2) Sic leg. Pal. Vat. et Fab. St., *illam* Cot., *a turri* p. *ad turrim* Vat., qui scr. *subtulerunt* p. *sustulerunt* et *ierunt* p. *abierunt*.

3) Revocavi lect. *aversi* c. Pal. Fab. St. et Cot. *aversi* Vat. = *ad turrim* versi. At simplicius illud, quod ap. Hef. parum commode in hoc commutatum. Cfr. Vis. 4, 3. extrem.

4) *autem* excludit Vat. Discrepat Pal. *de his postea debes me interrogare, ut tibi reveletur*.

5) *priore* Vat. omisso voc. *fratres*, *tum in cathedram*. Vis. 1, 2 sq.

6) *quidem* Vat. absque sqq. *quidem* et *mih*.

7) *Vocce. erat, quam* om. Vat. Cfr. Vis. 2, 1 sq.

8) *iuvenior* Vat., qui *quidem* p. *quod*, *deinde in fine* p. *facie*. Cfr. Vis. 3, 1 sq.

9) *Voci donec* adscribendae lacuna aperta extat in Vat.; *ibidem revelationem* p. *visionem*.

10) Antiochus hom. 106.: *χωρίς δὲ ταπεινοφροσύνης οὐκ ἔστιν εὐπρόσ- τεκτον γενέσθαι προσευχῆν*. In Vat. *participes* p. *percipies*.

11) *unum diem* Vat.

(B) X. Quando autem cessavit loquens mecum, venerunt sex viri, qui aedificabant turrem. Et tulerunt eam in turrem, et alii quattuor tulerunt scamnum.¹ Horum personam non vidi, quoniam aversi erant. Eunte autem illa² interrogabam, ut mihi revelaret de tribus personis, in quibus mihi paruit. Quae respondens dixit mihi: de his postea debes me interrogare, ut tibi reveletur. Visa enim mihi est, fratres, prima quidem visione annotina satis senior, et super cathedra sedens. Alia autem visione faciem iuvenis habebat, carnem³ autem et capillos senioris, et stans loquebatur mihi; hilarior autem erat quam ante. Tertia autem visione visa est mihi tota iuvenis et formosa specie; solum autem capillos senioris habebat. Hilaris autem in finem erat et super scamnum sedens. Propter hoc satis tristis eram, ut cognoscerem visionem istam. Video itaque seniore ipsam⁴ in visione dicentem mihi: omnis interrogatio humilitate⁵ opus habet. Crede ergo et accipies, quod quaeris ad Dominum. Ieiunavi una die.⁶ Et ipsa nocte visus est iuvenis et ait mihi quoniam tu sub manu petiturus es visiones in prece, vide ne satis petens noceas carni tuae.⁷ Sufficiunt tibi visiones istae: ne putes fortiores visiones his, quibus vidisti, videre. Respondens autem dixi ei: domine, hoc solum quaero de tribus formis praedicatae senioris, ut visio perfecta fiat. Respondens autem dixit mihi: quam diu insensati estis? Nam et dubietates vestrae ipsae vos insensatos faciunt, et quod non habeatis cor vestrum paratum ad Dominum. Respondens dixi illi: a te autem domine diligentius ea cognoscere debemus.

(B) XI. Audi, inquit, de formis, [de] quibus interrogas. Prima quidem visione propter quid senior tibi apparuit in cathedra sedens? Quoniam spiritus¹ senior et fatigatus et non habens virtutem a luxuriis vestris et dubietatibus. Sicut autem seniores non habentes spem renovari nihil aliud sperant, ni dormitionem propriam: sic et vos fatigati a secularibus actibus tradidistis vos anxietatibus et non proiecistis sollicitudinem vestram in Dominum; sed obtusus est sensus vester et veteres² facti estis in cogitationibus vestris. Et dixi ei: propter quid ergo in cathedra sederat, volo cognoscere domine. Qui dixit mihi: quoniam omnis aegrotans in cathedra sedet propter aegritudinem suam, ut contineatur imbecillitas corporis eius. Habes formam visionis primae.

12) orationem Vat., voc. visione ante revelationes expuncto.

13) Videas ne multum Vat.

14) Ita Pal. Vat., haec vulg.

15) quod Vat.

16) Voc. ordo in Vat. insensatos vos; cum eodem habetis p. vulg. habeatis.

17) Praetuli lectionem Vat. cognoscamus vulg. cognoscemus.

Cap. XI. 1) priori p. in prima Vat.

2) Ita Vat. et Fab. St. p. Cotelerii etiam, quae lectio mentem scriptoris non reddit. Vis. 2, 4. senectutis causa erat ecclesiae: quoniam omnium prima creata est.

3) accidias Vat. Fortassis anxietates.

4) concussus Vat.

5) infirmis Vat.

Cap. X. 1) In Pal. enunciatio languet: et tulerunt eam in ea et alii quattuor tulerunt scamnum: et tulerunt eam in turre.

2) illam erat in Pal.

3) carne Pal.

4) ipsa Pal.

5) humilitatem Pal.

6) Lege potius unam diem.

7) carnem tuam Pal.

Cap. XI. 1) spiritu Pal.

2) veteris Pal.

(A) XII. „Secunda autem visione vidisti illam stantem, et iuvenilem faciem habentem, et hilariorem quam pristinam;¹ carnem autem et capillos aniles. Audi, inquit, et hanc parabolam. Cum senior iam fuerit aliquis, desperat de se ipso² propter infirmitatem suam et paupertatem, et³ nihil aliud expectat, nisi diem extremum vitae suae. Deinde subito illi⁴ relicta est hereditas, et audiens exurgit, hilarisque factus induit virtutem; et iam non discumbit, sed stat, et liberatus⁵ est a prioribus maeroribus, et iam non sedet, sed viriliter agit. Ita et vos, audita revelatione,⁶ quam Deus vobis revelavit. Quia misertus est Dominus vestri,⁷ et renovavit spiritum vestrum, et deposuistis infirmitates vestras; accessit vobis fortitudo, et invaluistis in fide, et visa Deus fortitudine vestra gavisus est. Propter hoc demonstravit vobis structuram turris; et alia ostendit,⁸ si ex toto corde pacem habueritis inter vos.⁶

(A) XIII. „Tertia autem visione vidisti illam adolescentiorem, honestam et hilarem, et serenum vultum eius.¹ Sicut enim, si alicui maesto² supervenerit nuntius bonus aliquis, statim oblitus est maeroris, nihilque aliud expectat, nisi annuntiationem quam audivit, et confortatur de cetero, et renovatur spiritus eius³ propter gaudium quod accepit; sic et vos renovationem accepistis spiritu vestrorum, videntes haec bona. Et quia super subsellium vidisti sedentem, fortis positio est,⁴ quoniam quattuor pedes habet subsellium, et fortiter stat. Nam et mundus per quattuor elementa continetur. Qui ergo poenitentiam egerint integre, iuniores erunt; et qui ex toto corde poenitentiam egerint, erunt fundati.⁵ Habes in pleno revelationem; nihil amplius postules de revelandis.⁶ Si quid autem oportuerit, revelabitur tibi.⁶

VISIO IV.

De tentatione et tribulatione hominibus superventura.

(A) I. Visionem vidi, fratres, post dies viginti pristinae visionis, figuram tribulationis superventurae.¹ Proficiscebar² in illa via Campana; a via autem publica in villam sunt fere³ stadia decem. Raro⁴ autem iter fit per locum illum. Et solus ambulans rogabam Dominum, ut revelationes eius, quas mihi ostendit per sanctam ecclesiam suam, confirmaret, et daret poenitentiam omnibus servis suis, qui scandalizati sunt;

Cap. XII. 1) *pro pr pristina* (sic) *vidisti illam adolescentiorem et bonam et hylarem et bene vultum eius* Vat.

2) *se ipsum p. de se ipso* Vat.

3) *et excidit* Vat.

4) *Deinde illi subito* Vat., *idem exurrexit p. exurgit.*

5) *superatus leg. videtur* Vat.

6) Ita (*audientes hanc visionem* Pal.) var. lect. ap. Cot., qui in textu c. Fab. St. *audite revelationem* ut Vat.

7) *vobis* Vat.

8) *ostendit* Vat.

Cap. XIII. 1) *Tertiam autem visionem*

vidisti illam adolescentiorem et bonam et hylarem et bene vultum eius Vat.

2) *si in alicui moesto* Vat. *Ibidem nihil p. nihilque; deest prox. et ante confortatur.*

3) *et renovatur eius spiritus* Vat.

4) *est des. in Vat. (suspicio etiam in Lamb.)*

5) *In Vat. des. vocc. integre, iuniores erunt; et qui ex toto corde poenitentiam egerint, erunt fundati. In Pal. perfecte p. integre, quam vocem invito Gallandio bene locum suum tueri censeo.*

(B) XII. In secunda autem visione vidisti eam stantem et faciem iuvenem habentem, et hilarem¹ magis quam ante, et corpus et capillos senioris. Et hanc ergo similitudinem audi. Quando aliquis senior desperat de se propter imbecillitatem et mendicitatem suam, nihil aliud expectat, nisi diem novissimum vite sue. At si postea subito ei relinquatur haereditas, et audiens surrexit, et gaudens effectus² induit se fortitudinem, et non iam iacens, sed stans renovabatur in spiritu, qui iam corruptus erat a prioribus suis defectionibus: non iam sedit, sed viriliter agit. Sic et vos audientes hanc visionem, quam vobis Dominus revelavit. Quoniam misertus est super vos Dominus et renovavit spiritum et deposuit languores vestros: et accessit vobis fortitudo et potestas, et potentes effecti estis in fide. Et videns Dominus fortitudinem vestram gavisus est. Et propterea nunciavit vobis fabricam turris. Et alia quidem nuntiabit, si ex totis praecordiis pacem habueritis in vobis.

(B) XIII. Tertia autem visione vidisti illam iuvenem, et bonam et hilarem, [ac] spetiosa [fuit] facies sua. Sicut enim [si] alicui tristi venerit nuntium bonus, statim obliviscitur priorem tristitiam et nihil aliud expectat nisi nuntium quod audit, et fortis efficitur de caetero in bono; et enim renovatur¹ spiritus propter gaudium quod accepit: sic et vos renovationem accepistis spiritus vestri videntes haec bona. Et quoniam super scamnum vidisti illam sedentem, fortis positio, quia quattuor habet pedes scamnus² et fortis stat. Siquidem et seculum per quattuor angulos continetur. Qui ergo perfecte poenitentiam egerint, renovabuntur et fundati in toto corde suo poenitentiam agent. Habes perfecte omnem revelationem. Nunquam iam aliud quaeras; si autem rogaveris, revelabitur tibi.

VISIO QUARTA.

(B) I. Visio, quam vidi, fratres, [haec erat.] Post dies viginti prioris diei usque ad advenientem diem ibam in agrum per viam Campanam. De strata publica sunt quasi stadia decem; raro autem ambulatur ipse locus.¹ Solus autem ambulans rogabam Dominum, ut revelationes et visiones, quas² mihi ostendit per sanctam ecclesiam suam, fortes faceret, et viderem poenitentiam servorum Dei, qui scandalizabantur, ut lauda-

6) *revelatis* Vat.

Vis. IV. 1) Tribulationem intelligit sub Domitiano. *Ozon*.

2) *proficiscebam* erat in Vat.

3) *in villa sunt vero* Vat. Est ille Viae Appiae tractus, qui Campaniam percurrit.

4) *Rare* Vat., deinde *eum p. illum*. Sequens periodus cum hacce sine *Et* copulatur.

Cap. XII. 1) *hilaris* Pal.

2) *Maluerim gaudio affectus*. In Pal. haec habes: *Aut si postea subito ei relinquatur haereditas: et audiens surrexit*

et gaudens affectus induit se fortitudinem et non iam iacens sed stans renovabatur in spiritu: quod iam corruptum erat a prioribus suis defectionibus: et non iam sedit sed viriliter agens.

Cap. XIII. 1) *et renovatur enim* Pal.
2) *Sic* Pal. distincte.

Vis. IV. 1) *Visio quam vidi fratres: post dies viginti prioris diei, usque ad advenientem diem ibam in agrum per viam campana: de strata publica: sunt quasi stadia decem. Raro autem ambulatur ipse locus* Pal.

2) *quae* Pal.

ut honorificetur nomen eius magnum et honorificum; et, quia me dignum existimavit,⁵ ut ostenderet mihi mirabilia sua, et eum honorificarem, et gratias agerem. Tanquam vox mihi respondit: ,ne dubites, Herma!⁶ Intra me ergo coepi cogitare et dicere: ,ego quid habeo dubitare, sic fundatus a Domino, et qui vidi honorificas res?⁷ Progressus sum paululum, fratres, et ecce video pulverem usque ad caelum. Coepi dicere intra me: ,nunquid iumenta veniunt, et pulverem excitant?⁸ Distabat autem a me⁹ tanquam stadium. Et ecce, video magis magisque⁷ pulverem exurgentem, adeo ut suspicarer, esse aliquid divinitus. Pusillum autem⁸ resplenduit sol, et ecce video bestiam magnam veluti cetum, et ex ore eius locustae igneae procedebant. Erat autem statura bestiae illius pedes fere centum, caput autem habebat tanquam vas urnale.⁹ Coepi flere et invocare Dominum, ut me liberaret ab illa. Deinde recordatus sum verbi,¹⁰ quod audieram: ,ne dubites, Herma.⁶ Iudutus ergo, fratres, fidem Dei, et memoratus quae¹¹ docuit me magnalia, audenter in bestiam me tradidi. Sic autem veniebat bestia illa,¹² ita ut posset in ictu civitatem delere. Veni prope illam, et tam grandis bestia extendit se in terram, et nihil nisi linguam proferebat, et in totum non movit se, donec pertransissem¹³ illam totam. Habebat autem bestia illa¹⁴ super caput colores quattuor: nigrum, deinde rubeum et sanguinolentum, inde¹⁵ aureum, deinde album.

(A) II. Postquam autem pertransivi bestiam¹ illam, progressus sum fere pedes triginta; et ecce occurrit mihi virgo quaedam exornata, tanquam de thalamo prodiens, tota in albis, et calceamentis albis circumdata, et usque ad faciem mitram habens,² pro tegumento autem habebat capillos nitidos. Cognovi ergo a pristinis visionibus, quoniam ecclesia est; et hilarior factus sum. Salutavit autem me dicens:³ ,ave tu, homo.⁴ Et illam resalutavi dicens: ,domina, ave.⁴ Respondens autem⁴ dixit mihi: ,nihil tibi occurrit, homo?⁴ Dico ei: ,domina, occurrit mihi⁵ talis bestia, quae possit populum consumere; sed virtute Dei et singulari⁶ eius misericordia evasi illam.⁴ ,Bene effugisti,⁴ inquit, ,quoniam solitudinem et sollicitudinem tuam ad Dominum proiecisti,⁷ et cor tuum aperuisti ad eum, credens, quod per nullum alium poteris salvus esse, nisi per magnum et honorificum nomen eius. Propter hoc misit Dominus angelum

5) *existimavit* Vat., sub finem *ut et gratias agerem*. Periodi explicationem omnium praestantissimam praebet lectio Codicis Pal.

6) *Sic erat autem p. Distabat autem a me* Vat.

7) *Magis magisque video p. Et ecce, video magis magisque* Vat., cui excidit seq. *esse*.

8) *autem om. Vat.*, ubi mendum *locute p. locustae*.

9) *Erat autem statura bestie illius*

fere pedes centum. caput quidem habebat tanquam urnalem Vat. De cetum, quod Iachm. (p. 49. 59.) aliique centum pedibus praeditum invito Herma asserunt, cfr. Apoc. 11, 7. 12, 3. 13, 1 sq. 17, 8 sq. Clarius, ut solet, etiam de isto Pal.

10) *rememoratus sum verbum p. recordatus sum verbi* Vat.

11) Ita dedi c. Lamb. Pal. Vat. et Fab. St., *quis Cot.*; tum *in me bestiam tradidi* Vat.

retur nomen eius gloriosum, quoniam dignum iudicavit, ut ostenderet mihi mirabilia sua. Et laudante me et gratias ei agente, quasi sonus vocis mihi respondit et ait mihi: noli dubius esse. Ego autem mecum cogitare coepi dicens: ego quid habeo dubius esse, ita fundatus a Domino, et qui viderim tam gloriosas res? Et accessi modicum, et ecce video pulverem quomodo in caelum ferebatur. Et coepi dicere mecum: putas³ animalia veniunt et pulverem levant. Sic autem erat longe hoc a me, quasi stadium unum. Cum fieret ergo amplior pulveris spissitudo, sensi aliquid esse divinum. Modicum autem eluxit sol, et ecce video magnam bestiam quasi aliquem cetum, et ex ore eius locustae igneae exibant. Erat autem bestia longior quasi pedum centum, et caput habens quasi lagenam.⁴ Unde cum coepissem plorare et rogare Dominum, ut me liberaret a bestia, memoratus sum sermonis, quem audieram: noli dubius esse. Induens ergo me, fratres, fidem Domini, et in mentem habui eorum magnorum quae docuerat me, et confirmatus tradidi me bestiae. Sic autem veniebat bestia rugiens, quasi posset civitatem exterminare. Veni igitur iuxta illam;⁵ at bestia volvebat se in terra, et nihil aliud faciebat nisi linguam⁶ proferebat, et in totum non se movebat, quamdiu transivi illam. Habebat autem ipsa bestia super caput colores quattuor: nigrum et igneum sive sanguineum, et aurosum et album.

(B) II. Quando autem transivit me illa bestia, et accessit quasi pedes triginta, ecce obvia mihi venit virgo ornata quasi de thalamo procedens in albis calceamentis et albis vestibus operta usque ad frontem, et mitra erat opertorium eius; habebat autem capillos albos. Cognovi ergo ex prioribus visionibus, quoniam ecclesia est, et hilaris effectus sum. Illa autem salutavit me dicens: ave homo. Et ego illam resalutavi: ave domina. Illa respondens ait mihi: nihil [tibi accurrit?] Dico ei: etiam domina, talis bestia, quae poterat populos consumere; sed virtute Domini et miseratione eius evasi ab ipsa. Bene, inquit, evasisti, quoniam sollicitudinem tuam in Dominum proiecisti, et cor tuum aperuisti apud Dominum, credens, quia per nullum poteris salvari, nisi per magnum et gloriosum nomen [ipsius.] Propter hoc Dominus destinavit angelum suum,

12) illa bestia ordo in Vat., tum possit p. posset.

13) transirem Vat.

14) illa bestia transp. Vat.

15) deinde Vat.

Cap. II. 1) bestiam accessit ex Vat. et Fab. St., suffragante Pal., subinde progressum p. progressus sum Vat.

2) virgo quaedam exornata tamquam de thalamo progrediens tota in albis et calceamentis albis circumdata ut usque ad faciem mitram (sine habens) Vat. Vid. Apoc. 21, 2. et Iachm. l. c. p. 61.

3) Et ego illam salutavi dicens Vat.

4) autem om. Vat.

5) Vocc. occurrit mihi des. in Vat.

6) nimia Vat.

7) proiecisti ad dominum ordinatur in Vat., tum quia p. quod Vat. Pal. Vid. I Petr. 5, 7. et Act. 4, 12.

3) Sic Pal. Fortasse scr. potis.

4) Ita scr. Pal.

5) illa Pal.

6) lingua Pal.

suum, qui est super bestias, cui⁸ nomen est Hegrin, et obturavit os eius, ne te dilaniaret. Magnam tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui talem bestiam non dubitasti. Vade ergo, et enarra electis Dei magnalia ipsius, et dices illis, quod⁹ bestia haec figura est pressurae superventurae. Si ergo praeparaveritis vos, * poteritis effugere illam,¹⁰ si cor vestrum fuerit purum ac sine macula, et reliquos dies vitae vestrae¹¹ servieritis Deo sine querela. Immittite¹² sollicitudines vestras super Dominum, et ipse diriget eas. Credite¹³ Deo, qui estis dubii, quoniam omnia potest, et avertere iram suam a vobis, et mittere vobis praesidia. Vae dubiis iis,¹⁴ qui audierint verba haec, et contempserint; melius erat illis non nasci.⁶

(A) III. Interrogavi eam de illis quattuor coloribus, quos habebat bestia in capite. At¹ illa respondit mihi dicens: iterum tu curiosus es, de rebus² huiusmodi interrogans.⁶ Et dixi: ,domina, demonstra mihi, quid sint illa.⁶ ,Audi,⁶ inquit: ,illud nigrum mundus est, in quo commoramini: igneum autem et sanguinolentum, quoniam oportet seculum hoc per sanguinem et ignem deperire; aurea³ autem pars vos estis, qui effugistis seculum hoc. Sicut enim per ignem aurum probatur et utile fit; sic et vos probamini, qui habitatis⁴ in illis. Qui igitur permanserint et perseveraverint⁵ et probati fuerint, ab eis purgabuntur. Et sicut aurum emundatur,⁶ et remittit sordem suam; sic et vos abiicietis omnem tristitiam et angustiam, et emundabimini in structuram turris. Alba autem pars superventuri est⁷ seculi, in quo habitabunt electi Dei, quoniam immaculati et puri erunt electi Dei in vitam aeternam. Tu ergo ne desinas loqui haec⁸ auribus sanctorum. Habetis et figuram tribulationis superventurae⁹ magna. Nam si vos volueritis, nihil erit. In mente¹⁰ habete ista, quae praescripta sunt.⁶ Haec cum dixisset, discessit. Non vidi autem, quem in locum abierit.¹¹ Strepitus autem factus est, et aversus sum retrorsum metuens: et putabam bestiam illam advenire.¹²

* ἐκφεύξεσθε τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγρίου, ἐὰν ἡ καρδία ὑμῶν γένηται

8) cuius Vat. Pal. Hieronymus in Comment. ad proph. Habac. 1, 14. Hermae librum stultitiae condemnandum esse censet, cum angelum quemdam, nomine Tyri, reptilibus praeesse scribat. Sed angelus ille non Tyrus, sed Hegrin ab Herma appellatur, et procul dubio Tyri vox apud Hieronymum librariorum vitio ortum debet. Cotelierius duas coniecturas ad nomen Hegrin explicandum nobis reliquit: 1) Fortasse scriptum fuisse *εγρηγ* i. e. compendiosa scriptura pro *ἐγρηγόρος*, vigil, רגל, quo nomine apud Danielelem 4, 10. et 20. angelus significatur; pro *εγρηγ* autem scriptum seu lectum fuisse *εγρηγ*. 2) Fortasse Herma hoc fere modo scripsisse: *ἔπεμψε κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἐστὶν ἐπὶ θηρίων, ὃ ὄνομα ἄγριον, misit Deus angelum suum super bestiam, cui (bestiae) nomen est τὸ ἄγριον, i. e. ferum. Huic interpretationi favet Clem. Alex. (Strom. IV, 9. p. 596.), ei-*

que adstipulatur Nourrius; priori autem patrocinatur Lücke (Einleit. in d. Offenbarung Iohannis) p. 145. not. 2. Cfr. quoque Ittigium, l. c. p. 168. Cfr. Apoc. 9, 11.: *ἄγγελος Ἀββαδὼν*. H. Attamen Hieronymus illic Herma nec nominat, nec accusat. Dicit potius, scriptum quoddam apocryphum stulte narrare, quemdam angelum nomine Tyri praeesse reptilibus, et in hanc similitudinem piscibus quoque et arboribus et bestiis universis proprios in custodiam angelos assignatos. Ultima Hieronymi verba melius quadrant ad Clementem Romani Recogn. I, 45. In Codice Pal. est *tegr*. Fortassis vocem habes ex *θήγειν* (acuere, excitare, instigare) et *ἄγριον* (ferum) ab Herma ex Graeco Iudaeo facto Christiano modo Hebraeorum conflatam, sed librariorum incuria mutilatam. Legendum pono Thegrin.

qui super bestias est, cuius nomen est Tegri,¹ et lusit² os eius, ne te consumeret. Magnam tribulationem evasisti propter fidem tuam, et quia talem bestiam videns non fuisti dubius. Vade ergo et refer electis Domini, et dic illis, quoniam bestia haec forma est tribulationis magnae. Si ergo paraveritis vos et poenitentiam feceritis ex toto corde vestro ad Dominum, poteritis evadere illam, si cor vestrum fuerit mundum et immaculatum, et caeteros vitae vestrae dies servieritis³ immaculati. Proicite sollicitudines vestras in Dominum, et ipse corriget eas. Credite Domino, quia omnia⁴ potest, et avertit iracundiam suam a vobis. Vobis autem, qui dubii⁵ estis, mittet flagella. Vae audientibus haec verba et contemnentibus ea; melius erat enim non nasci.

(B) III. Et interrogavi eam de quattuor coloribus, quos habet super caput suum. Illa autem respondens ait mihi: iterum exquaeris de talibus rebus? Dico ei: etiam domina, nota fac mihi, quae sunt haec. Audi, ait: nigredo seculum hoc est, in quo habitatis: igneum autem vel sanguineum, quoniam debet seculum hoc per sanguinem et ignem perire; aurosum autem vos estis, qui evadetis seculum hoc. Quoniam autem aurum probatur per ignem et bonum invenitur: sic et vos probamini in vobis. Qui ergo perseverat et igni probatur, ab ipso purgabitur: et quomodo aurum dimittet sordem, sic et vos dimittitis omnem tristitiam et angustiam, et purgamini et utiles eritis in fabrica⁶ turris. Album autem, quod erat, mundus venturus est, in quo habitabunt electi Dei, quoniam mundi et sine macula erunt hi, qui eliguntur a Deo in vitam aeternam. Tu ergo noli intermittere loquens in auribus sanctorum. Habetis et formam tribulationis venturae. Si autem et vos volueritis, nihil erit. In mente habete, quae ante scripta sunt. Haec dicens recessit, et non vidi, quo loco iit; nebula autem fuit. Et ego reversus sum retro timens et sperans, quoniam bestia venit.

καθαρά καὶ ἄμωμος,

9) quoniam Vat. Pal.

10) effugere p. poteritis effugere illam Vat.

11) vestrae om. Vat.

12) iniuncte Vat. Scribe saltem *in-iungite*. Idem *dirigit eos* p. *diriget eas* ex Lambeth., *corrigit eas* Pal., *dirigat eas* Cot. Cfr. Ps. 54, 23. Matth. 6, 25. Luc. 12, 22. Phil. 4, 6.

13) creditis Vat., dein om. et ante avertere, tum suffragia p. praesidia.

14) his Vat. Matth. 26, 24. Marc. 14, 21.

Cap. III. 1) Ac Vat.

2) de illis (expunctum) rebus Vat.

3) aureum Vat. Cfr. II Petr. 2, 20.

4) habitis mendose Vat. Subsequens in illis ad huius mundi homines referunt. Praestat lectio Codicis Pal. sic et vos probamini in vobis. Cfr. I Petr. 1, 7.

5) Vocc. et perseveraverint non leg. in Vat. Commate distinxit post fuerint, cum prius interpungeretur post eis =

huius mundi hominibus. Eo spectat Pal. Qui ergo perseverat et igni probatur ab ipso purgabitur.

6) Ita Fab. St. et Cot. in textu, ut videtur sine Codd. auctoritate, cum C et G exhibeant emendatur aequae ac Lamb. Vat., mox quoque emendaminis p. emundabimini Vat.

7) superveniuntur p. superventuri est Vat.

8) loquendo p. loqui haec Vat.

9) superveniente Vat.

10) mentem Vat., mox perscripta p. praescripta.

11) quo loco abiit p. quem in locum abierit Vat.

12) et adversus sum retro metuens. et putabam illam bestiam venire Vat. Similis strepitus auditus est IV Esdr. 10, 26.

Cap. II. 1) tegri: sic Pal.

2) non muto in illulit.

3) servitae Pal.

4) omnes Pal.

5) dubi Pal.

LIBER¹ SECUNDUS

QUI INSCRIBITUR:

MANDATA.

Prooemium.

Cum orassem domi, et consedissem² supra lectum, intravit vir quidam reverenda facie, habitu pastorali, pallio albo amictus, peram in humeris, et virgam in manu gestans, et salutavit me. Et ego resalutavi eum.³ Protinusque consedit iuxta me, et ait mihi: ‚missus sum ab illo⁴ venerabili nuntio, ut habitem tecum reliquos dies vitae tuae.‘ Et ego putabam, ipsum⁵ ad temptandum me venisse. Et dico ei: ‚tu enim quis es? Ego enim novi,⁶ cui traditus sum.‘ Ait mihi: ‚non cognoscis me?‘ ‚Non,‘ inquam. ‚Ego,‘ inquit, ‚sum pastor ille,⁷ cui traditus es.‘ Adhuc loquente eo figura eius mutata est. Cumque cognovissem, esse⁸ eum, cui traditus fueram, confusus sum, protinusque metus me subiit, et totus maerore confectus sum, quia sic respondi ei nequiter et insipienter.⁹ Ait mihi: ‚noli confundi, sed virtutem concipe animo in mandatis meis, quae daturus sum tibi. Missus sum enim, inquit, ut, quae vidisti superius, omnia tibi rursus ostendam; praecipue quae ex eis¹⁰ utilia sunt vobis. Primum omnium mandata mea et species similitudinum¹¹ scribe; reliqua autem, sicut ostendero tibi, sic ea scribes. Ideo autem praecipio¹² tibi, primum mandata mea et similitudines scribere, ut subinde legendo facilius ea custodire possis.‘ Scripsi¹³ igitur mandata et similitudines, ita ut praecepit mihi. Quae audita si custodieritis, atque in his ambulaveritis, et exercueritis ea mente pura, recipietis a Domino, quae pollicitus est¹⁴ vobis. Sin autem iis¹⁵ auditis non egeritis poenitentiam, sed adhuc adieceritis ad delicta vestra, a Domino adversa recipietis. Haec omnia praecepit mihi scribere ‚pastor‘ ille, nuntius poenitentiae.¹⁶

1) Visionem quartam excipit in Vat. rubra inscriptio: *Visio quinta de mandatis.*

2) *et cum sedissem* C, Lamb., Vat., qui mox pergit *intravit quidam vir dignitatosam faciem habitu pastorali amictus pallium album peram gestans in humerum et virgam in manu et salutavit me.* Cfr. Matth. 10, 11. Colligimus ex Tertull. de orat. c. 12, ubi Hermae locus citatur, adsignata oratione fuisse quibusdam morem assidendi. Cuius quidem rei rationem Tertullianus non perspicens, Hermae dicta ad ordinem narrationis, non ad

instar disciplinae spectare recte adnotat. Vid. IV. Esdr. 3, 1. Vis. 1, 3.

3) Ante *eum* in Vat. est *ipsum* c. punctis suppositis.

4) Sic leg. Pal. Vat. et Fab. St., eo vulg. Dein *mec vite p. vitae tuae* Vat.

5) *eum* Vat.

6) *novi* pr. man. supraaddidit in Vat. Angelus Hermae custos, qui Vis. 2, 4 et Vis. 3, 10. iuvenis speciosus fuerat, iam adest habitu pastorali missus *ab eo venerabili nuntio*. Nuntium (*ἄγγελον*) illum venerabilem opinor esse Christum. Id certe desumitur ex Sim. 9, 1. 5, 4. Mand.

INCIPIUNT PASTORIS MANDATA DUODECIM.

(B) Cum orassem domi, et consedissem supra lectum, intravit vir quidam facie dignitosa, habitu pastorali, amictus pelle alba, peram gestans in humero et virgam in manu, et salutavit me. Et ego resalutavi eum, protinusque consedit iuxta me et ait mihi: missus sum ab illo venerabili nuntio, ut habitem tecum reliquos dies vitae.¹ Putavi enim, [eum] ad temptandum me venisse. Dico ei: tu autem quis es?² Ego autem novi eum, cui sum traditus. Ait mihi: non cognoscis me? Non, inquam. Et dixit mihi: ego sum ille pastor, cui traditus es. Et adhuc loquente eo, figura eius mutata est. Cumque cognovissem, esse eum³ cui fueram traditus, confusus sum protinus; metusque in mentem intravit, et totus sum maerore confectus, quod sic ei respondissem nequiter et inscien- ter. Et ait mihi: noli confundi, sed virtutem concipe animo in mandatis meis, quae daturus sum tibi. Missus sum enim, inquit, ut; quae vidisti superius, omnia tibi rursus ostendam, quae illorum praecipue sint vobis utilia. Primo omnium mandata mea et species et similitudines scribe; reliqua autem sicuti ostendero tibi, scribes, ut subinde legendo facilius possis custodire ea. Scripsi igitur mandata et similitudines, sicut praecepit mihi. Quae audita si custodieritis atque in his ambulaveritis et ea exercueritis mente pura, recipietis a Domino quaecun- que pollicitus est⁴ vobis. Sin vero eis auditis non⁵ egeritis poenitentiam, sed adhuc ad delicta vestra adieceritis, a Domino recipieritis adversa. Haec omnia sic scribere mihi praecepit pastor ille nuntius poenitentiae.

5, 1. Sim. 10, 1. 2. coll. Vis. 3, 9. Archangelo quidem Michaeli, cui omnium fidelium custodia curae est, simili modo locus nuntii poenitentiae prior adsignatur. Sim. 8, 3.

7) *sum ille pastor* Vat., omisso praec. inquit.

8) *esse om.* Vat., posthac *in me intravit p. me subiit.*

9) Ita est in Vat. favente Pal. et var. lect. apud Cot., *quia sic ei responderam insipienter* idem in textu c. Fab. St.

10) *que ex praecipue p. praecipue quae ex eis* Vat., cui excidit pron. *eis*, ut liquet ex Pal.

11) *primum omnia mea et species similitudinem* Vat. Quo reliqua referenda sint, quae se Hermae ostensurum promittit, commode colligitur ex Codice Pal. Ibi enim post ultimum Similitudinis 9 vocabulum puncto distincto apponitur *AMHN*. Quod cum in fine quoque Similitudinis 10 ibidem factum sit (*ἀμην*), non dubito, quin amanuensis libros Mandatorum et Similitudinum illic expletos esse, novamque sectionem cum Sim. 10

incipere ex antiquo apographo absque arbitrio signaverit. Codex quoque Vat. id sibi vult. Nam spatium vacuum, quod antecedit Similitudinem 10, titulo soli praescribendo amplius est. Reliqua ergo habes in Sim. 10. Haud male divisio incipere potuisset iam inde a Sim. 9, 1.

12) *principio vitiose* Vat.

13) Liber Hermae quodammodo Ethica christiana nominari potest. Cfr. Iachm. l. c. p. 44. H.

14) *est des.* in Vat.

15) *his* Vat., cui excidit, ut Lamb., *ad ante delicta.*

16) *Ἄγγελος τῆς μετανοίας* etiam apud Clem. Alex. (quis dives c. 42. ad fin. p. 961.) nobis occurrit. H.

1) Post *vitae* pron. *tuae* deletum est in Pal. Postea potius *eum* ex *enim* corrige.

2) *Erat est* in Pal.

3) *esse cum eum* Pal., ubi deinde in *mente intravit.*

4) *es* Pal.

5) *et* Pal.

MANDATUM I.

De fide in unum Deum.

(A)* Primum omnium crede, quod¹ unus est Deus, qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo omnia fecit. Ipse capax universorum solus immensus est,² qui nec verbo definiri, nec mente concipi potest. Crede igitur in eum, et time eum, et timens habe abstinentioniam. Haec custodi, et abiice abs te omnem concupiscentiam et³ nequitiam, et indue virtutem iustitiae, et vives Deo, si custodieris mandatum hoc.⁴

MANDATUM II.

De fugienda obtreccatione, et eleemosyna facienda in simplicitate.

(A) † Dixit mihi: ,simplicitatem habe, et innocens esto; et¹ eris sicut infans, qui nescit malitiam, quae perdidit vitam hominum. Primum de nullo male loquaris, neque libenter audias male loquentem. Sin² vero et tu audieris, particeps eris peccati male loquentis; et credens tu quoque peccatum habebis,³ quia credidisti male loquenti de fratre tuo. Perniciosa est detractio,⁴ inconstans daemonium est; nunquam in pace consistit, sed semper in discordia manet. Contine te⁵ ab illa, et semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam, in qua nulla sunt peccata, sed omnia laeta sunt; et benefac⁶ de laboribus tuis. Omnibus inopibus⁷ da simpliciter, nihil dubitans cui des. Sed omnibus da; omnibus enim Deus dari vult de suis donis.⁸ Qui ergo accipiunt, reddent rationem Deo, quare acceperunt, et ad⁹ quid. Qui autem accipiunt ficta necessitate, reddent rationem; qui autem dat, innocens erit. Sicut enim accepit¹⁰ a Domino, ministerium consummavit, nihil dubitando, cui daret et cui non daret; et fecit hoc ministerium simpliciter et¹¹ gloriose ad Deum. Custodi ergo mandatum hoc, sicut tibi locutus sum, ut poenitentia tua simplex inveniatur, et possit domui tuae bene fieri; et cor mundum habe.⁴

* Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. Εἷς Θεός μόνος ὁ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὢν.

† Ἀπλότητα ἔχε, καὶ ἄκακος γενοῦ, καὶ ἔσο ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γνώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολοῦσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδενὸς καταλάλει, μηδὲ ἠδέως ἄκουε τοῦ καταλαλοῦντος.

Mand. I. 1) quia Vat., cui dein excidit pron. qui et ex praep. Graeca sunt: πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. Sapientissimo Mandato hoc usi sunt olim SS. Patres, usi et Haeretici Ariani, cum hoc discrimine, quod illi quidem optimo iure id fecerint, hi vero pessimo exemplo, singularique impudentia, quasi neget Ecclesia unum esse Deum, cunctorum creatorem. Col. Cfr. Vis. 1, 1.: condidit ex nihilo ea, quae sunt.

2) Huc usque Mand. istud Graece exhibet auctor *Doctrinae ad Antiochum Ducem* editae a Montfauconio T. III. Opp. S. Athanasii p. 252. n. 1, ubi alia praeterea ex Pastore desumpta invenies.

3) concupiscentiam et om. Vat., ubi post vives interponitur cum.

Mand. II. 1) et om. Vat., ubi infantes qui nesciunt p. infans, qui nescit. Ab initio usque ad verba: omnia laeta sunt habemus Graece Doctr. ad Antioch. n. 2. p. 253. Fere eadem in Antiochi homil. 29.

MANDATUM PRIMUM PASTORIS.

(B) Primo omnium crede, esse unum Deum, qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo cuncta fecit. Ipse caput universorum, solus immensus, qui nec verbis definiri, nec mente concipi potest. Huic ergo crede, et metue eum, metuque accepto tene abstinentiam. Haec custodi, et abicis¹ a te omnem nequitiam, omnemque indues virtutem aequitatis, et vives Deo, si custodieris hoc mandatum.

MANDATUM SECUNDUM.

(B) Ait mihi: simplicitatem tene et innocens esto, sicut infantes, qui ignorant nequitiam, quae vitam perdit hominum.¹ Ante omnia de nullo male opineris, neque libenter audias eum, qui absenti detrahit. Sin autem et tu audieris,² particeps eris huius; si enim consenseris detrahenti et id, quod de absente dictum fuerit, credideris, eris et tu ei similis, et contra fratrem tuum perniciosus, et adstringeris peccato eiusdem detrahentis. Malum enim est, aliquem infamare, et instabile daemonium, nunquam in pace consistens, sed in discordia semper habitans. Abstine ergo te ab eo, et eris semper quietus inter omnes. Indue te autem temperantiam, verecundiam, modestiam, in qua nulla offensa est, nulla nequitia, sed cuncta plana³ atque laeta. Exerce bonitatem, et de fructu laborum tuorum, quos tibi tribuit Deus, omni inopi praesta simpliciter, nihil dubitans cui sit dandum. Omnibus tribue; universis enim Deus dari vult de suis donis. Accipientes vero reddent rationem Deo, quare et ad⁴ quid acceperint. Quicumque enim acceperint coacti aut⁵ aliqua necessitate, a crimine innocentes erunt; qui vero fallaciter acceperint, rationem dabunt. Ille autem, qui dat, innoxius erit, cum enim hoc ministerium, quod a Domino accipitur, simpliciter apud Deum gestum⁶ fuerit. Quicumque ergo tam simpliciter ministrat, vivit Deo. Custodi itaque mandatum hoc, sicut tibi dixi, in poenitentia tua, et domui tuae cum simplicitate, et cor tuum sit mundum et indeficiens apud Deum.

εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ ἀνοῦων ἔνοχος ἔσῃ τῆς ἀμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος . . . Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἢ καταλαλιὰ, καὶ ἀκατάστατον δαυμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν. Ἄπεχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἔξεις μετὰ πάντων. Ἐνδυσαι δὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδὲν ἐστι πρόσκομμα πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα ὁμαλὰ καὶ ἰλαρά.

2) Sin etiam Pal., si Vat. Idem peccatis p. peccati.

3) credens et tu habebis peccatum p. et credens, tu quoque peccatum habebis Vat.

4) decertatio Vat., quae lect. sensum prorsus permutat.

5) Abstine te p. Contine te Vat.

6) et fac bene Vat.

7) Cfr. Antioch. hom. 98.

8) donis c. Pal. Vat. Fab. St. et Cot. = ἐκ τῶν ἰδίων δωρημάτων Antioch., bonis Hef. c. Gallandio invitis Codd. Locus mutilatus in ed. Cler. a. 1724.

9) ut Lamb. Vat. Pal.

10) accipit Vat., qui mox ut Lamb.

cui dare, cui non dare.

11) et om. Vat.

Mand. I. 1) Corrige abicies.

Mand. II. 1) hominem Pal.

2) audiendo Pal.

3) plena erat in Pal.

4) ut Pal.

5) Pal. prius ut. Ibidem extat siglum qc post dabunt.

6) gesta Pal.

MANDATUM III.

De fugiendo mendacio, et Hermae poenitentia ob simulationem.

(A) *Iterum mihi dixit: ,veritatem dilige, et omnis sermo verus¹ ex ore tuo procedat; ut spiritus, quem Dominus constituit in carne tua, verax inveniat apud cunctos² homines, et Dominus magnificetur, qui dedit spiritum in te; quia Deus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. *Qui ergo³ mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum, quod⁴ acceperunt. *Acceperunt enim spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddunt,⁵ coinquant mandatum Domini, et fraudatores fiunt.⁶ His ego auditis vehementer flevi.⁶ Qui cum flentem me videret, dixit mihi: ,quid ploras? Et dixi: ,quoniam, domine, nescio, an possim salvus esse.⁶ ,Quare? inquit. Et dixi: ,quia nunquam, domine, verum locutus sum verbum in vita mea,⁷ sed semper in simulatione vixi, et mendacium pro veritate affirmavi omnibus; et non mihi quisquam contradixit, sed fides habita est verbo meo. Quo modo⁸ ergo potero vivere, cum sic egerim? Et dixit mihi: ,tu quidem bene et vere sentis; oportebat enim te, sicut Dei servum, in veritate ambulare,⁹ et malam conscientiam cum spiritu veritatis non coniungere, nec tristitiam Spiritui Dei sancto et vero facere.⁶ Et dixi illi: ,nunquam, domine, haec verba tam diligenter audivi.⁶ Et dixit mihi: ,nunc audis; cura deinceps,¹¹ ut et illa, quae prius locutus es falsa pro negotiis tuis, his verbis et illa fidem recipiant. Possunt enim et illa fidem recipere,¹² si vera locutus fueris deinceps; † et si veritatem servaveris, poteris vitam consequi. Et quicumque audierit hoc mandatum, et fecerit, et recesserit a mendacio, vivet Deo.⁶

MANDATUM IV.

De dimittenda adullera.

(A) †† Mando, ait, tibi, ut castitatem custodias, et non ascendat¹ tibi cogitatio cordis de alieno matrimonio, aut de fornicatione; haec enim

* Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ σοι . . . Οἱ γὰρ ψευδομένοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν . . . Ἐλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας, καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος.

† ἐὰν οὖν τὴν ἀλήθειαν φυλάξῃς, δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν ποιήσασθαι.

Mand. III. 1) *verax* Bodl. Lamb. Vat. Ad priora ista quadrant Graeca servata Doctr. ad Antioch. n. 3.

2) *cunctos* non est in Vat.

3) *autem* Vat.

4) *quem* Vat.

5) *reddant* Vat.

6) Ita dedi ratione habita lect. Bodl. Vat. et Fab. St.: *His ergo auditis vehementer flevi*, Cot. *His auditis, ego vehementer flevi*.

7) *verbum locutus sum in vita* p. *verum locutus sum verbum in vita mea* Vat.; ibidem *cum* p. *in*, dein *firmavi* p. *affirmavi*, mox *priusquam*, aliena manu *quisquam* stylo cerussato supra, tum *transp. est habita*. In hunc modum se accusat Prudentius Prooem. in lib. Cathem. v. 8 sq.

Mox docuit toga

Infectum vitiiis falsa loqui, non sine crimine. Cfr. infra *locutus es falsa pro negotiis tuis*, et Vis. 1, 3.

MANDATUM TERTIUM.

(B) Iterum dicit mihi: ama veritatem, et omnis veritas de ore tuo procedat, ut spiritus, quem Dominus constituit in hoc corpore, verax apud cunctos homines inveniatur, atque ita Dominus honoretur, qui habitat supra te. Et quidem Dominus verax est in omnibus verbis suis, nullumque apud eum mendacium est. Laedunt igitur eum, quicumque mentiuntur, fraudatoresque Domini esse incipiunt, non reddentes ei commendatum sibi spiritum, sicut acceperunt. Acceperunt enim spiritum sine aliquo mendacio. Hunc si mendacem reddiderunt, rationem dabunt; maculaverunt etiam mandatum Domini, et facti sunt fraudatores adversus eum. Haec autem cum ego audissem, vehementissime flevi. Qui cum me flentem videret, ait: cur lacrimas profundis? Et dixi: quoniam ignoro domine, an possim salutem habere. Et ait mihi: quare? Et dixi: nunquam in tota vita mea verum locutus sum sermonem, sed semper cum omnibus callide vixi et mendacium meum pro vero adfirmavi, nec quisquam mihi contradixit, sed¹ fides habita est verbis meis. Quemadmodum vivere possim, cum sic me gesserim? Et ait mihi: tu quidem vere et bene sentis. Oportebat enim te, sicut Dei servum, cum veritate ambulare, nec² malam conscientiam iungere ad spiritum veritatis, nec laedere spiritum sanctum atque verum. Et dixi: nunquam domine id audivi. Et ait mihi: nunc audis. Custodi ea, ut ea³ quae prius perperam egisti, posterioribus factis tuis in veritate approbatis illa quoque priora fidem consequantur. Nam his in veritate repertis, et illa quasi vera comprobabuntur, si ex hoc tempore curaveris ut sermo tuus mendaciis careat; et si amaveris veritatem, poteris perpetuam vitam tibi acquirere. Et quicumque huic praecepto obtemperaverit, et abstinerit se ab omni mendaciorum, vivet Deo.

MANDATUM QUARTUM.

(B) Praecipio tibi, inquit, custodire castitatem, nec intret in cogitationem tuam¹ aut mulieris alienae cupiditas, aut adulterii mentio, aut

†† Φύλασσε τὴν ἀγγελίαν, καὶ μὴ ἀναβαινέτω ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἄλλοτρίας, ἢ περὶ πορνείας τινὸς, ἢ περὶ τοιοῦτων ὀνομάτων· τοῦτο γὰρ ποιῶν ἁμαρτίαν μεγάλην ἐργάσῃ . . . Βλέπε οὖν ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθυμησεως ταύτης.

8) Quemadmodum Vat.

9) ambulare in veritate, Vat., ubi et p. nec, exciditque et post sancto. Ephes. 4, 30.

10) dixit mihi erat in Vat.

11) Custodi a modo p. cura deinceps Lamb. Custodi amodo Vat., quod idem est. Latinitatis senescentis a modo = inde iam vel deinceps. Mox locuta p. locutus et participiant p. recipiant Vat.

12) percipere Lamb. Vat., uterque a modo (ammodo scr. Vat.) p. deinceps. Ad extrema rursus cf. Doctr. ad Antioch. I. I.

Mand. IV. 1) Haec usque ad verba: ab hac cogitatione magnam partem Graece inveniuntur Doctr. ad Antioch. n. 4. (Iam Clericus recte ediderat ἀναβαινέτω p. ἀναμενέτω, quod repetiit Hef.)

Mand. III. 1) atn (attamen) in Pal. praecedit conjunctionem sed.

2) ne Pal.

3) eam Pal. Fortasse iam.

Mand. IV. 1) in cogitatione tua Pal.

parit peccatum magnum.² Tu autem semper³ memor esto Domini, omnibus horis, et nunquam peccabis. Si enim haec cogitatio in cor tuum ascenderit tam mala,⁴ magnum peccatum facis; et qui haec faciunt, viam mortis sequuntur. Vide ergo tu; abstine te ab hac cogitatione. Ubi enim castitas manet in corde hominis iusti, nunquam ibi ascendere debet⁵ cogitatio mala.⁶ Et dixi illi: domine, permitte mihi pauca verba dicere tibi.^{6b} Dic, inquit. Et dixi illi: domine, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa?⁷ Et dixit mihi: quoadiu nescit⁷ peccatum eius, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem scierit vir, uxorem⁸ suam deliquisse, et non egerit poenitentiam mulier, et permanet in fornicatione sua, et convivat cum illa vir; reus erit peccati eius, et particeps moechationis eius.⁶ Et dixi illi: quid ergo, si permanserit in vitio suo mulier?⁶ Et dixit: dimittat illam vir, et vir per se maneat. Quodsi dimiserit mulierem⁹ suam, et aliam duxerit, et ipse moechatur.⁶ Et dixi illi: quid si mulier dimissa poenitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti, nonne¹⁰ recipietur a viro suo?⁶ Et dixit mihi: imo, si non receperit eam vir,¹¹ peccat, et magnum peccatum sibi admittit; sed debet recipere peccatricem, quae poenitentiam egit; sed¹² non saepe. Servis enim Dei poenitentia una est.¹³ Propter poenitentiam ergo non¹⁴ debet, dimissa coniuge sua, vir aliam ducere. Hic actus similis est et in viro et in muliere. Non solum moechatio est illis, qui carnem suam coinquant; sed et is,¹⁵ qui simulacrum facit, moechatur. Quodsi in his factis perseverat, et poenitentiam non agit, recede ab illa, et noli convenire¹⁶ cum illa; alioquin et tu particeps eris peccati eius. Propter hoc praeceptum est vobis, ut coelibes maneatis, tum vir, tum mulier;¹⁷ potest enim in huiusmodi poenitentia esse. Sed et ego non do occasionem, ut haec ita¹⁸ agantur; sed ne amplius, qui peccaverit, peccet. De prioribus autem peccatis eius Deus, qui potestatem habet sanitatem dandi, dabit remedium, quia ipse est, qui habet potestatem omnium.⁶

(A) II. Iterum¹ interrogavi, et dixi: quoniam dominus existimavit me dignum esse, ut mecum habitess² semper; pauca verba mihi edissere,³

2) quia hoc facit peccatum magnum Lamb. Vat.

3) semper reiicitur post Domini in Vat.

4) in corde tuo ascenderit sic p. in cor tuum ascenderit tam mala Vat.

5) non ibi debet ascendere Vat.

6) Ita c. Lamb. Vat., permittit me pauca verba tecum loqui vulg.

7) nescis Vat.

8) mulierem Vat., dein eget p. egerit, tum ea p. illa et peccatis suis p. peccati eius. Cotelerius: Citatur iste locus a Petro Lombardo lib. IV. Sententiarum dist. 35. n. 5, et a Gratiano Caus. 34, mutatusque in Canonem cernitur apud Gregorium IX Decret. lib. 5 tit. 16 cap. 3. Consimilia autem ubique nancisceris; in legibus Atticis et Romanis, in Scriptoribus profanis, in Canonibus, in Patribus.

9) uxorem Vat. Matth. 5, 2. 19, 9. Marc. 10, 11. 1 Cor. 7, 11. Cfr. Cot. ad h. l.

10) non Vat.

11) Vulg. suus post vir exclusi c. Pal. Vat.

12) et Vat.

13) una poenitentia est ordo vocc.

Vat. Prudenti admodum consilio Hermas homines cupiens pariter deterrere a desperatione, atque a confidentia, sermonem toto hoc Tractatu ita temperat, ut poenitentiam interdum ostendat, interdum occultet; modo proponat omnibus, modo quibusdam denegat, aut absolute, aut nisi illam cito susceperint; aliquando respiscendi semel dumtaxat locum det, aliquando saepius. Col. Ego quidem lectionem vulgatae recensionis vitiatam censeo. Genuinum quippe totius loci sensum suppetitat Pal. Omnis quae poenitentiam

aliquid his simile vitium; magnum enim delictum admittis, si quid horum feceris. Sed coniugis semper memor tuae carebis hoc peccatum. Quodsi huiusmodi desideria in cor tuum penetraverint, aut his similia, graviter peccabis. Talis concupiscentia servo Dei maximum delictum est, et quicumque rem tam scelestam admittit, mortem sibi fabricat. Vide ergo tu: abstine te ab hac cogitatione. Nam ubi sanctitas habitat, ibi nequitia non debet cor hominis violare.² Iustitiam observa. Dico illi: permittit mihi domine, ut te pauca interrogem. Dic, inquit. Domine, si uxorem quis, inquam, habeat in Domino fidelem, et eam postea adulteram deprehendat, quaero an peccet, si cum illa vivat. Et dixit mihi: quandiu delicta illius ignoraverit, non peccat; si autem illius peccatum cognoverit, et mulier poenitentiam sui non egerit, sed in eadem nequitia perseveraverit, delinquet vir, si cum ea vivat, et particeps conscientiae eius fiet. Quid ergo, inquam, faciat maritus, si uxor in eodem vitio perseveraverit? Dimittat, inquit, illam, et ipse³ contineat. Quodsi dimissa illa aliam uxorem duxerit, et ipse adulterium committit. Si autem, inquam, domine, postea, quae ab eodem dimissa est mulier, et gerit poenitentiam et ad maritum suum reverti voluerit, non recipietur? Et dixit mihi: si recepta non fuerit, peccabit maritus et grande⁴ in se delictum admittet. Omnis, quae poenitentiam delictorum agit, recipi quidem cum venia debet, sed non ad singula; servo enim Dei una poenitentiae venia indulgetur. Ideo ergo maritus post divortium uxoris aliam non debet ducere, ne poenitentiae occasionem mulieri auferat. Haec res tam viro, quam mulieri communis est. Adulterium autem non is⁵ tantum admittit, qui carnem suam inquinat; sed et ille, qui similia hominibus huius seculi, quos et ethnicos vocamus, facit, et ipse adulter est. Ideo si quis in eiusmodi actibus permanebit, et poenitentiam non egerit, abstinebis a conversatione eius. Sin autem [non recedas,] et ipse in consortium delictorum eius venies. Hac ex causa praecipitur et viro et mulieri, ut si divortium fecerint, uterque se intra se custodiant, quia poterit in eiusmodi factis poenitentia⁶ locum habere. Ego autem, inquit, non do occasionem, ut eiusmodi actus ad effectum perveniat; sed ut desinat peccare, qui usque adhuc peccavit. Nam de prioribus delictis eius est, qui mederi potest omnia: ille, qui habet omnium rerum potestatem.

(B) II. Iterum dixi illi: quia¹ me Dominus dignum habuit, cum quo semper habitares, paucarum interrogationum mihi etiam nunc praesta

delictorum agit: recipi quidem cum venia debet: sed non ad singula. Servo enim dei una poenitentiae venia indulgetur.

14) non ergo Vat.

15) Pron. is non extat in Vat.

16) Ita Vat., tautologice convivere vulg., dein sin autem p. alioquin Lamb. Vat., qui mox exhibet peccatis p. peccati. De divortio in casu idololatriae H. refert ad Augusti Handb. d. chr. Archaeol. T. III. p. 151, monens, hic agi de coniuge christiana in idololatriam relapsa, non de coniuge infideli, ut I Cor. 7, 15.

17) propter hoc peccatum est nobis super nos hoc manere sine muliere sine

viro, Vat., expuncto pron. hoc ante manere. Clarius omnino Pal., quem confer.

18) sic Vat.

Cap. II. 1) Item Vat.

2) habite mendose Vat.

3) dixere Vat., dein obduratum p. obturatum ut Lamb.

2) non debet nec cor hominis violare Pal.

3) Adde se. Postea dimissam illam Pal.

4) grandem Pal.

5) his Pal.

6) poenitentiam Pal.

Cap. II. 1) qui Pal., ubi deinde mutavi interrogationem in interrogationum.

quia non intelligo quicquam, et cor meum obturatum est a pristina conversatione; et sensum mihi aperi, quia vehementer obtusus⁴ sum, et in totum nihil intelligo.⁵ Et respondens dixit mihi: ego praepositus sum⁶ poenitentiae, et omnibus poenitentiam agentibus sensum do. An⁶ non tibi videtur, poenitentiam agere magnam sapientiam esse; quoniam, qui poenitentiam agit, sensum magnum adipiscitur?⁷ Sentit enim se peccasse et fecisse⁸ nequiter in conspectu Domini, et recordatur intellectu, quod deliquit, et poenitentiam agit, et iam⁹ non operatur nequiter, sed operatur bene, et humiliat animam suam, et torquet eam, quia peccavit. Vides ergo, quod¹⁰ poenitentia sensus est magnus.⁵ Et dixi illi: propter hoc, domine, diligenter inquiri omnia, quoniam peccator sum; ut sciam, quae¹¹ operer, et vivam; quia multa sunt peccata mea.⁶ Et dixit mihi: vives, si haec mandata mea¹² custodieris; et quicumque audierit et fecerit mandata haec, vivet Deo.⁶

(A) III. Et dixi illi: etiam nunc, domine, audivi a quibusdam doctoribus, quod alia poenitentia non est, nisi illa, cum in aquam¹ descendimus et accipimus remissionem peccatorum nostrorum, ulterius² non peccare, sed in castitate permanere.⁶ Et ait mihi: recte audisti. Nunc autem, quia³ diligenter omnia inquiris,⁴ et hoc tibi demonstro, non dans occasionem illis, qui credituri sunt, aut qui nuper⁵ crediderunt Domino. Qui enim iam crediderunt, aut qui credituri sunt,⁶ poenitentiam peccatorum non habent, sed remissionem. Illis⁷ enim,⁸ qui vocati sunt ante hos dies, posuit Dominus poenitentiam; quoniam cogitationes omnium⁹ praecordiorum novit Deus, et scit infirmitatem hominum, et multiplicem nequitiam diaboli, qua molitur aliquid sinistri servis Dei, et maligne insidiatur illis. Misericors ergo Dominus misertus est figmenti sui,¹⁰ et posuit poenitentiam istam, et potestatem poenitentiae huius mihi dedit. Et ideo dico tibi, quod¹¹ post vocationem illam magnam et sanctam, si quis temptatus fuerit a diabolo et peccaverit, unam poenitentiam habet.

4) *stultus* Vat., qui *intonitus* mihi p. in *totum nihil*.

5) *sum* excid. Vat. Cfr. Mand. Prooem.

6) *Aut* Vat.

7) *accipit* Vat. Cfr. Clem. Alex. Strom. II, 12. p. 458.

8) *Sentit quia peccavit quia fecit* Vat.

9) Ita Lamb. Vat., *amplius* vulg.

10) *quia* Vat.

11) *quibus* Vat.

12) *mandata mea haec* Vat., cui excid. *voc. et fecerit*.

Cap. III. 1) *quam* Vat.

2) *iam* Vat. Consule Cod. Pal., qui cum genuina lectione commentarium simul exhibet haud dubie optimum. Agitur autem de peccatorum venia in baptismo nobis oblata, et de poenitentia peccati post baptismum admissi per nuntium hunc poenitentiae moderanda. Cfr. Clem. Alex. l. c. p. 459.

3) *qui* Vat.

4) Ita Pal. Lamb., *quaeris* Vat. Fab. St. Cot. Dare non vult occasionem prave intelligendi doctrinam suam.

5) *Scripsi nuper* c. Pal., *modo* Lamb., neutrum ap. Fab. St. et Cot. Baptizati aequae ac baptizandi non habent poenitentiam, sed peccatorum veniam mera electionis gratia.

6) Libro Vat. exciderunt membra: *aut qui modo crediderunt Domino. Qui enim iam crediderunt, aut qui credituri sunt*.

7) *Illos* Vat.

8) *Expectes autem*. Particulam male vertit vetus Interpres. Sensus est: iis autem, qui post baptismum in peccata sunt delapsi, misericors Deus poenitentiam concessit. H. At centies Hermae versione particulae *autem* et *enim* permutantur,

patientiam, quia nihil intelligo, et quoniam cor mihi a praecedentibus actibus meis excaecatatum est, prudentia me induc; sum enim stultissimus et nihil omnino sapio. Et ille mihi dixit: ego poenitentiae praepositus sum, et omnibus se in meliora mutantibus prudentiam tribuo. An putas non hoc ipsum, quod quis prioris vitae poenitentiam agit, sapientiam esse? Et dixi illi: vere poenitentia magna prudentia est. Intelligit enim, qui peccavit, malitiam suam et delicta, quae coram Deo fecit. Nam ascendit in cor illius actus sui memoria, poenitet eum, et ultra, quod malum est, non facit, sed transfert² se in id quod bonum est, et abundanter bonum exercet, et animam suam humilem facit et torquet propter praecedentia peccata. Vides ergo, ait, quod poenitentia prudentia est maxima. Et [dixi:] ideo diligenter te interrogo: primo quia sum maleficiorum plenus, denique quia ignoro, qualiter agens recte vivere possim; multa sunt enim et varia peccata mea. Et ait mihi: vives, si praecepta mea custodieris et secundum illa egeris; sed et alius, quicumque haec eadem audierit et observaverit, vivet Deo.

(v) III. Et dixi illi: audivi quosdam¹ magistros viae nostrae dicentes, non esse aliam ullam poenitentiam et veniam quam illam unam, cum omnes in aquam descenderint et acceperint priorum peccatorum absolutionem. Et ait mihi: recte audisti, et sic se res habet. Oportet enim omnium vitiorum absolutionem consecutos ultra non peccare, sed in castitate vivere. Quia tamen omnia diligenter inquiris, hoc quoque tibi indico, non dans occasionem errori his, qui credituri sunt, aut eis, qui nuper in fidem² Dei introierunt, quod dimissionem priorum peccatorum suorum non habeant, postquam in Deo esse coeperunt. Nam ex consuetudine peccantes non possunt singulis temporibus delictorum suorum impunitatem consequi, quia semel a Domino vocatis poenitentia indulta est. Ipse enim, qui omnium viscera et cor praeviderat, et qui infirmitatem hominum noverat, et sciebat futurum, ut diaboli multiplex nequitia aliquid servis suis malefaceret, misericordiam suam creaturae suae indulset, et huic³ poenitentiae occasionem dedit, cui me praefecit. Sed dico tibi, inquit: qui post illam magnam et sanctam poenitentiae dignationem, qua homines suos ad vitam perpetuam Dominus vocavit, posteaquam a diabolo temptatus⁴ peccaverit, unam poenitentiae indulgentiam habet. Nam si frequenter poenitentiam actorum suorum

quarum quippe notiones haud raro levi momento discrepent, sicuti γὰρ et δέ.

9) quoniam omnium cogitationes Val. et parum accurate sic p. scil, tum quia facit aliquid p. qua molitur aliquid ministri servis Dei, et.

10) misertus figmento suo p. misertus est figmenti sui Val.

11) quoniam Val., ubi magnum sine et. Praestat lectio Codicis Pal. Sed dico tibi inquit qui post illam magnam et sanctam poenitentiae dignationem qua homines, (lege omnes?) suos ad vitam perpetuam dominus vocavit, posteaquam (delendum quam?) a diabolo temptans (leg. tem-

ptatus) peccaverit unam poenitentiae indulgentiam habet. De vocatione illa magna et sancta non ambigo; esse eam inaugurationem baptismi recepto ad ecclesiam Christi intelliget, qui hoc loco attente lecto singula accuratius perpenderit. Cfr. Sim. 9, 17. Quoniam, inquit, universae nationes, quae sub coelo sunt, audierunt et crediderunt, et uno nomine Filii Dei vocati sunt.

2) transferet Pal.

Cap. III. 1) quos Pal.

2) fide Pal.

3) hac Pal.

4) temptans Pal.

Si autem subinde peccet,¹² et poenitentiam agit, non proderit homini talia agenti; difficile enim vivet Deo.⁶ Et ego dixi:¹³ domine, revixi, ubi tam diligenter audivi haec mandata. Scio enim, si postea¹⁴ nihil adiecero peccatis meis, salvus ero.⁶ Et dixit: salvus eris,¹⁵ inquam; et omnes, quicumque fecerint haec mandata, salvi erunt.⁶

(A) IV. Et iterum¹ dixi illi: domine, quoniam patienter me audis, etiam hoc mihi demonstra.⁶ Dic,⁶ inquit. Et dixi:² si vir vel mulier alicuius decesserit, et nupserit aliquis illorum, nunquid peccat?⁶ Qui nubit, non peccat,⁶ inquit; sed si per se manserit, magnum sibi conquirat³ honorem apud Dominum. Serva ergo castitatem et pudicitiam,⁴ et vives Deo. Haec, quae tecum loquor et mando tibi, custodi deinceps,⁵ ex quo mihi traditus es,⁶ et in domo tua habito; et prioribus peccatis tuis erit remissio, si⁷ haec mandata mea custodieris. Sed et omnibus erit remissio, qui mandata mea custodierint.¹⁸

MANDATUM V.

De tristitia cordis et patientia.

(A) I. * Aequanimis,¹ inquit, esto et patiens; et omnium operum nequissimorum dominaberis, et operaberis omnem iustitiam. Quodsi patiens fueris,² Spiritus sanctus, qui habitat in te, mundus erit, et non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu; sed gaudens dilatabitur, et epulabitur in vase, in quo inhabitat, et apparebit Domino hilaris in pace magna. Quodsi iracundia aliqua supervenerit,³ continuo Spiritus sanctus, qui in te est, angustiabitur, et quaeret discedere. Suffocatur enim a spiritu nequissimo, et non habet locum apparendi Domino,⁴ sicut vult; tribulatur enim ab iracundia. † Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est homini. Si quis enim assumat absinthii⁵ pu-

* Φύλασσε τὴν ἄνειαν καὶ μακροθυμίαν καὶ γίνου συνετός, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις, καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐὰν γὰρ μακροθυμὸς ἔσῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατοικοῦν ἐν σοὶ, καθαρὸν ἔσται, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μειούμενον ὑπὸ τῆς ὀξύχολίας. . . .

12) peccat Vat. — Sententiam hanc de una poenitentia ob graviora scelera ratam habuit primitiva Ecclesia; nec displicuit Tertulliano Pastor noster, quamdiu inter Catholicos versabatur. Oxon.

13) dixit erat in Vat., qui dein ut p. ubi.

14) primo ea p. postea Vat.

15) eris non leg. Vat.

Cap. IV. 1) item Vat., ubi mox repetuntur vocc. patienter me.

2) Et dixi excid. Vat. et scr. discesserit alicuius p. alicuius decesserit et eorum p. illorum. Vix argumentari hinc possis cum Mosheim (Institt. mai. p. 225.) et aliis, Hermae interrogationem ad ipsius res domesticas tendere, et uxorem, quae

in Vis. 2, 2. 3. viva nominabatur, iam vita fuisse defunctam. Filii Hermae (Mand. 12, 3. Sim. 7.) non tota eius domus sunt. Interrogatio ista sensu potius extenso ac generali capiatur; iam enim Hermas loco est intercessoris et oratoris omnium fidelium, postquam in libro Visionum totius ecclesiae vatis munere functus est.

3) facit Vat. Cfr. Cot. h. l. commentantem.

4) pudicitiam Hef. Latinorum, quod sciam, memo illa voce usus est.

5) ammodo Vat. Scribe saltem a modo.

6) Dedi mihi traditus es ex Pal. Vat. et Fab. St., tibi traditus sum Cot.

7) qui Vat., idem custodierint p. custodieris.

agit, eiusmodi sectae homo nihil proficiet, et difficile vivet Deo. Et dixi illi: domine, renovatus sum, et vita mihi retributa est, haec a te diligenter audiens. Scio enim futurum, si prioribus peccatis nihil adiecero, salvum me esse posse. Et ait mihi: salvus eris et tu et omnis, quicumque eadem fecerit.

(B) IV. Interrogavi deinde illum et dixi: domine, quatenus per patientiam tuam mihi indulgere coepisti, etiam hoc mihi explana. Et dixit mihi: dic. Et dixi illi: mulier, domine, vel vir dormitionem si acceperit unus ex illis et alter post mortem alterius nuptias cognoverit, quaero si, cum hoc fecerit, peccat aut non. Et ait mihi: non peccat. Sed si continuerit se et sic manserit, magnam sibi gloriam acquirit apud Deum; nam si nuptias fecerit, non peccat. Serva igitur sanctitatem et castitatem, et vives Deo. Haec, quae tibi dico et deinceps dicturus sum, custodi. Ex hoc enim tempore vel ex quo mihi traditus es, habitabo in domo tua,¹ et ideo a prioribus delictis tuis absolveris et tu et omnes, qui similiter praeceptis meis paruerint et castitatem custodierint.²

MANDATUM QUINTUM.

(B) Constans, inquit,³ et aequo animo esto et prudens, et omnium malorum operum dominaberis et operabis omnem iustitiam. Si enim longanimis fueris, spiritus ille sanctus, qui intra te est, incontaminatus et mundus erit, et a tenebris mali spiritus non tenebricabitur, et habitabit amplecte in cute,⁴ et magnum gaudium fruetur cum vase, in quo habitat, et serviet Domino in hilaritate magna, habens intra se omnium rerum abundantiam. Sed si iracundia aliqua introierit, continuo spiritus ille sanctus, qui tener est, angustatur, non habens locum mundum, et quaerit inde recedere; suffocatur enim ab illo malo spiritu, nec potest Domino suo servire, nec facere secundum⁵ voluntatem suam, quia violatur vitio iracundiae. Dominus autem in aequanimitate et magnanimitate habitat; ira autem diaboli hospitium est. Duo ergo spiritus diversi in eadem

† Ἀμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορόν ἐστιν ἐν ταύτῳ κατοικεῖν. Ἐάν γάρ λαβῶν ἀψιδίου μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέης, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀψιδίου ἀπόλλυται . . .

8) Enunciatio: Sed et omnibus erit remissio, qui mandata mea custodierint non invenitur in Vat.

Mand. V. 1) *Animequies* p. *Aequanimis* Vat., ubi mendum *iporum* p. *operum* Longe maiorem partem totius Mand. V. Graece exhibet Doctr. ad Antioch. n. 5.

2) *Quidsi paciens fuerit* Vat., qui dein tenebricabitur ab alio iniquissimo spiritu, tum speciose habet et epulabitur cum vase cum quo inhabitat p. dilatabitur — inhabitat.

3) *venerit* Vat., ubi ante aliqua expungitur magna. Idem qui est in te angustabitur et querit recedere.

4) Revocavi voc. *Domino*, quod H. contra librorum script. et impr. fidem in prima sicuti in ultima editione. Gallandio exclusit.

5) *sumat absinthii* Vat., mox *exterminabitur totum mel*.

Cap. IV. 1) *in domum tuam* Pal.

Mand. V. 1) *incude* p. *in cute* Pal.

2) *secundum facere* p. *nec facere secundum* Pal. Ex more auctoris esset quoque lectio *nec potest Domino suo servire, facere secundum voluntatem suam*.

sillum, et mittat in amphoram mellis; nonne totum mel exterminabitur? Et tantum mellis a modico absinthio disperit, et perdit dulcedinem⁶ mellis; et iam non habet gratiam apud dominum suum, quoniam totum mel amarum factum est et usum suum perdidit. *Sed si in mel⁷ non mittatur absinthium, dulce erit, et in usu domino suo. Vide enim, quam sit aequanimitas dulcior melle,⁸ et utilis erit domino, qui in ipsa comoratur; nam iracundia inutilis est. Si ergo mixta fuerit iracundia aequanimitati,⁹ contribulatur animus, et non est utilis Deo oratio illius.⁴ Et dixi illi: ‚vellem¹⁰ scire, domine, nequitiam iracundiae, ut custodiam me ab illa.‘ Et dixit mihi: ‚scies; et si non custodieris te ab illa, perdes spem tuam cum tota¹¹ domo tua. Sed recede ab illa. Ego enim tecum sum nuntius aequitatis, et omnes, qui ab ea¹² recedunt, quicumque poenitentiam egerint ex totis praecordiis suis, vivent Deo; sed et cum illis ero, et conservabo omnes; iustificati enim sunt omnes, qui poenitentiam egerint, a sanctissimo nuntio.

(A) II. † ‚Audi nunc,‘ inquit, ‚nequitiam iracundiae, quam prava quamque noxia est, et quo pacto¹ servos Dei evertit. Qui enim pleni sunt fide, non potest nocere illis,² quoniam virtus Dei est cum illis; evertit enim dubios et vacuos. Quotiens enim³ viderit tales homines, iniicit se in corda eorum, et de nihilo aut vir aut mulier amaritudinem percipit propter res, quae sunt in usu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo, si quod forte incidit, supervacuo, aut pro amico aliquo, aut debito, aut pro his similibus rebus supervacuis. Haec enim stulta sunt et supervacua et vana servis Dei. Aequanimitas autem valida est⁴ et fortis, et habet virtutem magnam, et sedet in amplitudine magna, hilaris, in pace

* *Ἐάν δὲ εἰς τὸ μέλι οὐ βληθῆι τὸ ἀψίνθιον, γλυκὺ εὐρίσκειται τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστον πάντως γίνεται τῷ δεσπότῃ. Βλέπε οὖν, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστός ἐστι τῷ κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ· ἡ δὲ ὀξύχολία τὴν μακροθυμίαν μαινεί.*

† *Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξύχολίας, πῶς πονηρά ἐστὶν, καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ· οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ὄντας πλήρεις ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύνανται εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ κυρίου μετ’ αὐτῶν ἐστίν· ἀλλὰ*

6) Puncto post *dulcedinem* posito, Vat. voc. *mellis* trahit ad sequens membrum, omittit dein *mel* exhibetque *perdit usum suum*, quod pron. invidis Codd. et edd. H. c. Gallandio praetermisit.

7) *melle* Vat.

8) Hunc locum laudat et illust. Clem. Alex., oppresso Hermae nomine, in Eclog. ex Script. Proph., c. 45. p. 1000. Gall. Vide enim quantum *animequitas dulcissima est plus quam mel* Vat.

9) *animequitati* absque *iracundia* Vat., dein *anima* p. *animus*, pergitque et non est *utilis oratio deo illius*.

10) *volebam* Vat., ubi ante *iracundiae* expungitur *ut c.*

11) *tota* om. Vat.

12) *quicumque* p. *qui ab ea* Vat., cui postea excid. vocc. *vivent Deo*.

Cap. II. 1) *pessima est et quomodo p. prava quamque noxia est, et quo pacto* Vat. Cf. Doctr. ad Antioch. n. 5 p. 253 sq.

2) *Qui enim pleni sunt in fide non potest aliquid facere illis* Vat., sub finem sententiae *vacuos et dubios*. Opponit *vacuos (senza fede Gallicciolli)* illis, qui *pleni* sunt fide.

sede habitantes invicem contrarii et inutiles sunt, et male est homini, in quo utrique habitant. Sic quomodo si in vase mellis absinthium adicias, utique plenitudinem vasculi dulcissimi corrumpis, quia omnem dulcedinem suam ex modico amaritudinis amittit et desinet gratiam mellis habere apud dominum suum eo, quod vitio amaritudinis usum sui amisit. Nam si absinthium non iungatur melli, mel dulce invenietur, et utile fiet illi, a quo comparatum est. Vides ergo, quod longanimitas melle dulcior est, et est necessaria Deo, quia in illa habitat; ira autem est amara et inutilis. Si ergo iungatur aequanimitati, non erit utilis Deo oratio illius. Et dixi ei: domine, volebam cognoscere, quae sunt vires iracundiae, ut possim ab illis abstinere. Audi, inquit: nisi illa carueris, et tu et domus tua perdetis omnem spem salutis. Sed abstinete ab ea; ego autem tecum sum. Caeteri quoque omnes carebunt illa, qui bona fide³ et toto animo poenitentiam egerint. Cum ipsis enim ero⁴ et custodibo eos. Omnes enim huiusmodi homines a sanctissimo nuntio in numero proborum recipiuntur.

(B) II. Audi nunc, quae malitia sit iracundiae¹ calliditas, et qualiter servos Dei pervertat nequitia, et quemadmodum illos ab iustitia abigat. Sed non abigit eos qui pleni sunt fidei, nec potest in illis vim suam exercere, quia virtus Domini cum illis est; avertit autem illos qui sunt leves et duplici et incerta anima. Cum ergo huiusmodi homines incurrit, constantiam illorum evertit, et in cor illorum penetrat, et ex minimis rebus maritus vel mulier invicem irascuntur causa vel earum rerum, quae ad victum quotidianum pertinent, vel etiam ex qualibet modica occasione aut etiam mentione² amicorum facta, aut de dando, aut de accipiendo, aut eiusmodi simillimis stultis rebus. Omnia enim haec fatua sunt et inania et inepta et inutilia servis Dei; aequanimitas autem magna et fortis est, et validam et grandem virtutem possidet, et est semper in securitate hilaritatis et in amplitudine sui composita, laeta et hilaris, et ἀποπλανᾷ τοὺς διψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς τοιοῦτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φίλου τινός, ἢ περὶ δόσεως καὶ λήψεως, ἢ περὶ τοιούτων μικρῶν πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρὰ ἔστιν καὶ κενὰ καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἔστι καὶ ὀχυρὰ, ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ κατημένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· ἰλαρὰ, ἀγαλλιωμένη, καὶ

3) Ita Vat., *Quoties enim Fab. St. p. vulg. Quoties autem. Idem inciet se in corda hominum. In Pal. est et ex minimis rebus p. et de nihilo. Dein pro convicta aut pro ullo aliquo absque sq. forte Vat., tum aliquo amico, et de his p. pro his.*

4) *Animequitas enim et valida p. Aequanimitas autem valida est Vat., postea et sedet in amplitudinem magnam hylari in pace gaudens sine in ante omnia. Vox amplitudo a scriptoribus quoque optima*

notae isto sensu usurpatur ex definitione Cic. 2. Invent. 55. *Amplitudo est potentiae, aut maiestatis, aut aliarum copiarum magna abundantia. Idem 2. Tusc. 26. Amplitudo animi. Cfr. πλατυσμός in I Clem. Rom. ad Cor. c. 3.*

3) *bonam fidem Pal.*

4) *vero erat in Pal., ubi fut. custodibo offendit.*

Cap. II. 1) *Fortasse et addendum. 2) mentionem prius Pal.*

gaudens, et honorificans Dominum in omni tempore mansuete. Haec enim aequanimitas⁵ habitat cum benefidentibus; nam iracundia stulta est et levis et fatua. De stultitia vero nascitur amaritudo, et⁶ ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Hic ex tot malis creatis furor operatur⁷ peccatum magnum et insanabile. Cum enim haec omnia in uno vase sunt, ubi et Spiritus sanctus moratur, non capit hos vas, sed supereffluit;⁸ quoniam tener spiritus non potest cum malo spiritu immorari, recedit et habitat cum mansueto.⁹ Deinde, cum recesserit ab homine, in¹⁰ quo habitabat, fit homo vacuus a Spiritu sancto, et postea repletur spiritibus malignis, et obcaecatur a cogitatione mala. Sic omnibus iracundis contingit. Recede ergo tu ab iracundia, et indue animaequitatem, et resiste iracundiae; et invenieris cum pudicitia et castitate a Deo.¹¹ Vide ergo, ne forte negligas hoc mandatum; si enim huic mandato obedientiam praestiteris, caetera¹² mandata mea, quae tibi mandaturus sum, poteris servare. Confirma ergo¹³ nunc te in mandatis istis, ut vivas Deo; et quicumque servaverint haec mandata, vivent Deo.⁴

MANDATUM VI.

De agnoscendis uniuscuiusque hominis duobus Geniis, et utriusque inspirationibus.

(A) I. *Praeceperam, inquit, tibi in primo mandato, ut custodires¹ fidem et timorem et continentiam. Etiam, inquam, domine. Et dixit:² sed nunc tibi volo monstrare virtutes horum mandatorum, ut ἀμέριμνος οὔσα, δοξάζει τὸν κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρὸν, παραμένουσα διὰ παντὸς [ἐν] προύτητι καὶ ἡσυχίᾳ. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἔχόντων ὀλούκληρος· ἡ δὲ ὀξύχολία πρῶτον μὲν μαρτία ἐστὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν, εἶτα ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, [ἐκ δὲ τῆς πικρίας] θυμὸς, ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὀργή, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις. Εἶτα ἡ μῆνις ἐκ τοσοῦτων κακῶν συνισταμένη, γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνάτοσ. Ὅταν γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἐνὶ ἀγγελίῳ κατοικεῖ, ὅπου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ἄγγος, ἀλλ' ὑπερπλεονάζει τὸ τρυφερὸν πνεῦμα, μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος καὶ σκληρότητος κατοικεῖν· ὑποχωρεῖ οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ προύτητος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὗ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς· οὕτως οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξύχολοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξύχολίας τοῦ πονηροῦ

5) animequitas sine habitat Vat.

6) et sicuti sq. vero om. Vat.

7) facit p. furor operatur Vat., ubi des. et ante insanabile.

8) non capit hoc vas sed superfluit Vat., dein morari p. immorari. Vas (Pal. unum vas hominis) non animam, sed totum hominem significat, id quod etiam ex Mand. 11.: Vacuis enim vasis quod

committitur, non effluit colligitur.

9) Habitatum vadit in animo mansueto.

10) cum Vat., qui exh. et postea repellitur a spiritibus malis. Cfr. Luc. 11, 26.

11) a om. Vat.

12) Si ergo huic mandato dominationem egēris et cetera Vat.

13) ergo om. Vat., paulo post et vi-

omni sollicitudine absoluta Dominum suum laudibus benedicit, omni tempore sine ulla amaritudine permanens semper composita et quieta. Haec ergo aequanimitas habitat cum eis qui fidem plenam habent; iracundia autem primo fatua, deinde levis et stulta est. Nascuntur autem ex ea imprudentia et vilis,² ex vile animositas, ex animositate furor, ex furore insania. Unde³ insania tot malis concepta fit maximum et insatiabile peccatum, et cum tam multi spiritus mali in unum vas hominis introierint, ubi et ille sanctus spiritus habitat, incipiunt angustiae vasis non posse diversos spiritus capere, sed superfluos spiritus abicere. Et ille tenerrimus spiritus non potest cum illo magno spiritu unum vas inhabitare,⁴ nec duritiam illius pati, quia consuetudinem eius abhorret. Fugit autem ab homine tali et quaerit, ubi quiete⁵ et tranquille habitat. Cum enim recesserit ab homine illo, ubi habitaverit, fit ille continuo vacuus ab spiritu iusto, et repletus caeteris malis spiritibus mente⁶ inconstans huc illucque deducitur, et omnis illi cogitatio prudentiae excaecatur et fallitur. Sic autem provenit omnibus iracundis. Tolle te ab iracundia, quae est illius mali spiritus, et indue aequanimitatem, et resiste omni iracundiae et amaritudini, et eris cum sanctitate, quae⁷ est amabilis Deo. Vide, ne unquam hoc praeceptum per negligentiam amittas. Nam si huius mandati mei⁸ dominatus fueris, caetera quoque praecepta potueris custodire, quae tibi deinceps dicturus sum. In quibus ut confirmes te et constans animo sis, suadebo tibi, sed et caeteros, qui voluerint haec servare, ut et ipsi⁹ eandem viam sequantur.

[MANDATUM SEXTUM.]

(B) Ecce¹ tradidi, inquit, tibi primo mandato meo, ut custodies fidem cum timore et continentia. Ita est, inquam, domine. Sed nunc, inquit, volo tibi indicare vires earum, ut scias, unaquaeque quam vim δαίμονος· ἐνδύσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀντίστηθι τῇ ὀξύχολίᾳ, καὶ ἔσῃ ἐπαινούμενος μετὰ σεμνότητος τοῖς ἡγαπημένοις ὑπὸ κυρίου. Βλέπε οὖν, μὴ παραλογήσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃς, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρεῖσαι· ἴσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ, καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις.

*Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατεύσῃ. Ἀπεκρίθη· ναὶ, κύριε, οὕτως ἐστίν. Λέγει· ἀλλὰ νῦν θέλω σοὶ δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν δύναμιν ἣν ἔχουσι καὶ ἐνέργειαν· διπλαῖ γὰρ εἶδω· κεῖνται

vas p. ut vivas. Cfr. Matth. 19, 17. 1 Ioan. 3, 24.

Mand. VI. 1) custodieris Vat. In sententiae fine dedi ex Pal. continentiam p. poenitentiam Vat. vulg. Ita latina versio et graecis convenit, quae cum maiore totius Mand. VI. parte extant in Doct. ad Antioch. n. 6. p. 254. Verum vidit A. Fabricius.

2) Et dixit om. Vat., qui transp. tibi nunc, ac scribit quomodo positi sunt ad iustum et iniustum. Posita = proposita.

2) Expectasses vilitas.

3) vide Pal., posthac vasa p. vasis.

4) Ita emendavi Codicis Pal. lectionem in unum vas habitare.

5) quietem Pal.

6) mentem Pal. puncto lit. m supposito.

7) qua Pal.

8) huius mandatis me Pal.

9) et ipsi quoque Pal.

Mand. VI. 1) tradidit Pal.

scias effectus illorum, quo modo ipsa posita sunt ad iustum pariter et iniustum. Tu itaque crede iusto,³ iniusto autem nihil crede. Iustitia enim rectam viam habet, at⁴ iniustitia pravam. Sed tu rectam viam custodi, pravam autem relinque. Prava autem via non habet exitum bonum, sed offendicula multa habet;⁵ aspera est et spinosa, et ducit ad interitum, et noxia est hominibus ambulanti- bus in illa. Qui autem viam rectam petunt,⁶ aequaliter ambulant sine offensione, quia non est aspera neque spinosa. Vides igitur, quod⁷ melius est per hanc viam incedere. Ibis enim,⁸ inquit, et quicumque ex toto corde crediderint in Domino, ibunt per illam.⁹

(A) II. * ,Audi nunc,¹ inquit, ,primum de fide. Duo sunt Genii¹ cum homine: unus aequitatis, et unus iniquitatis.² Et ego dixi illi: ,quo modo, domine, scire poterō, quod duo sunt Genii cum homine? ,Audi,³ inquit, ,et intellige. Aequitatis Genius lenis est et verecundus, mansuetus et quietus.⁴ Cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de iustitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de venia,⁵ de caritate et de pietate. Haec omnia cum ascenderit in cor tuum,⁶ scito, quod Genius aequitatis tecum est; huic ergo Genio crede et operibus eius. Accipe nunc et Genii⁷ iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus et stolidus est;⁸ et opera illius pernicio- sa sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo in cor tuum ascenderit haec, intelliges ab operibus eius, hunc esse Genium iniquitatis.⁹ Et dixi ei:⁸ ,quomodo, domine, intelligam? ,Audi,⁹ inquit, ,et intellige. Cum iracundia tibi accesserit, aut amaritudo, intellige eum in te esse;⁹ deinde cupiditas multo γὰρ ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ. Σὺ οὖν πίστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μηδὲν πιστεύσης. Τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθὴν ὁδὸν ἔχει, τὸ δὲ ἄδικον στρεβλήν.

* Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἷς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἷς τῆς πονηρίας· καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυνηγός καὶ πρῶτος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀγνείας, περὶ σεμνότητος, καὶ περὶ ἀνταρκείας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ταῦτα πάντα ὅταν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωσκε, ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστίν·

3) Sed tu credis iusto Vat., dein credas p. crede.

4) at om. Vat. Plura de duabus viis invenies in Ep. Barnabae c. 18—20. et Constitt. Apost. V, 1.

5) Non dissuadente Pal. adiunxi habet ex Fab. St. et Vat., ubi transpositio aspera et spinosa est, dein nociva p. noxia.

6) Qui autem rectam viam petiunt Vat., mox et p. neque.

7) Vides ergo quoniam Vat., in fine sententiae ire p. incedere.

Cap. II. 1) nuntii Vat. Ita in sq.

enuntiatione. Cotelerius adnotat: ,Ms. codex Bibliothecae S. Victoris toto hoc capite nomen Nuncii et Nunciorum usurpat, non autem Genii et Geniorum. Citatur autem iste locus et approbatur ab Origene lib. 3. περὶ ἀρχῶν cap. 2., et Homil. 35. in Lucam, atque a Cassiano Coll. 8. cap. 17., 13 cap. 12. Eoque respiciunt Origeniana haec Homil. 12. in Lucam, Unicuique duo assistunt Angeli, alter iustitiae, alter iniquitatis. Si bonae cogitationes in corde nostro fuerint, et in animo iustitia pullularit, haud dubium, quin nobis loquatur Angelus Domini.

et quam efficaciam² habeant. Duplex enim est potentia eorum, et posita sunt iusto et iniusto. Sed tu crede iustitiae, et in id, quod iniustum est, fidem ne habueris. Si iustitia autem rectam³ viam habet, iniustitia perversam viam habet. Sed tu rectam viam ingredi, et perversam dimitte. Via autem mala multa offencicula habet, et aspera est et spinis plena,⁴ et est nocibilis illis, qui per eam iter faciunt. Illi autem, qui rectam viam ambulant, molliter et plane et sine offensione perveniunt; neque enim aspera est, neque spinosa. Sed multo utilius est hanc viam ambulare. Et dixi ei: placet et mihi, domine, hanc viam ambulare. Et ambulabis, inquit, et tu et quicumque simpliciter ex omni corde ad Deum convertuntur.⁵

(B) II. Audi nunc, inquit, de fide. Duo sunt nuntii cum homine: unus iustitiae, et unus nequitiae. Et dixi ei: quomodo ergo, domine, potero cognoscere vim illorum, cum ambo angeli mecum fuerint? Audi, inquit, et intellige. Iustitiae nuntius tenerrimus et verecundus est, et modestus et quietus. Hic ergo cum in cor tuum ascenderit, continuo invenies temetipsum loquentem de iustitia, de sanctitate, de castitate, de fragilitate, de omni opere probitatis et de omni virtute honesta. Haec universa cum in cor tuum ascenderit, scito nuntium iustitiae tecum esse. Huic ergo crede, et opera eius suscipe. Haec autem sunt opera nuntii nequitiae, qui super iustitia est. Audi nunc et illius nuntii nequitiae opera. Primo omnium iracundus est et amarus et stultus, et facta illius nequissima sunt, quae evertunt servos Dei. Cum ergo hic in cor tuum penetraverit, agnosce illum a factis ipsius. Quomodo, inquam, domine intelligam illum, non scio. Audi, inquit. Cum tibi iracundia accesserit, scito quod ipse intra te est; deinde cum desideraveris actus

τούτω ὄν πιστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἔγκρατῆς αὐτοῦ γενοῦ. Ὅρα ὄν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα· πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι καὶ πικρός καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γινῶθι αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. — Πῶς κύριε νοήσω αὐτόν; — Λέγει· ἄκουε λεπτομερῶς καὶ [προσεχῆς] γίνου· ὅταν ὀξύχολία σοὶ τις προσέλθῃ ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτός ἐστιν ἐν σοί· εἶτα λοιπὸν

Si vero mala fuerint in corde nostro versata, loquitur nobis Angelus Diaboli. Graeca sunt ex Doctr. ad Antioch. l. c.

2) Equitalis nunciatus tener est et verecundus et mansuetus et quietus Vat.

3) indulgentia Vat., ubi deest et ante de pietate. Gallandius vulg. οὕτως mutavit in οὕτως, nunc suffragante Codice Pal., ubi legitur: hic ergo cum in cor tuum ascenderit.

4) in cor tuum om. Vat., qui pergit scito quoniam nunciatus aequitalis, mox nuncio p. Gevio. In Pal. Sic ergo crede, sed correximus Huic etc.

5) nuntii Vat.

6) et iracundus et stultus p. iracundus et stolidus est Vat.

7) Cum ergo in cor tuum ascenderit intelliges eum ab operibus eius quia hic est nuntius iniquitatis Vat.

8) Vocc. Et dixi ei non sunt in Vat.

9) quia est in te p. eum in te esse Vat.

2) efficiam Pal.

3) reatum Pal., qui addit enim post iniustitia.

4) et spera et spinibus plena est Pal.

5) convertitur Pal.

rum operum et optimorum ciborum et ebrietatum, et appetentia¹⁰ multarum rerum alienarum, et superbia et multiloquia et ambitio, et quaecunque iis similia sunt. Haec ergo cum in cor tuum ascenderint, intellige Genium iniquitatis tecum esse.¹¹ Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis¹² omnibus, et nihil illi crede; quia mala sunt opera illius, et non conveniunt servo Dei. Habes ergo utrorumque Geniorum opera.¹³ Intellige nunc, et crede Genio¹⁴ aequitatis, quia doctrina illius bona est. Licet enim¹⁵ sit felicissimus homo, et cogitatio alterius Genii ascendat in cor illius, oportet illum virum aut mulierem peccare. Si autem etiam nequissimus¹⁶ vir fuerit aut mulier, et ascenderint in cor illius opera Genii aequitatis, necesse est illum aut illam aliquid boni facere. Vides ergo, quod¹⁷ bonum est, Genium aequitatis sequi. Si ergo illam¹⁸ secutus fueris, et credideris operibus illius, vives Deo; et qui crediderint operibus illius, vivent Deo.⁴

MANDATUM VII.

De Deo timendo et Daemone non metuendo.

(A) *, Time, ^a inquit, Dominum, et mandata eius custodi. Servans enim praecepta Dei, eris potens in omni actu, et omne negotium tuum² erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bona operaberis.³ Hic est timor, quo⁴ timere oportet, ut salvus esse possis. Diabolum autem ne timeas; timens enim Dominum, dominaberis illius;⁵ quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est.⁶ In quo vero⁷ virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens etiam timendus est;⁸ nam qui virtutem non habet, ab omnibus contempnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt; metuens enim Dominum timebis, et opera diaboli non facies, sed abstinabis te ab eis. Duplex enim timor est. Si enim malum operari vo-
ἐπιθυμῶμαι πράξωον πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων καὶ κραυπαλῶν πολλῶν, καὶ ποικίλων τροφῶν, καὶ οὐ δεόντων, καὶ ἐπιθυμῶμαι γυναικῶν, καὶ πλεονεξίαι, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σοῦ ἀναβῆ, γίνωσκε ὅτι ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν αὐτῷ πιστενε. Ἐχεις οὖν ἀμφοτέρων τῶν ἀγγέλων τὰς ἐνεργείας.

10) ebrietates desiderium p. ebrietatum, et appetentia Vat. Librarium duxerim scribere voluisse ebrietatis; frequens enim est litt. e et i in Ms. Vat. permutatio. Idem ambitiositas p. ambitio et his p. iis. Versio Codicis Pal. Deinde cum desideraveris actus multos et cybos luxuriosos, et ebrietates et dilitias multarum et variarum voluptatum: et cupidinem mulierum et avaritiam sqq. propius ad Graeca accedit.

11) in corde tuo ascenderint intellige

quia nuntius iniquitatis est tecum Vat.

12) his Vat., in eodem credas p. crede, posthac servis p. servo.

13) nuncium operum p. Geniorum opera Vat.

14) nuncio Vat.

15) enim om. Vat., ubi huius nuncii p. alterius Genii, paulo post corde p. cor.

16) iniquissimus (sic) absque etiam Vat., ibidem ascenderit in corde illius opera nuncii iniquitatis.

17) quia Vat., et nuncium p. Genium.

multos et cibos luxuriosos, et ebrietates, et delicias multarum et variarum voluptatum, et cupidinem mulierum, et avaritiam, et fraudem, et superbiam, et licentiam, et quae his similia sunt et proxima. Haec cum intra te cogitaveris, scias quod tecum est nuntius ille nequitiae. Tu ergo cognoscens opera eius, fuge ab illo et nihil illi credas, quia facta illius mala sunt et inutilia servis Dei. Habes ecce utriusque nuntii opera. Intellige ergo illa,¹ et crede nuntio iustitiae, et recede ab eo, qui nequam est, quia doctrina illius in omni actu mala est. Si autem fidelis quis homo sit, et cogitatio huius angeli penetravit in cor eius, oportet illum virum sive mulierem peccare. Si autem iniqua aliqua fuerit mulier, et introierit in cor eius opera iustitiae, necesse est eam aliquid boni facere, in quod² spiritus veritatis dirigitur. Vides ergo, qui bonum est, a nuntio nequitiae abstinere, et nuntio bono adquiescere. De fide ergo mandatum hoc est, ut operibus boni nuntii et iusti credas, et operatus³ in eis vivas Deo, et credas, quia facta illius nuntii nequitiae mala sunt, et abstineas ab ipsis, et vives Deo.

[MANDATUM SEPTIMUM.]

(B) Time igitur Deum tuum, dicebat mihi, et custodi praecepta illius. Quae si observaris, fortis et constans in omni actu tuo et potens eris. Si enim timueris Deum, omnia recte ages, quia hic est timor, quem timere debes, et salvus eris. Diabolum autem ne timueris, [Deum timens] dominari incipis diabolo, quia ille sine ulla virtute et timore est. In quo autem virtus non est, timeri non debet. Sed Dominus, in quo est virtus praeclara, timeri debet, quia ipse timorem habet; hic⁴ autem, qui caret virtute, contemptibilis est. Time ergo actus diaboli, quia mali sunt, et abstine ab illis. Duo sunt timores, hoc est cum malum facere volueris, timebis Dominum et non facies illud. Timor ergo Domini validus et magnus et praeclarus est. Time ergo illum,

* Φοβοῦ τὸν κύριον καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· καὶ ἔσῃ δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πράξις σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος τὸν κύριον, πάντα καλὰ ἐργάσῃ· οὗτός ἐστιν ὁ φόβος, ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι· τὸν διάβολον μὴ φοβηθῆς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος· ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἢ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύνάμιν ἔχων καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύνάμιν ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται.

18) *illum* non est in Vat., ubi habes singularem num. *crediderit* — *vivet*.

Mand. VII. 1) Ecclesiastes 12, 13. Graece extat Mand. VII. exceptis paucis in Doctr. ad Antioch. n. 7. p. 255. et Antioch. hom. 127. Cfr. Clem. Alex. Strom. II, 12. p. 458.

2) *tuum* contra lib. Ms. et impr. fidem praetermisit H. c. Gallandio.

3) *operabis* Vat.

4) *quem* Vat., ubi et ut p. ut.

5) *istius* fuisse videtur in Vat.

6) *nec timor p. is ne timendus quidem est* Vat.

7) *Nam in quo p. In quo vero Vat., idem et timor in illo est p. is etiam timendus est.*

8) *et timorem habet p. etiam timendus est* Vat.

Cap. II. 1) *illas* Pal.

2) *quo* Pal.

3) *operatis* Pal.

Mand. VII. 1) *his* Pal.

lueris; timens Dominum, ne id quidem⁹ facias. Si autem¹⁰ bonum operari volueris; *timor utique¹¹ Domini validus et ingens et gloriosus est. Time igitur Deum, et vives. Et quicumque eum metuerint, custodientes mandata eius, eorum vita est apud Dominum; non custodientium autem, nec vita in illis est.¹²

MANDATUM VIII.

Declinandum est a malo, et facienda bona.

(A), Dixi tibi, inquit, quod creaturae¹ Domini duplices sunt, et †abstinentia duplex est. A quibusdam ergo abstinere² oportet, a quibusdam vero non. Manifesta, inquam, mihi,³ domine, a quibus abstinere oportet, et a quibus non. Audi, inquit: ††, a malo abstine, et noli illud facere;⁴ a bono autem abstinere te⁵ noli, sed fac illud. Si enim abstinueris a bono, et non id feceris, peccabis. Abstine te⁶ igitur ab omni malo, et scies omnem iustitiam. Quales, inquam,⁷ malignitates sunt hae, a quibus abstinere oportet? Audi, inquit: †††, ab adulteriis, ebrietatibus et comessionibus⁸ malignis, ab esca nimia, a lautitia et inhonestate, a superbia, ab abnegatione, a mendacio, a detractatione, a nequitia ficta, a recordatione iniuriae et a fama pessima. Haec enim⁹ sunt opera iniquitatum, a quibus abstinere oportet servum Dei. Qui enim ab iis¹⁰ abstinere non potest, vivere Deo non potest. Audi nunc, inquit, et sequentia eorum. Adhuc ergo sunt mala sequentia horum, et quidem multa sunt adhuc, a quibus abstinere oportet servum Dei:¹¹ a furto, ab abnegatione,¹² a falso testimonio, a cupiditate, a superbia, et quaecumque iis similia sunt. Videntur ergo tibi haec mala esse,¹³ an non? — Et

*Ο δοῦλος οὖν τοῦ κυρίου ἰσχυρός ἐστι καὶ [ἐνδοξος]. Φοβήθητι οὖν τὸν κύριον καὶ ζήση αὐτῶ, φυλάσσω τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας.

† Ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστίν. Ἐπὶ τινων γὰρ δεῖ σε ἐγκρατεύεσθαι, ἐπὶ τινων δὲ οὐ δεῖ.

†† Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεύεσθαι καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποιεῖ αὐτό.

††† Ἐγκρατεῦον ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τροφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλοῦτου,

9) Codici Vat. excidit quidem.

10) enim Vat.

11) itaque Vat. Doctr. ad Antioch. l. c.

12) erit Vat.

Mand. VIII. 1) quia creationes p. quod creaturae Vat. Etiam Mand. VIII. maxima ex parte Graece datur Doctr. ad Antioch. n. 8, Antioch. homil. 79.

2) et a quibusdam abstinere Vat. Medium activo hic et infra praeferendum.

3) Vat. collocat mihi inquam, mox abstinere p. abstinere.

4) a malo abstine te te et noli id

facere sed fac illud antepenultimum et penultimum voc. cum punctis suppositis.

5) Adiunxi te ex more scriptoris c. Lamb. Vat. Illic quidem subinde noles.

6) te accessit ex Vat., ubi scriptum Abstine te; ibidem paulo post scias p. scies. Gall. coniiicit facies. Antiochus ἐργασζόμενος. Coniecturam confirmat Pal.

7) enim Vat., ubi invertitur oportet abstinere.

9) Audi inquit. Ab ebrietatibus ab adulteriis a conviviis Vat., dein a superbia ab abnegantia et mendatio. a nequitia ficta et a memoria malignitatis.

et vives Deo et tu et quicumque timuerit illum et praecepta illius custodierit. Nam et omnis rerum natura Deum timet.² Hi ergo vivent in perpetuum, qui timent illum, et praecepta illius custodiverint. Hi autem, qui [non] timent Deum, et praecepta illius negligunt, non erunt in vita.³

[MANDATUM OCTAVUM.]

(B) Omnis igitur creatura Dei, dicebat mihi, duplex est; nam et omnis abstinencia duplex est. In quibusdam autem abstinencia necessaria est, et in quibusdam abstinere non debet. Et dixi illi: demonstra mihi, domine, a quo¹ abstinere debeam, et a quo non abstinere debeam. Et dixit mihi: a malo abstine, et a bono noli abstinere. Nam quomodo si a bono actu te abstineris, delictum admittis,² sic cum a malis rebus abstineris, iustitiam magnam operaris, et gratiam consequeris. Abstine ergo ab omni malo, et id quod bonum est age. Et dixi illi: quales sunt domine nequitiae istae, a quibus me abstinere debeo? Audi, inquit: abstine ab adulterio, ab ebrietate, ab iniustitia, a delictis plurimis et luxuriosis, et commensationibus multis, praeabundantia census, a supervacua exultatione et a conscientia mala, a profunda sapientia³ et a persuasione superbiae, a mendacio et a detractioe, ab hypocrisi et ab omni memoria malitiae, sed et ab omni blasphemia. De inlacione autem iniuriarum memor esse noli, maledictionem ne senseris. Hae autem malae operae⁴ in vita hominum nequiores omnium sunt. Ab his ergo abstinere se debet servus Dei, quoniam qui ab illis non abstinerit, vivere Deo non poterit. Audi, inquit, et sequentia. Quae sunt, inquam, adhuc domine? Et dixit mihi: adhuc alia multa sunt, a quibus omnibus servus Dei abstinere debeat: ne furtum faciat, ne abneget, ne testimonium falsum dicat, ne alienum concupiscat, ne res turpes adamet, ne illudat homines, ne sint gloriosi ne sint superbi, et quae cum his similia sunt. Haec non putas mala esse? inquit. Et ait mihi: maxime iniqua haec servis *κακησείας, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ψεύδους, καὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησιμανίας, καὶ πάσης βλασφημίας. Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρὰ ἐστὶ τῆ ζωῆ τῶν ἀνθρώπων. Τούτων οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατεούμενος τούτων οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων. — Καὶ πολλὰ εἰσὶν, ἀφ’ ὧν δεῖ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεῦσθαι. κλοπή, ψεῦδος, ἀποστέρησις, ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. Εἰ οὖν δοκεῖ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα; — Καὶ*

9) enim om. Vat., qui annectit *opera omnium iniquitatum. Maluerim Haec enim omnia sunt opera iniquitatum.*

10) in his p. ab iis Vat.

11) Sic dedi ex Vat. Apud Cot. *Et quidem multa sunt adhuc, a quibus abstinere debet servus Dei.*

12) anegatione scr. Vat., tum his p. iis.

13) esse mala Vat.

2) Omisi vocc. *sed praecepta illius non custodit*, quae in Pal. praepostere occurrunt post *timet*.

3) vitam Pal.

Mand. VIII. 1) *quid p. a quo*, dein a *quid p. a quo Pal.*

2) *amittis Pal.*, item *magna p. magnam.*

3) *sapientiae Pal.* Adiectivum *profundus* h. l. idem est ac *immensus, immodicus* ut habes in Salust. epist. Mithrid. ad Arsac. *Cupido profunda imperii et divitiarum*; vel *arcanus, ignotus*, quo utitur Quintil. declam. IV, 17. *Secreta et profunda ars* i. e. *divinandi, hariolandi.*

4) *haec autem male opere Pal.*

quidem¹⁴ valde mala sunt servis Dei. — Ab his ergo-omnibus debet se¹⁵ abstinere servus Dei. Abstine te¹⁶ ergo ab omnibus his, ut vivas Deo, et scribaris cum abstinens. A quibus ergo¹⁷ debeas abstinere, illa sunt. A quibus autem¹⁸ non debeas te abstinere, audi. Ab omnibus bonis¹⁹ operibus noli te abstinere, sed fac illa. Audi, inquit, virtutem bonorum operum, quae debeas operari, ut salvus esse possis. Primum omnium est fides, timor Domini, caritas, concordia, aequitas, veritas, patientia, castitas. Iis²⁰ nihil est melius in vita hominum qui haec custodierint et fecerint in vita sua. Deinde horum sequentia audi. Viduis administrare, orphanos et pauperes non despiciere, et servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse (hospitalitate²¹ enim invenitur aliquando fructus bonus), non²² contradicere; quietum esse, humillimum²³ fieri omnium hominum, maiores natu colere, studere iustitiae,²⁴ fraternitatem conservare, contumelias sufferre, aequanimem esse, lapsos a fide non proicere, sed aequanimem facere, peccantes admonere, debitores non premere, et si qua iis similia sunt. Videntur tibi haec esse bona, an non? Quid enim melius est, inquam, verbis istis?²⁵ Vive ergo, inquit, in his mandatis, et noli ab eis recedere.²⁶ Si enim custodieris haec omnia mandata, vives Deo; et omnes, qui custodierint haec mandata, vivent Deo.²⁷

MANDATUM IX.

Postulandum a Deo assidue et sine haesitatione.

(A) * Iterum dixit mihi: tolle a te dubitationem, et nihil omnino¹ dubites. Petens² aliquid a Domino, ne dicas intra te: quo modo vero³

ἴαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. — Ἐγκρατεῦσαι οὖν ἀπὸ πάντων, ἵνα ζήσης τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφῆση μετὰ τῶν ἐγκρατεομένων. Ἄ μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ταῦτά ἐστιν. Ἄ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε πάντων πρῶτον πίστις, φόβος κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη, δῆματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή· τούτων ἀγαθώτερον οὐδέν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα ἕαν τις φυλάσσει, καὶ μὴ ἐγκρατεῦται ἀπ' αὐτῶν, μακάριός ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων τὰ ἀκόλουθα ἄκουε· χήραις ὑπηρετεῖν, καὶ ὄρφανούς ὑστερομένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι (ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὐρίσκειται ἀγαθοποίησις)· ἡσύχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα ἀνθρώπου πρεσβύτην βέβεσθαι,

14) Scripsi *Et quidem* c. Vat. et Fab. St. p. *Equidem* vulg.

15) *se* accessit ex Vat.

16) *te* adiunxi c. Vat., ubi *ut scribaris* p. *scribaris*, membro *ut vivas* Deo omisso.

17) *ergo* non est in Vat., paulo post *hec* p. *illa*.

18) *autem* om. Vat., ex quo addidi sq. *te*.

19) *bonis* des. in Vat., qui praebuit *te* ante *abstinere* c. sq. *varietate* et p. *sed*.

20) *horum* Vat., tum *hec* qui *custodierit* et *fecerit* in *vita* sua.

21) *in* hospitio p. *hospitalitate* Vat.

22) *noli* Vat.

23) *humiliorem* Vat. — Vetus Interpres forte legit: *ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων*. Sic et Antiochus. Aliter Pseudo-Athanasius. Gall.

24) *iustitiam* Vat., mox *animequum* — *animequos* p. *aequanimem* — *aequanimem*, et *monere* p. *admonere*. Ex Fab. St. et Codd. Pal. Vat., quorum uterque

Dei sunt. Ab his ergo omnibus abstinere debent, qui Deo serviunt. Abstine ergo ab istis malis, ut vivas Deo et ascribaris in numero eorum, qui ab ipsis abstinerunt. Haec sunt, inquit, quibus⁵ carere debeas, et quae agere debeas. Ubi autem bonum opus fuerit, noli fugere, sed age illud. Et dixi illi: domine, et de iis,⁶ quae bona sunt, expone mihi, ut in illis vivam et serviam eis, et possim agendo ea salvus esse. Audi, inquit, et eorum, qui boni sunt actus, quibus abstinere non debeas, sed age illa. Est autem ante omne fides, timor Dei, caritas, concordia, verba iustitiae, amor sanctus, veritas et patientia: his melius nihil est in vita hominum. Haec qui custodierit et non abstinerit ab eis, beatissimam vitam agit. Et iterum dixit mihi: audi etiam subsequencia horum:⁷ viduis ministrare, orphanis et egentibus succurrere, de necessitatibus redimere servos Dei, hospitalem esse (propter hospitium enim invenitur benefaciendi occasio), nemini adversarium esse, quietum esse, humiliorem esse hominibus, maiores natu reverari, exercere iustitiam, fraternitatem custodire, iniuriam ferre, aequanimem esse, animo laborantes precibus erigere, vexatos in fide Dei non spernere, sed in viam rectam revocare et eos aequanimis facere, peccantes corripere, aere alieno oppressos non esse, et si qua his similia sunt et tibi bona esse videntur, age illa. Et dixi ei: domine, quid autem melius his inveniri potest? Vive ergo, inquit, in eis, et noli ab ipsis abstinere. Sic itaque custodi hoc praeceptum, ut id quod bonum est facias, et ab eo quod malum est te abstineas, et vivas Deo et tu et caeteri, qui haec custodierint.

[MANDATUM NONUM.]

(B) Ait mihi iterum: vide, ne fictus sis, nec nunquam in eis, quae a Deo petes, inconstanti et duplici animo fueris, nec apud te¹ aestima-
 ἄσκειν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὕβριον ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι, ἀμνησίκακον, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ ἐνθύμους ποιεῖν, ἁμαρτανοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία ἐστίν. Δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; — Τί γὰρ δύναται τούτων ἀγαθώτερον εἶναι; — Γύμναζε σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεῦο πάντων, καὶ ζήση τῷ Θεῷ.

¹ Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενὸς ὅλως διψυχίσης, αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγων ἐν σεαυτῷ, ὅτι πῶς δυνήσομαι αἰτήσασθαι

postmodo his p. iis, accessit in fine sunt.

25) horum verborum p. inquam, verbis istis Vat.

26) Vive ergo in hec mandata et noli ab his recedere Vat.

27) Cfr. Mand. 5, 2 extr.

Mand. IX. 1) ex toto p. omnino Vat. Graecum Mand. IX. textum habes Doctr. ad Antioch. n. 9. p. 256. et Antioch. hom. 85. Praeterea fragmentum edidit

Grabius in Spic. Patr. I. p. 303. Ibi differt ἄρον σεαυτοῦ et μηδὲν ὅλως.

2) potens erat in Vat.

3) quoniam quomodo p. quomodo vero Vat., et accipere p. obtinere.

5) quae Pal.

6) eorum p. de iis Pal., mox agendum p. agendo.

7) harum Pal., postea peccante si p. peccantes.

Mand. IX. 1) Ita explico Codicis Pal. siglum aprē.

possum aliquid petere a Domino, et obtinere, cum sim peccator tantorum malorum in Dominum? Noli hoc⁴ cogitare, sed ex totis praecordiis convertere ad Dominum. Pete sine dubitatione, et scies misericordiam⁵ Domini, quod non te derelinquet, sed petitionem animae tuae adimplebit. Non est enim Deus sicut homines memores iniuriarum; sed est immemor iniuriarum, et miseretur figmenti sui.⁶ Ergo purifica cor tuum ab omnibus vitiis huius seculi, et observa praedicta verba tibi a Deo data, et accipies omnia bona, quae petis, et ex⁷ omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, si sine dubitatione petieris a Domino.⁸ Qui ergo tales non sunt, omnino nihil impetrant eorum, quae petunt.⁹ Nam qui pleni sunt fide,¹⁰ omnia petunt fidentes, et accipiunt a Domino, quia sine dubitatione petunt. Omnis enim dubitans homo, si non¹¹ poenitentiam egerit, difficile Deo vivet. * Purifica ergo cor tuum a dubitatione, et indue fidem, et crede Deo; et omnia, quae petieris, accipies. Sed si petas aliquando petitionem, et non accipias, noli dubitare, quia non cito¹² acceperis petitionem animae tuae. Forsitan enim propter temptationem, aut pro peccato tuo, quod tu ignoras, tardius accipies¹³ petitionem tuam. Sed tu noli desinere petendo petitionem animae tuae, et accipies. Si autem cessaveris¹⁴ petendo, de te queraris, non de Deo, quod non dederit tibi. Vide ergo dubitationem hanc, quam¹⁵ perniciosa sit et saeva, et multos radicitus evellat a fide, etiam valde fideles et firmos. Etenim haec dubitatio filia est diaboli, et valde nequiter agit cum servis¹⁶ Dei. † Contempne ergo dubitationem; et dominaberis illius¹⁷

παρὰ τοῦ κυρίου [καὶ] λαβεῖν, ἡμαρτημῶς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπίστρεψον πρὸς κύριον, καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστακτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευσπλαγγίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπη, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικακῶς ἔστι καὶ σπλαγγίζεται ἐπὶ τὴνποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι δημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ τοῦ κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσῃ, ἐὰν ἀδιστακτως αἰτήσῃς. Ἐὰν δὲ δισταγῇς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ δισταγόντες εἰς τὸν Θεὸν, οὕτοί εἰσιν ὡς δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεὸν, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστακτως αἰτοῦνται, μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ δίψυχος ἀνὴρ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται.

4) hoc om. Vat.

5) quia te non p. quod non te Vat., dein replebit p. adimplebit.

6) memores malorum, sed immemor malorum et miseretur figmento suo Vat.

7) et ob p. ex Vat. Cfr. Matth. 7, 11. 21, 22. Graecis magis convenit versio Codicis Pal.

8) deo Vat.

9) Languet Vat. Qui ergo tales non

sunt in fide omnia petunt fidentes ex toto nihil impetrat ex petitionibus suis.

10) in fide Vat.

11) sive p. si non Vat.

12) quod cito non Vat.

13) accipias Vat.

14) cessaveritis Vat., deinde queraris p. queraris.

15) quia Vat., ubi est et sit p. sit et, dein et p. etiam.

veris, quemadmodum possis aliquid petere aut impetrare, cum tam multa peccaveris. Noli quidem haec cogitare, sed ex toto animo ad Dominum tuum revertere, et roga illum sine haesitatione et deliberatione, et statim cognosces² multam misericordiam illius, quomodo te non contempnit, sed animae tuae desiderium implet. Non est enim Deus hominibus similis, qui iniuriarum memores sunt, sed ipse exorabilis est [et] miseretur operi suo. Unde tu iam munda animam tuam ab omnibus vanitatibus huius seculi et ab his, quae tibi paulo ante praecepta sunt. Pete a Domino petitionem cum fide, et omnia, quae poposceris, crede, et consequeris. Si autem aliqua deliberatio cor tuum penetraverit, nihil ex eis, quae petis, impetrabis. Nam qui de Deo deliberat, duplici et ficto animo est, et nihil unquam ex eis, quae petit, impetrat. Qui autem fide plena et integra omnia petunt fidentes in Deo, consequentur quae rogant, quia non in haesitatione, neque fictum cogitantes petunt. Omnis enim fictus nisi poenitentiam huius delicti sui egerit, difficile salvus erit. Munda igitur animam tuam ab hoc delicto et indue fidem, quae fortis est, et crede omnia desideria tua te a Deo impetraturum. Et quando aliqua petitio tua a Domino tibi tardius praestatur, noli fatigari, quod ad horam³ non consecutus sis; forsitan enim aut propter temptationem aliquam, aut aliquem errorem tuum, quem⁴ ipse ignoras, tardius consequeris quod petis. Tu autem noli intermittere, quo minus perseveres petere animae tuae desiderium, et impetrabis illud; nam si haesitaveris in petitione, de te queraris,⁵ non de eo, qui dare consuevit. Iterum ait mihi: hoc peccatum, duplicem animo esse, malum est et stultum, et multos a fide radicitus evellit, quamquam et fideles et fortes sint; quia haec haesitatio filia diaboli⁶ est, et valde se nequiter agit in Dei servos. Contempne ergo illa, et superior illis⁷ esto, et in omni actu tuo

* Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας· ἔνδυσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστι, καὶ πίστευε τῷ Θεῷ, ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου, ἃ αἰτῆ, λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτησάμενός ποτε παρὰ τοῦ κυρίου αἰτήματι τι, καὶ [μὴ ἀπολήψῃ], μὴ διψυχήσεις, ὅτι τάχιον οὐκ ἔλαβες τὸ αἶτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς εὐχόμενος τὸ αἶτημα τῆς ψυχῆς σου, ἕως οὗ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακήσῃς καὶ διψυχήσῃς αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν δίδόντα σοι. . . . Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν ταύτην· πονηρὰ γὰρ ἐστὶ καὶ ἄσύνετος, καὶ πολλοὺς ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ γε λίαν πιστοὺς καὶ ἰσχυροὺς. . .

† Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι, ἐνδυσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατὴν· ἢ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ· ἢ δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτὴν, πάντων ἀποτυγχάνει ἔργων αὐτῆς, ὧν πρᾶσσει. . . .

16) ad servos p. cum servis Vat. Locum laudat Athanas. de Decr. Nic. Syn. n. 4. T. I. p. 211.

17) eius Vat.

2) cognosces Pal.

3) ad hora Pal.

4) quam Pal.

5) Nam si haesitaberis in petitionem de te queraris Pal., qui deinde scr. duo p. de eo.

6) diabolo Pal.

7) illa Pal.

in omni re. Indue firmam fidem et potentem. Fides¹⁸ enim omnia repromittit, et omnia consummat; dubitatio autem non credit, se aliquid impetraturam omnibus operibus suis,¹⁹ quae agit. Vides ergo, inquit, quod fides desursum est a Deo, et habet virtutem magnam.²⁰ Dubitatio autem terrenus spiritus est et a diabolo, virtutem non habens. *Tu igitur conserva virtutem²¹ fidei, a dubitatione autem recede, quae non habet virtutem; et vives Deo, et omnes vivent Deo, quicumque haec egerint.*

MANDATUM X.

De animi tristitia, et non contristando Spiritum Dei, qui in nobis est.

(A) I. †, Longe¹ fac a te omnem tristitiam; etenim haec soror est dubitationis et iracundiae.* ,Quo modo,* inquam, ,domine, soror est harum? Aliud mihi videtur tristitia, aliud iracundia, aliud dubitatio.* Et ait: ,sine sensu non intelligis.² Tristitia enim omnium spirituum nequissimus³ est, et pessima servis Dei; et omnium spiritus exterminat,⁴ et cruciat⁵ Spiritum sanctum; et iterum salvum facit.* ,Ego,* inquam, ,domine, insipiens sum, et non intelligo quaestiones istas:⁶ quo modo possit cruciare, et iterum salvum facere, non intelligo.* ,Audi,* inquit, ,et intellige. Hi, qui⁷ nunquam exquisierunt veritatem, neque inquisierunt de maiestate, sed tantum crediderunt, sunt involuti in negotiis hominum ethnicorum. [Et alius mendax Prophetes⁸ est, qui perdit sensus servorum Dei, dubiorum autem, non illorum qui fidunt in Domino plene. Illi ergo dubii quasi ad divinum Spiritum⁹ veniunt, et interrogant illum, quid illis futurum sit. Et ille¹⁰ mendax Prophetes, nullam habens in se virtutem Spiritus divini, loquitur illis secundum interrogationem illorum, et implet animas illorum promissis, sicut illi volunt. Ille autem Prophetes inanis est, et inania respondet inanibus. Quicquid enim¹¹ interrogatur a vanis hominibus, vana respondet illis. Quaedam¹² autem verba vera loquitur. Diabolus enim adimplet¹³ eum spiritu suo, ut deiiciat aliquem ex iustis.*

(B) II. ,Quicumque ergo fortes sunt in fide Domini, et induti sunt veritate,¹ talibus spiritibus non iunguntur, sed discedunt ab illis. Quot-

* Σὺ οὖν δούλουε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ, καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες.

† Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην· καὶ γὰρ αὕτη ἀδελφὴ ἐστὶ τῆς διψυχίας καὶ τῆς ὀξυκολίας. Πῶς, κύριε, ἀδελφὴ ἐστὶν αὐτῆς; Ἄλλο γὰρ μοι

18) *fidelibus* Vat.

19) *sibi omni imperare operum suorum p. se aliquid impetraturam omnibus operibus suis* Vat.

20) *quia fides a sursum est a deo et quia magnam habet virtutem* Vat.

21) *habenti* interponit Vat. Graecorum vbb. καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες versio in Pal. est et caeteri qui id sentiunt.

Mand. X. 1) Graeca ad hoc Mand. leg. Doctr. ad Antioch. n. 11. p. 257.

2) *intelliges* Vat. i supra.

3) *nequior* Vat. Dein revocavi *pessima* sine ulla sana ratione et contra textus

graeci, Codd. et lib. impr. fidem a nonnullis vulg. c. Fab. St. mutatum in *pessimus*.

4) *lectionem vulg. et omnium spiritus exterminat corrigas* ex Cod. Pal.

5) *contribulat* Vat.

6) *et non intelligo similitudines istas* Pal., subinde *quomodo potest contribulare* Vat. Cfr. II Cor. 7, 10.

7) *qui excidit* Vat., ubi mox *sed tm crediderunt et sunt voluti in negotiis et divitiis omi hominum ethnicorum*.

8) Cfr. Mand. 11.; Clem. Romani Hom. 2, 15. et 3, 23 sq. Quae uncis

indue fidem, quae est valida et fortis. Fides enim⁸ omnia repromittit, et quae repromittit, perficit; haesitatio autem, quae et dipsychia est, in nulla re sibi confidit, et ideo ab omni actu suo excidit. Vides ergo, quod fides superna a Domino venit, et habet virtutem magnam: dipsychia autem terrenus spiritus⁹ a diabolo est, quia vires non habet. Tu itaque servi fidei,¹⁰ quae virtutem habet, et dipsychia abstine, quae sine ulla virtute est, et vives Deo tu et caeteri, qui id sentiunt.

MANDATUM DECIMUM.

(B) Tolle a te, inquit, tristitiam; nam et ea soror est dipsychiae et iracundiae. Quomodo, inquam, domine, soror harum est? Mihi enim aliud videtur esse iracundia, aliud dipsychia, et aliud tristitia. Imprudens, inquit, homo es,¹ [quia] non intelligis, quod tristitia omnibus malis spiritibus nequior est et nequam servis Dei, et eos magis hic spiritus, quam ullus alius subvertit et sanctum spiritum exterit, et iterum salvum facit. Et ego illi dixi: domine, stultus sum ego, et non intelligo similitudines istas. Quomodo enim potest tristitia spiritum sanctum exterere, et iterum salvum facere? Non intelligo. Audi, inquit. Illi, qui nunquam scrutati sunt veritatem, neque divinitatem exquisierunt, sed tantummodo crediderunt, et postea involvuntur rerum varietatibus et census, et amicitiiis diversorum hominum: ² et plurimis actibus huius seculi impliciti sunt, non intelligunt divinitatis similitudines. Obscurantur enim ab actibus suprascriptis et dispereunt et fiunt inutiles et ab spinis et herbis occupantur; et eo, quod tantum crediderunt, et in actibus secularibus errantes toto sensu exciderunt et nihil omnino de iustitia intelligunt,³ quia quando audiunt de iustitia, sensus illorum in actibus ipsorum est, et nihil omnino intelligunt. Qui autem Dominum timent et scrutant de veritate et [de] divinitate diligenter inquirunt, et cor in Deum habentes omnia, quae eis dicuntur, intelligunt et cito sentiunt, quia timor Domini in illis est. Ubi autem Dominus habitat, ibi et prudentia magna est. Adhaere ergo Domino tuo, et omnia intelliges.

(B) II. Audi ergo nunc, inquit, quomodo tristitia spiritum sanctum vexat, et quomodo iterum salvat. Quando ille, qui dipsychus est, aliquem

δοκεῖ ὀξύχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Λέγει· — διὰ τί οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι; Οὐ νοεῖς, ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηροτέρα ἐστὶν καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον; . . .

inclusimus, ea, rectius ut videtur, recensio Pal. infra demum habet: cf. Mand. XI. ad sign. : usque idem sign.

9) Spiritum uti sq. et des. in Vat.

10) illum Vat., ibidem om. in se, tum eorum p. illorum.

11) Quotquot autem Vat., ubi omnibus p. hominibus et respondit p. respondet.

12) Laudatur locus a Clem. Alex. Strom. I, 17, p. 369. Eandem doctrinam reperies Recogn. IV, 21. 22. VIII, 60. Pseudo-Ambros. ad I Thess. 5, 21. Col.

13) Ita est in Lamb. Vat., implet vulg. In fine illis p. iustis Vat.

Cap. II. 1) Sic c. Lamb. Vat. et Fab. St., veritatem Cot. Dein iungitur p. iunguntur et descendunt p. discedunt Vat.

8) quae Pal.

9) terrenum spiritum Pal., ubi dein maluerim virtutes p. vires.

10) dei Pal.

Mand. X. 1) est Pal., in extr. periodo faciet.

2) Nota diversitatem recensionis Pal. ab altera.

3) intelligant Pal., dein sensus illorum in actus ipsorum est.

quot autem² dubii sunt, et subinde poenitentiam agunt, consulunt tanquam ethnici, et permagnum sibi peccatum congerunt, idolis servientes. Quicumque ergo tales sunt, interrogant pro negotio quolibet, simulacra³ colunt, et stulti sunt et inanes a veritate. Omnis enim⁴ spiritus a Deo datus non interrogatur; sed habens virtutem divinitatis, a se omnia loquitur, quia desursum est a virtute divini spiritus. Qui autem interrogatus, loquitur secundum desiderium,] et aliis⁵ multis rebus huius seculi. Huiusmodi⁶ non intelligunt quaestiones divinitatis; obscurantur enim iis⁷ negotiis, et corrumpuntur, et confringuntur. Sicut vites bonae, quae negliguntur, ab herbis et spinis premuntur et necantur;⁸ sic et homines, qui talibus⁹ crediderunt, ii negotiis et actionibus multis inciderunt, et evacuantur a sensu suo, et nihil omnino intelligunt, de divitiis cogitantes.¹⁰ Sed si quando audierint de Domino, sensus eorum in negotiis ipsorum¹¹ est. * Qui autem timorem Domini habent, et scrutantur de Deo veritatem, cogitationem omnem habent ad Dominum. Omnia, quae dicuntur eis, percipiunt,¹² et statim intelligunt, quia¹³ habent timorem Domini in se. Ubi enim Spiritus Domini inhabitat, ibi et sensus multus adiungitur. Adiunge ergo te Domino; et omnia intelliges ac¹⁴ senties.^c

(A) III. † Audi nunc, insipiens, quemadmodum tristitia cruciat¹ Spiritum sanctum, et quo modo salvum facit. Cum dubius inciderit in negotium aliquod,² et non provenit³ illi propter dubitationem; tristitia haec intrat in hominem,⁴ et tristem facit Spiritum sanctum, et vexat eum. Deinde iterum⁵ iracundia cum accesserit homini pro negotio aliquo, vehementer irascitur; et haec ira intrat in praecordia irascentis, et vexatur² in negotio suo, quod agit, et postea poenitet, quod male fecerit. Utraeque ergo res⁷ laedunt Spiritum sanctum, dubitatio et tristitia: dubitatio, quia non successit actus eius; et tristitia,⁸ quia fecit iracundiam Spiritui.

* Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνῶντες περὶ Θεοῦ ἔργων καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσιν καὶ συνιοῦσιν, ὅτι — τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ὅπου γὰρ ὁ κύριος κατοικεῖ, ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τοῦ κυρίου, καὶ πάντων νοήσεις.

† Ἄκουε οὖν, πῶς ἡ λύπη ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα, καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ δίψυχος ἐπιβάληται πρᾶξαι τι, καὶ ἀποτύχη διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἶτα πάλιν ὀξυχολία ὅταν κολληθῇ

2) enim Vat., in quo vox subeunde (sic) punctis suppositis excluditur ante subinde, dein magnum p. permagnum et inferunt p. congerunt. Vertit Gallicciolli: Ciascheduni dunque che sono forti in fede del Signore, e vestiti di verità, non fanno colleganza con ispiriti di tal genia, ma da essi diloggiano. Quanti poi sono dubbii, e di quando in quando mutano sentenza, li consultano come gli Etnici, e tirano adosso di se un grande peccato, servendo a idoli.

3) simulacrum Vat.

4) enim om. Vat., postmodo datur p. datus. Gallicciolli: Perché ogni spirito dato da Dio non si esamina: ma avend' esso la virtù della divinità, di per se medesimo parla tutto, perché viene dall' alto dalla potenza dello Spirito divino.

5) Fortasse: de aliis. Fell. Ita vertit Gallicciolli.

6) Huiusmodi om. Vat.

7) obscuratur ex his p. obscurantur

actum explicare vult, [et cum] exciderit ab eius affectu propter vitium dipsychiae suae, tristitia in illum intrat et spiritum sanctum vexat et conterit, quia id, quod agere voluit, perficere non potuit. Sic et iracundus, cum aliquid graviter iratus et ab ira recesserit et eum de iniquitate, qua operatus est, poenituerit, quod malum ipsum fecerit, et tristari coeperit, tristitiam spiritui sancto adferre videtur. Sed haec¹ tristitia speratur salutem habere, quia de facto eo quod erat malum poenitentiam agit. Ambo ergo actus tristitiae tristari faciunt spiritum sanctum. Et illa quidem, quae ex dipsychia est tristitia, quia non impetravit desiderium suum, iniqua tristitia est. Haec autem tristitia, quae ex iracundia est, quia egit, quod non debuit agere, non mala tristitia est. Ab utrisque ergo tristitiis, quae iracundia et dipsychia [sunt], spiritus ille sanctus vexatur. Aufer itaque a te tristitiam² et noli laedere in spiritum sanctum, qui in te habitat, ne petat a Deo et recedat abs te. Spiritus ille, qui a Deo datus est, in hoc corpore tristitiam non sustinet, nec angustias tales.

(B) III. Indue te itaque hilaritatem,¹ quae semper Deo grata est, et esto illi probabilis, et in illa gloriare. Omnis autem hilaris homo operatur bene et semper, quae bona sunt, cogitat, et contempnit tristitiam. Homo autem tristis semper nequam est. Ipsum est eius primum delictum, quod laedit spiritum sanctum, qui illi a Deo hilaris datus est. Deinde secundo loco quam pessimam rem admittit ille, qui contristat² spiritum sanctum, neque confitetur Deo. Semper autem tristis hominis oratio non habet virtutem ascendere in sacrarium Domini. Quare, inquam, domine? Et ait mihi: quia tristitia in corde³ eius sedet. Mixta autem

τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λίαν πικρανθῆ, καὶ ποιήσῃ τι κακὸν, πάλιν ἢ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυκολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ἢ ἔπραξεν, καὶ μετανοεῖ, ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἢ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. [Ἀμφοτέροι αὐτῶν] πράξεων λυποῦσι τὸν ἀνθρώπον· ἢ μὲν λύπη, ὅτι ἀπέτνηε τῆς πράξεως, ἢ δὲ ὀξυκολία, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρὸν. Ἀμφοτέρα οὖν λυπηρὰ ἐστὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ μὴ θλίβε τὸ

enim iis Vat. Gallicciolli: Cotali non intendono cioè ch'è richiesta la Divinità, perchè restano intenebrati da cotali negotii, e si corrompono, e si conquidono.

8) nocentur Vat.

9) talibus om. Vat.

10) agentes Vat.

11) eorum Vat. Gallicciolli: E se mai sentano a parlare di Dio, il loro intendimento è occupato negli interessi.

12) precipiunt Vat.

13) qui Vat.

14) intelliges ac om. Vat.

Cap. III. 1) contribulat Vat.

2) in negotio aliquo Vat.

3) pervenit Vat.

4) in homine Vat., qui⁴ finit et tristement facit spiritum et quomodo salvum facit sanctum et tribulat eum.

5) item Vat.

6) et hoc ira intrat in vecordia irascentis et tribulatur Vat., ubi deest postea.

7) Uterque ergo p. Ultraeque ergo res Vat.

8) Voc. dubitatio, quia non successit actus eius; et tristitia des. in Vat.

9) nocere Vat.

Cap. II. 1) hae Pal.

2) tristitia Pal.

Cap. III. 1) hilaritatem: sic Pal.

2) contristans Pal.

3) cor Pal.

Aufer ergo tristitiam a te, et noli offendere⁹ Spiritum sanctum, qui in te habitat; ne roget Dominum, et discedat¹⁰ a te. Spiritus enim Dei, qui datus est in carnem,¹¹ tristitiam non sustinet. Indue te ergo¹² hilaritate, quae semper habet gratiam apud Dominum; et laetaberis in ea.¹³ Omnis enim hilaris vir bene operatur, et bona sapit,¹⁴ et contempnit iniustitiam. Vir autem tristis male facit, quia¹⁵ tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilaris. Et iterum¹⁶ male facit, quod tristis orat Dominum, et non ante facit exomologesin, et non impetrat a Deo, quod petit. Semper enim oratio tristis hominis non habet virtutem, ut ascendat¹⁷ ad altare Dei.¹⁸ Et dixi illi: domine, quare non habet virtutem oratio tristis hominis, ut ascendat¹⁸ ad altare Domini?¹⁹ Quoniam, inquit,¹⁹ tristitia sedet in corde eius. Cum ergo mixta fuerit oratio viri cum tristitia, non patietur orationem mundam²⁰ ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum eandem suavitatem non habet; sic et²¹ tristitia Spiritui sancto mixta eandem orationem mundam non habet. Munda ergo te a tristitia mala, et vives Deo; et omnes vivent Deo, qui proiecerint a se tristitiam, et induerint hilaritatem.²²

MANDATUM XI.

Spiritus et Prophetas probari ex operibus; et de duplici spiritu.

(A) Ostendit mihi sedentes in subselliis homines, et unum sedentem in cathedra.¹ Et dixit mihi: vides illos, qui in scampanis sedent?² Video, inquam, domine. Illi, inquit,² sunt fideles; et ille, qui in cathedra sedet, spiritus terrestris est.³ Nam in ecclesiam vivorum⁴ non accedit, sed refugit; applicat autem se dubiis et⁵ vacuis, et in angulis et abditis locis divinat illis, et delectat illos, loquendo secundum omnia desideria cordis eorum. Vacuis enim vasis quod committitur, non effluit;⁶ sed conveniunt alius ad alium.⁷ Cum autem venerit in turbam virorum iustorum,⁸ habentium spiritum divinitatis, et oratio illorum fit ad Dominum, exinanitur homo ille, quoniam spiritus ille terrestris fugit ab illo, et

πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντενέξῃται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. — Ἐνδύσαι οὖν τὴν ἠλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὔσαν αὐτῷ, καὶ ἐντροφῆσον ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἠλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς

10) *recedat* Vat. Graeca in Antioch. hom. 25. Ἐντυγχάνειν compellere, colloqui, orare, non modo indigi et auxilium quaerentis. Cot.

11) *in carne* Vat.

12) *ergo* om. Vat., subinde exhibens *hilaritatem* p. *hilaritate*.

13) *eam* Vat.

14) *et in bona sapit* Vat. In fine *tristitiam* p. *iniustitiam* proponit Gallandius: ita videri contextum graecum postulare. Favet Pal. *et contempnit tristitiam*.

15) *quod* Vat., in quo des. sq. *san-*

ctam et *est*. Postmode restitui ex Pal. *hilaris* p. vulg. *hilaris*. Illud iam coniecit Fabricius.

16) *item* Vat., absque sequentis membri coniunctione *quod*. In Pal. recte *neque confitetur Deo* p. *et non ante facit exomologesin*. Non placet Cotelerii explicatio: confessio *laudis* divinae, non *peccatorum*. Contrarium Galliciolli: É altresì opera malamente orando al Signore con tristezza, nè prima confessata i suoi peccati, onde non impetra da Dio ciocchè domanda.

17) *Ascendat* coniecit Gall. p. *accedat*

tristitia cum oratione neque permittit puram et mundam orationem ascendere in sacrarium Dei. Semper autem tristis infirmam habet postulationem apud Dominum, nec potest ascendere in sacrarium eius. Et sicut vinum aceto⁴ commixtum in id ipsum saporem non habet [et] utriusque materiae suavitatem disperdit: sic et tristitia iuncta cum spiritu sancto non potest integram postulationem ad Dominum habere. Mundum ergo te praesta a tristitia, quae est nequam, et vives Deo et tu et omnes quicumque illa caruerint et induerint omnem Domini hilaritatem.

MANDATUM UNDECIMUM.

(B) Ostendit mihi super subsellia sedentes homines, et alium quendam hominem in cathedra¹ sedentem. Et ait mihi: vides hos, qui in subselliis sedent? Video, inquam, Domine. Hi sunt, inquit, fideles, et hic, qui in cathedra sedet, pseudopropheta est, qui omnem sensum servorum Dei disperdit. Eorum autem disperdit, qui dipsychi sunt, non eorum, qui vere fideles sunt. Hi autem dipsychi veniunt ad eum, quasi ad divinum, et interrogant eum de futuris. At ille, qui nullam intra se spiritus sancti virtutem habet, loquitur cum illis secundum illorum interrogationes, et respondet illis ea, quae scit convenire aut voluntati, aut negotiationi illorum, et implet animos eorum secundum desiderium ipsorum. Et cum sit ipse inanis et vanus, vanis et inanibus hominibus res supervacuas adfirmat. Quicquid autem interrogatus fuerit, secundum uniuscuiusque hominis vanitatem respondet,² quaedam tamen et vera verba interponit. Impletur enim a diabolo spiritus illius, ut aliquem ex eis, qui iusti sunt et probi, adlidat. Quicumque ergo fortes in fide permanent dominica et vestiti sunt veritatem, ab eiusmodi conversationibus se abstinent et

ματαιίας λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων, μηδὲ ἐξομολογούμενος τῷ Θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἐντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ.

*... ὅτι ἡ λύπη ἐγκάθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μειμιγμένη οὖν ἡ λύπη ἢ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐντευξέως, οὐκ ἀφήσῃ τὴν ἐντευξιν ἀναβῆναι καθαρὸν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὡσπερ γὰρ ὄξος οἴνω μειμιγμένον τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν [lege ἔχει]. οὕτως καὶ λύπη μειμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν αὐτὴν ἐντευξιν [οὐκ ἔχει]. Καθάρισον οὖν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ.

vulg. Coniecturae favet Pal. Hinc recte Gallicciolli: perchè sempre l'orazione dell' uomo attristato è senza virtù, nè può salire all' altare di Dio.

18) oratio hominis ut accedat Vat.

19) inquit non est in Vat.

20) non paciatur oratio munda Vat.

21) enim Vat., ubi dein om. eandem.

22) proiecerunt — induerunt hilaritatem Vat.

Mand. XI. 1) Ostendit mihi sedentes in subsidiis homines et alterum sedentem in cathedram Vat.

2) inquit om: Vat.

3) facit spiritus tristes (sic) Vat.

4) in ecclesia virorum Vat.

5) et om. Vat., dein exh. et in addicis locis et in angulis dividat illis.

6) compositum non frangitur p. quod committitur, non effluit Vat.

7) alius erat in Vat.

8) in turba iustorum virorum Vat., qui collocat illorum oratio et ille spiritus, deinde neque quicumque p. nec quidquam.

4) acetum Pal.

Mand. XI. 1) cathedram Pal. Ad ea quae signis: circumdedimus cf. p. 468. n. 8,

2) respondit Pal.

obmutescit, nec quicumque potest loqui. Sicut in apotheca, si obturaveris⁹ vinum vel oleum, et inter illa vasa posueris amphoram vacuum, et rursus obturamentum deponere volueris, amphoram illam, quam posuisti, vacuum inuenies; sic et Prophetarum¹⁰ vacui, cum venerint inter spiritus iustorum, quales veniunt, tales inveniuntur. [Spiritus¹¹ omnium hominum terrestres est et levis, et virtutem non habet in totum, et multa loquitur. Et dixi: ,quo modo igitur¹² scire potest aliquis eos?¹³ ,Audi, inquit, ,de utrisque vasis; et sicut dico tibi, sic probabis Prophetam Dei, et falsum Prophetam.¹⁴ Primum itaque¹⁵ proba hominem, qui habet spiritum Dei; quia spiritus, qui desursum est, quietus est¹⁶ et humilis, et recedit ab omni nequitia et desiderio vano huius seculi, et omni homine se facit humiliorem, et nemini respondet interrogatus, nec singulis respondet; neque cum vult, homini loquitur spiritus Dei, sed tunc loquitur,¹⁷ cum vult Deus. Cum ergo venerit homo, qui habet spiritum Dei, in ecclesiam iustorum,¹⁸ habentium fidem Dei, et oratio fit ad Dominum; tunc nuntius sanctus divinitatis implet hominem illum spiritu sancto,¹⁹ et loquitur in turba, sicut Deus vult. Sic ergo dinoscitur spiritus divinitatis in quocumque²⁰ spiritus divinitatis loquitur. ²¹Audi nunc et de spiritu terrestri, vacuo et fatuo, virtutem non habente. Primum autem²² hunc homo putatur spiritum habere; exultat enim²³ se, et vult primam cathedram habere;²⁴ et improbus est et verbosus, et in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis, et mercedem accipit²⁵ divinationis suae. Quodsi²⁶ non acceperit, non divinat. Itane²⁷ spiritus Dei potest mercedes accipere et divinare? Non convenit haec facere Dei Prophetam]. Habes utrorum-

9) stipaveris p. si obturaveris Vat. i. e. in vasis positum. Mox aut inter p. et inter, dein et item deponere volueris stipulationem p. et rursus obturamentum deponere volueris i. e. si obturamentum amphorae vacuae levas, iterum eam invenes vacuum.

10) prophetes Vat., ibidem inter spiritum.

11) Vbb. uncis inclusa in Vat. sicuti in aliis Mss. prius consultis, excepto Codice Lamb., infra leguntur Mand. 12. c. 1 et 2. post vbb. morti tradit servos Dei. Haud ita Pal., quem confer. Iam Wakius hic ea inserenda esse ex Codice Lamb. et e textu graeco Pseudo-Athanasii docuit. Gallicciolli quoque ea hic vertit observans: Qui principia il pezzo trasportato da me, sino a quelle parole, Non lice ciò fare a un profeta di Dio. — Primum p. Spiritus exhibent Mss. Angl. et Vat.

12) ergo Vat.

13) Clarius omnia in Pal.: Quomodo inquam domine cognoscit homo: quis eorum propheta sit: et quis pseudopropheta.

14) prophetam falsum transp. Vat.

15) ita Vat.

16) deorsus est quietus p. qui desur-

sum est, quietus est Vat., ibidem desiderio huius seculi vano et omnium hominum facit se humiliorem.

17) loquitur homini loq. (sic) p. homini loquitur Vat.

18) istorum Vat.

19) spiritus sanctus p. spiritu sancto Vat.

20) quia quicumque p. in quocumque Vat.; quia, quicumque spiritu divinitatis loquitur, loquitur, sicut Dominus vult Bodl. et Lamb. Differt Pal.

21) Hic apud Cot. incipit c. 2. Mand. 12.

22) enim absque hunc Vat.

23) Deest enim in Vat.

24) habere om. Vat.

25) mercedes accipiet Vat. In Bodl.: Primum enim homo, qui putetur spiritum habere, exultat se sqq. Praestat Pal. Cotelerius adnotat: Eadem vitia in mendacibus Montanistarum Prophetis redarguantur apud Eusebium hist. eccl. V, 16 et 18.

26) Quidsi Vat.

27) Ita nunc Vat.

3) his Pal., posthac terrenis et leviss.

4) respondit Pal.

5) per sermonem ut cognoscas propheta Pal.

minime ad eos adeunt. Quicumque autem dipsychi sunt sortientes sicut et gentes, et frequenter poenitentiam agunt, et divinis demorantur sine emendatione, maiora sibi delicta adquirunt, servientes superstitioni vacuae. Nam qui prophetam de aliquo actu interrogat, vacuus a veritate et impudens est. Omnis autem spiritus a Deo datus non interrogatur, sed habens virtutem divinitatis per semet ipsum omnia dicit, quia de sursum est a virtute spiritus sancti. Hic⁶ autem spiritus, qui ad interrogata respondet⁴ secundum singulorum hominum voluntatem, : terrenus et levis et sine virtute est, et non loquitur nisi interrogatus. Quomodo, inquam, domine, cognoscit homo, quis eorum propheta sit, et quis pseudo-propheta? Audi, inquit, de utrisque. Per sermonem cognosces prophetam;⁵ pseudopropheta, qui spiritum divinum non habet, de secta vitae eius probabis. Propheta⁶ enim, qui spiritum divinum de caelo habet, placidus et modestus est. Quietam etiam et compositam sapientiam habet. Abstinet ipse ab omni nequitia et voluptatibus vanis huius seculi. Homines tam⁷ se humiliorem praestat, et nihil omnino interrogat. Etiam⁸ secreta loquitur. Neque autem in homine positum est, ut, cum ille voluerit, spiritus loquatur; sed tunc sermonem habet, cum Deus illum loqui vult. Cum ergo ille homo spiritum divinum habens in concilium⁹ hominum bonorum fidem divini spiritus habentium introierit, et postulatio coetus eorum apud Deum fuerit, tunc nuntius illius spiritus prophetici, qui super positus est ei, implet homines, et impletus ille spiritu sancto loquitur cum illa turba, quomodo Dominus iubet. Sic ergo manifestabatur spiritus ille sanctus. Quae autem ad agnoscendam virtutem illius spiritus sancti pertinent, haec sunt. Audi nunc et de spiritu terreno, qui est levis et sine virtute, plenus stultitia. In primis homo ille, qui vult videri spiritu divino plenus, magnificat se et vult principatum cathedrae. Superbus autem et improbus et verbosus est, et in multa luxuria et in delitiis plurimis agit, et mercedes professionis suae accipit,¹⁰ et nisi acceperit, tacet. Propheta autem habens spiritum sanctum mercedem non accipit;¹¹ non enim capit facere haec Dei prophetam. Mercedem autem accipientibus prophetis terrenus est spiritus. Nec in concilium¹² hominum proborum accedit; quin immo iungit se hominibus malis et vanis, in angulis agit, et deludit eos sermone suo loquens iuxta desiderium eorum voluntatis, vanis hominibus vana respondens; nam vas inane cum aliis aequae inanibus iunctum non vexatur, sed compositum cum eis consentit. Cum autem idem ille in coetum¹³ hominum proborum et spiritum divinitatis habentium venerit, et oratio ab istis facta fuerit, vacuus invenitur homo ille. Est spiritus terrenus, qui est in illo. Timore perterritus fugit ab illo, et fit sine sensu, et totus confringitur, et loqui nihil potest. Si enim in apotheca vinum vetus stipes, et inter caetera plena vacuum vasculum ponas, postea etiam cum eandem apothecam exhaurias, vasculum vacuum positum vacuum invenies. Sic et prophetae, qui sunt inanes, cum venerint inter eos, qui sunt spiritus sancti, quales

6) prophetam Pal.

7) Forte tamen.

8) ait Pal.

9) concilio Pal.

10) aget — accipiet Pal.

11) accipite Pal., i supra priori e. Postea ex eodem est prophetam.

12) concilio Pal., ubi deinde iungit p. iungit, tum voluntate p. voluntatis,

13) coetu Pal.

que²⁸ Prophetarum vitam. Proba ergo de vita et de²⁹ operibus hominem, qui dicit, se spiritum sanctum habere. Tu autem crede spiritui venienti a Deo, habenti virtutem. Spiritui autem terrestri vacuo, quia³⁰ a diabolo est, in quo fides non est neque virtus, credere noli. Audi ergo similitudinem, quam tibi dicturus³¹ sum. Accipe lapidem, et mitte in caelum; aut iterum accipe siphonem aquae, et eiacula in caelum; et vide, si possis pertundere caelum.³² ,Quo modo, inquam, domine, haec fieri possunt?³³ Utraque enim, quae dixisti, fieri non possunt. Sicut ergo, inquit,³⁴ haec fieri non possunt; sic spiritus terrestris sine virtute est, et sine effectu. Accipe³⁵ nunc virtutem, desursum venientem, in hac similitudine. Grando minimum granum est; et cum cadit super caput hominis, quomodo dolores praestat? Aut iterum,³⁶ vide stillicidium, quod a tegula cadit in terram, et cavat lapidem. Sic igitur minima, quae desursum cadunt³⁷ super terram, magnam habent virtutem. Adiunge te ergo huic habenti virtutem, et ab illo vacuo recede.

MANDATUM XII.

De duplici cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabolum non metuendum credentibus.

(A) I. Iterum dixit mihi: *,tolle¹ a te omnem cupiditatem malam, et indue cupiditatem bonam et sanctam. Indutus enim cupiditatem bonam, oderis malam,² et refrenabis eam, sicut volueris. Horrenda est enim³ cupiditas mala, et difficile mitigatur. †Horribilis est valde et fera, et feritate sua consumit homines; maxime si inciderit in eam⁴ servus Dei, et nisi sapiens fuerit, consumetur ab illa pessime. ††Consumit autem tales, qui non habent vestem cupiditatis bonae, et implicat illos negotiis huius seculi, et tradit⁵ illos morti. Quae sunt, inquam, domine, opera cupiditatis malae, quae tradunt⁶ homines morti? Demonstra mihi, ut recedam ab illis. Audi, inquit, in quibus operibus cupiditas mala morti tradit⁷ servos Dei.

(A) II. ††† Primum omnium¹ cupiditas mala est, concupiscere uxorem alienam, vel mulierem concupiscere virum alienum, et lautitias concu-

* Ἄρον ἀπό σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηράν, ἔνδυσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν. Ἐνδεδυσμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηράν ἐπιθυμίαν.

† Ἀγρία γὰρ ἐπιθυμία εἰς τὰδε ἀνεμπεσεῖ, εἰς λύπην [ἐὰν μὴ ἦ] συννετός, δαπανᾶται ὑπὸ αὐτῆς δεινωῶς.

28) *utrumque* Vat. esse videtur genitivus contractus.

29) *de* adscripsi ex Pal. Vat. et Fab. St.

30) Ita est in Pal. Vat. et ap. Fab. St., qui Cot.

31) *daturus* Vat.

32) *aut item accepisti fontem aquae et siphoniam in celum et vide si possit pertingere celum* Vat.

33) *Dedi possunt* ex Pal. Vat. et Fab. St.; nonnulli impr. male *possent* c. Cot.

34) *enim* p. *ergo* inquit Vat.

35) I. e. quaere et mente accipe. Gallicciolli: *Impara*. In Vat. *accipe nunc virtutem a sursum venientem in hanc similitudinem*.

36) *item* Vat.

37) *caudunt* erat in Vat., qui subinde in p. *super* omisso sq. *habent*.

venerunt, tales erunt. Habes utriusque prophetae sectam. Proba ergo illos de vita eorum et de factis hominum, qui dicunt se spiritus sancti baculos esse. Tu autem crede spiritui sancto, qui a Deo venit, et illi spiritui¹⁴ terreno et vacuo nihil credideris, quia in illo virtus nulla est, quia a diabolo venit. Audi ergo et hanc similitudinem, quam tibi diciturus sum. Tolle lapidem et mitte in caelum, et vide, si potes illum contingere. Aut certe tolle de fonte aquam et torque in caelum; vide, si potes caelum pertundere. Quomodo, inquam, domine, haec fieri possunt? Utraque enim impossibilia dixisti. Et ait mihi:¹⁵ quomodo enim haec fieri non possunt, sic et spiritus terreni infirmi sunt et inertes. Accipe nunc virtutem, quae a Deo venit. Et adiecit grandinis minimum granum, cum ceciderit super caput hominis, dolorem magnum; et stillicidium, quod de gulis in terram cadit, lapidem pertundit. Vides ergo, quod ea, quae desuper veniunt in terram, magnae virtutis sunt. Sic et spiritus divinus, qui e caelo venit, fortis est. Huic, inquit, crede, et ab illo altero abstine te.

[MANDATUM DUODECIMUM.]

(B) Dixit¹ mihi: tolle a te omne desiderium malorum et indue te desiderium, quod est bonum et sanctum. Illo enim desiderio bono indutus odies omne malum desiderium, et pervenies ad bonum, sicuti vis. Agrestis est autem mala concupiscentia, et difficile mansuetatur, quia atrox est, et violenter² feritate sua homines consumit, praecipue si in Dei servum inciderit. Quodsi parum prudens fuerit, atrociter ab ea cunsumitur. Disperdit autem eos, qui non sunt vestiti sanctitatis desiderium, et sunt involuti huius seculi vitiis. Hos ergo morti tradit. Quae,³ inquam, domine, facta sunt illius malae concupiscentiae, quae homines morti tradet? Demonstra mihi, ut ab his absteineam. Audi, inquit, in quibus actibus morte⁴ adficit nequam voluntas servos Dei.

(B) II. Ante omnia cupiditas mulieris alienae aut viri licentia ex abundantia census et multis supervacuis cibis quotidiecopi osis, et aliis

†† Δαπανᾷ δὲ τούτους, μὴ ἔχοντας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους τῷ αἰῶνι τούτῳ· τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον. — Ποία, κύριε, εἰς τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς τὰ παραδιδόντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; Γνώρισόν μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον.

††† Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικὸς, καὶ πολυτέλεια πλούτου, ἣ ἐστὶ φιλαργυρία, καὶ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος

Mand. XII. 1) Multa huius quoque Mand. Graece inveniuntur Doctr. ad Antioch. n. 10 p. 256 sqq.

2) Languet Vat., ubi *et inde omnem cupiditatem bonam odies malam p. et indue — oderis malam.*

3) *autem* Vat.

4) *in ea* Vat., paulo post *consumitur p. consumetur.*

5) *tradet* Vat. Cfr. Matth. 22, 11.

6) *tradent* Vat.

7) *in quibus operibus cupiditatis mala morti tradet* Vat.

Cap. II. 1) Duce Cod. Pal. restitui c. Mss. Angl. et Vat. *Primum omnium*, transpositum quidem a librariis in Mand. 11. Eadem Mss., Palatino ut dixi excepto, male hic exhibent *sed*.

14) *spiritu* Pal.

15) *mi* Pal.

Mand. XII. 1) *Sit* Pal., qui deinde *induite p. indue te.*

2) *veritaenter*(?) Pal.

3) *qua* Pal.

4) *morti* Pal.

piscere divitiarum, et² multitudinem ciborum supervacuorum, et ebrietatem multam, et delicias multas. Fatuae enim sunt deliciae multae, et voluptates multae supervacuae sunt servis Dei. Haec ergo cupiditas mala est et³ perniciosa, quae morti dat servos Dei. Haec enim⁴ cupiditas a diabolo est. Quicumque ergo recesserint a cupiditate mala, vivent Deo. Nam quicumque subiecti fuerint cupiditati malae, in perpetuum morientur;⁵ mortifera enim est haec cupiditas mala. Tu ergo indue cupiditatem iustitiae, et armatus timore Domini,⁶ resiste cupiditati malae. Timor enim habitat in cupiditate bona.⁷ Et cupiditas mala, cum viderit te armatum timore Domini resistente⁸ sibi, fugiet a te longe, et non comparebit ante te, timens arma tua, et obtinebis victoriam, et coronaberis ob illam, et pervenies ad cupiditatem bonam, et trades victoriam Deo, quam acciperis, et servies ei operando, sicut volueris.⁹ * Si autem servieris cupiditati bonae, et subditus¹⁰ ei fueris; poteris dominari super cupiditatem malam, et erit subdita tibi, sicut ipse volueris.⁶

(A) III. †, Vellem¹ scire, domine, quo modo servire debeam cupiditati bonae.⁶ „Audi,² inquit; ,habe timorem Dei et fidem in Deo, et veritatem ama, et iustitiam dilige, et fac bene.³ Haec operando probatus eris servus Domini,⁴ et servies Deo; et omnes, quicumque servierint cupiditati bonae, vivent Deo.⁶ †† Consummatis his mandatis duodecim dixit mihi:⁵ ,habes haec mandata, ambula in his; et audientes homines hortare, ut poenitentiam agant, et poenitentia eorum munda fiat⁶ reliquis diebus vitae eorum. Et ministerium hoc, quod tibi do,⁷ explica diligenter; et multum consequeris fructum,⁸ et invenies gratiam apud omnes, qui poenitentiam agent et credent verbis tuis. Ego enim tecum sum, et cogam illos credere.⁶ Et dixi illi: †††, domine, haec mandata magna et praeclara sunt, et exhilarare⁹ cor hominis possunt, qui potuerit custodire mandata haec. Sed¹⁰ nescio, domine, an possint mandata haec ab homine custodiri.⁶ * Ait mihi:¹¹ haec mandata facile custodies, et non erunt dura; sed si¹² tamen in cor tuum posueris non posse haec¹³ ab homine custodiri, non custodies ea.¹⁴ Nunc autem dico tibi: si non custodieris haec mandata et omiseris,¹⁵ non eris salvus, neque filii tui, neque domus tua; quia ipse iudicaveris, quod non possint haec mandata ab homine custodiri.⁶

2) et om. Vat.

3) Copulam et ap. Hef. praetermissam restitui ex Vat. Mox dedi c. Fab. St. et Vat. morti dat p. mortificat vulg.

4) etenim p. Haec enim Vat.

5) in perpetuo moriuntur Vat.

6) domini timore transp. Vat.

7) in cupiditatem bonam Vat.

8) resistentem Vat., ubi fingit p. fugiet, mox parebit p. non comparebit, dein accipies p. obtinebis, tum ab illa p. ob illam.

9) Vulg. ipse ante volueris relegavimus c. Vat. sub finem enunciationis, quae sequitur.

10) supertus Vat. Forte superatus. Ex eodem et Fab. St. accessit ipse sub finem sententiae. Graeca invenies, ubi supra.

Cap. III. 1) Volebam Vat.

2) Et Vat.

3) fac bene ex Vat. suffragante Oxon. p. vulg. fac bonum.

4) dei Vat., mox qui p. quicumque.

5) mihi om. Vat.

6) fiet Vat. Ex Doctr. ad Antioch. n. 13. p. 259.

7) quod dico tibi do Vat.

8) fructum om. Vat.

9) sunt et praeclara et exhilarare p. magna et praeclara sunt, et exhilarare Vat. Graeca l. c. n. 21. p. 263.

10) Simili errore Trypho Iudaeus, discipulus cum Iustino Martyre, praecepta Evangelica, quae admiratur et praedicat, a nemine posse servari suspicatur. Col.

luxuriis multis et stultis. Omnis autem luxuria fatua est et inanis servus Dei. Haec sunt ergo concupiscentiae malae, quae servos Dei morte adficiunt. Filia est autem haec mala concupiscentia diaboli. Dehebis ergo abstinere ab eius omnibus desideriis, ut si illis vacuus fueris, vivas Deo. In quoscunque enim eiusmodi voluntas dominata fuerit, et quicumque ei¹ non restiterit, perpetuo morietur. Mortiferae autem hae sunt voluntates. Indue ergo tu desiderium iustitiae, et armatus timore Domini resiste illi malae voluntati. Timor enim Dei habitat in desiderio bono. Porro autem si te illa malarum rerum voluntas armatum contra se videat timore² Dei sibi resistente fugiet a te longe, et postea tibi non occurrat timore armorum tuorum. Tu ergo accepta victoria et coronatus de illa, veni ad desiderium iustitiae. Et bene ibi trade te iustitiae,³ et trade ei victoriam, quam accepisti, et servi actibus, qui illi placent. Cum enim servieris, poteris illius mali desiderio dominari et subiugare idem.⁴

πολλοῦ, διαφόρων γεύσεων, καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν, καὶ μωρῶν, καὶ δόξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφή μωρὰ ἔστι καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

* Ἐὰν δὲ δουλεύσης τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, καὶ ὑποταγῆς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεῦσαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, καὶ ὑποτάξαι αὐτήν, καθὼς βούλει.

† Ἡθελον γυνῶναι, ποίοις τρόποις δεῖ με δουλεῦσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἄκουε· ἔργασαι δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ἀληθείας, καὶ φόβον κυρίου, καὶ πίστιν, καὶ ἀγάπην. Ταῦτα ἐργαζόμενος εὐαρεστος ἔσῃ δούλος Θεοῦ. —

†† Καὶ συντελέσας τὰς δώδεκα ταύτας ἐντολὰς λέγει· — πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ παρακάλει καὶ τοὺς ἀκούοντας πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς, ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

††† Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὗται μεγάλαι καὶ καλαὶ καὶ δυναταὶ εἰσιν, δύναμει εὐφραίνει τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρεῖσθαι αὐτάς. Οὐκ οἶδα, κύριε, εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ αὗται ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, διότι σκληραὶ εἰσιν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς ἀσθηρίας εἶπεν· ἀνανδρε, ἀκηδιαστά, ῥάθιμε καὶ ὀλιγόψυχε, οὐκ οἶδας, ὅτι, ἐὰν ἐν σοὶ ἑαυτῷ προθῇ ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτὰς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσονται σκληραὶ; Εἰ δὲ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, οὐ δύνασθαι αὐτάς ὑπὸ ἀνθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς.

In Vat. transp. hec mandata custodiŕe ab homine.

11) mihi om. Vat.

12) si des. in Vat.

13) haec adscripsi ex Fab. St. et Vat., suadente quoque textu gr.

14) hec Vat.

15) dissimulaveris Lamb. Vat.; hic filii absque tui, uterque dein iudicasti p. iudicaveris. In Vat. invertitur custodiŕi ab homine.

Cap. II. 1) eis Pal., dein haec p. hae.

2) timorem — resistantem Pal.

3) Ita conmutavi lectionem Codicis Palatini veni ad desiderium iustitiae. Bene tradit et ibi iustitiae. Non solum ut ad iustitiae desiderium veniat, sed ut totum se ipsi iustitiae tradat admonetur. Aut scribas: Bene tradet te illud ipsi iustitiae. Deinde correxi quae in qui.

4) eum Pal. Ab hoc inde loco desideratur geminus textus recensionis Palatinae usque ad V. medium.

(A) IV. Haec mihi vehementer iracunde¹ locutus est, ita ut contereret me valde. Vultum enim suum mutaverat, ita² ut non posset homo sustinere iram eius. Et cum vidisset me conturbatum totum et confusum, coepit loqui moderatius et hilarius, dicens: ,stulte et insensate,³ inconstans et *ignorans maiestatem Dei, quam magnus quamque mirabilis sit, qui orbem creavit propter hominem, et omnem creaturam subiecit homini, et omnem potestatem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum *Dominari, inquit, potest omnium horum mandatorum,⁴ qui habet Dominum in corde suo. *Qui autem habent Dominum in labiis suis, et cor illorum obtusum est, et longe sunt a Domino, illis mandata haec dura sunt et difficilia. *Ponite ergo vobis, qui vacui et leves estis in fide, Dominum⁶ vestrum in corde habere; et intelligetis quod nihil facilius est⁷ his mandatis, neque dulcius, neque mansuetius, neque sanctius; et convertite vos ad Dominum Deum, et relinquitte diabolium et voluptates eius, quia⁸ malae sunt et amarae et immundae, et nolite timere diabolium,⁹ quia in vobis potestatem non habet. Ego enim vobiscum sum nuntius potentiae, qui dominor illius. Diabolus autem timorem facit, sed timor illius vanus est. Nolite ergo timere eum, et fugiet a vobis.⁶

(A) V. Et dixi illi: ,domine, audi me pauca verba dicentem tibi.⁶ ,Dic,⁶ inquit. ,Homo,⁶ inquam, ,cupit quidem¹ mandata Dei custodire, et nemo est, qui non petat a Domino, ut possit mandata eius servare; sed diabolus durus est, et potentia sua dominatur in Dei servos.⁶ Et dixit: †,non² potest dominari in Dei servos, qui ex totis praecordiis in Dominum credunt. Potest autem diabolus luctari, sed vincere non potest. Si enim resistitis illi,³ fugiet a vobis confusus. Nam quicumque fide⁴ pleni non sunt, timent diabolium, quasi potestatem habentem. Diabolus enim temptat servos Dei, et si invenerit vacuos, exterminat. Sicut enim homo, cum implevit amphoras bono vino,⁵ et inter illas amphoras paucas semiplenas posuit, et venit, ut temptet et gustet amphoras, non temptat plenas; scit enim, quod⁶ bonae sunt; semiplenas autem gustat, ne sint acidae factae, cito enim semiplenae amphorae acescunt, et perdunt saporem vini; sic et⁷ diabolus venit ad homines servos Dei, ut⁸ temptet illos. Quicumque autem pleni sunt fide,⁹ resistunt ei fortiter; et ille recedit ob eis,¹⁰ quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos, qui non sunt in fide pleni, et quoniam habet locum, inde intrat in illos, et quaecumque vult, facit illis, et fiunt famuli eius.⁶

(A) VI. ,Sed vobis dico ego nuntius poenitentiae:¹ ne timeatis diabolium. Missus enim sum, ut vobiscum sim,² quicumque ex totis praecordiis egeritis poenitentiam; ut confirmem vos in fide. Credite

Cap. IV. 1) *iracundie* Vat., deinde *et ita et p. ita ut.*

2) *ita* om. Vat., ubi *possit* p. *posset.*

3) *fatue* Vat., cui excidit-sq. *et*; idem *magna* p. *magnus.*

4) *omnium mandatorum horum* Vat.

5) *et* om. Vat. exhibens quidem *autem*

post *illis*, utrumque graeco textui parum cohaerens. In eodem *sunt dura*. Vid. Isai. 29, 13. Matth. 15, 8. Ioan. 12, 40. II Cor. 3, 4.

6) Sic textus gr. et Vat., *Dominum*

Deum vulg. Subinde *vestrum et in corde* habete Vat.

(B) V. — — — [Sicut enim homo, cum impleverit vascula bono vino,] et inter ipsa vascula pauca non plena reliquerit, cum venerit postea omnia vascula¹ recognoscere non tanquam plena (scit enim, quia plena non sunt), temptat autem illa, quae plena sunt; cito enim semina² vasa acetant: sic et diabolus venit ad omnes servos Dei temptans eos. Illi autem, qui pleni sunt fide, resistunt ei fortiter, et ille recedit ab eis, quia quo intret locum non habet. Vadet ergo tunc ad eos, qui pleni sunt, et locum habens penetrat in illos, et quae vult facit illis, et fiunt iam illius servi.

(B) VI. Ergo diabolus timere nolite; missus sum enim ut vobiscum essem, qui poenitentiam ex toto corde acturi estis, ut vos firmos faciam in fide. Credite ergo Deo vos, qui propter peccata vestra de-

* Οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστή· ὅτι ἔκτισεν τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς; Ἐὶ οὖν πάντων τούτων ὁ ἄνθρωπος κύριός ἐστι, καὶ πάντων δύναται κατακυριεύσαι, πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεύσαι; — Ὡστε πασῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεύσαι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἔχων τὸν κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἐπὶ τὰ χεῖλη ἔχοντες τὸν κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ κυρίου διὰ τὴν ἑαυτῶν φανθυμίαν, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ σκληραὶ εἰσὶν καὶ δυσκατόρθωτοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ ὀλιγόψυχοι καὶ ἑλαφροὶ τῇ πίστει, τὸν κύριον ἀδιαλείπτως εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε, ὅτι οὐδὲν ἐστὶν εὐκολώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων, οὔτε γλυκύτερον, οὔτε ἡμερώτερον. — Βλέπε στερεῶς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπίστρεφε πρὸς κύριον, καὶ μὴ φοβηθῆς τὸν διάβολον· δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ παρέχων τὴν νίκην. Ὁ διάβολος μόνον φόβον ἔχει· ὁ δὲ φόβος αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῆς οὖν αὐτὸν, καὶ φεύξεται ἀπὸ σοῦ.

† Οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπίζοντων ἐπ' αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ διάβολος παλαῖσαι· καταπαλαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντιστῆς αὐτόν (lege αὐτῷ), νικηθεὶς φεύξεται ἀπὸ σοῦ κατησχυμμένος.

7) quia nihil est facilius Vat.

8) que Lamb. Vat., qui mendose Hef. III. Ceterum huc cf. Doctr. ad Antioch. n. 12. p. 258.

9) diabolus om. Vat.

10) Ita ex Vat. emendanda videtur libb. impr. lectio poenitentiae, quae huic sententiarum nexui parum respondet.

Cap. V. 1) quidem cupit omisso vb. inquam Vat.

2) Ab hoc inde usque confusus cf. Graece Doctr. ad Antioch. n. 12. p. 258.

3) sibi Vat. Iac. 4, 7.

4) Praep. in ante fide abundat in Vat.

5) boni vini Vat., qui transp. semiplenas paucas; additque et ante non temptat.

6) quia Vat.

7) et om. Vat.

8) et Vat. Locus citatur ab Origene ad Matth. 24, 42.

9) Quicumque enim pleni sunt in fide Vat.

10) illis Vat.

Cap. VI. 1) Sed ego vobis dico nunc poenitentiae Vat.

2) Missus sum ego (c. punctis suppeditis) enim cum vobis sum, supra ultimo vocabulo ambigua correctoris signa in Vat.

Cap. V. 1) vasculi Pal.

2) Fortasse legendum erit semiplena.

ergo vos,³ qui propter delicta vestra oblitus estis Deum, et qui⁴ salutem vestram obicietes peccatis vestris, gravatis vitam vestram: quodsi⁵ conversi fueritis ad Dominum ex totis praecordiis vestris, et servieritis ei secundum voluntatem ipsius, dabit remedium animabus vestris, posthabitis peccatis vestris prioribus; et habebitis potestatem dominandi omnibus operibus diaboli. * Minas autem illius in totum timere nolite; sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi.⁶ Audite ergo me,⁷ et timete Dominum omnipotentem, qui potest vos⁸ salvos facere et perdere; et custodite mandata eius, ut vivatis Deo.⁹ ,Et dixi illi: ,domine, modo¹⁰ confirmatus sum in omnibus mandatis Domini, quoad mecum es; scio; quod¹¹ confringes omnem virtutem diaboli. Sed et nos exsuperabimus¹² illum, si possumus mandata haec, quae praecepisti, Domino confirmante custodire.‘ ,Custodies,‘ inquit, ,si cor tuum purificaveris ad Dominum. Sed et omnes custodient, qui purificaverint corda sua a vanis cupiditatibus huius seculi, et vivent¹³ Deo.‘

L I B E R T E R T I U S,

QUI INSCRIBITUR:

SIMILITUDINES.

SIMILITUDO I.

Nos, quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.

(A) Et dixit mihi: ,scitis, vos Domini servos in peregrinatione² morari. Civitas enim³ vestra longe est ab hac civitate. Si ergo scitis civitatem vestram, in qua habitaturi estis; quid heic⁴ emitis agros, et apparatus lautitias et aedificia et habitationes supervacuas? Haec enim qui comparat in hac civitate, non cogitat⁵ in suam civitatem redire. O stulte, o dubie et⁶ miser homo, qui non intelligis, haec omnia aliena esse, et sub⁷ alterius potestate: Dicit enim tibi⁸ dominus civitatis huius: aut legibus utere meis, aut recede de civitate mea. Tu ergo quid facies, qui habes legem in civitate tua?⁹ Nunquid propter agros tuos, aut propter aliquos apparatus tuos, poteris negare legem tuam? Quodsi¹⁰ negaveris, et volueris

* *Μή δὲ τὴν ἀπειλήν αὐτοῦ δειλιάσῃς· ἄτονος γὰρ ὡς νεκροῦ νεῦρα.*

3) vos adiunxi ex Vat., ubi subinde qui qui propter delicta vestra.

4) qui om. Vat., ibidem adicietis p. obicietes.

5) quia si Vat., tum dabit remedium peccatis vestris prioribus et habebitis potestatem dominandi omnium operum diaboli. Cfr. Antioch. hom. 77. Wakius ita hunc locum restituit: Oblitus estis Deum et salutem vestram; et qui adicietes

peccatis vestris, gravatis vitam vestram. Fortasse leges: qui salutem vestram obicietes . . . gravatis vitam vestram. H. In Pal.: Credite ergo deo: vos qui propter peccata vestra desperantes de vita et adponentes delictis vestris: oneratis reliquum tempus vitae vestrae.

6) sine virtute sunt enim sicut mortui hominis nervi Vat. Minas usque perdere cf. Graece Doctr. ad Antioch. n. 12. p. 258.

sperantes de vita et adponentes delictis vestris [delicta] oneratis reliquum tēp̄us vitae vestrae. Nam si ad Dominum reversi fueritis ex omni animo vestro, et iuste egeritis caeteros dies reliquae vitae vestrae, et recte ei servieritis secundum illius voluntatem, dabit veniam prioribus delictis vestris, et habebitis virtutem dominandi in facta diaboli. Minas autem eiusdem diaboli timere nolite; est enim tam infirmus, quam hominis mortui nervi. Audite ergo me, et timete Dominum, qui potest et servare et disperdere. Custodite itaque praecepta haec, et vivetis Deo. Dico illi: domine, nunc constitutus et firmatus sum in omnibus Dei dignationibus, quia tu mecum es,¹ et scio, quia vires diaboli cominues, et sic illius dominabimur et vincemus facta illius. Et spero, me, domine, iam posse praecepta ista, quae mihi dedisti, te domino nostro me confirmante custodire. Et dixit mihi: ,custodies, si cor tuum mundum et simplex ad Dominum fuerit, et omnes, qui tales erunt, custodient, et² cum ab omnibus vanis desideriis huius seculi mundaverint animam suam, vivent Deo.³

INCIPIUNT SIMILITUDINES DECEM, QUAS MECUM LOCUTUS EST.

SIMILITUDO PRIMA.

(B) Dixit¹ itaque mihi: ,scitis quod peregre habitatis vos omnes, servi Dei. Civitas enim vestra longe ab hac civitate posita est. Ergo si nostis coloniam, in qua habitaturi estis, quid hic emitis agros, et praeparatis aedificia et habitationes supervacuas? Haec enim qui comparat² in hac urbe, non cogitat in urbem suam redire. O stulte ac dubie et miser homo, qui non intelligis, haec omnia aliena esse et sub alterius potestate esse! Dicit enim tibi dominus huius urbis aut his qui habent potestatem regionis huius: in urbe mea nolo ut consistes, sed exi de ea, quia non pares legibus nostris. Tu igitur, qui habes agros et aedificia aliosque multos apparatus, cum expelleris ab eo, quid facturus es? Tu itaque, qui habes in urbe tua propriam legem, propter agros tuos caeterarumque rerum apparatus, descisces a lege tua, et parebis legibus huius urbis. Vide ergo, ne sit tibi perniciosum, desciscere³ a lege tua.

— Μαλλον φοβήθητι τὸν κύριον, τὸν δυνάμενον σῶσαι καὶ ἀπολέσαι,

7) In Vat. irrepsit dominum ante me.

8) vos om. Vat.

9) et custoditis mandata eius et vivatis deo Vat. Matth. 10, 28. Luc. 12, 5.

10) modo domine Vat.

11) quoniam Vat.

12) superabimus Vat., qui inv. hec mandata.

13) vivet Vat.

1) In Vat. epigraphe rubra:

Explicunt mandata.

Incipiunt similitudines.

Prima similitudo.

2) imperegre p. in peregrinatione Vat. Hebr. 13, 14. Laudat h. l. Antioch. hom. 15.

3) enim om. Vat.

4) hic Pal. Vat.

5) in cogitat p. non cogitat Vat.

6) et non est in Vat.

7) De Hermae doctrina, bona terrestria sub potestate Diaboli esse, cfr. Semler (in Baumgarten, theol. Streit. T. II. p. 14.) H.

8) tibi om. Vat.

9) in civitatem tuam Vat.

10) Quidsi Vat.

Cap. VI. 1) est erat in Pal.

2) et qui Pal.

3) In Pal. sequitur AMEN.

Similitudo I. 1) Dicit Pal.

2) quae comperat p. qui comparat Pal.

3) descisces Pal.

redire in civitatem tuam, non recipieris, sed excluderis inde. Vide ergo, ut,¹¹ sicut peregre consistens, nihil amplius compares tibi, quam sit necessarium et sufficiens tibi; et paratus esto, ne, cum voluerit dominus civitatis huius expellere te, contradicas legi eius; et eas in civitatem tuam, ut utaris lege tua, sine iniuria hilaris. Vos igitur videte,¹² qui servitis Deo et habetis eum in cordibus vestris: operamini opera Dei, memores mandatorum et promissorum eius, quae promisit; et credite ei, quod faciet vobis,¹³ si mandata eius custodieritis. Pro agris ergo, quos emere volueritis, redimite animas de necessitatibus, prout quisque potest; et viduas absolvite, orphanis iudicate, et opes ac divitias vestras in huiusmodi operibus consumite.¹⁴ In hoc enim vos Dominus locupletavit, ut huiusmodi ministeria expleatis.¹⁵ Multo melius est haec facere, quam agros aut¹⁶ domos emere; quoniam haec omnia peribunt in seculo; at¹⁷ quae pro nomine Dei feceris, invenies in civitate tua,¹⁸ et habebis gaudium sine tristitia et timore. Divitias ergo gentium nolite¹⁹ cupere; perniciosae sunt enim servis Dei: de propriis autem,²⁰ quas habetis, ea agite, quibus possitis consequi gaudium. Et nolite adulterare, nec alterius uxorem²¹ tangere, neque concupiscere: concupisce tuum opus, et salvus eris.⁶

SIMILITUDO II.

Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis iuvatur.

(A) Cum ambularem in agrum, et considerarem ulmum et vitem, et cogitarem¹ intra me de fructibus earum, apparuit mihi angelus, et dixit mihi: ,quid diu² intra te cogitas?‘ Et dixi illi: ,de hac vite et ulmo disputo, domine, quoniam fructus illarum³ decori sunt.‘ Et dixit mihi: ,hae duae arbores in exemplum positae sunt servis Dei.‘ Et dixi illi: ,vellem⁴ scire, domine, harum arborum exemplum, quod dicis.‘ ,Audi,‘ inquit: ,vides hanc vitem et hanc⁵ ulmum?‘ ,Video,‘ inquam, ,domine.‘ ,Haec vitis,⁶ inquit, ,fructifera est, ulmus autem lignum sine fructu est; sed vitis haec, nisi applicita⁷ fuerit ulmo, et super illam requieverit, non potest multum fructum facere. Iacens enim in terra malos fructus dat, quia non pendet⁸ super ulmum; sed si suspensa fuerit vitis super ulmum, et pro se et pro ulmo fructum dat. Vide ergo, quod⁹ ulmus fructum dat non minorem, quam vitis, sed potius maiorem.‘ ,Quo modo,‘ inquam, ,domine, maiorem, quam vitis?‘ ,Suspensa,‘ inquit, ,ad ulmum fructum multum et bonum dat; iacens autem

11) Sic plerique libb. impr., tu codd. Quae quidem lectio retineri potest, si in reliquis convenias cum Pal. Deinde quod sit necessarius sufficiens tibi Vat., ibidem mox ul p. ne.

12) Videte igitur vos Vat., qui mox om. Deo.

13) memores mandatorum et promissionum eius qui permisit et credite ei et quia faciet vobis Vat.

14) et viduas iustificare orphanos iudicate et opes vestras et divitias vestras in eiusmodi consumite Vat. Cfr. Isai. 1, 17. Mand. 8.

15) explicetis Vat.

16) facere hec quam agros et Vat.

17) Nam Vat.

18) in civitatem tuam Vat.

19) noli Vat.

20) proprias ergo p. de propriis autem Vat., pron. ea dein omisso.

21) uxorem om. Vat. Matth. 5, 27.

28. Gallicciolli vertit: Desidera quello che è tuo, e sarai salvo. Alium sensum exprimit Pal.

Similitudo II. 1) disputarem Pal. Vat.

2) diu om. Pal. Vat., in utroque disputas p. cogitas.

Etenim si volueris postea reverti in urbem tuam, excluderis ab ea, et non recipieris, si ab eius discesseris lege. Vide itaque tu sicut peregrinus hic habitans,⁴ ne quid amplius praepares tibi, quam quod sit necessarium, quod sufficiat ad victum, paratusque sis, ut cum voluerit dominus huius urbis expellere te, [non] contradicens legibus eius recedas, et venias in urbem tuam, utarisque lege tua sine iniuria laetus. Vos igitur, qui servitis Deo eumque in praecordiis vestris habetis, opera eius facite, memores mandatorum promissionumque eius, quasunque⁵ promisit se facturum eis, qui credunt ei et mandata eius custodierint. Pro agris igitur emendis animos de necessitatibus redimite, prout quis potest. Viduas et pupillos fovete, nec vos avertatis ab illis, et opes vestras omnes et apparatus in huiusmodi agros domusque impendite, quia⁶ propterea haec accepistis a Deo. Ob hoc ergo Dominus locupletavit, ut huiusmodi ministeria exerceatis. Multo enim melius est, tales domos agrosque mercari, quos inventuri estis in urbe vestra, cum intraveritis in illam. Eae iucunditates bonae hilaresque sunt sine moestitia et timore. Nolite igitur exterarum gentium iucunditates adpetere: inconveniens autem est vobis servis Domini: sed magis propriam abundantiam exercere in his, ex quibus possitis consequi gaudium. Adulterare autem nolite, neque adtingere alienum, nec concupiscatis illud; nocens enim res est alienum concupiscere.⁷ Magis autem tuum opus exerce, et habebis salutem.

SIMILITUDO SECUNDA.

(B) Cum ambularem in agro, et considerarem ulmum et vitem, et disputarem de eis et de fructibus earum, apparuit mihi pastor ille, et ait mihi: quid tu intra te disputas de hac vite et ulmo? Disputo, inquam, domine, quam sint invicem altera¹ alteri decori. Et dixit mihi: hae duae arbores in exemplo positae sunt Dei servis. Volebam, inquam, domine, nosse hoc, quod dicis de exemplis arborum harum. Et dixit mihi: vitis haec fructifera est; ulmus autem sterile lignum est. Sed haec vitis nisi applicata fuerit ulmo, non potest copiosum ferre fructum. Iacens enim super terram putrescit, non suspensa ex ulmo. At cum adiecta est vitis ulmo, et pro se et pro ulmo fructum adfert. Vides ergo etiam ulmum ferre fructum, non minorem quam vitem, sed maiorem, quoniam vitis suspensa ab ulmo copiosum fructum et bonum praestat; in terra autem iacens exiguum et nugacem² adferet. Haec

3) illorum Vat.

4) Volebam Lamb. Pal. Vat., hic deinde quos p. quod.

5) hanc deest in Vat.

6) Laudat h. l. Orig. hom. X, 2. in Iosnam Tom. XI. P. I. p. 102. ed. Lommatzsch. Servius ad Virgilii Georg. I, 2. . . . ulmisque adiungere vites notat: et hoc secundum Italiae situm locutus est, in qua vites altius elevantur. Ex hoc quoque loco H. librum nostrum in Italia scriptum esse colligit.

7) applicata Pal. Vat., in quo mox refrigerit p. requieverit.

8) Iacens autem in terram malum fructum dat quia pendet Vat.

9) quia et Vat., dein magis p. potius.

4) habita Pal., mox erat sic p. sis.

5) quaecumque Pal.

6) qui Pal.

7) concupisci Pal.

Sim. II. 1) alter Pal., ubi decorem (forte decores) p. decori.

2) nuga Pal.

in terra exiguum et pessimum fructum dat.¹⁰ Haec igitur similitudo posita est servis Dei, pauperi et diviti.¹¹ Respondi inquires: ,domine, demonstra mihi.‘ ,Audi,‘ inquit: ,dives habet opes, a Domino vero pauper est; distrahitur enim citra¹² divitias suas, et valde exiguum habet orationem ad Dominum; et quam habet, inertem habet et non habentem virtutem. Cum igitur dives praestat pauperi quae illi opus sunt;¹³ pauper orat ad Dominum pro divite, et Deus praestat diviti omnia bona, quia pauper dives est in oratione, et virtutem magnam habet apud Dominum oratio eius. Tunc ergo dives praestat omnia pauperi, quia sentit illum exaudiri a Domino, et libentius ac¹⁴ sine dubitatione praestat ei omnia, et curat ne quid ei desit. Pauper Deo gratias agit pro divite, quia opus¹⁵ faciunt a Domino. Apud homines ergo ulmus non putatur dare fructum,¹⁶ et nesciunt neque intelligunt, quod, si societas advenerit viti, et vitis duplum dat fructum, et pro se et pro ulmo. Sic et pauperes pro locupletibus¹⁷ orantes ad Dominum exaudiuntur, et augentur opes eorum, quoniam praestant pauperibus ex opibus suis. Fiunt igitur ambo consortes bonorum operibus bonis.¹⁸ Quicumque igitur haec fecerit, non deseretur a Domino, ac erit¹⁹ scriptus in libro vitae. Felices igitur,²⁰ qui possident, et sentiunt se locupletari; qui hoc enim senserit, poterit aliquid administrare.²¹

SIMILITUDO III.

Ut hyeme virides arbores ab aridis, sic in hoc seculo iusti ab iniustis internosci non possunt.

(A) Ostendit mihi arbores multas abiectis foliis, quae mihi velut aridae videbantur; omnes enim similes erant. Et dixit mihi: ,vides arbores has?¹ ,Video,‘ inquam, ,domine, similes aridis.‘ Respondens dixit mihi: ,hae arbores in similitudinem² sunt horum,³ qui in seculo morantur.‘ Respondi inquires: ,domine, cur velut aridis⁴ similes sunt?⁵ ,Quoniam,‘ inquit, ,nec iusti, nec iniusti cognoscuntur, sed similes sunt in hoc seculo.‘ Hoc enim seculum iustis hyems est, quia⁶ non agnoscuntur, cum peccatoribus habitantes. Sicut in hyeme omnes arbores⁷ abiectis foliis aridis similes sunt, nec potest cognosci, quae sunt aridae aut quae virides; sic et in hoc seculo nec iusti nec iniusti cognoscuntur, sed similes sunt omnes.⁸

10) Voc. *iacens autem in terra exiguum et pessimum fructum dat* non extant in Lamb. Vat.

11) *Hec igitur posita est in servos dei in pauperem et divitem* Vat.

12) *citra*, quod unice rectum, dedi ex Fab. St. et Vat., *circa* vulg. Deest in Vat. proxim. *habet*, desiderantur quoque in enunciationis fine vocc. non et virtutem.

13) *Cum igitur praestat dives pauperi quae opus sunt* Vat.

14) *ac excidit* Vat., ubi mox invertitur *ne quid desit ei*.

15) *opes* Vat.

16) *fructum excidit* Codici Vat., qui *pergit et nesciunt nec intelligunt quoniam nisi siccitas evenerit vitis et vitis duplum dat fructum et per se et pro ulmo*. Verum huius loci sensum lucidius reddit Codex Pal.

17) *locupletantibus* Vat.

18) Ita legitur in Vat., *Sunt igitur ambo consortes bonorum operum suorum* vulg.

19) *Quicumque ergo haec egerint non deseruntur a domino. Ad erit* Vat.

20) *igitur* om. Vat.

21) *ministrare* Vat.

ergo similitudo posita est in personis servorum Dei, pauperis et divitis. Quemadmodum, inquam, domine, demonstra mihi. Audi, inquit. Dives quidem opes habet; ad Deum vero inops est. Protractus enim circa divitias suas exiguum orationem ad Dominum possidet, eamque habet inertem et fatuam³ nullamque vim apud Dominum possidentem. Quando autem reficitur⁴ pauper a divite, praestanturque ei quae sunt necessaria, credet utique dives, quoniam si operatur in pauperem, poterit apud Deum mercedem operis invenire. Intelligit enim,⁵ pauperis orationem beatam esse, et adeundi ad Deum vim magnam habere. Praestat ergo dives pauperi omnia sine dubio, ac⁶ pauper ministratis sibi ad victum necessariis gratias agit Deo pro eo, qui tribuit illi. Quomodo ergo ille dives festinat pro paupere, ne quid ei desit in omni vita sua: sic et pauper orat pro divite. Uterque ergo sunt in opere. Alter enim operatur oratione, in qua beatus est, et reddi facit mercedem a Domino. Similiter et dives de his, quae accepit a Domino, sine dubitatione praestat pauperi. Hoc quoque opus magnum est acceptumque Domino, quia dives intellexit et Domini opus fecit in pauperem. Ex donis Domini fecit et ministravit, et recte complevit ministerium suum. Apud homines ergo ulmus non putatur adferre fructum, et nesciunt neque intelligunt, quod cum siccitas fuerit, ulmus aquam habens nutrit vitem, vitisque perennem aquam possidens duplum dat fructum et pro se et pro ulmo. Sic et pauperes⁷ pro locuplete adeuntes orationibus suis ad Dominum augent divitias eorum, rursusque locupletes praestantesque pauperibus quaecunque illis opus sunt, replent animas eorum. Fuerunt⁸ ergo ambo consortes operis aequi. Quicumque ergo haec ita fecerint, non deserentur a Deo, sed erunt inscripti in libro viventium. Felices, qui habent et sentiunt, quomodo a Domino locupletantur. Qui autem hoc senserint, poterunt aliquid boni operari.

SIMILITUDO TERTIA.

(B) Ostendit mihi arbores foliis abiectis, quae velut aridae mihi videbantur esse; omnes enim similes erant. Et ait mihi: vides, inquit, has arbores? Video, inquam, domine, similes et aridas esse. Et dixit mihi: hae arbores, quas vides, hi sunt, qui in hoc seculo agunt. Quare, inquam, domine, velut aridae, aut velut similes sunt? Quoniam, inquit, neque iusti, neque iniqui in hoc seculo dinoscuntur, sed similes sunt. Hoc enim seculum iustis hyems est, nec dinoscuntur cum peccatoribus habitantes. Sicut enim hyeme abiectis foliis arbores similes sunt, neque apparent quae aridae et quae vivae sunt: sic et in hoc seculo neque aequi neque iniqui dinoscuntur, similesque sunt omnes.

Sim. III. 1) *Vides inquit has arbores* Vat.

2) *Vocce Respondens dixit mihi omnis* Vat. exh. *similitudines p. similitudinem.*

3) *Ex Vat. Fab. St. et Cot. restitui horum p. hominum* Lamb. Fell.

4) *Respondi inquam domine velut aridas* Vat.

5) *similes sunt huic seculo* Vat.

6) Ita c. Vat., *qui vulg.*

7) *sicut hyeme arbores omnes* Vat.

3) *eumque — fatuum* Pal.

4) *reficietur* Pal.

5) *Intellegenit p. Intelligit enim* Pal.

6) *ac si* Pal.

7) *pauperis* Pal., *dein augetur p. auget.*

8) *fuerint* Pal.

SIMILITUDO IV.

Ut aestate vividae arbores ab aridis fructu et virentibus foliis internoscuntur, sic in futuro seculo iusti ab iniustis beatitudine differunt.

(A) Ostendit mihi iterum¹ arbores multas, quarum aliae frondes emittebant, aliae aridae erant. Et dixit mihi: ‚videsne has² arbores?‘ Respondi: ‚video, domine, alias aridas, et alias frondentes.‘³ ‚Hae arbores,‘ inquit, ‚quae virides sunt, iusti sunt, qui habitaturi sunt in futuro seculo.‘⁴ Illud enim futurum seculum aestas est iustis; peccatoribus autem hyems. Cum ergo illuxerit⁵ misericordia Domini, tunc declarabuntur, qui serviunt Deo, et omnibus perspicui erunt. Sicut enim aestate⁶ fructus arboris cuiuscunque paret et declaratur; sic et iustorum factum declaratur et parebit,⁷ et omnes hilares et gaudentes in illo seculo restituentur. Nam exterae⁸ gentes, peccatores scilicet, sicut arbores, quas vidisti aridas, tales inveniuntur aridi et sine fructu in illo seculo, et sicut arida ligna comburentur, et palam fiet quoniam male fecerunt in omni tempore vitae suae; et comburentur ideo, quia peccaverunt et peccatorum suorum non egerunt poenitentiam. Sed et caeterae gentes comburentur, quia non agnoverunt Deum⁹ creatorem suum. Tu ergo fac fructum bonum, ut in aestate cognoscatur fructus tuus, et abstine te a multis negotiis,¹⁰ et nihil delinques. Quicumque enim multa negotia agunt, multa delinquant; quia constricti¹¹ sunt circa negotia sua, et non serviunt Deo. Nam quo modo potest homo, qui non servit Deo, aliquid petere et accipere a Deo? Qui enim serviunt Deo,¹² petunt et accipiunt sua desideria. Quodsi unum negotium tractat¹³ aliquis, poterit servire Deo; quoniam non alienatur animus eius a Domino,¹⁴ sed pura mente servit Deo. Hoc ergo si feceris, poteris in venturo¹⁵ seculo habere fructum; sed et omnes qui fecerint haec, fructum ferent.⁶

SIMILITUDO V.

De vero ieiunio et eius mercede; tum et de corporis munditia.

(A) I. Cum ieiunarem et sederem in monte quodam, et gratias agerem Deo pro omnibus quae fecerat mecum, video pastorem illum sedentem iuxta me et haec dicentem mihi: ‚quid tam mane huc venisti?‘ Respondi: ‚quoniam, domine, stationem habeo.‘² ‚Quid est,‘ inquit,

Sim. IV. 1) *item* Vat.

2) *vides* p. *videsne* has Vat.

3) *frondescere* Vat., praecedente copula et praetermissa.

4) *in seculum futurum* Vat.

5) *luxerit* Vat., ad oram *illuxerit*.

6) Exclusi vulg. praep. *in ante aestate* c. Pal. Vat.

7) Ita evulgavi ex Vat. p. *declaratur et patet; sic et iustorum factum declarabitur et patebit* Cot., nisi quod illic

habes *perebunt p. parebit*. In ed. pr. *declaratur et paret — declarabitur et parebit*.

8) Cum Pal. Vat. *dedi exterae* p. vulg. *ceterae*. Respicit auctor ad eos, qui extra Christi ovile servantur. Deest *scilicet* in Vat., ubi sublatis litt. *qu* post *quas*, punctum supponitur litt. *finalibus st* in *vidistist*. Cfr. Matth. 3, 10. 7, 19.

9) *dominum* Vat. Vid. Rom. 1, 20.

10) *in eo statere cognoscantur fructus tuus et abstine cum multis negotiis* Vat.

SIMILITUDO QUARTA.

(B) Ostendit mihi arbores altas, quarum aliquae frondes emittebant, aliae erant aridae. Et ait mihi: vides has arbores? Video, inquam, domine, alias ex illis frondescere, alias aridas esse. Hae, inquit, arbores, quae aridae sunt, iusti sunt, qui habitaturi sunt in sequenti¹ seculo. Illud enim seculum aestas est iustis, iniquis vero hyems. Cum igitur inluxerit misericordia Domini, tunc declarabuntur servientes Deo, et omnibus palam fient. Sicut enim aestate fructus uniuscuiusque arboris manifestatur, et cognoscitur qualis unusquisque est: sic et iusti et fructus eorum manifestabuntur, omnesque parebunt laetantes, qui minimi erant in seculo isto. Exterae vero gentes et peccatores sicut arbores illae, quas vidisti aridas, tales inveniuntur, aridi et sine fructu in seculo illo: et sicut arida ligna comburentur, et manifestabuntur, quoniam opera eorum iniqua fuerunt in vita ipsorum. Peccatores ergo comburentur, quia deliquerunt, neque delictorum suorum egerunt poenitentiam. Gentes autem eo, quod non cognoverunt creatorem suum, comburentur. Tu igitur intra te fer² fructum, ut in aestate illa fructus tui cognoscantur. Abstine te ab actu plurimarum rerum, et nihil peccaveris. Quicumque enim multas res agunt, multa necesse est delinquant protracti circa negotia sua, quia nec serviunt Domino. Quomodo ergo potest huiusmodi homo petere aliquid a Domino, cum non serviat illi? Servientes autem Domino accipient desideria sua; non servientes enim nihil omnino accipient. Quodsi unam rem exercuerit aliquis, poterit Domino quoque servire. Non enim alienabitur animus eius a Domino, sed pura mente serviet³ illi. Haec si feceris, poteris in seculo veniente habere fructum; et tu et omnes, quicumque hoc fecerint, fructum vitae habebunt.

SIMILITUDO QUINTA.

(B) Cum ieiunarem et sederem in monte quodam gratiasque Deo agerem ob ea, quae fecerat mihi, video pastorem illum sedentem iuxta me. Et ait mihi: quid tam¹ mane huc venisti? Quoniam, inquam, domine, stationem habeo. Et dixit mihi: quid est statio? Ieiuno,² inquam.

11) agunt delinquent multa quia constricta Vat.

12) domino Vat., ubi non est sua ante desideria.

13) tractat negotium Vat.

14) deo Vat.

15) veniente p. in venturo Vat.

Sim. V. 1) et haec p. vulg. ac c. Vat.; in Bodl. quoque extat haec, quod des. ap. Fab. St. et Cot.

2) Locus classicus de ieiunio a veteribus Christianis stationum diebus observato. Derivatur autem statio de frequenti eorum Symbolo militiae (Statio de militari exemplo nomen accipit, nam et militia Dei sumus Tertul. de orat. c. 14. Cfr. Ep. Ignat. ad Polycarp. c. 6. Ἀφέσκετε ᾧ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ

τὰ ὀψώνια κομίζεσθε. Μήτις ὑμῶν δεσέτωρ εὐρεθῆ. Tertu ad mart. c. 3. vocati sumus ad militiam dei vivi, iam tunc, cum in sacramenti verba respondimus. Vid. Fabric. Cod. Apoc. N. T. III. p. 298.): Sensus autem spiritualis id spectat, quod statio vigiliaeque in exercitu vel classe Romana: Unus navata stationis perpetuae interdum noctuque iacit in scapha. Petron. Satyr. 102.

Sim. IV. 1) Ante sequenti amanuensis Codicis Pal. duas priores syllabas voc. presen[ti] exaravit, posteaque delevit.

2) fers Pal.

3) servient Pal.

Sim. V. 1) iam Pal.

2) ieiuno: sic Pal.

,statio? Et dixi: ,ieiunium. Et dixit: ,quid est illud ieiunium? ,Sicut solebam, inquam, ,sic ieiuno. ,Nescitis, inquit, ,Deo ieiunare; neque est ieiunium hoc, quod vos³ ieiunatis, Deo, nihil proficientes. ,Quare, inquam, ,domine, ita dicis? ,Dico certe, inquit, ,non esse⁴ ieiunium hoc, quod putatis vos ieiunare; sed ego te docebo, quod sit ieiunium plenum acceptumque Deo. Audi, inquit: ,Dominus non desiderat tale ieiunium supervacuum;⁵ sic enim ieiunando nihil praestas aequitati. Ieiuna certe verum ieiunium tale.⁶ Nihil in vita tua nequiter facias; sed mente pura servi Deo, custodiens mandata eius, et in praecepta eius ingrediaris,⁷ neque admiseris desiderium nocens in animo tuo. Crede autem Domino, si haec feceris, timoremque⁸ eius habueris, atque abstineris ab omni negotio malo, Deo te victurum. Haec si feceris, ieiunium magnum consummabis acceptumque Domino.⁹

(A) II. ,Audi similitudinem, quam dicturus sum tibi, ad ieiunium pertinentem.¹ Quidam, cum haberet fundum servosque multos, in quadam parte fundi sui posuit vineam successoribus; deinde peregre profectus elegit servum, quem habebat fidelissimum ac sibi probatum, eique assignavit vineam, praeciens ut vitibus iungeret palos; quod si fecisset, et mandatum suum² consummasset, libertatem eidem se daturum promisit. Nec praeterea quicquam aliud⁴ praecepit illi, quod in ea faceret; atque ita peregre profectus est. Postquam autem servus ille curam apprehendit, fecit⁵ quaecunque praeceperat dominus. Cumque depalasset vineam illam, et animadvertisset eam herbis repletam, coepit secum ita cogitare,⁶ dicens: peregi quod mihi praeceperat dominus; fodiam vineam hanc, et erit formosior, cum fuerit⁷ fossa, et extractis herbis maiorem dabit fructum, et⁸ non suffocabitur ab herbis. Aggressus deinde fodit, et omnes herbas,⁹ quae in ea erant, extraxit; atque ita evasit vinea¹⁰ speciosissima ac laeta, non suffocata ab herbis. Post aliquantum vero¹¹ temporis venit dominus eius, et ingressus est vineam. Quam cum depalatum vidisset decenter ac circumfossam,¹² et extractas herbas ab ea, et laetas esse vites, ex facto hoc servi sui gaudium cepit.¹³ Adhibito itaque filio, quem charum et haeredem habebat, et amicis, quos in consilio advocabat,¹⁴ indicat ea quae servo suo facienda mandasset, et quae praeterea ille fecisset. At¹⁵ illi protinus gratulati sunt servo illi, quod tam plenum testimonium domini sui assecutus fuisset. Ait deinde illis: ego quidem huic servo libertatem promisi, si custodisset mandatum meum,¹⁶ quod dederam; et custodivit illud, et praeterea opus

3) vos addidi ex Pal. Vat. Cfr. Ep. Barnab. c. 3.

4) dico enim quoniam non est Vat., posthac docebo quod est p. te docebo, quod sit.

5) est addit Vat. Forte quod supervacuum est.

6) Adhortatio Ieiuna certe verum ieiunium tale non invenitur in Vat.

7) et praeceptis eius ingrediens Vat. Cfr. infr. c. 3.

8) metumque Vat., deinde et p. atque.

9) deo Vat.

Cap. II. 1) pertinentem ultima vox est Similitudinis V in Cod. Vat., ubi subsequitur rubra inscriptio Similitudo VI.

2) fundi eius vineam a futuris Vat., idem eligit p. elegit.

3) eius Vat., dein donaturum p. daturum. Cfr. Matth. 20., Luc. 20.

4) quicquam p. quidquam aliud Vat., qui pergit praecepit illi ut quid in ea facere deberet. Atque ita profectus est peregre.

Quod est autem ieiunium istud? Et dixi ei: sicut solebam, domine, sic ieiuno. Nescitis, inquit, Deo ieiunare. Hoc enim ieiunium, quod vos facitis, nihil proficit. Quare, inquam, domine, haec dicis? Et dixit mihi: non est hoc ieiunium; quod vos putatis ieiunare. Sed ego te docebo, quid sit ieiunium plenum acceptumque Domino. Et dixi ei: felicem me facies domine, si scierō, quod ieiunium acceptum sit Domino. Audi, inquit, tu. Deus non tale ieiunium desiderat supervacuum. Sic⁸ enim ieiunando nihil praestas aequitatis. Ieiunium tale est, ut nihil in vita tua nequiter facias; sed mente pura servi Domino. Custodiens mandata eius praeceptisque eius ingrediens nullum admiseris desiderium nocens animae tuae. Crede autem Deo; quoniam si haec feceris, et timueris eum, et abstinueris te ab omni negotio nocivo, vives Deo. Quae cum sic feceris, consummabis ieiunium acceptum Deo.

(v)II. Audi igitur similitudinem, quam dicturus sum tibi pertinentem ad ieiunium. Quidam cum haberet fundum servosque multos, et in partem eius vineam posuisset, elegit servum, quem sibi fidelissimum ac probatissimum habebat. Cui peregre afuturus adsignavit vineam illam, praecipiens ut vitibus iungeret palos, promisitque ei, si mandatum eius diligenter fecisset, libertatem. Nec quidem aliud praecepit illi in vinea facere. Cumque profectus esset dominus peregre, explicuit servus quaecunque iusserat dominus. Et cum vineae palos iunxisset et animadverteret¹ eam herbis repletam, coepit secum cogitare dicens: haec quidem peregi, quae dominus meus mihi praeceperat. Fodiam et nunc vineam hanc, ut sit formosior, extractisque herbis maiorem fructum dabit non suffocata ab illis. Coepit deinde et effodit omnes herbas, quae in ea erant. Quibus extractis coepit ita vinea illa esse speciosissima ac laeta, nec suffocata ab herbis. Verum cum post aliquantum temporis dominus eiusdem rediens in vineam intrasset² in eam, et vidisset decenter eam depalatum ac defossam, extractisque herbis laetas esse vites, coepit propter servi factum gaudere. Adhibito itaque filio, quem carum heredemque habebat, et amicos, quos in concilio advocabat, indicat ea, quae servo suo facienda praeceperat, et quae propterea fecisset. Illi protinus gratulati sunt huic servo, quod tam plenum testimonium domini sui adsequutus esset. Ait deinde illis: ego, inquit, huic servo libertatem promisi, si custodisset mandatum meum. Ille propter hoc maius opus fecit in

5) Postquam servus ille apprehendit et fecit Vat.

6) disputare p. ita cogitare Vat.

7) Vocc. cum fuerit om. Vat.

8) et des. in Vat.

9) extractas add. Vat.

10) In Vat. litera m cum lineola supposita p. vinca.

11) vero om. Vat.

12) fossam Vat.

13) Revocavi Cotelerii cepit p. Fabri St. et Hefelii coepit, cum gaudium coepit, quod sciam, Romanorum dixerit nemo; accepit Vat. Cfr. in extremo hoc cap. percepit iterum maximum gaudium.

14) provocabat Vat. supra ad. Ultimi membri copulam et, sine qua sensus claudicat, adiunxi ex Lamb. Pal. Vat. et Fab. St.

15) ac Vat., deinde ei servo.

16) meum om. Lamb. Vat., et iis quae seq. redditur reapse superfluum. Idem mox et preterea adiecit opus bonum in vineam quod mihi validissime placuit.

3) si Pal., ubi dein prestat.

Cap. II. 1) animadvertere Pal.

2) intrans Pal.

bonum adiecit in vineam, quod mihi quam plurimum placuit. Pro hoc igitur opere, quod fecit, volo eum filio meo facere cohaerem; quoniam, cum sensisset quid esset bonum, non omisit,¹⁷ sed fecit illud. Hoc consilium domini et filius et amici eius¹⁸ comprobaverunt, ut fieret scilicet hic servus cohaeres filio. Post dies deinde non multos, convocatis amicis, paterfamilias¹⁹ misit de coena sua servo illi cibos complures. Quos cum accepisset ille, sustulit ex eis, quod sufficiebat sibi;²⁰ reliquum autem conservis suis distribuit. Quibus acceptis illi laetati sunt, et coeperunt illi optare, ut²¹ maiorem gratiam apud dominum inveniret ob ea quae fecerat ipsis. Haec omnia cum audisset dominus eius, percepit iterum²² maximum gaudium; et convocatis rursus amicis et filio, exponit factum servi sui de cibis suis, quos ei miserat. Illi itaque tanto magis assenserunt patrifamilias, ipsum servum cohaerem filio debere fieri.²³

(A) III. Dico ei: domine, has similitudines non novi, neque intelligere possum, nisi eas tu mihi exponas.¹ Omnia, inquit, exponam² tibi, quaecumque locutus fuero tecum, aut ostendero tibi. Mandata Domini custodi, et eris probatus, et scriberis in numero eorum,³ qui custodiunt mandata eius. Si autem praeter ea quae mandavit Dominus aliquid boni adieceris, maiorem dignitatem tibi conquires, et honoratior apud Dominum eris, quam eras futurus.⁴ Igitur si custodieris mandata Domini, et⁵ adieceris etiam ad ea stationes has, gaudebis; maxime, si secundum mandatum meum servaveris ea.⁶ Dico ei: quicquid mihi praeceperis, domine, servabo; scio enim te mecum futurum.⁷ Ero, inquit, tecum, qui tale propositum habes. Sed et cum omnibus ero, quicumque idem⁸ propositum habuerint. Ieiunium hoc, inquit, custoditis mandatis Domini, valde bonum est. Sic⁹ igitur servabis illud. *Primum⁹ omnium cave ab omni probro et turpi verbo, et ab omni noxia cupiditate, et purifica sensum tuum ab omni vanitate seculi huius. Si haec custodieris, erit hoc ieiunium iustum. Sic⁹ ergo facies. Peractis, quae supra scripta sunt, † illo die, quo ieiunabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam; et computata quantitate cibi, quem ceteris diebus comesturus eras, sumptum¹⁰ diei illius, quem facturus eras, repones et dabis viduae et pupillo aut inopi; et sic consummabis humilitatem animae tuae, ut qui ex ea acceperit, satiet animam suam, et pro te adeat Do-

* Προῶτον πάντων φύλαξαι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ὄψιματος πονηροῦ καὶ ἀποῆς πονηραῖς· καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ μνησικακίας, καὶ αἰσχροκερδίας.

† Καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ἣ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτῳ καὶ λαχάνοις καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ· συμψηφίσας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης

17) quod esset bonum non dissimulavit Vat.

18) eius om. Vat., coheres filio hic servus transponens. Ibidem sequitur inscriptio rubra Similitudo VII.

19) Post dies deinde paucos convocatis paterfamilias amicis Vat.

20) ex hiis quod sufficeret sibi. Vat.

21) et suppositis punctis Vat., omisso deinde inveniret, idem eis p. ipsis.

22) item Vat.

23) Illi itaque magis assenserunt patrifamilias cum servum coheredem debere fieri filio Vat.

vineam, quod mihi valde placuit. Pro hoc igitur facto volo illum filio meo facere coheredem, quoniam sensit quid esset bonum et utile, et non dissimulavit facere illud. Hoc consilium domini filius et amici comprobaverunt, ut fieret ille servus filio coheres. Post dies deinde paucos epulatus paterfamilias misit de coena illi servo suo cibos complures. Quos cum accepisset et sustulisset, quod sibi sufficebat, reliquum conservis distribuit. Illi cum accepissent, laetati sunt, [et] optare coeperunt, ut maiorem gratiam apud dominum perciperet.³ Haec cum iterum audisset dominus, repletus maximo gaudio convocavit rursus amicos et filios,⁴ et eis factum servi de cibis, quos ad eum miserat, pertulit. Illi autem multo magis rogaverunt patremfamilias, ut eundem servum filio faceret coheredem.

(B) III. Dico ei: ego, domine, has similitudines nec novi, nec intelligere possum, nisi eas tu mihi exsolvas. Omnia, inquit, exsolvam tibi, quaecunque locutus fuero tecum, aut ostendero tibi. Et si mandata Domini custodieris, eris probatus Deo, et scriberis in numero eorum, qui mandata eius custodierunt. Sic autem aliquid boni feceris super mandatum Dei, maiorem dignitatem tibi adquiris, et eris acceptior Deo, quam quod eras futurus. Si ergo mandata Dei custodieris, et superposueris nonnihil operibus, gaudebis. Dico ei: domine, quicquid praeceperis mihi, servabo; scio enim, te mecum futurum. Ero, inquit, tecum, quia tam bonum propositum habes. Sed et cum omnibus ero, quicumque tale propositum habuerint. Ieiunium hoc custodi in mandatis Domini; valde enim bonum est. Primo omnium cave ab omni obprobrio turpique verbo et noxia cupiditate, et purifica sensum tuum ab omni vanitate seculi huius. Si haec custodieris, erit hoc ieiunium iustum. Illo die, quo ieiunabis, custoditis his, quae audisti, sic facies. Nichil edes, nisi panem et aquam, et computa praetium reliquorum sumptuum, quod erogaturus eras, et inde da viduae et pupillo et inopi. Et sic perfectam facies humilitatem animae tuae proficientem, et qui a te perceperint, satient animam suam, et pro hoc opere vadet ad Dominum oratio tua.

τοῦ ἀρίστου, οὗ ἔμελλες ἐσθίειν καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δὸς χῆρα ἢ ὀρφανῶ ἢ στερομένῶ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπλήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὐξεται ὑπὲρ σου πρὸς κύριον. Ἐὰν οὖν τελέσης τὴν νηστείαν,

2) *exsolvam* Vat., ubi expungitur *tibi* ante *tecum*.

3) *eorum* deest in Vat.

4) *Sin autem praeter ea quam quod mandavit dominus aliquid boni feceris maiorem dignitatem dignitatem* (subnotatum) *tibi adquiris honestior apud dominum eris quam quod eras futurus* Vat.

5) *et excidit* Vat., qui collocat *has stationes* absque vocc. ad *ea*.

6) *tale* Vat.

7) *Si* Vat.

8) Ex Doctr. ad Antioch. n. 16. p. 261. Merita laude Hermae doctrinam de spirituali ieiunio celebrat A. Neander, Kirch. Gesch. T. I. p. 413.

9) *Si* Vat.

10) *cibi ceteris quem editurus eras diebus sumptuum* Vat. Ex eodem et Pal. accessit et ante *pupillo* (aut *pupillo et inopi* Fab. St.). Deinde *consumatis*, p. *consummabis* Vat., cum quo scripsi *ex ea* p. vulg. *eo*. Pastor maxime austerum genus *Xerophagiae* praecepit. — Nichil frequentius inculcant sancti patres, quam praeclaram hanc ieiunii cum eleemosyna consociationem. *Cot.* Huc referas Antioch. hom. 7.

3) *perciperent* Pal.

4) Mutandum esse videtur in *filium*.

minum Deum oratio eius. Si igitur sic¹¹ consummaveris ieiunium tuum, quemadmodum praecipio tibi, erit hostia tua accepta Domino, et scribetur hoc ieiunium tuum. Haec statio sic acta est bona, hilaris et accepta Domino.¹² Haec tu si servaveris cum liberis tuis et tota domo tua, custoditis his felix¹³ eris. Et quicumque haec audita custodierint,¹⁴ felices erunt; et quicquid petierint a Domino, obtinebunt.⁶

(A) IV. Et deprecatus sum eum, ut mihi explanaret hanc similitudinem de fundo et domino, ac vinea et servo, qui depalaverat vineam, et herbis quae extractae de vinea erant, et de filio, et de amicis quos in consilio adhibuerat. Intellexi enim, esse illud² similitudinem. Ait mihi: ‚valde audax es ad interrogandum. Nihil enim debes interrogare; nam si oportuerit demonstrari,³ demonstrabitur tibi.‘ Dico ei: ‚domine, quaecunque ostenderis mihi, nec declaraveris, frustra videro illa, si non intellexero quidnam sint;⁴ et similitudines, si quas proposueris et non exposueris, frustra audiero eas.‘⁵ Respondit mihi rursus dicens: ‚quicumque Dei servus est, Dominumque⁶ habet in praecordiis suis, petit ab eo intellectum, et obtinet; et omnem similitudinem explicat, et intelligit verba Domini, quae inquisitione egent. Quicumque vero inertes sunt⁷ et pigri ad orandum, illi dubitant petere a Domino; cum sit Dominus tam profundae bonitatis, ut petentibus a se cuncta sine intermissione tribuat.⁸ Tu ergo, qui confirmatus es ab illo venerabili nuntio, et accepisti orationem tam potentem, cum piger non sis, cur iam⁹ a Domino intellectum non petis, et accipis?‘ Dico ei: ‚cum te praesentem habeam, necesse est ut a te petam et interrogem; tu enim omnia mihi ostendis et loqueris, cum ades.¹⁰ Nam si sine te ea¹¹ viderem vel audirem, tunc Dominum rogarem ut ostenderet mihi.‘

(A) V. Et respondit: ‚dixeram tibi et¹ paulo ante, callidum te esse et audacem, qui solutiones similitudinum interrogas. Sed quia² ita es pertinax, solvam tibi hanc, quam desideras, similitudinem, ut omnibus notam facias eam. Audi nunc, inquit, et percipe animo. Orbem terrarum fundus ille³ significat, qui in similitudinem est positus. Dominus autem fundi demonstratur esse is,⁴ qui creavit cuncta, et consummavit, et virtutem illis dedit. Filius autem Spiritus sanctus⁵ est. Servus vero ὡς ἐνετειλάμην σοι, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτὴ ἐνώπιον κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

11) Si sic igitur Vat.

12) hec statio sic gesta bona hilaris est et accepta a Domino Vat.

13) salvus Vat.

14) et quicumque audita custodierint ea Vat., deinde accipient p. obtinebunt.

Cap. IV. 1) Ita c. Mss. Oxon. Pal. Vat. p. vulg. precatu, deinde illam p. hanc Pal. Vat., tum in hoc deplalaverat p. depalaverat.

2) illud esse Vat.

3) demonstrare Vat.

4) nec demonstraveris frustra videbo

illa. si non intellexero quidnam fuerant Vat.

5) et non absolveris frustra audiam eas (erat eam) Vat.

6) quem p. Dominumque Vat., dein accipit p. obtinet, tum absolvit p. explicat, in fine questionem fecerunt p. inquisitione egent.

7) sunt om. Vat.

8) cum sit dominus profunde bonitatis petentibus et a se cunctis sine intermissione tribuere Vat.

9) iam cur inv. Vat. Venerabilem

Et si¹ consummaveris ieiunium, ut mandavi tibi, hostia tua accepta erit apud Dominum, et scribetur ieiunium tuum et statio tua, quia sic cum hilaritate gesta est, et erit accepta Domino. Haec tu si servaveris cum liberis tuis et tota domo tua, felix eris, et tu et quicumque audit et custodit ea, beatus erit, et quicquid petent, a Domino accipient.

(B) IV. Itaque deprecatus sum illum, ut mihi explānaret similitudinem illam de fundo dominoque et vinea et servo, qui depalaverat vineam, herbasque extraxerat de eadem vinea, et filio amicisque, quos in consilio adhibuerat. Intellexi enim, illud esse similitudinem. Et ait mihi: audax valde es ad interrogandum. Nihil omnino debetis¹ interrogare; nam si oportuerit demonstrari, tibi demonstrabitur. Domine, quaecumque ostenderis mihi, si non demonstraveris, frustra erunt, quia non intelligo quidnam sint, et similitudines, quas mihi proposueris, frustra audiero eas. Et dixit mihi: quicumque Dei servus est, Dominumque in praecordiis habet, petit ab eo intellectum² et accipit, omnemque similitudinem solvit, et intelligit verba Domini, quae dicuntur in similitudinibus. Quicumque vero inertes sunt pigrique ad orandum, illi dubitant petere a Domino. Cum sit autem Dominus profusae bonitatis, omnibus a se petentibus sine intermissione tribuet. Tu vero, qui confirmatus ab illo venerabili nuntio accepisti orationem tam potentem, cum piger non sis, cur non a Domino intellectum petis et accipis? Tunc dixi illi: domine, cum praesentem te habeam, necesse est ut a te petam teque interrogem; tu enim mihi ostendis omnia et loqueris tu mecum. Nam si sine te ea³ viderem, tunc Dominum rogarem, ut demonstraret mihi.

(B) V. Et dixit mihi: iam et paulo ante dixeram tibi, te et callidum esse et audacem, qui solutiones similitudinum interrogas. Sed quatinus¹ ita pertinax es, exsolvam tibi et hanc quam desideras similitudinem agri et omnium, ut omnibus nota facias ea. Audi nunc, inquit, et percipe animo. Orbem terrarum significat hic fundus, qui in similitudine est positus. Dominus autem fundi, qui creavit cuncta et fecit, virtutemque illis dedit. Servus vero filius Dei est; vinea autem populus, quem plan-

illum nuntium Hef. vult esse *iuvenem illum speciosum*, de quo sermo fit Vis. 2, 4 et Vis. 3, 10 sqq., et a quo missum se esse profitetur angelus in habitu Pastoris in Prooem. Mandatorum. Equidem Christum hoc nomine significari pro certo habeo, qui Mand. 5, 1. etiam *sanctissimus nuntius* est. Cfr. not. 6. ad Mand. Prooemium.

10) Tu enim mihi omnia ostendis et loqueris mihi: *audes* Vat.

11) *eam* Vat.

Cap. V. 1) *et* adscripsi ex Fab. St. Pal. Vat., in quo *te callidum esse et audacem qui solutionis similitudines interrogas*.

2) *quamvis* Vat. De pertinacia in petendo H. conferri vult Luc. 11, 8.

3) *sic fundus p. fundus ille* Vat. Scribe saltem *hic fundus c. Pal.*

4) *is* deest in Vat., *ibidem ille p. illis*.

5) Sub vocabulo: *Spiritus sanctus* hic intelligi *divinam Christi naturam τὸ θεῖον ἐν Χριστῷ*, docent Ittig. l. c. p. 159. (praecuntibus Grotto, Bullo et Benedictinis), Münscher, Handb. d. D. G. T. I. p. 390. et Baumgarten-Crusius, Lehrb. d. D. G. T. II. p. 1052. Contra Iachmanus l. c. p. 70. et 71. tertiam trinitatis personam verbis illis significari contendit. Sed ex cap. seq. clare elucet, *divinam Christi naturam* hic a Nostro intelligi. H. Nulla mentio filii Dei, qui spiritus sanctus sit, h. l. in Pal.; sed *ibidem* de eo clare disseritur in cap. sequente.

Cap. III. 1) *sic* Pal.

Cap. IV. 1) *Maluerim debes*.

2) *intellectus* Pal.

3) *eam* Pal.

Cap. V. 1) *ita* scr. Pal.

ille Filius Dei est. Vineam autem populus est, quem⁶ servat ipse. Pali vero nuntii sunt,⁷ qui a Domino praepositi sunt ad continendum populum eius. Herbae autem, quae evulsae sunt de vinea, admissa sunt servorum Dei. Cibi vero, quos de coena misit illi, mandata sunt, quae per Filium dedit populo suo. Amici autem illi, quos in consilio advocavit, angeli⁸ sunt sancti, quos primo creavit. Absentia⁹ vero illius patrisfamilias tempus est, quod in adventum eius restat.⁴ Dico ei: domine, magnifice¹⁰ et mire omnia haec se habent, atque honeste: nunquid ergo, domine, inquam, haec poteram intelligere? Ne quidem quispiam praeterea homo, tametsi valde prudens sit, poterit intelligere ea.¹¹ Sed nunc mihi demonstra, domine,¹² quod quaero. Quare, quod vis, inquit,¹³ Quare, inquam, Filius Dei in similitudine hac servili loco ponitur?¹⁴

(A) VI. Audi, inquit, in servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio.¹ Et dixi: quo modo, inquam, domine? Non intelligo. Quoniam, inquit, eis, quos Filio suo tradidit, Filius eius nuntios praeposuit³ ad conservandos singulos; ipse autem plurimum laboravit, plurimumque perpessus est, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea potest fodi sine labore ac dolore. Deletis⁴ igitur peccatis populi sui, ipse eisdem monstravit itinera vitae, data eis lege, quam a Patre acceperat, Vides, inquit,⁵ esse dominum populi, accepta a Patre suo omni potestate. Quare⁶ autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de haereditate, et bonos angelos? Quia nuntius vadit⁷ ille Spiritus sanctus, qui infusus est omnium primo in corpore, in quo habitaret Deus. Collocavit enim eum intellectus in corpore, ut ei videbatur.⁸ Hoc ergo corpus, in quod inductus⁹ est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum. Cum igitur corpus illud paruisset omni tempore Spiritui sancto, recteque et caste laborasset cum eo, nec succubisset in omni tempore; fatigatum corpus illud serviliter conversatum est, sed fortiter cum Spiritu sancto comprobatum Deo receptum est.¹⁰ Placuit igitur Deo huiusmodi potens cursus;¹¹ quia maculatus non esset in terra, possi-

6) quam Lamb. Idem esse videtur qm Codicis Vat.

7) sunt om. Vat.

8) nuntii Vat.

9) Absentio Vat.

10) magnifice domine collocat Vat., ubi c. Pal. sine sensus iniuria proxim. haec et mox inquam om.

11) eam Vat.

12) Sed nunc iam mihi domine demonstra Vat.

13) dic si quid vis inquit Vat.

14) Non displicet lectio Codicis Vat. in similitudinem ac servili loco ponitur.

Cap. VI. 1) filius dei non (erat nos) ponitur sed in magnam potestatem et imperium Vat. Ex eodem est Et dixi pro Ei dixi.

2) Et dixi Quemadmodum Vat.

3) Quoniam inquit eum quem filio suo

tradidit et filius eius multius proposuit Vat.

4) delictis Vat., ubi deest seq. peccatis.

5) Ita Pal. Vat., igitur vulg. Forte Vides igitur, inquit. Subinde dominum esse inv. Vat.

6) In Vat. inseritur inquit punctis subnotatum, in fine honestos p. et bonos angelos.

7) Recepti in textum coniecturam Anonymi in Halle'sche allgem. Litteratur-Zeitung 1840. Nr. 118. Editi exhibent: Quia nuntius audit illum Spiritum sanctum, qui infusus est omnium primus in corpore. Gravius coniecit: Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de haereditate, honestosque nuntios, audi. Spiritum sanctum, qui creatus est omnium primus, in quo habitaret Deus, collocavit;

tavit ipse; pali vero nuntii, qui a Domino praepositi sunt ad continendum populum eius; herbae autem, quae sunt de vinea evulsae, admissa servorum Dei sunt; cibi vero, quos de mensa misit, mandata sunt ad eos;² amici, quos in consilio vocavit, nuntii sunt sancti, quos primos creavit; absentia vero ipsius patrisfamiliae tempus est, quod in adventum eius restat. Dico ei: magnifice, domine, et mire se omnia habent atque honeste. Nunquid ergo, domine, haec poteram intelligere? Sed neque quisquam homo, etiam si valde prudens fuisset, haec intelligere poterat. Illud quoque, quod quaero, demonstra mihi, domine. Quare, inquam, filius Dei³ in similitudinem servi loco ponitur.

(B) VI. Audi, inquit. In servili conditione¹ non ponitur filius Dei, sed in magnam potestatem et imperium. Et dixi: quomodo, domine? Non intelligo. Et dixit mihi: quoniam vineam Deus plantavit, id est populum creavit, eumque filio suo tradidit, filiusque Dei nuntios praeponit ad conservandos singulos; ipse autem plurimum laboravit plurimumque perpessus est, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea potest fodi sine dolore vel labore. Delictis igitur populi sui passus, ipse populo demonstravit iter vitae data lege, quam a patre audivit. Vides, inquit, dominum eum esse populi, accepta a patre suo omni potestate.² Et iterum dixit mihi: quare autem dominus in consilium adhibuit filium de hereditate honestosque nuntios, audi. Spiritui illi sancto,³ qui creatus est omnium purus in corpore, in quo habitaret, Deus fundavit atque statuit electum corpus, quod ei placuit. Hoc ergo corpus, in quo deductus est spiritus sanctus, paruit eidem spiritui recte cum modestia et castitate ambulans, nec omnino eundem spiritum maculavit. Unde cum idem corpus recte atque caste eidem spiritui⁴ paruisset, et omni opere fatigatum non succubisset, sed viriliter et fortiter ab eodem conservatum esset, probatum a Deo cum spiritu sancto receptum⁵ est. Placuit enim Domino huius corporis cursus, quia maculatum non est in terra, possidens

in dilecto corpore, quod ei videbatur. Semlerus coniecit: Quare — filium de haereditate, bonos angelos, nunc audi. Illum spiritum sanctum, qui creatus est omnium primus, in corpore, in quo habitaret, Deus collocavit, in dilecto corpore, quod ei videbatur. H. Vulgata lectio libb. impr. est quoque in Vat., qui quidem exh. creatus p. infusus. Genuinam loci versionem restituas ex Codice Pal. Quo facto difficultates, quae praesertim voci intellectus inhaerent (vocabulum intellectus autem librorum incuria ex electo vitiatum suspicor) evanescent ad unam omnes. Scribas igitur: Et iterum dixit mihi: quare autem dominus in consilio adhibuit filium de hereditate honestosque nuntios, audi. Spiritui illi sancto, qui creatus est omnium purus in corpore, in quo habitaret, Deus fundavit atque statuit electum corpus, quod ei placuit.

8) collocavit scilicet intellectus quod ei videbatur Vat.

9) inductus Vat., vocc. praeced. in quod praetermissis; idem servis ei p. servivit illi.

10) Cum igitur corpus hoc paruisset omni tempore spiritui sancto recte atque caste ac laborasset cum nec succubisset in omni tempore fatigatus corpus illum (sic) serviliter conversatum est sed fortiter cum spiritum comprobatum deo receptum est Vat.

11) placuit ergo deo huiusmodi poteris cursus Vat.

2) eum erat in Pal.

3) de Pal.

Cap. VI. 1) conditio Pal.

2) omnem potestatem Pal.

3) spiritum illum sanctum Pal.

4) spiritu Pal.

5) fatigatus — conservatus — probatus — receptum Pal.

dens in se Spiritum sanctum. In consilio advocavit ergo Filium et nuntios bonos,¹² ut et huic, scilicet corpori, quod servisset Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suae perdidisse. Accipiet enim mercedem omne corpus purum ac sine macula repertum, in quo habitandi gratia constitutus fuerit Spiritus sanctus. Habes et huius similitudinis expositionem.¹³

(A) VII. ‚Percepi,‘ inquam, ‚domine, tuam¹ voluntatem, audita hac expositione.‘ ‚Audi ulterius,‘² inquit: ‚Et corpus hoc tuum custodi mundum atque purum, ut spiritus ille, qui inhabitaverit in eo, testimonium referat illi, et tecum fuisse iudicetur. Atque etiam vide, ne quando persuadeatur tibi,³ interire corpus hoc, et abutaris eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tempore et Spiritum sanctum; et si maculaveris Spiritum sanctum, non vives.‘⁴ Et dixi: ‚quid, si per ignorantiam aliquam id⁵ admissum est, antequam audirentur verba haec? Quo pacto⁶ assequitur salutem is, qui maculavit corpus suum?‘ ‚Prioribus,‘ inquit, ‚rebus, quae per ignorantiam admissae sunt,‘⁷ remedium tribuere solus Deus potest; eius enim est omnis potestas. Sed nunc custodi te; et cum sit Dominus omnipotens et⁸ misericors, prioribus admissis remedium dabit, si in futurum non maculaveris corpus tuum et spiritum. Consortes sunt enim ambo, et alteruter sine altero non coinquinatur.⁹ Utrumque ergo¹⁰ conserva mundum, et vives Deo.‘

SIMILITUDO VI.¹

De duplici genere hominum voluptariorum, et eorum morte, defectione et poenarum duratione.

(A) I. Cum sederem domi, et glorificarem Dominum pro omnibus quae videram, et de mandatis cogitarem,² ea valde bona esse et magna et honesta ac laeta, et quae possint salutem hominum afferre; intra me ipsum haec dicebam: ‚felix ero, si in his mandatis ambulavero; et quicumque in his ambulaverit, vivet Deo.‘ Dum haec loquor³ mecum, video eum, quem et prius, sedentem iuxta me, et haec mihi dicentem: ‚quid dubitas de mandatis meis, quae tibi praecepi? Bona sunt, nihil omnino dubitaveris; sed indue fidem Domini, et ambulabis in eis. Ego enim in illis⁴ dabo tibi vires. Haec mandata utilia sunt his, qui delictorum suorum ante admissorum⁵ acturi sunt poenitentiam, si in futurum in iis ambula-

12) *honestos nuntios* (sic) Vat., dein scripsi *servisset* p. vulg. *servivit* c. Lamb. Pal. Vat., *servivisset* Fab. St. Vbb. *locus aliqui consistendi* (*locus aliqui habitandi* Pal.) non refero ad aeternam quietem Christo concessam, sed sensu ampliori capio ea de consistendo in uno eodemque cum Patre habitaculo, postquam ab ipso receptus fuit.

13) *exsolutiones* Vat.

Cap. VII. 1) *tuam* excidit Vat., qui *exolutione* p. *expositione*.

2) *nunc* Vat. Copulam *Et* in sequen-

tis enuntiationis exordio addidi ex Pal. Vat., puncto c. utroque Ms. et Cot. ante posito. Hefelii mediae distinctionis signum non placet, quippe quod coniungat, quae melius separentur. Dedi ex Vat. *inhabitaverit* p. *inhabitabit* vulg., idem in fine *videtur* p. *iudicetur*.

3) *tibi* om. Vat., ubi postea *abutaris eum*.

4) *Si corpus enim tuum maculaveris corpus tuum non vives* Vat. reliquis, quae interponuntur, exclusis.

5) *id* non est in Vat.

in se spiritum sanctum. Propterea in consilium advocavit filium nuntiosque honestos,⁶ ut et huic quoque corpori, quod servisset spiritui sine querela, locus aliqui habitandi daretur, ne videretur hoc corpus purum ac sine macula sine mercede inveniri, in quo habitandi gratia conlocatus fuisset spiritus sanctus. Ecce, inquit, habes et huius similitudinis exsolutionem.

(B) VII. Et ego dixi: percepi gaudium, domine, audita hac exsolutione.¹ Et dixit mihi:² iterum audi. Et nunc corpus hoc tuum custodi mundum atque purum, ut spiritus ille, qui inhabitat in eo, testimonium reddat illi, et salvetur corpus tuum. Vide ergo, ne aliquando persuadearis et in cor tuum ascendat, quod corpus tuum pereat, et abutaris eo³ in libidinibus. Quodsi corpus tuum maculaveris, maculabis momento spiritum sanctum, et si maculaveris corpus tuum,⁴ non vives. Dico ei: domine, quodsi per ignorantiam aliquid admissum est, antequam audirentur haec verba, quomodo salvatur homo, qui maculat corpus suum? Et ait mihi: de prioribus quidem factis, quae per ignorantiam admissa sunt, remedium tribuere solus Deus potest; illius enim est omnis potestas. Sed custodi nunc te, et misericors Dominus fortasse prioribus delictis remedium dabit, si in futurum corpus vel spiritum tuum non maculaveris; consortes enim ambo sunt, et alter sine altero non inquinatur. Utraque ergo conserva munda, et vives Deo.

SIMILITUDO SEXTA.

(B) Cum sederem domi et orarem Deum ob ea quae videram, et de mandatis eius disputarem, esse ea bona, fortia ac honesta et laeta, et quae possint salutem homini adferre, dicebam intra me haec: felix ero, si in his mandatis ambulavero, et si qui in eis ambulaverit, beatus erit. Et haec intra me, dum loquor, video eum, [quem et prius,] subito iuxta me sedere. Et ait mihi: quid dubitas de mandatis, quae tibi praecepi? Bona sunt, et nihil omnino dubitaveris; sed indue fidem Domini, et in his ambulaveris; ego enim in illis dabo tibi vires. Haec mandata utilia sunt his, qui delictorum suorum acturi sunt poenitentiam. Si enim non

6) quemadmodum p. Quo pacto Vat. absque seq. salutem.

7) Dedi quae per ignorantiam admissae sunt ducibus Mss. C., Lamb., Vat., ubi quae per ignorantiam admiserunt: cui lectioni favet Pal. de prioribus quidem factis, quae per ignorantiam admissa sunt; vulg. qui per ignorantiam admiserunt. Cfr. Clem. Rom. Hom. XIX, 22. ed. Dressel.

8) et excidit Vat., qui in fine ac spiritum.

9) Consortes enim sunt ambo alterum et sine altero non inquinatur Vat.

10) enim Vat., cum quo et Pal. et Fab. St. subinde scripsi conserva p. serva vulg.

Sim. VI. 1) Similitudo VIII inscribit Vat.

2) disputarem Vat., qui pron. ea reicit post seq. esse; idem deinde salutem hominis afferre intra me dicebam hec.

3) Sic rectius Lamb. Pal. Vat. p. loquerer vulg. In Mss. Pal. Vat. vocc. quem et prius non extant, sub finem et dicentem hec mihi inv. Vat.

4) in illis om. Vat.

5) ante gestorum Vat. absque seq. sunt, tum in his ambulaverit.

6) honesto Pal., deinde spiritu p. spiritui.

Cap. VII. 1) auditam hanc exsolutionem Pal.

2) Ante iterum interpunxi cum Pal.

3) ei Pal.

4) Scribendum esse videtur spiritum sanctum p. corpus tuum.

verint. Quicumque igitur agitis poenitentiam, abiicite a vobis nequitiam huius seculi. Induite vero⁶ omnem virtutem et aequitatem, et poteritis custodire haec mandata; neque deinceps peccetis. Si enim deinceps non peccaveritis, plurimum ex prioribus reciditis. In mandatis meis ambulate, et vivetis Deo. Haec a me dicta sunt vobis.⁷ Postquam haec mecum locutus est,⁷ ait mihi: ,eamus in agrum, et pastores pecorum⁸ tibi ostendam.⁶ ,Eamus,⁶ inquam, ,domine.⁶ *Et venimus in quendam campum; et illic⁹ ostendit mihi iuvenem pastorem, vestitum synthesim vestimentorum colore coccineo. Pascebat autem pecora copiosa, et¹⁰ pecora illa velut in voluptatibus erant, et plurimis deliciis, et hilaritate exsultabant, et exsultantia discurrebant huc atque illuc. Et ipse pastor vehementem¹¹ ex grege suo percipiebat voluptatem; et vultus pastoris illius valde hilaris erat, inter pecora discurrentis.

(A) II. Ait mihi angelus: ,vides autem hunc pastorem?¹¹ ,Video,⁶ inquam, ,domine.⁶ Et dixit mihi: ,hic nuntius dulcedinis ac voluptatis est. Hic ergo corrumpit mentes servorum Dei, et avertit² eos a veritate, oblectans cupiditatibus; et pereunt. Obliviscuntur enim mandata Dei vivi, et in luxuriis conversantur et in³ deliciis vanis, et corrumpuntur ab hoc nuntio malo, aliqui eorum usque ad mortem, aliqui vero usque ad defectionem.⁶ Dico ei: ,domine, non intelligo, quid sit ,ad mortem,⁶ et⁴ quid ,ad defectionem.⁶ ,Audi,⁶ inquit: ,quaecumque pecora vidisti valde laeta et exsultantia, ii sunt qui in perpetuum⁵ a Deo discesserunt, et tradiderunt se desiderijs huius seculi. Iis⁶ ergo non est per poenitentiam regressus ad vitam; quoniam quidem adiecerunt ad reliqua delicta sua, et nomen Domini nefandis insectati sunt verbis. Huiusmodi homines morti sunt destinati. Quae vero vidisti pecora non exsultantia, sed uno

* Ἠλθον εἰς πεδίον, καὶ [δείκνυστέ μοι] παιῶνα νεανίσκον ἐνδεδυμένον σύνθεσιν ἐνδυμάτων κροκαίων, βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν· καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα καὶ λίαν σπαταλῶντα, καὶ ἰλαρὰ, σκιρτῶντα ὧδε κἀκεῖ. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πᾶν ἰλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτῷ (lege αὐτοῦ) ἦν, καὶ περιέτροχε τὰ πρόβατα. Καὶ ἄλλα πρόβατα σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἐνὶ, οὐ μέντοι σκιρτῶντα.

† Καὶ λέγει μοι· βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; Βλέπω, φημί, κύριε. Οὗτος, φησὶν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν· οὗτος ἐπιτίθει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀπατῶν αὐτὰς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπόλλυνται ἐπιλαν-

6) ergo Vat., qui exhibet et poteris hec custodire mandata nec potest hoc adiciatis. Nichil ergo adiciendentes (sic) plurimum ex prioribus reciditis.

7) locutus est mecum Vat.

8) pecorum pastores inv. Vat. Quia hisce in Visionibus multi Pastores apparent, eapropter Hermae opus Origenes appellat librum de Pastoribus. Cot. At Benedictinus editor, lectione hac reiecta, locum Origenis T. I. p. 140. col. 2. D. ex Mss. sic restituit: sed et Pastoris liber. Gall.

9) ibi Vat. Graeca sunt in Doctr. ad Antioch. n. 18. p. 261. 262. Recte Pastori Angelo illecebrarum, dulcedinis ac voluptatis datur Synthesis coccinea, quam nemo nescit vestem fuisse preciosam, elegantem, coenatoriam, indicem laetitiae, atque a mollioribus solitam indui. Cot.

10) Codici Vat. exciderunt vocc. pecora copiosa, et, sub finem scr. et exultantes discurrebant huc illuc.

11) vehementer Vat., in fine discurrens. Ista Pseudo-Athanasii (doctr. ad Antioch.: Aliasque vidi oves, luxuriantes

ambulaverint in eis, frustra agent poenitentiam. Quicumque igitur agitis poenitentiam, abicite a vobis omnem nequitiam seculi huius, quae consumit vos, et induite vos omnem virtutem aequitatis, ut possitis custodire haec mandata, ut non postea aliquid adiciatis ad peccata vestra. Nihil igitur adicientes exceditis a prioribus peccatis vestris, et in mandatis meis ambulatis, et vivetis Deo. Haec a¹ me dicta sint vobis. Et cum haec locutus esset, ait mihi: eamus in agrum, ut pastorem pecorum tibi ostendam. Et ego dixi: eamus, domine. Venimus in campo quodam, ubi ostendit mihi iuvenem pastorem, vestitum habentem colore vestimentorum crocinum, pascentem pecora² copiosa. Eaque pecora velut in delitiis erant, et satis luxuriabantur, et in hilaritate exultabant discurrentia huc et illuc. Et ipse pastor magnam ex suo grege percipiebat voluptatem; et vultus eius valde hilaris erat, et inter pecora discurrebat.

(B) II. Ait mihi: vides, inquit, pastorem hunc? Video, inquam, domine. Hic est, inquit, nuntius dulcedinis ac voluptatis. Hic ergo corrumpit mentes servorum Dei, evertitque eos a veritate, et astricti¹ cupiditatibus nequissimis, in quibus pereunt, obliviscuntur mandata veri Dei, et voluptatibus delitiisque vanis conversantur. Et corrumpuntur ab hoc nuntio [aliqui usque ad mortem], aliqui vero usque ad defectionem. Dico ei: domine, non intelligo, quid sit ad mortem, et quid sit ad defectionem. Audi, inquit: quaecumque pecora vidisti valde laeta et exultantia, hi sunt qui in perpetuo a Deo exciderunt, adhaerentque voluptatibus seculi huius. His ergo non est locus per poenitentiam regrediendi ad vitam. Adiecerant enim ad alia delicta sua etiam aliud maius, ut Domini nomen nefandis insequerentur blasphemiiis. Huiusmodi ergo homines morti sunt destinati. Nam pecora, quae vidisti non exul-

θανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ ζῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι [ἐν] ταῖς ματαίαις τρυφαῖς καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω αὐτῶ· οὐ γινώσκω, κύριε, τί ἐστὶν εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Καὶ λέγει μοι· ἄκουέ, φησιν. Ἄ εἶδες πρόβατα ἰλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παραδεδωκότες ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν τούτοις μετάνοια ζωῆς οὐκ ἔστιν, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται· τῶν τοιούτων ἡ ζωὴ θάνατός ἐστιν. Ἄ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοί εἰσιν οἱ παραδεδωκότες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἑαυτοῦς, εἰς δὲ τὸν κύριον μὴ βλασφημήσαντες. Οὗτοι οὖν κατεφθα-

et delicias uno in loco, nec tamen exsultantes, veteri Interpreti restituenda, e cuius versione librarii incuria videntur excidisse. Apud ipsum namque paullo post haec leguntur: Quae vero vidisti pecora non exsultantia etc., quae sane omissa praecedentia arguunt. Gall.

Cap. II. 1) Ait mihi vides hunc pastorem Vat. Cf. Doctr. ad Antioch. n. 18. 19.
2) vertit Vat.
3) in adiunxi ex Vat., mox cum eodem

et Fab. St. eorum, idem om. malo, tum exh. alii p. aliqui.

4) et om. Vat.

5) hi sunt qui in perpetuo Vat.

6) his Vat., ibidem adiecerunt ad relictia delicta sua etiam nomen domini in nefandis seculi sunt verbis.

Sim. VI. 1) ad Pal.

2) pascen mendose Pal.

Cap. II. 1) astrictos Pal.

loco vescentia,⁷ ii sunt qui tradiderunt se quidem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum in Dominum locuti sunt. Hi igitur non⁸ defecerunt a veritate, ideoque repositam adhuc habent spem vitae in poenitentia. Defectio enim habet spem aliquam redintegrationis;⁹ mors vero perpetuo tenetur interitu.⁶ Rursum progressi sumus paululum, et ostendit mihi pastorem magnum, et velut agrestem figuram habentem, amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero, et manu virgam nodosam et valde duram, et flagellum in manu, aspectum autem truncem et saevum habebat, ut posset terrere aliquos:¹⁰ talis erat aspectus eius. Hic ergo accipiebat ab illo iuvene pastore ea pecora, quae deliciis¹¹ quidem agebant, sed non exultabant; et compellebat¹² ea in praecipitem locum quendam ac spinosum tribulisque confertum, usque adeo, ut de spinis et tribulis se non possent explicare; sed implicita ibi pascebantur spinis et tribulis, et graves cruciatus experiebantur ex verberibus eius: agebat enim ea, et nec consistendi eis locum aut tempus mittebat.

(A) III. * Cum viderem ergo¹ sic ea flagellari et miserias experiri, dolebam pro eis, quia valde cruciabantur, nec ulla requies eis dabatur. Dico ad pastorem illum, qui erat mecum: ,quis est, domine, hic pastor tam implacabilis et tam amarus, qui nullo modo miseratione² movetur adversus haec pecora? ,Hic, inquit, pastor, de³ iustis quidem nuntius est, sed praepositus poenae. Huic ergo traduntur, qui a Deo aberraverunt,⁴ et servierunt desideriis ac voluptatibus seculi huius. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, saevis variisque poenis. ,Vellem, inquam, nosse, domine,⁵ varias has poenas, cuiusmodi essent. ,Audi, inquit, variae poenae atque tormenta haec sunt, quae homines μένοι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστὶ μετανοίας, ἐν ᾗ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλπίδα ἔχει ἀναστάσεως ἕως (dele) τινός· ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβημεν μικρὸν, καὶ δείκνυσί μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῇ ἰδέᾳ, περικείμενον δέσμα αἴγιον λευκὸν, καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὤμον, καὶ θάβδον σκληρὰν λίαν, καὶ ὄζους ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὥστε φόβηθῆναι με αὐτόν. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάμβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένου τοῦ πρώτου τοῦ νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρημνώδη καὶ ἀκανθώδη καὶ τριβολώδη· ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκανθαῖς καὶ τριβόλοις, καὶ λίαν ἐταλαιπώρουσιν δερόμενα ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὧδε κἀκεῖ περιέλαυνεν αὐτά· καὶ ὅλως ἀνάπαυσιν αὐτοῖς οὐκ εἶδου, οὐδὲ ἴσταντο.

7) exultantes — *vescentes* Vat., dein hii p. ii, in fine in domino locuti sunt.

8) non et mox spem om. Vat., in fine est poenitentiam. In graecis quoque deest οὐκ. Sensus: defecerunt quidem a veritate, spes autem iis est etc.

9) reintegrationis Vat., tum mors vero in perpetuo lenetur interitu.

10) et velud agrestem figuram amictum pelle alba caprinam peram gestantem in

humero et in manu virgam nodosam et vehementer durum flagellum in manu. Aspectum autem amarum et saevum habebat ut possit horrere aliquis Vat.

11) deliciis Vat. Excidit haud dubie praep. in.

12) compellebant Vat., dein exh. Usque adeo de spinis et tribulis non possent se explicare: sed implicita ibi pascebantur spinas et tribulos et graves cruciatus

tantia, sed uno loco vescentia, hi sunt qui tradiderunt se quidem delitiis ac voluptatibus; nihil autem nefandi in Dominum loquuti sunt. Hi igitur corrupti defecerunt a veritate, ideoque adhuc repositam habent spem vitae in pœnitentia. Defectio ergo habet aliquam spem redintegrationis; mors vero perpetuo tenetur in interitu. Cumque aliquantulum progressi essemus, ostendit mihi pastorem magnum, velut agrestem figuram, amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero et virgam in manu nodosam ac vehementer duram et flagellum grande. Aspectum² autem amarum saevumque habebat, ut etiam posset horreri. Hic pastor accipiebat ab illo iuvene pastore ea pecora, quae in delitiis quidem [se] gerebant, sed non exultabant. Eaque compellebat et in praecipitem locum quendam ac spinosum dolisque³ repletum mittebat usque eo, ut de spinis tribulisque non possent se explicare, sed implicita ibi pascerentur. Spinias tribulosque et graves cruciatus experiscebantur, agebatque ea⁴ huc et illuc, nec ullam eis requiem dabat, nec consistere eis ullo loco permittebat.

(B) III. Quae cum viderem ego sic flagellari et miserias experisci, dolebam pro eis, quod tantum cruciarentur, et nulla eis requies daretur. Dico illi pastori, qui mecum erat: quis est, domine, hic pastor tam implacabilis et amarus, qui nullo modo movetur in iniuria horum pecorum? Et dixit mihi: hic, inquit, pastor de iustis quidem nuntius est; sed praepositus est poenae. Huic ergo tradentur hi, qui a Deo exerraverunt, et servierunt desideriis ac voluptatibus seculi huius. Punit itaque eos, sicut meruit quisque eorum, saevis variis poenis. Volebam, inquam, domine, nosse varias poenas has, cuiusmodi sunt. [Audi, inquit: variae poenae atque tormenta haec sunt,] quae homines quotidie in vita sua

* Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτως μαστιζόμενα καὶ ταλαιπωροῦντα, ἐλνπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβασανίζοντο, καὶ ἀνοχὴν ὅλως οὐκ εἶχον. Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι· κύριε, τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ποιμὴν, ὁ ἀσπλαγγκὸς καὶ πικρὸς; Καὶ λέγει μοι· οὗτός ἐστιν ὁ ἀγγελὸς τῆς τιμωρίας· ἐκ δὲ τῶν ἀγγέλων δικαίῳν ἐστὶ, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευθέντας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν· καὶ τιμωρεῖται αὐτοὺς, καθὼς ἄξιοί εἰσιν, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Λέγω αὐτῷ· ἤθελον γινῶναι, κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας, πόταπαί εἰσιν. Ἄκουε, φησὶν· αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι, βιωτικά εἰσι βάσανοι.

experibantur ex verbis eius, seq. eis omittens.

Cap. III. 1) Cum ergo viderem Vat., mendose dein qui quia p. quia. Cf. Doctr. ad Antioch. n. 19.

2) miseratione om. Vat.

3) de protuli ex Pal. Vat. et cum textu graeco p. vulg. pro. Huc spectat Orig. hom. I, 1. in Ps. 37. T. XII. P. II. p. 241. ed. Lommatzsch.

4) erraverunt Vat., deinde mundi p. huius seculi.

5) Volebam inquam domine nosce Vat., ex quo in fine dedi essent p. sunt vulg.

2) aspectu Pal.

3) Ita, nec aliud Pal., ubi deinde possunt mutatum in possint p. possent, tum impliciti p. implicita.

4) eos Pal.

quotidie in vita sua⁶ patiuntur. Alii enim detrimenta patiuntur, alii inopiam, alii diversas acrimonias;⁷ quidam inconstantiam, alii iniurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia et incommoda. Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quicquam conducit eis;⁸ et dicunt in actibus suis successum se non habere. Succurrunt iis ea, quae⁹ nequiter fecerunt, et Dominum causantur. Cum igitur perpassi fuerint omnem vexationem et omne¹⁰ incommodum, tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini, et per reliquos dies vitae serviunt Domino mente pura. Et cum coeperint delictorum agere poenitentiam, tunc ascendunt in praecordia¹¹ eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt; et tunc dant Deo honorem, dicentes, iustum iudicem eum esse, meritoque se omnia esse perpassos secundum facta sua.¹² In reliquum vero serviunt Deo mente pura, et successum habent in negotiis suis omnibus, accipientes a Domino quaecunque poscunt. Et tunc gratias agunt Domino, quod sint mihi traditi; nec iam quicquam crudelitatis patiuntur.

(A) IV. Dico illi:¹ ,etiam nunc, domine, demonstra mihi.‘ ,Quid inquiris?‘ inquit.² Dixi ei: ,an per idem tempus crucientur, qui discedunt a timore Dei, quantum usi fuerint falsa dulcedine ac voluptatibus?‘³ Ait mihi: ,per idem tempus etiam cruciantur.‘ Et dixi ei: ,exiguum igitur⁴ cruciantur; oportebat autem⁵ eos, qui sic percipiunt voluptates, ut Dominum obliviscantur, septies tantum pati poenarum.‘ Ait mihi: ,fatuus es, nec intelligis huius poenae virtutem.‘ Et dixi: ,si enim intelligerem, domine, non interrogarem, ut demonstrares mihi.‘ * ,Audi,‘ inquit, ,quanta sit vis utriusque, dulcedinis ac poenae.⁶ Dulcedini⁷ una hora suo spatio terminatur; poenae⁸ vero una hora triginta dierum vim possidet. Quicumque igitur uno die perceperit fallacem⁹ dulcedinem ac voluptatem, unoque die cruciatus sit, anni spatium dies ille cruciatus eius valebit. Ita, quot dies perceperit quisque voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum esse tempus mundanae¹⁰ dulcedinis ac voluptatis, poenae vero tormentorumque amplius.‘

Ἐπὶ τὸν ἀποστῶσι τοῦ Θεοῦ, νομίζοντες ἐν ἀναπαύσει εἶναι καὶ πλούτῳ, τότε τιμωροῦνται οἱ μὲν ζημιούμενοι, οἱ δὲ ὑστερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενεῖαις ποικίλαις περιπίπτοντες, ἄλλοι ἐν ἀκαταστασίαις, ἕτεροι ὑβριζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων, καὶ ἐτέροις ποικίλαις πράξεσι. Πολλοὶ γὰρ ἀκαταστάνας ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὄλως ὑποβαίνει, καὶ δυσχεραίνουσιν, καὶ οὐ γινώσκουσιν, ὅτι διὰ τὰ πονηρὰ, ἃ ἔπραξαν, οὐκ εὐοδοῦνται· καὶ λοιπὸν αἰ[τιῶνται] τὸν κύριον, καὶ οὐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν ἐπιστρέψαντες δουλεῦσαι τῷ Θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Ἄν δὲ μετανοήσῃ καὶ ἀνανήψῃ, τότε συνιῶσι, ὅτι διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εὐοδοῦντο· καὶ οὕτως δοξάζουσι τὸν κύριον, ὅτι δίκαιος κριτὴς ἐστίν, καὶ δικαίως ἔπαθον, καὶ ἐπαιδευθήσαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν.

6) in vita sua cotidie transponit Vat.

7) detrimentis — inopia — diversis egrimoniis Vat., et sub finem nullisque aliis exercitiis incommodis.

8) ne quicquam pervenit eis.

9) succurrit his que (erat qui) Vat.

10) omne non leg. in Vat., ubi mox in fidem domini. et reliquos dies serviunt.

11) tunc ascendunt in praecordiis Vat., dein gesserunt p. exercuerunt, quod man. recens margini adscripsit.

12) meritoque se omnia esse passos

patiuntur. Alii enim detrimentis puniuntur, alii inopia, alii diversis aegri-
moniiis, quidam inconstantia. Alii iniurias ab indignis patientes, multis
incommodis fatigati, inconstantes effecti plurima consiliantur, et nihil ad
effectum perducunt. Et ducunt se in actibus suis nihil proficientes;¹
nec succurrit illis, quae nequiter fecerunt. Adhuc et Dominum Deum
causantur, cum fuerint passi omnem vexationem et incommodum. Tunc
tradentur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini.
Et reliquos dies vitae suae serviunt Domino mente pura, cum coeperint
delictorum agere poenitentiam. Tunc ascendunt² in praecordiis eorum
opera sua, in quibus nequiter gesserunt, et tunc Deo dant honorem
dicentes, iustum eum iudicem esse, meritoque se omnia passos secundum
sua unumquemque³ facta. In reliquo vero serviunt Domino mente pura,
et successum habent in negotiis suis omnibus, accipientes a Domino
quaecumque petierint. Et tunc Deo gratias agent, quod sic mihi traditi
sunt, nec iam quicquam crudele patiuntur.

(B) IV. Dico ei: etiam nunc, domine, hoc mihi demonstra. Et dixit
mihi: quid inquiris adhuc? Et ego dixi: domine, dic mihi, si¹ per idem
tempus crucientur, qui desciscunt a metu Dei, per quantum abusi fuerint
dulcedinem ac voluptatem² seculi. Ait mihi: per idem tempus cruciantur.
Et dixi: multum exiguum, domine, cruciantur, cum oporteat eos, qui sic
percipiunt voluptates et Dominum obliviscuntur, septies tantum pati poenas.
Et dixit mihi: fatuus es, nec intelligis vires huius poenae. Et ego dixi:
domine, si intelligerem, non interrogarem te, ut monstrares mihi. Audi,
inquit, quae ita sunt. Una dulcedinis hora suo spatio terminatur; poenae
vero una hora triginta dierum vim possidet. Quicumque igitur uno die
abusus fuerit dulcedinem ac voluptatem, unius diei horae sunt duodecim.
Erat³ ergo eius cruciatus anni spatium. Itaque quot dies perceperit quis
voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides ergo, exiguum esse tempus
dulcedinis ac voluptatis, poenae vero ac tormentorum amplum.

*" *Ἀκουε οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τροφῆς καὶ τοῦ βασάνου.*
Τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία· τῆς δὲ βασάνου
ὥραι τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Ἐὰν οὖν μίαν ἡμέραν τις
τροφῆσιν καὶ ἀπατηθῆ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῆ, ἐνιαυτοῦ ὀλοκλήρου
ἰσχὴν ἔχει ἢ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τροφήσιν
τις, τοσοῦτους ἐνιαυτοὺς βασανισθήσεται. Βλέπεις οὖν, ὅτι τῆς τροφῆς
καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδὲν ἐστίν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολὺς.

secundum facta sua scilicet quisque eorum
Vat., cuius lectionis sensus in Codice
Pal. clarius expressus legitur.

Cap. IV. 1) *ei* Vat.

2) *Quid inquit requiris* Vat.

3) *dixi ei. Si per idem tempus cru-*
ciantur quo descendunt a metu quantum
usi fuerint dulcedine ac voluptatibus Vat. ad
cuius oram man. sec. quo discedunt a vicibus.

4) *inquam* Vat.

5) *enim* Vat., in fine *penas.*

6) *voluptatis* Vat.

7) *Dulcedinis* om. Vat. Cf. Doctr. ad
Antioch. l. c.

8) *pena* Vat.

9) *fallacem* om. Vat., ubi *unoquoque*
p. *unoque*, tum *cruciatus* absque *ille.*
Locus laudatur ab Origene hom. VIII. in
Num. T. X. p. 71. ed. Lommatzsch.

10) *tempus esse* Vat., voc. *mundanae*
omisso.

Cap. III. 1) *perficere* Pal.

2) *ascendit* Pal.

3) *unusquisque* Pal.

Cap. IV. 1) *sic* Pal.

2) *Ita* Pal. nonnunquam.

3) *Potius erit legendum.*

(A) V. Dixi ei: domine, quoniam non intelligo omnino¹ tempora haec dulcedinis, voluptatis ac poenae, lucidius mihi de his expone.² Respondit mihi dicens: insipientia tua tibi perseveranter inhaeret.³ Nonne vis potius mentem tuam purificare, et Deo servire? Vide, ne forte tempore exacto tu insipiens reperiaris.³ Audi nunc, quemadmodum vis, quo facilius intelligas. * Qui uno die commiserit se deliciis ac⁴ voluptatibus, et fecerit quicquid appetit animus eius, plurima repletur stultitia, nec intelligit quid admittat; ac die postero obliviscitur quid fecerit pridie; dulcedo enim et voluptas mundana⁵ nullam memoriam habent propter stultitiam, quae insita est illis. Cum vero uno die accesserit homini⁶ cruciatus ac poena, toto anno torquetur; magnam enim memoriam possidet poena. Toto igitur anno dolens meminit, et tunc recordatur dulcedinis illius vanae ac voluptatis, et sentit propterea se poenas pati.⁷ Quicumque igitur se dulcedini et voluptati tali tradiderint,⁸ sic puniuntur; quoniam vitam habentes ipsi se reddunt obnoxios morti.⁴ † Dixi ei: quae sunt, domine, voluptates noxiae?⁹ 'Omni,' inquit, homini voluptas est, quodcumque libenter facit. Etenim iracundus, satisfaciens moribus suis, percipit voluptatem suam; et adulter et ebriosus et detractor¹⁰ et mendax et cupidus et fraudator et quicumque iis simile aliquid admittit, morbo suo parens, percipit ex ea re voluptatem. Haec omaes dulcedines ac voluptates noxiae¹¹ sunt servis Dei. Propter has itaque cruciantur, et patiuntur poenas. Sunt etiam voluptates salutem¹² hominibus afferentes. Multi enim,¹³ opera bonitatis facientes, percipiunt voluptatem, dulcedine sua tracti. Haec ergo voluptas utilis est servis Dei,¹⁴ et vitam parat huiusmodi hominibus. Illae vero noxiae,¹⁵ quae supra dictae sunt, tormenta et poenas pariunt. Quicumque vero permanserint¹⁶ in illis, nec admissorum suorum egerint poenitentiam, mortem sibi acquirunt.⁴

SIMILITUDO VII.¹

Poenitentibus faciendos esse poenitentiae dignos fructus.

(A) Post dies paucos video illum in eo campo,² in quo pastores illos ante videram, et ait mihi: quid inquiris?² 'Veni,' inquam, rogare

* Ο τρωφῶν καὶ ἀπατώμενος, καὶ πράσσωσιν ἃ βούλεται, πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδεται· ἀντὶ γὰρ τῆς τρωφῆς καὶ ἀπάτης ἐκάστης ἡμέρας ἀποτίσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῇ ἡμέρᾳ.

† Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ· ποῖαι τρωφαὶ εἰσι βλαβεραὶ; Λέγε μοι. Πᾶσα πρᾶξις σαρκικῆ τρωφῆ ἔστιν. Νῦν ἠδέως ποιεῖ αὐτήν. [Ὁ γὰρ] ὀξύχολος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρωφᾶ· ὁμοίως καὶ ὁ μοι-

Cap. V. 1) Ita Pal. Vat. et Fab. St. p. omnia Cot. Subinde in Vat. tempora haec dulcedinis ac voluptatis pene.

2) stultitia tua perseveranter tibi haeret Vat.

3) ne quando tempore exacto tu stultus reperiaris Vat.

4) Textui reddidi vocc. deliciis ac a Gallandio et Hefelio in quarta quoque

editione praetermissa. Subinde et facit quicquid desiderat animus eius plurima stultitia repletur nec intelligit quid admittit Vat.

5) mundana om. Vat., in fine illi p. illis. Graeca ex Doctr. ad Antioch. l. c. desumpta neque versioni vulg., neque illi omnino conveniunt, quam evulgavi ex Pal.

6) hominis Vat., deinde torqueretur.

(B) V. Et dixi ei: domine, quoniam non intelligo omnino tempora haec dulcedinis ac voluptatis et poenae, lucidius de his mihi expone. Ait mihi: stultitia tua tibi perseveranter haeret, nec vis mente tua purificari¹ et servire Deo. Vide, ne aliquando tempore peracto stultus reperiaris. Audi ergo nunc, sicut vis, quo² facilius intelligas. Qui uno die commisit se delitiis ac voluptatibus et facit, quicquid desiderat anima eius, maxima est stultitia repletus, nec intelligit quid admittat. Et sic postea obliviscitur quid egit pridie. Dulcedo et voluptas memoriam non habent propter stultitiam, quae inest illis. Cum vero uno die accesserit homini cruciatus atque poena, toto torquetur anno; magnam enim memoriam possidet poena. Toto anno dolens meminit tunc et recordatur dulcedinis illius ac voluptatis, et sentit propterea se pati poenas. Quicumque ergo se dulcedini voluptatibusque tradiderint, sic puniuntur, quoniam talem vitam habentes morti se obnoxios fecerunt. Et dixi ei: quae sunt, domine, voluptates nocivae huiusmodi? Et dixit mihi: omnis actus deliciarum, [et] quodcumque delitiosus homo libenter facit. Nam iracundus in sua opera luxuriatur, et adulter et ebrius et infamator et mendax et cupidus et fraudator, et quicumque his similia facit, morbo suo satisfacit. Luxuriatur ergo et iste in actu suo. Hae omnes dulcedines³ ac voluptates nocivae sunt Dei servis. Propter has autem cruciantur, et patiuntur poenas. Sunt autem et voluptates salvantes homines; multi enim opera bonitatis facientes delectantur, propria voluntate ducti. Haec ergo delectatio utilis est Dei servis, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illae vero delectationes nocivae prius relatae tormenta pariunt; et qui permanserint in illis, nec admissorum gesserint poenitentiam, mortem sibi adquirent.

SIMILITUDO SEPTIMA.

(n) Post paucos dies, cum in eodem campo me vidisset, in quo pastores illos prius videram, ait mihi: quid hic quaeris? Et ego respondi: *χὸς, καὶ ὁ μέθυσος, καὶ ὁ κατάλαλος, καὶ ὁ ψεύστης, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἀποστερητὴς, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὐταὶ δὲ αἱ πράξεις βλαβεραὶ εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν· αὕτη οὖν ἡ τρυφή τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωὴν, αἱ δὲ προειρημέναι τρυφαὶ βασανον.*

Magnam memoriam p. torquetur; magnam enim memoriam.

7) meminit. Tunc recordatur et dulcedinis illius ac voluptatis et sentit propterea se pati penas Vat.

8) tradiderunt absque tali Vat.

9) nocue Vat. Graece l. c.

10) adulter et ebrius et fraudator Vat., mox quicumque huiusmodi simile admittit aliquid.

11) nocue Vat.

12) saltem Vat., salutem man. sec. ad oram; in fine ferentes.

13) Multa p. Multi enim Vat.

14) dei servis transponit Vat., paulo post eiusmodi p. huiusmodi.

15) nocue Vat., deinde relicta p. dictae. Lege saltem relatae, ut habet Pal.

16) permanserit Vat.

Sim. VII. 1) Desideratur in Cod. Vat. huius Similitudinis titulus, cui tamen adscribendo spatium relictum est vacuum. P litera minio est depicta.

2) in campo illo Vat., in fine inquis p. inquiris. Cfr. Sim. 6, 1.

Cap. V. 1) purificare Pal.

2) quod Pal.

3) haec omnes dulcedinis Pal.

te, domine, ut pastorem illum praepositum poenae iubeas de mea domo³ exire, quia vehementer me affligit.⁴ Et respondens, ,necesse est,⁵ inquit, ,patiaris incommoda et vexationes; sic enim praecepit de te ille nuntius bonus, quia temptare te vult.⁶ ,Quod,⁷ inquam, ,domine, tam grave peccatum admisi, ut huic nuntio traderer? ,Adverte,⁸ inquit. ,Complura⁷ quidem habes peccata, sed non tam multa, ut huic nuntio debeas tradi; sed multa delicta et scelera domus tua commisit, ideoque factis eorum ille bonus nuntius exacerbatus iussit te aliquantum temporis vexationem experiri, ut et illi admissorum suorum agant poenitentiam, et abluant se ab omni cupiditate huius seculi. Cum itaque⁸ egerint poenitentiam et purificati fuerint, tunc discedet a te nuntius ille, qui praepositus est poenae.⁶ Dico ei: ,domine, si ita illi se⁹ gesserunt, ut exasperarint nuntium bonum, ego quid feci?⁶ Respondens, ,aliter,¹⁰ inquit, non possunt illi vexationem pati, nisi tu, qui caput es totius domus, labores. Quicquid enim tu passus¹¹ fueris, necesse est ut et illi sentiant; quamdiu vero tu bene stabilitus fueris, illi nullam vexationem possunt experiri.⁶ Et dixi: ,sed ecce iam nunc, domine, agunt¹² poenitentiam ex totis praecordiis suis.⁶ ,Et ego scio,⁶ inquit, ,ex¹³ totis praecordiis eos agere poenitentiam. Nunquid ergo,⁶ ait, ,protinus putas aboleri delicta eorum, qui agunt poenitentiam? Non proinde continuo; sed oportet eum, qui agit poenitentiam, affligere¹⁴ animam suam, et humilem animo se praestare in omni negotio, et vexationes multas variasque perferre; cumque perpressus fuerit omnia, quae illi instituta fuerint, tunc forsitan, qui eum creavit et qui formavit universa, commovebitur erga eum clementia sua, et aliquod remedium dabit; idque ita, si viderit eius, qui poenitentiam agit, cor purum esse ab omni opere nequissimo. Tibi autem et domui tuae vexari nunc expedit, et multam vexationem pati necesse est, sicut praecepit¹⁵ nuntius Domini, qui te mihi tradidit. Quin potius gratias agas Domino, quod praescius futuri dignum te habuit, cui praediceret tribulationem instare valentibus eam sustinere.¹⁶ Dico ei: ,et tu, domine, mecum esto, et facile omnem vexationem sustinebo.⁶ ,Ego,⁶ inquit, ,ero tecum, sed et rogabo nuntium illum, qui praepositus est poenae,¹⁷ ut levius te affligat; sed et exiguo tempore patieris adversa, iterumque tuo loco restitueris, tantummodo in humilitate animi persevera. Pare Domino mente pura, domusque tua ac pati;¹⁸ et in mandatis eius ambula,

3) *prepositum pena iubeas de domo mea Vat.*

4) *inquit eos incommoda et vexationes pati. Sic enim praecepit de te illi nuntius honestus quia temptare vult.*

5) *Quid Vat.*

6) *Audi Vat.*

7) *Cum plura p. Complura Vat., qui membro sed non tam multa, ut huic nuntio debeas tradi omisso perguit sed multa delicta domus tua et scelera commisit. Ideoque ex factis eorum ille honestus nuntius exacerbatus iussit te aliquantulum. Vocc.*

domus tua filios Hermae non absque ipsius uxore (Galliccioli: la tua familia) significant. Vid. Vis. 1, 3. et Vis. 2, 2.

8) *igitur Vat.*

9) *se deest in Vat., ubi mox ut exasperent nuntium honestum.*

10) *Aller Vat.*

11) *passurus Vat., qui om. et ante illi.*

12) *agant Vat., qui c. Pal. et Fab. St. praebuit ex, quod ante totis deest ap. Cot.*

13) *ex addidi c. Fab. St. Pal. Vat., in quo quidem deest sq. eos.*

14) *cruciare Pal., cruciari Vat., qui*

veni, domine, rogare, ut pastorem praepositum poenae iubeas de domo mea exire, quia vehementer me affligit. Et dixit mihi: necesse est, ut patiaris incommoda et vexationes; hoc enim praecepit de te nuntius ille honestus, quia temptare te vult. Et ego dixi: quod¹ enim, domine, tam grande delictum admisi, ut huic nuntio traderer? Et ait mihi: complura quidem peccata habes, sed non tamen multa, ut huic nuntio debeas tradi. Sed domus tua copiosa delicta et scelera commisit; idcirco nuntius ille honestus exacerbatus est, et iussit te aliquod temporis vexationem experiri, ut et illi admissorum agant poenitentiam, et abluant se ab omni cupiditate seculi huius. Cum igitur egerint poenitentiam, purificatique fuerint, discedet² a te nuntius poenae. Et ego dixi: domine, si illi gesserunt, ut exacerbarent nuntium illum honestum, quid ego feci? Ait mihi: aliter illi non possunt sentire vexationem, nisi tu, qui caput es totius domus, labores; quicquid enim tu passus fueris, et illi sentiant necesse est. Etenim quandiu³ tu commode habueris, nulla illi vexatione patientur. Sed iam, inquam, domine, egerunt poenitentiam ex totis praecordiis suis. Et ait mihi: scio quidem, quoniam poenitentiam egerunt ex totis praecordiis suis, sed non, ut tu putas, protinus debere⁴ delicta eorum, qui agunt poenitentiam, aboleri. Oportet enim eum, qui agit poenitentiam, cruciari animam suam, et in omni negotio humilem se gerere, et vexationes multas variasque perferre. Cumque perpessus fuerit omnia, fortasse qui creavit et confirmavit omnia, movebitur in eum clementia sua, et aliquod salutis remedium dabit ei, si tamen viderit eius, qui poenitentiam agit, praecordia esse pura ab omni opere nequitiae. Tibi autem domuique tuae nunc vexari expedit. Quid multa tibi dico? Vexationem ut patiaris necesse est, sicut praecepit nuntius Domini, qui te mihi tradidit. Et hoc gratias age Domino, quod te dignum habuit, cui hoc istud praediceret, ut validius id sustineres praescius futuri. Dico ei: domine, tu mecum esto, et facile omnem vexationem sustinebo. Et dixit mihi: et ego ero tecum, et illum nuntium praepositum poenae rogabo, ut te levius affligat. Exiguo tamen tempore patieris adversa, et sic in locum tuum restitueris. Submissus tantum persevera in humilitate animi, et pete [a] Domino mente pura domusque tua et nati tui, et

deinde agere p. praestare, in altero membro pergens *Cumque perpessus fuerit omnia que instituerint. Et tunc forsitan qui creavit et confirmavit universa commovebit eum clementia sua et aliquod remedium dabit atque ita.* De Hermae doctrina Hef. refert ad Semlerum in Baumgarten, theol. Streit. l. c. p. 14. not. 16 et 19.

15) Tibi autem et domui tuae nunc vexari expedit (sic) quod nullam vexationem patiaris. Necesse est sicut praecepit Vat.

16) In Vat. haec legimus: *quin potius agis gratias deo quod dignum te habuit cui praediceret incommodum tibi instare volentibus id sustinere praescius futuri.*

17) pene amanuensis margini adscri-

psit in Vat., ubi mox *patieris adversa. Itemque volo cum restitueris tantummodo cum humilitate.* Io. Morinus in Commentario historico de disciplina in administratione poenitentiae XIII primis seculis in ecclesia observata, poenitentiam inter primaevos Christianos non diuturnam fuisse hinc argumentatur.

18) Vocc. ac nati omissis pergit Vat. *et in mandatis meis ambula que praecepi tibi.*

Sim. VII. 1) quid Pal.

2) discedit Pal.

3) Ita emendavi textum Codicis Pal. *et illi sentiant. Necesse est enim iamdiu.*

4) Scripserim debent.

quae praecepit tibi; et poenitentia tua poterit esse firma atque pura. Et si haec custodieris cum domo tua, incommoda a te recedent; sed et ab omnibus, quicumque in his mandatis¹⁹ ambulaverint, omnis vexatio recedet.⁴

SIMILITUDO VIII.¹

Electorum et poenitentium peccatorum multa sunt genera; omnes autem pro poenitentiae et bonorum operum suorum modo habebunt mercedem.

(A) I. Ostendit mihi salicem tegentem² campos ac montes, sub cuius umbram venerunt omnes, qui vocati erant in nomine Domini. Et iuxta salicem illam³ stabat nuntius Domini valde praeclarus et sublimis; et secabat cum falce magna⁴ ab illa salice ramos, et populo illi, qui erat sub umbra salicis illius, exiguas et quasi cubitales virgas porrigebat. Postquam autem accepissent universi, deposuit falcem, et arbor illa integra permansit, sicut antea videram eam; quam ego rem mirabar,⁵ atque intra me disputabam. Ait ad me pastor ille: ‚desine mirari, quod arbor illa tot⁶ ramis praecisis permanserit integra; sed expecta. Nunc demonstrabitur tibi, quid significet angelus⁷ ille, qui populo porrexit virgas.‘ Et rursus eas ab his reposebat;⁸ et quo quisque eas perceperat ordine, eodem etiam vocabatur ad illum, virgasque reddebat; quas cum acciperet ille, considerabat. A quibusdam enim⁹ accipiebat aridas et putridas, velut a linea tactas; et hi¹⁰ iubebat eos, qui huiusmodi virgas tradiderant, secerni et seorsum statui. Alii porrigebant aridas quidem, sed non¹¹ tactas a linea; et hos seorsum statui iubebat. Alii porrigebant semiaridas virgas; et hi¹² quoque seorsum statuebantur. Quidam autem dabant virgas suas semiaridas et scissuras habentes; et hi¹³ seorsum statuebantur. Alii porrigebant virgas suas virides scissuras habentes, et hi segregabantur.¹⁴ Alii virgas suas afferebant, quarum dimidia pars arida erat, dimidia vero viridis; et hi¹⁵ seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant, quarum duae partes virides¹⁶ erant, tertia vero arida; et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant, quarum duae partes erant aridae, tertia vero viridis; et hi¹⁷ seorsum statuebantur. Quidam porrigebant¹⁸ virgas suas paululum aridas, exiguisimum enim aridum erat in virgibus eorum, id est, ipsum cacumen, scissuras vero habebant; et hi seorsum statuebantur. Aliorum autem in virgibus exiguum erat viride,

19) *meis* addit Vat., ubi in fine leg. *recedit*.

Sim. VIII. 1) *Similitudo VIII* in Vat.

2) *tangentem* Vat., ubi *umbra p. umbram*. Salix haec magna Evangelium populis terrarum orbis annunciatum figurat.

3) *iuxta illam salicem* Vat.

4) *Deest magna* in Vat., subinde *de ea p. ab illa*, tum repetitur *qui primo tamen loco expunctum, mox salicis eius exiguas ac veluti cubitales*. ‚Nuntius autem ille magnificus et bonus Michael est‘ infra c. 3. Similiter Palmae populo porriguntur in Libro IV Esdr. 2, 45. Distributio virgarum singillatim facta ad Evangelium singulis annunciatum respicit.

5) *sicut ante videram. Quo nomine (subnotatum) mirabar* Vat., cuius orae man. sec. adscripsit *maxime p. nomine*.

6) *tot* Oxon. Pal., *tota* Fab. St. et Cot, item Vat.

7) *nuntius* Vat., idem *porrexit* p. *porrexit*.

8) Ita Lamb. Pal. Vat., *reposeit* Cot., qui ante *ab illis*; copula et subinde *exclusa quo quisque ista que acceperat* Vat., mox *virgamque p. virgasque*. Ex eodem et Fab. St. *dedi acciperet* p. Cot. *acceperat*.

9) *enim om.* Vat.

in mandatis, quae praecepi tibi, ambula, et age poenitentiam tuam puram ac firmam, et omne incommodum a te recedet; et ab universis, quicumque in his mandatis meis ambulaverint,⁵ omnis vexatio recedet.

SIMILITUDO OCTAVA.

(b) Ostendit mihi arborem salicem tegentem campos ac montes, sub cuius umbram¹ venerunt omnes vocati in nomine Domini. Et ecce nuntius honestus valdeque sublimis caedebat falce magna de eadem salice ramos, populique illi, qui sub umbram eius venerant, exiguas virgulas velut cubitales accipiebant. Cum omnes virgas acceperant, deposuit falcem, et ipse arbor integra permansit, sicut eam ante videram. Quod ipsum admirari in² animo meo videbar. Tunc ait mihi pastor: desine mirari, quod arbor haec tot ramis decisis integra permanserit. Expecta igitur, et cum universa videris, tunc demonstrabitur tibi, quid significet. Nuntius autem ille, qui populo porrexerat virgas, rursus eas ab eis reposescebat. Quo quisque loco acceperat, eodem vocabatur, virgamque reddebat. Quascunque autem virgas accipiebat, considerabat eas. A quibusdam enim accipiebat aridas, et veluti a tineâ putridas, et iubebat illos separari. A quibusdam emancipiebat aridas quidem, sed non vexatas a tineâ; hos quoque seorsum statui iubebat. Et alii porrigebant pseudoaridas, et ipsi separatim ponebantur; alii etiam semiaridas scissurasque habentes, et ipsi seorsum statuebantur. Alii porrigebant virgas suas virides scissuras habentes, et hi segregabantur. Quidam vero porrigebant virgas suas, quarum duae partes virides erant et tertia arida; hi quoque deponebantur. Alii porrigebant virgas suas paulo minus totas virides, exiguum autem in summum aridas; et isti separabantur. Alii autem adtulerunt virgas suas, sicut acceperunt ab angelo. Et hoc maxima pars

10) *et deest* in Vat. In c. 6. dicuntur esse transfigae et ecclesiae proditores, qui inter reliqua sua delicta nefandis verbis Dominum insectati, *nomen eius negaverunt, quod super eos erat invocatum.*⁴

11) *non om.* Vat. Intellige prioribus similes (c. 6.); *ficti enim erant, et doctrinas pravas intulerunt, et perverterunt servos Dei.*⁴

12) *hii* Vat. *Hi dubii sunt (c. 7.); nec enim vivi sunt, nec mortui.*⁴

13) *hii* Vat. *Dubii sunt et maledicci secundum c. 7.*

14) *Vbb. Alii porrigebant — segregantur* inserui ex Codice Pal. Recte iam Wakius h. l. vulgatae recensioi similia excidisse coniecit, quia ii, qui virgas adferebant, virides quidem, sed scissuras habentes infra c. 5 et 7 memorentur. Hi fideles semper fuerunt et boni, sed habentes inter se quamdam invidiam et zelum de principatu et dignitate⁴ (c. 7.).

15) *hii* Vat. *Hi sunt negotiationibus involuti, neque appliciti sanctis* secundum c. 8.

16) *viride* Vat., deinde des. *et hi.* Intellige eos ex c. 8., qui compluribus modis depravati negaverunt Dominum.⁴

17) *hii* Vat. *Hi notantur, qui (c. 9.) fideles quidem remanebant, sed divitiis nimium gaudentes ac superbia inflati adamabant ethaicorum consortium.*

18) *porrigebat* Vat., dein *paulominus p. paululum.* Cum Vat. Cot. revocavi ipsum *cacumen* p. aliorum *ipsarum cacumen.* Mox *et hii p. et hi* Vat. Ex c. 10. ii, qui parumper deliquerunt propter inanes voluptates et minutas cogitationes, quas intra se habuerunt.

5) *ambulaverit* Pal.

Sim. VIII. 1) *umbra* Pal.

2) *admirans an p. admirari in* Pal.

reliquum vero aridum; et hi seorsum¹⁹ statuebantur. Alii veniebant afferentes virgas suas sicut acceperant virides, maximaque pars populi huiusmodi virgas porrigebat, et magnum ex his²⁰ nuntius ille gaudium cepit; et hi seorsum statuebantur. Alii afferebant virgas suas virides, et pampinos habentes; et hi²¹ seorsum statuebantur. Et hos quoque nuntius ille magna cum hilaritate excipiebat.²² Alii afferebant virgas suas virides, ex quibus exereverant pampini earum, qui pampini quosdam fructus afferebant.²³ Qui huiusmodi virgas porrigebant, valde hilares erant vultu; sed et nuntius ipse quidem ex eis magnam laetitiam percipiebat; nec minus pastor ille cum eo ex eadem causa hilaritatem capiebat.

(A) II. Tunc nuntius Domini coronas iussit afferri. Allatae sunt autem¹ coronae velut ex palmis factae, et coronavit eos viros nuntius, in quorum virgis pampinos invenerat et fructum; et iussit eos ire in turrim. Sed et illos viros misit in turrim, in quorum virgis² sine fructu invenerat pampinos, dato eis sigillo. Nam vestem eandem habebant, id est, candidam sicut nivem; cum qua³ iubebat ipsos ire in turrim. Nec minus et eos, qui reddiderant virgas suas sicuti acceperant⁴ virides, data eis veste candida; et sic eos dimisit ire in turrim. His consummatis ait ad pastorem illum: ,ego vado; tu vero dimitte hos intra muros, in eo loco, quo⁵ quisque meruit habitare, consideratis prius virgis eorum diligenter; tamen, ne quis te fallat, considera. Sed et si quis te praeterierit, inquit, ego eos super aram⁶ probabo.⁶ His ad pastorem dictis recessit. Postquam ille discesserat, ait mihi pastor: ,accipiamus ab omnibus virgas, et plantemus illas, si possint revirescere⁷.⁶ Dico ei: ,domine, istae, quae sunt aridae virgae, quo modo possunt revirescere⁸?⁶ Ait mihi: ,arbor ista salix est, et⁹ semper amat vitam. Si plantatae ergo fuerint hae virgae, exiguumque humoris acceperint, plurimae ex eis revirescent¹⁰. Temptabo enim, et suffundam eis aquam; et si qua¹¹ earum potuerit vivere, gratulabor ei; quodsi non, certe non videbor ego negligens fuisse.⁶ Iussit deinde me¹² vocare eos. Et sicut steterunt quisque eorum, venerunt ordine suo, virgasque suas tradiderunt¹³; quas acceptas ille singulas plantavit ordinibus suis. Et postquam plantasset omnes, aquam multam supereffudit¹⁴ illis, ita ut tegerentur ab aqua, neque ab ea exstarent. Deinde, cum irrigasset illas, ait mihi: ,eamus, et post¹⁵ paucos dies revertamur, et visitemus eas. Qui creavit enim hanc arborem, vivere vult omnes eos, qui ex ea acceperunt¹⁶ virgas. Ego

19) *hii p. hi seorsum* Vat. In c. 10. ii, qui crediderunt quidem Deo, in sceleribus vero conversati sunt.

20) *huiusmodi virg. porrigebant. Magnum ex his* Vat., mox *hii p. hi.* li intelliguntur, qui (c. 3.) modesti sunt atque iusti, et qui valde pura mente vixerunt, et custodierunt mandata Dei.

21) *hii* Vat. li sunt, qui (c. 3.) vexationem sustinuerunt propter legem, non obierunt autem mortem; sed nec abnegaverunt sanctam legem.

22) *magna hilaritate capiebat* Vat.

23) *afferebant quodammodum quandam*

fructum p. quosdam fructus adferrebat Vat., qui pergit *virorum eorum.* Qui huiusmodi, mox transponit ipse nuntius, tum *ex ipsis p. ex eis.*

Cap. II. 1) *enim absque coronae* Vat., dein *viros quorum in virgis pampinorum invenerat fructum.* In turrim coronati mandantur, qui cum diabolo luctati legi satisfecerunt, ut apparet ex c. 3.

2) *quorum in virgis absque sine fructu* Vat., ubi *deest eis.*

3) *quibus* Vat., sine seq. *ipsis.*

4) *sicut et acceperat* Vat., ubi sub finem om. *ire.*

populi fecit; ex quibus magnum gaudium ille nuntius accepit, et ipsos separatim statuit. Alii quoque adtulerunt virgas virides pampinos habentes; et hi separatim positi sunt, et in his ille angelus gaudebat. Alii etiam adferebant virgas suas virides pampinosque habentes quique pampini fructum quendam ferebant. Ipsi enim valde hilares erant, et nuntius ipse magnam laetitiam de ipsis habebat; ipse quoque pastor ex illis hilaris erat.

(n) II. Tunc nuntius Domini coronas iussit [adferri.] Quae cum allatae essent velut ex palmis factae, coronavit eos, quorum virgas virides pampinos et fructus habebant, et eos in turrim iussit ire. Sed [et] eos ibi iussit ire, quorum virgas pampinos sine fructu habentes invenerat, dato eis sigillo. Nam vestem candidam omnes habebant sicut nix hi, quos in turrim¹ mittebat. Eos quoque in eandem turrim² misit, qui tales virgas reddebant quales acceperant, datis eis sigillis et vestem candidam. His consummatis ait ad illum pastorem: ego eo; tu cura istos dimittere in murum, in quo quisque meruit haberi,³ consideratis diligenter prius virgis eorum; sed vide, ne quis te fallat. Si quis⁴ tamen te praeterierit, ego illos supra altare probabo. His pastori⁵ dictis iit. Et cum recessisset angelus, ait mihi ille pastor: accipiamus ab omnibus virgas et plantemus illas, si⁶ forte aliquae ex ipsis poterunt revivescere. Et ait mihi: arbor haec salix est, et genus eius semper amat vitam. Et si plantatae fuerint hae⁷ virgae, et vel minimum humorem acceperint, plurimae ex illis revivescent. Deinde temptabo et suffundam eis aquam; et si qua earum⁸ vivere poterit, gratulabor illi; quodsi non vixerit, non ego videbor negligens. Deinde iussit me ille pastor eos vocare, sicut quisque eorum steterant. Et cum venissent per ordinem,⁹ et virgas suas eidem pastori tradidissent, ille a singulis acceptas virgas plantavit propriis ordinibus; et cum omnes plantasset, aquam copiosam suffudit illis sic, ut tegerentur ab aqua, neque extarent. Quod cum fecisset, ait mihi: eamus, et post paucos dies revertamur ut eas visitemus, quia qui creavit hanc arborem, omnes illos, qui ex ea ramos acceperunt, vivere vult.

5) in quo p. in eo loco, quo Vat., idem considerans p. consideratis, mox vocc. diligenter; tamen omissis. Nuntio tradentur ad agendam poenitentiam, ut colligitur ex c. 3.

6) *Supra altare Pal.* Cfr. Ep. Barnabae c. 1. *accedere ad aram illius.* Turris simul ecclesiam effigiat.

7) *et plantemus eas si possunt reviviscere Vat.*

8) *reviviscere Vat.*

9) *et des. in Vat.* Hilarius Pictaviensis ad Psalm. 136.: *Lignorum salicium natura ea est, ut arefacta licet, si modo aquis adluantur, virescant: deinde excisa atque in humido fixa, radicibus se ipsa demergant.* Cfr. Hieronym., ad eundem locum. *Cot.*

10) *exiguamque humorem acceperunt plurimae ex his revivescent Vat.*

11) *si quam p. et si qua Vat., deinde Quid si certe ego non videbor p. quodsi non, certe non videbor ego.*

12) *me deinde transp. Vat.*

13) *virgasque tradiderunt suas Vat.*

14) *effudit Vat.*

15) *Ita man. sec. ad oram Vat., in textu primo subnotatum.*

16) *vult eos omnes qui ex ea acceperant Vat.*

Cap. II. 1) *turri Pal.*

2) *eadem turri Pal.*

3) *in muro in quo quis meruit habere Pal.*

4) *quid Pal.*

5) *pastoris Pal.*

6) *et Pal.*

7) *haec Pal.*

8) *eorum Pal.*

9) *ordine Pal.*

autem spero, cum sint aqua superinfusae hae virgae,¹⁷ plurimas victuras humore capto.⁶

(A) III. Dico ei: ,arbor haec, domine, demonstra mihi, quid sit; valde enim moveor, quod tot ramis recisis¹ integra videatur esse; nec omnino quicquam de ea minus videtur esse, quo maxime stupeo.⁶ ,Audi,⁶ inquit: ,arbor haec magna,² quae campos tegit ac montes totamque terram, lex est Dei in totum orbem terrarum data. Hac autem lege Filius Dei praedicatus est in omnibus finibus orbis terrae. Populi vero stantes sub umbra ei⁸ sunt, qui audierunt praedicationes eius, et crediderunt. Nuntius autem ille magnificus et bonus⁴ Michael est, qui populi huius habet potestatem, et gubernat eos. Hic enim⁵ in corde eorum, qui crediderunt, inserit legem. Visitat igitur eos, quibus dedit legem,⁶ si eam custodierint. Videt autem uniuscuiusque virgam, et ex eis multas labefactas. Illae enim virgae Domini lex sunt.⁷ Cognoscit autem⁸ deinde omnes eos, qui non servaverunt legem, sciens sedem uniuscuiusque eorum.⁶ Dico ei: ,quare, inquam, domine, alios dimisit in turrim, alios tibi heic⁹ reliquit?⁶ ,Hi,¹⁰ inquit, ,quicumque supergressi sunt legem, quam ab eo acceperunt, in mea relictis sunt potestate, ut admissorum agant poenitentiam; qui autem satisfecerunt legi et servaverunt eam, sub illius potestate sunt.⁶ ,Qui sunt ergo, domine,⁶ inquam,¹¹ ,in turrim euntes coronati?⁶ Ait mihi: ,quicumque luctati cum diabolo vicerunt eum,¹² illi sunt coronati. Illi¹³ autem sunt, qui, ut servarent legem, perpassi sunt iniqua. Illi vero, qui virides virgas pampinosque sine fructu habentes tradiderunt, propter eandem quidem legem¹⁴ vexationem sustinuerunt, non obierunt autem mortem; sed nec abnegaverunt sanctam legem. Hi¹⁵ vero, qui virides, sicut acceperant, tradiderunt, modesti sunt atque iusti, et qui¹⁶ valde pura mente vixerunt, et custodierunt mandata Dei. Reliqua autem scies, cum consideravero illas¹⁷ virgas, quas plantavi et irrigavi.⁶

(A) IV. Post paucos vero¹ dies reversi sumus; eodemque loco con-sedit nuntius ille magnificus,² ego autem astiti ei. Tunc ait mihi: ,suc-cinge te sabano,³ et ministra mihi.⁶ Succinxi me sabano mundo, quod erat factum ex sacco.⁴ Ut autem vidit me cinctum et paratum illi ministrare, ait: ,voca⁵ viros illos, quorum virgae plantatae sunt, suo quem-que ordine, sicut porrexerunt illas.⁶ Et duxit me in campum; et vocavi⁶

17) cum sint adaequate virge hee Vat.

Cap. III. 1) *precisis* Vat., ubi videtur p. videatur, deinde Quo nomine p. quo maxime.

2) *Hec arbor magna* Vat., qui scr. at-que p. ac, tum *lex dei est in toto orbe terrarum data. Hec autem lex filius dei est praedicatus.*

3) *hi* Vat., dein praedicationem p. praedicationes.

4) Nuntius ille autem magnus et honestus (sic) Vat. Refert Hef. ad Semlerum in Baumgarten, theol. Streit. l. c. p. 8. not. 10.

5) autem (c. punctis suppositis) enim Vat.

6) suam addit Vat., dein custodierint p. custodierunt, et pergit: Vident autem uniuscuiusque eis multas vexatas.

7) *lex est p. Domini lex sunt* Vat. In Pal. *Uniuscuiusque enim virga lex est* = Evangelium cuius praedicatum.

8) *cognoscens* p. *Cognoscit autem* Vat., qui et sciens p. sciens sedem.

9) *heic* om. Vat.

10) *Hii* Vat. sine subseq. inquit, mox exh. in *meam relictis sunt potestatem ut agant admissorum suorum poenitentiam.*

11) *inquam domine* inv. Vat.

Propter quod ego spero, cum sint adaequatae hae virgae humore accepto plurimas ex eis victuras.

(B) III. Et dixi illi:¹ monstra mihi, domine, quid sit haec arbor. Valde enim miror, quod tot ramis decisis integra videtur esse. Et dixit mihi: audi. Arbor haec magna, quae campos et omnem tellurem tegit,² lex est Dei data in toto orbe terrarum. Lex autem filius Dei est praedicaturus in universis finibus orbis terrae. Populus vero stans sub umbra eius hi sunt, qui audierunt praedicationem eius et crediderunt. Nuntius autem ille magnus et honestus Michael, qui populi huius habet potestatem, gubernatque eos hic in praecordiis eorum, qui crediderunt, inserit³ legem, visitatque eos, quibus dedit legem, an custodierint eam. Uniuscuiusque enim virga lex est. Vides ergo multas ex virgis inutiles esse factas, cognoscesque eos, qui non servaverunt legem, et videbis habitationem uniuscuiusque eorum. Et dixi ei: quare alios dimisit, et alios in turrim misit, alios tibi dimisit? Audi, inquit. Quicumque transgressi sunt legem, quam a Deo acceperunt, in mea sunt potestate relictis, ut admissorum agant poenitentiam. Qui autem iam satisfecerunt legi, poenitentiamque suam custodierunt, sub alterius sunt potestate.⁴ Et dixi ei: domine, qui sunt in turrem euntes coronati? Ait mihi: quicumque luctati sunt cum diabolo et vicerunt eum, illi sunt coronati; id est ipsi sunt, qui custodierunt legem, et perpersi sunt omnia. Illi vero, qui virides virgas pampinosque sine fructu habebant, hi sunt, qui se tradiderunt propter eandem legem, et vexationem sustinentes non abnegaverunt legem suam, nec mortem gustaverunt. Eos autem, quos vides tales, quales acceperunt, reddidisse, hi sunt modesti atque iusti, qui valde pura mente viventes custodierunt mandata Domini. De reliquis autem virgis, cum consideravero illas virgas, quas plantavi et inrigavi, dicturus sum tibi.

(B) IV. Verum post paucos dies cum reversi fuisset, consedit pastor loco illius nuntii magni, et adstebam ego ei. Et ait mihi: praecinge te sabano, et ministra mihi. Cumque praecinxissem me sabano, quod de sacco fuerat factum,¹ et ille videret me praecinctum et paratum ut illi ministrarem, ait mihi: voca, inquit, illos, quorum virgae plantatae sunt, suo ordine, sicut ante porrexerant virgas in campo. Et vocavi

12) Quicumque cum diabolo luctati vicerunt eum Vat.

13) Hi Vat., ubi additur eam ante legem.

14) propter eandem legem quidem Vat., deinde vero legem p. autem mortem, in fine abnegaverunt suam legem.

15) Hii Vat., dein acceperunt p. acceperant.

16) modesti sunt iusti et p. modesti sunt atque iusti, et qui Vat., in fine domini.

17) considerabo has p. consideravero illas Vat.

Cap. IV. 1) vero om. Vat.

2) magnus Vat.

3) incinge te sabano Vat. In Pal. correctius sabano, = linteo sive linteamine.

4) Incinxi me sabano mundo qui erat ex sacco factus Vat., in cuius marg. a man. sec. legitur al' sañoe, quod spectat ad sacco.

5) ut autem me vidit cinctum et paratum sibi ministrare. Voca inquit Vat., qui voc. quemque omisso in fine scr. eas.

6) et eduxit in campo et vocavit Vat., ubi agminibus p. ordinibus.

Cap. III. 1) Vocc. et dixi illi reptentur in Pal.

2) teget Pal.

3) inservit Pal.

4) potestatem Pal.

Cap. IV. 1) Cumque pr. me sabato qui (potius quod e?) de sacco fuerat factum Pal.

omnes, qui etiam universi constiterunt ordinibus suis. Ait deinde ad illos:⁷ ,quisque virgam suam extrahat,⁸ et ad me afferat.⁶ Et primo tradiderunt, qui aridas et putridas⁹ habuerunt. Et quorum¹⁰ putridae et aridae repertae sunt virgae, iussit eos stare seorsum. Deinde porrexerunt, qui aridas quidem, sed non putridas habuerunt. Aliqui eorum tradiderunt virgas virides, quidam vero aridas et putridas,¹¹ velut a linea tactas. Eos, qui virides tradiderunt, iussit seorsum stare; illos¹² vero, qui aridas et putridas tradiderunt, cum primis stare iussit. Porrexerunt deinde illi, qui semiaridas habuerant,¹³ et scissuras habentes; multi ex illis virides porrexerunt, nec scissuras habentes; quidam vero virides, pampinos habentes et in pampinis fructum;¹⁴ sicut illi, qui in turriniverunt,¹⁵ coronati. Alii porrexerunt aridas, et non putridas; quidam vero, sicut fuerant,¹⁶ semiaridas et scissuras habentes. Iussit unumquemque eorum seorsum stare, alios suo quemque ordine,¹⁷ alios seorsum.

(A) V. Deinde porrexerunt, qui habuerant virides quidem virgas,¹ sed scissuras habentes. Hi² omnes virides tradiderunt, suoque ordine steterunt. Gaudium autem³ ex his percepit hic pastor, quod omnes politae essent, et deposuissent scissuras suas. Deinde porrexerunt, qui dimidiam viridem, et dimidiam aridam habuerunt;⁴ quorundam vero⁵ inventae sunt totae virides, aliorum semiaridae, aliorum virides et pampinos habentes. Hi omnes dimissi sunt, unusquisque in suum ordinem.⁶ Tradiderunt deinde, qui habuerunt⁷ duas partes virgarum suarum virides, tertiamque aridam; multi ex eis virides porrexerunt, multi semiaridas, caeteri vero aridas et non putridas. Hi omnes dimissi sunt in suum quisque ordinem.⁸ Deinde porrigebant, qui habuerant⁹ in virgibus suis duas partes aridas, tertiamque partem viridem; multi quoque¹⁰ ex eis porrexerunt semiaridas, quidam vero aridas et putridas, alii autem semiaridas et scissuras habentes, pauci vero virides. Hi igitur omnes constiterunt in suo quisque ordine.¹¹ Deinde porrexerunt, qui tertium habuerant viride,¹² reliquum vero aridum. Horum virgae maiori¹³ ex parte inventae sunt virides, ramusculos habentes, et in eis ramusculis fructum; et reliquae virides totae. Ex his virgibus gaudium vehementer percepit pastor ille,¹⁴ quia sic invenerat eas. Abierunt et illi in ordines suos.¹⁵

(A) VI. Postquam autem omnium virgas considerasset, ait mihi: ,dixeram tibi,¹ arborem hanc diligere vitam. Vides, quod² multi egerunt

7) Ait deinde suos ad illos Vat.

8) quisque suam virgam extrahat Vat.

9) putridas et aridas ordo in Vat.

10) que Vat., ubi vero mox virgae eorum.

11) Aliqui eorum tradiderunt virgas aridas quidem vero putridas Vat.

12) Eos Vat., in fine cum primatis tradere iussit.

13) habuerunt Vat. pron. illi ante excluso.

14) et pampini fructum Vat.

15) ierunt Vat.

16) sicuti fuerunt Vat.

17) quoque suo agmine p. suo quemque ordine Vat.

Cap. V. 1) qui habebant virides quidem absque virgas Vat.

2) Hii Vat., mox agmine p. ordine.

3) autem om. Vat., dein quod omnes mutati essent et deposuissent suas scissuras.

4) habuerunt Vat.

5) vero non est in Vat.

6) Hii omnes dimissi sunt in suum quoque agmen Vat.

7) habuerunt Vat., ubi dein des. aridam.

8) agmen Vat.

omnes. Qui cum venissent, et locis suis stetissent, ait illis: virgam suam unusquisque extrahat, et mihi adferat. Primi ergo [erant,] qui aridas virgas putresque tradiderunt. Et iussit eos seorsum stare. Illi iterum, qui aridas virgas et non putres habuerunt, aliqui ex iisdem² virides, aliqui aridas putresque velut a tineâ tactas tradiderunt. Omnes separati sunt, et singuli ad sibi similem positi sunt. Deinde alii, qui virgas semiaridas scissurasque habentes tenebant, multi ex illis virides tradiderunt sine scissuris; quidam vero virides pampinosque habentes et in pampinis³ fructum sicut illi habuerunt, qui in turrem abierunt coronati; et ex his iussit ad sibi similem poni. Obtulerunt quoque et illi virgas suas, qui putres et aridas habuerunt; alii aridas nec putres; quidam semiaridas scissurasque habentes, sicut et ante obtulerunt: et eos iussit ad sibi similes poni separatos.

(B) V. Illi etiam, qui virides scissurasque habentes virgas habuerunt, hi omnes virides tradiderunt, et in agmine suo¹ iussi steterunt; gaudiumque ex eis habitum est, quod omnes essent mutatae, et scissuras deposuissent. Illi, qui dimidias virides, dimidias aridas habuerant, quorundam virgae inventae sunt virides, quorundam semiaridae, aliquorum aridae putresque, aliorum virides pampinosque habentes: et isti omnes missi sunt unusquisque ad suum agmen. Illi etiam, qui in virgibus duas partes² virides, et tertiam aridam habuerunt, multi ex his tradiderunt virides; quidam vero semiaridas; alii aridas putresque: et hi omnes in suo agmine unusquisque steterunt. Alii vero porrigebant virgas suas, quae³ duas partes aridas habuerunt, tertiam autem partem viridem. Et multi ex his tradiderunt semiaridas; aliqui aridas et putres; aliqui semiaridas et scissuras minimas habentes; alii virides tradiderunt: et hi omnes steterunt in suo agmine. Deinde illi, qui virgas suas virides habebant, et minimum aridum et scissuras habentes: ex his aliqui virides dederunt; quidam autem ex eis virides pampinosque habentes obtulerunt; et, ut iussi sunt, ierunt unusquisque in suum agmen. Hi autem, qui in virgibus suis minimum viride,⁴ reliquum aridum habuerunt, horum virgae maiori ex parte inventae sunt virides ramosque habere et in ramulis fructum. Et caeterorum virgae totae virides inventae sunt: de quibus pastor ille magnum gaudium percepit, quod tales inventi essent; et isti iussi ierunt unusquisque ad suum agmen.

(B) VI. Cumque omnium virgas considerasset, ait mihi: dixeram tibi, arborem hanc amare vitam. Vides, inquit, quia multi egerint poe-

9) habuerunt Vat., ex quo adieci partem favente Pal.

10) Deest quoque in Vat., dein enim p. autem.

11) Hi igitur constituerunt omnes in suo quisque agmine Vat.

12) qui minimum habebant viridem Vat.

13) maiore Vat.

14) Ex his virgibus percepit vehementer hic pastor Vat.

15) in sua agmina Vat.

Cap. VI. 1) Cfr. supra c. 2.

2) quoniam Vat.

2) hisdem Pal.

3) pampinos Pal., deinde in turre.

Cap. V. 1) sui Pal., postmodum mutati.

2) parte Pal.

3) qui Pal.

4) viridum Pal., ubi deinde scripsi c. vulg. lect. maiori ex parte p. maior pars.

poenitentiam, et assecuti sunt salutem. Video, inquam, domine, ut scias, inquit, bonitatem et clementiam Domini³ magnam et honorandam esse, qui dedit spiritum iis, qui digni erant agere poenitentiam. Et dixi: quare ergo, domine, non omnes egerunt poenitentiam⁴? Ait mihi: quorum viderat⁵ Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis praecordiis, illis⁶ tribuit poenitentiam. At quorum aspexit⁷ dolum et nequitas, et animadvertit ad se fallaciter reversuros, negavit iis ad poenitentiam regressum, ne rursus legem eius nefandis maledicerent verbis. Dico ei: nunc mihi, domine, demonstra, qualis sit locus cuiusque eorum, qui virgas reddiderunt, et sedes eorum;⁸ ut auditis his et creditis, ii⁹ qui non custodierunt integrum sed dissipaverunt sigillum, quod acceperunt, agnitis suis factis poenitentiam agant, et accepto a te sigillo Domino dent honorem, quod sit super eos motus clementia sua, et miserit te, ut spiritus eorum renoves. Audi, inquit: quorum virgae et¹⁰ aridae et putridae repertae sunt, et velut a linea factae; hi¹¹ sunt transfugae et ecclesiae proditores, qui inter reliqua sua delicta nefandis verbis Dominum insectati, nomen eius negaverunt, quod super eos erat invocatum. Hi igitur¹² omnes mortui sunt Deo, atque etiam neminem eorum vides egisse poenitentiam, tametsi audierint mandata mea, quae tu eis protulisti; ab huiusmodi ergo hominibus abest vita. Hi quoque, qui aridas et non putridas tradiderunt, non procul ab illis fuerunt; ficti enim erant, et doctrinas pravas intulerunt, et perverterunt servos Dei,¹³ praecipue eos, qui peccassent, nec sinentes eos ad poenitentiam redire, sed doctrinis fatuis detinentes. Hi ergo habent ad spem regressum; atque etiam multos vides agere poenitentiam, ex quo eis mandata mea protulisti; et adhuc agent poenitentiam.¹⁴ Quicumque vero non egerint poenitentiam, ii¹⁵ et patientiam perdidierunt, et vitam suam amittent. At his, qui¹⁶ egerint, murus imprimis coepit esse sedes eorum; quidam vero etiam in¹⁷ turrim ascenderunt. Vides igitur, inquit, in poenitentia¹⁸ peccantium inesse vitam, non agentium vero poenitentiam mortem paratam.

(A) VII. De his vero,¹ qui semiaridas virgas porrexerunt, et scissuras habuerunt, audi. Quorum tantummodo semiaridae² erant virgae,

3) Domini des. in Vat., subinde leg. magnam et honestam esse qui dedit spiritum his qui diligunt.

4) Membrum El dixi: quare ergo, domine, non omnes egerunt poenitentiam? non est in Vat.

5) viderit Vat.

6) illis om. Vat. In Sim. 9, 33. legimus: cumque vidisset Dominus bonam atque puram poenitentiam eorum, et posse eos in ea permanere, iussit priora peccata eorum deleri. Cotelerius adnotat: Imprudenter existimatum fuit, in verbis Hermae caveri debere Pelagianismum. Neque illa dubitationem habere mihi videntur. Deus illis dedit poenitentiam, a quibus vidit mentes puras gestum iri, nempe per gratiae auxilium, per spiritum divinitus concessum, ut loquitur Pastor.

7) ac quorum respexit Vat., dein ad se fallaciter reversos negavit his ad poenitentiam regressum ne quando rursus.

8) locus quibusque eorum qui virgas reddiderunt. Sedes eorum Vat.

9) hii Vat., mox factis agant poenitentiam, et mei p. super eos.

10) et adscripsi ex Vat.

11) Hii Vat., cui excidit copula et ante ecclesiae, tum insectati p. insectati, ibidem quod in eos erat invocatum. Cfr. lac. 2, 7.

12) igitur om. Vat., qui inverit vides eorum, dein tam et si audierunt mandata mea, quae eis pertulisti ab eiusmodi hominibus. Ergo tu habes ita.

13) tradiderunt prope ab illis erant ficti enim et doctrinas inferebant pravos et pervertebant dei servos Vat. Scripsi

nitentiam, et adsecuti sunt salutem. Et dixi: video, domine. Ut scias, inquit, bonitatem atque clementiam magnam Domini, quoniam grandis et gloriosa est, qui dedit spiritum his, qui digni erant agere poenitentiam. Quare ergo, domine, inquam, non omnes egerunt poenitentiam? Quorum, inquit, vidit Deus puras mentes futuras et servituras ei ex totis praecordiis suis, ipsis tribuit poenitentiam. Alios enim animadvertit fallaciter ad se reversuros, et interdixit illis¹ ingressum poenitentiae, ne rursum legem eius in futuro seculo nefandis maledicerent verbis. Et dixi ei: demonstra nunc mihi, domine, quales singuli eorum, qui² virgas reddiderunt, sed et quae eorum utilitas, aut quae eorum, qui non custodierunt sigillum integrum, quod acceperunt, sed non [?] dissipaverunt id, ut agnitis suis factis accepto a te sigillo agant poenitentiam, et dent Domino honorem, qui in eos clementia sua motus misit te, ut spiritum eorum renovaret. Et dixit mihi: audi, inquit. Quorum virgae aridae putresque et veluti a tineae tactae repertae sunt, hi sunt transfugae ecclesiae et proditores, qui addiderunt adhuc ad delicta sua, quod nefandis verbis Dominum persecuti sunt, nomenque eius, quod in eos erat invocatum, erubuerunt. Hi igitur in totum mortui sunt Deo, et idcirco nullus eorum egit poenitentiam. Nam etsi audierint haec mandata mea, quae eis ostensurus sum, nihil proficient. Ab eiusmodi hominibus abest vita. Hi vero, qui aridas et non putres virgas tradiderunt, iuxta illos erant, qui aridas virgas putresque habuerant. Hypocritae enim erant, et doctrinas pravas inferebant, pervertentes Dei servos, praecipue eos, qui delicta commisissent. Non enim in toto sinebant eos agere poenitentiam, sed doctrinis fatuis eos detinebant. Vides ergo, multos habere spem regrediendi et agendi poenitentiam. Ex quo enim eis pertulisti mandata mea, aliqui ex eis, qui tales sunt, adhuc agent poenitentiam. Quicumque autem non egerint poenitentiam, amittent vitam suam. Isti autem, qui egerunt poenitentiam, boni evaserunt, et sedes eorum in primis muris esse³ coeperunt. Quidam vero etiam in turrem ascenderunt. Vides igitur, in poenitentia peccantium inesse vitam; non agentibus vero poenitentiam, mortem paratam.

(B) VII. De his vero, qui semiaridas scissurasque habentes porrexerunt, audi.¹ Quorum semiaridae erant virgae, dubii sunt, quia nec

dein c. eodem nec p. non vulg., tum male exh. doctrinas p. doctrinis.

14) Vbb. ex quo eis mandata mea protulisti; et adhuc agent poenitentiam des. in Vat.

15) ii om. Vat., et ni fallor Lamb., quibus Codicibus lectionem evulgatam debet. Magis tamen placet Cotelerii ii et poenitentiam, et vitam suam amittent. Tum poenitentia indicat spem salutis, quae ex poenitentia recte peracta nobis contingit. Eo spectat Pal. Quicumque autem non egerint poenitentiam amittent vitam suam.

16) hi p. his, qui Vat., ubi deest imprimis.

17) Praep. in bis legitur in Vat.

18) poenitentiam Vat.

Cap. VII. 1) vero om. Vat., ubi deinde habebant p. habuerunt.

2) arid semiaride (sic) Vat., ubi dein desunt vocc. erant — enim — sunt.

Cap. VI. 1) illi Pal.

2) quae mutatum in quai Pal., mox eum p. id.

3) ecce Pal.

Cap. VII. 1) habentes: aut p. habentes porrexerunt, audi Pal.

hi dubii sunt; nec enim vivi sunt nec mortui. At hi, qui semiaridas et scissuras habentes tradiderant, et dubii sunt et maledici,³ de absentibus detrachentes, et nunquam inter se pacem habentes, et inter se invidentes. Et iis quidem proposita est poenitentia;⁴ vides enim ex his aliquos poenitere. Quicumque vero eorum cito egerunt poenitentiam, hi in turri habent sedem; at ii, qui tarde egerunt,⁵ in muris habitant. Qui vero non egerunt poenitentiam, sed in suis permanserunt⁶ factis, morte moriuntur. At vero hi, qui virides quidem virgas, sed scissuras habentes tradiderunt, fideles semper fuerunt et boni, sed habentes inter se quandam invidiam et zelum⁷ de principatu et dignitate. Verum omnes huiusmodi insipientes sunt et fatui,⁸ qui habent inter se aemulationem de principatu. Attamen hi, cum sint alioqui boni, si auditis mandatis istis emendaverint se, et cito per suasionem meam egerint poenitentiam, in turri denique incipient habitare, sicut et hi, qui egerunt digne poenitentiam.⁹ Quodsi quis eorum rursus ad dissensionem redierit, repelletur¹⁰ a turri, et vitam suam perdet. Vita enim eorum, qui custodiunt mandata Domini, in mandatis consistit, non in principatu, aut¹¹ aliqua dignitate. Per patientiam enim et humilitatem animae vitam homines¹² consequentur; per seditiones vero et contemptum legis mortem sibi acquirunt¹³.

(A) VIII. Qui vero in virgis suis dimidium aridum habebant, et dimidium¹ viride, hi sunt negotiationibus involuti, neque appliciti sanctis; ideoque etiam dimidium eorum vivit, dimidium vero² mortuum est. Multi igitur ex illis, auditis mandatis,³ egerunt poenitentiam, et in turri habitare coeperunt; quidam vero eorum in totum destiterunt. His igitur non est locus poenitentiae; a negotiatione enim sua nefanda in Dominum locuti sunt,⁴ et eum abnegaverunt. Propter hanc igitur nequitiam amiserunt vitam. Multi vero ex his dubiam mentem induerunt. Adhuc et iis⁵ est regressus; qui, si cito poenitentiam egerint, in turri sedem habebunt; si vero tardius egerint, in muris habitabunt; si autem non egerint, mortem sibi acquirunt. At hi, qui duas partes virgarum suarum virides habuerunt, et tertiam aridam, compluribus modis depravati⁶ negaverunt Dominum. Ex his igitur multi egerunt poenitentiam, atque ita⁷ in turri habitare coeperunt; et multi a Deo in perpetuum recesserunt. Illi⁸ igitur in totum amiserunt vitam. Quidam vero, dubia mente concepta, dissensiones concitaverunt; iis⁹ adhuc regressus est, si cito egerint poenitentiam, nec voluptatibus suis remorati fuerint; si autem permanserint in factis suis, mortem sibi acquirunt.⁶

3) habentes tradiderunt et hii dubii sunt et maledicti Vat., dein intra se pacem habentes.

4) Et his quidem adhuc postposita poenitentia Vat.

5) Quicumque vero ex his cito gesserunt (erat gerunt) poenitentiam et in turrim habent sedem. At hi qui tarde gesserunt Vat.

6) egerint — permanserint Vat.

7) Atque vero hi (erat his) qui virides quidem virgas sed scissuras quidem habentes tradiderunt fideles et boni semper

fuerunt. sed habentes inter se quandam invidiam et gelu scr. Vat. Apud Cot. contentionem p. zelum, quam lectionem iam evulgaverat Fab. St.

8) Sed omnes huiusmodi fatui sunt Vat.

9) Sed hi cum sint aliter boni si auditis mandatis meis emendaverint se cito (supraadditur et) persuasionis egerint poenitentiam in turrim igitur incipiunt habitare sicut et hi qui egerint digne poenitentiam Vat.

10) ad descensionem rediret expellitur Vat.

vivi nec mortui sunt; de absentibus enim detrahebant, et inter se nunquam pacem, sed assiduas² dissensiones habebant. Nam et his adhuc posita est poenitentia, et vides iam aliquos ex eis agere poenitentiam. Quicumque enim eorum egerint poenitentiam, in turre³ habent sedem; at hi, qui tardius egerint poenitentiam, in muris habitabunt; qui autem non egerint, comburentur. Hi autem, qui virides virgas scissurasque habentes tradiderunt, fideles semper bonique fuerunt; sed habent inter se aemulationes de principatu et vita et dignitate quadam. Sed huiusmodi homines fatui sunt, qui de principatu certantur.⁴ Et de ipsis tamen, qui boni fuerunt, auditis mandatis meis emundaverunt se, et cito hac persuasione egerunt poenitentiam, et in turre habitare coeperunt. Quodsi quis eorum rursus ad dissensionem redierit, expelletur a turri, vitamque perdit. Vita enim vocatorum Dei in mandatis custodiendis est. In mandatis autem, non [in] principatu, aut de gloria aliqua est, sed de patientia et animi humilitate hominibus vita erit a Domino, in seditiosis autem et contemptoribus legis mors.

(B) VIII. Illi enim, qui in virgis suis dimidium aridum, dimidium viride habebant,¹ hi sunt negotiationibus involuti, nec omnino sanctis adpliciti, et ideo dimidia eorum virgae vivunt, dimidia mortuae sunt. Multi tamen ex eis, auditis mandatis meis, egerunt poenitentiam, et in turre³ habitare coeperunt. Quidam vero in totum destiterunt; his itaque non est locus poenitentiae. Propter negotiationes autem suas in Dominum nefanda locuti sunt, eumque abnegaverunt, et propter hanc nequitiam amiserunt vitam. Nam et multi ex eis dubiam vitam induerunt. Quibus adhuc per celerem poenitentiam regressio est ad vitam, et in turre sedem habebunt.³ Si enim tarde egerint poenitentiam, habitabunt in muris;⁴ nam si non egerint poenitentiam, et isti perdunt vitam suam. Hi vero, qui duas partes virgarum suarum virides, et tertiam aridam habuerunt, compluribus generibus inficientes Deum negaverunt. Ex his igitur multi egerunt poenitentiam, atque in turre habitare coeperunt. Et multi a Deo in perpetuum recesserunt, qui et in fine⁵ amiserunt vitam. Quidam vero ex ipsis dubii, dubia mente conlecta, dissensiones fecerunt. His adparata est regressio, si cito egerint poenitentiam, nec in voluptatibus fuerint remorati. Si autem in suis factis permanserint, et isti mortem sibi acquirant.

11) aut man. sec. additur in marg. Vat.

12) hominis Vat.

13) acquirunt Vat.

Cap. VIII. 1) dimidium vero p. et dimidium Vat.

2) vero om. Vat.

3) ex his mandatis meis auditis Vat., dein in turrin (sic).

4) Exhibet Pal. propter negotiationes autem suas in dominum nefanda loquuti sunt.

5) his Vat., mox Qui si cito egerint poenitentiam in turrin.

6) suarum habuerunt virides et tertiam aridam cum (expunctum) compluribus generibus inficiati Vat.

7) ita om. Vat.

8) Hi Vat., ubi expungitur ad ante amiserunt.

9) His Vat., qui mox scr. nec in voluptatibus.

2) assiduae Pal.

3) turrem Pal.

4) Forma medii est.

Cap. VIII. 1) viridem habebunt (mutatum in habebant) Pal. Infra vivent.

2) turrem Pal.

3) habebant Pal.

4) muros Pal.

5) finem Pal.

(A) IX. ,Qui vero porrexerunt virgas suas, quarum duae partes aridae fuerant,¹ et tertia viridis, fideles quidem fuerunt, sed locupletati et exsaturati bonis, apud exterarum gentes celebriores esse cupierunt, et in superbiam magnam inciderunt, et sublimia coeperunt spirare, et veritatem deserere; neque appliciti sunt iustis, sed cum exteris gentibus convixerunt; et haec illis vita dulcior visa est: a Deo tamen non recesserunt, et in fide perseveraverunt, sed opera fidei non exercuerunt. Multi igitur ex illis egerunt poenitentiam, et sedes eorum in turri esse coeperunt.² Alii vero viventes cum exteris gentibus, et elati vanitatibus suis, in perpetuum a Deo defecerunt, nationum³ facinoribus et operibus servientes. Huiusmodi ergo homines annumerati sunt exteris nationibus. Alii ex his dubiam mentem habere coeperunt, non⁴ sperantes, se propter facta sua assequi posse salutem; alii dubii facti dissensiones excitaverunt. His igitur et illis,⁵ qui propter facta sua dubii esse coeperunt, adhuc est regressus; sed haec poenitentia cita esse debet,⁶ ut sit in turri sedes eorum. His vero, qui non agunt poenitentiam, sed permanent in voluntatibus suis, mors prope est.⁶

(A) X. ,At¹ hi, qui virgas virides porrexerunt, exceptis cacuminibus earum, quae sola arida erant et scissuras habebant, semper boni atque fideles et probi erga Deum fuerunt sed parumper deliquerunt propter inanes voluptates et minutas cogitationes, quas intra se habuerunt. Auditis ergo verbis meis² plurimi egerunt poenitentiam celeriter, et in turri habitare coeperunt. Quidam autem ex his evaserunt³ dubii; quidam adiecerunt ad dubiam mentem etiam dissensiones movere. In his igitur etiam nunc spes est regressus, quia boni semper fuerunt; difficile autem movebuntur.⁴ Qui vero virgas suas aridas porrexerunt, exceptis cacuminibus earum, quae sola erant viridia,⁵ crediderunt quidem Deo, in sceleribus vero conversati sunt, nunquam tamen a Deo recesserunt, sed semper nomen Domini libenter tulerunt, et libenter in hospitibus suis Dei servos susceperunt. Audito igitur hoc, regressi, sine mora egerunt poenitentiam,⁶ et omnem virtutis aequitatem exercuerunt. Aliqui vero eorum mortem obierunt, et alii libenter adversa passi sunt,⁷ memores factorum suorum.⁶

(A) XI. Postquam finisset¹ omnium virgarum explanationes, ait mihi: ,vade, et dic omnibus ut agant poenitentiam, et vivent Deo; quia motus

Cap. IX. 1) fuerunt Vat. absque seq. et, dein et exacti apud exterarum gentes honestiores esse cupiere. Superbiam magnam induerunt et sublimia ceperunt sperare et veritatem desinerunt neque appliciti sunt iustis sed exteris gentibus coniunxerunt. Et haec illis vita dulcior visa est. A deo vero non recesserunt, reliquis usque ad enunciationis finem exclusis.

2) in turrim esse ceperunt Vat.

3) et evicti (sic) vanitatibus eorum in perpetuum a deo destiterunt nationum nationum (sic) Vat.

4) nisi Vat, qui facta assequi p. facta sua assequi posse, dein facti sunt p. facti.

5) illis om. Vat.

6) Sed haec poenitentia citata debet esse Vat.

Cap. X. 1) Ac Vat., dein quae sole aride et scissuras habebant semper boni atque fideles et honesti apud dominum fuerunt sed nimium delinquerunt propter inanes et nimias disputationes quas inter se habuerunt.

2) meis om. Vat.

(B) IX. Qui ergo virgas suas porrexerunt, quarum duae partes erant aridae, tertia viridis, hi fideles quidem fuerunt, sed locupletes facti sunt, et apud exterarum gentes honestiores visi sunt, et superbiam magnam adsumpserunt, et semitam suam asperam fecerunt. Nec applicaverunt se iustis, sed cum exteris gentibus viventes haec illis vita dulcior visa est. Non tamen a Deo penitus recesserunt, sed in fide perseveraverunt, opera autem fidei non exercuerunt. Unde multi ex illis egerunt poenitentiam, sedesque¹ eorum in turre erit. Alii vero ex iisdem² viventes cum exteris gentibus, ducti vanitatibus gentium a Deo destiterunt, gentium factis operibusque servientes. Huiusmodi ergo homines computati sunt exteris nationibus. Et aliqui ex ipsis dubiam mentem habere coeperunt desperantes propter facta sua; alii dubii facti dissensiones excitaverunt. Utrisque ergo adhuc regressio est ad vitam; sed haec poenitentiam citata esse debet, ut sit in turre sedes³ eorum. Hi vero, qui non agent poenitentiam, sed permanent in voluptatibus suis, mors eis prope adposita est.

(B) X. Illi quoque, qui virgas suas virides exceptis cacuminibus earum, scissuras tamen habentes porrexerunt, boni semperque fideles et honesti apud Deum fuerunt; sed minimum deliquerunt propter exiguas voluptates minimasque disputationes, quas inter se habuerunt. Auditis vero verbis meis plurimi celeriter egerunt poenitentiam, et in turre habitare coeperunt. Quidam autem ex his dubia mente evaserunt, et dissensiones moverunt. Quibus adhuc spes reversionis est, quia¹ in bonis semper fuerunt; difficile autem aliquis eorum morietur. Illi autem, qui virgas suas aridas exceptis cacuminibus earum, quae sola erant viridia, tradiderunt, ipsi crediderunt quidem,² in sceleribus vero conversati sunt; sed nunquam a Deo recesserunt, nomenque Domini semper libenter habuerunt, et in hospitibus suis Dei servos libenter susceperunt. Qui audito hoc mox regressi sunt, et egerunt poenitentiam, omnemque virtutem aequitatis exercent. Alii vero compressos libenter susceperunt; qui audito hoc mox regressi sunt, et egerunt poenitentiam, omnemque virtutem aequitatis exercent. Alii vero compressi³ libenter patiuntur cognoscentes operas suas, quas operati sunt.

(B) XI. Post exsolutiones autem omnium virgarum ait mihi: vade; dic omnibus ut agant poenitentiam et vivant Deo, quoniam Dominus

3) evacuerunt Vat.

4) In his igitur nunc spes etiam est regressus quia autem boni semper difficile movebuntur Vat.

5) que sole erant virides Vat., dein in sceleribus vero conversi sunt sed nunquam a deo recesserunt semperque, sub finem invertit servos dei.

6) egerunt sine mora poenitentiam absque seq. et exh. Vat.

7) Aliqui vero eorum morte obierunt et libenter paciuntur Vat.

Cap. XI. 1) fuisse Vat., dein exsolutione p. explanatione.

Cap. IX. 1) sedisque Pal.

2) hisdem Pal.

3) sedis Pal.

Cap. X. 1) qui Pal.

2) exceptis cacuminibus eorum quae solae erant virides tradiderunt: ipsi crediderunt tamen Pal.

3) compressis Pal.

dominus magna clementia sua misit me, ut poenitentiam nuntiarem omnibus, his etiam, qui non merentur propter facta² sua assequi salutem. Sed patiens est Dominus, et invitationem³ per Filium suum factam vult conservare.⁴ Dico ei: ‚spero, domine, fore, ut⁴ auditis his universi agant poenitentiam. Credo enim, unumquemque, agnitis suis factis et accepto Dei timore, ad poenitentiam regressurum.⁶ Ait mihi: ‚quicumque ex⁵ toto corde egerint poenitentiam, et purificaverint se ab omni nequitia, quae supra dicta est, et non adiecerint adhuc ad delicta sua quicquam, accipient a Domino remedium priorum peccatorum suorum, si nihil dubitaverint de mandatis his, et vivent Deo. Qui vero adiecerint, inquit, ad delicta sua, et conversati fuerint in cupiditatibus seculi huius, dampnabunt se ipsos ad mortem.⁶ Tu vero ambula in mandatis meis,⁷ et vives Deo; et quicumque ambulaverint in his, et recte ea exercuerint, vivent Deo.⁶ Postquam vero⁸ haec omnia mihi ostendit, ait mihi: ‚reliqua⁹ post dies paucos tibi ostendam.⁶

SIMILITUDO IX.¹*Aedificandae militantis et triumphantis ecclesiae mysteria maxima.*

(A) I. Postquam scripsi mandata et similitudines pastoris illius, nuntii poenitentiae, venit² ad me et dixit mihi: ‚volo ostendere tibi, quaecumque spiritus³ tibi ostendit, qui in effigie ecclesiae locutus est tecum.⁴ Ille enim spiritus Filius Dei est. Et quia⁵ infirmior eras corpore, non ante per nuntium⁶ declaratum est tibi, quam firmatus es a spiritu, auctusque viribus, ut etiam nuntium possis videre. Tunc⁷ enim bene quidem ac magnifice aedificatio turris ab ecclesia tibi ostensa est; sed ut a virgine monstrata cuncta vidisti. Nunc autem per nuntium illustraris,⁸ per eundem quidem spiritum. Sed oportet te omnia diligenter videre; idcirco enim in domum tuam⁹ missus sum habitare ab illo nuntio venerando, ut, cum omnia potenter videris, nihil ut prius expavescas.⁶ Et duxit me in ascensum montis Arcadiae;¹⁰ et consedimus in cacumine eius. Et ostendit mihi campum magnum, et circa eum duodecim montes, alia atque alia¹¹ figura. Quorum primus niger erat¹²

2) quia motus dominus in magna sua clementia misit me ut poenitentiam omnibus darem et quidem quibusdam non merentibus propter facta Vat.

3) mutationem Vat.

4) quoniam p. fore ut Vat., in fine agent poenitentiam.

5) Recepti ex auct. Pal. Vat. et Fab. St., quod mori scriptoris melius respondet, quam nudus abl.; Codici Vat. excidit seq. pron. quae, subinde scr. supradicta sunt et non adiecerunt, tum peccatorum suorum primorum, mox meis p. his. Fortassis scribendum his mandatis meis. Hermae doctrinam praedestinationis dogmati non favere, hic quoque locus testis est.

6) Qui vero inquit adiecerint ad de-

licta sua et conversi fuerunt in desideriis huius seculi dampnabunt se ad mortem Vat.

7) Ita Pal. Vat., istis vulg.

8) enim Vat.

9) Reliqua autem Vat.

Sim. IX. 1) Similitudo X. in Vat.

2) Pastor ille nuntius poenitentiae.

3) Spiritus Dei, i. e. Filius Dei, in Visionibus per figuram Ecclesiae mysteria sua Hermae aperuisse contenditur. Cfr. Vis. 4, 1.: ubi Dominus revelationes per ecclesiam ostendisse dicitur. Nunc Pastor eadem per figuram turris aedificandae (cfr. infra c. 3 sqq.) Hermae ostendit. H. Vertit quoque Gallicciolli: Voglio farti intendere cheunque lo Spirito ti dimostrò. Aliter Pal., ubi habes: Volo tibi

misertus est, et misit me poenitentiam dare omnibus, et quidem quibusdam non merentibus salvari propter acta sua; sed longanimis est Dominus, et vult ecclesiam suam, quae est filii sui, salvare. Dico ei: [spero, domine, fore, ut auditis his universi agant poenitentiam.] Credo enim¹ unumquemque agnitis suis factis, acceptoque Dei timore, ad poenitentiam recurrere. Et ait mihi: quicumque ex totis praecordiis suis egerint poenitentiam, et purificaverint se ab omnibus operibus nequitiae; quae supra sunt relata,² neque adhuc ad delicta sua quicquid adiecerint, accipient a Domino remedium priorum peccatorum suorum, si nihil dubitaverint de istis mandatis meis, et Deo vivant. Qui vero ad delicta sua adiecerint, et conversati fuerint in desiderii huius seculi, damnabunt se ad mortem. Tu vero in mandatis meis ambula, et cum Deo vives; tu et quicumque in ipsis ambulaverint et ea exercuerint recte, vivent Deo. Et postquam haec ostendit, dixit mihi: et reliqua post paucos dies tibi ostendam.

SIMILITUDO NONA.

(B) Postquam scripsi mandata et similitudines pastoris illius, nuntii poenitentiae, venit ad me et ait mihi: volo tibi ostendere, quae spiritus sanctus tibi ostendit, qui in effigie ecclesiae locutus est tecum. Ille enim spiritus filius Dei est. Sed quoniam infirmior eras corpore, non per nuntium declaratum est tibi. Cum autem confirmatus esses ab spiritu, auctusque viribus effectus esses, ut possis videre nuntium, tunc quidem ostensa¹ est tibi per ecclesiam structura turris: bene et modeste omnia ut a virgine vidisti. Nunc vero per nuntium vides, per eundem ipsum spiritum; oportet enim te diligentius omnia a me discere. Idcirco enim datus sum ab illo honesto nuntio in domo tua habitare, ut omnia potenter videas, [et] nihil timeas ut prius. Deinde duxit me in Arcadia in montem quendam uberem,² et in cacumine montis ipsius posuit me. Et ostendit mihi campum magnum, et circa campum duodecim montes, alium³ videre alia figura. Primus mons niger erat quasi fuligo; secundus

ostendere quae spiritus sanctus tibi ostendit. Sim. 5, 6.

4) tibi Vat.

5) quia quia Vat.

6) I. e. per eundem Spiritum = Filium Dei. Cfr. paulo infra: nunc autem per nuntium illustraris, per eundem quidem Spiritum. H. Vid. Cod. Pal. Excidit es Codici Vat., qui leg. in fine posses videre.

7) Antea Filius Dei in figura turris (Vis. 3, 2 sqq.) et virginis (Vis. 4, 2 sq.) tecum locutus est; nunc eum ipsum videbis tecum loquentem. H.; bene ac (et Cot.) modeste p. quidem ac magnifice Vat., posthac sed ut ad virginem. In Pal. Tunc quidem ostensum est tibi per ecclesiam structuram turris bene et modeste omnia ut a virgine vidisti.

8) adlustraris Vat.

9) in domo tua Vat., dein dignitose (Pal. honesto) p. venerando. Venerandus ille nuntius est Christus. Cfr. Sim. 10, 2.

10) in accadie Vat., vocc. ascensum montis omissis. Cfr. IV Esdr. 2, 33.

11) aliaque p. alia atque alia Vat. De his montibus = gentibus, quibus Evangelium praedicatum est, cfr. infra c. 17 sqq. H. Quid singulus quisque duodecim montium significet, pluribus docetur infra c. 19—29.

12) fuit Vat., idem 2^s p. secundus. Sic in sequentibus numeri arabici inveniuntur pro numeris vocabulo expressis.

Cap. XI. 1) ei Pal.

2) relati Pal.

Sim. IX. 1) ostensum Pal., ibidem structuram.

2) monte quodam ubere Pal.

3) alia Pal.

sicut fuligo; secundus glabrus sine herbis; tertius spinis et tribulis plenus; quartus habebat semiaridas herbas, quarum superior pars erat viridis, proxima autem a radicibus arida; quaedam etiam herbae, cum sol incanduisset, aridae fiebant. Quintus mons asperrimus erat, sed herbas¹³ virides habebat. Sextus mons scissuris erat plenus,¹⁴ quibusdam minoribus, quibusdam vero maioribus; sed in illis scissuris erant herbae non valde quidem laetae,¹⁵ sed velut marcidiae esse videbantur. Septimus vero mons delectabilis¹⁶ habebat herbas, et totus fertilis erat; et omne genus pecudum et volucrum caeli pabulum carpebant ex illo; et quantum vescebantur ex illo, tanto laetiores herbae crescebant. Octavus mons fontibus erat repletus, et ex illis fontibus adaquabatur omne genus creaturae Dei.¹⁷ Nonus mons nullam omnino aquam habebat,¹⁸ et totus destitutus erat; sed et mortiferos serpentes alebat, et hominibus perniciosos. Decimus mons proceras arbores continebat, totusque erat umbrosus;¹⁹ et sub umbra pecudes iacebant requiescentes ac ruminantes. Undecimus mons densissimis arboribus repletus erat; et arbores illae aliis atque aliis oneratae videbantur fructibus, ut, quisquis videret, cuperet edere de fructibus earum.²⁰ Duodecimus mons candidus erat totus, et aspectum habebat delectabilissimum, et ispe sibi summum²¹ praestabat decorem.

(A) II. In medio vero campo candidam et ingentem petram mihi¹ ostendit, quae de ipso campo surrexerat; et petra illa altior montibus illis erat, et quadrata erat;² ita ut posset totum orbem sustinere. Vetus autem mihi videbatur esse, sed habebat novam portam, quae nuper videbatur exsculpta.³ Et porta illa clariorem splendorem quam sol habebat;⁴ ita ut mirarer vehementer lumen⁵ eius. Circa vero portam illam stabant virgines duodecim;⁶ ex quibus quattuor, quae obtinebant angulos portae, digniores⁷ mihi videbantur esse, sed et caeterae dignae erant; stabant autem in quattuor partibus portae. Erat autem et id ad gratiam illarum virginum, quod illae binae et binae vestitae erant linteis tunicis, et decenter succinctae, exertis brachiis dextris, tanquam fascem aliquem⁸ levaturae. Sic erant paratae; vehementer enim bilares erant, atque promptae. Haec cum vidissem, mecum ipse mirabar, quod tam magnas et praeclaras res viderem. Et rursus mirabar propter virgines illas, quod tam decorae et delicatae essent, et ita constanter ac fortiter starent,⁹ tanquam totum caelum portaturae. Et cum haec intra me cogitarem,¹⁰

13) herbas om. Vat.

14) plenus erat collocatur in Vat.

15) Ita Mss. Lamb. Vict. Carm. Vat. suffragante Pal. c. Fab. St., laetae Cot. Coniunctione sed dein omissa, Vat. transponit videbatur esse.

16) hylares Vat., dein fertilis p. fertilis, tum pecudum et volucres celi pabula capiebant (erat carpiebant), postea tantum p. tanto.

17) adaquabatur (sic) omne genus domini creature Vat.

18) omnino habebat aquam Vat., deinde serpentes habebat et homines perniciosos.

19) mons habebat arbores magnas et

totus umbrosus erat Vat., in fine et ruminantes.

20) aliis atque aliis ordinate erant fructibus ut si quis vidisset concupiscent edere de fructibus earum Vat.

21) hylarissimum habebat et ipse summum sibi Vat.

Cap. II. 1) ingentem mihi petram Vat.

2) quadrata p. et quadrata erat Vat. Petra haec et porta Filius Dei est infra c. 12.

3) sculpta Vat. Cur petra sit vetus, nova autem porta, infra c. 12. fusius explicatur.

4) Porta autem ipsa plusquam sol

erat⁴ sine herbis; tertius spinis tribulisque plenus. Quartus habebat herbas semiaridas, quarum superior pars erat viridis, proxima autem pars a radicibus sicca; quaedam vero herba eiusdem montis, cum sol incaluisset, virides fiebant. Quintus mons asper erat, sed virides herbas habebat. Sextus autem mons totus scissuris erat plenus, quibusdam exiguis, quibusdam vero scissuris maioribus. Sed scissurae illae herbas habebant, non valde quidem laetas; magis enim velut marcidiae videbantur. Septimus vero mons hilares herbas habebat, totusque erat fertilis, et omne genus⁵ pecudum volucrumque vescebantur in eodem monte. Quantoque vescebantur illae volucres vel pecora, tanto herbae montis ipsius laetiores crescebant. Octavus quoque mons fontibus plenus erat, et ex his fontibus adaquabantur omne genus Domini creaturae. Nonus mons nullam omnino aquam habebat, totusque erat destitutus, et mortiferas serpentes habebat hominibus omnibus perniciosas.⁶ Decimus mons habebat maximas arbores, opacusque erat totus, et sub umbra arborum pecudes⁷ iacebant requiescentes et rumigantes. Undecimus mons densis arboribus [repletus] erat, arboresque illae aliis atque aliis ornatae erant fructibus, ita ut quicumque vidisset, concupisceret manducare de fructibus earum. Duodecimus vero mons totus candidus erat et aspectum hilarem⁸ habebat, sibi que mons ille summum praebebat decorem.

(b) II. Iam¹ in medio campo ostendit mihi petram magnam candidam, quae de ipso exsurrexerat campo. Eaque petra altior illis montibus erat, et ita erat quadrata, ut posset totum orbem sustinere. Vetus autem erat petra illa, portam excisam habens, cuius dolatio nuper facta mihi videbatur. Porta autem ipsa plus quam sol splendebat, ita ut ego mirarer in splendore portae eius. Circa portam autem ipsam stabant virgines duodecim, ex quibus quattuor, quae tenebant angulos eiusdem portae dignitiosiores mihi esse videbantur; nam et caeterae dignitosae erant. Stabant autem in quattuor partibus² portae, et in medio earum binae virgines vestitae linteas tunicas et decenter cinctae erant, nudatis humeris dextris tamquam aliquem fascem portantas: sic erant paratae. Valde enim hilares erant et alacres. Haec cum vidissem, iterum me ipse mirabar, quod tam magnas res et praeclaras ipse videbam. Sed rursus movebar propter virgines illas, quod ita fortiter starent, tanquam caelum

splendebat Pal. Ad caelestem Christi maiestatem ea referas.

5) lumem (sic) absque vehementer Vat.

6) Circa enim eam portam stabant duodecim virgines Vat.

7) dignitiosiores Vat., dein et dignose celere. Videre licet ex c. 13. et 15. nec non ex Vis. 3, 8. dona Spiritus sancti per has duodecim virgines significari. Laudatus locus noster ab Orig. hom. 13. in Ezech. et ab antiquo Auctore operis imperfecti in Matth. 19, 28. Vid. Cotelierium ad h. l.

8) Inerat autem inter gratiam earum virginum et he binae vestite linteis tunicis et decem intincte exercis (sic) brachiis

dexteris tamquam aliquam fascem Vat. Gratia = venustas, ut Quintil. Prooem. l. 6. Gratia in vultu, iucunditas in sermone.

9) quod tam delicate essent et ita fortiter starent Vat., in fine portandum haberent p. portaturae.

10) disputarem Vat.

4) quasi fuligo erat. Secundus Pal.

5) omnis Pal.

6) perniciosae Pal.

7) pecora Pal.

8) aspectu hilare Pal.

Cap. II. 1) Nam Pal.

2) partes Pal.

ait ad me pastor ille: quid intra te disputas atque torqueris,¹¹ et ipse tibi solitudinem adiicis? Quaecunque non potes intelligere, noli attendere,¹² tanquam si sapiens sis; sed roga Dominum, ut accepto sensu intelligas ea. Quaecunque post te sunt, non potes videre; quae¹³ vero sunt ante te, vides. In his igitur, quae non potes videre, noli torqueri; et eorum intelligentiam cape, quae tu vides.¹⁴ Desine esse curiosus. Ego autem demonstrabo tibi cuncta, quaecunque debeo ostendere; nunc autem reliqua considera.

(A) III. Et cum haec dixisset mihi, suspexi;¹ et ecce, vidi venisse sex viros excelsos ac venerandos, et omnes similes vultu; et vocasse quandam multitudinem virorum; et hi, qui venerant vocati ab illis, et ipsi quoque² excelsi et fortes erant. Iusserunt autem illi sex eos turrim quandam³ super eam portam aedificare. Magnus vero tunc fremitus coepit esse. decurrentium circa portam huc atque illuc, eorum virorum,⁴ qui ad aedificandam turrim convenerant. Virgines vero illae, quae stabant circa portam, iubebant⁵ eis aedificationem turris accelerare. Ipsae autem exporrerunt manus suas, tanquam aliquid accepturae ab illis. Tunc illi sex iusserunt, ut ex quodam profundo lapides attollerent,⁶ et in aedificationem turris praepararent. Et elevati sunt⁷ decem lapides candidi, quadrati, circumcisi. Postquam vero sex illi advocaverunt⁸ has virgines, iusserunt eas universos lapides, quicumque in turris aedificationem mittendi essent, portare; et translatos per portam tradere eis, qui aedificaturi erant turrim illam. Continuo hae virgines eosdem lapides, qui prius elevati erant de profundo, inter se elevare coeperunt pariter omnes.⁹

(A) IV. Qui¹ autem steterunt circa portam, sic² etiam portabant,³ ut, qui videbantur esse fortiores, ad angulos ponerentur; caeteri vero lapides ad latera⁴ subiiciebantur. Atque ita universos lapides pertulerunt, eosque per portam⁵ translatos aedificantibus, sicut iussae erant, tradiderunt. Illi vero excipientes extruxerunt⁶ illos. Haec autem aedificatio super illam petram magnam et portam fiebat, atque ab iis⁷ tota turris sustentabatur. Horum autem decem lapidum structura totam portam illam replevit, quae in fundamento turris illius⁸ esse coepit. Post

11) aut conqueris p. atque torqueris Vat., in fine adducis.

12) pendere Vat.

13) qui Vat.

14) noli torquere et eorum dominare que vides Vat.

Cap. III. 1) inspexi Vat., subinde et ecce vidi venisse viros extensos dignitosos et similes vultu. Viri sex excelsi infra c. 12. esse dicuntur nuntii dignitate conspicui, dextera laevaue Filium Dei circumstantes. Cfr. Vis. 3, 3 et 4 de sex viris iuvenibus. In Pal. et vocaverunt aliquantam multitudinem virorum.

2) quoque om. Vat.

3) iusserunt autem eos illi ex turre

quadam Vat. Ex c. 13. discimus, turri ecclesiam significari, quae petrae et portae i. e. Christo supraedificatur.

4) huc et illuc virorum eorum Vat.

5) videbant Vat., in fine accelerari (prius accelerare) oportere p. accelerare.

6) Coniunctione ut exclusiva, ascendere Vat., in fine aptari p. praepararent.

7) ascenderunt p. elevati sunt Vat. Retinui Codd. lectionem circumcisi. Cotelerius ex c. 5. et 16. minus accurate argumentatur, reponendum esse nec circumcisi. At ex ipso ultimo loco elucet, lapides hosce non opus habuisse circumcissione, quia in aequitate vixerunt, et in magna castitate quieverunt (Pal.); solum-

portarent. Pastor autem considerans me ita ait: quid intra te disputas et moveris, et tibi ipse dolorem infers? Quaecumque enim non potes intelligere, noli temptare, tanquam sis sapiens; sed roga Dominum, ut accepto sensu intelligas³ ea. Quae autem retro sunt, videre non potes; quae autem in ante sunt, videre poteris. Noli sic te ante torquere. Quae autem videre potes, eorum dominare, et de reliquis noli persertus esse;⁴ ego enim tibi omnia demonstrabo.

(B) III. Et iterum ait mihi: aspice nunc et caetera. Et ecce vidi sex viros venisse, altos honestosque et consimiles aspectu. Et vocaverunt aliquantam multitudinem virorum; et illi, qui venerant viri altissimi, satis boni et potentes erant. Et iusserunt illi praedicti sex viri aedificare supra petram illam turrem¹ altam, et super portam ipsam. Erat autem magnus tumultus virorum illorum, qui venerant ad aedificandam turrem huc et illuc discurrentium iuxta portam. Virgines autem, quae circa portam stabant, dicebant viris illis, ut festinarent et turrem illam aedificarent. Porrigebant autem manus virgines illae, quasi aliquid accepturae a viris illis essent. Illi autem sex viri, qui praedictam multitudinem adduxerunt, iubebant de profundo aliquo lapides subire, et ire in structuram² turris illius. Subierunt ergo decem lapides candidi, quadrati. Illi autem sex viri vocaverunt virgines illas, iusseruntque eis ut omnes lapides, quicumque in structuram essent ituri, portarent, et transirent per portam, et porrigerent viris illis, qui aedificaturi erant turrem illam. Virgines ergo illae decem primos illos lapides, qui de profundo subierunt, ponebant sibi invicem, unaquaeque³ lapidem, et simul portabat.

(B) IV. Sicut ergo stabant circa portam singulae sub angulo, sic fortiter subicientes se lapides illos, portabant omnes lapides. Et omnes portam transferebant, prout iussae fuerant, et porrigebant illis viris, qui aedificabant turrem. Illi autem sex excipiebant lapides illos, et componebant ad structuram. Et aedificatio turris supra petra et supra porta illa magna fiebat. Aptati sunt ergo illi decem lapides, et impleverunt totam petram. Ipse autem in fundamento turris positi sunt, quia petra et porta sustinent totam turrem. Post illos itaque decem

modo autem sigillum non habuerunt. Fuerunt igitur circumcisis pares illi viri iusti (decem lapides), qui primo mundi seculo vitam debebant. De profundo attolluntur, siquidem ante Christi adventum defuncti sunt, Cfr. infra c. 15 et 16. Auctoris sensum plane reddit Gallicciolli: Furono dunque estratte dieci pietre candide, quadrate, scapezzate d'intorno.

8) vocaverunt Vat., ibidem quicumque in turris eius edificatione ituri essent et translatos per portas tradere eis qui edificaturi essent.

9) qui primi ascenderunt de profundo inter se allevare ceperunt omnes pariter Vat. Cap. IV. 1) Cfr. supra c. 3.

2) sicut Vat.

3) portabant omnes lapides Pal.

4) a lateribus p. ad latera Vat.

5) eosdem per portas Vat., in fine iusserant tradiderant, et Mss. Angl. iusserant p. iussae erant i. e. illi sex viri excelsi ac venerandi c. 3.; Pal. iussae fuerant, quod praestat.

6) castruserunt Vat. secundum italicam scribendi rationem, quae consonantes x et s frequenter permutat.

7) his Vat.

8) illius om. Vat.

3) intelliges Pal.

4) est Pal.

Cap. III. 1) Expungitur et ante turrem in Pal.

2) structura Pal.

3) unusquisque Pal.

illos vero decem lapides alii viginti⁹ quinque elevati sunt¹⁰ de profundo; et hi structi sunt in aedificationem turris eiusdem, per illas virgines levati, sicut priores. Post hos alii triginta quinque¹¹ elevati sunt;¹² et hi similiter in eodem opere aptati sunt. Post hos quadraginta¹³ lapides ascenderunt, et hi omnes adiecti sunt in structuram turris illius. Quattuor ergo ordines¹⁴ coeperunt esse in fundamento turris illius; desierunt enim lapides extrahi¹⁵ de profundo; paulisper et hi, qui aedificabant, quieverunt. Iterum illi¹⁶ sex viri multitudini illi imperaverunt, ut de illis duodecim montibus adportarent lapides ad aedificationem turris eiusdem. Illi autem excidebant de universis montibus variorum colorum lapides, et deferentes¹⁷ eos porrigebant virginibus; quos illae accipientes transferebant, et in aedificationem turris porrigebant. In qua¹⁸ cum structi essent illi, candidi variique fiebant; et similiter omnes priores¹⁹ mutabant colores. Quidam vero ab ipsis viris porrigebantur; qui cum in eam aedificationem venissent, quales ponebantur, tales et²⁰ permanebant. Hi nec candidi fiebant, nec varii; quoniam non²¹ erant a virginibus per portam translati. Hi ergo lapides deformes erant in aedificatione.²² Quos cum animadvertissent illi sex viri, iusserunt tolli, et suo loco reponi unde delati fuerant.²³ Et dicunt ad illos, qui lapides illos²⁴ adferebant: „omnino vos nobis ad aedificationem hanc lapides porrigere nolite, sed iuxta turrim ponite eos, ut²⁵ hae virgines translatos porrigant illos; nisi enim ab his virginibus translati fuerint per hanc portam, colores suos mutare non possunt; nolite igitur frustra laborare.“

(A) V. Effecta est autem structura illo die, sed turris consummata non est; futurum enim erat ut aedificaretur,¹ propterea etiam nunc et quaedam dilatio facta est. Et iusserunt illi sex eos, qui aedificabant, abire² et veluti aliquandiu quiescere; illis vero virginibus praeceperunt, ne a turri discederent. Propterea autem videbantur mihi relictae, ut custodirent turrim illam.³ Postquam autem omnes⁴ recesserunt, dico ad pastorem illum: quare, inquam,⁵ domine, non est peracta aedificatio turris? „Non enim,“ inquit, ante consummari potest, quam veniat⁶ dominus eius, et structuram hanc probet, ut, si quos lapides non bonos in ea invenerit, mutentur; ad voluntatem enim eius aedificatur haec turris. „Vellem,“ inquam, domine, scire quid significet aedificatio turris huius, et de hac petra et de hac porta cognoscere, et de montibus et de virginibus et de lapidibus, qui extracti sunt⁸ de profundo, nec circumcisi

9) Denotatur secundum seculum virorum iustorum ante adventum Christi.

10) ascenderunt p. elevati sunt Vat., idem scr. et hi structi sunt in edificatione eiusdem turris per illas virgines levati sunt sicut priores.

11) Significantur Domini prophetae ac ministri V. T. Cfr. infra c. 15.

12) ascenderunt p. elevati sunt Vat.

13) quadraginta III—c Vat. punctis tamen additamento suppositis, in fine turris eiusdem. Apparet ex Vis. 3, 5. et Sim. 9, 15., hos esse Apostolos et Doctores praedicationis Filii Dei.

14) ergo omnes ordines (sic) Vat.

15) ascendere Vat., ibidem paulisper etiam et hi.

16) Item hi Vat., dein huic p. illi, tum aedificationem eiusdem turris. Cfr. supra c. 1. Observat. H.: Postquam ii lapides, qui iustos demortuos ante adventum Christi significant, in structuram turris positi erant, Dominus etiam lapides e montibus, i. e. fideles e populis christianis, apportari iussit.

17) montibus lapides variis coloribus et apportantes Vat.

18) quam Vat.

lapides alii subierunt ex profundo illi viginti quinque; et isti apti sunt in structuram turris. Portabantur autem a virginibus, sicuti et priores lapides. Et postea subierunt triginta quinque lapides; et ipsi similiter aptati sunt in turre. Post hos etiam subierunt lapides quadraginta; et hi omnes adiecti sunt in structuram turris, et facti sunt ordines quattuor in fundamentis turris. Et pausaverunt ex fundamentis ascendentes lapides; pausaverunt autem modicum aedificantes turrem. Et iterum sex viri illi iusserunt praedictae multitudini, ut de montibus suprascriptis ad aedificandam turrem lapides adferrent. Transferebantur ergo ex omnibus montibus lapides coloribus variis, et dolati a viris illis porrigebantur virginibus. Virgines autem transferebant illos per portam; transferebant autem eos in structuram turris. Cumque structi fuissent illi lapides, varii candidi fiebant similesque, et priores mutabant colores. Quidam vero lapides, qui a multitudine virorum porrigebantur in structuram turris, non fiebant candidi; sed quales positi erant, tales permanebant, quia non erant a virginibus illis per portam portati. Hi ergo lapides deformes erant in aedificatione¹ turris illius. Quod cum animadvertissent illi sex viri, iusserunt eos² tolli, et poni in loco suo, unde adportati fuerant. Translatisque eis³ unumquemque deposuerunt, et dixerunt viris illis, qui lapides gestabant: omnino vos in hac aedificatione lapides ponere nolite, sed iuxta turrem eos ponite, ut hae virginis per portam translatis porrigant eos in structuram. Si non enim ab his virginibus portati fuerint per hanc portam, colores suos mutare non possunt. Nolite ergo frustra laborare.

(B) V. Et facta est illa die ea structura, sed turris consummata non est; futurum enim erat ut a se aedificaretur. Dilatio ergo aedificationis facta est, iusseruntque illi sex viri eos, qui aedificabant, recedere et aliquantum requiescere. Virginibus vero illis praeceperunt, ne a turre discederent, sed eam custodirent. Postquam recesserunt omnes, dico ad pastorem illum: domine, quare non est peracta aedificatio turris huius? Non potest, inquit, ante consummari,¹ quam veniat dominus eius, et structuram hanc probet, ut si quos lapides nugas invenerit in ea, mutet eos, quia ad voluntatem ipsius haec turris aedificatur. Volebam, inquam, domine, scire, quid significet aedificium turris huius, sed et de hac petra et de porta agnoscere, ut de montibus et lapidibus, qui ascenderunt

19) et similes omnes et priores p. et similiter omnes priores Vat.

20) et om. Vat.

21) nec Vat.

22) edificationem Vat.

23) et loco suo deferri unde apportati erant Vat.

24) hos lapides p. lapides illos Vat.

25) illos et p. eos, ut Vat. Ex eodem addidi seq. illos (porrigant illos. Nisi), non dissuadente Pal. In Vat. des. vocc. non possunt.

Cap. V. 1) futurum enim ut edificetur Vat. Nota bene lectionem Codicis Pal.

2) recedere Val., qui pergit et veluti

quiescere aliquid. His vero virginibus praeceperunt ne a turre recederent.

3) mihi videbantur et illam turrem inv. Pal.

4) omnes accessit ex Pal. Vat.

5) inquam addidi c. Vat. et Fab. St.

6) veniet Vat.

7) Volebam Vat.

8) ascenderunt p. extracti sunt Vat.

Cap. IV. 1) aedificationem Pal.

2) ego Pal.

3) translatisque absque seq. eis Pal.

Cap. V. 1) consummare Pal., postea invenerit in eum mutet eum quia.

sunt, sed sicut ascenderunt, sic missi sunt⁹ in structuram; et quare primum lapides decem in fundamento¹⁰ structi sunt, deinde viginti quinque; deinde quadraginta; item de illis lapidibus, qui positi sunt in structuram, iterumque sublati et in locum suum relati.¹¹ De omnibus his, domine, desiderium animae meae comple, et omnia mihi demonstra. Et dixit mihi: ,si arduus, inquit,¹² non fueris, omnia cognosces, et videbis reliqua, quae futura sunt huic turri, et omnes similitudines diligenter cognosces. Et venimus post dies paucos in eundem locum, ubi¹³ sederamus, et dixit mihi: ,perveniamus ad turrim; dominus enim eius venturus est, ut consideret¹⁴ eam. Venimus igitur illuc,¹⁵ et neminem alium quam virgines illas invenimus. Et interrogavit eas, an affuisset¹⁶ ibi dominus turris illius? Et responderunt, continuo eum adfuturum, ut consideret structuram illam.¹⁷

(A) VI. Post pusillum vero video multitudinem virorum magnam venientem, et in medio eorum ita excelsum virum,¹ ut magnitudine sua ipsam turrim superaret; et circa eum sex illos, quos in aedificatione² imperare videram, et eos omnes, qui aedificaverunt turrim illam, et praeterea alios quamplures dignitate splendidos viros. Virgines vero illae, quae custodiebant turrim illam, adcurrerunt, et osculatae sunt eum,³ et prope eum coeperunt ambulare. Ille autem tam diligenter considerabat structuram illam, ut singulos lapides contrectaret; quin etiam⁴ singulos virga, quam in manu tenebat, feriebat. Ex quibus quidam, cum essent percussi, nigri⁵ fiebant velut fuligo; quidam autem tanquam scabri; quidam quasi⁶ scissuras habentes, quidam curti; quidam nec nigri, nec albi;⁷ quidam asperi, nec cum caeteris lapidibus convenientes; quidam plurimas maculas habentes. Hae sunt varietates lapidum illorum, qui in structura illa non idonei⁸ reperti sunt. Iussit eos dominus omnes de turri⁹ deponi, et iuxta eam relinqui, et alios lapides afferri, et loco eorum reponi. Et interrogaverunt eum, qui aedificabant, ex quo monte vellet afferri, et reponi in locum eiectorum? De montibus quidem vetuit afferri, sed ex campo quodam, qui prope erat, iussit afferri.¹⁰ Foderunt enim campum illum, et invenerunt lapides¹¹ splendidos, quadratos, quosdam vero etiam rotundos.¹² Quicumque autem erant in illo campo, omnes

9) ierunt p. missi sunt Vat.

10) fundamentis Vat.

11) et loco suo relati Vat.

12) inquit inserui c. Fab. St. et Vat., ubi tamen iterum legitur post omnia; illic quidem scriptoris modo minus consentit.

13) Et venimus in eundem locum post dies paucos ut Vat.

14) considerat Vat.

15) ibi Vat., qui pergit et neminem alium invenimus quam virgines illas.

16) si fuisset p. an affuisset Vat.

17) continuo cum venturum esse ut consideret illam structuram Vat.

Cap. VI. 1) Ex coll. c. 3 et 12 hic est Filius Dei. Haud raro etiam in S. libris ingentis proceritatis vel dimensionis res

aut personae apparent. Cfr. Apoc. 21, 17. Et in Epiph. Haer. XIX, 4. Elcesaitarum auctor de Christo: εἶτα δὲ διαγράφει χριστόν τινα εἶναι δύναμιν, οὐ καὶ τὰ μέτρα σημαίνει, εἰκοσιτεσσάρων μὲν σχοινίων τὸ μήκος, ὡς μιλίων ἐνενήκοντα ἑξ, τὸ δὲ πλάτος σχοινίων ἑξ, μιλίων εἰκοσιτεσσάρων, καὶ τὸ πάχος ὁμοίως τετρατεσούμενος καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰ ἄλλα μυθολογήματα. Similiter de spiritu Sancto Haer. LIV, 1. Plura collegit Thilo in Act. Thomae p. 137., vid. Hilgenfeld: Die Apostolischen Väter p. 152.

2) in ea edificatione Vat. ubi deinde videram. Cum eodem scripsi aedificaverunt p. aedificaverunt vulg.; idem mul-

de profundo, nec sunt circumcisi, sed sicut ascenderunt, ierunt in structuram; et quare primum in fundamentis decem lapides instructi sunt; deinde de viginti quinque et triginta et quinque ac quadraginta et de lapidibus illis, qui sunt positi in structuram, et iterum sublati et positi sunt in locum suum. De omnibus his refice animum meum, domine, et demonstra mihi illa. Et ille mihi dixit: si non fueris protervus, omnia cognosces; post paucos enim dies veniemus huc, et reliqua videbis, quae futura sunt huic turri, omnesque similitudines diligenter cognosces. Unde cum postea, ut dixit, venissemus ad eum locum, ubi primo sederamus, ait mihi: eamus ad turrem; dominus enim eius venturus est, ut consideret eam. Deinde venimus ad turrem illam, et omnino nemo erat circa eam,² nisi virgines illae tantum, quas pastor interrogavit, si fuisset ibi dominus turris. Quae responderunt, venturum dominum et consideraturum structuram turris.

(B) VI. Et ecce paululum video magnum agmen virorum venientium, mediumque in his ita excelsum virum, ut magnitudo eius ipsam turrem superaret, et circa eum¹ alios sex, quos in aedificatione videram ante imperare, dextra atque sinistra cum illo ambulantes. Omnes ergo hi, qui in structura² fuerant operati, cum illo venerunt; sed et alii multi dignitosi erant circa illum. Virgines autem illae, quae custodiebant turrem, accesserunt ad eum, et osculantes prope eum circa turrem coeperunt ambulare. Ille autem vir dignitosus virgam tenens in manu,³ ut singulos lapides consideraret, eandem turrem diligenter circuibat. Et cum illi lapides virga ab eo fuissent percussi, nigri veluti fuligo⁴ fiebant; quidam autem tanquam scabiosi; quidam scissuras habentes; quidam breves [et] mutili; quidam nec nigri, nec albi; quidam ita asperi, ut nec cum caeteris convenientes essent; et quidam plurimas maculas habebant. Hae varietates erant lapidum illorum, qui in structura⁵ nugaces sunt reperi. Quos omnes ille dignitosus iussit de turre deponi, [et] iuxta eam relinqui, aliosque lapides adferri, et in loco eorum poni. Interrogaverunt autem illi, qui aedificabant, ex quo monte iuberet ille dignitosus lapides adferri et loco eorum poni. Ille autem de montibus illis adferri lapides vetavit; sed iussit ex eo campo, qui prope erat, adferri. Foderunt ergo campum illum, et invenerunt lapides decem splendidos, quadratos, quosdam etiam rotundos. Quicumque enim lapides erant in eo

tos dignitosos p. quam plures dignitate splendidos viros.

3) *accurrerent osculari eum* Vat., cui deest seq. pron. *eum*.

4) *ut singulos lapides pertractaret.* Qui etiam Vat.

5) *Hi sunt transfugae ac nefanda in Dominum loquentes* c. 19.

6) *quasi om.* Vat.

7) *Vocc. quidam nec nigri, nec albi des.* in Vat.

8) *lapidum eorum qui in structa (sic) illa non boni* Vat.

9) *turre* Vat., extrema in periodo apponi. Quosnam fidelium lapides illi

depositi et reprobati significant, pluribus explanatur infra c. 13. Cfr. Vis. 3, 5. 6.

10) *qui erat prope iussit apportari* Vat. Cfr. infra c. 29 et 30.

11) *et invenerunt etiam lapides* Vat.

12) Cfr. infra c. 30.

2) *eum* Pal.

Cap. VI. 1) *eam* Pal., deinde in aedificationem.

2) *ergo hos qui in structuram* Pal.

3) *manum* Pal.

4) *fulgo* Pal.

5) *structuram* Pal.

allati sunt, et per portam¹³ transportati a virginibus illis; et qui ex eis quadrati erant, deformati¹⁴ sunt, et positi in loco eictorum. At vero qui¹⁵ rotundi, non sunt adiecti in structuram; quoniam duri erant, et longum esse videbatur¹⁶ circumcidere eos; sed positi sunt circa turrim, tanquam futurum esset ut circumciderentur et in structuram mitterentur; valde enim splendidi erant.

(A) VII. Haec cum vidisset vir ille dignitate praecipuus,¹ et dominus totius turris, vocavit hunc pastorem, et tradidit ei lapides, qui reprobati erant et positi circa turrim; et ait ad illum: ,communda diligenter lapides hos, et apta² in structuram turris, ut cum caeteris possint convenire; eos autem, qui non conveniunt, longe a turri proiciet.³ Haec cum praecepisset ei, cum omnibus, cum quibus venerat ad turrim, abiit. Virgines autem illae steterunt circa turrim, custodientes eam. Et dixi ad pastorem illum: ,quonam modo possunt lapides hi in structuram huius turris, cum reprobati sint, redire?^{3c} Et dixit mihi: ,ego quidem⁴ de lapidibus istis maiorem partem circumcidam, et adiciam in structuram, et convenient cum caeteris.⁴ Et dixi: ,quomodo, domine, possunt circumcisi⁵ eundem locum implere?⁴ ,Quicumque,⁴ inquit, ,minores inventi fuerint, in mediam structuram ibunt; maiores vero deforis ponentur, et continebunt eos.⁴ Haec cum dixisset⁶ mihi, ,eamus,⁴ inquit, ,et post triduum revertamur; et emundatos hos lapides in structuram adiciam.⁷ Ea enim, quae sunt circa turrim, commundari debent omnia; ne forte⁸ subito paterfamilias superveniat, et immunda ea, quae circa turrim sunt, inveniat, et ita aspernetur; et hi lapides non mittantur in structuram turris huius, et ego negligens paterfamilias videar esse.⁴ Post triduum⁹ autem cum venissemus ad eandem turrim, ait mihi: ,consideremus hos lapides omnes, et videamus, qui ex eis possunt in structuram¹⁰ ire.⁴ Dico ei: ,consideremus, domine.⁴

(A) VIII. Primum omnium coepimus considerare eos, qui nigri fuerant. Quales enim a structura depositi fuerant, tales sunt reperti. Iussit eos a turri moveri, et seorsum reponi.¹ Deinde consideravit eos, qui scabrosi fuerant; et multos ex eis² circumcidi iussit, et per virgines eos in structuram turris aptari; illae autem sublatis eos aptaverunt in media structura. Reliquos autem iussit cum illis nigris reponi;³ nam

13) In Vat. habes *erant in eodem loco (expunctum) campo omnes allati (erat ablati) sunt per portam.*

14) *Deformare infra c. 8. = in aliam formam ex pristina redigere. Sed heic locum suum non tuetur: textus est vitiat. Cur enim lapidibus quadratis alia induenda est forma? Genuina lectio est in Codice Pal.: Quicumque enim lapides erant in eo campo: omnes adlati sunt: et per portam illati a virginibus: et secti quadrati positi sunt loco electorum.*

15) *Ac vero hi qui Vat.*

16) *quoniam et durum erat et tarde*

videbatur Vat., tum posita cum i supra, postea irent p. mitterentur.

Cap. VII. 1) *dignitosus p. dignitate praecipuus Vat., ubi prolati p. reprobati.*

2) *communda diligenter lapides et pone Vat.*

3) *Et dixi ad pastorem illum. Quem admodum possunt hi lapides in structuram eiusdem turris cum sint reprobati redire. (sic p.?) Vat.*

4) *quidem adiunxi c. Vat.*

5) *erat circumcidi in Vat.*

6) *dixissem Vat.*

campo, omnes adlati sunt. Et per portam illati a virginibus et secti quadrati, positi sunt loco electorum.⁶ Illi enim, qui rotundi erant,⁷ non sunt positi in structuram, quoniam duri erant ad dolandum, tantumque videbatur ut circumciderentur. Sed positi sunt iuxta turrem, ut postea circumciderentur;⁸ valde enim splendidi erant.

(B) VII. Cumque ille vir dignitosus dominusque turris illius omnia complexisset, vocavit hunc pastorem, tradiditque ei lapides omnes, qui iuxta turrem erant reprobati de structura, et ait illi: diligenter communda hos lapides, et pone illos in structuram turris, qui tamen possunt coniungi cum aliis; eos autem, qui inconvenientes sunt, longe¹ a turre proice illos. Haec cum praecepisset pastor ille dignitosus, exit a turre, cum quibus venerat. Virgines autem illae stabant circa turrem custodientes eam. Et ego dixi ad pastorem illum: quemadmodum possunt hi lapides reprobati rursus in structuram turris ire? Et dixit mihi: vides, inquit, hos? Video, inquam, domine. Ego, inquit, de lapidibus istis maiorem partem circumcidam, et adiciam in structuram turris; et convenient cum caeteris lapidibus. Et ego dixi: quomodo possunt, domine, isti lapides circumcisi eundem locum explere? Et dixit mihi: quicumque minores fuerint reperti, in mediam structuram ibunt; maiores vero quicumque fuerint inventi, exteriores ponentur,² et continebunt eos. Et cum haec mecum locutus esset, ait mihi: eamus, et post biduum revertamur; et commundabimus hos lapides, et adiciemus eos in turris structuram. Ea enim, quae sunt circa turrem, commundari debent,³ ne quando dominus subito superveniat et ea, quae sunt circa turrem, inveniat immunda, et spernat ea; et nec isti lapides ibunt in structuram, et ego negligens apud eum apparebo. Cumque post biduum venissemus ad eam turrem, ait mihi: consideremus hos lapides universos et videamus, an possint in structuram ire. Et dixi ei: ut vis, domine, consideremus.

(B) VIII. Primo omnium coepimus considerare eos, qui nigri fuerunt. Qui de structura depositi erant, tales sunt reperti. Iussit eos a turre tolli seorsumque poni. Inde consideravit eos, qui scabri evaserunt. Multos ex eis secuit, et iussit virginibus illis tollere eos, et adicere in aedificium. Et sustulerunt eos illae virgines, et posuerunt in mediam structuram turris. Reliquos autem, qui nigri effecti sunt,

7) et commundos hos lapides adiciam in structuram Vat.

8) ne quando p. ne forte Vat., dein supervenerit p. superveniat, tum et ita asperentur et non sunt hic lapides in structuram.

9) biduum Vat.

10) eam inserit Vat.

Cap. VIII. 1) a turre moveri (erat movere) et seorsum poni.

2) his Vat.

3) poni Vat.

6) Praestat electorum vulg. Cfr. infra c. 18.

7) Voc. non sunt positi in structuram: quoniam duri erant his scribuntur in Pal. Deinde tantumque (tandemque Pal.) idem est ac longumque. In extrema sententia habes circumcideretur.

8) circumcideretur Pal.

Cap. VII. 1) longe repetitur in Pal.

2) ponebunt Pal.

3) debet Pal.

et hi evaserunt nigri. Deinde considerabat eos, qui scissuras habebant; et ex illis⁴ multos circumcidi iussit, et per illas virgines adici in structuram. Hi deforis positi sunt, quoniam integri inventi sunt; reliqui autem propter multitudinem scissurarum non potuerunt deformari,⁵ propterea proiecti sunt ab aedificatione turris. Deinde considerabat eos, qui curti facti erant; multi ex illis scissuras habebant, et nigri evaserant; alii vero scissuras magnas habebant, quos iussit apponi cum illis, qui eieci erant; reliquos autem commundatos et deformatos⁶ adici iussit in structuram, quos sublato virgines illae in media structura aptaverunt; infirmiores enim erant. Deinde considerabat eos, qui dimidii quidem albi, dimidii autem nigri fuerant reperti; et multi ex illis nigri inventi sunt. Iussit et hos transferri ad illos, qui reiecti⁷ erant. Reliqui vero toti candidi inventi sunt; et hi sublato sunt a virginibus et aptati in eadem turri⁸. Exteriores autem positi sunt, qui⁹ integri inventi sunt, ita ut possent continere eos, qui in medio constructi erant; nihil enim eis recisum est. Deinde considerabat eos, qui duri et asperi fuerunt¹⁰. Pauci ex his abiecti¹¹ sunt, quoniam non poterant circumcidi, valde enim duri reperti sunt; reliqui autem deformati¹² sunt, et in media structura a virginibus aptati; infirmiores enim erant. Deinde considerabat illos,¹³ qui maculas habebant; et ex eis pauci reperti sunt nigri, et hi¹⁴ ad caeteros adiecti sunt. Qui vero superfuerant, candidi et integri inventi sunt; et hi a virginibus in structuram aptati sunt, et deforis positi, propter fortitudinem suam.

(A) IX. Venit deinde ut consideraret¹ eos lapides, qui candidi et rotundi erant; et ait mihi: quid faciemus de his lapidibus? Et ego dixi: domine, nescio. Nihil ergo, inquit, excogitas de his?² Ego, inquam, artem hanc, domine, non novi, nec lapidarius sum, nec possum intelligere quicquam. Et dixit: non vides, eos valde rotundos esse?³ Quodsi voluero eos quadratos redigere, plurimum⁴ mihi ex his recidendum est; sed necesse est aliquos ex his in structuram turris transire.⁵ Et dixi: si necesse est, quid igitur te implicas,⁶ et non eligis, si quos habes eligere, et aptas in structuram illam? Et elegit,⁷ quos vidit maximos et splendidissimos, et deformavit eos; quos sublato virgines illae in exterioribus partibus structurae posuerunt. Reliqui vero, qui superfuerunt, repositi sunt in eundem campum, unde sumpti erant;⁸ abiecti vero non sunt, quoniam, inquit, adhuc exiguum deest huic turri,

4) his Vat., dein per eas virgines.

5) deformari c. Pal. Vat. et Clerici marg. p. Fab. St. et Cotelarii affirmari, quae Clerico monente inepta vox est. Gallicciolli: ma ad altre per la moltitudine delle fessure, non si puotè dar conveniente figura.

6) deformatos c. Pal. Vat. p. Fabri St. et Cotelarii affirmatos. In Vat. habes: multi ex his scissuras habuerunt et nigri evaserunt. Alii vero scissuras magnas habentes iussit hos poni cum his qui reiecti erant. Reliquos autem commundos

et deformatos adici iussit in structuram. Quos oblatos.

7) dimidii quidem nigri reperti fuerant. Multi ex his nigri inventi sunt iussit et eos transferri ad eos qui reiecti absque erant Vat.

8) turre Vat.

9) quoniam Vat., dein contineri p. contineri, tum instructi p. constructi, ibidem ex eis p. eis.

10) erant Vat.

11) Lego ex his abiecti p. ex his adiecti vulg., ab his abiecti Vat.

iussit cum illis nigris poni. Illos autem consideravit, qui scissuras habebant; et ex his multos circumcidit, et iussit per virgines adici in structuram. Et foris positi sunt, quia salvi inventi sunt. Reliqui autem propter multitudinem scissurarum deformari non potuerunt, et ab aedificatione turris proiecti sunt. Deinde consideravit eos, qui breves et inutiles fuerunt. Multi inventi sunt in illis nigri, alii scissuras magnas habentes. Iussit et eos seponi cum his, qui relictii erant; reliquos autem commundatos et deformatos iussit in structuram adici; quos sublato virgines illae in media structura, quia infirmiores erant, aptaverunt. Deinde consideravit eos, qui dimidii albi erant, dimidii nigri. Multi ex his nigri inventi sunt; et eos iussit tolli, et poni iuxta eos, qui reiecti erant. Caeteri candidi toti inventi sunt, et a virginibus sublato in structura turris¹ apti sunt, quoniam integri inventi sunt, et nihil erat ex eis recisum. Exteriores positi sunt, ut eos, qui in medio recisi positi erant, continerent. Deinde consideravit eos, qui erant duri et asperi. Pauci ex eis abiecti sunt, qui ante poterant circumcidi; valde enim duri erant. Reliqui autem² deformati sunt, et in media structura, quia infirmiores erant, a virginibus positi erant. Deinde consideravit eos, qui maculas habuerant. Etiam ex his pauci evaserunt nigri, et separati inter reliquos positi sunt; caeteri vero candidi et integri a virginibus portati in structuram propter firmitatem suam exteriores positi sunt a virginibus.

(B) IX. Venit deinde ut consideraret illos albos et rotundos, et ait mihi: quid facimus de his lapidibus? Et dixi ei: domine, ego, quid scio?¹ Et ait mihi: nullum ergo de eis excidere cogitas? Et ego dixi ei: domine, artem hanc ego non habeo, nec lapidarius sum, nec possum intelligere quicquam. Et ait mihi: non vides, istos lapides valde rotundos esse? Quos si voluero redigere quadratos, multum ex eis recidendum est; et necesse est, aliquos ex eis in structuram poni.² Et dixi ei: domine, si necesse est hoc fieri, quid non eligis, si quos vis, et in structura maximos et splendidos aptas?³ Et mox deformavit aliquantos, quos sublato virgines illae in exterioribus partibus structurae posuerunt. Et caeteri in eodem campo, unde fuerant sublato, non abiecti, sed repositi sunt, quoniam adhuc modicum deest ad structuram turris. Forsitan

12) Scripsi *deformati* c. Pal. Vat. p. *formati* vulg.

13) *illos* om. Vat.

14) *et ex his nigri pauci reperti sunt et hi* (prius *his*) Vat.

Cap. IX. 1) *considerare* p. *ut consideraret* Vat.

2) Duo membra *Et ego dixi: domine, nescio. Nihil ergo, inquit, excogitas de his?* exemplum Vat. non agnoscit.

3) *esses* Vat.

4) *multum* Vat.

5) *ire* Vat.

6) *quid te tricas* p. *quid igitur te implicat* Vat., qui mox *elig eligere* (sic) p. *eligere*.

7) *eligit* Vat.; mox cum eodem Lamb. et Pal. *deformavit* p. Fab. St. *efformavit* et Cotelerii *afformavit*.

8) *in eodem campo unde sumpti fuerunt* Vat.

Cap. VIII. 1) *turri* Pal.

2) *autem* *his* extat in Pal.

Cap. IX. 1) *qui* Pal. Tum est adverb.

2) Mirum sane, quod haec legimus, cum inter omnes constet ac usque ad hunc diem in multis ruinis videre sit, antiquos in turribus extruendis praesertim seculo secundo frequenter usos fuisse lateribus rotundis, rotundisque testis atque concavis.

3) *aptes* Pal.

quod aedificandum erit, et forsitan vult dominus hos lapides aptari in ea structura, quia valde candidi sunt.⁹ Vocatae sunt deinde¹⁰ mulieres speciosissimae duodecim, nigra veste vestitae, incinctae, et exertis humeris, capillisque solutis. Videbantur autem mihi hae mulieres agrestes esse. Et iussit eas pastor ille tollere lapides illos,¹¹ qui de structura eieci erant, et eos referri in montes, unde ablati fuerant. Et illae gaudentes sustulerunt omnes, et reportaverunt eos, unde extracti fuerant. Postquam autem nullus lapis circa turrim iaceret, ait mihi: ‚circumeamus hanc turrim, et videamus, nunquid aliquid¹² desit illi.‘ Coepimus ergo circumire eam. Et ut vidit eam¹³ decenter aedificatam, coepit valde hilaris esse; ita enim decenter aedificata fuerat, ut, qui vidisset, concupisceret structuram eius; quoniam quasi de uno lapide videbatur esse, nec usquam commissura apparebat, sed ex petra una videbatur exsculpta.

(A) X. Ego autem huiusmodi turrim attente considerans valde laetabar.¹ Et ait mihi: ‚affer calcem et testas minutas,² ut formas eorum lapidum, qui sublati sunt de structura et iterum repositi,³ expleam; ea enim, quae circa turrim sunt, omnia aequari debent.‘ Et feci sicut iussit mihi,⁴ et attuli ad eum. Et ait mihi: ‚praesto adsis⁵ mihi; et cito hoc opus perficietur.‘ Complevit ergo formas illorum lapidum,⁷ et iussit locum mundari circa turrim. Tunc virgines illae apprehenderunt scopas, et mundaverunt totum, et sustulerunt excrementa,⁸ et sparserunt aquam; quo completo factus est locus delectabilis,⁹ et turris decora. Ait deinde mihi: ‚omnia commundata sunt; si venerit Dominus hanc turrim consummare, nihil inveniet, quod de nobis queratur.‘ Haec cum dixisset, volebat abire.¹⁰ At¹¹ ego apprehendi peram eius, et coepi rogare eum per Dominum, ut mihi omnia, quae ostenderat, explicaret. Ait mihi: ‚habeo modicam occupationem, at omnia tibi explicabo; exspecta autem me heic,¹² dum venio.‘ Dico ei: ‚domine, quid heic¹³ solus faciam?‘ Respondit: ‚non es solus, omnes enim virgines tecum sunt.‘ Et dixi: ‚trade me, domine, ergo eis.‘ At¹⁴ ille vocavit illas, et dixit eis: ‚commendo vobis hunc, donec venio.‘ Remansi igitur cum virginibus illis. Illae autem hilares erant et affabiles mihi, praecipue tamen quattuor, quae caeteras praecedebant dignitate.

(A) XI. Dicunt mihi deinde virgines illae: ‚hodie pastor ille huc venturus non est.‘ Et ego dixi: ‚quid ergo ego¹ faciam?‘ Et dicunt

9) quod aedificandum erat (c. punctis suppositis) erit forsitan vult dominus eos lapides aptari in ea structura que valde candida est Vat.

10) Vocate deinde sunt Vat., ubi in extrema sententia capillis non dissolutis. Harum mulierum nomina sunt: perfidia, intemperantia, incredulitas, voluptas in c. 15. Cfr. c. 13 et 18.

11) tollerare lapides eos Vat., ubi des. vocc. et eos referri in montes, unde ablati fuerant. Et illae gaudentes sustu-

lerunt omnes, et reportaverunt eos, unde extracti fuerant.

12) ne quid p. nunquid aliquid Vat., ibidem seq. illi correctum est ex ille.

13) Vox eam emendata est in Vat., ibidem ordinatur valde hilaris esse cepit, posthac nec alicubi commissura parebat sed ex petra illa videbatur exsculpta. Locus citatur ab Orig. in Comment. ad Osee T. II. p. 439. ed. Ruae.

Cap. X. 1) Ego autem eiusmodi considerans bene valde letus eram.

enim placet domino huius turris, et hos lapides in eadem structura aptari iubebit, quoniam splendidi sunt nimis. Et ecce mulieres duodecim valde speciosissimae nigra veste vestitae et ab humeris cinctae et capillis solutis: hae⁴ visae sunt mihi silvaticae esse. Et iussit eis pastor ille tollere lapides illos, qui de structura abiecti erant, et referre in montes, unde fuerant allati. Illae autem cum hilaritate tulerunt, et reportaverunt eos ibi, unde eiecti erant. Verum cum essent omnes lapides sublati, nec aliquis lapis circa turrem relictus esset, ait mihi: circumeamus turrem et videamus, ne aliquid desit illi. Et cum coepisset circumire eam, vidit illam decenter aedificatam, et valde hilaris esse coepit. Ita enim eleganter erat aedificata, ut ex uno lapide speraretur esse structa. Commissura enim vel iunctura nulla apparebat, sed ex⁵ petra illa turris nobis videbatur esse culta, et erat quasi monolitha.

(B) X. Unde ego circumiens cum eo hilaris eram, talia dona videns. Et ait mihi pastor ille: vade et adfer¹ calcem et testam minutam, ut lapidum illorum, qui sublati erant de structura, formam repleam; nam et ea, quae circa turrem sunt, omnia aequari debent. Et feci ego sicut iussit mihi, et id, quod iusserat, adtuli ad eum. Et ait mihi: praesto esto; cito opus hoc efficitur. Implevit ergo formas lapidum illorum, qui de structura erant ablati, iussitque eundem locum scopari, et in circuitu eiusdem turris commundari. Tunc virgines illae acceptis scopis munditias fecerunt, totumque stercus sustulerunt, et aquam sparserunt. Quo facto locus ille evasit hilaris, et decori fuit eidem turri. Tunc ait mihi: omnia commundata sunt. Si venerit dominus, ut consideret hanc turrem, non habebit de nobis queri. Haec cum dixisset, volebat a me ire. Ego autem adpraehensa pera eius rogavi eum per Dominum, ut mihi omnia, quae ostenderat, exsolveret. Ille autem dixit mihi: pusillum habeo occupationis, et omnia tibi exsolvam; sed exspecta me hic, cum² venio. Et ego illi dixi: domine, quid hic facturus sum solus? Nam illae virgines omnes tecum sunt. Ego ergo rogavi illum, ut me ipse illis traderet. Ille autem vocavit eas, et dixit illis: commendo vobis hunc, dum venio; et mox discessit. Remansi igitur cum illis virginibus. Illae autem mihi hilares satis et affabiles erant, praecipue³ tamen illae quattuor, quae erant dignitissimae.

(B) XI. Et coeperunt ad me ita dicere: ille pastor huc hodie venturus non est. Et ego dixi: quid ergo faciam? Et illae mihi dixerunt:

2) et testa minuta Vat.	12) at omnia tibi exsolvam. Expecta
3) iterum repositos p. et iterum repositi Vat.	me autem hic Vat.
4) me Vat.	13) hic Vat.
5) sis Vat.	14) Ac Vat.
6) efficitur Vat.	Cap. XI. 1) ego om. Vat.
7) formas lapidum eorum Vat., qui om. locum.	4) haec Pal.
8) et substulerunt stercus Vat.	5) sed ex repetitur in Pal., ubi haud dubie scribendum sculpta p. culta.
9) hilaris Vat.	Cap. X. 1) adfers cum puncto supra d lit. posito Pal., ibidem de structuram.
10) ire Vat.	2) Forte dum.
11) Ac Vat., in fine exsolveret.	3) praecipuae Pal.

mihi : usque in vesperam exspecta, si forsā venerit et loquetur tecum ; sin minus,² nobiscum, dum veniat, manebis.⁶ Dixi eis : ,exspectabo eum usque ad vesperam ; quodsi non venerit, domum ibo, et revertar mane.⁶ Responderunt mihi : ,nobis assignatus⁸ es ; non potes recedere a nobis.⁶ Et dixi : ,ubi manebo ?⁶ Dicunt mihi : ,nobiscum⁴ dormies ut frater, non ut maritus ; frater enim noster es, et de caetero tecum habitare paratae sumus ; valde enim carum te habemus.⁶ Ego autem erubescēbam cum eis manere. Ea vero, quae ex illis prima esse videbatur, amplexata me est,⁵ et osculari me coepit. Caeterae vero, cum vidissent me amplexari ab illa, et ipsae coeperunt me ut fratrem osculari, et ducere circa turrim, et ludere mecum.⁶ Quaedam autem ex illis psalmos canebant, quaedam choros ducebant. Ego autem circa turrim in⁷ silentio laetus cum eis ambulabam, et videbar mihi iunior factus esse. Postquam vero vespera esse coepit, domum repente abire volebam ; illae autem retinuerunt me, et non permiserunt abire.⁸ Mansi ergo illa nocte cum eis iuxta eandem turrim.⁹ Straverunt autem¹⁰ tunicas suas linteas in terram, et me in medio collocaverunt, nec quicquam aliud faciebant, nisi quod¹¹ orabant. Sed et¹² ego cum illis sine intermissione orabam, neque minus quam illae. Quae cum me sic orantem vidissent, ingens gaudium¹³ perceperunt ; et cum eis illic fui¹⁴ usque ad diem posterum. Et cum adorassemus Dominum, tunc venit pastor ille, et ait ad illas : ,nullam ei fecistis iniuriam ?¹⁵ Et dixerunt ei : ,ipsum interroga.⁶ Dico ei : ,domine, magna voluptas me cepit,¹⁶ quod mansi cum eis.⁶ Et dixit mihi : ,quid coenasti ?⁶ Et dixi : ,coenavi, domine, tota nocte verba Domini.⁶ ,Bene,⁶ inquit, te acceperunt ?⁶ Et dixi : ,bene,¹⁷ domine.⁶ ,Nunquid vis nunc audire ?⁶ Et dixi : ,volo,¹⁸ domine ; et primum, sicut te interrogavero, rogo ut sic mihi demonstres.⁶ ,Quemadmodum vis,⁶ inquit, ,sic tibi rem explanabo,¹⁹ nec quicquam te celabo.⁶

(A) XII. ,Primum omnium, domine,⁶ inquam, ,hoc¹ mihi demonstra ; petra haec et porta quid sunt ?⁶ ,Audi,⁶ inquit : ,petra haec et porta Filius Dei est.⁶ ,Quonam pacto,² inquam, ,domine, petra vetus est, porta autem nova ?⁶ ,Audi,⁶ inquit, ,insipiens, et intellige. Filius quidem Dei omni³ creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam. Porta autem propterea nova est, quia in consummatione novissimis⁴ diebus apparebit, ut, qui assecuturi sunt salutem,

2) *Usque in vespera exspecta eum. Si venerit forsā loquetur tecum. si minus Vat.*

3) *consignatus Vat.*

4) *enim inserit Vat.; eiusdem enim post de caetero locum suum non tuetur.*

5) *prima videbatur esse amplexa est me Vat. Illa est fides secundum c. 15.*

6) *et ipsae ceperunt me osculare et ducebant circa turrim et ludēbant mecum Vat.*

7) *in om. Vat., qui postmodo et videbar in velut iuniorē esse factus.*

8) *Postquam vero vesper cepit domum ire volebam. Ille autem detinuerunt me et non permiserunt me ire Vat.*

9) *Mansi eadem nocte cum eis ad eandem turrim Vat.*

10) *autem om. Vat.*

11) *quod deest in Vat.*

12) *et om. Vat., ubi orabam sine intermissione. nec.*

13) *Que cum vidissent me orantem magnum gaudium Vat.*

14) *ibi p. illic fui Vat.*

15) *Ne forte fecistis ei iniuriam Vat.*

usque in vesperum expecta eum, si venerit, utique loquetur tecum: quodsi non venerit, manebis nobiscum, dum venerit. Et ego dixi eis: expectabo eum usque in vesperum; quodsi non venerit, domum ibo, et revertar mane. Illae autem virgines responderunt mihi: nobis adsignatus es; non potes discedere a nobis. Et ego dixi: ubi ergo manebo? Et illae dixerunt: nobiscum dormies, sed sicut frater, non utut maritus; frater enim noster es. A modo tecum mansurae sumus; valde enim te diligimus. Ego autem erubesceram cum illis manere. Illa vero, quae ex his prima videbatur esse, amplectitur me, oscularique coepit. Caeterae quoque, cum vidissent me amplexatum ab illa, et ipsae coeperunt me osculari, et ducere me circa turrem, et ludere mecum. Ego vero quasi iuvenior factus etiam ipse ludebam. Quaedam enim ducebant choros, quaedam cantabant; ego vero silentium [praestans] cum eis circa turrem ambulabam. Hilaris autem eram cum illis, et postquam vespera esse coepit, ire domum volebam. Illae autem virgines non dimiserunt, sed detinuerunt me, et ego mansi cum illis illa nocte ad turrem. Straverunt autem in terra tunicas lineas suas,¹ et me in medio conlocaverunt. Nihil aliud autem faciebant, nisi orabant; unde et ego non minus quam illae sine intermissione cum illis orabam. Gaudebant autem et illae, quod sic et ego orabam. Denique cum mansissem cum illis, etiam pastor ille hora secunda venit, et ait ad virgines illas: nunquid iniuriam illi fecistis? Et illae dixerunt: interroga ipsum. Ego autem respondi: voluptatem percepi, domine, quod mansi cum ipsis. Et ille dixit mihi: quid coenasti? Et ego dixi: coenavi, domine, verba Domini tota nocte. Et ille dixit: bene te acceperunt? Et ego dixi: etiam, domine. Et ait mihi: ecce nunc, quid vis audire primum? Et ego dixi: sicuti ab initio mihi ostendisti, domine, sic rogo te, domine, ut quomodo rogavero, sic enunties mihi. Quemadmodum vis, [inquit,] sic tibi exsolvam, nec quicquam te celabo.

(n) XII. Et ego dixi: primo omnium, domine, hoc mihi demonstra de petra et de porta. Et dixit mihi: petra et porta filius Dei est. Et ego dixi: quemadmodum, domine? nam petra vetus est, porta autem nova. Illa autem dixit mihi: intellige, insipiens. Filius quidem Dei antiquior est totius creaturae Dei, ita ut consilio fuerit patri suo in constituenda tota creatura, quae est in ipso. Et ego dixi: domine, porta haec quare nova est? Ille autem dixit mihi: quoniam in consummatione novissimi diei apparebit, ut qui sunt accepturi salutem, per eam intret

16) magnam voluptatem cepi Vat.

17) ita Vat.

18) Ita Vat., ubi deest seq. et, dein me p. mihi.

19) Quem ad modum inquit vis sic tibi exolvam Vat.

Cap. XII. 1) Vocc. inquam, hoc om. Vat.

2) Quemadmodum Vat. sine subseq. inquam. Cfr. I Cor. 10, 4. Ioan. 10, 7. 9.

3) omni man. sec. supplevit ad oram Vat., qui enuntiationem terminat ita ut

consilio fuerit patri suo constituendo eam creaturam. Cfr. Ioan. 1, 1—3. 10.

4) In novissimis vulg. Cum Vat. exclusi in praep., quam ex antecedentibus irrepsisse crediderim. In Vat. est (cum puncto supposito) apparuit p. apparebit. Cf. Pal. Notat Gall.: Mss. Angl. et Carm. apparuit. Vulgata lectio confirmari potest ex Hebr. 10, 28. quo forte respexit Hermas. Altera vero Mss. ex Heb. 1, 1. 2.

Cap. XI. 1) sua Pal.

per eam intrent in regnum Dei. Vidisti,⁵ inquit, lapides illos,⁵ qui per portam translati sunt, in structuram turris collocatos; eos vero, qui non erant translati per portam, abiectos in locum suum?⁶ Et dixi: ,vidi, domine.⁶ ,Sic,⁶ inquit, ,nemo intrabit in regnum Dei, nisi qui acceperit⁶ nomen Filii Dei. Si enim in civitatem aliquam volueris intrare, et civitas illa cincta⁷ sit muro, et unam habuerit tantummodo portam, nunquid poteris aliunde intrare civitatem illam, nisi per portam, quam habet?⁶ ,Et quonam modo,⁸ inquam, ,domine, aliter fieri potest?⁶ ,Sicut ergo,⁶ inquit, ,in illam⁹ urbem non potest aliter intrari, quam per portam eius; ita nec in regnum Dei potest aliter intrari, nisi per nomen Filii eius, qui est ei carissimus.⁶ Et dixit mihi: ,vidisti turbam eorum, qui aedificabant¹⁰ turrim illam?⁶ ,Vidi,⁶ inquam, ,domine.⁶ Et dixit mihi:¹¹ ,illi omnes nuntii sunt dignitate venerandi. His igitur velut muro¹² cinctus est Dominus. Porta¹³ vero Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum.¹⁴ Aliter ergo nemo intrabit ad Deum,¹⁵ nisi per Filium eius. Vidisti,⁶ inquit, ,illos sex viros, et in medio eorum praecelsum virum illum ac magnum,¹⁶ qui circa turrim ambulavit, et lapides de structura reprobavit?⁶ ,Vidi,⁶ inquam, ,domine.⁶ ,Ille,⁶ inquit, ,praecelsus¹⁷ Filius Dei est; et illi sex nuntii sunt dignitate conspicui, dextra laevaue eum circumstantes. Ex his,⁶ inquit, ,excellantibus nuntiis nemo sine eo intrabit ad Deum.¹⁸ Et dixit: ,quicumque ergo nomen eius non acceperit, non intrabit in regnum Dei.¹⁹

(A) XIII. Et dixi:¹ ,quid est deinde haec turris?⁶ ,Haec,⁶ inquit, ,ecclesia est.⁶ ,Et virgines hae, quae sunt, domine?⁶ Et dixit mihi:² ,hae,⁶ inquit, ,spiritus sancti sunt; non aliter enim homo potest in regnum Dei intrare, nisi hae induerint³ eum veste sua. Etenim nihil proderit tibi⁴ accipere nomen Filii Dei, nisi etiam et vestem earum⁵ acceperis ab eis. Hae namque⁶ virgines potestates sunt Filii⁷ Dei. Ita frustra nomen eius portabit quis, nisi etiam potestates eius portaverit.⁶ Et dixit mihi:⁸ ,vidisti lapides illos, qui abiecti sunt? Illi⁹ enim nomen quidem portarunt, vestem autem illarum non induerunt.⁶ Et dixi: ,quae est vestis earum, domine?⁶ ,Ipsa,⁶ inquit, ,nomina vestis earum est.¹⁰

5) Vidistis inquit eos lapides Vat., sub periodi finem in loco suo.

6) acceperint Vat.

7) fuerit Vat., qui ordinat portam tantummodo.

8) Et quemadmodum Vat.

9) eandem Vat., ex quo c. Pal. et ed. pr. accessit proximum aliter; ille subinde intrare p. intrari, sicuti postmodo.

10) edificaverunt Vat.

11) mihi addidi c. Fab. St. Pal. Vat., in quo quidem deest seq. illi, idem dignosi p. dignitate venerandi.

12) velut in muro Vat.

13) Hinc nonnulli deducere conati sunt, Hermae doctrinae de *ὁμοουσία* contradicere. Cfr. Iachm. l. c. p. 71.

Simili figura de porta seu ostio Dominus ipse usus est. Ioan. 10, 9. H.

14) dominum Pal. Vat. Cfr. Ioan. 14, 6.

15) dominum Vat.

16) in medio eorum honestum virum et magnum Vat., in fine portavit p. reprobavit.

17) honestus Vat., ubi nuntii sunt dignitosis dextera laevaue eum continentes.

18) Et his inquit dignitosis nuntiis nemo sine hoc intrabit in regnum ad domini habes in Vat., ubi librarius vocabulis in regnum puncta supposuit.

19) Vocc. regnum dei in Vat. erasa transparent.

Cap. XIII. 1) Simili modo similitudines in IV Esdr. 2, 44—48. explicantur. Cfr. Iachm. l. c. p. 64. et Vis. 1, 3. H.

in regnum Dei. Et postea coepit dicere mihi: vidisti lapides illos, qui per portam ierunt, et redierunt iterum in turreis structuram, et eos, qui non redierunt, sed rursus in locum suum abiecti sunt? Et ego dixi: vidi, domine. Et ille dixit: ideoque sic in regno Dei nemo intrat nisi acceperit nomen filii Dei. Et adiecit: sic est, inquit; sicut qui in urbem aliquam ire voluerit, et illa cincta sit muro et non habeat nisi unam tantummodo portam, nunquid potest aliquis intrare eam, nisi per portam eius? Et ego dixi ei: domine, quomodo autem aliter fieri potest? Et ait mihi: utique quomodo aliter non potest aliquis intrare in civitatem illam,¹ nisi per portam eius, ita nec in regnum Dei potest homo aliter intrare, nisi per nomen filii eius, qui est ei carus. Et ait mihi: vidisti illam turbam, quae aedificabat² turrem? Vidi, inquam, domine. Et ait mihi: illi omnes nuntii sunt illius dignitosi. Ipsis ergo velut muro cinctus est Dominus; porta vero filius Dei est, cui portae unus est introitus ad Dominum. Ergo nemo aliter intrat, nisi per filium eius. Et iterum dixit mihi: vidisti illos sex viros, et in medio eorum honestum atque magnum virum, qui circa turrem ambulavit, et lapides structurae reprobavit? Vidi, inquam, domine. Et ait mihi: ille vir honestus filius Dei est, et illi sex honesti nuntii sunt dextra laevaque eum continentés; nam et [ex] sex istis dignitosis nuntiis nemo intrat ad Deum patrem eius nisi per filium. Quicumque ergo nomen eius non acceperit, non intrat in regnum Dei.

(B) XIII. Et dixi ei: domine, turris haec quid est? Et ait mihi: turris haec ecclesia est. Et dixi ei: domine, virgines hae quae sunt? Et dixit: sancti spiritus sunt. Non aliter homo in regno Dei potest inveniri, nisi hae virgines eum sua veste induerint. Si enim solum nomen acceperit, habitum autem ab istis non acceperit, nihil proderit. Hae autem virgines potestates sunt filii Dei. Si ergo nomen quidem eius geras, virtutem autem ac potentiam eius non seras,¹ frustra nomen eius feres. Et iterum dixit mihi: vidisti lapides illos, qui sunt abiecti? Et ego dixi: vidi. Et ait mihi: illi quidem nomen Dei tulerunt, vestem autem harum non induerunt. Dico ei: domine, dic mihi, quae est vestis illarum? Et ille ait mihi: quicumque nomen filii Dei² portat, harum quo-

2) mihi om. Vat.

3) has induerit Vat. Spiritus sanctus respectu multiplicium donorum suorum per plures virgines repraesentatur, tamen unus statim dicitur. Oxon. Cfr. infra c. 15. et Vis. 3, 8. Matth. 22, 11. Rom. 13, 14.

4) tibi proderit collocatur in Vat.

5) harum Vat.

6) Hec enim Vat., ubi H litera depicta apparet, ac si alius similitudinis exordium fuisset notandum.

7) Filii om. Vat. Post voc. Dei dimidium versus relictum est vacuum. Lacunam excipiunt haec: ita sine causa nomen portabit nisi etiam potestates eius tulerit.

8) mihi om. Vat., qui eos lapides p. lapides illos.

9) hii Vat., dein tulerunt p. portarunt, tum harum p. illarum.

10) Ipsa inquit nomen earum vestis est Vat.

Cap. XII. 1) civitate illa Pal., ubi similiter regno.

2) aedificabatur Pal.

Cap. XIII. 1) feres Pal.

2) Exclisi Codicis Pal. alterum portat ante dei, ibidem est debent.

Quicumque ergo, inquit, nomen Filii¹¹ Dei portat, harum quoque nomina portare debet; nam et Filius nomina portat earum. Quoscumque, inquit, lapides vidisti in structura remansisse per manus harum traditos, earum potestate vestiti sunt.¹² Ideoque totam turrin concordem¹³ vides cum petra, et velut ex uno lapide factam. Sic quoque ii, qui crediderunt Deo per Filium eius, induti sunt spiritum hunc.¹⁴ Ecce unus erit spiritus, et unum corpus, et unus color vestium eorum; sed et illi assequentur ista, qui portaverint¹⁵ nomina virginum harum. Et dixi: quare ergo, domine, abiecti sunt lapides, qui reprobati fuerunt, cum ipsi per portam translati fuerint,¹⁶ et traditi per manus virginum harum in structuram turris huius? Quoniam, inquit, cura tibi est, omnia diligenter inquirere, audi de iis¹⁷ lapidibus, qui abiecti sunt. Hi omnes nomen Filii Dei¹⁸ acceperunt, sed et potestatem virginum harum. His ergo spiritibus acceptis consummati fuerunt, et in numerum servorum Dei redacti, et unum corpus eorum esse coepit atque una vestis; eandem¹⁹ enim sentiebant aequitatem, quam pariter exercebant. At²⁰ vero postquam viderunt mulieres illas, quas advertisti nigra veste vestitas, exertis humeris et solutis crinibus, concupiverunt sollicitare illas ob pulcritudinem earum, et induti sunt potestate earum; virginum vero proiecerunt amictum. Hi igitur abiecti sunt a domo Dei, et traditi mulieribus illis. At hi, qui²¹ non sunt corrupti pulcritudine earum, in domo Dei remanserunt. Habes, inquit,²² horum lapidum, qui abiecti sunt, explicationem.

(A) XIV. Et dixi: si qui¹ ergo, domine, hominum, qui huiusmodi sunt, egerint poenitentiam, et abiecerint cupiditatem mulierum illarum,² et conversi redierint ad virgines, et earum potestatem induerint, nonne intrabunt in domum Dei? Intrabunt, inquit, si abiecerint³ omnia opera mulierum illarum, et harum virginum resumpserint potestatem, et in operibus earum ambulaverint. Et ideo intermissio facta est struendi, ut, si hi egerint poenitentiam, adiciantur in structuram turris, si autem⁴ non egerint poenitentiam, alii struantur loco eorum, et illi tunc abiiciantur in toto. Ad haec omnia gratias egi Domino, quod in omnes, in quibus invocatum est nomen eius, motus clementia miserit praesidem nuntium poenitentiae ad nos, qui deliquimus ei; et quod renovaverit spiritus nostros iam certe deficientes, neque habentes spem salutis, nunc vero recreatos ad redintegrationem vitae.⁵ Et dixi: nunc, domine, demonstra

11) Filii om. Vat., sub finem leg. Etenim filius nomina portat absque earum. Oxon. de nomine Filii Dei ab electis gestato refert ad Apoc. 2, 17. 3, 12. 14, 1.

12) in structura remisisse traditos per manus earum harum potestate vestiti sunt Vat.

13) concordem non exh. Vat. — Hermam de unitate ecclesiae loqui monet Rothe, Anf. d. christl. Kirche p. 596. H. Cfr. Orig. Philoc. c. 8.

14) hi qui crediderunt dominum per filium eius induti sunt hoc spiritum Vat., induti hos spiritus Pal., i. e. induti his virtutibus.

15) tulerint Vat.

16) qui reprobati sunt. Cum et ipsi translati sunt Vat., in fine huius turris. Cfr. supra c. 6 et Vis. 3, 5.

17) his Vat.

18) dei filii transp. Vat.

19) consummati sunt et in numero servorum dei redacti sunt et unum corpus eorum cepit esse atque una vestis ad eandem Vat.

20) Ac Vat., deinde animadvertisti p. advertisti, mox humeris et dissolutis crinibus concupuerunt enim eas sollicitari pulcritudinem earum, in fine erat admictum.

21) Ac qui p. At hi, qui Vat.

22) inquit om. Vat. in fine leg. exolutionem.

que nomina portare debet, quia et ipse filius Dei harum nomina portat. Quoscumque igitur vidisti lapides in turris structuram³ processisse traditos per manus harum virginum, et mansisse in eadem structura, harum sunt potestate vestiti. Ideoque vidisti⁴ totam turrem monolitham cum petra factam. Si quoque et illi, qui per filium eius credunt Domino, induti hos spiritus, erunt in uno spiritu et in unum corpus,⁵ et unus color vestium eorum [erit,] quia et isti, qui tulerunt nomina virginum, sic erunt. Et ego iterum interrogavi illum: qui sunt illi lapides, qui per portam vel per manus virginum translati in structuram⁶ turris postea reiecti sunt? Quare reprobatii sunt, domine? Ille autem dixit mihi: quia curae tibi est, omnia diligenter inquirere, audi et de istis lapidibus, qui abiecti sunt. Illi quidem omnes nomen filii Dei acceperunt, sed et potestatem⁷ virginum harum acceperunt; et his spiritibus acceptis confirmati sunt, et erant cum servis Domini. Et erat eorum unum corpus atque unus spiritus, quod idem sentiebant, et aequitatem pariter exercebant. Post aliquantum autem temporis persuasi sunt a mulieribus, quas vidisti nigra veste vestitas, nudatis humeris et capillis solutis et specie formosas. Quas cum vidissent, concupierunt et induti sunt potentiam illarum, et harum virginum potentiam abiecerunt. Ipsi sunt ergo, qui abiecti sunt a domo Dei, et traditi sunt mulieribus illis. Alii autem, qui non sunt corrupti pulcritudine earum, in domo Dei remanserunt. Et ait mihi: ecce habes et horum lapidum, qui abiecti sunt, exsolutionem.

(B) XIV. Et ego dixi: quid ergo, domine, isti homines, si egerint poenitentiam, et abiecerint¹ cupidinem mulierum illarum, et redierint ad has virgines, et induerint poenitentiam earundem virginum, si non fuerint in opera mulierum illarum morati, non intrabunt in domum Dei? Et ait mihi: intrabunt, si abiecerint omnia opera mulierum illarum, et istarum virginum resumpserint potentiam,² et in operibus ipsarum ambulaverint. Nam ideo intermissio facta est struendae turris, ut si egerint poenitentiam, adiciantur in ipsius structuram turris. Si autem non egerint poenitentiam, alii in loco illorum in structuram³ ibunt, et illi in aeternum abiecti erunt. Ad singula haec gratias egi Deo, quod in omnes, in quos invocatum est nomen eius, motus misericordiam suam profuderit, et ad nos, qui deliquimus in eum, nuntium poenitentiae miserit, et renovaverit spiritus nostros, nosque iam defectos neque spem salutis habentes recreaverit, redintegratione dando⁴ nobis vitam. Nunc ergo, domine, de-

Cap. XIV. 1) *Et si quis absque dixi* Vat. Cfr. Vis. 3, 7.

2) *earum* Vat., dein *et harum potestatem induerint non intrabunt in domo dei.*

3) *abiecerunt* erat in Vat.

4) *Membrum egerint poenitentiam, adiciantur in structuram turris, si autem non agnoscit* Vat.; in eodem subinde erat *non erint, mox leg et hi p. illi, in fine in totum in totum, postremis duobus vocc. lineola subsignatis.*

5) *Ad hec singula gratias dominum quidem in omnes in quibus invocatum est nomen eius invocatum (c. punctis suppositis) motus clementia miserit presidem*

nuntii poenitentiae ad nos qui delinquimus ei et quod renovaverit spiritus nostros. Iam enim defectus neque habentes spem salutis recreati ad reintegrationem vite Vat.

3) *structura* Pal.

4) *vidi* Pal.

5) *erant in uno spiritu et in unum corpus* Pal.

6) *structura* Pal.

7) *potestate* Pal.

Cap. XIV. 1) *abicerent* Pal.

2) *poenitentiam* Pal.

3) *structura* Pal.

4) *recreavit rediisset grandio* Pal.

mihi, quare non in terra aedificatur haec⁶ turris, sed supra petram et portam?⁷ Quoniam, inquit, insipiens et sine intellectu es,⁷ ideo interrogas.⁶ Et dixi: ,necesse habeo, domine, omnia te interrogare, quoniam nihil omnino intelligo; responsa enim omnia magna⁸ et praeclara sunt, et quae homines vix intelligere possunt.⁶ Audi,⁶ inquit: ,nomen Filii Dei magnum et immensum est, et totus ab eo sustentatur orbis.⁹ Si ergo,⁶ inquam, ,omnis Dei creatura per Filium eius sustentatur, cur non et eos sustinet, qui invitati sunt ab eo, et nomen eius ferunt, et in praeceptis eius ambulant?¹⁰ Nonne¹¹ etiam vides,⁶ inquit, ,quod sustinet eos, qui ex totis praeordiis portant nomen eius? Ipse igitur fundamentum est¹² eorum, et libenter portat eos, qui non negant nomen eius, sed libenter sustinent illud.⁶

(A) XV. Et dixi: ,demonstra mihi, domine, nomina virginum harum et mulierum illarum, quae nigra veste sunt indutae.¹ Audi,⁶ inquit: ,nomina virginum,² quae potentiores sunt, quae obtinuerunt angulos portae. Haec sunt nomina earum:³ prima vocatur fides,⁴ secunda abstinencia,⁴ tertia potestas,⁴ quarta patientia.⁴ Caeterae autem, quae infra has consistunt,⁴ his nominibus vocantur: ,simplicitas, innocentia, castitas, hilaritas, veritas, intelligentia,⁵ concordia, caritas.⁶ Quicumque itaque portant haec nomina et nomen Filii Dei, in regnum Dei poterunt intrare. Audi⁶ nunc mulierum nomina, quae nigra veste vestitae sunt. Ex his quattuor potentiores sunt: quarum prima, perfidia,⁶ secunda intemperantia,⁶ tertia incredulitas,⁶ quarta⁷ voluptas⁶ nominatur. Sequentes vero harum sic nominantur: ,tristitia, malitia, libido, iracundia, mendacium, stultitia, inflatio, odium.⁶ Hos spiritus qui portat Dei servus, regnum⁸ Dei videbit quidem, sed non intrabit in illud.⁶ Lapidem vero illi,⁹ domine, qui de profundo in structura aptati sunt, qui sunt?⁶ Decem,⁶ inquit, qui in fundamentis collocati sunt, primum seculum¹⁰ est; sequentes viginti quinque, secundum seculum¹¹ est iustorum virorum. Illi autem triginta quinque, Prophetae Domini ac¹² ministri sunt. Quadraginta vero Apostoli et doctores sunt praedicationis Filii Dei.⁶ Et dixi: ,cur ergo, domine, virgines illae etiam hos lapides in structuram turris porrexerunt, translatos per portam?⁶ Et dixit: ,hi enim primi spiritus illos portaverunt,¹³ et

6) haec om. Vat. Cfr. supra c. 3.

7) es in Vat. ponitur post insipiens.

8) quoniam nihil omnino intelligo responsa. Omnia enim magna exh. Vat., in fine possunt.

9) magnum est, et immensum est et totus sustentatur ab eo orbis Vat. Cf. Pal. Splendidum sane atque amplum orthodoxae auctoris nostri christologiae testimonium. Cfr. Hebr. 1, 3.

10) Sic ergo omnis dei creatura per filium eius sustinetur. Cur et eos non sustineat qui mutati sunt ab eo et nomen eius ferunt et in eius praeceptis ambulant Vat.

11) Atque Vat.

12) est fundamentum transp. Vat., dein quoniam p. qui, in fine sed sustinent eum libenter. Non mutavi illud quod Hef. in textum recepit ex Clerici marg., quia eandem lectionem c. Lamb. praebet etiam Pal.; ipsum Fab. St., illum Cot.

Cap. XV. 1) vestite Vat.

2) Cfr. Vis. 3, 8. Locum laudant Orig. hom. 13. in Ezech. et Auctor operis imperf. in Math. 19, 28.

3) Maiori signo distinxit c. Fab. St. Pal. Vat. post portae, dedique cum iisdem Haec sunt nomina earum p. Cot. haec sunt, deinde 2^a—3^a—4^a Vat.

4) que inter has constiterunt Vat.

monstra mihi, quare non haec turris in terra aedificata est, sed supra petra et supra porta? Et ait mihi: quare insipiens es et sine intellectu, [ideo interrogas.] Et dixi ei: necesse habeo, domine, omnia te interrogare, quia nihil omnino intelligere possum; omnia enim magna et praeclara sunt, et hominibus difficillima ad intellectum. Et dixit mihi: audi. Nomen filii Dei magnum et immensum est, et totum mundum ipse est qui sustinet. Si ergo omnis creatura Dei per filium sustinetur, quid putas eos [non sustineri,] qui vocati sunt ab illo? Nomen enim eius ferunt, et in praeceptis eius ambulant. Vides, inquit, quomodo sustinet eos, qui ex totis prae cordiis nomen eius portant. Ipse autem fundamentum est eorum, et libenter eos sustinet, quoniam et ipsi non erubescunt nomen eius ferre, sed libenter illud ferunt.

(D) XV. Et dixi ei: monstra mihi, domine, nomina virginum harum, vel illarum mulierum, quae nigra veste vestitae sunt. Et dixit mihi: audi nomina harum virginum, quae sunt potentiores, quaeque stant in angulis portae. Haec sunt nomina earum: prima fides, secunda abstinentia, tertia patientia, quarta magnanimitas. Illae autem aliae, quae iuxta ipsas sunt, his nominibus vocantur: simplicitas, innocentia, concordia, caritas, castitas, hilaritas, veritas et prudentia. Quicumque ergo portat haec nomina et nomen filii Dei, in regnum Dei poterit intrare. Audi nunc, inquit, et mulierum illarum nomina, quae nigram vestem habent. Hae sunt quattuor potentiores, quarum prima perfidia, secunda intemperantia, tertia incredulitas, quarta dulcedo seculi, et sequentes illarum ita vocantur: maestitia, nequitia, libido, iracundia, mendacium, stultitia, detractio et odium. Hos spiritus qui portat Dei servus, regnum quidem Dei videbit, sed non poterit intrare in illud. Et dixi ei: domine, illi lapides, qui de profundo in structuram turris sunt aptati, qui sunt? Et dixit mihi: illi primi decem, qui in fundamentis sunt conlocati, primae scripturae genesis¹ sunt; illi autem sequentes viginti et quinque secundum seculum est iustorum virorum; illi autem triginta quinque prophetae Domini ac ministri; quadraginta vero apostoli doctoresque: hi sunt praedicatorum filii Dei. Et dixi illi: domine, quare ergo etiam istos lapides virgines illae in structuram turris porrexerunt, et per portam eos transtulerunt? Et dixit mihi: illi sunt primi, qui spiritus harum virginum portaverunt. Et sic ab invicem omnino non recesserunt, ut

5) et veritas. Intelligentia p. veritas, intelligentia Vat.

6) Cfr. supra c. 13.

7) 2a—3a—4a Vat., subinde dulcedo in textu, man. sec. voluptas ad oram.

8) dei servos in regnum Vat.

9) illi om. Vat., qui structuram aptati sunt. Qui sunt domine.

10) secundum Vat., ad oram man. sec. seculum.

11) seculum in textu omissum sec. man. margini apponitur in Vat., subinde est sanctorum virorum. Cfr. supra capp. 3. 4. Est, qui Hermam secundo seculo vixisse hinc desumat. Ast ex c. 16. non

de ecclesiae, sed de virorum iustorum V. T. secundo seculo hic agi elucet. Primum seculum (*ὁ πρῶτος αἰὼν*) referendum esse videtur ad decem Patriarchas ante diluivium superstites (Gen. 5). Cfr. Hilgenfeld p. 154. l. c.

12) ac om. Vat. Cfr. supra c. 4.

13) Hi enim spiritus primi portaverunt eos Vat., deinde hi spiritus eius usque in diem quietis. Qui nisi hi spiritus hos spiritus, in fine huius turris.

Cap. XV. 1) genesi Pal., postea praedicatorumque, fortassis scribendum praedicatorum regni.

omnino alius ab alio non recesserunt, nec spiritus ab hominibus, nec homines a spiritibus; sed iuncti fuerunt hi spiritus eis usque ad diem quietis; qui nisi hos spiritus secum habuissent, non fuissent utiles structurae turris huius.

(A) XVI. Et dixi: ,etiamnunc, domine, demonstra mihi.‘ ,Quid quaeris?‘ inquit. ,Quare,‘ inquam, ,de profundo hi lapides¹ ascenderunt, et positi sunt in structuram turris huius, cum² iam pridem portaverint spiritus iustos?‘ ,Necesse est,‘ inquit, ,ut³ per aquam habeant ascendere, ut requiescant. Non poterant enim in regnum Dei aliter intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris vitae. Illi⁴ igitur defuncti sigillo Filii Dei signati sunt, et intraverunt in regnum Dei. Antequam enim accipiat homo nomen Filii Dei, morti destinatus est; at ubi accipit illud sigillum,⁵ liberatur a morte, et traditur vitae. Illud autem sigillum⁶ aqua est, in quam descendunt homines morti obligati, ascendunt vero vitae assignati; et illis igitur praedicatum est illud⁷ sigillum, et usi sunt eo, ut intrarent in regnum Dei.‘ Et dixi: ,quare ergo, domine, et illi⁸ quadraginta lapides ascenderunt cum illis de profundo, iam habentes illud sigillum?‘ Et dixit: ,quoniam hi Apostoli et doctores, qui praedicaverunt nomen Filii Dei, cum habentes fidem eius⁹ et potestatem defuncti essent, praedicaverunt illis, qui ante obierunt, * et ipsi dederunt eis hoc sigillum. Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum¹⁰ ascenderunt. Sed hi¹¹ vivi ascenderunt; at illi,¹² qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descenderunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt Filium Dei; ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisi, sed integri aedificati sunt, quoniam aequitate pleni cum summa castitate defuncti sunt; sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis. Habes horum explanationem.¹³

* καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγίδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ’ αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν. Ἄλλ’ οὗτοι ζῶντες κατέβησαν, καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν. Ἐκείνοι δὲ οἱ προκεκοιμημένοι νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. Διὰ τούτων οὖν

Cap. XVI. 1) Ex profundo allati sunt lapides 10 et 25 et 35 et 40, i. e. viri iusti primi et secundi seculi, Prophetae V. T., et Apostoli N. T. Cfr. supra c. 3 et 4. Cur et Apostoli N. T. ex profundo adducti fuerint, mox perspicies. H. Subinde *ascenderant* Vat.

2) Sensus est: cur viri probi Veteris Testamenti *novae* ecclesiae adaptantur, quum ipsi iam dudum ante adventum Christi in iustitia sint mortui? Respondetur: baptismo illi indigebant. H. Postmodo *portaverunt* Vat.

3) *ut om. Vat.* — Quandoquidem lavatio corporibus competit, non animis, Noster necessario intelligit Baptismum Metaphoricum et Mysticum, bona videlicet, quae in Baptismate a Deo conceduntur. Quod ergo dicit, istud est: Pa-

triarchae, Prophetae, caeterique homines iusti, ante Christi adventum denati, cum virtutibus abundassent, ad ingrediendum in regnum Dei indigebant solummodo sigillo Filii Dei, seu Baptismate; (Baptisma enim ita passim apud Patres appellatur, rationemque denominationis illius reddit Theologus Gregorius Orat. 40.) hoc est, indulgentia baptismali. Quocirca Apostoli et doctores Evangelistae ipsi baptizati praedicaverunt post mortem suam iustis mortuis Baptismum ac fidem; descenderuntque cum illis in aquam; eo modo quo Philippus et Eunuchus Act. VIII, 38. descenderunt in aquam, ut hunc ille baptizaret; atque ex aqua ascenderunt; cum hac differentia, quod Apostoli, utpote iam donati lavacro regenerationis, vivi descenderint et ascenderint; iusti vero, quia

nec spiritus ab ipsis hominibus, neque ab spiritibus ipsi homines recederent, sed permanserunt isti spiritus cum illis usque ad quietem illorum. Nisi autem hos spiritus secum habuissent, non fuissent digni ad structuram huius turris.

(B) XVI. Dico illi iterum: domine, etiamnunc demonstra. Et ait mihi: quid quaeris? Et dixi ei: domine, quare, qui de profundo ascenderunt, positi sunt in structuram turris? Et ait mihi: qui iam pridem portaverunt spiritus istos, ideo necesse habebant per aquam ascendere, ut redivi fiant et reviviscant; non poterant enim aliter in regnum Dei introire, nisi mortalitatem primae vitae suae deposuissent. Acceperant ergo et isti, qui quieverunt, signum filii Dei, et intraverunt in regnum Dei. Antequam enim portet homo nomen filii Dei, mortuus est; cum accipit hoc sigillum, deponit mortalitatem, et sumit¹ vitam; sigillum autem aqua est. In aquam² ergo descendunt mortui, et vivi ascendant. Nam et illis praedicatum est hoc sigillum; ipsi quoque usi sunt illo,³ ut intrarent in regnum Dei. Et dixi illi: domine, quare ergo et illi quadraginta lapides cum hoc⁴ sigillo de profundo cum illis ascenderunt? Et ait mihi: isti sunt apostoli [et] doctores qui praedicaverunt nomen filii Dei, qui descendentes in virtute et fide filii Dei et iis qui obierant praedicaverunt.⁵ Et ipsi quadraginta dederunt illis hoc sigillum.⁶ Unde et ipsi apostoli descenderunt cum illis in aquam⁷ et iterum ascenderunt soluti. Vivi descenderunt, et qui fuerant ante defuncti, soluti sunt; mortui enim descenderunt, et vivi ascenderunt. Propter hoc vitam receperunt, et cognoverunt nomen filii Dei. Ideoque et cum eis in turrem ascenderunt, et convenerunt in structuram turris. Non enim circumcisi sunt, quia sicut erant, integri aedificati sunt, quoniam in aequitate fuerunt, et in magna castitate quieverunt; solummodo autem sigillum non habuerunt. Habes et horum exsolutionem.

ἔξωποικήθησαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ [τοῦ] Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ συναβέβησαν μετ' αὐτῶν, καὶ συνήρμοσαν εἰς τὴν οἰκοδομήν τοῦ πύργου, καὶ ἀλατόμητοι συνῶκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ ἐκοιμήθησαν καὶ ἐν μεγάλῃ ἀγνείᾳ· μόνον δὲ τὴν σφραγίδα ταύτην οὐκ ἔσχον.

Baptismi antea erant expertes, mortui descenderint, ascenderit vivi. Hic mihi videtur sensus esse obscurissimi loci, atque a multis non intellecti. *Cot.*

4) Et hii Vat.

5) Antequam enim nomen dei filii accipiat homo morti destinatus est ubi et accipit hoc sigillum Vat.

6) hoc sigillum autem Vat., dein ablato morte p. morti obligati.

7) hoc Vat., tum intrent p. intrarent.

8) hi Vat., in fine habentes hoc sigillum.

9) Voce fidem in Vat. ommissa leg. eius, cui iungitur man. sec. ad oram sigillum, dein qui praedicaverunt his p. praedicaverunt illis. Cum eodem et Fab. St. in fine dedi hoc sigillum p. *Cot.* illud signum,

quod minus Graecis consentit. Clem. Alex. Strom. II, 9. p. 452. Cfr. Strom. VI, 6. p. 764.

10) item Vat.

11) hii Vat. Post corrigendum descenderunt.

12) Ac alii Vat.

13) exsolutionem Vat.

Cap. XVI. 1) sumet Pal., deinde aquae p. aqua est.

2) aqua Pal.

3) illum Pal., dein in regno.

4) haec Pal.

5) Ita reformavi lectionem Pal. qui ascendentes in virtute: et fide filii dei: qui obierant et praedicaverant.

6) illius hoc sigillum Pal.

7) aqua Pal.

(A) XVII. Et dixi: nunc iterum,¹ domine, et de montibus illis mihi demonstra, quare varii, et alia atque alia sunt figura.² Audi, inquit; hi duodecim montes, quos vides, duodecim sunt gentes,³ quae totum obtinent orbem. Praedicatus est ergo in eis Filius Dei³ per eos, quos ipse ad illos misit.⁴ Quare autem, inquam⁴, varii sunt, et alia atque alia figura?⁴ Audi: hae duodecim gentes, quae totum obtinent⁵ orbem, duodecim nationes sunt; et sicut eos montes vidisti varios, ita et⁶ hae gentes. Sensus quoque et actus uniuscuiusque montis te⁷ docebo.⁴ Prius, inquam, domine, hoc mihi demonstra: cum sint tam varii hi montes, quoniam pacto in structuram huius turris convenerint, unoque redigantur colore, et non minus splendidi sint, quam qui ascenderunt ex profundo?⁸ Quoniam, inquit, universae nationes, quae sub caelo sunt, audierunt et crediderunt, et uno nomine Filii⁹ Dei vocati sunt. Accepto igitur eius sigillo, eandem omnes prudentiam eundemque sensum acceperunt; et una fides atque caritas eorum fuit,¹⁰ et spiritus virginum harum cum eius nomine ferebant. Ideoque structura turris huius concolor videbatur, et fulgebat usque ad solis claritatem. At vero postquam ita senserunt,¹¹ unum corpus eorum coepit esse omnium. Quidam tamen ex eis¹² maculaverunt se, et proiecti sunt de genere iustorum, et iterum redierunt ad statum pristinum, atque etiam deteriores quam prius evaserunt.

(A) XVIII. Quo modo, inquam, domine, deteriores, qui cognoverunt Dominum?⁴ Et dixit: is² quidem, qui non novit Dominum, si nequiter vivit, manet in eo³ nequitiae suae poena. At⁴ qui novit Dominum, omnino abstinere se debet ab omni nequitia, et magis magisque servire bonitati. Nonne ergo ille,⁵ qui bonitatem sequi debebat, si nequitiae praeferat partes, plus peccare videtur, quam is, qui deliquit ignorans Dei virtutem? Ideoque hi quidem⁶ morti destinati sunt; al⁷ vero hi, qui cognoverunt Dominum, atque eius mirabilia opera viderunt, si nequiter vivunt, duplo amplius punientur, et ipsi morientur in aevum. Sicut ergo vidisti, postquam eiecti sunt lapides de turri,⁸ qui reprobati erant, traditi sunt spiritibus perniciosis atque saevis; et ita purificatam turrim vidisti, ut crederetur⁹ ex uno lapide esse tota; ita et ecclesia Dei, cum purificata fuerit, eiectis ex ea malis atque fictis, scelestis¹⁰ et dubiis, et quicumque nequiter in ea se gesserunt, ac variis nequitiae peccatorum

Cap. XVII. 1) item Vat.

2) Duodecim Hebraeorum tribus sunt gentes illae, quarum loco post Evangelium per Apostolos iis annuntiatum successit populus Christi. Recte autem populus Dei possidere dicitur totum orbem seu Dei mundum. Attamen praestat lectio, quam largitur Codex Pal.

3) filius dei in eis ordinatur in Vat., tum hos p. illos.

4) inquam om. Vat., qui dein alia et alia.

5) possident Pal.

6) et ita transp. Vat.

7) te om. Vat.

8) prius inquam domine demonstra cum sint tamquam varii hii montes quemadmodum in structuram huius turris convenerunt unoquoque rediguntur colore et non (c. lineola supposita) splendidi sunt tam (man. sec. supra additum) quam qui ascenderunt de profundo Vat. Cfr. supra c. 4.

9) crediderunt uno nomine filio Vat.

10) fuit non est in Vat., idem earum p. harum.

11) Ac vero postquam intra se sentiant Vat.

12) Quidam autem ex his Vat., dein item p. iterum, tum potius p. quam prius.

(B) XVII. Et dixi illi: domine, nunc et de montibus mihi demonstra: quare alia et alia figura, et varie habebant?¹ Et dixit mihi: audi et de his. Duodecim montes, quos vides, (vides duodecim?) sunt gentes, quae totum obtinent orbem. Praedicatus est ergo in his per apostolos filius Dei. Et dixi ei: domine, quare varii sunt, aut alia et alia figura, demonstra mihi. Audi, inquit. Hae duodecim gentes, quae totum possident orbem, duodecim sunt nationes. Varias² sunt autem intellectu; et sicut memoratos montes vidisti varios, tales sunt et harum gentium intellectus atque sensus. Demonstrabo autem tibi uniuscuiusque actus. Et dixi ei: domine, primo hoc mihi demonstra: cum sint tam varii hi montes, quando in structura positi [sunt] turris huius lapides eorum, quomodo uno colore sunt facti et splendidi non minus quam hi lapides, qui ascenderunt de profundo? Et dixit mihi: quoniam universae nationes, quae sub caelo erant, cum audissent, crediderunt in nomen filii Dei; acceptoque eius sigillo unam omnes prudentiam, unumque sensum receperunt; et [una] fides eorum atque caritas erat, spiritusque virginum harum cum eius nomine induebantur; ideoque et structura turris ut sol in uno colore erat. Postquam autem³ convenerunt in unum, et unum corpus esse coepit, quidam ex eis semet ipsos maculaverunt, et expulsi sunt de genere iustorum; et iterum facti sunt multo deteriores, quam ante fuerant.

(B) XVIII. Et dixi ei: domine, quare deteriores facti sunt, qui cognoverunt Deum? Et ait mihi: is qui non cognovit Deum, si nequiter vivit, manet ei nequitiae suae poena. At is qui cognovit Deum, iam non debet agere nequiter, sed bonitatem exercere. Si igitur ille, qui bonitatem sequi debet, nequiter fecerit, non ipse tibi magis videbitur nequiter¹ agere, quam ille, qui ignoret Deum? Ideoque illi, qui non cognoverunt Deum, et nequiter agunt, morti sunt destinati. Qui autem cognoverunt Deum, et opera eius et mirabilia viderunt, et nequiter vivunt, dupliciter punientur, et in aeternum morientur. Sic igitur purificatur ecclesia Dei. Quomodo vidisti lapides eiectos traditos spiritibus perniciosis, et ipsi enim abicientur; eorum autem, qui purificati permanserunt, erit unum corpus, quomodo et turris illa facta est ex uno lapide, posteaquam purificata est: sic erit ecclesia Dei, cum purificata fuerit, abiectis ex ea malis atque fictis et male opinantibus dubiisque; et quicumque nequiter gesserunt, et ipsi variis generibus eiicientur. Et erit

Cap. XVIII. 1) *Quemadmodum Vat., ubi domine non leg.*

2) *In Vat. erat his.*

3) *eum Vat.*

4) *At his quidem Vat. Fortasse legendum At is (cfr. Pal.), cum quidem ex antecedenti periodo hic male repetatur. Mox abstinere omnino transponitur in Vat.*

5) *iste Vat., dein sequi debeat nequitiae se praeferat, mox delinquit p. deliquit.*

6) *quidem om. Vat.*

7) *Ac Vat., deinde miracula et opera p. mirabilia opera, postmodo si nequiter*

vivunt dupliciter punientur et hi morientur in evo.

8) *de turre Vat.*

9) *atque purificatam ita eam turrim ut credetur Vat.*

10) *et scelestis Vat., idem gesserunt p. se gesserunt, ac.*

Cap. XVII. 1) *varia habebant Pal. Paulo aliter infra.*

2) *varii Pal.*

3) *aut Pal.*

Cap. XVIII. 1) *magis videbitur peius nequiter Pal.*

generibus, erit¹¹ unum corpus eius, unus intellectus, unus sensus, una fides eademque caritas; et tunc Filius Dei laetabitur inter illos, et recipiet voluntate pura populum suum.¹² Et dixi: ,domine,¹³ magnifice et honorifice se habent cuncta. Nunc mihi demonstra effectum et vim uniuscuiusque montis, ut omnis anima in Domino fidens¹⁴ auditis his honoret magnum ac mirabile et sanctum nomen eius. ,Audi, inquit, ,varietatem¹⁵ horum montium, id est, duodecim gentium.‘

(A) XIX. ,De¹ primo monte nigro qui crediderunt, transfugae sunt, ac nefanda in Dominum loquentes, et proditores servorum Dei.² Illis³ proposita mors est, poenitentia non est; ideoque nigri sunt, quia genus eorum scelestum est. De secundo vero monte glabro⁴ ficti sunt, qui crediderunt, et doctores sunt⁵ nequitiae; et hi proximi sunt superioribus, non habentes inter se fructum aequitatis. Sicut enim mons⁶ eorum sterilis est⁷ ac sine fructu, ita et huiusmodi homines habent quidem nomen, fide vero inanes sunt, neque est in eis ullus fructus veritatis. His tamen data est poenitentia, si cito eam sequuntur; sin autem tardant,⁸ erunt et ipsi mortis priorum consortes.‘ ,Quare, inquam, domine, iis⁹ quidem aditus est ad poenitentiam, prioribus vero non est? Paene enim eorum eadem sunt admissa.¹⁰ ,Ideo, inquit, ,est his per poenitentiam¹¹ regressus ad vitam, quia nihil in Dominum suum locuti sunt nefandum, neque proditores servorum Dei fuerunt; sed per quandam habendi¹² cupiditatem fefellerunt homines, ducentes eos secundum cupiditates peccantium; ideo dabunt quandam eius rei poenam; sed tamen iis proposita est poenitentia,¹³ quia nihil in Dominum suum dixerunt nefandum.‘

(A) XX. ,De tertio vero monte, qui spinas et tribulos habebat, tales sunt, qui crediderunt, divites quidam, quidam autem plurimis obstricti negotiis:¹ tribuli enim divitiae sunt, spinae vero,² qui multis obligati sunt negotiis. Hi ergo,³ qui plurimis obligati sunt negotiis variisque rebus, non adiungunt se servis Dei, sed aberrant, ab his negotiis revocati, a quibus suffocantur. Etiam et hi, qui divites sunt, ipsi difficiles⁴ se ad conversationem servorum Dei praebent, metuentes ne quid poscatur ab illis: hi⁵ ergo difficile in regnum Dei intrabunt. Sicut enim excalceatis pedibus⁶ difficile in tribulis ambulatur, sic et huiusmodi

11) *et erit* Vat., voc. *unum* subinde omisso. — *Hermas* de unitate ecclesiae, post purificationem eius, loquitur. *H.* — Cfr. supra c. 6. 9. 15. *Orig. Philoc.* c. 8.

12) *voluntatem puram populo suo* Vat.

13) *domine* exhibetur post *honorifice* in Vat.

14) *fidens in domino* transp. Vat., vocc. *et sanctum* omittens.

15) *veritatem* Vat. Cot. c. Fab. St.

Cap. XIX. 1) *De om.* Vat., *In* exh. Cot. Ex Codd. auctoritate sustuli interpunctionem, quae vulgo ponitur post *nigro*, ne separentur quae sensu arcte

cohaereant. Idem faciendum erat in sequentibus, ubi auctor de singulis montibus disserit.

2) *ac nefanda in domino loquentes et traditores servorum dei* Vat. Cfr. *Sim.* 8, 6.

3) *his* Vat.

4) *De 2° vero monte scabioso* Vat., ubi reliqui quoque montium numeri, sexto excepto, signis arabicis denotantur in textu, omnes romanis iisque rubris adoram.

5) *sunt doctores* inv. Vat.

6) *mons* des. in Vat.

7) *est om.* Vat.

ecclesia Dei unum corpus et unus sensus, una fides et una caritas. Et tunc filius Dei laetabitur in illa, et percipiet voluptatem ex recepto puro populo suo. Magne, inquam, domine, et honeste cuncta se habent. Nunc mihi demonstra, domine, et uniuscuiusque poenitentiam et actus, ut² omnis anima sperans fidensque in Deum auditis his miretur et honorem et gloriam illam magnam et admirabilem, sed et nomen eius gloriosum. Audi nunc ergo et varietatem montium horum et duodecim gentium.

(B) XIX. De primo monte nigro qui crediderunt, tales sunt transfugae, blasphemi et proditores servorum Dei. Ipsis non poenitentia, sed mors est; ideoque et nigri sunt, quia genus eorum scelestum est. De secundo vero monte arido¹ tales sunt, qui crediderunt ficti, doctores nequitiae. Et prioribus similes sunt, non habentes in se fructum aequitatis; et sicut mons eorum sterilis et sine fructu est, ita et huiusmodi homines habent quidem nomen, fide vero inanes sunt, neque ullus in illis fructus veritatis est. Istis ergo data est poenitentia,² si cito eam fuerint secuti; si autem tardaverint, cum illis primis erit mors eorum. Et dixi ei: domine, quare istis quidem data est poenitentia,³ prioribus autem non est data? Paene enim, domine, similes sunt actus eorum. Ideo, inquit, istis poenitentia posita est, quia nihil nefandi in Dominum suum locuti sunt, neque proditores servorum Dei fuerunt, sed propter quandam accipiendi cupiditatem fefellerunt homines docendo secundum desideria singulorum peccantium, qui et dabunt eius rei poenam. Ideo istis posita est poenitentia eo, quod non fuerunt detractores Domini, neque proditores servorum eius.

(B) XX. De tertio vero monte, qui tribulos¹ spinasque habebat, illi sunt, qui locupletes crediderunt. Et quidam eorum plurimis negotiis se obligaverunt; tribuli enim homines locupletes sunt, spinae autem illi, qui multis negotiis sunt obligati. Hi ergo, qui plurimis variisque rebus implicati sunt, non se adiungunt Dei servis, sed avocantur in his negotiis, a quibus suffocantur. Locupletes autem duri sunt, et ne aliquid poscantur,² ad conversationem servorum Dei metuunt accedere; ipsi enim difficile in regnum Dei intrabunt. Sicut enim super tribulos excalcatus difficile ambulat, sic et huiusmodi homines difficile ita ambulant,

8) tardantur Vat., dein hi p. ipsi.

9) his Vat.

10) admissa sunt inv. Vat.

11) penitentiae Vat.

12) habendi des. in Vat., qui dein exh. desideria p. cupiditates.

13) sed tormenti his proposita poenitentia est Vat.

Cap. XX. 1) divites quidem qui plurimis obstricti sunt negotiis Vat.

2) autem Vat. Cfr. Matth. 13, 22.

3) vero Vat., ubi transponitur dei servis, mox vocati p. revocati. Cfr. Vis. 3, 6. Sim. 8, 8, 9.

4) et ipsi difficile p. ipsi difficiles Vat., qui iterum invertit dei servorum, deinde ne aliquid p. ne quid.

5) Hii Vat. Cfr. Matth. 19, 23, 24.

6) Sicut enim pedibus excalcatus Vat., qui om. et ante huiusmodi, excluditque punctis suppositis ambulare ante intrare.

2) et Pal.

Cap. XIX. 1) aridum Pal.

2) poenitentiam Pal.

3) poenitentiam Pal.

Cap. XX. 1) tribulis Pal.

2) poscantur Pal. Postea metuent.

homines difficile est in regnum Dei intrare. Sed et eis⁷ omnibus datur ad poenitentiam regressus, si tamen cito redierint ad illam; ut, quia⁸ prioribus diebus cessaverunt ab opere, repetito tempore aliquid boni nunc facere possint. Acta igitur poenitentia, si fecerint opera bonitatis, vivent; sin autem in⁹ admissis suis permanserint, tradentur mulieribus illis, quae eis auferent vitam.⁶

(A) XXI. De quarto vero monte, habente plurimam herbam, cuius¹ superior pars viridis erat, ipsae vero radices aridae erant,² quaedam etiam a solis ardore tactae aresebant, huiusmodi sunt quidam dubii, qui crediderunt, et quidam³ alii, in labiis Dominum, non in corde ferentes. Ideoque aridae sunt, et nullum fundamentum⁴ habentes herbae eorum: verbis enim tantummodo vivunt, opera vero eorum mortua sunt. Hi ergo nec mortui sunt nec vivi, et dubii similiter sunt. Ipsi enim⁵ dubii nec virides sunt neque aridi; id est, nec vivi nec mortui. Sicut enim herbae eorum sole viso aruerunt; ita et dubii, simul ut audierunt persecutionem, incommoda⁶ metuentes, redierunt ad simulacra, et rursus servierunt eis, et erubuerunt Domini sui ferre nomen. Huiusmodi ergo homines nec vivi nec mortui sunt; sed et hi possunt vivere, si cito egerint poenitentiam; sin minus, iam⁷ traditi sunt mulieribus illis,⁸ quae auferent vitam eorum.⁶

(A) XXII. De quinto vero monte aspero et virides herbas habente huiusmodi sunt, qui crediderunt, fideles quidem, sed difficile credentes, et audaces, ac sibi placentes, volentes videri cuncta scire, nihilque omnino scientes.¹ Propter hanc igitur audaciam sensus discessit ab illis, et intravit in eos temeraria arrogantia.² Sublimes autem se gerunt, et veluti prudentes; et cum sint stulti, cupiunt doctores videri. Propter hanc stultitiam, dum se magnificent, multi eorum exinaniti sunt. Magnum enim³ daemonium est audacia et confidentia inanis. Ex his igitur multi abiecti sunt. Alii autem agnito errore suo poenitentiam egerunt, et subdiderunt se habentibus sensum. Sed et caeteris horum similibus proposita est poenitentia; neque enim mali fuerunt, sed insipientes⁴ potius et stulti. Hi⁵ ergo, si egerint poenitentiam, vivent Deo; sin minus, habitabunt cum mulieribus illis, quae nequitias suas exercebunt in eis.⁶

(A) XXIII. De sexto vero monte, habente scissuras maiores et minores, huiusmodi sunt, qui crediderunt. Et hi, in quibus scissurae minores¹ erant, hi sunt, qui inter se habent lites, et propter querelas suas in fide languent; sed multi ex iis² egerunt poenitentiam, idemque

7) *his* Vat.

8) *quod* Vat., tum *cessaverint* p. *cessaverunt*; ex eodem et Fab. St. sub finem addidi *nunc* favente Pal.

9) *non* Vat., ibidem *tradentur* illis mulieribus.

Cap. XXI. 1) *quarum* Vat.

2) *erant* accessit ex Fab. St. et Vat., qui dein exh. *quaedam* vero a solis calore.

3) *et quidam* des. in Vat. De iisdem loquitur Sim. 8, 7.

4) *nulla fundamenta* Vat., ubi vero p. *enim*, coniunctione vero post *opera* praetermissa.

5) *et ipsi* p. *Ipsi enim* Vat., qui nec p. *neque*.

6) *audientes persecutionem et incommoda* p. *simul ut audierunt persecutionem*, *incommoda* Vat., deinde *ad simulacra rursus et servierunt*, in fine *nomen ferre*.

7) *iam om.* Vat.

8) *illis non est* in Vat.

ut ad regnum Dei perveniant. Sed tamen etiam his omnibus velox regressio ad poenitentiam posita est, ut quod prioribus temporibus non sunt operati, nunc recurrant dies suos, et operam bonam faciant. Isti enim, si egerint poenitentiam, et fecerint operam bonitatis, vivent Deo. Si autem permanserint in actu suo, tradentur mulieribus illis, quae eos ad mortem deducunt.

(B) XXI. De quarto vero monte, qui habet plurimas herbas, quarum superior pars erat viridis, ad ipsas vero radices arida, quaedam etiam a sole arescebant, tales sunt qui crediderunt; ex quibus quidam dubii sunt, alii in labiis Dominum, non in praecordiis perferentes. Ideoque arida sunt fundamenta eorum et vim non habentia; verba autem eorum tantummodo vivunt, opera vero eorum mortua sunt. Hi ergo nec mortui sunt nec vivi, similesque sunt dubiis; dubii enim nec virides sunt nec aridi, id est nec vivi nec mortui. Sicut illae herbae sole viso exaruerunt, ita et dubii, cum audierint, incommodi aliquid metuentes redeunt ad simulacra, et rursus erubescunt Domini ferre nomen. Hi ergo nec vivi nec mortui sunt. Hi quoque possunt vivere, si cito egerint poenitentiam; sin vero iam [in admissis suis permanserint,] tradentur mulieribus illis, quae¹ auferunt vitam ipsorum.

(B) XXII. De quinto vero monte aspero viridesque herbas habent¹ huiusmodi sunt, qui crediderunt, fideles quidem, sed difficile discentes. Audaces enim sunt ac sibi placentes; videri volunt cuncta scire, nihil autem omnino sciunt.² Propter hanc ergo audaciam ipsorum sensus discessit ab ipsis, et intravit in eos insipientia fatua, laudantes semet ipsos velut prudentes. Et volunt esse³ magistri, cum sint stulti; et propter stultitiam suam multi sunt ex eis exinaniti, id est se magnificant: magnum enim daemonium est audacia et confidentia inanis. Et multi ex eis abiecti sunt; quidam vero agnito errore suo egerunt⁴ poenitentiam, et subiecerunt se habentibus prudentiam. Sed et caeteris horum similibus proposita est poenitentia; nec enim mali fuerunt, sed stulti potius et insipientes. Hi ergo si egerint poenitentiam, poterunt Deo vivere. Quodsi non egerint poenitentiam, habitabunt cum mulieribus illis, quae nequitiam exercent in eis.

(B) XXIII. De sexto vero monte, qui habet scissuras magnas et pusillas, et in scissuris herbas aridas, huiusmodi sunt, qui crediderunt contra se habentes, et a detractionibus suis marci di sunt in fide, sed poenitentiam egerunt. Ex his multi [...] et caeteri poenitebunt, quando

Cap. XXII. 1) volentes vendere cuncta scidaces (ad oram man. sec. scrutantes) nihil enim omnino scientes Vat.

2) discessit ab eis et intravit in eis fatua presumptio Vat. I Cor. 8, 1. 2.

3) enim om. Vat. Etiam Mand. 2. vitia hominum daemonia nuncupantur, ut alias.

4) insipientes vero p. sed insipientes Vat.

5) hii Vat., sub finem exercent p. exercebunt.

Cap. XXIII. 1) Et hi in quos scissure maiores Vat.

2) his Vat., tum Ideoque ceteri faciunt p. idemque caeteri facient, in fine recurrunt. Cfr. Sim. 8, 7.; Vis. 3, 6.

Cap. XXI. 1) quia Pal. Tum praestat auferent.

Cap. XXII. 1) habentem Pal.

2) scient Pal.

3) volunt se esse Pal.

4) egerint supra u Pal.

caeteri facient auditis mandatis meis; exiguae enim sunt lites eorum, ac facile ad poenitentiam recurrent. At³ hi, qui maiores habent, sicut lapides pertinaces erunt, simulatatum et offensarum sunt memores, iracundiam inter se exercentes. Hi ergo abiecti sunt a turri,⁴ et a structura eius reprobati; huiusmodi ergo homines difficile vivent. Deus et Dominus noster, qui dominatur⁵ omnium rerum, et creaturae suae universae habet potestatem, offensas meminisse non vult, sed ab his, qui peccata sua confitentur, facile placatur. Homo vero, cum sit languidus, mortalis, infirmus et repletus peccatis, homini perseveranter irascitur, tanquam conservare eum possit⁶ aut perdere. Ego autem vos moneo,⁷ nuntius et praepositus poenitentiae, ut, quicumque propositum tale habetis, deponatis illud, et ad poenitentiam recurratis; et Dominus medebitur prioribus delictis vestris, si ab hoc daemonio vos purificaveritis; sin minus, ad mortem trademini illi.⁸

(a) XXIV. De monte vero septimo, in quo virides et hilares erant herbae, et totus mons fertilis erat, omneque genus pecudum carpebant pabulum ex herbis montis eiusdem, et quanto magis herbae illae carpebantur, tanto laetiores revirebant,¹ huiusmodi sunt, qui crediderunt, simplices et boni semper, et nullas habentes inter se dissensiones; sed laetantes semper de servis Dei, induti spiritum virginum harum, et semper in omnes homines² ad faciendam misericordiam prompti, et de laboribus suis cunctis hominibus facile tribuentes sine improprio et deliberatione. Visa igitur Dominus simplicitate et omni infantia eorum, quxit eos in laboribus³ manuum suarum, et dedit eis in omni opere gratiam. Ego autem hortor vos, praepositus poenitentiae nuntius, in eodem proposito permanere, quicumque estis huiusmodi, ne eradicetur semen vestrum in aevum. Dominus enim vos probavit, et conscripsit in nostrum numerum, et omne semen vestrum cum Filio Dei habitat; de spiritu enim eius estis omnes.⁴

(A) XXV. De octavo vero monte, in quo plurimi erant fontes,¹ in quibus adequabatur omne genus creaturae Dei, tales sunt, qui crediderunt Apostolis, quos misit Dominus² in totum orbem praedicare; et quidam doctores, qui³ caste et sincere praedicaverunt ac docuerunt, nec quicquam omnino subscripserunt malae cupiditati, sed assidue in aequitate et veritate ambulaverunt. Hi ergo inter angelos conversationem habent.⁴

3) Ac Vat., ubi *simulatatum* om.

4) Hii ergo abiecti sunt a turre Vat., in fine vivunt.

5) dominator Vat.

6) posset Vat. Cfr. Eccl. 28, 3. Jac. 4, 12.

7) Ego autem moneo vos Vat.

8) et dominus remediabit priora vestra peccata (c. punctis suppositis) delicta si ab hoc demonio vos liberaveritis. Si minus ad mortem tradimini illi Vat.

Cap. XXIV. 1) omneque genus pecudum carpebat pabulum ex herbis eiusdem montis et quantum herbe ille carpebantur tantum laetiores crescebant Vat.

3) in omnibus hominibus Vat. Cfr. Sim. 8, 3.

3) in laboribus his exaratum in Vat., postremo in loco subnotatum.

4) et omne genus vestrum cum filio dei de spiritu (reliquis literis erasis librarius alias substituere neglexit) eius estis

audierint mea mandata. Minimae¹ autem sunt eorum detractiones, et cito poenitebuntur. [Qui] scissuras minores habent, huiusmodi sunt, qui crediderunt, et inter se iurgia habent, et propter querelas suas in fide languent. Sed multi ex eis egerunt poenitentiam auditis his mandatis meis; querelae enim eorum sunt pusillae, et cito agent poenitentiam. Illi autem, qui maiores habent scissuras, hi perseverant in detractionibus suis, et in ira sua inter se pertinaces sunt. Hi ergo a turre reiecti sunt, et ab eius structura reprobati sunt, et difficile vivent Deo. Deus enim Dominusque noster, dominator omnium, qui habet potestatem universae creaturae suae, non memor est offensa² eorum qui peccata sua confitentur, sed propitiatur, et adhuc propitius eis fiet. Homo autem, cum sit mortalis plenusque delictis, pertinaciter homini irascitur, tanquam vel conservare eum possit vel perdere. Vobis autem, quicumque tale propositum habetis, dico ego nuntius poenitentiae: deponite illud, et agite poenitentiam. Et Dominus remediabit priora delicta vestra, si ab hoc proposito iracundiae vos purificaveritis; sin minus, ab ipso ad mortem trademini.

(B) XXIV. De septimo autem monte, in quo virides hilaresque erant herbae, totusque mons fertilis erat, et omne genus pecudum volucresque caeli carpebant pabulum eius, quantoque illae¹ carpebant, tanto laetiores herbae crescebant, huiusmodi sunt, qui crediderunt, simplices bonique semper, nullasque habentes inter se dissensiones, sed conlaetantes semper Dei servis induti sunt spiritum sanctum virginum harum, semperque ad misericordiam hominum prompti, et de laboribus suis omni homini sine improprio, sine dubitatione tribuentes. Dominus igitur, cum vidisset simplicitatem eorum et omnem infantilem innocentiam ipsorum, auxit eos in laboribus manuum suarum, deditque eis in omni opere gratiam. Ego autem nuntius poenitentiae hortor vos, qui tales estis: permanete in eo, ut non eradicetur semen vestrum in aeternum. Dominus enim vos probavit et scripsit in numerum nostrum, semenque vestrum omne habitabit cum filio Dei; etenim de spiritu eius omnes estis.

(B) XXV. De octavo autem monte, ubi erant fontes multi, ex quibus adequabatur omnis Dei creatura, tales sunt, qui crediderunt apostoli et magistri, qui praedicaverunt filium Dei per totum orbem, et docuerunt caste et pure sermonem Domini, nec quicquam minimum in desiderio malum gustaverunt, sed semper cum veritate et aequitate ambulantes, sicut spiritum sanctum acceperunt. Talium ergo traditio cum angelis erit.

omnes Vat. Apud Cot. est dilavit p. habitabit, quod ex Bodl. in ed. Oxon. evulgavit Fellus, suffragante nunc Codice Pal.

Cap. XXV. 1) in quo erant plurimi fontes Vat.

2) deus (cum punctis subscriptis) dominus Vat.

3) Pron. qui omisso pergit Vat. caste

et severe praedicaverunt et docuerunt, mox aequitate et excluditur.

Cap. XXIII. 1) minime Pal.

2) Fortassis offensarum. Cfr. tamen infra cap. 31. ubi habes et offensorum.

Cap. XXIV. 1) illi Pal.

(A) XXVI. De nono autem¹ monte deserto ac serpentes habente huiusmodi sunt, qui crediderunt, sed² et maculas habebant. Hi sunt ministri, male ministerium agentes, diripientes viduarum bona et pupillorum, sibi, non aliis ex his, quae acceperunt, ministrantes.³ Hi, si⁴ permanserint in eadem cupiditate, morti se tradiderunt, nec ulla erit in eis spes vitae; quodsi conversi fuerint, et caste consummaverint ministerium suum, poterunt vivere. Qui vero scabrosi reperti sunt, ii sunt, qui nomen Domini abnegaverunt, nec ad Dominum rursus redierunt, sed agrestes evaserunt atque deserti, non applicantes se ad Dei servos, sed separati ab eis pro prava⁵ sollicitudine vitam suam amiserunt. Sicut enim vitis aliqua derelicta in sepe, cui nulla cultura contingit, disperit ac⁶ suffocatur ab herbis, et agrestis tempore efficitur (desinit enim utilis esse domino suo), sic et huiusmodi homines de se ipsis desperantes, exacerbati, Domino suo inutiles esse coeperunt. His ergo demum datur⁷ poenitentia, si non ex praecordiis inventi fuerint denegasse; quodsi quis ex praecordiis inventus fuerit denegasse, an vitam assequi possit, ignoro. Ideoque dico, ut in his diebus, si quis negavit,⁸ ad poenitentiam revertatur; nam fieri non potest, ut nunc Dominum suum quis abnegans postea assequi possit salutem;⁹ sed illis reputatur proposita poenitentia, qui olim abnegaverunt. Accelerare enim, qui acturus est poenitentiam, debet, antequam peragatur aedificatio turris huius; sin minus, a mulieribus illis trahetur ad mortem. Qui vero curti, dolosi sunt, et alius in alium comminiscens,¹⁰ hi sunt serpentes in eo monte mixti. Sicut enim mortiferum est hominibus serpentum venenum, ita et verba talium inficiunt¹¹ homines atque perdunt. Curti sunt igitur a fide sua, propter hoc genus vitae suae, in quo¹² morantur. Aliqui vero eorum accepta poenitentia assecuti sunt salutem; sed et caeteri huiusmodi homines aequae assequuntur, si egerint poenitentiam; sin¹³ minus, morientur cum mulieribus illis, quarum vim possident ac potestatem.⁴

(A) XXVII. De decimo vero monte, in quo arbores erant tegentes pecora, quidam tales sunt, qui crediderunt, et quidem episcopi,¹ id est, praesides ecclesiarum. Alii vero, hi lapides, qui non ficto sed alacri animo² semper in domos suas servos Dei receperunt; et deinde, qui praesides sunt ministeriorum, qui et inopes et viduas protexerunt, et castam³ perpetuo conversationem habuerunt. Ergo hi homines a Domino proteguntur. Haec quicumque egerint,⁴ honorati sunt apud Dominum, et inter nuntios locus eorum est, si perseveraverint usque in consummationem parere Domino.⁴

Cap. XXVI. 1) vero Vat.

2) qui Vat.

3) diripientes (sic) viduarum bona et pupillorum in se alios ex eo in ministerio quod acceperunt ministrare Vat.

4) si p. Hi, si absque praeced. interpunctione Vat.

5) Sic lego c. Vat. et Fab. St. p. parva Cot. In Vat. periodus in hunc modum confecta extat: Qui vero scabrosi reperti fuerint nec ad dominum rursus redierunt sed. evaserunt atque deserti nec

applicantes se ad dei servos sed separati ab eis pro prava sollicitudine vitam suam admiserunt. Cfr. supra c. 19 et Sim. 8, 6.

6) ac Pal. Vat. Fab. St., et Cot. et alii vulg., mox in Vat. ulique p. enim, tum de seipso despondentes p. de seipsis desperantes.

7) Ita Pal. et Mss. Angl., demandatur p. demum datur Vat. Fab. St. et Cot. dein inventus fuerit p. inventi fuerint Vat. Sensus: degenerarunt quidem; attamen poenitentiae indulgentia iis dabitur, si

(a) XXVI. De nono vero monte deserto ac serpentes habente pernitiosos hominibus tales sunt, qui crediderunt, [sed] qui maculas habent mali ministerii, male gerentes ministerium, diripientes bona viduarum, etiam pupillarum in se transferentes. Qui si in ea cupiditate permanerint, morientur, nec ulla eis spes erit vitae. Quodsi se corrigentes caste consummaverint ministerium, poterunt vivere Deo. Qui vero scabri reperti sunt, hi sunt, qui Dominum negaverunt, nec ad Deum respexerunt, sed silvatici atque deserti evaserunt, non adplicantes se ad Dei servos, sed sibi soli viventes vitam suam perdunt. Sicut enim vitis derelicta in sepe¹ nullam culturam habens deperit, ac suffocatur ab herbis, et per tempora agrestis evadit, desinitque Domino suo utilis esse: sic et huiusmodi homines de semet ipsis disponentes fiunt agrestes, atque ferae² effecti inutiles Domino suo erunt. His ergo ita demum datur poenitentia, si non inventi fuerint ex totis praecordiis Dominum negasse. Quodsi aliquis ex totis praecordiis inventus fuerit negasse, nescio si poterit vivere. Et hoc non ita dico, ut aliquis cum negaverit, accipiat poenitentiam; impossibile est enim, ut qui Dominum suum inficiati fuerint, accipiant salutem. Nam illis putatur posita esse poenitentia, qui olim negaverunt. Si quis ergo acturus est poenitentiam, accelerare debet, antequam peragatur aedificatio turris; sin minus, a mulieribus illis perducetur³ ad mortem. Illi enim insidiosi sunt serpentes, quos in eo monte vidisti. Sicut enim venenum mortiferum, ita verba eorum sunt, et homines perdunt. Hi ergo inutiles sunt in fide propter hoc genus vitae. Aliqui vero eorum acta poenitentia adsecuti sunt salutem. Sed caeteri huiusmodi, si egerint poenitentiam, poterunt conservari; sin minus, cum mulieribus illis, quarum vim possident, morientur.

(b) XXVII. De decimo vero monte, in quo arbores erant tegentes pecora, tales sunt quidam, qui crediderunt, episcopi hospitales, qui semper libenter in domos suas receperunt Dei servos, et sine aliqua fraude semper inopes viduasque ministerio suo cum perseverantia protexerunt, castamque conversationem perpetuo habuerunt. Hi tales omnes proteguntur a Deo, et locum habent inter nuntios, si perseveraverint usque in finem servientes Deo. Et ecce locus eorum cum angelis Dei est.

non ex praecordiis inventi fuerint denegasse.

8) *insaciatus aliquis p. si quis negavit* Vat. Forte *si inficiatus aliquis*.

9) *Non potest enim fieri ut dominum suum abnegans postea possit assequi salutem* Vat., in fine *negaverunt*. Cfr. Vis. 2, 2.

10) *Hi vero curli dolosi sunt et alius et* (ad?) *alium commiscentes* Vat. Cfr. Vis. 3, 6.

11) *ita et verba horum consentint* (sic) Vat.

12) *qua* Vat.

13) *si* Vat.

Cap. XXVII. 1) *quidam tales sunt, qui crediderunt, et quidem episcopi* scripsi c. Vat., *tales sunt qui crediderunt, quidam Episcopi* Col., in fine *ecclesiis* Vat. Cfr. Vis. 3, 5. Domini ministri i. e. Eccle-

siae praesides, nominati erant c. 15. Qui cum e profundo ascenderent ad turrim aedificandam, haud dubie alii sunt, quam ii, de quibus hic agitur. Illi autem mortui sunt, hi adhuc superstites. Idem statuendum est de doctoribus, quorum mentio fit c. 15 et 25. Vid. Hilgenfeld l. c. p. 156.

2) *Alii vero hos lapides qui non facti sed libenti animo* Vat.

3) *sunt ministerio inopes et viduas porrexerunt et castam* Vat.

4) *gesserunt* Vat., seq. *sunt* omisso. Cap. XXVI. 1) *saepem* Pal., ubi postea *disponentibus* mutavi in *disponentes*.

2) *ferre* Pal.

3) *ad mulieribus ad mulieribus illis perductus* (sic) p. a *mulieribus illis perducetur* Pal.

(A) XXVIII. ,De undecimo vero¹ monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus oneratae, hi sunt, qui crediderunt, et propter nomen Domini mortem obierunt, et animo prompto passi sunt, et ex toto corde suo animas suas tradiderunt.⁴ Et dixi: ,quare ergo, domine, omnes hae² arbores habent quidem fructus, sed earum quaedam pulciores?⁶ ,Audi,⁶ inquit: ,quicumque propter nomen Domini passi sunt, honorati apud Deum habentur; et omnium eorum deleta³ sunt delicta, quia propter nomen Filii Dei mortem obierunt. Quare autem fructus earum dispares sint, et excellant quidam⁴ inter illos, audi: quicumque enim, perducti ad potestates, interrogati non negaverunt Dominum,⁵ sed prompto animo passi sunt, honoratiores sunt apud Deum; qui excellunt igitur fructus, eorum sunt. Qui vero timidi et dubii fuerunt, et deliberaverunt in corde suo, utrumne faterentur⁶ an negarent, et passi sunt: horum fructus exiguiore sunt, quoniam haec cogitatio ascendit⁷ in corda eorum; mala enim ac nequam est huiusmodi cogitatio, perinde ac si⁸ quis servus neget Dominum. Cavete⁹ igitur vos, qui huiusmodi cogitationes habetis, ne permaneat haec mens in vobis, et Deo moriamini. Vos igitur, quicumque propter hoc nomen mortem obitis, Dominum honorare debetis; quod dignos vos habet Dominus, ut nomen eius feratis, et omnia peccata vestra redimantur. Nonne¹⁰ ergo vos potius felices existimatis? Putate potius, si quis ex vobis patitur, magnum opus perficere. Vitam enim¹¹ vobis donat Dominus, nec intelligitis. Delicta enim vestra vos gravabant; et nisi passi essetis huius nominis causa, propter peccata certe¹² vestra mortui eratis Deo. Haec igitur vobis dico,¹³ quicumque deliberatis de confessione aut de abnegatione. Confiteamini¹⁴ igitur vos habere Dominum Deum, ne forte negantes tradamini in vincula. Si omnes enim gentes servos suos puniunt, quicumque dominum suum negaverunt, quid putatis vos Dominum vobis¹⁵ facturum, qui universorum habet potestatem? Removete igitur de praecordiis vestris has dubitationes vel¹⁶ disputationes, ut in perpetuum vivatis Deo.⁶

(A) XXIX. ,De duodecimo vero monte¹ candido tales sunt, qui crediderunt sicut infantes sinceri, quibus nulla malitia ascendit in sensum, nec sciverunt² quid sit malitia, sed semper in sinceritate manserunt. Huiusmodi ergo homines sine³ ulla dubitatione inhabitabunt regnum Dei, quoniam in nullo negotio mandata Dei maculaverunt, sed cum sinceritate permanserunt omnes dies vitae suae, eodem sensus tenore. Quicumque ergo permanserint,⁴ inquit, sicut infantes, non habentes malitiam, honoratiores erunt omnibus illis, quos iam⁴ dixi. Omnes enim infantes honorati sunt apud Dominum, et primi habentur. Felices ergo vos, quicumque removeritis malitiam a vobis, et indueritis innocentiam; quia primi vide-

Cap. XXVIII. 1) vero adscripti ex Pal. Vat., in utroque plenae p. oneratae. Cfr. Sim. 8, 1 et 3.

2) he omnes transp. Vat., ubi quedam vero p. sed earum quaedam.

3) abolita Vat., sub finem om. mortem.

4) dispaes sunt excellent (sic) aliqui Vat.

5) Voc. Dominum praetermisso Vat.

pergit sed prompto animo perpassi sunt apud dominum. Qui excolunt igitur fructus est.

6) Ante faterentur expungitur negaverunt in Vat.

7) descendit erat in Vat.

8) ut p. perinde ac si Vat.

9) Cavetis man. sec. correctum in Caveatis Vat., deinde exh. ne permaneat

(B) XXVIII. De undecimo vero monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus plenae, tales sunt, qui crediderunt, [et] qui propter nomen Domini passi sunt, animoque prompto et ex totis praecordiis animas suas tradiderunt. Et ego interrogavi eum dicens: quare, domine, omnes quidem arbores fructum habent, pulciores vero quaedam arbores sunt? Et dixit mihi: omnes, qui propter nomen Domini passi sunt, gloriosi sunt apud Deum, et omnium horum peccata remissa sunt, quia passi sunt propter nomen filii Dei. Et iterum interrogavi eum: quare autem fructus eorum varii sunt, quidam autem excellentes? Et ait mihi: quicumque perducti ad potestatem interrogatique non negaverunt, sed prompto animo passi sunt, hi gratiores sunt apud Deum, et excellent fructus eorum. Quicumque vero timidi dubiique fuerunt, et deliberaverunt in praecordiis suis, utrum negarent an confiterentur, et passi sunt, fructus eorum minores sunt, quoniam haec cognita sunt in praecordiis ipsorum; mala enim est eiusmodi cogitatio, ita ut servus qui inficiatur dominum suum. Videte ergo vos, quicumque eiusmodi cogitationes habetis, ne eadem mens permaneat in vobis, et Deo moriamini. Vos autem, quicumque passuri estis propter nomen Domini, Deum honorare debetis, quod vos dignos¹ habeat Dominus ut nomen hoc feratis; omnia enim peccata vestra remediabuntur. Et non felices vos putatis, si aliquis² de vobis passus fuerit? Sed potius adhuc existimetis,³ vos opus magnum facere. Ecce vitam vobis Dominus donat, et non intelligitis. Delicta enim vestra vos gravaverunt; nam nisi passi essetis propter nomen eius, propter peccata vestra mortui essetis Domino. Haec igitur dico vobis, qui dubitatis de confessione vel inficiatione: confitemini, vos habere Dominum, ne si negaveritis, tradamini in vincula. Si enim gentes servos suos qui dominum suum negaverunt, puniunt, quid putatis Dominum vobis esse facturum, qui universorum habet potestatem? Removete ergo a corde vestro has disputationes, ut in perpetuum vivatis Deo.

(B) XXIX. De duodecimo vero candido monte tales sunt, qui crediderunt sicut parvi infantes, quibus nulla malitia ascendit in corde, nec scierunt quae sit nequitia, sed semper in sinceritate manserunt. Illi ergo sine dubitatione habitant in regno Dei, quia in nulla re Domini mandata maculaverunt, sed cum sinceritate manserunt. In eodem ergo cursu quicumque perseveraveritis, eritis ut infantes honoratiores apud Deum illis, qui primi habentur. Felices ergo vos, quicumque a vobis malitiam removeritis, et si indueritis innocentiam, primi omnium vivetis

hec mens et deo moriamini vos. Quicumque, in fine redimentur.

10) non Vat., dein *felices existimetis sed putate.*

11) enim om. Vat.

12) certe om. Vat.

13) dico vobis transp. Vat., in fine negatione.

14) *Confitemini absque igitur Vat., dein nequando negantes tradimini.*

15) vobis non leg. Vat.

16) Vocc. *dubitationes vel* adscripsi ex Vat.

Cap. XXIX. 1) monte vero inv. Vat.

2) scierunt Vat.

3) si Vat., qua voce deleta, man. sec. in marg. notavit sine; deinde *habitabunt in regnum p. inhabitabunt regnum.*

4) *quousque tam p. omnibus illis, quos iam Vat. Cf. Pal. Honoratiores ergo martyribus erunt.*

Cap. XXVIII. 1) dignus correctum in dignos Pal.

2) aliquid Pal.

3) sed adhuc existimatis Pal.

bitis Deum.⁶ Postquam finivit omnium montium explanationem,⁶ dico ei: domine, nunc exponè mihi de lapidibus his, qui allati ex campo in locum reprobatorum, ad structuram turris missi sunt; item de lapidibus illis rotundis, qui in structuram turris adiecti sunt, et de his, qui adhuc rotundi remanserunt.⁶

(A) XXX. ,Audi,⁶ inquit, ,et¹ de lapidibus. Qui allati² de campo in structuram turris positi sunt eorum loco, qui reprobati erant, radices sunt illius candidi montis. Cum igitur hi, qui de illo monte³ crediderunt, facti sunt innocentes, iussit dominus eius turris eos, qui de radicibus eius⁴ montis essent, in structuram collocari. Intellexit enim, si ad aedificationem iissent, splendidos illos permansuros, nec ullum de his amplius denigrandum.⁵ Quodsi ita⁶ de caeteris montibus adiecisset, non necesse habuisset rursus visitare eam turrim atque purgare. Hi autem omnes candidi, iuvenes sunt, qui crediderunt, et qui credituri sunt; ex eodem⁷ enim genere sunt. Felix hoc genus, quia innocuum est. Audi nunc et de illis rotundis lapidibus et splendidis. Hi omnes de hoc candido monte sunt. Quare autem rotundi sunt reperti, causa est, quia divitiae suae illos pusillum a veritate obscuraverunt atque obfuscaverunt; sed a Deo nunquam recesserunt, nec ullum verbum malum processit de ore eorum,⁸ sed omnis aequitas, virtus et veritas. Horum ergo mentem cum vidisset Dominus, et posse⁹ eos veritati favere, iussit bonos quoque permanere, et opes eorum circumcidi; non enim voluit in totum illas tolli, ut possent boni aliquid facere¹⁰ de eo, quod eis relictum est, et vivent Deo, quoniam et ipsi¹¹ de genere bono sunt. Ideo ergo pusillum circumcisi sunt, et positi¹² in structuram turris huius.⁶

(A) XXXI. ,Caeteri vero, qui adhuc rotundi permanserunt, neque apti reperti sunt in eam structuram,¹ quia nondum acceperunt sigillum, repositi sunt in loco suo; valde enim rotundi reperti sunt. Oportet

5) In Vat. enuntiatio trunca: *felices ergo vos. Quicumque removeritis innocentiam primi videtis dominum.*

6) *solutionem* Vat., qui vocc. *dico ei: domine, nunc exponè mihi de lapidibus his praetermissis, in hunc modum pergit: qui allati ex campo reprobatorum in structuram turris ierunt. Item de illis lapidibus rotundis; in fine erat permanserunt, quod man. pr. rededit in remanserunt.* Cfr. supra c. 6.

Cap. XXX. 1) Ita dedi c. Vat. suffragante Pal., nonnullorum vulg. adverb. *nunc*, quod ex praecedentibus irrepsit, post *Audi* excluso.

2) *eiecti* Vat., postea *pro his p. eorum loco.*

3) *Cum igitur qui de eo monte* Vat.

4) *Addidi eius* ex Vat., haud dissuadente Pal.

5) *Intellexi enim si in ea edificatione*

iissent splendidos eos permansuros nec ullum de his nigricaturum Vat.

6) *ita om.* Vat. Sensus: Quodsi Dominus de ceteris montibus eiusmodi lapides prius in structuram adiacere potuisset, quales fuerint innocentes de radicibus montis duodecimi, non necesse habuisset rursus visitare turrim, eamque purgare. Sed sequere potius lectionem Codicis Pal.

7) *eo* Vat. Difficultatem huius loci, quam editores ad unum omnes tacite praeterierunt, ab Hilgenfeldio video explicatam. Etenim in cap. praecedente Hermas loquitur de innocentibus infantibus, heic de innocentibus iuvenibus; isti montem constituunt duodecimum, hi inveniuntur in campo eius radicibus adiacente. Hi igitur lapides candidi, qui supplementarii intrant in locum eictorum, alii non esse possunt, quam novelli Christiani inter Ethnicos vocati. Iis sane Do-

Deo. Et postquam explicavit omnes montium exsolutiones, dico ei: domine, expone mihi nunc et de lapidibus illis, qui de structura turris sublati sunt et reprobandi, et de rotundis lapidibus, qui in structuram¹ adiecti sunt, et de illis, qui adhuc rotundi remanserunt.

(B) XXX. Audi, inquit, et de his. Omnes illi lapides, qui de campo sublati sunt, et in structuram turris positi sunt pro his qui reprobandi erant, radices sunt illius candidi montis, quia quicumque ex eo monte crediderunt, omnes boni inventi sunt. Ideo autem iussit dominus turris eos, qui essent de radicibus illius montis, in structuram turris conlocari. Scivit enim, quia si in ipsa aedificatione positi essent, permanerent splendidi, nec ullum ex eis nigricaturum. Nam si de caeteris montibus adiecisset in structuram turris, necesse habuisset rursus visitare eam, et purgare illam. Hi autem omnes, qui crediderunt crediturique sunt, candidi inventi sunt; ex corde enim credunt. Felix hoc genus, quia innocuum est. Audi, inquit, et de illis rotundis splendidisque lapidibus. Et hi omnes de candido monte sunt. Audi vero, quare rotundi sunt reperti. Quia divitiae eos suae pusillum obturbaverunt; non autem recesserunt a Deo, nec ullum verbum malum de ore processit illorum, sed omnis aequitas et virtus et veritas. Horum ergo mentem cum sciret Dominus, quod boni nati essent, et possint boni esse, iussit opes eorum circumcidi, non in perpetuum tolli, ut de reliquiis² de caetero possint aliquid boni facere, et viverent Deo eo quod de bono genere essent. Ideo ergo pusillum circumcisi sunt, et in structuram turris positi sunt.

(B) XXXI. Caeteri vero lapides rotundi, qui nondum apti erant ad structuram turris, necdum enim acceperant sigillum, et ideo repositi sunt in locum suum, quia valde rotundi sunt. Oportet autem circumcidi

minus turris lacunas resarcivit, quas post reprobationem lapidum ex vetere populo Dei desumptorum videre erat. Sicuti fidelibus ex vetere Dei populo prius opponerentur novelli in fide (Vis. 3, 5.), ita haec distinguuntur ab infantibus veterum fidelium juvenes novellorum. Auctorem in c. 21. minus accurate novellis in fide quartum montem assignasse, ut mavult Hilgenfeld, vix crediderim. Nam illud ad *simulacra redire* (Pal. nihil de iterum *serviendo* iis) referendum ad illos, quos denotaverat Mand. 10, 2. Ingressi quidem fuerant in structuram turris lapides supplementarii eo tempore, quo Hermae, quid significant montes duodecim, explicabatur; non vero de istis, parvula nimirum aedificii parte, sed de cunctis agitur c. 21, qui de quarto monte sunt. Quod distinguit inter *veteres in fide et novellos*, id prorsus auctoris est ex Iudaeo Christiani facti. Cfr. Ep. Barnabae capp. 5. 7. 13. *λαὸς καινός*, capp. 14. 15. *λαὸς ὁ μεταξὺ*, I Ep. Clem. Rom. ad Cor. c.

29., Clem. Rom. Hom. 7, 6. 18, 15. Vid. Matth. 11, 25. Recogn. Clem. I, 42. 50.

8) In Vat. leg. *Audi autem quare rotundi sunt reperti divitiae suae eos pusillum obscuraverunt a veritate atque obfuscaverunt. A deo vero nunquam recesserunt nec ullum verbum malum de ore processit eorum.* Cfr. c. 6.; Vis. 3, 6.; Sim. 8, 10.

9) *posset Vat., qui vocc. bonos quoque permanere, et non agnoscit.*

10) *Non enim in totum eorum tolli ut possint aliquid boni facere Vat.*

11) *et ipsi om. Vat.*

12) *circumcisi et positi sunt Vat.*

Cap. XXXI. 1) *acti sunt in ea structura p. apti reperti sunt in eam structuram Vat., ubi om. in ante loco. Vid. supra c. 9.*

Cap. XXIX. 1) *structura Pal.*

Cap. XXX. 1) *Sic Pal.*

2) *reliquias Pal.*

autem circumcidi hoc seculum ab illis, et vanitates opum suarum;² et tunc convenient in regno Dei. Necessè est enim eos intrare in regnum Dei: hoc enim genus innocuum benedixit Dominus. Ex hoc ergo genere non intercideret quisquam; etenim licet quis eorum, temptatus a nequissimo diabolo, aliquid deliquerit, cito recurret ad Dominum Deum³ suum. Felices vos iudico, ego nuntius poenitentiae, quicumque innocentes estis sicut infantes; quoniam pars vestra bona est et honorata apud Deum.⁴ Dico autem omnibus vobis, quicumque sigillum hoc accepistis: simplicitatem habete, neque offensarum memores estote, neque in malitia permanete, neque in memoria offensarum amaritudines in uniuscuiusque spiritu fiant; sed his malis scissuris remedia procurate, atque tollite illas a vobis,⁵ ut dominus pecorum gaudeat de vobis; gaudebit autem, si omnia invenerit sana. Si autem pecus aliquod ex talibus invenerit dissipatum,⁶ vae erit pastoribus. Quodsi ipsi pastores dissipati fuerint, quid respondebunt etiam ei pro pecoribus?⁷ Nunquid dicent⁸ a pecore se vexatos? Non credetur⁹ illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse a pecore; et magis punietur¹⁰ propter mendacium suum. Et ego¹¹ sum pastor, et validissime oportet me de vobis rationem reddere.⁶

(A) XXXII. ,Consultite ergo vobis,¹ dum adhuc turris aedificatur. Dominus habitat in viris amantibus pacem; etenim vera pax cara est, a contentiosis vero et perditis malitia² longe abest. Reddite³ igitur ei spiritum integrum, sicut accepistis. Si enim dederis fulloni vestimentum integrum, novum item vis recipere; fullo autem si tibi scissum reddat, recipies?⁴ Nonne statim excandesces,⁵ et eum convitio persequeris dicens: vestimentum meum integrum tibi dedi, quare scidisti illud, et inutile fecisti?⁶ Nunc⁷ propter scissuram, quam in eo fecisti, usui esse non potest. Nonne haec omnia⁸ verba dices fulloni, et⁹ de scissura, quam in vestimento tuo fecerit? Si igitur tu doles de vestimento tuo, et quereris quod non illud integrum recipias; quid putas Dominum tibi facturum, qui spiritum integrum tibi dedit, et tu eum totum inutilem reddidisti,¹⁰ ita ut nullo usui esse possit domino suo? Inutilis enim coepit esse usus eius, cum sit corruptus a te. Nonne igitur Dominus de spiritu suo, propter hoc factum tuum, idem faciet?⁶ ,Plane,⁶ inquam, omnibus iis, quoscumque invenerit in memoria offensarum permanere,

2) Cf. Pal. Vis. 3, 6. Vertit Galliccioli: Bisogna dunque che sia reciso questo secolo da essi, e la vanità delle dovizie, e allora saranno atti al Regno di Dio.

3) Deum om. Vat.

4) quoniam pars vestra bona honorata est apud dominum Vat. Cfr. Antioch. Hom. 64.; Matth. 18, 3. 4.

5) dico autem omnibus vobis quicumque hoc sigillum accepistis simplicitatem habere atque offensarum memores esse neque in malitia vestra permanere aut in memoria offensarum amaritudines in unum-

quemque fieri spiritum et has malas scissuras remediare atque tollere a vobis Vat., mox de his p. de vobis. Antioch. Hom. 122.

6) Sin autem aliquam ex his dissipatam invenerit Vat.

7) quid respondebunt pecoribus huius Vat.

8) dicunt Vat.

9) creditur Vat. Locus citatur ab auctore Homiliae de aleatoribus, ad calcem Opp. Cypriani.

10) Dedi punietur c. Pal. Vat. Fab.

seculum illorum cum illis vanitatibus opum suarum;¹ et sic convenient in Dei regno. Necessae est enim eos intrare in regnum Dei: genus enim hoc probavit Dominus. Ex² hoc ergo genere non intercidet quisquam. Etenim licet temptatus aliquis eorum ab iniquissimo diabolo aliquid deliquerit, cito recurrit ad Dominum suum. Ego nuntius poenitentiae felices vos iudico, quicumque estis innocui sicut infantes, quia pars vestra bona est et honorata apud Deum. Omnibus autem dico vobis, qui hoc sigillum filii Dei accepistis: simplicitatem habete, neque offensorum sitis memores, neque in nequitia permaneat. Deponite ergo memoriam offensarum [et] amaritudinum vestrarum, et in uno spiritu efficiemini. Illas autem malas scissuras remediate ac tollite a vobis, ut si dominus pecorum venerit, gaudeat, si pecora sua integra invenerit. Si enim aut aliqua pecora a pastoribus dissipata, aut ipsos pastores corruptos invenerit dominus, quid ei respondebitur? Nunquid pastores dicturi sunt, a pecoribus se esse vexatos? Quod nec creditur illis, quia incredibile est, pastorem aliquid pati posse a pecore; magis autem punietur propter mendacium. Ego sum pastor; oportet me de vobis altissimo reddere rationem.

(B) XXXII. Remediate vos, dum adhuc turris aedificatur. Dominus habitat in his viris qui pacem diligunt, quoniam pacem amavit. A viris autem iniquis et seditiosis perditisque¹ nequitiae recedite, et habebitis Domini spiritum, sicut accepistis integrum. Nam cum fulloni dederis vestimentum novum, utique vis eum integrum recipere. Si autem fullo scissum vestimentum tibi reddat, nunquid accipies illud, aut non potius irascaris et eum convitio² persequeris, haec dicens ad eum: vestimentum tibi dedi integrum; quare scidisti illud et inutile fecisti ita, ut propter scissuram, quam in eo fecisti, in usu esse non possit? Nonne haec omnia dices fulloni de scissura, quam invenisti in vestimento tuo? Unde si tu de vestimento tristis efficeris et rixaris, quia non integrum recipis, quid putas Dominum esse facturum, qui tibi spiritum dedit integrum, et tu illum totum ita inutilem³ fecisti, ut domino suo in usu esse non possit, quia usus ipsius spiritus a te inutilis esse coepit et corruptus? Et ideo Dominus ob hoc tuum factum tradet te morti. Omnes enim tales puniet Dominus, quos invenerit in memoria delictorum esse. Non

St. p. puniatur Cot.; dein peccatum p. mendacium Vat.

1) ego om. Vat., qui in fine transp. reddere rationem.

Cap. XXXII. 1) Remediate ergo vos Vat.

2) Etenim vero, pax cara est a litigiosis vero et perditis malitiae Vat.

3) Vid. Antioch. Hom. 94.

4) Cotelerii lectioni idque integrum vis denuo recipere, fullo autem scissum tibi illud reddat, recipies illud? praetuli, quam Vat. exhibet simpliciore novum item vis recipere, fullo autem si tibi scissum reddat, recipies?

5) candescis Vat., ubi corrector supra addidit ex, ut iam sit exandescis. Ex

Pal. Vat. et Cot. restitui persequeris, quod nonnulli editt. c. Fabro St. sine ulla sana ratione mutarunt in prosequeris.

6) redigesti Vat.

7) et Vat., paulo post que p. quam, deinde in usum p. usui.

8) omnia hec ordinatur in Vat.

9) Ergo et Vat.

10) redigesti Vat., subinde ita ut in nullo usu esse possit.

Cap. XXXI. 1) suaque manu pr. Pal.

2) et Pal.

Cap. XXXII. 1) preditisque Pal.

2) convitium Pal.

3) et tu illud totum ita inutile Pal.

idem faciet.¹¹ ,Clementiam, inquit, ,eius¹² nolite calcare; sed potius honorificate eum, quod tam patiens est ad delicta vestra, et non est sicut vos. Agite poenitentiam; utile enim id est vobis.¹³

(A) XXXIII. ,Haec omnia, quae supra scripta sunt, ego pastor nuntius poenitentiae ostendi, et locutus sum servis Dei.¹ Si ergo crederitis,² et audieritis verba mea, et ambulaveritis in ipsis, et correxeritis itinera vestra; vivere poteritis. Sin autem permanseritis in malitia et memoria offensarum; nullus ex huiusmodi peccatoribus³ vivet Deo. Haec omnia a me dicenda,⁴ dicta sunt vobis. Ait mihi ille pastor; ,omnia a me interrogasti? Et dixi: ,ita, domine. ,Quare⁵ ergo non interrogasti me, inquit, ,de forma lapidum in structura repositorum, ut tibi explicarem formas? Et dixi: ,oblitus sum, domine. ,Audi nunc ergo, inquit, ,et⁶ de illis. Hi sunt, qui nunc mandata haec⁷ audierunt, et ex totis praecordii egerunt poenitentiam, cumque vidisset Dominus bonam atque puram poenitentiam eorum, et posse eos in ea⁸ permanere, iussit priora peccata eorum deleri. Hae enim formae peccata eorum erant, et exaequata sunt ne apparent.⁹

SIMILITUDO X.¹

De poenitentia et eleemosyna.

(A) I. Postquam perscripseram librum hunc, venit nuntius ille, qui me tradiderat illi pastori, in domum, in qua eram, et consedit supra lectum; et astitit in dextera eius ille pastor.² Deinde vocavit me, et haec mihi dixit: ,tradidi te, inquit, ,et domum tuam huic pastori, ut ab eo protegi possis. ,Ita, inquam, ,domine. ,Si vis ergo protegi, inquit,³ ,ab omni vexatione et ab omni saevitia, successum autem habere in omni opere bono atque verbo, et omnem virtutem aequitatis; in mandatis iis ingredi, quae dedit tibi,⁴ et poteris dominari omni nequitiae. Custodienti enim tibi mandata illa, subiecta erit omnis cupiditas et dulcedo huius seculi;⁵ successus vero in omni bono negotio te sequetur. Maturitatem huius et modestiam suscipe in te,⁶ et dic omnibus, in magno honore esse eum et dignitate apud Deum,⁷ et magnae potestatis eum praesidem esse, et potentem in officio suo. Huic soli per totum orbem poenitentiae potestas tributa est. Potestasne videtur tibi⁸ esse? Sed vos maturitatem huius et modestiam,⁹ quam in vos habet, despicitis.⁴

11) Nonne (lacuna quattuor vocabulis adscribendis sequente) dominum spiritum eius propter hoc factum tuum a facie plane inquam omnes vero eos quoscumque invenerit in memoriam offensarum permanere afficiet Vat.

12) eius inquit inv. Vat., ubi mendum horate p. honorificate, deinde quod tam patiens ad delicta vestra sit.

13) Agite enim poenitentiam utilem esse vobis Vat.

Cap. XXXIII. 1) locutus sum dei servis Vat.

2) crederitis Vat., ibidem ambulaveritis in his.

3) Voc. Sin autem permanseritis et peccatoribus des. in Vat., ita ut praep. In hanc enunciationem exordiat.

4) me dicente p. a me dicenda Vat.

5) Qua erat in Vat., ibidem vocc. me, inquit omissis, corrector structuram mutavit in structura; sub finem est quod explevimus formas. Cfr. supra c. 7 sqq.

6) ergo sicuti et repudiat Vat.

7) mandata mea p. nunc mandata haec Vat.

autem debet clementia⁴ eius sperni, sed potius in delictis vestris magnanimitas eius honorificari; neque enim ipse repetens clementiam suam ut nos⁵ est, sed ad utilitatem vestram.

(B) XXXIII. Haec omnia, quae suprascripta sunt, servanda mandat, ut iam agatis poenitentiam. Ego pastor nuntius poenitentiae vobis Dei servis ostendi, et locutus sum, et dico: si audieritis verba mea et credideritis illis, ambulaveritis in illis et de caetero correxeritis vias vestras, vivere poteritis. Si autem permanseritis in malitia [et] offensarum memoria, nullus ex huiusmodi vivet Deo, quia haec omnia verba praedicata sunt vobis.¹ Et iterum dixit mihi: omnia me interrogasti? Et ego respondi: ita est, domine. Quare, inquit, me non interrogasti de forma lapidum illorum, qui in structuram ierunt, quos replevimus? Et ego dixi: oblitus sum, domine. Audi, inquit, et de illis. Hi sunt, qui nunc audiverunt mandata mea, et ex totis praecordiis egerunt poenitentiam. Et vidit Dominus, poenitentiam eorum bonam et puram esse, et posse in ea poenitentia eos permanere. Iussit priora eorum peccata deleri. Et ita deleta sunt et aequata, ne apparerent postea.²

[SIMILITUDO DECIMA.]

(D) Postquam scripsi librum hunc, venit in domum, in qua eram, nuntius ille, qui tradiderat me pastori, et sedit supra lectum quendam, adstititque¹ ei ad dextram ille pastor. Deinde vocavit me, et haec mecum locutus est verba: tradidi, inquit, te domumque tuam huic pastori, ut ab eo protegi possis. Et ego dixi ei: ita facias,² domine. Et ille ait mihi: si vis ergo protegi ab omni vexatione et ab omni saevitia, successum autem habere in omni bono et in omni virtute veritatis, in mandatis huius ingredi in illis, quae iniunxi tibi. Custodienti enim tibi mandata huius subiectum erit tibi omne desiderium et dulcedo huius seculi; successus vero bonus in omni negotio te sequetur. Modestiam et venerationem huius honora, et omnibus die, in magno honore et gloria esse apud Deum eum, et eum magnae potestatis habere licentiam. Potensque est in actu suo; per totum orbem solo huic tradita est potestas poenitentiae. Aut tibi potens non esse videtur, quia forte vos modestiam verecundiamque eius, quam in vos habet, contemnitis?

8) *in ea* des. Vat. Cfr. supra c. 10. Sim. X. 1) Desideratur in Vat. ultimae Similitudinis titulus, loco quidem adponendo ei relicto.

2) *qui me tradiderat huic pastori in domo in qua eram et consedit super lectum et astilit ad dexteram is pastor* scr. Vat. Cfr. Prooem. Mand.

3) *inquit protegi* transp. Vat.

4) *in mandatis istis ingredi que tibi dederit* Vat.

5) *Custodienti enim tibi mandata hec subiecta erit tibi omnis cupiditas et dulcedo seculi huius* Vat.

6) Cf. Pal.

7) *dominum* Vat.

8) Ita dedi ex Vat., suffragante Fab. St., p. Cotelerii *Potensne tibi videtur esse?* Iam enim de potestate poenitentiae agitur, nec de nuncio potente.

9) *verecundiam* Vat.

4) Pal. hab. videtur *dementia*.

5) *vos* vulg.

Cap. XXXIII. 1) *predicata sunt a vobis* Pal.

2) Puncto posito scribitur *Ἀμην* in Pal. Sim. X. 1) *adstititque* Pal., ubi tamen erat *adstititque* Pal.

2) *faciat* Pal.

(A) II. Dico ei: ,interroga ipsum,¹ domine, ex quo in domo mea est, anne aliquid extra ordinem fecerim, aut in aliquo eum offenderim.² ,Et ego,³ inquit, ,scio, nihil extra ordinem fecisse te neque esse facturum; et ideo haec³ loquor tecum, ut perseveres; bene enim hic de te³ apud me existimavit. Tu autem caeteris haec verba dices, ut et illi, qui egerunt aut acturi sunt poenitentiam, eadem quae tu sentiant, et hic apud me bene⁴ de iis interpretetur, et ego apud Dominum.⁴ ,Et ego,⁵ inquam, ,domine,⁵ omni homini indico magnalia Dei; spero autem, eos omnes, qui amant ea, et ante peccaverunt, his auditis acturos esse poenitentiam, vitam recuperantes.⁶ ,Permane ergo,⁶ inquit, ,in hoc ministerio, et consumma illud. Quicumque autem mandata huius exequantur,⁷ habebunt vitam, et hic apud Dominum magnum honorem. Quicumque vero huius mandata non servant, fugiant a vita sua, et adversantur illi; et qui mandata eius non sequuntur,⁸ morti se tradunt, et unusquisque eorum reus erit sanguinis sui. Tibi autem dico, ut serves mandata haec,⁹ et remedium peccatorum tuorum omnium habebis.⁹

(A) III. ,Misi autem tibi has virgines,¹ ut habitent tecum; vidi enim eas valde² affabiles tibi esse. Habebis igitur tu³ eas adiutrices, quo magis possis huius mandata servare; non potest enim fieri, ut sine his virginibus haec mandata serventur. Vides⁴ autem eas libenter esse tecum; sed et ego praecipiam eis, ut omnino a domo tua non discedant. Tu tantum⁵ communda domum tuam; in munda enim domo libenter habitabunt, mundaes sunt enim atque castae et industriae, et omnes habentes gratiam apud Dominum. Igitur si habuerint⁶ domum tuam puram, tecum permanebunt. Si autem pusillum aliquid inquisitionis acciderit, prolinus a domo tua recedent;⁷ hae enim virgines nullam omnino diligunt inquisitionem.⁸ Dico ei: ,spero me, domine, placitum eis, ita ut in domo mea libenter inhabitent semper.⁹ Et sicut is,⁹ cui me tradidisti, nihil de me queritur; ita neque illae querentur.⁹ Ait ad pastorem illum: ,video¹⁰ servum Dei velle videre et custodire haec mandata, et virgines has munda habitatione collocaturum.¹⁰ Haec cum dixisset, iterum pastori illi me tradidit, et vocavit virgines,¹¹ et dixit eis: ,quoniam video vos libenter in domo huius¹² habitare, commendo eum vobis et domum eius, ut a domo eius non recedatis omnino.¹² Illae vero libenter haec verba audierunt.

Cap. II. 1) *eum* Vat., dein *an p. anne, tum et p. aut in aliquo*, vocc. *ex quo in domo mea est* ex prioribus ante repetitis.

2) *haec* et *praecedens esse* om. Vat.

3) Ordo vocc. *de te hic* in Vat.

4) *bene* accessit ex Fab. St. Pal. Vat., in quo subinde *de his interpretar* (sic).

5) *domine* om. Vat., postmodo *exh. indico magnalia domini. Spero autem omnes qui ante peccaverunt hec audientes quod libenter sunt acturi poenitentiam.*

6) *ergo* repudiat Vat., ibidem sententiae terminus *et consummare in illud.*

7) *huius mandata faciunt* Vat., ex quo

et Fab. St. *dedi et hic apud Dominum p. Cotelerii et hic, et apud Dominum.* Nostrae lectioni favet Pal. Ea certe vocc. *habebunt vitam* antecedentibus genuinus sensus vindicatur.

8) *Quicumque vero huius mandata non servant fugant a se vitam et adversus illum nec adversus* (c. punctis suppositis) *mandata eius sequuntur* Vat.

9) *ut servas mandatis his* Vat., in vocc. *tuorum omnium* non extant.

Cap. III. 1) *turbas virginum p. tibi has virgines* Vat.

2) *valde* excludit Vat., tum *eas* post esse reiiciens. Cfr. Sim. 9, 15.

(B) II. Dico ei: domine, ipsum interroga, si ex quo in domo mea est, aliquid feci extra ordinem, ut eum offenderem. Et ille dixit mihi: et ego scio, nihil te extra ordinem fecisse neque esse facturum; ideo enim loquor tecum, ut perseveres. De te autem bene hic apud me locutus est. Tu autem caeteris haec verba dic, ut et illi, qui egerint poenitentiam, eadem sentiant, quae et tu, et hic apud me bene loquatur, [et] ego Domino. Et dixi ei: domine, ego omni homini indico hanc magnificentiam Domini. Spero autem, quia omnis, quicumque audierit et prius peccaverit, libenter agit poenitentiam vitam recepturus. Et dixit mihi: permane in hoc ministerio, et consumma illud. Quicumque autem mandata eius servaverit, habebit vitam, et hic apud Deum maximum honorem habebit. Quicumque vero non servaverint¹ mandata eius, fugiunt a vita sua, et hunc contemnunt; hinc² autem apud Deum suum, honorem suum. Quicumque ergo contemnunt³ eum et non servant mandata eius, ipsi se morti tradunt, et unusquisque eorum reus fit sanguinis sui. Tibi autem dico, ut servias mandatis his, et habebis remedium priorum peccatorum.

(B) III. Misi autem tibi etiam virgines has, ut habitent tecum; vidi enim eas tibi benevolas esse. Habes ergo et has in adiutorium, ut possis custodire mandata haec; impossibile est enim, mandata custodire sine virginibus istis. Video autem eas libenter tecum esse; et ego iniungam illis, ut omnino a domo tua non discedant. Tu tantum modo para domum tuam; in domo enim munda libenter habitant: munda enim sunt atque castae industriaeque, et cunctam habentes¹ gratiam apud Dominum. Si ergo habuerint domum tuam puram, tecum permanebunt; sin autem in aliquo spurca fuerit domus tua, protinus recedunt a domo tua: hae² enim virgines spurcitiā non amant. Et ego dixi: domine, spero me placiturum eis ita, [ut] in domo mea libenter et semper habitent. Et sicut hic, cui me tradidisti, nihil de me queritur, ita neque illae virgines aliquid de me querebuntur. Deinde ait ad illum pastorem: scio hunc mandata custodire, et virgines has in habitationem mundam conlocaturum. Haec cum dixisset, rursus eidem pastori me tradidit. Et virgines illas vocavit dixitque ad illas: quoniam video vos libenter in domo huius habitare, commendo eum vobis domumque eius, ut a domo eius non discedatis. Vere autem virgines illae haec verba libenter omnino audierunt.

3) *habes enim p. Habebis igitur tu Vat.*

4) *Video Pal. Vat., in quo deest et ante ego. Utraque lectio vulgatae praeferenda esse videtur.*

5) *tm Vat., quod in hoc Ms. et tantum et tamen esse potest; in fine decum. Cfr. Vis. 1, 3, 2, 2.*

6) *habuerint dedi c. Pal. Vat., habueris vulg.*

7) *recedunt Vat.*

8) *semper non est in Vat.*

9) *hic Vat.*

10) *inquit interponit Vat., ubi invertitur habitatione munda. Fellus et alii*

proponunt vivere p. videre. Frustra; nam videre = mente intueri, intelligere. Gallicciolli recte: Vedo questo servo di Dio voler intendere e servare cotesti stanziamenti. Cf. Pal.

11) *et vocavit eas virgines Vat., dein ad eas p. eis.*

12) *eius Vat., paulo post transponit vobis eum, mox et p. ut.*

Cap. II. 1) *servaverit Pal.*

2) *hic Pal.*

3) *contemnunt Pal.*

Cap. III. 1) *habentem Pal.*

2) *haec Pal.*

(A) IV. Ait deinde mihi: viriliter in ministerio hoc conversare, omni homini¹ indica magnalia Dei, et habebis gratiam in hoc ministerio. Quicumque ergo in his mandatis ambulaverit, vivet, et felix erit in vita sua; quicumque vero neglexerit, non vivet, et erit infelix in vita sua. Dic omnibus, ut² non cessent, quicumque recte facere possunt; bona opera exercere, utile est illis. Dico autem, omnem hominem³ de incommodis eripi oportere. Is enim, qui eget,⁴ et in quotidiana vita patitur incommoda, in magno tormento est ac necessitate. Quisquis⁵ igitur huiusmodi animam eripit de necessitate, magnum gaudium sibi acquirit. Nam is,⁶ qui huiusmodi vexatur incommodo, pari tormento cruciatur, atque se torquet is, qui in vinculis est. Multi enim propter huiusmodi calamitates, cum eas sustinere⁷ non possunt, mortem sibi consciscunt. Qui novit igitur calamitatem huiusmodi hominis, et non eripit eum, magnum peccatum admittit,⁸ et fit reus sanguinis eius. Facite igitur opera bona, quicumque accepistis a Domino, ne, dum moramini facere, consummetur structura turris; propter vos enim⁹ intermissum est opus aedificationis eius. Nisi igitur festinaveritis facere recte, consummabitur turris, et excludemini.¹⁰ Postquam vero locutus est mecum, surrexit de lecto, et apprehenso pastore et virginibus abiit. Dixit autem mihi, remissurum se pastorem illum et virgines illas in domum meam.¹¹

Cap. IV. 1) Omnino p. omni homini Vat., qui dei domini p. Dei.

2) de omnibus et Vat., ubi erat quicumque p. quicumque.

3) Amorem proximi commendat vel maxime.

4) Et is enim qui egit Vat.

5) Quisque Vat.

6) Is enim Vat., mox atque torquet se qui in vinculo est.

7) sufferre Vat., in fine adducunt man. sec. mutatum in addicunt.

8) facit oblitteratum ante admittit in Vat.

9) dum tardamini facere consummatur

(B) IV. Ait autem mihi ille pastor: viriliter in ministerio hoc conversare, et omni homini indica magnificentiam Domini, et habebis¹ gratiam in hoc ministerio. Quicumque ergo in his mandatis ambulaverit, vivet et felix erit; quicumque vero non intellexerit ea, non vivet,² et erit infensus in vita sua. Dic omnibus, ut qui possunt recte facere, non cessent; bonam operam exercere utile est illis. Dico autem, omnem hominem de incommodo oportere³ eripi. Nam et is,⁴ qui [eget,] agit vitam quotidianam in magno tormento et necessitate; et huiusmodi animam qui liberat, magnum sibi gaudium adquiret. Qui enim eiusmodi incommodo vexatur, sic cruciatur, quomodo ille qui in vinculis est. Multi enim huiusmodi vexationem non sustinentes mortem sibi adsciscunt. [Qui novit igitur]⁵ angustiam eius, et non redimit eum, magnum peccatum admittit, et fit reus sanguinis eius. Facite aliquid boni, quicumque accepistis bonum a Domino. Nolite tarde facere, ne consummetur structura turris, et vos de structura reprobemini. Iam alia turris non aedificatur; propter vos autem intermissio facta est aedificationis eiusdem turris. Nisi ergo festinaveritis facere recte, turris consummabitur. Et postquam haec locutus est, surrexit a lecto, adprehensoque illo pastore et virginibus abiit, dicens mihi iterum, se missurum pastorem et virgines in domum meam.⁶

---

structura turris propter enim eos Vat.
Vid. Sim. 9, 5.

10) *excludimini erat in Vat.*

11) *Dicens autem mihi remansurum pastorem illum et virgines in domum meam AMEN finit Vat. cum epigraphe:*

Explicit liber pastoris discipuli beati pauli Apostoli . . . Deo gratias.

Cap. IV. 1) *habes p. et habebis Pal.*

2) *vivit — vivit Pal.*

3) *omne Pal.*

4) *his Pal.*

5) *Loco vocc. uncis inclusorum occurrit lacuna in Pal. Ibidem mutavi redimet in redimit.*

6) *Puncto post meam posito sequitur ἀμὴν in Pal.*

ΑΡΧΗ ΣΥΝ ΘΕΩ ΒΙΒΛΟΥ ΛΕΓΟΜΕΝΗΣ ΠΟΙΜΗΝ.

ΟΡΑΣΙΣ Α΄.

1. Ὁ θρέψας με¹ πέπρακεν παιδίσκην τινὰ² εἰς Ῥώμην. Μετὰ πολλὰ ἔτη ταύτην — —³ καὶ ἠρξάμην αὐτὴν⁴ ἀγαπᾶν ὡς ἀδελφὴν. Μετὰ χρόνους πολλοὺς⁵..... αὐτὴν εἰς τὸν ποταμὸν Τιβέριον⁶ εἶδον, καὶ ἐπέδωκα αὐτῇ χεῖρα, καὶ ἐξέβαλον αὐτὴν ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἴδὼν δὲ τὸ κάλλος αὐτῆς διελογιζόμην ἐν τῇ καρδίᾳ μου λέγων Εὐτυχὴς ἦμην, εἴ⁷ τοιαύτην γυναῖκα εἶχον καὶ τῷ κάλλει καὶ τοῖς τρόποις. Μόνον τοῦτο ἐβουλεύσαμην, ἕτερον δὲ οὐδέν. Μετὰ χρόνον τινὰ πορευομένου μου εἰς Κώμας⁸ ἐδόξαζον τὰς κτίσεις τοῦ Θεοῦ, ὅτι μεγάλαι καὶ δυναταὶ καὶ εὐπρεπεῖς εἰσὶ. Περιπατῶν ἀφύπνωσα, καὶ πνευμά με ἔλαβε καὶ ἀπήγαγε δι' ἀνόδου ἀσκίλου,⁹ δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἠδύνατο ὁδεῦσαι· ἦν δὲ ὁ τόπος κρημνώδης καὶ ἀπερρωγῶς¹⁰ ἀπὸ τῶν ὑδάτων. Διαβὰς οὖν τὸν ποταμὸν ἐκείνον ἦλθον εἰς τὰς ὄχθας,¹¹ καὶ ἐπιθῶ τὰ γόνατά μου καὶ ἠρξάμην προσεύχεσθαι τῷ κυρίῳ, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τὰς ἀμαρτίας μου. Προσενχομένου δέ μου ἠνοίχθη ὁ οὐρανός, καὶ βλέπω τὴν γυναῖκα, ἣν ἐπεθύμησα, ἀσπαζομένην με ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ λέγουσαν Ἐρμᾶ, χαῖρε. Ἐμβλέψας δὲ αὐτῇ λέγω Κυρία, τί σὺ ᾧδε ποιεῖς; Ἡ δὲ φησὶν Ἀνελήφθην,¹² ἵνα σου τὰς ἀμαρτίας ἐλέγξω πρὸς κύριον. Λέγω αὐτῇ Νῦν σὺ μου ἔλεγχος εἶ; Οὐ, φησὶν, ἀλλ' ἀκουσόν μου τὰ ῥήματα ἃ σοι μέλλω λέγειν. Ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατοικῶν, καὶ κτίσας ἐκ τοῦ μῆ

1) super his notatur in apogr. ὁ γράψας | ὁ θρέψας με, ac si duplici modo scriptura codicis legi potuerit.

2) πέπρακεν παιδίσκην τινὰ: apogr. πεπράκεναι (primum πέπρακεναι erat) καὶ ὁδὸν τινά.

3) --: ita apogr. Legendum ἔθεα-σάμην vel simile quidd.

4) αὐτὴν: apogr. αὐτόν, notato ἧς super ὄν.

5) Scripsit h. l. Sim. fere ὁμιλεῖν, codicis scripturam, ut saepe, non assecutus: vix enim sensu versandi accipi poterit. In Latinis cdd. est *lavari eam* vel *lavantem [se] vidi*.

6) Τιβέριον: ita certe apogr. Sim.

7) εἰ: apogr. ἦ.

8) κώμας: sic apogr. Videtur de Cumis

(Κοῦμαι apud Ptol., Κύμη apud Strabonem) cogitandum esse, cf. infra Vis. II, 1. in cdd. Lat. Hoc ipso loco cod. Pal. habet *civilitatem Ostiorum*.

9) ita apogr. Scriptura vitiosa est. Potest, nisi melius quid latet, ἀσκήνου scribi vel potius ἀσκίλου, ut ipse Sim. scripsit in recensione editionis principis causa proposita.

10) apogr. ἀπερρωγῶς.

11) ad τὰς ὄχθας apogr. in marg. τὰ ὀμαλά.

12) apogr. [ἀπεκαλ]ήφθην. Prioris igitur litterae e coniectura sunt Simonidis. At clarissimum est non ἀπεκαλύφθην, ut est in ed. princ., legendum esse sed ἀνελήφθην.

ὄντος τὰ ὄντα καὶ πληθύνας καὶ ἀξήσας ἔνεκεν¹³ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, ὁργίζεται σοι, ὅτι ἡμαρτες εἰς ἐμέ. Ἀποκριθεὶς αὐτῇ λέγω Εἰς σὲ ἡμαρτον; ποῖω τρόπῳ; ἢ πότε σοι αἰσχρὸν λόγον ἐλάλησα; οὐ πάντοτέ [σε] ὡς θυγατέραν ἠγοῦμην; οὐ πάντοτέ με ἐκατάκρινας;¹⁴ διὰ τί μου καταψεύδη, γύναι, τὰ πονηρὰ ταῦτα; Γελάσασά μοι λέγει Ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀνέβη ἐπιθυμία τῆς πορνείας· καὶ οὐ δοκεῖ σοι ἀνδρὶ δικαίῳ πονηρὸν πρᾶγμα εἶναι, ἐὰν ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία; Ἀμαρτία γὰρ ἐστὶ μεγάλη, φησὶν· ὁ γὰρ δικαίος ἀνὴρ δίκαια βουλευέται¹⁵. Ἐν τῷ οὖν δίκαια βουλευέσθαι αὐτὸν κατορθοῦται ἢ δόξα αὐτοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ εὐκατάλλακτον ἔχει τὸν κύριον ἐν παντὶ πρᾶγματι· οἱ δὲ πάλιν [πονηρὰ] βουλευόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν θάνατον καὶ αἰχμαλωτισμὸν ἑαυτοῖς ἐπισπῶνται· μάλιστα οἱ τὸν αἰῶνα τοῦτον περιποιούμενοι καὶ γῆν ἐρῶντες¹⁶ ἐν τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ μὴ ἀντερχόμενοι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, πολλὰ μεταμελήσουσιν αἱ ψυχαὶ αὐτῶν οὔτινες οὐκ ἔχουσιν ἐλπίδας, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀπεδώκασιν¹⁷ καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ἀλλὰ σὺ προσεύχου πρὸς τὸν θεόν, καὶ λάσεται σου τὰ ἀμαρτήματα καὶ ὄλον τὸν οἶκόν¹⁸ σου καὶ πάντων τῶν ἁγίων.

II. Μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτὴν τὰ ῥήματα ταῦτα ἐκλείσθησαν οἱ οὐρανοί· κἀγὼ ὄλος ἡμῃν πεφορικῶς καὶ λυπούμενος. Ἔλεγον δὲ ἐν ἑαυτῷ¹ Εἰ αὕτη μοι ἀμαρτία ἀναγράφεται, πῶς δυνήσομαι σωθῆναι; ἢ πῶς ἐξιλεώσομαι τὸν θεὸν περὶ τῶν ἀμαρτιῶν μου τῶν τελείων²; ποίοις ῥήμασιν ἐρωτήσω τὸν κύριον ἵνα ἱλατεύσῃ μοι; Ταῦτα μου συμβουλευόμενον καὶ διαλογιζόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ, βλέπω κατενώπιόν μου καθέδραν λευκὴν ἐξ ἑρίων λευκῶν γενοῦσαν μεγάλην· καὶ ἦλθε γυνὴ πρεσβύτης³ ἐν ἱματισμῷ λαμπροτάτῳ, ἔχουσα βιβλίον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἐκάθισε μόνη, καὶ ἠσπάσατό με Ἐρμαῖ, χαιρε.⁴ Ἡ δὲ εἶπε Τί στυγνὸς ὁ μακροθύμος καὶ ἀστονάχητος⁵, ὁ πάντοτε γελῶν, τί οὕτω κατηφῆς τῇ ἰδέᾳ καὶ οὐχ ἱλαρὸς; Καὶ εἶπον αὐτῇ Ἰπὸ τίνος γυναικὸς ἀγαθωτάτης λεγούσης μοι ὅτι ἡμαρτον εἰς αὐτήν. Ἡ δὲ ἔφη Μηδαμῶς ἐπὶ τὸν δούλον τοῦ θεοῦ πρᾶγμα τοιοῦτον· ἀλλὰ πάντως ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀνέβη περὶ αὐτῆς· ἔστι μὲν τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ ἡ τοιαύτη βουλή ἀμαρτιῶν ἐπιφέρουσα· πονηρὰ γὰρ βουλή καὶ ἔκφοικτος, εἰς πάνσεμνον πνεῦμα καὶ ἤδη δεδοκιμασμένον ἐὰν ἀναβῇ ἐπιθυμία ἢ πονηρὸν ἔργον· καὶ μάλιστα Ἐρμαῖς ὁ ἐγκρατῆς καὶ ἀπερχόμενος πάσης ἐπιθυμίας πονηρᾶς καὶ πλήρης ἀπλότητος· καὶ ἀκακίας μεγάλης.

13) Haec vox ita scripta est ut possit *ἔνωσιν* legi. Sed ex litteris superscriptis, iisque ad imitationem ut videtur ipsius codicis non satis distinctis, apparet Simonidem in legendo exemplari haesisse.

14) οὐ πάντοτε (apogr. absque σε) ὡς θυγατέραν ἠγοῦμην; οὐ (apogr. ἠγοούμενον) πάντ. με ἐκατάκρινας: haec vario modo corrupta esse apparet.

15) βουλευέται: apogr. καλύεται.

16) γῆν ἐρῶντες: ita apogr. In ed. princ. recte propositum est *γαυριῶντες* collato Vis. III. cap. IX.

17) ἀπεδώκασιν: sic apogr., non ἀποδεδώκασιν.

18) ὄλον τὸν οἶκον: sic apogr., non ut legendum videtur ὄλου τοῦ οἴκου.

Cap. II. 1) ἐν ἑαυτῷ: sic apogr.

2) τελείων per compendium in apogr. scriptum est, a Sim. non satis intellectum.

3) in apogr. est *πρεσβύτης*, non *πρεσβύτις*.

4) Plura exciderunt propter ὁμοιοτέλετον.

5) in apogr. est *ἀστομάχης*.

III. Ἄλλ' οὐχ ἕνεκα τούτου ὀργίζεται σοι ὁ θεός, ἀλλ' ἵνα τὸν οἶκόν σου τὸν ἀνομήσαντα εἰς τὸν κύριον καὶ εἰς ὑμᾶς τοὺς γονεῖς αὐτῶν ἐπιστρέψῃς. Ἀλλὰ φιλότεκνος ὢν οὐκ ἐνουθέτεις σου τὸν οἶκον, ἀλλ' ἀφῆκας αὐτὸν καταφθαρῆναι δεινῶς· διὰ τοῦτο ὀργίζεται σοι ὁ κύριος. Ἀλλ' ἰάσεται σου πάντα τὰ γεγονότα πονηρὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου· διὰ γὰρ τὰ ἐκείνων ἀμαρτήματα καὶ ἀνομήματα σὺ καταφθάρῃς ἀπὸ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων. Ἀλλ' ἡ πολλή¹ εὐσπλαγγνία τοῦ κυρίου ἠλέησέ σε, καὶ τὸν οἶκόν σου ἰσχυροποίησε καὶ ἐθεμελίωσεν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ· σὺ μόνον μὴ θραθυμήσεις², ἀλλὰ εὐψύχει, καὶ ἰσχυροποιήσεις σου τὸν οἶκον. Ὡς γὰρ χαλκεὺς σφυροκοπῶν τὸ ἔργον αὐτοῦ περιγίνεται τοῦ πράγματος οὗ θέλει, οὕτως ὁ λόγος καθημερινὸς καὶ δίκαιος περιγίνεται πάσης πονηρίας. Μὴ διαλίπῃς οὖν νουθετῶν σου τὰ τέκνα· οἶδας γὰρ ὅτι, ἐὰν μετανοήσωσιν ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν, ἐγγραφήσονται εἰς τὰς βίβλους τῆς ζωῆς μετὰ τῶν ἀγίων. Μετὰ τὸ πανθῆναι αὐτῆς τὰ δῆματα ταῦτα λέγει μοι Θέλεις ἀκοῦσαι μου ἀναγινωσκούσης; Λέγω κἀγὼ Θέλω, κυρία μου. Λέγει μοι Γενοῦ ἀκροατῆς καὶ ἀκουε τὰς δόξας τοῦ θεοῦ. Ἦκουσα μεγάλας καὶ θαυμαστάς, ὧν οὐκ ἴσχυσα μνημονεῦσαι· πάντα γὰρ τὰ δῆματα ἔκφρικτα, ἃ οὐ δύναται ἄνθρωπος συνιέναι. Τῶν οὖν ἐσχάτων δημάτων ἐμνημόνευσα· ἦν γὰρ ἡμῖν σύμφορα καὶ ἡμέρα· Ἴδου ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ . . . .³ δυνάμει καὶ κραταίᾳ, ὁ τῇ μεγάλῃ συνέσει αὐτοῦ κτίσας τὸν κόσμον καὶ τῇ ἐνδόξῳ αὐτοῦ βουλήν περιθίεις τὴν εὐπρέπειαν τῇ κτίσει, καὶ τῷ ἰσχυρῷ δῆματι πῆξας τὸν οὐρανὸν καὶ θεμελιώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ τῇ ἰδίᾳ σοφίᾳ καὶ προνοίᾳ κτίσας τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἣν καὶ εὐλόγησεν, ἰδοὺ μεθιστάνει τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς καὶ τὰς θαλάσσας, καὶ πάντα ὀμαλὰ γίνονται τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ, ἵνα ἀποδοῦν αὐτοῖς τὴν ἐπαγγελίαν, ἣν ἐπηγγέλατο, μετὰ πολλῆς δόξης καὶ χαρᾶς, ἐὰν τηρήσωσι τὰ νόμιμα τοῦ θεοῦ ἅπερ ἔλαβον ἐν μεγάλῃ πίστει.

IV. Ὅτε οὖν ἐτέλεσεν ἀναγινώσκουσα καὶ ἠγέρθη ἀπὸ τῆς καθέδρας, ἦλθον τέσσαρες νεανίσκοι καὶ ἦραν τὴν καθέδραν καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὴν ἀνατολήν· προσκαλεῖται δέ με καὶ ἤψατο τοῦ στήθους μου καὶ λέγει μοι Ἦρεσέ σοι ἡ ἀνάγνωσις μου; Λέγω αὐτῇ Κυρία, ταῦτά μοι τὰ ἔσχατα ἀρεστά, τὰ δὲ πρότερα χαλεπὰ καὶ σκληρά. Ἡ δὲ ἔφη μοι λέγουσα Ταῦτα τὰ ἔσχατα τοῖς δικαίοις, τὰ δὲ πρότερα τοῖς ἔθνικοις καὶ τοῖς ἀποστάταις. Αἰλούσης αὐτῆς μετ' ἐμοῦ δύο ἄνδρες ἦλθον καὶ ἦραν αὐτὴν τῶν ἀγκώνων καὶ ἀπῆλθον, ὅπου καὶ ἡ καθέδρα, πρὸς τὴν ἀνατολήν. Ἰλαρὰ δὲ ἀπῆλθεν, καὶ ἀπάγουσα λέγει μοι Ἄνδρίζου, Ἐρμᾶ.

ΟΡΑΣΙΣ Β'.

I. Πορευομένου μου εἰς Κώμην¹ κατὰ τὸν καιρὸν ὃν πέρυσι περιεπάτου, ἀνεμνήσθην τῆς περυσινῆς ὁράσεως, καὶ πάλιν με αἶρει

Cap. III. 1) in apogr. est ἡ πολλή¹ ὅς ἀγανῶ δυν. καὶ κρ., quae etiamsi ὁ ἡ εὐσπλ. pro ὅς scribamus, non satis sanantur.

2) ita apogr.

3) in apogr. fere sic scriptum est:

1) κώμην: sic h. l. apogr.

πνεῦμα καὶ ἀποφέρει εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ὅπου καὶ πέρυσιν. Ἐλθὼν οὖν εἰς τὸν τόπον τιθῶ τὰ γόνατα καὶ ἠρξάμην προσεύχεσθαι τῷ κυρίῳ καὶ δοξάζειν αὐτοῦ τὸ ὄνομα, ὅτι με ἄξιον ἠγήσατο καὶ ἐγνωρίσέ μοι τὰς ἁμαρτίας μου τὰς προτέρας. Μετὰ δὲ τὸ ἐγεροθῆναι με ἀπὸ τῆς προσευχῆς βλέπω κατέναντί μου τὴν πρεσβυτέραν, ἣν καὶ πέρυσιν ἐωράκειν, περιπατοῦσαν καὶ ἀναγινώσκουσαν βιβλιδάριον², καὶ λέγει μοι Ἰὺνη ταῦτα τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ Θεοῦ ἀπαγγεῖλαι; Λέγω αὐτῇ Κυρία, τσαῦτα μνημονεῦσαι οὐ δύναμαι· δὸς δὴ μοι τὸ βιβλιδάριον, ἵνα μεταγράψω αὐτό. Λάβε, φησὶν, αὐτό, καὶ ἀποδώσεις μοι. Ἔλαβον ἐγώ, καὶ εἰς τινα τόπον τοῦ ἀγροῦ ἀναχωρήσας μεταγραψάμην πάντα πρὸς γράμμα· οὐχ εὑρισκον γὰρ τὰς συλλαβὰς. Τελέσαντος οὖν μου τὰ γράμματα τοῦ βιβλιδαρίου ἐξαίφνης ἠρπάγη μου ἀπὸ τῆς χειρός· ὑπὸ τίνος δὲ οὐκ οἶδα.

II. Μετὰ δὲ ἡμέρας ἰε νηστεύσαντός μου καὶ πολλὰ ἐρωτήσαντος τὸν κύριον ἀπεκαλύφθη μοι ἡ γνῶσις τῆς γραφῆς. Ἦν δὲ γεγραμμένα ταῦτα· Τὸ σπέρμα σου ἠδέθησεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐβλασφήμησεν εἰς τὸν κύριον καὶ προέδωκε τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἐν ἁμαρτία μεγάλη, καὶ ἤκουσαν προδοταὶ γονέων, καὶ προδόντες οὐκ ὠφελήθησαν, ἀλλ' ἔτι προσέθηκαν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν καὶ ταῖς ἀσελείαις καὶ συμφοραῖς αὐτῶν καὶ πονηρίαις. Ἀλλὰ γνωρίσον ταῦτα τὰ ῥήματα τοῖς τέκνοις σου πᾶσι καὶ τῇ συμβίῳ τῇ μελλούσῃ σου ἀδελφῇ· καὶ γὰρ αὕτη οὐκ ἀπέχεται τῇ γλώσσῃ, ἐν ἣ ἠ πονηρεύεται· ἀλλ' ἀκούσασα ταῦτα τὰ ῥήματα ἀφέξεται, καὶ ἔξει ἔλεος. Καὶ μετὰ τὸ γνωρίσαι σε ταῦτα τὰ ῥήματα αὐτοῖς, ἃ ἐνετείλατό μοι ὁ δεσπότης ἵνα σοι ἀποκαλυφθῇ, τότε ἀφίενται αὐτοῖς αἱ ἁμαρτίαι πᾶσαι ἄς πρότερον ἤμαρτον. Πᾶσι δὲ τοῖς ἁγίοις ἄφεσιν ἐπάγει¹ τοῖς ἁμαρτήσασιν² μέχρι ταύτης τῆς ἡμέρας, ἐὰν ἐξ ὅλης καρδίας μετανοήσωσι καὶ ἄρῳσιν ἀπὸ τῶν καρδιῶν αὐτῶν τὰς διψυχίας. Ὁμοσε γὰρ ὁ δεσπότης κατὰ τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ Ἐὰν ὠρισμένης τῆς ἡμέρας ταύτης ἔτι [τις] ἁμαρτήσας³ γένηται, μὴ ἔχειν αὐτὸν σωτηρίαν· ἡ γὰρ μετάνοια τοῖς δικαίοις ἔχει τέλος· πεπλήρωνται γὰρ αἱ ἡμέραι μετάνοίας πᾶσι τοῖς ἁγίοις· τοῖς δὲ ἔθνεσι μετάνοιά ἐστιν ἕως τῆς ἐσχάτης ἡμέρας⁴. Ἐρεῖς οὖν τοῖς προηγουμένοις τῆς ἐκκλησίας ἵνα κατορθώσωνται τὰς ὁδοὺς αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἀπολάβωσιν ἐκ πλήρους τὰς ἐπαγγελίας μετὰ πολλῆς δόξης. Ἐμμελῖνατε οὖν οἱ ἐργαζόμενοι τὴν δικαιοσύνην καὶ μὴ διψυχήσητε, ἵνα γένηται ῥῆμα ἢ πάροδος μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων. Μακάριοι ὑμεῖς ὅσοι ὑπομενεῖτε τὴν θλίψιν τὴν ἐρχομένην τὴν μεγάλην, καὶ ὅσοι οὐκ ἀρνήσονται τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ὁμοσε γὰρ ὁ κύριος κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοὺς ἀρνησάμενους τὸν κύριον αὐτῶν ἀπεγνωρίσθαι ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῶν, τοὺς μέλλοντας ἀρνεῖσθαι ταῖς ἐρχομέναις ἡμέραις· τοὺς δὲ πρότερον ἀρνησάμενους, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγγίαν ἴλεως⁵ ἐγένετο αὐτοῖς.

2) βιβλιδάριον: δ inter i eta supra-scriptum est in apogr.

3) ἁμαρτήσας: in apogr. est ἁμαρτήσης.

Cap. II. 1) ἐπάγει in apogr. per notissimum compendium scriptum est, sed ipse Sim. pro παρέχει habuit.

4) ἕως τῆς ἐσχάτης ἡμέρας: haec in apogr. corrupta sic leguntur: ἔστι τέλος (supra-scripto τέως) τῆς ἐννάτης ἡμέρας.

5) in apogr. erat ἴλεος, sed ex o factum est ω.

2) in apogr. est ἁμαρτήμασι.

III. Ἐν δέ, Ἐρμαῖ, μηκέτι μνησικαίει τοῖς τέκνοις σου, μηδὲ τὴν ἀδελφὴν σου ἐάσεις, ἵνα καθαρισθῶσιν ἀπὸ τῶν προτέρων ἀμαρτιῶν αὐτῶν· παιδευθήσονται γὰρ παιδεῖαν δικαίαν, ἐὰν σὺ μὴ μνησικακήσης αὐτοῖς· μνησικακία θάνατον κατεργάζεται. Σὺ δέ, Ἐρμαῖ, μέγας θλίψεις ἔσχες ἰδιωτικὰς διὰ τὰς μὲν παραβάσεις τοῦ οἴκου σου, ὅτι οὐκ ἐμέλησέ σοι περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ παρενεθυμήθης καὶ ταῖς πραγματείαις¹ σου συνανεφύρης ταῖς πονηραῖς. Ἀλλὰ σώζει σε τὸ μὴ ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἡ ἀπλότητά² σου καὶ ἡ ἐγκράτεια, ταῦτα σέσωκέ σε, ἐὰν ἐμμείνης³, καὶ πάντας σώζει τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους. Ὅσοι δὲ⁴ ἐν ἀκακίᾳ καὶ ἀπλότητι, οὗτοι κατισχύσουσι πάσης πονηρίας καὶ παραμένουσιν⁵ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Μακάριοι πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν δικαιοσύνην· ἀδιάφθορον ἔχουσιν ἕως αἰῶνος. Ἐρεῖς δὲ Μαξίμω⁶ Ἰδοὺ θλίψις ἔρχεται· ἐὰν σοὶ φανῇ, πάλιν — — ἐγγὺς κύριος τοῖς ἐπιστρεφομένοις, γέγραπται ἐν τῷ Ἑλδὰδ καὶ Μωδῆδ⁷ τοῖς προφητεύσασιν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῷ λαῷ.

IV. Ἀπεκαλύφθη¹ δέ, ἀδελφοί, ὑπό τινος νεανίσκου εὐειδεστάτου λέγοντος Τὴν πρεσβυτέραν, παρ' ἧς ἔλαβες τὸ βιβλίον, τίνα δοκεῖς εἶναι; Ἐγὼ φημι Τὴν Σιβύλλαν². Πλανᾶσαι, φησίν, οὐκ ἔστι. Τίς οὖν ἐστί; φημί. Ἡ Ἐκκλησία, φησίν. Εἶπον οὖν αὐτῷ Διὰ τί οὖν πρεσβυτέρα; Ὅτι, φησίν, πάντων πρώτη ἐκτίσθη, διὰ τοῦτο πρεσβυτέρα, καὶ διὰ ταύτην³ ὁ κόσμος κατηρτίσθη. Μετέπειτα δὲ ὄρασιν εἶδον ἐν τῷ οἴκῳ μου· ἦλθεν ἡ πρεσβυτέρα καὶ ἠρώτησέ με εἰ ἦδη τὸ βιβλίον ἔδωκα τοῖς πρώτοις. Ἠρησάμην δεδακέναι. Καλῶς, φησί, πεποίηκας· ἔχω γὰρ ῥήματα προσθήναι⁴. Ὅταν οὖν ἀποτελέσω τὰ ῥήματα πάντα, διὰ σοῦ γνωσθήσονται τοῖς ἐκλεκτοῖς πᾶσι. Γράψεις οὖν δύο βιβλιδάκια, καὶ πέμψεις ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ. Πέμψει οὖν Κλήμης εἰς τὰς ἔξω πόλεις· ἐκείνῳ γὰρ ἐπιγέγραπται· Γραπτῇ δὲ νουθετησεῖ⁵ τὰς χήρας καὶ τοὺς ὄρφανούς. Σὺ δὲ ἀναγνώσεις εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν προϊσταμένων τῆς ἐκκλησίας.

ΩΡΑΣΙΣ Γ'.

1. Ὅρα[σιν εἶδον], ἀδελφοί, τοιαύτην. Νηστεύσας πολλάκις καὶ δεηθεὶς τοῦ κυρίου ἵνα μοι φανερώσῃ τὴν ἀποκάλυψιν, ἣν ἐπηγγεί-

Cap. III. 1) ita apogr.

2) ἡ ἀπλότητά σου: ita apogr.

3) ἐὰν ἐμμείνης: ita fere apogr., quo Sim. scripturam codicis ut non satis claram imitatus est.

4) apogr. ὅσοι δὲ, supra notato οἱ δὲ.

5) παραμένουσιν: hoc accentu apogr.

6) ἐρεῖς δὲ μαξίμω: ita prorsus apogr.

7) σοι: apogr. τοι. Ad πάλιν deest verbum ἐπιστράφηθι vel simile.

8) ἐν τῷ Ἑλδὰδ καὶ Μωδῆδ: haec facili coniectura effecta sunt ex iis quae corrupte habet apogr.: ἐν τῷ ἐλάλη κατὰ μωσῆ δαβιδ.

Cap. IV. 1) apogr. ἀπεκαλύφθη, super θη notato σαν.

2) apogr. σιβύλλαν.

3) διὰ ταύτην ita apogr., supra τὴν notato της.

4) προσθήναι: ita apogr., ut saepe libri veteres.

5) νουθετησεῖ: quod pro hac voce apogr. habet, et ipsum ex imitatione codicis profectum, non satis legi potest. Rationem habet participii, ut fere pro νουθετησομένη haberi possit, nisi quod pro νουθετη brevius quid scriptum est.

Vis. III. 1) Ὅρα[σιν εἶδον]: sic ipsum apogr.

λατο δείξαι, [διὰ] τῆς πρεσβυτέρας ἐκείνης², τῇ νυκτὶ ὄφθῃ μοι ἡ πρεσβυτέρα καὶ εἶπεν Ἐπεὶ οὕτως ἐνδεής καὶ σπουδαῖος εἰς³ τοῦ γυνῶναι⁴ πάντα, ἔλθῃ εἰς τὸν ἀγρὸν ὅπου χρονίζεις, καὶ περὶ ὄραν πέμπτην μέλλω φανισθῆσομαι σοι⁵, καὶ δείξω ἃ δεῖ σε ἰδεῖν. Ἠρώτησα αὐτὴν λέγων Κυρία, εἰς ποῖον τόπον τοῦ ἀγροῦ; Ὅπου, φησὶν, θέλεις. Ἐξελεξάμην τόπον καλὸν ἀνακεχωρηκότα. Πρὶν δὲ λαλῆσαι αὐτὴν καὶ εἰπεῖν τόπον,⁶ λέγει μοι Ἦξω ἐκεῖ ὅπου θέλεις. Ἐγενόμην οὖν, ἀδελφοί, εἰς τὸν ἀγρὸν, καὶ συνώψισα τὰς ὄρας, καὶ ἦλθον εἰς τὸν τόπον ὅπου αὐτὴ ἔλθειν ἔμελλε, καὶ βλέπω συμψέλλιον κείμενον ἐλεφάντινον, καὶ ἐπὶ τοῦ συμψέλλιου⁷ ἔκειτο κερβικάριον λινούν, καὶ ἐπάνω λεντίου ἐξηπλωμένον λινον καρπάσιον.⁸ Ἰδὼν οὖν ταῦτα κείμενα καὶ μηδένα ὄντα ἐν τῷ τόπῳ, ἐκθαμβος ἐγενόμην, καὶ ὥσει τρόμος με ἔλαβε, καὶ αἱ τρίχες μου ὄρθαι· καὶ ὥσει φρίκη μοι προσῆλθε, μόνου μου ὄντος. Ἐν ἑμαυτῷ οὖν γενόμενος καὶ μνησθεὶς τῆς δόξης τοῦ θεοῦ καὶ λαβὼν θάρσος, θεῖς τὰ γόνυατα ἐξωμολογούμην τῷ κυρίῳ τὰς ἀμαρτίας μου ὡς καὶ πρότερον. Ἡ δὲ ἦλθεν μετὰ νεανίσκων ἕξ, οὓς⁹ καὶ πρότερον ἐωράκειν, καὶ ἐστάθη μοι καὶ κατηκροᾶτο προσευχομένου καὶ ἐξωμολογουμένου τῷ κυρίῳ τὰς ἀμαρτίας μου. Καὶ ἀψαμένη¹⁰ μου λέγει Ἐρωᾶ, παῦσαι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν σου πάλιν ἐρωτᾶν· ἐρωτᾶ καὶ περὶ δικαιοσύνης, ἵνα λάβῃς μέρος τι ἐξ αὐτῆς μετὰ σεαυτοῦ εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ ἐξήγησέ με τῆς χειρὸς καὶ ἄγει με εἰς τὸ συμψέλλιον, καὶ λέγει τοῖς νεανίσκοις Ὑπάγετε καὶ οἰκοδομεῖτε. Μετὰ τὸ ἀναχωρῆσαι τοὺς νεανίσκους, μόνων ἡμῶν γεγονότων, λέγει μοι Κάθισον ὧδε. Λέγω αὐτῇ Κυρία, ἄφες τοὺς πρεσβυτέρους πρῶτον καθῆσαι. Ἄ σοι λέγω, φησὶ, κάθισον. Θέλοντός μου εἰς τὰ δεξιὰ μέρη καθῆσαι οὐκ εἶασέ με, ἀλλ' ἐννεύει μοι τῇ χειρὶ ἵνα εἰς τὰ ἀριστερὰ μέρη καθίσω.¹¹ Λογίζομένου μου οὖν καὶ λυπουμένου, ὅτι οὐκ εἶασέ με εἰς τὰ δεξιὰ μέρη καθῆσαι, λέγει μοι Ἀυπῆ, Ἐρωᾶ; Ὁ εἰς τὰ δεξιὰ τόπος ἄλλων ἐστὶ, τῶν ἤδη εὐηρεστηκότων τῷ θεῷ καὶ παθόντων ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ· σοὶ δὲ πολλὰ λείπει ἵνα μετ' αὐτῶν καθίσῃς· ἀλλ' ὡς ἐμμένεις τῇ ἀπλότῃ, μείνον, καὶ καθίσσεις μετ' αὐτῶν, καὶ ὅσοι ἂν ἐργάζονται τὰ ἐκείνων ἔργα καὶ ὑπενέγκωσιν ἃ ἐκείνοι ὑπένεγκαν.¹²

II. Τί, φημί, ὑπένεγκαν¹; Ἄκουε, φησὶ· μάστιγας, φυλακὰς, θλίψεις μεγάλας, σταυρούς, θηρία, ἕνεκα τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ· διὰ τοῦτο ἐκείνων ἐστὶ τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ ἀγιάσματος, καὶ ὅς ἐάν πάθῃ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ· τῶν δὲ λοιπῶν τὰ ἀριστερὰ μέρη ἐστίν. Ἄλλὰ ἀμφοτέρων, καὶ τῶν ἐκ δεξιῶν καὶ τῶν [ἐξ] ἀριστερῶν καθη-

2) apogr. ἐναντίον, suprascripto ἐκεῖνης.

3) εἰς: ita apogr.

4) τοῦ γυνῶναι: ita corrigenda videbatur scriptura apographi: τὴν γνώμην.

5) μέλλω φανισθῆσομαι σοι: ita prorsus apogr.

6) τόπον: sic absque articulo.

7) συμψέλλιου: συμ in apogr. omissum erat.

8) ita prorsus haec in apogr.

9) ἕξ, οὓς: apogr. ἕξ οὓ.

10) ἀψαμένη: apogr. ἀψαμένου.

Idem pro ἐρωτᾶν habet ἐρωτῶ.

11) καθίσω: apogr. καθήσω.

12) ὑπένεγκαν: ita apogr. Nec magis mutavimus quod ante habet, ἐργάζονται.

Cap. II. 1) ita rursus apogr. Infra [ἐξ] et alia uncis inclusa ipsi addidimus.

μένων, τὰ αὐτὰ δῶρα καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· μόνον ἐκεῖνοι ἐκ δεξιῶν κάθηται, καὶ ἔχουσι² δόξαν τινά. Σὺ δὲ κατεπίθνυμος εἶ καθίσει ἐκ δεξιῶν μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ ὑστερήματά σου πολλά· καθαρισθήσῃ δὲ ἀπὸ τῶν ὑστερημάτων σου· καὶ πάντες δὲ οἱ μὴ διψυχοῦντες καθαρισθήσονται ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν εἰς ταύτην τὴν ἡμέραν. Ταῦτα δὲ εἰπούσα ἤθελεν ἀπελθεῖν· πεσὼν δὲ αὐτῇ πρὸς τοὺς πόδας ἠρώτησα αὐτὴν κατὰ τοῦ κυρίου, ἵνα μοι ἐπιδείξῃ ὃ ἐπηγγεῖλατο ὄραμα. Ἡ δὲ πάλιν ἐπελάβετο τῆς χειρὸς μου καὶ ἠγειρέ με, καὶ καθίζει ἐπὶ τὸ συμπέλλιον ἐξ εὐωνύμων· καθέζεται δὲ καὶ αὐτὴ ἐκ δεξιῶν· καὶ ἐπάρασα δάβδον τινά λαμπρὰν λέγει μοι Βλέπεις μεγάλα πράγματα; Λέγω αὐτῇ Κυρία, οὐδὲν βλέπω. Ἴδου οὐχ ὄραξ³ κατέναντί σου πύργον μέγαν ὠκοδομούμενον⁴ ἐπ' ὑδάτων⁵, λίθοις τετραγώνοις λαμπροῖς; Ἐν τετραγώνῳ τε⁶ ὠκοδόμητο ὁ πύργος ὑπὸ τῶν ἕξ νεανίσκων τῶν ἐληλυθότων μετ' αὐτῆς· ἄλλαι δὲ μυριάδες ἀνδρῶν παρέφερον τοὺς λίθους, οἱ μὲν ἐκ τοῦ βυθοῦ, οἱ δὲ ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐπεδίδουν τοῖς νεανίσκοις· ἐκεῖνοι δὲ ἐλάμβανον καὶ ὠκοδόμου· τοὺς μὲν ἐκ τοῦ βυθοῦ λίθους ἐλκομένους πάντας οὕτως ἐτίθεισαν εἰς τὴν οἰκοδομήν· ἠρμωσμένοι γὰρ ἦσαν, καὶ συνεφώνουν τῇ ἀρμογῇ μετὰ τῶν ἐτέρων λίθων· καὶ οὕτως ἐκολλῶντο ἀλλήλοις, ὥστε τὴν ἀρμογὴν αὐτῶν μὴ φαίνεσθαι. Ἐφαίνετο δὲ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου ὡς ἐξ ἑνὸς λίθου ὠκοδομημένη. Τοὺς δὲ ἐτέρους λίθους τοὺς φερομένους ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οὐς μὲν ἀπέβαλλον, οὐς δὲ ἐτίθεισαν εἰς τὴν οἰκοδομήν· ἄλλους δὲ κατέκοπτον καὶ ἔρριπτον μακρὰν ἀπὸ τοῦ πύργου. Ἄλλοι δὲ λίθοι πολλοὶ κύκλω τοῦ πύργου ἔκειντο, καὶ οὐκ ἔρχοντο αὐτοῖς εἰς τὴν οἰκοδομήν· ἦσαν γὰρ τινες ἐξ αὐτῶν ἕψωριακότες, ἔτεροι δὲ σχισμαῖς ἔχοντες, ἄλλοι δὲ κεκολοβωμένοι⁷, ἄλλοι δὲ λευκοὶ καὶ στρογγύλοι⁸, μὴ ἀρμόζοντες εἰς τὴν οἰκοδομήν. Ἐβλεπον δὲ ἐτέρους λίθους τοὺς ριπτομένους μακρὰν ἀπὸ τοῦ πύργου καὶ ἐρχομένους εἰς τὴν ὁδὸν καὶ μὴ μένοντας ἐν τῇ ὁδῷ, ἀλλὰ κυλιομένους ἐκ τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν ἀνοδίαν· ἐτέρους δὲ ἐπὶ πυρὸς ἐκρίπτοντας καὶ καιομένους· ἐτέρους δὲ πίπτοντας ἐγγὺς ὑδάτων, καὶ μὴ δυναμένους κυλισθῆναι εἰς τὸ ὕδωρ.

III. Δείξασα¹ δέ μοι ταῦτα τὰ πράγματα, . . . ἀποκριθεῖσα λέγει μοι Πανοῦργος εἶ, ἄνθρωπε, θέλων γινώσκειν τὰ περὶ τὸν πύργον. Ναί², φημί, κυρία, ἵνα τοῖς ἀδελφοῖς ἀναγγείλω καὶ ἰλαρώτεροι γίνονται, καὶ ταῦτα ἀκούσαντες γινώσκουσι³ τὸν θεὸν ἐν πολλῇ δόξῃ. Ἡ δὲ ἔφη Ἀκούσονται μὲν πολλοὶ· ἀκούσαντες δὲ τινες ἐξ αὐτῶν χαρήσονται, τινὲς δὲ κλαύσονται· ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ἐὰν ἀκούσαντες μετανοήσωσι, καὶ αὐτοὶ χαρήσονται. Ἀκουε οὖν τὰς παραβολὰς τοῦ πύργου· ἀποκαλύψω σοι γὰρ τὰ πάντα· καὶ μηκέτι μοι κόπους πά-

2) ἔχουσι: ita apogr., non ἔχουσι.

3) οὐχ ὄραξ: apogr. ὁ χῶρος.

4) ὠκοδομούμενον: ita prorsus apogr.

5) ἐπ' ὑδάτων: ita prorsus apogr.

6) τε: ita apogr.

7) apogr. κεκολοβωμένοι.

8) apogr. στρογγύλοι. Infra vero Vis.

III. cap. VI. recte στρογγύλοι.

Cap. III. 1) δείξασα: apogr. δείξας.

Post πράγματα plura excidisse apparet.

2) in apogr. potius καὶ scriptum esse videtur.

3) ut praecedat γίνονται, ita h. l.

γινώσκουσι. Sed ου suprascriptum est,

quum infra non satis pateat utrum ω an

ou exaraverit Sim.

ρεχε περί ἀποκαλύψεως· αἱ γὰρ ἀποκαλύψεις αὐταὶ τέλος ἔχουσι, πε-
 πληρωμένοι γὰρ εἰσιν. Ἄλλ' οὐ παύσει αἰτούμενος ἀποκαλύψεις· ἀναι-
 δῆς γὰρ εἶ. Τὸν μὲν πύργον ὃν βλέπετε οἰκοδομημένον⁴, ἐγὼ εἰμι, ἡ
 Ἐκκλησία, ἡ ὀφθεινῶσα σοὶ καὶ νῦν καὶ τὸ πρότερον· ὃ ἐὰν οὖν θέλης
 ἐπερώτα περί τοῦ πύργου, καὶ ἀποκαλύψω σοί, ἵνα χαρῆς μετὰ τῶν
 ἁγίων. Λέγω αὐτῇ Κυρία, ἐπεὶ ἅπαξ ἄξιόν με ἠγγίσω τοῦ πάντα
 ἀποκαλύψαι, ἀποκαλύψω. Ἡ δὲ λέγει μοι Ὁ ἐὰν ἐνδέχεται⁵ ἀπο-
 καλυφθῆναί σοι, ἀποκαλυφθήσεται· μόνον ἡ καρδία σου πρὸς τὸν
 θεὸν ἦτω καὶ μὴ διψυχήσης, ὃ ἐὰν ἴδῃς. Ἐπηρώτησα αὐτὴν Διὰ
 τί ὁ πύργος ἐφ' ὑδάτων ὀκοδοῦνται, κυρία; Εἰπόν σοι, φησί, καὶ
 τὸ πρότερον, πανοῦργος εἶ περί τὰς γραφάς⁶, καὶ ἐκζητήσεις ἐπιμελῶς·
 ἐκζητῶν οὖν εὐρήσεις τὴν ἀληθειαν. Διὰ τί οὖν ἐφ' ὑδάτων ὀκοδοῦ-
 νται ὁ πύργος, ἀκουσον· ὅτι ἡ ζωὴ ὑμῶν⁷ δι' ὑδάτος ἐσώθη καὶ
 σωθήσεται. Τεθεμελιωται δὲ ὁ πύργος τῷ ῥήματι τοῦ παντοκράτορος
 καὶ ἐνδόξου ὀνόματος, κρατεῖται δὲ ὑπὸ τῆς ἀοράτου δυνάμεως τοῦ
 δεσπότου.

IV. Ἀποκριθεὶς δὲ λέγω αὐτῇ Μεγάλως καὶ θαυμαστῶς ἔχει
 τὸ πρᾶγμα τοῦτο. Οἱ δὲ νεανίσκοι οἱ ἔξ [οἱ]¹ οἰκοδομοῦντες τίνες
 εἰσιν; Ἡ δὲ ἔφη Οὗτοι εἰσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, οἱ πρῶ-
 τοι κτισθέντες, οἷς παρέδωκεν ὁ κύριος πᾶσαν τὴν κτίσιν αὐτοῦ, αὐ-
 ξειν καὶ οἰκοδομεῖν καὶ δεσπόζειν τῆς κτίσεως πάσης· διὰ τούτων οὖν
 τελεσθήσεται ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου. Οἱ δὲ ἔτεροι οἱ παραφέροντες
 τοὺς λίθους τίνες εἰσὶ; Καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἄγγελοι τοῦ θεοῦ· οὗτοι
 δὲ οἱ ἔξ ὑπερέχοντες αὐτῶν εἰσὶ. Συντελεσθήσεται οὖν ἡ οἰκοδομὴ
 τοῦ πύργου, καὶ πάντες ὁμοῦ εὐφρανθήσονται κύκλῳ τοῦ πύργου καὶ
 δοξάσουσι τὸν θεόν, ὅτι ἐτελέσθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου. Ἐπηρώ-
 τησα αὐτὴν λέγων Κυρία, ἤθελον γινῶναι τῶν λίθων τὴν διαφορὰν
 καὶ τὴν δύναμιν, ποταπὴ ἐστίν. Ἀποκριθεὶσά μοι λέγει Οὐχ ὅτι
 σὺ πάντων ἀξιώτερος εἶ ἵνα σοὶ ἀποκαλυφθῇ· ἄλλοι γὰρ σου πρότεροί
 εἰσι καὶ βελτίους, οἷς ἔδει ἀποκαλυφθῆναι τὰ ὄραματα ταῦτα· ἀλλ'
 ἵνα δοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, σοὶ ἀπεκαλύφθη, καὶ ἔτι ἀποκαλυ-
 φθήσεται διὰ τοὺς διψύγους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις
 αὐτῶν εἰ ἄρα² ἔσται ταῦτα ἢ οὐκ ἔσται. Λέγε αὐτοῖς ὅτι ταῦτα
 πάντα ἀληθῆ ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἔστιν ἕξωθεν τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ ταῦτα
 ἰσχυρὰ καὶ βέβαια καὶ τεθεμελιωμένα ἐστίν.

V. Ἄκουε οὖν περί τῶν λίθων τῶν ὑπαγόντων εἰς τὴν οἰκοδο-
 μὴν. Οἱ μὲν λίθοι οἱ τετράγωνοι καὶ λευκοὶ καὶ συμφανοῦντες ταῖς
 ἀρμογαῖς αὐτῶν, οὗτοι εἰσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐπίσκοποι καὶ διδά-
 σκαλοι, οἱ πορευθέντες κατὰ τὴν σεμνὴν διδασκαλίαν¹ τοῦ θεοῦ καὶ

4) οἰκοδομημένον: sic apogr.

5) ἐνδέχεται: sic apogr. Subsequitur ἀποκαλυφθήσεται σοί, cuius loco reposuimus - φθῆναι σοί.

6) περί τὰς γραφάς: ita prorsus apogr., quod ne ederetur, Sim. rescripsit nuper περί τὴν ἔννοιαν τοῦ πύργου.

7) ὑμῶν: apogr. ἡμῶν.

Cap. IV. 1) [οἱ] deest in apogr.

2) apogr. ἄρα, ex eoque correctum est ἄρα.

Cap. V. 1) σεμνὴν διδασκαλίαν: ita apogr., suprascripto στενὴν ὁδόν.

ἐπισκοπήσαντες καὶ διδάξαντες καὶ διακονήσαντες ἀγνῶς καὶ σεμνῶς τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον, οἱ μὲν κεκοιμημένοι, οἱ δὲ ἔτι ὄντες· πάντοτε ἑαυτοῖς συνεφώνησαν, καὶ ἐν ἑαυτοῖς εἰρήνην ἔσχον, καὶ ἀλλήλων ἠκούσαν· διὰ τοῦτο ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου συμφωνοῦσιν αἱ ἀρμογαὶ αὐτῶν. Οἱ δὲ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἐλκόμενοι καὶ ἐπιτιθέμενοι εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ συμφωνοῦντες μετὰ τῶν ἐτέρων λίθων τῶν ἡδὴ ᾠκοδομημένων τίνες εἰσίν; Οὗτοί εἰσιν οἱ κεκοιμημένοι καὶ παθόντες ἕνεκα τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου...², καὶ κατάρθωσαν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀρόμενοι καὶ τιθέμενοι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τίνες εἰσίν; ...³ ἐν τῇ πίστει τοῦ κυρίου καὶ πιστοί. Νουθετοῦνται δὲ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸ ποιεῖν τὸ ἀγαθόν, διότι οὐχ εὐρέθη ἐν αὐτοῖς πονηρία. Οὓς δὲ ἀπέβαλλον καὶ ἐρρίπτουν,⁴ τίνες εἰσίν; Οὗτοί εἰσιν οἱ ἡμαρτηκότες καὶ θέλοντες μεταχωρῆσαι⁵ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπερίφθησαν ἔξω τοῦ πύργου, ὅτι εὐχρηστοὶ ἔσονται εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐὰν μετανοήσουσιν. Οἱ οὖν μετανοήσαντες, ἐὰν⁶ μετανοήσωσιν, ἰσχυροί⁷ ἔσονται τῇ πίστει ἐκείνη,⁸ ἐν ᾧ οἰκοδομεῖται⁹ ὁ πύργος. Ἐὰν δὲ τελεσθῇ ἡ οἰκοδομή, οὐκ ἔτι ἔξο....νται κ...¹⁰ μόνον δὲ τοῦτο ἔξουσιν, ὅτι παρὰ τῷ πύργῳ κεῖνται.

VI. Τοὺς κατακοπτομένους καὶ μακρὰν ὄπιτομένους ἀπὸ τοῦ πύργου θέλεις γνῶναι...¹ διότι ἐπ...¹ τῆς ἀνομίας· ἐπίστευσαν δὲ εἰς ὑποκρισίαν², καὶ πᾶσα ἀνομία οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔχουσι σωτηρίαν, ὅτι οὐκ εἰσίν ὠφέλιμοι³ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου διὰ τὰς πονηρίας αὐτῶν. Τοὺς δὲ ἐτέρους λίθους, οὓς ἐώρακας πολλοὺς κειμένους καὶ μὴ ὑπάγοντας εἰς τὴν οἰκοδομὴν, [οὔτοι ἐψω-] ριακότες εἰσίν, οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν, μὴ ἐπιμέναντες δὲ ἐν αὐτῇ μηδὲ κολλώμενοι τοῖς ἀγίοις· διὰ τοῦτο ἀχρηστοὶ εἰσιν. Οἱ δὲ τὰς σχισμὰς ἔχοντες τίνες εἰσίν; Οὗτοί εἰσιν οἱ κατ' ἀλλήλων ἔχοντες ἐν ταῖς καρδίαις καὶ μὴ εἰρημεύοντες ἐν ἑαυτοῖς· ἐν μὲν τῷ παρόντι εἰρήνην ἔχοντες, ὅταν δὲ ἀποχωρισθῶσιν, αἱ πονηρίαι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐμμένουσιν. Αὐταὶ οὖν αἱ σχισμαὶ εἰσιν, ἃς ἔχουσιν. Οἱ δὲ κεκολοβωμένοι, οὗτοί εἰσιν οἱ πεπιστευκότες μὲν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος ἔχοντες ἐν δικαιοσύνῃ, τινὰ δὲ μέρη ἔχοντες τῆς ἀνομίας· διὰ τοῦτο κολοβοὶ καὶ οὐχ ὀλοτελεῖς εἰσίν. Οἱ δὲ λευκοὶ καὶ στρογγύλοι καὶ μὴ ἀρμόζοντες εἰς τὴν οἰκοδομὴν τίνες εἰσίν, κυρία; Ἀποκριθεῖσα λέγει μοι Ἔως πότε μωρὸς εἶ καὶ ἀσύνητος, καὶ πάντα ἐπερωτᾷς⁴

2) et h. l. et paullo post nonnihil excidit.

3) h. l. rursus plura exciderunt, fortasse propter ὁμοιοτέλετον (εἰσίν; -- εἰσίν).

4) ἐρρίπτουν: sic apogr.

5) μεταχωρῆσαι: apogr. μεταχρῶσαι, super extremis syllabis scripto χωρισαι, nisi quod ἰσ non certum est. Hinc ad fidem apogr. edendum videbatur μεταχωρῆσαι vel simile quid.

6) μετανοήσαντες ἐὰν] uncis inclusa in coniectura posita sunt; in apogr. spatium est relictum.

7) ἰσχυροί: apogr. δύσχηστοι.

8) ἐκείνη: ita apogr. habere videtur.

9) οἰκοδομεῖται: apogr. οἰκοδόμηται.

10) ita apogr. Sim. non male: οὐκ ἔτι ἔξουσι τόπον ἐν ᾧ ἀναπαυθήσονται. Quod edidimus x, duas fere litteras in apogr. adiunctas habet, quas non assectus sum.

Cap. VI. 1) ita apogr.

2) εἰς ὑποκρισίαν: apogr. potius καὶ ὑποκρισίαν.

3) ὠφέλιμοι: apogr. ἀδελφοί.

4) ἐπερωτᾷς: apogr. ἐρωτᾷς, super ep notato ep.

καὶ οὐδὲν νοεῖς; Οὗτοί εἰσιν οἱ ἔχοντες μὲν πίστιν, ἔχοντες δὲ πλοῦτον τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν οὐσίαν. "Ὅταν γένηται θλίψις, διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῶν καὶ τὰς πραγματείας ἀπαρνοῦνται αὐτὸν τὸν κύριον. Ἀποκριθεὶς αὐτῇ λέγω Κυρία, πότε οὖν εὐχρηστοὶ ἔσονται εἰς τὴν οἰκοδομῆν; "Ὅταν, φησί, περικοπῇ αὐτῶν ὁ πλοῦτος ὁ ψυχαγωγῶν αὐτούς, τότε εὐχρηστοὶ ἔσονται τῷ θεῷ. "Ὡσπερ γὰρ ὁ λίθος ὁ στρογγύλος ἔαν μὴ περικοπῇ καὶ ἀποβάλλῃ ἐξ αὐτοῦ τι, οὐ δύναται τετραγώνος γενέσθαι, οὕτω καὶ οἱ πλουτοῦντες ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ἔαν μὴ περικοπῇ αὐτῶν ὁ πλοῦτος, οὐ δύναται τῷ Χριστῷ εὐχρηστοὶ γενέσθαι. Ἀπὸ σεαυτοῦ πρῶτον γινῶθι· ὅτε ἐπλούτεις, ἄχρηστος⁵ ἦσθα· νῦν δὲ εὐχρηστος καὶ ἀφέλμος εἶ⁶ τῇ ζωῇ· εὐχρηστοὶ ἦσθε⁷ τῷ θεῷ· καὶ γὰρ σὺ αὐτὸς χρᾶσαι ἐκ τῶν αὐτῶν λίθων.

VII. Τοὺς δὲ ἑτέρους λίθους εἶδες μακρὰν ἀπὸ τοῦ πύργου δίπτομένους καὶ πίπτοντας εἰς τὴν ὁδὸν καὶ κυλιόμενους ἀπὸ τῆς ὁδοῦ εἰς τὰς ἀνοδίας. Οὗτοί εἰσιν οἱ πεπιστευκότες μὲν, ἀπὸ δὲ τῆς διψυχίας αὐτῶν ἀφίνουσι¹ τὴν ὁδὸν τὴν ἀληθῆ· δοκοῦντες² οὖν βελτίονα ὁδὸν δύνασθαι εὐρεῖν, πλανῶνται καὶ τάλαιπωροῦσι, περιπατοῦντες ἐν ταῖς ἀνοδίαις. Οἱ δὲ πίπτοντες εἰς τὸ πῦρ καὶ καιόμενοι, οὗτοί εἰσιν οἱ εἰς τέλος ἀποστάντες τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ οὐκέτι αὐτοῖς ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν τὸ³ μετανοῆσαι διὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀσελγείας καὶ τῆς πονηρίας ὧν εἰργάζοντο. Τοὺς δὲ ἑτέρους τοὺς πίπτοντας ἔγγυς τῶν ὑδάτων καὶ μὴ δυναμένους κυλισθῆναι εἰς τὸ ὕδωρ θέλεις γινῶναι τίνες εἰσίν; Οὗτοί εἰσιν οἱ⁴ τὸν λόγον ἀκούσαντες καὶ θέλοντες βαπτισθῆναι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου· εἶτα, ὅταν ἔλθῃ αὐτοῖς εἰς μνήμην ἢ γινῶσις τῆς ἀληθείας, μετανοοῦσι καὶ πονηροῦνται⁵ πάλιν ὀπίσω τῶν πονηριῶν αὐτῶν τῶν πονηριῶν. Ἐτέλεσεν⁶ οὖν τὴν ἐξήγησιν τοῦ πύργου. Ἀναιδευσάμενος ἐπ' αὐτὴν⁷ ἐπηρώτησα ἔτι Εἰ ἄρα πάντες οἱ λίθοι οὗτοι οἱ ἀποβεβλημένοι καὶ μὴ ἀρμόζοντες εἰς τὴν οἰκοδομῆν τοῦ πύργου, εἰ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, καὶ ἔξουσι τόπον εἰς τὸν πύργον τοῦτον;⁸ Ἔχουσι, φησί, μετάνοιαν, ἀλλ' εἰς τοῦτον τὸν τόπον οὐ δύναται ἀρμόσαι· ἑτέρω δὲ τόπῳ ἀρμόσουσι πολὺ ἐλάττωι, καὶ τοῦτο ἔαν βασανισθῶσι καὶ πληρωσῶσι τὰς ἡμέρας τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. Καὶ διὰ τοῦτο μετατεθήγονται, ὅτι μετέλαβον τοῦ ῥήματος τοῦ δικαίου· καὶ τότε αὐτοῖς συμβήσεται μετατεθῆναι ἐκ τῶν βασάνων αὐτῶν, ἔαν ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν μετανοῆσαι· ...⁹ οὐ σώζονται διὰ τὴν σκληρὰν καρδίαν αὐτῶν.

VIII. Ὅτε οὖν ἐπαυσάμην ἐρωτῶν αὐτὴν περὶ πάντων τούτων, λέγει μοι Θέλεις ἄλλο ἰδεῖν; Κατεπίθυμος ἄν τοῦ θεάσασθαι, πε-

5) ἄχρηστος: apogr. εὐχρηστος.

6) εἶ: sic, non ἐν.

7) εὐχρηστοὶ ἦσθε: sic, non aliter apogr.

3) τὸ, non τοῦ in apogr. est.

4) οἱ: apogr. σὺς.

5) ita apogr., sed videntur confusa esse πονηροῦνται et πορευόνται indeque alterum excidisse. Nec magis sanum est id quod sequitur: τῶν πονηριῶν etc.

6) apogr. ἐτέλεσεν.

7) αὐτὴν: apogr. αὐτὸν.

8) apogr. τούτης.

9) nonnulla excidisse apparet.

Cap. VII. 1) Servavimus ἀφίνουσι, ut ipse Sim. edendum curavit, quamquam non satis clarum est utrum apogr. ἀφίνουσι an ἀφίλουσι habeat.

2) apogr. δολοῦντες.

οικαρχὸς ἐγενόμην τοῦ ιδεῖν. Ἐμβλέψασά μοι ὑπεμεδίασε καὶ λέγει μοι Βλέπεις ἐπὶ γυναικας κύκλω τοῦ πύργου; Βλέπω, φημί,¹ κυρία. Ὁ πύργος οὗτος ὑπὸ τούτων βαστάζεται κατ' ἐπιταγὴν τοῦ κυρίου· ἀκουε νῦν τὰς ἐνεργείας αὐτῶν. Ἡ μὲν πρώτη αὐτῶν, ἡ τὰς χείρας κρατοῦσα, Πίστις² καλεῖται· διὰ ταύτης σώζονται οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ θεοῦ. Ἡ δὲ ἑτέρα, ἡ περιεζωσμένη, Ἐγκράτεια καλεῖται· αὕτη θυγάτηρ ἐστὶ τῆς Πίστεως· ὃς ἂν ἀκολουθῇ αὐταῖς, μακάριος γίνεται ἐν τῇ ζωῇ, ὅτι πάντων πονηρῶν ἔργων ἀφέξεται, πιστεύων ὅτι ἐὰν ἀφέξηται πάσης ἐπιθυμίας πονηρᾶς, κληρονομήσει ζωὴν αἰώνιον. Αἱ δὲ ἕτεροι, κυρία, πέντε τίνες εἰσὶ³; Θυγατέρες ἀλλήλων εἰσὶ· καλοῦνται δὲ ἡ μὲν Ἀπλότης, ἡ δὲ Ἀκακία, ἡ δὲ Σεμνότης, ἡ δὲ Ἐπιστήμη, ἡ δὲ Ἀγάπη. Ὅταν οὖν τὰ ἔργα τῆς μητρὸς αὐτῶν πάντα ποιήσης, δύνασαι ζῆσαι. Ἦθελον γνῶναι, φημί, κυρία, τίς τίνα δύναμιν ἔχει αὐτῶν. Ἄκουε, φησί, τὰς δυνάμεις αὐτῶν. Κρατοῦνται δὲ ὑπ' ἀλλήλων, καὶ ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλαις, καθὼς γεγεννημένοι εἰσίν. Ἐκ τῆς Πίστεως γεννᾶται Ἐγκράτεια, ἐκ τῆς Ἐγκρατείας Ἀπλότης, ἐκ τῆς Ἀπλότητος Ἀκακία, ἐκ τῆς Ἀκακίας Σεμνότης, ἐκ τῆς Σεμνότητος Ἐπιστήμη, ἐκ τῆς Ἐπιστήμης Ἀγάπη. Τούτων οὖν τὰ ἔργα ἀγνά καὶ σεμνὰ καὶ θεῖά εἰσιν· ὃς ἂν δουλεύσῃ ταύταις καὶ ἰσχύσῃ⁴ κρατῆσαι τῶν ἔργων αὐτῶν, ἐν τῷ πύργῳ ἔξει τὴν κατοικίαν μετὰ τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ. Ἐπερώτησά⁵ αὐτὴν περὶ τοῦ καιροῦ,⁶ εἰ ἤδη συντέλειά ἐστιν. Ἡ δὲ ἀνέκραγε φωνὴν μεγάλην· λέγουσα Ἀσύνετε ἄνθρωπε, οὐχ ὀρᾷς τὸν πύργον ἐποικοδομούμενον; Ἔως ἂν οὖν ὁ πύργος οἰκοδομούμενος⁸ ἔξει τὸ τέλος· ἀλλὰ ταχὺ ἐποικοδομηθήσεται. Μηκέτι ἐπερώτα⁹ μηδὲν ἄρκει σοι αὐτὰ... μετὰ τρεῖς ἡμέρας νοῆσαι γὰρ δεῖ πρῶτον.¹⁰ Ἐντέλλομαι σοι πρῶτον, Ἐρμαῖ, τὰ ῥήματα ταῦτα, ἃ σοι μέλλω λέγειν, λαλῆσαι πάντα εἰς τὰ ὅσα τῶν ἁγίων, ἵνα ἀκούσαντες αὐτὰ καὶ ποιήσαντες καθαρισθῶσιν ἀπὸ τῶν πονηριῶν αὐτῶν· καὶ σὺ δὲ μετ' αὐτῶν.

IX. Ἀκούσατέ μου, τέκνα. Ἐγὼ ὑμᾶς ἐξέθρεψα ἐν πολλῇ ἀπλότητι καὶ ἀκακίᾳ καὶ σεμνότητι διὰ τὸ ἔλεος τοῦ κυρίου τοῦ ἐφ' ὑμῶν¹ στάξαντος τὴν δικαιοσύνην, ἵνα δικαιωθῆτε ἀπὸ πάσης πονηρίας καὶ πάσης σχολιότητος· ὑμεῖς δὲ οὐ θέλετε παῦσαι ἀπὸ τῆς πονηρίας ὑμῶν. Νῦν οὖν ἀκούσατέ μου καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐπισκέπτεσθε ἀλλήλους καὶ ἀντιλαμβάνετε² ἀλλήλων, καὶ μὴ μόνοι τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ μεταλαμβάνετε ἐκ καταχύματος, ἀλλὰ μεταδίδοτε καὶ τοῖς ὑστεροῦμένοις· οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐδεσμάτων ἀφθονίαν τῇ σαρκὶ αὐτῶν ἐπισπῶνται καὶ λυμῶνται τὴν σάρκα αὐτῶν· τῶν δὲ μὴ ἐχόντων ἐδέσματα, λυμῶνται ἢ σαρξ αὐτῶν διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὸ ἀρκετὸν τῆς τροφῆς, καὶ διαφθείρεται τὰ σώματα αὐτῶν. Αὕτη οὖν

Cap. VIII. 1) φημί: apogr. φησίν.

2) πίστις: apogr. πιστή.

3) apogr. corrupte ἕτεροι κυρίαί παῖσαι εἰσὶ.

4) καὶ ἰσχύση: apogr. καὶ ἰσχύσαι.

5) ita apogr.

6) apogr. τοῦ καιροῦ, supra notato τῶν καιρῶν.

7) φωνὴν μεγάλην: sic apogr.

8) Nonnihil deest.

9) apogr. ἐπηρώτα.

10) Rursus in his textus mancus est.

Cap. IX. 1) ἐφ' ὑμῶν: sic apogr.

2) ἀντιλαμβάνετε: sic apogr. non γεσθε.

ἡ ἀσυγκρασία βλαβερά ὑμῖν τοῖς ἔχουσι καὶ μὴ μεταδιδούσι τοῖς ὑστερουμένοις. Βλέπετε τὴν κρίσιν τὴν ἐρχομένην. Οἱ ὑπερέχοντες οὖν, ἐκζητεῖτε τοὺς πεινωμένους ἕως οὕτω ὁ πύργος ἐτελέσθη· μετὰ γὰρ τὸ τελεσθῆναι τὸν πύργον θελήσετε ἀγαθοποιῆσαι, καὶ οὐκ ἔχετε τόπον. Βλέπετε³ οὖν ὑμεῖς οἱ γαυριῶντες ἐν τῷ πλούτῳ ὑμῶν, μήποτε στενάζωσιν οἱ ὑστερουμένοι, καὶ ὁ στεναγμὸς αὐτῶν ἀποβήσεται πρὸς τὸν κύριον, καὶ ἐκκλεισθήσεσθε μετὰ τῆς...⁴ ἀγαθῶν ὑμῶν ἕξω τῆς θύρας τοῦ πύργου. Νῦν οὖν ὑμῖν λέγω τοῖς προηγουμένοις τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῖς πρωτοκathedρίταις, μὴ γίνεσθε ὅμοιοι τοῖς φαρμακοῖς. Οἱ φαρμακοὶ μὲν τὰ φάρμακα αὐτῶν εἰς τὰς πυξίδας βαστάζουσιν, ὑμεῖς δὲ τὸ φάρμακον ὑμῶν καὶ τὸν ἴον εἰς τὴν καρδίαν. Ἐσκιρωμένοι ἐστέ καὶ οὐ θέλετε καθαρῶσαι τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ συγκεράσαι ὑμῶν τὴν φρόνησιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, ἵνα στήτε ἔλεος παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. Βλέπετε οὖν, τέκνα, μήποτε αὐταὶ αἱ διχοστασίαι ἀποστερήσωσι τὴν ζωὴν ὑμῶν. Πῶς ὑμεῖς παιδεύετε θέλετε τοὺς ἐκλεκτοὺς κυρίου, αὐτοὶ μὴ ἔχοντες παιδείαν; Παιδεύετε οὖν ἀλλήλους καὶ εἰσηνεύετε ἐν αὐτοῖς,⁵ ἵνα κἀγὼ κατέναντι τοῦ πατρὸς ἰλαρὰ σταθεῖσα λόγον ἀποδῶ ὑπὲρ ὑμῶν πάντων τῷ κυρίῳ ὑμῶν.

X. Ὅτε οὖν ἐπαύσατο μετ' ἐμοῦ λαλοῦσα, ἦλθον οἱ ἕξ νεανίσκοι οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ ἦσαν αὐτὴν¹ πρὸς τὸν πύργον, καὶ ἄλλοι τέσσαρες ἦσαν τὸ συμπέλλιον καὶ ἀπήνεγκαν εἰς τὸν πύργον. Τούτων τὸ πρόσωπον οὐκ εἶδον, ὅτι ἀπεστραμμένοι ἦσαν. Ἐπάγουσαν δὲ αὐτὴν ἠρώτων, ἵνα μοι ἀποκαλύψῃ περὶ τῶν τριῶν μορφῶν, ἐν αἷς μοι ἀνεφανίσθη. Ἀποκριθεῖσά μοι λέγει Περὶ τούτων ἕτερον δεῖ σε ἐρωτῆσαι, ἵνα σοι ἀποκαλυφθῇ. Ὡφθη δὲ μοι, ἀδελφοί, τῇ μὲν πρώτῃ ὁράσει τῇ περυσινῇ² λίαν πρεσβύτερα καὶ ἐν καθέδρᾳ καθημένη· τῇ δὲ δευτέρᾳ ὁράσει τὴν μὲν ὄψιν νεωτέραν εἶχε, τὴν δὲ σάρκα καὶ τὰς τρίγας πρεσβύτερας, καὶ ἐστηκυῖά μοι ἐλάλει· ἰλαρωτέρα³ δὲ ἦν ἢ τὸ πρότερον· τῇ δὲ τρίτῃ ὁράσει ὅλη νεωτέρα καὶ κάλλι εὐπρεπεστάτη, μόνας δὲ τὰς τρίγας πρεσβύτερας εἶχεν· ἰλαρὰ δὲ εἰς τέλος ἦν, καὶ ἐπὶ συμπέλλιου δὲ καθημένη. Περὶ τούτων περίλυπος ἦμην λίαν, [ἕως] τοῦ γυνᾶναι με τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην. Καὶ βλέπω τὴν πρεσβύτεραν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς λέγουσαν Πᾶσα ἐρώτησις ταπεινοφροσύνης χηρῆσι· νήστευσον οὖν, καὶ λήψῃ ὃ αἰτεῖς παρὰ τοῦ κυρίου. Ἐνήστευσα οὖν μίαν ἡμέραν, καὶ αὐτῇ τῇ νυκτὶ ὡφθη νεανίσκος καὶ λέγει μοι Τί σὺ ὑπὸ χεῖρα⁴ αἰτεῖς ἀποκαλύψεις ἐν δεήσει; Βλέπε μήποτε πολλὰ αἰτούμενος βλάβης σου τὴν σάρκα. Ἀρκοῦνται σοὶ αἱ ἀποκαλύψεις αὐταὶ· μήτι δύνῃ⁵ ἰσχυροτέρας ἀποκαλύψεις ἰδεῖν

3) apogr. βλέπε.

4) Sim. edendum curavit μετὰ τῆς ἀπληστίας τῶν ἀγαθῶν. At ita certe non est in apogr. Super τῆς est τοῦ, tum sequitur vox per compendium scripta, a litteris ἀδ incipiens; item inest χ: quoniam ista sit, non satis assequor. τῶν, quo opus esse videtur, fortasse male ad compendium tractum est.

5) ἐν αὐτοῖς: sic apogr., non ἐν ἑαυτοῖς.

Cap. X. 1) αὐτὴν: apogr. αὐτοί.

2) apogr. περισυνῆ.

3) apogr. ἰλαρωτέραν, super ran posito ra. Sequens ἦν supra lineam scriptum esse videtur, quamquam non satis distincte.

4) sic, non aliter apogr. habere videtur.

5) δύνῃ: sic apogr.

ᾧ ἐώρακας; Ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγει Κύριε, τοῦτο μόνον αἰτοῦμαι, περὶ τῶν τριῶν μορφῶν τῆς πρεσβυτέρας ἵνα μοι ἢ ἀποκάλυψις ὀλο-
τελής γένηται. Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Μέχρι τίνος ἀσύνετοί ἐστε, ἀλλ' αἱ διψυχλαὶ ὑμῶν ἀσύνετους ὑμᾶς ποιοῦσι καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὴν
καρδίαν ὑμῶν πρὸς τὸν κύριον. Ἀποκριθεὶς αὐτῷ πάλιν εἶπον Ἄλλ' ὑπὸ σοῦ, κύριε, ἀκριβέστερον αὐτὰς γνωσόμεθα.

XI. Ἄκουε, φησί, περὶ τῶν τριῶν μορφῶν ᾧ ἐπιζητεῖς. Τῇ μὲν πρώτῃ ὁράσει διὰ τί πρεσβύτερα ὤφθη σοι καὶ ἐπὶ καθέδρα κα-
θημένη; Ὅτι τὸ πνεῦμα ὑμῶν πρεσβύτερον καὶ ἤδη μεμαρασμένον καὶ μὴ ἔχον δύναμιν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν καὶ τῶν διψυχιῶν. Ὡςπερ γὰρ οἱ πρεσβύτεροι μηκέτι ἔχοντες ἐλπίδας τοῦ ἀνανεῶσαι οὐδὲν
ἄλλο προσδέχονται εἰ μὴ τὴν κοίμην¹ αὐτῶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων παραδεδώκατε ἑαυτοὺς εἰς τὰς ἀκηδίας, καὶ οὐκ ἐπερρίψατε ἑαυτῶν τὰς μερίμνας ἐπὶ τὸν κύριον· ἀλλὰ ἐθραύσθη ὑμῶν ἡ
διάνοια καὶ ἐπαλαιώθητε ταῖς λύπαις ὑμῶν. Διὰ τοῦτο οὖν ἐν καθέδρα ἐκάθητο. . . .² ἠθέλον γινῶναι, κύριε. Ὅτι πᾶς ἀσθενὴς ἐπὶ καθέδρα καθίξει διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ, ἵνα συγκρατηθῇ ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος αὐτοῦ. Εἶδον³ τὸν τύπον τῆς πρώτης ὁράσεως.

XII. Τῇ δὲ δευτέρῃ ὁράσει εἶδες αὐτὴν ἐστηκυῖαν καὶ τὴν ὄψιν νεωτέραν ἔχουσαν καὶ ἱλαρωτέραν παρὰ τὸ πρότερον, τὴν δὲ σάρκα καὶ τὰς τρίχας πρεσβυτέρας. Ἄκουε, φησί, καὶ ταύτην τὴν παραβολὴν. Ὅταν πρεσβύτερός τις ἀπελπίσῃ ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ καὶ τὴν πτωχότητα, οὐδὲν ἕτερον προσδέχεται εἰ μὴ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς ζωῆς αὐτοῦ· εἶτα ἐξαίφνης κατελείφθη αὐτῷ κλῆρος· καὶ ἀκούσας ἐξηγέρθη, καὶ περιχαρὴς γενόμενος ἐνεδύσατο τὴν ἰσχύν, καὶ οὐκ ἐπα-
νάκειται, ἀλλ' ἐσθηκε¹ καὶ ἀνανεοῦται αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἦδη ἐφθαρ-
μένον ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ οὐκ ἔτι κάθηται ἀλλ' ἀνδρίζεται. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἀκούσαντες τὴν ἀποκάλυψιν ἣν ὑμῖν ὁ κύριος ἀπεκάλυψεν, ὅτι εὐσπλαγγίσθη ἐφ' ὑμῶν καὶ ἀνενεῶσαι² τὸ πνεῦμα ὑμῶν, καὶ ἀπέθεσθε τὰς μαλακίας ὑμῶν, καὶ προσῆλθεν ὑμῖν ἰσχυρότης καὶ ἐνεδυναμώθητε ἐν τῇ πίστει, καὶ ἰδὼν ὁ κύριος τὴν ἰσχυροποίησιν ὑμῶν ἐχάρη· καὶ διὰ τοῦτο ἐδηλοποίησε ὑμῖν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· καὶ ἕτερα δηλώσει, ἕαν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας εἰρηνεύητε ἐν ἑαυτοῖς.

XIII. Τῇ δὲ τρίτῃ ὁράσει εἶδες αὐτὴν νεωτέραν καὶ καλὴν καὶ ἱλαρὰν· ὡς γὰρ ἕαν τινι λυπουμένῳ¹ ἔλθῃ ἀγαθὴ τις ἀγγελία, εὐθέως ἐπελάθεται τῶν προτέρων λυπῶν, καὶ οὐδὲν ἄλλο προσδέχεται εἰ μὴ τὴν ἀγγελίαν ἣν ἤκουσε, καὶ ἰσχυροποιεῖται περὶ τοῦ λοιποῦ² εἰς τὸν

Cap. XI. 1) κοίμην: ita apogr. nisi quod potius κόμην ibi scriptum est. dit Sim. καὶ ἀνεγέωσε. Possis etiam τοῦ ἀνανεῶσαι coniicere.

2) h. l. rursus propter ὁμοιοτέλευτον nonnulla exciderunt. Cap. XIII. 1) apogr. λυπουμένην Antea videtur ἱλαρὴν scriptum fuisse, sed a pro η statim correctum est.

3) εἶδον: ita apogr. Sim., ut rectius ederetur, scripsit ἰδοῦ ἔχεις.

Cap. XII. 1) apogr. ἔσθηζε. 2) ita ex apogr. eruendum videtur, in quo est . . . οἰπ, cum compendio addito ad π

ἀγαθόν, καὶ ἀνανεοποιεῖται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διὰ τὴν χαρὰν ἣν ἔλαβεν· οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀνανέωσιν ἐλάβετε τῶν πνευμάτων ὑμῶν ἰδόντες ταῦτα τὰ ἀγαθὰ. Καὶ ὅτι ἐπὶ συμφελίου εἶδες καθήμενην, ἰσχυρὰ ἢ θέσις· ὅτι τέσσαρας πόδας ἔχει τὸ συμφέλιον καὶ ἰσχυρῶς ἔστηκε· καὶ γὰρ ὁ κόσμος διὰ τεσσάρων στοιχείων κρατεῖται. Οἱ οὖν μετανοήσαντες ὀλοτελῶς νέοι ἔσονται καὶ τεθεμελιωμένοι, οἱ ἐξ ὅλης καρδίας μετανοήσαντες. Ἀπέχεις ἤδη ὀλοτελή τὴν ἀποκάλυψιν· μηκέτι μηδὲν αἰτήσης³ περὶ ἀποκαλύψεως. καὶ ἐὰν δέ τι δέη, ἀποκαλυφθήσεται σοι.

ΟΡΑΣΙΣ Δ'.

I. Ὅρασις ἦν εἶδον, ἀδελφοί, μετὰ ἡμέρας κ' τῆς προτέρας ὁράσεως τῆς γενομένης, εἰς τύπον τῆς θλίψεως τῆς ἐπερχομένης. Ἰππῆγον εἰς ἀγρόν ἐν τῇ ὁδῷ τῇ καμπήλῃ.¹ Ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς δημοσίας εἰς τὸν ἀγρόν ἔστιν ὡς στάδια ι'. Ὁραδίας δὲ οὐδέυεται ὁ τόπος. Μόνος δὲ περιπατῶν ἀξιῶ τὸν κύριον ἵνα τὰς ἀποκαλύψεις καὶ τὰ ὁράματα, ἃ μοι ἔδειξε διὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ ἐκκλησίας, τελειώσῃ, ἵνα με ἰσχυροποιήσῃ καὶ δώῃ τὴν μετὰληψιν πᾶσι τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς ἐσκανδαλισμένοις, ἵνα δοξασθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ μέγα καὶ ἔνδοξον, ὅτι με ἄξιον ἠγήσατο τοῦ δεῖξαι τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Καὶ δοξάζοντός μου καὶ εὐχαριστοῦντος αὐτῷ, ἤχος φωνῆς μοι ἀπεκρίθη Μὴ διψυχήσεις,² Ἐρχῶ. Καὶ ἐν αὐτῷ ἠρξάμην διαλογίζεσθαι καὶ λέγειν Ἐγὼ τί ἔχω διψυχήσαι, οὕτω τεθεμελιωμένου³ ὑπὸ τοῦ κυρίου, καὶ εἶδον ἔνδοξα πράγματα; Καὶ ὡς προέβην μικρόν, ἀδελφοί, καὶ ἰδοὺ βλέπω κονιοροτὸν ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἠρξάμην λέγειν ἐν ἑαυτῷ Μήποτε κτήνη ἔρχονται καὶ κονιοροτὸν ἐγείρουσιν; Οὕτω δὲ ἦν ἀπ' ἐμοῦ ὡσεὶ ἀπὸ στάδιον⁴· γενομένου δὲ μείζονος τοῦ κονιοροτοῦ, ὑπένοησα εἶναι τι θεῖον· μικρόν ἐξέλαμψεν ὁ ἥλιος, καὶ ἰδοὺ βλέπω θηρίον μέγιστον ὡσεὶ κῆτος, καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀκρίδες πύριλαι ἐξεπορεύοντο. Ἦν δὲ τὸ θηρίον τῷ μὲν μήκει ὡσεὶ ποδῶν ρ', τὴν δὲ κεφαλὴν εἶχεν ὡσεὶ κεράμου· καὶ ἠρξάμην κλαίειν καὶ ἐρωτᾶν τὸν κύριον, ἵνα με λυτρώσῃται ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ὑπανεμνήσθην τοῦ ζήματος οὗ ἀκήκοα· μὴ διψυχήσεις,⁵ Ἐρχῶ. Ἐνδυσάμενος οὖν, ἀδελφοί, τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ, καὶ μνησθεὶς ὧν ἔδειξέ μοι μεγαλείων, θαρσύνσας εἰς τὸ θηρίον ἑμαυτὸν δέδωκα. Οὕτω δὲ ἤρχετο τὸ θηρίον ῥύζων,⁶ ὥστε δύνασθαι αὐτὸ πόλιν λυμᾶναι. Ἐρχομαι ἐγγὺς αὐτοῦ, καὶ τὸ τηλικούτων κτήνος ἐπτείνας⁷ ἑαυτὸν χαμαί, καὶ οὐδὲν εἰ μὴ τὴν γλῶτταν προέβαλλε· καὶ ὅλως οὐκ ἐκινήθη, μέχρις ὅτου παρῆλθεν⁸ αὐτό. Εἶχε δὲ τὸ θηρίον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χρώματα τέσσαρα· μέλαν, εἶτα πυροειδὲς καὶ αἱματῶδες, εἶτα χρυσοῦν, εἶτα λευκόν.

3) in apogr. αἰτήσεις fuisse videtur indeque αἰτήσης correctum est (nec id recenti ductu).

1) καμπήλη: ita apogr., sed superscriptum est quod καμπανῆ legi posse videtur.

2) διψυχήσεις: sic apogr.

3) τεθεμελιωμένου: ita apogr.

4) ἀπὸ στάδιον: sic apogr.

5) διψυχήσεις: apogr. - χήσις.

6) ῥύζων: apogr. ῥύζω habere videtur. Sim. inde fecit ῥοίζω. At praestat ῥύζων (ων retinimus quoniam ω in apogr. certum est) collato cod. Pal. in quo est rugiens.

7) ἐπτείνας: apogr. ἐπτεῖνας, sic. Item sequens ἑαυτὸν ex apogr. est.

8) apogr. παρῆλθεν.

II. Μετὰ τὸ παρελθεῖν με τὸ θηρίον, καὶ παρελθεῖν ὡσεὶ πόδας λ', ἰδοὺ ὑπαντᾷ μοι παρθένος κεκοσμημένη ὡσεὶ ἐκ νυμφῶνος ἐκπορευομένη, ὅλη ἐν λευκοῖς κατακεκαλυμμένη ἕως τοῦ μετώπου, ἐν μίτρᾳ¹ δὲ ἢ κατακάλυψις αὐτῆς· εἶχε δὲ τὰς τρίχας αὐτῆς λευκάς. "Ἐγὼν ἐγὼ ἀπὸ τῶν προτέρων ὁραμάτων ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐστὶ, καὶ ἰλαρότερος ἐγενόμην. Ἀσπάζεται με λέγουσα Χαῖρε σύ, ἄνερ· ἀγὼ αὐτὴν ἀντησπασάμην² Κυρία, χαῖρε. Ἀποκριθεῖσά μοι λέγει Οὐδὲν σοι ὑπηύτησε; Λέγω αὐτῇ Κυρία, τηλικούτον θηρίον, δυνάμενον λαοὺς διαφθεῖραι· ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου καὶ τῇ πολλῇ εὐσπλαγγίᾳ αὐτοῦ ἐξέφυγον αὐτό. Καλῶς ἐξέφυγες, φησὶν, ὅτι τὴν μέριμνάν σου ἐπὶ τὸν θεὸν ἐπέριψας, καὶ τὴν καρδίαν σου ἤνοιξας πρὸς κύριον, πιστεύσας ὅτι δι' οὐδενὸς δύνῃ σωθῆναι εἰ μὴ διὰ τοῦ μεγάλου καὶ ἐνδόξου ὀνόματος. Διὰ τοῦτο ὁ κύριος ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῶν θηρίων, οὗ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θεογρί, καὶ ἐνέφραξε τὸ στόμα αὐτοῦ, ἵνα μὴ σε λυμήνῃ³ καὶ μεγάλην λύμην ἐξέφυγες διὰ τὴν πίστιν σου, ὅτι τηλικούτον θηρίον ἰδὼν οὐκ ἐδιψύχησας· ὕπαγε οὖν καὶ ἐξήγησαι⁴ τοῖς ἐκλεκτοῖς κυρίου τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ, καὶ εἶπον⁵ αὐτοῖς ὅτι τὸ θηρίον τοῦτο τύπος ἐστὶ τῆς μελλούσης θλίψεως τῆς μεγάλης· ἐὰν οὖν προετοιμάσηθε καὶ μετανόσητε ἐξ ὅλης καρδίας ὑμῶν πρὸς τὸν κύριον, δυνήσεσθε ἐκφυγεῖν αὐτήν, ἐὰν ἡ καρδιά⁶ γένηται καθαρὰ καὶ ἄμωμος, καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν δουλεύσητε τῷ κυρίῳ ἀμέμπτως. Ἐπιρρίψατε τὰς καρδίας ὑμῶν ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ αὐτὸς κατορθώσει αὐτάς. Πιστεύσατε τῷ κυρίῳ, οἱ δίσυχοι, ὅτι πάντα δύναται, καὶ ἀποστρέψαι τὴν ὀργὴν⁷ αὐτοῦ ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἀποστεῖλαι μίστιγας τοῖς διψύχοις. Οὐαὶ τοῖς ἀπούσασιν τὰ δῆματα ταῦτα καὶ παρακούσασιν· αἰρετώτερον ἢν αὐτοῖς τὸ μὴ γεγενῆσθαι.⁸

III. Καὶ ἠρώτησα αὐτὴν περὶ τῶν τεσσάρων χρωμάτων ὧν εἶχε τὸ θηρίον εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἡ δὲ ἀποκριθεῖσά μοι λέγει Πάλιν περιεργος εἶ περὶ τοιούτων πραγμάτων. Ναί, φημί, κυρία· γνωρίσον μοι τί ἐστὶ ταῦτα. "Ακουε, φησί· τὸ μὲν μέλαν ὁ κόσμος οὗτός ἐστιν, ἐν ᾧ κατοικεῖτε· τὸ δὲ πυροειδὲς καὶ αἱματώδες, ὅτι δεῖ τὸν κόσμον τοῦτον δι' αἵματος καὶ πυρὸς ἀπολέσθαι. Τὸ δὲ χρυσοῦν μέρος ὑμεῖς ἔστε¹ οἱ ἐκφεύγοντες τὸν κόσμον τοῦτον. "Ὡσπερ γὰρ τὸ χρυσίον δοκιμάζεται διὰ τοῦ πυρὸς καὶ εὐχρηστον γίνεται, οὕτω καὶ ὑμεῖς δοκιμάζεσθε οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῷ. Οἱ οὖν ἐμμείναντες καὶ πυρωθέντες ὑπ' αὐτοῦ καθαρισθήσεσθε. "Ὡσπερ τὸ χρυσίον ἀποβάλλει τὴν σκωρίαν αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀποβαλέσθε² πᾶσαν λύπην καὶ στενοχωρίαν, καὶ καθαρισθήσεσθε, καὶ χρήσιμοι ἔσεσθε εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Τὸ δὲ λευκὸν μέρος ὁ αἰὼν ὁ ἐρχόμενός ἐστιν, ἐν ᾧ κατοικήκουσιν οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ κυρίου, ὅτι ἄσπιλοι καὶ καθαροὶ ἔσονται οἱ

Cap. II. 1) μίτρα: apogr. μήτρα.

2) ἀντησπασάμην: apogr. ἀντισπασάμην.

3) λυμήνῃ: sic apogr., non λυμένη.

4) ἐξήγησαι: apogr. ἐξήγησαι.

5) εἶπον; apogr. εἶπεν, hinc potius εἶπον quam εἶπέ edendum videbatur.

6) ἡ καρδιά absque ὑμῶν: sic apogr.

7) ὀργὴν: apogr. potius ὀργὴν habet.

8) ita apogr., non quod praestat γε-

γενήσθαι.

Cap. VII. 1) ἔστε: hoc accentu apogr.

2) apogr. ἀποβαλλέσθε: hoc accentu.

ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Σὺ οὖν μὴ διαλείπῃς³ ταῦτα λαλῶν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀγίων. Ἔχετε καὶ τὸν τύπον τῆς θλίψεως τῆς ἐρχομένης τῆς μεγάλης. Ἐὰν δὲ ὑμεῖς θελήσετε, οὐδὲν ἐστὶ μνημονεுετε τῶν προγεγραμμένων. Ταῦτα εἰπούσα ἀπῆλθε, καὶ οὐκ εἶδον ποῖω τόπῳ⁴ ἀπῆλθε· φόβος γὰρ ἐγένετο, καὶ γὰρ ἐπεστράφην ὅπισω φοβηθεῖς, δοκῶν ὅτι τὸ θηρίον ἐρχεται.

ΟΡΑΣΙΣ Ε΄.

Προσευχομένου μου ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ καθίσαντος ἐπὶ τῆς κλίνης εἰσῆλθεν ἀνὴρ ἔνδοξος τῇ ὄψει, σχήματι ποιμενικῷ, περικείμενος δέσμα αἰγίων, καὶ πήραν ἔχων ἐπὶ τὸν ὤμον, καὶ ῥάβδον εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ἠσπασάτό με· καὶ γὰρ ἀντησπασάμην¹ αὐτόν. Καὶ εὐθὺς περιεκάθισέ² μοι, καὶ λέγει μοι Ἀπεστάλην ὑπὸ τοῦ σεμνοτάτου ἀγγέλου, ἵνα μετὰ σοῦ οἰκήσω τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. Ἔδοξα ἐγὼ ὅτι πάρεστιν ἐκπειράζω με, καὶ λέγω αὐτῷ Σὺ γὰρ τίς εἶ; ἐγὼ, φημί, γινώσκω ὃ παρεδόθην. Λέγει μοι Οὐκ ἐπιγινώσκεις με; Οὐ, φημί. Ἐγὼ, φησὶν, [ὁ] ποιμὴν ὃ παρεδόθης. Ἐπι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἠλλοιώθη ἡ ἰδέα αὐτοῦ, καὶ ἐπέγνω αὐτόν, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ὃ παρεδόθην, καὶ εὐθὺς συνεχύθη³ καὶ φόβος με κατέλαβε, καὶ ὄλος συνεκόπην ἀπὸ τῆς λύπης, ὅτι οὕτως αὐτῷ ἀπεκρίθη⁴ πονηρῶς καὶ ἀφρόνως. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς μοι λέγει Μὴ αἰσχύνου, ἀλλ' ἰσχυροποιού⁵ ἐν ταῖς ἐντολαῖς μου, αἷς σοι μέλλω ἐντέλλεσθαι. Ἀπεστάλην γὰρ, φησὶν, ἵνα ἂ ἴδες τὸ πρότερον πάντα σοι πάλιν δεῖξω, αὐτὰ τὰ μετὰ ταῦτα⁶ ὑμῖν συμφέροντα. Πρῶτον γράψου τὰς ἐντολάς καὶ τὰς παραβολάς, ἵνα ὑπὸ χεῖρα ἀναγινώσκῃς αὐτάς καὶ δυναθῆς φυλάξαι αὐτάς. Ἐγραψα οὖν τὰς ἐντολάς καὶ τὰς παραβολάς, καθὼς ἐνετείλατό μοι. Ἐὰν οὖν ἀκούσαντές μου φυλάξῃτε καὶ ἐν αὐταῖς πορευθῆτε καὶ ἐργάσησθε αὐτάς ἐν καθαρῷ καρδίᾳ, ἀπολήψεσθε ἀπὸ τοῦ κυρίου ὅσα ἐπηγγείλατο ὑμῖν· ἐὰν δὲ ἀκούσαντες μὴ μετανοήσητε, προσθῆτε [δὲ]⁷ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἀπολήψεσθε ἀπὸ τοῦ κυρίου τὰ ἐναντία. Ταῦτά μοι πάντα οὕτω γράψαι ὁ ποιμὴν ἐνετείλατο, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας.

3) διαλείπῃς: sic apogr., sed videtur i ex ei effectum esse.

4) τόπω: omnino sic, non τρόπω.

Vis. V. 1) apogr. ἀντισπασάμην.

2) περιεκάθισε: ita distincte apogr.

3) apogr. συνεχύθη.

4) apogr. ἀπεκρίθη.

5) apogr. ἰσχυροποιού.

6) apogr. μετὰ τὰ ὄντα.

7) uncis inclusa per hoc caput, ut

id repetam, ipsi addidimus.

ΕΝΤΟΛΗ Α'.

Πρῶτον πάντων πιστευσον ὅτι εἷς ἐστὶ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὢν, καὶ φοβήθητι αὐτόν. Καὶ ἀποβαλεῖς πᾶσαν πονηρίαν ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐνδύσῃ πᾶσαν ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην· καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ, ἐὰν φυλάξῃς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

ΕΝΤΟΛΗ Β'.

Λέγει μοι Ἀπλότητα ἔχε, καὶ ἄκακος γίνου,¹ καὶ ἔσῃ² ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν τὴν ἀπολλύσαν³ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδενὸς καταλάλει μηδὲ ἠδέως⁴ ἄκουε καταλαλοῦντος· εἰ δὲ μή, καὶ σὺ ἀκούων ἔνοχος ἔσῃ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος, ἐὰν πιστεύσῃς τῇ καταλαλίᾳ ἢ ἂν ἀκούσῃς· πιστεύσας γὰρ καὶ σὺ αὐτὸς ἔξεις...⁵ τοῦ ἀδελφοῦ σου· οὕτως οὖν ἔνοχος ἔσῃ τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὰ ἢ καταλαλιὰ καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν. Ἀπέχου οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εὐθηνίαν πάντοτε ἔξεις μετὰ πάντων. Ἐνδύσαι δὲ τὴν σεμνότητα, ἐν ἣ ὁὐδὲν πρόσκομμά ἐστι πονηρόν, ἀλλὰ πάντα ὀμαλὰ καὶ ἱλαρὰ τὰ ἔργα. Ἐργάζου τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐκ τῶν κόπων σου, ὢν ὁ θεὸς δίδωσί σοι,⁶ πᾶσιν ὑστερουμένοις δίδου ἀπλῶς, μὴ διστάζων τίνι δῶς ἢ τίνι μὴ δῶς· πᾶσι δίδου· πᾶσι γὰρ ὁ θεὸς δίδοσθαι θέλει ἐκ τῶν ἰδίων δωρημάτων. Οἱ οὖν λαμβάνοντες ἀποδώσουσι λόγον τῷ θεῷ, διὰ τί ἔλαβον καὶ εἰς τί· οἱ μὲν γὰρ λαμβάνοντες θλιβόμενοι οὐ δικασθήσονται, οἱ δὲ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνοντες τίσουσι δίκην. Ὁ οὖν διδοὺς ἀθῶός ἐστιν· ὡς γὰρ ἔλαβε παρὰ τοῦ κυρίου τὴν διακονίαν, ἔδ[ωσε],⁷ μὴ διακρίνων τί δῶ. Ἐγένετο οὖν ἡ διακονία αὕτη ἀπλῶς τελεσθεῖσα ἔνδοξος παρὰ τῷ θεῷ. Ὁ οὖν οὕτως ἀπλῶς διακονῶν τῷ θεῷ ζήσεται. Φύλασσε οὖν τὰς ἐντολὰς ταύτας ὡς σοι λελάληκα, ἵνα ἡ μετάνοιά σου καὶ τοῦ οἴκου σου ἐν ἀπλότητι εὐρεθῇ⁸ καὶ ἀπολαυῇ καθαρῶς καὶ ἀνιάτως.

ΕΝΤΟΛΗ Γ'.

Πάλιν λέγει μοι Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα, ὃ θεὸς κατώκησεν¹ ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ, ἀληθὲς εὐρεθῇ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ οὕτω δοξασθήσεται ὁμοῦ ὃ ἐν σοὶ κατοικῶν· ὅτι κύριος ἀληθινός ἐστιν ἐν παντὶ ῥήματι, καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ψεῦδος. Οἱ οὖν ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν κύριον, καὶ γίνονται ἀποστερηταὶ τοῦ κυρίου, καὶ μὴ παραδιδόντες αὐτῷ τὴν

Mand. II. 1) γίνου: apogr. γου· priore syllaba omissa.

2) καὶ ἔσῃ: apogr. δ' ἔσῃ, sed super δ' notata sunt haec: γὰρ, ἢ, καί.

3) apogr. ἀπόλλυσαν.

4) apogr. corrupte: μηδὲν μηδη, super η extremo litteris ἐνα positus.

5) nonnulla deesse apparet.

6) δίδωσί σοι: apogr. δίδωσοι.

7) ἔδ[ωσε]: sic in ipso apogr. est.

8) inter εὐρεθῇ et καὶ suprascriptum est ζριτῆ, recentissima manu rursus deletum.

Mand. III. 1) apogr. κατώκησεν.

παρακαταθήκην ἣν ἔλαβον· ἔλαβον γὰρ παρ' αὐτοῦ πνεῦμα ἄψευστον. τοῦτο ἐὰν ψευδὲς ἀποδώσωσιν, ξίμαιναν τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί. Ταῦτα οὖν ἀκούσας ἐγὼ ἔκλαυσα λίαν. Ἰδὼν δέ με κλαίοντα λέγει Τί κλαίεις; "Οτι, φημί, κύριε, οὐκ οἶδα, οὐ² δύναμαι σωθῆναι. Διὰ τί; φησίν. Οὐδέπω γάρ, φημί, κύριε, ἐν τῇ ἐμῇ ζωῇ ἀληθὲς ἐλάλησα ῥῆμα, ἀλλὰ πάντοτε πανούργως ἐλάλησα μετὰ πάντων, καὶ τὸ ψεῦδος μου ἀληθὲς ἐπέδειξα πᾶρα πᾶσιν ἀνθρώποις· καὶ οὐδέποτε μοι οὐδεὶς ἀντεῖπεν, ἀλλ' ἐπιστεύθη τῷ λόγῳ μου. Πῶς οὖν, φημί, κύριε, δύναμαι ζῆσαι ταῦτα πράξας; Σὺ μὲν, φησί, καλῶς καὶ ἀληθῶς φρονεῖς· ἔδει γὰρ σε ὡς θεοῦ δούλον ἐν ἀληθείᾳ πορευέσθαι καὶ πονηρὰν συνείδησιν μετὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας μὴ κατοικεῖν, μηδὲ λύπην ἐπάγειν τῷ πνεύματι τῷ σεμνῷ καὶ ἀληθεῖ. Οὐδέποτε, φημί, κύριε, τοιαῦτα ῥήματα ἀκριβῶς ἤκουσα. Νῦν οὖν, φησίν, ἀκούεις· φύλασσε αὐτά, ἵνα καὶ τὰ πρότερον ἂ ἐλάλησας ψεύδη ἐν ταῖς πραγματείαις σου, τούτων εὐρεθέντων ἀληθινῶν, κάκεινα πιστὰ γένηται· δύναται γάρ, φησί,³ κάκεινα πιστὰ γενέσθαι· ἐὰν ταῦτα φυλάξῃς, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν πᾶσαν ἀλήθειαν λαλήσῃς,⁴ δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν περιποιήσασθαι· καὶ ὅς ἂν ἀκούσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ἀφέξεται τοῦ πονηροτάτου πνεύματος, ζήσεται τῷ θεῷ.

ΕΝΤΟΛΗ Δ.

1. Ἐντέλλομαι σοι, φησί, φυλάσσειν τὴν ἀγνείαν, καὶ μὴ ἀναβαίνετω σου ἐπὶ τὴν καρδίαν περὶ γυναικὸς ἄλλοτρίας ἢ περὶ πονηρίας τινὸς ἢ περὶ τοιούτων ὁμοιωμάτων¹ πονηρῶν· τοῦτο γὰρ ποιῶν ἀμαρτίαν μεγάλην ἐργάξῃ. Τῆς² δὲ σῆς μνημονεύων πάντοτε γυναικὸς οὐδέποτε διαμαρτήσεις. Ἐὰν γὰρ αὕτη ἢ ἐνθύμησις ἢ πονηρὰ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, διαμαρτήσεις, καὶ ἐὰν ἕτεραν ὡσαύτως πονηρίαν ἐνθυμήσῃ, πονηρὰ ἐργάξῃ· ἢ γὰρ ἐνθύμησις αὕτη θεοῦ δούλω ἀμαρτία μεγάλη ἐστίν· ἐὰν δὲ τις ἐργάξῃται τὸ ἔργον τὸ πονηρὸν τουτοῦ, θάνατον ἑαυτῷ κατεργάζεται. Βλέπε οὖν σὺ· ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης· ὅπου γὰρ σεμνότης κατοικεῖ, ἐκεῖ ἀνομία οὐκ ὀφείλει ἀναβαίνειν ἐπὶ καρδίαν ἀνδρὸς δικαίου. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι ὀλίγα ἐπερωτήσαι σε. Λέγε, φησίν. Εἰ γυναικῶν, φημί...³ κύριε, πιστὴν ἐν κυρίῳ, καὶ ταύτην εὖρη ἐν μοιχείᾳ τινί, μῆτι ἀμαρτάνει ὁ ἀνὴρ ὁ συζῶν μετ' αὐτῆς; "Αχοι τῆς ἀγνοίας,⁴ φησίν, οὐχ ἀμαρτάνει· ἐὰν δὲ γινῶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς τὴν ἀμαρτίαν, καὶ μὴ μετανοήσῃ ἢ γυνή, ἀλλ' ἐπιμείνῃ τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτῆς, καὶ συζῆ μετ' αὐτῆς ὁ ἀνὴρ, ἐνοχος ἔσται τῆς ἀμαρτίας καὶ κοινωνὸς τῆς μοιχείας αὐτῆς. Τί οὖν, φημί, κύριε, ποιήσει ὁ ἀνὴρ, ἐὰν ἐπιμείνῃ τῷ πάθει τούτῳ ἢ γυνή; Ἀπολύσάτω, φησίν, αὐτήν· καὶ ὁ ἀνὴρ ἐφ' ἑαυτῷ μεινάτω· ἐὰν δὲ ἀπολύσας τὴν γυναῖκα καὶ ἕτεραν γαμήσῃ, καὶ αὐτὸς μοιχᾶται. Ἐὰν οὖν, φημί, κύριε, μετὰ τὸ ἀπολυθῆναι τὴν γυναῖκα μετανοήσῃ, καὶ θελήσῃ

2) οὐ: ita apogr. pro ei ut videtur.

3) apogr. φημί.

4) apogr. λαλήσεις, notato η super ei.

Mand. IV. 1) ὁμοιωμάτων: sic apogr.

2) τῆς: apogr. τὰ.

3) φημί: apogr. φησί. Tum non-nihil deest. γυναῖκῶν: sic apogr.

4) apogr. ἀνοίας.

ἐπὶ τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐπιστρέφαι, οὐ παραδεχθήσεται; Καὶ μὴν, φησὶν, ἐὰν μὴ παραδέξῃται αὐτὴν ὁ ἀνὴρ, ἀμαρτάνει, καὶ μεγάλην ἑαυτῷ ἀμαρτίαν ἐπισπᾶται, ἀλλὰ δεῖ παραδεχθῆναι τὸν⁵ ἡμαρτηκότα καὶ μετανοοῦντα· μὴ ἐπὶ πολὺ δέ· τοῖς γὰρ δούλοις τοῦ θεοῦ μετάνοιά ἐστὶ μία. Διὰ τὴν μετάνοιαν οὖν οὐκ ὀφείλει γαμεῖν ὁ ἀνὴρ· αὕτη ἡ προᾶξις ἐπὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ. Οὐ μόνον, φησὶ, μοιχεία ἐστὶν ἐὰν τὴν σάρκα αὐτοῦ μιάνη, ἀλλὰ καὶ ὅς ἂν ποιῇ τὰ ὅμοια τοῖς ἔθνεσι, μοιχᾶται. Ὡστε, κἂν τοιούτοις ἔργοις ἐπιμεινῇ τις καὶ μὴ μετανοήσῃ, ἀπέχου ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲ συζῆθι⁶ αὐτῷ· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ μέτοχος εἶ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο προσετάγγη ὑμῖν ἐφ' ἑαυτοῖς μένειν, εἴτε γυνὴ εἴτε ἀνὴρ· δύναται γὰρ ἐν τοῦτοις μετάνοια εἶναι. Ἐγὼ οὖν, φησὶν, οὐ δίδωμι ἀφορμὴν ἵνα ἡ προᾶξις αὕτη οὕτω συντελεῖται, ὥστε μηκέτι ἀμαρτάνειν τὸν⁷ ἡμαρτηκότα· περὶ δὲ τῆς προτέρας ἀμαρτίας αὐτοῦ, ἔστι⁸ τοῦ δυναμένου ἴασις δοῦναι· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἔχων πάντων τὴν ἔξουσίαν.

II. Ἠρώτησα αὐτὸν πάλιν λέγων Ἐπεὶ ὁ κύριος ἄξιόν με ἠγήσατο ἵνα μετ' ἐμοῦ πάντοτε κατοικῆς, ὀλίγα μου ῥήματα ἔτι ἀνάσχου, ἐπεὶ οὐ συνιω οὐδέν, καὶ ἡ καρδία μου πεπρωταται ἀπὸ τῶν προτέρων μου πράξεων· συντίσόν με, ὅτι κίαν ἄφραν εἰμί, καὶ ὅπως οὐδέν νοῶ. Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Ἐγὼ, φησὶν, ἐπὶ τῆς μετάνοιας εἰμί, καὶ πᾶσι τοῖς μετανοοῦσι σύνεσιν δίδωμι· ἢ οὐ δοκεῖ σοι, φησὶν, ὡς αὐτὸ τοῦτο τὸ μετανοῆσαι σύνεσις ἐστὶ μεγάλη; Συνῆκε γὰρ ὁ ἀμαρτήσας, ὅτι ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἔναντι κυρίου, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἡ προᾶξις ἣν ἔπραξε, καὶ μετανοήσας οὐκ ἔτι ἐργάζεται τὸ πονηρὸν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν πολυτελῶς ἐργάζεται, καὶ ταπεινοὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ βασανίζει, ὅτι ἡμαρτεν.¹ Βλέπετε οὖν, φησὶν, ὅτι ἡ μετάνοια σύνεσις ἐστὶ μεγάλη. Διὰ τοῦτο οὖν, φημί, κύριε, ἐξακριβάζομαι παρὰ σοῦ πάντα· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀμαρτωλός εἰμι, ἵνα γινῶ ποῖα ἔργα ἐργάζομαι, ὅτι πολλοὶ μοι εἰσὶν αἱ ἀμαρτίαι καὶ ποικίλαι. Ζήση, φησὶν, ἐὰν τὰς² ἐντολάς μου φυλάξῃς καὶ πορευθῆς ἐν αὐταῖς· καὶ ὅς ἂν ἀκούσας³ τὰς ἐντολάς ταύτας φυλάξῃ, ζήσεται τῷ θεῷ.

III. Ἐτι, φημί, κύριε, προσθήσω τοῦ ἐπερωτήσασαι. Λέγε, φησὶν. Ἦκουσα, φημί, κύριε, παρὰ τινων διδασκάλων, ὅτι ἐτέρα μετάνοια οὐκ ἔστιν εἰ μὴ ἐκείνη, ὅτε εἰς ὕδωρ κατέβημεν καὶ ἐλάβομεν ἄφεσιν ἀμαρτιῶν ἡμῶν τὴν προτέραν. Λέγει μοι Καλῶς ἠκουσας· οὕτω γὰρ ἔχει. Ἐδει γὰρ τινα εἰληφῶτα ἄφεσιν ἀμαρτιῶν μηκέτι ἀμαρτάνειν, ἀλλ' ἐν ἀγνείᾳ κατοικεῖν. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἐξακριβάζῃ, καὶ τοῦτό σοι δηλώσω, μὴ διδοὺς ἀφορμὴν τοῖς μέλλουσι πιστεῦναι ἢ τοῖς νῦν πιστεύουσιν εἰς τὸν κύριον. Οἱ γὰρ νῦν πιστεύσαντες ἢ μέλλοντες πιστεῦναι μετάνοιαν ἀμαρτιῶν οὐκ ἔχουσι, ἄφεσιν δὲ ἔχουσι τῶν προτέρων ἀμαρτιῶν αὐτῶν. Τοῖς οὖν κληθεῖσι πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἔθηκεν ὁ κύριος μετάνοιαν. Καρδιογνώστης ὢν ὁ κύριος, καὶ πάντα προοιωνίσκων, ἔγνω τὴν ἀσθένειαν

5) τὸν: apogr. τὴν.

6) συζῆθι: ita apogr. nisi quod etiam super v gravem habet.

7) apogr. rursus τὴν.

8) facillime excidit h. l. τοῦ θεοῦ.

Cap. II. 1) apogr. ἡμαρτον.

2) inepte apogr. additum habet ἐν τὰς.

3) apogr. ἀκούσης.

νειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν πολυπλοκίαν τοῦ διαβόλου, ὅτι ποιήσει τι κακὸν τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ πονηρεῖται εἰς αὐτούς. Πολυεὐσπλαγγμος οὖν ὁ κύριος εὐσπλαγγνίσθη ἐπὶ τὴνποίησιν αὐτοῦ καὶ ἔθηκε τὴν μετάνοιαν ταύτην· καὶ ἔμοι ἢ ἔξουσία τῆς μετανοίας ταύτης ἐδόθη. Ἀλλὰ λέγω σοι, φησί, μετὰ τὴν κλήσιν¹ ἐκείνην τὴν μεγάλην καὶ σεμνὴν ἐάν τις ἐκπειρασθεῖς ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἀμαρτήσῃ, μίαν μετάνοιαν ἔχει· ἐάν δὲ ὑπὸ χεῖρα ἀμαρτάνῃ καὶ οὐ μετανοήσῃ, ἀσύμφορόν ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ τὸ τοιοῦτον· δυσκόλως γὰρ ζήσεται. Λέγω αὐτῷ Ἐξωποιοήθη ταῦτα παρὰ σοῦ ἀκούσας οὕτως ἀκριβῶς· οἶδα γὰρ ὅτι, ἐάν μηκέτι προσθήσω ταῖς ἀμαρτίαις μου, σωθήσομαι. Σωθήσῃ, φησὶν, καὶ πάντες ὅσοι ἐάν ταῦτα ποιήσωσιν.

IV. Ἠρώτησα αὐτὸν πάλιν λέγων Καὶ ἐπεὶ ἅπαξ ἀνέχῃ μου, ἔτι μοι καὶ τοῦτο δήλωσον. Λέγε, φησὶν. Ἐάν γυνή, φημί, κύριε, ἢ πάλιν ἀνὴρ τις κοιμηθῇ, καὶ γαμήσῃ τις ἐξ αὐτῶν, μήτι ἀμαρτάνει ὁ γαμῶν; Οὐχ ἀμαρτάνει, φησὶν· ἐάν δὲ ἐν ἑαυτῷ μείνῃ τις, περισσοτέραν ἑαυτῷ τιμὴν καὶ μεγάλην δόξαν περιποιεῖται πρὸς τὸν κύριον· ἐάν δὲ καὶ γαμήσῃ, οὐχ ἀμαρτάνει. Τήρει οὖν τὴν ἀγγελίαν καὶ τὴν σεμνότητα, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ. Ταῦτα σοι ὅσα λαλῶ ἢ καὶ μέλλω λαλεῖν, φύλασσε ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀφ' ἧς μοι παρεδόθης ἡμέρας, καὶ εἰς τὸν οἶκόν σου κατοικήσω· τοῖς δὲ προτέροις σου παραπτώμασιν ἄφεσις ἔσται, ἐάν τὰς ἐντολάς μου φυλάξῃς. Καὶ πᾶσι δὲ ἄφεσις ἔσται, ἐάν τὰς ἐντολάς μου ταύτας φυλάξωσι καὶ πορευθῶσιν ἐν τῇ ἀγνότητι ταύτῃ.

ΕΝΤΟΛΗ Ε΄.

1. Μακρόθυμος, φησί, γίνου καὶ συνετός, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐάν γὰρ μακρόθυμος ἔσῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κατοικοῦν ἐν σοὶ καθαρὸν ἔσται, μὴ ἐπισκοτούμενον ὑπὸ ἐτέρου πνεύματος, ἀλλ' ἐν' εὐρυτέρῳ² κατοικοῦν ἀγαλλιάσεται καὶ εὐφρανθήσεται, καὶ μετὰ τοῦ σκεύους, ἐν ᾧ κατοικεῖ, λειτουργήσῃ τῷ Θεῷ ἐν ἰλαρότητι, ἔχον τὴν εὐθηνίαν ἐν ἑαυτῷ· ἐάν δὲ ὀξυχολία τις³ προσέλθῃ, εὐθύς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρυφερόν ὄν, στενοχωρεῖται, μὴ ἔχον τὸν τόπον καθαρὸν, καὶ ζητεῖ ἀποστῆναι ἐκ τοῦ τόπου· πνίγεται γὰρ ῥύτῳ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, μὴ ἔχον τόπον λειτουργῆσαι τῷ κυρίῳ καθὼς βούλεται, μιαινόμενον ἀπὸ τῆς ὀξυχολίας. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ ὀξυχολίᾳ ὁ διάβολος. Ἀμφότερα δὲ τὰ πνεύματα ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικοῦντα ἀσύμφορά ἐστι καὶ πονηρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ κατοικοῦσιν. Ἐάν γὰρ λαβῶν ἀψίνθιον μικρὸν λίαν καὶ⁴ εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέσῃ, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται, καὶ πικρὸν λίαν καὶ ἀπόλλυσι τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος,⁵ καὶ οὐκέτι τὴν αὐτὴν χάριν ἔχει

Cap. III. 1) κλήσιν: apogr. θλήσιν.
Mand. V. 1) in apogr. videtur ἐπὶ scriptum fuisse; iam corrigendo obscurata est scriptura.

2) εὐρυτέρῳ: ita apogr., notato ω super ε extremo, unde facile ad εὐρυχώρῳ videtur concludi posse.

3) ὀξυχολία τις: apogr. habet ὀξυχολίση.

4) καὶ: sic apogr., sed turbat orationem.

5) inde a καὶ πικρὸν λίαν oratio non recte procedit, sed ita est in apogr.

παρὰ τῷ δεσπότῃ, ὅτι ἐπικράνθη καὶ τὴν χοῆσιν αὐτοῦ ἀπώλεσεν; Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέλι οὐ βληθῆ τὸ ἀψίνθιον,⁶ --- εὐχρηστον γίνεται τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ. Βλέπεις ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ μέλι καὶ εὐχρηστόν⁷ ἐστὶ τῷ θεῷ, καὶ ἐν αὐτῇ ὁ κύριος κατοικεῖ· ἡ δὲ ὀξύχολία πικρὰ καὶ ἀχρηστός ἐστίν· ἐὰν οὖν μιση⁸ ἡ ὀξύχολία τῇ μακροθυμίᾳ, μιαινεται ἡ μακροθυμία, καὶ οὐκ ἐ[στίν]⁹ εὐχρηστός [ποτε]⁹ τῷ θεῷ ἢ ἔντευξις αὐτῆς. Ἦθελον, φημί, κύριε, γινῶναι τὴν ἐνεργεσίαν¹⁰ τῆς ὀξύχολίας, ἵνα φυλάξωμαι αὐτῆς.¹¹ Καὶ μὴν, φησὶν, ἐὰν μὴ φυλάξῃς ἀπ' αὐτῆς σὺ καὶ ὁ οἶκός σου, ἀπώλεσάς σου τὴν πᾶσαν¹² ἐλπίδα· ἀλλὰ φύλαξαι ἀπ' αὐτῆς· ἐγὼ γὰρ μετὰ σοῦ εἰμί· καὶ πάντες δὲ ἀφῆξονται ἀπ' αὐτῆς, ὅσοι ἂν μετανοήσωσιν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῶν· μετ' αὐτῶν¹³ γὰρ ἔσομαι, καὶ συντηρήσω αὐτούς· ἐδικαιώθησαν γὰρ πάντες ὑπὸ τοῦ σεμνοτάτου ἀγγέλου.

II. Ἄκουε, φησί, καὶ τὴν ἐνεργεῖαν τῆς ὀξύχολίας, πῶς πονηρὰ ἐστὶ, καὶ πῶς τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ καταστρέφει τῇ ἐαυτῆς ἐνεργείᾳ, καὶ πῶς ἀποπλανᾷ αὐτούς ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης· οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς πλήρεις ὄντας ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ δύναμις μου μετ' αὐτῶν ἐστίν· ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ἀποκένους καὶ διψύχους ὄντας. Ὅταν δὲ ἴδῃ τοὺς τοιοῦτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει ἐαυτῇ¹ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, καὶ ἐκ τοῦ μηθενὸς ἢ γυνῆ ἢ ὁ ἀνὴρ ἐν πικρίᾳ γίνεται, ἐνεκὸν βιωτικῶν πραγμάτων, ὑπὲρ γε ἐδεσμάτων ἢ μικρολογίας τινός, ἢ περὶ δόσεως ἄλλης,² ἢ περὶ τοιούτων μωρῶν πραγμάτων. Ταῦτα γὰρ πάντα μωρὰ ἐστὶ καὶ κενὰ καὶ ἄφρονα τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰν δύναμιν ἔχουσα καὶ στιβαρὰ καὶ εὐθινομένη ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ, ἰλαρὰ, ἀγαλλιωμένη, ἀμέριμνος οὔσα, δοξάζουσα τὸν κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἐν ἐαυτῇ ἔχουσα πικρόν, παραμένουσα διὰ παντὸς πραεῖα καὶ ἡσύχιος. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν τῆς πίστεως ἐχόντων ὀλόκληρον. Ἡ δὲ ὀξύχολία πρῶτον μὲν μωρὰ ἐστὶν ἑλαφρά τε καὶ ἄφρων· εἶτα ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμός, ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὀργή, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις· εἶτα ἡ μῆνις αὕτη ἐκ τοσοῦτων κακῶν συνισταμένη γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνιάτος. Ὅταν γὰρ ταῦτα τὰ πνεύματα ἐν ἐνὶ ἀγγελίᾳ κατοικῆ, οὐ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικεῖ, οὐ χωρεῖ τὸ ἄγγος ἐκεῖνο, ἀλλ' ὑπερπλεονάζει· τὸ τρυφερόν οὖν πνεῦμα, μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος κατοικεῖν μηδὲ μετὰ σκληρότητος, ἀποχωρεῖ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τοιοῦτου καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραότητος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα, ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖ-

6) Haec perquam confusa in apogr. leguntur. Scriptum erat, si singula recte assecutus sum: Ἐὰν δὲ εἰς τὸ ἀψίνθιον μὴ βληθῆ μέλι οὐδὲ εἰς μέλι τὸ ἀψίνθιον βληθῆ μέλι οὐδὲ εὐχρ. Correctum vero est ut edidimus. Sequitur autem aliquid quod fere pro μέλι καὶ accipi potest. Rursus super haec omnia recentissimis ductibus correctum est.

7) εὐχρηστόν: sic apogr.

8) ἐ[στίν]: ita apogr. Simonidis.

9) ποτε: ita fere videtur in apogr. scriptum fuisse, sed providit Sim. ne amplius legi posset.

10) ἐνεργεσίαν: sic apogr.

11) αὐτῆς: sic apogr. Item φυλάξῃς.

12) πᾶσαν: apogr. πᾶνσαν.

13) αὐτῶν: apogr. αὐτῆς.

Cap. II. 1) ἐαυτῇ: apogr. ἐαυτοῦς.

2) ἄλλης: ita apogr. Fortasse ex λήψεως corruptum.

νου οὐ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος· κενὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ δικαίου, καὶ τὸ λοιπὸν πεπληρωμένον³ τοῖς πνεύμασι τοῖς πονηροῖς· ἀκατασταεῖ ἐν πάσῃ πράξει αὐτοῦ, περισπώμενος ὡς κἀκεῖσε ἀπὸ τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καὶ ὅλως ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. Οὕτως οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξύχολοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξύχολίας, τοῦ πονηροτάτου πνεύματος· ἐνδυσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀντίστα τῇ ὀξύχολίᾳ καὶ τῇ πικρίᾳ, καὶ ἔση εὐρισκόμενος μετὰ τῆς σεμνότητος τῆς ἡγαπημένης ὑπὸ τοῦ κυρίου. Βλέπε οὖν μηποτε παρενθυμηθῆς τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτης τῆς ἐντολῆς κυριεύσης, καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς δυνήσῃ φυλάξαι, ἄς σοι μέλλω ἐντέλλεσθαι· ἴσχυε οὖν⁴ ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ, καὶ πάντες ἐνδυναμούσθωσαν ὅσοι ἐὰν θέλωσιν ἐν αὐταῖς⁵ πορεύεσθαι.

ΕΝΤΟΛΗ 5'.

I. Ἐνετειλάμην σοι, φησίν, ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ναί, φημί, κύριε. Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι, φησίν, δηλωῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσης τίς αὐτῶν τίνα δυνάμιν ἔχει καὶ ἐνεργεῖαν. Διπλαῖ γὰρ εἰσιν αἱ ἐνεργεῖαι αὐτῶν· κεῖνται οὖν ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ¹. Σὺ οὖν πιστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μὴ πιστεύσης· τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθὴν ὁδὸν ἔχει, τὸ δὲ ἀδικον στρεβλήν· ἀλλὰ σὺ τῇ ὀρθῇ ὁδῷ πορεύου καὶ ὀμαλῇ, τὴν δὲ στρεβλὴν ἕασον. Ἡ γὰρ στρεβλὴ ὁδὸς τρίβους οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἀνοδίας καὶ προσκόμματα πολλά, καὶ τραχεῖά ἐστι καὶ ἀκανθώδης· βλαβερά οὖν ἐστὶ τοῖς ἐν αὐτῇ πορευομένοις. Οἱ δὲ τῇ ὀρθῇ ὁδῷ πορευόμενοι ὀμαλῶς περιπατοῦσι καὶ ἀπροσκόπως· οὔτε γὰρ τραχεῖά ἐστὶν οὔτε ἀκανθώδης. Βλέπεις οὖν ὅτι συμφορώτερον² ἐστὶ ταύτῃ τῇ ὁδῷ πορεύεσθαι. Ἀρέσκει μοι, φημί, κύριε, ταύτῃ τῇ ὁδῷ πορεύεσθαι. Πορεύσῃ, φησί· καὶ ὃς ἂν ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, πορεύσεται ἐν αὐτῇ.

II. Ἄκουε νῦν, φησί, περὶ τῆς πίστεως. Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τῆς δικαιοσύνης καὶ εἰς τῆς πονηρίας. Πῶς οὖν, φημί, κύριε, γνώσομαι τὰς αὐτῶν ἐνεργείας, ὅτι ἀμφοτέροι ἀγγελοι μετ' ἐμοῦ κατοικοῦσιν; Ἄκουε, φησί, καὶ συνιεὶς αὐτάς. Ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος τρυφερός ἐστὶ καὶ αἰσχυνηγός καὶ πραῦς καὶ ἡσύχιος. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, ...¹ γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστὶ. Ταῦτα οὖν ἐστὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀγγέλου τῆς δικαιοσύνης. Τούτῳ οὖν πιστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά, καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γινῶθι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Πῶς, φημί, κύριε, νοήσω αὐτόν,

3) πεπληρωμένον: sic apogr.

ita apogr., sed super utroque φ notatum

4) ἴσχυε οὖν: apogr. ἴσχυρόν, ita ut possis etiam ἴσχυροῦ vel ἴσχυσον conicere.

est ou.

2) apogr. συμφορώτερον.

5) apogr. ἐν ἑαυταῖς.

Cap. II. 1) Plura h. l. excidisse in

Mand. V. 1) δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ: promptu est.

οὐκ ἐπίσταμαι. "Ακουε, φησίν· ὅταν ὀξυχολία σοί τις προσπέσῃ ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτός ἐστιν ἐν σοί· εἶτα ἐπιθυμία πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια² ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ μεθυσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν οὐ δεόντων, καὶ ἐπιθυμία γυναικῶν, καὶ πλεονεξία καὶ ὑπερφηανία πολλή τις καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσιά ἐστι καὶ ὅμοια. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγινούς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, μηδὲ αὐτῷ πιστεue, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά εἰσι καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. "Ἐχεις οὖν ἀμποτέρων τῶν ἀγγέλων τὰς ἐργασίας· σύνιε αὐτάς καὶ πιστεue τῷ ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης· ἀπὸ δὲ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας ἀπόστηθι, ὅτι ἡ διδαχὴ αὐτοῦ πονηρά ἐστι παντὶ ἔργῳ· ἐὰν γὰρ ἢ τις πιστότατος ἀνὴρ, καὶ ἡ ἐνθύμησις τοῦ ἀγγέλου τούτου ἀναβῆ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, δεῖ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ἢ τὴν γυναῖκα ἐξαμαρτῆσαι τι. Ἐὰν δὲ πάλιν πονηρότατος τις εἴη ἀνὴρ ἢ γυνή, καὶ ἀναβῆ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὰ ἔργα τοῦ ἀγγέλου τῆς δικαιοσύνης, ἐξ ἀνάγκης δεῖ αὐτὸν ἀγαθὸν τι ποιῆσαι. Βλέπεις οὖν, φησίν, ὅτι καλὸν ἐστι τῷ ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης ἀκολουθεῖν, τῷ δὲ ἀγγέλῳ τῆς πονηρίας ἀποτάξασθαι. Τὰ³ μὲν περὶ τῆς πίστεως αὕτη ἡ ἐντολὴ δηλοῖ, ἵνα τοῖς ἔργοις τοῦ ἀγγέλου τῆς δικαιοσύνης πιστεύσῃς, καὶ ἐργασάμενος αὐτὰ ζήσῃ τῷ θεῷ. Πιστεue δὲ ὅτι τὰ ἔργα τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας χαλεπά ἐστι· μὴ ἐργαζόμενος οὖν αὐτὰ ζήσῃ τῷ θεῷ.

ΕΝΤΟΛΗ Ζ'.

Φοβήθητι, φησί, τὸν κύριον καὶ φύλασσε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ· φυλάσσω οὖν τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ ἔσῃ δυνατὸς ἐν πάσῃ πράξει, καὶ ἡ πράξις σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος γὰρ τὸν κύριον πάντα καλῶς ἐργάσῃ· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ φόβος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι καὶ σωθῆναι, τὸν δὲ διάβολον μὴ φοβηθῆς· φοβούμενος γὰρ τὸν κύριον κατακυριεύσεις τοῦ διαβόλου, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν¹ ἐν ᾧ δύναμις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος· ἐν ᾧ δὲ δύναμις ἢ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύνάμιν ἔχων φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. Φοβήθητι δὲ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ὅτι πονηρά ἐστι· φοβούμενος οὖν τὸν κύριον οὐκ ἐργάσῃ αὐτά,² ἀλλ' ἀφέξῃ ἀπ' αὐτῶν. Λίσοι οὖν εἰσὶν οἱ φόβοι· ἐὰν γὰρ θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάσασθαι, τὸν θεὸν φοβοῦ, καὶ οὐκ ἐργάσῃ αὐτό· ἐὰν δὲ θέλῃς πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, φοβοῦ τὸν κύριον, καὶ ἐργάσῃ αὐτό. "Ὡστε ὁ φόβος τοῦ κυρίου ἰσχυρός ἐστι καὶ μέγας καὶ ἔνδοξος· φοβήθητι οὖν τὸν κύριον καὶ ζήσῃ αὐτῷ· καὶ ὅσοι ἐν φοβηθῶσιν αὐτὸν τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ζήσονται τῷ θεῷ. Διὰ τί, φημί, κύριε, εἶπας περὶ τῶν τηρούντων τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ζήσονται τῷ θεῷ; "Ὅτι, φησίν, πᾶσα ἢ κτίσις³ φοβεῖται τὸν κύριον, τὰς δὲ

2) πολυτέλεια, non πολυτέλεια in οὐκ ἔστιν: haec verba propter ea quae
apogr. est. subsequuntur non abundant.

3) τὰ: apogr. τὰς.

2) apogr. αὐτὰς.

3) apogr. κτήσις, item subsequitur

Mand. VII. 1) ὅτι δύν. ἐν αὐτῷ φοβῆται.

ἐντολὰς αὐτοῦ οὐ φυλάσσει. Τῶν οὖν φοβουμένων καὶ φυλασσόντων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἐκόντων⁴ ἢ ζωὴ ἐστὶ παρὰ τῷ θεῷ· τῶν δὲ μὴ φυλασσόντων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ,⁵ οὐδὲ ζωὴ ἐν αὐτοῖς.

ΕΝΤΟΛΗ Η'.

Εἰπόν σοι, φησὶν, ὅτι τὰ κρίματα τοῦ θεοῦ διπλᾶ ἐστί· καὶ γὰρ ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστίν. Ἐπὶ τινων γὰρ δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τινων δὲ οὐ δεῖ. Γινώρισόν μοι, φημί, κύριε, ἐπὶ τίνων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τίνων δὲ οὐ δεῖ. Ἄκουε, φησί· τὸ πονηρὸν ἐγκρατεύου καὶ μὴ ποιεὶ αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποιεὶ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐγκρατεύῃ τὸ πονηρὸν μὴ ποιεῖν, δικαιοσύνην μεγάλην ἐργάσῃ. Ἐγκρατεῦσαι οὖν ἀπὸ πονηρίας πάσης ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν. Ποταπαί, φημί, κύριε, εἰσὶν αἱ πονηρίαι, ἀφ' ὧν δεῖ ἡμᾶς¹ ἐγκρατεῦσθαι; Ἄκουε, φησὶν· ἀπὸ μοιχείας καὶ πορνείας, ἀπὸ ἔδεσμάτων πολλῶν, ἀπὸ πολυτελείας, πλοῦτου καὶ καυχήσεως καὶ ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἀπὸ ψευμάτων καὶ καταλαλιᾶς καὶ ὑποκορίσεως, μνησικακίας καὶ πάσης ἄλλης βλασφημίας. Ταῦτα τὰ ἔργα πάντων πονηρότατά εἰσιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τούτων οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι τὸν δούλον τοῦ θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατευόμενος ἀπὸ τούτων οὐ δύναται ζῆσαι τῷ θεῷ. Ἄκουε οὖν καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων. Ἔτι γὰρ, φημί, κύριε, πονηρὰ ἔργα ἐστί; Καὶ γε πολλά,² φησὶν, ἔστιν ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δούλον τοῦ θεοῦ ἐγκρατεῦσθαι· κλέμμα, ψεῦσμα, ἀποστέρησις, ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἐπιθυμία πονηρὰ, ἀπάτη, κενοδοξία, ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοῖα εἰσιν. Οὐ δοκεῖ σοι ταῦτα πονηρὰ εἶναι; Καὶ λίαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Τούτων πάντων δεῖ³ ἐγκρατεῦσθαι τὸν δουλεύοντα τῷ θεῷ. Ἐγκρατεῦσαι οὖν ἀπὸ πάντων τούτων, ἵνα ζήσης τῷ θεῷ καὶ ἐγγραφῆσθαι μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων αὐτά.⁴ Ὡς μὲν οὖν δεῖ σε ἐγκρατεῦσθαι, ταῦτα ἐστίν· ἃ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεῦσθαι, φησὶν, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε· τὸ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποιεὶ αὐτό. Καὶ τῶν ἀγαθῶν μοι, φημί, κύριε, δήλωσον τὴν δύναμιν, ἵνα πορευθῶ ἐν αὐτοῖς καὶ δουλεύσω αὐτοῖς, ἵνα ἐργασάμενος αὐτὰ δυναθῶ σωθῆναι. Ἄκουε, φησί, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ ἔργα, ἃ γε δεῖ ἐργάζεσθαι καὶ μὴ ἐγκρατεῦσθαι. Πρῶτον πάντων πίστις, φόβος θεοῦ, ἀγάπη, ὁμόνοια, ἠγάπα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή· τούτων ἀγαθώτερον⁵ οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα εἰάν τις φυλάσῃ καὶ [μὴ]⁶ ἐγκρατεῦσθαι ἀπ' αὐτῶν, μακάριος γίνεται ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων τὰ ἀκόλουθα ἄκουσον· χήραις ὑπηρετεῖν, ὀρφανούς καὶ ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀναγκῶν λυτροῦσθαι τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ, φιλοξενον εἶναι — ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὐρίσκεται ἀγαθοποίησις, — ποτὲ⁷ μηδενὶ ἀντιτάσσεσθαι, ἡσυχιον εἶναι, ἐνδέεσθαι πάντων ἀνθρώπων, πρεσβύτας σέβασθαι, δικαιοσύνην ἀσκεῖν, ἐσκανδαλισμένους⁸

4) ἐκόντων: ita apogr., sed videtur ex κελίων ὀρθον.

5) αὐτοῦ et αὐτοῖς: apogr. male αὐτῶν et αὐτῷ (super ω notato οἱς).

Mand. VIII. 1) ἡμᾶς: apogr. ἡμῶν.

2) πολλά: apogr. πολλαί.

3) δεῖ: apogr. δε.

4) αὐτά: ita apogr., sed super α est notatum.

5) ἀγαθώτερον: apogr. ἀγαθότης.

6) [μὴ]: non est in apogr.

7) ποτὲ μηδενί: sic apogr.

8) apogr. ἐνσκανδαλισμένους.

ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβάλλεσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρωάστας μὴ θλίβειν καὶ ἐνδεεῖς, καὶ εἴ τινα τοῦτοις ὁμοία ἔστι. Δοκεῖ σοι, φησί, ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; Τί γάρ, φημί, κύριε, τούτων ἀγαθώτερον;⁹ Πορευέου οὖν, φησίν, ἐν αὐτοῖς καὶ μὴ ἐγκρατεύου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ζήση τῷ θεῷ. Φύλασσε οὖν τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν τὸ ἀγαθὸν ποιῆς καὶ μὴ ἐγκρατεύσῃ ἀπ' αὐτοῦ, ζήση¹⁰ τῷ θεῷ· πάντες ζήσονται τῷ θεῷ οἱ οὕτω ποιοῦντες. Καὶ πάλιν ἐὰν τὸ πονηρὸν μὴ ποιῆς καὶ ἐγκρατεύσῃ αὐτό, ζήση τῷ θεῷ· καὶ πάντες ζήσονται τῷ θεῷ, ὅσοι ἐὰν ταύτας τὰς ἐντολάς φυλάξωσι καὶ πορευθῶσιν ἐν αὐταῖς.

ΕΝΤΟΛΗ Θ'.

Λέγει μοι Ἄρον ἀπὸ σεαυτοῦ¹ τὴν διψυχίαν καὶ μηδὲν ὅλως διψυχίης αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ θεοῦ, λέγων ἐν σεαυτῷ ὅτι πῶς δύναμαι αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ κυρίου καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκῶς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπιστρέψου ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ αὐτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστακτως, καὶ γνώσῃ² τὴν πολλὴν εὐσπλαγγίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπη, ἀλλὰ τὸ αἷτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὡς οἱ ἄνθρωποι οἱ μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικακός ἐστι καὶ σπλαγγνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ πάντων τῶν ματαιομαμάτων³ τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῶν προειρημένων σου φημάτων, καὶ αὐτοῦ παρὰ τοῦ κυρίου, καὶ ἀπολήψῃ πάντα, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀνυστέρητος ἔσῃ, ὅσα ἂν ἀδιστακτως αἰτήσης παρὰ τοῦ κυρίου. Ἐὰν διστάσης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν θεόν, οὗτοί εἰσιν οἱ δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπιτυγχάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστακτως αἰτοῦνται, μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ δίψυχος ἀνήρ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἐνδύσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστι, καὶ πιστεue τῷ θεῷ, ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου, ἂ ἀτεῖς, λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτησάμενός ποτε παρὰ τοῦ κυρίου αἰτημά τι βραδύτερον λαμβάνῃς, μὴ διψυχίης, ὅτι ταχὺ οὐκ ἔλαβες τὸ αἷτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, βραδύτερον λαμβάνεις τὸ αἷτημά σου. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς αἰτούμενος τὸ αἷτημα τῆς ψυχῆς σου, καὶ λήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακήσης καὶ διψυχίης αἰτούμενος, σεαυτὸν αἰτιῶ⁴ καὶ μὴ τὸν δίδόντα σοι. Βλέπε τὴν διψυχίαν ταύτην· πονηρὰ γὰρ ἐστι καὶ ἀσύνητος, καὶ πολλοὺς ἐκρίζοι ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ λιαν ἰσχυροὺς. Καὶ γὰρ αὕτη ἡ διψυχία ἀδελφὴ ἐστι τοῦ διαβόλου, καὶ λιαν πονηρεύεται εἰς τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Καταφρόνησον οὖν τῆς διψυχίας καὶ κατακυρίευσον αὐτῆς⁵ ἐν παντὶ πράγματι, ἐνδυσάμενος τὴν

9) apogr. ἀγαθώτερα ut videtur.

10) apogr. inepte οὐ ζήση.

Mand. IX. 1) σεαυτοῦ: apogr. super σου deleto σεαυτοῦ praebet.

2) γνώση: sic apogr.

3) sic apogr.

4) apogr. αιτιω, super ιω notato ιου.

5) αὐτῆς: in apogr. primum erat αὐτοῖς.

πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατὴν· ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ, ἡ δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτῇ, πάντα⁶ ἀποτυγχάνει τῶν ἔργων αὐτῆς ὡς πρᾶσσει. Βλέπεις οὖν, φησὶν, ὅτι ἡ πίστις ἀνώθεν ἐστὶ παρὰ τοῦ κυρίου, καὶ ἔχει δύναμιν μεγάλην· ἡ δὲ διψυχία ἐπίγειον πνεῦμά ἐστὶ παρὰ τοῦ διαβόλου, δύναμιν μὴ ἔχουσα. Σὺ οὖν δούλευε τῇ ἐχούσῃ δύναμιν τῇ πίστει καὶ ἀπὸ τῆς διψυχίας ἀπόσχου τῆς μὴ ἐχούσης δύναμιν, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ· καὶ πάντες ζήσονται τῷ θεῷ οἱ ταῦτα φρονήσαντες.

ΕΝΤΟΛΗ Ι΄.

I. Ἄρον ἀπὸ σεαυτοῦ, φησί, τὴν λύπην· καὶ γὰρ αὐτὴ ἀδελφὴ ἐστὶ τῆς διψυχίας καὶ τῆς ὀξυχολίας. Πῶς, φημί, κύριε, ἀδελφὴ ἐστὶ τούτων; Ἄλλο γὰρ μοι δοκεῖ εἶναι ὀξυχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Ἀσύνητος εἶ, ἄνθρωπε. Οὐ νοεῖς ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν πνευμάτων πονηροτέρα ἐστὶ, καὶ δεινωτάτη τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα¹ τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πάλιν σώζει; Ἐγὼ, φημί,² κύριε, ἀσύνητός εἰμι καὶ οὐ συνιδῶ τὰς παραβολὰς ταύτας. Πῶς γὰρ δύναται ἐκτρίβειν καὶ πάλιν σώζειν, οὐ νοῶ. Ἄκουε, φησὶν· οἱ μηδέποτε ἐρευνήσαντες περὶ τῆς ἀληθείας μηδὲ ἐπιζητήσαντες περὶ τῆς θεότητος, πιστεύσαντες δὲ μόνον, ἔμπεφυρμένοι δὲ³ πραγματείαις καὶ πλουτῶ καὶ φιλίαις ἐθνικαῖς, καὶ ἄλλαις πολλαῖς πραγματείαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὅσοι οὖν τούτοις πρόσκεινται, οὐ νοοῦσι τὰς παραβολὰς τῆς θεότητος· ἐπισκοποῦνται γὰρ ὑπὸ τούτων τῶν πράξεων καὶ καταφθείρονται καὶ γίνονται κεχερσωμένοι. Καὶ ὡς οἱ ἀμπελῶνες οἱ καλοὶ ὅταν ἀμελείαις τύχωσι, χερσοῦνται ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ βοτανῶν ποικίλων, οὕτως οἱ ἄνθρωποι οἱ πιστεύσαντες καὶ εἰς ταύτας τὰς πράξεις τὰς πολλὰς ἐκπίπτοντες τὰς προειρημέναις ἀποπλανῶνται ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτῶν, καταγίνονται⁴ καὶ οὐδὲν ὅλως νοοῦσιν. Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες θεοῦ καὶ ἐρευνῶντες περὶ θεότητος καὶ ἀληθείας καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς ταχύνουσι καὶ νοοῦσιν, ὅτι ἔχουσι τὸν φόβον τοῦ κυρίου ἐν ἑαυτοῖς· ὅπου γὰρ ὁ κύριος κατοικεῖ, ἐκεῖ καὶ συνέσεις πολλή. Κολλήθητι οὖν τῷ κυρίῳ, καὶ πάντα συνήσεις καὶ νοήσεις.

II. Ἄκουε οὖν, φησὶν, ἀνόητε, πῶς ἡ λύπη αὐτὴ ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ διψυχος ἐπιβάλῃται πρᾶξιν τινα, καὶ ταύτης ἀποτύχῃ διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη αὐτὴ εἰσπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκτρίβει αὐτό. Εἶτα πάλιν ἡ ὀξυχολία ὅταν κολληθῇ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ πικρανθῇ, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ ἢ ἔπραξε, καὶ μετανοεῖ, ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἡ λύπη

6) πάντα: sic apogr.

Mand. X. 1) apogr. παρὰ πάντων.

2) apogr. φησί.

3) δὲ: sic apogr., quum exspectes
εἰσί.

4) καταγίνονται: ita apogr. habuisse
videtur, sed ductibus posterioribus fere
totum deletum est.

Cap. II. 1) ἐκτρίβει τὸ: apogr.
ἐκτρίβετο.

δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. Ἀμφοτέραι οὖν αἱ πράξεις λυποῦσι τὸ πνεῦμα· ἢ μὲν διψυχία, ὅτι οὐκ ἐπέτυχε τῆς πράξεως αὐτῆς, ἢ δὲ ὀξυκολία λυπεῖ τὸ πνεῦμα, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρὸν. Ἀμφοτέρα οὖν λυπηρά ἐστὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἢ τε² διψυχία καὶ ἢ ὀξυκολία. Ἄρον οὖν ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν λύπην καὶ μὴ θλίβε³ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξηται κατὰ σοῦ καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην λύπην οὐχ ὑποφέρει οὐδὲ στενοχωρίαν. Ἐνδύσαι οὖν τὴν ἰλαρότητα τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ εὐπρόσδεκτον οὖσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρύφα ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἰλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντα⁴ πονηρεύεται· πρῶτον μὲν πονηρεύεται, ὅτι λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ δοθὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἰλαρὸν· δεύτερον δὲ λυπῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐπιτυγχάνων μηδὲ ἐξομολογούμενος τῷ κυρίῳ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ⁵ ἀνδρὸς ἢ ἐντευξίς οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τὴν, φημί, οὐκ ἀναβαίνει ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἢ ἐντευξίς τοῦ λυπουμένου; Ὅτι, φησὶν, ἢ λύπη ἐγκάθηται ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ· μεμιγμένη οὖν ἢ λύπη μετὰ τῆς ἐντευξεως οὐκ ἀφήσῃ τὴν ἐντευξίν ἀναβῆναι καθαρὰν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Ὡσπερ γὰρ ὄξος καὶ οἶνος μεμιγμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἢ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν αὐτὴν ἐντευξίν οὐκ ἔχει. Καθάρισον σεαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης τῆς πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ· καὶ πάντες ζήσονται τῷ Θεῷ ὅσοι ἂν ἀποβάλωσιν ἀπ' ἑαυτῶν τὴν λύπην καὶ ἐνδύσονται πᾶσαν ἰλαρότητα.

ΕΝΤΟΛΗ ΙΑ΄.

Ἐδειξέ μοι ἐπὶ συμπελλίου καθήμενος ἀνθρώπους, καὶ ἕτερον ἀνθρώπον καθήμενον ἐπὶ καθέδρας. Καὶ λέγει μοι Βλέπεις τοὺς ἐπὶ τοῦ συμπελλίου καθήμενους; Βλέπω, φημί, κύριε. Οὗτοι, φησὶ, πιστοὶ εἰσι, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τὴν καθέδραν ψευδοπροφήτης ἐστὶν ἀπόλλων¹ τὴν διάνοιαν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ· τῶν διψύχων δὲ ἀπόλλυσιν, οὐ τῶν πιστῶν. Οὗτοι οὖν οἱ δίψυχοι ὡς ἐπὶ μάντιν ἔρχονται καὶ ἐπερωτῶσιν αὐτὸν τί ἄρα ἔσται αὐτοῖς· κἀκεῖνος ὁ ψευδοπροφήτης μηδεμίαν ἔχων ἐν ἑαυτῷ δύναμιν πνεύματος Θείου, λαλεῖ² αὐτῶν κατὰ τὰ ἐπερωτήματα αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς πονηρίας αὐτῶν, καὶ πληροῖ τὰς ψυχὰς αὐτῶν καθὼς αὐτοὶ βούλονται. Αὐτὸς γὰρ κενὸς ὢν κενῶς³ καὶ ἀποκρίνεται κενοῖς· ὃ γὰρ ἐὰν ἐπερωτηθῇ, πρὸς τὸ κένωμα τοῦ ἀνθρώπου ἀποκρίνεται. Τινὰ δὲ καὶ ῥήματα ἀληθῆ λαλεῖ· ὁ γὰρ διάβολος πληροῖ αὐτὸν τῷ αὐτοῦ πνεύματι, εἴ τινα δυνήσεται ῥᾶξαι⁴ τῶν δικαίων. Ὅσοι οὖν ἰσχυροὶ εἰσιν ἐν τῇ πίστει τοῦ κυρίου, ἐνδεδυμένοι τὴν ἀλήθειαν, τοῖς τοιοῦτοις πνεύμασιν οὐ κολλῶνται, ἀλλ' ἀπέχονται ἀπ' αὐτῶν. Ὅσοι δὲ δίψυχοι εἰσι

2) τε: apogr. δέ.

3) θλίβε: hoc accentu apogr.

4) πάντα: sic apogr. non πάντοτε.

5) apogr. λυπηρὸν.

Mand. XI. 1) ἀπόλλων: sic apogr., non ἀπολλών.

2) apogr. λαλεῖν. Tum male αὐτῶν.

3) apogr. κενός.

4) ῥᾶξαι: sic apogr.

καὶ πυκνῶς μετανοοῦσι, μαντεύονται ὡς καὶ τὰ ἔθνη, καὶ ἑαυτοῖς μείζονα ἁμαρτίαν ἐπιφέρουσιν εἰδωλολατροῦντες· ὁ γὰρ ἐπερωτῶν ψευδοπροφήτην περὶ πράξεώς τινος εἰδωλολάτρης ἐστὶ καὶ κενὸς ἀπὸ τῆς ἀληθείας καὶ ἄφρων. Πᾶν γὰρ πνεῦμα ἀπὸ θεοῦ δοθὲν οὐκ ἐπερωτᾶται, ἀλλὰ ἔχον τὴν δύναμιν τῆς θεότητος ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖ πάντα, ὅτι ἀνωθὲν ἐστὶν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ θείου πνεύματος. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἐπερωτῶμενον καὶ λαλοῦν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων ἐπίγειόν ἐστι καὶ ἐλαφρόν, δύναμιν μὴ ἔχον· καὶ ὅπως οὐ λαλεῖ, ἐὰν μὴ ἐπερωτηθῆ. Πῶς οὖν, φημί, κύριε, ἀνθρωπος γινώσεται, τίς αὐτῶν προφήτης καὶ τίς ψευδοπροφήτης ἐστίν; Ἄκουε, φησί, περὶ ἀμφοτέρων τῶν προφητῶν· καὶ ὡς σοι μέλλω λέγειν, οὕτω δοκιμάσεις τὸν προφήτην καὶ τὸν ψευδοπροφήτην. Ἀπὸ τῆς ζωῆς δοκίμαζε τὸν ἀνθρώπον τὸν ἔχοντα τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον. Πρῶτον μὲν ὁ ἔχων τὸ πνεῦμα τὸ ἀνωθεν πραῦς ἐστὶ καὶ ἡσύχιος καὶ ταπεινόφρων, καὶ ἀπεχόμενος ἀπὸ πάσης πονηρίας καὶ ἐπιθυμίας ματαίας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἑαυτὸν ἐνδεέστερον ποιεῖ πάντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν ἀποκρίνεται ἐπερωτῶμενον, οὐδὲ κατὰ μόνας λαλεῖ, οὐδὲ ὅταν θέλῃ ἀνθρώπος λαλεῖν, λαλεῖ τὸ πνεῦμα ἅγιον, ἀλλὰ τότε λαλεῖ, ὅταν θελήσῃ αὐτῷ ὁ θεὸς λαλήσαι. Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ ἀνθρώπος ὁ ἔχων τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον εἰς συναγωγὴν ἀνδρῶν δικαίων τῶν ἔχόντων πίστιν θείου πνεύματος, καὶ ἔντευξις γένηται πρὸς τὸν θεὸν τῆς συναγωγῆς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, τότε ὁ ἄγγελος τοῦ προφήτου ὁ κείμενος πρὸς αὐτὸν πληροῖ τὸν ἀνθρώπον, καὶ πληρωθεὶς ὁ ἀνθρώπος τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ λαλεῖ εἰς τὸ πλήθος καθὼς ὁ κύριος βρῦλεται. Οὕτως οὖν φανερόν ἐστί τὸ πνεῦμα τῆς θεότητος. Ὅση οὖν περὶ τοῦ πνεύματος τῆς θεότητος τοῦ κυρίου ἢ δύναμις, αὕτη. Ἄκουε οὖν, φησί, περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπίγειου καὶ κενοῦ καὶ δύναμιν μὴ ἔχοντος, ἀλλ' ὄντος μωροῦ.⁷ Πρῶτον μὲν ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος ὁ δοκῶν πνεῦμα ἔχειν ὕψοι ἑαυτὸν καὶ θέλει πρωτοκαθεδρίαν ἔχειν, καὶ εὐθὺς ἰταμὸς ἐστὶ καὶ ἀναιδῆς καὶ πολὺλάλος καὶ ἐν τρυφαῖς πολλαῖς ἀναστρεφόμενος καὶ ἐν ἐτέραις πολλαῖς ἀπάταις, καὶ μισθούς λαμβάνων τῆς προφητείας αὐτοῦ· ἐὰν δὲ μὴ λάβῃ, οὐ προφητεύει. Δύναται οὖν πνεῦμα θεῖον μισθούς λαμβάνειν καὶ προφητεύειν; Οὐκ ἐνδέχεται τοῦτο ποιεῖν θεοῦ προφήτην, ἀλλὰ τῶν τοιούτων προφητῶν ἐπίγειόν ἐστὶ τὸ πνεῦμα. Εἶτα ὅπως εἰς συναγωγὴν ἀνδρῶν δικαίων οὐκ ἐγγίξει, ἀλλ' ἀποφεύγει αὐτούς. Κολλᾶται⁸ δὲ τοῖς διψύχοις καὶ κενοῖς, καὶ κατὰ γωνίαν αὐτοῖς προφητεύει, καὶ ἀπατᾷ αὐτούς λαλῶν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πάντα κενῶς· κενοῖς γὰρ καὶ ἀποκρίνεται. Τὸ γὰρ κενὸν σκεῦος μετὰ τῶν κενῶν συντιθέμενον οὐ θραύεται, ἀλλὰ συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις. Ὅταν δὲ ἔλθῃ εἰς συναγωγὴν πλήρη ἀνδρῶν δικαίων ἔχόντων πνεῦμα θεϊότατον, καὶ ἔντευξις ἀντ'⁹ αὐτῶν γένηται, κενοῦται ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ μωρὸν¹⁰ ἀπὸ τοῦ φόβου φεύγει ἀπ' αὐτοῦ, καὶ κουφοῦται¹¹ ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος καὶ ὅπως συνθραύεται, μὴ δυνάμενος λαλήσαι. Ἐὰν γὰρ εἰς ἀποθήκην στιβάσης οἶνον ἢ ἔλαιον, καὶ

5) apogr. αὐτον, super on posito o, rursusque ou super o.

6) περὶ abundant.

7) apogr. μωρὸν. Infra ἀνεθῆς.

8) apogr. potius κοπιᾶται.

9) ἀντ': ita apogr.

10) μωρὸν: apogr. ἅγιον.

11) κουφοῦται, non κωφοῦται apogr.

ἐν αὐτοῖς θῆς κεράμιον κενόν, καὶ πάλιν ἀποστιβάσαι θελήσης τὴν ἀποθήκην, τὸ κεράμιον ἐκεῖνο, ὃ ἔθηκες κενόν, κενὸν καὶ εὐρήσεις. Οὕτω καὶ οἱ προφῆται οἱ κενοὶ ὅταν ἔλθωσιν εἰς πνεύματα δικαίων, ὅποιοι ἦλθον, τοιοῦτοι καὶ εὐρίσκονται. Ἔχεις ἀμφοτέρων τῶν προφητῶν τὴν ζωὴν. Δοκίμαζε οὖν ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τῆς ζωῆς τὸν ἄνθρωπον τὸν λέγοντα ἑαυτὸν πνευματοφόρον εἶναι. Σὺ δὲ πιστεue τῷ πνεύματι τῷ ἐρχομένῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἔχοντι δύναμιν· τῷ δὲ πνεύματι τῷ ἐπιγίῳ καὶ κενῷ μηδὲν πιστεue, ὅτι ἐν αὐτῷ δύναμις οὐκ ἔστιν· ἀπὸ τοῦ διαβόλου γὰρ ἔρχεται. Ἄκουσον τὴν παραβολὴν ἣν μέλλω σοι λέγειν. Λάβε λίθον, καὶ βάλε εἰς τὸν οὐρανόν, ἴδε εἰ δύνασαι ἄψασθαι αὐτοῦ· ἢ πάλιν λάβε σίφωνα ὕδατος καὶ σιφώνισον εἰς τὸν οὐρανόν, ἴδε εἰ δύνασαι τρυπῆσαι τὸν οὐρανόν. Πῶς, φημί, κύριε, ταῦτα γενέσθαι;¹² ἀδύνατα γὰρ ἀμφοτέρωτα ταῦτα εἰρηκας. Ὡς ταῦτα οὖν, φησὶν, ἀδύνατά ἐστιν, οὕτω καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἐπίγεια ἀδύνατά ἐστι καὶ ἀδρανῆ. Λάβε οὖν τὴν δύναμιν τὴν ἄνωθεν ἐρχομένην. Ἡ χάλαζα ἐλάχιστόν ἐστι κοκκάριον, καὶ ὅταν ἐπιπέσῃ ἐπὶ κεφαλὴν ἀνθρώπου, πῶς¹³ πόνον παρέχει· ἢ πάλιν λάβε τὴν σταγόνα, ἢ ἀπὸ τοῦ κεράμου πίπτει χαμαὶ καὶ τρυπᾷ¹⁴ τὸν λίθον. Βλέπεις οὖν ὅτι τὰ ἄνωθεν ἐλάχιστα πίπτοντα ἐπὶ τὴν γῆν μεγάλην δύναμιν ἔχουσιν· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον, ἄνωθεν ἐρχόμενον δυνατὸν ἐστι. Τοῦτω οὖν τῷ πνεύματι πιστεue, ἀπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου ἀπέχου.

ΕΝΤΟΛΗ ΙΒ΄.

I. Λέγει μοι Ἄρον ἀπὸ σεαυτοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρὰν, ἔνδυσαι δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνὴν· ἐνδεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν, καὶ χαλιναγωγῆσεις αὐτὸν καθὼς βούλη. Ἁγία γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται· φοβερὰ γὰρ ἐστὶ, καὶ λίαν τῇ ἀγριότητι αὐτῆς δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους· μάλιστα δὲ ἐὰν ἐμπέσῃ εἰς αὐτὴν δούλος θεοῦ καὶ μὴ ἦ συνετός, δαπανᾷται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς. Δαπανᾷ δὲ τοὺς τοιούτους, τοὺς μὴ ἔχοντας ἔνδυμα τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀγαθῆς, ἀλλὰ ἐμπεφυρμένους τῷ αἵωνι τούτῳ. Τοιούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον. Ποῖα, φημί, κύριε, ἐστὶν ἔργα τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς τὰ παραδιδόντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; Γινώρισόν μοι, καὶ ἀφέξομαι ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον, ἐν ποίοις ἔργοις θανατοὶ ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ.

II. Πάντων προέχουσα ἐπιθυμία γυναικὸς ἄλλοτρίας ἢ ἀνδρός, καὶ πολυτελείας πλοῦτου καὶ ἐδεσμάτων πολλῶν ματαίων καὶ μεθυσμάτων καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν καὶ μαρῶν· πᾶσα γὰρ τρυφή μαρὰ ἐστὶ καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Αὗται οὖν αἱ ἐπιθυμίαι πονηραὶ εἰσι, θανατοῦσαι τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Αὕτη γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ τοῦ διαβόλου θυγατέρα¹ ἐστίν. Ἀπέχεσθαι δεῖ ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν πονηρῶν, ἵνα ἀποσχόμενοι ζήσητε τῷ θεῷ. Ὅσοι δὲ ἂν κατακυριευθῶσιν ὑπ' αὐτῶν καὶ μὴ ἀντισταθῶσιν αὐταῖς, ἀποθα-

12) sic apogr. omissio δύναται, ut videtur.

13) πῶς apogr., non πόσον.

14) apogr. τρύπα.

Mand. XIII. 1) θυγατέρα: sic apogr.

νοῦνται εἰς τέλος· θανατώδεις γὰρ εἰσιν αἱ ἐπιθυμίαι αὐταί. Σὺ οὖν ἔνδουσαι τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ καθοπλισάμενος τὸν φόβον κυρίου ἀντίστηθι αὐταῖς. Ὁ γὰρ φόβος τοῦ θεοῦ κατοικεῖ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἡ ἐπιθυμία ἢ πονηρά, ἐὰν ἴδῃ σε καθοπλισμένον τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθεστηκότα αὐτῇ, φεύξεται ἀπὸ σοῦ μακρὰν, καὶ οὐκ ἔτι σοι ὀφθήσεται φοβουμένη τὰ ὄπλα σου. Σὺ οὖν στεφαναώδεις κατ' αὐτῆς ἔλθ' ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ παραδούς αὐτῇ τὸ νίκος ὃ ἔλαβες, δούλευσον αὐτῇ καθὼς αὐτῇ βούλεται. Ἐὰν δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ καὶ ὑποταγῆς αὐτῇ, δυνήσῃ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς κατακυριεύσαι καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλη.

III. Ἦθελον, φημί,¹ κύριε, γινῶναι ποίοις τρόποις με δεῖ δουλεύσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἄκουε, φησίν. Ἐργάσῃ δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν, ἀλήθειαν καὶ φόβον κυρίου, πίστιν καὶ πραότητα, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστιν ἀγαθὰ· ταῦτα ἐργαζόμενος εὐάρεστος ἔσῃ δούλος τοῦ θεοῦ καὶ ζήσῃ αὐτῷ· καὶ πᾶς ὃς ἂν δουλεύσῃ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, ζήσεται τῷ θεῷ. Συνετέλεσεν οὖν τὰς ἐντολάς τὰς δώδεκα, καὶ λέγει μοι Ἐχεις τὰς ἐντολάς ταύτας· πορεύου ἐν αὐταῖς καὶ τοὺς ἀκούοντας παρακάλει ἵνα ἢ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν. Τὴν διακονίαν ταύτην ἦν σοι δίδωμι τέλει ἐπιμελῶς, καὶ πολὺ ἐργάσῃ· εὐρήσεις γὰρ χάριν ἐν τοῖς μέλλουσι μετανοεῖν, καὶ πεισθήσονται σοι τοῖς ῥήμασιν· ἐγὼ γὰρ μετὰ σοῦ ἔσομαι καὶ ἀναγκάσω αὐτοὺς πεισθῆναι σοι.

Λέγω αὐτῷ Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ μεγάλαι καὶ καλαὶ καὶ ἔνδοξοί εἰσι καὶ δυνάμεναι² εὐφραῖναι καρδίαν ἀνθρώπου τοῦ δυνάμενου ποιῆσαι ταύτας. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ ὑπὸ ἀνθρώπου φυλαχθῆναι, διότι σκληραὶ εἰσι λίαν. Ἀποκριθεὶς λέγει μοι Ἐὰν σὺ σεαυτῷ προσθῆς ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόπως αὐτὰς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσονται σκληραὶ· ἐὰν δὲ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἦδῃ ἀνέβη³ μὴ δύνασθαι αὐτὰς ὑπὸ ἀνθρώπου φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς. Νῦν δὲ σοι λέγω, ἐὰν ταύτας μὴ φυλάξῃς, ἀλλὰ παρενθυμηθῆς, οὐκ ἔξεις σωτηρίαν, οὔτε τὰ τέκνα σου οὔτε ὁ οἶκός σου, ἐπεὶ ἦδη σεαυτῷ κερικας τοῦ μὴ δύνασθαι τὰς ἐντολάς ταύτας ὑπὸ ἀνθρώπου φυλαχθῆναι.

IV. Καὶ ταῦτά μοι λίαν ὀργίλως ἐλάλησεν, ὥστε με συγχυθῆναι καὶ λίαν αὐτὸν φοβηθῆναι· ἡ μορφὴ γὰρ αὐτοῦ ἠλλοιώθη, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀνθρώπου ὑπενεγκεῖν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ.¹ . . . σὺ συνέκλεισας φῶς καὶ ἐχώρισας² τὸ σκότος ἀπ' ἀλλήλων, ἐθεμελίωσας τὴν γῆν καὶ ἔκτισας καρπούς παντοδαπούς, ἥλιον, σελήνην, ἀστέρων ἐναρμόνιον κίνησιν, ζῶα πτερωτά, τετράποδα, ἑρπετά, ἔνυδρα, ἄγρια τε καὶ τὰ τούτοις ἀραπλησιάζοντα, καὶ τούτων ἀπάντων ἔκτισε³ δεσπότην τὸν

Cap. III. 1) apogr. φησὶ.

2) apogr. δύναμαι.

3) ἀνέβη: sic apogr.

Cap. IV. 1) h. l. aliquid deest.

2) apogr. ἐχώρησας.

3) corrige ἔκτισας.

ἄνθρωπον. Ἴδὼν δέ με τεταραγμένον ὄλον καὶ συγκεχυμένον ἤροξατό μοι ἐπιεικτέστερον λαλεῖν. Καὶ λέγει Ἄφρων,⁴ ἀσύνετε καὶ δίφρυχος, οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστή, ὅτι ἔκτισε τὸν κόσμον ἕνεκα τοῦ ἀνθρώπου καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν αὐτοῦ ὑπέταξε τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν ἔδωκεν αὐτῷ τοῦ κατακυριεύειν τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πάντων; Εἰ οὖν, φησί, ὁ ἄνθρωπος κύριός ἐστι τῶν κτισμάτων τοῦ θεοῦ καὶ πάντων κατακυριεύει, οὐ δύναται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεῦσαι; Δύναται, φησί, πάντων καὶ πασῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεῦσαι ὁ ἄνθρωπος ἔχων τὸν κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἐπὶ τοῖς χεῖλεσιν ἔχοντες τὸν κύριον, τὴν δὲ καρδίαν αὐτῶν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ σκληραὶ εἰσι καὶ δύσβατοι. Θεσθε οὖν ὑμεῖς, οἱ κενοὶ καὶ ἐλαφροὶ ὄντες ἐν τῇ πίστει, τὸν κύριον ὑμῶν εἰς τὴν καρδίαν, καὶ γινώσθε ὅτι οὐδέν ἐστιν εὐκοπώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων οὔτε γλυκύτερον οὔτε ἡμερώτερον. Ἐπιστράφητε ὑμεῖς οἱ [ἐν]⁵ ταῖς ἐντολαῖς πορευόμενοι τοῦ διαβόλου, ταῖς δυσκόλοις⁶ καὶ πικραῖς καὶ ἀγρικαῖς⁷ ἀσελείαις, καὶ μὴ φοβηθῆτε τὸν διάβολον, ὅτι ἐν αὐτῷ δύναμις οὐκ ἐστὶν καθ' ὑμῶν· ἐγὼ γὰρ ἴεσομαι μεθ' ὑμῶν ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας [ὁ κ]ατακυριεύων αὐτοῦ. Ὁ διάβολος μόνον φόβον ἔχει, ὁ δὲ φόβος αὐτοῦ τόνον οὐκ ἔχει· μὴ⁸ φοβηθῆτε οὖν αὐτὸν καὶ φεύζεται ἀφ' ὑμῶν.

V. Λέγω αὐτῷ Κύριε [ἄκ]ουσόν μου ὀλίγων ὀημάτων. Λέγε, φησί, ὃ βούλει.¹ Ὁ μὲν ἄνθρωπος, φημί, κύριε, πρόθυμός ἐστι τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ φυλάσσειν, καὶ οὐδεὶς ἐστὶν ὁ μὴ αἰτούμενος παρὰ τοῦ κ[υρίου] ἵνα μὴ² δυναμωθῇ ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ καὶ ὑποταγῇ αὐταῖς· ἀλλ' ὁ διάβολος σκληρός ἐστὶ καὶ καταδυναστεύει αὐτῶν. Οὐ δύναται, φησί, καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπίζοντων ἐπ' αὐτόν. Δύναται ὁ διάβολος ἀντιπαλαῖσαι· καταπαλαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντισταθῆτε αὐτῷ, νικηθεὶς φεύζεται ἀφ' ὑμῶν κατησχυμμένος. Ὅσοι δέ, φησί, ἀπόκνοι εἰσι, φοβούνται τὸν διάβολον ὡς δύναμιν ἔχοντα. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος κεράμια ἱκανώτατα γεμίῃ οἴνου καλοῦ, καὶ ἐν τοῖς κεράμιοις ἐκείνοις ὀλίγα ἀπόκενα ἦ, ἔρχεται ἐπὶ τὰ κεράμια καὶ οὐ κατανοεῖ τὰ πλήρη· οἶδε γὰρ ὅτι πλήρη³ εἰσὶ· κατανοεῖ δὲ τὰ ἀπόκενα, φοβούμενος μήποτε ᾤξισαν· ταχὺ γὰρ τὰ ἀπόκενα κεράμια ὀξίζουσι καὶ ἀπόλλυται ἡ ἡδονὴ τοῦ οἴνου. Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἔρχεται ἐπὶ πάντας τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἐκπειράζων αὐτούς. Ὅσοι οὖν πλήρεις εἰσὶν ἐν τῇ πίστει, ἀνθεστήμασιν αὐτῷ ἰσχυρῶς, κακείνος ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτῶν μὴ ἔχων τόπον ποῦ εἰσελθεῖ.⁴ Ἐρχεται οὖν τότε πρὸς τοὺς ἀποκένους, καὶ ἔχων τόπον εἰσπορεύεται εἰς αὐτούς, καὶ ὃ δὲ βούλεται ἐν αὐτοῖς ἐργάζεται, καὶ γίνονται αὐτῷ ὑπόδουλοι.

4) apogr. ἄφρων, o super ω positio, item infra δίφρυχος, ε super os notato.

5) [ἐν] deest in apogr.

6) apogr. δυσκολίαις.

7) apogr. ἀγρικαῖς.

† hoc loco incipit cod. Lips. fol. 1.

8) μὴ delendum videtur. ἔνδυναμ.?

Cap. V. 1) in codice est βού, quod non

tam βούλη (cum ed. pr.) sed βούλει solvere consentaneum est. Item infra Sim.

8, 2. θε scribitur pro θέλει.

2) μὴ etiam h. l. delendum.

3) codex πλήρεις per compendium scriptum habet.

4) εἰσελθεῖ: ita codex, quamquam videri potest εἰσελθῆ correctum esse.

VI. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν λέγω, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας· μὴ φοβηθῆτε τὸν διάβολον· ἀπεστάλην γάρ, φησί, μεθ' ὑμῶν εἶναι τῶν μετανοούντων ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν καὶ ἰσχυροποιῆσαι αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει. Πιστεύσατε οὖν τῷ θεῷ ὑμεῖς οἱ διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν ἀπεγνωκότες τὴν ζωὴν ὑμῶν καὶ προστιθέντες ἁμαρτίας¹ καὶ καταβαρύνοντες τὴν ζωὴν ὑμῶν, ὅτι ἐὰν ἐπιστραφῆτε πρὸς τὸν κύριον ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν καὶ ἐργάσησθε τὴν δικαιοσύνην τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν καὶ δουλεύσητε αὐτῷ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιήσει ἴασις τοῖς προτέροις ὑμῶν ἁμαρτήμασι, καὶ ἔξετε δύναμιν τοῦ κατακυριεύσαι τῶν ἔργων τοῦ διαβόλου· τὴν δὲ ἀπειλὴν τοῦ διαβόλου ὅλως μὴ φοβηθῆτε· ἄτνος γὰρ ἐστὶν ὡσπερ νεκροῦ νεῦρα. Ἀκούσατε οὖν μου, καὶ φοβηθῆτε τὸν πάντα δυνάμενον, σῶσαι καὶ ἀπολέσαι, καὶ τηρεῖτε τὰς ἐντολὰς ταύτας, καὶ ζήσεσθε τῷ θεῷ. Λέγω αὐτῷ Κύριε, νῦν ἐνεδυναμώθην ἐν πᾶσι τοῖς δικαιώμασι τοῦ κυρίου, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ· καὶ οἶδα ὅτι συγκόψεις τὴν δύναμιν τοῦ διαβόλου πᾶσαν, καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ κατακυριεύσομεν καὶ κατισχύσομεν πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Καὶ ἐλπίζω, κύριε, δύνασθαι μὲν² τὰς ἐντολὰς ταύτας, ἃς ἐντέταλαι, τοῦ κυρίου ἐνδυναμοῦντος φυλάξαι. Φυλάξεις, φησὶν, ἐὰν ἡ καρδία σου καθαρὰ γένηται πρὸς κύριον· καὶ πάντες δὲ φυλάξουσιν ὅσοι ἀν καθαρῶσιν ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ τῶν ματαίων ἐπιθυμιῶν τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ζήσονται τῷ θεῷ.

ΠΑΡΑΒΟΛΑΙ ΑΣ ΕΛΛΗΞΕ ΜΕΤ ΕΜΟΤ.

Λέγει μοι Οἶδατε, φησὶν, ὅτι ἐπὶ ξένης κατοικεῖτε ὑμεῖς οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ· ἢ¹ γὰρ πόλις ὑμῶν μακρὰν ἐστὶν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης· εἰ οὖν οἶδατε, φησὶ, τὴν πόλιν ὑμῶν ἐν ἣ μέλλετε κατοικεῖν, τί ὧδε ὑμεῖς ἐτοιμάζετε ἀγροὺς καὶ παρατάξεις πολυτελεῖς καὶ οἰκοδομὰς καὶ οἰκηματά ματαία; Ταῦτα οὖν ὁ ἐτοιμάζων² εἰς ταύτην τὴν πόλιν οὐ δύναται ἐπανακάμψαι εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Ἄφρον καὶ δίψυχε καὶ ταλαίπωρε ἄνθρωπε, οὐ νοεῖς ὅτι ταῦτα πάντα ἀλλότριά ἐστι, καὶ ὑπ' ἐξουσίαν ἐτέρου εἰσίν; Ἐρεῖ γὰρ ὁ κύριος τῆς πόλεως ταύτης Οὐ θέλω σε κατοικεῖν εἰς τὴν πόλιν μου, ἀλλ' ἐξέλθε ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, ὅτι τοῖς νόμοις μου οὐ χρᾶσαι. Σὺ οὖν ἔχων ἀγροὺς καὶ οἰκῆσεις καὶ ἐτέρας πράξεις πολλὰς, ἐκβαλλόμενος³ ὑπ' αὐτοῦ τί ποιήσεις σου τὸν ἀγρὸν καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἠτοίμασας σεαυτῷ; Λέγει γὰρ σοι δικαίως ὁ κύριος τῆς χώρας ταύτης Ἡ τοῖς νόμοις μου χρῶ, ἢ ἐκχώρει ἐκ τῆς χώρας μου. Σὺ οὖν τί μέλλεις ποιεῖν, ἔχων νόμον ἐν τῇ σῇ πόλει, ἔνεκεν τῶν ἀγρῶν σου καὶ τῆς λοιπῆς ὑπάρξεως; Τὸν νόμον⁴ σου πάντως ἀπαρνήσῃ, καὶ πορεύσῃ τῷ νόμῳ τῆς

Cap. VI. 1) ἁμαρτίας: ita codex, non (ut ed. pr.) ἀμαρτίαις.

2) μὲν: corrigendum esse με, iam editor pr. suspicatus est.

Sim. I. 1) cod. οἶ.

2) ita in cod. est, non ut ed. pr. notat ἠτοιμάζων. Simillimo modo ε in eadem pagina saepius legitur.

3) cod. ἐκβαλλόμενος.

4) cod. (et ed. pr.) τῷ νόμῳ, sed iam prima manu correctum est τὸν νόμον.

πόλεως ταύτης; Βλέπε μὴ ἀσύμφορόν ἐστιν ἀπαρῆσαι τὸν νόμον σου· ἂν γὰρ ἐπανακάμψαι θελήσης εἰς τὴν πόλιν σου, οὐ μὴ παραδεχθῆσῃ, ὅτι ἀπρηγήσω τὸν νόμον τῆς πόλεώς σου, καὶ ἐκκληισθῆσῃ ἀπ' αὐτῆς. Βλέπε οὖν σύ⁵ ὡς ἐπὶ ξένης κατοικῶν μηδὲν πλέον ἐτοίμαζε σεαυτῷ εἰ μὴ τὴν αὐτάρκειαν τὴν ἀρεκτὴν σοι, καὶ ἔτοιμος γίνου, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ὁ δεσπότης τῆς πόλεως ταύτης ἐκβαλεῖν σε ἀντιταξάμενον τῷ νόμῳ αὐτοῦ, ἐξέλθῃς ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῦ, καὶ ἀπέλθῃς ἐν τῇ πόλει σου καὶ τῷ σῶ νόμῳ χρησῆς ἀνυβρίστως καὶ ἀγαλλιωμένως.⁶ Βλέπετε οὖν ὑμεῖς οἱ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ καὶ ἔχοντες αὐτὸν εἰς τὴν καρδίαν· ἐργάζεσθε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ μνημονεύοντες τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν ὧν ἐπηγγέλατο, καὶ πιστεῦσατε αὐτῷ ὅτι ποιήσει αὐτάς, ἂν αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ φυλαχθῶσιν· ἀντὶ ἀγρῶν οὖν ἀγοράζετε ψυχὰς θλιβομένας, καθά τις δυνατός ἐστι, καὶ χήρας καὶ ὄρφανούς ἐπισκέπτεσθε καὶ μὴ παραβλέπετε αὐτούς, καὶ τὸν πλοῦτον ὑμῶν καὶ τὰς παρατάξεις πάσας εἰς τοιοῦτους ἀγροὺς καὶ οἰκίας δαπανᾶτε, ἃς ἐλάβετε παρὰ τοῦ Θεοῦ· εἰς τοῦτο γὰρ ἐπλούτισεν ὑμᾶς ὁ δεσπότης, ἵνα ταύτας τὰς διακονίας τελέσητε αὐτῷ· πολὺ βέλτιόν ἐστι τοιοῦτους ἀγροὺς ἀγοράζειν καὶ κτήματα καὶ οἴκους, οὓς εὐρήσεις ἐν τῇ πόλει σου, ὅταν⁷ ἐπιδημήσης εἰς αὐτήν. Αὕτη ἡ πολυτέλεια καλὴ καὶ ἰλαρὰ, λύπην μὴ ἔχουσα μὴδὲ φόβον, ἔχουσα δὲ χαρὰν. Τὴν οὖν πολυτέλειαν τῶν ἐθνικῶν⁸ μὴ πράσσετε· ἀσύμφορον γὰρ ἐστὶν ὑμῖν τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ· τὴν δὲ ἰδίαν πολυτέλειαν πράσσετε, ἐν ᾗ δύνασθε χαρῆσαι· καὶ μὴ παραχαράσσετε, μὴδὲ τοῦ ἀλλοτρίου ἄψιψθε μὴδὲ ἐπιθυμεῖτε αὐτοῦ· πονηρὸν γὰρ ἐστὶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν. Τὸ δὲ σὸν ἔργον ἐργάζου, καὶ σωθήσῃ.

ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ.

Περιπατοῦντός μου εἰς τὸν ἀγρὸν καὶ κατανοοῦντος πετέαν καὶ ἄμπελον, καὶ διακρίνοντος περὶ αὐτῶν καὶ τῶν καρπῶν αὐτῶν, φανεροῦνταί μοι ὁ ποιμὴν καὶ λέγει Τί σὺ ἐν ἑαυτῷ ζητεῖς περὶ τῆς πετέας καὶ τῆς ἀμπέλου; Σὺζητῶ, φημί, ὅτι εὐπρεπέσταται εἰσὶν ἀλλήλαις. Ταῦτα τὰ δύο δένδρα, φησὶν, εἰς τύπον κεῖνται τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἦθελον, φημί, γινῶναι τὸν τύπον τῶν δένδρων τούτων ὧν λέγεις. Βλέπεις, φησὶ, τὴν πετέαν καὶ τὴν ἄμπελον; Βλέπω, φημί, κύριε. Ἡ ἄμπελος, φησὶν, αὕτη καρπὸν φέρει, ἡ δὲ πετέα ξύλον ἄκαρπὸν ἐστὶν· ἀλλ' ἡ ἄμπελος αὕτη ἂν μὴ ἀναβῆ ἐπὶ τὴν πετέαν, οὐ δύναται καρποφορῆσαι πολὺ ἐρριμμένη χαμαί, καὶ ὃν φέρει καρπὸν, σεσηπότα φέρει μὴ κρεμαμένη ἐπὶ τῆς πετέας· ὅταν οὖν ἐπιρριφῆ ἡ ἄμπελος ἐπὶ τὴν πετέαν, καὶ παρ' ἑαυτῆς φέρει καρπὸν καὶ παρὰ τῆς πετέας. Βλέπεις οὖν ὅτι καὶ ἡ πετέα πολὺν καρπὸν δίδωσιν, οὐκ ἐλάσσονα τῆς ἀμπέλου, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονα, ὅτι, φησὶν, ἡ ἄμπελος

5) sic legendum, non ut ed. pr. habet οὖν· σὺ ὡς.

6) ἀγαλλιωμένως: ita in cod. per compendium scriptum est, non ut ed. pr. habet ἀγαλλιώμενος.

7) ὅταν bis scriptum est exeunte versu et ineunte.

8) non satis apparet utrum ἐθνῶν an ἐθνικῶν scriptum sit; sed tamen probabilius ἐθνικῶν est.

κρεμαμένη ἐπὶ τὴν πτελέαν τὸν καρπὸν πολλὸν καὶ καλὸν δίδωσιν, ἔρριμ-
μένη δὲ χαμαὶ σαπρὸν καὶ ὀλίγον φέρει. Αὕτη οὖν ἡ παραβολὴ εἰς
τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ κεῖται, εἰς πτωχὸν καὶ πλούσιον. Πῶς, φημί,
κύριε, γινώρισόν μοι. "Ἄκουε, φησὶν· ὁ μὲν πλούσιος ἔχει χορήματα
πολλὰ· τὰ δὲ πρὸς τὸν κύριον πτωχεύει περισπώμενος περὶ τὸν πλοῦτον
αὐτοῦ, καὶ λίαν μικρὰν ἔχει τὴν ἔξομολόγησιν καὶ τὴν ἔντευξιν πρὸς
τὸν κύριον, καὶ ἦν ἔχει, μικρὰν καὶ βληγρὰν¹ καὶ ἀνθρώπου² μὴ
ἔχουσαν δύναμιν. "Ὅταν οὖν ἀναπλῆ³ ὁ πλούσιος ἐπὶ τὸν πένητα καὶ
χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ δέοντα, πιστεύων ὅτι ὁ ἐργάζεται εἰς τὸν πένητα
δυνήσεται τὸν μισθὸν εὐρεῖν παρὰ τῷ Θεῷ, ὅτι ὁ πένης πλούσιός ἐστιν
ἐν τῇ ἐντευξίῃ καὶ τῇ ἔξομολογήσει, καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχει ἡ ἔντευξις
αὐτοῦ παρὰ τῷ Θεῷ· ἐπιχορηγεῖ οὖν ὁ πλούσιος τῷ πένητι πάντα
ἀδιστακτικῶς· ὁ πένης δὲ ἐπιχορηγούμενος ὑπὸ τοῦ πλουσίου ἐντυγχάνει
αὐτῷ τῷ Θεῷ εὐχαριστιῶν⁴ περὶ τοῦ διδόντος αὐτῷ· κάκεινος ἔτι ἐπι-
σπουδάζει περὶ τοῦ πένητος, ἵνα ἀδιάλειπτος γένηται ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ·
οἶδε γὰρ ὅτι ἡ ἔντευξις τοῦ πένητος προσδεκτὴ ἔστι καὶ πλουσία πρὸς
τὸν Θεόν. Ἀμφοτέροι οὖν τὸ ἔργον τελοῦσιν· ὁ μὲν πένης ἐργάζεται
τὴν ἔντευξιν ἐν ᾗ πλουτεῖ, ἦν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ κυρίου· ταύτην ἀπο-
δίδωσι τῷ κυρίῳ τῷ ἐπιχορηγοῦντι αὐτῷ· καὶ ὁ πλούσιος ὡσαύτως τὸν⁵
πλοῦτον ὃν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ κυρίου ἀδιστακτικῶς παρέχει τῷ πένητι, καὶ
τοῦτο ἔργον μέγα ἔστι καὶ δεκτὸν παρὰ τῷ Θεῷ, ὅτι συνῆκεν⁶ ἐπὶ τῷ
πλούτῳ αὐτοῦ, καὶ εἰργάσατο εἰς τὸν πένητα ἐκ τῶν δωρημάτων τοῦ
κυρίου, καὶ ἐτέλεσε τὴν διακονίαν τοῦ κυρίου ὀρθῶς. Παρὰ τοῖς
ἀνθρώποις οὖν ἡ πτελέα δοκεῖ καρπὸν μὴ φέρειν, καὶ οὐκ οἶδασιν
οὐδὲ νοοῦσιν ὅτι, ἐὰν ἀβροχία γένηται, ἡ πτελέα ὕδωρ ἔχουσα τρέφει
τὴν ἄμπελον, καὶ ἡ ἄμπελος ἀδιάλειπτον ἔχουσα ὕδωρ διπλοῦν τὸν
καρπὸν δίδωσι, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῆς καὶ ὑπὲρ τῆς πτελέας. Οὕτω καὶ οἱ
πένητες ἐντυγχάνοντες πρὸς τὸν κύριον ὑπὲρ τῶν πλουσίων πληροφο-
ροῦσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν, καὶ πάλιν οἱ πλούσιοι χορηγοῦντες τοῖς
πένησι τὰ δέοντα πληροφοροῦσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Γίνονται οὖν
ἀμφοτέροι κοινωνοὶ τοῦ ἔργου τοῦ δικαίου. Ταῦτα οὖν ὁ ποιῶν οὐκ
ἐγκαταλειφθήσεται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐπιγεγραμμένος εἰς τὰς
βίβλους τῶν ζώντων. Μακάριοι αἱ ἔχοντες καὶ συνιέντες⁷ ὅτι παρὰ
τοῦ κυρίου πλουτίζονται.

ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ.

"Εδειξέ μοι δένδρα πολλὰ μὴ ἔχοντα φύλλα, ἀλλ' ὡσεὶ ξηρὰ ἐδόκει
μοι εἶναι· ὅμοια γὰρ ἦν πάντα. Καὶ λέγει μοι Βλέπεις τὰ δένδρα

Sim. II. 1) cod. βλιζρὰν.

2) sic cod. Fortasse ex ανω (ανωσ, ανου, ανω etc. compendia usitatissima vocis ανθρωπος etc. sunt) corruptum.

3) ita codex.

4) ita omnino codex habet, ων per compendium expresso. Ed. pr. (καὶ) εὐχαριστεῖ.

5) omnino τὸν per compendium scri-
ptum in cod. est. Ed. pr. [τ]ον.

6) συνῆκεν: ita in cod. est, non
συνῆει, quod quum zen parum appareat,
satis ex spatio inter ἡ (nota etiam cir-
cumflexum, non acutum) et ἐπὶ intellegitur.

7) omnino sic in cod. scriptum est.
Miro modo in ed. pr. pag. 111. σιούν-
τες ex cod. affertur.

ταῦτα; Βλέπω, φημί, κύριε, ὅμοια ὄντα καὶ ξηρά. Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Ταῦτα τὰ δένδρα ἃ βλέπεις οἱ κατοικοῦντες εἶδιν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ. Διὰ τί οὖν, φημί, κύριε, ὥσει ξηρά εἶσι καὶ ὅμοια; Ὅτι, φησὶν, οὔτε οἱ δίκαιοι φαίνονται οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιοί εἰσιν· ὁ γὰρ αἰὼν οὗτος τοῖς δικαίοις χειμῶν ἔστι, καὶ οὐ φαίνονται μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν κατοικοῦντες. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ χειμῶνι τὰ δένδρα ἀποβεβληκότα τὰ φύλλα ὅμοια εἶσι, καὶ οὐ φαίνονται τὰ ξηρὰ ποιά εἶσιν ἢ τὰ ζῶντα, οὕτως ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὐ φαίνονται οὔτε οἱ δίκαιοι οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλὰ πάντες ὅμοιοί εἰσιν.

ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ.

Ἐδειξέ μοι πάλιν δένδρα πολλά, ἃ μὲν βλαστῶντα, ἃ δὲ ξηρά, καὶ λέγει μοι Βλέπεις, φησί, τὰ δένδρα ταῦτα; Βλέπω, φημί, κύριε, τὰ μὲν βλαστῶντα, τὰ δὲ ξηρά. Ταῦτα, φησὶ, τὰ δένδρα τὰ βλαστῶντα οἱ δίκαιοι εἶσιν οἱ μέλλοντες κατοικεῖν εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἐρχόμενον· ὁ γὰρ αἰὼν ὁ ἐρχόμενος θρόνος¹ ἔστι τοῖς δικαίοις, τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς χειμῶν. Ὅταν οὖν ἐπιλάβῃ τὸ ἔλεος τοῦ κυρίου, τότε φανερωθήσονται οἱ δουλεύοντες τῷ θεῷ, καὶ πάντες φανερωθήσονται· ὥσπερ γὰρ τῷ θερμῷ ἐνδὸς ἐκάστου δένδρου οἱ καρποὶ φανεροῦνται καὶ ἐπιγνωσκονται ποταποὶ εἶσιν, οὕτω καὶ τῶν δικαίων οἱ καρποὶ φανεροὶ ἔσονται καὶ γνωσθήσονται πάντες οἱ εὐθαλεῖς ὄντες² ἐν τῷ αἰῶνι ἐκείνῳ. Τὰ δὲ ἔθνη καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἃ εἶδες τὰ δένδρα τὰ ξηρά· τοιοῦτοι εὑρεθήσονται, ξηροὶ καὶ ἄκαρποι, ἐν ἐκείνῳ τῷ αἰῶνι, καὶ ὡς ξύλα κατακαυθήσονται, καὶ φανεροὶ ἔσο[νται]³ ὅτι ἡ πράξις αὐτῶν πονηρὰ γέγονεν ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν· οἱ μὲν γὰρ ἁμαρτωλοὶ καυθήσονται, ὅτι ἤμαρτον καὶ οὐ μετενόησαν· τὰ δὲ ἔθνη καυθήσο[νται], ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν κτίσαντα αὐτοὺς. Σὺ οὖν καρποφόρησον, ἵνα ἐν τῷ θερμῷ ἐκείνῳ γνωσθῇ σου ὁ καρπός. Ἀπέχου δὲ ἀπὸ τῶν πολλῶν πράξεων καὶ οὐ[δέποτε] οὐδὲν διαμάρτης· οἱ γὰρ τὰ πολλὰ πράσσοντες πολλὰ καὶ ἁμαρτάνουσι, περισπῶμενοι περὶ τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ μηδὲν δουλεύοντες τῷ κυρίῳ [ἐαυτῶν]. Πῶς οὖν, φησὶν, ὁ τοιοῦτος δύναται τι αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ κυρίου καὶ λαβεῖν, μὴ δουλεύων τῷ κυρίῳ; Οἱ δουλεύοντες αὐτῷ, ἐκείνοι λήφονται τὰ αἰτήματα αὐτῶν, οἱ δὲ μὴ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ, ἐκείνοι οὐδὲν λήφονται. Ἐὰν δὲ μίαν τις πρᾶξιν ἐργάσῃται, δύναται καὶ τῷ κυρίῳ δουλεῦσαι· οὐ γὰρ διαφθαρήσεται ἡ διάνοια αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ δουλεύσει αὐτῷ ἔχων τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καθαρὰν. Ταῦτα οὖν ἐὰν ποιήσης, δύνασαι καρποφορῆσαι εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἐρχόμενον· καὶ ὅς ἂν ταῦτα ποιήσῃ, καρποφορήσει.

ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΣ ΠΑΡΑΒΟΛΗΣ.

1. Νηστεύων καὶ καθήμενος εἰς ὄρος τι καὶ εὐχαριστῶν τῷ κυρίῳ περὶ τούτων ἃν ἐποίησε μετ' ἐμοῦ, βλέπω τὸν ποιμένα παρακα-

Sim. IV. 1) θρόνος sic in cod. Iam ed. pr. notat esse θερος corrigendum.

3) Uncis inclusa hoc loco nec raro alibi a tineis consumpta sunt.

2) οἱ εὐθαλεῖς ὄντες: haec in cod. his scripta sunt.

θημενόν μοι καὶ λέγοντα Τί ὀρθρινὸς ἄδε ἐλήλυθας; Ὅτι, φημί, κύριε, στατίωνα ἔχω. Τί, φησίν, ἐστὶ στατίων; Νηστεύω, φημί, κύριε. Νηστεία δέ, φησί, τί ἐστὶν αὕτη, ἣν νηστεύετε; Ὡς εἰώθειν, φημί, κύριε, οὕτω νηστεύω. Οὐκ οἶδατε, φησί, νηστεύειν τῷ κυρίῳ, οὐδέ ἐστὶν ἢ νηστεία αὕτη ἢ ἀνωφελὴς ἣν νηστεύετε αὐτῷ. Διὰ τί, φημί, κύριε, τοῦτο λέγεις; Λέγω σοι, φησίν, ὅτι οὐκ ἔστιν αὕτη νηστεία, ἣν δοκεῖτε νηστεύειν· ἀλλ' ἐγὼ σε διδάξω τί ἐστὶ νηστεία δεκτὴ καὶ πλήρης τῷ κυρίῳ. Ἄκουε, φησίν. Ὁ Θεὸς οὐ βούλεται τοιαύτην νηστείαν ματαίαν· οὕτω γὰρ νηστεύων τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐργάσῃ τῇ δικαιοσύνῃ· νηστεύσον δὲ τῷ Θεῷ νηστείαν τοιαύτην· μηδὲν πονηρεύσῃ ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ δούλευσον τῷ κυρίῳ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ· τήρησον τὰς ἐντολάς αὐτοῦ πορευόμενος ἐν τοῖς προτάγμασιν αὐτοῦ, καὶ μηδεμίαν ἐπιθυμίαν πονηρὰ ἀναβήτω ἐν τῇ καρδίᾳ σου· πίστευσον δὲ τῷ Θεῷ, καὶ ἐὰν ταῦτα ἐργάσῃ καὶ φοβηθῆς αὐτὸν καὶ ἐγκρατεύσῃ ἀπο παντός πονηροῦ πράγματος, ζήσῃ τῷ Θεῷ· καὶ ταῦτα ἐὰν ἐργάσῃ, μεγάλην νηστείαν ποιεῖς καὶ δεκτὴν τῷ Θεῷ.

II. Ἄκουε τὴν παραβολὴν ἣν μέλλω σοι λέγειν ἀνήκουσαν τῇ νηστείᾳ. Εἶχέ τις ἄγρον¹ καὶ δούλους πολλοὺς, καὶ μέρος τι τοῦ ἀγροῦ ἐφύτευσεν ἀμπελώνα, καὶ ἐκλεξάμενος δοῦλόν τινα πιστὸν καὶ εὐάρεστον ἔντιμον, προσεκαλέσατο αὐτὸν καὶ λέγει αὐτῷ Λάβε τὸν ἀμπελώνα τοῦτον ὃν ἐφύτευσα, καὶ χαράκωσον αὐτὸν ἕως ἔσομαι· καὶ ἕτερον δὲ μὴ ποιήσῃς τῷ ἀμπελῶνι, καὶ ταύτην μου τὴν ἐντολὴν φύλαξον, καὶ ἐλεύθερος ἔσῃ παρ' ἐμοί. Ἐξῆλθε δὲ ὁ δεσπότης τοῦ δούλου εἰς τὴν ἀποδημίαν. Ἐξεληθόντος δὲ αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ δούλος καὶ ἐχαράκωσε τὸν ἀμπελώνα, καὶ τελέσας τὴν χαράκωσιν τοῦ ἀμπελώνος εἶδε τὸν ἀμπελώνα βοτανῶν πλήρη ὄντα. Ἐν ἑαυτῷ οὖν ἐλογίσατο λέγων Ταύτην τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου τετέλεκα· σκάψω λοιπὸν τὸν ἀμπελώνα τοῦτον, καὶ ἔσται εὐπρεπέστερος ἐσκαμμένος, καὶ βοτάνας μὴ ἔχων δώσει καρπὸν πλείονα, μὴ πνιγόμενος ὑπὸ τῶν βοτανῶν. Λαβὼν ἔσκαψε τὸν ἀμπελώνα, καὶ πάσας τὰς βοτάνας τὰς οὔσας ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐξέτιλλε· καὶ ἐγένετο ὁ ἀμπελῶν ἐκείνος εὐπρεπέστατος καὶ εὐθαλής, μὴ ἔχων βοτάνας πνιγούσας αὐτόν. Μετὰ χρόνον ἦλθεν ὁ δεσπότης τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἀγροῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀμπελώνα, καὶ ἰδὼν τὸν ἀμπελώνα κεχαρακωμένον εὐπρεπῶς, ἔτι δὲ καὶ ἐσκαμμένον καὶ πάσας τὰς βοτάνας ἐκτετιμέναις καὶ εὐθαλεῖς οὔσας τὰς ἀμπέλους, ἐχάρη λίαν ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῦ δούλου. Προσεκαλεσάμενος οὖν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν, ὃν εἶχε κληρονόμον,² καὶ τοὺς φίλους, οὓς εἶχε συμβούλους, λέγει αὐτοῖς ὅσα ἐνετείλατο τῷ δούλῳ αὐτῷ,³ καὶ ὅσα εἶρε γεγονότα. Κάκεινοι συνεχάρησαν τῷ δούλῳ ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ ἣ ἔμαρτύρησεν αὐτῷ ὁ δεσπότης. Καὶ λέγει αὐτοῖς Ἐγὼ τῷ δούλῳ τούτῳ ἐλευθερίαν ἐπηγγειλάμην, ἐὰν μου τὴν ἐντολὴν φύλαξῃ, ἣν ἐπηγγειλάμην αὐτῷ· ἐφύλαξε δὲ μου τὴν ἐντολὴν καὶ προσέθηκε τῷ ἀμπελῶνι ἔργον καλόν, καὶ ἐμοὶ λίαν ἤρεσεν. Ἀντὶ τούτου οὖν

Sim. V. 1) excidisse videtur νηστεία.

2) ὃν εἶχε κληρονόμον: haec bis in cod. scripta sunt.

Cap. II. 1) ἄγρον: sic codex, non (ut est in ed. pr.) ἀγροῦς.

3) sic male cod.

τοῦ ἔργου οὗ εἰργάσατο θέλω αὐτὸν συγκληρονόμον τῷ υἱῷ μου ποιῆσαι, ὅτι τὸ καλὸν φρονήσας οὐ παρενεθυμήθη, ἀλλ' ἐτέλεσεν αὐτό. Ταύτη τῇ γνώμῃ ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότηου συνηυδόκησεν⁴ αὐτῷ, ἵνα συγκληρονόμος γένηται ὁ δοῦλος τῷ υἱῷ. Μετὰ ἡμέρας ὀλίγας δεῖπνον ἐποίησεν αὐτοῦ,⁵ καὶ ἔπεμψεν αὐτῷ ἐκ τοῦ δείπνου ἐδέσματα πολλὰ. Λαβῶν δὲ ὁ δοῦλος τὰ ἐδέσματα τὰ πεμψθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ δεσπότηου, τὰ ἀκοῦντα αὐτῷ ἤρε, τὰ λοιπὰ δὲ τοῖς συνδούλοις αὐτοῦ διέδωκεν. Οἱ δὲ σύνδουλοι αὐτοῦ λαβόντες τὰ ἐδέσματα ἐχάρησαν, καὶ ἤρξαντο εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα χάριν μείζονα εὗρη παρὰ τῷ δεσπότηῃ, ὅτι οὕτως ἐχρήσατο αὐτοῖς. Ταῦτα πάντα τὰ γεγονότα ὁ δεσπότης αὐτοῦ ἤκουσε, καὶ πάλιν λίαν ἐχάρη ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ. Συγκαλεσάμενος πάλιν τοὺς φίλους ὁ δεσπότης καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀπήγγειλεν αὐτοῖς τὴν προᾶξιν αὐτοῦ ἣν ἔπραξεν ἐπὶ τοῖς ἐδέσμασιν αὐτοῦ οἷς ἔλαβεν. Οἱ δὲ ἔτι μᾶλλον συνευδόκησαν γενέσθαι⁶ τὸν δοῦλον συγκληρονόμον τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

III. Λέγω Κύριε, ἐγὼ ταύτας σὰς¹ παραβολὰς οὐ γινώσκω οὐδὲ δύναμαι νοῆσαι, ἐὰν μή μοι ἐπιλύσης αὐτάς. Πάντα σοι ἐπιλύσω, φησί, καὶ ὅσα ἂν λαλήσω μετὰ σοῦ, δεῖξω σοι. Τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ... ἐὰν γέ τι ἀγαθὸν ποιήσης ἐκτὸς τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ, σεαυτῷ περιποιήσῃ δόξαν περισσοτέραν, καὶ ἔσῃ ἐνδοξότερος παρὰ τῷ θεῷ οὗ ἔμελλες εἶναι. Ἐὰν οὖν φυλάσσω τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ προσθήῃ καὶ τὰς λειτουργίας ταύτας, χαρήσῃ, ἐὰν τηρήσης αὐτάς κατὰ τὴν ἐμὴν ἐντολήν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ὃ ἐὰν μοι ἐντείλῃ, φυλάξω αὐτό· οἶδα γὰρ ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ. Ἔσομαι, φησί, μετὰ σοῦ, ὅτι τοιαύτην προθυμίαν ἔχεις τῆς ἀγαθοποιήσεως, καὶ μετὰ πάντων δὲ ἔσομαι, φησὶν, ὅσοι ταύτην τὴν προθυμίαν ἔχουσιν. Ἡ νηστεία αὕτη, φησί, τηρουμένων τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου λίαν καλὴ ἐστίν. Οὕτως οὖν φυλάξεις τὴν νηστείαν ταύτην ἣν μέλλεις τηρεῖν. Πρῶτον πάντων φυλάξαι ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ καὶ πάσης ἐπιθυμίας πονηρᾶς, καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ πάντων τῶν ματαιωμάτων τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐὰν ταῦτα φυλάξῃς, ἔσται σοι αὕτη ἡ νηστεία τελεία. Οὕτω δὲ ποιήσεις· συντελέσας τὰ γεγραμμένα, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἣ νηστεύεις μηδὲν γεύσῃ εἰ μὴ ἄρτον καὶ ὕδωρ· καὶ ἐκ τῶν² ἐδεσμάτων σου ὧν ἔμελλες τρώγειν συνοψίσας τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἣς ἔμελλες ποιεῖν, δώσεις αὐτὸ χήρᾳ ἢ ὀρφανῷ ἢ ὑστερουμένῳ, καὶ οὕτω ταπεινοφρονήσεις, ἵνα ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης σου ὁ εὐληθὴς ἐμπλήσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ εὐξῆται ὑπὲρ σοῦ πρὸς τὸν κύριον. Ἐὰν οὕτω τελήσῃς τὴν νηστείαν ὡς σοι ἐντειλάμην, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτὴ παρὰ τῷ θεῷ, καὶ ἔγγραφος ἔσται ἡ νηστεία αὕτη, καὶ ἡ λειτουργία οὕτως ἐργαζομένη καλὴ καὶ ἰλαρὰ ἐστὶ καὶ εὐπρόσδεκτος τῷ κυρίῳ. Ταῦτα οὕτω τηρήσεις σὺ μετὰ τῶν τέκνων σου καὶ ὅλου τοῦ οἴκου σου. Τηρήσας δὲ αὐτὰ μακάριος ἔσῃ³ καὶ ὅσοι ἂν ἀκούσαντες αὐτὰ τηρήσωσι, μακάριοι ἔσονται· καὶ ὅσα ἂν ἀκούσονται³ παρὰ τοῦ κυρίου, λήψονται.

4) συνηυδόκησεν: ita cod.; ed. pr. συνευδ.

5) sic codex.

6) αὐτοῦ οἷς -- γενέσθαι: haec rursus bis scripta sunt.

Cap. III. 1) σὰς: sic certe cod., non (ut ed. pr.) τὰς. Post αὐτοῦ plura desunt.

2) καὶ ἐκ τῶν: sic codex. Ed. pr. ἐκ (δὲ) τῶν.

3) ἀκούσονται: ita male codex.

IV. Ἐδεήθη αὐτοῦ πολλὰ ἵνα μοι δηλώσῃ τὴν παραβολὴν τοῦ ἀγροῦ καὶ τοῦ δεσπότου καὶ τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ δούλου τοῦ χαρᾶ-
κώσαντος τὸν ἀμπελῶνα καὶ τῶν χαράκων καὶ τῶν βοτανῶν τῶν ἐκτε-
τιλμένων ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ νιοῦ καὶ τῶν φίλων τῶν συμβού-
λων. Συνῆκα γὰρ ὅτι παραβολὴ τις ἐστὶ ταῦτα πάντα. Ὁ δὲ ἀπο-
κριθεὶς μοι εἶπεν Ἀυθάδης εἰ λίαν εἰς τὸ ἐπερωτᾶν. Οὐκ ὀφείλεις,
φησὶν, ἐπερωτᾶν οὐδὲν ὅλως· ἐὰν γὰρ σοι δέῃ δηλωθῆναι, δηλωθήσεται.
Λέγω αὐτῷ Κύριε, ὅσα ἂν μοι δείξῃς καὶ μὴ δηλώσῃς, μάτην ἔσομαι
ἑωρακὼς αὐτὰ καὶ μὴ νοῶν τί ἐστίν· ὡσαύτως καὶ ἐὰν μοι παραβολὰς
λαλήσῃς καὶ μὴ ἐπιλύσῃς μοι αὐτάς, εἰς μάτην ἔσομαι ἀκηκοὼς τι παρὰ
σοῦ. Ὁ δὲ πάλιν ἀπεκρίθη μοι λέγων Ὅς ἂν, φησί, δοῦλος ἢ τοῦ
θεοῦ, καὶ ἔγῃ τὸν κύριον ἑαυτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ, αἰτεῖται παρ' αὐτοῦ¹
σύνεσιν καὶ λαμβάνει, καὶ πᾶσαν παραβολὴν ἐπιλύει, καὶ γνωστὰ αὐτῷ
γίνονται τὰ ρήματα τοῦ κυρίου τὰ λεγόμενα διὰ παραβολῶν· ὅσοι δὲ
βλῆχοι² εἰσὶ καὶ ἀργοὶ πρὸς τὴν ἔντευξιν, ἐκεῖνοι διστάζουσιν αἰτεῖσθαι
παρὰ τοῦ κυρίου· ὁ δὲ κύριος πολυεύσπλαγχνός ἐστι, καὶ πᾶσι τοῖς
αἰτουμένοις παρ' αὐτοῦ ἀδιαλείπτως δίδωσι. Σὺ δὲ ἐνδεδυναμωμένος
ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀγγέλου καὶ εὐληθῶς παρ' αὐτοῦ τοιαύτην ἔντευξιν καὶ
μὴ ὦν ἀργός, διὰ τί οὐκ αἰτῆ παρὰ τοῦ κυρίου σύνεσιν καὶ λαμβάνεις
παρ' αὐτοῦ; Λέγω αὐτῷ Κύριε, ἐγὼ ἔχω σὲ μεθ' ἑαυτοῦ ἀνάγκην
ἔχω σὲ αἰτεῖσθαι καὶ σὲ ἐπερωτᾶν· σὺ γὰρ μοι δεικνύεις πάντα καὶ
λαλεῖς μετ' ἐμοῦ· εἰ δὲ ἄτερο σοῦ ἔβλεπον ἢ ἤκουον αὐτά,³ ἠρώτων ἂν
τὸν κύριον ἵνα μοι δηλωθῇ.

V. Εἰπὸν σοι, φησί, καὶ ἄρτι, ὅτι πανοῦργος εἶ καὶ αυθάδης,
ἐπερωτῶν τὰς ἐπιλύσεις τῶν παραβολῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω παραμόνος
εἶ, ἐπιλύσω σοι τὴν παραβολὴν τοῦ ἀγροῦ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀκο-
λούθων πάντων, ἵνα γνωστὰ πᾶσι ποιήσῃς αὐτά. Ἄκουε νῦν, φησί,
καὶ σύνιε αὐτά.¹ Ὁ ἀργός ὁ κόσμος οὗτός ἐστιν· ὁ δὲ κύριος τοῦ
ἀγροῦ ὁ κτίσας τὰ πάντα καὶ ἀπαρτίσας αὐτὰ καὶ δυναμώσας· ὁ δὲ
δοῦλος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστίν· αἱ δὲ ἀμπελοὶ ὁ λαὸς οὗτός ἐστιν ὃν
αὐτὸς ἐφύτευσεν· οἱ δὲ χάρακες οἱ ἅγιοι ἀγγελοὶ εἰσὶ τοῦ κυρίου αἱ
συγκροτοῦντες τὸν λαὸν αὐτοῦ· αἱ δὲ βοτάναι αἱ ἐκτετιλμέναι ἐκ τοῦ
ἀμπελῶνος ἀνομίαι εἰσὶ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ· τὰ δὲ ἐδέσματα ἃ ἔπεμ-
ψεν αὐτῷ ἐκ τοῦ δείπνου αἱ ἐντολαὶ εἰσιν ἃς ἔδωκε τῷ λαῷ αὐτοῦ
διὰ τοῦ νιοῦ αὐτοῦ· οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμβουλοι οἱ ἅγιοι ἀγγελοὶ οἱ πρῶτοι
κτισθέντες· ἢ δὲ ἀποδομῖα τοῦ δεσπότου ὁ χρόνος ὁ περισσεύων εἰς τὴν
παρουσίαν αὐτοῦ. Λέγω αὐτῷ Κύριε, μεγάλως καὶ θαυμαστῶς πάντα ἐστὶ
καὶ ἐνδόξως πάντα ἔχει. Μὴ οὖν, φημί, ἐγὼ ἠδυνάμην ταῦτα νοῆσαι;
Οὐδὲ ἕτερος τῶν ἀνθρώπων, κἂν λίαν συνετός ἢ τις, οὐ δύναται νοῆσαι
αὐτά. Ἔτι, φημί, κύριε, δήλωσόν μοι ὃ μέλλω σε ἐπερωτᾶν. Λέγε,
φησὶν, εἴ τι² βούλει.³ Διὰ τί, φημί, κύριε, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰς δούλου
τρόπον κείται ἐν τῇ παραβολῇ;

Cap. IV. 1) αὐτοῦ: in cod. ut vide-
tur αὐτῷ est.

2) cod. rursus βλῆχοι.

3) αὐτά: ita codex, non ut ed. pr.
αὐτάς.

Cap. V. 1) αὐτά: ita rursus codex,
non cum ed. pr. αὐτάς.

2) εἴτι: non satis liquet utrum εἴτι
an ὅτι (ut ed. pr.) scriptum sit. Sed
videtur potius εἴτι.

3) βούλει: ut supra. Ed. pr. βούλη.

VI. Ἄκουε, φησίν, [οὐκ]¹ εἰς δούλου τρόπον κείται ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς ἕξουσίαν μεγάλην κείται καὶ κυριότητα. Πῶς, φημί, κύριε, οὐ νοῶ. Ὅτι, φησίν, ὁ Θεὸς τὸν ἀμπελῶνα ἐφύτευσε, τοῦτ' ἔστι, τὸν λαὸν ἔκτισε, καὶ παρέδωκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ ὁ υἱὸς κατέστησε τοὺς ἀγγέλους ἐπ' αὐτοὺς τοῦ συντηρεῖν αὐτούς. Καὶ αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν² ἐκαθάρισε πολλὰ κοπιάσας καὶ πολλοὺς κόπους ἠντηλικῶς· οὐδεὶς γὰρ δύναται σκαφῆσαι ἄτερ κόπου ἢ μόχθου. Αὐτὸς οὖν καθάρισας τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς τρίβους τῆς ζωῆς, δὸς αὐτοῖς τὸν νόμον ὃν ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ὁ κύριος σύμβουλον ἔλαβε τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐνδόξους ἀγγέλους παρὰ τῆς κληρονομίας³ τοῦ δούλου, ἄκουε. Τὸ πνεῦμα τὰ ἅγιον τὸ πρόον, τὸ κτίσαν πᾶσαν τὴν κτίσιν, κατώκησεν ὁ Θεὸς εἰς σάρκα ἢν ἠβούλετο. Αὕτη οὖν ἡ σὰρξ, ἐν ἣ κατώκησε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐδούλευσε τῷ πνεύματι καλῶς ἐν σεμνότητι καὶ ἀνελεῖα πορευθεῖσα, μηδὲν ὄλως μίανασα τὸ πνεῦμα. Πολιτευ+σαμένην οὖν αὐτὴν καλῶς καὶ ἀγνωῶς καὶ συ[γκ]οπιάσασαν τῷ πνεύματι καὶ συνεργήσασαν ἐν παντὶ πράγματι ἰσχυρῶς, καὶ ἀνδρείως ἀναστραφεῖσαν μετὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, εἴλατο κοινωρόν· ἤρесе γὰρ ἡ πορεία τῆς σαρκὸς τα[ύτη]ς, ὅτι οὐκ ἐμιάνθη ἐπὶ τῆς γῆς ἔχουσα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Σύμβουλον οὖν ἔλαβε τὸν υἱὸν καὶ⁴ τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἐνδόξους, ἵνα καὶ ἡ σὰρξ αὕτη, δουλεύεσασα τῷ [πνεύμα]τι ἀμέμπτως, σχῆ τόπον τινὰ κατασκευάσεως, καὶ μὴ δόξη τὸν μισθόν⁵ ἢ εὐρεθεῖσα ἀμίαντος καὶ ἄσπιλος, ἐν ἣ το πνεῦμα τὸ ἅγιον κατώκησεν. Ἐχεις καὶ ταύτης τῆς παραβολῆς τὴν ἐπίλυσιν.

VII. Ἠψφράνθη, φημί, κύριε, ταύτην τὴν ἐπίλυσιν ἀκούσας. Ἄκουε νῦν, φησί· τὴν σάρκα σου ταύτην φύλασσε καθαράν καὶ ἀμίαντον, ἵνα τὸ πνεῦμα τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῇ μαρτυρήσῃ αὐτῇ, καὶ δικαιωθῇ σου ἡ σὰρξ. Βλέπε μήποτε ἀναβῆ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου τὴν σάρκα σου ταύτην φθαρτὴν εἶναι, καὶ παραχρήσῃ αὐτῇ ἐν μiasmῶ τινί. Ἐὰν μιάνης τὴν σάρκα σου, μιανεῖς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐὰν δὲ μιάνης τὴν σάρκα, οὐ ζήσῃ. Εἰ δὲ τις, φημί, κύριε, γέγονεν ἄγνοια προτέρα πρὶν ἀκουσθῶσι τὰ δῆματα ταῦτα, πῶς σωθῆ ὁ ἄνθρωπος ὁ μίανας τὴν σάρκα αὐτοῦ; Περὶ τῶν προτέρων, φησίν, ἀγνοημάτων τῷ Θεῷ μόνω δυνατὸν ἴασιν δοῦναι· αὐτοῦ γὰρ ἔστι πᾶσα ἕξουσία¹· ἐὰν τὸ λοιπὸν μὴ μιάνης σου τὴν σάρκα μηδὲ τὸ πνεῦμα· ἀμφοτέρω γὰρ κοινά ἔστι καὶ ἄτερ ἀλλήλων μιανθῆναι οὐ δύναται. Ἀμφοτέρω οὖν καθαρά φύλασσε, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ.

APXH.

I. Καθήμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ δοξάζων τὸν κύριον περὶ πάντων ὧν ἐωράκειν, καὶ συζητῶν περὶ τῶν ἐντολῶν, ὅτι καλαὶ καὶ δυναταὶ καὶ ἰλαραὶ καὶ ἐνδοξοὶ καὶ δυνάμεναι σωῶσαι ψυχὴν ἀνθρώπου,

Cap. VI. 1) οὐκ in cod. desideratur.

2) ἡμῶν: ita male codex.

3) cod. κληρονομίας. Antea παρὰ ex cod. hausimus, quamquam male habet.

† h. l. fol. 2. codicis incipit.

4) καὶ pariter apparet in codice atque proxima. Aliter visum erat ed. pr.

5) h. l. desunt nonnulla.

Cap. VII. 1) nonnihil deest.

ἔλεγον ἐν ἑμαυτῷ Μακάριος ἔσομαι, ἐὰν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις πορευθῶ, καὶ ὅς ἂν ταύταις πορευθῇ, μακάριος ἔσται. Ὡς ταῦτα ἐν ἑμαυτῷ ἐλάλουν, βλέπω αὐτὸν ἐξαίφνης παρακαθήμενόν μοι καὶ λέγοντα ταῦτα Τί διψυχεῖς περὶ τῶν ἐντολῶν ὧν σοι ἐνετείλαμην; Καλαὶ εἰσιν· ὅλας μὴ διψυχῆσθαι· ἀλλ' ἐνδύσαι τὴν πίστιν τοῦ κυρίου, καὶ ἐν αὐταῖς πορεύεσθαι· ἐγὼ γὰρ σε ἐνδυναμώσω ἐν αὐταῖς. Αὗται αἱ ἐντολαὶ σύμφοροὶ εἰσι τοῖς μέλλουσι μετανοεῖν· ἐὰν γὰρ μὴ πορευθῶσιν ἐν αὐταῖς, εἰς μάτην ἐστὶν ἢ μετάνοια αὐτῶν. Οἱ οὖν μετανοοῦντες, ἀποβάλλετε¹ τὰς πονηρίας τοῦ αἰῶνος τούτου τὰς ἐκτριβούσας ὑμᾶς· ἐνδυσάμενοι δὲ πᾶσαν ἀρετὴν δικαιοσύνης δυνήσεσθε τηρῆσαι τὰς ἐντολάς ταύτας καὶ μηκέτι προστιθέναί τας ἁμαρτίας ὑμῶν. Πορεύεσθε οὖν ταῖς ἐντολαῖς μου ταύταις, καὶ ζήσεσθε τῷ θεῷ. Ταῦτα πάντα παρ' ἐμοῦ λελάληται ὑμῖν. Καὶ μετὰ τὸ ταῦτα λαλήσαι αὐτὸν μετ' ἐμοῦ, λέγει μοι Ἄγωμεν εἰς ἄγρον, καὶ δεῖξω σοὶ τοὺς ποιμένας τῶν προβάτων. Ἄγωμεν,² φημί, κύριε. Καὶ ἦλθομεν εἰς τι πεδῖον, καὶ δεικνύει μοὶ ποιμένα νεανίσκον ἐνδεδυμένον σύνθεσιν ἱματίων, τῷ χρώματι κροκάδῃ. Ἐβασκίε δὲ πρόβατα πολλὰ μίαν, καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ὡσεὶ τρυφῶντα ἦν καὶ μίαν σπαταλῶντα, καὶ ἱλαρὰ ἦν σκιρτῶντα ὡδὲ κάκεισε· καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν ἱλαρὸς ἦν ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ· καὶ αὕτη ἡ ἰδέα τοῦ ποιμένου ἱλαρὰ ἦν μίαν, καὶ ἐν τοῖς προβάτοις περιέτρεχε.³

II. Καὶ λέγει μοι Βλέπεις τὸν ποιμένα τούτου; Βλέπω, φημί, κύριε. Οὗτος, φησὶν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν· οὗτος ἐκτριβεὶ τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τῶν κενῶν καὶ καταστρέφει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀπατῶν αὐτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπολοῦνται¹ ἐπιλανθάνονται γὰρ τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ πορεύονται ἀπάταις καὶ τρυφαῖς ματαίαις, καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τούτου, τινὰ μὲν εἰς θάνατον, τινὰ δὲ εἰς καταφθοράν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, οὐ γινώσκω ἐγὼ τί ἐστὶν εἰς θάνατον, καὶ τί εἰς καταφθοράν. Ἄκουε, φησὶν· ἂ εἶδες πρόβατα ἱλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοι εἰσιν οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς τέλος καὶ παραδεδωκότες ἑαυτοὺς ταῖς τρυφαῖς καὶ ἀπάταις, εἰς δὲ τὸν κύριον οὐδὲν ἐβλασφημήσαν. Οὗτοι οὖν [οὗ]² κατέφθαρμένοι εἰσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστὶ μετανοίας, ἐν ἣ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλπίδα ἔχει ἀνανεώσεώς τινος, ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰῶνιον. Πάλιν προσέβην μικρόν, καὶ δεικνύει μοὶ ποιμένα μέγαν ὡσεὶ ἄγριον τῇ ἰδέᾳ, περικείμενον δέρμα ἄγριον λευκόν, καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ ῥάβδον σκληρὰν μίαν καὶ ῥόζους ἔχουσαν, καὶ μαστίγα μεγάλην, καὶ τὸ βλέμμα εἶχε περίπικρον ὥστε φοβηθῆναι με αὐτόν· τοιοῦτον εἶχε τὸ βλέμμα. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένου τοῦ νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρτῶντα δέ, καὶ ἔβαλεν³ αὐτὰ εἰς τινα τόπον κρημνώδη καὶ ἀκανθώδη, ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβύλων μὴ δύνα-

Sim. VI. 1) ita codex, altero λ supra lineam posito ipsa prima omnino manu.

Ed. pr. ἀποβάλλετε.

2) cod. ἄγωμεν.

3) Nonnihil deest.

Cap. II. 1) ἀπλοῦνται, sic.

2) οὐ deest in cod.

3) ἔβαλεν in cod. est, non (ut ed. pr.) ἔβαλλεν.

σθαι ἐκπλέξαι τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἐμπλέεσθαι εἰς τὰς ἀκάνθας καὶ τριβόλους. Ταῦτα οὖν ἐμπεπλεγμένα ἐβόσκοντο ἐν ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις, καὶ λίαν ἐταλαιπώρουσαν δερόμενα⁴ ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὧδε κἀκεῖσε περιήλυνεν αὐτά, καὶ ἀνάπανσιν αὐτοῖς οὐκ ἐδίδου, καὶ ὅλως οὐκ εὐσταθοῦσαν τὰ πρόβατα ἐκείνα.

III. Βλέπω οὖν αὐτὰ οὕτω μαστιγούμενα καὶ ταλαιπωρούμενα¹ ἐλυπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβασανίζοντο καὶ ἀνοχὴν ὅλως οὐκ εἶχον. Λέγω τῷ ποιμένι τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι Κύριε, τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ποιμὴν ὁ οὕτως ἀσπλαγχνος καὶ πικρὸς² καὶ ὅλως μὴ σπλαγγιζόμενος ἐπὶ τὰ πρόβατα ταῦτα; Οὗτος, φησὶν, ἐστὶν ὁ ἄγγελος τῆς τιμωρίας· ἐκ δὲ τῶν δικαίων τῶν ἀγγέλων ἐστὶ, κείμενος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανωμένους ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πορευθέντας ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἀπάταις τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τιμωρεῖ αὐτούς; καθὼς ἄξιοί εἰσι, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Ἦθελον, φημί, κύριε, γνῶναι τὰς ποικίλας βασάνους ταύτας [καὶ]³ τιμωρίας, ποταπαὶ εἰσιν. Ἄκουε, φησὶ, τὰς ποικίλας βασάνους καὶ τιμωρίας. Βιωτικαὶ εἰσιν αἱ βάσανοι· τιμωροῦνται γὰρ οἱ μὲν ζημίαις, οἱ δὲ ὑστερήσειν, οἱ δὲ ἀσθενείαις ποικίλαις, οἱ δὲ πάσῃ ἀκαταστασίᾳ, οἱ δὲ ὑβριζόμενοι ὑπὸ ἀναξίων καὶ ἐτέραις πολλαῖς πράξεσι πάσχοντες· πολλοὶ γὰρ ἀκαταστατοῦντες ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται πολλὰ, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὅλως προχωρεῖ. Καὶ λέγουσιν ἑαυτοὺς μὴ εὐοδοῦσθαι ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀναβαίνει αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ὅτι ἔπραξαν πονηρὰ ἔργα, ἀλλ' αἰτιῶνται τὸν κύριον. Ὅταν οὖν θλιβῶσι πάσῃ θλίψει, τότε ἐμοὶ παραδίδονται εἰς ἀγαθὴν παιδείαν καὶ ἰσχυροποιοῦνται ἐν τῇ πίστει τοῦ κυρίου, καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν δουλεύουσι τῷ κυρίῳ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εὐοδοῦνται ἐν πάσῃ πράξει αὐτῶν, λαμβάνοντες παρὰ τοῦ κυρίου πάντα ὅσα ἂν αἰτῶνται· καὶ τότε δοξάζουσι τὸν κύριον, ὅτι ἐμοὶ παρεδόθησαν καὶ οὐκέτι οὐδὲν πάσχουσι τῶν πονηρῶν.

IV. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ἔτι μοι τοῦτο δήλωσον. Τί, φησὶν, ἐπιζητεῖς; Εἰ ἄρα,¹ φημί, κύριε, τὸν αὐτὸν χρόνον βασανίζονται οἱ τρυφῶντες καὶ ἀπατώμενοι, ὅσον τρυφῶσι καὶ ἀπατῶνται; Λέγει μοι Τὸν αὐτὸν χρόνον βασανίζονται.² Ἔδει γὰρ τοὺς οὕτω τρυφῶντας καὶ ἐπιλανθανομένους τοῦ θεοῦ ἐπταπλασίως βασανίζεσθαι. Λέγει μοι Ἄφρων εἶ, καὶ οὐ νοεῖς τῆς βασάνου τὴν δύναμιν. Εἰ γὰρ ἐνόουν, φημί, κύριε, οὐκ ἂν ἐπηρώτων ἵνα μοι δηλώσης. Ἄκουε, φησὶν, ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν. Τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος ὧρα ἐστὶ μία· τῆς δὲ βασάνου ἡ ὧρα λ' ἡμερῶν δύναμιν ἔχει. Ἐὰν οὖν μίαν ἡμέραν τρυφήσῃ τις καὶ ἀπατηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ὅλον ἑνιαυτὸν ἰσχύει ἡ ἡμέρα τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσει τις, τοσούτους ἑνιαυτοὺς βασανίζεται. Βλέπεις οὖν, φησὶν, ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος ἐλάχιστός ἐστι, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολὺς.

4) cod. δαιρόμενα.

Cap. III. 1) cod. ταλεπωρ., sed a super e pr. manu notatum.

2) καὶ πικρὸς: haec supra lineam adscripta sunt.

3) καὶ in cod. deest.

Cap. IV. 1) ἄρα: hoc accentu codex.

2) deest nonnihil.

V. Ἐπι, φημί, κύριε, οὐ νενόηκα ὅπως περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀπάτης καὶ τρυφῆς καὶ βασάνου· τηλαυγέστερόν μοι δήλωσον. Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Ἡ ἀφροσύνη σου παραμόνος ἐστὶ, καὶ οὐ θέλεις σου τὴν καρδίαν καθαρίσαι¹ καὶ δουλεύειν τῷ θεῷ. Βλέπε, φησί, μήποτε ὁ χρόνος πληρωθῆ καὶ σὺ ἄφρων εὐρεθῆς. Ἄκουε οὖν, φησί, καθὼς βούλει,² ἵνα νοήσης αὐτά. Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατῶμενος μίαν ἡμέραν καὶ πράσσωσιν ἃ βούλεται πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδνται, καὶ οὐ νοεῖ τὴν πράξιν ἣν ποιεῖ εἰς τὴν αὔριον· ἐπιλανθάνεται γὰρ τί πρὸ μιᾶς ἔπραξεν· ἢ γὰρ τρυφή καὶ ἀπάτη μνήμας οὐκ ἔχει διὰ τὴν ἀφροσύνην ἣν ἐνδέδνται, ἢ δὲ τιμωρία καὶ ἡ βάσανος ὅταν κολληθῆ τῷ ἀνθρώπῳ μίαν ἡμέραν, μέχρις ἐνιαυτοῦ τιμωρεῖται καὶ βασανίζεται· μνήμας γὰρ μεγάλας ἔχει ἡ τιμωρία καὶ ἡ βάσανος. Βασανιζόμενος οὖν καὶ τιμωρούμενος ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν μνημονεύει ποτὲ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης, καὶ γινώσκει ὅτι δι' αὐτὰ πάσχει τὰ πονηρά. Πᾶς οὖν ἄνθρωπος ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατῶμενος οὕτω βασανίζεται, ὅτι ἔχοντες ζωὴν εἰς θάνατον ἑαυτοὺς παραδεδῶκασιν. Ποῖαι, φημί, κύριε, τρυφαί εἰσι βλαβεραί; Πᾶσα, φησί, πράξις τρυφή ἐστὶ τῷ ἀνθρώπῳ, ὃ ἐὰν ἠδέως ποιῆ· καὶ γὰρ ὁ ὀξύχολος τῆ ἑαυτοῦ πράξει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφᾷ· καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ μέθυσος καὶ ὁ κατάλαλος καὶ ὁ ψεύστης καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἀποστρεφτῆς καὶ ὁ τούτοις τὰ ὅμοια ποιῶν τῇ ἰδίᾳ νόσῳ τὸ ἱκανὸν ποιεῖ· τρυφᾷ οὖν ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ. Αὐταὶ πᾶσαι αἱ τρυφαὶ βλαβεραὶ εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. Διὰ ταύτας οὖν τὰς ἀπάτας πάσχουσιν οἱ τιμωρούμενοι καὶ βασανιζόμενοι. Εἰσὶν δὲ³ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους· πολλοὶ ἀγαθὸν ἐργαζόμενοι τρυφῶσι τῇ ἑαυτῶν ἡδονῇ φερόμενοι. Αὕτη οὖν ἡ τρυφή σύμφορός ἐστὶ τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ καὶ ζωὴν περιποιεῖται τῷ ἀνθρώπῳ τῷ τοιοῦτῳ· αἱ δὲ βλαβεραὶ τρυφαὶ αἱ προειρημέναι βασάνους καὶ τιμωρίας αὐτοῖς περιποιοῦνται. Ἐὰν δὲ ἐπιμένωσι καὶ μὴ μετανοήσωσι, θάνατον ἑαυτοῖς περιποιοῦνται.

Μετὰ ἡμέρας ὀλίγας εἶδον αὐτὸν εἰς τὸ πεδίον τὸ αὐτὸ ὕπου καὶ τοὺς ποιμένας ἐωράκειν, καὶ λέγει μοι Τί ἐπίζητεῖς παρ' ἐμοί; Φημί Κύριε, ἵνα τὸν ποιμένα τὸν τιμωρητὴν κελεύσης¹ ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐξελεθῆναι, ὅτι λίαν με θλίβει. Δεῖ σε, φησί, θλιβῆναι· οὕτω γὰρ, φησί, προσέταξεν ὁ ἔνδοξος ἄγγελος τὰ περὶ σοῦ· θέλει γὰρ σε πειρασθῆναι. Τί γὰρ, φημί, κύριε, ἐποίησα οὕτω πονηρόν, ἵνα τῷ ἄγγέλῳ τούτῳ παραδοθῶ; Ἄκουε, φησὶν· αἱ μὲν ἁμαρτίαι σου πολλάί, ἀλλ' οὐ τοσαῦται ὥστε τῷ ἄγγέλῳ τούτῳ παραδοθῆναι· ἀλλ' ὁ οἶκός σου μέγας ἀνομίας καὶ ἁμαρτίας εἰργάσατο, καὶ παρεπιγράνθη ὁ ἔνδοξος ἄγγελος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκέλευσέ σε χρόνον τινα θλιβῆναι, ἵνα κἀκείνοι μετανοήσωσι καὶ καθαρίσωσιν² ἑαυτοὺς † ἀπὸ πάσης ἐπιθυμίας τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὅταν οὖν μετανοήσωσι καὶ κα-

Cap. V. 1) cod. καθαρήσαι.

2) βούλει: prae correctione antiqua (ut vult ed. pr.) κελεύσεις.
altera syllaba non satis liquet.

3) εἰσὶν δὲ: sic h. l. codex.

Sim. VII. 1) sic ipse codex, non

2) cod. rursus καθαρήσωσιν.

† incipit fol. 2. versum.

θαρισθῶσι, τότε ἀποστήσεται ὁ [ἄ]γγελος τῆς τιμωρίας. Λέγω αὐτῶ Κύριε, εἰ ἐκεῖνοι τοιαῦτα εἰργάσαντο ἵνα παραπικρανθῇ ὁ ἔνδοξος ἄγγελος, τί ἐγὼ ἐποίησα; Ἄλλως, φησίν, οὐ [δ]ύνανται ἐκεῖνοι θλιβῆναι, ἔαν μὴ σὺ ἢ κεφαλὴ τοῦ οἴκου θλιβῆς· σοῦ γὰρ θλιβομένου ἐξ ἀνάγκης κἀκεῖνοι θλιβήσονται.³ εὐσταθοῦντος δ[ε] σοῦ] οὐδεμίαν δύνανται θλίψιν ἔχειν. Ἄλλ' ἰδοῦ, φημί, κύριε, μεταμενοήκασιν ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν. Οἶδα, φησί, κἀγὼ ὅτι μεταμενοήκασιν ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν· τῶν οὖν μετανοούντων δοκεῖς τὰς ἀμαρτίας ἀφίεσθαι; Οὐ παντελῶς· ἀλλὰ δεῖ τὸν μετανοοῦντα βασανίσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ ταπεινοφρονῆσαι ἐν πάσῃ πράξει αὐτοῦ ἰσχυρῶς καὶ θλιβῆναι ἐν πάσαις θλίψεσι ποικίλαις· καὶ ἔαν ὑπενέγκῃ τὰς θλίψεις τὰς ἐπερχομένας αὐτῷ, πάντως σπλαγχνισθῆσεται ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ ἐνδυναμώσας, καὶ ἰσχύν τινα δώσει αὐτοῖς· καὶ τοῦτο πάντως τοῦ μετανοοῦντος καθαρῶς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Σοὶ δὲ συμφέρον ἐστὶ καὶ τῷ οἴκῳ σου νῦν θλιβῆναι. Τί δέ σοι πολλὰ λέγω; θλιβῆναι σε δεῖ⁴ καθὼς προσέταξεν ὁ ἄγγελος κυρίου ἐκεῖνος, ὁ παραδιδούς σε ἐμοί· καὶ τοῦτο εὐχαρίστει τῷ κυρίῳ ὅτι ἄξιόν σε ἠγγήσατο τοῦ προδηλώσαι σοὶ τὴν θλίψιν,⁵ ἵνα προγνούς αὐτὴν ὑπενέγκῃς ἰσχυρῶς. Λέγω αὐτῷ Κύριε, σὺ μετ' ἐμοῦ γίνου, καὶ δυνήσομαι πᾶσαν θλίψιν ὑπενεγκεῖν. Ἐγὼ, φησίν, ἔσομαι μετὰ σοῦ. Ἐρωτήσω δὲ καὶ τὸν ἄγγελον τὸν τιμωρητὴν ἵνα σε ἐλαφροτέρως θλίψῃ· ἀλλ' ὀλίγον χρόνον θλιβήσῃ, καὶ πάλιν ἀποκατασταθῆσῃ εἰς τὸν οἶκόν σου· μόνον παράμεινον ταπεινοφρονῶν καὶ λειτουργῶν τῷ κυρίῳ ἐν πάσῃ καθαρᾷ καρδίᾳ, καὶ τὰ τέκνα σου⁶ καὶ ὁ οἶκός σου, καὶ πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς μου· αἷς σοὶ ἐντέλλομαι. Καὶ δυνήσεται σου ἡ μετάνοια ἰσχυρὰ καὶ καθαρὰ εἶναι· καὶ ἔαν ταύτας φυλάξῃς μετὰ τοῦ οἴκου σου, ἀποστήσεται πᾶσα θλίψις ἀπὸ σοῦ· καὶ ἀπὸ πάντων δέ, φησίν, ἀποστήσεται θλίψις, ὅσοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς μου ταύταις πορευθῶσιν.

I. Ἐδειξέ⁷ μοι ἰτέαν μεγάλην, σκεπαζούσαν πεδία καὶ ὄρη, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἰτέας πάντες ἐηλύθησιν οἱ κεκλημένοι τῷ ὀνόματι κυρίου. Εἰστήκει δὲ ἄγγελος τοῦ κυρίου ἔνδοξος λίαν ὑψηλὸς παρὰ τὴν ἰτέαν, δρέπανον ἔχων μέγα, καὶ ἔκοπτε κλάδους ἀπὸ τῆς ἰτέας, καὶ ἐπεδίδου τῷ λαῷ τῷ σκεπαζομένῳ ὑπὸ τῆς ἰτέας· μικρὰ δὲ θάβδρα ἐπεδίδου αὐτοῖς, ὡσεὶ πηχυαῖα. Μετὰ δὲ τὸ πάντα λαβεῖν τὰ θάβδρα ἔθηκε τὸ δρέπανον ὁ ἄγγελος, καὶ τὸ δένδρον ἐκείνο ὑγιὲς ἦν ὡς οἶον καὶ ἑωράκειν αὐτό. Ἐθαύμαζον δὲ ἐγὼ ἐν ἑμαυτῷ λέγων Πῶς τοσοῦτων κλάδων κεκομμένων τὸ δένδρον ὑγιὲς ἐστὶ; Λέγει μοι ὁ ποιμὴν Μὴ θαύμαζε εἰ τὸ δένδρον ὑγιὲς ἔμεινε τοσοῦτων κλάδων κοπέντων· ἀφ' ἧς δέ, φησί, πάντα ἴθης, καὶ δηλωθήσεται σοὶ τὸ τί ἐστὶν ὁ ἄγγελος ὁ ἐπιδεδωκὼς τῷ λαῷ τὰς θάβδρους. Πάλιν ἀπῆτει ἀπ' αὐτῶν· καὶ καθὼς ἔλαβον, οὕτω καὶ ἔκαλοῦντο πρὸς αὐτόν, καὶ

3) θλιβήσονται: ita codex. Ed. pr. θλίβονται.

4) δεῖ: ita prorsus codex, non ut ed. pr. δοκεῖ.

5) accentum ex ipso cod. sumpsimus.

6) σου: per errorem ed. pr. μου.

7) μου: h. l. cod. male σου.

Sim. VII. 1) Initium huius Similitudinis nulla re indicatur nisi littera Ἐ primae vocis maiore ac rubra.

εἰς ἕκαστος αὐτῶν ἀπεδίδον τὰς θάβδους· ἐλάμβανε δὲ ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου καὶ κατενόει αὐτάς. Παρὰ τινῶν ἐλάμβανε τὰς θάβδους ξηρὰς καὶ βεβρωμέναις ὡς ὑπὸ σητός. Ἐκέλευσεν ὁ ἄγγελος τοὺς τὰς τοιαύτας θάβδους ἐπιδεδωκότας χωρὶς ἴσασθαι. Ἔτεροι δὲ ἐπεδίδουσαν² ξηρὰς, ἀλλ' οὐκ ἦσαν βεβρωμέναι ὑπὸ σητός· καὶ τοὺτους ἐκέλευσε χωρὶς ἴσασθαι. Ἔτεροι δὲ ἐπεδίδουν ἡμιξήρους· καὶ οὗτοι χωρὶς ἴσταντο. Ἔτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰς θάβδους αὐτῶν ἡμιξήρους καὶ σχισμὰς ἐχούσας· καὶ οὗτοι χωρὶς ἴσταντο.³ Ἔτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰς θάβδους ἡμισυ ξηρὸν καὶ τὸ ἡμισυ χλωρὸν· καὶ οὗτοι χωρὶς ἴσταντο. Ἔτεροι δὲ προσέφερον τὰς θάβδους αὐτῶν τὰ δύο μέρη τῆς θάβδου χλωρά, τὸ δὲ τρίτον ξηρὸν· καὶ οὗτοι χωρὶς ἴσταντο. Ἔτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰ δύο μέρη ξηρὰ, τὸ δὲ τρίτον χλωρὸν· καὶ οὗτοι χωρὶς ἴσταντο. Ἔτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰς θάβδους αὐτῶν παρὰ μικρὸν ὄλας χλωρὰς, ἐλάχιστον δὲ τῶν θάβδων αὐτῶν ξηρὸν ἦν, αὐτὸ τὸ ἄκρον· σχισμὰς δὲ εἶχον ἐν αὐταῖς· καὶ οὗτοι χωρὶς ἴσταντο. Ἐτέρων δὲ ἦν ἐλάχιστον χλωρὸν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν θάβδων ξηρὰ· καὶ οὗτοι χωρὶς ἴσταντο. Ἔτεροι δὲ ἤρχοντο τὰς θάβδους χλωρὰς φέροντες ὡς ἔλαβον παρὰ τοῦ ἀγγέλου· τὸ δὲ πλεῖον μέρος τοῦ ὄγλου τοιαύτας θάβδους ἐπεδίδουν. Ὁ δὲ ἄγγελος ἐπὶ τούτοις ἐγάγη λίαν· καὶ οὗτοι χωρὶς ἴσταντο.⁴ Ἔτεροι δὲ ἐπεδίδουν τὰς θάβδους αὐτῶν χλωρὰς καὶ παραφυάδας ἐχούσας· αἱ δὲ παραφυάδες αὐτῶν ὡσεὶ καρπὸν τινα εἶχον, καὶ λίαν ἱλαροὶ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ὧν αἱ θάβδοι τοιαῦται εὐρέθησαν· καὶ ὁ ἄγγελος ἐπὶ τούτοις ἠγαλλιᾶτο, καὶ ὁ ποιμὴν λίαν ἱλαρὸς ἦν ἐπὶ τούτοις.

II. Ἐκέλευσε δὲ ὁ ἄγγελος κυρίου στεφάνους ἐνεχθῆναι· καὶ ἠνέχθησαν στέφανοι ὡσεὶ ἐκ φοινίκων γεγονότες, καὶ ἐστεφάνωσε τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐπιδεδωκότας τὰς θάβδους τὰς ἐχούσας τὰς παραφυάδας καὶ καρπὸν τινα, καὶ ἀπέλυσεν αὐτοὺς εἰς τὸν πύργον· καὶ τοὺς ἄλλους δὲ ἀπέστειλεν εἰς τὸν πύργον, τοὺς τὰς θάβδους τὰς χλωρὰς ἐπιδεδωκότας καὶ παραφυάδας ἐχούσας, καρπὸν δὲ μὴ ἐχούσας, τὰς παραφυάδας δὸς αὐτοῖς σφραγίδας¹ ἱματισμὸν δὲ τὸν αὐτὸν πάντες εἶχον λευκὸν ὡσεὶ χιόνα οἱ πορευόμενοι εἰς τὸν πύργον. Καὶ τοὺς τὰς θάβδους ἐπιδεδωκότας χλωρὰς ὡς ἔλαβον ἀπέλυσε, δὸς αὐτοῖς ἱματισμὸν καὶ σφραγίδας. Μετὰ τὸ ταῦτα τελέσαι τὸν ἄγγελον λέγει² τῷ ποιμένι Ἐγὼ ὑπάγω· σὺ δὲ τούτους ἀπολύσεις εἰς τὰ τεῖχη καθὼς ἄξιός ἐστί τις κατοικεῖν· κατανόησον δὲ τὰς θάβδους αὐτῶν ἐπιμελῶς, καὶ οὕτως ἀπόλυσον· ἐπιμελῶς δὲ κατανόησον. Βλέπε μὴ τις σε παρελθῇ, φησὶν· ἐὰν δὲ τις σε παρελθῇ, ἐγὼ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον δοκιμάσω. Ταῦτα εἰπὼν τῷ ποιμένι ἀπῆλθε· καὶ μετὰ τὸ ἀπελθεῖν τὸν ἄγγελον λέγει μοι ὁ ποιμὴν Λάβωμεν πάντων τὰς θάβδους καὶ φυτεύσωμεν αὐτάς, εἴ τινες ἐξ αὐτῶν δυνήσονται ζῆσαι. Λέγω αὐτῷ Κύριε, τὰ ξηρὰ ταῦτα πῶς δύνανται ζῆσαι; Ἀποκριθεὶς μοι

2) ἐπεδίδουσαν: sic h. l. codex, non (quod est in ed. pr.) ut postea ἐπεδίδουν.

3) nonnihil deest.

4) h. l. rursus mancus est textus.

Cap. II. 1) σφραγίδας: hoc acc. codex ubique.

2) λέγει: ipse codex λέγω.

λέγει Τὸ δένδρον τοῦτο ἰτέα ἐστὶ καὶ φιλόζωον τὸ γένος· ἐὰν οὖν φυτευθῶσι καὶ μικρὰν ἰκμάδα λαμβάνωσιν αἱ ῥάβδοι, ζήσονται πολλαὶ ἐξ αὐτῶν· εἶτα δὲ πειράσωμεν καὶ ὕδωρ αὐταῖς παραχέειν· ἐὰν τις αὐτῶν δυναθῇ ζῆσαι, συγκαρῆσομαι αὐταῖς· ἐὰν δὲ μὴ ζῆσῃ, οὐχ εὐρεθῆσομαι ἐγὼ ἀμελής. Ἐκέλευσε δέ μοι ὁ ποιμὴν καλέσαι καθὼς τις αὐτῶν ἐστάθη. Ἦλθον τάγματα τάγματα, καὶ ἐπεδίδουν τὰς ῥάβδους τῷ ποιμένι. Ἐλάμβανε δὲ ὁ ποιμὴν τὰς ῥάβδους, καὶ κατὰ τάγμα³ ἐφύτευσεν αὐτάς, καὶ μετὰ τὸ φυτεῦσαι ὕδωρ αὐταῖς πολὺ παρέχεεν, ὥστε ἀπὸ τοῦ ὕδατος μὴ φαίνεσθαι τὰς ῥάβδους. Καὶ μετὰ τὸ ποτίσαι αὐτὸν τὰς ῥάβδους, λέγει μοι...⁴ καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπαέλθωμεν καὶ ἐπισκεψώμεθα τὰς ῥάβδους πάσας· ὁ γὰρ κτίσας τὸ δένδρον τοῦτο θέλει πάντας ζῆν τοὺς λαβόντας ἐκ τοῦ δένδρου τούτου κλάδους. Ἐλπίζω δὲ ἀγῶ ὅτι λαβόντα τὰ ῥαβδία ταῦτα ἰκμάδα καὶ ποτισθέντα ὕδατι ζήσονται τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν.

III. Λέγω αὐτῷ Κύριε, τὸ δένδρον τοῦτο γνώρισόν μοι τί ἐστίν· ἀποροῦμαι γὰρ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τοσοῦτον κλάδων κοπέντων ὑγιές ἐστὶ τὸ δένδρον καὶ οὐδὲν φαίνεται κεκομμένον ἀπ' αὐτοῦ· ἐν τούτῳ οὖν ἀποροῦμαι. Ἄκουε, φησί· τὸ δένδρον τοῦτο τὸ μέγα τὸ σκεπάζον πεδία καὶ ὄρη καὶ πᾶσαν τὴν γῆν νόμος Θεοῦ ἐστίν ὁ δοθεις εἰς ὄλον τὸν κόσμον· ὁ δὲ νόμος οὗτος υἱὸς Θεοῦ ἐστὶ κηρυχθεὶς εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς· οἱ δὲ ὑπὸ τὴν σκέπην λαοὶ ὄντες οἱ ἀκούσαντες τοῦ κηρύγματος καὶ πιστεύσαντες εἰς αὐτόν· ὁ δὲ ἄγγελος ὁ μέγας καὶ ἔνδοξος Μιχαὴλ ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν τούτου τοῦ λαοῦ καὶ διακυβερνῶν· οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ διδοὺς αὐτοῖς τὸν νόμον εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστευόντων. Ἐπισκέπτεται οὖν αὐτὸς οἷς ἔδωκεν εἰ ἄρα τετηρήκασιν αὐτόν. Βλέπεις δὲ ἐνὸς ἐκάστου τὰς ῥάβδους· αἱ γὰρ ῥάβδοι ὁ νόμος ἐστὶ. Βλέπεις οὖν πολλὰς ῥάβδους ἠχρειωμένας, γνώσῃ δὲ αὐτοὺς πάντας, τοὺς μὴ τηρήσαντας τὸν νόμον, καὶ ὅφει ἐνὸς ἐκάστου τὴν κατοικίαν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, διὰ τί οὖς μὲν ἀπέλυσεν εἰς τὸν πύργον, οὖς δὲ σοὶ κατέλειπεν; Ὅσοι, φησί, παρέβησαν τὸν νόμον ὃν ἔλαβον παρ' αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν κατέλιπεν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν· ὅσοι δὲ ἤδη εὐηρέστησάν τῷ νόμῳ καὶ τετηρήκασιν αὐτόν, ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν ἔχει αὐτούς. Τίνες οὖν, φημί, κύριε, εἰσὶν οἱ ἐστεφανωμένοι καὶ εἰς τὸν πύργον ὑπάγοντες; Οὗτοί εἰσιν οἱ ὑπὲρ τοῦ νόμου παθόντες· οἱ δὲ ἕτεροι καὶ αὐτοὶ γλωρὰς τὰς ῥάβδους ἐπιδεδωκότες καὶ παραφυσάδας ἐχούσας, καρπὸν¹ δὲ μὴ ἐχούσας, οἱ ὑπὲρ τοῦ νόμου θλιβέντες, μὴ παθόντες δὲ μηδὲ ἀρνησάμενοι τὸν νόμον αὐτῶν· οἱ δὲ γλωρὰς ἐπιδεδωκότες οἷας ἔλαβον, σεμνοὶ καὶ δίκαιοι καὶ λίαν πορευθέντες ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ καὶ τὰς ἐντολάς κυρίου πεφυλακότες. Τὰ δὲ λοιπὰ γνώσῃ, ὅταν κατανοήσω τὰς ῥάβδους ταύτας τὰς πεφυτευμένας καὶ πεποτισμένας.

IV. Καὶ μετὰ ἡμέρας ὀλίγας ἤλθομεν εἰς τὸν τόπον· καὶ ἐκάθισεν ὁ ποιμὴν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀγγέλου, ἀγῶ παρεστάθην αὐτῷ.

3) τάγμα: sic codex, non (ut ed. pr.) τάγματα.

4) rursus nonnihil deest.

Cap. III. 1) καρπὸν in cod. est, non (ut ed. pr.) καρπούς.

Καὶ λέγει μοι Περιζῶσαι¹ ὁμόλιον ἐκ σάκκου γερονὸς καθαρὸν. Ἰδὼν δέ με περιεζωσμένον καὶ ἔτοιμον ὄντα τοῦ διακονεῖν αὐτῷ, Κάλει, φησί, τοὺς ἄνδρας, ὧν εἶδιν αἱ θάβδοι πεφυτευμέναι, κατὰ τὸ τάγμα ὅστις ἔδωκε τὰς θάβδους. Καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸ² πεδίον καὶ ἐκάλεσα πάντας καὶ ἔστησαν πάντα τὰ τάγματα. Λέγει αὐτοῖς Ἐκαστος † τὰς ἰδίας θάβδους ἐκτιλάτω, καὶ φ[ερ]ε[ί]τω πρὸς με. Πρῶτοι ἐπέδωκαν οἱ τὰς ξηρὰς καὶ κεκομμένας ἐσηηκότες· καὶ ὡς αὐταὶ εὐρέθησαν ξηραὶ καὶ κεκομμέναί, ἐκέλευσεν αὐτοὺς χωρὶς στήναι.³ Ἔττα ἐπέδωκαν οἱ τὰς ξηρὰς καὶ μὴ κεκομμένας ἔχοντες. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐπέδωκαν τὰς θάβδους γλωρὰς· τινὲς δὲ ξηρὰς καὶ κεκομμένας ὡς ὑπὸ σητός.⁴ Τοὺς ἐπιδεδωκότας οὖν γλωρὰς ἐκέλευσε χωρὶς σταθῆναι· τοὺς δὲ ξηρὰς καὶ κεκομμένας ἐπιδεδωκότας⁵ ἐκέλευσε μετὰ τῶν πρώτων σταθῆναι.⁶ Ἔττα ἐπέδωκαν οἱ τὰς ἡμιξήρους καὶ σχισμὰς ἐχούσας· καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν γλωρὰς ἐπέδωκαν καὶ μὴ ἐχούσας σχισμὰς· τινὲς δὲ γλωρὰς καὶ παραφυάδας ἐχούσας, καὶ εἰς τὰς παραφυάδας καρποὺς οἴους εἶχον οἱ εἰς τὸν πύργον πορευθέντες ἕστεφανωμένοι· τινὲς δὲ ἐπέδωκαν ξηρὰς καὶ βεβρωμένας· τινὲς δὲ ξηρὰς καὶ ἀβρώτους· τινὲς δὲ ὄλαι ἦσαν ἡμιξήροι καὶ σχισμὰς ἔχουσαι. Ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἕνα ἕκαστον χωρὶς στήναι· τοὺς μὲν πρὸς τὰ ἴδια τάγματα,⁷ τοὺς δὲ χωρὶς.

V. Ἔττα ἐπεδίδουν οἱ τὰς θάβδους γλωρὰς μὲν ἔχοντες, σχισμὰς δὲ ἐχούσας· οὗτοι πάντες γλωρὰς ἐπέδωκαν, καὶ ἔστησαν εἰς τὸ ἴδιον τάγμα· ἔχαρη δὲ ὁ ποιμὴν ἐπὶ τούτοις, ὅτι πάντες ἠλλοιωθήσαν καὶ ἀπέθεντο τὰς σχισμὰς αὐτῶν. Ἐπέδωκαν δὲ καὶ οἱ τὸ ἡμισυ γλωρόν, τὸ δὲ ἡμισυ ξηρόν ἔχοντες· τινῶν οὖν εὐρέθησαν αἱ θάβδοι ὀλοτελῶς γλωραὶ, τινῶν ἡμιξήροι, τινῶν ξηραὶ καὶ βεβρωμέναί, τινῶν δε γλωραὶ καὶ παραφυάδας ἔχουσαι. Οὗτοι πάντες ἀπελύθησαν ἕκαστος πρὸς τὸ τάγμα αὐτοῦ. Ἔττα ἐπέδωκαν οἱ τὰ δύο μέρη γλωρὰ ἔχοντες, τὸ δὲ τρίτον ξηρόν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν γλωρὰς ἐπέδωκαν, πολλοὶ δὲ ἡμιξήρους, ἕτεροι δὲ ξηρὰς καὶ βεβρωμένας· οὗτοι πάντες ἔστησαν εἰς τὸ ἴδιον τάγμα.¹ Ἐπέδωκαν δὲ οἱ τὰς θάβδους γλωρὰς ἐσηηκότες, ἐλάχιστον δὲ καὶ σχισμὰς ἐχούσας· ἐκ τούτων τινὲς γλωρὰς ἐπέδωκαν, τινὲς δὲ γλωρὰς καὶ παραφυάδας ἐχούσας· ἀπῆλθον καὶ οὗτοι εἰς τὸ τάγμα αὐτῶν. Ἔττα ἐπέδωκαν οἱ ἐλάχιστον ἔχοντες γλωρόν, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη ξηρὰ· τούτων αἱ θάβδοι εὐρέθησαν τὸ πλεῖστον μέρος γλωραὶ καὶ παραφυάδας ἔχουσαι καὶ καρπὸν ἐν ταῖς παραφυάσι, καὶ ἕτεροι γλωραὶ ὄλαι. Ἐπὶ ταύταις ταῖς θάβδοις ἔχαρη ὁ ποιμὴν λίαν...² ὅτι οὕτως εὐρέθησαν. Ἀπῆλθον δὲ οὗτοι ἕκαστος εἰς τὸ ἴδιον τάγμα.

VI. Μετὰ τὸ πάντων κατανοῆσαι τὰς θάβδους τὸν ποιμένα λέγει μοι Εἰπόν σοι ὅτι τὸ δένδρον τοῦτο φιλόζωόν ἐστι· βλέπεις, φησί,

Cap. IV. 1) περιζῶσαι: ita cod., non (ut ed. pr.) περιζῶσον.

2) τὸ super eis positum est, sed id pr. man. factum, nec abhorret ab usu scribae.

† h. l. exit alterum fol. cod.

3) στήναι: ita apogr. nisi quod suprascriptum est σταθῆναι. Antea pro ὡς αὐταί, ut edendum curavit Sim., in apogr. est οἱ (suprascripto αἱ) οὕτως.

4) σητός: apogr. σητόν.

5) apogr. ἐπιδεδωκότας.

6) Nonnihil deesse videtur.

7) apogr. ἰνδιαταγματῶν, super ἐν notato ἐν.

Cap. V. 1) Item deest aliquid, ut etiam post ἐλάχιστον δὲ.

2) h. l. quod scriptum est in apogr. non satis perspicuum. Est fere μενεῖς. Sim. ad edendum tradidit μνησθεῖς.

πόσοι μετενόησαν καὶ ἐσώθησαν. Βλέπω, φημί, κύριε. Ἴνα ἴδης, φησί, τὴν πολυευσπλαγγίαν τοῦ κυρίου, ὅτι μεγάλη καὶ ἔνδοξός ἐστι καὶ ἔδωκε πνεῦμα τοῖς ἀξίοις οὓσι μετανοίας. Εἰ' οὗτοι οὖν, φημί, κύριε, πάντες οὐ μετενόησαν; Ὡν εἶδε, φησί, τὴν καρδίαν μέλλουσαν καθαρὰν γενέσθαι καὶ δουλεύειν αὐτῷ ἐξ ὅλης καρδίας, τούτοις ἔδωκε τὴν μετάνοιαν· ὧν δὲ εἶδε τὴν δολιότητα καὶ πονηρίαν, μελλόντων ἐν ὑποκρίσει μετανοεῖν, ἐκείνοις οὐκ ἔδωκε μετάνοιαν, μήποτε πάλιν βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Λέγω αὐτῷ Κύριε, νῦν οὖν μοι δήλωσον τοὺς τὰς ῥάβδους ἐπιδεδωκότας, ποταπός τις αὐτῶν ἐστὶ καὶ τὴν τούτων κατοικίαν, ἵνα ἀκούσαντες οἱ πιστεύσαντες καὶ εὐληθότες τὴν σφραγίδα καὶ τεθλακότες αὐτὴν καὶ μὴ τηρήσαντες ὑγιῆ, ἐπιγινόντες² τὰ ἑαυτῶν ἔργα μετανοήσωσι λαβόντες ὑπὸ σοῦ σφραγίδα, καὶ δοξάσωσι τὸν κύριον, ὅτι εὐσπλαγγίσθη ἐπ' αὐτούς καὶ ἀπέστειλέ σε τοῦ ἀνακαινίσαι τὰ πνεύματα αὐτῶν. Ἄκουε, φησὶν· ὧν αἱ ῥάβδοι ξηραὶ καὶ βεβρωμένα ὑπὸ σιτῶς³ εὐρέθησαν, οὗτοι εἰσιν οἱ ἀποστάται καὶ προδοταί τῆς ἐκκλησίας καὶ βλασφημῆσαντες ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν τὸν κύριον, ἔτι δὲ καὶ ἐπαισχυνθέντες τὸ ὄνομα κυρίου τὸ ἐπικληθῆν ἐπ' αὐτούς. Οὗτοι οὖν εἰς τέλος ἀπώλοντο τῷ θεῷ. Βλέπεις δὲ ὅτι οὐδὲ εἰς αὐτῶν μετενόησε, καὶ παρακούσαντες⁴ τὰ ῥήματα ἃ ἐλάλησεν αὐτοῖς, ἃ σοι ἐνετείλαμην· ἀπὸ τῶν τοιούτων ἢ ζωῆ ἀπέστη. Οἱ δὲ τὰς ξηρὰς καὶ ἀσήπτους⁵ ἐπιδεδωκότες, καὶ οὗτοι ἐγγὺς αὐτῶν· ἦσαν γὰρ ὑποκριταὶ καὶ διδαχὰς ξένας εἰσφέροντες καὶ ἐκστρέφοντες τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ, μάλιστα δὲ τοὺς ἡμαρτηκότας μὴ ἀφιέντες μετανοεῖν αὐτούς, ἀλλὰ ταῖς διδαχαῖς ταῖς μαραιῖς πείθοντες αὐτούς. Οὗτοι οὖν ἔχουσι ἐλπίδα τοῦ μετανοῆσαι· βλέπεις δὲ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ μετα[νε-]⁶νοηκότας, ἀφ' ἧς⁷ ἐλάλησα αὐτοῖς τὰς ἐντολάς μου· καὶ ἔτι μετανοήσουσιν. Ὅσοι δὲ οὐ μετανοήσωσιν,⁸ ἀπώλεσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν· ὅσοι δὲ μετενόησαν ἐξ αὐτῶν, ἀγαθοὶ ἐγένοντο, καὶ ἐγένετο ἡ κατοικία αὐτῶν εἰς τὰ τεῖχη τὰ πρῶτα· τινὲς δὲ καὶ εἰς τὸν πύργον ἀνέβησαν. Βλέπεις οὖν, φησὶν, ὅτι ἡ μετάνοια τὴν⁹ τῶν ἀμαρτωλῶν ζωὴν ἔχει, τὸ δὲ μὴ μετανοῆσαι θάνατον.

VII. Ὅσοι δὲ ἡμιξήρους ἐπέδωκαν, καὶ ἐν αὐταῖς σχισμάς εἶχον, ἄκουε καὶ περὶ αὐτῶν. Ὅσων ἦσαν αἱ ῥάβδοι κατὰ τὸ αὐτό¹ ἡμιξήροι, δίψυχοι εἰσιν· οὔτε γὰρ ζῶσιν, οὔτε τεθνήκασιν. Οἱ δὲ ἡμιξήρους ἔχοντες καὶ ἐν αὐταῖς σχισμάς, οὗτοι καὶ δίψυχοι καὶ κατὰλαλοὶ εἰσι,² καὶ μηδὲ εἰρηνεύοντες ἐν ἑαυτοῖς ἀλλὰ διχοστατοῦντες πάντοτε· ἀλλὰ καὶ τούτοις, φησὶν, ἐπίκειται μετάνοια. Βλέπεις, φησί, τινὰς ἐξ αὐτῶν μετανοηκότας· καὶ ἔτι, φησὶν, ἐστὶν ἐν αὐτοῖς³ ἐλπίς μετανοίας.

Cap. VI. 1) in apogr. est οἱ οὔτοι οὖν. Levi mutatione facta scripsimus ei οὔτοι οὖν. Sim. cum eoque editor pr. ei praetermisit. Atque hic quidem proposuit διὰ τί pro οὔτοι.

2) apogr. ἐπιγινόντες.

3) σιτῶς: apogr. σιτάς. Cf. supra.

4) sic apogr. In ed. pr. proponitur καίπερ ἀκούσ.

5) apogr. ἀσήπουσ.

6) νε- syllaba omissa est in apogr.

7) sic apogr.; Sim. et editores ἀφ' οὔ.

8) ita apogr. Correxerunt edd. pr. μετανοήσουσιν.

9) apogr. corrupte οἱ.

Cap. VII. 1) apogr. καθὰ τὸ αὐτὸν Ed. pr. ([κατὰ τὸ ἡμισυ]).

2) deest aliquid.

3) apogr. ἐν ἑαυτοῖς.

Καὶ ὅσοι, φησίν, ἐξ αὐτῶν μετανοήκασι, τὴν κατοικίαν εἰς τὸν πύργον ἔξουσιν. Ὅσοι δὲ ἐξ αὐτῶν βραδύτερον μετανοήκασιν, εἰς τὰ τεῖχη κατοικήσουσιν. Ὅσοι δὲ οὐ μετανουῶσιν, ἀλλ' ἐμμένουσι ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, θανάτῳ ἀποθανοῦνται. Οἱ δὲ χλωρὰς ἐπιδεδωκότες τὰς ῥάβδους αὐτῶν καὶ σχισμὰς ἔχουσας, πάντοτε οὗτοι πιστοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἐγένοντο, ἔχοντες ζῆλόν τινα ἐν ἀλλήλοις περὶ πρωτεῖαν καὶ περὶ δόξης τινός· ἀλλὰ πάντες οὗτοι μωροὶ εἰσιν, ἐν ἀλλήλοις⁴ ἔχοντες περὶ πρωτεῖαν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀκούσαντες τῶν ἐντολῶν μου, ἀγαθοὶ ὄντες, ἐκαθάρισαν⁵ ἑαυτοὺς καὶ μετενόησαν ταχὺ· ἐγένετο οὖν ἡ κατοικησις αὐτῶν εἰς τὸν πύργον. Ἐὰν δὲ τις πάλιν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν διχοστασίαν, ἐβληθήσεται ἀπὸ τοῦ πύργου, καὶ ἀπολέσει τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἡ ζωὴ πάντων ἐστὶ τῶν τὰς ἐντολάς τοῦ κυρίου φυλασσόντων· ἐν ταῖς ἐντολαῖς δὲ . . .⁶ περὶ πρωτεῖαν ἢ περὶ δόξης τινός οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ περὶ μακροθυμίας καὶ περὶ ταπεινοφρονησεως ἀνδρός. Ἐν τοῖς τοιούτοις οὖν ἡ ζωὴ τοῦ κυρίου· ἐν τοῖς διχοστάταις⁷ δὲ καὶ παρανόμοις θάνατος.

VIII. Οἱ δὲ ἐπιδεδωκότες τὰς ῥάβδους ἡμῖς μὲν χλωρὰς, ἡμῖς δὲ ξηρὰς, οὗτοι εἰσιν οἱ ἐν ταῖς πραγματείαις ἐμπεφυρμένοι¹ καὶ μὴ κολλώμενοι τοῖς ἀγίοις· διὰ τοῦτο τὸ ἡμῖς αὐτῶν ζῆ, τὸ δὲ ἡμῖς νεκρόν ἐστι. Πολλοὶ οὖν ἀκούσαντές μου τῶν ἐντολῶν μετενόησαν· ὅσοι² γοῦν μετενόησαν, ἡ κατοικία αὐτῶν εἰς τὸν πύργον. Τινὲς δὲ αὐτῶν εἰς τέλος ἀπέστησαν. Οὗτοι οὖν μετάνοιαν οὐκ ἔχουσιν· διὰ γὰρ τὰς πραγματείας αὐτῶν ἐβλασφήμησαν τὸν κύριον καὶ ἀπηνήσαντο λοιπόν. Ἀπώλεσαν οὖν τὴν ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν πονηρίαν ἣν ἔπραξαν. Πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐδιψύχησαν· οὗτοι ἔτι ἔχουσι μετάνοιαν, ἐὰν ταχὺ μετανοήσωσι, καὶ ἔσται αὐτῶν ἡ κατοικία εἰς τὸν πύργον· ἐὰν δὲ βραδύτερον μετανοήσωσι, κατοικήσουσιν εἰς τὰ τεῖχη· ἐὰν δὲ μὴ μετανοήσωσι, καὶ αὐτοὶ ἀπώλεσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν. Οἱ δὲ τὰ δύο μέρη ξηρά, τὸ δὲ τρίτον χλωρὸν ἐπιδεδωκότες, οὗτοι εἰσιν οἱ ἀρνησάμενοι ποικίλαις ἀρνήσεσι· πολλοὶ οὖν μετενόησαν, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐδιψύχησαν καὶ ἐδιχοστάτησαν. Τούτοις οὖν ἐστὶ μετάνοια, ἐὰν ταχὺ μετανοήσωσι καὶ μὴ ἐπιμείνωσι ταῖς ἡδοναῖς αὐτῶν· ἐὰν δὲ ἐπιμείνωσι ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, καὶ οὗτοι θάνατον ἑαυτοῖς καταργάζονται.

IX. Οἱ δὲ ἐπιδεδωκότες τὰς ῥάβδους τὰ μὲν δύο μέρη ξηρά, τὸ δὲ τρίτον χλωρὸν, οὗτοι εἰσι πιστοὶ μὲν γεγονότες, πλουτήσαντες¹ δὲ καὶ γενόμενοι ἔνδοξοι παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ὑπερηφανίαν μεγάλην ἐνεδύσαντο καὶ ὑψηλόφρονες ἐγένοντο, καὶ κατέλιπον τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐκ ἐκολλήθησαν τοῖς δικαίοις, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἐθνῶν συνέζησαν, καὶ αὕτη ἡ ὁδὸς ἡδυτέρα αὐτοῖς ἐγένετο· ἀπὸ δὲ τοῦ θεοῦ οὐκ ἀπέστησαν, ἀλλ' ἔμειναν τῇ πίστει, μὴ ἐργαζόμενοι τὰ ἔργα τῆς πίστεως· πολλοὶ οὖν ἐξ αὐτῶν μετενόησαν, καὶ ἐγένετο ἡ κατοικησις αὐτῶν ἐν τῷ πύργῳ. Ἄλλοι δὲ εἰς τέλος μετὰ τῶν ἐθνῶν συζῶντες καὶ φθειρόμενοι ταῖς

4) repetendum ex antecedentibus ζῆ-
λον? Idem iam propositum est in ed. pr.

5) apogr. ut solet ἐκαθάρισαν.

6) textus maucus est.

7) apogr. διχοστάτοις.

Cap. VIII. 1) apogr. ἐκπεφυρμένοι

2) apogr. ὄσον.

Cap. IX. 1) apogr. πλουτίσαντες.

κενοδοξίαις τῶν ἔθνῶν ἐδιψύχησαν, μὴ ἐλπίζοντες σωθῆναι διὰ τὰς πράξεις τῶν ἔθνῶν.² οὗτοι μετὰ τῶν ἔθνῶν ἐλογίσθησαν. Ἐτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν ἐδιψύχησαν μὴ ἐλπίζοντες σωθῆναι διὰ τὰς πράξεις ἃς ἔπραξαν· ἔτεροι δὲ ἐδιψύχησαν καὶ σχίσματα ἐν ἑαυτοῖς ἐποίησαν. Τούτοις οὖν τοῖς διψυχήσασιν διὰ τὰς πράξεις αὐτῶν μετάνοια ἔτι ἐστίν· ἀλλ' ἡ μετάνοια αὐτῶν ταχυνή ὀφείλει εἶναι, ἵνα ἡ κατοικία αὐτῶν γένη[ται]³ εἰς τὸν πύργον· τῶν δὲ μὴ μετανοούντων, ἀλλ' ἐπιμενόντων ταῖς ἡδοναῖς, ὁ θάνατος ἐγγύς.

X. Οἱ δὲ τὰς ῥάβδους ἐπιδεδωκότες γλωρᾶς, αὐτὰ δὲ τὰ ἄκρα ξηρὰ καὶ σχισμὰς ἔχοντα, οὗτοι πάντοτε ἀγαθοὶ καὶ πιστοὶ καὶ ἔνδοξοι παρὰ τῷ θεῷ ἐγένοντο, ἐλάχιστον δὲ [ἐξή]μαρτον¹ διὰ μικρᾶς ἐπιθυμίας καὶ μικρὰ κατ' ἀλλήλων ἔχοντες· ἀλλ' ἀκούσαντές μου τῶν δημάτων τὸ πλεῖστον μέρος ταχὺ μετενόησαν, καὶ ἐγένετο ἡ κατοικία αὐτῶν εἰς τὸν πύργον· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐδιψύχησαν· τινὲς δὲ διψυχήσαντες διχοστασίαν μείζονα ἐποίησαν· ἐν τούτοις οὖν ἔνεστι μετανόιας ἐλπίς, ὅτι ἀγαθοὶ πάντοτε ἐγένοντο· δυσκόλως δὲ τις αὐτῶν ἀποθάνειται. Οἱ δὲ τὰς ῥάβδους αὐτῶν ξηρὰς ἐπιδεδωκότες, ἐλάχιστον δὲ γλωρὸν ἐχούσας, οὗτοι εἰσιν οἱ πιστεύσαντες μόνον, τὰ δὲ ἔργα τῆς ἀνομίας ἐργαζόμενοι, οὐδέποτε δὲ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀπέστησαν, καὶ τὸ ὄνομα ἠδέως ἐβάστασαν, καὶ εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν ἠδέως ὑπεδέξαγτο τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Ἀκούσαντες οὖν ταύτην τὴν μετάνοιαν ἀδιστακτικῶς μετενόησαν καὶ ἐργάζονται πᾶσαν ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ φοβοῦνται γινώσκοντες τὰς πράξεις αὐτῶν ἃς ἔπραξαν· τούτων οὖν πάντων ἡ κατοικία εἰς τὸν πύργον ἔσται.

XI. Καὶ μετὰ τὸ συντελέσαι αὐτὸν τὰς ἐπιλύσεις πασῶν τῶν ῥάβδων λέγει μοι Ὑπαγε, καὶ πᾶσιν λέγε ἵνα μετανοήσωσι καὶ ζήσονται τῷ θεῷ, ὅτι ὁ κύριος ἔπεμψέ με σπλαγχνισθεὶς πᾶσι δοῦναι τὴν μετάνοιαν, καίπερ τινῶν μὴ ὄντων ἀξίων διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν· ἀλλὰ μακρόθυμος ὢν ὁ κύριος θέλει τὴν κλήσιν τὴν γενομένην διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ σώζεσθαι. Λέγω αὐτῷ Κύριε, ἐλπίζω ὅτι πάντες ἀκούσαντες αὐτὰ μετανοήσουσι. Πείθομαι γὰρ ὅτι εἰς ἕκαστος τὰ ἴδια ἔργα ἐπιγνοὺς καὶ φοβηθεὶς τὸν θεὸν μετανόησει. Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Ὅσοι, φησὶν, ἐξ ὅλης καρδίας αὐτῶν καθαρῶσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν πονηριῶν αὐτῶν τῶν προειρημένων καὶ μηκέτι μηδὲν προσθῶσι ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν, λήψονται ἴασιν παρὰ τοῦ κυρίου τῶν προτέρων ἀμαρτιῶν, ἐὰν μὴ διψυχήσωσιν ἐπὶ ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ ζήσονται τῷ θεῷ. Σὺ δὲ πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς μου, καὶ ζήθι. Ταῦτά μοι δεῖξας καὶ λαλήσας πάντα λέγει μοι Τὰ δὲ λοιπὰ σοι δεῖξω μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

1. Μετὰ¹ τὸ γράψαι με τὰς ἐντολὰς καὶ παραβολὰς τοῦ ποιμένου, τοῦ ἀγγέλου τῆς μετανόιας, ἤλθε πρὸς με καὶ λέγει μοι Θέλω σοι

2) ita haec corrupte in cod. leguntur.

3) -ται syllaba deest in apogr.

Cap. X. 1) [ἐξή]μαρτον: ita apogr.

Sim. IX. 1) Cf. notam ad initium Sim. VIII.

δείξει ὅσα σοι ἔδειξε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λαλήσαν μετὰ σοῦ ἐν μορφῇ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκεῖνο γὰρ τὸ πνεῦμα ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀσθενέστερος τῇ σαρκὶ ἦς, οὐκ ἐδηλώθη σοι δι' ἀγγέλου, ὅτε οὖν² ἐνεδυναμώθης διὰ τοῦ πνεύματος καὶ ἴσχυσας τῇ ἰσχύϊ σου ὥστε δύνασθαι σε οἱ ἄγγελοι³ ἰδεῖν. Τότε μὲν οὖν ἐφανερώθη σοι διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου καλῶς καὶ σεμνῶς· πάντα ὡς ὑπὸ παρθένου ἐώρακας· νῦν δὲ ὑπὸ ἀγγέλου βλέπεις διὰ τοῦ αὐτοῦ μὲν πνεύματος· δεῖ δὲ σε παρ' ἐμοῦ ἀκριβέστερον πάντα μαθεῖν· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου ἀγγέλου εἰς τὸν οἶκόν σου κατοικῆσαι, ἵνα δυνατῶς πάντα ἴδῃς, μηδὲν δειλαινόμενος ὡς καὶ τὸ πρότερον. Καὶ ἀπήγαγέ με εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰς ὄρος τι μαστῶδες, καὶ ἐκάθισέ με ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ὄρους καὶ ἔδειξέ μοι πεδῖον μέγα, κύκλω δὲ τοῦ πεδίου ὄρη δώδεκα, ἄλλην καὶ ἄλλην ἰδέαν ἔχοντα τὰ ὄρη· τὸ πρῶτον ἦν μέλαν ὡς ἀσβόλη· τὸ δεύτερον φιλόν, βοτάνας μὴ ἔχον· τὸ δὲ τρίτον ἀκανθῶν καὶ τριβόλων πλήρες· τὸ δὲ τέταρτον βοτάνας ἔχον ἡμιξήρους, τὰ μὲν ἐπάνω τῶν βοτανῶν χλωρά, τὰ δὲ πρὸς ταῖς ρίζαις ξηρά· τινὲς δὲ βοτάναι, ὅταν ὁ ἥλιος ἐπικαύσει,⁴ ξηραὶ ἐγένοντο· τὸ δὲ ὄρος τραχὺ λίαν ἦν, βοτάνας ἔχον ξηράς· τὸ δὲ πέμπτον ὄρος ἔχον βοτάνας χλωράς καὶ τραχὺ ὄν. Τὸ δὲ ἕκτον ὄρος σχισμῶν ὅλον ἔγεμεν, ὧν μὲν μικρῶν, ὧν δὲ μεγάλων· εἶχον δὲ βοτάνας αἱ σχισμαί· οὐ λίαν δὲ ἦσαν εὐθαλεῖς αἱ βοτάναι, μᾶλλον δὲ ὡς μεμαρασμένα ἦσαν. Τὸ δὲ ἕβδομον ὄρος εἶχε βοτάνας ἰλαράς, καὶ ὅλον τὸ ὄρος εὐθηνοῦν ἦν, καὶ πᾶν γένος κτηνῶν καὶ ὀρνέων ἐνέμοντο εἰς τὸ ὄρος ἐκεῖνο· καὶ ὅσον ἐβόσκοντο τὰ κτήνη καὶ τὰ πετεινά, μᾶλλον καὶ μᾶλλον αἱ βοτάναι τοῦ ὄρους ἐκείνου ἕθ' ἄλλον. Τὸ δὲ ὄγδοον ὄρος πηγῶν πλήρες ἦν, καὶ πᾶν γένος τῆς κτίσεως⁵ τοῦ κυρίου ἐποτίζοντο ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ ὄρους ἐκείνου. Τὸ δὲ ἔνατον⁶ ὄρος εἶχε δένδρα μέγιστα καὶ ὅλον κατάσκιον ἦν, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν δένδρων πρόβατα κατέκειντο ἀναπανόμενα καὶ μαρυνκόμενα.⁷ Τὸ δὲ ἐνδέκατον ὄρος λίαν σύνδενδρον ἦν, καὶ τὰ δένδρα ἐκεῖνα κατάκαρπα ἦν, ἄλλοις καὶ ἄλλοις καρποῖς κεκοσμημένα, ἵνα ἰδῶν τις αὐτὰ ἐπιθυμήσῃ φαγεῖν ἐκ τῶν καρπῶν αὐτῶν. Τὸ δὲ δωδέκατον ὄρος ὅλον ἦν λευκόν, καὶ ἡ πρόσοψις αὐτοῦ ἰλαρὰ ἦν· καὶ εὐπρεπέστατον ἦν ἐν αὐτῷ τὸ ὄρος.

II. Εἰς μέσον δὲ τοῦ πεδίου ἔδειξέ μοι πέτραν μεγάλην λευκὴν ἐκ τοῦ πεδίου ἀναβεβηκέναι· ἡ δὲ πέτρα ὑψηλοτέρα ἦν τῶν ὀρέων, τετράγωνος, ὥστε δύνασθαι ὅλον τὸν κόσμον χωρῆσαι· παλαιὰ δὲ ἦν ἡ πέτρα ἐκείνη, πύλην ἐκκεκομμένην ἔχουσα· ὡς πρόσφατος δὲ ἐδόκει μοι εἶναι ἡ ἐκκόλαψις τῆς πύλης. Ἡ δὲ πύλη οὕτως ἔστειλεν ὑπὲρ τὸν ἥλιον, ὥστε με θαυμάζειν ἐπὶ τῇ λαμπρότητι τῆς πύλης· κύκλω δὲ τῆς πύλης ἐστήκεισαν παρθένοι δώδεκα. Αἱ οὖν δ' αἱ εἰς τὰς γωνίας ἐστηκυῖαι ἐνδοξότεραί μοι ἐδόκουν εἶναι. Καὶ αἱ ἄλλαι δὲ

2) In ed. pr. proponitur ἕως ὅτου pro ὅτε οὖν.

3) οἱ ἄγγελοι: ita apogr.

4) ἐπικαύσει: apogr. ἐπικαυάσει.

5) apogr. κτίσεως.

6) ἔνατον: sic apogr. In sequentibus haud dubie plura desunt.

7) sic apogr.

ἔνδοξοι ἦσαν· ἐστήκεισαν δὲ εἰς τὰ τέσσαρα¹ μέρη τῆς πύλης, ἀνὰ μέσον αὐτῶν ἀνὰ δύο παρθένοι. Ἐνδεδυμέναι δὲ ἦσαν λινοῦς χιτῶνας καὶ περιεξωσμέναι εὐπρεπῶς, ἕξω τοὺς ὤμους ἔχουσαι τοὺς δεξιούς ὡς μέλλουσαι φορτίον τι βαστάζειν· οὕτως ἔτοιμοι ἦσαν· λίαν γὰρ ἱλαραὶ ἦσαν καὶ πρόθυμοι. Μετὰ τὸ ἰδεῖν με ταῦτα ἐθαύμαζον ἐν ἑαυτῷ, ὅτι μεγάλα καὶ ἔνδοξα πράγματα βλέπω· καὶ πάλιν διηπόρουν ἐπὶ ταῖς παρθένοις, ὅτι τρυφεραὶ οὕτως οὔσαι ἀνδρείως ἐστήκεισαν ὡς μέλλουσαι ὄλον τὸν οὐρανὸν βαστάζειν. Καὶ λέγει μοι ὁ ποιμὴν Τί ἐν σεαυτῷ διαλογίζῃ καὶ διαπορῇ, καὶ σεαυτῷ λύπην ἐπισπᾶσαι; Ὅσα γὰρ οὐ δύνησῃ² νοῆσαι, μὴ ἐπιχείρει συνेतὸς ὦν, ἀλλ' ἐρώτα τὸν κύριον, ἵνα λαβῶν τὴν σύνεσιν νοῆς αὐτά. Τὰ ὀπίσω σου ἰδεῖν οὐ δύνη, τὰ δὲ ἔμπροσθέν σου βλέπεις· ἃ οὖν ἰδεῖν οὐ δύνασαι, ἕασον καὶ μὴ στρέβλου σεαυτόν. Ἄ δὲ βλέπεις, ἐκείνων κατακυρίευσεν, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν μὴ περιεργάζου· πάντα δέ σοι ἐγὼ δηλώσω, ὅσα ἕαν σοι δεῖξω. Ἐκβαλε οὖν τοῖς λοιποῖς.³

III. Εἶδον ἕξ ἀνδρας ἐηλυθότας ὑψηλοὺς καὶ ἐνδόξους καὶ ὁμοίους τῇ ἰδέᾳ· καὶ ἐκάλεσαν πληθὸς τι ἀνδρῶν· κἀκεῖνοι δὲ οἱ ἐηλυθότες ὑψηλοὶ ἦσαν ἄνδρες καὶ καλοὶ καὶ δυνατοί· καὶ ἐκέλευσαν αὐτοὺς οἱ ἕξ ἄνδρες οἰκοδομεῖν ἐπάνω τῆς πέτρας πύργον τινά. Ἦν δὲ θόρυβος τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων μέγας τῶν ἐηλυθότων οἰκοδομεῖν τὸν πύργον ὧδε κἀκεῖσε περιτρεχόντων κύκλῳ τῆς πύλης· αἱ δὲ παρθένοι¹ ἐστήκεισαν κύκλῳ τῆς πύλης, ἔλεγον τοῖς ἀνδράσι σπεύδειν τὸν πύργον οἰκοδομεῖσθαι· ἐκπεπετάκεισαν δὲ τὰς χεῖρας αἱ παρθένοι ὡς μέλλουσαι τι λαμβάνειν παρὰ τῶν ἀνδρῶν. Οἱ δὲ ἕξ ἄνδρες ἐκέλευον ἐκ βυθοῦ² τινὸς λίθους ἀναβαίνειν καὶ ὑπάγειν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Ἀνέβησαν δὲ λίθοι ἰ' τετραγῶνοι λαμπροί,³ λελατομημένοι· οἱ δὲ ἕξ ἄνδρες ἐκάλουν τὰς παρθένους καὶ ἐκέλευσαν αὐτὰς τοὺς λίθους πάντας τοὺς μέλλοντας εἰς τὴν οἰκοδομὴν ὑπάγειν τοῦ πύργου βαστάζειν καὶ διαπορεύεσθαι διὰ τῆς πύλης, καὶ ἐπιδιδόναι τοῖς ἀνδράσι τοῖς μέλλουσιν οἰκοδομεῖν τὸν πύργον. Αἱ δὲ παρθένοι τοὺς δέκα λίθους τοὺς πρώτους, τοὺς ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναβάνας, ἐπήνουν⁴ ἀλλήλαις, καὶ κατὰ ἕνα λίθον ἐβάσταζον ὁμοῦ.

IV. Καθὼς δὲ ἐστάθησαν ὁμοῦ κύκλῳ τῆς πύλης, οὕτως ἐβάσταζον αἱ δοκοῦσαι δυνατὰ εἶναι, καὶ ὑπὸ τὰς γωνίας τοῦ λίθου ὑποδεδυκνῆαι ἦσαν· αἱ δὲ ἄλλαι ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ λίθου ὑποδεδυκνῆσαν· καὶ οὕτως ἐβάσταζον πάντας τοὺς λίθους· διὰ δὲ τῆς πύλης ἔφερον αὐτοὺς καθὼς ἐκελεύσθησαν, καὶ ἐπέδιδον τοῖς ἀνδράσι εἰς τὸν πύργον· ἐκεῖνοι δὲ ἔχοντες τοὺς λίθους ᾠκοδόμουν. Ἡ οἰκοδομὴ δὲ τοῦ πύργου ἐγένετο ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν μεγάλην. Καὶ ἐπάνω τῆς πύλης ἠρμόσθησαν οἱ [ι']¹ λίθοι ἐκεῖνοι, θεμέλιον τῆς οἰκοδομῆς τοῦ

Cap. II. 1) τέσσαρα: ita apogr.

2) δυνήσῃ in apogr. suprascriptum habet δύνασε.

3) ita haec apogr.

3) deesse videtur μῆ, ut iam notatum in ed. pr.

4) ita corrupte apogr. Videtur ἐπετίθουν vel simile quid substituendum. Ed. pr. ad exemplum Sim. ἐδείκνυον.

Cap. III. 1) Ed. pr. h. l. addi vult αἶ.

2) βυθοῦ: apogr. βυθόν ut videtur.

Cap. II. 1) ι', item postea ε' cum ed. pr. supplēvimus.

πύργου· ἡ δὲ πέτρα καὶ ἡ πύλη ἦν βαστάζουσα ὅλον τὸν πύργον. Μετὰ δὲ τοὺς ἰ λίθους ἄλλοι ἀνέβησαν ἐκ τοῦ βυθοῦ κ[ε'] λίθοι· καὶ οὗτοι ἠρόμοσθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, βασταζόμενοι ὑπὸ τῶν παρθένων καθὼς καὶ οἱ πρότερον. Μετὰ δὲ τούτους ἀνέβησαν λε· καὶ οὗτοι ὁμοίως ἠρόμοσθησαν εἰς τὸν πύργον. Μετὰ δὲ τούτους ἕτεροι ἀνέβησαν λίθοι μ· καὶ οὗτοι πάντες ἐβλήθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Καὶ ἐπαύσαντο ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναβαίνοντες· ἐπαύσαντο δὲ καὶ οἱ οἰκοδομοῦντες μικρὸν. Καὶ πάλιν ἐπέταξαν οἱ ἕξ ἄνδρες τῷ πλήθει τοῦ ὄγλου ἐκ τῶν ὁρέων παραφέρειν λίθους εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· παρεφέροντο οὖν ἐκ παντῶν τῶν ὁρέων χροαῖς ποικίλαις λελατομημένοι ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπεδίδοντο ταῖς παρθένους, αἱ δὲ παρθένοι διέφερον αὐτοὺς διὰ τῆς πύλης καὶ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου. Καὶ ὅταν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐτέθησαν οἱ λίθοι οἱ ποικίλοι, ὅμοιοι ἐγένοντο λευκοὶ, καὶ τὰς χροὰς τὰς ποικίλας ἥλασσαν² τινὲς δὲ λίθοι ἐπεδίδοντο ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ ἐγένοντο λαμπροί, ἀλλ' οἷοι ἐτέθησαν, τοιοῦτοι καὶ εὐρέθησαν· οὐ γὰρ ἦσαν ἀπὸ³ τῶν παρθένων ἐπιδοδομένοι, οὐδὲ διὰ τῆς πύλης παρενηνεγμένοι. Οὗτοι οὖν οἱ λίθοι ἀπρεπεῖς ἦσαν ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου. Ἰδόντες δὲ οἱ ἕξ ἄνδρες τοὺς λίθους τοὺς ἀπρεπεῖς ἐν τῇ οἰκοδομῇ, ἐκέλευσαν αὐτοὺς ἀρθῆναι καὶ ἀπενεχθῆναι⁴ κάτω εἰς τὸν ἴδιον τόπον ὅθεν ἠνέχθησαν⁵....⁶ λέγουσι τοῖς ἀνδράσι τοῖς παρεκφέρουσι τοὺς λίθους "Ὀλως⁷ ὑμεῖς μὴ ἐπιδίδοτε εἰς τὴν οἰκοδομὴν λίθους· τίθετε⁸ δὲ αὐτοὺς παρὰ τὸν πύργον, ἵνα αἱ παρθένοι διὰ τῆς πύλης παρενέγκωσιν αὐτοὺς καὶ ἐπιδιδῶσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν. Ἐὰν γάρ, φασίν,⁹ διὰ τῶν χειρῶν τῶν παρθένων τούτων μὴ παρενεχθῶσι διὰ τῆς πύλης, τὰς χροὰς αὐτῶν ἀλλάξει οὐ δύνανται· μὴ κοπιᾶτε οὖν, φασίν, εἰς μάτην.

V. Καὶ ἐτελέσθη τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἡ οἰκοδομή· οὐκ ἀποτελέσθη δὲ ὁ πύργος· ἔμελλε γὰρ πάλιν ἐποικοδομεῖσθαι· καὶ ἐγένετο ἀνοχὴ τῆς οἰκοδομῆς. Ἐκέλευσαν δὲ οἱ ἕξ ἄνδρες τοὺς οἰκοδομοῦντας ἀναχωρῆσαι μικρὸν πάντας καὶ ἀναπαυθῆναι· ταῖς δὲ παρθένοις ἐπέταξαν ἀπὸ τοῦ πύργου μὴ ἀναχωρῆσαι. Ἐδόκει δὲ μοι τὰς παρθέτους καταλελεῖφθαι τοῦ φυλάσσειν τὸν πύργον. Μετὰ δὲ τὸ ἀναχωρῆσαι πάντας καὶ ἀναπαυθῆναι λέγω τῷ ποιμένι Τί ὅτι, φημί, κύριε, οὐ συνετελέσθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου; Οὐπω, φησί, δύναται ἀποτελεσθῆναι ὁ πύργος, ἐὰν μὴ ἔλθῃ ὁ κύριος αὐτοῦ καὶ δοκιμάσῃ τὴν οἰκοδομὴν ταύτην, ἵνα, ἐὰν τινες λίθοι σαπρὸι εὐρεθῶσιν, ἀλλάξῃ αὐτούς· πρὸς¹ γὰρ τὸ ἐκείνου θέλημα οἰκοδομεῖται ὁ πύργος. Ἦθελον, φημί, κύριε, τούτου τοῦ πύργου γνῶναι τί ἐστὶν ἡ οἰκοδομὴ αὕτη, καὶ περὶ τῆς πέτρας καὶ πύλης καὶ τῶν ὁρέων, καὶ τῶν παρθένων, καὶ τῶν λίθων τῶν ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναβεβηκότων καὶ μὴ λελατομημένων, ἀλλ' οὕτως ἀπελθόντων

2) apogr. ἥλασσαν.

3) sic apogr.

4) apogr. ἀπηχθῆναι.

5) apogr. ἠνέχθησαν.

6) Ista puncta in ipso apogr. sunt.

7) apogr. ὄλους.

8) τίθετε: sic ex apogr. hausimus,

nisi quod ibi est τίθεται ex eoque correctum τίθετε.

9) φασίν: apogr. φησίν, sed infra recte φασίν.

Cap. V. 1) πρὸς apogr., supra-scripto παρὰ.

εἰς τὴν οἰκοδομὴν· διὰ τί πρῶτον εἰς τὰ θεμέλια ἰ² λίθοι ἐτέθησαν, εἶτα κέ,³ εἶτα λέ, εἶτα μ, καὶ περὶ τῶν λίθων τῶν ἀπεληλυθόντων εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ πάλιν ἠρμένων καὶ εἰς τόπον ἴδιον ἀποτεθειμένων· περὶ πάντων τούτων ἀνάπαυσον τὴν ψυχὴν μου, κύριε, καὶ γνώρισόν μοι αὐτά. Ἐάν, φησί, κενόσπουδος μὴ εὐρεθῆς, πάντα γνώσῃ. Μετ' ὀλίγας γὰρ ἡμέρας ἦλθομεν εἰς τὸν τόπον οὐ κεκαθίκαμεν, καὶ λέγει μοι Ἄγωμεν παρὰ⁴ τὸν πύργον· ὁ γὰρ αὐθέντης⁵ τοῦ πύργου ἔρχεται κατανοῆσαι αὐτόν. Καὶ ἦλθομεν πρὸς τὸν πύργον· καὶ ὅπως οὐδεὶς ἦν πρὸς αὐτόν εἰ μὴ αἱ παρθένοι μόναι· καὶ ἐπερωτᾷ ὁ ποιμὴν τὰς παρθένους, εἰ ἄρα παραγεγόνει ὁ δεσπότης τοῦ πύργου. Αἱ δὲ ἔφησαν μέλλειν αὐτὸν ἔρχεσθαι κατανοῆσαι τὴν οἰκοδομὴν.

VI. Καὶ ἰδοὺ μετὰ μικρὸν βλέπω παράταξιν πολλῶν ἀνδρῶν ἐρχομένων· καὶ εἰς τὸ μέσον ἀνὴρ τις ὑψηλὸς τῷ μεγέθει, ὡς τὸν πύργον ὑπερέχειν. Καὶ οἱ ἕξ ἄνδρες οἱ εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐργασάμενοι μετ' αὐτοῦ ἦσαν, καὶ ἕτεροι. πολλοὶ κύκλω αὐτοῦ ἔνδοξοι· αἱ δὲ παρθένοι αἱ τηροῦσαι τὸν πύργον προσδραμοῦσαι κατεφίλησαν αὐτόν, καὶ ἤρξαντο¹ ἐγγὺς αὐτοῦ περιπατεῖν κύκλω τοῦ πύργου. Κατενόει δὲ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος τὴν οἰκοδομὴν ἀκριβῶς, ὥστε αὐτόν καθ' ἓνα λίθον ψηλαφᾷν· κρατῶν δὲ τινα χάβδον τῇ χειρὶ κατὰ ἓνα λίθον τῶν ὠκοδομημένων τρις ἔτυπτε· καὶ ὅταν ἐπάτασεν, ἐγένοντο αὐτῶν τινὲς μέλανες ὡσεὶ ἀσβόλη, τινὲς δὲ ἐψωριακότες, τινὲς δὲ σχισμὰς ἔχοντες, τινὲς δὲ κολοβοί, τινὲς δὲ οὔτε λευκοὶ οὔτε μέλανες, τινὲς δὲ τραχεῖς καὶ μὴ συμφωνοῦντες τοῖς ἑτέροις λίθοις, τινὲς δὲ σπίλους ἔχοντες· αὗται ἦσαν αἱ ποικίλαι τῶν λίθων τῶν σατρῶν εὐρεθέντων εἰς τὴν οἰκοδομὴν. Ἐκέλευσεν οὖν πάντας τούτους ἐκ τοῦ πύργου μετενεχθῆναι καὶ τεθῆναι παρὰ τὸν πύργον, καὶ ἑτέρους ἐνεχθῆναι λίθους καὶ ἐκβληθῆναι εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ὀρέων οὐκ ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι. Καὶ ὠρυγῆ τὸ πεδίον, καὶ εὐρέθησαν λίθοι λαμπροὶ τετράγωνοι, τινὲς δὲ καὶ στρογγύλοι· ὅσοι δὲ ποτε² ἦσαν λίθοι ἐν τῷ πεδίῳ ἐκείνῳ, πάντες ἠνέχθησαν, καὶ διὰ τῆς πύλης ἐβαστάζοντο ὑπὸ τῶν παρθένων· καὶ ἐλατομηθησαν οἱ τετράγωνοι λίθοι, καὶ ἐτέθησαν εἰς τὸν τόπον τῶν ἠρμένων· οἱ δὲ στρογγύλοι οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν, ὅτι σκληροὶ ἦσαν εἰς τὸ λατομηθῆναι αὐτούς, καὶ βραδέως ἐγένοντο.³ Ἐτέθησαν δὲ παρὰ τὸν πύργον, ὡς μελλόντων αὐτῶν λατομεῖσθαι καὶ τίθεσθαι εἰς τὴν οἰκοδομὴν· λίαν γὰρ λαμπροὶ ἦσαν.

VII. Ταῦτα οὖν συντελέσας ὁ ἀνὴρ ὁ ἔνδοξος καὶ κύριος ὅλου τοῦ πύργου προσεκαλέσατο τὸν ποιμένα, καὶ παρέδωκεν αὐτῷ τοὺς λίθους πάντας τοὺς παρὰ τὸν πύργον κειμένους, τοὺς ἀποβεβλημένους ἐκ τῆς οἰκοδομῆς, καὶ λέγει αὐτῷ Ἐπιμελῶς καθάραισον τοὺς λίθους πάντας καὶ θῆς αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, τοὺς δυναμένους

2) apogr. οἱ pro ἰ'.

3) κέ': apogr. κύριε. Putabat igitur scriba κε compendium esse vocis κύριε.

4) apogr. παρὰ, suprascripto πρὸς.

5) αὐθέντης: ita apogr., quamquam

ista vox difficilis lectu est. Sim. cum eoque ed. pr. substituit κύριος.

Cap. VI. 1) ἤρξαντο: apogr. vitiose ἤρξατο.

2) ὅσοι δὲ ποτε: ita ex apogr.

3) ita apogr. corrupte.

ἀρμόσαι τοῖς λοιποῖς· τοὺς δὲ μὴ ἀρμόζοντας εἶπον¹ μακρὰν ἀπὸ τοῦ πύργου·² μετὰ πάντων ὧν ἐηλύθει. Αἱ δὲ παρθένοι κύκλω τοῦ πύργου εἰστήκεισαν³ τηροῦσαι αὐτόν. Λέγω τῷ ποιμένι πάλιν Οὔτοι οἱ λίθοι δύνανται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ἀπελθεῖν ἀποδοκιμασμένοι; Ἀποκριθεὶς μοι λέγει Βλέπεις, φησί, τοὺς λίθους τούτους; Βλέπω, φημί, κύριε. Ἐγώ, φησί, τὸ πλεῖστον μέρος τῶν λίθων τούτων λατομήσω καὶ βάλλω⁴ εἰς τὴν οἰκοδομὴν, καὶ ἀρμόσουσι μετὰ τῶν λοιπῶν λίθων. Πῶς, φημί, κύριε, δύνανται περικοπέντες τὸν αὐτὸν τόπον πληρῶσαι; Ἀποκριθεὶς λέγει μοι Ὅσοι μικροὶ εὐρέθησονται, εἰς μέσον⁵ τῆς οἰκοδομῆς βληθήσονται, ὅσοι δὲ μείζονες, ἐξώτεροι τεθήσονται καὶ συγκατηήσουσιν αὐτούς. Ταῦτά μοι λαλήσας λέγει μοι Ἄγωμεν, καὶ μετὰ ἡμέρας δύο ἔλθωμεν καὶ καθαρῶσωμεν τοὺς λίθους τούτους, καὶ βάλαμεν αὐτούς εἰς τὴν οἰκοδομὴν· τὰ γὰρ κύκλω τοῦ πύργου πάντα καθαρῶσθῆναι δεῖ, μήποτε ὁ δεσπότης ἐξάπινα ἔλθῃ καὶ τὰ παρὰ τὸν πύργον ὄψαρά εὖρη καὶ προσοχθίσῃ,⁶ καὶ οὔτοι οἱ λίθοι οὐκ ἀπελεύσονται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, κἀγὼ ἀμελῆς δόξω εἶναι⁷ παρὰ τοῦ δεσπότου.⁸ Καὶ μετὰ ἡμέρας δύο ἦλθομεν⁹ πρὸς τὸν πύργον, καὶ λέγει μοι Κατανοήσωμεν τοὺς λίθους πάντας, καὶ ἴδωμεν τοὺς δυναμένους εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἀπελθεῖν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, κατανοήσωμεν.

VIII. Καὶ ἀρξάμενοι πρῶτον τοὺς μέλανας κατανοοῦμεν λίθους. καὶ οἷοι ἐκ τῆς οἰκοδομῆς ἐτέθησαν, τοιοῦτοι καὶ εὐρέθησαν· καὶ ἐκέλευσεν αὐτούς ὁ ποιμὴν ἐκ τοῦ πύργου μετενεχθῆναι καὶ χωρισθῆναι. Ἐἶτα κατενόησε τοὺς ἐψωριακότας, καὶ λαβῶν ἐλατόμησε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκέλευσε τὰς παρθένους ἄραι αὐτούς καὶ βαλεῖν εἰς τὴν οἰκοδομὴν. Καὶ ἦσαν αὐτούς αἱ παρθένοι, καὶ ἔθηκαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου μέσην.¹ Τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκέλευσε μετὰ τῶν μελάνων τεθῆναι· καὶ γὰρ καὶ οὔτοι μέλανες εὐρέθησαν. Ἐἶτα κατενόει τοὺς τὰς σχισμὰς ἔχοντας· καὶ ἐκ τούτων πολλοὺς ἐλατόμησε καὶ ἐκέλευσε διὰ τῶν παρθένων εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἀπενεχθῆναι· ἐξώτεροι δὲ ἐτέθησαν, ὅτι ὑγιέστεροι εὐρέθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν σχισμάτων οὐκ ἠδυνήθησαν λατομηθῆναι. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πύργου. Ἐἶτα κατενόει τοὺς κολοβούς· καὶ εὐρέθησαν πολλοὶ ἐν αὐτοῖς μέλανες, τινὲς δὲ σχισμὰς μεγάλας πεποικότες· καὶ ἐκέλευσε καὶ τούτους τεθῆναι μετὰ τῶν ἀποβλημένων· τοὺς δὲ περισσεύοντας αὐτῶν καθαρῶσας καὶ λατομήσας ἐκέλευσεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τεθῆναι. Αἱ δὲ παρθένοι αὐτούς ἄρσαι εἰς μέσην τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ἤρμωσαν· ἀσθενέστεροι γὰρ ἦσαν. Ἐἶτα κατενόει τοὺς ἡμίσεις λευκούς, ἡμίσεις δὲ μέλανας, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν μέλανες· ἐκέλευσε δὲ καὶ τούτους ἀρθῆναι μετὰ τῶν

Cap. VII. 1) hoc accentu apogr.

2) textus mancus est.

3) apogr. εἰστήκεισαν, super εἰ posito ἔ.

4) βάλλω: sic apogr.

5) apogr. εἰς μέσην sequente τῆς οἰκοδομῆς. Infra vero bis est εἰς μέσην τὴν οἰκοδομὴν.

PATRES APOST.

6) προσοχθίσῃ: apogr. προσωχθίσω.

7) εἶναι: apogr. εἶμαι.

8) ita apogr.

9) apogr. ἔλθομεν.

Cap. VIII. 1) μέσην potius quam μέσον in apogr. est.

ἀποβεβλημένων. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντας ἤρθησαν ὑπὸ τῶν παρθένων· λευκοὶ γὰρ ὄντες ἠρμόσθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν παρθένων εἰς τὴν οἰκοδομὴν· ἐξώτεροι δὲ ἐτέθησαν, ὅτι ὑγιεῖς εὐρέθησαν, ὥστε δύνασθαι αὐτοὺς κρατεῖν τοὺς εἰς τὸ μέσον τεθέντας· ὅλας γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐδὲν ἐκολοβώθη. Ἐἶτα κατενόει τοὺς τραχεῖς καὶ σκληροὺς, καὶ [οὐκ]² ὄλλοι ἐξ αὐτῶν ἀπεβλήθησαν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι λατομηθῆναι· σκληροὶ γὰρ λίαν εὐρέθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ αὐτῶν ἐλατομήθησαν καὶ ἤρθησαν ἀπὸ τῶν παρθένων, καὶ εἰς μέσσην τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου ἠρμόσθησαν· ἀσθενέστεροι γὰρ ἦσαν. Ἐἶτα κατενόει τοὺς ἔχοντας τοὺς σπῖλους, καὶ ἐκ τούτων ἐλάμιστοι ἐμελάνωσαν³ καὶ ἀπεβλήθησαν πρὸς τοὺς λοιπούς. Οἱ δὲ περισσεύοντες λαμπροὶ καὶ ἐκείνοι εὐρέθησαν· καὶ οὗτοι ἠρμόσθησαν ὑπὸ τῶν παρθένων εἰς τὴν οἰκοδομὴν· ἐξώτεροι δὲ ἐτέθησαν διὰ τὴν ἰσχυρότητα αὐτῶν.

IX. Ἐἶτα ἦλθε κατανοῆσαι τοὺς λευκοὺς καὶ στρογγύλους λίθους, καὶ λέγει μοι Τί ποιοῦμεν περὶ τούτων τῶν λίθων; Τί, φημί, ἐγὼ γινώσκω, κύριε; Οὐδὲν οὖν ἐπινοεῖς περὶ αὐτῶν; Ἐγὼ, φημί, κύριε, ταύτην τὴν τέχνην οὐκ ἔχω· οὐδὲ λατόμος εἰμί, οὐδὲ δύναμαι νοῆσαι. Οὐ βλέπεις αὐτούς, φησί, λίαν στρογγύλους ὄντας; Καὶ ἐὰν αὐτοὺς θελήσω τετραγώνους ποιῆσαι, πολὺ δεῖ ἀπ' αὐτῶν ἀποκοπῆναι· δεῖ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης τινὰς εἰς τὴν οἰκοδομὴν τεθῆναι. Εἰ οὖν, φημί, κύριε, ἀνάγκη ἐστὶ, τί σεαυτὸν βασανίζεις, καὶ οὐκ ἐκλέγῃ εἰς τὴν οἰκοδομὴν οὓς θέλεις, καὶ ἀρμόξεις εἰς αὐτήν; Ἐξελέξατο ἐξ αὐτῶν τοὺς μείζονας καὶ λαμπροὺς, καὶ ἐλατόμησεν αὐτούς· αἱ δὲ παρθένοι ἄρασαι ἠρμόσαν εἰς τὰ ἐξώτερα μέρη τῆς οἰκοδομῆς. Οἱ δὲ λοιποὶ οἱ περισσεύσαντες ἤρθησαν, καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ πεδίου ὅθεν ἠνέχθησαν· οὐκ ἀπεβλήθησαν δέ, ὅτι, φησί, λείπει τῷ πύργῳ¹ ἔτι μικρὸν οἰκοδομηθῆναι. Πάντας δὲ θέλει ὁ δεσπότης τοῦ πύργου τούτους ἀρμόσθῃναι τοὺς λίθους εἰς τὴν οἰκοδομὴν, ὅτι λαμπροὶ εἰσι λίαν. Ἐκλήθησαν δὲ γυναῖκες δώδεκα, εὐειδέσταται τῷ χαρακτῆρι, μέλανα ἐνδεδυμένα; καὶ τὰς τρίχας λελυμένα. Ἐδοκοῦσαν δέ μοι αἱ γυναῖκες αὗται ἄγριαί εἶναι. Ἐκέλευσε δὲ αὐτὰς ὁ ποιμὴν ἄραι τοὺς λίθους τοὺς ἀποβεβλημένους ἐκ τῆς οἰκοδομῆς καὶ ἀπενεγκεῖν αὐτοὺς εἰς τὰ ὄρη ὅθεν καὶ ἠνέχθησαν. Αἱ δὲ ἱλαραὶ ἦσαν, καὶ ἀπήνεγκαν πάντας τοὺς λίθους, καὶ ἔθηκαν ὅθεν ἐλήφθησαν. Καὶ μετὰ τὸ ἀρθῆναι πάντας τοὺς λίθους καὶ μηκέτι κείσθαι λίθον κύκλω τοῦ πύργου, λέγει μοι ὁ ποιμὴν Κυκλώσωμεν τὸν πύργον, καὶ ἴδωμεν μὴ τι ἐλάττωμά ἐστιν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐκύκλωσα² ἐγὼ μετ' αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ ὁ ποιμὴν τὸν πύργον εὐπρεπεῖ ὄντα τῇ οἰκοδομῇ λίαν ἱλαρὸς ἦν· ὁ γὰρ πύργος οὕτως ἦν ὠκοδομημένος, ὥστε με ἰδόντα ἐπιθυμεῖν τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ· οὕτω γὰρ ἦν ὠκοδομημένος ὡσάν ἐξ ἑνὸς λίθου μὴ ἔχων λίαν ἀρμογὴν ἐν ἑαυτῷ. Ἐφαίνετο δὲ ὁ λίθος ὡς ἐκ τῆς πέτρας ἐγκεκολαμημένος· μονόλιθος γὰρ μοι ἐδόκει εἶναι.

X. Καγὼ περιπατῶν μετ' αὐτοῦ ἱλαρὸς ἦμην τοιαῦτα ἀγαθὰ βλέπων. Λέγει δέ μοι ὁ ποιμὴν Ὑπαγε καὶ φέρε ἄσβεστον καὶ ὄστρακον

2) οὐκ deest in apogr.

3) sic apogr.

Cap. IX. 1) πύργῳ: apogr. μικρῷ.

2) apogr. ἐκύκλωσον.

λεπτόν, ἵνα τους τύπους τῶν λίθων τῶν ἡμοσμεύων εἰς τὴν οἰκοδομήν καὶ βεβλημένον ἀναπληρώσω· δεῖ γὰρ τοῦ πύργου τὰ κύκλω πάντα ὀμαλά γενέσθαι. Καὶ ἐποίησα καθὼς ἐκέλευσε, καὶ ἤνεγκα πρὸς αὐτόν. Ἐπιφέρει μοι, φησί,¹ καὶ ἔγγυς τὸ ἔργον τελεσθήσεται. Ἐπλήρωσεν οὖν τους τύπους τῶν λίθων τῶν εἰς τὴν οἰκοδομήν ἀπεληλυθότων, καὶ ἐκέλευσε σαρωθῆναι τὰ κύκλω τοῦ πύργου καὶ καθαρὰ γενέσθαι· αἱ δὲ παρθένοι λαβοῦσαι σάρον ἐσάρωσαν, καὶ πάντα τὰ κό[πρια].² ἤραν ἐκ τοῦ πύργου, καὶ ἔφεραν³ ὕδωρ, καὶ ἐγένετο ὁ τόπος ἰλαρὸς καὶ εὐπρεπέστατος τοῦ πύργου. Λέγει μοι ὁ ποιμὴν Πάντα, φησί, κεκάθα[ρται].⁴ ἔὰν ἔλθῃ ὁ κύριος ἐπισκέψασθαι τὸν πύργον, οὐκ ἔχει ἡμῶν οὐδὲν μέμψασθαι. Ταῦτα εἰπὼν ἤθελεν ὑπάγειν· ἐγὼ δὲ ἐπελαβόμην αὐτοῦ τῆς πῆρας καὶ ἠρξάμην αὐτὸν ὀρκίζειν κατὰ τοῦ κυρίου, ἵνα μοι ἐπιλύσῃ ἃ ἔδειξέ μοι. Λέγει μοι Μικρὸν ἔχω ἀναπαυθῆναι,⁵ καὶ πάντα σοι ἐπιλύσω· ἔκδεξάι με ὧδε ἕως ἔρχομαι. Λέγω αὐτῷ Κύριε, μόνος ὢν ὧδε τί ποιήσω; Οὐκ εἶ, φησί, μόνος· αἱ γὰρ παρθένοι αὐταὶ μετὰ σοῦ εἰσὶ. Παράδος οὖν, φημί,⁶ αὐταῖς με. Προσκαλεῖται αὐτὰς ὁ ποιμὴν καὶ λέγει αὐταῖς Παρατίθεμαι ὑμῖν τοῦτον ἕως ἔρχομαι· καὶ ἀπῆλθεν. Ἐγὼ δὲ ἤμην μόνος μετὰ τῶν παρθένων· ἦσαν δὲ ἰλαρώτεραι, καὶ πρὸς ἐμὲ εὐ εἶχον· μάλιστα δὲ αἱ δ' αἱ ἐνδοξότεραι αὐτῶν.

XI. Λέγουσί μοι αἱ παρθένοι Σήμερον ὁ ποιμὴν ὧδε οὐκ ἔρχεται. Τί οὖν, φημί, ποιήσω ἐγώ; Μέχρις ὅτου, φασίν, ἔλθῃ, περιμεινῶν¹ αὐτόν· καὶ ἔὰν ἔλθῃ, καλήσει μετὰ σοῦ, ἔὰν δὲ μὴ ἔλθῃ, μενεῖς² μεθ' ἡμῶν ὧδε ἕως ἔρχεται. Λέγω αὐταῖς Ἐκδέξομαι αὐτόν ἕως ὀψέ· ἔὰν δὲ μὴ ἔλθῃ, ἀπελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν μου, καὶ πρῶτ' ἐπανήξω. Αἱ δὲ ἀποκριθεῖσαι λέγουσί μοι Ἡμῖν παρεδόθη· οὐ δύνασαι ἀπ' ἡμῶν ἀναχωρῆσαι. Ποῦ οὖν, φημί, μενῶ; Μεθ' ἡμῶν, φασί, κοιμηθήσῃ ὡς ἀδελφός, καὶ οὐχ ὡς ἀνὴρ· ἡμέτερος γὰρ ἀδελφός εἶ· καὶ τοῦ λοιποῦ μέλλομεν μετὰ σοῦ κατοικεῖν, λίαν γὰρ σε ἀγαπῶμεν. Ἐγὼ δὲ ἠσχυρόμην μετ' αὐτῶν μένειν· καὶ ἡ δοκοῦσα πρώτη αὐτῶν εἶναι ἠρξάτο με καταφιλεῖν καὶ περιάγειν κύκλω τοῦ πύργου καὶ παίξειν μετ' ἐμοῦ. Κἀγὼ ὡσεὶ νεώτερος ἐγεγονεὶν καὶ ἠρξάμην καὶ αὐτὸς παίξειν μετ' αὐτῶν· αἱ μὲν γὰρ ἐχόρευον, αἱ δὲ ὠρχοῦντο, αἱ δὲ ἤδον· ἐγὼ δὲ σιγὴν ἔχων μετ' αὐτῶν κύκλω τοῦ πύργου περιεπάτου, καὶ ἰλαρὸς ἤμην μετ' αὐτῶν. Ὀψίας δὲ γενομένης ἤθελον εἰς τὸν οἶκον ὑπάγειν· αἱ δὲ οὐκ ἀφῆκαν, ἀλλὰ κατέσχον με· καὶ ἔμεινα μετ' αὐτῶν τὴν νύκτα καὶ ἐκοιμήθην παρὰ τὸν πύργον. Ἔστρωσαν δὲ αἱ³ παρθένοι τους λινοῦς χιτῶνας ἑαυτῶν χαμαί, καὶ ἐμὲ ἀνέκλιναν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐδὲν ὄλωσ ἐποίουν εἰ μὴ προσήγχοτο· κἀγὼ μετ' αὐτῶν ἀδιαλείπτως προσηγόμην, καὶ οὐκ ἔλασσον ἐκείνων· καὶ ἔχαιρον αἱ παρθένοι οὕτω μου προσευχομένην. Καὶ ἔμεινα ἐκεῖ μέχρι τῆς

1) φησί videtur secunda manu in apogr. additum.

2) κό[πρια]: in apogr. est κό[μματα].

3) ἔφεραν: sic apogr.

4) κεκάθα[ρται]: apogr. κεκαθά[ρται]: ita prorsus.

5) apogr. ἀναρεθῆναι.

6) apogr. φησί.

Cap. XI. 1) περιμεινον: apogr. περιμεινον.

2) μενεῖς: apogr. μένεεις. Idem antea μοι pro μῆ.

3) apogr. οἶ.

αὔριον, ἕως ὥραν δευτέραν,⁴ μετὰ τῶν παρθένων. Εἶτα παρῆν ὁ ποιμὴν καὶ λέγει ταῖς παρθένοις Μὴ τίνα αὐτῷ ὕβριν πεποιήκατε; Ἐρώτα, φασίν, αὐτόν. Λέγω αὐτῷ Κύριε, εὐφράνθη μετ' αὐτῶν μείνας. Τί, φησίν, ἐδείπνησας; Ἐδείπνησα, φημί, κύριε, δήματα κυρίου ὄλην τὴν νύκτα. Καλῶς, φησίν, ἔλαβόν σε; Ναί, φημί, κύριε. Νῦν, φησί, τί θέλεις πρῶτον ἀκούσαι; Καθῶς, φημί, κύριε, ἀπ' ἀρχῆς ἐδειξας. Ἐρωτῶ σε, κύριε, ἵνα, καθῶς ἂν σε⁵ ἐπερωτήσω, οὕτω μοι καὶ δηλώσης. Καθῶς βούλη,⁶ φησίν, οὕτω σοι καὶ ἐπιλύσω, καὶ οὐδὲν ὄλιως ἀποκρίψω ἀπὸ σοῦ.

XII. Πρῶτον, φημί, πάντων, κύριε, τοῦτό μοι δήλωσον. Ἡ πέτρα καὶ ἡ πύλη τίς ἐστίν; Ἡ πέτρα, φησίν, αὕτη καὶ ἡ πύλη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστίν. Πῶς, φημί, κύριε, ἡ πέτρα παλαιά ἐστίν, ἡ δὲ πύλη καινὴ; Ἄκουε, φησί, καὶ σύνοιε, ἀσύνετε. Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ θεοῦ πασης τῆς κτίσεως αὐτοῦ προγενέστερός ἐστιν, ὥστε σύμβουλον αὐτὸν γενέσθαι τῷ πατρὶ τῆς κτίσεως¹ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο καὶ παλαιός ἐστιν. Ἡ δὲ πύλη διὰ τί καινὴ, φημί, κύριε; Ὅτι, φησίν, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τῆς συντελείας φανερός ἐγένετο, διὰ τοῦτο καινὴ ἐγένετο ἡ πύλη, ἵνα οἱ μέλλοντες σώξωσθαι δι' αὐτῆς εἰς τὴν βασιλείαν εἰσελθῶσι τοῦ θεοῦ. Εἶδες,² φησίν, τοὺς λίθους τοὺς διὰ τῆς πύλης εἰσεληλυθότας εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, τοὺς δὲ μὴ ἐληλυθότας πάλιν ἀποβεβλημένους εἰς τὸν ἴδιον τόπον; Εἶδον, φημί, κύριε. Οὕτω, φησίν, εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ οὐδεὶς εἰσελεύσεται, εἰ μὴ λάβοι³ τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Ἐὰν γὰρ εἰς πόλιν θελήσης εἰσελθεῖν τινά, κἀκεῖνη ἡ πόλις περιτετειχισμένη κύκλω,⁴ καὶ μίαν ἔχει⁵ πύλην, μήτι δυνήσῃ⁶ εἰς τὴν πόλιν ἐκεῖνην εἰσελθεῖν εἰ μὴ διὰ τῆς πύλης ἧς ἔχει; Πῶς γάρ, φημί, κύριε, δύναται γενέσθαι ἄλλως; Εἰ οὖν εἰς τὴν πόλιν οὐ δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰ μὴ διὰ τῆς πύλης αὐτῆς, οὕτω, φησί, καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἄλλως εἰσελθεῖν οὐ δύναται ἄνθρωπος εἰ μὴ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ ἡγαπημένου ὑπ' αὐτοῦ. Εἶδες, φησί, τὸν ὄχλον τὸν οἰκοδομοῦντα τὸν πύργον; Εἶδον, φημί, κύριε. Ἐκεῖνοι, φησί, πάντες ἄγγελοι ἔνδοξοί εἰσι. Τούτοις οὖν περιτετείχισται ὁ κύριος. Ἡ δὲ πύλη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστίν· αὕτη μία εἰσοδός ἐστι πρὸς τὸν κύριον. Ἄλλως οὖν οὐδεὶς εἰσελεύσεται πρὸς αὐτὸν εἰ μὴ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Εἶδες, φησί, τοὺς ἕξ ἄνδρας καὶ τὸν μέσον αὐτῶν ἔνδοξον καὶ μέγαν ἄνδρα τὸν περιπατοῦντα παρὰ τὸν πύργον καὶ τοὺς λίθους ἀποδοκιμάσαντα⁷ ἐκ τῆς οἰκοδομῆς; Εἶδον, φημί, κύριε. Ὁ ἔνδοξος, φησίν, ἀνὴρ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστίν, κἀκεῖνοι οἱ ἕξ οἱ ἔνδοξοι ἄγγελοι εἰσι δεξιά καὶ εὐώνυμα συγκρατοῦντες αὐτόν. Τούτων, φησί, τῶν ἀγγέλων τῶν ἐνδόξων οὐδεὶς εἰσελεύσεται πρὸς τὸν θεὸν ἄτερό αὐτοῦ· ὃς ἂν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μὴ λάβῃ, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

4) ἕως ὥραν δευτέραν: sic apogr.

5) σε: apogr. σοι.

6) apogr. plene scriptum habet, ipso codice ut videtur invito.

Cap. XII. 1) apogr. rursus κτήσεως. Postea apogr. κενή pro καινή.

2) apogr. εἶδεν.

3) λάβοι: sic apogr.

4) ante κύκλω Sim. in recentissimo apogr. scripsit ἦν, unde in ed. pr. editum est ἦ, at nihil eiusmodi in veteri apogr. quod sequimur scriptum est.

5) ἔχει: sic apogr., non ἔχη.

6) δυνήσῃ: in apogr. ση suprascriptum est.

7) apogr. ἀποδοκιμάσαντας.

XIII. Ὁ δὲ πύργος, φημί, τίς ἐστίν; Ὁ πύργος, φησίν, οὗτος [ἡ]¹ ἐκκλησία ἐστίν. Αἱ δὲ παρθένοι αὐταὶ τίνες εἰσὶ; Ἅγια πνεύματά εἰσι· καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι οὐ δύνανται εὐρεθῆναι εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἐὰν μὴ αὐταὶ αὐτὸν ἐνδύσωσι τὸ ἔνδυμα αὐτῶν· ἐὰν γὰρ τὸ ὄνομα μόνον λάβῃς, τὸ δὲ ἔνδυμα παρὰ τούτων μὴ λάβῃς, οὐδὲν ὠφελεῖς.² Αὐταὶ γὰρ αἱ παρθένοι δυνάμεις εἰσὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· ἐὰν τὸ ὄνομα φορῆς, τὴν δὲ δύναμιν μὴ φορῆς αὐτοῦ, εἰς μάτην ἔσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φορῶν. Τοὺς δὲ λίθους, φησίν, οὓς εἶδες ἀποβεβλημένους, αὐτοὶ τὸ μὲν ὄνομα ἐφόρεσαν, τὸν δὲ ἱματισμὸν τῶν παρθένων οὐκ ἐνεδύσαντο. Ποῖον, φημί, ἱματισμὸν³ αὐτῶν ἐστὶ, κύριε; Αὐτὰ τὰ ὀνόματα, φησίν, ἱματισμὸς ἐστὶν αὐτῶν· ὃς ἂν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ φορῆ, καὶ τούτων ὀφείλει τὰ ὀνόματα φορεῖν· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ υἱὸς τὰ ὀνόματα τῶν παρθένων τούτων φορεῖ.⁴ Ὅσους, φησί, λίθους εἶδες εἰς τὴν οἰκοδομήν,⁵ τούτων τῶν παρθένων τὴν δύναμιν ἐνδεδυμένοι εἰσὶ. Διὰ τοῦτο βλέπεις τὸν πύργον μονόλιθον γεγονότα τῆς πέτρας. Οὕτω καὶ οἱ πιστεύσαντες τῷ κυρίῳ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνδιδυσκόμενοι τὰ πνεύματα ταῦτα, ἔσονται εἰς ἓν πνεῦμα, εἰς ἓν σῶμα, καὶ μία χροῶν τῶν ἱματίων αὐτῶν. Τῶν τοιούτων δὲ τῶν φορούντων τὰ ὀνόματα τῶν παρθένων ἐστὶν ἡ κατοικία εἰς τὸν πύργον. Οἱ οὖν, φημί, κύριε, ἀποβεβλημένοι λίθοι διὰ τί ἀπεβλήθησαν; Αἰήλθον γὰρ διὰ τῆς πύλης, καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν παρθένων ἐτέθησαν εἰς τὴν οἰκοδομήν τοῦ πύργου. Ἐπειδὴ πάντα σοι, φησί, μέλει, καὶ ἀκριβῶς ἐξετάξεις, ἄκουε περὶ τῶν ἀποβεβλημένων λίθων. Οὗτοι, φησί, πάντες τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἔλαβον, ἔλαβον δὲ καὶ τὴν δύναμιν τῶν παρθένων τούτων. Λαβόντες οὖν τὰ πνεύματα ταῦτα ἐνεδυναμώθησαν, καὶ ἦσαν μετὰ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, καὶ ἦν αὐτῶν ἓν πνεῦμα καὶ ἓν σῶμα καὶ ἓν ἔνδυμα· τὰ γὰρ αὐτὰ ἐφοροῦν καὶ δικαιοσύνην εἰργάζονται. Μετὰ οὖν χρόνον τινὰ ἀνεπίσθησαν⁶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν ὧν εἶδες μέλανα ἱμάτια ἐνδεδυμένων, τοὺς ἄμους ἔξω ἐχουσῶν καὶ τὰς τρίχας λελυμένας καὶ εὐμόρφων· ταύτας ἰδόντες ἐπεθύμησαν αὐτῶν, καὶ ἐνεδύσαντο τὴν δύναμιν αὐτῶν, τῶν δὲ παρθένων ἀπεδύσαντο τὴν δύναμιν. Οὗτοι οὖν ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τὸν οἶκον⁷ τοῦ θεοῦ καὶ ἐκείναις παρεδόθησαν. Οἱ δὲ μὴ ἀπατηθέντες τῷ κάλλει τῶν γυναικῶν τούτων ἔμειναν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ. Ἐχεις, φησί, τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἀποβεβλημένων.

XIV. Τί οὖν, φημί, κύριε, ἐὰν οὗτοι οἱ ἄνθρωποι, τοιοῦτοι ὄντες, μετανοήσωσι καὶ ἀποβάλωσι τὰς ἐπιθυμίας τῶν γυναικῶν τούτων, καὶ ἐπανακάμψωσιν ἐπὶ τὰς παρθένους, καὶ ἐν τῇ δυνάμει αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν πορευθῶσιν, οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ; Εἰσελεύσονται, φησίν, ἐὰν τούτων τῶν γυναικῶν ἀποβάλωσι τὰ ἔργα, τῶν δὲ παρθένων ἀναλάβωσι τὴν δύναμιν καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν πορευθῶσι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῆς οἰκοδομῆς ἀνοχὴ ἐγένετο,

Cap. XIII. 1) ἡ deest in apogr.

2) ὠφελεῖς; apogr. ἐφέλεῖς. Antea laborant inconcinnitate.

3) ποῖον et ἱματισμόν: ita apogr.

4) apogr. φορεῖν.

5) ita imperfecte apogr. Item seqq.

6) apogr. ἀνεπίσθησαν.

7) ἀπὸ τὸν οἶκον: ita apogr., etiam his accentibus.

ἵνα ἂν μετανοήσωσιν οὗτοι, ἀπέλθωσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· Ἐὰν δὲ μὴ μετανοήσωσι, τότε ἄλλοι ἀπελεύσονται, καὶ οὗτοι εἰς τέλος ἐκβληθήσονται. Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ἠὺχαρίστησα τῷ κυρίῳ, ὅτι εὐσπλαγγνίσθη ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἕξαπέστειλε τὸν ἄγγελον τῆς μετανοίας εἰς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτησάντας εἰς αὐτόν, καὶ ἀνεκαίμωσεν¹ ἡμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἤδη κατεφθαρμένον ἡμῶν καὶ μὴ ἐχόντων ἐλπίδα τοῦ ζῆν ἀνενώσε τὴν ζωὴν ἡμῶν. Νῦν, φημί, κύριε, δῆλώσον μοι, διὰ τί ὁ πύργος χαμαὶ οὐκ ᾠκοδομῆται, ἀλλ' ἐπὶ τὴν πέτραν καὶ ἐπὶ τὴν πύλην. Ἔτι,² φησὶν, ἄφρων εἶ καὶ ἀσύνητος. Ἀνάγκην ἔχω, φημί, κύριε, πάντα ἐπερωτᾶν σε, διότι οὐδόλωσ,³ οὐδὲν δύναμαι νοῆσαι· τὰ γὰρ πάντα μεγάλα καὶ ἔνδοξά ἐστι καὶ δυσνόητα τοῖς ἀνθρώποις. Ἄκουε, φησί· τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μέγα ἐστὶ καὶ ἀχώρητον, καὶ τὸν κόσμον ὅλον βαστάζει. Εἰ οὖν πᾶσα ἡ κτίσις διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ βαστάζεται, τί δοκεῖς τοὺς κεκλημένους ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα φοροῦντας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πορευομένους [ἐν]⁴ ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ; Βλέπεις οὖν ποίους βαστάζει; Τοὺς ἐξ ὅλης καρδίας φοροῦντας τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Αὐτὸς οὖν θεμέλιον αὐτοῖς⁵ ἐγένετο, καὶ ἠδέως αὐτοὺς βαστάζει, ὅτι οὐκ ἐπαισχύνονται τὸ ὄνομα αὐτοῦ φορεῖν.

XV. Διή[λωσον μοι], φημί, κύριε, τῶν παρθέ[ων τ]ὰ ὀνόματα τῶν ἰσχυροτέρων τῶν εἰς τὰς γωνίας σταθεισῶν. Ἡ μὲν πρώτη Πίστις, ἡ δὲ δευτέρα Ἐγκράτεια, ἡ δὲ [τρ]ίτη Δύναμις, ἡ δὲ τε[τάρ]τη Μακροθυμία· αἱ δὲ ἕτεραι ἀνὰ μέσον τούτων σταθεῖσαι ταῦτα ἔχουσι τὰ ὀνόματα· Ἀπλότης, Ἀκακία, Ἀγνεία, Παρότης, Ἀλήθεια, Σύνεσις, [Ὀ]μόνοια, Ἀγάπη. Ταῦτα τὰ ὀνόματα ὁ φορῶν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, δυνήσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. Ἄκουε, φησί, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν τῶν τὰ ὀνόματα μέλανα ἔχουσῶν· καὶ ἐκ τούτων δ' εἰσὶ δυνατώτεραι· ἡ πρώτη Ἀπιστία, ἡ δευτέρα Ἀκρασία, ἡ δὲ τρίτη Ἀπειθεια, ἡ δὲ τετάρτη Ἀπάτη. Αἱ δὲ ἀκόλουθοι αὐτῶν καλοῦνται Ἀψή, Πονηρία, Ἀσέλγεια, Ὀξυγολία, Ψεῦδος, Ἀφροσύνη, Κατακαλία, Μῖσος. Ταῦτα τὰ ὀνόματα ὁ φορῶν τοῦ θεοῦ δοῦλος τὴν βασιλείαν μὲν ὄψεται τοῦ θεοῦ, εἰς αὐτὴν δὲ οὐκ εἰσελεύσεται. Οἱ λίθοι δέ, φημί, κύριε, οἱ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἠρμοσμένοι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τίνες εἰσίν; Οἱ μὲν πρῶτοι, φησὶν, οἱ ι' οἱ εἰς τὰ θεμέλια τεθειμένοι, πρώτη γενεά· οἱ δὲ κε' δευτέρα γενεά ἀνδρῶν δικαίων· οἱ δὲ λε' προφῆται τοῦ θεοῦ καὶ διάκονοι αὐτοῦ· οἱ δὲ μ' ἀπόστολοι καὶ διδάσκαλοι τοῦ κηρύγματος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Διὰ τί οὖν, φημί, κύριε, αἱ παρθένοι καὶ τούτους τοὺς λίθους ἐπέδωκαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, διενέγκασαι διὰ τῆς πύλης; Οὗτοι γὰρ, φησὶ, πρῶτοι ταῦτα τὰ πνεύματα ἐφόρεσαν, καὶ ὅλος ἀπ' ἀλλήλων οὐκ ἀπέστησαν, οὔτε τὰ πνεύματα ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὔτε οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῶν πνευμάτων, ἀλλὰ παρέμειναν τὰ πνεύματα αὐτοῖς μέχρι τῆς κοιμήσεως

Cap. XIV. 1) apogr. ἀνεκαίμωσεν. Postea apogr. videtur ἀνανέωσεν habere.

2) ἔτι: sic apogr. At id ex ὅτι (ut habet ed. pr.) corruptum esse collatis codd. Latinis inque primis Palatino nullus dubito.

3) apogr. οὐδούλωσ.

4) ἐν deest in apogr.

5) αὐτοῖς: apogr. αὐτὸς.

† Ab h. l. incipit ipsius codicis folium 3, in quo plura a tineis exesa sunt

αὐτῶν. Καὶ εἰ μὴ ταῦτα τὰ πνεύματα μετ' αὐτῶν ἐσχήκεισ[αν], ο[ὔτοι] οὐ[κ ἄ]ν εὐχρηστοὶ γεγόνασι¹ τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου τούτου.

XVI. Ἔτι μοι, φημί, κύριε, δήλωσον. Τί, φησίν, ἐπιζητεῖς; Διὰ τί, φημί, κύριε, οἱ λίθοι ἐξ[κ] τοῦ β[υ]θοῦ ἀνέβησαν καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐτέθησαν πεφορηκότες τὰ πνεύματα ταῦτα; Ἀναγκη, φησίν, εἶχον δι' ὕδατος ἀναβῆναι, ἵνα ζωοποιηθῶσιν· οὐκ ἠδύναντο γὰρ ἄλλως εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ τὴν νέκρωσιν ἀπέθεντο τῆς ζωῆς αὐτῶν. Ἐλαβον οὖν καὶ οὔτοι οἱ κεκοιμημένοι τὴν σφραγίδα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· πρὶν γάρ, φησί, φορέσαι τὸν ἄνθρωπον τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ,¹ νεκρὸς ἐστίν· ὅταν δὲ λάβῃ τὴν σφραγίδα, ἀποτίθεται τὴν νέκρωσιν, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ζωὴν. Ἡ σφραγὶς οὖν τὸ ὕδωρ ἐστίν· εἰς τὸ ὕδωρ οὖν καταβαίνουσι νεκροὶ καὶ ἀναβαίνουσι ζῶντες. Κάκεινοις οὖν ἐκηρύχθη ἡ σφραγὶς αὕτη, καὶ ἐχρήσαντο αὐτῇ, ἵνα εἰσελθῶσιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Διὰ τί, φημί, κύριε, καὶ οἱ μ' λίθοι μετ' αὐτῶν ἀνέβησαν ἐκ τοῦ βυθοῦ, ἥδη ἐσχηκότες τὴν σφραγίδα; Ὅτι, φησίν, οὔτοι οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ διδάσκαλοι, οἱ κηρύξαντες τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, κοιμηθέντες ἐν δυνάμει καὶ πίστει τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἐκήρυξαν καὶ τοῖς κεκοιμημένοις, καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγίδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ καὶ πάλιν ἀνέβησαν.² Διὰ τούτων οὖν ἐζωοποιήθησαν καὶ ἐπέγρωσαν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ συνανέβησαν μετ' αὐτῶν καὶ συνηρμόσθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, καὶ ἀλατόμητοι συνωκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ γὰρ ἐκοιμήθησαν καὶ ἐν μεγάλῃ ἀγνεΐᾳ· μόνον δὲ τὴν σφραγίδα ταύτην οὐκ εἶχον. Ἐχεις οὖν καὶ τὴν τούτων ἐπίλυσιν. Ἐχω, φημί, κύριε.

XVII. Νῦν οὖν, κύριε, περὶ τῶν ὁρέων μοι δήλωσον· διὰ τί ἄλλαι καὶ ἄλλαι εἰσὶν αἱ ἰδέαι καὶ ποιμίλαι; Ἄκουε, φησί. Τὰ ὄρη ταῦτα τὰ δώδεκα φυλαὶ εἰσὶν αἱ κατοικοῦσαι ὅλον τὸν κόσμον. Ἐκηρύχθη οὖν εἰς ταύτας ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων. Διὰ τί δὲ ποιμίλα, καὶ ἄλλη καὶ ἄλλη ἰδέαι ἐστὶ τὰ ὄρη, δήλωσόν μοι, κύριε. Ἄκουε, φησίν· αἱ δώδεκα φυλαὶ αὗται αἱ κατοικοῦσαι ὅλον τὸν κόσμον δώδεκα ἔθνη εἰσὶ· ποιμίλα¹ δὲ εἰσι τῇ φρονήσει καὶ τῷ νοῦ. Οἷα οὖν εἶδες τὰ ὄρη ποιμίλα, τοιαῦται εἰσὶ καὶ τούτων αἱ ποιμίλαι τοῦ νοῦς τῶν ἔθνων καὶ ἡ φρόνησις. Δηλώσω δέ σοι καὶ ἐνὸς ἐκάστου τὴν πράξιν. Πρῶτον, φημί, κύριε, τοῦτο δήλωσον, διὰ τί οὕτω ποιμίλα ὄντα τὰ ὄρη, εἰς τὴν οἰκοδομὴν ὅταν ἐτέθησαν οἱ λίθοι αὐτῶν, μία χρῶα ἐγένοντο λαμπροί, ὡς καὶ οἱ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀναβεβηκότες λίθοι; Ὅτι, φησί, πάντα τὰ ἔθνη τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν κατοικοῦντα, ἀκούσαντα καὶ πιστεύσαντα ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἐκλήθησαν τοῦ θεοῦ.² λαβόντες οὖν τὴν σφραγίδα μίαν φρόνησιν ἔσχον καὶ ἓνα νοῦν, καὶ μία πίστις αὐτῶν

Cap. XV. 1) ita codex. In ed. pr. correctum est γεγόναισον.

2) nonnihil deest propter ὁμοιωτέ-
λευτον.

Cap. XIV. 1) τοῦ θεοῦ: in ed. pr. correctum τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ.

Cap. XVII. 1) ποιμίλα; ita codex,
non (ut ed. pr.) ποιμίλαι.

2) τοῦ θεοῦ: ed. pr. (υἱοῦ τοῦ) θεοῦ.

ἐγένετο καὶ μία ἀγάπη, καὶ τὰ πνεύματα τῶν παροθένων μετὰ τοῦ ὀνόματος ἐφόρεσαν· διὰ τοῦτο ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πύργου μία χροὰ ἐγένετο λαμπρὰ³ ὡς ὁ ἥλιος. Μετὰ δὲ τὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ γενέσθαι ἕν σῶμα, τινὲς ἐξ⁴ αὐτῶν ἐμίαναν ἑαυτοὺς καὶ ἐξεβλήθησαν ἐκ τοῦ γένους τῶν δικαίων, καὶ πάλιν ἐγένοντο οἰοὶ πρότερον ἦσαν, μᾶλλον δὲ⁵ χειρόνες.

XVIII. Πῶς, φημί, κύριε, ἐγένοντο χειρόνες, Χριστὸν ἐπεγνωκότες; Ὁ μὴ γινώσκων, φησί, θεὸν καὶ πονηρευόμενος ἔχει κόλασιν τινα τῆς πονηρίας αὐτοῦ, ὁ δὲ θεὸν ἐπιγνούς οὐκ ἔτι ὀφείλει πονηρευέσθαι, ἀλλ' ἀγαθοποιεῖν. Ἐάν οὖν ὀφείλων ἀγαθοποιεῖν¹ πονηρευῆται, οὐ δοκεῖ πλείονα πονηρίαν ποιεῖν παρὰ τὸν μὴ γινώσκοντα τὸν θεόν; Διὰ τοῦτο οἱ μὴ ἐγνωκ[ό]τες θεὸν² καὶ πονηρευόμενοι κεκριμένοι εἰσὶν εἰς θάνατον, οἱ δὲ τὸν θεὸν ἐγνωκότες καὶ τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ ἑωρακότες καὶ πονηρευόμενοι διςσῶς κολασθήσονται καὶ ἀποθανοῦνται εἰς τὸν αἰῶνα. Οὕτως οὖν καθαρισθήσεται ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ. Ὡς δὲ εἶδες ἐκ τοῦ πύργου τοὺς λίθους [ρίπτ]ομένους³ καὶ παραδεδομένους τοῖς πνεύμασι τοῖς πονηροῖς καὶ ἐκείθεν ἐκβληθέντας, καὶ ἔσται ἕν σῶμα τῶν κεκαθαρμένων ὥσπερ καὶ ὁ πύργος ἐγένετο ὡς ἐξ ἑνὸς λίθου γεγονὼς μετὰ τὸ καθαρισθῆναι αὐτόν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ μετὰ τὸ καθαρισθῆναι αὐτὴν καὶ ἀποβληθῆναι τοὺς πονηροὺς καὶ ὑποκριτὰς καὶ βλασφήμους καὶ διψύχους καὶ πονηρευόμενους ποικίλαις πονηρίαις· μετὰ τὸ τούτους ἀποβληθῆναι ἔσται ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ ἕν σῶμα, μία φρόνησις, εἰς νοῦς, μία πίστις, μία ἀγάπη. Καὶ τότε ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀγαλλιάσεται καὶ εὐφρανθήσεται ἐν αὐτοῖς ἀπειληφὼς τὸν λαὸν αὐτοῦ καθαρὸν. Μεγάλως, φημί, κύριε, καὶ ἐνδόξως πάντα ἔχει. Ἔτι, φημί, κύριε, τῶν ὀρέων ἐνὸς ἐκάστου κύριε⁴ δῆλωσόν μοι τὴν δύναμιν καὶ τὰς πράξεις, ἵνα πᾶσα ψυχὴ πεποιθυῖα ἐπὶ τὸν κύριον ἀκούσασα δοξάσῃ τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν καὶ ἐνδοξον ὄνομα αὐτοῦ. Ἄκουε, φησί, τῶν ὀρέων τὴν ποικίλιν καὶ τῶν δῶδεκα ἔθνων.

XIX. Ἐκ τοῦ πρώτου ὄρους τοῦ μέλανος οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· ἀποστάται καὶ βλάσφημοι εἰς τὸν κύριον καὶ προδοταὶ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ· τούτοις δὲ μετάνοια οὐκ ἔστι, θάνατος δὲ ἔστι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ μέλανές εἰσι· καὶ γὰρ τὸ γένος αὐτῶν ἄνομόν ἐστιν. Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ὄρους τοῦ φιλοῦ¹ οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν, ὑποκριταὶ καὶ διδάσκαλοι πονηρίας· καὶ οὗτοι οὖν τοῖς προτέροις ὅμοιοί εἰσι, μὴ ἔχοντες καρπὸν δικαιοσύνης· ὡς γὰρ τὸ ὄρος αὐτῶν ἄκαρπον, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ τοιοῦτοι ὄνομα μὲν ἔχουσιν, ἀπὸ δὲ τῆς

3) λαμπρὰ: at ipse codex λαμπρὸς habet.

4) ἐξ: rursus vitiose codex ἔξω.

5) μᾶλλον δὲ: codex addit ἦ, quod ut alia inepta exclusimus.

2) θεὸν in codice est, non ut ed. pr. habet τὸν θεόν.

3) edidimus cum ed. pr. [ρίπτ]ομένους, quamquam litteras ριπτ non pro certis habemus.

4) κύριε: ita in codice male repetitum legitur.

Cap. XVIII. 1) ὀφείλων ἀγαθοποιεῖν: codex ὁ φιλῶν ἄγαπ.

Cap. XIX. 1) φιλοῦ: in ipso codice legitur ὑψηλοῦ.

πίστεως κενοί εἰσι, καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς καρπὸς ἀληθείας· τούτοις οὖν μετάνοια κεῖται, ἔάν ταχὺ μετανοήσωσιν· ἔάν δὲ βραδύνωσι, μετὰ τῶν προτέρων ἔσται ὁ θάνατος αὐτῶν. Διὰ τί, φημί, κύριε, τούτοις μετάνοιά ἐστι, τοῖς δὲ πρώτοις οὐκ ἔστι; παρὰ τί γὰρ καὶ αὐταὶ αἱ πράξεις αὐτῶν εἰσί. Διὰ τοῦτο, φησί, τούτοις μετάνοια κεῖται, ὅτι οὐκ ἔβλασφήμησαν τὸν κύριον αὐτῶν, οὐδὲ ἐγένοντο προδόται τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, διὰ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λήμματος ὑπεκρίθησαν, καὶ ἐδίδαξεν ἕκαστος τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀμαρτανόντων. Ἀλλὰ τί-
σουσι δίκην τινά· κεῖται δὲ αὐτοῖς μετάνοια διὰ τὸ μὴ γενέσθαι αὐτοὺς βλασφήμους μηδὲ προδότας.

XX. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ τρίτου τοῦ ἔχοντος ἀκάνθας καὶ τριβόλους οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσι· τινὲς ἐξ αὐτῶν¹ οἱ μὲν πλούσιοι, οἱ δὲ πραγματείας πολλὰς ἐμπεφυρμένοι· οἱ μὲν τρίβολοι εἰσιν οἱ πλούσιοι, αἱ δὲ ἀκάνθαι οἱ ἐν ταῖς πραγματεῖαις ταῖς ποικίλαις ἐμπεφυρμένοι. Οὗτοι [οὐ]² κολλῶνται τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀποπλανῶνται πνιγόμενοι ὑπὸ τῶν πράξεων αὐτῶν· οἱ δὲ πλούσιοι δυσκόλως κολλῶνται τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, φοβούμενοι μὴ τι αἰτιαθῶσιν ἀπ' αὐτῶν. Οἱ τοιοῦτοι οὖν δυσκόλως εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Ὡσπερ γὰρ ἐν τριβόλοις γυμνοῖς ποσὶ περιπατεῖν δύσκολόν ἐστιν, οὕτω καὶ τοῖς τοιούτοις δύσκολόν ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν. Ἀλλὰ τούτοις πᾶσι μετάνοιά ἐστι, ταχυνὴ δέ, ἢν³ ὁ τοῖς προτέροις χρόνοις οὐκ εἰργάσαντο, νῦν ἀναδράμωσιν ἐν ταῖς ἡμέραις καὶ ἀγαθὸν τι ποιήσωσι καὶ ζήσονται τῷ θεῷ· ἔάν δὲ ἐπιμελῶσι ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, παραδοθήσονται ταῖς γυναῖξιν⁴ ἐκείναις, αἵτινες αὐτοὺς θανατώσουσιν.

XXI. Ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου ὄρους τοῦ ἔχοντος βοτάνας πολλὰς, τὰ μὲν ἐπάνω τῶν βοτανῶν χλωράς, τὰ δὲ πρὸς ταῖς ῥίζαις ξηράς,¹ τινὲς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλλίου ξηραίνόμεναι, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· οἱ μὲν δίψυχοι, οἱ δὲ τὸν κύριον ἔχοντες ἐπὶ τὰ χεῖλη, ἐπὶ τὴν καρδίαν δὲ μὴ ἔχοντες. Διὰ τοῦτο τὰ θεμέλια αὐτῶν ξηρά ἐστι καὶ δύναμιν μὴ ἔχοντα, καὶ τὰ ῥήματα αὐτῶν μόνον ζῶσι, τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν νεκρά ἐστιν· οἱ τοιοῦτοι τεθνήκασιν.² Ὅμοιοι οὖν εἰσὶ τοῖς δίψυχοις· καὶ γὰρ οἱ δίψυχοι οὔτε ξηροὶ εἰσιν οὔτε χλωροί· οὔτε γὰρ ζῶσιν οὔτε τεθνήκασιν. Ὡσπερ γὰρ αὐτῶν αἱ βοτάναι ἡλίον ἰδοῦσαι ἐξηράνθησαν, οὕτω καὶ οἱ δίψυχοι, ὅταν θλίψιν ἀκούσωσι, διὰ τὴν δειλίαν αὐτῶν εἰδωλολατροῦσι καὶ τὸ³ ὄνομα ἐπαισχύνονται τοῦ κυρίου αὐτῶν· οἱ τοιοῦτοι οὖν οὔτε τεθνήκασιν.⁴ Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ἔάν ταχὺ μετανοήσωσιν, ἤδη παραδεδομένοι εἰσὶ ταῖς γυναῖξι ταῖς ἀποφερομέναις τὴν ζωὴν αὐτῶν.

Cap. XX. 1) τινὲς ἐξ αὐτῶν simul cum οἱ μὲν codex habet quum alterutrum solum legendum videatur.

2) [οὐ] deest in codice.

3) ἢν δ: ita codex, non ut ed. pr. ἢνα δ.

4) γυναῖξιν: in ipso cod. est πράξεις. In iis quae praecedunt αἰτιαθῶσιν et νῦν ἀναδράμωσιν etc. intacta reliquimus.

Cap. XXI. 1) χλωράς et ξηράς: ita codex.

2) ante τεθνήκασιν videtur sup- plendum cum ed. pr. οὔτε ζῶσιν οὔτε.

3) τὸ in ipso codice est. In ed. pr. manu emendatrice adscriptum est.

4) οὔτε τεθνήκασιν: cum ed. pr. supple ζῶσιν οὔτε ante τεθν. Etiam post μετανοήσωσιν textus mancus est.

XXII. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ πέμπτου τοῦ ἔχοντος βοτάνας χλωρὰς καὶ τραχέας ὄντος οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσι· πιστοὶ μὲν, δυσμαθεῖς δὲ καὶ ἀυθάδεις καὶ ἑαυτοῖς ἀρέσκοντες, θέλοντες πάντα γινώσκειν, καὶ οὐδὲν ὅλως γινώσκουσι· διὰ τὴν ἀυθάδειαν αὐτῶν ταύτην ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν ἡ σύνεσις καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτοὺς ἀφροσύνη μαρὰ. Ἐπαινοῦσι δὲ ἑαυτοὺς ὡς σύνεσιν ἔχοντας, καὶ θέλουσιν ἐθειλοδιδάσκαλοι εἶναι ἀφρονες † ὄντες· διὰ ταύτην οὖν τὴν ὑψηλοφροσύνην πολλοὶ ἐκενώθησαν ὑψοῦντες ἑαυτοὺς· μέγα γὰρ δαιμόν[ιον ἔστ]ιν [ἡ ἀυθάδε]ια .....¹ Ἐκ τούτων οὖν πολλοὶ ἀπεβλήθησαν, τινὲς δὲ μετενόησαν καὶ ἐπίστευσαν καὶ ὑπέταξαν ἑαυτοὺς [τοῖ]ς ἔχουσι σύν[εσιν] ....² ἑαυτῶν ἀφροσύνην. Καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ τοῖς τοιούτοις κείται μετάνοια· οὐκ ἐγένοντο γὰρ πονηροί, μᾶλλον δὲ πονηροὶ .....³ μετανόησωσι, ζήσονται τῷ θεῷ, ἐὰν δὲ μὴ μετανόησωσι, κατοικήσουσι μετὰ τῶν γυναικῶν τῶν πονηρευομένων εἰς αὐτοὺς.

XXIII. Οἱ δὲ ἐκ τοῦ [ὄρους τοῦ]¹ ἔκτου τοῦ ἔχοντος σχισμὰς μεγάλας καὶ μικρὰς καὶ ἐν ταῖς σχισμαῖς βοτάνας μεμαρασμένους πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· οἱ μὲν τὰς σχισμὰς τὰς μικρὰς ἔχοντες οὗτοι εἰσιν οἱ κατ' ἀλλήλων ἔχοντες, καὶ ἀπὸ τῶν καταλαλιῶν ἑαυτῶν μεμωραμένοι εἰσιν ἐν τῇ πίστει· ἀλλὰ μετενό[ησαν] ἐκ τούτων πολλοί. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ μετανόησουσιν, ὅταν ἀκούσωσί μου τὰς ἐντολάς· μικραὶ γὰρ αὐτῶν εἰσὶν αἱ καταλαλιαί, καὶ ταχὺ μετανόησουσιν· οἱ δὲ μεγάλας ἔχοντες σχισμὰς, οὗτοι παράμονοι εἰσὶ ταῖς καταλαλιαῖς αὐτῶν καὶ μνησικάκοι γίνονται μνηιῶντες ἀλλ[ήλοις]. Οὗτοι οὖν ἀπὸ τοῦ πύργου ἀπερρίφθησαν καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ. Οἱ τοιοῦτοι οὖν δυσκόλως ζήσονται. Εἰ δὲ θεὸς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ὁ πάντων κυριεύων καὶ ἔχων πάσης τῆς κτίσεως αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν οὐ μνησικακεῖ τοῖς ἐξομολογουμένοις τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν], ἀλλ' ἵλεως γίνεται, ἄνθρωπος φθαρτὸς ὢν καὶ πλήρης ἁμαρτιῶν ἄνθρωπον μνησικακεῖ ὡς δυνάμενος ἀπολέσαι ἢ σῶσαι αὐτόν; Λέγω δ[ὲ ὑ]μῖν ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας, ὅσοι ταύτην ἔχετε τὴν αἴρεσιν, ἀπόθεσθε² αὐτὴν καὶ μετανόησατε, καὶ ὁ κύριος ἰάσεται ὑμῶν τὰ πρότε[ρα ἁμαρτήματα], ἐὰν καθαρῶς ἑαυτοὺς ἀπὸ τούτου τοῦ δαιμονίου· εἰ δὲ μὴ, παραδοθήσεσθε αὐτῷ εἰς θάνατον.

XXIV. Ἐκ δὲ τοῦ ἐβδόμο[υ] ὄρους, ἐν ᾧ βοτάναι] χλωραὶ [καὶ] ἱλαραὶ, καὶ ὅλον τὸ ὄρος εὐθνηοῦν, καὶ πᾶν γένος κτηνῶν καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐνέμοντο τὰς βοτάνας ἐν τούτῳ τῷ] ὄρει, καὶ αἱ [βοτ]άναι ἄς ἐνέμοντο μᾶλλον εὐθαλεῖς ἐγίνοντο, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσι· πάντοτε ἀπλοὶ [καὶ ἄ]κακοι ..... [ἐ]γίνοντο,¹ μηδὲν κατ' ἀλλήλων ἔχοντες, ἀλλὰ πάντοτε ἀγαλλιώμενοι ἐπὶ τοῖς δούλοις τοῦ

† Incipit fol. 3. versum.

Cap. XXII. 1) litterae uncis inclusae in cod. abscissae sunt, et h. l. et in seqq. Item abscissa sunt quae tantummodo punctis indicavimus.

2) vide 1.

3) vide 1.

Cap. XXIII. 1) [ὄρους τοῦ]: haec in cod. abscissa sunt, item postea [ησαν] et quae infra uncis inclusimus.

2) hoc accentu codex.

Cap. XXIV. 1) Uncis passim inclusa cum ed. pr. supplevimus.

θεοῦ καὶ ἐνδεδυμένοι [τὸ] πνεῦμα ... ρθενών² καὶ πάντοτε σπλάγγνον ἔχοντες ἐπὶ πάντα ἄνθρωπον, καὶ ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν παντὶ ἀνθρώπῳ ἐχορήγησαν ἀνονειδίστως καὶ ἀδιστακτως.³ [Ὁ οὖν] κύριος ἰδὼν τὴν ἀπλότητα αὐτῶν καὶ πᾶσαν ἡπιότητα ἐπλήθυνεν αὐτοὺς ἐν τοῖς κόποις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἐχαρίτωσεν αὐτοὺς ἐν πάσῃ πράξει αὐτῶν. Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς τοιοῦτοις οὖσιν ἐγὼ ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας, διαμείνατε τοιοῦτοι, καὶ οὐκ ἐξαλειφθήσεται [τὸ σ]πέρμα ὑμῶν ἕως αἰῶνος· ἐδοκίμασε γὰρ ὑμᾶς ὁ κύριος καὶ ἐνέγραψεν ὑμᾶς εἰς τὸν ἀριθμὸν τὸν ἡμετέρον, καὶ ὅλον τὸ σπέρμα ὑμῶν κατοικήσει μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· ἐκ γὰρ τοῦ σπέρματος⁴ αὐτοῦ ἐλάβετε.

XXV. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ ὀρθοῦ, οὗ ἦσαν αἱ πολλαὶ πηγαὶ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ κυρίου ἐποτίζετο ἐκ τῶν πηγῶν, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοὶ εἰσιν· ἀπόστολοι καὶ διδάσκαλοι οἱ κηρύξαντες εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ οἱ διδάξαντες σεμνῶς καὶ ἀγνῶς τὸν λόγον τοῦ κυρίου, καὶ μηδὲν ὅλως νοσφισάμενοι εἰς ἐπιθυμίαν πονηράν, ἀλλὰ πάντοτε ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ πορευθέντες, καθὼς καὶ παρέλαβον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τῶν τοιούτων οὖν ἡ ἀραοδος μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐστίν.

XXVI. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ ἐνάτου τοῦ ἐρημώδους τοῦ [τὰ]¹ ἔρπετὰ καὶ θηρία ἐν αὐτῷ ἔχοντος τὰ διαφθειρόντα τοὺς ἀνθρώπους οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοὶ εἰσιν· οἱ μὲν τοὺς σπύλους ἔχοντες διάκονοί εἰσι καθὼς διακονήσαντες καὶ διαρπάσαντες γηρῶν καὶ ὄρφανῶν τὴν ζωὴν καὶ ἑαυτοῖς περιποιησάμενοι ἐκ τῆς διακονίας ἧς ἔλαβον διακονήσαντες· ἐὰν οὖν ἐπιμείνωσι τῇ αὐτῇ ἐπιθυμίᾳ, ἀπέθανον, καὶ οὐδέμια αὐτοῖς ἔλπις ζωῆς· ἐὰν δὲ ἐπιστρέψωσι καὶ ἀγνῶς τελειώσωσι τὴν διακονίαν αὐτῶν, δυνήσονται ζῆσαι. Οἱ δὲ ἐψωριακότες, οὗτοι οἱ ἀρησάμενοι εἰσι καὶ μὴ ἐπιστρέψαντες ἐπὶ τὸν κύριον ἑαυτῶν, ἀλλὰ χερσῶθέντες καὶ γενόμενοι ἐρημώδεις, μὴ κολλώμενοι τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μονάζοντες ἀπολλύουσι τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. Ὡς γὰρ ἄμπελος ἐν φραγμαῷ τινὶ καταλειφθεῖσα ἀμελείας τυγχάνουσα καταφθείρεται καὶ ὑπὸ τῶν βοτανῶν ἐρημιούται καὶ τῷ χρόνῳ ἀγρία γίνεται, καὶ οὐκέτι εὐχρηστός ἐστ[ι] τῷ δεσπότῃ ἑαυτῆς, οὕτω καὶ οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἑαυτοὺς ἀπεγνώκασιν, καὶ γίνονται ἀχρηστοὶ τῷ κυρίῳ ἑαυτῶν ἄγνωστοι. Τούτοις οὖν μετάνοια γίνεται, ἐὰν μὴ ἐκ καρδίας εὐρεθῶσιν ἠρνημένοι· ἐὰν δὲ ἐκ καρδίας εὐρεθῇ ἠρνημένος τις, οὐκ οἶδα εἰ δύναται ζῆσαι. Καὶ τοῦτο οὐκ εἰς ταύτας τὰς ἡμέρας λέγω ἵνα τις ἀρησάμενος μετάνοιαν λάβῃ²· ἀδύνατον γὰρ ἐστὶ σωθῆναι τὸν μέλλοντα νῦν ἀρνεῖσθαι τὸν κύριον ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἐκείνοις τοῖς πάλαι ἠρνημένοις δοκεῖ κεῖσθαι μετάνοια. Εἴ τις οὖν μέλλει μετανοεῖν, ταχινός³ γενέσθω πρὶν τὸν πύργον ἀποτελεσθῆναι· εἰ δὲ μὴ, ὑπὸ τῶν γυναικῶν κατα-

2) et τὸ et quae inter πνεῦμα et ρθενων scripta erant excisa sunt. Ed. pr. habet [τούτων τῶν πα]. Hoc recte habere videtur, nisi forte ante τούτων addendum est τὸ ἅγιον.

3) ἀδιστακτως: ita scriptum nobis esse videtur, quamquam litterae fere evanuerunt. Ed. pr. ἀ....

4) σπέρματος: ita codex. Sed ex

auctoritate Latinorum codd. reponendum est πνεύματος.

Cap. XXVI. 1) τὰ in ipso cod. scriptum esse videtur, sed exeunte versu non apparet.

2) λάβοι: οἱ ex η videtur correctum esse ipsa pr. man.

3) cod. ταχινός.

φθαρήσεται εἰς θάνατον. Καὶ οἱ κολοβοί, οὗτοι⁴ δόλιοι εἰσι καὶ κατάλοιποι καὶ τὰ θηρία ἃ εἶδες εἰς τὸ [ἐνατον] ὄρος, οὗτοι εἰσιν. Ὡστερ γὰρ τὰ θηρία διαφθείρει⁵ τῷ ἑαυτῶν ἰῶ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπολλύει, οὕτω καὶ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων τὰ ῥήματα δ[ια]φθείρει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπολλύει. Οὗτοι οὖν κολοβοί εἰσιν ἀπὸ τῆς πίστεως αὐτῶν διὰ τὴν πράξιν ἣν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς· τινὲς δὲ μετενόησαν καὶ ἐσώθησαν. Καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τοιοῦτοι ὄντες δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μετανοήσωσιν· ἐὰν δὲ μὴ μετανοήσωσιν, ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἐκεῖνων, ὧν τὴν δύναμιν ἔχουσιν, ἀποθανοῦνται.

XXVII. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ δεκάτου, οὗ¹ ἦσαν δένδρα σκεπάζοντα πρόβατ[ά] τινα, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· ἐπίσκοποι καὶ φιλοξένοι, οἵτινες ἠδέως εἰς τοὺς οἴκους ἑαυτῶν πάντοτε ὑπεδέξαντο τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἄτερ ὑποκρίσεως· οἱ δὲ ἐπίσκοποι πάντοτε τοὺς ὑστερημένους καὶ τὰς χήρας τῇ διακονίᾳ ἑαυτῶν ἀδιαλείπτως ἐσκεπάσαν καὶ ἀγῶς ἀνεστράφησαν πάντοτε. Οὗτοι οὖν πάντες σκεπασθήσονται ὑπὸ τοῦ κυρίου διαπαντός.² Οἱ οὖν ταῦτα ἐργασάμενοι ἐνδοξοί εἰσι παρὰ τῷ θεῷ, καὶ ἤδη ὁ τόπος αὐτῶν μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐστίν, ἐὰν ἐπιμείνωσιν ἕως τέλους λειτουργοῦντες τῷ κυρίῳ.

XXVIII. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ ἐνδεκάτου, οὗ ἦσαν δένδρα καρπῶν πλήρη, ἄλλοις καὶ ἄλλοις καρποῖς κεκοσμημένα, οἱ πιστεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· οἱ παθόντες ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, οἱ καὶ προθύμως ἔπαθον ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ παρέδωκαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Διὰ τί οὖν, φημί, κύριε, πάντα μὲν τὰ δένδρα καρποὺς ἔχει, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καρποὶ ἀηδέστεροί εἰσιν; Ἄκουε, φησὶν· ὅσοι ποτὲ ἔπαθον διὰ τὸ ὄνομα, ἐνδοξοί εἰσι παρὰ τῷ θεῷ, καὶ πάντων τούτων αἱ ἁμαρτίαι ἀφῆρέθησαν, ὅτι ἔπαθον διὰ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Διὰ τί δὲ οἱ καρποὶ αὐτῶν ποικίλοι εἰσιν, τινὲς δὲ ὑπερέχοντες, ἄκουε. Ὅσοι, φησὶν, ἐπ' ἐξουσίαν ἀχθέντες ἐξητάσθησαν καὶ οὐκ ἠρνήσαντο, ἀλλ' ἔπαθον προθύμως, οὗτοι μᾶλλον ἐνδοξότεροί εἰσι παρὰ τῷ κυρίῳ. Τούτων ὁ καρπὸς ἐστὶν ὁ ὑπερέχων· ὅσοι δὲ δειλοὶ καὶ ἐν δισταγμῷ ἐγένοντο καὶ ἐλογίσαντο ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν πότερον ἀρνήσονται ἢ ὁμολογήσουσι, καὶ ἔπαθον, τούτων οἱ καρποὶ ἐλάττους εἰσιν, ὅτι ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἡ βουλή αὕτη· πονηρὰ γὰρ ἡ βουλή αὕτη ἵνα δοῦλος κύριον ἴδιον ἀρνήσεται. Βλέπετε οὖν ὑμεῖς οἱ ταῦτα βουλευόμενοι, μήποτε ἡ βουλή αὕτη διαμείνη ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ ἀποθανήσθε ἐν τῷ θεῷ· ὑμεῖς δὲ οἱ πάσχοντες ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος δοξ[άζειν] ὀφείλετε τὸν θεόν, ὅτι ἀξίους ὑμᾶς ἠγήσατο ὁ θεὸς ἵνα τούτου τὸ ὄνομα βαστάζητε καὶ πάσαι ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι ἰαθῶσιν. [Οὐκοῦν μᾶλλον μακα]ρίζετε ἑαυτούς; Ἀλλὰ δοκεῖτε ἔργον μέγα πεποιηκέναι, ἐὰν τις ὑμῶν διὰ τὸν θεὸν πάθῃ· ζωὴν ὑμῖν ὁ κύριος χαρίζεται καὶ οὐ νοεῖ[τε]· αἱ γὰρ ἁμαρτίαι ὑμῶν κατεβάρησαν, καὶ εἰ μὴ πεπόνθατε ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος κυρίου, διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν τεθνήκειτε . . . ¹ τῷ θεῷ. Ταῦτα ὑμῖν λέγω τοῖς δισταζούσι περὶ ἀρνήσεως ἢ

4) in cod. distinctum est post κολοβοὶ οὗτοι.

5) cod. διαφθείρουσι, super osi posito ei, ut iam sit διαφθείρει.

Cap. XXVII. 1) οὗ minime deest in cod., ut ed. pr. vult.

2) διαπαντός: ita cod.

Cap. XXVIII. 1) pro spatio vix licet πάντως conicere; vix enim sufficit.

ὁμολογήσεως· ὁμολογεῖτε ὅτι κύριον ἔχετε, μήποτε ἀρνούμενοι πα[ρα]-
δοθ[ήσησθε] εἰς δεσμοτήριον.² Εἰ τὰ ἔθνη τοὺς δούλους αὐτῶν
κολάζουσιν, ἐὰν τις ἀρνήσῃται τὸν κύριον ἑαυτοῦ, τί δοκεῖτε ποιήσει
ὁ κύριος ὑμῶν,³ ὃς [ἔχει] πάντων τὴν ἐξουσίαν; Ἄρατε τὰς βουλὰς
ταύτας ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν, ἵνα διὰ παντὸς ζήσητε τῷ θεῷ.

XXIX. Ἐκ δὲ τοῦ ὄρους τοῦ δωδεκάτου τοῦ¹ λευκοῦ οἱ πι-
στεύσαντες τοιοῦτοί εἰσιν· ὡς νήπια βρέφη εἰσίν, οἷς οὐδεμία κακία
ἀναβαίνει ἐπὶ τὴν καρδίαν, οὐδὲ [ἔγνω]σαν τί ἐστι πονηρία, ἀλλὰ
πάντοτε ἐν νηπιότητι διέμειναν. Οἱ τοιοῦτοι οὖν ἀδιστακτως κατοι-
κοῦσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θε[οῦ], ὅτι ἐν οὐδενὶ πράγματι ἐμίαναν
τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ νηπιότητος διέμειναν πάσας τὰς
ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν ἐν τῇ αὐτῇ φρονήσει. Ὅσοι οὖν διαμενεῖτε,
φησί, καὶ ἔσεσθε ὡς τὰ βρέφη, κακίαν μὴ ἔχοντες, καὶ πάντων τῶν
προειρημένων ἐνδοξότεροι ἔ[σε]σθε· πάντα γὰρ τὰ βρέφη ἐνδοξά ἐστι
παρὰ τῷ θεῷ καὶ πρῶτα παρ' αὐτῷ. Μακάριοι οὖν ὑμεῖς, ὅσοι ἂν
ἄρχητε ἀφ' ἑαυτῶν τὴν πονηρίαν, ἐνδύσησθε δὲ τὴν ἐκακίαν· πρῶτοι
πάντων ζήσεσθε τῷ θεῷ. Μετὰ τὸ συντελέσαι αὐτὸν τὰς παραβολὰς
τῶν ὁρέων λέγω αὐτῷ Κύριε, νῦν μοι δήλωσον περὶ τῶν λίθων τῶν
ἠρμένων ἐκ τοῦ πεδίου καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τεθειμένων ἀντὶ τῶν
λίθων τῶν ἠρμένων [ἐκ] τοῦ πύργου, καὶ τῶν στρογγύλων τῶν τεθέν-
των εἰς τὴν οἰκοδομὴν καὶ τῶν ἔτι στρογγύλων ὄντων.

XXX. Ἄκουε, φησί, καὶ περὶ τούτων πάντων. Οἱ λίθοι οἱ ἐκ
τοῦ [πεδί]ου ἠρμένοι καὶ τεθειμένοι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου
ἀντὶ τῶν ἀποβεβλημένων αἱ ρίζαι εἰσὶ τοῦ ὄρους τοῦ λευκοῦ τούτου·
ἐπεὶ οὖν οἱ πιστεύσαντες ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ λευκοῦ πάντες ἄκακοι εὐρέ-
θησαν, ἐκέλευσεν ὁ κύριος τοῦ πύργου τούτους ἐκ τοῦ ὄρους τούτου
βληθῆναι εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου· ἔγνω γὰρ ὅτι, ἐὰν ἀπέλθωσιν
εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου οἱ λίθοι οὗτοι, διαμενοῦσι λαμπροί,
καὶ οὐδεὶς αὐτῶν μελανίσει. Ε[ἰ] δὲ... (reliqua desunt).

2) on syllaba non deest sed indicata
est compendio scripturae.

3) ὑμῶν, quod pro ἡμῶν per con-
iecturam proponitur in ed. pr., in ipso

cod. voci ἡμῶν pr. manu superscri-
ptum est.

Cap. XXIX. 1) Etiam h.l. δωδεκάτου τοῦ
in ipso cod. est. Ed. pr. τοῦ suppl. habet.

INDEX RERUM ET PERSONARUM.

A.

Aaron et Mariam propter zelum extra castra stabulati sunt p. 50. Virga Aaronis 88.

Abortus. Non interficies foetum in abortione 40.

Abraham circumcidit 318 viros 20. Iam per Abrahamum populus Christianorum commemoratus est 32. Abrahami fides 32. 56. Abraham benedictus est, iustitiam et veritatem per fidem operatus 76.

Abstinentia duplex, a bono et a malo 462. Abstinentia filia fidei 430. Abstinentia commendatur 444.

Accipitris esus cur vetitus sit Iudaeis 20.

Adam ex substantia terrae est formatus 10.

Adulterium. Variæ quaestiones de eo 448.

Aegyptii, Arabes, Syri omnesque sacerdotes idolorum circumcisionem admittunt 20.

Aemulatio de principatu 520.

Aequanimitatis et patientiae virtus commendatur 452 sqq. 454.

Aesculapius fulmine percussus dicitur 354. 369.

Agathopodis mentio fit a. S. Ign. 184. 194.

Agape non sine episcopo celebranda 192.

Alce ab Ignatio salutatur 196. 206. 300. 305. Alce, soror Nicetae, amita Herodis 402.

Altare est unum, ut unus Christus et unus Episcopus 146. 176. Qui intra altare est, mundus est 158.

Anacletus a. S. Ign. memoratus 234.

Angeli Deo adstantes et deservientes 80. Angeli Dei et angeli Satanae 38. Officia et dignitates angelorum 156. Ipsi angeli non credentes in sanguinem Christi iudicabuntur 190. Angeli primo constituti 424. Angeli sancti, quos primo Deus creavit 496. Angeli hominum custodes et seductores 458sqq. Duo sunt Genii cum homine, unus

aequitatis et unus iniquitatis 458. Angeli populorum patroni et gubernatores, populum Israel ipse Deus gubernat 74. Angeli superiores et inferiores 424. Angelus poenitentiae 442. 450. Angelus Michael patronus Christianorum 514. Angelus Hegri (Thegri), qui est super bestias 440.

Animalia prohibita Iudaeis 20.

Apollonius presbyter Magnesiorum 140.

Apostoli homines omni peccato iniquiores 8. Apostoli XII in XII tribuum testimonium 18. Apostoli resurrectionem Christi crediderunt 188. Apostoli successionem episcoporum ordinaverunt 90 sqq.

Arabes circumcisi 20.

Ascensio Christi innuitur, corpore eius e terris ablato 166. Christum die Dominica ascendisse 36.

Asyncritus num a S. Ignatio laudetur 196. not. 4.

Athletae magni est, caedi et vincere 200.

Attalus a S. Ignatio salutatur 206. 305.

Audacia et confidentia inanis magnum est daemonium 554.

Audire. Ne audias libenter male loquentem 444.

Avaritia principium omnium malorum 380. 388.

B.

Baptismus sigillum appellatur 112. 518. 548. Baptismi necessitas ad salutem 548. Baptismus affert peccatorum remissionem 24 sqq. 450; est fluvius unde emergunt arbores pulchrae 26. In aquam descendimus pleni peccatis, inde emergimus fructum afferentes 26. Item inde accipimus remissionem peccatorum 450. Vita nostra per aquam salva est facta 424. Ipsi patriarchae defuncti baptizantur 548. not. 3. Baptisma purum et immaculatum servandum 110.

Basilides 238.

Bassus, presbyter ecclesiae Magnesiorum 140.
 Beati qui pro Deo passi sunt 92. 420. 560. Beatorum sedes iam ante iudicium obtinent qui per gratiam Dei in charitate sunt consummati 96; iam ante iudicium in conspectu Dei vivunt 400. Beati ante Christum 548.
 Beatitudo aeterna quae sit, et quomodo ad eam perveniatur 78. Beatitudo electorum Dei 96.
 Benedictionem divinam qua ratione ad exemplum sanctorum consequamur 76.
 Beneficia Dei, ne nobis in condemnationem cedant, quomodo cavendum 68.
 Benevolentia erga egenos 432.
 Bilinguis nemo sit 40. 382.
 Bona huius seculi quantum habeant tormentum, plerique ignorant 114. Nihil quod apparet bonum est 166.
 Burgus 288. 300.
 Burrhus, Diaconus Ephesiorum 120 sqq. 184. 196. 320.

C.

Caius, S. Irenaei discipulus 406.
 Captivitas. Multi Christiani in vincula se coniecerunt, ut alios redimerent 100.
 Caro nostra velut templum Dei custodienda 112. 180. 498. In carne vocati estis, in carne venietis 112.
 Cassianus a S. Ign. memoratur 227. 312.
 Cassobelus presbyter 219.
 Castitas custodienda 446; ubi manet in corpore hominis iusti, nunquam ibi ascendere debet cogitatio impura 448. Iuvenes ante omnia solliciti sint de castitate 382. Si quis potest in castitate manere, in humilitate maneat; si gloriatur, perit 202. 84. Carnem castam servemus 40. 112. 448. 452. 498. 548.
 Catholica ecclesia est, ubi Christus est 192. Catholica ecclesia 391. 396. 404. Catholica ecclesia Smyrnae 391.
 Cephas Apostolus 94.
 Certamen Christianorum 54.
 Charitatis laus 94 sqq. Charitas nos Deo agglutinat 97. Omnia simul bona sunt, modo in charitate credatis 182. Charitatis perfectio enarrari nequit 96. Idoneus non est qui in ipsa invenitur, nisi quem Deus dignum esse voluerit *ibid.* Propter charitatem remittuntur peccata *ibid.* In charitate degentes seipsos in mala incidere malunt, quam proximos 98. Qui charita-

tem habet, longe abest a peccato 380. Charitas est sanguis Iesu Christi 158.
 Chiliasmus Barnabae 34.
 Christus. I. Christus Deus. Ita nos sentire oportet de Christo, tanquam de Deo 106. Iesus Christus, Deus noster 118. 136. 164. 166. Iesus Christus Deus 158. 184. 194. 255. Christus ut filius Deus odoratur 404. Christus sententia (*γνώμη*) et cognitio (*γνώσις*) Patris 122. 134; Verbum Dei aeternum 146; sceptrum maiestatis Dei 62. Christus unicus Dei filius 164. Per eum Pater se manifestavit 146. In ipso et in ipsum sunt omnia 30. Christus est orbis terrarum dominus 7. Ei omnia subdita 378. Filius Dei omni creatura antiquior 540. Solus inginitus Deus 318. Ante secula apud Patrem erat 144. Ad eum Pater locutus est ante creationem 7. 12. Ipse iam Mosi legem tradidit, ipse per prophetas loquitur 14. Christo nihil praestantius 144. Christus sine Patre nihil fecit 144. Christus ab uno Patre processit, ad unum reversus est, cum uno perseverat 146. Christus Patri subiectus est quoad carnem 150. (XIII not. 3.) Christus creator et orbis terrarum Dominus 7. Sol opus manuum eius 8.

II. Christus Deus et homo. Christus filius hominis et filius Dei 138. Deus *σαρκοφόρος* 294. Humanae Christi naturae infusus est Spiritus sanctus 496. Christus carnem assumpsit 190. Deus humanitus manifestatus in novitatem vitae aeternae 136. Christus ex Maria vere natus est, manducavit et bibit, vere passus et crucifixus et mortuus est, etiam vere resurrexit 160. 186. Christus carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine existens Deus, et ex Maria et ex Deo, primum passibilis et tunc impassibilis 126. Christus intemporalis, invisibilis, propter nos visibilis, impalpabilis, impatibilis, propter nos patibilis 200. Christus revera ex genere David secundum carnem, filius Dei secundum voluntatem et potentiam Dei, natus vere ex virgine 186. Christus perfectus homo factus est 188. Christus *σαρκοφόρος* 190. Dei filius in carne apparuit 30. Nisi venisset in carne, nemo eum adspicere potuisset 8. Deus ut homo apparens et homo sicut Deus operans 336. Sanguis Dei 120. Christi passio passio Dei vocatur 170. Christus, quum primum esset spiritus, caro fa-

ctus est 112. Quoad humanam naturam Christus Patri subiectus est 150. XIII. not. 3. Novus homo Iesus Chr. 136. Perfectus homo factus est 188. Homo Iesus Christus 308. Quidam purum hominem esse dicunt 232.

III. Christi nativitas 148. Christi adventum Prophetæ annuntiaverunt 182. Filius Dei ideo in carne venit, ut summam peccatis imponeret 8, et nos e tenebris redimeret 34. Dominus carnem adsumsit 190. Christus vere natus est ex Virgine et baptizatus a Joanne 186. 160. Stella splendidissima in nativitate Christi fulgebat 136. Principem huius mundi latuit Mariæ virginitas et partus 136. Christus in humilitate venit, facie despecta 62; factus est omnium minister 382.

IV. Christi prædicatio. Christus nobis evangelizavit iussu Dei 86. Christus os verax, in quo Pater vere locutus est 172. Christus venit, non vocare iustos, sed peccatores 8. Loco antiquitatis est Iesus Christus 181.

V. Christi passio et mors expiatoria. Christi passio contigit tempore præfecturæ Pilati 149 sq. Christus non potuit pati, nisi propter nos et pro nobis 14. Plaga sua nos vivos reddidit *ibidem*. Cruci affixus aceto ac felle potabatur *ibidem*. Christus vas spiritus obtulit hostiam pro peccatis nostris *ibidem*. In sanguine Domini redemptio nostra 58. Christus passus est pro omnibus, qui salvi fiunt 404; passus est propter nostras iniquitates, et peccata nostra portat 62. Charitate ductus Christus sanguinem suum pro nobis tradidit et carnem suam pro carne nostra et animam pro animabus nostris 96. Christi sanguis pro nobis datus est 68. Christi sanguis, Deo patri pretiosus, propter nostram salutem effusus, toti mundo poenitentiae gratiam obtulit 54. Christus passus est, ut nos remissione peccatorum sanctificemur 7. Christus plurimum laboravit, plurimumque perpessus est, ut aboleret delicta singulorum 496. Christus sustinuit ut vacuum faceret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, promissum parentibus reddens 7. Christus se ipsum pro nobis obtulit Deo oblationem et hostiam 120. Funiculus coccineus, e domo Rahab demissus signum redemptionis nostræ per sanguinem Christi 58. Per mysterium mortis Christi fidem accepimus 148. Pro fide divina Christus cru-

cifixus est 134. Christi passio nostra resurrectio 190. Christus vere in carne passus est, non ad apparentiam 186. 188. 160. Christus vere crucifixus et mortuus est, videntibus caelestibus, terrestribus et subterraneis 160. Christi passio Dei passio 170. Christus sub Pontio Pilato et Herode vere clavibus confixus est pro nobis in carne 150. 160. 186. Fugiendi qui passionem Christi et nativitatem secundum carnem negant 226.

VI. Christus salvator noster 120. 140. 376. Christus nos renovavit per remissionem peccatorum, ut haberemus animam tanquam puerorum 10. Sine Christo vitam non habemus 160. Christus spes nostra 160, et vita nostra 188. Christus fecit quod præceptum ei fuerat 8. Christus salvos nos fecit, quum spectasset in nobis errorem atque interitum 106; lucem nobis largitus est et innumera beneficia 106. Christus pontifex oblationum nostrarum, infirmitatis nostræ patronus et auxiliator 82. Christus sempiternus pontifex 389. Sine Christo nulla salus 540 sq. Christus porta ad Patrem *ibid.* Ipse perfecta fides est 194. Christus spes nostra 138. 150.; spes et pignus iustitiæ nostræ 386. Christus vera et sempiterna vita nostra 122. 140. 188. Omnis beatitudo nobis per Christum tribuitur 82; Christus solus doctor noster et doctor prophetarum 148. 132.

VII. Christi resurrectio 138. 148. Christus primitiæ resurrectionis 72. Christus per resurrectionem elevat vexillum pro fidelibus suis 186. Christus revera se ipsum resuscitavit 186; a Patre resuscitatus est 160. 190. 377. 378. 387. 389. Christus et post resurrectionem in carne fuit 188. Apostoli crediderunt, Christum resurrexisse, mixti eius carni et spiritui 188. Christus post resurrectionem cum Apostolis comedit et bibit ut carnalis, quamvis spiritualiter unitus Patri 188. Christi resurrectio corporalis simul et spiritualis 196. Christus die dominica surrexit 36. 148. 236.

VIII. Christi ascensio in coelum 36. 166. 236.

IX. Christus iudex vivorum ac mortuorum 8. 14. 106. 378. Christi adventus 292.

Christiani sunt haeredes testamenti Domini 12, filii dilectionis et laetitiae

- 12; filii dilectionis et pacis 44; filii lucis et veritatis 176.
- Christianorum est testamentum Vetus, quia illi perdidierunt illud 6. 32.
- Christianorum officia describuntur 68. 380 sq. 202 sq. Christiani spiritale templum 6. 12. Sui potestatem non habet Christianus, sed Deo vacat 204. Christiani quanta beneficia debeant Christo 106. Abiciant malum fermentum, et transmutentur in novum, quod est Christus 148; saliantur in Christo, ut non corrumpantur *ibid.* Decet non modo vocari Christianos sed etiam esse 142. 166. Absurdum est Iesum Christum profari, et iudicare 148. Qui profitentur se Christianos, ex iis quae faciunt cernuntur 132. Christiani omnia quae ad sanctitatem pertinent faciant 76.
- Christianismus non in Iudaismum credit, sed Iudaismum in Christianismum 148. Praeter Christianismum nemo est Dei *ibidem.* Non silentii tantum, sed magnitudinis opus est Christianismus 168.
- Circumcisio facta in CCCXVIII viris ex familia Abrahae figura est crucis et Christi 20. Circumcisionem admittunt Aegyptii, Arabes aliique 20. Circumcisio cordis et auris 18.
- Claudius Ephebus Roma ad Corinthios a Clemente missus 104.
- Clemens Rom. memoratur a S. Ignatio 226; 234; item ut videtur ab Hermo 418.
- Cleobulus 238.
- Codices et qui descripserunt ad finem martyrii S. Polycarpi commemorantur 406.
- Coeli gubernatione Dei commoti, in pace ei subiciuntur 66. Coelos Deus potentia sua firmavit, prudentia ornavit 78. Deus fortissimo verbo suo coelum confixit 412.
- Communicatio idiomatum 14. not. 9. Clemens Romanus de passione Dei loquitur 46; Ignatius de sanguine Dei 120 et de passione Dei 170.
- Communio honorum 40.
- Concilium a S. Polycarpo cogendum 204 sq.
- Concordiam et pacem amat Deus 68 sq. In concordia charitate canitur Christus 124.
- Concupiscentia mala est grande peccatum 410. 448. 476. Non debet esse in servo Dei 410.
- Confessio. Confiteberis peccata tua 42. Confiteri peccata melius quam
- cor indurare 98. Deus nihil desiderat nisi ut ei fiat confessio 98.
- Continentia salvos nos facit 418. Continentia maritis commendatur: uxores suas quasi sorores habeant 416. Qui carne castus est, ne insolescat, sciens continentiam a Deo datam esse 84. 202.
- Cordis genua flectere 102.
- Corinthiorum elogium 46. Seditio Corinthi orta 48. 92. Corinthiorum antiqua et firmissima ecclesia 94. Corinthii probatos suos antistites iniuste deiecerunt 90. S. Paulus ad Corinthios epistolam scripsit 94.
- Coronari si non possumus omnes, saltem prope coronam simus 112.
- Corpus non interit 498. Corpus mundum custodiendum est *ibid.* Ne abutaris corpore in libidine aliqua *ibid.* Accipiet mercedem omne corpus purum *ibid.* Corpus vas appellatur 14. 26. 44.
- Corvi esus vetitus Iudaeis 22.
- Creatio ex nihilo 410. 444. Creatio terrae et coeli 412. Omnium prima creata est ecclesia, et propter illam mundus factus est 418. Propter ecclesiam Deus creaturas multiplicavit 410. Christus solem creavit 8. Creator operibus suis se ipsum exornat 78. Creaturarum rerum pax et constans obedientia erga Deum 66.
- Credere cogimur a Deo 478.
- Crescens laudatur a Polycarpo 390.
- Crocus laudatur ab Ignatio 120. 172. 320.
- Crux figura literae T. adumbratur 20. Crucis praesagium factum est per Moysen expansis manibus orantem 28. Crux spes nostra 26. Incredulis crucis lignum in scandalum, fidelibus salus et vita aeterna 134. Qui non confessus fuerit martyrium crucis, ex diabolo est 385.
- Cultu publico labefactantur vires Sataeae 132. Cultus publicus commendatur 78. 124. 144. 200. Nemo se separet tanquam iustificatus 6. Qui in conventum non venit, superbia elatus est 124.
- Cupiditas mala horrenda est et difficile mitigatur 476; consumit homines *ibid.* Cupiditas carnis, divitiarum, deliciarum, ciborum *ibid.* Principium omnium malorum est habendi cupiditas 380. Cupiditas a diabolo est 478. Qui cupiditati resistit, armatus timore Dei, obtinebit victoriam 478. Cupiditas bona 478. Cupiditates huius seculi 524.

D.

Daemon timentibus Dominum non est metuendus 460. 482. Vitia saepe vocantur daemona et mulieres 444. 538. 546. 554. 560, item virtutes christianae spiritus et virgines appellantur 526 sq. 542. 546.

Damas (Demas), episcopus Magnesium 140. 312. 318.

Danaides et **Dircae** 52.

Daphnus salutatur a S. Ignatio 196. 300.

Davidis humilitas 64.

Defunctorum beatitudo 90. 548.

Deliciae multae sunt fatuae 478. 522.

Detrectatio inconstans daemonium 444.

Deus unus est, qui se ipsum manifestavit per Iesum Christum filium suum 146. Deus unus est, qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo omnia fecit 410. 444. Super omnia Deus 258. 268. Verbo maiestatis suae constituit omnia, et verbo suo potest illa evertere 74. Deus hominum causa orbem creavit 480. Deus sanctam ecclesiam condidit 412. Capax universorum, solus immensus, qui nec verbo definiri nec mente concipi potest 444. Deo nihil impossibile praeterquam mentiri 74. Fidelis in promissionibus et iustus in iudiciis 72. Verax in omni verbo 446. Dei iudiciis nemo se subducere potest 74. Deum nihil latet 74. 134. 381. 384. Dei dona beata et mirabilia 80. Deus dominus gloriae et omnis gratiae 44. Deus per fidem omnes iustificat 70; Deus dat poenitentiam 54. Cupientibus bene agere Deus ad largiendum paratus est 196. Dei mandata non sunt impossibilia 480; ut observentur, angeli vires praestant 498. Quicumque in mandatis Dei ambulaverit, felix erit et vivet Deo 492. 498 sq. Omnibus poenitentibus remittit Deus, si se convertant ad unionem cum Deo et ad communionem cum Episcopo 180. Deus, qui potestatem habet sanandi, dabit remedium de prioribus peccatis 448. Dei longanimitas timenda, ne in iudicium nobis cedat 130. Aut futuram timeamus iram, aut praesentem gratiam diligamus *ibid.*

Diabolus quae operatus est in rebus Christi 266. Nos temptat, sed vincere non potest 450. 480. Diabolus non metuendus 460. 480. Diaboli (adversarii) suggestiones 98. Ut observemus mandata Dei, angelus nobis vires praestat 498. Multiplicem nequitiam diaboli

in servos Dei scit Deus 450. Diabolus operans in martyrio Polycarpi 402. Longa Diaboli compellatio 270 sq. Pater mendacii 282.

Diaconi et Episcopi ab Apostolis sunt ordinati 88. Diaconi honorandi sunt 154. Diaconi ecclesiae Dei ministri sunt *ibid.*; caveant sibi a criminibus *ibid.* Diaconos revereamur ut praecipuum divinum 192. Diaconi inculpati esse debent 382.

Dies et nox ordinatum a Deo cursum perficiunt 66. Dies unus apud Dominum mille anni 34. Dies octava (dominica) apud Christianos sollemnis 36. 146.

Dii gentium vani 296 sqq.

Dircae et **Danaides** 52.

Discordia, scissuris lapidum in aedificanda turre ecclesiae repraesentata 428.

Dissensionis ac **seditionis** auctores sequi periculosum est 60 sqq.

Divitiae. Dives oratione pauperis adiuvatur 484. (cf. etiam 84.) Divites in hoc seculo, nisi circumcisae fuerint divitiae eorum, non possunt Domino utiles esse 428. Divitiae gentium perniciosae sunt servis Dei 484; sub potestate diaboli sunt 486. Divites valde exiguum habent orationem ad Dominum 486. Divitiarum pericula 410. 522.

Divortium 446 sq.

Docetarum error castigatur 160. 186. 226. 231 sq. 256 sq. et alibi.

Doctorum perversorum duplex condemnatio 114.

Dominica dies 36. 146. 248.

Doxologiae 44. 68. 84. 88. 92. 96. 104.

Dubii animo vituperantur 58. 70. 114. 410. 416. 426. 520 sqq.

E.

Ebion 284.

Ecclesia. Melius est in grege Christi parvos reperiri quam nimis splendentes spe Christi eiici 102. Nisi quis intra altare sit, privatur pane Dei 124. Qui in conventum non venit, seipsum iudicavit *ibid.* Qui extra altare est, non est mundus 158. Fugite divisionem 176. Abstinetes ab herbis noxiis, quae non sunt plantatio Patris 176. Si quis schisma facientem sectatur, regni divini hereditatem non consequitur 176. Qui fidem Dei prava doctrina corrumpunt, in ignem ibunt 134. Nemo in regnum Dei intrare potest nisi per portam Christi 542. Proiecti a turre (ecclesia) poenitentes loco ponentur multo inferiore 430. Ecclesia sancta et catholica 192. 391. 396. 404. Ec-

clesiam universalem praedicat Hermas 550. Utile est in immaculata unitate vos esse 125. Episcopi, per tractus terrae constituti, in sententia Iesu Christi sunt 122. Ecclesia erit turris ita purificata, ut credatur ex uno lapide esse tota; et ecclesia erit unum corpus 422. 552. Ecclesia turris velut ex uno lapide facta 544. Una fides et charitas est omnium 550. Unitas et concordia commendantur 144. Dum turris (ecclesia) aedificatur, poenitentia agenda 426. Qui fidem tantum simulant, excludentur ab ecclesia 428. Omnes, qui nequiter vivunt, non sunt membra ecclesiae 250. Ecclesia caelestis Hermas librum tradidit 418. Ecclesia omnium prima creata est, et propter illam mundus factus est 418. Ecclesiam Deus condidit et benedixit 412. Propter ecclesiam Deus creaturas multiplicavit 410. Fundata est verbo omnipotentis et honorifici nominis, continetur autem ab invisibili virtute Dei 424. Ecclesia turri adsimilatur super aquas constructae 423. 424 sqq. Item turri, quae aedificatur super portam 528. Per Angelos consummatur structura huius turris 424. Virtutes quibus Ecclesia fulcitur 430. 546. Aedificandae, militantis et triumphantis Ecclesiae mysteria maxima 524. Ecclesia, prius sterilis, vocatione gentium mire fecunda 106. Ibi catholica Ecclesia est, ubi fuerit Christus Iesus 192. Sine Episcopo, Presbyteris et Diaconis Ecclesia non vocatur 154. In Ecclesia unusquisque proximo suo subiciatur, secundum ordinem gratiae 84.

Electorum Dei numerus 48. Electorum virtutes 76. Electio iustorum 412. Electi Dei 96. 377. 406. Electi beati praedicantur 96. Electi Dei omnes in charitate perfecti sunt facti 97.

Eleemosyna commendatur 432. 444. 486. 492. Eleemosyna et fide purgantur peccata 316. Eleemosyna coniungenda cum ieiunio 492. Satisfactio per eleemosynam 486.

Enochi obedientia 56.

Ephesus Claudius a Clemente ad Corinthios missus 104.

Ephesiorum ecclesia celeberrima 126. 130. Ignatius meminit epistolae a S. Paulo ad Ephesios scriptae 130 sq.

Episcopi et Diaconi ab Apostolis ordinati sunt 88. Episcopi constituti consentiente universa ecclesia 90. De

episcopatus nomine contentionem oborturam esse Apostoli cognoverunt 90. Ordinatio apostolorum succedendi episcopis *ibidem*. Episcopi probi iniuste deiciuntur 90. Episcopus imago ecclesiae suae, exemplar charitatis eius 120 bis. 140. 144. 156. Presbyterium Episcopo ita coaptatum esse debet, ut chordae citharae 122. Fideles episcopo coniuncti ut ecclesia Christo 124. Episcopi et ecclesiae preces unitae magnas vires habent *ibidem*. Episcopum tacentem omnes reverentur *ibidem*. Episcopum respicere debemus ut ipsum Dominum 126. 154. Episcopo subiecti simus, ut Dei praecepto 162, ut Iesu Christo 154. Subiecti estote Episcopo et vobis mutuo 150. Episcopo obtemperate, ut Christus Patri, et Presbyterio ut Apostolis; Diaconos autem revereamini ut Dei mandatum 192. Cuncti reverentur Episcopo ut Iesum Christum, Presbyteros ut senatum Dei et concilium Apostolorum, Diaconos ut mandatum Christi 154 sq. Qui honorat Episcopum, a Deo honoratus est 192. Obediatis Episcopo et presbyterio mente indivulsa, frangentes panem unum 138. Non decet familiarius uti aetate episcopi 142. Episcopus praesidet loco Dei, Presbyteri loco senatus Apostolici, et Diaconi concredendum habent ministerium Iesu Christi 144. Sine Episcopo et Presbyteris nihil peragendum est, quod ad ecclesiam spectat 144. 154. 158. 180. 192. Valida encharistia habeatur illa, quae sub Episcopo peragitur etc. 192. Non licet sine Episcopo neque baptizare neque agapen celebrare *ibidem*. Ubi comparuerit Episcopus, ibi et multitudo sit *ibidem*. Qui clam Episcopo aliquid agit, diabolo servit *ibidem*. Qui sine Episcopo et Presbyterio et Diaconis quidpiam agit, is non est mundus in conscientia *ibidem*. Episcopo attendite, ut et Deus vobis attendat 202. Quotquot Dei et Christi sunt, hi sunt cum Episcopo 176. Officia Episcopi 198 sqq.; Episcopus omnes adhortetur ut salventur 198; unitatis curam habeat *ibidem*; omnes perferat *ibidem*; precibus vacet perpetuis *ibidem*; malos mansuetudine sibi subiciat 200; sit sobrius ut Dei athleta *ibidem*; viduas ne negligat 200; servos et ancillas ne contemnat 202. Omnium Episcopus Deus 142.

Epitropi uxor salatur a S. Ignatio 206. Esther perfecta in fide 100. Eucharistia est caro Christi, quae pro

peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit 190 sqq. Frangimus panem unum, qui pharmacum immortalitatis est, antidotum, ne moriamur sed vivamus semper in Iesu Christo 138. Eucharistia est panis Dei 124. Eucharistia panis Dei, panis celestis, panis vitae, caro Christi; et potus Dei sanguis ipsius 170. Una eucharistia utendum; una enim est caro Domini et unus calix et unum altare 176. Valida eucharistia habeatur illa, quae sub Episcopo peragitur, vel sub eo, cui ipse concesserit. De agapis 192. Ab Eucharistia abstinent non confitentis, carnem Christi eam esse 190 sq.

Eulogius 219.

Euphanus lector 274.

Euplus a S. Ignatio laudatur 122. 322.

Eutecnus a S. Ignatio salutatur 196. 300.

Evangelij principium 94. In Evangelio Christi passio nobis ostensa est et resurrectio 192. Ad Evangelium confugiamus tanquam ad corporaliter praesentem Christum 178. Evangelium annuntiarunt et ipsi Prophetae *ibid.* Eximium quiddam habet Evangelium, nimirum adventum Domini nostri, passionem ipsius et resurrectionem 182. Evangelium est perfectio incorruptionis *ibid.* Male quidam dicunt: Evangelio non credo, nisi invenero in archivis 180. Evangelium arbori comparatur, sub cuius umbra omnes populi stant 514.

Evangelii secundum Aegyptios locus teste Clem. Alex. 116.

Evarestus scripsit acta martyrii S. Polycarpi 404.

Evodius 280.

Evodus 350.

F.

Fides. Per fidem iustificavit Deus ab initio omnes 78. Per fidem salvi fiunt electi 430. Ad fidem cogimur a Deo 478. Pro Dei fide Iesus Christus crucifixus est 134. Qui fidem Dei prava doctrina corrumpit, in ignem ibit *ibid.* Fides et charitas totum est, quibus nihil praestantius 140. 190. Si angeli non credunt in sanguinem Christi, et ipsi iudicabuntur 190. Fides et charitas initium vitae et finis sunt; initium fides, finis charitas 132. Haec duo in unum coeuntia a Deo sunt; omnia vero alia ad probitatem consecretanea sunt *ibid.* Fidei adiutores timor et sustinentia 3. Fides quae incredulitatis sunt exercere nequit; nec incredulitas, quae fidei 126. Nullus fidem repromittens

peccat, neque charitatem possidens odit 132. Fides est caro Domini, et charitas sanguis Christi 158. Fides est mater omnium nostrum, subsequente spe, praecedente charitate 380. Fides salvat, non opera 78. 430. Sed fidei opera bona coniuncta esse debent 78 sq. 94 sq. Ex bonis operibus nostris Deus agnoscit, membra nos esse Filii sui 124. Filii Dei. Quid de eo doceat Hermas 494. 496.

Fontes perennes ad usum et sanitatem facti sunt 68.

Fortunatus a Clemente ad Corinthios missus 104.

Fronto laudatur a S. Ignatio 122. 322.

G.

Gaius 298.

Gavia a S. Ignatio salutatur 196. 300.

Genii duo in homine, alter aequitatis, alter iniquitatis 458.

Gentes infideles comburentur 488.

Genu cordis flectere 102. Genibus positus orare 420.

Germanicus martyr fortissimus 392.

Grapte vidua 418.

Gratia Dei naturalis (ἐμψυχος?) 1. Gratiam poenitentiae sanguis Christi toti mundo obtulit 54. Gratiae divinae ministri Spiritu sancto afflati de poenitentia locuti sunt 54. Gratiae donum est charitas 96. Gratiae donum est poenitentia 188. 388. 518. Gratia sumus salvati, non ex operibus 377. Assistentia divina contra diaboli incurtus 480. Quorum viderat Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis praecordiis, iis tribuit poenitentiam. At quorum aspexit dolum et nequitias, negavit iis ad poenitentiam regressum 518. Deus omnes suos dilectos poenitentiae fieri vult participes 54. Cupientibus bene agere Deus ad largiendum paratus est 196. Ut observentur Dei mandata, Angeli vires praestant 498. Dei longanimitas timenda est, ne in iudicium nobis cedat 130.

H.

Haeresis est herba diaboli, aliena herba 130. 156. 176.

Haeretici cavendi sunt 188; sunt ferae, humana specie indutae *ibid.*; eos non recipere vos oportet, neque obviam eis fieri, solum vero pro eis orare, ut poenitentiam agant, quod admodum difficile est *ibid.* Orandum est pro inimicis crucis 389. Herbae noxiae, quas Christus non colit, quia

non sunt plantatio Patris 130. 156. 176; patroni mortis sunt magis quam veritatis 188; a Christo abnegantur *ibid.*; contrarii sunt divinae voluntati 190; mortiferum pharmacum exhibent 158; ab eucharistia et oratione abstinent, eucharistiam carnem Christi esse negantes 190; sunt lapides scabrosi et scissuras habentes 422. 428. 554. 558. Haeretici virgis adsimulantur aridis 516. Decet abstinere a talibus, et nec in privato nec in communi colloquio de illis verba facere 192. Benignitas erga schismaticos 60.

Hegri (cod. Pal. Thegri) angelus, qui est super bestias 440.

Heldam et Modal (Heldat et Modat cod. Pal.) populo Israelitico vaticinati sunt in solitudine 418.

Heliopolis 72.

Hercules igne consumptus dicitur 354. 369.

Hermas continens ab omni concupiscentia scelestas, omni simplicitate plenus et innocentia magna 412; reprehensus ob uxorem et filios 412. et 414. Eius coniux futura soror 416. Iubetur Hermas duos libros scribere 418. Hermas aliquando dives fuit, sed inutilis 428. Hermas Pastor alloquitur, nuntius poenitentiae 442.

Hero successor Ignatii 314. 316. 375.

Herodes Irenarcha 394. 396. 402. 406.

Hierosolymis tantum offerebantur sacrificia 86. Hierosolymitani excidii meminit Barnabas 36.

Hircus emissarius figura Christi pasuri 14.

Homo animal est excellentissimum et intellectus dignitate celsissimum 78. Homo est terra quae patitur 10. Homo carnalis spiritualia exercere nequit, neque spiritualis carnalia 126.

Hospitalitatis merces 58.

Humilitas commendatur 44. 60. Christus exemplum humilitatis 62. Humilium Christus est, non elatorum *ibid.* Humilitas Abrahae, Iobi, Mosis, Davidis 64 sqq. Quanto quisque maior, tanto humilior esse debet 94. Humilis sibi testimonium non ferat 84. Sit laus nostra in Deo, et non a nobis ipsis; odit enim Deus eos, qui semetipsum laudant 76. Humilitate princeps huius mundi destruitur 156. Castus sit humilis 84. 202.

Hyaenae esus Iudaeis vetitus 22.

Hyron a S. Ign. memoratur 227.

I.

Iacob ob humilitatem benedictionem consecutus est 76.

Ieiunium statio dicitur 488. 492. Ieiunium verum est si quid praestas aequitati, nil nequiter facis, et mente pura Deo servis 490. et 492. Die ieiunii nihil gustabis, nisi panem et aquam, et computata quantitate cibi, quem ceteris diebus comesturus eras, sumtum diei illius dabis viduae, pupillo aut inopi 492. Hoc ieiunium est hilare et acceptum Deo *ibid.* Ieiunium et oratio coniungantur 385. 434. Vetatur ieiunium dominica et sabbato 274.

Iesu nomen duabus literis Graecis I et H exprimitur 20. Iesu typus erat Iosue, filius Navae 30. Iesus sub figuris in V. T. annuntiatus est 12 sqq. 28 sqq.

Ignatius, Ioannis Apostoli discipulus 208. 367. Ignatii cura pastoralis et martyrii desiderium *ibid.* Ignatii humilitas 122. 130. 156. Ignatius ferarum dentibus moliri cupit, ut purus Christi panis inveniat 168. Ignatii cum Traiano colloquium 368. sqq. Ignatius a Traiano condemnatur 208. Smyrnam navigat 210. Romam ducitur 212. A bestiis devoratur 214. Tempus martyrii 214. 368. (172.) Eius meminit Polycarpus 387. 389. 390. Item Irenaeus 374.

Ignis aeternus 134.

Infideles. Ab infidelibus Deus sanguinem Christi requiret 378. Infideles ut arida ligna comburentur 488.

Iniuriarum memoria mortem operatur, oblitio vero earum vitam aeternam 416.

Innocentes honoratiores apud Deum ipsis martyribus 560.

Inspiratio. Inspiratus S. Paulus ad Corinthios scripsit 94.

Invidia. Per invidiam mors in mundum intravit 50, aliaque mala multa 48 sqq. 520.

Iobi humilitas 64.

Ionas et Ninivite 54.

Iosue typus Iesu Christi 30.

Iracundia pellit Spiritum sanctum, qui est in corde hominis 452.

Irenaeus, Polycarpi discipulus 406.

Isaac libenter factus est sacrificium 76.

Iudaei cum gentilibus Polycarpum accusant 398; alacri animo interfectores eius adiuvant 400. Ipsi admonentibus corpus S. Polycarpi combustum est 404.

Judaismus in Christianismum credit,

non Christianismus in Iudaismum 148.
 Si iuxta Iudaismum vivimus, confitemur
 nos gratiam non accepisse 146.
 Iudaistae 146. 148. 178. 182.
 Iudicium. Mors et vita incumbunt
 simul, et unusquisque in proprium lo-
 cum iturus est 142. Dominus non ac-
 cepta persona indicat mundum; unus-
 quisque secundum quae facit accipiet
 7. In memoriam tuam nocte ac die
 revocabis iudicii diem 42. Dei iudi-
 cii nemo se subducere potest 74.
 Nemo dicat quod haec caro non iudicatur
 neque resurgit 112. Qui dicit
 neque resurrectionem neque iudicium
 esse, hic primogenitus est Satanae 385.
 Iudith beata propter amorem patriae 100.
 Iupiter in Creta sepultus dicitur 354. 369.
 Iusti non efficitur per nos ipsos aut
 opera nostra, sed per fidem 78. Iusti
 carnalia exercere nequeunt 126. Iusti
 ab iniustis in hoc seculo internosci
 non possunt 487. Iusti non a iustis,
 sed ab iniquis vexantur 92. Omnia
 faciant quasi Deo in ipsis habitante,
 ut illius sint templa 134.
 Iuvencae rubrae sacrificium typus Chri-
 sti eiusque regni 16.
 Iuvenes in omnibus inculpati sint 382,
 praesertim castitati studeant *ibidem*.

L.

La bor. Ubi plus laboris, multum lucri 198.
 Laicus homo praeceptis laicis constrin-
 gitur 86.
 Lapsis in aliquod peccatum quomodo sit
 consulendum 100.
 Leporis esus prohibitus Iudaeis 22.
 Levitis sua ministeria incumbunt 86.
 Lex Dei i. e. Evangelium sub figura ar-
 boris ostenditur 514. Toti orbi ter-
 rarum praedicata est *ibid.* Dei man-
 data sunt valde bona et magna et ho-
 nesta et laeta 498; non sunt impos-
 sibilia, non dura 478. Ut observentur,
 angelus Domini vires praestat 498.
 Quicumque in his legibus ambulaverit,
 vivet Deo *ibid.* Lex nova Christi sine
 iugo necessitatis est 3.
 Liberorum educatio negligens Deo ve-
 hementer displicet 412. 416.
 Libertas humani arbitrii 518. 522.
 Volentibus ad ipsam converti Dominus
 poenitentiae locum concessit 55.
 Lingua duplex est Jaques mortis
 40. De nemine male loquaris, neque
 libenter audias male loquentem 444.
 Linus nemoratur a S. Ign. 226. 234.
 Locus neminem efferat 190. 520.
 Λόγος. Ad Λόγον spectare videtur

Hermae locus 494 sqq. ὁ θεὸς λό-
 γος 236. λόγος θεὸς 264. Λόγος non
 e Sige progrediens 146.
 Lot propter hospitalitatem et pietatem
 salvus evasit 58. Eius uxor *ibidem*.

M.

Magistratus, imagines Dei 40. Iis
 fideles obtemperant *ibid.* Orate pro
 regibus et potestatibus et principibus,
 et pro persequentibus et odientibus
 vos 389. Edocti sumus, principibus
 et potestatibus a Deo ordinatis hono-
 rem nobis non nocentem deferre (verba
 sunt Polycarpi ad proconsulem ante
 martyrium) 398.
 Mali. Benignitas erga malos 416.
 Malitia perdidit vitam hominum 444.
 Manibus extensis orabant Christiani 48.
 Mansuetudine et humilitate princeps
 huius mundi destruitur 156. Mansue-
 tudinis laus et exempla 330.
 Marcus memoratur in Martyrio Poly-
 carpi 404.
 Maria. Ex virgine vere natus est filius
 Dei 186. Christus ex Maria et ex Deo
 126. 136 sq. Principem huius mundi
 latuit Mariae virginitas 136.
 Maria „filia“ S. Ign. 318.
 Maris episc. Emelapes Neap. 218. 318.
 Mariti diligant coniuges suas 202, do-
 ceant eas ambulare in fide, charitate
 et castitate, amantes viros suos 381.
 Continentia maritorum 416.
 Martyres. Magna martyrum multitudo
 tempore Clementis Romani 52. Mar-
 tyrum constantia admirabilis 392. 420.
 Martyrio nemo se ipsum sponte offerat
 394. Martyrum honor 420. 560. De-
 lecta sunt delicta eius qui patitur pro-
 pter nomen Domini *ibid.* Vincula San-
 ctorum sunt diademata eorum 377.
 Matrimonium. Cf. *Nuptiae*.
 Menander 238.
 Mendacium. Qui mentiuntur, abne-
 gant. Dominum 446. Qui recesserit a
 mendacio, vivet Deo *ibid.*
 Michael archangelus, patronus et gu-
 bernator fidelium 514.
 Misericordia Christi erga nos 106 sq.
 Montanistae ab Herma impugnari vi-
 dentur 448 sq. 519., item a (Pseudo-)
 Ign. 284.
 Mors et vita incumbunt simul, et unus-
 quisque in proprium locum iturus est
 142. Bonum est, a mundo ad Deum
 occidere, ut in ipso oriamur 166. Mors
 non timenda 108 sq.
 Mosis humilitas 64 sq.; ingens eius
 erga populum amor 98. Moses quo-

modo contentionem de sacerdotali dignitate sedaverit 88. Moses typus Christi et crucis 28 sq.

Mundi trans Oceanum impermeabilem 68

Muraenae esus Iudaeis vetitus 22.

Mysteria. Tria mysteria clamoris 136.

N.

Natalis martyrii Polycarpi dies celebrandus 404.

Negotiationes mundanae 412. 520.

Nicetas, pater Herodis Irenarchae 396. 402.

Nicolaus et Nicolaitae 238.

Noe poenitentiam praedicavit 54; et mundo regenerationem 56.

Nuptiae de sententia episcopi fiant, ut secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem 202. Nuptiae non iterandae sunt coniuge superstite 448.

Nuptiae secundae sunt licitae 452; sed qui per se manserit, magnum sibi

conquirat honorem apud Dominum *ibid.*

Numismata duo, alterum Dei, alterum mundi 144. 246.

O.

Obedientia Enochi 56.; Abrahae *ibid.*; rerum creaturarum 66 sq.

Oblationes non in quovis loco offeruntur, sed Hierosolymae tantum in atrio templi ad altare 86. Diligenter prius a sacerdote explorantur *ibidem.*

Oceanus dispositionibus Dei gubernatur 68. Mundi trans Oceanum impermeabilem 68.

Onesimus, Ephesiorum episcopus 120. 126.

Opera. Non per nos ipsos iustificamur, neque per sapientiam nostram aut intelligentiam aut opera, quae in cordis sanctitate operati sumus, sed per fidem, per quam omnipotens Deus ab initio omnes iustificavit 78. Sed non cessabimus a bonis operibus 78. Omnes iusti bonis operibus ornati fuerunt 78. In operibus ipsum confiteamur 108. Dominus ipse operibus se ipsum ornans, gavisus est 78. Totis nostris viribus opus iustitiae operemur 78. Ne segnes et desides simus ad omne opus bonum 78 sq. Beati sumus, si praecepta Domini in charitatis concordia impleverimus, ut per charitatem peccata nostra nobis remittantur 96. In operibus Dominum confiteamur, non verbis 108. Opera vestra sint deposita vestra 204. Opera bona debet homo operari ut salvus fiat 464. Varia opera bona 464. Ex operibus Deus cognoscit nos membra esse filii sui 124.

Qui cupiditates superat, Deo, non sibi ipsi, gloriam tribuat 84. 202. 478. Unusquisque secundum quae facit accipiet. Si fuerit bonus, bonitas eum antecedit, si nequam, merces nequitiae eum sequitur 7. Si quis cupit pervenire ad praefinitum locum, suis operibus id consequi studeat 40.

Opera supererogatoria. Si praeter ea quae mandavit. Dominus aliquid boni adieceris, maiorem dignitatem tibi conquies 492.

Oratio. Assidue et sine haesitatione orandum est 464 sq. Indesinenter pro aliis hominibus orate 128. Diu nocturne solliciti Corinthii pro universa fraternitate 48. S. Ignatius pro ecclesiis et fratribus precatus est 214. Viduae sine intermissione interpellent pro omnibus 381. Pauper oret pro divite, et dives praestet pauperi quae illi opus sunt 486. Si precatio unius atque alterius tantas vires habet, quanto magis illa, quae episcopi est et totius ecclesiae 124. Vires orationis 466. Oratione peccata sanantur 410. Orate pro regibus et potestatibus et principibus 389; pro inimicis *ibid.*; pro omnibus sanctis *ibid.* Tristis hominis oratio virtutem non habet ut ad altare Dei ascendat 472. Oratio humilitate eget 434. Oratio et ieiunium coniunguntur 385. 434. Non accedas ad orationem tuam in conscientia mala 42. Genibus positus orare 420.

Ordo ut in militia et in corpore nostro servatus est, ita servetur utique unicuique et in ecclesia 82. 84. 86 sq.

P.

Paracletus in Mose et prophetis et apostolis operatus 282.

Parentes. Officia eorum erga liberos 40. 68. 416.

Pastor ubi est, eodem et oves sequantur 176. Pastori Hermas traditur 442.

Pastor nuntius poenitentiae 442. Pastor rationem reddere debet de ovibus 564.

Patientia. Qui patitur propter nomen Domini, honoratus apud Deum habetur 560. Propter Deum omnia nos sustinere oportet 200. Magni athletae est caedi et vincere *ibid.* Patientia maneat, ut armatura totum corpus protegens 204.

Patriariae causa multi etiam gentilium morti se tradiderunt 100.

Patriarchae ab Apostolis defunctis baptizati sunt 548.

- Paulus Apostolus in vincula septies coniectus 52. Praeco veritatis factus in Oriente et Occidente *ibid.* Ad Occidentis terminos venit *ibid.* Martyrio coronatus est *ibid.* Ad Corinthios epistolam scripsit 94. Pauli et epistolae eius ad Ephesios datae meminit Ignatius 130 sq. Paulum apud Philippenses fuisse narrat Polycarpus 380.
- Pauper a divite accipiat, et ipse oret pro divite 486.
- Pax. Dominus habitat in viris amantibus pacem 564. Vera pax chara est *ibid.* Nihil praestantius pace 132.
- Peccatum inviti peccantis 48; quod per serpentem in Eva contigit 28. Propter peccata in mortem traditur *ibid.* Charitas peccatorum multitudinem tegit 96. Ora ad Dominum, et sanabit peccata tua 410. 448. Confessionem peccatorum Deus postulat 98. Omnibus poenitentibus remittit Deus, si se convertant ad unionem cum Deo et ad communionem cum Episcopo 180. Peccatorum remissione sanctificamur 7. Deleta sunt delicta eius qui patitur propter nomen Domini 560. Peccatorum remissione Christus nos renovavit 11. Poenae peccatorum aeternae 134.
- Persecutio Traiani 208. Persecutio Marci Aurelii 392. Persecutiones perpessi Petrus et Paulus alique apostoli 52. Philippus Asiarcha 400.
- Philo comes itineris S. Ignatii 184. 194. 196. 263.
- Philomeliensis ecclesia 391.
- Phoenix resurrectionis nostrae imago 72.
- Pionius Christianus 406.
- Piscis non habens squamam immundus Iudaeis 24.
- Plinii Secundi mentio fit 374.
- Poenitentia agenda est, quamdiu in hoc mundo sumus 112. Item: Ante consummationem turris (ecclesiae) poenitentia agenda est 426. 558. 564. Christus potestatem habet poenitentiae 54. 188. 389. Poenitentiae iustorum habent fines, gentibus autem poenitentia est usque ad novissimum diem 416. Donec tempus habemus, poenitentiam agamus 112. De sera poenitentia 430. Poenitentia inculcatur 416. 442. 478. Servis Dei poenitentia est etiam post baptismum, sed una tantum 450. 520. Nuntius poenitentiae 442; praepositus poenitentiae 488, cui soli per totum orbem poenitentiae potestas tributa est 566. Qui poenitentiam agunt, vitam recuperant 568; salutem assequuntur 518; peccata illis remittuntur 416. Poenitentiam Noe praedicavit, et qui obdierunt, servati sunt 54. Omnibus poenitentibus remittit Deus, si se convertant ad unionem cum Deo et ad communionem cum episcopo 180. Quotquot poenitentia ducti ad unitatem ecclesiae redierint, et hi Dei erunt et secundum I. Christum vivant 176. Poenitentiam agere magna sapientia est 450. Poenitentiae gratiam sanguis Christi toti mundo obtulit 54. Omnes dilectos suos Deus poenitentiae fieri vult participes 54. Omnibus volentibus ad ipsum converti Dominus poenitentiae locum concessit 54. Poenitentia sincera remunerationem quandam Deo medico nostro tribuimus 112. Poenitentibus faciendi sunt digni fructus poenitentiae 506 sq. Poenitentia laboriosa est; poenitens enim affligere debet animam suam, et vexationes multas perferre 508. Electorum et poenitentium multa sunt genera; omnes autem pro poenitentiae et bonorum operum suorum modo mercedem habebunt 510. Qui nomen Domini negaverunt sed non ex praecordiis suis, poenitentia vitam assequuntur 558. Quodsi quis ex praecordiis inventus fuerit denegasse, an vitam assequi possit, ignoro *ibidem.*
- Polybius, Trallianorum episcopus, a S. Ignatio laudatur 152. 228.
- Polycarpi elogium 198. Polycarpus epistolae Ignatii ad Philippenses transmittit 390. Ab iis edoceri vult de ipso Ignatio deque eius in itinere Romano comitibus 390. Polycarpus propter persecutores in villam secedit 394; a persecutoribus invenitur 391 sq.; in urbem ducitur 396; a Niceta et Herode e curru delicitur *ibid.*; octoginta et sex annos Deo servit 398; ad rogum damnatur 398. Iudaeorum odium adversus Polycarpum 398. 400. 404. Polycarpi precatio 400. Polycarpus igne non laeditur 402; pugione transfigitur *ibid.* Corpus eius Christianis non traditur, sed comburitur 402 sqq. Reliquiae eius 404. Tempus martyrii 406.
- Polypi esus vetitus Iudaeis 22.
- Pontifex summus praestantior sacerdotibus 182. 86.
- Porcinae carnis esus Iudaeis interdictus 22.
- Praecepta Dei sunt bona 498; non sunt impossibilia 476; ad observanda ea angelus Domini vires praestat 498.
- Praedestinatio. Ecclesia Ephesina

praedestinata ante secula, ut semper esset unita 118. Ab iis, quos spiritus Domini praevidebat, corda lapidea ablata sunt, et immisit illis Dominus corda carnea 12. Christus vocavit eos, quos Spiritus praeeparavit 40. In Christo vocati sumus ex voluntate Dei 78. Vocati a Deo et per Christum 104. Praeparavit nobis Deus beneficia sua, antequam nasceremur 84. Omnibus in omni generatione ad ipsum converti volentibus Deus poenitentiae locum dedit 54. In charitate ii tantum inveniri possunt, quos Deus dignos esse voluit 96. Iis qui digni erant, et quorum viderat Dominus puras mentes futuras et servituros ei ex totis praecordiis, illis tribuit poenitentiam; at quorum aspectus dolum et nequitias et fallacias, negavit iis ad poenitentiam regressum 518. Angelus poenitentiae credere cogit 478. Ignorantes virtutem Dei indeque delinquentes morti destinati sunt 550.

Presbyteri praesident loco senatus Apostolici 144. Presbyteri honore sunt afficiendi ut Apostoli 154. 192; ut lex Christi 142. Presbyteris plebs fidelis se subiciat 102. Cum presbyteris constitutis grex Christi in pace degat 100. Officia presbyterorum 383: sint ad commiserationem proni, misericordes erga cunctos, aberrantia reducentes, visitantes infirmos, non negligentes viduam, pupillum, pauperem, longe recedentes ab omni avaritia, non severi nimium in iudicio 383 sq. Presbyterii unitatem cum episcopo imitemini 122.

Principatus: fatui omnes invidiam de principatu habentes 520.

Promissa Dei quantas delicias habeant 114.

Prophetae iuxta Christum Iesum vixerunt, ideoque persecutionem passi sunt gratia ipsius inspirati 146. Spiritus sanctus per eos loquitur 70. Prophetae Christum, quum essent spiritu discipuli eius, ut doctorem expectabant 148. Ipse eos suscitavit ex mortuis *ibid.* Baptizati sunt ab Apostolis 518. Prophetae diligendi, quia et ipsi evangelium adnuntiaverunt et in Christum speraverunt 178. Propheta Dei et pseudopropheta ex operibus probandi 472 sqq.

Q.

Quintus apostata 394.

R.

Rahab 58.

Redemptio per sanguinem Christi futura funiculo coccineo Rahabae adumbrata est 58.

Regnum Dei quando sit venturum (ex evang. sec. Aegypt.) 116.

Reliquiae Ignatii et Polycarpi honorantur ut thesaurus inestimabilis, ut gemmis exquisitores 214. 404.

Remissio peccatorum. Omnibus poenitentibus remittit Deus 180. Propter nostram salutem effusus sanguis Christi toti mundo poenitentiae gratiam obtulit 54. Remittuntur poenitentibus peccata 416. Qui dubii non sunt, emundabuntur ab omnibus peccatis 422. De prioribus peccatis Deus, qui potestatem habet sanitatem dandi, dabit remedium 448.

Resurrectio. Nos resurgemus, si facimus voluntatem Dei 378. In carne iudicabimur 112. In carne mercedem recipiemus 112. Utile esset illis (haereticis) diligere, ut et resurgerent 192. Resurrectio in vitam aeternam 400. Pater nos resuscitabit in Iesu Christo 160. Qui in charitate sunt consummati, resurgunt 96. Nemo dicat quod haec caro non indicatur neque resurgit 112. Phoenix resurrectionis nostrae imago 72. Futuram resurrectionem Deus continuo nobis in natura ostendit 72. Resurrectores nos esse S. Scriptura testatur 72. Christus pollicitus est nobis quod resuscitabit nos e mortuis 382. Qui dicit neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primogenitus est Satanae 385. Eucharistia est pharmacum, ne moriamur 138.

Revelationes nimiae corpori nocent 434.

Rheus, S. Ignatii comes in itinere Romano 184. 194.

Romanae ecclesiae elogium 164.

Rufus cum Ignatio et Zosimo a S. Polycarpo laudatur 387.

S.

Sabbati mentio in principio creationis 34. Sabbati abrogatio 36. 146.

Sacerdos summus, sacerdotes et levitae 86. 182.

Sacrificiorum tempora, horas, locum, ministros Deus definivit 86. Iudaeorum sacrificantium stultitia 3 sq.

Sanctis adhaerendum est 92. Exquiras quotidie vultus Sanctorum 43. Illi exempla nobis sint 56. Illos imitemur 64. Sanctorum deprecatio 100. San-

ctorum natalitia celebrantur 404. Reliquiae Sanctorum 214. 404.

Satanas vocatur Contrarius 3; Adversarius 98; Nequam 7; princeps temporis iniqui 38. Angeli Satanae *ibid.*

Schismatis iniquitas et pernicies 48. 94. Cur inter vos sunt contentiones, irae, dissensiones, schismata et bellum? Nonne unum Deum et unum Christum habemus? Nonne unus est Spiritus gratiae, qui super nos effusus est, et una vocatio in Christo? Cur divellimus et discerpimus membra Christi, et contra proprium corpus seditionem movemus? 92. Si quis schisma facientem sectatur, regni divini haereditatem non consequitur 176. Contentionum ac seditionum auctores sequi valde periculosum 60. Ubi est divisio et ira, ibi Deus non habitat 180. Divisiones fugiendae ut principium malorum 192. Benigni simus erga schismaticos 60.

Scripturae sacrae sunt vera Spiritus sancti oracula 92. In iis nihil iniustum neque perversum scriptum est *ibid.* Clem. Rom. nomen Scripturae dat Novi Testamenti loco 108.

Seculum praesens et futurum duo inimici 110.

Senecione et Sura Consulibus passus est Ignatius 214.

Sepiae usus vetitus Iudaeis 22.

Serpens aeneus, typus Christi 28 sq.

Servo et ancillae ne imperes in amaritudine 40. Servos et ancillas ne contemnas 202. Servi et ancillae ne superbiant; ne desiderent communibus sumtibus e servitute redimi, ne servi inveniantur cupiditatis *ibid.*

Socrates Christianus Corinthi 406.

Sibylla 418.

Σιγῆ 146.

Simon Magus 238. 282.

Sol et Luna et siderum chori secundum Dei mandatum orbem suum in concordia evolvunt 66. Solis altare in urbe Heliopolis 72 sq.

Sotio, diaconus ecclesiae Magnesiorum 142.

Spiritus sanctus a Deo ortus est 180; effusus super homines 48. Spiritus Dei est in nobis, et quum voluerit, Deus auferet eum 70. Spiritus sanctus datus est homini hilaris (hilari?) 472. Spiritus sanctus, qui habitat in te, mundus erit, et non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu 452. Spiritus sanctus divina Christi natura 112. 113. De spiritu sancto fusius docetur 496. Per Spiritum sanctum Deus in

veteri Testamento ad nos est locutus 70. 148. Cum certa Spiritus sancti fiducia egressi sunt Apostoli ad annuntiandum Evangelium 86 sq. Spiritus sanctus nominatur 92. 150; in doxologiis 216. 406. 405. Incorruptio per Spiritum sanctum 400. Spiritu sancto impellente Ignatius Philadelphenses adhortatur 180. Spiritus non decipitur *ibid.* Nonne unum Deum et unum Christum habemus? Nonne unus est Spiritus gratiae, qui super nos effusus est? 92. Spiritus sancti vera oracula sunt Scripturae sacrae 92.

Spiritus ex operibus probandi, et coelestis et terrestris 472 sqq.

Sponsi et sponsae decet ut de sententia episcopi coniugium faciant, ut nuptiae secundum Dominum sint, non secundum cupiditatem 202.

Stadius Quadratus proconsul tempore martyrii S. Polycarpi 406.

Superbia et insolentia reprobantur 40. 190. 520.

Syri circumcisionem admittunt 20.

T.

Thegri (Hegri) angelus super bestias 440.

Tempestates Deo ordinante in pace aliae aliis succedunt 68.

Templum Hierosolymitanum eversum 36.

Templum consummatum Deo Christiani esse debent 6 sq. Templi spiritualis aedificatio 36 sq.

Terra iussu Dei alimenta profert 68.

Terram Deus super immobile propriae voluntatis fundamentum firmavit 78.

Testamentum vetus Christianorum est 6. 30.

Theodotus 238.

Traditio. Ad traditum nobis ab initio sermonem revertamur, derelicta plerorumque vanitate falsisque doctrinis 385.

Trinitatis confessio 92. 128. 151. 216. 264. 406. Trinitatem quidam pervertunt 232.

Tristitia spirituum nequissimus et pessimus servus Dei, cruciat Spiritum sanctum 470.

Turri aedificandae ecclesia adsimilatur 422 sqq. 524 sqq.

U.

Unitas et unio. Presbyterii unitatem cum episcopo imitemini 122. Tenete concordiam 144. Sitis unum templum Dei 144. Confirmemini in fide et unione 150. Manete in unitate et charitate 162. Tenete unionem cum Episcopo 176. Spiritu sancto impellente

Ignatius Philadelphenses ad unionem adhortatur 180. Studete unitati *ibid.* Uniti sitis Episcopo 192. Unitatis curam habeat Polycarpus 198. Nihil sit in vobis quod possit vos dirimere 144. In unum convenientibus una sit oratio, una precatio, una mens, una spes, in charitate, in gaudio sancto 144. Una certate, una currite, compatimini, una dormite, una exsurgite 204. Cf. *Ecclesia*, item *Schisma*.

Uxor una uni, non multae uni in principio creaturae datae sunt.

Uxores Corinthiorum in inculpabili, honesta et casta conscientia omnia peregerunt, diligentes maritos suos, prout officium postulat, et in obedientiae canone se continentis res domesticas cum gravitate administrabant 48. Viri uxores suas ad id quod bonum est dirigant 68. Uxores mores castitatis amabiles ostendant; puram et sinceram mansuetudinis suae voluntatem demonstrent; linguae suae moderationem manifestam faciant; charitatem suam sine personarum acceptione omnibus Deum timentibus aequalem exhibeant 68. Uxores Dominum ament et maritis contentae sint carne ac spiritu 202. Docemus uxores nostras ambulare in fide ipsis tradita et in charitate et in castitate, amantes viros suos in omni veritate, ac diligentes cunctos aequaliter, in omni continentia 381. Uxor Hermae futura est soror eius 416; soror eius iam vocatur 416. Uxor adultera, quae non egerit poenitentiam et permanet in suo delicto, dimittenda est 448. Si poenitentiam egerit, recipi debet, sed non saepe 448. Non licet coniuge adultera dimissa aliam ducere. Hic actus similis in viro et muliere *ibidem*.

V.

Valeus, presbyter ecclesiae Philippensium in vitia delapsus 388.

Valerius Bito, Roma ad Corinthios a S. Clemente missus 104.

Vas spiritus 14. 26. 44.

Veneris sepulchrum Paphi 354. 369.

Verbum Dei aeternum, non e Sige progrediens 146.

Verbum Iesu qui possidet, vere potest et silentium ipsius audire, ut perfectus sit 134.

Via duplex, lucis et tenebrarum 38. Viae lucis praesident angeli Dei, viae tenebrarum angeli Satanae *ibidem*.

Viduae ne negligentur ab Episcopo 200.

Viduae sint circa fidem Domini prudentes, interpellent sine intermissione pro omnibus, longe recedentes ab omni calumnia, detractione, falso testimonio, avaritia et omni malo; cognoscentes quod altare Dei sint 381. Viduis viro et mulieri licet iterum nubere, sed viduitas servata magnum apud Deum honorem habet 452. Virgines vocatae viduae 196.

Virgines oportet in immaculata et casta conscientia vivere 383; in humilitate maneant 202. Virgines Diaconissae vocabantur viduae 196. Virginum specie repraesentantur virtutes Christianae, dona Spiritus sancti 430. 526 sq. 542. 546.

Virtutes superiores et inferiores 546.

Vita et mors incumbunt simul 142. Vera et sempiterna nostra vita Iesus Christus est 140.

Vitalis episc. 274.

Vitio relicto virtutem persequamur 114.

Vitium est praecursor scelerum nostrorum 114. Vitia repraesentantur tanquam daemones et mulieres, nigra veste indutae, 444. 538. 546. 554. 560.

Vocatio in Christo 92. Vocatio nostra 106. 112. 450. Omnes vocati sunt 550.

Voluntas i. e. Dei voluntas 136.

Voluptates 478. 480. 500. 522.

Vulnus. Non omne vulnus eodem emplastro curatur 200.

X.

Xanthicus; mensis Smyrnaeorum 406.

Xenophagiae 493. not. 10.

Z.

Zelus. Zeli perniciosi exempla 51 sqq.

Zosimus cum Ignatio et Rufo a S. Polycarpo laudatur 387. Idem laudantur 366.

INDEX GRAECITATIS.

α.

ἡσύχως καὶ ἀβαναύσως 90.
 θρησκεία δόγμασιν ἀβουνομένη 372.
 ἀγαθοποιεῖν 114. ἀγαθοποιεῖν 48. 78.
 ἀγαπᾶν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ 42.
 ἀγαπήσεις ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου 40.
 μέγα καὶ θαυμαστόν ἐστιν ἡ ἀγάπη 96.
 ἄγγελοι τοῦ σατανᾶ, ἄγγελοι φωταγωγοὶ τοῦ θεοῦ 38.
 ὁ ἅγιος 212. 356. ἁγίου μερὶς ὑπάρχοντες 76.
 ἁγιοφόρος 184. 290. ἁγιοφόροι 128. 328.
 ἁγιοπρεπεῖς λόγοι 60.
 ἔμπροσθεν εἰς τὰ ἄγκιστρα τῆς κενοδοξίας 148.
 ἀγρίδιον 394.
 ἀγρουπνοῦντες οὐκ εἰς φόβον θεοῦ ἀλλ' ἐπὶ τὸ πονηρὸν 42.
 ἄγομεν τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδ. εἰς εὐφροσύνην 36.
 ἀγῶνα ἀγωνίζεσθαι 112. ἀγὼν ἦν ἡμῖν ὑπὲρ πάσης τῆς ἀδελφότητος 48.
 ἀδελφοκτονία 50.
 ἀδιακρίτως 276.
 ἀδιάφρευτος θρησκεία 371.
 ἀδιήγητος 120.
 ἀέναντος ζωὴ 170. ἀέναντοι πηγαὶ 68.
 ἄθεος 234. 372. ἄθεοι 156. 398. ἄθεοι τουτέστιν ἄπιστοι 160. αἱ ἄθεοι αἰρέσεις 238.
 τὰ ἀθηκτα ἀρχαῖα 180.
 τὰ ἐν Χριστῷ αἰτήματα 324.
 ἀπ' αἰῶνος 78. ἀπ' αἰώνων 38. τὸν ἅγιον (var. ἄλλον) αἰῶνα ἐκδέχεσθαι 24.
 τὸ ἀκέραιον βούλημα 68.
 ἀκεραιοσύνη 22.
 τὰ ἀκκεπτα ὑμῶν 204. 305.
 ἀκαυχήσια 304.
 ἀλλοθῆτε ἐν αὐτῷ (i. e. Χριστῷ) 148.
 μηδὲν ἀλαζονεύομενοι 48.
 ἀλείφεσθαι δυσωδίαν διδασκαλίας 334. μὴ ἀλείφεσθε δυσωδίαν τῆς

διδασκαλίας τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου 134.
 ἀλογεῖν 219.
 ἀλωπὸς 373.
 ἀμαύρωσιν περιχεῖσθαι 106.
 ἀμβλυωπῆσαι ἐν τῇ πίστει τοῦ θεοῦ 50.
 ἀμέλει 354.
 ἐν ἀμεριστῷ καρδίᾳ 162. 178. 240. 284.
 ἐν ἀμεριμνίᾳ θεοῦ 204.
 ἀμετροεπές 328.
 ἀμεταμέλητοι ἐπὶ ἀγαθοποιεῖα 48.
 ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς 36.
 ἀναγωγὸς 128.
 ἀναζωπυρεῖν 120. 320. ἀναζωπυρεσάτω ἡ πίστις 74.
 οἱ εἰς θεὸν ἀναιρούμενοι 130.
 ἀναισθητεῖν τῆς χρηστότητος 148.
 ἀνακαινίζειν 10.
 ἀνακόπτεσθαι ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν 383.
 οἱ ἀνακρεμάμενοι αὐτῷ 324.
 ἀνακτιλεῖν ἑαυτὸν ἐν πίστει 158.
 ἀνανῆψαι 192. 278. 296.
 ἀναπέμψαι τὸ ἀμῆν 402.
 ἀναπλάσσεσθαι 12.
 ἀναπληροῦν πᾶσαν ἐντολὴν 44.
 ἀναρθρα φθέγγεσθαι 221.
 ἀνάρπαστος 178.
 ἀναστροφή 316. οἱ ἐν παλαιοῖς πράγμασιν ἀναστραφέντες 146. ἀναστραφήση μετὰ δικαίων 40.
 ἀνάσκαλον 219.
 ἀνάστασις ζωῆς 400. ἀνάστασιν ποιεῖσθαι 72. ἐκ νεκρῶν ἀναστήσαι 72.
 ἀνασταυροῦν τὴν ἁμαρτίαν 210.
 ἀνατέλλει πᾶσιν τὴν πᾶμπληθῆ τροφὴν 66.
 ἀναντιβόητος 225.
 ἀνατυλίσειν 76.
 τοῖν ἀνδροῖν 225.
 ἀνεκδιήγητον 96.
 ἀνεξιχνίαστα καὶ ἀνεκδιήγητα 68.
 ἀνεκλάλητος 136. 336.
 ἀνεμποδίστως 164. 338. 358.
 ἀνεπίστατοι τοῦ νοῦ 262.
 ἀνεξέλεγκτος 372.

ἀνιχνεύειν 222.
 ἄνθρωπος θεοῦ 170. 344. 360.
 ἀνθρωπωπαρεσκήσαι 166. 338.
 ἀνθρωπόμοιμοι 308.
 ἀνθρωπόκτονος 276.
 ἀνθρωπολάτραι 238.
 ἀνταποδότης 42.
 ἀντίπαν (var. lect. -πον) 244.
 ἀντιβολεῖν 222.
 ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν 138.
 ἀντιμιμήσασθαι 128.
 ὁ ἀντίζηλος (de diabolo) 402.
 μισθὸς ἀντιμιμῆσις 106.
 ἀντίχριστος 314. 385.
 ἀντίψυχον 200. 202. 225. 298. 310.
 314. ἀντίψυχος 262. 302. ἀντίψυ-
 χον ὑμῶν ἐγὼ 138. ἀντίψυχον
 ὑμῶν τὸ πνεῦμά μου 194.
 ἀντορθαλεῖν 8. 78.
 ἀνυπέρβλητος 404. τελειότης ἀνυπέρ-
 βλητος 100.
 ἀνυπόκριτος 116. et alibi.
 ἀνυστέρητος οὐσα παντὸς χαρίσμα-
 τος 184.
 μικρὸν ἄνωθεν 350.
 ἀξιαγάπητος 46. 178. 282.
 ἀξιαγνος 340.
 ἀξιεπίαινος 254. 340.
 ἀξιοθεός 164. 223. 278.
 ἀξιοεπίτευκτος 340.
 ἀξιοθαύμαστος 178. 282.
 ἀξιοπλοκος στέφανος 252.
 ἀξιομακάριστος 132. 172. 226. 320.
 ἀξιωμακτόνος 254.
 ἀξιονόμαστος 122. 322.
 ἀόρητος 66.
 ἀπατεῶνες 244.
 ἀπαλλαγῆναι τοῦ βίου 394.
 ἀπαράθετος 230.
 ἀπερίσπαστος διάνοια 138.
 ἀπελεύθερος Ἰησοῦ 168. 342.
 ἐπίσκοπος οὐκ ἄρ' ἑαυτοῦ οὐδὲ δι'
 ἀνθρώπων 174.
 λόγον ἀποδοῦναι θεῷ 228.
 ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ (i. e. Χρ.)
 πάθος 144. ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν
 Ἰησοῦν 170. ἀποθ. ἐν Χριστῷ
 360. ἀπέθνησκαν 28. not. 19.
 ἀπαλλοτριῶσαι 60.
 ἀπειρος θάλασσα 68.
 σιδήριος καὶ ἀπεσκληρῶς 370.
 ἀπεκατεστάθη 194. 298.
 ἀπλήστως ἀρεῖσθαι τινος 364.
 ἀποδιῦλισμένος 338.
 ἀποδιῦλισμὸς 176.
 ἀποκαθαίρειν 316.
 ἀπολαβεῖν τὴν ἐπαγγελίαν 36.
 ἀπολαυστικός βίος 256.
 ἀπολείπειν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ 50.
 ἀποπίπτειν τῆς ὁδοῦ 110.

ἄπρακτα 332.
 ἀπρόσκοπος 232.
 ἀπροσδέης 98.
 ἀπροσωπολήπτως πάντα ἐπονεῖτε 46.
 ἀριμαθίας et -θείας 236. not. 18.
 ἄρτος θεοῦ, ὁ ἄρτος τοῦ θεοῦ (124.),
 ἄρτος ζωῆς, ἄρτος οὐράνιος 170.
 346. 124. ὁ ἄρτος τοῦ ἔργου 78.
 ἀρχάγγελος 268.
 τὰ ἀρχαῖα 180. nota. 286.
 ἀρχαῖκος 238. 294.
 ἀρχιερεὺς τῶν προσφορῶν ἡμῶν 382.
 ὁ ἀρχων τοῦ αἰῶνος τούτου 134.
 136. 156. 170. 178. 336. 344. 362.
 ἀσπασμούς ἀποδοῦναι 356. μεταδοῦ-
 ναι τιμὴν τὸν ἐν κυρίῳ ἀσπασμὸν
 362.
 ἀτενίζειν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ 54.
 ἀτημελείτω 84.
 ἄτρεστον φρόνημα 364.
 ἀθθεντικὸν 286.
 ἀγλύος γέμειν 106.
 ἀχώριστον θεοῦ εἶναι 232.
 ἀνθαιρέτως ἔχειν τι 246., τὸ ἀποθα-
 νεῖν 144.
 ἀλλίσθητε ἐν Χριστῷ 250.
 εἰς αὐξήσιν ἐπιδοῦναι 371.
 ἀντάρεσκον 328.
 αὐτεπαίνετος 76.
 οἱ αὐτομολοῦντες ἀπὸ 74.
 ἐπὶ τὸ αὐτὸ 144. ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνε-
 σθαι 178. 182. 332., συναχθῆναι
 78. ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ 28.
 ἀφρεῖ (ἀφρεῖ 286. not. ἀφρησιν 286.)
 ὁ κύριος 180. 286.
 ἀφιλοξενία 80.
 ἀφοβία θεοῦ 42.
 πλεονεκτεῖν τὴν ἀφόδευσιν 22.
 ἄχρονος 200.

β.

ἕκαστον βαδίζειν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας
 αὐτοῦ 50.
 εἰσελθεῖν εἰς τὸ βασίλειον (εἰς τὴν
 βασιλείαν 112) τοῦ θεοῦ 110. 112.
 εἰσῆξομεν εἰς τὴν βασιλ. τ. θ. 114.
 τὰ βασανιστήρια 374.
 βεβαιωσύνη 174.
 βελίαρ 370. (var. -ίας) 272. (var. -ίαν)
 334.
 βλύζειν 224.
 βρόχον λαβεῖν τῇ ψυχῇ 232.
 βιβλίδιον 136.
 βοτάνη (translate) 156., διαβόλου 130.
 330. βοτάνας ἄστινας οὐ γεωργεῖ
 Ἰησοῦς Χριστὸς 176.
 ὡς ἐξ ἐνδὸς στόματος βοήσωμεν πρὸς
 αὐτὸν εἰς τὸ 80.
 βούλει 352. 368. 398.
 βούλησις 56. 80. 86.

βούλημα 66. 68.
 ὑπομονῆς βραβεῖον ὑπέσχετο 52.
 βύσαντες τὰ ὦτα 128.

γ.

διὰ τῆς ὑπομονῆς γὰρ 404.
 Θεοῦ γέμειν 150.
 ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν 406.
 γεγέννηκαὶ 316.
 γεγόνει 402. γέγοναν 250. ἐγενήθη-
 σαν 98.
 γεννήτωρ 326.
 ἔσμεν ἐπὶ γῆς 112. ἐπὶ τῆς γῆς ὡν
 8. καὶ ἐπὶ (add. τῆς 298.) γῆς καὶ
 ἐν (add. τῷ 298.) οὐρανῷ 194. 298.
 ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν 328.
 ἢ ἐν Θεῷ γνώμη 198. 302. κατὰ γνώ-
 μην Θεοῦ 346. 362.
 ἐν γῆρα 56.
 γονυκλισία 214.
 τελείαν ἔχειν τὴν γνώσιν 2.
 κάμψαντες τὰ γόνατα τῆς καρδίας
 ὑμῶν 102.
 τὸ γράφειον (= ἡ γραφή) 74.

δ.

Δανάϊδες καὶ Αἰρακαὶ 52.
 δεκαθύο 18.
 ἔδειτο (orabat) 30.
 δεσέστωρ 204. 304.
 τὰ δεπόσιτα ὑμῶν 204. 305.
 ὁ δεσπότης (de deo) 54. 56. 78.
 ὁ δημιουργὸς 256. ὁ δημιουργὸς τῶν
 πάντων 72. ὁ μέγας δημιουργὸς
 68. ὁ θεμ. καὶ δεσπότης πάντων
 78. ὁ θεμ. καὶ πατὴρ τῶν αἰώνων
 80.
 ἡ δημιουργία 68. 282.
 δημιουργεῖν 84.
 δημοτελής πανήγυρις 364.
 διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνέστη 369.
 διάστασις γνώμης 286.
 διασπᾶν τὴν ὁμόνοιαν 296.
 διγλωσσος 40. διγλωσσία 40.
 δέγνωμος 40.
 διάθηται ἐν ἡμῖν διαθήμην 34.
 δικαιοπραγία 76.
 δόλογος 382.
 διορθοῦν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν 68.
 διπλοκαρδία 42.
 δίψυχος 318. οἱ δίψυχοι 58.
 δισταγμὸς 92.
 οἱ διστάζοντες 58; οἱ διστ. τῇ καρ-
 δία 114. διστάζειν τὴν ψυχὴν 70.
 διώκοντες ἀνταπόδομα 42. διώζειν
 ἐν θανάτῳ 8.
 διώκται τῶν ἀγαθῶν 342.
 τὸ δοκεῖν („ad apparentiam“) 188. τῷ
 δοκεῖν 236. δοκῆσει 236.
 οἱ καθ' ὑπεροχὴν δοκοῦντες 102.

δοκιμώτερον ὑπὲρ χουσίον 404.
 τοὺς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένους 38.
 ἐδόθη ὑπὲρ ἡμῶν (τὸ αἷμα Ἰησοῦ
 Χρ.) 68. τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔδωκεν
 ὑπὲρ ἡμῶν 96. ὁ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ
 τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς 308. δοῦναι
 τῇ ψυχῇ θράσος 40.
 δοροσιθῆναι τὴν ἐκκλησίαν 150.
 αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ 332.
 ὁ δυνάστης (de Christo) 373.
 ἐγ' ὅσον ἦν ἐν δυνατῷ 38.
 ἡδονήθη 206. 305.
 δῦναι (διελθεῖν 342.) ἀπὸ κόσμου
 πρὸς Θεὸν 166. 342.
 δύσερις 324.
 δυσθεράπευτος 126.
 δυσάνυμος 296.
 τὸ δωδεκάσχηπτρον τοῦ Ἰσραὴλ 76.
 τὸ δωδεκάφυλον 100.
 δωμάτιον 396.
 δωρεὰν ἀποθνήσκω 160.

ε.

ἐὰν θύσεις 369.
 ἐὰν περ 122. 148. 164. 166. 252. 338.
 358. ἐὰν πως 188.
 μεθ' ἑαυτοῦ (= ἑμαυτ.) 154. ἑαυτὸν
 δέδωκα 188.
 ἡ τοῦ πάθους ἑβδομάς 274.
 οἱ ἐγγιστὰ γενόμενοι 50.
 ἐγειροῖ ἐκ νεκρῶν 378. 382. ἡγέρθη
 ἀπὸ νεκρῶν 160.
 ἐγκακῶμεν (ἐκακ.) 108.
 ἐγκεκλύματε εἰς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ
 98. ἐκκλύπει εἰς τὰς γραφάς 92.
 ἐγχειρίζεσθαι 220.
 εἶπαν 58. εἶπον (imperat.) 54. not. 5.
 ἦμεν 38. ἦτω 94.
 εἶδος ποιῆσαι 402.
 εἰρήναρχος 394. 396.
 εἰρωνες καὶ μόρφωνες 246.
 εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον εἶσιν 366.
 εἰσέλθατε 10. not. 25. 12. not. 39.
 εἰσέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ 332.
 εἰσκομάσαι 306.
 εἶτουν 350.
 ὁ ἐκατόνταρχος ζεντυριῶν 404.
 ἕκαστον -- ἀνεληφτότας 50.
 ἑαυτὸν ἕκδοτον δοῦναι τῷ θανάτῳ 188.
 τοῖς ὀφθαλμοῖς ἕκδομαίην 225.
 οἱ ἐκτεσε πιστοὶ 362.
 ἐκζητεῖσθαι 366. 374. τὸ αἷμα αὐτοῦ
 ἐκζητήσεται ἀπὸ 378.
 ἐκκαλύπτειν 221.
 ἐκκλησία Θεοῦ 184. 290. αἱ ἐκκλησίαι
 τοῦ Θεοῦ 162. ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ
 ἡ παροικουσα Σμύρναν 391. ἡ παρ.
 ἐν Φιλομηλίῳ 391. ἡ παρ. Φιλίπ-
 πους (var. -πποις) 376.
 ἐκκλίνας τὸν θάνατον 369.

- ἐκκέχυμαι ἀγαπῶν 178. 282.
 ἐκλογή 74. ἐκλογὰς ποιεῖν ἀπὸ 404.
 οἱ ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ 96.
 ἴλιαν περιπαθῶς ἔχοντας καὶ οἰονεὶ
 ἔκκρημαμένους τῆς ἐκείνου ψυχῆς
 358.
 ζῆλος καὶ ἔρις ἔσθη μεγάλα ἐξεργά-
 ζωσεν 52.
 ἐκραιφῆναι ἐξ ἐλπίδος 102.
 ἐκστῆσαι τῆς εὐσεβείας 373.
 ἐκτείνειν τὴν διάνοιαν πρὸς τινα 374.
 ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρομα 172. 346.
 ἔλληρισμός 368.
 ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν θεὸν 58. ἐπ' αὐ-
 τὸν 18. ἐπ' αὐτῷ 28. ἐπὶ τὸν
 σταυρὸν 26. ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυ-
 ροῦ 38. ἐλπὶς εἰς τὸν Ἰησοῦν 26.
 ἐλπίζειν εἰς αὐτὸν 178.
 ἐμβριθεῖ τῷ προσώπῳ 398.
 ἐμπιστεύειν 316.
 ἐμπλαστρον 200. 302.
 ἐμφυτος κριτήριον 336. ἐμφυτος δω-
 ρεὰ τῆς διδασχῆς 20.
 ἐν ἐνὶ εἶναι 174.
 ἐν τῶν δύο 130. πρὸς ἐν τῶν ὁρέων
 56.
 λέγει ἐν τῷ Μωσῇ 28. ἦλθεν ἐν
 σαρκὶ 8. ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς 30.
 οὐκ ἔλθειν ἐν κόμπῳ ἀλαζονείας
 62. ἐν θλίψει θανάτου παραδο-
 θήσονται 28.
 ἐποίησεν ἐναλλάξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ 32.
 ἐνανθρωπήσας 266. ἐνηνηρωπηκέναι
 218. ἐνανθρωπήσας 306. 308.
 ἐναποθνήσκειν 370.
 ἐναρθρον φάνημα 248.
 ἐνδιδόναι πρὸς τὰς ὑποσχέσεις 356.
 ἐνδύσασθαι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χρ. 262., ἐνδ. τὴν ὁμόνοιαν 76.
 ὁ ἐνεστὸς αἰὼν πονηρὸς 314.
 ἔρις ἐνεοῖσται 126.
 ἐνεὸς 308.
 ἐνεργεῖν ἐν τινι 282.
 ἢ ἐνθάδε ἀπόλαυσις 114. τὰ ἐνθάδε
 μισῆσαι 110.
 ὑμᾶς ἐνκεραμένους τῷ ἐπισκόπῳ 124.
 ἔνοικος 236. ἔνοικον ἔχειν τὸν δρά-
 κοντα τὸν ἀποστάτην 284.
 ἐνοπτρίζεσθαι 82.
 ἐν ἐνότῃ γενέσθαι 132.
 ἐνπνεόμενος 146.
 ἐνσωμάτωσις 284
 ἐξάγειν εἰς ἔργον τὰ ἐπηγγελμένα 356.
 ἐξαγοράζεσθαι τὴν αἰώνιον κόλασιν
 392.
 ἐξαφιέναι ὄμμα ἐκ τοῦ στόματος 402.
 ἐξακοντίζουσιν εἰς ἔριν 60.
 μήποτε ἐξασθενήσετε 178.
 ἐξελίσσειν 66.
 ἐξεμπλάριον 120. 154. 196. 230. 318.
 εἰς τοσοῦτο ἐξήρισαν θυμοῦ 92.
 ἐξολεθρευθεῖσαι 62. 98. ἐξολεθρευθή-
 σονται 60. (ἐξολοθρ. 373.)
 οἱ ἐξοκελλαντες εἰς πολυθείαν 250.
 ἐξότου 371.
 ἐξουθένημα 64. ἐξουθενεῖν 16. 274.
 ἐξουσιαστῆς 306.
 ἐπαναδράμωμεν ἐπὶ σκοπὸν 66.
 ἐπ' ἐννοία λαβεῖν 374.
 ἐπαισύνθη (προ ἐπησχ.) 322. not. 4.
 ἐπανορθῶσαι 302.
 ἐπαφροδίτοι ἐγένοντο 92.
 ἐπεισάγειν 306.
 ἐπέπερ 280.
 ἐπεξεργάεσθαι 94.
 ἐπέρχεται μοι λέγειν 225.
 ἢ ἐπήρεια τοῦ αἰῶνος τούτου 242.
 τῇ ἀπωλείᾳ ἐπιγελᾶσθαι 104.
 ἐπικαταλλάσσεσθαι 94.
 ἔργῳ ἐπιγραφῆναι 338.
 ἐπιλείψει με ὁ χρόνος 222.
 ἐπινομή 90. not. 5.
 ἐπισκοπημένῳ 198.
 ἐπιτυχεῖν θεοῦ 302. θεοῦ ἐπιτυχ. 162.
 164. 166. 168. 194. 200. 204. Χρι-
 στοῦ ἐπιτ. 224. 232. Ἰησοῦ Χρ.
 ἐπιτ. 168. ἐπιτυχ. τοῦ κλήρου 240.
 ἐργάσῃ εἰ ἐργάσει 42. not. 36.
 ὁ ἐργοπαρέκτης 78.
 ἐρεθίζειν 310.
 ἐρημον εἶναι φρενὸς ὑγιῶς ἐχούσης
 354.
 ἔσωθεν (= ἔσω) 346.
 ἕτερογενῶμων 58.
 ἕτεροδιδασκαλεῖν 200. 302.
 ἕτεροδοξία 146.
 οἱ ἕτεροδοξοῦντες 190. 194.
 οἱ ἕτεροκλινεῖς 58. 94.
 ἔτι καὶ ἔτι ἐρωτῶ ὑμᾶς 44.
 ἐνανάτροπος 372.
 οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν εὐηγγελίσθησαν
 86. οἱ εὐαγγελιστὰι 308.
 εὐαρέστησις θεοῦ 296.
 εὐαρμολογεῖσθαι 328.
 εὐεῖκτως 82.
 εὐλογοῦσαν 62.
 εὐνοικῶς διακειῖσθαι 212.
 εὐοικονόμητος 164. 338. 358.
 εὐποιῖα 206. 305. εὐποιεῖν τὸν ἐχ-
 θρὸν 371.
 εὐπρόθυμος 356.
 εὐρεθῆναι ἐν κλήρῳ τινὸς 330.
 εὐσταθής 200. εὐσταθεῖν 304.
 εὐσυνείδητοι 142. 180. 246.
 εὐχερεῖς ἐν καταλαλιᾷ 42.
 ἐφρονηεῖσθαι 338.
 κατὰ τοῦ πλησίον (alibi - σίον) ἔχειν
 (alibi additur τι) 158.
 ἅμα ἔφ διανίστασθαι 366. ἅμα ἐφᾶ
 διεγείρεσθαι 374.

ζ.

τὸ ζῆλος 156. διὰ ζῆλος 50. (bis) 52.
 διὰ ζῆλον 50. 52. (ter.)
 ζῆλωτης ἀρετῆς 350. ζῆλωτης περὶ
 τὸ καλὸν 384.
 ζῆλοιν 322. not. 4.
 κατὰ ἄνθρωπον ζῆν 154. 228. κατὰ
 ἀνθρώπους ζῆν 172. 346. 362. κατὰ
 θεὸν ζῆν 326. κατὰ Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν 228. κατὰ γνώμην θεοῦ ζῆν
 362. κατὰ σάοκα ζῆν 328. τὸ ἀλη-
 θινὸν ζῆν 160.
 οἱ ὑπὸ ζυγὸν τῆς χάριτος ἐλθόντες 64.
 ζύμη χάριτος 250. ζύμη κακῆ, πα-
 λαιωθεῖσα, σεσηπυῖα (ἐνοξέσασα
 148.) 250. 148. νέα ζύμη ὅ ἐστιν
 Ἰησ. Χρ. 148.
 ὕδωρ ζῶν 170.
 ζωποιεῖν 14. 28. 30. et saepe. ζω-
 ποιεῖσθαι 12. ζωποιοῦν πνεῦμα
 366.

η.

μεῖζων ἢ ἐκεῖνος 30.
 ἦπερ 126.
 ἦκειν ἐν προσευχῇ 42.

θ.

θανατηφόρος 160.
 θέατρον γενέσθαι τῷ κόσμῳ 356.
 θελήσατε ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆτε 172.
 τὸ θέμα 200.
 ὁ ἐπὶ πάντων θεὸς 258. 268. τὸν
 θεὸν τὸν ἐπὶ πάντων (adde καὶ
 τὸν?) κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν
 370. ὁ θεοῦ ἄξιος καὶ ὑμῶν 120.
 τὰ παθήματα τοῦ θεοῦ 48.
 θεοδρόμοι 176. 276. θεοδρόμος 204.
 θεοδίδακτοι 44.
 τ. Θεομακαρίστου (-ρίτου 186.) πά-
 θους 290. 186. Θεομακαριστότατος
 204.
 θεομάχοι 238.
 θεοπρεπέστατος 194. 196.
 θεοπρεσβύτης 194. 298.
 θεοστρυγία 80.
 θεοτίμητος 314.
 ὁ θεοφόρος 118. 350. θεοφόροι 128.
 ἀπὸ Συρίας μέχρι Ρώμης θηριομαχῶ
 168.
 τὸν καθαρὸν ἄερα θολοῦν ἀκαθαρ-
 σίαις 372.
 μεγαλοπρεπῆς καὶ ἔνδοξος θρησκεία
 92.

ι.

ἴδατε 386. not. 2.
 ἰδὲ et ἰδε fluctuant 34. not. 15.

ἱερωσύνη τὸ πάντων ἀγαθῶν ἐν ἁ-
 θρωπίσι ἀναβεβηκὸς 298.
 θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς 158.
 ἰλλιγγιῶν 270.
 ἵνα δεῖ 16. not. 38. ἵνα ἄδεται 124.
 not 3. ἵνα ἦν 374. ἵνα ἐκπλαγῆ-
 σονται 16. θέλω ἵνα 342. θέλων
 ἵνα εὐλογηθῆ 30. ἔδει ἵνα πάθῃ 8.
 ἰνδάλλεσθαι 70.
 ἰουδαϊσμός 146. 148. 178.
 ἰουδαΐζειν 148.
 ἰσα καὶ θεοῖς τιμᾶν 350.
 ἰχθύδια 22.
 οὐ γενοῖτό μοι ὑπὸ τὰ ἴχνη εὐρεθῆ-
 ναι 132.

κ.

καθά πον 219.
 ἡ καθολικὴ ἐκκλησία 192. 404.
 καὶ ὑμῖν δὲ 142 καὶ τοὺς προφήτας
 δὲ 178. καὶ μετὰ βραχέα δὲ 375.
 ὁ καινὸς ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς
 136.
 καθαιρεῖτο 336.
 καθαιρέτης θεῶν 398.
 κακεντρέχεις 308.
 κακόβουλος 244.
 κακοδαίμων 210.
 κακοδιόσκαλεῖν 114. κακοδιόσκα-
 λία 276.
 κακοτεχνία 202. 304.
 καλλονῆ 80. 94. τὸ μεγαλεῖον τῆς
 καλλονῆς αὐτοῦ 94.
 καλοκάγαθία 132.
 κλητῆς τὸν λόγον 250. τὸν λό-
 γον τοῦ εὐαγγελίου 230.
 κροῦμα 396.
 κροποφορεῖν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν 377.
 εἰς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλειν 178.
 κατακερτομεῖν 372.
 καταλαλιά 378.
 καταλύειν τὴν ζωὴν 356.
 ὁ καταμανεὶς τῆς ἱερωσύνης 298.
 κατανητῆς ζωῆς θανάτου 377. εἰς
 πέπειρον καταντᾶ 70.
 καταξιοπιστευέσθαι 158.
 καταπαίζειν τινὸς 352.
 καταπονοῦργες τὸν φθιβόμενον 42.
 καταπαύσας τὰ πάντα 36.
 καταπέπληγμαί τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ
 276.
 καταρῆτορεύειν 372.
 καταστηριῶν τοῦ λόγου 310.
 κατασπάζομαι 226.
 κατατολμᾶν 244.
 καταχαροῦμαι 104.
 κατενοδοῦσθαι πάντα 150.
 κατενόπιον 382.
 κατολιγορεῖν 352.

ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κεφαλαιώση 8.
 ὑπὸ κίνδυνον εἶναι 162.
 κλειψίνους 266.
 κληδοιζόμενοι 370.
 λαὸν κληρονομίας 32.
 τὰς κλεῖδας 88. his
 οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι καὶ ὁ λοιπὸς κλήρος 280. ἵνα ἐν κλήρῳ Ἐφρεσίων εὐρεθῶ 130.
 κοιμᾶται ἢ νύξ 72.
 τὸ κοινωφελές 94.
 κολλᾶσθαι μετὰ τῶν 24. 40. κολληθῶμεν τοῖς 60. 66. κολλώμενοι ἀγαθῷ 42. ἡ ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ θεῷ 96.
 ὁ κομφεῖτωρ 402.
 κοσμοκράτορες 332.
 κραβατοπυρῖαι 373.
 κρίματα νεοτέρων 68.
 κρίνεσθαι διὰ πυρὸς καὶ θείου 58.
 κυοφοροῦσα γῆ 66. ἐκυοφορήθη 236.
 ὑπὸ Μαρίας 136.
 ἡ κυριακή, ἡ ἀναστάσιμος, ἡ βασιλῆς, ἡ ὑπατος πασῶν τῶν ἡμερῶν 248.
 κυριοκτόνοι 257.
 κωμωδοῦσιν τὴν ἀνάστασιν 294.

λ.

λαβεῖν τὴν ἄφρασιν τῶν ἁμαρτιῶν 38.
 λαθροδηγῆται κύνες 126. λαθροδηγῆται 326.
 ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος 86.
 λαλεῖν ἐπὶ γλώσσης (opp. ἐπὶ διανοίας ἔχειν) 250. λαλεῖν Ἰησοῦν 170. 344. Χριστὸν Ἰησοῦν λαλεῖν 148. λαλεῖν καὶ μὴ εἶναι 334.
 λαοπλάνος 282. 328.
 ἠνόμησαν ὁ λαὸς σου 14.
 οἱ λειτουργοὶ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ 54.
 πολλὰ ἡμῖν λείπει ἵνα θεοῦ μὴ λειπώμεθα 156.
 λειποτακτεῖν ἀπὸ 68.
 τὰ λείψανα 214.
 λήψει 40. not. 6. λήμψη 40. not. 9.
 λινοκαλάμη 58.
 λιτανεύεσθαι τὸν Χριστὸν 168. 342.
 λιτανεύσατε τῷ Χριστῷ ὑπὲρ ἡμῶν 360.
 λίγναι 282.
 τινὰ λόγον τινὸς τίθεσθαι 352. ἀνήρ λόγου ἄξιος 366. οὐθενὸς λόγου ἄξιον κρίνω 368.
 γέγραπται ἐν τοῖς δέκα λόγοις 34.
 λυμάλνεσθαι ἑαυτὸν 232.
 λῦσαι ὠδῖνας τοῦ ἔθους 377.
 λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους 34.

μ.

ἡ μαθητεία 230. μαθητευθῆναι 330.

PATRES APOST.

σπέρμα μακρόβιον 64.
 μαμωνᾶ 110.
 πνευματικοὶ μαργαρίται 130.
 μαρτύριον (de morte martyris) 216. 374. μαρτυρική τελειώσις 364.
 μαρτυρούμενοι τὸν λόγον κυρίου 24.
 ματαιολογία 378.
 ματαιοπονία 56.
 μεγαλόδωρος 352.
 μεγαλοφρονεῖν 364.
 μεγαλοπρεπής 92. 104. μεγαλοπρεπείς δωρεαί 66.
 μεγαλοδόξμων 62. μεγαλοδόξμωνεῖν 64.
 μεγαλορημοσύνη 128. not.
 μεγαλοσύνη 404. 406. -λωσύνη 68. 104. etc.
 μεθοδεύειν τὰ λόγια τοῦ κυρίου πρὸς τὰς ἰδίαις ἐπιθυμίαις 385.
 ἡ τοῦ μέλανος ὁδοῦ (opp. τῷ φωτὶ) 42.
 μελετᾶσθαι θανάτου κατάλυσιν 136.
 τελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ θεοῦ 7.
 μελετῶν εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν 42.
 προέγνω μέλλειν ἔσσεσθαι 88. εὐαγγελιζόμενοι μέλλειν ἔρχεσθαι 88.
 ἤμελλεν 12. 14.
 λαβεῖν μέρος ἐν ἀριθμῷ τῶν παρτύρων 400.
 μερισμοὶ 180. 192.
 μεσίτης 308. et alibi.
 τὸ μεσότοιχον 236.
 μετᾶμελον ἐμβάλλειν 266.
 μετανοεῖν εἰς θεὸν 192.
 μεταξὺ = μετέπειτα 90. not. 4. ὁ λαὸς ὁ μεταξὺ 32.
 ἑαυτὸν μετρεῖν 156.
 μηχανώως 78. 98.
 διὰ τῆς μηχανῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν σταυρὸς 128.
 τὰ μιμήματα τῆς ἀγάπης 377.
 μιμηταὶ θεοῦ 154.
 μόνον ἵνα 168.
 μονότροπος 255.
 εἴρωνες καὶ μόρφωνες 246.
 μυθεύματα παλαιὰ 146.
 μυστὰρὰ μοιχεία 76.
 μωμοσκοπεῖσθαι 381. μωμοσκοπηθῆν 86.
 Μωϋσῆς 64. 88. 98. Μωϋσέως 98. 371. Μωϋσῆν 50. Μωσῆς 10. 219. 241. 286. et saepissime. Μωσέως 28. 190. 294. Μωσῆ 282. Μωσεῖ 244. 248. (var. -σῆ).

ν.

καλοῦ νάματος ἀπολαύειν ῥέοντος τῆς ἐκείνου γλώττης 358.
 ναοφόροι 128. 328.
 νεκροφόρος 190. 294.
 νεολεία τοῦ Χριστοῦ 308.

νηπιοκτόνος 270.
 νηστεύειν τὴν νηστείαν 14.
 ἄνθρωπος νόμισμά ἐστιν 246. νομί-
 σματα δύο, ὃ μὲν θεοῦ, ὃ δὲ κό-
 σμου 144.
 ζ.
 ζενισμόν παρέχειν 336.
 παραβῦσαι ξιφίδιον 402.
 ο.
 λαβόντες θεοῦ γινώσιν ὃ ἐστιν Ἰη-
 σοῦς Χριστός 134. νέα ζύμη ὃ
 ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός 148. ἐν πί-
 στει ὃ ἐστιν σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ
 ἐν ἀγάπῃ, ὃ ἐστιν αἷμα Ἰησοῦ
 Χρ. 158. τούτοις πείσθητε (πι-
 στεύσατε 344.) οἷς γράφω 170.
 344. πρόδηλον ποιήσας ὁ θεσπό-
 της nominativo absoluto dictum 58.
 ὁδὸν ὁδεύειν 40. ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλ-
 πισαν καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν αὐτὸν
 36. πορεύεσθαι ἐν ὁδῷ θανάτου
 40. ἡ ὁδὸς τοῦ φωτός, ἡ τοῦ μέ-
 λανος ὁδὸς 40. sqq.
 οἰκοδομὴ θεοῦ 128.
 θεοῦ οἰκητήριον 316.
 οἰκουργεῖν 48.
 κατ' οἰκονομίαν θεοῦ 136. δι' οἰκο-
 νομίαν ἀπέθανεν 369.
 οἰκοφθόρος 134. 334.
 ὀλιγόψυχος 208.
 ὀμόδουλος 280.
 ὀμοίθεια θεοῦ 302. ὀμοίθειαν θεοῦ
 λαβόντες 144.
 αἱ ὀμόζυγαι 310. 312.
 ἐν τοῖς ἔργοις αὐτὸν ὀμολογῶμεν 108.
 ἐμβλέψωμεν τοῖς ὀμμασι τῆς ψυχῆς 66.
 ὀμματῶν τυφλοὺς 268.
 ξίρις ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκο-
 πῆς 90. τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἅγιον
 ὄνομα 104.
 εἰς τοῦπίσω ἀφορμαῖν 72.
 ὅπως λυτρώσονται 100.
 ὄργανον τοῦ πνεύματος 316.
 ὄργαναδὸς κακίας 238.
 ὄσημέραι 255. 371.
 ὁ ὄσιος 368.
 ὅταν γίνεσθε 132. ὅταν μηδεμίαν ξίρις
 ἐνείρισται 126.
 ὀπότεν καθείλε 28.
 ὅτι = διὰ τί 16. not. 29. 18. 20.
 ἐξεπέμφθη ὁ Χριστὸς οὖν 86.
 οὐθὲν (var. οὐδὲν), 144.
 οὐσιώδης λόγος 248.
 ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν 48. πρὸ
 ὀφθαλμῶν λαβεῖν 52. πρὸ ὀφθαλ-
 μῶν εἶχον φυγεῖν 392. οἱ ὀφθαλ-
 μοὶ τῆς καρδίας 82. οἱ τῆς καρδ.
 ὀφθ. 392.
 ὀψη (var. -ει) 86.

π.
 παγίς τοῦ διαβόλου 278.
 παιδάριον 394.
 παιδραστία 310.
 παιδεύειν τὴν παιδείαν τοῦ φόβου
 τοῦ θεοῦ 381.
 παιδεύηται εἰς μετάνοιαν 102.
 παιδοποιεῖν 316.
 παιδοφθόρος 22. παιδοφθορεῖν 40.
 τὸ πάλμβολον 268.
 παλινδρομεῖν 270.
 πάμπαν 234. παντάπασι 356. πάντα
 εἰσὶν 74. πάντες πανταχῇ 104.
 παμμεγεθέστατος 78.
 πανιερόπτης 100. 104. 386.
 πανοικεῖ 404.
 πάνσοφος 224.
 πανταμάρτητοι 42.
 ὁ παντοκράτωρ θεὸς 48. 376. 400.
 τὸ παντακρατορικὸν βούλημα 54.
 παρὰ θεοῦ ἔργον τοιοῦτο 88. παρὰ
 κυρίου (var. π. κυρίῳ 375. 387.)
 366. 375. 387.
 οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς 6.
 ἡ παράβασις διὰ τοῦ ὄψεως γέγονεν 28.
 παραβιάζειν 391.
 παραβῦσαι ξιφίδιον 402.
 παραγγελίας λαβεῖν 58.
 παραδειγματίζειν 221.
 παραδοῦναι ἑαυτὸν τῷ κινδύνῳ 100.
 παραδεδωκότας ἑαυτοὺς ὅπως λυ-
 τρώσονται 100.
 παρακαθέζεσθαι 396.
 παραμύθιον δέχεσθαι 364.
 παρανοῖξαι θύραν 354.
 τῶν παραπετασμάτων τῆς ἀπάτης
 συνελκυσθέντων 354.
 παραφνάδες κακαὶ 238.
 παρεμμένον εἶναι ἐπὶ ἔργον 80.
 παρέμβασις 66.
 παρεκβαίνειν 68. 86.
 παρεγγυᾶν 224.
 θεοῦ οἰκονόμοι καὶ πάρεδροι 204.
 παρεμπλέκειν 158.
 παρεπιδημήσας πρὸς ὑμᾶς 46.
 παρέλειπαν 308. not. 1.
 ἡ παροικία (parochia) 375. καταλείψαι
 τὴν παροικίαν τοῦ ζόμου τούτου 108.
 τοὺς παροξυσμοὺς ἐμβροχαῖς παῦε 302.
 πατρωλοίας (var. πατρολ.) 244. not. 20.
 πατρώνυμος 338.
 πέρας γέ τοι 8. 22. 28. 34. 36. ἐνεγ-
 κεῖν εἰς πέρας 364.
 περιβόητον 46.
 τὰ περίεργα πράττειν 370.
 λαὸς περιούσιος 104. 280.
 περιπατεῖν ἐν ἀλλοτρίᾳ γνώμῃ 176.
 περιπατεῖν ἐν ἀκεραισύνῃ 22. πε-
 ριπατεῖν ἐν ἀνώμῳ καὶ ἀγνή συν-

- εὐδῆσει 383. περιπ. ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ 24.
 περιπίπτειν αἰκλίας 98.
 συμφορὰ καὶ περιπτώσεις 46.
 ἡ περισσεία 274.
 περιτροχάδες 282.
 ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρειν 352.
 περίψημα 10. 126. 134. 326.
 πήγη (agger) 28.
 πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ θεῷ 38.
 οἱ ἐν Χριστῷ πιστευθέντες 88.
 πιστεῦσθαι τι 182. πιστεύειν εἰς τὸν θάνατον Ἰησοῦ 228. πιστεύω τῇ χάριτι 286.
 ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις 264. ἡ ἐν Χριστῷ πίστις 70. ἐν πεποιθήσει πίστειος 72. ἡ τελεία πίστις Ἰησοῦς Χριστὸς 194. αἱ πίστεις 316.
 τὰ δικαιώματα τοῦ κυρίου ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς καρδίας ὑμῶν ἐγγράπτο 48.
 δόξα καὶ πλατυσμός 48.
 πληροῦν νόμον καὶ προφήτας 314.
 πληροῦν ἐντολὴν 380. πληρωτῆς νόμων 268. πεπληρώκει 400. νοί. 4.
 πεπληροορημένους εἰς τὸν κύριον ἡμῶν 186. 290. πληροορηθῆναι 146. 148. et alibi.
 κατὰ τοῦ πλησίον (-σίον 234.) 158. 234. κατὰ τοῦ πλ. ἔχειν τι 234.
 εἶδε τῷ πνεύματι 32. ἐν πνεύματι ἐλάλησεν 22. 24.
 πνευματοφόρος 314.
 πόθος εἰς ἀγαθοποιίαν 48.
 ποῖ τις ἀπέβη ἢ ποῦ ὑποδράσῃ. ποιεῖν χρόνον 99.
 ποιμαίνειν κατὰ θεὸν 322. ποιμαίνῃναι ἐν Χριστῷ 252. μακάριε ποιμῆν 222. τὸ ποιμνιον τοῦ Χριστοῦ 100. 102.
 τὴν πολιὰν φέρειν 242.
 οἱ πολιτευόμενοι τὴν πολιτείαν τοῦ θεοῦ 100. πολιτεύεσθαι κατὰ τὸ καθῆκον τῷ Χριστῷ 50.
 τῶν πολλῶν 385.
 πολυαγάπητον 120.
 τὸ πολυεύτακτον τῆς ἀγάπης 140. 242.
 πολυμαθέστατος 318.
 πολυπληθία 120. -θεία 320.
 πολυπόθητος 318.
 πολυῦμνητος 326.
 πόμα θεοῦ 170.
 αἰρέσεις τοῦ πονηροῦ 306.
 πορεύεσθαι ἐν τοῖς νομίμοις τῶν προσταγμάτων τοῦ θεοῦ 50. πορευόμενος εἰς τὸ παρακαλέσαι 42.
 πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ θεοῦ 318., ἐν τῇ ἐντολῇ τοῦ κυρίου 381., κατὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ κυρίου 382.
 προνοστόπος 310.
 πόρω ἑαυτοὺς ποιοῦντες ἀπὸ 76.
 τὸ ποτήριον τοῦ Χριστοῦ 400. ἐν ποτήριον εἰς ἔνωσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ 176.
 κατὰ θεὸν πράσσειν 176.
 προῦπάθεια 158.
 ἐν πνεύματι προβλέψας εἰς τὸν Ἰησοῦν περιέτεμεν Ἀβραάμ 20.
 πρόγλωσσος 40.
 προγονότης τῶν πάντων 112.
 πρόδηλον ποιεῖν 58.
 πρεσβεῦσαι θεοῦ πρεσβείαν 182. 288.
 τὸ πρεσβυτέριον 192. 176. 196. et saepe.
 προδημιουργήσας 78.
 προειλάμην 242. νοί. προελαντο 104.
 προελθῶν ἀφ' ἐνδὸς 146.
 προεπικαλέσασθαι 379.
 τὸ προκείμενον ζῆν 134.
 προκηρῦσαι 384.
 ἔχειν προκοπὴν λαμπρότητος 371.
 προοδοίπορος 114. προοδοιορεῖν 90.
 πολλῶν πρόξενος ἀγαθῶν 366.
 πρόπολοι διαβόλου 272.
 προποτίζειν 234.
 προσάντης 230.
 προσβιάζειν et -ζεσθαι 394. 168. 344.
 προσβλέπειν 126.
 προσδραμεῖν τῇ ζωῇ 369.
 προσεύχετε 263.
 κατὰ προσκλίσεις 68. προσκλίσεις ποιεῖσθαι 94. προσεκλήθητε ἀποστόλοις 94.
 προσέθεντο δοῦναι 59.
 προσοικειοῦν 208.
 προσπλέκειν 230.
 ἡ προσιασία 308.
 πρόσφατος νεότης 219.
 προσφυγεῖν τῇ ζωῇ 369. ἴπροσφ. τῷ εὐαγγελίῳ 178. προσφ. τοῖς οἰκτιρμοῖς τ. θ. 68.
 κατὰ πρόσωπον ἔστη τοῦ 208. πρόσωπα (de hominibus) 246. ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις τὸ πᾶν πλῆθος ἐθεώρησα 144. ὄλγχα πρόσωπα προπετῆ καὶ αὐθάδη 46.
 προφανεροῦν 10. 24.
 προφητεύειν ἐπὶ τινι 8.
 προφητοκτόνοι 257.
 ἀπὸ πρωΐθεν 84.
 πρωτότοκος τοῦ σατανᾶ 385.
 πτεροφυεῖν 72.
 συναναστήσας ἡμᾶς τοῦ τῆς ἁμαρτίας πτώματος 354.
 πύλη δικαιοσύνης ἀνεωγυῖα εἰς ζωὴν 94.
 τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον 134. φυλάσσεσθαι τὰ ἐγκλήματα ὡς πῦρ 154.
 πωλεῖν τὸν Ἰησοῦν 250.

ρ.

ἔραπισθη (et ἔραπ.) 236. not. 16.
 ῥαχίη (ῥαχίηλ, ῥαχίλ) 14. not. 25.
 ῥαψωδός 328.
 ῥεμβός 310. ῥεμβοί 282.
 ῥιψοκινδύνως 60.

σ.

σάββατον μέγα 396.
 σαββατίζειν 146. 248.
 τὸ ἅγιον αὐτοῦ σαρκίον 402.
 σαρκοφόρος 190. 294.
 ὁ σατανᾶς 256. ἄρχων καιροῦ τῆς
 ἀνομίας 38.
 ἐὰν σιωπήσητε ἀπ' ἑμοῦ 166.
 ἐν τῷ αὐτῷ ἔσμεν σκάμματι 54.
 σκευός ἐκλογῆς 332. σκευός τοῦ πνεύ-
 ματος 26. τὸ καλὸν σκευός 44.
 τὸ σκήπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ
 θεοῦ ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς Ἰη-
 σοῦς 62.
 ἔσκοτωμένη διάνοια 82.
 σκυθρωπόν τι πάσχειν 356.
 μικρύνω 234.
 σπαταλᾶν 22, 310.
 σπονδισθῆναι θεῷ 166.
 ἔχειν ἐν στέροισι 210.
 στήλαι καὶ τάφοι νεκρῶν 178.
 στασιάζειν 88. 92. 94. 96. 100. στα-
 σιάξ. πρὸς τινα 50.
 στάσις καὶ σχίσμα 48.
 οὐ τὰ ἐστῶτα στηρίζειν ἀλλὰ τὰ πί-
 πτοντα 108.
 στοιχεῖν τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον λόγῳ
 406.
 στραγγαλωθῆναι 230.
 στιγνητοὶ τῷ θεῷ 80.
 ὁ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης 208.
 στωμυλία λόγων 372.
 τὸ συγγενικὸν ἔργον 320.
 συγγνωμονεῖν 156. συγγνωμονεῖτε
 μοι 344. συγγνώμην μοι ἔχετε 344.
 συγκοπιᾶτε ἀλλήλοις 202.
 συγκαινωνός 404.
 εἴ τινα μου γν μησ λαμβάνετε συμ-
 βουλίαν 44.
 συγγέων τὴν εὐταξίαν 296.
 συμμύσταται Παύλου 130. 332.
 τοῦ σύμπαντος κόσμου 66. ὁ σύμ-
 πας τῶν προφητῶν χόρος 286.
 συμπαραεκτείνω 222.
 συμπλοκαὶ ἀναγνοί 76.
 ἑαυτὸν σύμφυτον θεῖσθαι τῷ τοῦ
 θανάτου αὐτοῦ (i. e. Chr.) ὁμοι-
 ῳματι 352.
 συνάγων μαχομένους 42.
 συναγτᾶν 214.
 συνδιδασκαλιται 122.
 συνδραμεῖν εἰς ἐνότητα τοῦ Χριστοῦ
 καὶ συνεδρεῖαν τοῦ ἐπισκόπου 286.

συνεδρευτῆς 232.
 τὰς συνελεύσεις ποιῆσθαι 68.
 συνεπελθεῖν 396.
 συνεπιμαρτυρεῖν 70.
 συνευριθμίζειν 174.
 συνηριθμημένοι τῷ εὐαγγελίῳ 178.
 συνιῶν 30. συνίωμεν 24. etc.
 συνομολογεῖν 354.
 τὸ σύντονον τῆς ἀληθείας 206.
 συντρέχειν τῇ γνώμῃ 122. 322.
 συντυχία 214.
 σύσσημον ἄραι τῆς ἀναστάσεως 186.
 290.
 συστάσεις ἀρχοντικά 156.
 τὸ σύστημα τῶν Χριστιανῶν 208.
 σχίζοντι ἀκολουθεῖν 176.
 σωματεῖον 194. σωματίον 298.
 τὸ σωτήριον ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς 82.

τ.

ταπεινοφρονεῖν 60. 62. 94.
 τέκνα εὐφροσύνης 12. τὰ τέκνα τῆς
 ἀπωλείας 248.
 τέθηκα 32. not. 17.
 τέλειος κατὰ πίστιν 100.
 τελειότης ἀνυπέροβλητος 100.
 τελειωθῆναι (de morte) 230.
 ὡς ὢν τις 122.
 Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἀδιάκριτον ἡμῶν
 ζῆν 122.
 τὸ τέρμα τῆς δύσεως 52.
 τοκετός (lucrum) 170.
 ἔχειν τόπον 176.
 τοποθεταὶ ἀγγελικά 156.
 πάλιν ἔσωμαι τρέχων 340. οὐκ εἰς
 κερὸν ἔδραμον 366. 375. 387.
 τριώνυμος 266.
 τύπον τοῦ Ἰησοῦ δεῖξαι 28. ποιεῖν
 τύπον σταυροῦ 28.
 θεοῦ τυχεῖν 328. βλάβην οὐ τὴν τυ-
 χούσαν 60.
 ἀποθέμενοι τύφος 60.
 ὁ τύπος τοῦ Ἰησοῦ 14. 16. 28. ποι-
 εῖν τύπον σταυροῦ 28.

υ.

ύγεια 68.
 ὕβλος καὶ γέλωσ 336.
 ὑπαντᾶν 212.
 ὑπεισιέναι 208.
 ὑπέξελεθεῖν 394. τοῦ ζῆν ὑπέξελεθεῖν
 373.
 ὁ ὑπὲρ καιρὸν 200. ἔλαμψεν ὑπὲρ
 πάντας 136. ἀγαπήσεις ὑπὲρ τὴν
 ψυχὴν 40. 68. ὑπὲρ ἁμαρτιῶν
 προσφέρειν 14. ἕνα ὑπὲρ (var. περὶ)
 αὐτῶν ἀνελέγκη 28. not. 22. ὑπὲρ
 θεοῦ ἀποθνήσκω 166. 338. ὑπὲρ
 τῆς πίστεως ἀνααιρεῖσθαι 374. ὑπὲρ
 ei περι fluct. 40.

ὑπεράγαν ὠφέλιμος 102.
 ὑπερασπισμός 102.
 ὑπεραγάλλεσθαι 178. 282.
 ὑπερηγάπησεν 8.
 ὑπερδοξάζω 186. 302.
 ὑπερεκπερισσῶς 68.
 ὑπερπεινεῖν 126. 324.
 ὑπέρμαχος καὶ ὑπερασπιστής 92.
 ἀλαζών καὶ ὑπερόπτης 374.
 ἡ ἄμωμος καὶ ὑπερτάτη ὄψις τ. θ. 82.
 ὑπερπρονοῦσι σαρκός 219.
 οἱ ὑπέρτατοι τοῦ σατανᾶ 316.
 ὑπογραμμός 78. ὑπογραμμὸν τιθέ-
 ναι 386. ὑπομονῆς γενόμενος ὑπο-
 γραμμός 52. ὁ ὑπογραμμός ὁ δε-
 δομένος ἡμῖν 64.
 τὸ ὑποδέξαι διὰ τῆς ὑπακοῆς 66.
 ὑποδιάκονοι 310.
 ὑποκορίζεσθαι 316.
 κατὰ μῆμελίαν ὑπόκρισιν 142.
 ὑπομονητικὸς 392.
 ὑπουλός 328.
 ὑποπιέζειν 368.
 ὑποπίπτειν ὑπὸ τὴν διάνοιαν 80.
 ἐν ὑποκρίσει 384. μεθ' ὑποκρίσεως 60.
 ὑποπτέυειν 180.
 ὑποσαίνω καὶ καταψῶ 356.
 τὸν ὕσσωπον 16.
 ὑστερηθῆναι 22.
 ὁ ὕψιστος 92. bis
 ὕψος δυνάμεως 42. ἀναφέρεσθαι εἰς
 τὰ ὕψη 128.

φ.

φαυλίξειν 314.
 πεφανέρωκαν 14. not. 6.
 τὸ βῆπτισμα τὸ φέρον εἰς ἄφρασιν
 ἁμαρτιῶν 24.
 ἐν ὑποκρίσει φέρειν τὸ ὄνομα τοῦ
 κυρίου 384.
 εἰς ζωὴν φθάσαι 344.
 φθόνον ἔχειν ὑπὸ τινος 50.
 φθορεὺς τῆς ἰδίας σαρκός 284. φθο-
 ρεῖς παίδων 369. φθορεῖς τοῦ λό-
 γου τῆς ἀληθείας 274.
 τὸ φιλοδέσποτον 392.
 φιλόθεος 366.
 πῦρ φιλόυλον 170. 362.
 φιλόχριστος 216. 248. 252.
 -φόρος: θανατηφόρος 160. θεοφό-
 ρος et -φόροι 118. 128. 350. ναο-
 φόροι 128. 328. νεκροφόρος 190.
 294. πνευματοφόρος 314. σαρκο-
 φόρος 190. 294. χριστοφόρος et
 -φόροι 128. 212. 244.
 ἐν καρδίᾳ φροεῖν 210.
 φοῖνιξ ὄργανον 72.
 μικρὰ φροεῖν 106.
 φρουροφυλακῆ 368.

φρυγεῖν ἀπὸ 74.
 ἐν τοῖς φυλάκοις 371.
 τὸ τῶν Χριστιανῶν φύλον 366.
 φυλλοβόρει 70.
 φυτεία πατρὸς 160. 176.
 φρωσίσις 262.
 φρωταγωγοὶ ἄγγελοι 38.
 φωτίζειν φῶς γνώσεως 372.

χ.

χαίρειν ἔωμεν 352.
 χαλιναγωγεῖν ἑαυτὸν ἀπο παντὸς
 κακοῦ 383.
 χαρικήρη ἀποστολικὸς 152. 228.
 χάριτας παρέχειν 352. χάριτας κατα-
 θέσθαι 368.
 χαρμοναὶ 284.
 εἰς πίστιν χειραγωγῆσαι 354.
 ἐν χερσὶν ὁ αἰὼν 110. πρὸς μὲν τὸ
 λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς
 δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν 42.
 χειροθετεῖν 316.
 χερουβείμ καὶ σεραφεείμ 230.
 χλευάζειν 294. χλευάζειν καὶ μυκτη-
 ρίζειν 84.
 οἱ χρηματολαίλαπες 250.
 χρησιμοδοτηθῆναι 100.
 χρηστομάθεια (var. χριστομ.) 286.
 Χριστὸς θεὸς 194. et alibi. Χριστὸς
 Ἰησοῦς 352. et passim.
 χριστέμποροι 230.
 χριστιανὸς et -νοὶ 130. 132. 142. 166.
 204. 305. 342. 354. χριστιανῆ τρο-
 φῆ 256.
 χριστιανισμὸς 148. 166. 178.
 χριστοκτόνος 274. 314.
 χριστόληπτοι (var. χρηστολ. et -λημ-
 πτοι) 312. not. 2.
 χριστομάχοι 290.
 χριστοφόροι 284.
 χριστοφόρος et -φόροι 128. 212. 214.
 300.
 χριστώνυμος 338.

ψ.

ψευδαπόστολοι 282.
 ψευδιερεῖς 244.
 ψευδοδιδασκαλίαι 385.
 ψευδοδοξία 334.
 ψευδοῦνδαῖοι 236. 282.
 ψευδολογία 316.
 ψευδολόγος κήρυξ 278.
 ψευδώνυμος 284.
 ψιλὸς ἄνθρωπος 232. 259. 268. 314.
 μηδὲ ψιλοῦ ἀξιοῦν 352.
 ψιλότης (opp. δόξα) 336.

ω.

ὠμογέρων 220.

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ SACRÆ.

	Vet. Test.	pag.		pag.
Genes.	1, 9.	69.	Levit. 20, 24.	11.
-	1, 26.	7 et 12.	- 23, 29.	14.
-	1, 26, 27.	79 et 307.	- 26, 12.	210.
-	1, 28.	12 et 79.	Num. 11, 26, 27.	418.
-	2, 2.	34.	- 12, 3.	253 et 331.
-	2, 23.	53.	- 12, 7.	64 et 89.
-	3, 14.	273.	- 13, 17.	30.
-	3, 19.	249.	- 16.	98 et 245.
-	4, 3—8.	50.	- 16, 33.	51.
-	5, 1.	307.	- 17.	89.
-	5, 24.	57.	- 18, 27.	75.
-	6, 8.	57.	- 19, 2 sqq.	17.
-	7.	53.	- 21, 6 sqq.	29.
-	7, 1.	57.	- 21, 9.	30 et 291.
-	9, 3.	315.	- 27, 16 sq.	219.
-	9, 6.	307.	Deut. 4, 1.	22.
-	12, 1—3.	57.	- 5, 12.	34.
-	13, 14—16.	57.	- 6, 4.	265 et 307.
-	14, 14.	21.	- 6, 13.	273.
-	15, 5, 6.	57.	- 6, 16.	273.
-	15, 6.	32.	- 9, 12.	6 et 33.
-	17, 5.	32.	- 9, 12 sqq.	99.
-	17, 26, 27.	21.	- 14.	21.
-	18, 11.	57.	- 18, 15.	307.
-	18, 27.	64 et 253.	- 27, 15.	29.
-	19.	58.	- 32, 8, 9.	75.
-	19, 21.	307.	- 32, 15.	49.
-	21, 22.	57.	Josue 2, 9.	59.
-	22, 17.	77.	1 Reg. 18, 8 sqq.	51.
-	22, 18.	251.	1 Paral. 17, 16.	253.
-	25, 21.	31.	2 Paral. 20, 7.	57.
-	25, 23.	31.	- 31, 14.	75.
-	27, 41 sqq.	51.	Judith, 8, 4, 6.	283.
-	28, 4.	77.	- 8, 19.	157.
-	28, 29.	77.	- 8, 30.	101.
-	37.	51.	Esther 7 et 8.	101.
-	48, 11, 9.	31.	Iob. 1, 1.	64.
-	48, 18.	32.	- 4, 16—18.	85.
-	48, 19.	32.	- 4, 19—21.	85.
-	49, 10.	287.	- 5, 1—5.	85.
Exod.	2, 14.	51.	- 5, 17—26.	103.
-	3, 11.	65.	- 7, 6.	111.
-	4, 10.	65 et 253.	- 11, 2, 3.	76.
-	14.	98.	- 13, 17.	431.
-	16, 8.	245.	- 14, 4, 5.	64.
-	17, 14.	30.	- 15, 15.	85.
-	17, 18 sqq.	28.	- 19, 25, 26.	92.
-	20, 8.	34.	- 30, 19.	253.
-	24, 18.	33.	- 31, 13 sq.	311.
-	31, 8.	6 et 33.	- 31, 13, 15.	281.
-	32, 7.	6 et 33.	- 32, 8 sq.	243.
-	32, 7 sqq.	99.	- 38, 10.	69.
-	33, 1.	11.	- 38, 11.	69.
-	34, 28.	6.	Psal. 1, 1.	24.
Levit.	11.	21.	- 1, 3—6.	26.
-	11, 3.	24.	- 2, 7, 8.	83.
-	16, 7 sqq.	15.	- 2, 11.	372.

	pag.		pag.
Psalm. 3, 6.	73.	Psalm. 138, 15.	85.
- 4, 5.	389.	- 139, 21.	279.
- 5, 6.	317.	- 140, 5.	103.
- 7, 4.	331.	Prov. 1, 6.	11.
- 11, 4—6.	62.	- 1, 17.	7.
- 17, 26. 27.	93.	- 1, 23—31.	103.
- 17, 44.	19.	- 2, 21. 22.	61.
- 18, 2—4.	74.	- 3, 12.	103.
- 21, 7—9.	64.	- 3, 34.	46 et 124.
- 21, 17.	9 et 10.	- 7, 3.	49.
- 21, 19.	11.	- 8, 17.	225.
- 21, 21.	9.	- 8, 22 sqq.	260.
- 21, 23.	13.	- 8, 27. 30.	259.
- 23, 1.	100.	- 9, 1.	267 et 291.
- 27, 7.	73.	- 10, 24.	215.
- 30, 19.	62.	- 10, 25.	327.
- 31, 10.	70.	- 15, 27.	317.
- 32, 1. 2.	97.	- 18, 9.	233.
- 33, 11—18.	70.	- 18, 17.	150 et 253.
- 33, 13.	19.	- 20, 27.	69.
- 36, 35—37.	61.	- 22, 19.	325.
- 41, 3.	13.	- 23, 24.	281.
- 41, 10.	239.	- 24, 21.	297.
- 49, 14. 15.	99.	- 27, 2.	76 et 85.
- 49, 16—23.	81.	- 30, 4.	265.
- 50, 3—19.	65.	Ecclesiastes 1, 10.	11.
- 50, 19.	4 et 99.	- 2, 25.	315.
- 54, 23.	441.	- 19, 4.	318.
- 61, 5.	62.	Sapient. 2, 12.	11.
- 63, 5—7.	22.	- 2, 24.	50.
- 68, 5.	315.	- 11, 22.	74.
- 68, 6.	255.	- 12, 12.	74.
- 68, 22.	14.	Eccli. 4, 31. (36).	41.
- 68, 31—33.	99.	- 28, 3.	556.
- 77, 36. 37.	62.	Isai. 1, 2.	19.
- 82, 8.	239.	- 1, 10.	19.
- 85, 9.	233.	- 1, 11—14.	3.
- 88, 21.	65.	Isai. 1, 13.	36.
- 89, 4.	35.	- 1, 16—20.	55.
- 91, 13.	273.	- 1, 17.	484.
- 102, 11.	55.	- 1, 18.	55.
- 103, 4.	83.	- 1, 19.	315.
- 103, 9.	69.	- 3, 5.	50.
- 104, 15.	315.	- 3, 9.	11.
- 109 1.	31 et 83.	- 5.	37.
- 115, 3.	107.	- 5, 21.	6.
- 115, 12.	347.	- 5, 26.	186.
- 117, 12.	10.	- 6, 3.	80.
- 117, 19. 20.	95.	- 7, 4.	337.
- 117, 22.	10.	- 7, 11.	267.
- 117, 24.	10.	- 7, 14.	307.
- 117, 48.	103.	- 8, 14.	10.
- 118, 51.	325.	- 9, 6.	307.
- 118, 120.	9.	- 10, 22. 23.	5.
- 119, 1.	329.	- 16, 1. 2.	25.
- 119, 121.	186.	- 26, 20.	97.
- 119, 163.	6.	- 28, 16.	10.
- 130, 3.	148 et 251.	- 29, 13.	61. 109 et 480.
- 138, 7—10.	75.	- 33, 13.	19.

	pag.		pag.
Isai. 33, 16.	26.	Jerem. 23, 15.	277.
- 33, 16—18.	26.	- 25.	37.
- 33, 18.	7.	Ezech. 11, 19.	13.
- 35, 4.	249.	- 14, 14. 20.	111.
- 40, 3.	19.	- 18, 30.	55.
- 40, 10.	79.	- 33, 11.	55 et 289.
- 40, 12.	37.	- 33, 12.	55.
- 40, 13.	11.	- 36, 23.	235.
- 41, 8.	57.	- 36, 26.	15.
- 42, 6. 7.	34.	- 37, 12. 13.	97.
- 43, 9.	253.	- 47, 12.	27.
- 44, 6.	307.	Daniel 2, 44.	247.
- 45, 1.	31.	- 3, 20.	92.
- 45, 2. 3.	26.	- 6, 16.	92.
- 49, 6.	34.	- 7, 7. 8.	5.
- 49, 17.	37.	- 7, 10.	80.
- 49, 22.	186.	- 7, 14. 27.	247.
- 50, 6. 7.	9.	- 7, 24.	5.
- 50, 7.	10.	- 9, 24. 25. 27.	47.
- 50, 8. 9.	9.	- 9, 24. 26. 27.	5.
- 52, 5.	159, 235 et 388.	- 13.	220 et 243.
- 53, 1 sqq.	63.	- 13, 52.	245.
- 53, 4.	303.	Osee 2, 23.	107.
- 53, 5.	307.	Jonas 3.	55.
- 53, 5. 7.	7.	Habac. 2, 3.	71.
- 53, 8.	9.	- 2, 4.	255.
- 54, 1.	107.	Soph. 3, 19.	27.
- 56, 10.	327.	Aggae. 2, 10.	37.
- 58, 4. 5.	4.	Zachar. 3, 1.	97.
- 58, 6—10.	4.	- 8, 17.	3.
- 58, 8.	7.	- 9, 17.	315.
- 60, 17.	88.	- 12, 10.	237 et 293.
- 61, 1. 2.	34.	- 13, 6.	9.
- 62, 2. 12.	251.	- 13, 7.	9.
- 62, 11.	79 et 297.	Malach. 2, 10.	265.
- 63, 4.	34.	- 2, 15.	311.
- 64, 4.	115.	- 3, 1.	71.
- 65, 2.	29.		
- 66, 1.	37.	Nov. Test.	
- 66, 2.	40. 60 et 233.	Matth. 1, 1.	309.
- 66, 24.	112.	- 1, 23.	307 et 337.
Jerem. 1, 7.	220 et 243.	- 3, 9.	251.
- 2, 12. 13.	25.	- 3, 10.	488.
- 3, 22. 19.	55.	- 3, 15.	186 et 291.
- 4, 3.	20.	- 4, 3.	271.
- 4, 4.	19.	- 4, 4.	271.
- 4, 22.	267.	- 4, 6.	273.
- 7, 2.	19.	- 4, 9.	273.
- 7, 22. 23.	3.	- 4, 10.	273.
- 7, 26.	20.	- 5, 3.	379.
- 8, 4.	329.	- 5, 5.	331.
- 9, 23. 24.	60.	- 5, 11.	331.
- 9, 25. 26.	20.	- 5, 19.	335.
- 10, 23.	226.	- 5, 23.	129.
- 11, 19.	307.	- 5, 27. 28.	484.
- 15.	37.	- 5, 32.	448.
- 15, 19.	331.	- 5, 42.	42.
- 17, 6.	309.	- 5, 44.	389.
- 17, 24 sqq.	34.	- 5, 45.	279.
		- 5, 48.	279.

	pag.		pag.
Matth. 6, 10.	396.	Matth. 21, 43—45.	31.
- 6, 12. 14.	379 et 384.	- 23, 6.	433.
- 6, 12—15.	60.	- 23, 11.	95.
- 6, 13.	385.	- 23, 31 sqq.	9.
- 6, 14.	235.	- 23, 35.	333.
- 6, 24.	111.	- 24, 32.	71.
- 6, 25.	441.	- 24, 35.	74.
- 7, 1.	379.	- 24, 45.	125.
- 7, 1. 2.	60.	- 25, 5 sqq.	7.
- 7, 2.	379.	- 26, 24.	93 et 441.
- 7, 11.	466.	- 26, 31.	9.
- 7, 13. 14.	97.	- 26, 39.	401.
- 7, 15.	277.	- 26, 41.	385.
- 7, 19.	488.	- 26, 55.	395.
- 7, 21.	109.	- 27, 3. 19.	267.
- 7, 23.	109.	- 27, 48.	14.
- 8, 17.	303.	- 27, 52.	148 et 235.
- 9, 13.	8 et 108.	- 28, 19.	265 et 287.
- 9, 22.	430.	Marc. 5, 34.	430.
- 10, 10.	442.	- 7, 4.	25.
- 10, 16.	110. 200 et 303.	- 7, 6.	61.
- 10, 23.	394.	- 8, 31.	172.
- 10, 28.	110 et 482.	- 9, 42.	93.
- 10, 32.	109.	- 10, 11.	448.
- 10, 33.	188 et 417.	- 10, 38.	401.
- 10, 41.	299.	- 10, 52.	430.
- 11, 5.	269.	- 11, 25.	235.
- 11, 27.	123.	- 12, 29.	307.
- 12, 33.	132 et 333.	- 12, 39.	433.
- 12, 40.	237.	- 14, 21.	441.
- 12, 50.	114.	- 14, 27.	9.
- 13, 3.	72.	- 14, 38.	385.
- 13, 22.	553.	- 15, 23.	14.
- 13, 43.	295.	Luc. 1, 5 sq.	277.
- 15, 8.	61 et 481.	- 2, 36 sq.	283.
- 15, 13.	161. 176 et 239.	- 3, 23.	237.
- 16, 18.	277.	- 5, 32.	108.
- 16, 23.	273.	- 6, 20.	379.
- 16, 24.	17.	- 6, 30.	42.
- 16, 26.	170. 111. 345 et 361.	- 6, 36.	379.
- 18, 3. 4.	564.	- 6, 36—38.	60.
- 18, 6.	93.	- 6, 37.	235 et 379.
- 18, 11.	109.	- 6, 38.	379.
- 18, 20.	325.	- 6, 46.	245.
- 19, 4sq.	311.	- 7, 50.	430.
- 19, 9.	448.	- 8, 5.	72.
- 19, 12.	190 et 295.	- 8, 30.	269.
- 19, 17.	457.	- 8, 48.	430.
- 19, 21—24.	429.	- 9, 25.	345.
- 19, 23. 24.	553.	- 10, 3.	110.
- 20.	490.	- 10, 16.	325.
- 20, 16.	7.	- 10, 18.	273.
- 20, 22.	401.	- 10, 27.	295 et 333.
- 20, 28.	382.	- 11, 8.	495.
- 21, 22.	466.	- 11, 26.	456.
- 22, 11.	477 et 543.	- 11, 43.	433.
- 22, 14.	7.	- 12, 4. 5.	110.
- 22, 37.	109.	- 12, 5.	482.
- 22, 40.	295.	- 12, 9.	188.

	pag.		pag.
Luc. 12, 22.	441.	Joh. 15, 19. 4.	343.
- 13, 27.	109.	- 16, 11.	170.
- 16, 10—12.	112.	- 16, 13.	329.
- 16, 13.	111.	- 16, 14.	329.
- 16, 15.	253.	- 17, 3.	93. 295 et 308.
- 17, 2.	93.	- 17, 4. 6.	329.
- 17, 10.	253.	- 17, 5.	259.
- 17, 19.	430.	- 17, 11. 21.	323.
- 18, 23.	253.	- 20, 17.	258.
- 20.	497.	- 20, 27.	292.
- 20, 46.	433.	- 20, 28.	292.
- 22, 32.	297.	- 20, 31.	160.
- 23, 34.	331.	Act. 1, 3.	293.
- 24, 36—40.	188.	- 1, 11.	293.
- 24, 39.	292.	- 1, 25.	52.
- 24, 44.	190.	- 2, 24.	377.
Joh. 1, 1 sqq.	309 et 541.	- 3, 19.	122.
- 1, 1. 3. 14. 18.	260.	- 3, 22.	307.
- 1, 3.	259.	- 4, 10.	72.
- 1, 9 sqq.	260.	- 4, 12.	439.
- 1, 14. 13. 235. 267. 269. 291. 309 et 327.	265.	- 4, 32.	41.
- 1, 18.	265.	- 5, 41.	386.
- 2, 9.	269.	- 7, 37.	307.
- 2, 18.	291.	- 7, 59.	257.
- 3, 8.	180.	- 8, 32.	307.
- 3, 14.	29 et 291.	- 9, 5.	287.
- 3, 16.	96.	- 10, 41.	188 et 293.
- 3, 36.	160 et 325.	- 10, 42.	106.
- 5, 22. 27.	106.	- 11, 26.	251 et 306.
- 5, 30.	247.	- 12, 2.	257.
- 5, 35.	209.	- 13, 22.	65.
- 5, 40.	160.	- 13, 50.	52.
- 5, 46.	249.	- 14, 5. 19.	52.
- 6, 9 sq.	269.	- 14, 6.	52.
- 6, 32. 45. 51.	171.	- 17, 25.	99.
- 6, 38.	259.	- 17, 31.	106 et 378.
- 6, 57.	275.	- 20, 24.	255.
- 7, 38.	171.	- 20, 29.	176.
- 8, 29.	323.	- 20, 35.	6 et 48.
- 8, 44.	283.	- 21, 14.	396.
- 8, 46.	235.	- 24, 5.	200.
- 8, 56. 58.	249.	- 26, 14.	287.
- 10, 7. 9.	182 et 541.	- 26, 18.	430.
- 10, 9.	542.	- 26, 23.	257.
- 10, 11.	347.	- 28, 13. 14.	213.
- 10, 11. 9.	287.	Rom. 1, 3.	291.
- 10, 16.	148.	- 1, 11.	211.
- 11, 25 sq.	239.	- 1, 17.	132.
- 11, 26.	238.	- 1, 20.	488.
- 11, 42.	239.	- 1, 21.	83.
- 12, 7.	134.	- 1, 29—32.	81.
- 12, 32.	291.	- 2, 4.	148 et 331.
- 12, 36.	176.	- 2, 21.	133.
- 13, 34.	295.	- 2, 24.	94.
- 14, 6.	160. 287. 329 et 542.	- 2, 29.	76.
- 14, 9.	123.	- 3, 22. 28.	430.
- 14, 24.	329.	- 4, 3.	57.
- 15, 5.	122 et 192.	- 4, 3. 11 sqq.	32.
- 15, 13.	41.	- 4, 17.	107.

	pag.		pag.
Rom. 4, 21.	2 et 88.	1 Cor. 10, 13.	243.
- 5, 1.	430.	- 10, 31.	202.
- 6, 10.	257.	- 10, 33.	95.
- 8, 11.	378.	- 11, 1.	285 et 323.
- 8, 17.	188.	- 11, 11.	317.
- 8, 18.	224.	- 12, 11.	265.
- 8, 29. 30.	41.	- 12, 13.	265.
- 8, 32.	235.	- 12, 26.	389.
- 9, 5.	77.	- 13, 2 sq.	315.
- 9, 10—12.	31.	- 13, 4 sqq.	96.
- 9, 25.	107.	- 13, 9.	156.
- 9, 33.	10.	- 14, 40.	86.
- 10, 10.	38 et 335.	- 15, 8. 9.	172.
- 11, 33.	86.	- 15, 12.	113.
- 11, 36.	69.	- 15, 13 sqq.	261.
- 12, 17.	383.	- 15, 20. 23.	72.
- 13, 1. 7.	399.	- 15, 23.	84.
- 13, 14.	262 et 543.	- 15, 28.	258.
- 14, 10. 12.	384.	- 15, 32.	169.
- 15, 14.	150.	- 15, 49.	160.
- 15, 19.	256.	- 15, 53.	261.
- 16, 4.	100.	- 16, 13.	255.
- 16, 25—27.	405.	- 16, 22.	309.
1 Cor. 1, 7.	184.	2 Cor. 4, 14.	378.
- 1, 10.	122. 231 et 323.	- 4, 18.	167. 343 et 360.
- 1, 18.	134.	- 5, 17.	12 et 249.
- 1, 18. 23. 20.	337.	- 6, 14 sqq.	335. 370.
- 1, 20.	134.	- 6, 16.	210.
- 1, 31.	60. 231 et 317.	- 7, 10.	468.
- 2, 5.	119.	- 8, 18.	335.
- 2, 8.	239 et 269.	- 8, 19.	194.
- 2, 9.	115 et 293.	- 8, 21.	383.
- 3, 1. 2.	156.	- 10, 13.	54.
- 3, 8.	7.	- 10, 17.	60 et 317.
- 3, 13 sqq.	94.	- 10, 17. 18.	76.
- 3, 16.	113 et 180.	- 11, 3.	335.
- 3, 16. 17.	6.	- 11, 22 sqq.	52.
- 4, 4.	169.	- 12, 7.	39.
- 4, 5.	76.	- 12, 13.	180.
- 4, 9.	357.	- 13, 12.	263 et 313.
- 4, 12.	42.	Galat. 1, 1.	175. 277 et 389.
- 4, 12. 13.	10.	- 1, 4.	96 et 315.
- 4, 13.	126.	- 1, 8.	190.
- 4, 20.	335.	- 2, 2.	387.
- 5, 7.	148 et 251.	- 2, 5.	256.
- 6, 2.	388.	- 2, 6.	7.
- 6, 7.	130.	- 2, 9.	51.
- 6, 9. 10.	134. 221. 335 et 383.	- 2, 19.	347.
- 6, 9 sqq.	261.	- 3, 1.	48.
- 6, 14.	378.	- 3, 11.	255.
- 6, 14. 15.	202.	- 3, 16.	251.
- 6, 15.	161.	- 3, 20.	309.
- 6, 19.	113 et 180.	- 3, 28.	281.
- 7, 11.	448.	- 4, 9.	243.
- 7, 22.	168 et 343.	- 4, 26.	380.
- 8, 4. 6.	309.	- 4, 27.	107.
- 8, 6.	258. 264 et 265.	- 5, 1.	3.
- 9, 24.	52 et 166.	- 5, 8.	132.
- 10, 4.	541.	- 5, 19 sqq.	50.

	pag.		pag.
Galat. 6, 1.	6 et 101.	Coloss. 1, 18.	72.
- 6, 2.	315.	- 1, 23.	128.
- 6, 7.	382.	- 1, 25.	136.
- 6, 10.	113 et 192.	- 3, 4.	122.
- 6, 11.	172.	- 3, 14.	95.
- 6, 14.	257.	- 4, 3.	162.
- 6, 16.	48.	- 4, 15.	319.
- 6, 17.	256.	- 4, 18.	310.
Ephes. 1, 1.	329.	1 Thess. 1, 5.	88.
- 1, 4.	119.	- 2, 15.	239.
- 1, 18.	83.	- 4, 4.	45.
- 1, 19.	119.	- 4, 5.	279.
- 1, 21.	190.	- 5, 5.	176.
- 2, 2.	267. 288 et 297.	- 5, 17.	381.
- 2, 8. 9.	377.	- 5, 18.	85.
- 3, 11.	119.	- 5, 22.	378.
- 3, 19.	119.	2 Thess. 3, 10.	249.
- 4, 1.	307.	- 3, 15.	389.
- 4, 3 sqq.	119.	1 Tim. 1, 3.	200.
- 4, 4.	150 et 265.	- 1, 4.	136. 146 et 249.
- 4, 4 sqq.	93 et 325.	- 1, 5.	132.
- 4, 5.	281.	- 2, 2.	389.
- 4, 5 sq.	265.	- 2, 3.	55.
- 4, 26.	389.	- 2, 4.	279.
- 4, 30.	447.	- 2, 5.	258 et 283.
- 5, 2.	321.	- 2, 5 sq.	309.
- 5, 3.	311.	- 2, 8.	75.
- 5, 16.	1.	- 3, 5.	388.
- 5, 21.	84 et 85.	- 3, 8.	382.
- 5, 25.	202.	- 3, 16.	11 et 30.
- 5, 30.	161.	- 4, 7.	146.
- 6, 3.	311.	- 4, 10.	243. 264 et 327.
- 6, 4.	41. 263 et 281.	- 4, 12.	317.
- 6, 5.	41.	- 5, 3.	315.
- 6, 9.	41.	- 5, 4.	55.
- 6, 11.	381.	- 5, 8.	233.
- 6, 12.	333.	- 5, 17.	42.
- 6, 14.	378.	- 5, 21.	69.
- 6, 16.	333.	- 6, 1.	94 et 235.
- 6, 20.	162.	- 6, 3.	200.
Philipp. 1, 5.	377.	- 6, 7.	380.
- 1, 5 sqq.	388.	- 6, 8.	48.
- 1, 21.	170.	- 6, 10.	380.
- 1, 27.	382.	- 6, 20.	318.
- 2, 3.	180.	2 Tim. 1, 6.	120.
- 2, 11.	251.	- 1, 16.	122 et 321.
- 2, 12.	40.	- 1, 18.	299 et 319.
- 2, 16.	387.	- 2, 4 sq.	315.
- 2, 17.	166.	- 2, 12.	381.
- 2, 30.	100.	- 2, 19.	6 et 49.
- 3, 8.	310.	- 2, 24 sq.	331.
- 3, 18.	239.	- 2, 26.	279.
- 3, 18 sq.	390.	- 3, 4 sq.	251.
- 3, 19.	249.	- 3, 6.	176.
- 4, 3.	413.	- 3, 14.	88.
- 4, 6.	441.	- 4, 1.	106.
Coloss. 1, 15.	291. 299 et 337.	- 4, 6.	91. 166 et 310.
- 1, 15 sqq.	258.	Tit. 1, 2.	74.
- 1, 16.	30.	- 1, 3.	89.

	pag.		pag.
Tit. 1, 10.	6.	1 Petr. 1, 19.	55.
- 1, 14.	146.	- 1, 21.	378.
- 2, 5.	235.	- 2, 1.	60.
- 2, 14.	104.	- 2, 6.	10.
- 3, 1.	49 et 399.	- 2, 7. 8.	10.
Philem. 8. 9.	122.	- 2, 9.	83. 281 et 329.
Hebr. 1, 1. 2.	541.	- 2, 11.	383.
- 1, 2.	30 et 287.	- 2, 12.	388.
- 1, 3.	546.	- 2, 17.	49 et 388.
- 1, 3. 4.	83.	- 2, 22.	386.
- 1, 5.	83.	- 2, 23.	331.
- 1, 7.	83.	- 2, 24.	386.
- 1, 8.	62.	- 3, 9.	378.
- 1, 13.	83. 237 et 259.	- 3, 18.	404.
- 2, 17.	105.	- 3, 20.	55.
- 3, 1. 10.	105.	- 4, 7.	331 et 385.
- 3, 2—5.	64.	- 4, 8.	96.
- 3, 2. 5.	69.	- 4, 16.	386.
- 3, 5.	33.	- 5, 2.	310.
- 4, 12.	70.	- 5, 5. 48. 76. 85. 124 et 325.	325.
- 4, 15.	105.	- 5, 6.	317.
- 6, 18.	74.	- 5, 7.	439.
- 8, 1.	62.	- 5, 8.	3.
- 8, 12.	49.	2 Petr. 2, 5.	55 et 57.
- 8, 58.	259.	- 2, 6.	58.
- 10, 12 sq.	237.	- 2, 6. 7.	58.
- 10, 25.	6.	- 2, 15.	429.
- 10, 28.	541.	- 2, 20.	441.
- 10, 37.	71.	- 3, 3. 4.	71.
- 11, 5.	57.	- 3, 5.	413.
- 11, 7.	57.	- 3, 8.	35.
- 11, 17.	57.	- 3, 9.	289.
- 11, 31.	59.	- 3, 15.	380.
- 11, 37.	64.	1 Ioh. 1, 1.	186.
- 12, 1.	67.	- 1, 4.	2.
- 12, 6.	103.	- 2, 22.	186.
- 12, 23.	325.	- 3, 2.	81 et 134.
- 13, 5.	48.	- 3, 24.	457.
- 13, 11.	17.	- 4, 2.	186.
- 13, 14.	483.	- 4, 3.	385.
- 13, 17.	229.	- 4, 9.	386.
Iacob. 1, 6. 8.	318.	- 4, 9. 10.	96.
- 1, 8.	41. 58. 71 et 411.	3 Ioh. 4.	1.
- 1, 15.	114.	Iudae 3.	385.
- 2, 7.	518.	Apocal. 1, 6.	69.
- 2, 20. 26.	132.	- 1, 7.	293.
- 2, 21.	76.	- 1, 9.	257.
- 2, 23.	57 et 251.	- 1, 11.	419.
- 4, 1.	93.	- 2, 17.	544.
- 4, 5.	317.	- 3, 12.	544.
- 4, 6.	76. 124 et 235.	- 11, 7.	438.
- 4, 7.	6 et 481.	- 12, 3.	438.
- 4, 12.	556.	- 13, 1 sqq.	438.
- 5, 4.	433.	- 14, 1.	544.
- 5, 20.	96.	- 17, 8 sq.	438.
1 Petr. 1, 7.	441.	- 20, 15.	413.
- 1, 8.	377.	- 21, 2.	439.
- 1, 13.	378.	- 21, 5.	12.
- 1, 17.	7.	- 22, 12.	79.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Pag. 2, 11. scr. Domini: — 4, 17. scr. Tunc — 8, not. 20) *Quomodo possent* — 9, not. 2) Isai. 50, 8. 9. — 10, 6. *ισχύι* — 11, not. 30) Prov. 1, 6. — 12, 18. *ἀγαθῆν*⁴⁹ — 14, not. 11) adv. Iud. c. 14. — 18, 8. *ἡμ. ἔ. π. κ. ῥ., ἐν αἰς*¹⁷ *ἡμεῖς*¹⁸ — 21, not. lin. 1. Abrahami — 24, not. 36) etiam O pr. man. — 20. *ἐκείνοις*⁴⁷ — 32, not. 16) lege: participium. Hefelii — 35, not. 12) Barn. p. 109. — 38, 4. lege *potius πλήρης* — 46, not. 3) respicit — not. 4) Colomesius (1694) — 48, 17. *συνειδήσεως*⁹ — 52, 4. *τόπον*⁵ — 53, not. 5) post verba: vindic. Petrin. pag. 54. adde: *H. ed. IV.* — 55, 5. *venerandam* et 17. *sancto* — 55, not. 3) Ezech. 33, 12. — 60, 31. *ἐγκατάλειμμα*⁵ — 56, notulam 3) reponas in pag. seq. — 72, 3. *ἀπαρχή*[*γ*]¹ — Cap. XXV. not. 1) Ovid. Met. 15, 392 sqq. — 32. [*Α*] *έγει* — 74, 8. *Εἶς*⁵ — 92, 20. *ἐπαφροδίτου*⁸ — 93, not. 6) Marc. 9, 42. — 105, not. 1) a S. Paulo — 112, not. 3) *reiciias* in pag. 111. — 118, not. 11) (Mediceo) — not. 3) *humilitati* (infra c. 3. Ep. ad Magn. c. 11. 12. et 13) facile aliquis crediderit illius, qui pluries (infra c. 8. et alibi) semet ipsum adeo *περὶ ψῆμα* esse affirmet — 120, not. 11) Clementis Rom. — 122, 10. post *ἡμῖν* dele numerum — 125, 16. ecclesiae Iesu Christo — not. 4) Matth. 24, 45. — 126, 16. *ἔρις ἐνερίσται* — 127, 26. *vita*, et ex — 131, 20. *XI — not. 2) *οὐχ ὡς παροδύοντα* — 133, 16. aboletur — 138, notula 2) ad Cap. XX. apposita pertinet ad vocem *προσδηλώσω* 136, 21. — 146, in notis scr. 8) pro 7) altero — 147, 17. nulli bono sunt — 153, not. 8) loquendi genere. *Voss.* — 154, in notis scr. 2) *Dedi* — 157, 17. nec attendendi — 174, not. 1) *Dei cultus* — 175, not. 11) *pot. episc. tempore commodo* — 175, 20. scr. firmavit pro firmant — 176, Cap. III. not. 3) *Contra quem* — 181, 8. *voluerunt* — 12. *schismatis* — 192, Cap. VII, not. 5) *l'acquetarsi* — 196, not. 6) *textui superadd.* — 199, not. 11) *Custodisi* — not. 16) *cum Antiocho* — 204, not. 5) *dele vocc. „hoc modo“* — 208, not. 4) *Vox ἐπιμελῶς* — 209, not. 2) *den. est Dacicus* — 216, not. 4) *I. e. ut τὰ* — 219, 14. *te volo* — 221, 25. *δὲ*³, *ὁ* — 225, 12. *εἶχον τίσιν* — 16, ipse tibi — 228, sub textu scr.: Ad Trallianos Epistola in Codd. F O V — 232, Cap. VII. not. 7) *ἀπόθεσθε* O V — 233, 7. *Deum*⁴ — 8. *putant*⁵ — 10. *ipsumque*⁶ — 11. *opera*⁷ — 242, in notis: 8) *ἐν om. Voss.* — 244, in not. 1) Cap. IV. 1) — 247, 14. non ex natura, sed ex sua sententia factus — 30. a me ipso — 248, 20. *δυνησόμεθα*⁵ — 250, 11. *ῶ*⁶ — 252, 28. *ἀξιοπλόκου*⁷ — 255, not. 14) *γίνεσθε ὅτι δίκαιος* B O V *Voss.* — ib. not. 5) ad vers. lat. muta in 6) — 258, V, 6. *“Οτε ὑποταγῆ”* — 261, ad text. gr. not. 4) Ita B F O V, in quibus des. *οὔτε πόρνοι, om. οὔτε ἀρσενικοῖται* C D *Voss.* — 265, 2. ASCENSURUM¹ — 267, 12. *crucifixerunt*⁶ — 270, 23. *ἀγνοίας*⁶ — 25. *ὄν*⁸ — 273. Cap. XI. not. 10) *in terram* add. Reg. — Cap. XII. not. 1) *est om. Pal. Reg.*, in quo des. subsequens *qui* — 278, 15. *δυσσεβέσι*⁸ — 16. *ἔστι*⁹ — 281, commuta locum notularum 26) et 27) — 286, 8. *εὐαγγέλιον*⁶ — In notis: Cap. VII. not. 1) *ἀριεὶ* O V — 291, 1. TROIA¹ — 294. Cap. V. not. 3) *insere post O V „μετανοήσουσι“* B — 295, 9. *Iesum*¹ — 31. *qui*³ et *Iesu* — 296, 2. *ῥύσεται ἡμᾶς* — 14. *ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλήθος* — Cap. IX. not. 1) *in fine F p. V* — 297, 1. *qui*⁴ — 2. *qui*⁵ — 3. *est*⁶ — 7. *colloquium*⁷ — 8. *evangelizantibus*⁸ — 299, not. 17) *Ita cum pro Ita C* — Cap. X. not. 5) *Pal. pro al.* — 302, 23. *αἰτῆς*⁸, cui voci addas notulam 8) *αἰτεῖ* O V, *mutesque notulam 8) in 9)* — 305, 23. *Ἀσπάξομαι* — 27. *διὰ παντός ἐν Θεῷ* — 306, Cap. I. not. 3) *ex F O V* — 308, Cap. VI. not. 1) *VO p. O V.* — 310, Cap. XI. not. 3) *VO p. O V* — 311. Cap. IX. not. 5) *Parentes vero* — 314, not. 8) *FOV Voss.* — Cap. II. not. 2) *ψίλον om. V* — 315, Cap. II. not. 5) *et des. in Pal.* — 321, 9. *quae est Ephesiae* — 326, 20. *ὑπάρχη*³ — 328, 22. *εἰμὶ ἡ ὁδός* — 330, 20. *σφωρονήσατε*¹⁶ — 334, 6. *ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος* — 339, 1. *Paracletus*⁴ — 2. *impraevaricabili*⁵ . . . *qui*⁶ — 4. *nobis*⁷ — 340, not. 3) *BVO p. BOV* — 5) *ἔστιν* O V — 341, not. 14) *et mihi difficile* — 343, Cap. IV. not. 2) *in Reg. p. in Pal.* — 344, Cap. VI. not. 5) *Vocc. τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ etc.* — 7) *BVO p. BOV* — 350, not. 3) *καὶ ante τῷ Θεοφόρῳ* — 351, 27. *sic quoque vero Deos* — 353, 33. *vocari* — 362, Cap. XVIII. not. 1) *E p. B* — 363, 38. *illis quoque* — 369, 22. *ἀετ. καὶ ταῦρ. καὶ*³ — 370, 34. *ἡμεῖς οἱ προσκ.* — 371, 32. *ἀμιξία τῶν ἐθνῶν* — 374, 38. *dele μακαρίον* ante *μάρτυρος* — 377, Cap. I. versionis vet. scr. not. 5) *connexi* *Pal. Reg.* — 381, not. 9) *σκοπεῖται* *exhibet* — 382, Cap. V. not. 3) 1 Tim. 3, 8. — 383, not. 2) 2 Cor. 8, 21. — 391, 16. *catholicae ecclesiae paroecias* — 304, not. 2) *διδόντας ἑαυτοῖς* *Vind.* — 395, 27. *quod idem munus* — 404, 19. *δωδέκατος*¹ — 405, 2. *est p. et* — 408. in notis apponas signum numeri 1) ante

„Titulus iste“ — 409, 3. in urbe Roma — 412. Cap. II. not. 10) Ex Codice Carmelit. — 413, 26. quae acc. p. quam acc. — 414. not. 9) Virgillii et Terentii — 416, not. 18) propius p. proprius — 421, 24. permisit mihi . . . annuit mihi⁸ — 423, not. 14) in fine 31. p. 32. — not. 18) in fine ed. Lond. 1637. — 425, Cap. IV. not. 5) et ipsi sancti — 429, 5. aliquanto — 437, Cap. XII. not. 2) surrexerit p. surrexit — 442, 5. (A) Cum orassem — not. 2) Matt. 10, 10. — 451. not. 17) unam paenitentiae indulgentiam habet — 456, 6. hoc vas — 457, 25. Ecce tradidi¹ — 460, not. 16) iniquissimus (sic) — 462, Mand. VIII. not. 8) Audi inquit — 465, 25. scr. nec unquam — 468, not. 8) Hom. 2, 15. et 3, 22sq. — 470, 24. vexatur⁶ — 480, 10. et⁵; in ipsa notula II Cor. 3, 14. — 17. potentiae¹⁰ — 34. ab eis — 482, 16. LIBER¹ — 485. Sim. II not. 6) Orig. hom. X, 1. in Iosuanam — 488, 32. et haec¹ — 489, Sim. V. not. 2) noctuque iacet in scapha — 490, 17. successoribus² — 494, 7. deprecatus¹ — 495, Cap. IV. not. 2) intellectu Pal. — 496, 20. acceperat. Vides — 509, not. 16) instare valentibus id sustinere — 18. debere⁴ — 510, 20. enim⁹ — 514, 18. ut admissorum suorum agant — 516, 19. habuerant;⁴ — 517, not. 4) viridem Pal. — 519, 9. qui (numero² deletio) — 10. qui² — 520, 23. mandatis³ — 521, 21. turre² — 523, 13. haec poenitentia citata — 30. compressos³ — 32. compressi (sine num.³) — 527, 9. omne⁵ genus — 532, 3. post „viginti quinque“, inserendum: deinde triginta quinque, — 535, 2. erant (absque num.⁷) — 3. erant⁷ — not. 8) et non sunt hii lapides in structuram — 536, not. 9) dein contineri p. continere — 537, 24. quid¹ scio — 540, not. 7) iuniorum esse factum — 542, 6. cincta sit⁷ — 544, not. 11) Etenim filius quoque nomina — not. 16) reprobati erant — 545, 5. Sic quoque — 548, 28. κηρύγματος — 568, not. 9) in quo vocc. — 569, 23. mundae enim — 596, 33. διψυχής. Cf. etiam Prolegg. LV.

Praeterea aliquoties in accentibus et spiritibus erratum est; pluries vero etiam in nonnullis certe exemplis ex iniuria typorum perierunt: quod aequus lector ne aegre ferat rogamus. Adde quod in exemplis nonnullis pag. 220. A AGINAT. pro AD IGNAT. exscriptum est typis.

Postscr. In libello nuperrime edito: Nachträgliche Bemerkungen zu Hermas von R. Anger und W. Dindorf, a viro cl. Anger exhibita est, varietas scripturae e primo Sim. apogr. collecta. Qua in re magnam ille diligentiam posuit: ineptam scripturae Simonideae vitiositatem aliquoties etiam ubi nos non adscripsimus, quippe quum correctio planissima esset^{*)}, curiosius ille exscripsit; alibi vero nobiscum et ipse tacite correxit, ut 1, 16. 572, 11. ἦν apogr. ᾧ (similiter 82, 15. 621, 14. apogr. τῷ suprascripto το pro ἦν) 20, 13. 583, 22. συμψέλλ. apogr. συμκέλλ. 32, 17. 591, 18. μέλλω apogr. μέλω 38, 26. 595, 14. ψευσματων apogr. στευσμ. Saepe vero silentio praeteriit quae haud negligenda erant, ut 6, 24. γίνονται pro γίνεται 6, 25. ἐπηγγέλατο pro ἐπηγγ. 15, 19. ἐν μετανοήσουσιν pro -σωσιν 16, 31. εὐχοστοί ἦσθε pro -στος ἦσθα 18, 29. ἐπερώτησα 23, 18. ἀπό στάδιον 26, 3. περιεκάθισε pro παρεκ. 28, 1. δίκην pro -κας 33, 26. φυλάξης pro -ξη 34, 20. δλόκληρον pro -ρος 49, 29. δύναμι (corrigere δύναμειναι) pro δύνανται 91, 23. ἔφεραν 94, 32. ἐνδιδυσκόμενοι (apogr. ἐνδεδ.) pro ἐνδεδυμένοι etc. Neque raro de scriptura Simonidis, maxime ubi ex ipso ille codice compendia repetierat, falsus est. Ita, ut aliquid exemplorum afferamus, 8, 8. (575. II. 13.) pro ἐπάγει notat, fere επα, supra εἶπα (ἐπαγγελεται D)⁴ 10, 12. pro φανισθήσομαι dat φανισθ. 10, 20. in apogr. est λίνον (fere videri poterat λίνον), non λινοῦν 12, 12. libellus habet, δὲ ut vid., sed omnino est τε. Item 17, 4., habet δολοῦτε sed est δολοῦντες 17, 18. ἐτελείωσεν sed apogr. ἐτέλευσεν 24, 29. δουλεύσθαι sed apogr. δουλεύεται 51, 13. δύστατοι sed apogr. recte δύσβατοι 78, 6., forte ἀμαρτιῶν, sed omnino est ἀμαρτιῶν 91, 22. σάρους affert, apogr. vero σάρων, habet 95, 2. non est μιᾷ χροῖᾷ sed μιᾷ χροῖᾷ. Ad 86, 27. notat, αὐθις, in parenth. αὐ c. cpd. θς; supra εὐθὺς; videtur subesse: αὐθέντης. Quae res sic habet: Sim. scripsit αὐθις, supraposito εὐθὺς, una vero ipsum compendium ex codice apposuit in parenthesi, idque omnino denotat αὐθέντης.

*) Illorum numero loci hi rectius eximendi erant: 597, 19. (it. 600, 30.) ubi apogr. ἐκπεφυρμ. potius quam ἐμπερ. habet, 627, 9. ubi apogr. εὐτρεπέστατος pro εὐπρεπ. 580, 28. ubi ἐν μὲν τῷ παρόντι ex ed. pr. repetitum est, apogr. vero οἱ, εἰς.... πον praebet (unde Ang. non male coniciit οἱ εἰς τὸ παρόν). 588 not. 8. scribe potius verbis εὐρεθῆ καὶ ἄ supraposita esse (inepte quidem) κριθῆ ἢ ἀλαγῆ.

INDEX LIBRI.

<i>Praefatio</i>	V.
<i>Prolegomena</i>	VII.
De Barnaba	VII.
De Clemente	XII.
De Ignatio	XXI.
De Polycarpo	XXXIV.
De Herma	XXXIX.
<i>Tischendorffii prolegomena in Hermam Graecam.</i>	XLIV.
<i>Notitia Codicum</i>	LVI.
<i>Index tabulae lapidi incisae et libro praefixae</i>	LXII.
<i>Barnabae epistola Graece et Latine</i>	1—45.
<i>Clementis ad Corinthios I. Graece et Latine</i>	46—105.
<i>Clementis ad Corinthios II. Graece et Latine</i>	106—117.
<i>Ignatii epistola Graece et Latine</i>	118—207.
Ad Ephesios	118—139.
Ad Magnesios	140—153.
Ad Trallianos	152—163.
Ad Romanos	164—173.
Ad Philadelphenses	174—185.
Ad Smyrnaeos	184—197.
Ad Polycarpum	198—207.
<i>Martyrium Ignatii Graece et Latine</i>	208—217.
<i>Ignatii epistolae interpolatae, dubiae, spuriae, Graece et Latine.</i>	218—349.
Mariae ex Cassobelis ad Ignatium	218—222.
Ad Mariam Cassobolitam	223—227.
Ad Trallianos	228—241.
Ad Magnesianos	242—254.
Ad Tarsenses	254—263.
Ad Philippenses	264—275.
Ad Philadephienses	276—289.
Ad Smyrnenses	290—301.
Ad Polycarpum	302—305.
Ad Antiochenses	306—313.
Ad Heronem	314—321.
Ad Ephesios	320—339.
Ad Romanos	340—348.
[Ad Iohannem apostolum duae et ad S. Mariam] Latine	348—349.
<i>Martyrium Ignatii Graece et Latine</i>	350—367.
<i>Martyrium (ineditum) Ignatii Graece.</i>	368—375.
<i>Polycarpi epistola ad Philippenses Graece et Latine.</i>	376—391.
<i>Martyrium Polycarpi Graece et Latine.</i>	391—407.
<i>Hermæ Pastor ex duabus recensionibus Latinis (altera inedita).</i>	408—571.
<i>Hermæ Pastor Graece a Tischendorffio editus</i>	572—637.
<i>Index rerum Latinus</i>	638—651.
<i>Index Graecitatis</i>	652—661.
<i>Index locorum scripturae sacrae</i>	662—670.

1.
 ὡς σιῆρην ἥτις ἀστίας, ἐν ἀμύμων πᾶσι καὶ λόγῳ θεοῦ παρ-
 ρησι χαίρων: Δοξάζων ἰνὸν χυλὸν θεῖον τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς ὀ-
 φείσομεθα. ἐνόημα γὰρ ἡμῶς καλῶς ἐπισημαίνουσιν ἐν ἀνι-
 νήτῳ πίστις ὡς περ κωδικομένοις ἐν τῷ 587ῳ τοῦ κώδ. ἰϛ

2. ἰγμάτι
 ὁσ' ἂν πᾶσι· οὐκ ἀνομοῦν τῶν ἐν τῷ πάλαι παρ
 ταρ ἰνὸν ἡμῶν, ἰνὸν χυλὸν· ἀνομοῦν οὐκ ἐστὶν ἡτοιμασ
 μέναι ὀνομασθῆναι· ὅθεν ἔβηταυθα λογιζομεθα
 ταυτὶ ἰνὸν ἡμῶν ζιμαίντῶν ἡμαμῶν ὀνομασθῆναι.

3.
 Τραῖ ἀνομοῦν τῶν ῥωμαιοῦν
 αὐτοῦ κράτορι τῆ κατασκευῆ
 θαυ

4.
 Αρπὶ τραῖ ἀνομοῦν πατῆρ
 ῥωμαιοῦν μαρμασθῆναι
 σκῆσται παρ ἀμαμῶν

5.
 Ζ το β.
 Πράττιος ὁ καὶ θεοφό-
 ρος, ἐκκλησία θῦ περ
 καὶ κῦ ἰϛ χυλὸν τῆ ὄουση
 Ερφίλα Δελφία· ἐ-
 μαυτάπη

6.

πλεον. Στοιμάζων ἐπύδραξει ἐπί τῆς γῆς
κόβ. ὅτι καὶ ἀνάστασιν αἰλοὶ ποιήσῃς κριν.
πρόξω γὰρ διδάσκων τὸν ἰσραήλ. καὶ τη-
λι καὶ τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν.

7.

ἔπαυθ' ἰουδαίου τῆς ἐλπίδος, προγοίου τῆς ἀ-
πισ, τῆς δὲ δὴ καὶ χῆν' καὶ ἄς τὸν πηροῖον.

8.

ἰγάτιος ὁ καὶ θεοφόρος τῆς ἀρομημεύ-
μαθῶς θῶ πρὸς πλῆρωματι.

9.

Quid est Ratio? Ieiunio inquam quod est autem
ieiunium istud? & dixi ei sicut solebam dñe sic
ieiunio. Nescitis inquit deo ieiunare?

10.

Ait mihi. Noli confundi: sed virtutē concipe animo in mādanis
meis que daturus sum tibi. Missus sum enim inquit ut que vidisti

11.

Policarpus ὁ qui ἐν εὐεο ἦν πρὸς ἐκκλῆδι
quæ ἔ. philippus. misericordia vobis &
pax a dō omnipotentis & ihu xpo
salvatore nro abundet. Congratulatur

BR
60

.A6D76

12331

Apostolic fathers.
Patrum apostolicorum
opera...

OCT 17 1944

Bindery JAN 27 1944

FEB 23 1945

T. Hood

MAR 15 1955

BR Apostolic fathers
60 Patrum apostolicorum
.A6D76 opera...

12331

OCT 17 1944
JAN 31 1945

Bendy

FEB 23 1954 R. T. Hood
MAR 15 1955 fac. quarter

BR60
.A6D76

12331

UNIVERSITY OF CHICAGO

48 429 276